

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/18874>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-05 and may be subject to change.

MARIËLLE POLMAN

De keerzijde van het leven

*Anton van Duinkerken als
literatuurcriticus bij DE TIJD*
(1927-1952)

VALKHOF PERS

DE KEERZIJDE VAN HET LEVEN

De keerzijde van het leven
Anton van Duinkerken als
literatuurcriticus bij DE TIJD
(1927-1952)

Een wetenschappelijke proeve op het gebied van de Letteren

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van doctor
aan de Katholieke Universiteit Nijmegen,
volgens besluit van het College van Decanen
in het openbaar te verdedigen op dinsdag 11 januari 2000
des namiddags om 3.30 uur precies

door

Maria Elisabeth Polman

geboren op 22 mei 1966
te Ootmarsum

Nijmegen
Valkhof Pers
2000

Promotoren:

prof. K. Fens

prof.dr. F.J.M. de Feijter

Leden van de manuscriptcommissie:

prof.dr. F.J.M. Korsten

prof.dr. J.H. Roes

prof.dr. M.H. Schenkeveld (Vrije Universiteit, Amsterdam)

Deze publicatie is mede tot stand gekomen dankzij financiële steun van het Sormani Fonds en de Stichting Vobis.

ISBN 90 5625 065 5

© 2000 by Mariëlle Polman, Nijmegen/Valkhof Pers, Nijmegen

Omslagillustratie: Letterkundig Museum, Den Haag

Omslagontwerp: Brigitte Slangen, Nijmegen

Boekverzorging: Peter Tychon, Wijchen

Verspreiding in België: Maklu-Distributie, Antwerpen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. *No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint or any other means without prior written permission from the publisher.*

Inhoudsopgave

Woord vooraf 9

Verantwoording van de methode 11

Hoofdstuk I. “Binnengesleept in een tweede heeal” 21

Anton van Duinkerken: een introductie

1. Een jonge lezer 22

2. Een schrijver 29

3. Bij *De Tijd* 36

Hoofdstuk II. “Ik lijd aan leeshonger” 49

Commentaar bij de bibliografie

Inleiding: Van Duinkerken over de culturele waarde van het boek 50

1. De rubriecken van zijn boekbesprekingen 57

Letteren (1927-1929) 58

Het boek van de week (1929-1937; 1939-1940) 59

Van week tot week (1929-1930; 1936-1942; 1945-1952) 59

Over nieuwe poëzie (1936-1942; 1950) 62

Geest en leven (1948-1952) 62

Overige reeksen 63

2. De letterkunde in zijn boekbesprekingen 64

2.1. Buitenlandse letterkunde 64

Franse letteren 64

Duitse letteren 71

Engelse letteren 79

Russische letteren 82

Italiaanse letteren 82

Scandinavische letteren 83

Klassieke letteren 83

Overige buitenlandse letteren 84

2.2. Niet-contemporaine Nederlandse en Vlaamse letterkunde 85

2.3. Contemporaine Nederlandse en Vlaamse letterkunde 90

Hoofdstuk III. “Vinden van het beoogde zielscontact” 102
Anton van Duinkerken als criticus: zijn ideaal

Inleiding: Van Duinkerken over dagbladjournalistiek 102

1. De ideale criticus 105
 - Criticus: dichter* 105
 - Criticus: geleerde* 107
 - Criticus: (katholiek) gelovige* 109
2. Van Duinkerken als criticus van critici 115
 - 2.1. Tegen hedendaagse ketters 115
 - Forum* 119
 - J. Greshoff, E. du Perron en Menno ter Braak* 122
 - H. Marsman* 129
 - W.L.M.E. van Leeuwen* 132
 - Dirk Coster* 133
 - D.A.M. Binnendijk* 136
 - Anthonie Donker* 137
 - 2.2. Tegen hedendaagse katholieken 141
 - Mgr. H.J.M. Taskin* 146
 - De Vlaamse clerus en Gerard Walschap* 147
 - A.B.H. Gielen s.j.* 148
 - De Linie* 149
 - Idil* 155
 - 2.3. Voor hedendaagse katholieken 157
3. Zijn ideaal: een nabeschouwing 161

Hoofdstuk IV. “Zijn persoonlijke waarnemingsvermogen” 164
Anton van Duinkerken als criticus: zijn praktijk

Inleiding: de opbouw van zijn recensies 164

1. Levensbeschouwelijke criteria 168
 - 1.1. Levensaanvaarding 168
 - 1.1.1. De auteur 168
 - Algemeen menselijk* 169
 - Mannelijk en vrouwelijk* 176
 - Gezond, hartelijk en humoristisch* 180
 - Katholiek* 184
 - 1.1.2. De auteur en zijn personages: gestalten 190
 - 1.1.3. De auteur en zijn lezers: communicatie 195
 - Ontroering* 195
 - Verskillende typen lezers* 198
 - 1.1.4. Nogmaals de polemicus 201
 - 1.2. Levensangst 205
 - 1.2.1. De auteur 205
 - Niet menselijk* 206

<i>Typisch damesliteratuur</i>	207
<i>Ongezond, harteloos, cynisch en ironisch</i>	209
<i>Niet katholiek</i>	213
1.2.2. De auteur en zijn personages: bespiede pestkoppen	219
1.2.3. De auteur en zijn lezers: onverschilligheid	225
2. Formele criteria	228
2.1. Ongekunstelde verbeelding	228
2.1.1. Ongekunstelde en natuurlijke stijl van proza	228
2.1.2. Een evenwichtige stijl van poëzie	236
2.2. Gekunstelde verbeelding	243
2.2.1. Gekunstelde en onnatuurlijke stijl van proza	243
2.2.2. Een onevenwichtige stijl van poëzie	248
3. Zijn praktijk: een nabeschouwing	257

Hoofdstuk v. *Mentions* en voorbehouden 265

1. Vergelijkingen binnen recensies: zogenaamde <i>mentions</i>	265
<i>Vondel</i>	266
<i>De galante pruikentijd</i>	267
<i>De huiselijke negentiende eeuw: de Camera Obscura</i>	269
<i>De romantische negentiende eeuw</i>	270
<i>De twintigste eeuw</i>	274
2. Anton van Duinkerken over voorbehouden boeken	276
2.1. Voorbehouden boeken	278
2.2. Verschillende lezers	279
2.3. Onderwerpen en levensvisie als boosdoeners	281

Conclusie: tussen ideaal en praktijk 289

Bijlagen:

I. Bibliografie van de bijdragen van Anton van Duinkerken aan <i>De Tijd</i>	297
II. Register van <i>mentions</i>	461
III. Register van voorbehouden boeken	473
IV. Publicaties van Anton van Duinkerken	475
V. Overige gebruikte literatuur	481

Sommaire 489

Summary 493

Personenregister 497

Curriculum vitae 523

Woord vooraf

Voor mijn afstuderen bij Nederlands kreeg ik van mijn ouders *De werken van Vondel*, tien dikke zwarte banden met gouden opdruk, uitgegeven bij de Wereldbibliotheek te Amsterdam. Dat ik vier jaren later zou gaan beginnen aan een onderzoek over één van de belangrijkste katholieke pleitbezorgers van deze zeventiende-eeuwse dichter, had destijds niemand kunnen bevroeden. Ook toen ik via *Brabantse herinneringen* kennismaakte met Anton van Duinkerken, was er nog geen sprake van een studie over deze veelomvattende mens. Wel moeten de memoires het begin van mijn fascinatie zijn geweest, gezien het kaartje dat ik tijdens het onderzoek achterin het boek aantrof met verwijzingen naar geestige en treffende uitspraken. Het was echter op de Pincio, de oude Tuinenberg van Rome, dat ik Van Duinkerken werkelijk leerde kennen. Lezend in *Begrip van Rome* met het uitzicht op de eeuwige stad, begreep ik niet alleen beter de overweldigende indruk die Rome op hem maakte, maar ook de persoonlijkheid van deze criticus, die ik toen ruim twee jaren bestudeerde. Zijn Romeinse beschouwingen beginnen op de plek waar ik me bevond en ik las: "Voortdurend vindt men te Rome de eigen zielsgesteldheid getoetst aan die van kunstenaars en heiligen. Men wordt er zich, temidden van zijn vreugden, ook scherp bewust van zijn tekorten. Men leeft er, ook eenzaam, altijd met anderen samen, gewoonlijk met groteren".

Over Van Duinkerken's 'begrip van literatuur' gaat deze studie, die ik zonder de hulp van anderen niet had kunnen schrijven. Allereerst bedank ik mijn ouders, die mij onbewust hebben geleerd dat leven uiteindelijk belangrijker is dan lezen. Ook bedank ik iedereen die heeft bijgedragen aan het onderwijs dat ik heb gevolgd, vanaf de kleuterschool tot en met de universiteit. Tevens is hier een dankwoord op zijn plaats voor de collega's met wie ik het AIO-schap van nabij heb gedeeld, voor hen met wie ik over het onderzoek van gedachten heb gewisseld en voor alle vrienden en vriendinnen met wie ik gemusiceerd, gewandeld en gefietst heb en die daarmee indirect deze studie hebben ondersteund.

Bij dit boek zijn velen direct betrokken geweest. Zij die Van Duinkerken persoonlijk hebben gekend waren dikwijls bereid hun herinneringen met mij te delen. Ofschoon hun bloemrijke verhalen hier niet zijn opgetekend, zijn ze tijdens het schrijven wel op de achtergrond aanwezig geweest. Ik dank hen allen, maar noem hier met name Bernard Asselbergs. Niet alleen zijn behulpzaamheid heb ik zeer op prijs gesteld, maar vooral ook de openhartigheid waarmee hij als jongste zoon een levendig beeld schetste van de wereld van zijn vader. De carnavaleske kant van Van Duinkerken is duidelijk geworden in een gesprek met Henri Overhoff, die ruim veertig jaren als archivaris bij *De Tijd* heeft gewerkt.

Ook het personeel van het Letterkundig Museum te Den Haag en van de Universiteitsbibliotheek van de Katholieke Universiteit Nijmegen heeft bijgedragen aan deze studie. Pierre Venbrux verdient een aparte vermelding als fotograaf van de duizenden recensies uit *De Tijd*, die van de microfilm zijn gekopieerd. Dat Van Duinker-

ken voor mij in klank en beeld is verlevendigd, heb ik te danken aan Fred de Kok, medewerker van de Stichting Film en Wetenschap te Amsterdam.

Tevens ben ik Michiel van Kempen erkentelijk voor het afstaan van zijn Van Duinkerken-collectie en Hester Genefaas voor de intensieve bijeenkomsten, die ons inzicht in de literaire en levensbeschouwelijke verhoudingen in de jaren dertig hebben verscherpt. Tot slot dank ik hier in het bijzonder de twee zorgvuldige lezers Gerard Dierick en Otto S. Lankhorst, die ieder vanuit hun eigen achtergrond de tekst en de bijlagen kritisch hebben becommentarieerd.

Verantwoording van de methode

“Als Anton van Duinkerken uit de vergetelheid wordt gehaald, zal hij, vrees ik, komen te prijken tussen de snuisterijen van oma’s tijd en louter nostalgische doeleinden dienen.”¹ Het behoeft dus geen toelichting meer dat deze studie een gevaarlijke onderneming is. Ze zet namelijk Van Duinkerken in de schijnwerpers en wel als journalist bij het katholieke dagblad *De Tijd*, vanaf het moment dat hij er als medewerker aantrad in 1927 tot zijn vertrek naar Nijmegen als hoogleraar Nederlandse en Algemene Letterkunde in 1952.

De dagbladkritieken van Van Duinkerken zijn voorheen nog geen object van onderzoek geweest. Bij gebrek aan een bibliografie ervan waren ze ook niet gemakkelijk te raadplegen, met uitzondering van die recensies die Van Duinkerken zelf heeft gebundeld.² Uit besprekingen van deze bundels blijkt dat de meningen over zijn hoedanigheid als journalist verdeeld zijn en meestal afhangen van de waardering voor de rol van zijn intuïtie. Sommige critici zijn overwegend positief, zoals bijvoorbeeld Bernard Verhoeven, Anthonie Donker, Dirk Coster, Jos. Panhuysen, G.W. Huygens en Gerard Knuvelder. Zij prijzen zijn doorleefde kunst der improvisatie, zijn kennis en zijn aandacht voor de geschiedenis, hoewel de twee laatstgenoemden wel enkele kanttekeningen maken bij de gevolgen van zijn intuïtieve aanpak.³ Anderen zijn beduidend negatiever en verwijten hem vooral oppervlakkigheid, zoals Henri Bruning, Cola Debrot en de *Forum*groep.⁴ Weer anderen menen dat de journalistieke capaciteiten van Van Duinkerken onderbelicht zijn in herdenkingsartikelen en literair-historische beschouwingen die aan hem gewijd zijn. Een van hen is Gabriël Smit: “Hij is werkelijk als krantenman op zijn gebied een uitstekend werker geweest, waarlijk niet alleen om zijn wekelijksse kritieken; ook in dit opzicht betekent zijn Nijmeegse functie een verlies, niet uitsluitend voor *De Tijd*.”⁵

¹C. Verhoeven, ‘Anton van Duinkerken na vijftien jaar’, in: *Werkschrift voor leerhuis en liturgie*, 3(1983), nr. 7 (augustus), p. 5-8, p. 8.

²Zie aan het einde van bijlage 1.

³B. Verhoeven, ‘Anton van Duinkerken’, in: *Boekzaal der geheele Wereld*, 5(1929), p. 290-294 [over *Roofbouw*]; A. Donker, ‘Critisch credo’, in: *Fausten en faunen. Beschouwingen over boeken en mensen* (Amsterdam 1930), p. 69-74 [over *Roofbouw*]; idem, ‘Essays van Van Duinkerken’, in: *Ter zake. Beschouwingen over literatuur en leven* (Arnhem 1932), p. 106-112 [over *Achter de vuurlijn*]; D. Coster, ‘De twee heeren Anton van Duinkerken’, in: *De Stem*, 14(1934), mei, p. 500-507, met name p. 505-507 [over *Twintig tijdgenoten*]; Jos. Panhuysen, ‘Anton van Duinkerken’, in: *Boekenschouw*, 31(1937), 15 januari, p. 409-415; G.W. Huygens, ‘Beeldenspel van Nederlandse dichters’, in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 19 april 1958 [over *Beeldenspel van Nederlandse dichters*]; G. Knuvelder, *Bouwers aan eigen cultuur*, Den Haag 1934; idem, ‘Anton van Duinkerken bekroond’, in: *Kitty en de mandarijntjes* (’s-Hertogenbosch 1964), p. 215-218, p. 217.

⁴H. Bruning, ‘Twee schrijvers’, in: *Roeping*, 8(1929), nr. 1, p. 43-48 [over *Roofbouw*]. Vgl. idem, ‘De bedrieger Van Duinkerken’, in: *De Paal*, januari 1931; C. Debrot, ‘Antwoord aan de heeren’, in: *Criterium*, 1(1940), nr. 3-4 (mei), p. 166-177, met name noot 1, p. 173. Discussies van Van Duinkerken met *Forum* en met katholieke critici komen in hoofdstuk III aan bod.

De centrale vragen

Dit is een studie naar de literatuurkritiek van Van Duinkerken in het dagblad *De Tijd*. In dit onderzoek worden vragen gesteld naar de inhoud van zijn recensies, in het bijzonder naar het ideaal en de praktijk van zijn literatuurkritiek. Hoe vindt hij dat men moet recenseren en hoe recenseert hij zelf? Deze laatste vraag leidt naar de vervolgvragen welke literatuur hij wel de moeite waard achtte en welke niet en op grond van welke argumenten. Aldus wordt geprobeerd de literaire smaak van Van Duinkerken te achterhalen, die ik in navolging van Olf Praamstra definieer als “het vermogen om op grond van een bepaalde opvatting over de aard en functie van de literatuur uit te maken wat goed of slecht, wat mooi of lelijk is”.⁶ Met deze definitie is deze studie een onderzoek naar de literatuuropvatting van Van Duinkerken.

De literatuurkritiek van Van Duinkerken wordt inhoudelijk geanalyseerd. Deze keuze voor een kwalitatieve benadering betekent echter niet dat kwantitatieve gegevens zouden worden geschuwd en evenmin dat zogenaamde institutionele aspecten zouden worden veronachtzaamd.⁷ Als literatuurcriticus bij het katholieke dagblad *De Tijd* sprak Van Duinkerken vanuit een gezaghebbende positie in een bepaald milieu tot een specifiek lezerspubliek. Omdat de wijze waarop hij zijn literatuurkritiek beoefent, mede bepaald wordt door cultuurhistorische factoren enerzijds en biografische en institutionele factoren anderzijds, zijn deze aspecten bij het onderzoek betrokken. Deze studie begint dan ook met een introductie van Van Duinkerken en van *De Tijd* en zal in het vervolg bijzondere aandacht besteden aan de literair-polemische context van Van Duinkerken's literatuurkritiek.

Het materiaal

Om de literatuurkritiek van Van Duinkerken in *De Tijd* te kunnen bestuderen, moesten allereerst de recensies die hij voor dit dagblad schreef, worden verzameld. Daarvan is een bibliografie samengesteld. Al bij voorbaat stond vast dat deze niet compleet zou worden. De voornaamste oorzaak hiervan is dat Van Duinkerken niet al zijn stukken ondertekende, een gewoonte van *De Tijd* en andere kranten, waarvan de journalisten meestal in de anonimiteit of pseudonimiteit werkten.⁸ Hij maakte, aldus Van Duinkerken zelf, “in opdracht van de toenmalige hoofdredactie hele pagina's over de pyramiden van Egypte, over de holbewoners van Les Eysies, over P.C. Hooft, over

⁵G. Smit, ‘Anton van Duinkerken 50 jaar, proeve van portret en situatie’, in: *Roeping*, 29(1953), nr. 1, p. 1-20, p. 17. Ook Pierre Brachin pleit voor een aandachtige studie van Van Duinkerken's artikelen in *De Tijd* (D.T.). P. Brachin, ‘Anton van Duinkerken en de Franse literatuur. De “Brabantse herinneringen” herlezen’, in: *Brabantia*, 30(1981), nr. 2, p. 62-67, p. 64. Volgens Lambert Tegenbosch wordt journalistiek nooit als “een titel voor grootheid” beschouwd. L. Tegenbosch, ‘De profeet van het (rooms)-katholicisme’, in: *Werkschrift voor leerhuis en liturgie*, 3(1983), nr. 7 (augustus), p. 9-13, p. 9.

⁶O. Praamstra, *Gezond verstand en goede smaak. De kritieken van Conrad Busken Huet* (Amstelveen 1991), p. 12.

⁷Vgl. C.J. van Rees en G.J. Dorleijn, *De impact van literatuuropvattingen in het literaire veld. Aandachtsgebied literatuuropvattingen van de stichting literatuurwetenschap*, Den Haag 1993, waarin gepleit wordt voor het samengaan van een reconstructieve en een institutionele benadering ten behoeve van het onderzoek van literatuuropvattingen.

⁸O.S. Lankhorst, “Ravo's en flaneurs”. Katholieke journalistiek tot 1920', in: *Documentatieblad voor de Nederlandse kerkgeschiedenis na 1800*, 12(1989), nr. 31 (december), p. 50-65.

Jeanne d'Arc, over Coornhert en over de Biesbos. Deze lappen snelgevormd proza ondertekende ik niet, of toch niet met mijn gewone schuilnaam. Hiernaast leverde ik boekbesprekingen, die ik wel signeerde. Van deze beoordelingen maakte ik ernstig werk. Ze bleven voor mij de voortzetting van een studie, die ik voortijdig had afgebroken. 'De Tijd' was een echt opinieblad, waarin luchthartigheid op haar plaats kon zijn, maar lichtvaardigheid niet".⁹

Allereerst zijn die boekbesprekingen achterhaald waarvan hij "ernstig werk" maakte: de gesigioneerde. Daartoe heb ik de jaargangen 1927 tot en met 1952 van *De Tijd* op microfilm geraadpleegd in de Universiteitsbibliotheek te Nijmegen. De ontstane lijst, die de kern vormt van de uiteindelijke bibliografie, is aangevuld met ongesigioneerde artikelen op basis van bibliografische gegevens van Bernard Asselbergs, de jongste zoon van Van Duinkerken, pseudoniem van Willem Asselbergs. Daardoor zijn onder andere de rubriek Geest en leven en de stukken die ondertekend zijn met Dom Muet aan Van Duinkerken toegeschreven. Ook is de bibliografie aangevuld op grond van anonieme bijdragen door onderzoek in het Asselbergsarchief, dat zich in het Letterkundig Museum te Den Haag bevindt. Uit dit archief heb ik Van Duinkerken uitgebreide knipselarchief geraadpleegd,¹⁰ zijn agenda's, zijn bio- en bibliografische aantekeningen, getypte doorslagen van artikelen in *De Tijd* en gegevens over de samenstelling van bundels artikelen. Tenslotte is een klein aantal ongesigioneerde recensies aan Van Duinkerken toegeschreven – het gaat om minder dan tien besprekingen – op basis van verwijzingen naar *De Tijd* in werk van anderen, bijvoorbeeld in de brieven van E. du Perron en in een boek over C.C.S. Crone.

Ondanks de beperking tot één bron, het dagblad *De Tijd*, bood de aldus ontstane lijst nog een te omvangrijk object van onderzoek. Weliswaar wordt in deze studie inzicht geboden in het geheel van Van Duinkerken's bijdragen aan *De Tijd* – dat gebeurt door middel van een in hoofdzaak kwantitatieve beschrijving ervan in hoofdstuk II –, maar voor het nadere inhoudelijke onderzoek heb ik mij bepaalde beperkingen op moeten leggen. Ik heb me beperkt tot de besprekingen van de contemporaine Nederlandse literatuur, die overigens de hoofdmoot van zijn artikelen over letterkunde in *De Tijd* vormen. Dit houdt in dat inhoudelijk zijn onderzocht: beschouwingen over contemporair Nederlands proza, over contemporaine Nederlandse poëzie, over contemporaine bundels kritieken van andere critici, over bloemlezingen uit het oeuvre van één dichter, over de letterkundige oogst van een jaar en over bijzondere gelegenheden in het leven van individuele auteurs. Deze, ruim achthonderd, recensies vormen het eigenlijke corpus van de studie.

Door de beperking tot recensies in *De Tijd* is het mogelijk de kritieken over contemporaine Nederlandse letterkunde op verantwoorde wijze met elkaar te vergelijken: onder andere tijdsdwang en plaatsruimte spelen bij de dagbladkritiek een grotere rol dan bij literaire tijdschriften. Dit wordt bevestigd door brieven in het correspon-

⁹Ben je 60. *Uitgave ter gelegenheid van het zestigjarig bestaan van de Katholieke Nederlandse Journalistenkring* (Amsterdam 1962), p. 73.

¹⁰Dit bestaat uit 29 laden met daarin alfabetisch geordende enveloppen met knipsels over auteurs, waarbij niet altijd even duidelijk is of deze artikelen door Van Duinkerken of door anderen zijn geschreven. Zeer vaak zijn deze knipsels niet alleen ongesigioneerd, maar ook ongedateerd. Ik heb ze niet opgenomen als onduidelijk is of ze van Van Duinkerken zijn.

tie-archief van Van Duinkerken in het Letterkundig Museum te Den Haag, waarin hij auteurs en uitgeverijen laat weten wegens ruimtegebrek in *De Tijd* toegestuurde boeken in *De Gemeenschap* of *Elseviers Weekblad* te bespreken. Het correspondentie-archief is ook nog in andere zin geraadpleegd. Brieven waarin anderen op zijn recensies reageren heb ik ingezien voorzover deze direct betrekking hadden op het corpus van deze studie. Dit is helaas slechts zijdelings gebeurd, omdat het archief door het gebrek aan ordening moeilijk toegankelijk is.

Tenslotte is als achtergrondinformatie bij deze studie ook het overige werk van Van Duinkerken betrokken in zoverre dit betrekking heeft op de recensies die aan de orde komen. Dit werk is geen aanleiding geweest om de interpretatie van de literatuuropvatting bij te stellen, maar heeft wel het inzicht bevorderd in de achtergrond van de recensies en in de plaats ervan in het oeuvre van Van Duinkerken als geheel. Het gebruik van deze bronnen zal hieronder steeds ter plaatse worden verantwoord.

Het model van analyse

Om de literaturopvatting van een criticus te achterhalen heeft de onderzoekster enerzijds, als uitgangspunt, een begrippenapparaat nodig, anderzijds wil zij zich zo weinig mogelijk beperkingen opleggen. Er zijn inmiddels diverse voorstellen gedaan voor een methode om recensies te analyseren. In het voorstel van Olf Praamstra heb ik de beste ingang gevonden, omdat het ondanks een genuanceerde indeling van uitspraken zowel de onderzoekster als de criticus toch niet in het keurslijf van een schema dwingt.

Praamstra beschouwt literatuurkritiek als een verzameling uitspraken die in verschillende soorten onderverdeeld kunnen worden.¹¹ In zijn indeling maakt hij gebruik van modellen van J.J.A. Mooij, H.T. Boonstra, J. Slawinski, G. Wienold en K. Aschenbrenner. Allereerst onderscheidt hij niet-directe van directe uitspraken.

De niet-directe uitspraken hebben slechts indirect betrekking op het in de kritiek behandelde onderwerp. Hiervan zijn drie groepen: lege, postulatieve en metakritische uitspraken. *Lege uitspraken* zijn uitspraken die noch met het besprokene noch met literatuur of kritiek van doen hebben. Zij bevatten geen informatie over de literair-kritische ideeën van de criticus en zeggen niets over het besprokene. *Postulatieve uitspraken* laten zien hoe de criticus denkt over literatuur in het algemeen, welke eisen hij eraan stelt en welke verwachtingen hij ervan heeft. Hieronder vallen bijvoorbeeld opmerkingen over het literaire klimaat van zijn tijd en over zijn leespubliek. Deze uitspraken geven dus belangrijke informatie over de literaturopvatting van de criticus. Ze vallen echter niet onder de 'zuivere' literatuurkritiek, waaronder Praamstra kortweg het beschrijven, interpreteren en evalueren van een literair onderwerp verstaat. *Metakritische uitspraken* zijn uitspraken die de opvattingen van de criticus over literatuurkritiek betreffen, haar regels, middelen en taak. Deze uitspraken zijn de voornaamste bron van informatie bij het achterhalen van de opvattingen van de criticus over de aard en de functie van kritiek.

De directe uitspraken hebben rechtstreeks betrekking op het onderwerp dat in de

¹¹Praamstra, *Gezond verstand en goede smaak*, p. 20. Zijn methode wordt door hem besproken op p. 19-27.

kritiek wordt behandeld. Ook hiervan zijn drie groepen: descriptieve, interpreterende en evaluerende uitspraken. *Descriptieve uitspraken* verwijzen naar de inhoud van een werk, bevatten biografische gegevens of historische feiten over het onderwerp. Ze hebben met de lege uitspraken gemeen dat ze geen informatie geven over de literair-kritische opvattingen van een criticus. Manieren om naar de inhoud van een werk te verwijzen zijn citeren, samenvatten, referentialiseren (informatie geven over de plaats in ruimte en tijd waarnaar in het werk wordt verwezen, informatie over de auteur en de publicatie van de tekst, verwijzingen naar andere reacties op het werk) en metatekstueel beschrijven (verwijzen naar formele aspecten van het werk, zoals de indeling in de hoofdstukken, het genre, de taal). *Interpreterende uitspraken* zijn slechts toetsbaar aan de effectiviteit van de interpretatie voor het inzicht in het werk. Deze effectiviteit maakt zichtbaar of de criticus een goed of slecht lezer is. Zoals Praamstra zelf aangeeft, is het onduidelijk waar de descriptieve uitspraken ophouden en de interpreterende beginnen. *Evaluerende uitspraken* worden gekenmerkt door hun oordelende en waarderende functie. Zij bevatten de literaire waardeoordelen en de argumenten waarmee deze worden gemotiveerd. Evaluerende uitspraken worden onderverdeeld in retorische en argumenterende uitspraken.

Retorische uitspraken geven geen inzicht in de opvattingen, maar blijven steken in het maken van reclame of anti-reclame. In een louter retorische kritiek ontbreken argumenten en wordt bijvoorbeeld alleen gezegd hoe mooi het werk is, hetgeen niet bijdraagt aan inzicht in een literatuuropvatting. Om de *argumenterende uitspraken* toe te lichten gaat Praamstra uit van de modellen van Mooij, Boonstra en Aschenbrenner. Om zijn keuze voor de laatstgenoemde te begrijpen, volgt hier eerst een bondige weergave van de modellen van Mooij en Boonstra. Vanuit de overtuiging dat men via argumenten de literatuuropvatting kan doen oplichten, onderscheidt Mooij zes hoofdgroepen van argumenten: realistische, mimetische, emotivistische, morele, structurele, intentionele en vernieuwingsargumenten.¹² In reactie hierop formuleerde Boonstra een model met vijf groepen argumenten. Het gaat dan om argumenten waarbij het werk wordt beoordeeld in relatie tot de (waarneembare en ideale) werkelijkheid, in relatie tot de lezer, in relatie tot de auteur, als autonoom geheel en in relatie tot andere literaire werken.¹³ Het voornaamste bezwaar tegen dit model is volgens Praamstra dat het a-historisch is: Boonstra's afspiegelingsargument "het boek is goed als het de realiteit goed weergeeft" heeft bijvoorbeeld bij Ter Braak een andere inhoud dan bij Busken Huet¹⁴ en waarschijnlijk weer een andere bij Van Duinkerken.

Omdat beide modellen voorbijzien aan de specifieke inhoud die een criticus aan een bepaald argument geeft, gebruikt Praamstra het onderzoek van Aschenbrenner. Deze signaleert in zijn analyse van kritieken kritische begrippen die verwijzen naar aspecten van het besproken werk waar de criticus zijn houding tegenover bepaalt. Een voorbeeld is het begrip 'ontwikkeling'. Hiertegenover kan de criticus vier houdingen aannemen: positief waarderend (hij waardeert ontwikkeling in het kunstwerk), posi-

¹²J.J.A. Mooij, 'De motivering van literaire waardeoordelen', in: idem, *Tekst en lezer. Opstellen over algemene problemen van de literatuurstudie* (Amsterdam 1979), p. 253-278.

¹³H.T. Boonstra, 'Van waardeoordeel tot literaturopvatting', in: *De Gids*, 142(1979), nr. 4, p. 243-253; samengevat en becommentarieerd door Praamstra in *Gezond verstand en goede smaak*, p. 23-24.

¹⁴Praamstra, *Gezond verstand en goede smaak*, p. 23-24.

tief niet-waarderend (hij waardeert ontwikkeling in het kunstwerk niet), negatief waarderend (hij waardeert het ontbreken van ontwikkeling in het kunstwerk), negatief niet-waarderend (hij waardeert het ontbreken van ontwikkeling in het kunstwerk niet). Richtvragen zijn bijvoorbeeld welke begrippen worden gebruikt, hoe, hoe vaak en welk belang de criticus eraan hecht.¹⁵

Toepassing van het model

Hoewel het hierboven beschreven, gedetailleerde model kan leiden tot het veronachtzamen van hoofdaccenten en tot een keurslijf voor de onderzoekster, blijkt dit in de praktijk zeer mee te vallen. Het onderscheid tussen niet-directe en directe uitspraken biedt een eerste houvast bij de analyse van recensies en terwijl men een criticus volgt gaan bepaalde begrippen en oriëntatiepunten eruit springen. Dit wil niet zeggen dat de nuancerings van het schema overbodig waren: om de hoofdpunten eruit te halen waren zij zeer behulpzaam. Het schema zelf bevindt zich achter dit boek: de lezer maakt alleen kennis met het resultaat van analyse.

In principe lijken mij alle door Praamstra onderscheiden uitspraken van belang om het karakter van de literatuurkritiek en de literatuuropvatting van een criticus op het spoor te komen, met uitzondering van de interpreterende uitspraken die naar mijn idee kunnen worden weggelaten. Dat Wienold pas aan het eind van zijn artikel slechts terloops de interpreterende uitspraken signaleert, is waarschijnlijk niet zo merkwaardig als Praamstra meent.¹⁶ Wellicht heeft ook Wienold geconstateerd dat het vrijwel onmogelijk is deze uitspraken te onderscheiden. Het is niet alleen onduidelijk waar descriptieve uitspraken ophouden en interpreterende beginnen, zoals Praamstra zelf aangeeft, maar volgens mijn bevinding geldt dit evenzeer voor de verhouding tussen evaluerende en interpreterende uitspraken: onder alle directe uitspraken is interpretatie aanwezig.

Voor een antwoord op de vraag naar de literatuuropvatting van een criticus is men in hoofdzaak aangewezen op de metakritische, de postulatieve en de evaluerende uitspraken en voorts op de kritische begrippen in de zin van Aschenbrenner. Op deze uitspraken en begrippen zijn de hoofdstukken III, IV en V gebaseerd waarin de recensies van Van Duinkerken inhoudelijk worden geanalyseerd. De metakritische uitspraken vinden hun neerslag in hoofdstuk III waarin Van Duinkerken's ideaal van literatuurkritiek wordt besproken. De postulatieve uitspraken, de uitspraken over literatuur in het algemeen, zijn verwerkt in de hoofdstukken III en IV waarin zij de analyse van respectievelijk ideaal en praktijk van Van Duinkerken's literatuurkritiek ondersteunen. De evaluerende, in het bijzonder argumenterende uitspraken vormen het geraamte van de hoofdstukken IV en V die Van Duinkerken's praktijk als criticus betreffen. De kritische begrippen die volgens Aschenbrenner worden onderscheiden, vullen volgens Praamstra de argumenten in die een criticus gebruikt. Volgens mijn ervaring geven deze begrippen echter niet alleen aan argumenten, ofwel aan evaluerende uitspraken, een specifieke inhoud, maar ook aan ideeën over kritiek en aan

¹⁵Ibidem, p. 24-26.

¹⁶Ibidem, Praamstra, p. 22. Praamstra baseert zich op G. Wienold, 'The concept of text processing, the criticism of literature and some uses of criticism', in: A.P. Foulkes (ed.), *The uses of criticism* (Frankfurt a.M. 1976), p. 111-131.

algemene ideeën over literatuur. Met andere woorden: de kritische begrippen vullen de metakritische, postulatieve en evaluerende uitspraken van Van Duinkerken in en zijn dus verwerkt in de hoofdstukken III, IV en V. Lege, descriptieve en retorische uitspraken die bij een analyse van recensies betrokken kunnen worden, heb ik in eerste instantie wel aangetekend, maar zij zijn in de uiteindelijke weergave van Van Duinkerken's literatuurkritiek terzijde gelaten. Ofschoon deze uitspraken mede het karakter van de recensies bepalen, dragen zij niet bij aan waar het in deze studie om gaat, namelijk inzicht in zijn literatuuropvatting.

Een literair oordeel wordt in een kritiek vaak ondersteund door vergelijkingen met andere auteurs. Praamstra geeft terecht aan hoe problematisch het is de rol van dergelijke verwijzingen te achterhalen. Voor een juiste interpretatie moet men bijvoorbeeld weten wat de betekenis van de aangehaalde auteur is in de periode van de betreffende criticus. Ook kan een verwijzing zich op diverse manieren ontwikkelen, zoals Schmitz heeft aangetoond in een studie naar de rol van Multatuli in het werk van Menno ter Braak.¹⁷ Dit alles weerspreekt echter niet het feit dat vergelijkingen informatie verschaffen over de literatuuropvatting van een criticus. Aan de hand van de verzameling van auteurs waarmee een criticus de door hem besproken auteurs vergelijkt, zogenaamde *mentions*, kan een beeld van de persoonlijke literaire voorkeur van een criticus geschetst worden en daarmee van de canon van een criticus.¹⁸ Daarom wordt in hoofdstuk V de literatuuropvatting van Van Duinkerken belicht aan de hand van de vergelijkingen die hij in zijn literatuurkritiek opstelt.

Wat aan alle genoemde modellen, ook dat van Praamstra, ontbreekt is een middel om de polemische context van kritieken te analyseren, terwijl juist ook in de confrontatie met andere auteurs en met andere critici de literatuuropvatting zich kan aftekenen. In het onderzoek naar de literatuuropvatting van Van Duinkerken is de literair-polemische context van dusdanig belang gebleken dat ik gekomen ben tot toevoeging van een nieuwe categorie, de categorie van 'polemische uitspraken'. Hiermee doel ik niet op wat Praamstra onder referentialisering noemt, namelijk verwijzingen naar andere reacties op de besproken tekst. Het feit dat hij dit soort opmerkingen onder de descriptieve uitspraken schaaft, laat zien dat deze verwijzingen volgens hem geen informatie verschaffen over de literatuuropvatting van een criticus. Onder *polemische uitspraken* versta ik twee groepen uitspraken. De eerste betreft auteurs, de tweede collega-critici. De eerste groep wordt gevormd door uitspraken waarin bepaalde auteurs als het tegendeel van de auteurs die in de desbetreffende recensie worden besproken, ten tonele worden gevoerd. De tweede groep bestaat uit uitspraken waarin collega-critici van wie de criticus de ideeën niet deelt, worden gehekeld. Als richtsnoer om beide soorten polemische uitspraken te achterhalen kunnen de volgende twee verzamelingen van vragen worden gesteld. De eerste betreft de houding ten opzichte van auteurs: zet de criticus zich af tegen bepaalde auteurs, welke auteurs, wordt er expli-

¹⁷P.F. Schmitz, *Kritiek en criteria. Menno ter Braak en het literaire waardeoordeel*, Amsterdam 1979.

¹⁸Zie G. Gaiser, 'Zur Empirisierung des Kanonbegriffs', in: *SPIEL*, 2(1983), Heft 1 (april), p. 123-135. Volgens Gaiser biedt de studie van K.E. Rosengren, *Sociological aspects of the literary system* (Lund 1968) een instrument om een in tijd en ruimte afgebakende literaire canon empirisch te analyseren. Rosengren baseert zich op Zweedse dagbladrecensies uit vier perioden (1878-81, 1887-90, 1953-56 en 1962-65), waarvan hij kwantitatief de *mentions* analyseert. Daaruit kan worden afgeleid welke verschuivingen zich in de loop der tijd in de canon van critici voordoen.

ciet of impliciet naar hen verwezen en wat houdt de bewuste polemische attitude inhoudelijk in? De tweede betreft de houding ten opzichte van collega-critici: zet de criticus zich af tegen andere critici, wie zijn dit, wordt er expliciet of impliciet naar hen verwezen en wat houdt de bewuste polemische attitude inhoudelijk in? Het onderzoek van polemische uitspraken leidt tot de vraag naar de mogelijke samenhang tussen de polemische opstelling tegenover auteurs en die tegenover andere critici en verder tot de vraag naar het doel dat ermee wordt beoogd. Zo kan bijvoorbeeld de vraag gesteld worden of de criticus zijn polemieek voert om de eigen ideeën aan te scherpen of om te voldoen aan lezersverwachtingen, om te voorkomen dat bepaalde auteurs in de vergetelheid geraken dan wel om de invloed van andere critici te versterken of te verzwakken. Al deze vragen verscherpen het inzicht in het netwerk van verbandingen waarin de criticus zich geplaatst weet en belichten op deze wijze zijn institutionele positie. Polemische uitspraken dragen dus het hunne bij aan de inhoudelijke analyse van recensies, maar laten ook institutionele aspecten van de literatuurkritiek aan het licht komen.

Het geschetste model dient met de nodige zin voor relativiteit en beperktheid te worden benaderd. Het is hoogstens een hulpmiddel om de uitspraken van een criticus te ordenen, waarbij degene die ordent, de onderzoekster, een medebepalende rol heeft. Zij interpreteert met behulp van een model de literatuuropvatting van een criticus, wat even moeilijk is als het catalogiseren van existentiële ervaringen.¹⁹ Niet vanuit een louter observerende doch vanuit een participerende houding wordt naar de waarheid gezocht, die niet a priori gegeven is: "De Waarheid is geen bewijsgrond voor de juistheid van de interpretatie, maar het is eerder omgekeerd: als de interpretatie overtuigt, kan daarmee ook de geldigheid van die Waarheid *in dit concrete geval* aanneemelijk gemaakt worden."²⁰

De indeling van deze studie

Deze studie opent met een introductie van Van Duinkerken en van *De Tijd*, waarna in hoofdstuk II het geheel van de bijdragen die hij aan dit dagblad leverde, wordt beschreven. In de volgende hoofdstukken wordt zijn literatuurkritiek inhoudelijk onder de loep genomen. Hoofdstuk III poogt zijn ideaal te beschrijven, hoofdstuk IV richt zich op de eigen praktijk van recenseren en in hoofdstuk V wordt een poging ondernomen om het inzicht in zijn literatuuropvatting te verdiepen aan de hand van twee specifieke vraagstellingen: komt de via *mentions* gereconstrueerde canon van Van Duinkerken overeen met zijn literatuuropvatting; en komt de wijze waarop Van Duinkerken expliciet bepaalde boeken niet voor iedereen geschikt acht, overeen met de oriëntatie op zijn lezerspubliek? De studie wordt afgesloten met een conclusie, waarin de verhouding tussen zijn ideale literatuurkritiek en zijn eigen praktijk wordt geëvalueerd en zijn literaturopvatting wordt gekarakteriseerd.

Als eerste en belangrijkste bijlage moet de bibliografische lijst van zijn bijdragen

¹⁹Aldus Martien J.G. de Jong, *Over kritiek en critici. Facetten van de Nederlandstalige literatuurbe-schouwing in de twintigste eeuw* (Lannoo, Tielt, Amsterdam 1977), p. 249.

²⁰P.F. Schmitz, 'Interpretatie als allegorese', in: E. van der Starre, F.F.J. Driekoningen, W. Zwannenburg (red.), *Lezen en interpreteren. Een bundel opstellen voor S. Dresden* (Muiderberg 1979), p. 18-24, p. 22.

aan *De Tijd* worden genoemd. Naar deze lijst wordt regelmatig in voetnoten verwezen, in het voortdurende besef dat de uitspraken van de criticus geplaatst dienen te worden in de context van de recensies. In feite is deze studie, met al haar beperkingen die hierboven zijn toegelicht, dan ook één grote annotatie bij deze bibliografie.

HOOFDSTUK I

“Binnengesleept in een tweede heeal”

Anton van Duinkerken: een introductie

Wie herinneringen aan Anton van Duinkerken (pseudoniem van W.J.M.A. Asselbergs, 1903–1968) leest, ontmoet iemand die al op het eerste gezicht meer is dan slechts één van vele snuisterijen uit de oude doos. Afleveringen van tijdschriften die geheel aan hem gewijd zijn, belichten hem als dichter, criticus, essayist, literatuurhistoricus, hoogleraar en orator.¹ Zijn persoonlijkheid wordt getypeerd als Brabants katholiek, welsprekend, gemeenschapsgezind, Vlaamsgezind, christelijk humanistisch, apologetisch, bourgondisch, melancholisch. Hoe een bondig beeld te schetsen van zo’n breed-georiënteerde persoon, die leefde in het staartje van de negentiende-eeuwse katholieke emancipatie van C. Broere, J.A. Alberdingk Thijm en H.J.A.M. Schaepman, in de tijd van het rijke roomse leven en van de verzuiling? Het is een periode die nog niet zo ver achter ons ligt, maar die zozeer van onze tijd verschilt dat ze al lang en voorgoed voorbij lijkt. Om Van Duinkerken te begrijpen, is het dan ook nodig enig inzicht te bieden in zijn tijd. Dit hoofdstuk biedt daarom niet alleen een introductie van het leven en het werk van Van Duinkerken, maar zal tevens aandacht besteden aan de historische achtergrond waartegen zijn leven en zijn arbeid zich afspelen.

Het middelpunt van zijn leven werd gevormd door de letterkunde, waar zijn roeping tot het priesterschap, tot de poëzie, tot de krant en tot de universiteit zich omheen schaarde.² Omdat zijn liefde voor het lezen ten grondslag ligt aan deze studie, biedt de eerste paragraaf een terugblik op de wortels daarvan, die in zijn ouderlijk huis en in zijn seminarieperiode liggen. Daarna worden zijn professionele activiteiten beschreven met uitzondering van zijn journalistieke werkzaamheden bij *De Tijd* en tot slot wordt het klimaat van dit dagblad belicht in de periode dat Van Duinkerken er zijn medewerking aan verleende.

Voor deze introductie heb ik gebruik gemaakt van reeds bestaande literatuur. Ten behoeve van de biografische inleiding is vooral *Een schaduw die verschuift. Leven en werk van de jonge Anton van Duinkerken* (1984) van André Roes geraadpleegd, een studie over de vóór-Amsterdamse periode.³ Van Duinkerken zelf heeft deze periode

¹*Roeping*, 29(1953), nr. 1; *Brabantia*, 12(1963), p. 1–18; *Dietsche Warande en Belfort*, 108(1963), p. 1–78; *Raam* 6(1968), nr. 47; *Werkchrift voor leerhuis en liturgie*, 3(1983), nr. 7 (augustus).

²Vgl. L. Tegenbosch, ‘De profeet van het (rooms)-katholicisme’, in: *Werkchrift voor leerhuis en liturgie*, 3(1983), nr. 7 (augustus), p. 9–13.

³Een vollediger levensbeschrijving is momenteel ter perse: M. van der Plas, *Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek!*, Amsterdam.

beschreven in *Brabantse herinneringen* (1964), herinneringen, waarvan de betrouwbaarheid discutabel kan zijn. Ook de studies *Anton van Duinkerken* (1971, derde druk) van Pierre Brachin en *Anton van Duinkerken (prof.dr. W.J.M.A. Asselbergs)* (1983) van Theo Kroon zijn ingezien. De productie van de schrijver Van Duinkerken wordt vooral beschreven aan de hand van zijn publicaties zelf, maar ook is geput uit het overzicht van Michiel van Kempen in het *Kritisch Literatuur Lexicon* (1995). Voor informatie over *De Tijd* is veelvuldig *Dagblad De Tijd 1845-1974* (1996) van Nic. Schrama geraadpleegd. Studies over afzonderlijke dagbladen en de bundel *De gezegende pers. Aspecten van de katholieke persgeschiedenis in Nederland tijdens de 19de en 20ste eeuw* (1989) hebben inzicht geboden in de katholieke krantenwereld. Voor de historische achtergrond betreffende de relatie tussen literatuur en cultuur, met name tijdens de verzuiling, is vooral geput uit *Literatuur en moderniteit in Nederland 1840-1990* (1996) van Frans Ruiter en Wilbert Smulders.

1. EEN JONGE LEZER

Willem Asselbergs werd op zondag 2 januari 1903 geboren als zoon van een bierbrouwer. Zijn moeder was bij de Franciscanessen van Roosendaal op de Franse kostschool geweest en had bij de prijsuitdeling elk jaar Franse boeken gekregen als beloning voor haar kennis van de Nederlandse en de Franse taal, waardoor Willem al vroeg kennismaakte met Franse literatuur.⁴ Hij was de oudste uit een gezin met acht kinderen, woonachtig aan de Sint Jozefstraat te Bergen op Zoom. Het hart van deze straat was de kleine Sint Jozefkerk, waarin hij “de felste gewaarwording” van zijn kinderleven heeft opgedaan, “niet, omdat ik uitzonderlijk vroom zou zijn geweest in vergelijking bij mijn leeftijdgenoten, maar omdat voor ons allen in die jaren de kerk nog het middelpunt van alle gebeurtenissen was”.⁵ Naar een dergelijke gemeenschapskerk zal hij levenslang heimwee hebben. Vanaf zijn negende jaar verbleef hij op de kostschool Huize Ruwenberg te Sint Michielsgestel. Omdat Frans er de voertaal was, werd hij in deze “wereldtaal van de beschaafden” verder ingewijd, hetgeen mede een basis zal hebben gelegd voor zijn toekomstige Franse oriëntatie: “Goed frans leren bleef voor de ouders het hoofddoel”.⁶ Ook de band met Vlaanderen is vroeg gelegd, doordat het gezin Asselbergs regelmatig Antwerpen bezocht, dat voor hem evenveel betekende als Mekka voor de Mohammedanen. De eerste romans die hij in zijn jeugd las, waren Vlaamse boeken van onder anderen Hendrik Conscience en Domien Sleeckx.⁷

⁴A. van Duinkerken, *Brabantse herinneringen* (Utrecht/Antwerpen 1964), p. 14. Voor een beschrijving van Van Duinkerken's Franse achtergrond aan de hand van *Brabantse herinneringen*, zie P. Brachin, ‘Anton van Duinkerken en de Franse literatuur. De “Brabantse herinneringen” herlezen’, in: *Brabantia*, 30(1981), nr. 2, p. 62-67. K. Middelhoff noemt hem “le prototype du catholique inspiré par la France”. K. Middelhoff, ‘L’influence du catholicisme français aux Pays-Bas, deel 2’, in: *Sep-tentrion*, 17(1988), nr. 4, p. 31-38, met name p. 34-35.

⁵*Brabantse herinneringen*, p. 19.

⁶*Ibidem*, p. 45.

⁷J. Florquin, *Ten huize van...* (Leuven 1971, tweede, gewijzigde druk), p. 122-141, met name p. 122-123. Dit betreft een interview met Anton van Duinkerken, dat uitgezonden is op 2 juni 1960. Vgl. *Brabantse herinneringen*, p. 53; L. Roose, ‘Anton van Duinkerken en Vlaanderen’, in: *Ons erfdeel*, 31(1988), nr. 4, p. 559-568.

In 1913, tijdens een rondleiding met de klas door de Sint Jan te 's-Hertogenbosch, ervoer hij een kinderlijk zelfbesef, waaruit volgens hemzelf zijn verlangen om priester te zijn voortkwam. Op dezelfde dag zag hij in het plaatselijk theater het Casino het mysteriespel van Die Sevenste Bliscap van Onser Vrouwen, dat op hem een overwelldigende indruk maakte: "Van toen af ben ik de stem van de dichtkunst blijven verneemen als voortkomstig uit diepten achter onze tijdelijkheid. Zij legt verbinding tussen de mensengeslachten. Zij openbaart het wezen van het leven. Zij verheft ons oog boven de schijn van de dingen. Zij laat ons binnenkijken in het schouwspel der zaligheid."⁸ Dit esthetische genot werd verdiept op het diocesaan klein-seminarie Ypelaer te Ginneken (1915-1921), waar hij terechtkwam via zijn heeroom Theodorus (voor familie Dorus) Asselbergs, professor aan het klein-seminarie Ypelaer en later rector van het St. Laurentius-ziekenhuis te Ginneken: "De lotsverandering van mijn oom concretiseerde mijn eigen zekerheid, dat mijn leven zijn bestemming zou bereiken in de zielzorg."⁹ Willem werd op het klein-seminarie bibliothecaris en had daardoor alle boeken binnen handbereik: "Ik heb geregeld kleine deeltjes van een volledige Chateaubriand mee naar de slaapzaal genomen. Ik geloof niet, dat veel van mijn leeftijdgenoten *Les Martyrs* met zo onophoudelijke bewondering hebben gelezen als ik."¹⁰ Tevens las hij uit de bibliotheek met hooggespannen gevoelens Corneille, Cd. Busken Huet, Jules Verne, de werken van de gebroeders Snieders en de *Geheime gedenkschriften van Napoleon III*.¹¹

Ook kon hij zo reeds op dertienjarige leeftijd kennismaken met Racine, wiens drama's (vooral *Bérénice*) hem overrompelden en waardoor hij opnieuw het boventijdelijke ervoer, ofwel: door Racine werd hij binnengesleept in wat hij "een tweede heelal" noemde.¹² Al vroeg beseftte hij hierdoor dat lezen niet altijd onschuldig was. De ontsnapping naar een andere werkelijkheid dan de dagelijkse ervoer hij als een bedreiging voor zijn priesterroeping. Het was Sint Bernardus die hem tegenwicht voor de gevaren van literatuur bood en Vondel die hem van "het tweede heelal" de geheime samenstelling toonde, de steelsheid van zijn ontsnappingsen wegnam en zo de zuivering bewerkte: "Wat ik als misdrijf begon, werd door hem in een hogere orde van zaken gelegaliseerd. Er ging beschermende macht uit van zijn aanwezigheid in mijn bewustzijn. Zijn stem vaderde over mijn ziel."¹³ Was hij destijds gevlucht naar de wereld van Willem Kloos of Herman Gorter, dan zou dit meteen conflicten met zijn priesterroeping teweeg hebben gebracht, aldus een terugblikkende Van Duinkerken. Hun katholieke tijdgenoten Guido Gezelle en H.J.A.M. Schaepman waren in dit opzicht veiliger.¹⁴ Het gecompliceerde van het esthetische genot overkwam hem daarna nogmaals in bijzondere mate tijdens het voorlezen door mgr. F.B.J. Frencken van *De zonnekroon* van Marie Koenen: "Dat iemand bij het lezen of horen voorlezen van een boeiend verhaal weg kan geraken uit de omringende wereld, wist ik. Maar dit ver-

⁸Brabantse herinneringen, p. 66-67.

⁹Ibidem, p. 77.

¹⁰Ibidem, p. 80.

¹¹A. Roes, *Een schaduw die verschuift. Leven en werk van de jonge Anton van Duinkerken* (Baarn 1984), p. 37-38.

¹²Brabantse herinneringen, p. 92.

¹³Ibidem, p. 95.

¹⁴Ibidem.

haal bewerkte iets uitzonderlijks in mij en om mij heen. Het schiep de tweede werkelijkheid bij volbewust behoud van de eigene. Alles uit het verhaal zag ik gebeuren, terwijl ik gelijktijdig het andere bleef waarnemen. Ik voelde ook duidelijk twee gevoelens: het klasgevoel en het verhaalgevoel als onderscheiden, gelijktijdige gewaarwordingen. Ik was mij daarenboven bewust van mijn verbaasdheid hierover.”¹⁵ Het beseft dat lezen een complexe bezigheid is zou hij nooit wijtraken; de ervaring van de spanning tussen de werkelijkheid van literatuur en de werkelijkheid van het leven blijkt vooral in zijn notie van het gevaarlijke karakter van bepaalde literatuur.¹⁶

Het humaniorasysteem van het klein-seminarie was volgens Van Duinkerken te rooms: te zeer gericht op Romeinse kerkgebruiken met veronachtzaming van de Griekse en Russische orthodoxie. Latijn stond centraal, terwijl Grieks als minderwaardig werd beschouwd vanuit een “oude scholastieke angst voor de geestelijke levensruimte van Plato”.¹⁷ De Franse taal- en letterkunde overschaduwde de Engelse, omdat Engelse auteurs geen boodschap voor de kerk van Rome hadden. Pas de bekeering van G.K. Chesterton bood nieuw perspectief, terwijl kardinaal J.H. Newman nog onder verdenking van godsdienstig intuitionisme stond.¹⁸ Via het literatuuronderwijs van de reeds genoemde mgr. Frencken leerden de seminaristen vooral Franse, romantisch-idealistische auteurs kennen, zoals Joseph de Maistre, de ultramontaanse journalist Louis Veuillot, Maurice Barrès, Paul Claudel, Francis Jammes, Charles Péguy en Ernest Hello. Frencken was beïnvloed door de absolutistische Léon Bloy, van wie de jonge Asselbergs veel las. Als ethische grondwet van alle schrijfkunst en welsprekendheid leerden de seminaristen dat de mens in waarheid moet leven, een wet waardoor Frencken tegen bepaalde auteurs vooringenomen was, zoals Ovidius, Cicero en Horatius.¹⁹ Dit betekende echter niet dat Frencken de vrees voor zogeheten modernistische auteurs deelde, die sinds het integralisme op het seminarie nog algemeen heerste.²⁰ Wel constateerde hij een achterstand in de Nederlandse katholieke

¹⁵Ibidem, p. 117.

¹⁶Zie hoofdstuk V, paragraaf 2. Dat hij aan het eind van zijn leven nog even overtuigd is van de gecompliceerdheid van lezen, blijkt onder andere uit A. van Duinkerken, ‘Seminarie en kunst’, in: idem, *Festoenen voor een kerkportaal* (1966), p. 187–202, waarin hij wijst op de wezenlijk “parabolische” werking van kunst.

¹⁷*Brabantse herinneringen*, p. 108.

¹⁸Ibidem.

¹⁹Ibidem, p. 125.

²⁰Vgl. over de strijd tussen modernisme en integralisme in Nederlandse groot-seminaria en met name de consequenties ervan voor handboeken: L. Winkeler, ‘Ten dienste der seminaristen. Handboeken op de Nederlandse priesteropleidingen, 1800–1967’, in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 17 (1987), p. 12–56. Het integralisme kreeg vooral gestalte door de encycliek *Pascendi* van paus Pius X (1907), waarin het modernisme werd veroordeeld. Onder het modernisme werden wijsgerige en exegetische dwalingen verstaan van hen die volgens integralistische denkers te zeer instemden met de nieuwe tijd. Sinds 1910 werd van de priesters de zogenaamde anti-modernisteneed geeïst. Het voorschrift werd nog in 1931 uitgebreid voor professoren in de theologie en filosofie en bij promoties in kerkelijke academische graden. Zie L. Winkeler, *Gegronde twijfel. Vier opstellen over de positie van intellectuelen in de katholieke kerk* (Baarn 1989), p. 54–56. In Nederland was de verpersoonlijking van het integralisme de priester M.A. Thompson, die als hoofdredacteur van *De Maasbode* (1898–1912) vele aanvaringen had met onder andere *De Tijd* in de persoon van de hoofdredacteur P. Geurts, die door Thompson van modernisme werd beschuldigd. Zie L.J. Rogier en N. de Rooy, *In vrijheid herboren. Katholiek Nederland 1853–1953* (’s-Gravenhage 1953), p. 516–552; Nic. Schrama, *Dagblad De Tijd 1845–1974* (Nijmegen 1996), p. 173–191.

letterkunde, verlangde hij naar een katholiek herstel en vestigde hij zijn hoop op Vlaanderen met de door Gezelle geïnspireerde dichters Hugo Verriest, Albrecht Rodenbach en Cyriel Verschaeve: “Bij de opbouw van de nieuwe katholieke wereld zou het Vlaanderen van straks de toon mede aangeven.”²¹ Vanuit deze idealistische toekomstvisie spoorde Frencken de jonge Asselbergs aan zijn eerste gedichten te schrijven. Het waren de jaren van verrukt optimisme en vooruitgangsgeloof, de jaren van het expressionisme van de Vlaming Wies Moens, van de bekering van Frederik van Eeden, van de dromen van de nieuwe mensheid van Henriëtte Roland Holst, “tot dusver in roomse kringen als een gevaarlijke petroleuze geschuwd”, maar van wie ineens werken in de klas werden voorgelezen.²²

Vanuit het verlangen naar de missie te gaan was Asselbergs van september 1921 tot februari 1922 novice bij de Congregatie van het Onbevleete Hart van Maria te Scheut (België), waar drie dagen van de week Frans werd gesproken. Hij leerde hier aan den lijve de verschillen tussen de gewesten kennen, die hij later associeerde met de uiteenlopende gemoedsgesteldheid van onder anderen de Westvlaming Gezelle, de Oostvlaming Karel van de Woestijne en de Brabander Prosper van Langendonck.²³ Zijn misseroeping hield geen stand en in grote ontreddeering nam hij afscheid.

De periode tot zijn toelating op het groot-seminarie Bovendonk te Hoeven in september 1922 bracht hij door met een intensieve studie Franse taal- en letterkunde bij pater Franck, priester van het Heilig Hart te Bergen op Zoom en docent Frans aan het juvenaat van zijn congregatie. Hij volgde literatuurlessen bij Theo de Jager, in wiens voetsporen hij zou treden als bloemlezer van katholieke poëzie.²⁴ De Jager liet hem kennismaken met Jan van der Noot, Roemer Visscher, Gerbrand Breeroo, Rhijnvis Feith, Aernout Drost en Jacob Geel. Intussen maakte Asselbergs wandelingen met zijn vader, die hem leerde kijken naar de natuur: “Dat ik zoveel las, moest hij goedkeuren, doch lezen is geen leven. Als ik dit maar onthield! Ik heb er mijn best voor gedaan.”²⁵

Op het groot-seminarie te Hoeven leefde hij volgens zichzelf in de prettigste gemeenschap die hij ooit heeft gekend, maar André Roes tekent hierbij naar aanleiding van brieven uit die tijd aan, dat deze ervaring moeilijk te rijmen valt met de strijd tussen het priester- en het dichterschap.²⁶ De literaire omgeving was er zeker niet opwindend te noemen: romans werden er niet gelezen, de lectuur beperkte zich tot theologische tijdschriften en van de dagbladjournalistiek drongen hoogstens *De Tijd* en *De Maasbode* binnen.²⁷ Maar Asselbergs kreeg van zijn moeder elk gewenst boek toege-

²¹ *Brabantse herinneringen*, p. 127.

²² *Ibidem*, p. 136.

²³ *Ibidem*, p. 143.

²⁴ Theo de Jager was samensteller van de tweedelige bloemlezing *Roomse keur: bloemlezing uit de katholieke Nederlandsche letteren*, Amsterdam 1915-1917. Later verzamelde hij met Gerard Knuvelder: *Pioniers: C.R. de Klerk, A.M.J.I. Binnewiertz, Theo Molkenboer, Maria Viola, Gerard Brom, H.W.E. Moller, L.J.M. Feber: werk uit 'Van Onzen Tijd'*, Amsterdam 1925.

²⁵ *Brabantse herinneringen*, p. 156.

²⁶ Waarschijnlijk heeft hij over dit intense conflict in zijn gedenkschriften willen zwijgen. Het leed blijve ‘achter maskers’, schreef hij destijds in een brief. Roes, *Een schaduw die verschuift*, p. 17.

²⁷ *Ibidem*, p. 18. Over de gebruikte, veelal neothomistische handboeken op seminaria, zie Winkeler, ‘Ten dienste der seminaristen. Handboeken op de Nederlandse priesteropleidingen, 1800-1967’.

stuurd en zijn liefde voor literatuur kon hij delen met Jan de Lepper en Jan Paardekooper, die onder het pseudoniem Alexis Paulsen schreef. Voorbeelden voor zijn dichterschap, waarin hij vooral door de neerlandicus-priester Antoon Scheermakers werd gestimuleerd, waren de priester-dichters Willem Smulders, Lambert Bijnen, schrijvend onder het pseudoniem Jozef van Aalst, Anton van Delft, mgr. Frencken en zijn heerroom Dorus. In tegenstelling tot de heersende opvatting op het seminarie volgens welke poëzie die zich verwijderde van objectieve gegevens gevaarlijk was, waren de meesten van deze dichters niet bevreesd voor individuele emoties. Hun cultuurbesef was “apostolisch van gedaante, optimistisch van gemoedsgesteldheid, sterk op de toekomst gericht en gemakkelijk verbreidbaar”.²⁸

Het is niet verwonderlijk dat Asselbergs, geïnspireerd door deze hooggespannen gemoedsgesteldheid, zich aansloot bij het katholieke, ethisch-georiënteerde tijdschrift *Roeping* (opgericht in 1922) onder leiding van H.W.E. Moller. Hierin zocht men via de kunst naar een cultureel-artistieke vernieuwing van het katholieke maatschappelijk leven, dat volgens de ‘katholieke jongeren’ in de loop der negentiende eeuw na Schaepman was ingedut.²⁹ Op het seminarie was een dergelijk blad te gewaagd en Asselbergs kreeg de eerste nummers dan ook aangeleverd in het waskoffertje van zijn moeder.³⁰ Op aanraden van Antoon Scheermakers zond hij zonder toestemming van het seminarie verzen in, “met een omzichtig briefje, dat ze gemaakt waren door een seminarist, wiens naam niet openbaar bekend mocht worden en die er streng aan hield zich te verschuilen onder het pseudoniem Anton van Duinkerken”.³¹ Tijdens de zomervakantie in 1923 ontmoette hij Gerard Knuvelder, oud-leerling van Moller en bevriend met Pieter van der Meer de Walcheren. Deze laatste was journalist bij *De Nieuwe Eeuw*, had zich onder invloed van Léon Bloy tot hetatholicisme bekeerd en was voor velen een licht in de duisternis van wat zij beschouwden als een ingeslapen catholicisme, iemand die de beoogde vernieuwing van het katholieke geloof via de kunst stimuleerde: “Dit optimisme in de bewering, dat het goede er op het ogenblik weliswaar niet was, maar toch op komst en onderweg, onderscheidde Pieter van der Meer de Walcheren heel duidelijk van Gerard Brom, die oneindig meer gelezen had, doch altijd in het defensief bleef om het goede van zijn tijdgenoten te beschermen tegen onderschatting of miskenning.”³² Van der Meer de Walcheren herinnert zich Van Duinker-

²⁸*Brabantse herinneringen*, p. 177. Zie in het algemeen aldaar ‘Het tijdperk van de priesterdichters’, p. 167-178. Vgl. Roes, *Een schaduw die verschuift*, p. 18-19, p. 55.

²⁹Zie daarover bijvoorbeeld A. van Duinkerken, ‘De beweging der jongeren’, opgenomen in: *Waarom ik zo denk...* (1948), p. 161-205. ‘Het apostolaat van den kunstenaar’ van Gerard Bruning werd als het programma van de katholieke jongeren beschouwd. Zie *Roeping*, 1(1922/23), deel I, p. 21-27. Vgl. H. Renders en W. Verhoeven, ‘Venster van Roeping’, in: *SIC*, 4(1989), nr. 1-2 (maart), p. 64-69.

³⁰*Brabantse herinneringen*, p. 211.

³¹*Ibidem*, p. 214. Dit pseudoniem is geboren uit een familieverhaal over voorouders die in 1794 uit Duinkerken in Frans-Vlaanderen gevlucht zouden zijn: “In mijn familie is altijd het verhaal gegaan dat in 1794 zekere Petrus Asselbergs moest uitwijken uit Duinkerken omdat hij, tijdens de terreur, priesters naar Engeland had geholpen. Hem vergezelden twee andere jonge mannen: Hugo van der Linde en Henri Daverveld en deze laatste is mijn overgrootvader langs moeders zijde. Maar het verhaal is niet waar: wij stammen uit Boom in de Rupelstreek en vandaar zijn we naar Bergen-op-Zoom gegaan. Er bestaat trouwens in de omgeving van Turnhout nog een gehucht dat Asselberg heet.” Florquin, *Ten huize van...*, p. 123-124.

ken als een enorm belezen en vitale persoon, die tevens een vermogen had om de chaos van de wereldliteratuur te ordenen vanuit zijn klassieke vorming: "Van Duinkerken vergrootte en versterkte de verscheidenheid der jongeren op dat oogenblik, in afwachting van den tijd, dat hij de invloedssfeer der katholieke wereld- en levensbeschouwing op verwonderlijke wijze verbreedde zou."³³ De eerste kennismaking met de katholieke jongeren vond plaats tijdens een bijeenkomst in café Marinus te Tilburg op 22 april 1924. Daar ontmoette Van Duinkerken niet alleen Jan Engelman, maar ook onder anderen Antoon Coolen en Bernard Verhoeven, die ernaar streefden Brabant van culturele betekenis te laten zijn. Voor Van Duinkerken lagen Brabant, katholicisme en de Groot-Nederlandse toekomst destijds in elkaars verlengde.³⁴

De verhouding tussen priesterlijke en dichterlijke aspiraties kreeg intussen steeds meer de vorm van een conflict, hetgeen vooral uit de correspondentie met Jan de Lep- per, Jan Engelman en Gerard Knuvelder valt te reconstrueren.³⁵ Daarvóór schreef Van Duinkerken al in 1923 aan Lambert Bijnen: "Het gebrek aan kunstzinnige omgeving is mijn kruis."³⁶ Wat precies geleid heeft tot het eerste schrijfverbod in februari 1925, is onduidelijk: angst dat hij bij de gevaarlijke nieuwlichters behoorde, invloed van A.B.H. Gielen SJ, redacteur van *Boekenschouw* en volgens Van Duinkerken dé vertegenwoordiger van verderfelijke katholieke literatuurkritiek, het doorspelen van poëzie door mgr. P. Sweere aan de bisschop of een bespreking van Henri Brunings dichtbundel *De Sirke*?³⁷ In ieder geval werd 1926 voor hem een zwaar jaar, waarin hij door het verbod gedwongen werd een scheiding te zien tussen een letterkundige loopbaan en een priesterlijke taakvervulling, terwijl hij zelf dit onderscheid niet waarnam. Vertaling van *De diligendo Deo* van Bernardus van Clairvaux bood enige troost.³⁸ Een verzoek om het verbod in te trekken werd positief beantwoord, maar het werd hem verboden in onder andere *Roeping*, *De Gemeenschap*, *Morgen* en *Opgang* te schrijven. Hierna vroeg hij Engelman in *De Nieuwe Eeuw* en in de zondagseditie van *De Tijd* te mogen publiceren.³⁹ Nadat hij wegens overspannenheid was opgenomen in het Sint-Laurensghasthuis, keerde hij naar het seminarie terug. Zijn verblijf was echter kortstondig, want spoedig volgde het tweede publicatieverbod naar aanleiding van enige surrealistische prozastukken van Asselbergs' medeseminarist Jan Paardekooper in *De*

³²*Brabantse herinneringen*, p. 181. Voor de kritiek van Gerard Brom op het overdreven pathos van de jongeren rondom H.W.E. Moller en op hun ontkenning van de waarden van theologie en filosofie, zie vooral zijn 'Inleiding', in: *Orpheus*, maart 1924, p. 5-15. Dat hij later niet van zijn standpunt is afgeweken blijkt uit zijn diesrede voor de Amsterdamse R.K. Studentenvereniging Sanctus Thomas Aquinas, 'Het vraagstuk van jongeren en ouderen', in: *De Maasbode*, 18 mei 1933, avondblad.

³³P. van der Meer de Walcheren, *Menschen en God*, deel I (Utrecht 1940), p. 249-250. Voor Van Duinkerken's versie van de eerste ontmoeting, zie *Brabantse herinneringen*, p. 217.

³⁴*Brabantse herinneringen*, p. 228-242; Roes, *Een schaduw die verschuift*, p. 70-76. Hoe regionaal gekleurd literaire relaties tijdens het interbellum konden zijn, blijkt uit de eerste ontmoeting tussen Van Duinkerken en Antoon Coolen. Ze gaven elkaar de hand en zeiden enkel: "Brabant". Zie *Brabantse herinneringen*, p. 229.

³⁵Roes, *Een schaduw die verschuift*, p. 21 en verder.

³⁶Geciteerd in ibidem, p. 24.

³⁷Ibidem, p. 24-26. Voor de kritiek op A.B.H. Gielen SJ, zie hoofdstuk III, paragraaf 2.2.

³⁸*Brabantse herinneringen*, p. 250-251. Bernardus van Clairvaux, *Verhandeling over de liefde tot God*. Vertaald en ingeleid door Anton van Duinkerken (1930).

³⁹Roes, *Een schaduw die verschuift*, p. 32-33.

Nieuwe Eeuw. In maart 1927 nam hij voorgoed afscheid: "Niet als een overwinnaar in een geestelijke tweestrijd ben ik het seminarie uitgegaan, doch als een diep verslagene, die toegeven moest, het onbereikbare te hebben nagestreefd. Ik werd het priester-schap onwaardig, omdat ik tot de jongere generatie van schrijvers behoorde. Een andere reden om heen te gaan bezat ik niet."⁴⁰

Na zijn seminarieperiode begon hij in april 1927 aan de studie M.O. Nederlands aan de R.K. Leergangen te Tilburg, een periode die hij later als een overbrugging beschouwde tussen zijn seminarietijd en zijn redacteurschap bij *De Tijd*, waaraan hij tijdens de M.O.-opleiding reeds zijn medewerking verleende. Van de filoloog L.C. Michels, zijn belangrijkste leermeester in Tilburg en latere collega in Nijmegen, leerde hij vooral zijn vluchtige werktrant enigszins beteugelen: "Moet ik achteraf wellicht betreuren, dat ik niet strakker academisch leerde werken en dientengevolge steeds de pen te gemakkelijk op papier bracht, toch blijf ik dankbaar voor de leiding, die mijn vlotheid kreeg. Michels is beroemd om zijn acribie."⁴¹ Meer dan van de lessen leerde hij van de auteurs die hij buiten school las, zoals Albert Verwey en Dirk Coster, en van Siemer bij wie hij logeerde en met wie hij samen met anderen zich nachtenlang opwond over poëzie.⁴² Toch wist H.H. Knippenberg, docent literatuurgeschiedenis, interesse te wekken in het lotsverloop van mensen en had ook de taalpsycholoog J.G.M. Moormann ideeën die de literatuuropvatting van Van Duinkerken mede zouden gaan bepalen: "Ontroerbaarheid is geen voorrecht van buitengewone mensen. Vormkracht onderscheidt. Ze blijft niettemin een maatschappelijk verschijnsel, in hogere of geringere mate eigen aan ieder mens. Stijl wordt nooit zo strikt individueel, dat plaats en tijd er geen kenmerkende factoren van zouden blijven."⁴³

Inmiddels was hij redacteur van *Roeping* geworden en nam hij volop deel aan de 'beweging der jongeren', een beweging zonder vast programma en gevormd door sterk uiteenlopende karakters. Wat hen onderling bond kan grofweg worden weergegeven als onvrede met de geprivilegieerde negentiende-eeuwse burgermaatschappij, afwijzing van de moderne massacultuur en een anti-democratische mentaliteit. Dit laatste valt overigens niet vanzelfsprekend samen met een integralistische of zelfs fascistische mentaliteit en Van Duinkerken verzette zich dan ook later tegen simplistische vereenzelvingen.⁴⁴ Binnen de groep rond *Roeping* richtten enkelen, met de

⁴⁰*Brabantse herinneringen*, p. 254. Dat hij in de journalistiek zou gaan, wist hij op dat moment niet. Aan Bibeb vertelde hij: "Je gaat het seminarium af, je staat reddeloos in de wereld. Het is een diepe toestand van weerloosheid, het is het helemaal onzeker zijn." Voegt er mompelend aan toe wat lijkt op: "Het zou niet onmogelijk zijn dat het instinct dat zoekt." Bibeb, 'Ik neem liever psalmen in dan rattenkruid', in: *Vrij Nederland*, 5 januari 1963.

⁴¹*Brabantse herinneringen*, p. 273. Van Duinkerken droeg aan L.C. Michels *Achter de vuurlijn* (1930) op.

⁴²*Brabantse herinneringen*, p. 277-286. F.T.M. Siemer was een "loslopende geestelijke", tot 1916 pater in een congregatie die door mgr. J. Zwijzen was opgericht als geestelijke bovenbouw bij de fraters van Tilburg en die uiteindelijk was opgeheven. Siemer had een boekerij in, hoe ironisch, de Zwijzenstraat te Tilburg.

⁴³*Ibidem*, p. 275.

⁴⁴Onder anderen Brom en bepaalde historici (onder wie volgens Van Duinkerken L.M.H. Joosten in diens *Katholieken en fascisme in Nederland 1920-1940*) beschuldigden alle katholieke jongeren ten onrechte van dergelijke sympathieën. Zie Roes, *Een schaduw die verschuift*, p. 116-120. Vgl. A.F. Manning, 'Katholieke opinies in het interbellum met betrekking tot politiek-maatschappelijke problemen', in: B. Alfrink e.a., *De identiteit van katholieke wetenschapsmensen* (Baarn 1980), p. 79-92.

gebroeders Gerard en Henri Bruning aan kop, al spoedig het integralistische tijdschrift *De Valbijl* (1924) op. Anderen die zich ontvankelijker opstelden tegenover de wereld buiten die van hun geloofsgenoten, kozen voor *De Gemeenschap* (1925), een tijdschrift waar Engelman Van Duinkerken naar toe wilde lokken.⁴⁵ Van Duinkerken, geboren en getogen Brabander en opgegroeid in een klerikaal, katholiek milieu, zwenkte aan het einde van de jaren twintig van de vooral ethische en individualistische kunstbeschouwing van *Roeping* naar het esthetischer en socialer klimaat van *De Gemeenschap*; van Tilburg naar Utrecht, van roeping tot het apostolaat naar gemeenschap met katholieken en andersdenkenden. Dit ging gepaard met een groeiende afstand tot de ideeën van getourmenteerde katholieken als Bloy, voor wie bijvoorbeeld Chesterton en Descartes in de plaats kwamen. Symbolisch voor deze overgang is de Garnier-uitgave van Descartes, die hij kocht op een dag dat hij van Tilburg naar Utrecht reisde op weg naar een afspraak met Engelman: "Descartes bevrijdde mij niet van de scholastiek, noch van mijn seminaristengeloof. Hij maakte mij los van het beklemmend ethisch vooroordeel tegen elke spontane geestesbeweging."⁴⁶ Uiteindelijk besloot hij *Roeping* te verlaten en werd hij in 1929 redacteur van *De Gemeenschap*.⁴⁷ In hetzelfde jaar nam hij afscheid van Brabant, nadat hij na een verblijf in Noorwegen had gemerkt zich niet meer gemakkelijk in het schoolse gareel van de R.K. Leergangen te voegen: "In mijn hart hoopte ik op uitkomst. Ze kwam vrij onverwachts, toen ik het redacteurschap van 'De Tijd' kreeg aangeboden. In november 1929 vertrok ik naar Amsterdam."⁴⁸

2. EEN SCHRIJVER

Van Duinkerken begon zijn schrijversloopbaan als dichter en beschouwde zelf zijn dichterschap als zijn wezen.⁴⁹ Begin jaren twintig schreef hij verzen in provincie- en parochiebladen onder diverse schuilnamen, zoals Antonides en Sels Bergas. In augus-

⁴⁵Zie hierover Roes, *Een schaduw die verschuift*, hoofdstuk 4, 'In het strijdgewoel van de katholieke "jongeren"', p. 82-120. Hierin worden uitgebreid de conflicten en de splitsingen tussen *Roeping*, *De Valbijl* en *De Gemeenschap* met daarin de rol van Van Duinkerken beschreven. Vgl. Van Duinkerken, 'De beweging der jongeren'.

⁴⁶*Brabantse herinneringen*, p. 261. Zeer waarschijnlijk is dit boek *Traité des passions de l'âme* geweest, "het diepste psychologische boek dat ooit geschreven werd", aldus Van Duinkerken in een interview met G. Puchinger, *Is de gereformeerde wereld veranderd?* (Delft 1966), p. 101-120, p. 125.

⁴⁷Over de precieze aanleiding van dit besluit verschillen de meningen. Verandering van de vriendschap met Knuvelder, die hoofdredacteur van *Roeping* was geworden, heeft waarschijnlijk meegeïmpulseerd, maar ook de verandering van literaturopvatting en het vertrek naar *De Tijd*, wat een vertrek naar het Noorden betekende. Zie *Brabantse herinneringen*, p. 264; Roes, *Een schaduw die verschuift*, p. 94; G. Knuvelder, *Onachterhaalbare tijd. Vijftig jaar grasduinen in literatuur* (Den Bosch [1974]), p. 91. Uit de woorden van Knuvelder valt op te maken dat er ook sprake van enige afgunst is geweest. Van Duinkerken had hem gezegd dat hijzelf meer dan Knuvelder op Potgieter leek. Daarom zou hij en niet Knuvelder de hoofdredactie van *Roeping* moeten overnemen.

⁴⁸*Brabantse herinneringen*, p. 309.

⁴⁹"In wezen ben ik het meest dichter, maar dan in de ouderwetse zin van het woord, zoals ook Schaepman het was: de mens die kondenseert wat de gewone mens voelt, die de formule geeft die dat vasthoudt. Dus geen experimenteel taalproever. (...) Als dichter ben ik meer de tolk van anderen dan persoonlijk begaafd. Een echt gemeenschapsmens dus." Florquin, *Ten huize van...*, p. 128.

tus 1923 publiceerde hij voor het eerst in de katholieke tijdschriften *Roeping* en *De Beiaard*, waarna hij ook bijdroeg aan andere bladen als *De Nieuwe Euum*, *Vlaamsche Arbeid*, *Dietsche Warande en Belfort* en *Nu*. Vooral schreef hij gedichten vóór en tijdens de oorlog. Vóór 1940 verschenen de bundels *Onder Gods ogen* (1927), *Lyrisch labyrinth* (1930), *Het wereldorgel* (1931) en *Hart van Brabant* (1936). Tijdens de oorlog schreef hij *Verzen op kerstmis* (1941), *Waaierend pluiz* (1944), balladen in *Priël in Troje* (1944) onder het pseudoniem Pieter Bakx en in *Drie balladen* (1945) onder het pseudoniem Andries van Doorn, voorts *Het vierenswaardig wonder* (1945), *Verzen uit St. Michielsgestel* (1946) en *Tobias met den engel* (1946). Na de oorlog verscheen van hem opvallend minder poëzie. Hij bundelde verzen in *Verzamelde gedichten* (1957), nam daarvan enkele op in *Verzamelde geschriften*, deel III (1962), waarna nog *Op reis met Rafaël* verscheen (1966). Van Duinkerken schreef niet alleen gedichten, maar vertaalde ook, zoals bijvoorbeeld poëzie in de bundel *Tobias met den engel*, de twaalf gedichten in *Undique carmina sonant* (1945), *Kerk in bladergroen* (1945) van Francis Jammes en *Odysseus hartsgeheim* (1946) van Charles Maurras. Zijn eerste verzen zijn geschreven in de vrije vorm en laten zien hoezeer hij de traditie van het Vlaamse humanitair expressionisme volgde. Daarna wordt zijn poëzie traditioneler van vorm, schrijft hij ook balladen (waaronder de bekende 'Ballade van den katholiek', gericht tegen A. Mussert) en hekeldichten. Zijn poëzie wordt getypeerd door het nauwe verband met zijn persoonlijke ervaring, zijn verbondenheid met God en met het Brabantse volk.⁵⁰ Zijn fictionele proza bestaat uit de twee novellen *De ravenzwarte* (1928) en *Vertelsel in de hut* (1929) en uit het verhaal van Diogenes in *Twee vierkante meter* (1938).

Naast het dichterschap heeft hij zich in vele geschriften expliciet opgesteld als pleitbezorger van een open katholieke cultuur, die de waarde van haar eigen traditie erkent. In zijn levensbeschouwelijke publicaties laat hij globaal beschouwd een ontwikkeling zien van een fel-apologetische invalshoek in de geest van Gerard Bruning naar een meer cultuurhistorische en wetenschappelijke denkrant, hoewel beide zijden in zijn gehele oeuvre aanwezig zijn. De titels verbeelden reeds deze ontwikkeling, zoals onder andere *Hedendaagsche ketterijen* (1929), *Katholiek verzet* (1932), *Welaan dan, beminde geloovigen* (1933), *Verscheurde christenheid* (1937), *Legende van den tijd* (1941) en *Mensen en meningen* (1951) laten zien.⁵¹ Hoe hij tijdens de jaren dertig zijn verleden met de katholieke jongeren voortzette die voor meer hart en vurigheid onder katholieken pleitten, blijkt onder meer uit *Waarom ik zo denk...* (1948). Hierin zijn artikelen gebundeld die vóór de Tweede Wereldoorlog zijn geschreven.⁵² Na de oor-

⁵⁰Zie Roes, *Een schaduw die verschuift*, met name hoofdstuk 3, 'Dichter voor God en Brabant', p. 52-81; M. van der Plas, 'Bij de poëzie van Anton van Duinkerken', in: *Roeping*, 29 (1953), nr. 1, p. 49-62; A. Westerlinck, 'Anton van Duinkerken. Een boventijdelijk talent in onmin met zijn tijd', met name 'Rijper en rijp dichterschap', in: *Dietsche Warande en Belfort*, 108 (1963), p. 263-275.

⁵¹Het overzicht van publicaties heb ik grotendeels ontleend aan M. van Kempen, 'Anton van Duinkerken', in: *Kritisch Literatuur Lexicon* (mei 1995), p. 1-19.

⁵²Daarin zijn opgenomen zijn *Verdediging van Carnaval* (1928), dat vaak als een afrekening met zijn eigen seminarieverleden wordt beschouwd, *Wij en de politiek; om hart en vurigheid* (1930), *Groot-Nederland en wij* (1931), *De beweging der jongeren* (1933), *Rijksbisschop Ludwig Müller* (1934), *Schetsen uit Rooms-Nederland* (1930-1938), *De katholieken en de toekomst* (1936) en *Apologie der cultuur* (1937-1940).

log werden zijn beschouwingen genuanceerder, verminderde de polemische toon en richtte hij zich vooral op cultuurhistorische verbanden, zoals in zijn bijdragen aan de *Cultuurgeschiedenis van het christendom* (1948–1951). Inmiddels had hij steeds meer deelgenomen aan de wetenschappelijke wereld: in 1937 kreeg hij een eredoctoraat in Leuven, in 1940 werd hij onder veler protest bijzonder hoogleraar in de Vondelstudie te Leiden⁵³ en in 1948 volgde een professoraat in de kunstgeschiedenis aan de Jan van Eyckacademie te Maastricht. In januari 1953 werd hij benoemd tot hoogleraar in de Nederlandse en Algemene Letterkunde te Nijmegen, hetgeen een verhuizing naar Nijmegen, een afscheid van zijn lidmaatschap van de Partij van de Arbeid op instigatie van het episcopaat en een afname van zijn journalistieke activiteiten betekende.⁵⁴

In zijn literair-kritische studies toont hij zich eveneens steeds wetenschappelijker. Terwijl zijn eerste *Roeping*-essays vanuit het ethisch-humanisme van de katholieke jongeren zijn geschreven, nam hij hiervan enigszins afstand in de bundel *Roofbouw* (1929). *Achter de vuurlijn* (1930), met opstellen over onder andere Franse en historische Nederlandse auteurs, zette deze lijn voort.⁵⁵ Dat zijn aandacht niet alleen uitging naar bekende auteurs, maar ook naar mensen die in de vergetelheid dreigden te raken, blijkt uit *Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd* (1941) en *Het tweede plan* (1945). In de bundels *Twintig tijdgenooten* (1934), *Beeldenspel* (1957), *Vlamingen* (1960) en *Gorter, Marsman, Ter Braak* (1967) zijn bijdragen aan tijdschriften en aan *De Tijd* opgenomen, waarvan de inhoud zoals de titels reeds aangeven varieert van beelden van historische Nederlandse auteurs tot de actualiteit van de Vlaamse letterkunde.⁵⁶ In de *Verzamelde geschriften* (1962) herschreef Van Duinkerken sommige artikelen volledig, op grond waarvan deze drie delen felle kritiek ontvingen.⁵⁷ De laatste bundel met journalistieke beschouwingen over literatuur is *Festoenen voor een kerkportaal*

⁵³Aan deze benoeming gingen vele verhitte discussies vooraf, die voornamelijk de katholiciteit en het journalistieke karakter van de benoemde tot onderwerp hadden. In januari verscheen een overvloed aan heftige artikelen over de Vondelleerstoel in uiteenlopende dagbladen. Zie J. Bosmans, *Vondel in Leiden. De benoeming van Anton van Duinkerken tot Vondelhoogleraar in Leiden, 1940: een geval van antipapisme of de stroomaanbidder contra de keisteenvereerder? Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in de Nieuwste Geschiedenis aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen op vrijdag 11 oktober 1991*, Utrecht/ Assen 1991. Vgl. een nabeschuiving over deze affaire van Van Duinkerken in een interview met Puchinger, *Is de gereformeerde wereld veranderd?*, met name p. 109–112.

⁵⁴J. Brabers, *Proeven van eigen cultuur: vijfenzeventig jaar Katholieke Universiteit Nijmegen*, deel 1 (Nijmegen 1998), met name p. 381–383; K. Fens, ‘Anton van Duinkerken’, in: H. Corman (red.), *Nijmeegse gezichten. Vijfenzeventig jaar Katholieke Universiteit* (Nijmegen 1998), p. 96–105. Om een indruk te krijgen van zijn universitaire onderwijs, zie J. Joosten, *Lijnen en breuken. Een kleine historische beschouwing over het Nijmeegse Instituut Nederlands* (Nijmegen 1998), met name p. 58–69.

⁵⁵Zie Roes, *Een schaduw die verschuift*, p. 121–147 (over *Roeping*); p. 172–215 (over *Roofbouw* en *Achter de vuurlijn*).

⁵⁶Zie aan het einde van bijlage I.

⁵⁷Een vergelijking tussen de oorspronkelijke versie van de opgenomen bijdragen en hun latere vorm vergt een aparte studie en zal meer licht werpen op de gewijzigde houding van Van Duinkerken tegenover bepaalde auteurs, bijvoorbeeld tegenover J. de Maistre, zoals Roes laat zien in *Een schaduw die verschuift*, p. 128–138. Het was vooral H.A. Gomperts die Van Duinkerken betichtte van geschiedverdoezeling. Zie H.A. Gomperts, ‘Van Duinkerken’, in: idem, *De geheime tuin* (Amsterdam 1963), p. 138–142. Daarop kwam een weerwoord van M.J.G. de Jong, ‘Begrip voor Rome’, opgenomen in: idem, *Flierefluiters apostel. Meningen en meningsverschillen* (Leiden 1970), p. 118–128.

(1966), die opstellen bevat over literaire teksten en hun religieuze gehalte en over godsdienstige teksten en hun letterkundige vorm.

Het tijdperk der vernieuwing van de Noordnederlandse letterkunde (1951), deel 1x van de *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden*, verdient een aparte vermelding vanwege Van Duinkerken's bewonderenswaardige vermogen literatoren, hier schrijvers vanaf 1885, in hun cultuurhistorische samenhang te beschrijven. Deze literatuurgeschiedenis verscheen een jaar voordat hij werd benoemd tot hoogleraar in de Nederlandse en Algemene Letterkunde te Nijmegen. Een weerslag van zijn wetenschappelijke arbeid is vooral de bundel *Nijmeegse colleges* (1967), verschenen in het jaar dat hij voor zijn gehele letterkundige oeuvre de P.C. Hooftprijs kreeg.

Hij heeft talrijke bijdragen aan tijdschriften geleverd. Vooral met *De Gemeenschap* (1925-1941), 'het maandblad voor katholieke reconstructie', wordt zijn naam verbonden. Omdat dit redacteurschap (van 1929 tot 1941) constant zijn vooroorlogse periode bij *De Tijd* begeleidt, wordt hier wat langer bij stilgestaan. *De Gemeenschap* laat zien hoe complex de positie van een katholiek tijdschrift in een verzuilde samenleving kon zijn. Dat zuilen verstarde monolieten waren van een bepaalde stroming, is inmiddels een achterhaald idee. Eerder was er sprake van een constante beweging van bevestiging en kritiek, isolement en integratie, toenadering en verwijdering tussen maatschappelijke organisaties als ook tussen individuen, die allen naar een juiste invulling van hun levensbeschouwing zochten en naar een doelmatige manier om deze gestalte te geven.⁵⁸ Zoals Frans Ruiter en Wilbert Smulders aantonen, was *De Gemeenschap* de luis in de pels van het establishment van de katholieke zuil en raakte het vaak in conflict met de behoudende clerus; tegelijkertijd waakte het over de authenticiteit van de katholieke waarden op literair, politiek, sociaal en religieus gebied; en het trachtte de achterban op te voeden die veelal uit traditioneel denkende en clerusgetrouwe katholieken bestond; het ging in tegen de benepenheid in de eigen zuil en confronteerde de achterban met de normen van de vrijzinnige, moderne literatuur en cultuur; tegenover de andersdenkende moderne literatoren benadrukte het echter de waarden van de zogenaamde confessionele literatuur.⁵⁹ Deze beschrijving zou ook een typering van Van Duinkerken kunnen zijn: door zijn steken naar de clerus werd hem anticlericalisme verweten, door zijn beschouwingen over de katholieke cultuur werd hij een van de laatste katholieke emancipatoren genoemd en zijn discussies met andersdenkenden laten zien hoezeer hij de waarden van het katholicisme verdedigde. Vooral de polemieken met Menno ter Braak, bekend geworden als 'De keisteen en de stroom', toont de gebondenheid aan zijn katholieke wortels en zijn behoefte deze tegenover

⁵⁸Vgl. bijvoorbeeld J.M.G. Thurlings, *De wankelende zuil. Nederlandse katholieken tussen assimilatie en pluralisme*, Nijmegen 1971 en S. Hellemaans, *Strijd om de moderniteit. Sociale bewegingen en verzuiling in Europa sinds 1800*, Leuven 1990. Beiden richten zich vanuit een sociologische benadering voornamelijk op de ontwikkelingen van organisaties binnen de maatschappelijk structuur. Vooral op de laatstgenoemde studie baseert zich de 'onorthodoxe' literatuurgeschiedenis van F. Ruiter en W. Smulders, *Literatuur en moderniteit in Nederland 1840-1990*, Amsterdam/Antwerpen 1996. In tegenstelling tot de eerstgenoemde studies laten zij ook zien hoe het proces van verzuiling en ontzuiling zich als een individueel proces kan voordoen, door aandacht te besteden aan "cultural travelers" tussen een vrijzinnig klimaat en de gebondenheid aan een zuil, zoals Otto van Rees, Pieter van der Meer de Walcheren en H. Marsman (p. 205-210, p. 225-226).

⁵⁹Ruiter en Smulders, *Literatuur en moderniteit*, p. 201-202.

andersdenkenden op hoog niveau te verdedigen. Als Henri Bruning zich er ook in gaat mengen, ontstaat een boeiend driemanschap: twee katholieken (Van Duinkerken en Bruning) tegenover een modernist (Ter Braak), of twee Nietzscheanen (Ter Braak en Bruning) tegenover een Thomist (Van Duinkerken), of twee democraten (Van Duinkerken en Ter Braak) tegenover een sympathisant van het nazisme (Bruning).⁶⁰

De Gemeenschap weerspiegelt Van Duinkerken's politieke en literaire ontwikkeling: terwijl hij in de *Roeping*-periode neigde naar anti-democratische ideeën, gevoed door militante en absolutistische auteurs, ontwikkelde hij zich in de jaren dertig tot een verdediger van democratische gedachten, verwoord in anti-nazistische en anti-fascistische publicaties. Door meningsverschillen over de betekenis van een katholiek cultureel en politiek leven en van de rol daarin van literatuur ontstond in 1934 een splitsing tussen enerzijds Van Duinkerken en Engelman en anderzijds Henk Kuitenbrouwer en zijn broer Louis, vooral bekend onder het pseudoniem Albert Kuyle. De laatste richtten *De Nieuwe Gemeenschap* op, een tijdschrift dat katholiek-volkse en nazistische beginselen propageerde. Na het vertrek van Albert Kuyle keerde Engelman weer in de redactie van *De Gemeenschap* terug, die hij eind 1930 mede door toedoen van Kuyle had verlaten. Harry Scholten analyseert in *Aspecten van het tijdschrift De Gemeenschap* (1978) zorgvuldig de zwenkende positie van Van Duinkerken tussen Kuyle en Engelman, hetgeen uiteindelijk eindigt in een toenadering tot de laatste.⁶¹ Een korte periode maakte Van Duinkerken deel uit van het Comité van Waakzaamheid van Anti-nationaal-socialistische Intellectuelen, waarin onder anderen ook Engelman en Ter Braak zitting hadden. In 1936 verliet hij het Comité onder druk van het episcopaat. Door toetreding van communisten was namelijk de suggestie gewekt dat het Comité een communistisch karakter had. Onder politieke druk via J. Schmutzer, maar vooral onder kerkelijke druk via de aartsbisschop mgr. J. de Jong werd katholieken verzocht uit het Comité te treden, omdat men meende dat samenwerking met ongelovigen aanleiding tot misverstand kon geven bij katholieken.⁶² In hetzelfde jaar keerde hij zich tijdens de Spaanse burgeroorlog tegen Franco, waardoor hij zich onderscheidde van vele pro-Franco katholieken onder lezers en medewerkers van onder andere *De Tijd*.⁶³

⁶⁰Vgl. H. Genefaas, 'Verworpen tussen steen en stroom? Henri Bruning, Anton van Duinkerken en Menno ter Braak over het christendom', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 27(1997), p. 69-93.

⁶¹H. Scholten, *Aspecten van het tijdschrift De Gemeenschap* (Baarn 1978), in het bijzonder p. 75-78, 84-90, 204-207, 213-245.

⁶²Van de katholieken zaten aanvankelijk behalve Van Duinkerken en Engelman in elk geval ook Gerard Brom en de geestelijken Titus Brandsma, J. Hoogveld en H.A. Poels in het Comité. Zie P. Luykx, 'De katholieken en het Comité van Waakzaamheid in 1936', in: *Spiegel Historiae*, 16(1981), nr. 1 (januari), p. 43-50. Vgl. de brochure van Anton van Duinkerken die uitgegeven is in de reeks van het Comité, 'Katholicisme en nationaal-socialisme', opgenomen in: *Waarom ik zo denk...* (1948), p. 306-320.

⁶³Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 289-291. Vgl. A. van Duinkerken, 'Een tweede Spanje', in: *Waarom ik zo denk...* (1948), p. 320-323. Over de houding van *De Gemeenschap* tegenover de Spaanse burgeroorlog, zie S. van Faassen, "'De blinde partijzucht dooft het menselijk mededoogen'". Het tijdschrift "De Gemeenschap" en de Spaanse Burgeroorlog', in: *De Parelduiker*, 2(1997), nr. 3 (september), p. 45-55.

Zijn overgang naar *De Gemeenschap* bevestigde tevens een geleidelijke verandering van zijn literatuur opvatting: een relativering van het ethische primaat en een grotere nadruk op de verantwoordelijkheid van de kunst voor de gemeenschap, in plaats van het uitgangspunt van de individuele getourmenteerdheid.⁶⁴ Om enerzijds een ethisch en anderzijds een esthetisch primaat te relativieren, baseerde *De Gemeenschap* zich op de ideeën van Jacques Maritain, waarmee katholieken zich konden verantwoorden tegenover de eigen kring van katholieken als ook tegenover de buitenwereld van andersdenkenden. Maritain was reeds een bindmiddel tussen Jan Engelman en Van Duinkerken tijdens hun eerste ontmoeting op 22 april 1924 in café Marinus te Tilburg. Eigenlijk zou Van Duinkerken toen een lezing moeten houden, maar omdat de organisatie dacht dat hij niet kwam, viel Engelman voor hem in. Hoe hun leeswerelden van elkaar verschilden én overeenkwamen blijkt uit de door hen geciteerde auteurs: het stuk van Van Duinkerken “stond vol aanhalingen uit Aristoteles en Thomas, polemiseerde terloops met Jacques Maritain, streefde naar een schoonheidsopvatting, waarin de nieuwere aandoeningsleer verwerkt zou zijn. Het eindigde met woorden van Franz Werfel”.⁶⁵ Engelman citeerde op zijn beurt “Arthur Schnitzler en Rainer Maria Rilke, polemiseerde terloops met Jacques Maritain en eindigde met woorden van Jean Cocteau”.⁶⁶

Maritain probeert in zijn *Art et scolastique* (1919) op basis van de scholastieke denktrant van Thomas van Aquino de relatieve autonomie van kunst te rechtvaardigen, ofwel haar positie tussen ethicisme en estheticisme. Samengevat komt zijn gedachtegang erop neer dat wij door middel van het verstand ofwel de natuurlijke rede God kunnen leren kennen. Het verstand kent twee ordes: een speculatieve en een praktische orde. De eerste heeft het kennen zelf als doel, de tweede gebruikt de kennis als middel tot iets anders en heeft tot doel het handelen en het maken. Van het handelen is zedelijkheid het domein en voorzichtigheid de deugd; van het maken is schoonheid het domein en de kunst de deugd. Kunst nu is relatief autonoom, doordat de kunstenaar als kunstenaar buiten, maar als mens binnen het domein van de zedelijkheid valt. De kunstenaar is dus vrij, maar ook gebonden, afhankelijk van het terrein waarop hij zich begeeft. In een conflict tussen artistieke en zedelijke waarden beslist de deugd van de speculatieve orde van het verstand: de wijsheid, die boven de praktische orde staat.⁶⁷

Ofschoon Maritain als achterliggende leidraad in de cultuurkritische en poëtische positie van *De Gemeenschap* inderdaad een belangrijke rol heeft gespeeld, moet zijn directe invloed toch worden gerelativeerd: het is vooral Jan Engelman die zich expliciet op diens ideeën beroept⁶⁸ en de talrijke meningsverschillen binnen *De Gemeenschap* laten zien dat Maritain niet tot eensgezindheid leidt.⁶⁹ In de opvattingen van Van Duinkerken is Maritains invloed wel indirect aanwezig, maar gezien de zeer minieme verwijzingen in zijn werk naar deze filosoof lijken zijn ideeën eerder door zijn thomistische seminarie-achtergrond in het algemeen en door persoonlijke lezer-

⁶⁴Vgl. Van Duinkerken, ‘De beweging der jongeren’, p. 187-196.

⁶⁵*Brabantse herinneringen*, p. 228.

⁶⁶*Ibidem*.

⁶⁷Ruiter en Smulders, *Literatuur en moderniteit*, p. 227-243, p. 236-238.

⁶⁸Hoewel Ruiter en Smulders dit weerspreken, blijkt uit hun nootverwijzing toch dat vooral Engelman zich baseert op Maritain. *Ibidem*, p. 240, p. 386.

varingen te worden gevoed dan door deze Franse katholieke filosoof.

Behalve aan *De Gemeenschap* werkte Van Duinkerken mee aan vele andere katholieke en niet-katholieke tijdschriften, die door hun diversiteit zijn contacten met zowel ‘andersdenkenden’ als andere katholieken tonen. Door Scholten wordt beschreven hoezeer zijn deelname aan andere bladen werd bepaald door een ‘machts-politieke’ benadering, waarmee hij bijvoorbeeld ook besliste dat *De Gemeenschap* een nieuwe redactie moest krijgen, opdat voorkomen werd dat katholieken (Engelman) tot de redactie van *De Vrije Bladen* en *Forum* zouden toetreden.⁷⁰ In 1934 werd hij de eerste katholieke redacteur van *De Gids*. Volgens zijn eigen woorden zou in geval van weigering “geen andere Katholiek voor deze functie aangezocht [...] worden”.⁷¹ Hij schreef hierin vooral in de rubriek ‘Kroniek der Nederlandsche Letteren’. Naast *De Gids* leverde hij bijdragen aan onder meer *Dietsche Warande en Belfort*, *Spiegel der Letteren*, *Bouwen*, *De Groene Amsterdammer*, *Boek en Leven*, het verenigingsorgaan van de R.K. Nederlandse Boekverkopers- en Uitgeversvereniging Sint Jan⁷² en *Boekzaal der geheele wereld*, ontstaan uit en later weer opgenomen in *Boekenschouw*. Tijdens en na de oorlog werkte hij mee aan *Christofoor*, het blad van de gelijknamige verzetsgroep, en aan *Te Elfder Ure*, het tijdschrift dat uit *Christofoor* voortkwam. Medewerkers werden vooral geïnspireerd door kardinaal Suhard en, wederom, door Maritain.⁷³ De beginselen van *Christofoor* werden bezielde door het ‘personalistisch socialisme’, waaraan het woord ‘christelijk’ werd toegevoegd. Dit gedachtegoed lag in het verlengde van de ideeën van de zogenaamde doorbraakbeweging, die zich na de oorlog beraadde

⁶⁹Met name kan verwezen worden naar de controverses tussen Jan Engelman en Albert Kuyle met daartussen Van Duinkerken, en naar de oprichting van *De Nieuwe Gemeenschap* in 1934. Ook in Vlaanderen functioneert Maritain zowel binnen streng katholieke als binnen ruimere opvattingen, en eveneens binnen één tijdschrift, namelijk *Opbouwen*. Zie L. Missinne, *Kunst en leven, een wankel evenwicht. Ethiek en esthetiek: prozaopvattingen in Vlaamse tijdschriften en weekbladen tijdens het interbellum (1927-1940)* (Leuven/Amersfoort 1994), p. 162.

⁷⁰Deze ‘machtspolitieke’ benadering kan ook worden afgeleid uit documenten over de splitsing tussen *De Gemeenschap* en *De Nieuwe Gemeenschap*, die het Letterkundig Museum binnenkort publiceert. Zie hierover S. van Faassen, ‘De splitsing tussen “De Gemeenschap” en “De Nieuwe Gemeenschap”’, in: *De Vlaamse Gids*, 83 (1999), nr. 1-2 (maart-juni), p. 12-25.

⁷¹Geciteerd in Scholten, *Aspecten van het tijdschrift De Gemeenschap*, p. 230. Door zijn deelname aan de redactie van *De Gids* stapten anderen eruit, onder wie Elisabeth Geertruida (Bep) de Roos, de vrouw van E. du Perron. Deze schreef op 15 februari 1934 aan A. Roland Holst: “Bep heeft, afgescheiden van mij, niet de minste lust meer om aan De Gids mee te werken; de katholieke heer in de redactie boezemt haar persoonlijke afkeer in. Ze is nu erg weifelende of ze af zal zeggen of niet. Liever wel...” E. du Perron, *Brieven*, deel IV (Amsterdam 1978), p. 449.

⁷²Ondanks de kortstondige periode van zijn redacteurschap (1936-1937), heeft hij door zijn bijdragen ervoor gezorgd dat dit blad een belangrijke plaats innam tussen soortgelijke periodieken. Zie W. van de Pas, *De strijd voor het katholieke boek. Uitgegeven bij gelegenheid van het vijfentwintig jarig bestaan van de R.K. Nederlandse boekhandelaren en uitgeversvereniging Sint Jan, 1924-1949* (Amsterdam 1949), p. 129-131.

⁷³Zie G. Dierick, ‘De Christofoorgroep en het tijdschrift “Te Elfder Ure” in de jaren 1945-1953’, in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 13 (1983), p. 35-90. Vgl. ook de artikelen die Van Duinkerken in *De Tijd* over Maritain en Suhard schreef. In zijn beschouwing over laatstgenoemde legde hij (terecht, zo blijkt impliciet uit het commentaar van Dierick) een verband tussen de vastenbrief van de kardinaal, *Essor ou déclin de l’église (Opbloei of verval der kerk)* (1947) en *Humanisme intégral* (1936) van Maritain. Zie noot 67 van genoemd artikel en D.T., 28 februari 1948. In D.T., 18 en 21 januari 1937 besprak hij Maritains boek. Over de betekenis van Van Duinkerken voor *Te Elfder Ure*, zie B. Delfgaauw, ‘Anton van Duinkerken’, in: *Te Elfder Ure*, 10 (1963), nr. 2, p. 33.

over een nieuwe orde van maatschappelijke stromingen. Men wilde de vooroorlogse tegenstellingen (de zuilen) opheffen en zocht naar gemeenschappelijke noemers. Een van de broedplaatsen van dergelijke ideeën was het kamp te Sint Michielsgestel, waar Van Duinkerken van 4 mei tot 18 december 1942 als gijzelaar gevangen zat.⁷⁴ Het christelijk personalisme nu was een algemene noemer van vernieuwingsgedachten, die een brugfunctie vervulden tussen een verzuilde en een ontzuilde maatschappij: de vertegenwoordigers ervan erkenden dat de traditionele kaders waren verdwenen, maar hechtten tevens waarde aan wat met de moderne tijd verloren dreigde te gaan, 'het transcendente'.⁷⁵ Dat Van Duinkerken door deze gedachten was beïnvloed valt ook op te maken uit zijn naoorlogse bijdragen in *Elseviers Weekblad*, dat hij mede had opgericht, en in *Vrij Nederland*. Ook zijn contacten met onder anderen F.J.J. Buytendijk, F.J.Th. Rutten en Han Fortmann laten zien hoezeer hij zich bewoog in een klimaat waarin werd gestreefd naar een open katholicisme en naar een evenwicht tussen christendom en humanisme.⁷⁶

3. BIJ DE TIJD

Ik koos het allerlaagste lot
 Uit levens lompe loterij:
 Ik licht de domme mensheid bij
 Op levensreis naar God.⁷⁷

Met zijn keuze voor het allerlaagste lot, dat van de 'roomse journalist', belandde Van Duinkerken als gewezen seminarist in de krantenwereld. Toen hij in *Veertig jaar*

⁷⁴Zie onder andere M. de Keizer, *De gijzelaars van Sint-Michielsgestel. Een eliteberaad in oorlogstijd*, Alphen aan den Rijn 1979. Zie ook herinneringen van P.H. Ritter, H. Brugmans en P. Sanders aan Van Duinkerken, in: *Gedenkboek gijzelaarskamp Beekvliet, St. Michielsgestel*, Schiedam 1946. Daar aan heeft ook Van Duinkerken zelf bijdragen geleverd: 'Hoe het begon', p. 59-65; gedichten op p. 102, 107 en 180 en 'Afscheid december 1942', p. 108-109. Zie ook Van Duinkerken, 'Gijzelaar Pos', in: *Feestbundel. Aangeboden door vrienden en leerlingen; aan H.J. Pos ter gelegenheid van het bereiken van de 50-jarige leeftijd op 11 juli 1948* (Amsterdam 1948), p. 31-37.

⁷⁵Ruiter en Smulders, *Literatuur en moderniteit*, hoofdstuk 11, met name p. 265-279.

⁷⁶Christelijk humanisme was na de oorlog het thema van menige studiebijeenkomst in katholieke kring, waarin men naar een synthese zocht tussen kerk en cultuur, geloof en wetenschap, innerlijke vroomheid en bewuste deelname aan de wereld. Zie H. Bornewasser, *In de geest van Thijm. Ontwikkelingen in de verhouding tussen wetenschap en geloof 1904-1984* (Baarn 1985), p. 82-90. Vgl. Van Duinkerken's beschouwingen in met name *Mensen en meningen* (1951); zijn inleiding bij het werk van de "christelijk humanist" H.W. Rüssel, *De ware eenzaamheid. Haar waarde en betekenis*, Amsterdam/ Antwerpen 1946; 'De menselijke verhoudingen in de hedendaagse literatuur', in: F.J.Th. Rutten, *Menselijke verhoudingen* (Bussum 1957, vierde druk), p. 132-144. F.J.J. Buytendijk werd in 1936 medewerker van *De Tijd* en liet zich op 20 december 1937 katholiek dopen, waarbij Nini, Van Duinkerken's vrouw, als peettante aanwezig was. Ook Buytendijk zat in het Comité van Waakzaamheid. Zie *Tijdingen. Brieven van F.J.J. Buytendijk aan Anton van Duinkerken*. Bezorgd door Antoinette Lap en Henk Struyker Boudier, Zeist 1987. Vgl. A. van Duinkerken, 'F.J.J. Buytendijk', in: idem, *Festoenen voor een kerkportaal* (1966), p. 173-185; vgl. ook DT, 28 april 1951 ['Buytendijk 65 jaar'] en 'De zin van carnaval', in: *Rencontre. Encouter. Begegnung. Contributions à une psychologie humaine dédiées au professeur F.J.J. Buytendijk* (Utrecht/ Antwerpen 1957), p. 140-147. Aan F.J.J. Buytendijk droeg Van Duinkerken het eerste deel op van zijn gedichtenbundel *Tobias met den engel* (1946).

katholieke uitgeverij het afscheid van Paul Brand als seminarist te Warmond beschreef, dacht hij ongetwijfeld terug aan zijn eigen situatie: “Thuiskomen van een groot-seminarie, waar men de geestelijke kleren al gedragen heeft, blijft ook voor de meest resoluten een moeilijk overwinbare ervaring. Er is een worsteling van geest en gemoed aan voorafgegaan. De spijt om de mislukking van het jeugdideaal wordt verscherpt door de gewaarwording, dat men met zijn verworven kennis onhandig en weinig bruikbaar in het praktische leven terecht komt, waar elders geschoolde arbeidskrachten de voorkeur genieten.”⁷⁸

Van Duinkerken kwam evenals meer ex-seminaristen in de journalistiek terecht: in de katholieke dagbladers waren veel lotgenoten en priesters werkzaam als gevolg van het emancipatiestreven van katholieken sedert de negentiende eeuw. De journalistiek speelde in dit streven, naast de kerk en de politiek, een voorname rol. Kranten hadden immers een opvoedende taak en werden geacht mensen te informeren en te verrijken.⁷⁹ Vergeleken met de niet-roomse kranten hadden de roomse kranten een achterstand in te halen, zo valt op te maken uit bijvoorbeeld de woorden van de bekeerling A.J.D. van Oosten, redacteur van *De Tijd* in de jaren dertig: “Voor iemand, die bijvoorbeeld gewend is het moderne neutrale dagblad te lezen – mag het een zelfoverwinning genoemd worden, wanneer hij overgaat op de kleinere en in sommige opzichten nog lang zoo goed niet geoutilleerde Roomsche kranten. Het is in vele gevallen een opoffering voor den bekeerling, o zeker, die hem niet te zwaar mag vallen, maar die toch ook belangrijk verlicht kan worden, wanneer onze kranten evengoed waren als de niet-Roomsche.”⁸⁰ Met de krant koos Van Duinkerken voor de openbaarheid: “Dat hangt ook samen met mijn afkomst uit Noord-Brabant”, zo vertelde hij later, “De stem van het katholieke Zuiden drong in Noord-Nederland zelden door. Welnu, ik wilde die laten horen.”⁸¹

⁷⁷Dit is het eerste van de twintig kwatrijnen van ‘De roomse journalist’, geschreven door Van Duinkerken en oorspronkelijk verschenen als ‘Ballade van de Roomse journalist’ ter inleiding van *Kruis of munt*, een bundel verzen over journalistiek, samengesteld door Frans van Oldenburg-Ermke (Schiedam 1934). Later is deze ballade opgenomen in *Hart van Brabant* (1936).

⁷⁸A. van Duinkerken, *Veertig jaar katholieke uitgeverij. Uitgeverij Paul Brand N.V.* (1951), p. 21; opgenomen als ‘Paul Brand’, in: *Verzamelde geschriften*, deel III (1962), p. 851–907, p. 863. Dat Van Duinkerken zich hier identificeert met Paul Brand, bevestigt hij zelf in een gesprek met G. Puchinger. Zie Puchinger, *Is de gereformeerde wereld veranderd?*, p. 107.

⁷⁹Vgl. S.H.A.M. Zoetmulder, ‘Het zelfbeeld van een katholiek journalist’, in: M. de Coö-Wijgerinck, O.S. Lankhorst en J. Roes (red.), *De gezegende pers. Aspecten van de katholieke persgeschiedenis in Nederland tijdens de 19de en 20ste eeuw* (Zeist 1989), p. 173–186; J. Hemels, ‘De katholieke lezer: een fictie?’, in: ibidem, p. 84–99. In dit laatste artikel komt Van Duinkerken als volgt aan het woord over de krant (p. 95): “De mensen hebben in alle eeuwen de kans gehad, beter te worden en ze hebben er zich steeds op toegelegd, deze kans te verzuimen. De krant was een kans als een andere, geen betere dan de kerk, geen slechtere dan de politiek, maar ze was een verwaarloosde kans. Dit geeft haar wellicht nog eenige toekomst.” *De Groene Amsterdammer*, 19 december 1936.

⁸⁰A.J.D. van Oosten, *Mijn weg naar de kerk* (’s-Hertogenbosch 1935), p. 31–32. In 1931 verschenen naast de katholieke dagbladen onder andere protestants-christelijke kranten *De Standaard*, *De Rotterdammer* en *De Nederlander*; liberaal-burgerlijke kranten *Algemeen Handelsblad*, *Nieuwe Rotterdamse Courant* en *Het Vaderland*; socialistische kranten *Het Volk* en *Voorwaarts*; de volkse krant *De Telegraaf*. Voor een overzicht, zie M. Schneider en J. Hemels, *De Nederlandse krant 1618–1978. Van ‘nieuwstydinghe’ tot dagblad* (Baarn 1979, vierde druk), p. 471.

⁸¹Florquin, *Ten huize van...*, p. 124.

De Tijd (1845) was niet de enige katholieke krant van Nederland. In de negentiende eeuw waren tevens *De Maasbode* (1868) en *Het Centrum* (1884) opgericht, waaraan enkele decennia later *De Volkskrant* (1921) werd toegevoegd. Het ontstaan van deze kranten weerspiegelt het verloop van de emancipatie van Nederlandse katholieken, die begonnen is met de grondwet van 1796 waarmee katholieken na een eeuwenlange wettelijke achteruitstelling staatsrechtelijk als volwaardige staatsburgers in Nederland werden erkend. In 1848 werd de grondwet van het Koninkrijk gedemocratiseerd, waarna in 1853 de bisschoppelijke hiërarchie werd hersteld. Toen het katholiek bewustzijn ontloek, werd door de priester Judocus Smits *De Tijd* opgericht. “Catholique avant tout en in het staatkundige liberaal in de geest van Thorbecke”, zo luidde het programma.⁸² *De Maasbode* was vervolgens een teken van verzet tegen de liberale geest en van een periode van katholieke afzondering. Op dit isolement kwam dan weer een reactie van onder anderen Schaepman, die zijn stempel op *Het Centrum* heeft gedrukt, nadat hij om zijn vooruitstrevende en sociaal-politieke ideeën uit de redactie van *De Tijd* was getreden. Vanuit de behoefte aan een katholiek volksdagblad ontstond tenslotte *De Volkskrant*.⁸³

Voor *De Tijd* en *De Maasbode* waren met elkaar in een voortdurende concurrentiestrijd verwickeld, terwijl *De Volkskrant* als orgaan van het Rooms-Katholiek Werklieden Verbond vóór de oorlog nog geen concurrerende rol speelde. *De Tijd* stond bekend als een Amsterdamse, conservatieve *journal d'opinion*, als een krant die vooral gelezen werd door intellectuelen, ondernemers en geestelijken.⁸⁴ Dit “katholieke cultuurblad” schonk meer aandacht aan culturele zaken en had een opiniërender karakter dan het Rotterdamse “katholieke handelsblad”, *De Maasbode*, dat door de ‘katholieke jongeren’ fel werd bestreden. Deze ultraconservatieve krant, ooit met *De Tijd* in conflict over integralisme versus modernisme,⁸⁵ werd vooral gelezen door middenstanders, handelaren en ondernemers en was gericht op financiën, economie, handel en scheepvaart. Bij dergelijke verschillen hebben ongetwijfeld ook de locaties van beide kranten meegespeeld: een cultuurstad versus een handelsstad.⁸⁶

Terwijl *De Tijd* in de jaren dertig in een zeer moeilijke periode belandde, beleefde *De Maasbode* een ongekennde bloei. Een globale weergave van het abonnementental is in dit opzicht veelzeggend: vóór 1940 telde *De Tijd* 9.800 abonnees, *De Maasbode* 51.000 en *De Volkskrant* 25.000.⁸⁷ Het abonnementental van *De Tijd* was overigens

⁸²L.J. Rogier, ‘Een eeuw historie ten dienste der katholieke gemeenschap’, in: *Het eeuwfeest van De Tijd. Een overzicht der redevoeringen, gehouden op 27, 28 en 29 juni 1946* (z.p., z.j.), p. 27-44, p. 35. De geschiedenis van *De Tijd* getuigt ervan dat de ontwikkeling van één krant het verloop van het emancipatieproces weerspiegelt. Zie Schneider en Hemels, *De Nederlandse krant*, met name p. 211-213; vgl. Schrama, *Dagblad De Tijd*.

⁸³Het overzichtje is ontleend aan F. van Vree, *De Nederlandse pers en Duitsland 1930-1939. Een studie over de vorming van de publieke opinie* (Groningen 1989), p. 142.

⁸⁴Van Vree, *De Nederlandse pers en Duitsland*, p. 176. Vgl. Schneider en Hemels, *De Nederlandse krant*, met name p. 211-218.

⁸⁵Zie dit hoofdstuk, noot 20.

⁸⁶H. Vermeulen, *De Maasbode. De bewogen geschiedenis van ‘De beste courant van Nederland’* (Zwolle 1994), met name p. 199-208. Hierin wordt ook ingegaan op onderlinge wrijvingen door overeenkomstige taken van beide kranten.

⁸⁷Deze getallen zijn ontleend aan een tabel in J. Hemels, *De emancipatie van een dagblad. Geschiedenis van de Volkskrant* (Baarn 1981), p. 222. Van de niet-katholieke, landelijke dagbladen hadden *De*

allesbehalve constant en een voortdurende bron van zorg. Aan het begin van de jaren dertig telde zij bijvoorbeeld slechts vier à vijfduizend abonnees.⁸⁸ Tijdens de oorlog steeg het aantal tot 19.825, daalde *De Maasbode* naar 3.000 en *De Volkskrant* naar 200;⁸⁹ en in 1944 telde *De Tijd* maar liefst 74.421 abonnees, waaraan ongetwijfeld de opheffing van andere kranten heeft bijgedragen.⁹⁰ Na de oorlog had *De Tijd* 40.000 abonnees (een aantal dat binnen vijf jaar daalde naar 30.000), *De Maasbode* bijna 35.000 en was het aantal van *De Volkskrant* enorm gestegen tot 170.000.⁹¹

Dat *De Tijd* sedert de jaren dertig moest strijden om haar voortbestaan, was vooral te wijten aan de groeiende invloed van *De Maasbode*. In 1929 had *De Tijd* geprobeerd aan de toenemende concurrentie van *De Maasbode* te ontkomen door naast een avondblad ook een ochtendeditie te laten verschijnen, waarmee *De Maasbode* als eerste landelijke katholieke krant reeds in 1908 was begonnen. Om te voorkomen dat deze editie van *De Tijd* uitliep op een financiële ramp, wilde *De Maasbode* in 1931 *De Tijd* overnemen, maar De Spaarnestad greep in en nam Drukkerij De Tijd (waarvan veel aandelen in handen waren van priesters, katholieke instellingen en bisdommen) over. *De Tijd* was weliswaar gered, maar een nieuw tijdperk van vele conflicten was begonnen.⁹² De Spaarnestad voerde een ingrijpend en expansief beleid en bevond zich in een verwrongen positie tussen commerciële belangen en de katholieke wereld. Het oude college van commissarissen en directeurs van *De Tijd* werd vervangen door een nieuw college, die beslissingen nam over bijvoorbeeld de financiën en benoemingen van de hoofdredacteur en redactieleden. Van 1927 tot 1952, de periode waarin Van Duinkerken bij *De Tijd* werkte, zijn er maar liefst vier hoofdredacteurs geweest, hetgeen wellicht een verklaring vormt van het feit dat *De Tijd* “niet de haar toekomende rol speelde van intellectuele voorhoede in het Nederlands katholicisme, maar deze overliet aan *de Volkskrant*”, aldus J. Bank.⁹³ Voorts werd de Verenigde Katholieke Pers (VKP) opgericht, een stichting die door De Spaarnestad werd bestuurd en waaronder zes katholieke dagbladen vielen: *Het Centrum*, *Nieuwe Haarlemsche Courant*, *Noord-Hollandsch Dagblad*, *Dagblad van Arnhem*, *De Nieuwe Dag* en *De Tijd*. De VKP kwam vaak in conflict met het episcopaat, dat zich verzette tegen de expansiedrift van De Spaarnestad, de kwaliteit van de kranten bekritiseerde en zich bemoeide met personele strubbelingen binnen het bedrijf. In 1935 kwam De Spaarnestad tegenover de commissarissen van *De Tijd* en de bisschoppen te staan inzake de financiële belangen die het concern ook in Duitsland had. Men vreesde dat *De Tijd* zou worden blootgesteld aan Duitse invloed en dat het katholieke karakter zou verminderen.⁹⁴

Courant Het Nieuws van den Dag (336.443) en *De Telegraaf* (110.592) de meeste abonnees en telde *Het Nationale Dagblad* de minste abonnees (24.000).

⁸⁸Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 256.

⁸⁹Hemels, *De emancipatie van een dagblad*, p. 263.

⁹⁰Ibidem, tabel op p. 222.

⁹¹Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 435, p. 441.

⁹²Ibidem, met name deel II, hoofdstuk 4, ‘Het fatale ochtendblad’, p. 226–242. In 1940 werd opnieuw gesproken over een fusie tussen *De Tijd* en *De Maasbode*, die uiteindelijk pas in 1959 tot stand zou komen. Vgl. Van Vree, *De Nederlandse pers en Duitsland*, p. 153–158.

⁹³J. Bank, ‘Journalisten in de confessionele media’, in: *Documentatieblad voor de Nederlandse Kerkgeschiedenis na 1800*, 1989, p. 3–17, p. 15–16, geciteerd in Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 584.

⁹⁴Zie over deze conflicten Schrama, *Dagblad De Tijd*, met name deel III, hoofdstuk 1, ‘Onder Haarlems bewind’, p. 245–276. Vgl. Van Vree, *De Nederlandse pers en Duitsland*, met name ‘Tussen Haarlem en Berlijn’, p. 203–215.

In hoeverre het episcopaat het recht had zich te mengen in het beleid en in benoemingen is niet altijd duidelijk geweest. In het algemeen had *De Tijd* een onafhankelijke en volgzame houding tegenover de opvattingen van de kerkelijke overheid. Aanvankelijk behoeft de benoeming van een nieuwe hoofdredacteur de goedkeuring van een meerderheid in het episcopaat en toen in 1903 de onderneming in een naamloze vennootschap werd omgezet, kregen de bisschoppen ook zeggenschap over de benoeming van commissarissen.⁹⁵ In de loop der jaren zijn dergelijke rechten uit de statuten verdwenen, hetgeen ook voor de bisschoppen zelf onduidelijkheden veroorzaakte. Zo veronderstelde bijvoorbeeld mgr. J. de Jong aan het eind van de jaren dertig dat het episcopaat benoemingen van hoofdredacteurs en commissarissen moest goedkeuren, waarna echter bleek dat deze bepaling al uit de statuten was verwijderd. In het vervolg zouden de bisschoppen zich beperken tot het benoemen van een censor bij de verschillende dagbaden van De Spaarnestad, dus ook bij *De Tijd*.⁹⁶

Behalve wanneer de hoofdredacteur een geestelijke was, had *De Tijd* zoals elke katholieke krant een bisschoppelijke censor, die namens de kerkelijke overheid toezicht moest houden op de godsdienstige en zedelijke aard van de inhoud. Tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog achtte een commissie van moraaltheologen, die de aartsbisschop mgr. J. de Jong moest adviseren in het vraagstuk welke bladen zich nog rooms-katholiek mochten noemen, deze positie overbodig, waarna het aanzien van de censor afnam.⁹⁷ In de praktijk is de invloed van de censor echter nooit groot geweest, aangezien de feitelijke censuur door de redactie zelf werd uitgeoefend en de bisschoppen zelf ook buiten de censor om kritiek lieten blijken.⁹⁸

Van Duinkerken belandde in 1927 bij wat een deftige pastoorskrant werd genoemd. *De Tijd* en *De Maasbode* werden weliswaar door de anticlericale jongeren beschimpt, maar verschillende van hen zouden in de jaren dertig aan deze kranten hun medewerking verlenen.⁹⁹ Van Duinkerken was aanvankelijk dan ook regelmatig door Engelman gekapitteld omdat hij *De Tijd* las: dat was toch niets voor een katholieke jongere! Als geboren en getogen inwoner van Utrecht die zich verwant wist met de stadswereeld, het gewone volk en de Dada-beweging, begreep Engelman destijds het Brabantse gemeenschapsgevoel van Van Duinkerken niet.¹⁰⁰ Later probeerde Van Duinkerken zijn situatie uit te leggen: "(...) ik leefde in gemeenschap. Ik had niemand om bij te

⁹⁵Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 572.

⁹⁶Ibidem, p. 276.

⁹⁷Zoetmulder, 'Het zelfbeeld van een katholiek journalist'. Tijdens het redacteurschap van Van Duinkerken bij *De Tijd* waren achtereenvolgens deken G.C. van Noort en rector J.J. Henneman censoren. De laatste werd in 1954 opgevolgd door mgr. W. Nolet. Tegen het einde van de jaren twintig werd naar aanleiding van een meningsverschil tussen de journalist H.C.J.A. baron van Lamsweerde en A.B.H. Gielen s.j. een extra censor voor de fraaie letteren aangetrokken: A.B.H. Gielen s.j. Ibidem, p. 178.

⁹⁸Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 570.

⁹⁹Aan *De Maasbode* werkten bijvoorbeeld Gerard Knuvelde, Henri Bruning, Jan Engelman, L.J.M. Feber, Bernard Verhoeven en Albert Kuyle mee. Van Vree, *De Nederlandse pers en Duitsland*, p. 176.

¹⁰⁰Roes, *Een schaduw die verschuift*, p. 103. In noot 75 wordt als datum 22 december 1925 vermeld. De betreffende brief is echter gedateerd op 22 december 1924, zo blijkt uit Th. Bijvoet e.a., *De Gemeenschap 1925-1941*. Schrijversprentenboek 24 ('s-Gravenhage 1986), alwaar de brief op p. 7 is afgedrukt.

kruipen die me snapte, geheel zoals ik was, en tussen de zeventig allemaal heel erg ontwikkelde mensen, die dachten als het ‘Dagblad De Tijd’ en democraties waren als de Tweede Kamer – niet minder, niet meer – was mijn geest iets als een vogelverschrikker tussen geklede herenlijven!”¹⁰¹ Toch meldde hij aan Engelman dat hij “uit kwajigheid” niet meer geabonneerd is op *De Tijd* en alleen nog dagblad *De Zoom* “slurpt”, als het een week oud is.¹⁰²

Hoe begrijpelijk is dan ook zijn aarzeling tijdens de kennismaking in 1927 met Alphons Laudy, schrijver van onder andere het zeer succesvolle treurspel *De paradijsvloek* (1919) en de eerste hoofdredacteur van *De Tijd* die een leek was. Zij spraken af dat Van Duinkerken een bijdrage aan het zondagsblad zou leveren: “Ik zei hem, te vrezen, dat mijn geschrift wat kritisch zou zijn voor een geroepene. ‘In katholiek Nederland’, antwoordde de hoofdredacteur van *De Tijd* in 1927, ‘bestaat er ook een roeping tot critiek’.”¹⁰³ Daarmee was de medewerking beklonken. Voor de eerste journalistieke schrijfsproef ontving Van Duinkerken vijftien gulden: “Schier ongemerkt gaf dit gesprek mij een benoeming tot vast medewerker, ofschoon dit woord door ieder van ons beiden omzichtig vermeden werd: door Laudy, omdat hij blijkbaar eerst eens wilde aanzien; door mij, omdat ik het veiliger achtte, Bertels [een medewerker van *Roeping* en van *De Tijd*] te raadplegen. Het vooruitzicht op zestig gulden in de maand bij wekelijkse plaatsing van mijn artikelen maakte me bijna bang voor mijn geluk.”¹⁰⁴ Gijs Bertels verzekerde Van Duinkerken dat Laudy voorlopig alles zou opnemen wat de jonge roomse journalist zou sturen zonder er zelfs maar naar om te kijken, maar hij waarschuwde tevens voor klachten van een kapelaan of van een roomse melkboer over de gegeven voorlichting. Die klachten moest de medewerker zelf opknappen. Daarom was het raadzaam te beginnen met besprekingen van Franse literatuur, waarover immers niet veel discussie mogelijk was, aldus Bertels.¹⁰⁵

Kort na dit gesprek verscheen op 27 augustus 1927 het eerste artikel van Anton van Duinkerken in *De Tijd op Zondag* in de rubriek ‘Vlaamsche Letteren’. Het betrof een bespreking van *De Vlaamsche jongeren van gisteren en heden, 1910–1927* van August van Cauwelaert, geschreven in een hoekje van een leeg koffiehuis.¹⁰⁶ Hoe veranderlijk persoonlijke herinneringen kunnen zijn, blijkt uit twee terugblikken van Van Duinkerken op de keuze van deze bloemlezing van August van Cauwelaert als voorwerp van zijn eerste bespreking. In een nabeschouwing van zijn journalistieke

¹⁰¹Brief van Anton van Duinkerken aan Jan Engelman (zondag na Pinksteren 1925), geciteerd in Roes, *Een schaduw die verschuift*, p. 104.

¹⁰²Brief van Anton van Duinkerken aan Jan Engelman, Sinte Barbara [4 december] 1925 (Letterkundig Museum (LM), A00455B1). Wat de oorzaak van die “kwajigheid” is, is mij onduidelijk.

¹⁰³DT, 30 augustus 1952. Laudy kon echter geen waardering opbrengen voor de beweging rond *Roeping* en *De Gemeenschap*, vooral niet voor hun afkeer van de politiek, met name van de RKSP. Schramma, *Dagblad De Tijd*, p. 217. Laudy werkte sinds 1898 bij *De Tijd* en was van 1914 tot 1937 hoofdredacteur. Onder zijn bewind steeg het culturele niveau van *De Tijd*, doordat hij behalve Van Duinkerken onder anderen H.C.J.A. baron van Lamsweerde, A. van Domburg, C.R. de Klerk en Jan Engelman aanstelde. Ibidem, p. 195–225. Voor een door Van Duinkerken geschreven portret van de geestdriftige, schijnbaar chaotische Laudy, zie DT, 30 juni 1938 [‘De geestdrift van Laudy’].

¹⁰⁴*Brabantse herinneringen*, p. 263. Een deel van het loon stond Van Duinkerken af aan het tijdschrift *De Gemeenschap*, dat noodlijdend was. Zie Roes, *Een schaduw die verschuift*, p. 221.

¹⁰⁵*Brabantse herinneringen*, p. 263–264.

¹⁰⁶Ibidem.

activiteiten voor *De Tijd* meldt hij dat Laudy hem tijdens hun eerste ontmoeting dit boek meegaf, dat op zijn bureau lag: “Ik moest het boek bespreken.”¹⁰⁷ Maar twaalf jaar later herinnerde Van Duinkerken zich dat hij de bloemlezing toevallig in zijn reisvalies droeg en haar al had doorgelezen, zodat hij er direct een stukje over kon schrijven. “Laudy bekeek het boek vluchtig, vertelde dat Wies Moens gewoonlijk de Vlaamse zaken in de krant behartigde, maar zei, dat voor dit boek gerust een uitzondering kon worden gemaakt.”¹⁰⁸

De ontmoeting met Laudy leidde aanvankelijk tot een vaste medewerking aan *De Tijd*. Twee jaren later, na zijn verblijf in Noorwegen vanwaar hij brieven naar *De Tijd* had gezonden,¹⁰⁹ volgde op 15 november 1929 een benoeming tot letterkundig redacteur, wat volgens Van Duinkerken samenhangt met het feit, dat *De Tijd* op 1 december 1929 zou beginnen met de uitgave van een ochtendblad naast een avondeditie.¹¹⁰ Het eerste, ‘fatale’ ochtendblad verscheen niet op 1, maar op 14 december 1929. Volgens Van Duinkerken kreeg hij een benoeming bij het ochtendblad,¹¹¹ maar uit mijn onderzoek blijkt dat tegelijk met de verschijning van de ochtend- en avondeditie zijn avondrubriek ‘Het boek van de week’ begint. Al snel na enkele besprekingen in “het lijfblad van de clerus” heette Van Duinkerken geen wilde jongere meer.¹¹² Hij was een letterkundig criticus geworden, een opvolger van onder anderen Alberdingk Thijm, de eerste literatuurcriticus van *De Tijd*. Volgens Schrama is hij zelfs wellicht “de grootste redacteur uit de geschiedenis van *De Tijd*”.¹¹³

In die hoedanigheid verloor hij echter niet al zijn wilde haren. Hoewel er noch van conflicten met de hoofdredactie noch van geweigerde bijdragen bewijsmateriaal is overgeleverd, werd hij wel vanaf het begin tot het einde argwanend in de gaten gehouden door de bedrijfsleiding en haar lastgevers. Zo leverde de deken van Amsterdam mgr. G.C. van Noort, een van de commissarissen van *De Tijd*, in 1932 kritiek op de literaire leiding van het blad. Maar liefst zeven van de tien artikelen van Van Duinkerken waren volgens hem gewijd aan werken die naar zijn mening nog geen tien regels waard waren. “Niemand die de deken weersprak”, aldus Schrama.¹¹⁴ Helaas wordt niet duidelijk waarom de deken vond dat deze werken de moeite niet waard waren: vermoedelijk vond hij ze te gewaagd, of te weinig literair? Dit laatste is veel minder

¹⁰⁷DT, 30 augustus 1952.

¹⁰⁸*Brabantse herinneringen*, p. 263.

¹⁰⁹‘Brieven uit Hammerfest’, in: *De Tijd op Zondag*. Zie bijlage I. Voor deze brieven kreeg hij f 15,-, waarvan hij vervolgens acht dagen kon leven. Viel er een reisbrief uit, dan leidde hij toeristen rond in de katholieke kerk om zijn verblijf te kunnen bekostigen. Zie Florquin, *Ten huize van...*, p. 124; *Ben je 60*, p. 73. Zijn inkomsten als journalist bij *De Tijd*, dat regelmatig in financiële moeilijkheden verkeerde, heb ik niet achterhaald. In elk geval waren zij instabiel. Pas in het begin van de bezetting werden de salarissen verbeterd, dankzij het gelijkgeschakelde Verbond van Nederlandsche Journalisten. Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 322. Volgens Kroon werden Van Duinkerken en de andere redacteuren vlak vóór de oorlog f 3000,- in salaris achteruit gezet, waardoor hij om een gezin van acht kinderen te kunnen onderhouden, nog meer moest schrijven: “Het waren dan ook niet allemaal journalistieke hoogstandjes”. Th. Kroon, *Anton van Duinkerken (prof.dr. W.J.M.A. Asselbergs) 1903-1968* (Zutphen z.j.), p. 39.

¹¹⁰*Ben je 60*, p. 73.

¹¹¹Bibeb, ‘Ik neem liever psalmen in dan rattenkruid’.

¹¹²*Brabantse herinneringen*, p. 264.

¹¹³Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 294.

¹¹⁴*Ibidem*, p. 316.

waarschijnlijk. Ook namen sommigen Van Duinkerken zijn afwijkende opvattingen over de Spaanse burgeroorlog kwalijk, hetgeen bijvoorbeeld bleek bij de uiteindelijke afwijzing van zijn kandidatuur voor de opvolging van Laudy.¹¹⁵ Men verkoos in 1937 uiteindelijk L.G.A. Schlichting, met wie *De Tijd* tot aan de oorlog een vernieuwende richting in sloeg.¹¹⁶ Dat het onder zijn beleid niet lukte het beoogde aantal abonnees te bereiken, weet J.W. Lucas, vertegenwoordiger van De Spaarnestad, aan de organisatie van de redactie: hij vroeg zich af of een overigens bewonderenswaardige schrijver als Van Duinkerken wel in het gareel van de redactie paste: "Hij laat zich niets zeggen en doet wat hij wil."¹¹⁷ De directie en de hoofdredactie waren er dan ook van overtuigd dat het voor *De Tijd* en voor het werk op de kunstredactie beter zou zijn als Van Duinkerken thuis zou gaan werken, wat niet betekende dat zijn redacteurschap werd beëindigd.¹¹⁸ Ten tijde van deze beslissing was Van Duinkerken overspannen en verbleef hij in het buitenhuis van Bernard Verhoeven.¹¹⁹ Uit een brief van Engelman, degene die hem ooit voor *De Tijd* had gewaarschuwd en vanaf 1933 aldaar zijn mederedacteur, blijkt dat deze beslissing werd genomen zonder overleg met de betrokkene. Na Van Duinkerken op het hart te hebben gedrukt geheel op te knappen en in het vervolg meer rekening te houden met zijn "corpus", schreef Engelman: "Omdat je de laatste maanden (je zult er geen bezwaar tegen hebben, het toe te geven) het werk van de krant wat verwaarloosd hebt, spreken directie en hoofdredactie erover, dat je in 't vervolg *thuis* zoudt werken en niet meer op het bureau komen. Ik heb zoo'n idee, dat jij dit zelf liever *niet* ziet, en ook *ik* geloof, dat het beter is dat je wél blijft komen, voor jou persoonlijk, en voor je invloed in de redactie-vergadering, waar het tegenwicht tegenover wat ik nu maar traditie en prae-fascisme zal noemen, tóch al te zwak is. Je bent er nu op voorbereid, als men er over begint, doch denk erom: je weet niets! (...) Ik geloof zelfs, al is het maar een vermoeden, dat men mij je adres verborgen heeft gehouden, opdat wij tweeën geen ruggenspraak zouden kunnen voeren. Maar als je erin slaagt, dit voornemen van de directie te verijdelen, wees dan verstandig, en doe

¹¹⁵Ibidem, p. 307, p. 326.

¹¹⁶Concrete voorbeelden van een andere koers zijn het ontslag van Leonardus van den Broeke, een journalist van de oude stempel die nog middenin de katholieke emancipatie stond, en de aanstelling van Anne Biegel, de eerste vrouwelijke redacteur van *De Tijd*. Schlichting is vooral in de herinnering gebleven als hoofdredacteur tijdens de bezetting. Tijdens de oorlog verleende hij medewerking aan de Raad van Advies van het Verbond van Nederlandsche Journalisten tot 1943, toen hij uit het journalistenregister werd geschrapt wegens een artikel van zijn hand dat niet in het belang van de Arbeitseinsatz zou zijn (DT, 19 maart 1943). Jan Derks volgde hem op, maar werd even later ook uit het beroepsregister geschrapt waarna W.P. Severin hoofdredacteur werd. In feite bleef Schlichting zelf tot 1946 het beleid van *De Tijd* bepalen. Directeur J.J.W. Boerrigter betreunde Schlichtings ontslag in 1946 niet: hij verweet hem diens regelmatige afwezigheid en autoritaire optreden, dat als een gevolg van de oorlogstijd werd beschouwd. Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 326-406.

¹¹⁷Ibidem, p. 307; zie ook p. 334.

¹¹⁸Ibidem, p. 307.

¹¹⁹Kroon, *Anton van Duinkerken*, p. 62. Op de hem eigen manier interpreteert de fysioloog F.J.J. Buytendijk, sinds 1936 medewerker van *De Tijd*, deze overspannenheid als een reinigingsproces. Op 15 december 1938 schrijft hij Van Duinkerken: "Elke crisis in het organische betekent reorganisatie, zo ook in het geestelijke, dat naar zijn wezen steeds voortschrijdt tot aan de existentiële grens om dan óf te wenden óf de sprong – welk een crisis! waarbij *alles* verlaten wordt – in een ander niveau te wagen. De sprong óf de val." (15 december 1938). *Tijdingen. Brieven van F.J.J. Buytendijk aan Anton van Duinkerken*, p. 68.

wat meer aan het bureau-werk, ook aan de gewone berichten. We mogen 'De Tijd' niet te duur maken, aan medewerkers, want de terugslag zou op ons zelf neerkomen."¹²⁰ Van Duinkerken verliet echter wel het kantoor en schreef in het vervolg zijn bijdragen thuis, een plek die wellicht ook beter bij hem paste dan een redactiezetel.¹²¹ Voordat de benoeming van de opvolger van Schlichting, P.A. Kerstens, in 1946 rond was, vroegen onder anderen de commissarissen J.W. Lucas en mr. G.C.J.D. Kropman zich af of Van Duinkerken onder Kerstens niet te veel invloed zou krijgen: "In dat geval zou *De Tijd* binnen zes weken een blad van de PvdA zijn."¹²²

Bij de benoeming van hoofdredacteurs liet Van Duinkerken zich overigens niet onbetuigd: zo protesteerde hij aanvankelijk met anderen tegen de benoeming van Jan Derks vanwege diens politieke verleden, waarna de progressieve Kerstens werd benoemd.¹²³ Deze werd uiteindelijk wel door Derks opgevolgd (deze maal zonder bezwaren van Van Duinkerken), maar ook deze benoeming ging niet zonder slag of stoot. De naam van mr. W.A.M. van der Kallen viel ook en eveneens tegen deze kandidaat protesteerden Van Duinkerken en anderen: Van Duinkerken vond hem een solist die van cultuur geen notie had, maar wellicht speelde ook het conservatieve en autoritaire karakter van de man een rol.¹²⁴ Als Van der Kallen uiteindelijk in 1952 toch hoofdredacteur wordt, betekent dit inderdaad voor *De Tijd* een zwenking naar rechts.¹²⁵ Ook ten tijde van het hoofdredacteurschap van Derks (van 1947 tot 1952) bleef Van Duinkerken voor sommigen een lastig geval. Samen met Jan Engelman en Janus van Domburg vormde hij een eigenzinnige kunstredactie waarvoor mgr.

¹²⁰Brief van Jan Engelman aan Anton van Duinkerken, 24 december 1938 (LM, inv.nr. 290).

¹²¹Althans, wanneer op hem van toepassing is wat hij schrijft over Willem Nieuwenhuis, wiens geest perspectief en horizon eiste en geen ommuurde bureau: "Zeker kan men van zulk een zetel heel wat overzien en zelfs achter de schermen kijken naar die gedeelten van het spel, welke gemeenlijk verborgen blijven voor de parterre en de fauteuils du balcon, maar toch is een redactiezetel niet meer dan een stoel, die zijn vaste plaats heeft in een ietwat hokjesachtig bureau." DT, 9 januari 1935 ['W. Nieuwenhuis. In memoriam'].] Van Domburg, na Van Duinkerken en Engelman de derde belangrijke redacteur van de kunstredactie, bevestigt dat Van Duinkerken thuis beter op zijn plaats was dan op het redactie bureau. Hij heeft daar veel tijd gewonnen en boeken geschreven, waaraan hij waarschijnlijk anders niet was toegekomen, aldus Van Domburg in een radio-uitzending van de VARA op 29 december 1972, waarvan de tekst wordt bewaard in het Asselbergsarchief (LM, H5).

¹²²Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 409. Hoewel P. Kerstens slechts een jaar hoofdredacteur is geweest, heeft hij een belangrijk en vooruitstrevend stempel op *De Tijd* gedrukt. Vooral heeft hij naam gemaakt door zijn houding ten opzichte van Indonesië, waarvan hij het streven naar onafhankelijkheid publiekelijk ondersteunde. Onder andere deze politieke keuze kostte *De Tijd* zoveel abonnees dat men besloot Kerstens te ontslaan, die uiteindelijk in 1947 zelf zijn ontslag nam. Ibidem, p. 415-428.

¹²³Ibidem, p. 408. Jan Derks was redactielid van *De Nieuwe Gemeenschap*, dat zich in fascistisch vaarwater bewoog, en leidde vanaf 1936 *Vrijdag*, dat dezelfde lijn voortzette. In beide bladen vond de NSB bij sommige leden bijval, evenals Arnold Meyers Zwart Front. Zie L. Joosten, *Katholieken en fascisme in Nederland 1920-1940*, Hilversum 1964. Vgl. Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 328-330.

¹²⁴Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 429, p. 432.

¹²⁵Van der Kallen volgde samen met H.C.J.A. baron van Lamsweerde Jan Derks als hoofdredacteur van *De Tijd* op. Tegelijk werd hij op verzoek van De Spaarnestad benoemd tot mededirecteur naast algemeen directeur Boerrigter. Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 450-479. Na de fusie van De Spaarnestad en de Cebeba in de Verenigde Nederlandse Uitgeversbedrijven NV (VNU) in 1965 werd J.M. Lückert, daarvoor hoofdredacteur van de concurrent, *De Volkskrant*, naast A.J. Cuppen als hoofdredacteur aangesteld van wat in 1959 *De Tijd/De Maasbode* was geworden.

J.M.J.A. Hanssen en mgr. W.P.A.M. Mutsaerts waarschuwden. Beiden maakten zich zorgen over de groep rond Van Duinkerken. Volgens Mutsaerts had Jan Derks zijn mensen niet meer in de hand. De leken die inmiddels de priesters op de kranten hadden vervangen, hadden volgens hem de mond vol over emancipatie maar waren volkomen aan het verwilderen.¹²⁶

Engelman schreef vooral over de beeldende kunst, Van Domburg over de film en Van Duinkerken over het boek.¹²⁷ Zij waren de kopstukken van de kunstredactie, waarvan tijdens het interbellum ook Leonardus van den Broeke, H.C.J.A. van Lamsweerde en C.R. de Klerk, voormalig redacteur van *Van Onzen Tijd* en schrijver over Vondel, deel uitmaakten.¹²⁸ Hieronder bevond zich geen geschoolde theoloog, waaraan toch wel behoefte was, zo liet de directie van *De Tijd* in 1936 weten. Van Duinkerken legde haar daarop het plan voor hem in Nijmegen theologie te laten studeren en hem te laten promoveren, maar wel op kosten van de krant. Dit laatste vonden de commissarissen onverantwoord en ze zochten naar een andere oplossing. Het plan werd uiteindelijk afgeblazen door president-commissaris A.P.F. Duynstee, die problemen zag in de figuur van een 'leken-theoloog': "Theologische voorlichting door een niet-geestelijke kon een bron van ongenoeglijkheden worden; er zouden zelfs conflicten uit kunnen voortkomen."¹²⁹

Binnen de redactie trad Van Duinkerken als de gangmaker op de voorgrond. Van Domburg herinnert zich hoe een collega een meningsverschil kreeg met zijn directeur, omdat hij een aantal abonnees met een kwaad stuk had weggeschreven. De directeur riep uit: "Dat gebeurt allemaal maar op mijn papier." Van Duinkerken wist de zaak uit de wereld te helpen door de uitroep: "Nu ja, dat rot-papier mag dan van u

¹²⁶B.R.C.A. Boersema, *De Linie, 1946-1963. Een weekblad in handen van jezuïeten* (Amsterdam 1978), p. 106. Vgl. idem, 'Knuppels in het hoenderhok van godsdienst en politiek? Katholieke opiniebladen in Nederland in de twintigste eeuw', in: De Coo-Wijgerinck, Lankhorst en Roes, *De gezegende pers*, p. 303-317, met name p. 310-311. Mgr. Hanssen had ook weinig waardering voor de Christofoorgroep met *Te Elfder Ure*. Jan Derks zelf werd tijdens zijn hoofdredacteurschap nauwlettend in de gaten gehouden door de commissarissen van *De Tijd*. Zij waren ongerust over het dalende aantal abonnees, vreesden dat de krant steeds linkser werd en verweten Derks dat hij het redactiebudget overschreed. Derks bood uiteindelijk zijn ontslag aan, met als één van de redenen de mislukking van de fusie tussen *De Tijd*, *De Volkskrant* en *De Maasbode*. Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 433-449.

¹²⁷*Brabantse herinneringen*, p. 289.

¹²⁸Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 324. Vgl. A. van Domburg, 'De grote ontmoeting', in: *Raam*, 5(1968), nr. 47 (september), p. 7-9. Volgens C.R. de Klerk was Van Duinkerken "wellicht de begaafdste, zeker de onbeschaafdst" van de redactie. In een brief aan Johan Huizinga op 22 mei 1934 plaatst De Klerk zich tussen diens wereld en die van *De Gemeenschapsleden* van de redactie van *De Tijd*: "Verleden week kwam v. Duinkerken binnenlopen met al Uw boeken op een paar na: hij had ze tweedehands kunnen kopen. Ik schrijf U dit, niet om U gelukkig te maken, maar om U te verzekeren, dat U vat heeft op dit geslacht zoodra het luistert. De barbaries onder dit slag poëten en prozatoren is anders ongelooflijk groot. Ik moet echter bekennen, dat ik goed en vrolijk met die jongelui kan opschieten; ze hebben ook veel aardigs. Bovendien bezorgt het Oeteldonksch humorisme van Asselbergs (barok van barok!) zijn omgeving geregeld leverschuddingen." *Briefwisseling J. Huizinga*, deel III 1934-1935 (Utrecht/Antwerpen 1991), p. 23-24.

¹²⁹Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 307. Ook of wellicht juist zonder theologische opleiding konden controverses ontstaan, zoals blijkt uit enkele discussies tussen Van Duinkerken en priesters over de behandeling van theologische kwesties in de krant. Zie bijvoorbeeld hoofdstuk III, noot 8.

zijn, maar wat er op staat is van òns!”¹³⁰ Via herinneringen van Van Domburg kan men een blik werpen in de kamer van de redactie, waar Van Duinkerken bijna horizontaal boven het bureau lag te schrijven, zoals een tekening van Mies Blomsma weergeeft:¹³¹ “Hij had zijn bureau tegen de muur, onverschillig voor de ruimte. (...) In de verste hoek stond Engelmans bureau, een burcht van kranten en brieven en daar bovenop naast elkaar veel vellen beschreven papier. Van Duinkerken had twee vellen nodig voor een kolom, Engelman tien. Men wist nooit met zekerheid of hij er zat. Hij onttrok zich aan de waarneming door die stapels kranten, maar verried nu en dan zijn aanwezigheid door rookkronkels van een sigaar, die hij uit mijn kist had opgediept en waarvan hij steevast, en soms tot mijn ergernis, de peuk in mijn asbak kwam deponeren, met de mededeling dat het hem goed gesmaakt had. Van tijd tot tijd vroeg Van Duinkerken: ‘Is Jan er ook?’ Dan kwam er een gil of een aria van Mozart achter de krantenmuur vandaan: Jan wás er.”¹³²

Ondanks zijn eigengereidheid werd Van Duinkerken vrijgelaten in de behandeling van zijn onderwerpen. Al vroeg uit hij hierover zijn verbazing tegenover Engelman, toen deze nog bij *Het Centrum* werkte: “En, waarachtig, de oubollige ‘Tijd’ is het meest joviale blad, nooit wordt een woord bedisseld of geschrapt van mijn soms nogal brutale kopie.”¹³³ Naar aanleiding van de recensie over *De vervreemding* van Theun de Vries schrijft hij de auteur op 7 maart 1929: “De vrijheid, die ik in ‘De Tijd’ heb, is zo groot, dat ik daar gerust iedere psychiese constitutie kan ontleden zonder wijdlopieg te moeten moraliseren. Omdat de kritiek aan ‘onze zijde’ tot dusver weinig ontwikkeld was, verbazen mijn vrijheden wel eens, maar tot een conflict kwam dat nooit. Wat ik dus over je schreef was meer eerlijk dan handig: geen enkele klip heb ik getracht te omzeilen en tussen de Scylla der zedeprekerij en de Charibdis der goddeloosheid vind ik altijd best even tijd voor een Caravellis. Wel worden die stukjes doorgaans wat vlug geschreven, maar ik lees de boeken nogal ernstig.”¹³⁴ Ook later, wellicht dankzij het besluit hem thuis te laten werken, bleef hij deze zelfstandigheid behouden. Zo schreef hij aan zijn oom Dorus dat hij vooral na de aanstelling van Schlichting niet mag klagen “over *De Tijd*, waar ik zeer vrij ben in mijn bewegingen, zoals in mijn meningen. Men laat mij begaan in het vertrouwen, dat het wel terecht komt. Dit verhoogt echter bij de vrijheid ook de verantwoordelijkheid zonder het werk te verminderen.”¹³⁵ Toch is enige relativering op haar plaats. De omgeving en met name de lezers zorgden voor

¹³⁰ *Anton van Duinkerken 1903-1968*. KRO-Herdenkingsprogramma, samengesteld door K. Meeuwse en J. Starink (z.pl. [1968]), p. 12.

¹³¹ Het betreft een potloodtekening (17,5 x 22,5 cm) uit juli 1937, die later is gereproduceerd op een rijmprint met Van Duinkerken's *Ballade van den katholieke*. De prent is eveneens afgedrukt in *Wij leven in Holland* (Amsterdam 1937) van Gerth Schreiner, de echtgenoot van Mies Blomsma.

¹³² A. van Domburg, DT, 1 augustus 1968. Geciteerd in Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 298.

¹³³ Brief van Anton van Duinkerken aan Jan Engelman, z.j. [1928], (LM, A00455B1).

¹³⁴ Brief van Anton van Duinkerken aan Theun de Vries (LM, A00455B1).

¹³⁵ Brief van Anton van Duinkerken aan oom Dorus, 3 februari 1938. Geciteerd in *Tijdingen. Brieven van F.J.J. Buytendijk aan Anton van Duinkerken*, noot 3, p. 71. Vgl. zijn uitspraak: “In de keuze van de boeken, die ik bespreken wilde, ben ik altijd vrijgelaten, al lag het voor de hand, dat van de belangrijkste publikaties op letterkundig gebied van mij een bespreking verwacht werd. Deze vrijheid bood mij een ruime ontwikkelingskans, die ik misschien onvoldoende heb waargenomen, maar waaraan ik bij mijzelf toch een zekere kennis van de letterkunde meen te mogen toeschrijven.” *Ben je 60*, p. 73.

een zekere inperking van de vrijheid: "Onze hoofdredacties keken ons niet te nauw op de vingers, doch onder de lezers leefde sterk de verwachting, dat wij niets zouden aanbevelen als het schadelijk was voor hun idee van fatsoen. Deze verwachting tiranniseerde de kunstrubriek van alle bladen. Verdenking van toegeeflijkheid jegens liber-tijnse geschriften of voorstellingen bracht het brood van iedere journalist in gevaar."¹³⁶ De wijze waarop hij boeken ontving en selecteerde is niet te achterhalen. Wel valt uit verzoeken van auteurs en uitgeverijen af te leiden dat hij van beide recensie-exemplaren kreeg, die hij soms later aan een opkoper van de hand deed.¹³⁷ Een anecdoten over het ontstaan van het In memoriam van Willem Kloos laat zien hoe snel overlijdensberichten werden geschreven: "Ik had altijd gedacht, je zult zien als ik een paar borrels op heb, dan is Kloos dood. Kloos stierf toen ik aan een diner in Den Bosch zat. 's Avonds om 10 uur kwam het bericht door. Ik zat net aan de cognac. In die tijd moest je kopij, als je die per trein als perspakje verstuurde, een bepaald gewicht hebben." Hij vroeg de kelner daarom een plavuis (platte tegel). "Ik schreef het stukje, ik had mijn rechterhand toen nog en de kelner met witte handschoenen kwam op een zilveren blad de plavuis brengen. Het stukkie was rot, maar die plavuis hadden ze in de keuken schoongewassen. Evengoed was Kloos dood. Eigenlijk heb ik als journalist het liefst gedaan wat heel snel moest."¹³⁸

Op 16 mei 1940 nam hij ontslag als redacteur om te ontkomen aan verplichtingen die door de Duitsers zouden worden opgelegd, maar hij zette zijn werkzaamheden als publicist voor *De Tijd* wel voort.¹³⁹ Tijdens zijn gevangenschap in Sint Michielsgestel namen onder anderen Gerard Knuvelde en Bertus Aafjes zijn werk over. Begin 1943 hervatte hij zijn werk zonder zijn stukken te ondertekenen en werkte hij clandestien mee; in 1944 schreef hij zeer weinig in de krant vanwege de papierschaarste en de geringe ruimte voor culturele zaken. Op de achtergrond bleef hij wel bij *De Tijd* betrokken, zodat hem gevraagd werd zitting te nemen in een Commissie van Bisschoppelijke Adviseurs die de taak kregen een persplan te bedenken om na de bevrijding de drie landelijke katholieke dagbladen, te weten *De Tijd*, *De Maasbode* en *de Volkskrant*, te laten samenwerken.¹⁴⁰ Aan de vooravond van de bevrijdingsfestivitei-

¹³⁶ *Brabantse herinneringen*, p. 299.

¹³⁷ Deze verzoeken bevinden zich in het Asselbergsarchief in het Letterkundig Museum te Den Haag. Daar ligt ook een brief, waarin J. Huysmans, priester op het seminarie Ypelaer, aanbiedt een van die opkopers te zijn vanwege zijn lage inkomen. Brief van J. Huysmans aan Anton van Duinkerken, 26 oktober 1936 (L.M., inv.nr. 275). Het boekenbezit van Anton van Duinkerken omvatte uiteindelijk 14.500 titels, waarvan een kaartcatalogus in het Letterkundig Museum wordt bewaard. De boeken die tot het verzamel- en vakgebied van het Letterkundig Museum gerekend worden, werden in de collectie te Den Haag opgenomen. Boeken waarvan Van Duinkerken de auteur is of waaraan hij heeft meegewerkt bevinden zich in de Van Duinkerkenbibliotheek bij Bernard Asselbergs. Boeken die op geen van beide plaatsen hun bestemming vonden, zijn geveild. Zie *Uit de boekerij van Anton van Duinkerken*, Utrecht 1984.

¹³⁸ Bibeb, 'Ik neem liever psalmen in dan rattenkruit'. Vgl. K. Fens, 'Anton van Duinkerken als journalist', in: *Anton van Duinkerken 1903-1968. Uitgave ter gelegenheid van de tentoonstelling in het Nijmeegs Museum Commanderie van Sint Jan, 18 juni tot en met 7 augustus 1983* (Nijmegen 1983), p. 77-82.

¹³⁹ Al aan het begin van de jaren dertig had Van Duinkerken zich gekeerd tegen journalisten die uitnodigingen van Duitse instanties accepteerden om kennis te maken met het nationaal-socialistische Duitsland. Van Vree, *De Nederlandse pers en Duitsland*, p. 236.

¹⁴⁰ Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 308, p. 387-388.

ten, georganiseerd door een comité waarvan hij zelf voorzitter was, kreeg Van Duinkerken een ernstig auto-ongeluk. Daardoor kon hij na de oorlog een lange periode niet meer met zijn rechterhand schrijven en moest hij zijn artikelen dicteren, hetgeen volgens Michel van der Plas invloed kan hebben gehad op zijn publicaties.¹⁴¹

In 1952 vertrok hij naar Nijmegen om zich aan de wetenschap te wijden, na wat hij als de beste vooropleiding van een hoogleraar beschouwde, de journalistiek: "Je leert je gedachten in de kortst mogelijke tijd zo scherp mogelijk formuleren. Ik heb nooit anders gehoord dan dat professoren op mensen van de krant en journalisten op hoogleraren schelden. Ik ben er zo'n beetje tussen in geraakt. Het werken voor de krant deed ik eigenlijk liever. Ik was toen ik er in 1952 uitging 50. *Een ouwe man kan beter professor zijn*. De tijd bij de krant heb ik heerlijk gevonden. Mijn eerste college is altijd over de journalistiek" (cursief in de tekst).¹⁴² Aangezien hij vanuit Nijmegen bijdragen aan *De Tijd* bleef leveren, gold voor hem niet wat hij in 1945 ter gelegenheid van het eeuwfeest van *De Tijd* voor de klok in de hal van 't Kasteel van Aemstel, waar deze krant gevestigd was, had geschreven: "Ik bons en ben vervlogen. Ik vlucht en keer niet weer."¹⁴³

¹⁴¹Volgens Michel van der Plas heeft het ongeluk invloed gehad op de aard, de stijl en de inhoud van het werk in bijvoorbeeld *Elseviers Weekblad* en *De Tijd*. Het dicteren was doceren. M. van der Plas, *Buurmans gras. Herinneringen aan Böll, Bomans en Van Duinkerken* (Baarn 1986), p. 6. Vgl. Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 309. Jan H. de Groot schreef over het ongeluk het gedicht 'Gebed voor Anton van Duinkerken', in: *Vrij Nederland*, 19 januari 1946. Zie M. van der Plas, *Mooie vrede. Een documentaire over Nederland in de jaren 1945-1950* (Utrecht 1966), p. 29.

¹⁴²Bibeb, 'Ik neem liever psalmen in dan rattenkruit'. "Ik heb de vorming meegebracht van iemand die journalist is, en niet van een geleerde. *Ik ben wel iemand die iets geleerd heeft. De meeste geleerden hebben niets geleerd*", zo voegt hij eraan toe (cursief in de tekst). Vgl. de uitspraak in *Ben je 60* over de vluchtige werkwijze van de journalist: "Hoogleraren onderschatten soms het nut van deze gewoonte. Wat mij betreft: ik zal altijd dankbaar blijven, dat de krant ze mij geleerd heeft." Vgl. R. Blijstra, 'Prof. Asselbergs wacht werk van langduriger concentratie. Maar onderschat niet geestelijke inspanning voor geregeld journalistiek werk', in: *Het Vrije Volk*, 26 juli 1952.

¹⁴³Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 538. Bij zijn afscheid ontving hij onder anderen van Annie Salomons een spijtbetuiging over zijn vertrek: "Voor Amsterdam spijt het me. Het is voor een groot deel een ontkerstende samenleving en U kon ze er tenminste nog eens aan herinneren, dat er een au delà is. Ik hoop dat U het in de West goed hebt gehad. Wat wordt De Tijd op het ogenblik zwaar getroffen: z'n beste mensen raakt hij kwijt. Weet U dat Jan Derks met zo grote warmte kon pleiten voor dit professoraat van U? Ik vond hem een geestig, levendig man." Kaartje, d.d. 2 mei 1952 (LM, inv.nr. 160). Een ander geluid kwam van de zogenaamde medicus-pictor Hendrik Wiegiersma: "Tusschen zooveel zwarte jassen zal jouw buisje heel goed passen." 23 juli 1952 (LM, inv.nr. 160).

HOOFDSTUK II

“Ik lijd aan leeshonger”

Commentaar bij de bibliografie

Dit hoofdstuk beoogt een eerste kennismaking met de bijdragen die Van Duinkerken leverde aan *De Tijd*. Het kan worden beschouwd als een becommentariëring van de bibliografie van deze bijdragen¹ vanuit de vraag: waarover lichtte hij “de domme mensheid”² op haar levensreis naar God bij?

In vogelvucht wordt de landkaart van zijn artikelen in *De Tijd* geschetst: waarover schreef hij in welke rubrieken? Daarna volgt een overzicht van zijn beschouwingen over letterkunde op grond van een in hoofdzaak kwantitatieve analyse. Getallen kunnen voor Van Duinkerken interesse nietszeggend lijken, omdat het aantal keren dat hij auteurs bespreekt ook wordt bepaald door de productiviteit van de auteurs en buitenlandse zaken als de publiciteit van uitgeverijen en relaties tussen Van Duinkerken en schrijvers. Toch is een beschrijving van zijn artikelen op grond van een in eerste instantie kwantitatieve analyse niet overbodig, omdat hiermee inzicht wordt geboden in zijn journalistieke aandachtsgebied. Eerst wordt een beeld geschetst van zijn beschouwingen over buitenlandse letteren. Vervolgens komen zijn bijdragen over niet-contemporaine Nederlandse en Vlaamse literatuur aan de orde. Deze literatuur is hier zodanig afgegrensd dat zij boeken omvat die geschreven zijn door auteurs die zijn overleden, voordat Van Duinkerken zijn medewerking ging verlenen aan *De Tijd*. Het materiaal dat de hoofdzaak vormt van dit boek, komt aan het einde van dit hoofdstuk aan de orde. In deze slotparagraaf wordt een overzicht geboden van de recensies over contemporaine Nederlandse en Vlaamse literatuur, waarop in de volgende hoofdstukken dieper zal worden ingegaan.

Om te achterhalen wat hem bewoog om aandacht te schenken aan het boek, zullen voorafgaand aan de beschrijving van zijn bijdragen eerst zijn ideeën over de culturele waarde van literatuur aan de orde komen, die vooral te vinden zijn in algemeen letterkundige beschouwingen, zoals jaaroverzichten en besprekingen naar aanleiding van de boekenweek.

¹Hiervoor zij verwezen naar bijlage 1.

²‘De roomse journalist’, geciteerd aan het begin van hoofdstuk 1, paragraaf 3.

INLEIDING: VAN DUINKERKEN OVER DE CULTURELE WAARDE
VAN HET BOEK

Boeken “vormen een barometer van het vaderlandsche beschavingsleven en het is veiliger, de dichters en droomers te gelooven, die belangeloos zijn, dan acht te slaan op de woorden en leuzen van de staatslieden en de volksmenners, voor wie het spreken altijd een middel is tot het bereiken.”³ Literatuur en niet politiek is volgens Van Duinkerken een betrouwbare graadmeter voor het peil van de beschaving, omdat een cultuur gevormd wordt door kennis van dichters en dromers uit het heden en het verleden. Hij is dan ook verheugd als hij een herwaardering van het speculatieve opmerkt na een periode sedert Thorbecke van overheersende belangstelling voor politiek: “Het boek is sterker dan de daad, want uit het boek ontkiemt de daadkracht.”⁴ In de jaren dertig wordt volgens hem weer het verband gezocht tussen mens en kunst, droom en daad, inspiratie en gemeenschap. Dat dit negatieve consequenties kan hebben, bewijst de boekenverbranding in Duitsland.⁵

Vanuit de overtuiging dat een cultuur met name door gevoel voor het schone tot bloei kan komen, houdt hij regelmatig pleidooien om vooral vaderlandse klassieken te lezen, zoals Vondel, Huygens, Bredero, Hooft, Stalpart van der Wiele en Revius.⁶ Uit deze idealistische zienswijze spreekt duidelijk het *Bildungsideaal*, dat ontstaan is in de Verlichting en standgehouden heeft tot ver in de twintigste eeuw.⁷ Vanuit dit ideaal – dat bepaald werd door een verlichte elite, de burgerij – streefde men ernaar alle lagen van de bevolking op te voeden en te beschaven door haar te laten deelnemen aan culturele activiteiten. De Maatschappij tot Nut van ’t Algemeen en de Maatschappij voor Goede en Goedkope Lectuur, later de Wereldbibliotheek genoemd, zijn concrete voorbeelden van verwezenlijkingen van dit ideaal.⁸ Ook het initiatief in 1939 van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde en de Koninklijke Vlaamse Academie om een Bibliotheek der Nederlandsche Letteren van honderd klassieke werken samen te stellen, getuigt van cultuurspreiding en cultuuroverdracht. “Niet voor de vakmensen is deze reeks samengesteld, maar voor alle Nederlanders, en zeker voor hen, die

³DT, 2 mei 1937 [‘De boekenweek’].

⁴DT, 2 mei 1933 [C.J. Kelk (red.), *Geschenk 1933*].

⁵“Merkwaardig is het, dat de regeerings-omzetting in Duitschland tot onmiddellijk gevolg had: de verbanning van een aantal schrijvers en verbranding van een aantal boeken. Het zoogenaamde Derde Rijk is gefundeerd op een culturele, niet op een zuiver politieke beschouwingswijze. Het heeft zijn diepste grondslag in een droom, in een idee van zuivere Germaansheid en niet, zooals de politiek van Bismarck, in een feit. Dit Rijk beroept zich op den Duitschen geest. De ijzeren kanselier kon zich beroepen op een Duitsche zegepraal. Het is een aanmerkelijk verschil, waaruit de goede verstaander kan besluiten tot een verschuiving der algemeene mentaliteit van toen en nu.” DT, 2 mei 1933. Vgl. de inleiding van Van Duinkerken bij W. Frankemölle, *Hitler. Zijn wording en wezen* (1936), p. 5–8. Hierin wijst Van Duinkerken ook nadrukkelijk op zowel de kracht als het gevaar van Hitlers streven naar een omwenteling van de wereldbeschouwing.

⁶Vgl. A. van Duinkerken, ‘Cultus en cultuur’, in: idem, *Welaan dan, beminde geloovigen* (1933), p. 11–66.

⁷Zie M.G. Westen, “Roert met den tooverstaf van ware kunst alle standen en rangen aan!” Cultuurspreiding en onderscheid naar kwaliteit’, in: idem (red.), *Met den tooverstaf van ware kunst. Cultuurspreiding en cultuuroverdracht in historisch perspectief* (Leiden 1990), p. 9–35, p. 33.

⁸Voor een uitgebreide analyse van de beweeglijke relaties tussen literatuur en cultuur tussen 1840 en 1990, zie Ruiter en Smulders, *Literatuur en moderniteit*.

uit den aard hunner bezigheden niet veel met onze letterkunde in aanraking komen”, zo meldt *De Tijd*.⁹ Van Duinkerken volgt de reeks tot juli 1940 op de voet. *Geestelijke epiek der Middeleeuwen* (verzorgd door J. van Mierlo SJ) waarmee de reeks van de Bibliotheek opent, bespreekt hij zelfs twee keer: bij de verschijning in 1939 en in 1940, wanneer de bespreking deel uitmaakt van de serie ‘Schoonheid in oude boeken’.¹⁰

Kennis van de nationale klassieken is volgens Van Duinkerken een bestaansvoorwaarde van de beschaving en vooral in een tijdperk van letterkundig ongeduld, waarin menig boek niet meer is dan ‘het boek van de week’, moet hierop gewezen worden.¹¹ Onder de kop ‘Kennis der eigen klassieken. Voorwaarde der beschaving’ reageert hij op een artikel van U.N. (Uri Nootboom) in *De Maasbode*. Vele voorbeelden waaruit ons zeer geringe contact met de klassieken blijkt, passeren de revue, een lang “register der vaderlandse onverschilligheid”.¹² waarom hebben wij bijvoorbeeld geen Majoorfransjes als koekjes, Ferdinand Huyck-tabak of Granidagebak, enz.? Noorderlingen kijken hier op neer en begrijpen ook de heiligenverering in het zuiden niet, aldus Van Duinkerken. Hij is het niet eens met Nootboom, die het hoger onderwijs als schuldige van het gebrek aan kennis van de klassieken aanwijst en daartegenover het seminarie-onderwijs prijst. Nadat Van Duinkerken deze lof heeft gerelativeerd door te wijzen op de andere kant van het seminarie, waar moderne romans en dichtbundels angstvallig worden geweerd en lezers worden behoed voor prikkelende leesstof, noemt hij andere schuldigen: de aandacht in het huidige onderwijs voor buitenlandse literatuur en het beleid van de uitgeverijen die aan de vraag van lezers moeten voldoen en zo met goedkope buitenlandse edities hun fonds van klassieken rendabel moeten maken. De conclusie van dit alles is dat zich bij de Nederlander een onuitroeibaar ‘Sicambercomplex’ heeft vastgezet: hij wil steeds weer verbranden wat hij aanbeden heeft en niet alleen de klassieke, maar zelfs ook de levende literatuur.¹³

Het is volgens hem dus onder andere te wijten aan de overmacht van buitenlandse en vertaalde literatuur dat men vaderlandse klassieken veronachtzaamt. Volgens hem

⁹DT, 24 januari 1939 [‘Bibliotheek der Nederlandsche Letteren. De eerste reeks zal spoedig het licht zien’].

¹⁰Respectievelijk verschenen in DT, 13 april 1939 en 16 juni 1940. De andere besprekingen van delen van de Bibliotheek der Nederlandsche Letteren verschijnen in DT, 1 juni 1939 [A. Drost, *Hermingard van de Eikenterpen*]; 9 juni 1940 [*Karel ende Elegast*]; 26 oktober 1939 [D.V. Coornhert, *De Doling van Ulysse*]; 28 april 1940 [H. Gorter, *Mei*]; 23 juni 1940 [*Floris en de Blancefloer*] en in DT, 10 juli 1952 [N.A. Donkersloot, *Beeld van tachtig*].

¹¹DT, 30 december 1932 [‘Een nabeschouwing op het afgelopen boekjaar’].

¹²DT, 6 april 1934 [‘Kennis der eigen klassieken’].

¹³Ibidem. Met het Sicambercomplex verwijst hij naar de zin die Sint Remi, bisschop van Reims, zou hebben uitgesproken toen hij Clovis, koning der Franken, doopte: “Mitis depone colla, Sigamber; adora quod incendisti, incende quod adorasti” (Gregorius van Tours in zijn *Hist.*, II, 31). Zie P. Bourgain en M. Heinzelman, “Courbe-toi, fier Sicambre, adore ce que tu as brûlé”. A propos de Grégoire de Tours, *Hist.*, II, 31, in: *Bibliothèque de l’Ecole des Chartes*, 154 (1996), nr. 2, p. 591-606. Ook in *Brabantse herinneringen* wordt naar de sicamber verwezen. Naar aanleiding van zijn jeugdige dweepzieke bewondering voor het toneelstuk *Die Sevenste Bliscap van Onser Vrouwen* merkt Van Duinkerken op: “Elk mens herbergt een fiere sicamber in zich, gereed om te verbranden wat hij aanbeden heeft.” (p. 70). Hij herinnert zich zelf een sicamber geweest te zijn tijdens zijn eerste kennismaking met de jongeren van *Roeping*: “Als de fiere sicamber moest ik veel verbranden van hetgeen ik nog aanbad: zowat de hele franse romantiek, de veel te fraaie vormen van het classicisme, de koestering van de melancholie, de prerogatieven van de dichtende geestelijkheid.” (Ibidem, p. 215).

is de Nederlander altijd een beetje een polyglot die Duhamel, Werfel, Conrad en Galsworthy in het algemeen beter kent dan Bellamy, Poot, Bilderdijk of Luyken. Vanwege deze belangstelling kan men in de boekwinkel wel een goedkope Beaumarchais of Boileau kopen, maar geen goedkope Langendijk of Stalpart van der Wiele.¹⁴ Wanneer de boekenweek van 1934 te veel aandacht besteedt aan Duitse literatuur, veelal van ballingen, gaat dat zijns inziens ten koste van het Nederlandse boek.¹⁵ Met een enigszins defensieve pen benadrukt hij dat zijn bezwaar niet van politieke, maar van culturele aard is en zich richt tegen de toenemende cultuurverduitsing, waartegen juist de Nederlandse boekenweek een dam had kunnen en moeten opwerpen: "Gastvrijheid te bieden aan den geest moge mooi zijn en een vrije natie sieren, zoolang zulke gastvrijheid niet het zelfbehoud van den eigen vaderlandschen geest onmogelijk maakt; de Nederlandsche Boekenweek was een slecht gekozen voorwendsel om deze gastvrijheid te demonstreeren!"¹⁶

Maar vertalingen van buitenlandse literatuur hebben ook een positieve zijde: in zijn terugblik op 1951 constateert hij het grote aantal vertaalde katholieke boeken, veelal met onderwerpen waarover een Nederlandse auteur niet zou hebben kunnen schrijven zonder de hevigste ergernis te wekken. Voorlopig is dit waarschijnlijk een commercieel verschijnsel met echter verheugende gevolgen aangezien de clerus op deze wijze eindelijk ontvankelijk kan worden voor literatuur: "Elke kapelaan of pater heeft tegenwoordig iets gelezen van Bernanos of van Greene of van De Greeff, zodat er in zijn gemoed een holte van ontvankelijkheid begint te ontstaan voor de uitwerking van romankunst."¹⁷

Om lijders aan het Sicambercomplex te genezen stelt Van Duinkerken voor regelmatig bloemlezingen samen te stellen. Bloemlezingen van zowel historische als moderne katholieke poëzie ontbreken. Zo betreurt hij het dat er geen bundels van Albertus de Grote en Robertus Bellarminus bestaan als katholieke aanvulling op werken over Goethe en Spinoza.¹⁸ En terwijl de nieuwe protestantse dichtkunst tien bloemlezingen kent, ontbreekt een goede bloemlezing uit de moderne katholieke poëzie: protestanten zijn volgens Van Duinkerken tezeer gericht op het publiek, terwijl katholieken zich van het publiek afzonderen.¹⁹ Onder de kop 'Nationale bloemlezing. Wat hoort zij te bevatten?' is in *De Tijd* een samenvatting van een lezing van W.J.M.A. Asselbergs gepubliceerd, die hij ter gelegenheid van de viering van het honderdjarig bestaan van het taalminnend en letterlievend genootschap 'Met Tijd en Vlijt' te Leuven heeft gehouden. Nadat hij de betekenis van de fraaie letteren voor de

¹⁴DT, 6 april 1934.

¹⁵Genoemd worden Wassermann, Fallada, Roth, Döblin, Feuchtwanger, Heinrich Mann, Thomas Mann, Klaus Mann, Erika Mann, Stefan Zweig, Arnold Zweig. DT, 3 mei 1934 ['Boekenweek in Nederland']. Vgl. ook hierna over Duitse letteren in paragraaf 2.1.

¹⁶DT, 3 mei 1934. De slotzin luidt: "Wanneer de boekenweek minder populair blijkt dan andere jaren, ligt het niet alleen aan de economische crisis, maar evenzeer aan het feit, dat men te weinig het bijzondere, het nationaal-culturele karakter der onderneming doet gedijen."

¹⁷DT, 31 december 1951 ['Het grote debat over de katholieke roman nog niet uitgevochten'].

¹⁸DT, 30 december 1932 ['Een nabeschouwing op het afgelopen boekjaar'].

¹⁹DT, 30 april 1939 ['Protestantsche poëzie']. Als er wordt gebloemleesd, dient dit wel verantwoord te gebeuren: de keuze mag nooit willekeurig zijn en moet vergezeld gaan van kennis over het betreffende onderwerp. Dit is meestal niet het geval, zo constateert van Duinkerken in DT, 31 december 1939 ['Er wordt gebloemleesd!'].

samenleving heeft uiteengezet en de schoonheidsminnende Huet tegenover de vaderlandse zedenmeester Cats (een ramp voor Nederland) heeft geplaatst, houdt hij uiteindelijk een enthousiast pleidooi voor een nationale bloemlezing. Deze zal de honger van de moderne mens naar gevoel en verbeelding stillen, die ontstaan is als reactie op het intellectualistische en specialistische onderwijs dat steeds meer de achting voor de vormende waarde van de humaniora heeft verloren.²⁰ Als het prototype van elke waarlijk nationale bloemlezing noemt hij het *Antwerpsche Liedboek* uit 1544, “de rijkst geschakeerde verzameling van Nederlandsche teksten, die ooit werd bijeengebracht”.²¹ Vervolgens doet hij concrete voorstellen voor een nieuwe bloemlezing, waarin in elk geval de volgende “dichters en dromers” hun plaats moeten krijgen: Hadewijch, Anna Bijns, enkele Vondelportretten van Thijm, *Florence* van E.J. Potgieter, Guido Gezelle, *Mei* van Herman Gorter, gedichten van Rhijnvis Feith, A.C.W. Staring, de Schoolmeester, Prosper van Langendonck, P.C. Boutens, J.H. Leopold, Karel van de Woestijne en Henriëtte Roland Holst.²² De door hemzelf samengestelde bundels laten zien hoe hij als bloemlezer op dit voorstel ingaat.²³

Als hij het lezen van vaderlandse literatuur stimuleert, heeft Van Duinkerken niet alleen de algemene, maar in het bijzonder ook de katholieke beschaving op het oog: “Wanneer het bijvoorbeeld eens mogelijk was, dat één enkel jaar al de aandacht, die geschonken wordt aan de katholieke politiek, geheel besteed kon worden aan de katholieke cultuur, hoezeer zou dan het aanzien van Nederland veranderen.”²⁴ Hoezeer cultuur voor katholieken van belang is, valt te lezen in de inleiding van *Welaan dan, beminde geloovigen*: voor katholieken betekent cultuur een bewuste poging tot herstel van de paradijselijke orde, aldus Van Duinkerken.²⁵

Zijn *Bildungs*ideaal wordt dus gevoed door de katholieke traditie waaruit hij stamt, de traditie van onder anderen de bekeerling J.G. le Sage ten Broek, J.A. Alberdingk Thijm en H.J.A.M. Schaepman, zijn voorgangers bij *De Tijd*. Dat hij zich vooral in dit dagblad een pleitbezorger van de katholieke cultuur toont, volgt uit de identiteit van deze krant: “Emancipatie der Nederlandsche katholieken” kenmerkt immers haar traditie en is de leidende gedachte in het artikel dat Van Duinkerken naar aanleiding

²⁰Hoe Van Duinkerken in zijn jonge jaren denkt over de betekenis van het letterkundig onderwijs voor de kennis der klassieken, kan worden opgemaakt uit zijn briefwisseling met Gerard Knuvelder, *Het letterkundig onderwijs op onze middelbare scholen*, Tilburg 1928. Deze correspondentie is ontstaan als reactie op de verschijning van H.W.E. Moller, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*, Tilburg 1927. Knuvelder, een man van de praktijk, staat hier tegenover de vurige Van Duinkerken, die ook in deze discussie het belang van de kennis van de Hollandse cultuur als voedingsbodem van de geestesgroei benadrukt en pleit voor volksuitgaven van klassieke Nederlandse dichters, voor meer nationaliteitsgevoel in de letteren als tegenwicht tegen de overmacht van de buitenlandse letterkunde, en voor aandacht voor de menselijkheid in de letteren: de menselijkheid van vroeger verklaart die van het heden. Zie hierover Knuvelder, *Onachterhaalbre tijd*, p. 96–99.

²¹DT, 8 november 1937 [“De nationale bloemlezing”].

²²Ibidem.

²³Zie bijlage IV.

²⁴DT, 29 december 1929 [“De katholieke letterkunde in 1929”]. Vgl. een jaar later: “Als de katholieke cultuur evenveel propagandisten had als de katholieke politiek, dan was Nederland een ander land.” DT, 15 november 1930 [“Het katholieke boek in onzen tijd”].

²⁵A. van Duinkerken, *Welaan dan, beminde geloovigen* (1933), p. 22.

van het eeuwfeest schrijft, getiteld 'Met de krant jubileert tevens een groep. Eeuw van culturele doorbraak'.²⁶ "Het eeuwfeest van 'De Tijd' is meteen het eeuwfeest van de trouw der Tijd-lezers aan de emancipatiegedachte der katholieke bevolking van Nederland", zo wordt dit overzicht van *De Tijd* besloten.²⁷ Het interbellum karakteriseert hij hier als een periode van spanning tussen enerzijds het katholieke isolement en anderzijds de geestelijke en culturele doorbraak.²⁸ In deze tijd van het rijke roomsche leven is Van Duinkerken zelf een bewijs van deze spanning. Zoals alle cultuurdragers van destijds stelt ook hij zich op als een cultuurverdediger, om te ageren tegen uittingen van de massacultuur.²⁹ Hij beschermt en propageert als katholieke cultuurdrager de waarde van de cultuur en vooral de waarde van het boek. In *De Tijd* doet hij dat voor eigen publiek, hetgeen niet overbodig blijkt te zijn, want katholieken lazen nog steeds niet.

'Catholica non leguntur' was een oude klacht, die teruggaat tot het begin van de negentiende eeuw en die niet alleen katholieke boeken betrof, maar boeken in het algemeen. Het geschreven woord was een belangrijk middel voor katholieken om hun identiteit na hun schuilkerkperiode te hervinden. Boekverkopers probeerden dan ook de leeslust te wekken door het propageren van boeken en tijdschriften, maar dat ging niet zonder moeite.³⁰ Alberdingk Thijm klaagde: "Ons katholieke publiek is door zijn opvoeders systematisch van het lezen afgehouden",³¹ een opvoeding die diepe sporen heeft nagelaten waartegen elke voorname katholieke emancipator sinds Le Sage ten Broek heeft geprotesteerd. Paul Brand sr., die met zijn uitgeverij een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de culturele emancipatie van de katholieken, vertelde in een vraaggesprek: "Wij hebben heel lang de moeilijkheid gehad, dat het katholieke publiek weinig las, en als het las, weinig werkelijk goeds. Het interesseerde zich niet voor literatuur, voor kunst, voor intellectuele onderwerpen. Wij waren – laten wij het gerust bekennen – cultureel een heel eind achter."³² Over de oorzaken waardoor katholieken niet lazen bestaan verschillende ideeën, die de geringe koopkracht en opleiding van katholieken aan het begin van de negentiende eeuw betreffen, en ook de andere tijdsbesteding dan het lezen van boeken en de angst voor het slechte zedelijke karakter van het boek, geworteld in kerkelijke leesverboden.³³

²⁶D.T., 28 juni 1946 ['Met de krant jubileert tevens een groep'].

²⁷Ibidem.

²⁸Hoe *De Gemeenschap* zich bewoog tussen de katholieke achterban en de andersdenkende wereld, beschrijven Frans Ruiter en Wilbert Smulders verhelderend in *Literatuur en moderniteit*, p. 227-259. Zie hierover hoofdstuk 1, paragraaf 2.

²⁹Vgl. T. Belten, 'Cultuurspreiding en publieksbereik. Van volksverheffing tot marktstrategie', in: Westen, *Met den tooverstaf van ware kunst*, p. 127-149, p. 131. Vgl. Ruiter en Smulders, *Literatuur en moderniteit*, hoofdstukken 9 en 10.

³⁰Zie Van de Pas, *De strijd voor het katholieke boek*.

³¹Zonder bronvermelding geciteerd in ibidem, p. 58.

³²Dit citaat is afkomstig uit A. van Duinkerken, *Veertig jaar katholieke uitgeverij. Uitgeverij Paul Brand N.V.* (1951), p. 77. Paul Brand doet deze uitspraak oorspronkelijk in een interview, ondertekend met V.D., 'Van boeken en van uitgevers. Bij het tweede lustrum van 'Sint Jan'. I. Paul Brand, de voorzitter, vertelt over zijn werk', in: *De Maasbode*, 25 september 1934; 'II. (slot) Paul Brand over vroeger en thans', in: ibidem, 26 september 1934.

³³Zie hierover Hemels, 'De katholieke lezer: een fictie?'; Van de Pas, *De strijd voor het katholieke boek*, p. 58-59; *CLC-KLC Bulletin*, april 1986, een themanummer over 'Leestradities van katholieken en protestanten in Nederland'.

Van Duinkerken sluit zich bij de klacht van Alberdingk Thijm aan en toont gedurende zijn gehele journalistieke loopbaan bij *De Tijd* regelmatig zijn bezorgdheid over het gebrekkige leesgedrag van met name katholieken. Men is dankzij Thijm Rooms in alles, maar niemand heeft ooit nog wat van hem gelezen.³⁴ Zelfs werken die geschreven zijn door katholieken worden niet gelezen: in het jaar 1929 is de letterkunde gemiddeld minstens eenmaal per maand verrijkt met een boek van een katholieke auteur, maar die boeken krijgen meer aandacht van andersdenkenden dan van de katholieke bevolking.³⁵ Een jaar later, als afsluiting van een paginagroot artikel over 'Het katholieke boek in onzen tijd', pleit hij ervoor roomse mensen roomse boeken te leren lezen, opdat de katholieke cultuur niet onvolledig en oppervlakkig blijft en de katholieke schrijver niet wordt gedwongen zich tot andersdenkenden te richten. Ondertekent hij deze bezorgde cultuurbeschouwing met W.A., op de volgende bladzijde geeft hij prompt als de literator Anton van Duinkerken gehoor aan deze wens door de katholieke dichtkunst van de twintigste eeuw voor het voetlicht te brengen.³⁶ Theorie en praktijk of droom en daad sluiten aldus naadloos op elkaar aan. Eind 1932 wijt hij de magere leeslust aan de kwaliteit van de katholieke letterkunde zelf. Zij breidt zich weliswaar jaarlijks kwantitatief uit, maar kwalitatief blijft ze vaak achter bij de belletteristische prozaliteratuur van andersdenkenden. Zelfverzekerd met het hem typerende, afsluitende uitroepteken adviseert Van Duinkerken de lezer tot slot van zijn nabeschuwing van 1932: "Weest in uw geestdrift niet al te ongeduldig. Alles moet groeien. Vraagt niet om nieuwe verrukkingen, voordat gij de oude ondergaan hebt. Schreeuwt niet om een vruchtbaarder katholieke letterkunde, voordat gij kennis naamt van de aanwezige. En dat het nieuwe jaar u zalig zij, met 52 nieuwe boeken-van-de-week!"³⁷ Ook naar aanleiding van een uitgave van *Nederlandsche Bibliographie*, een neutraal maandblad voor het Nederlandse boek waarin onder meer politici vertellen over hun leesgewoonten, toont Van Duinkerken onder de kop 'Waarom schrijven wij? Ze lezen toch niet' zijn zorgen over het leesgedrag.³⁸ Men blijkt volgens hem geen interesse te hebben voor vaderlandse klassieken als Hooft, Vondel of Bredero, laat staan voor mindere goden. Welke katholieke staatsman interesseert zich bijvoorbeeld voor Thijm? Katholieken en hun leiders weten slechts door straatnamen oppervlakkig wie de voornaamste literatoren zijn, aldus de verontruste journalist. Hij vraagt zich af of de leidende geesten van het praktische leven zich wel straffeloos de kennismaking kunnen ontfangen met de leidende geesten van het speculatieve en esthetische leven in het verleden en het heden. Is het verantwoord te menen dat men de Nederlandse mens kent, zonder tot de verhevenste uitdrukkingen van zijn gemoed ook maar middelmatig te zijn ingewijd?³⁹ Dit zijn retorische vragen, want het antwoord staat vast:

³⁴DT, 11 mei 1932 ['De week van het boek. Pleidooi']. Andere voorbeelden van katholieke auteurs over wie veel wordt gepraat maar die weinig worden gelezen zijn onder anderen H.J.A.M. Schaepman, Marie Koenen, Kees Meekel en Antoon Coolen (DT, 15 november 1930). Vgl. DT, 1 januari 1931 ['De katholieke letterkunde in 1930']; 13 mei 1932 ['Het katholieke boek in de loop der eeuwen'].

³⁵DT, 29 december 1929 ['De katholieke letterkunde in 1929'].

³⁶DT, 15 november 1930 ['Het katholieke boek in onzen tijd'].

³⁷DT, 30 december 1932 ['Een nabeschuwing op het afgelopen boekjaar'].

³⁸DT, 4 december 1935 ['Waarom schrijven wij? Ze lezen toch niet'].

³⁹Ibidem.

neen. In 1937 meldt hij in een beschouwing naar aanleiding van de boekenweek de uitslag van een onderzoek waaruit blijkt dat in Nederland nog steeds zo goed als niets wordt gelezen. Naar analogie van het evangelie: er wordt veel fluit gespeeld, maar te weinig gedanst, genoeg geschreven, maar te weinig gelezen: “Het boek is een groot belang, maar het wint dit belang eerst door gelezen te worden.”⁴⁰

Na de oorlog is er weinig veranderd. In 1947 constateert hij dat er voor literatuur nog steeds geen katholieke klankbodem is, waaruit hij afleidt dat het katholieke volk nog steeds zijn eigen geestelijke rijkdom niet kent.⁴¹ “Het katholieke volksdeel mist tezeer ontvankelijkheid voor het schone. Dit kan niet vaak genoeg worden herhaald,” zo schrijft hij een jaar later als reactie op een soortgelijke klacht van Dick Ouwendijk, die volgens hem het gebrek aan klankbodem ten onrechte wijt aan de jonge dichters in plaats van aan de katholieke bevolkingsgroep.⁴² In december van dit jaar constateert hij dat de belangstelling voor katholieke auteurs wat toegenomen lijkt te zijn,⁴³ maar 1950 is wederom een slecht jaar geweest, voor de auteurs, de uitgevers en de lezers.⁴⁴ De terugblik op 1951 is daarentegen vrij optimistisch, zij het zeer voorzichtig. Hier leidt hij uit de positieve ontwikkeling van de katholieke romankunst af dat niemand het lezen meer beschouwt als uitsluitend tijdverlies.⁴⁵ Maar in een beschouwing uit 1952 wordt geconcludeerd dat katholieken na een eeuw emancipatie nog steeds niet zelf de weg naar de cultuur via het boek hebben ontdekt. Smaak voor het lezen is een kwestie van ontwikkeling en er zijn nog te weinig leermeesters.⁴⁶

Hij is zich ervan bewust dat na de Tweede Wereldoorlog de geringere aandacht voor het boek ook te wijten is aan de slechte economische en sociale situatie.⁴⁷ Bovendien krijgt in deze periode de boekenpropaganda ook tot doel het boek zelf te laten voortbestaan, bedreigd als het is door de opkomst van de radio, de film en de televisie. De boekenweek verandert dan ook van betekenis: “Men zou zich geen Boekenweek kunnen voorstellen in de tijd der incunabelen. Toen de boekdrukkunst jong was, propageerde zij zichzelf. Het ging langzaam, maar het leverde wereldhervormende gevol-

⁴⁰DT, 2 mei 1937 [‘De boekenweek’]. Vgl. DT, 18 september 1936 [‘Katholieke uitgeverij’]. Hier citeert Van Duinkerken passages uit *Boek en Leven*, 1(1936), nr. 3 (september), onder meer uit het door hemzelf geschreven artikel ‘Twee werelden?’, p. 52–56. Dit artikel is een reactie op A.B.K. in *Het Volk*, 7 maart 1936, die de katholieken hun isolement verwijt. Van Duinkerken bevestigt dit en betreurt de wanverhouding tussen het katholieke boek en het neutrale publiek. Daartegenover benadrukt hij dat de Nederlandse katholieken voldoende het cultuurbelang van de katholieke uitgeverij, de katholieke boekhandel, het katholieke boek en het katholieke culturele tijdschrift moeten begrijpen en deze daadwerkelijk dienen te ondersteunen.

⁴¹DT, 22 november 1947 [‘Goede katholieke boeken’] en 31 december 1947 [‘Schone kunsten in het afgelopen jaar’].

⁴²DT, 11 mei 1948 [D. Ouwendijk, in: *De Maasbode*, 3 mei 1948].

⁴³DT, 31 december 1948 [‘Van schrijvers en hun publiek’].

⁴⁴DT, 30 december 1950 [‘Letterkunde in het afgelopen jaar’]. Vgl. DT, 12 april 1950 [*De nieuwe mens*, uitslag van een enquête over boeken die katholieken mogen lezen]. In de hier besproken enquête worden noch mystieken, noch poëzie genoemd en van het proza worden door de Nederlandse katholieke lezer alleen de modetrends gevolgd. “Dante, Vondel en Gezelle versmaden lijkt ons voor een gezonde geestelijke vorming schadelijk”, aldus een bezorgde Van Duinkerken.

⁴⁵DT, 31 december 1951 [‘Het grote debat over de katholieke roman nog niet uitgevochten’].

⁴⁶DT, 29 maart 1952 [‘Het katholieke volksdeel en het boek’].

⁴⁷DT, 30 december 1950 [‘Letterkunde in het afgelopen jaar’].

gen op. Nu wordt het boek kunstmatig gepropageerd. Dit gebeurt, omdat het boek oud is.”⁴⁸ In deze periode het boek verdedigen acht Van Duinkerken even zinloos en misschien heldhaftig als de stadsmuren verdedigen, nadat het buskruit was uitgevonden. Na een ietwat melige en weemoedige zinspelende op Carnaval en Aswoensdag – “De Boekenweek is een Libroval, voorafgaande aan de vermaning van een grote, culturele As-woensdag, die zeggen zal: bedenk, o boek, dat gij papier zijt en tot papier zult wederkeren”⁴⁹ – besluit hij deze boekenweekbeschuwing toch hoopvol, doordat hij de zinspelende impliciet uitbreidt tot Pasen en uit de as van het stoffelijke papier de onsterfelijke ziel van het boek als een phoenix laat verrijzen. Het boek is het vergankelijke lichaam, onbelangrijker en vluchtiger dan zijn onvergankelijke geest. Van Duinkerken spoort zijn lezers tenslotte aan: “Leest toch eens iets, beminde gelovigen. Wie weet, of gij niet iets vindt, waar gij straks, als er geen boeken meer nodig zijn, uw voordeel mee zult blijken te hebben gedaan.”⁵⁰

1. DE RUBRIEKEN VAN ZIJN BOEKBESPREKINGEN

Van Duinkerken informeert zijn lezers over een grote diversiteit aan onderwerpen in zelfstandige beschouwingen, maar vooral in herhaaldelijk terugkerende rubrieken. De onderwerpen beperken zich niet tot een nationaliteit, een godsdienstige gezindte, een genre of een periode en reiken ook buiten de grenzen van de literatuur. “Ik lijd aan leeshonger,” vertelt Van Duinkerken dan ook.⁵¹ Ook hij had een “schriftelijke spijsvertering”, zoals de vrouw van de criticus Menno ter Braak diens enorme productie noemde.⁵²

De filmbesprekingen en de korte bespiegelingen in de rubriek Tijdspiegel, later Spiegel des Tijds, blijven hier onbesproken. Hoewel Van Duinkerken wekelijks een stukje over de film in de krant schrijft, worden deze recensies hier toch buiten beschouwing gelaten omdat het onmogelijk is gebleken te achterhalen welke filmbesprekingen van hem zijn; daarom zijn ze ook niet opgenomen in de bibliografie.⁵³ Hetzelfde geldt voor de korte bespiegelingen onder de kop ‘Tijdspiegel’. Dit zijn

⁴⁸DT, 24 februari 1951 [‘Een week van papier’].

⁴⁹Ibidem.

⁵⁰Ibidem.

⁵¹R. Blijstra, ‘Gesprek met Anton van Duinkerken’, in: *De stem van Nederland*, 6 april 1946, p. 313-315, p. 313.

⁵²Geciteerd in Schmitz, *Kritiek en criteria*, p. 78.

⁵³“Ik ben nooit een frequent bioscoopbezoeker geweest, al heb ik wekelijks een film beoordeeld voor de krant”, herinnert Van Duinkerken zich in *Brabantse herinneringen*, p. 289. In zijn geboorteplaats Bergen op Zoom zou hij normaal nooit naar de film gaan aangezien dit alleen iets was voor “scharrelziek fabriekspersoneel”. *The Gold Rush* van Charley Chaplin vormde hierop een uitzondering, een film waarvan hij gezeten naast zijn toekomstige vrouw genoot. Deze avond inspireerde hem tot het gedicht ‘De dans van de broodjes’. Van Duinkerken ging regelmatig in Amsterdam naar de bioscoop om wild-west films te bekijken, terwijl vrouwen er aardappels zaten te schillen. Een impressie van deze periode geeft Henri Overhoff, die door Van Duinkerken in 1930 als archivaris bij *De Tijd* kwam werken (tot 1970) en in de beginperiode in hetzelfde pension aan de Bloemgracht woonde. H. Overhoff, ‘Persoonlijke herinneringen aan Anton van Duinkerken’, in: *De Waterschans*, 3(1971), nr. 2 en 3, p. 222-232.

ongesigneerde ‘cursiefjes’ waarvan de schrijver niet is te achterhalen, met uitzondering van die (meestal ongedateerde) cursiefjes die in een driedelig plakboek door zijn oom Dorus bewaard zijn en aan Anton van Duinkerken kunnen worden toegekend.⁵⁴ De inhoud is zeer gevarieerd en betreft bijvoorbeeld beschouwingen over woorden, bijvoorbeeld over het woord ‘lollig’, over dagelijkse voorvallen als ontmoetingen in de tram, over homeopathie en over de Stradivarius, reacties op het literatuuronderwijs, op schrijvers en op tijdschriften.

Van die rubrieken waarvan met zekerheid kon worden vastgesteld dat ze door Van Duinkerken zijn geschreven, wordt hieronder een overzicht geboden.

Letteren (1927-1929)

Tijdens de eerste twee jaren waarin hij als journalist aan *De Tijd* verbonden is schrijft Anton van Duinkerken alleen in *De Tijd op Zondag*, niet te verwarren met *Geïllustreerd Zondagsblad voor Katholieken*.⁵⁵ Daarin vult hij wekelijks de rubriek Letteren, al naar gelang het besproken boek onder de kop de Fransche, Nederlandsche, Vlaamsche, Engelsche, Duitsche of Russische Letteren. Soms schrijft hij onder het kopje Over denkers en schrijvers, een enkele keer onder Tooneel. Tot en met 1931 blijft hij af en toe op wisselende dagen van de week onder Letteren schrijven.

In de beginperiode tekent zich reeds de diversiteit aan artikelen af die in de volgende vijftientig jaren zal worden tentoongespreid; de beginjaren vormen als het ware een expositie, waarna de doorwerking volgt. Naast romans passeren ook literatuurgeschiedenissen de revue,⁵⁶ een bundel kritieken,⁵⁷ godsdienstige literatuur,⁵⁸ jeugdliteratuur,⁵⁹ cultuurhistorische studies⁶⁰ en er verschijnt een In memoriam.⁶¹ Vanaf het begin blijkt ook reeds de eigenzinnige positie van Van Duinkerken: een polemiëkje in 1928 over François Mauriac met Fr. Climacus Bayer OFM (zelf dichter onder het pseudoniem Jacques Benoit) laat zien dat hij al als jonge journalist bij het katholieke dagblad *De Tijd* persoonlijk een standpunt durft in te nemen in de kwestie van de verhouding tussen literatuur en moraal.⁶²

⁵⁴Deze zijn te raadplegen in de bibliotheek van de Katholieke Universiteit Nijmegen (358 B 37).

⁵⁵*Geïllustreerd Zondagsblad voor Katholieken* werd uitgegeven van 1898 tot 1930 en was bedoeld om de positie van zowel *De Tijd* als *De Morgenpost* te versterken. Zie Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 259. *De Tijd op Zondag* werd echter in 1926 door Laudy ingesteld en was, zoals de kop meldt, ‘gewijd aan het katholieke beschavingsleven’ met de bedoeling de lezers in het weekend enige beschaafde lectuur te verschaffen.

⁵⁶Bijvoorbeeld DT, 3 maart 1928 [H.W.E. Moller, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*]; DT, 11 augustus 1928 [S. van Praag, *In eigen en vreemde spiegel. Uit de letterkunde van en over de joden*]; DT, 2 februari 1929 [W.L.M.E. van Leeuwen, *Korte schets van de ontwikkeling der Nederlandsche letterkunde*].

⁵⁷DT, 23 maart 1929 [H. Marsman, *De lamp van Diogenes*].

⁵⁸DT, 19 december 1929 [J. Walch, *Maria-legenden*].

⁵⁹DT, 8 december 1928 [verslag naar aanleiding van het lezen van vijftig kinderboeken].

⁶⁰Bijvoorbeeld DT, 14 juli 1928 [G. Brom, *Hollandse schilders en schrijvers in de vorige eeuw*].

⁶¹DT, 5 januari 1929 [Erich Wichman].

⁶²De polemiëk vond plaats in DT, 11 en 18 augustus, 1 september 1928. Later schreef Van Duinkerken een inleiding bij J. Benoit, *De engel met het zwaard* (1961).

Het boek van de week (1929-1937; 1939-1940)

Op woensdag 11 december 1929 verschijnt voor het eerst de rubriek Het boek van de week, beginnend met een bespreking van *Het donkere licht* van zijn Brabantse vriend Antoon Coolen.⁶³ De reeks wordt op 9 mei 1940 afgesloten met een bespreking van *Jeugd* van de Vlaamse auteur Ernest Claes en na de oorlog niet meer hernomen. Zo staan twee katholieke “heimatschrijvers”⁶⁴ aan het begin en het einde van Het boek van de week: een Brabander en een Vlaming, twee culturen waarmee Van Duinkerken zich nauw verwant voelde.

In het begin verschijnt deze rubriek elke woensdag in het avondblad; vanaf 28 mei 1932 in *De Tijd op Zondag*; vanaf 15 maart 1933 gedurende een maand wederom op woensdag; vanaf 25 april 1933 meestal op dinsdag en sinds 3 oktober 1934 op wisselende dagen. Na 21 februari 1936 verdwijnt Het boek van de week even, om vervolgens op 18 september 1936 tot 4 februari 1937 weer op wisselende dagen te worden voortgezet. Daarna is het op dit terrein twee jaren stil en kunnen lezers over literatuur lezen in afzonderlijke beschouwingen en in de rubrieken Van week tot week en Over nieuwe poëzie. Op 12 januari 1939 wordt de rubriekstitel Het boek van de week weer opgepakt en meestal op donderdag voortgezet tot 9 mei 1940.

De boeken van de week (ruim driehonderd) zijn zeer gevarieerd van auteur, genre, onderwerp en nationaliteit. Zowel recente als historische, Nederlandse als vertaalde buitenlandse literaire werken worden voor het voetlicht gebracht; studies over historische figuren, over letterkunde, over godsdienstige onderwerpen of over de spelling worden besproken; de lezers komen in aanraking met poëzie, romans, proefschriften en godsdienstige lectuur. Maar de nadruk ligt in deze rubriek op recent verschenen Nederlandse en Vlaamse romans, anders gezegd: een zoektocht naar een recensie van Van Duinkerken over een Nederlandse of Vlaamse roman, verschenen vóór de oorlog, leidt vrijwel altijd naar de rubriek Het boek van de week.

Van week tot week (1929-1930; 1936-1943; 1945-1952)

Nadat Het boek van de week drie keer is verschenen, schrijft Van Duinkerken op zaterdag 28 december 1929 bovendien onder het kopje Van week tot week, dat het vaakst (ruim vijfhonderd keer) verschijnt. Deze rubriek was reeds in 1911 geopend door P. Geurts, die hierin historische personen, dikwijls heiligen, schetste.⁶⁵ Van Duinkerken zet deze lijn voort en begint zijn eerste artikel, ondertekend met ‘W.A.’, ook met een bespreking van een historische figuur: Margaretha Sinclair, die wordt

⁶³Van Duinkerken besprak het boek van de week dikwijls ook voor de KRO-radio, uitzendingen waarin meteen *De Tijd*-redacteur te herkennen was in stijl, benadering en keuze van onderwerpen, aldus A.F. Manning, *Zestig jaar KRO. Uit de geschiedenis van een omroep* (Baarn 1985), p. 85-86. Vanaf de zomer van 1930 was Van Duinkerken bij de KRO ook adviseur voor boekbesprekingen, waarvoor hij maandelijks een honorarium van f 50,- ontving. Elke maand leverde hij een lijstje van geschikte boeken en boekbesprekers. Onder anderen Van Domburg haalde hij als vast medewerker naar de KRO. De belangrijkste boekbesprekers waren Pierre van Valkenhoff, Jos. Panhuysen, Ellen Russe, Antoon Coolen, Jan Engelman, F.E. Brunklaus en Piet Oomes. Ibidem.

⁶⁴Aldus typeert R.F. Lissens de stroming waartoe Ernest Claes behoort. Zie R.F. Lissens, ‘De katholieke literatuur in Vlaanderen van 1900 tot heden’, in: J. Taelis, *De katholieke literatuur in de XXe eeuw*, deel I (Bussum 1954), p. 3-43, p. 24.

⁶⁵W.J.M.A. Asselbergs, *Het tijdperk der vernieuwing van de Noordnederlandse letterkunde* (1951), p. 397.

belicht naar aanleiding van een vertaling van haar vrome leven, zoals dat beschreven is door mgr. A.P. Laveille. Op zaterdag 13 september 1952 schrijft hij onder zijn pseudoniem Anton van Duinkerken voor het laatst in deze rubriek en wel over de dichter Herman Gorter, die dan vijftientig jaren geleden is overleden. Een vergelijking tussen het begin en het einde van deze rubriek laat al twee opvallende verschillen zien: de ondertekenaar duidt zichzelf anders aan en de onderwerpen lopen uiteen. Deze verschillen zijn typerend voor de ontwikkeling van Van week tot week, die met voornamelijk beschouwingen over cultuur en godsdienst begint en daarmee de traditie van de rubriek voortzet, en eindigt met recensies over literaire werken. Er is echter ook een overeenkomst tussen het eerste en het laatste artikel in Van week tot week, namelijk de dag van verschijning: zaterdag. Hoe gevarieerd de inhoud van deze rubriek ook is, de dag van verschijning is stabiel. Tot 19 april 1930 zijn dat zaterdagen of zondagen, altijd ondertekend met W.A. Een uitzondering vormt de bespreking van *De vijf vingers* van H. Marsman op woensdag 12 februari 1930, ondertekend met Anton van Duinkerken.

Na zes jaren afwezigheid kan de lezer van *De Tijd* vanaf 4 oktober 1936 elk weekend een beschouwing verwachten in Van week tot week, sindsdien ondertekend met Anton van Duinkerken. Tot op 29 maart 1942 staat zijn naam onder deze rubriek, waarna ze nog ongesigneerd tot op 3 mei 1942 verschijnt, één dag voordat Van Duinkerken wordt opgehaald en weggevoerd naar het gijzelaarskamp te Sint Michielsgestel. Het betreft dan een vergelijking tussen F. van der Meers *Catechismus, dat is onderrichting van het ware geloof*, en een boek van prof. J.P. Verhaar over het kwaad. Op dezelfde pagina is een bericht van dr. W. Asselbergs afgedrukt in Het Boekenvenster, waarin hij van J. Witlox *Monseigneur Joannes Zwijsen* en van J. Boon *CSR Petrus Donders* aankondigt.⁶⁶ Dit is de laatste keer dat zijn recensies tijdens de oorlog worden ondertekend. Na zijn terugkomst uit Sint Michielsgestel verschijnt Van week tot week nog van 9 januari 1943 tot 17 april 1943, openend met een reeks over Petrus Canisius en eindigend met een reeks over mgr. Zwijsen.

Na de oorlog wordt de rubriek, weer ondertekend, op 1 december 1945 hervat met een bespreking van een vertaling door M. Goosens OFM van een tekst van Bonaventura, *Over de volmaaktheid van het leven*. Een verslag van het Mirakelfeest te Amsterdam op 15 juni 1946⁶⁷ betekent een voorlopig einde tot 2 oktober 1947, onderbroken door een bespreking van *Mens en humanisme* van L.J.M. Feber op 2 augustus 1947. Vanaf 2 oktober 1947 verschijnt Van week tot week weer regelmatig, meestal op zaterdag, tot 13 september 1952 ondertekend door Van Duinkerken. Daarna neemt Jan Engelman deze rubriek onmiddellijk over, afgewisseld door verschillende medewerkers onder wie J.W. Hofstra.

Zoals gezegd variëren de artikelen van beschouwingen over cultuurhistorische en godsdienstige onderwerpen tot besprekingen van recent verschenen literatuur. In de kortstondige eerste periode in 1930 bespreekt W.A. vooral historische en godsdienstige lectuur, bijvoorbeeld *De Alkmaarsche martelaren* van W. Nolet en G.C. Gorris SJ⁶⁸

⁶⁶DT, 3 mei 1942.

⁶⁷Vgl. A. van Duinkerken, *Het vierenswaardig wonder. Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het zesde eeuwfeest van het H. Sacrament van Mirakel 1345-1945* (1946).

⁶⁸DT, 16 februari 1930.

en *Een zeldzaam mensch* van M. Molenaar MSC,⁶⁹ maar ook doet hij verslag van een gesprek met Joris Eeckhout over Karel van de Woestijne.⁷⁰

In de tweede periode wordt Van week tot week voornamelijk getypeerd door godsdienstige thema's, met uitzondering van een bijdrage over Multatuli⁷¹ en over Vondel.⁷² Naast besprekingen van boeken met een godsdienstig onderwerp, zoals een levensbeschrijving van Philippus Neri,⁷³ schrijft Van Duinkerken ook algemene beschouwingen, bijvoorbeeld naar aanleiding van de kerkelijke actualiteit, zoals de Goede Week,⁷⁴ Allerheiligen en Allerzielen,⁷⁵ de Advent⁷⁶ de Katholiekendag⁷⁷ of missiezondag;⁷⁸ beschouwingen over bijbelse figuren;⁷⁹ bespiegelingen vanuit katholiek gezichtspunt over menselijke eigenschappen⁸⁰ of over een kerkelijke gebeurtenis.⁸¹ Soms verschijnt er een reeks besprekingen naar aanleiding van één boek, bijvoorbeeld naar aanleiding van N. Perez SJ, *Teksten van Moeder Angèles Sorazu*,⁸² pater Pius OCarm., *Moeder Josephine, Carmelites*,⁸³ Michel Even, *Monseigneur Gaston de Ségur*,⁸⁴ of Edgar de Bruyne, *Wat is cultuur?*⁸⁵ In dergelijke beschouwingen lijkt Van Duinkerken vooral zijn priesterlijke kant te kunnen ontplooiën, een indruk die door het preekkarakter van diverse stukken wordt bevestigd.

Tijdens de oorlogsdreiging toont hij zijn bezorgdheid door onder meer oorlogsberichten aan de orde te stellen,⁸⁶ te reageren op een redevoering van Hitler, die volgens Van Duinkerken propagandazwengel met godsdienstige gevoelens bedrijft⁸⁷ en door naar aanleiding van de val van Warschau te wijzen op het menselijke leed en het geluk.⁸⁸ Aan het begin van de oorlog schrijft hij vooral over personen, onder wie heili-

⁶⁹DT, 2 februari 1930.

⁷⁰DT, 16 maart 1930.

⁷¹DT, 14 februari 1937. Op 18 en 19 februari 1937 wordt dit artikel vervolgd.

⁷²DT, 14 november 1937.

⁷³DT, 13 november 1938 [H.E. Schröder, *Neri. Romein en reformator*]. Hij had deze levensbeschrijving ook al op 7 augustus 1938 aan de orde gesteld. Het voorwoord van deze biografie is geschreven door Anton van Duinkerken zelf.

⁷⁴DT, 10 april 1938. Zie ook de reeks tijdens de vastenperiode in 1940, beginnend met Judas Iscariot en eindigend met Pasen, DT, 4, 11, 18 en 25 februari, 3, 10, 17, 24 en 31 maart 1940.

⁷⁵DT, 1 november 1936.

⁷⁶DT, 29 november 1936, 12 december 1937, 27 november 1938, 3 december 1939.

⁷⁷DT, 3, 10 en 17 januari 1937.

⁷⁸DT, 23 oktober 1938.

⁷⁹Bijvoorbeeld over Simon van Cyrene, DT, 21 maart 1937; de getuigen van Christus' verrijzenis, DT, 28 maart 1937.

⁸⁰Bijvoorbeeld over omzichtigheid (DT, 24 januari 1937), oorspronkelijkheid (DT, 7 februari 1937), schaamte (DT, 13 juni 1937), opvoeding (DT, 26 september 1937), gehoorzaamheid, (DT, 19 juni 1938).

⁸¹Bijvoorbeeld over het sacrament van het huwelijk (DT, 6 juni 1937 en 19 december 1937), het Vormsel (DT, 20 februari 1938) of over de katholieke begrafenis (DT, 21 november 1937).

⁸²DT, 21 en 18 februari, 7 en 14 maart 1937.

⁸³DT, 25 juli, 1, 8 en 15 augustus 1937. Dit is één van de beschouwingen in Van week tot week die Van Duinkerken heeft opgenomen in *Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd* (1941), p. 197-223. Hierin zijn meer Van week tot week-artikelen gebundeld: zie aan het einde van bijlage 1.

⁸⁴DT, 22 en 29 augustus, 5 september 1937.

⁸⁵DT, 8, 15 en 22 mei 1938.

⁸⁶DT, 10 en 17 september 1939.

⁸⁷DT, 24 september en 1 oktober 1939.

⁸⁸DT, 8 oktober 1939.

gen en kerkvaders een belangrijke plaats innemen. Daarnaast valt een reeks beschouwingen naar aanleiding van enkele publicaties van passiepreken op, waarmee hij troost in oorlogsnood lijkt te willen bieden. De laatste beschouwing in deze reeks is getiteld 'Mysterie van troost'.⁸⁹

Na de oorlog ontwikkelt Van week tot week zich van een voornamelijk godsdienstige tot een bij uitstek letterkundige rubriek. Franse, Engelse, Duitse en Nederlandse literatuur wordt besproken, maar ook recenseert hij hier letterkundige, levensbeschouwelijke en historische studies en schrijft hij herdenkingsartikelen.⁹⁰ Vooral na oktober 1947 laat Van Duinkerken zich in deze rubriek ten voeten uit zien als literair criticus, met een wijde blik die reikt van Plato's *Alcibiades*⁹¹ tot Anna Blamans *Eenzaam avontuur*.⁹² Daardoor lijkt Van week tot week hoe langer hoe duidelijker de functie van Het boek van de week over te nemen. Ze vormt na de oorlog de stabiele factor in de medewerking van Van Duinkerken aan *De Tijd*.

Over nieuwe poëzie (1936-1942; 1950)

Op 15 september 1933 recenseert Van Duinkerken voor het eerst onder de kop Nieuwe poëzie een gedichtenbundel; het betreft *Langs de vele wegen* van pater Maximilianus OFM Cap. Dit is een losstaand voorproefje, waarna later ruim honderd beschouwingen volgen onder de kop Over nieuwe poëzie of kortweg Nieuwe poëzie. Deze rubriek begint met een bespreking op 15 april 1936 van *De dag beweegt* van de bekeerling A.J.D. van Oosten en eindigt op 14 november 1950 met twee vertalingen van *The ballad of Reading gaol* van Oscar Wilde. Deze laatste bijdrage zou ten onrechte de indruk kunnen wekken dat hij in deze rubriek ook aan buitenlandse poëzie aandacht schenkt. Het tegendeel is het geval: Van Duinkerken licht hier de lezer in over recent verschenen Nederlandse en Vlaamse poëzie. Oscar Wilde is dus een vreemde eend in de bijt.

Over nieuwe poëzie verschijnt, vooral vergeleken met de eerder genoemde reeksen, zeer onregelmatig. Tijdens de eerste week schrijft Van Duinkerken vrijwel dagelijks onder deze kop en tot op 17 augustus 1936 één of twee keer per week op verschillende dagen. In deze tijdsspanne zijn zowel Het boek van de week als Van week tot week afwezig. Na 23 oktober 1936 volgt een pauze en van 6 januari 1937 tot en met 12 oktober 1937 kan men af en toe een poëziebespreking lezen. Daarna verschijnt de rubriek sporadisch van 17 maart 1938 tot en met 18 juli 1938 en twee keer in oktober 1939. Van 25 mei 1940 tot 20 juli 1941 verschijnt ze ongesigneerd tamelijk regelmatig; vervolgens (gesigneerd en onregelmatiger) van oktober 1941 tot 15 maart 1942 en na een groot hiaat van 17 februari 1950 tot 14 november 1950. Na de oorlog zijn de recensies over poëzie sterk in aantal afgenomen.

Geest en leven (1948-1952)

Het smalle, ongesigneerde cursiefje *Geest en leven* verschijnt voor het eerst op 1 mei 1948 en betreft dan *Geschiedenis der emancipatie van de katholieken in Nederland van*

⁸⁹DT, 22 februari, 1, 8, 15, 22 en 29 maart 1942.

⁹⁰Bijvoorbeeld DT, 31 juli 1948 [In memoriam van B.H. Molkenboer OP]; DT, 18 juni 1949 [In memoriam van Sigrid Undset]; DT, 7 augustus 1948 [de tachtigste verjaardag van Paul Claudel]; DT, 23 december 1949 [de tachtigste verjaardag van Henriëtte Roland Holst].

⁹¹DT, 25 oktober 1947.

⁹²DT, 25 juni 1949.

1795 tot heden van W.G. Versluis. Het wordt afgesloten met een bespreking van *Leerboek voor de tekstverklaring* van A.J.J. de Witte en H.J. Dohmen op 16 augustus 1952. In verhouding verschijnt het vergeleken met de andere rubrieken het vaakst: in vier jaren (op verschillende dagen) 421 keer, wat een gemiddelde van twee keer per week betekent.

Deze rubriek lijkt een compilatie van alle onderwerpen waarmee Van Duinkerken zich in *De Tijd* bezighoudt: film,⁹³ cultuur- en literair-historische en godsdienstige studies, contemporaine en niet-contemporaine Nederlandse literatuur, Franse, Engelse, Duitse en Italiaanse letterkunde en herdenkingen, vaak naar aanleiding van artikelen in tijdschriften. Bespiegelingen over kerkelijke feestdagen of katholieke gewoonten zijn evenwel afwezig.

Overige reeksen

Naast bovenstaande rubrieken schrijft Van Duinkerken onder de naam Dom Muet over Franse Letteren, waarop hieronder bij de bespreking van de Franse literatuur zal worden ingegaan.

Voor het overige kan allereerst gewezen worden op de Brieven uit Hammerfest, die van 8 juni tot en met 28 september 1929 in *De Tijd* verschijnen. Het ligt aanvanke-lijk in zijn bedoeling om hiervan een bundel te maken naar de trant van *Van pjen bur-nous* van Albert Helman en Albert Kuyle. Dit zou een boek over Noorwegen worden en vooral over de nieuwe Noorse letterkunde, die Van Duinkerken tijdens zijn verblijf aldaar grondig bestudeerde.⁹⁴ Het plan is echter nooit uitgevoerd.

Van 9 augustus 1931 tot en met 27 februari 1932 verschijnen wekelijks in *De Tijd op Zondag* fragmenten uit het werk van de benedictijn Ludovicus Blosius, bewerkt en samengesteld door Van Duinkerken, die ze later bundelde.⁹⁵

Van 21 juni tot en met 9 augustus 1947 laat hij zijn lezers in de rubriek Sight-seeing in Rome vierentwintig keer delen in zijn Romeinse ervaringen, die hem zeer hebben aangegrepen. Hiervan maakt hij wel een boekje, of liever laat hij een boekje maken aangezien hij dit geheel dicteert.⁹⁶

Rondom 5 december 1947 schrijft hij in vijfendertig afleveringen de geschiedenis van Sinterklaas. Zij verschijnen van 15 november 1947 tot en met 7 januari 1948 en worden eveneens gebundeld.⁹⁷

Aan het einde van zijn redacteurschap bij *De Tijd* brengt hij van 15 maart tot en met 20 mei 1952 in dertien delen verslag uit van zijn reis naar de Antillen onder de titel Koers naar de Nieuwe Wereld.

⁹³De film Martin Roumagnac (DT, 21 mei 1948), de oprichting van het instituut Film en Jeugd (DT, 26 mei 1948), de benoeming van H. von Frijtag Drabbe tot voorzitter van de Centrale Commissie voor de Filmkeuring (DT, 24 juli 1948), de filmindustrie rondom Marlène Dietrich (DT, 7 augustus 1948), de verhouding tussen film en boek (DT, 25 september 1948) en de brand in een opslagplaats van films in het Belgische ministerie van Openbaar Onderwijs te Brussel (DT, 14 april 1951).

⁹⁴Zie twee brieven aan Nini, 21 mei 1929 en 4 juni 1929 (archief-Bernard Asselbergs).

⁹⁵*Fragmenten uit de werken van den gelukzaligen Ludovicus Blosius (1506-1566)* [1934].

⁹⁶A. van Duinkerken, *Begrip van Rome* (1948). Van Duinkerken's dochter Cocky Asselbergs herin-nerde zich dat haar vader één keer niet met het gezin at, maar later met zijn vrouw. Dat was toen hij *Begrip van Rome* dicteerde aan zijn secretaresse, na zijn reis waarvan hij zeer onder de indruk was (mondelijke mededeling op 16 april 1997).

⁹⁷A. van Duinkerken, *Geschiedenis van Sinterklaas* (1948).

Het geheel van de rubrieken overziend kan worden geconstateerd dat Van Duinkerken gedurende zijn gehele redacteurschap bij *De Tijd* minstens één keer per week, maar meestal vaker een rubriek vulde. Er steekt geen periode bovenuit waarin bijzonder veel of bijzonder weinig rubrieken verschijnen, met uitzondering van de oorlogsperiode, met name 1943-1945. Aan het begin van de oorlog tekent zich een concentratie van poëziebesprekingen af en in de periode tussen 1948 en 1952 vallen de hoeveelheid cursiefjes *Geest en leven* op.

Al lijken zijn rubrieken een bont en veelomvattend geheel te vormen, toch kan algemeen worden opgemerkt dat hij gemiddeld eenmaal per week een godsdienstig-culturele studie bespreekt én een boek van de week (proza of poëzie), ofwel in de gelijknamige rubriek, ofwel, wanneer deze ophoudt te verschijnen, in *Over nieuwe poëzie* of *Van week tot week*. Met de rubrieken zijn zijn bijdragen aan *De Tijd* echter niet uitgeput aangezien hij ook Tijdspiegels, filmrecensies en zelfstandige beschouwingen schrijft.

2. DE LETTERKUNDE IN ZIJN BOEKBESPREKINGEN

De bedoeling van de volgende paragrafen is een indruk te geven van Van Duinkerken's bijdragen over letterkunde. Het overzicht is gebaseerd op artikelen over het werk van auteurs, of over auteurs die als onderwerp van een studie of biografie centraal staan of aan wie een herdenkingsartikel wordt gewijd. In deze beschrijving worden hapaxen terzijde gelaten; voor een uitputtende presentatie zij verwezen naar de bibliografie zelf en het register. Daarbij dient te worden opgemerkt dat de getallen van het aantal recensies in zoverre gerelativeerd moeten worden, dat de bibliografie niet compleet is.

2.1. BUITENLANDSE LETTERKUNDE

Franse letteren

Zowel onder het pseudoniem Anton van Duinkerken als onder het pseudoniem Dom Muet schrijft Asselbergs vóór de Tweede Wereldoorlog ruim tweehonderd en vanaf de oorlog 72 artikelen over Franse literatuur. Daarmee ontstaat een opvallend overwicht van de Franse letterkunde ten opzichte van de overige buitenlandse letterkunde, zowel in zijn eigen recensies als ook in *De Tijd* in het algemeen. Vóór en na de Tweede Wereldoorlog besteedt *De Tijd* veel meer aandacht aan Franse dan aan Engelse en Duitse, en meer aan Engelse dan aan Duitse letterkunde. Na de bezetting neemt de aandacht voor buitenlandse literatuur weliswaar af, doordat de dagbladen in het eerste decennium na de oorlog vanwege de papierschaarste veel dunner waren dan in de jaren dertig. Maar de verdeling van de aandacht voor buitenlandse literatuur in *De Tijd* blijft gelijk.⁹⁸ Het francofiele verleden beïnvloedt dus ten eerste de criticus

⁹⁸Zie P. Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers 1930-1955. Een historisch-documentair receptie-onderzoek* (Amsterdam 1996), p. 60-65.

Van Duinkerken, die zich gedurende zijn gehele journalistieke loopbaan blijft interesseren voor het werk van Franse auteurs. Met de katholieke auteur François Mauriac wordt de Franse letterkunde op 8 mei 1952 afgesloten.

Zoals in het vorige hoofdstuk is vermeld, is het de bedoeling dat Van Duinkerken aanvankelijk alleen Franse literatuur bespreekt waarmee hij zich op veilig terrein begeeft. Franse katholieke literatuur was in het algemeen immers niet discutabel voor roomse kapelaans en pastoors.⁹⁹ Maar hij laat al meteen zien dat hij zich niet wil beperken tot katholieke auteurs en opent op 3 september 1927 de Fransche letteren met een artikel over *Journal de Salavin* van de goedmoedige “mijnheer van het stadsdokterstype” Georges Duhamel.¹⁰⁰

Tijdens de eerste twee jaren waarin Van Duinkerken als vaste medewerker aan *De Tijd* verbonden is, verschijnen 28 besprekingen van Franse letteren onder de gelijknamige rubriek.¹⁰¹ Vanaf het begin krijgt François Mauriac, romancier, dichter, essayist, journalist en toneelschrijver, de meeste aandacht. Ofschoon deze veelzijdige auteur uit de traditie van burgerlijke romanschrijvers als Paul Bourget stamt, begeeft hij zich al snel buiten het milieu van de ‘enfants sages’.¹⁰² Zijn werk roept een op persoonlijke ervaringen gegronde verscheurdheid in het christendom op, verbeeld op een wijze die niet alleen door katholieken wordt bekritiseerd, maar, zij het om andere redenen, ook door André Gide en Jean-Paul Sartre.¹⁰³ Op 5 mei 1928 wijdt Van Duinkerken voor het eerst een artikel aan Mauriac (een verslag van diens bezoek aan Nederland en een vraaggesprek met de auteur) en twee weken later bespreekt hij van hem verschillende werken. Dat clerici Mauriac met argusogen bezien, blijkt uit een ingezonden brief van Fr. Climacus Bayer OFM, die hierin reageert op de jongeren in het algemeen en op het artikel van Van Duinkerken van 5 mei in het bijzonder.¹⁰⁴

Onder het kopje Fransche letteren worden naast katholieke vooral negentiende-eeuwse en contemporaine auteurs besproken die voornamelijk tot anti-naturalistische stromingen behoren en zich aan de zijlijn van hetatholicisme opstellen, bijvoorbeeld

⁹⁹Vgl. hoofdstuk 1, p. 41.

¹⁰⁰DT, 10 december 1927. In de beginperiode wordt Duhamel ook in DT, 21 juli 1928 besproken.

¹⁰¹Zeventien recensies over Franse literatuur worden opgenomen in A. van Duinkerken, *Roofbouw* (1929) onder de titel ‘Een kamer op het zuiden’. Zie aan het einde van bijlage I.

¹⁰²Zie de inleiding van Van Duinkerken in de Nederlandse vertaling door J.W. Hofstra van François Mauriac, *Vlees en bloed, De betere kringen, Het levend brood*. Verschenen in het Pantheon der winnaars van de Nobelprijs voor literatuur [1952], p. 7–67. Volgens Jacques Madaule staat Mauriac ver boven burgerlijke romanschrijvers als Paul Bourget. J. Madaule, ‘De katholieke literatuur in Frankrijk van 1900 tot heden’, in: J. Taels, *De katholieke literatuur in de XXe eeuw*, deel II (Bussum 1954), p. 1–49, p. 19. Met Paul Bourget, van wie hij op 30 december 1935 een In memoriam schrijft, had Van Duinkerken een nostalgische band. Toen hij aan het einde van zijn leven in het ziekenhuis lag, liet hij zijn zoon Bernard boeken meebrengen, waaronder enkele van Bourget. “Waarom lees je juist deze boeken?”, vroeg zijn zoon. “Zij herinneren mij aan een gelukkige periode in mijn leven”, aldus Willem Asselbergs (mondelinge mededeling van Bernard Asselbergs op 16 april 1997).

¹⁰³Zie Van Duinkerken, Inleiding in: Mauriac, *Vlees en bloed, De betere kringen, Het levend brood*, p. 29. Vgl. Madaule, ‘De katholieke literatuur in Frankrijk’, p. 18–21.

¹⁰⁴De discussie tussen Van Duinkerken en Fr. Climacus Bayer OFM speelt zich af in DT, 11 en 18 augustus en 1 september 1928. In *Boekenschouw*, 22(1928), p. 208, adviseert A. Wolfenbottel Van Duinkerken naar aanleiding van het artikel van 18 augustus een voorbeeld te nemen aan Ellen Russe, die de rubriek Engelsche Letteren verzorgt en in haar oordelen voorzichtiger is. Zie M. van der Plas, *Uit het rijke roomsche leven* (Utrecht [1963]), p. 286.

Léon Daudet, geen orthodoxe katholiek,¹⁰⁵ Jean Cocteau¹⁰⁶ en Maurice Barrès, de anti-Dreyfusard die het katholicisme als een eerbiedwaardige en mogelijk noodzakelijke traditie beschouwde, maar die waarschijnlijk geen katholiek schrijver genoemd wilde worden.¹⁰⁷ Andere auteurs die hij in de rubriek Fransche letteren bespreekt zijn onder meer Jules Verne,¹⁰⁸ Ernest Hello,¹⁰⁹ Villiers de l'Isle-Adam,¹¹⁰ Joseph Kessel,¹¹¹ Maurice Bedel,¹¹² Joseph Delteil,¹¹³ Anna Comtesse de Noailles¹¹⁴ en Henri de Montherlant.¹¹⁵ Op 19 oktober 1929 verschijnt de laatste bijdrage onder het kopje Fransche letteren, die Mauriac betreft. Van Duinkerken is dan redacteur van *De Tijd* geworden en zal beginnen met de rubrieken Het boek van de week en Van week tot week.

Tot 1933 is het met een vijftiental bijdragen rustiger op het terrein van de recensies over Franse letterkunde. Opvallend zijn een artikel over de vijfde-eeuwse Sidonius Apollinaris,¹¹⁶ herdenkingsartikelen over Jules Verne,¹¹⁷ besprekingen van twee boeken van Léon Bloy – *Het heil door de joden*¹¹⁸ en *Het bloed van den arme* –,¹¹⁹ een In memoriam van René Bazin,¹²⁰ een recensie over een studie van G. Brugmans over George Sand¹²¹ en een reeks over de 'poète maudit' Paul Verlaine.¹²²

Op 10 februari 1933 verschijnt in *De Tijd op Zondag* de Kroniek der Fransche letteren, ondertekend door Dom Muet, wat zowel een Benedictijnse toespeling is als twee

¹⁰⁵DT, 2 juni en 24 november 1928. Jacques Madaule: "Toch zal men moeten erkennen, dat niemand zo gevoelig was voor bepaalde geestelijke waarden, wat hij ook openlijk toonde toen hij de verschijning van *Sous le soleil de Satan* [van Georges Bernanos] toejuichte. Geen werk scheen, in 1926, minder te beantwoorden aan de overheersende opvattingen van die dagen." Madaule, 'De katholieke literatuur in Frankrijk', p. 23.

¹⁰⁶DT, 18 februari 1928 en 12 oktober 1929.

¹⁰⁷DT, 26 november 1927 en 21 april 1928. De typering is afkomstig van Madaule, 'De katholieke literatuur in Frankrijk', p. 3. Het vermoeden van Pierre Brachin dat Van Duinkerken zich niet intensief met Barrès schijnt te hebben beziggehouden, kan niet worden bevestigd. Zie Brachin, 'Anton van Duinkerken en de Franse literatuur', p. 67. Van Duinkerken was namelijk van plan zijn *Verzamelde geschriften* aan te vullen met een vierde deel, waarin zijn artikelen over Barrès zouden worden gebundeld. In het Letterkundig Museum bevindt zich een dikke map artikelen over Barrès, met daarbovenop een briefje van Van Duinkerken, "'Verzamelde Geschriften IV'. Maurice Barrès (onvoltooid)".

¹⁰⁸DT, 11 februari 1928.

¹⁰⁹DT, 17 september 1927 en 10 november 1928. Van hem verscheen *De kreet van Abels bloed* (1928) in een vertaling van Anton van Duinkerken.

¹¹⁰DT, 22 oktober 1927.

¹¹¹DT, 28 januari 1928.

¹¹²DT, 17 maart 1928.

¹¹³DT, 7 juli 1928.

¹¹⁴DT, 9 maart 1929.

¹¹⁵DT, 11 mei 1929.

¹¹⁶DT, 21 november 1930.

¹¹⁷DT, 11 februari 1928; DT, 24 maart 1930.

¹¹⁸DT, 10 september 1930. Van Duinkerken schreef de inleiding in dit boek van L. Bloy, *Het heil door de joden* [1931].

¹¹⁹DT, 11 maart 1931.

¹²⁰DT, 30 juli 1932.

¹²¹DT, 6 april 1932.

¹²²DT, 1, 7 en 8 november 1930.

keer 'stom', 'dom' betekent. Van Duinkerken krijgt als Dom Muet echter al spoedig een eigen rubriek Fransche literatuur, die vanaf 17 maart 1933 op wisselende dagen in *De Tijd* verschijnt (ruim honderd keer). Vanaf 1934 verdwijnt de kop Fransche literatuur, waarvoor de naam van de besproken auteur of de inhoud van de recensie in de plaats komt. Ook is Dom Muet sindsdien niet meer wekelijks actief.

De eerste bespreking wijdt Van Duinkerken aan *Les Iles*, een nieuwe reeks geredigeerd door Jacques Maritain.¹²³ Over deze auteur handelen daarna nog drie artikelen van Dom Muet.¹²⁴ Het laatste artikel van Dom Muet verschijnt op 29 september 1936 en betreft *Beloukia* van Pierre Drieu la Rochelle. Of is dit het op één na laatste artikel? Twee jaren later, op 5 september 1938, schrijft namelijk 'D.M.' over *Anthologie de la Renaissance catholique* van L. Chaigné.

Zeer opvallend is ook hier de overheersende aanwezigheid van Mauriac met maar liefst veertien bijdragen. Deze gaan niet alleen over zijn letterkundig werk, maar ook over bijvoorbeeld de rede, uitgesproken bij gelegenheid van zijn intrade tot de Franse Academie¹²⁵ en over zijn verhouding tot het probleem van de katholieke roman volgens Charles du Bos.¹²⁶ Na Mauriac krijgt Henri de Montherlant de meeste aandacht, "verheerlijker der lichaamscultuur, stierenbevechter, oorlogsheld en letterkundig querulant, een schrijver van ongemeen talent".¹²⁷ Over zijn werk schrijft Dom Muet zes artikelen.¹²⁸ Van de andere auteurs over wie Van Duinkerken ook in de rubriek Fransche letteren schreef, kunnen genoemd worden: Maurice Barrès aan wie vier bijdragen worden gewijd,¹²⁹ Georges Duhamel¹³⁰ en Jean Cocteau¹³¹ over wie hij drie keer schrijft; twee bijdragen over Anna Comtesse de Noailles¹³² en Racine¹³³ en één over Corneille,¹³⁴ Léon Daudet¹³⁵ en Léon Bloy.¹³⁶

Een opvallende plaats neemt de reeks van vier bijdragen over Victor Hugo in.¹³⁷ Ook Paul Claudel¹³⁸ en André Gide¹³⁹ komen vier keer aan de orde. Met Paul Valéry

¹²³DT, 10 februari 1933. Hiervóór, op 25 januari 1933, geeft een zekere 'M.' een correspondentie tussen Louis Veuillot en Mademoiselle de Robersart weer. Deze beschouwing lijkt een soort voorproefje te zijn van de reeks van Dom Muet, maar dit valt vooralsnog niet met zekerheid vast te stellen.

¹²⁴DT, 21 juli en 25 november 1933; 18 februari 1935.

¹²⁵DT, 20 november 1933.

¹²⁶DT, 7 en 14 juli 1933.

¹²⁷DT, 17 februari 1933.

¹²⁸DT, 17 en 24 februari 1933; 14 april 1934; 8 augustus 1934; 6 januari 1936; 28 juli 1936.

¹²⁹DT, 14 maart 1934; 7 januari 1935; 18 en 19 augustus 1936.

¹³⁰DT, 30 maart 1934; 26 juli 1934; 26 juni 1936.

¹³¹DT, 3 maart 1933; 4 juli 1934; 17 juni 1935.

¹³²DT, 3 mei 1933; 11 mei 1934.

¹³³DT, 16 en 24 oktober 1935.

¹³⁴DT, 18 mei 1934.

¹³⁵DT, 25 januari 1934.

¹³⁶DT, 24 april 1935.

¹³⁷In mei 1935 schrijft Dom Muet een reeks herdenkingsartikelen over Victor Hugo, die dan vijftig jaren geleden is overleden: DT, 20, 21 en 22 mei, 19 juni 1935. De ondertitel van het eerste artikel luidt 'Katholiek gestorven'.

¹³⁸DT, 24 maart 1933; 23 september 1933; 8 mei 1935; 17 juli 1936.

¹³⁹DT, 26 juli 1934; 9 augustus 1934; 18 februari 1935; 20 december 1935. Vgl. A. van Duinkerken, *Katholiek verzet* (1932), met name p. 56-68: Gide en Proust vertegenwoordigen hier de moderne mens die gebroken heeft met de middeleeuwse syllogistische denkwijze en daarvoor de psychologie in de plaats heeft gesteld.

en Marcel Proust richtten zij *La Nouvelle Revue Française* op, het blad dat zich vrij wilde houden van de conflicten tussen diverse literaire scholen, van politieke twisten en confessionele tegenstellingen.¹⁴⁰ Twee keer spreekt Dom Muet over de Franse ultramontaan Louis Veuillot¹⁴¹ en over Stendhal, de schrijver wiens hoofdwerken op de (katholieke) Index staan,¹⁴² één keer over Barbey d'Aureville,¹⁴³ Chateaubriand,¹⁴⁴ Francis Jammes,¹⁴⁵ Arthur Rimbaud¹⁴⁶ en J.C.L. Malfilatre, die met Paul Valéry wordt vergeleken.¹⁴⁷

Het afscheid van Dom Muet betekent niet dat Asselbergs niet meer over Franse letterkunde schrijft. Als Anton van Duinkerken blijft hij Franse auteurs volgen, maar vanaf 1936 niet meer systematisch in een afzonderlijke rubriek. Soms zijn het afzonderlijke artikelen, soms verschijnen de besprekingen in de rubriek Van week tot week, soms in Het boek van de week of ook een enkele keer in de nog niet genoemde Kroniek van kunst en wetenschap, waarin zijn enige artikel over Stephane Mallarmé verschijnt.¹⁴⁸ Vooral contemporaine werken krijgen nu zijn aandacht, zodat de negentiende-eeuwse katholieke auteurs op de achtergrond raken. Ook bespreekt hij vertaalde, veelal religieuze literatuur.

De meeste bijdragen betreffen Maritain,¹⁴⁹ Claudel, “meester der katholieke lyriek”,¹⁵⁰ en Mauriac.¹⁵¹ Hoewel de zeer militante, katholieke auteurs die Van Duinkerken in zijn jeugd bewonderde op de achtergrond raken, voelt hij zich nog wel betrokken bij de verschijning van twee studies over Bloy, namelijk *Christelijk pathos* van J.J.M. van der Ven¹⁵² en *Léon Bloy le Périgord* van G. Rocal.¹⁵³ Bloy is ook de rode draad in een reeks over de verschijning van Maria aan de herderskinderen Mélanie Calvat en Maximin Giraud op de hoogvlakte van La Salette op 19 september 1846.¹⁵⁴ Een bijzondere vermelding verdient de reeks over de achttiende-eeuwer Diderot, aan

¹⁴⁰DT, 9 en 16 juni 1933. Vgl. Madaule, ‘De katholieke literatuur in Frankrijk’, p. 7.

¹⁴¹DT, 7 april 1933; 25 juni 1934.

¹⁴²DT, 22 maart 1934; 16 januari 1935. In een interview met R. Blijstra vertelt Van Duinkerken met hoeveel plezier hij Vondel leest: “Ik verdiep mij in hem voor mijn plezier, al wat hem aan gaat interesseert mij. Andere mensen hebben ditzelfde gevoel ten opzichte van Stendhal. Ik beklaag hen.” Blijstra, ‘Gesprek met Anton van Duinkerken’, p. 315.

¹⁴³DT, 17 augustus 1934.

¹⁴⁴DT, 25 september 1935.

¹⁴⁵DT, 6 augustus 1935. Van Duinkerken vertaalde zelf *L'église habillée de feuilles* (1905) van Francis Jammes onder de titel *Kerk in bladergroen* (1945).

¹⁴⁶DT, 7 juli 1936.

¹⁴⁷DT, 21 oktober 1933.

¹⁴⁸DT, 18 maart 1942.

¹⁴⁹DT, 13 december 1936; 18 januari 1937; 21 januari 1937; 25 juni 1939; 30 juli 1939; 7 december 1939; 2 juni 1949. Al deze artikelen zijn niet ondertekend.

¹⁵⁰Aldus Van Duinkerken in DT, 30 augustus 1947. De overige bijdragen over Claudel staan in DT, 28 januari 1940; 18 februari 1941; 12 maart 1941; 25 mei 1946; 30 augustus 1947; 6 september 1947; 10 april 1948; 7 en 14 augustus 1948.

¹⁵¹DT, 9 maart 1938; 6 augustus 1939; 21 december 1945; 18 september 1948; 1 juli 1950; 2 februari 1952; 8 mei 1952.

¹⁵²DT, 2 november 1946.

¹⁵³DT, 23 oktober 1948.

¹⁵⁴DT, 16, 17, 18 en 22 april 1941 [L. Bloy, *Celle qui pleure*].

wie van Duinkerken naar aanleiding van een studie van H. Brugmans aandacht besteedt.¹⁵⁵ Drie keer staan Racine¹⁵⁶ en Péguy¹⁵⁷ centraal. Hij recenseert twee romans van Marcel Jouhandeau¹⁵⁸ en Julien Green¹⁵⁹ en twee bundels van Maurice Careme.¹⁶⁰ Ook wijdt hij twee bijdragen aan Drieu la Rochelle,¹⁶¹ aan Gide, één over de terugkeer uit Rusland en een In memoriam,¹⁶² en aan Jammes, eveneens een In memoriam en een vertaling van *Le roman du lièvre*.¹⁶³

Stendhal, “een hater van de katholieke wereld”, brengt hij nog één keer onder de aandacht en wel een eeuw na diens overlijden.¹⁶⁴ Ook Barrès komt nog slechts één keer ter sprake. Het betreft hier geen bespreking van zijn werk, maar van zijn relatie tot de dichter-schilder Claude Lorrain.¹⁶⁵ De brochure *Rome en het tolerantieprobleem* van N.J. Hommes en de aanval van W.F. Hermans op Idil vormen de aanleiding om Vuilliot even aan het woord te laten.¹⁶⁶ Andere Franse negentiende-eeuwse auteurs die worden besproken zijn Hugo, nu bij gelegenheid van zijn 150ste geboortedag,¹⁶⁷ Villiers de l’Isle-Adam,¹⁶⁸ Georges Bernanos,¹⁶⁹ J.K. Huysmans¹⁷⁰ en Honoré de Balzac.¹⁷¹ Voorts besteedt hij één keer aandacht aan de romanist Joseph Bédier,¹⁷² Jean Larnac,¹⁷³ aan de poëzie van Patrice de la Tour du Pin¹⁷⁴ en Pierre Reverdy¹⁷⁵ en aan de contemporaine Franse filosofen Gabriel Marcel, Jean-Paul Sartre en Maurice Blondel.¹⁷⁶

Er kan geconstateerd worden dat Mauriac met 25 bijdragen een prominente plaats inneemt gedurende de gehele journalistieke periode van Van Duinkerken bij *De Tijd*. Van Duinkerken vertoont met deze katholieke auteur veel overeenkomsten, zoals de jeugdige worsteling tussen de besloten wereld van het seminarie en de buitenwereld van de literatuur, de literaire veelzijdigheid en de contacten met zowel katholieken als

¹⁵⁵DT, 5, 6, 7, 10 en 12 januari 1938. De reeks opent met de zin: “Er staan bladzijden in het werk van Diderot, die men zich schaamt, te hebben gelezen, al kan men toegeven, dat ze voortreffelijk geschreven zijn.” Hieruit spreekt een ambivalentie die typerend is voor Van Duinkerken, zoals later zal blijken.

¹⁵⁶DT, 26 november 1939; 21 april 1949; 4 december 1951.

¹⁵⁷DT, 27 augustus 1939; 16 juni 1940; 15 maart 1947.

¹⁵⁸DT, 6 januari 1951; 29 december 1951.

¹⁵⁹DT, 22 april 1950; 13 maart 1951.

¹⁶⁰DT, 10 augustus 1949; 5 april 1951.

¹⁶¹DT, 29 september 1936; 14 januari 1940.

¹⁶²Respectievelijk verschenen in DT, 30 november 1936; 21 februari 1951.

¹⁶³DT, 3 november 1938; 22 juni 1949.

¹⁶⁴DT, 22 maart 1942.

¹⁶⁵DT, 24 maart 1951.

¹⁶⁶DT, 30 juni 1951.

¹⁶⁷DT, 23 februari 1952.

¹⁶⁸DT, 23 juli 1939.

¹⁶⁹DT, 12 oktober 1949.

¹⁷⁰DT, 25 februari en 1 maart 1938.

¹⁷¹DT, 8 juli 1950.

¹⁷²DT, 1 september 1938.

¹⁷³DT, 10 augustus 1948.

¹⁷⁴DT, 16 juli 1948.

¹⁷⁵DT, 20 februari 1952.

¹⁷⁶Respectievelijk verschenen in DT, 2 oktober 1948; 12 november 1948; 7 juni 1949.

andersdenkenden.¹⁷⁷ Op Mauriac volgen Claudel en Maritain met veertien bijdragen; beiden worden zowel vóór als na de oorlog besproken. Onder de auteurs die tot 1936 regelmatig worden gevolgd nemen Barrès, Duhamel, Anna Comtesse de Noailles, Cocteau en De Montherlant een belangrijke plaats in. De laatste krijgt voornamelijk aandacht van Dom Muet met zes artikelen. Bloy is een auteur in wie hij sedert zijn jeugd geïnteresseerd blijft. Zowel vóór, tijdens als na de rubriek van Dom Muet wordt Bloy besproken, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Hello, die Van Duinkerken ook sinds zijn seminarietijd kent maar over wie hij alleen in zijn beginperiode twee keer schrijft.

De lezers kunnen via Van Duinkerken dus zowel van bepaalde negentiende-eeuwse als ook van contemporaine Franse auteurs op de hoogte raken. Achttiende-eeuwse denkers uit de Verlichting zijn afwezig, met uitzondering van Diderot. Wat de negentiende eeuw betreft, richt hij zich voornamelijk tot de romantiek en tot literatuur die in de traditie staat van het spiritualisme, idealisme en occultisme. Daarbij acht hij de romantische of anti-naturalistische inslag belangrijker dan het al of niet katholiek zijn van de auteur. Hierop wijzen bijvoorbeeld de zeven artikelen over Barrès, zes over Hugo en zes over Duhamel, drie over Stendhal, één artikel dat indirect De Balzac betreft en zijn aandacht voor de revolutionaire wegbereiders Verlaine, Rimbaud en Mallarmé. Baudelaire valt buiten beschouwing, afgezien van een bespreking van een studie van P. de Smaele.¹⁷⁸

Daarnaast bespreekt hij ook katholieke anti-naturalistische auteurs en hun opvolgers tijdens en na het fin-de-siècle, zoals in tien artikelen over Bloy, drie over Jammes en Péguy, twee over Hello, Villiers de l'Isle-Adam en Huysmans, één over Chateaubriand en Barbey d'Aureville: in dit rijtje valt de aanwezigheid van bekeerlingen meteen op.¹⁷⁹

Er vallen echter ook negentiende-eeuwse schrijvers buiten het blikveld van Van Duinkerken, zoals Théophile Gautier, Leconte de Lisle, Ernest Renan, Hippolyte Taine, Guy de Maupassant en Emile Zola. Hieruit valt af te leiden dat vooral anti-romantische auteurs die behoren tot de school van 'l'art pour l'art' en van het naturalisme niet zijn aandacht genieten. Hij blijkt nooit ontrouw te worden aan zijn eigen verleden, aangezien zijn seminarietijd en betrokkenheid bij de 'Beweging der jongeren' zijn literaire oriëntatie mede blijven bepalen.

Gedurende zijn gehele periode volgt Van Duinkerken ook contemporaine Franse literatuur, waarbij hij zich voornamelijk beperkt tot die auteurs die expliciet gestalte geven aan hun vaak problematische verhouding tot het catholicisme. Naast de katholieke auteurs Mauriac en Claudel en de zeven bijdragen over De Montherlant moeten

¹⁷⁷Over de contacten van Mauriac met uiteenlopende Franse letterkundigen, van Paul Claudel tot André Gide en Jean Cocteau, zie Van Duinkerken's inleiding in: Mauriac, *Vlees en bloed, De betere kringen, Het levend brood*, met name p. 46-52. De volgende uitspraak van Van Duinkerken zou hij, misschien wat milder getoonzet, ook voor zichzelf kunnen laten gelden: "Met zijn kritiek op gezinsgewoonten, pastoorsegebruiken en opvoedingswetten, die onder katholieken algemeen werden aanvaard als behoorlijk, maakte Mauriac zich onverzoonlijke vijanden onder de huisgenoten van zijn geloof, maar hij brak de beslotenheid van het eigen kringetje open, zodat denkers van allerlei richting met hem in gesprek raakten, toen de meeste roomse bladen tegen zijn verderfelijke invloed begonnen te waarschuwen." (Ibidem, p. 57-58).

¹⁷⁸DBT, 26 juli 1935.

¹⁷⁹Léon Bloy, Francis Jammes, Charles Péguy, J.K. Huysmans en ook de veelbesproken auteur Paul Claudel.

hier zeven beschouwingen over Gide genoemd worden, vijf over Cocteau, twee over Jouhandeau en Green.

Duitse letteren

In de grondige studie *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers 1930-1955* van Paul Buurman neemt Van Duinkerken als criticus van Duitse literatuur in *De Tijd* een prominente plaats in. Buurman inventariseert en vergelijkt de ontvangst van Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladen *Het Volk-Het Vrije Volk* (socialistisch), *De Tijd* (katholiek), *De Standaard-Trouw* (protestants-christelijk) en de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* (liberaal-burgerlijk) en vergelijkt deze onderling door middel van een inhoudelijke analyse. In de beschrijving van Van Duinkerken's beschouwingen over Duitse letterkunde heb ik dankbaar gebruik gemaakt van deze bevindingen. Regelmatig zal ik hieronder verwijzen naar de door Buurman samengestelde lijsten van gerecenseerde auteurs bij *De Tijd*, die in zijn boek bijlage I vormen.¹⁸⁰ De volgorde van de auteurs op deze lijsten wordt bepaald door de mate van aandacht die zij in *De Tijd* hebben gekregen. De lijsten zijn gerangschikt in drie perioden: 1930-1940, 1940-1945, 1945-1955. Per periode zijn de auteurs onderverdeeld in contemporain en niet-contemporain, zodat er in totaal sprake is van zes lijsten. Als er aanleiding toe is, zal ik enkele kanttekeningen maken bij Buurmans interpretatie van recensies van Van Duinkerken. Eveneens zal ik recensies noemen die door hem om een of andere reden niet worden vermeld in bijlage II van zijn studie, een bijlage waarin alle door hem gevonden recensies over Duitse literatuur zijn opgenomen.¹⁸¹

Uit Buurmans studie blijkt dat Van Duinkerken van de critici van *De Tijd* het meeste schrijft over Franse en Duitse letterkunde, zowel vóór als na de oorlog.¹⁸² Andere critici die in dit dagblad Duitse literatuur recenseren zijn onder anderen Gerard Wijdeveld, de Duitse immigrant Gerth Schreiner, die door Van Duinkerken in het literaire leven werd geïntroduceerd,¹⁸³ Henk Kuitenbrouwer, J. van Heugten SJ, P. van den Tempel OP en Frans van Oldenburg-Ermke. Tijdens de bezetting is de met het nationaal-socialisme sympathiserende dichter en criticus Gerard Wijdeveld de belangrijkste recensent. Na het vertrek van Van Duinkerken bij *De Tijd* in 1952 wordt K.J. Hahn de belangrijkste recensent van Duitse literatuur.¹⁸⁴

¹⁸⁰P. Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers 1930-1955. Een historisch-documentaire receptie-onderzoek* (Amsterdam 1996), p. 297-300.

¹⁸¹Ibidem, p. 313-370. Doordat Buurman zich beperkt tot Duitse literaire werken (p. 48), vallen vanzelfsprekend vrijwel alle studies over Duitse auteurs die Van Duinkerken bespreekt, buiten zijn primaire gezichtsveld.

¹⁸²Ibidem, p. 62-63.

¹⁸³De eerste ontmoeting met Gerth Schreiner in 1935 beschrijft Van Duinkerken in de inleiding in: G. Schreiner, *Wij leven in Holland...* (1937). Deze zoon van een emigrant was eigenlijk een persfotograaf, maar Van Duinkerken zette hem aan tot het schrijven van dit boekje over Nederland, omdat hem de oorspronkelijke wijze van kijken en oordelen van Schreiner was opgevallen. Gerth Schreiner pleegde met zijn vrouw Mies Blomsma zelfmoord op 16 mei 1940, tevens de dag waarop Van Duinkerken ontslag nam als redacteur van *De Tijd*. Over de relatie tussen Van Duinkerken, Mies Blomsma en Gerth Schreiner, zie J. Brouwers, 'Portretje van Anton van Duinkerken door Mies Blomsma', in: *Anton van Duinkerken 1903-1968. Uitgave ter gelegenheid van de tentoonstelling in het Nijmeegs Museum Commanderie van Sint Jan*, p. 49-55. Vgl. hoofdstuk 1, noot 131.

¹⁸⁴Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, p. 62-66.

Tot 1930 schrijft Van Duinkerken alleen in *De Tijd op Zondag*, waarin hij slechts één keer de rubriek Duitse letteren vult: op 22 december 1928 bespreekt hij een studie van W. Wilmanns over de twaalfde-eeuwse dichter Walther von der Vogelweide. Het is zijn eerste en laatste bespreking van een Middelnederduitse dichter, waarna hij zich verder op negentiende-eeuwse en contemporaine Duitse schrijvers richt, soms in de rubriek Het boek van de week of Van week tot week, soms in afzonderlijke beschouwingen (in totaal ongeveer honderdtwintig keer). Het vertaalde boek *Op weg naar het gulden vlies* van de katholieke schrijfster Elisabeth Langgässer is het laatste Duitse werk waarover hij als vaste medewerker van *De Tijd* schrijft.¹⁸⁵

Tussen Von der Vogelweide en Langgässer treden verschillende Duitse schrijvers voor het voetlicht. Naast auteurs van literaire werken betreft het ook schrijvers van historische of godsdienstige studies, zoals een studie over Columbus van Jakob Wassermann,¹⁸⁶ *Helden der vrijheid* van Hugo von Waldeyer-Hartz,¹⁸⁷ *Aufgang Europas, eine Studie zu den Zusammenhängen zwischen politischer Religiosität, Frömmigkeitsstil und dem Werden Europas im 12. Jahrhundert* van Friedrich Heer,¹⁸⁸ *Het christendom en de wereldgodsdiensten* van prof. Albert Schweitzer,¹⁸⁹ *Geloof en liefde* van Karl Adam,¹⁹⁰ *Meneer Vincent* van Leo Weismantel,¹⁹¹ *Spuren des Daseins* van de Nederlandse schilder-monnik Dom Willibrord Verkade OSB,¹⁹² *Literarisches Schaffen und Volkstum in Flandern (1830-1930)* van dr. Lili Sertorius¹⁹³ en een studie over Dante door A. Rüegg.¹⁹⁴

De auteur uit het Duitse taalgebied aan wie Van Duinkerken het vaakst aandacht besteedt, is Goethe. Deze romantisch-klassieke dichter is de meest besproken niet-contemporaine Duitse auteur in *De Tijd* in de periode 1930-1940, hetgeen voornamelijk voortvloeit uit de uitvoerige viering van zijn honderdste sterfdag in 1932.¹⁹⁵ In maart 1932 wijdt Van Duinkerken een reeks herdenkingsartikelen aan Goethe,¹⁹⁶ waarna op 14 mei 1936 een beschouwing over diens universalisme volgt. Na de oorlog is zijn tweehonderdste verjaardag aanleiding tot drie artikelen.¹⁹⁷

Naar aanleiding van een studie van Albert Garreau schrijft Van Duinkerken honderdzig jaren na de geboorte van Clemens Brentano drie opeenvolgende artikelen over deze bekeerling, onder andere over diens relatie tot de gestigmatiseerde non Anna Catharina Emmerich.¹⁹⁸ Volgens Paul Buurman pleit Van Duinkerken Bren-

¹⁸⁵DT, 22 december 1951. Dit boek wordt door Paul Buurman niet genoemd in bijlage 11.

¹⁸⁶DT, 18 mei 1930. Merkwaardigerwijze wordt deze recensie niet door Paul Buurman genoemd, terwijl hij wel de bespreking van dit boek door S. van Praag in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 25 januari 1930, opneemt.

¹⁸⁷DT, 14 januari 1931.

¹⁸⁸DT, 17 juni 1950.

¹⁸⁹DT, 23 en 26 augustus 1930.

¹⁹⁰DT, 23 augustus 1934.

¹⁹¹DT, 15, 22 en 29 januari 1939; 5 en 12 februari 1939.

¹⁹²DT, 19 maart 1939.

¹⁹³DT, 25 april 1933.

¹⁹⁴DT, 22 mei 1948.

¹⁹⁵Zie Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, p. 131 en bijlage 1, p. 298.

¹⁹⁶DT, 17, 18, 21 en 24 maart 1932.

¹⁹⁷DT, 17 augustus 1949; 27 augustus 1949; 28 oktober 1949.

¹⁹⁸DT, 8, 10 en 15 februari 1938.

tano vrij van aan de romantiek inherent anti-semitisme en toont hij zich in zijn houding tegenover de romantiek een voorstander van een modern katholicisme. Bij hem is namelijk geen sprake van een retrospectieve projectie van een katholiek eenheidsideaal, die men kan aantreffen bij conservatieve katholieken. In plaats van het katholieke eenheidsideaal op de romantici te projecteren, benadrukt Van Duinkerken hun diepe geestelijke drijfkracht zonder doel. Het romantische kunstwerk schijnt volgens hem eerder in een richting te wijzen dan een doel te bereiken.¹⁹⁹

Aan Heinrich Heine wijdt Van Duinkerken twee bijdragen, één aan een studie over Heine door Max Brod en één aan *Meisterwerke in Vers und Prosa*.²⁰⁰ Ook aan Friedrich Hölderlin besteedt hij twee keer aandacht: een herdenkingsartikel naar aanleiding van zijn sterfdag in 1843 en een recensie over een vertaling van *Hyperion*.²⁰¹

Van de contemporaine Duitse literatuur bespreekt Van Duinkerken twee boeken van Franz Herwig, Thomas Mann, Joseph Roth, Andor Latzko, Hans Carossa en Rainer Maria Rilke. De eerstgenoemde staat bovenaan het lijstje van de tien meest besproken contemporaine Duitse auteurs in de periode 1930-1940 in *De Tijd* en wordt door katholieke critici dikwijls vergeleken met Emile Zola en F.M. Dostojevski.²⁰² Hij behoorde tot de kring van het zogenaamde 'reform-katholicisme', die onder leiding van Karl Muth probeerde de katholieke literatuur uit haar isolement te verlossen en aan te passen aan de eisen van de moderne tijd. Deze kring, verzameld rond het tijdschrift *Hochland*, had vooral oog voor de sociale problematiek, die Herwig in zijn werk thematiseert.²⁰³ In *De Tijd* verschenen over Herwigs boek *Sankt Sebastian vom Wedding*, vertaald onder de titel *De heilige proletariër*, maar liefst drie recensies: van Ed. Hoornik, van P. van den Tempel op en van Van Duinkerken.²⁰⁴ Buurman beschrijft duidelijk hun onderlinge verhouding: Van Duinkerken staat aan de kant van het

¹⁹⁹Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, p. 122-125.

²⁰⁰Respectievelijk verschenen in DT, 31 oktober 1934 en 8 februari 1940. De studie van Max Brod wordt niet door Paul Buurman genoemd. Op de lijst van niet-contemporaine auteurs in *De Tijd* in de periode 1930-1940 volgt na Goethe eerst Heinrich Heine en vervolgens Brentano. Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, bijlage 1, p. 298.

²⁰¹Respectievelijk verschenen in DT, 5 juni 1943; 3 juni 1950. In de periode 1945-1955 staat Hölderlin op de tweede plaats van de meest besproken niet-contemporaine auteurs in *De Tijd*. Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, bijlage 1, p. 300.

²⁰²Ibidem, tabel 7, p. 112 en bijlage 1, p. 297.

²⁰³Ibidem, p. 112-114; vgl. C. Hohoff, 'De katholieke literatuur in Duitsland van 1900 tot heden', in: Taels, *De katholieke literatuur in de XXe eeuw*, deel 1, p. 73-168, p. 131-134.

²⁰⁴Respectievelijk verschenen in DT, 21 december 1930; 19 december 1931; 7 januari 1932. Van Duinkerken en Hoornik leerden elkaar in 1929 kennen, toen Hoornik bij *De Tijd* een aanstelling kreeg. Van Duinkerken wees hem de weg in Scheltema, Reynders en Eylders, café's waar de Amsterdamse kunstenaars en journalisten elkaar dagelijks ontmoetten. Al snel voelde Hoornik zich niet meer bij *De Tijd* thuis, al wist hij zich door enkele redacteurs, onder wie zeker ook Van Duinkerken, gesterkt in de gevoelens van afschuw jegens Hitler. In 1933 vertrok hij bij *De Tijd* en werd redacteur-binnenland bij het *Algemeen Handelsblad*. Tijdens de oorlog, in 1942, kwamen enkele tijdschriftredacteurs, onder wie Van Duinkerken en Hoornik, bijeen in het huis van J.W.F. Werumeus Buning om zich te beraden op hun houding tegenover de bezetter en de oproep toe te treden tot de Kulturkammer. Enige tijd later werd Hoornik naar de concentratiekampen Vught en Dachau gebracht. Zijn Amsterdamse vrienden, vooral Van Duinkerken, Van Randwijk en Hoorniks uitgevers Bert Bakker en John en Jacqueline Meulenhoff, namen de zorg voor zijn gezin op zich. Zie M. Bouhuys, *Tien uur sporen naar Berlijn. Mies Bouhuys over Ed. Hoornik*, Amsterdam 1985.

moderne katholicisme, Van den Tempel op vertegenwoordigt het orthodoxe conservatieve katholicisme en Hoornik bevindt zich in een tussenpositie. Van Duinkerken toont zich hier een voorstander van de 'doorbraak' naar de socialisten en kiest expliciet partij voor Herwig, wiens boek door elke volwassen katholiek gelezen zou moeten worden.²⁰⁵ Twee jaren later leidt de bespreking van Herwigs *Tim en Clara* tot een tegenovergestelde conclusie. Het ontbreekt Herwig aan maatgevoel en goede smaak, wanneer hij vertelt over de zedenontaarding van de moderne stad. De conclusie luidt: "Men zal goed doen als men de geestdrift tempert door een geenszins overbodig voorbehoud".²⁰⁶ Herwig kent aldus niet alleen onder de critici van *De Tijd* voor- en tegenstanders, maar kan ook in de persoon van één criticus zowel met een voor- als tegenstander geconfronteerd worden.

Van Thomas Mann bespreekt Van Duinkerken op 18 januari 1940 *Lotte in Weimar* en op 7 oktober 1950 *Meine Zeit*. Na de oorlog is Mann van de twaalfde naar de tweede plaats gestegen op de lijst van de meest besproken Duitse auteurs in *De Tijd*.²⁰⁷ Maar dit betekent volgens Buurman niet dat de katholieken over hem erg enthousiast zijn geworden, hetgeen hij illustreert aan de hand van afkeurende citaten van Van Duinkerken en van J. van Heugten SJ. Aan de afkeer van Van Duinkerken zou de verheerlijking van Mann door Van Duinkerken's aartsrivaal Menno ter Braak ten grondslag kunnen liggen, aldus Buurman naar aanleiding van een citaat uit de recensie over *Meine Zeit*.²⁰⁸ Het is echter de vraag of een bespreking uit 1950 kan dienen ter verklaring van het antagonisme tussen Van Duinkerken en Ter Braak, die in mei 1940 gestorven is. Wel kan onderstreept worden dat Van Duinkerken zich zeer negatief over Mann uitlaat. Hoewel Mann geen autobiografie, maar een tijdsbeeld wil schrijven, spreekt hij toch vooral over zichzelf en doet dit op een gewetenloze wijze. Van Duinkerken heeft zijn bespreking duidelijk rondom deze kritiek gebouwd, door te beginnen met een fragment uit de autobiografie *Lebensreis* van Andreas Latzko, daarna Mann te citeren waarin die zijn afkeer van de autobiografie toont en vervolgens aan te tonen hoe deze zijn houding tegenover zijn tijd bepaalt. Terwijl Mann laat zien hoe zijn houding tegenover de tijdgeest aan veranderingen onderhevig is, doet hij volgens Van Duinkerken ten onrechte toch de uitspraak: "Meine Zeit – sie war wechsellvoll, aber mein Leben in ihr ist eine Einheit".²⁰⁹ Met name aan het slot van de recensie steekt Van Duinkerken zijn kritiek niet onder stoelen of banken: "Er is in dit betoog een brutaliteit verwerkt, die, haar wereldburgerlijke intonatie ten spijt, misschien dieper walging wekt dan het oorlogsgebral uit 1914. Toen wist men tenminste, waar het om ging en wie naar de ogen werd gezien. Thans wordt men verstrikt in lussen van welsprekendheid. In zijn diepste wezen bleef Thomas Mann een Duitser van de soort, die wij door duidelijke ervaringen 'mof' leerden noemen. Hij 'zwijgt als een mof' over zijn leven, terwijl hij over zijn tijd spreekt, maar de veelzeggendheid van zijn zwijgen

²⁰⁵Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, p. 112–113. De recensie van Van Duinkerken verschijnt in DT, 7 januari 1932.

²⁰⁶Ibidem, p. 114. DT, 10 juli 1934.

²⁰⁷Ibidem, bijlage I, p. 297 en p. 300.

²⁰⁸Ibidem, p. 216. Het is vreemd dat deze recensie over *Meine Zeit*, ofschoon besproken, toch niet in bijlage II is opgenomen.

²⁰⁹DT, 7 oktober 1950.

klinkt als een luidspreker-echo achter iedere volzin aan. De harde nadruk van dit 'zwijgen' versmoort het geweten in galm."²¹⁰

Evenals over Thomas Mann schrijft Van Duinkerken ook over de emigrant Joseph Roth één artikel vóór en één na de oorlog.²¹¹ Roth wordt na Franz Herwig het meest besproken in de periode 1930–1940 en verhuist na 1945 naar de achttiende plaats.²¹² Van emigranten moest *De Tijd* volgens Paul Buurman niet zo veel hebben, omdat zij grotendeels van linkse signatuur waren. Omdat dit voor Roth niet gold en hij vooral als een rooms-katholieke auteur werd beschouwd, werkte zijn ballingschap niet in zijn nadeel.²¹³ De vriendschap tussen Van Duinkerken en Roth heeft daarbij zeer waarschijnlijk ook een rol gespeeld: via het contact met Van Duinkerken kwam Roth terecht bij uitgeverij en tijdschrift De Gemeenschap.²¹⁴ Naast de genoemde besprekingen doet Van Duinkerken in *De Tijd* (anoniem) verslag van een persconferentie, waar Roth werd geïntroduceerd bij de Nederlandse pers en aandacht werd gevraagd voor de Nederlandse vertaling van *Der Antichrist*, vertaald door J.W.F. Werumeus Buning en ingeleid door Van Duinkerken zelf.²¹⁵

Van Andor Latzko tenslotte bespreekt Van Duinkerken de vertalingen *In het verloren paradijs* en *Levensreis*. Deze in het Duits publicerende Hongaar werd in *De Tijd* nauwelijks besproken en kreeg negatieve aandacht, wat Buurman afleidt uit een anonieme recensie over *Der Mann am Ufer* op 16 maart 1938.²¹⁶ Van Duinkerken bespreekt *In het verloren paradijs* echter niet negatief, hoewel hij niet het gehele oeuvre van deze auteur ter lezing kan aanbevelen. Dit reisverhaal is echter geschikt voor belangstellende volwassenen.²¹⁷ De waardering van *Levensreis* is beduidend negatiever, omdat het volgens Van Duinkerken zowel in stilistisch als inhoudelijk opzicht inconsequent is en bovendien getuigt van een edel, maar zwak gefundeerd humanisme.²¹⁸

De traditionalistische Hans Carossa komt aan de orde via een bespreking van een opstel over Carossa van Antoon Coolen, en Van Duinkerken recenseert *Ungleiche Welten*.²¹⁹ Van Rainer Maria Rilke bespreekt hij *Marienleben* in de vertaling van Martin Bruyns en een bloemlezing, samengesteld door Jan H. Eekhout en G. Kamphuis.²²⁰

²¹⁰Ibidem. Dit citaat is door Buurman weergegeven op p. 216.

²¹¹DT, 22 september 1936; 3 juli 1948.

²¹²Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, bijlage 1, p. 297, p. 300.

²¹³Ibidem, p. 114–115. Zie voor een citaat van Van Duinkerken's recensie uit 3 juli 1948, ibidem, p. 223–224.

²¹⁴Over de moeizame samenwerking tussen uitgeverij De Gemeenschap en Roth die uitdraaide op een flop, zie Th. Bijvoet, 'Aber das Leben marschiert weiter und nimmt uns mit. De Gemeenschap en de zaak-Roth', in: *Het oog in 't zeil*, 6(1988/89), nr. 4 (april), p. 27–38.

²¹⁵DT, 9 mei 1935. J. Roth, *De antichrist* (1935). Joseph Roth vertaalde Van Duinkerken's bekende 'Ballade van de katholiek', gericht tegen ir. A.A. Mussert en afgedrukt in *De Tijd*, 9 december 1935. 'Jawohl, mein Herr, ich bin ein Katholik' verscheen in de Oostenrijkse krant *Der Christliche Ständestaat* op 13 juni 1937. Twee jaren later publiceerde Van Duinkerken zijn ontroerende en welhaast apologetische 'In memoriam amici Joseph Roth', in: *De Gemeenschap*, 15(1939), juni, p. 300–303.

²¹⁶Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, p. 92. De recensies van Van Duinkerken over Latzko worden in deze studie niet genoemd.

²¹⁷DT, 27 april 1932.

²¹⁸DT, 23 september 1950.

²¹⁹Respectievelijk verschenen in DT, 16 juli 1949; 8 november 1951.

²²⁰Respectievelijk verschenen in DT, 4 december 1931; 10 maart 1938. Rilke staat op de elfde plaats van de meest besproken auteurs tijdens de jaren dertig in *De Tijd*. Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, p. 127 en bijlage 1, p. 297.

Duitse emigranten aan wie Van Duinkerken één bijdrage wijdt zijn Stefan Zweig,²²¹ Jakob Wassermann²²² en Irmgard Keun.²²³ Van de laatste bespreekt hij onder de titel 'Ballingschaps-Badinage' *Kind zonder land* op een toon waarin hij volgens Paul Buurman zijn anti-emigranten-sentiment laat doorschemeren.²²⁴ Buurman legt hier helaas niet uit wat dit sentiment precies inhoudt, waardoor hij de indruk wekt dat Van Duinkerken zich aansluit bij de terughoudendheid van *De Tijd* tegenover emigranten ten gevolge van hun overwegend linkse signatuur.²²⁵ Maar de fragmenten die Buurman uit de desbetreffende recensie licht, bevestigen dit geenszins en evenmin kan dit afgeleid worden uit de relaties van Van Duinkerken met emigranten, onder wie Gerth Schreiner en Joseph Roth,²²⁶ noch uit zijn politieke engagement waardoor hij zich bijvoorbeeld kritisch opstelde tegenover de Spaanse burgeroorlog en zitting nam in het Comité van Waakzaamheid. De door Buurman geciteerde fragmenten wekken echter wel de indruk dat Van Duinkerken moeite heeft met een bepaalde houding van emigranten ten opzichte van hun vaderland, die veelal niet standvastig en verantwoord, maar onmaatschappelijk en individualistisch is.²²⁷ Maar ook deze inhoud van het anti-emigranten-sentiment is niet juist wanneer de betreffende citaten in hun context worden gelezen. Zij verwijzen naar de achtergrond van het ontwortelde emigrantenkind Irmgard Keun, die Van Duinkerken zonder oordeel beschrijft om het boek beter door de lezer te laten begrijpen. Zijn kritiek nu betreft de structuur van dit boek, dat noch roman noch dagboek is, en de wijze waarop de auteur aan haar personages (haar ouders) gestalte geeft. In plaats van hen met waardigheid te verbeelden degradeert ze hen tot "interessante typen", met wie de menigte zich kostelijk kan amuseeren, terwijl deze mensen in werkelijkheid de dragers zijn van een leed, waaruit nieuwe werelden geboren worden".²²⁸ Het is duidelijk dat Van Duinkerken hier juist aandacht vraagt voor het leed van emigranten in plaats van hen negatief te bejegenen. Van anti-emigranten-sentiment is hier allerminst sprake. Zijn kritiek richt zich op de auteur, die het emigrantenleed te badinerend weergeeft en daarmee noch aan de tragiek van haar personages noch aan de betekenis van een waar kunstwerk recht doet: "Aan 'Kind zonder Land', dat een charmant leesboek is, ontbreekt bij alle humor en bij alle scherpte-van-waarneming, de innerlijke verantwoording van het ware kunstwerk, het elementaire levensbesef, dat waarden schept en ver-

²²¹DT, 6 juli 1937. Hij staat op de vierde plaats van de meest besproken auteurs in *De Tijd* in de periode 1930-1940. Zie Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, p. 116, en bijlage 1, p. 297.

²²²DT, 20 januari 1933. Hier vergelijkt Van Duinkerken Wassermann met Zweig en geeft hij de voorkeur aan de laatste. Vgl. Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, p. 116.

²²³DT, 30 maart 1939.

²²⁴Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, p. 128.

²²⁵Ibidem, p. 114-115.

²²⁶Het valt Jeroen Brouwers op dat Van Duinkerken's rol in de geschiedenis van de 'emigrantenliteratuur' in Nederland stelselmatig wordt genegeerd. Hij benadrukt de onbaatzuchtige en zelfs onverschrokken houding die Van Duinkerken in het contact met emigranten soms aan de dag heeft gelegd. Brouwers, 'Portretje van Anton van Duinkerken door Mies Blomsma', met name p. 51. Als de aandacht voor emigrantenliteratuur de propaganda voor Nederlandse literatuur dreigt onder te sneeuwen, komt Van Duinkerken echter in 't geweer. Zie dit hoofdstuk, noot 15.

²²⁷Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, p. 128-129.

²²⁸DT, 30 maart 1939.

dedigt. Er worden goede opmerkingen gemaakt (...) maar een stevige grondslag ontbreekt. Terwijl de omstandigheden toch een natuurlijke achtergrond schiepen, mist het verhaal een achtergrond.”²²⁹

Andere contemporaine auteurs die Van Duinkerken eenmalig en vóór de oorlog bespreekt zijn Ina Seidel en Clara Viebig.²³⁰ Seidel bevindt zich in het schemergebied tussen ‘völkisch-nationale’ en nationaal-socialistische literatuur.²³¹ Van Duinkerken bespreekt van haar *Het menshkind*, dat hij vooral op religieuze gronden afkeurt, ofschoon nationaal-socialistische invloeden hem niet ontgaan.²³²

Een niet-contemporaine auteur over wie hij eenmalig na de oorlog schrijft is Annette von Droste-Hülshoff.²³³ Over Hermann Hesse, de Nobelprijswinnaar voor literatuur in 1946, schrijft hij naar aanleiding van het proefschrift van J.M.L. Kunze zijn eerste bespreking over Duitse literatuur na de oorlog.²³⁴ Dit artikel zet volgens Buurman de toon van de gedistantieerde attitude tegenover de Duitstalige literatuur. Van Duinkerken meldt hier namelijk de betrekkelijke onbekendheid van Hesse in Nederland, waarvoor hij een verklaring vindt in de sterk dalende belangstelling voor Duitse literatuur sedert 1933. Deze uitspraak bevat volgens Buurman twee vergissingen: Hesse was wel degelijk bekend, gezien de besprekingen in de *NRC*, en het is nog maar de vraag of de interesse voor Duitse literatuur sinds de nationaal-socialistische machtsvername is afgenomen.²³⁵ Volgens Buurman zijn deze vergissingen waarschijnlijk moedwillig: door de internationaal geprezen Hesse te kleineren tot iemand in de marge, maakt Van Duinkerken duidelijk dat men in Nederland niet op literatuur uit het land van de voormalige bezetter zit te wachten. En door te beweren dat de Nederlander zich direct na 1933 heeft gedistantieerd van het Duitse cultuurgood, bevredigt hij de behoefte het eigen verleden fraaier voor te stellen dan het is.²³⁶

Deze vermoedens van Buurman kunnen geenszins uit de recensie worden afgeleid. Dat Van Duinkerken met deze bespreking de toon van de gedistantieerde attitude tegenover de Duitstalige letterkunde zou zetten, lijkt me onjuist. Ten eerste betreft het gebrek aan aandacht alleen Hesse en niet de gehele Duitse letterkunde, ten tweede merkt hij op dat deze onbekendheid zich niet tot Nederland beperkt: ook in overzich-

²²⁹Ibidem.

²³⁰Respectievelijk verschenen in DT, 13 juni 1933; 17 juli 1940. Seidel staat op de dertiende plaats van de meest besproken auteurs in *De Tijd* tijdens de jaren dertig. Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, p. 127 en bijlage I, p. 297.

²³¹Ibidem, p. 127-128. Over het probleem van de afbakening van het begrip nationaal-socialistische literatuur, zie ibidem, p. 82-83. Tijdens de bezetting schoof Seidel van de dertiende naar de achtste plaats op de lijst van de meest besproken contemporaine auteurs om na de oorlog van de lijst te verdwijnen. Ibidem, bijlage I, p. 297, p. 299, p. 300.

²³²DT, 13 juni 1933. Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, p. 128.

²³³DT, 10 januari 1947. Zij staat op de vierde plaats van de meest besproken niet-contemporaine auteurs in *De Tijd* in de periode 1945-1955. Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, bijlage I, p. 300.

²³⁴DT, 30 november 1946 [J. Kunze, *Lebensgestaltung und Weltanschauung in Hermann Hesses Siddharta*].

²³⁵Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, p. 214. Buurman verwijst naar hoofdstuk III, figuren I, 4, 7 en 10 uit zijn boek: deze grafieken laten zien dat er in de dagbladen niet een duidelijk sprake is van een afnemende interesse voor de Duitse literatuur sinds de bezetting.

²³⁶Ibidem, p. 214.

ten van de nieuwere Duitse literatuur van Albert Sörgel, Werner Mahrholz, Hans Naumann en F. von der Leyen wordt aan Hesse geen bijzondere aandacht besteed. Het proefschrift van Kunze, de aanleiding van de recensie, vormt daarop een “loffelijke uitzondering”.²³⁷ De gedachte dat Nederland niet op Duitse literatuur zit te wachten kan Van Duinkerken dus niet worden aangewreven. Ook kan uit zijn woorden niet worden afgeleid dat hij het verleden moedwillig verfraait door te stellen dat de Nederlander zich direct na 1933 van het Duitse cultuurgoed heeft gedistantieerd. Hij schrijft dat de onbekendheid van Hesse ons niet hoeft te verbazen, “want de belangstelling voor Duitse letterkunde was hier sedert 1933 sterk geluwd en sedert 1940 aan het zieltogen”.²³⁸ Dit is een neutrale constatering, waaruit, ongeacht de juistheid ervan, geen blijdschap over de distantie tot Duitsland spreekt. Tot slot dient erop te worden gewezen dat de recensie vooral draait om de levensbeschouwing van Hesse, die Van Duinkerken typerend acht voor de houding van de moderne mens: op zichzelf gericht in plaats van op een doel buiten zichzelf. Hiermee begint en eindigt hij deze beschouwing.

Andere contemporaine auteurs op wie Van Duinkerken zich eenmalig na de oorlog richt zijn de volkse Carl Zuckmayer²³⁹ en twee katholieke auteurs: Stefan Andres, die in *De Tijd* veel besproken wordt en dan ook op de vijfde plaats staat,²⁴⁰ en Elisabeth Langgässer.²⁴¹ Met een verslag van een zomercursus van de Rijnland-Westfaalse Technische Hogeschool en de Kunstacademie van Düsseldorf te Aken sluit Van Duinkerken deze beschouwingen in 1952 af.

In het algemeen is de aandacht voor Duitse werken versnipperder dan die voor Franse. Er is geen auteur die Van Duinkerken gedurende zijn periode bij *De Tijd* blijft volgen, zoals dat wel duidelijk het geval is met betrekking tot Mauriac en Claudel. Opvallend zijn de herdenkingsartikelen over Goethe en Brentano die vóór de oorlog verschijnen, met uitzondering van één naoorlogse beschouwing over Goethe, twee eeuwen na diens geboorte geschreven. Vóór de oorlog is vooral de aanwezigheid van emigranten opmerkelijk: Roth, Zweig, Wassermann en Keun. De enige nationaal-socialistische auteur die Van Duinkerken bespreekt is Seidel. Van de katholieke auteurs is vóór de oorlog vooral Herwig noemenswaardig, van wie twee werken worden gerecenseerd. Na de oorlog volgen eenmalig Von Droste-Hülshoff, Andres en Langgässer. Zowel vóór als na de oorlog schrijft hij, al is het maar één keer, over Roth en Mann. Ook volgt hij in beide perioden Duitse historische en godsdienstige studies.

Vóór de oorlog bespreekt hij vier auteurs die bovenaan de lijst van de tien meest besproken auteurs in *De Tijd* staan, met Herwig aan kop. Daarna volgt Roth (tweede), Zweig (vierde) en Wassermann (vijfde). Leo Weismantel, Stefan George, Lion Feuchtwanger, Gertrud von Le Fort, Georg Hermann en Hans Fallada vallen buiten zijn beschouwingen en worden door zijn collega-critici besproken. Van de niet-contemporaine auteurs staan er drie over wie Van Duinkerken schrijft bovenaan: Goethe,

²³⁷DT, 30 november 1946.

²³⁸Ibidem.

²³⁹DT, 19 maart 1949.

²⁴⁰DT, 5 november 1949. Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, bijlage 1, p. 300.

²⁴¹DT, 22 december 1951. Deze bespreking heeft Paul Buurman niet in zijn lijst opgenomen.

Heine en Brentano.²⁴² De periode na de bezetting bakent Buurman af in 1955, waar- door de vergelijking tussen de kritieken van Van Duinkerken en andere critici enig- zins mank gaat. Zo staan bijvoorbeeld Heinrich Böll op de eerste en Robert Musil op de vierde plaats, auteurs die na 1952 worden besproken. Van Duinkerken recenseert twee auteurs van deze meest besproken groep: Thomas Mann (tweede) en Stefan Andres (vijfde). Van de niet-contemporaine auteurs, een lijstje van acht, vallen er drie binnen zijn blikveld: Goethe (eerste), Hölderlin (tweede) en Von Droste-Hülshoff (vierde).²⁴³

Engelse letteren

Binnen de buitenlandse letterkunde volgt Van Duinkerken na de Franse en de Duitse het meest de Engelstalige literatuur (rond zeventig bijdragen). In *De Tijd op Zondag* ondertekent hij slechts één keer de rubriek Engelse letteren. Het betreft dan een Franse studie van Marcel Brion over Rudyard Kipling.²⁴⁴ De recensies van Engelsta- lige literatuur worden op 16 augustus 1952 afgesloten in Van week tot week met een bespreking van een bloemlezing van moderne gedichten, samengesteld door de Ame- rikaan Selden Rodman.

Tussen de Engelse Kipling en de Amerikaanse Rodman passeren verspreid over de periode diverse Amerikaanse, Ierse en Engelse auteurs de revue. De besprekingen betreffen niet alleen literaire werken, maar ook bijvoorbeeld apostolische geschriften, zoals die van C.C. Martindale SJ;²⁴⁵ studies over de dertiende-eeuwse filosoof Roger Bacon,²⁴⁶ over Thomas More,²⁴⁷ Margareth Clitherow,²⁴⁸ Mahatma Gandhi en de Amerikaanse bekeerling Thomas Merton;²⁴⁹ een studie over kardinaal Richelieu van Hilaire Belloc,²⁵⁰ een Amerikaanse strip van de Catechetical Guild Education So- ciety²⁵¹ en een geschiedenis van de Amerikaanse literatuur en van de Amerikaanse revolutie.²⁵²

Onder de besproken auteurs voert na kardinaal J.H. Newman²⁵³ en G.K. Chester-

²⁴²Zie Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers*, bijlage I, p. 297–298 en voor een lijst met recensies en hun recensenten bijlage II.

²⁴³Ibidem, bijlage I, p. 300.

²⁴⁴DT, 2 november 1929. Dergelijke werken worden in de periode 1933–1936 besproken onder Asselbergs pseudoniem Dom Muet, die zijn lezers onder meer inlicht over Franse studies over bij- voorbeeld Shakespeare (DT, 4 april 1934); Toergenjev (DT, 3 maart 1934); Petrarca (DT, 29 juni 1934).

²⁴⁵DT, 18 april 1932 [C.C. Martindale SJ, *Bernadette van Lourdes*]; DT, 17 maart 1951 [‘De gods- dienst der Romeinen’, vertaald door Cl. Beukers SJ, in: J. Huby, *Christus*].

²⁴⁶DT, 18 augustus 1940.

²⁴⁷DT, 17 januari 1935 en 27 juli 1948.

²⁴⁸DT, 13 januari 1930 en 23 september 1948.

²⁴⁹Respectievelijk verschenen in DT, 9 april 1949; 18 februari 1950.

²⁵⁰DT, 27 juli 1948. Vgl. het voorwoord van Van Duinkerken over de hedendaagse apologie bij H. Belloc, *Overschot en aanvoer* (1930): “Het is een nuchter boek, maar dat verschijnt als resultaat van een heiligen hartstocht.” (p. 8).

²⁵¹DT, 24 mei 1948.

²⁵²Respectievelijk verschenen in DT, 6 maart 1948; DT, 21 juni 1952.

²⁵³DT, 20 januari 1932 en DT, 21 december 1946; een reeks over Newman in DT, 24 april 1936; 29 april 1936; 30 april 1936; 6 mei 1936; 7 mei 1936; 8 mei 1936.

ton met acht besprekingen de boventoon. Sinds zijn jeugd blijft Van Duinkerken levenslang gefascineerd door deze bekeerling.²⁵⁴ Hij beoordeelt niet alleen vertaalde werken van diens hand, maar ook studies over hem. Tijdens het leven van Chesterton bespreekt hij slechts één boek van hem, over Thomas van Aquino.²⁵⁵ De andere beschouwingen verschijnen na Chestertons dood met als slot op 15 december 1951 een vergelijking tussen de geniale humor van Gogol en die van Chesterton, naar aanleiding van de *Vier Petersburgse vertellingen* en de *Avonturen van father Brown*, een van de lievelingspersonages van Van Duinkerken.²⁵⁶

Na Chesterton worden William Shakespeare en Bernard Shaw met drie bijdragen het meest besproken. Van Duinkerken recenseert van Shakespeare een vertaling van de sonnetten, een studie van A.G. van Kranendonk en één van P.H. van Moerkerken.²⁵⁷ Over Shaw verschijnen twee artikelen naar aanleiding van zijn tachtigste verjaardag en één over zijn verhouding tot Chesterton.²⁵⁸ Charles Dickens staat één keer centraal onder de kop 'De godsdienst van Dickens' en wordt één keer genoemd naar aanleiding van *Romankunst als levensschool: Tolstoj, Balzac en Dickens* van Henriëtte Roland Holst.²⁵⁹ Van de contemporaine katholieke schrijfster Mary Webb, door Van Duinkerken vooral vanwege haar landschapsbeschrijvingen geprezen, maar in *De katholieke encyclopedie* door Jos. Panhuysen omschreven als een hoogst oorspronkelijk, doch soms gevaarlijk eenzijdig schrijfster, bespreekt hij twee romans.²⁶⁰

De overige besproken Engelstalige auteurs komen allen één keer aan bod. Er wordt aandacht besteed aan *Juliaan en Maddalo* van P.B. Shelley onder de kop 'godsdienst-gesprek in dichtvorm',²⁶¹ aan de estheet Oscar Wilde via twee Nederlandse vertalingen van *The ballad of Reading gaol*,²⁶² aan een studie over de dichter-jezuïet G.M. Hopkins²⁶³ en aan de sterfdag van E.A. Poe.²⁶⁴ Ook wordt onder andere een Neder-

²⁵⁴Vgl. hoofdstuk I, paragraaf 1. Voor een scherp geschetste tegenstelling tussen Van Duinkerken en Chesterton ten voordele van de laatste, zie H. Bruning, 'Twee schrijvers', in: *Roeping*, 8(1929), nr. 1, p. 39-48, p. 43-45; later herhaald in *Verworpen christendom* (Amsterdam 1938), p. 154-161.

²⁵⁵DT, 29 september 1933.

²⁵⁶Dat plezier met werk kan samenvallen, blijkt uit de volgende anecdote achter deze recensie. Tijdens een bezoek aan Van Duinkerken vroeg Kees Fens aan diens vrouw of haar man wel ooit voor zijn plezier las. Hij had met Sinterklaas de verzamelde Father Brown-verhalen van Chesterton gekregen en die las hij voor zijn plezier, zo antwoordde zij. Even later verscheen deze recensie over de humor van Gogol en Chesterton; en de voorbeelden bij de laatste kwamen alle uit de Father Brown-verhalen. Fens, 'Anton van Duinkerken als journalist', p. 82. De andere beschouwingen over Chesterton verschijnen in DT, 9 april 1937; 17 januari 1948; 27 maart 1948; 21 augustus 1948; 25 september 1948; 11 januari 1951.

²⁵⁷Respectievelijk verschenen in DT, 12 april 1933; 1 mei 1938; 20 januari 1951. Vgl. zijn inleiding in: B. Röling, *De criminologische betekenis van Shakespeare's Macbeth* (1943).

²⁵⁸Respectievelijk verschenen in DT, 24 juli en 27 juli 1936; 4 november 1950.

²⁵⁹DT, 25 mei 1934; 8 juli 1950.

²⁶⁰DT, 24 februari 1933 en 8 maart 1952. *De katholieke encyclopedie*, deel 24 (Amsterdam 1955), p. 559.

²⁶¹DT, 19 november 1946.

²⁶²DT, 14 november 1950.

²⁶³DT, 6 januari 1949.

²⁶⁴DT, 7 oktober 1949.

landse vertaling van het drama *Countess Cathleen* van de Ierse W.B. Yeats besproken.²⁶⁵

Van de contemporaine auteurs recenseert Van Duinkerken *Petroleum* van Upton Sinclair,²⁶⁶ *I Claudius* van Robert Graves,²⁶⁷ *The great Gatsby* van F. Scott Fitzgerald,²⁶⁸ Halbo C. Kools vertaling van *1984* van George Orwell,²⁶⁹ een studie over Ernest Hemingway,²⁷⁰ een vertaling van *The waste land* van T.S. Eliot²⁷¹ en van *Other voices, other rooms* van Truman Capote.²⁷² Ook de bespreking van *De man in de mist* van de katholieke auteur Graham Greene dient hier vermeld te worden.²⁷³

Vergeleken met de besprekingen van de Franse en Duitse literatuur besteedt Van Duinkerken weinig aandacht aan Engelstalige romantici. Geen recensies over Lord Byron, John Keats of Walter Scott, maar evenmin over een pessimistische auteur als Thomas Hardy of de in psychologie geïnteresseerde Henry James. Ezra Pound is ook afwezig, evenals auteurs uit de Bloomsbury Group (met uitzondering van T.S. Eliot) en moderne auteurs als W.H. Auden, Aldous Huxley en James Joyce. Daartegenover bespreekt hij wel Robert Graves, George Orwell, Ernest Hemingway en Truman Capote.

Katholieke auteurs vormen het overwicht door de beschouwingen over Chesterton, Belloc en Shaw, Webb, Greene, die een treffende verwantschap toont met Mauriac,²⁷⁴ en over studies betreffende bijvoorbeeld kardinaal Newman en Thomas Merton.

In zijn onsystematische aandacht voor de Engelse letterkunde werkt vermoedelijk het seminarie-onderwijs door, waarin de Engelse letterkunde een bescheiden plaats innam.²⁷⁵ Vóór de Tweede Wereldoorlog ontbreken Engelse contemporaine literaire schrijvers zelfs vrijwel geheel. De aandacht zal waarschijnlijk mede afhankelijk zijn geweest van verschijningen van vertalingen en van de verdeling van taken tussen mederedacteuren; onder anderen Jos. Panhuysen schreef in *De Tijd* over Engelse letterkunde.

²⁶⁵D T, 5 februari 1942.

²⁶⁶D T, 23 juli 1932.

²⁶⁷D T, 4 mei 1939.

²⁶⁸D T, 24 juli 1948.

²⁶⁹D T, 8 september 1951.

²⁷⁰D T, 10 februari 1949.

²⁷¹D T, 14 juli 1949.

²⁷²D T, 10 november 1949.

²⁷³D T, 6 mei 1950. Van Duinkerken schreef een inleiding in: G. Greene, *De paradox van het christendom* [1953]. Daarin noemt hij ook *De heilige proletariër* van F. Herwig, waarover men in 1932 geen gunstig oordeel mocht uitspreken. Vgl. dit hoofdstuk, p. 73-74.

²⁷⁴R. Farren, 'De katholieke literatuur in Engeland van 1900 tot heden', in: Taels, *De katholieke literatuur in de XXe eeuw*, deel I, p. 203-225, p. 220.

²⁷⁵Zie hoofdstuk 1, paragraaf 1. In zijn inleiding in B. du Moustier, *Met de mystieken van overzee* (1949) prijst hij op een ingehouden en allesbehalve lyrische wijze Engelse taalkunstenaars, die zich volgens hem onderscheiden van anderen door zich te onderwerpen aan de wetten van de wereld. "What is, must be" is hun slogan, hetgeen niet fatalistisch dient te worden opgevat, maar als een uiting van een vast vertrouwen op de waarneming van de werkelijkheid, aldus Van Duinkerken.

Russische letteren

Van Duinkerken schrijft in de jaren van 1928 tot 1950 ongeveer twintig keer over Russische letterkunde in *De Tijd*. In *De Tijd op Zondag* schrijft hij slechts één keer in de rubriek Russische letteren en wel naar aanleiding van het eeuwfeest van de geboorte van L.N. Tolstoj op 28 augustus 1928.

Met Tolstoj opent en sluit hij zijn aandacht voor Russische letterkunde. Over deze Rus verschijnen de meeste bijdragen, die naast het herdenkingsartikel recensies over studies (van Henriëtte Roland Holst, Jean Cassou, Iwan Boenin en Rudolf Jans) betreffen.²⁷⁶ Daarna volgt F.M. Dostojevski met drie beschouwingen: *Een onaangename geschiedenis*, een studie van Walter Schubart, en *Demonen*.²⁷⁷ Over andere Russische auteurs wordt twee keer gesproken. Op 5 januari 1934 schrijft Van Duinkerken een beschouwing over Iwan Boenin, Nobelprijswinnaar voor de letterkunde, van wie hij op 3 september 1939 een studie over Tolstoj bespreekt. Over M.J. Lermontow schrijft hij op 15 oktober 1939, 125 jaar na diens geboorte en hij bespreekt van hem *Een held van dezen tijd*.²⁷⁸ Op 25 maart 1948 verschijnt een In memoriam van Nikolaj Berdjajew van wie hij eerder het boek *Over de waarde van het christendom en de onmaardigheid van de christenen* had besproken.²⁷⁹ A.S. Poesjkin staat centraal naar aanleiding van een biografie door Louis Knuvelde en in een recensie over *Het sprookje van tsaar Saltaan*;²⁸⁰ Gogol wordt beschreven in vergelijking met Chesterton en in een relaas over zijn psychisch realisme.²⁸¹

Italiaanse letteren

In de aandacht van Van Duinkerken voor de Italiaanse letterkunde valt onmiddellijk Giovanni Papini op. Aan deze 'revolutionaire' en 'paradoxe' humanist wijdt hij acht artikelen, ongeveer de helft van het totaal van bijdragen over Italiaanse letterkunde.²⁸² De eerste vier besprekingen gaan over vertalingen door Ellen Russe, die zich evenals Papini tot het katholicisme bekeerde en medewerkster was van *De Tijd*.²⁸³ De andere betreffen een artikel over Papini, zijn *Brieven van paus Celestinus VI*, een interview en zijn zeventigste verjaardag.²⁸⁴

Daarnaast verschijnen onder andere twee artikelen over Gabriele d'Annunzio, waarvan een In memoriam,²⁸⁵ een In memoriam van Miguel de Unamuno,²⁸⁶ een herdenkingsartikel over Lorenzo il Magnifico,²⁸⁷ een bespreking van een bloemlezing uit

²⁷⁶Respectievelijk verschenen in DT, 28 augustus 1928; 18 maart 1931; 21 mei 1932; 3 september 1939; 19 juli 1952.

²⁷⁷DT, 5 juli 1934; 30 april 1939; 15 april 1950.

²⁷⁸DT, 12 november 1939.

²⁷⁹DT, 18 oktober 1936.

²⁸⁰Respectievelijk verschenen in DT, 7 juli 1940; 10 september 1949.

²⁸¹DT, 15 december 1951; 4 maart 1952. Zie dit hoofdstuk, noot 256.

²⁸²Vgl. B. Matteucci, 'De katholieke literatuur in Italië van 1900 tot heden', in: Taels, *De katholieke literatuur in de XXe eeuw*, deel II, p. 71-102, met name p. 76-77.

²⁸³DT, 27 augustus 1930; 6 januari 1932; 16 december 1932; 6 december 1934.

²⁸⁴Respectievelijk verschenen in DT, 13 september 1938; 15 januari 1949; 8 november 1950; 9 januari 1951.

²⁸⁵DT, 15 maart 1933; 2 maart 1938.

²⁸⁶DT, 5 januari 1937.

²⁸⁷DT, 8 april 1942.

de *Decamerone*²⁸⁸ en van een vertaling van Piero Misciattelli's *Savonarola's laatste meditatie*,²⁸⁹ een aankondiging van *Riet in den wind* (*Canne al vento*) van Grazia Deledda,²⁹⁰ een bespreking van Piero Chiminelli, *Heilig jaar in de geschiedenis*,²⁹¹ van een studie van Felix Rutten over Manzoni²⁹² en van een artikel van P.M. Pasinetti, 'The incredible Italians'.²⁹³

Scandinavische letteren

Niet alleen uit zijn brieven uit Hammerfest (1929) blijkt de aantrekkingskracht van Noorwegen, maar ook uit beschouwingen over Olav de heilige,²⁹⁴ een bespreking van *Peer Gynt* van Henrik Ibsen²⁹⁵ en van *Twee levenden en een doode* van Sigurd Christiansen,²⁹⁶ en verder uit een In memoriam van de bekeerlinge Sigrid Undset²⁹⁷ en van Knut Hamsun.²⁹⁸

Uit het Zweedse taalgebied recenseert Van Duinkerken *Met open armen* van Gösta Gustaf-Janson²⁹⁹ en hij schrijft een verjaardagsartikel over Selma Lagerlöf.³⁰⁰ Een studie van K.F. Proost is aanleiding in te gaan op de Deense auteur Georg Brandes³⁰¹ en ter gelegenheid van de tachtigste verjaardag van de Deense bekeerling Johannes Jørgensen werpt Van Duinkerken een terugblik op diens arbeid.³⁰² Ook besteedt hij een bijdrage aan een catalogus van de Bibliotheca Danica.³⁰³ Over het blijspel *Erasmus Montanus* van de achttiende-eeuwer Ludvig Holberg verschijnt op 12 juni 1948 een artikel. Algemene beschouwingen over Scandinavië betreffen de Scandinavische pers vlak vóór de oorlog en een reactie op de voorstelling van Vondel in Scandinavische literatuurboeken naar aanleiding van een artikel van K.L. Johannessen.³⁰⁴

Klassieke letteren

Het voorspel van alle kunst ligt bij Plato, zo valt af te leiden uit het begin van het derde deel van Van Duinkerken's bundel *Mensen en meningen*, dat de kunst betreft. Dit derde deel opent met drie artikelen, die alle oorspronkelijk zijn verschenen in de rubriek Van week tot week. Hierin bespreekt Van Duinkerken vertalingen van *Alcibiades* en *Gorgias* en een studie van H.J.M. Broos over Plato's beschouwing van Kunst

²⁸⁸D T, 13 januari 1949.

²⁸⁹D T, 21 januari 1949.

²⁹⁰D T, 19 april 1931.

²⁹¹D T, 11 maart 1950.

²⁹²D T, 4 februari 1940.

²⁹³D T, 24 mei 1952.

²⁹⁴D T, 27 juli 1930; 9 oktober 1950.

²⁹⁵D T, 5 juni 1934.

²⁹⁶D T, 13 augustus 1932.

²⁹⁷D T, 18 juni 1949. Van Duinkerken had Sigrid Undset op zijn heenreis naar Hammerfest persoonlijk ontmoet. In zijn vertaling verscheen van haar *Paapse stoutigheden* (1929).

²⁹⁸D T, 20 februari 1952.

²⁹⁹D T, 20 april 1939.

³⁰⁰D T, 20 november 1938.

³⁰¹D T, 1 september 1940.

³⁰²D T, 6 november 1946.

³⁰³D T, 31 januari 1939.

³⁰⁴Respectievelijk verschenen in D T, 14 april 1940; 7 februari 1952.

en Schoonheid.³⁰⁵ Andere bijdragen over Plato aan *De Tijd*, niet opgenomen in de genoemde bundel, betreffen een studie van B.A.M. Naaykens MSC, van M.C.D. Kuilman en Plato's *Io*.³⁰⁶

Overige besproken vertalingen zijn *Herschepinghe* van Ovidius, vertaald door Vondel en bewerkt door L.C. Michels in de Vondelreeks van de Maatschappij van Goede en Goedkope Lectuur,³⁰⁷ Homerus' *Odyssee*, vertaald door A.W. Timmerman,³⁰⁸ de vertaling van brieven van Horatius door An Rutgers van der Loeff³⁰⁹ en de vertaling door Ida Gerhardt van *Georgica* van Vergilius, besproken in een artikel dat ook aandacht besteedt aan twee studies over de Romeinse oudheid.³¹⁰

Andere studies die Van Duinkerken in de publiciteit brengt betreffen Oud-Egypte,³¹¹ Rome,³¹² Socrates en Cicero,³¹³ Seneca,³¹⁴ Pindarus,³¹⁵ Tacitus,³¹⁶ Tertullianus,³¹⁷ Augustinus³¹⁸ en Latijnse en Griekse letterkunde in het algemeen.³¹⁹

Overige buitenlandse letteren

Drie-en-een-halve eeuw na de dood van Luis de Camoës laat Van Duinkerken de lezer kennismaken met deze "grootste dichter van Portugal".³²⁰ Van het buurland van Portugal bespreekt hij een studie van G.J. Geers over de Renaissance in Spanje,³²¹ de filosoof José Ortega Y Gasset³²² en reageert hij op een artikel over linksgeoriënteerde katholieken in Spanje.³²³ In de rubriek 'De Bockenplank' kondigt hij vijf vertaalde boeken aan, waaronder het door J. Slauerhoff en R. Schreuder vertaalde *Don Segundo Sombra*, het meesterwerk van de Argentijnse Ricardo Güiraldes, die hierin een beeld van de gaucho schetst dat herinnert aan een fragment uit het leven van Jezus.³²⁴

Resten nog beschouwingen over de Griek Nikos Kazantzakis,³²⁵ de Hongaarse

³⁰⁵Respectievelijk verschenen in DT, 25 oktober 1947, 28 augustus 1948, 12 februari 1949. Opgenomen in A. van Duinkerken, *Mensen en meningen* (1951), p. 257-268.

³⁰⁶Respectievelijk verschenen in DT, 27 juli 1938; 14 april 1949; 21 februari 1951.

³⁰⁷DT, 20 maart 1934.

³⁰⁸DT, 27 maart 1934. Vgl. A. van Duinkerken, 'De blinde Homerus', in: idem, *De mensen hebben hun gebreken* (1935), p. 11-48.

³⁰⁹DT, 8 december 1949.

³¹⁰DT, 1 april 1950.

³¹¹DT, 1 oktober 1936.

³¹²DT, 4 oktober 1936.

³¹³DT, 15 april 1950.

³¹⁴DT, 7 juni 1940.

³¹⁵DT, 12 september 1951.

³¹⁶DT, 19 april 1931; 13 juli 1938.

³¹⁷DT, 1 februari 1947.

³¹⁸DT, 12 april 1947. Dit betreft F. van der Meers *Augustinus, de zielzorger*. Hier kan ook verwezen worden naar de studie van G. Papini, *Sint Augustinus. De geschiedenis eener ziel*, besproken in DT, 27 augustus 1930.

³¹⁹DT, 13 januari 1950; 26 oktober 1951; 12 juni 1952.

³²⁰DT, 10 juni 1930.

³²¹DT, 17 februari 1932.

³²²DT, 13 en 14 november 1935.

³²³DT, 15 januari 1937.

³²⁴DT, 19 april 1931. Vgl. J. Terlingen, 'De Spaanse katholieke literatuur in Zuid-Amerika van 1900 tot heden', in: Taels, *De katholieke literatuur in de XXe eeuw*, deel II, p. 149-208, met name p. 170.

³²⁵DT, 3 oktober 1933.

priester-dichter Laszlo Mecss,³²⁶ de Zwitserse schrijfster Maria Waser,³²⁷ de Japanse Naoshi Tokoenaga,³²⁸ de *Wayang-liederen* van de Indonesische Noto Soeroto,³²⁹ *Menschen in den zomernacht* van de Finse auteur F.E. Sillanpaa³³⁰ en een bundel Zuid-afrikaanse poëzie.³³¹

2.2. NIET-CONTEMPORAINE NEDERLANDSE EN VLAAMSE LETTERKUNDE

Van de niet-contemporaine Nederlandse auteurs is Joost van den Vondel degene over wie Van Duinkerken het eerst schrijft: op 27 december 1929 bespreekt hij het derde deel van *De werken van Vondel*, uitgegeven door de Maatschappij voor Goede en Goedkope Lectuur. Guido Gezelle is de laatste niet-contemporaine auteur aan wie een beschouwing wordt gewijd: op 10 mei 1952 beschrijft Van Duinkerken de kerk te Brugge waar deze dichter werd gedoopt.

Het is niet verrassend dat Vondel met 21 bijdragen het meest besproken wordt. Hoewel de eerste kennismaking met deze dichter stroef verliep en niet de hevige schok teweegbracht die tijdens het lezen van Racine optrad, groeide hieruit geleidelijk wel een levenslange hechte vriendschap.³³² Met de studie van deze dichter, bekeerling en reiziger van Zuid naar Noord, sluit Van Duinkerken zich aan bij de katholieke traditie sinds Thijm: "Hij [Thijm] zocht in het verleden van het katholicisme de inspiratie voor de toekomst van de Katholieke Kerk in Nederland" en in dit verleden kreeg Vondel een zeer belangrijke rol toebedeeld.³³³ Met name de Nijmeegse hoogleraar B.H. Molkenboer op had in deze traditie een prominente plaats.³³⁴ Op 11 oktober 1940 aanvaardt Van Duinkerken met het uitspreken van de rede *Pascha-problemen* het bijzonder hoogleraarschap in de Vondelstudie te Leiden. In januari van dit jaar was over deze benoeming een overvloed aan verhitte artikelen verschenen in diverse dagbladen, waaronder *Het Volk*, *Het Vaderland*, *De Maasbode*, *Vooruit*, *De Avondpost*, *De*

³²⁶DT, 22 oktober 1939.

³²⁷DT, 2 januari 1942.

³²⁸DT, 13 maart 1934.

³²⁹DT, 7 oktober 1931.

³³⁰DT, 16 november 1939.

³³¹DT, 14 september 1939.

³³²Zie hoofdstuk 1, paragraaf 1. Om een beeld te krijgen van deze levenslange vriendschap kan verwezen worden naar de talrijke artikelen over Vondel. Enkele, waaronder niet de beschouwingen over Vondel in *De Tijd*, zijn opgenomen in *Verzamelde geschriften*, deel III (1962), p. 273-482.

³³³DT, 27 mei 1936 ['Thijm als katholiek'].

³³⁴Zie Roes, *Een schaduw die verschuift*, p. 39-40. In de Vondelstudie heeft het klein-seminarie Hageveld een belangrijke rol gespeeld, alwaar de Vondeldeskundige en latere bisschop A.J. Callier doceerde. Zijn lessen hebben de latere Vondeldeskundigen B.H. Molkenboer en C.R. de Klerk beïnvloed. Vgl. Rogier en De Rooy, *In vrijheid herboren*, p. 489-490. Hadden de 'katholieke jongeren' aanvankelijk bezwaren tegen de roomse monumentaliteit van de Vondelkenner Molkenboer, op 26 oktober 1933 houdt Van Duinkerken in *De Tijd* een nabeschouwing over diens inaugurale rede *Het rytme der Vondel-waardeering*. In 1939 levert hij onder de titel 'Vondels ontgoocheld vaderschap' een bijdrage aan *Studies over Vondel en zijn tijd. Liber amicorum van B.H. Molkenboer* (Amsterdam 1939), p. 128-135. In DT, 31 juli 1948 verschijnt een In memoriam van B.H. Molkenboer, geschreven door Van Duinkerken.

Nieuwe Rotterdamsche Courant, *Haagse Post*, *Het Volksdagblad*, *De Groene* en *De Protestant*. Ook *De Tijd* volgde de discussie van nabij.³³⁵

In *De Tijd* blijft Van Duinkerken na 27 december 1929 de uitgave van Vondels werk door de Maatschappij voor Goede en Goedkoope lectuur volgen.³³⁶ Daarnaast is vooral de Vondelherdenking in 1937 aanleiding enkele facetten van diens persoonlijkheid, populariteit en katholiciteit te bespreken.³³⁷ Na de oorlog krijgt Vondel slechts twee keer aandacht: het betreft een postuum uitgegeven biografie over de jonge Vondel van B.H. Molkenboer en een studie van J. Noë SJ over de religieuze bezieling van Vondels werk.³³⁸

Op Vondel volgt Willem Bilderdijk aan wie Van Duinkerken tien bijdragen wijdt, waarvan de meeste in de jaren dertig zijn verschenen. De eerste daarvan betreft niet zozeer Bilderdijk zelf, maar diens vriendin Katharina Schweickhardt.³³⁹ Behalve recensies over vier studies verschijnen voornamelijk herdenkingsartikelen in 1931.³⁴⁰ Over J.A. Alberdingk Thijm verschijnen negen artikelen, waaronder een reeks die ingaat op verschillende aspecten van zijn persoonlijkheid naar aanleiding van het proefschrift van H.L.M. van Can.³⁴¹ De andere artikelen gaan over onder andere dezelfde studie, een schoolbloemlezing met gedichten van Thijm, twee herdenkingsartikelen naar aanleiding van de sterfdag en een artikel van L.J. Rogier.³⁴² Zeven keer wordt Erasmus besproken: naast een vierdelige reeks gaat de recensie over een studie van R.R. Post, een bloemlezing en een vertaling van *De lof der zotheid*.³⁴³

Guido Gezelle steekt wat aantal betreft, zeven, met kop en schouders uit boven de andere Vlaamse auteurs. Dat dit niet vanzelfsprekend een positief waardeoordeel

³³⁵DT, 5 januari (avondblad), 13 januari (ochtendblad), 15 januari (avondblad), 16 januari (avondblad, waarin de publicaties van Van Duinkerken over Vondel worden vermeld), 20 januari (avondblad) en 29 januari 1940 (avondblad); een korte biografie van Van Duinkerken op 3 april 1940 (ochtendblad); een parafrase van zijn rede op 11 oktober 1940 (avondblad). Zie ook hoofdstuk 1, noot 53.
³³⁶DT, 24 december 1930; 4 november 1931; 25 november 1932; 20 maart 1934; 17 januari 1936; 18 december 1936.

³³⁷DT, 18, 19, 20 en 24 november 1937. De weergave van de Vondelspeech van C. Gerretson op 18 november 1937 ontlokt een reactie van Gerretson zelf in DT, 29 november 1937, waarin deze vooral de volgens hem verkeerde voorstelling van Van Duinkerken over de leer van de calvinisten aan de kaak stelt. Deze reactie is later opgenomen onder de titel 'Om de geschiedkundige waarheid', in: *Verzamelde werken* (Baarn 1973), p. 398-400. Ook volgt op deze reeks over Vondel op 2 december 1937 in *De Tijd* een reactie van P. Dezaire met een naschrift van Van Duinkerken.

³³⁸Respectievelijk verschenen in DT, 27 oktober 1951; 5 januari 1952.

³³⁹DT, 15 april 1930.

³⁴⁰Recensies van de studies verschijnen in DT, 25 maart 1931; 13 februari 1934; 5 januari 1941; 19 juni 1943. De herdenkingsartikelen zijn te lezen in DT, 26 en 28 maart 1931; 12 december 1931. Aan een bloemlezing gedichten wordt aandacht besteed in DT, 19 juni 1943. Ook wordt Bilderdijk genoemd als de grootste dichter uit de school van P.J. Uylensbroek in DT, 17 november 1938.

³⁴¹DT, 20, 27 en 29 mei 1936; 3 juni 1936.

³⁴²Respectievelijk verschenen in DT, 8 mei 1936; 18 juni 1939; 16 maart 1939 en 16 maart 1949; 27 september 1951. In DT, 5 december 1931 vertelt Van Duinkerken over een Sinterklaasavond in de negentiende eeuw, toen Thijm bij Potgieter *Sint Niklaasgoed 1850*, een bundel eigen verzen, kwam afleveren.

³⁴³DT, 13, 14 en 17 februari, 19 maart 1936; 20 augustus 1939; 23 maart 1941; 29 augustus 1949. Vgl. A. van Duinkerken, 'De jichtlijder Erasmus', in: idem, *De mensen hebben hun gebreken* (1935), p. 115-125.

betekent, blijkt uit de persoonlijke bedenkingen die Van Duinkerken al op het seminarie jegens deze priester-dichter had. Omdat hij bij de andere seminaristen geen verwanten vond, zocht hij deze destijds vooral in de lectuur. De wereld van Gezelle bleek voor de Brabantse seminarist, die een gemeenschapsmens was en vrijwel nooit alleen, te weinig bevolkt te zijn met levende mensen.³⁴⁴ In zowel de eerste als de laatste bijdrage over deze priester-dichter keert Van Duinkerken terug naar het begin van Gezelles leven: de eerste is geschreven ter gelegenheid van zijn honderdste verjaardag en de laatste leidt de lezer naar de kerk van Sint Anna te Brugge, waar Gezelle werd gedoopt.³⁴⁵ In de tussenliggende periode vraagt Van Duinkerken aandacht voor de studie van Bernard Verhoeven, een rede van P. Sobry, die handelt over Guido Gezelle, Hugo Verriest en Albrecht Rodenbach, een studie van Ab Visser, een artikel van M. Brauns SJ, en een uitgave van Gezelles journalistieke werk 't *Jaer* 30.³⁴⁶

Aan Cd. Busken Huet en Multatuli worden vijf bijdragen gewijd. De beschouwingen over Busken Huet betreffen novellen, zijn correspondentie met E.J. Potgieter, zijn verhouding tot A.L.G. Bosboom-Toussaint en Potgieter, de *Litterarische fantasien en kritieken* en een biografie door C.G.N. de Vooys.³⁴⁷

De werken van Julius Pée over Multatuli vormen de aanzet van de hoeveelheid bijdragen over Multatuli in *De Tijd*: in februari 1937 drie artikelen;³⁴⁸ op 4 januari 1940 een bespreking van *De waarheid over Multatuli en zijn gezin. Een antwoord aan Julius Pée, Menno ter Braak e.a.*, geschreven door de schoondochter van Multatuli; en op 6 maart 1942 een korte aankondiging van Pée's uitgave van *De reisbrieven aan Mimi*.³⁴⁹

Over Benedictus van Haften verschijnt een vierdelige reeks.³⁵⁰ Ook schrijft hij vier keer over Marnix van Sint Aldegonde, naar aanleiding van studies en een gedenkboek.³⁵¹ P.C. Hooft wordt drie keer besproken. Twee beschouwingen zijn geschreven naar aanleiding van een herdenkingsjaar: in 1931 is het 350 jaar geleden dat hij werd geboren en in 1947 is het driehonderd jaar geleden dat deze "dichter der verliefdheid" is gestorven.³⁵² Op 1 december 1951 bespreekt Van Duinkerken de studie van H.W. van Tricht over de verhouding tussen Vondel en Hooft. Ook over Constantijn Huygens verschijnen drie bijdragen, twee naar aanleiding van diens dood, 250 jaar geleden, en één over zijn autobiografie.³⁵³ Behalve een studie over Louis Couperus van

³⁴⁴*Brabantse herinneringen*, p. 99. In zijn literaire oordeel zal de mogelijkheid zich met de auteur te vereenzelvigen een belangrijke rol blijven spelen.

³⁴⁵Respectievelijk verschenen in DT, 27 april 1930; 10 mei 1952.

³⁴⁶Respectievelijk verschenen in DT, 27 april 1930; 31 januari 1948; 18 juli 1949; 26 november 1949 (met een rectificatie op 10 december 1949) en 26 mei 1951. Vgl. A. van Duinkerken, 'Guido Gezelle en de anderen', in: idem, *Mensen en meningen* (1951), p. 328-341; Van Duinkerken's monografie *Guido Gezelle 1830-1899* (1958) en zijn *Guido Gezelle's Kerkhofblommen* (1958).

³⁴⁷Respectievelijk verschenen in DT, 6 september 1931; 13 september 1931; 27 september 1931; 4 augustus 1940; 17 september 1949.

³⁴⁸DT, 14, 18 en 19 februari 1937.

³⁴⁹Voor de discussie over Multatuli tussen Van Duinkerken en Du Perron, zie hoofdstuk III, paragraaf 2.1.

³⁵⁰DT, 11 en 18 oktober, 1 en 15 november 1941.

³⁵¹DT, 17 december 1939; 17 maart 1940; 18 augustus 1940; 15 januari 1949. Ook komt hij ter sprake in DT, 28 januari 1940, als mogelijke dichter van het Wilhelmus.

³⁵²Respectievelijk verschenen in DT, 15 maart 1931; 21 mei 1947.

³⁵³DT, 24 en 25 maart 1937; 8 maart 1947.

Henri van Booven worden van Couperus *De boeken der kleine zielen* en *Het zwevende schaakbord* gerecenseerd.³⁵⁴

Over verschillende auteurs schrijft hij twee keer. De oudste van hen is Hadewijch. Aanleiding om over haar te schrijven zijn een bloemlezing van Johanna Snellen en een studie van M.H. van der Zeyde.³⁵⁵ Van de rederijker Jan Smeken wordt de uitgave van *Dwonder van claren ijse en snee* en van zijn gedicht op de feesten ter ere van het Gulden Vlies besproken.³⁵⁶ Van Dirk Volckertszoon Coornhert wordt een uitgave van *De dolinge van Ulysse* gerecenseerd en hij wordt 250 jaren na zijn dood herdacht.³⁵⁷ Ook met de volkse Bredero kan de lezer twee keer kennismaken: de eerste keer betreft het diens toneelkunst, de laatste keer een rede van A.A. Verdenius over *Bredero's dialect-kunst als Hollandsche reactie tegen Zuid-Nederlandsche taal-hegemonie*.³⁵⁸ Van Hendrik Laurensz. Spiegel bespreekt Van Duinkerken *Hertspiegel*; later gedenkt hij hem bij gelegenheid van zijn vierhonderdste geboortedag.³⁵⁹ Driehonderd jaar na de dood van Johannes Stalpart van der Wiele schrijft Van Duinkerken over deze priester, over wie een jaar later een boek van L.C. Michels verschijnt.³⁶⁰ Aan de geboorte van Jan Luyken wordt een herdenkingsartikel gewijd en de studie van K. Meeuwesse over deze dichter wordt besproken.³⁶¹ Van de religieuze Mechteldis van Lom bespreekt hij gedichten en een studie door L.C. Michels.³⁶² Ook bespreekt hij twee keer A.L.G. Bosboom-Toussaint, dé schrijfster van historische romans in de negentiende eeuw. Op 27 september 1931 beschrijft hij haar vijandschap met Busken Huet en op 1 maart 1937 vraagt hij zich af of zij als schoollectuur geschikt is. Als verbindende schakel tussen de tegenpolen Bosboom-Toussaint en Busken Huet treedt Potgieter in de beschouwing van 27 september 1931 op. Aan hem besteedt Van Duinkerken één keer aan het begin en één keer aan het einde van zijn journalistieke loopbaan aandacht. De eerste keer betreft het een uitgebreide bespreking van Potgieters gedicht 'Mount Vernon', een huldiging van de vrijheidsheld en eerste burger van Amerika George Washington.³⁶³ Op 5 mei 1951 recenseert hij een biografie van Potgieter door Jacob Smit. Over Carel Vosmaer schrijft Van Duinkerken naar aanleiding van de biografie door J.P. Boyens en naar aanleiding van de briefwisseling met Jacques Perk.³⁶⁴ Van de Vlaming Prosper van Langendonck recenseert Van Duinkerken gedichten en de studie die door Albert Westerlinck aan hem is gewijd.³⁶⁵

³⁵⁴Respectievelijk verschenen in DT, 9 januari 1934; 8 november 1935; 27 januari 1951. Vgl. A. van Duinkerken, 'Louis Couperus', in: F. Bordewijk, M. ter Braak, N.A. Donkersloot e.a., *Over Louis Couperus* (Amsterdam 1952), p. 45-48.

³⁵⁵Respectievelijk verschenen in DT, 4 november 1932; 14 februari 1935.

³⁵⁶Respectievelijk verschenen in DT, 19 oktober 1946; 26 april 1947.

³⁵⁷DT, 26 oktober 1939; 27 oktober 1940.

³⁵⁸Respectievelijk verschenen in DT, 31 december 1929; 2 november 1933.

³⁵⁹DT, 30 augustus 1931; 11 maart 1949.

³⁶⁰Respectievelijk verschenen in DT, 21 december 1930; 24 juni 1931. Vgl. bloemlezing, samengesteld door Anton van Duinkerken, van *J. Stalpart van der Wiele: Gulden jaars feest-dagen. Heiligen der Nederlanden* (1941). Zie ook de inleiding van Van Duinkerken in: L.C. Michels, *Filologische opstellen* (1957).

³⁶¹DT, 16 april 1949; 12 januari 1952.

³⁶²DT, 14 december 1946; 12 oktober 1948.

³⁶³DT, 5 maart 1932.

³⁶⁴Respectievelijk verschenen in DT, 8 juli 1931; 12 augustus 1938.

Van de auteurs die één keer onderwerp van bespreking zijn, is Henric van Veldeken de oudste.³⁶⁶ Daarna volgen de Zuidbrabantse mysticus Ruusbroec in een tweedelige recensie over de studie van W.H. Beuken³⁶⁷ en de Vlaming Cornelis Crul.³⁶⁸ Maria Tesselschade Roemers Visschers sterfdag in 1649 wordt herdacht³⁶⁹ en de zeventiende-eeuwse bundels *Goddelicke lof-sanghen* van de Zuidnederlander Justus de Harduyn³⁷⁰ en *Over-Ysselsche sangen en dichten* van Jacobus Revius worden besproken.³⁷¹ Daarnaast verschijnen 250 jaren na hun dood herdenkingsartikelen over Petrus Dathenus³⁷² en Joachim Oudaen,³⁷³ over Catharina Questiers 300 jaren na haar geboorte,³⁷⁴ over H.K. Poot 250 jaren na zijn geboorte.³⁷⁵ *Orion* van Pieter Nieuwland wordt op 20 februari 1932 geprezen als één van de meest grandioze gezangen van de Nederlandse dichtkunst en van Jacob Vosmaer recenseert Van Duinkerken een herdruk van *Het leven en de wandelingen van meester Maarten Vroeg*.³⁷⁶ Ook A.C.W. Staring³⁷⁷ en Isaïc da Costa komen aan bod, de laatste naar aanleiding van de studie *Isaïc da Costa's weg naar het christendom. Bijdrage tot de geschiedenis der joodse problematiek in Nederland* van Jaap Meijer.³⁷⁸

Uit de negentiende eeuw wordt een herdruk van *Hermingard van de Eikenterpen* van Aernout Drost besproken, de roman die de aanvang betekent van de historische-romantraditie in Nederland.³⁷⁹ Van de grote negentiende-eeuwse Vlaming Hendrik Conscience bespreekt hij op 22 februari 1947 een uitgave van *De oom van Felix Rooboek*. Over Albrecht Rodenbach verschijnt vijftig jaar na diens dood een beschouwing op 22 juni 1930.

Het is duidelijk dat Vondel boven alle andere niet-contemporaine Nederlandse auteurs uitsteekt. Dit is met name vóór de oorlog het geval, doordat hij dan wordt herdacht en de Vondeluitgave van de Wereldbibliotheek verschijnt. Samen met de aandacht voor Hooft, Huygens, Stalpart van der Wiele, De Harduyn, Revius en Benedictus van Haften schittert de Gouden Eeuw in de besprekingen van Van Duinkerken.

Tussen de Contrareformatie en de katholieke emancipatie gaapt de kloof van de

³⁶⁵Respectievelijk verschenen in DT, 10 augustus 1939; DT, 2 november 1946. Deze studie ontving Van Duinkerken van Albert Westerlinck op 17 februari 1946, af te leiden uit de opdracht in het exemplaar dat thans in mijn bezit is. Voorin heeft Van Duinkerken in zijn verzorgde kleine handschrift studies over Van Langendonck genoteerd, daterend van 1924 tot 1957.

³⁶⁶DT, 10 oktober 1931.

³⁶⁷DT, 10 en 17 augustus 1946.

³⁶⁸DT, 12 november 1949.

³⁶⁹DT, 24 juni 1949.

³⁷⁰DT, 15 maart 1933.

³⁷¹DT, 23 mei 1935.

³⁷²DT, 17 maart 1938.

³⁷³DT, 25 april 1942.

³⁷⁴DT, 21 november 1931.

³⁷⁵DT, 29 januari 1939.

³⁷⁶DT, 31 maart 1950.

³⁷⁷DT, 11 augustus 1940.

³⁷⁸DT, 24 mei 1947. Vgl. A. van Duinkerken, 'Da Costa en zijn katholieke tijdgenoten' in: idem, *Nij-meegse colleges* (1967), p. 287-294.

³⁷⁹DT, 1 juni 1939.

Verlichting: “Een eeuw van weelde en lichtzinnigheid, van galante travesti en van teederen weemoed, een eeuw van stilgeworden humanisme en van ontbindende orthodoxie is de achttiende eeuw”, aldus het voorwoord van *Poëzie uit den pruikentijd*.³⁸⁰ Met deze eeuw van de ratio en het sentiment wisten ook katholieken uit de eerste helft van de twintigste eeuw zich nauwelijks raad: zij zochten hun identiteit in de Middeleeuwen, de Gouden Eeuw en bij negentiende-eeuwse katholieke Franse auteurs. Ook in de bibliografie van Van Duinkerken als journalist bij *De Tijd* is het stil in de Verlichting, hoewel hij in zijn eigen bibliotheek volgens C.J. Kelk, zijn collega-bloemlezer van de “bliksem-anthologie” *Poëzie uit den pruikentijd*, talrijke achttiende-eeuwse dichters had verzameld.³⁸¹ Via Bilderdijk, die zeer ruim vertegenwoordigd is, belanden we in de negentiende eeuw, waar Multatuli en Gezelle het meest worden besproken. Ook mevrouw Bosboom-Toussaint, ofwel Truitje Toussaint, Potgieter en Busken Huet worden meer dan eens genoemd.

Met de meesten van deze auteurs maakt de vooroorlogse lezer kennis. Ruusbroec, Jan Smeken en Da Costa en Conscience worden alleen na de oorlog besproken. Het is vooral Gezelle, en eenmalig ook Hooft, Huygens, Bredero, Busken Huet, Prosper van Langendonck en Potgieter over wie zowel vóór als na de oorlog artikelen verschijnen.

Het moge duidelijk zijn dat Van Duinkerken in *De Tijd* ruim en regelmatig aandacht besteedt aan niet-contemporaine Nederlandse auteurs. Zo geeft hij zelf gestalte aan één van de eisen die hij aan een goed criticus stelt: laten zien dat een boek niet slechts een ‘boek van de week’ is, maar een waarde heeft die de eeuwen overstijgt.

2.3. CONTEMPORAINE NEDERLANDSE EN VLAAMSE LETTERKUNDE

H. Marsman staat met vijftien bijdragen kwantitatief bovenaan de lijst van de meest besproken contemporaine auteurs. De onderwerpen van de recensies weerspiegelen de uiteenlopende creatieve publicaties van de besproken auteur. Van Duinkerken bespreekt van Marsman kritiekbundels, poëzie – waarbij hij zowel de eerste als de vierde druk van *Porta Nigra* recenseert –³⁸² proza, het *Verzameld werk* en de studie over Menno ter Braak.³⁸³ Ook geeft hij schermutselingen rondom de bekroning van

³⁸⁰*Poëzie uit den pruikentijd* (1938), een bloemlezing met gedichten uit de achttiende eeuw, samengesteld door Anton van Duinkerken en C.J. Kelk. Dat Van Duinkerken een bundeltje achttiende-eeuwse poëzie samenstelt, kan dan ook tamelijk revolutionair worden genoemd. Het tekent zijn overtuiging dat in elke eeuw wel iets menselijks is te vinden, dat ook de moderne lezer aanspreekt. Zelden is onze smaak dezelfde als die van de achttiende-eeuwer, aldus Van Duinkerken, “maar soms openbaart hij, als bij toeval, en tusschen veel verouderd praten door, zijn eigenaardige menselijkheid, en dan luistert ook de moderne lezer met aandacht naar de dichterstem.” (p. 5).

³⁸¹C.J. Kelk, *Wie ik tegen kwam* ('s-Gravenhage 1981), p. 79–87, met name p. 82. Op 13 april 1963 verschijnt in *De Tijd* een bericht van Van Duinkerken over bronnenstudies, ‘Studie van ongepubliceerde bronnen; vrijrijzen van een tijdperk; Nederland als kruispunt’. Dit is voor P. Buijnsters aanleiding Van Duinkerken een wegwijzer naar de achttiende eeuw, “een destijds nog nauwelijks ontgonnen kroondomein”, te noemen. P.J. Buijnsters, ‘Het heilsperspectief van de verlichting. Een reflectie bij het 25-jarig bestaan van de Werkgroep 18e eeuw’, in: *De achttiende eeuw*, 26(1994), nr. 2, p. 121–132, p. 127–128.

³⁸²Respectievelijk verschenen in DT, 3 oktober 1934; 18 maart 1937.

³⁸³De laatste twee worden respectievelijk besproken in DT, 6 juli 1938 en 6 april 1939.

Porta Nigra weer, recenseert hij een studie van J.C. Brandt Corstius over Marsman en schrijft hij een In memoriam.³⁸⁴

Over de Tachtiger Lodewijk van Deyssel, de auteur van volksromans Antoon Coolen en de *Forum*-voorman Menno ter Braak schrijft Van Duinkerken veertien keer. Lodewijk van Deyssel wordt door Van Duinkerken trouw gevolgd gedurende zijn gehele periode bij *De Tijd*. Ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van deze zoon van Thijm verschijnt in september 1934 een reeks van negen artikelen, waarin zijn leven, zijn schrijverschap en zijn levensleer aan de orde komen.³⁸⁵ Daarna is zijn 85ste verjaardag aanleiding om twee keer aandacht aan hem te besteden.³⁸⁶ Drie jaren later sterft hij en verschijnt er een In memoriam.³⁸⁷ De overige twee artikelen betreffen de bundel *Nieuwe kritieken* en *Aanteekeningen bij lectuur*.³⁸⁸ Van Antoon Coolen worden romans besproken en er wordt een beschouwing gewijd aan een prijs-uitreiking, aan een bloemlezing van H.C. Andersen, aan een opstel over Hans Carossa en aan een toespraak die is afgedrukt in *Dietsche Warande en Belfort*.³⁸⁹ De recensies over Menno ter Braak reiken van de roman *Hampton Court* tot de uitgave van de briefwisseling met *Forum*-collega E. du Perron,³⁹⁰ waartussen essays worden besproken en een korte discussie over de volksroman plaatsvindt.

Over S. Vestdijk schrijft hij dertien keer, meestal over diens romans, maar ook de poëziebundel *Kind van stad en land* ontgaat Van Duinkerken niet.³⁹¹ Behalve een reactie op een artikel van Vestdijk in *Podium*, die deel uitmaakt van een polemiek omtrent *Tranen der acacia's* van W.F. Hermans³⁹² en de kandidatuur van *Het vijfde zegel* voor de C.W. van der Hoogtprijs,³⁹³ verdient de essaybundel *De glanzende kiemcel* een bijzondere vermelding. Deze beschouwingen over het wezen en de techniek van poëzie zijn als lezingen ontstaan in het gijzelaarskamp Beekvliet te Sint Michielsgestel, waar Van Duinkerken en Vestdijk een periode tegelijkertijd verbleven. Van Duinkerken heeft helaas zelf deze lezingen over poëzie niet bijgewoond, omdat zij gehouden werden in het vroege voorjaar van 1943 toen hij al vertrokken was.³⁹⁴

³⁸⁴Respectievelijk verschenen in DT, 23 september 1935 en 19 juni 1936 (bekroning); 23 oktober 1951; 23 juli 1940.

³⁸⁵DT, 7, 11, 12, 13, 15, 18, 19, 20 en 21 september 1934. Ooit was het de bedoeling deze artikelen over Van Deyssel uit *De Tijd* en andere uit *De Gemeenschap* in boekvorm te publiceren. Zij liggen persklaar gebundeld in het Letterkundig Museum. Over de bedoeling van dit onuitgegeven boek schrijft Van Duinkerken in de inleiding: "Ik heb alleen willen nagaan, in hoeverre het geloof van Jozef Alberdingk Thijm vruchtbaar geweest is voor den arbeid van diens jongsten zoon. Te vaak stelt men de Tachtiger beweging uitsluitend voor als eene omwenteling der kunstbegrippen van de negentiende eeuw; men meent dan dat deze litteraire revolutie weinig of geen gevolgen zou hebben gehad voor de geestelijke ontwikkeling en de maatschappelijke samenleving der Nederlanders."

³⁸⁶DT, 21 en 23 september 1949.

³⁸⁷DT, 28 januari 1952.

³⁸⁸Respectievelijk verschenen in DT, 8 januari 1930 en 22 juli 1950.

³⁸⁹Respectievelijk verschenen in DT, 12 juni 1930; 27 juli 1941; 16 juli 1949; 2 september 1950. Aan Coolen droeg Van Duinkerken *Wereldhistorie per post* (1941) op, met de woorden "deze brieven in de plaats der vele, die ik verzuimde hem te schrijven".

³⁹⁰Respectievelijk verschenen in DT, 11 november 1931; 25 juli 1949.

³⁹¹DT, 17 augustus 1936.

³⁹²DT, 11 februari 1950. Zie hierover hoofdstuk IV, paragraaf 1.2.2.

³⁹³DT, 15 juni 1938.

³⁹⁴Van Duinkerken verliet Beekvliet op 18 december 1942, Vestdijk op 1 maart 1943. Zie DT, 14

Over Arthur van Schendel en J.W.F. Werumeus Buning verschijnen elf besprekingen. Van Van Schendel worden romans, het epische gedicht *De Nederlanden* en een studie van G.H. 's-Gravesande besproken.³⁹⁵ Ook schrijft Van Duinkerken een In memoriam.³⁹⁶ J.W.F. Werumeus Buning wordt van 1934 tot 1951 gevolgd, van zijn *Culinaire tierelantijnen* tot *Het gebroken hart of de reis naar Barcelona*.³⁹⁷

Aan Herman Gorter, Henriëtte Roland Holst, Frederik van Eeden, Gerard Brom en Gerard Knuvelde worden tien artikelen besteed. De studies van Henriëtte Roland Holst, J.C. Brandt Corstius en van J. de Kadt over Gorter worden besproken, de herinneringen van Geertruida Carelsen aan Gorter, de *Sonnetten*, twee keer *Mei*, *De school der poëzie* en tot slot wordt zijn sterfjaar herdacht.³⁹⁸ De recensies over Henriëtte Roland Holst betreffen zowel haar studies over bijvoorbeeld Tolstoj, Gezelle en Gorter als ook haar poëzie. Van Duinkerken recenseert in de rubriek Van week tot week zowel de eerste druk als de herdruk van haar bundel *In de webbe der tijden*.³⁹⁹ In beide noemt hij het Maria-gedicht en sluit hij af met haar uitspraak: "De avondzang is niet minder schoon dan de morgenzang, rijper zeker, en misschien rijker." In de eerste recensie wordt deze zin geparafraseerd en betrokken op haar eigen persoonlijke en dichterlijke ontwikkeling, terwijl de tweede recensie hem letterlijk weergeeft om te laten zien dat hij door het grote gedicht 'licht en schaduw' wordt bevestigd. Maar ook zijn er opvallende verschillen tussen beide besprekingen: in de eerste besteedt Van Duinkerken bijvoorbeeld meer aandacht aan de algemene waarde van geschiedzangen en aan de eigenlijke inhoud van de bundel, terwijl in de tweede recensie vooral de religieuze kracht en de eenheid tussen de aardse seizoenwisselingen en het kosmische leven ("dubbel tijdgenootschap") worden benadrukt. De ondertitels wekken overigens een omgekeerde indruk: 'Religieuze inkeer' in de eerste, 'Het mee-leven' in de tweede bespreking. Voorop staat in elk geval dat Van Duinkerken Henriëtte Roland Holst ook in deze bundel beschouwt als een buitengewoon dichteres. Naast besprekingen van haar werk, doet hij ook verslag van een uitvoering ter gelegenheid van haar

oktober 1950 [S. Vestdijk, *De glanzende kiemcel*]. Zie hierover A. van Duinkerken, 'Vestdijk op het Seminarie', in: M. Nord (red.), *Over S. Vestdijk* (Amsterdam 1948), p. 75-79; S. Vestdijk, *Brieven uit de oorlogsjaren aan Theun de Vries*, 's-Gravenhage 1968. Op 27 september 1942 schrijft Vestdijk aan De Vries: "Mijn publiek – en een nogal dankbaar publiek – bestaat uit de heeren Ritter en Asselbergs; maar ook in de vrije maatschappij kiest men zijn publiek niet, zooals je weet..." Ibidem, p. 58-59. In 1946 stuurt hij Van Duinkerken het gedicht 'Lied' toe, dat hij aan zijn kampgenoot heeft opgedragen (brief Vestdijk aan Van Duinkerken, 27 maart 1943, LM, inv.nr. 325). Over Vestdijk in Beekvluit vertelt Van Duinkerken in een interview de volgende anecdote ter illustratie van zijn theorie over het praktische inzicht van kunstenaars: "In het gijzelaarskamp was een directeur van de Hoogovens en iemand die aan het hoofd stond van Openbare Werken. Ze wisten niet waar de vuilnisbakken moesten staan. Er was maar één man die de plek aanwees, waar iedereen bij gebaat was, dat was Vestdijk. Conclusie: de onmiddellijke visie op de knooppunten van ruimte en tijd heeft alleen de kunstenaar. De meest praktische mensen zijn musici, beeldhouwers, schilders, dichters, dansers. Ik bedoel *praktisch*, niet in de zin van bedreven zijn in het invullen van een belastingbiljet." Bibeb, 'Ik neem liever psalmen in dan rattenkruid'.

³⁹⁵Respectievelijk verschenen in DT, 21 februari 1946; 14 december 1949.

³⁹⁶DT, 14 september 1946.

³⁹⁷Respectievelijk verschenen in DT, 17 april 1934; 8 juni 1951.

³⁹⁸Respectievelijk verschenen in DT, 11 juli 1933; 12 en 13 juli 1934; 27 december 1947; 14 juli 1933; 17 juli 1934; 29 april 1940 en 19 maart 1949 (*Mei*); 10 juni 1950; 13 september 1952.

³⁹⁹DT, 2 oktober 1948; 5 maart 1949.

tachtigste verjaardag van haar toneelstuk *Thomas More* op 6 maart 1949, met daaropvolgend een gedicht waartoe deze uitvoering hem inspireerde.⁴⁰⁰ De artikelen over Frederik van Eeden beginnen met een bespreking over het *Liber amicorum*, dat vanwege zijn zeventigste verjaardag is samengesteld en eindigen met *De kleine Johannes*.⁴⁰¹ Aan zijn autobiografie *Mijn dagboek*, wijdt Van Duinkerken twee opeenvolgende recensies, waarna recensies over *De nachtbruid*, *De broeders* en *Viator Defessus* volgen.⁴⁰² De beschouwingen over Gerard Brom betreffen zijn cultuurhistorische studies, een artikel bij gelegenheid van zijn 65ste verjaardag en *De heirbaen voor Messias*, geschreven onder het pseudoniem Bartel Drager.⁴⁰³ De literair-historische publicaties van Gerard Knuveler worden nauwlettend gevolgd: de eerste drie recensies gaan over *Vanuit wingewesten*, de laatste recensie betreft het derde deel van *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde*.⁴⁰⁴

Dan volgen Albert Verwey, de “dienaar van zijn tijd”,⁴⁰⁵ de redacteur van *Roeping* M. Molenaar MSC, Albert Helman en de protestants-christelijke dichter Jan H. Eekhout, aan wie Van Duinkerken negen artikelen wijdt. Door het overlijden van Verwey in 1937 verschijnen zeven van de negen beschouwingen vóór de oorlog, waaronder een vierdelige reeks over aspecten van zijn persoonlijkheid naar aanleiding van zijn zeventigste verjaardag, poëzie en een In memoriam.⁴⁰⁶ Tijdens en na de oorlog komen de studies *In het midden van Verwey's dichterschap* van Is.P. de Vooys en *De jeugd van een dichter* van Maurits Uylert aan de orde.⁴⁰⁷ De beschouwingen over M. Molenaar MSC betreffen zijn heiligenlevens; voorts zijn het herdenkingsartikelen ter gelegenheid van zijn zestigste en 65ste verjaardag.⁴⁰⁸ Het laatste artikel handelt over de tweede druk van *Een zeldzaam mensch*, waarvan Van Duinkerken eerder ook de eerste druk had besproken.⁴⁰⁹ Tot 1941 bespreekt Van Duinkerken acht romans en het toneelstuk *Overwintering* van Albert Helman,⁴¹⁰ waardoor deze oorspronkelijk Surinaamse auteur vóór de oorlog een belangrijke plaats inneemt in de recensies van *De Tijd*. Dat hij door katholieken met argusogen werd bespied, blijkt uit de discussie rondom *Serenitas*.⁴¹¹ Ook de besprekingen over Jan H. Eekhout verschijnen vóór en tijdens de

⁴⁰⁰DT, 7 maart 1949. Het gedicht is tevens afgedrukt in *Verzamelde gedichten* (1957).

⁴⁰¹Respectievelijk verschenen in DT, 2 april 1930; 24 juni 1950.

⁴⁰²Respectievelijk verschenen in DT, 23 en 30 september 1930; 8 november 1935; 23 november 1939; 2 februari 1946.

⁴⁰³DT, 16 april 1947 (verjaardag); DT, 8 december 1951 (*De heirbaen*).

⁴⁰⁴Respectievelijk verschenen in DT, 11, 12 en 13 juli 1930; 10 maart 1951.

⁴⁰⁵DT, 16 mei 1935.

⁴⁰⁶DT, 14, 15, 16 en 24 mei 1935 (de reeks); DT, 9 maart 1937 (In memoriam).

⁴⁰⁷Respectievelijk verschenen in DT, 17 oktober 1941; 14 september 1948.

⁴⁰⁸Respectievelijk verschenen in DT, 11 december 1946; 11 december 1951. In *Brabantse herinneringen* wordt pater Molenaar MSC niet genoemd, hetgeen opmerkelijk is omdat hij sinds de oprichting tot het einde van *Roeping* als redacteur aan dit tijdschrift verbonden was en volgens Van Duinkerken, als journalist bij *De Tijd*, van betekenis is geweest voor de katholieke letterkunde. Zijn kracht ligt vooral in zijn hagiografieën, waarin hij niet de traditionele gewoonte volgt biografische of historische informatie te verschaffen als wel zich verdiept in het zieleleven van de desbetreffende persoon. Zie DT, 11 december 1946.

⁴⁰⁹DT, 2 februari 1930 (eerste druk); 11 augustus 1949 (tweede druk).

⁴¹⁰DT, 17 april 1931.

⁴¹¹DT, 26 november 1930. Zie hoofdstuk III, paragraaf 2.2.

oorlog en betreffen zijn poëzie, zijn kandidatuur voor de C.W. van der Hoogtprijs en een door Roel Houwink samengestelde bloemlezing.⁴¹²

Van Duinkerken schrijft acht keer over Jef Last, Theun de Vries, Anthonie Donker, Gabriël Smit, Ed. Hoornik en Robert Franquinet. Van Jef Last recenseert hij geëngageerde romans en documentaires; de laatste beschouwing betreft een felicitatie ter gelegenheid van zijn vijftigste verjaardag.⁴¹³ Theun de Vries krijgt met uitzondering van de recensie over *Karel de Grote*, alleen vóór de oorlog aandacht: in een korte periode van 1929 tot 1934 bespreekt Van Duinkerken van hem poëzie en twee historische romans. Met de juryleden J.C. Bloem en H. Marsman doet hij verslag van de uitreiking van de Domprijs aan De Vries, waarna hij de bekroonde bundel *Westerse nachten* bespreekt.⁴¹⁴ Van Anthonie Donker worden poëziebundels, gebundelde beschouwingen over literatuur en de inaugurale rede *Dichter en gemeenschap* nader bekeken.⁴¹⁵ De laatste recensie over hem betreft de studie *Beeld van tachtig*.⁴¹⁶ De dichter Gabriël Smit volgt hij gedurende zijn gehele periode bij *De Tijd*, vanaf de gedichtenbundel *Voorspel* tot en met een artikel in *Roeping*.⁴¹⁷ Dit geldt ook voor Ed. Hoornik; de eerste recensie gaat over *Het keerpunt*, de laatste over *Het menselijk bestaan*.⁴¹⁸ Ook van de poëzie van Robert Franquinet is Van Duinkerken een trouw lezer: dichtbundels van *Van gulden vlinders* tot *Spiegelgruis* worden besproken.⁴¹⁹

Over J. Slauerhoff, Hendrik de Vries, Bernard Verhoeven, Bertus Aafjes, Dirk Coster, D.A.M. Binnendijk en Garnt Stuiveling schrijft Van Duinkerken zeven keer. De bijdragen over de eerste variëren van beschouwingen over zijn romans tot herdenkingsartikelen.⁴²⁰ Van Hendrik de Vries bespreekt hij poëzie van de *Spaansche liederen* tot *Distels en Aloë's van de Iberische volkspoëzie*.⁴²¹ Studies en vertalingen van Bernard Verhoeven worden besproken, beginnend met *Guido Gezelle* en eindigend met *Over kunst en leven*.⁴²² Van Bertus Aafjes wordt tijdens en na de oorlog vooral poëzie gerecenseerd, maar Van Duinkerken wijdt ook een beschouwing aan zes gebundelde brieven van Aafjes aan Vasalis.⁴²³ Aan Dirk Coster wordt aandacht besteed via besprekingen van zijn bloemlezingen en bundels essays: de eerste recensie betreft *Verzameld proza I*, de laatste de door hem samengestelde bundel *De stad Delft*, een bespreking bij gelegenheid van zijn 65ste verjaardag.⁴²⁴ Ook de bloemlezingen en bundels van

⁴¹²DT, 15 juni 1938; 31 december 1941. Van Duinkerken schreef een ontroerende en niets verbloemde inleiding in *Vlucht naar de vijand*, waarin Eekhout in verhaalvorm beschrijft en bekennt hoe hij, Paul Nijland in het verhaal, tijdens de oorlog voor de verkeerde partij (hij was lid van de NSB) heeft gekozen. Jan H. Eekhout, *Vlucht naar de vijand* (1954).

⁴¹³DT, 1 mei 1948.

⁴¹⁴Respectievelijk verschenen in DT, 14 en 16 juli 1930. De laatste recensie verscheen op 15 april 1950.

⁴¹⁵DT, 7 april 1936.

⁴¹⁶DT, 10 juli 1952.

⁴¹⁷Respectievelijk verschenen in DT, 4 maart 1931; 23 februari 1952.

⁴¹⁸Respectievelijk verschenen in DT, 29 juli 1936; 25 januari 1952.

⁴¹⁹Respectievelijk verschenen in DT, 23 april 1936; 28 december 1949.

⁴²⁰De eerste verschijnt in DT, 21 mei 1930; de laatste in DT, 15 september 1949.

⁴²¹Respectievelijk verschenen in DT, 30 maart 1932; 15 november 1951.

⁴²²Respectievelijk verschenen in DT, 27 april 1930; 31 december 1948.

⁴²³DT, 20 april 1949.

⁴²⁴Respectievelijk verschenen in DT, 23 juli 1930; 3 juli 1952.

D.A.M. Binnendijk worden gerecenseerd, van *Prisma* tot *Tekst en uitleg*.⁴²⁵ Van Stui-veling bespreekt Van Duinkerken eerst de poëziebundel *Elementen* en het laatst de let-terkundige studies *Steekproeven*.⁴²⁶

Daarna volgen A.J.D. van Oosten, Is. Querido, Godfried Bomans, Victor E. van Vriesland, Annie Romein-Verschoor, J. Huizinga en W.F. Hermans met ieder zes bij-dragen. Vóór de oorlog bespreekt hij in een korte periode relatief veel verzen van A.J.D. van Oosten, dikwijls verschillende in één recensie. Zo begint hij met de bun-dels *His masters voice*, *De intocht* en *Vuurwerk* en eindigt hij met *Vuursteen*.⁴²⁷ Ook over Is. Querido, gestorven in 1932, wordt in een kort tijdsbestek zeer vaak geschre-ven: vijf recensies over zijn eigen werk in 1930 en 1931 en één recensie over een studie van A.M. de Jong, “Een nietswaardig boekje”.⁴²⁸ Zeer waarschijnlijk zal louter het onderwerp van deze studie reden voor bespreking zijn geweest, de eerste en de laatste recensie die Van Duinkerken in *De Tijd* expliciet aan A.M. de Jong wijdt. De streek-romans van De Jong bewondert hij niet, in tegenstelling tot die van Coolen, zo vertel-de hij eens aan Martien J.G. de Jong.⁴²⁹ Godfried Bomans wordt zowel vóór als na de

⁴²⁵Respectievelijk verschenen in DT, 21 januari 1931; 22 februari 1951.

⁴²⁶Respectievelijk verschenen in DT, 27 januari 1932; 9 augustus 1950.

⁴²⁷Respectievelijk verschenen in DT, 10 februari 1932; 12 januari 1941. Aan A.J.D. van Oosten droeg hij *Welaan dan, beminde geloovigen* (1933) op met de woorden “één in vertrouwen, omdat wij één geworden zijn in het geloof”.

⁴²⁸DT, 13 september 1933. Het is waarschijnlijk te danken aan Querido dat Van Duinkerken de ‘Anti-Schund’-publicatie, in 1928 uitgegeven bij De Gemeenschap, niet ondertekende. Onder anderen Marsman, Ter Braak, Binnendijk, Albert Kuyle en Jan Engelman richtten zich hierin tegen het tijdschrift *Nu*, geredigeerd door Is. Querido en A.M. de Jong. Waarschijnlijk met deze ‘Anti-Schund’-publicatie in zijn achterhoofd stelt Van Duinkerken in een interview met Albert Kuyle de ‘domheid’ en de schade aan de orde, die De Jong heeft berokkend aan de Brabantse cultuur. Zie Scholten, *Aspecten van het tijdschrift De Gemeenschap*, p. 37–39. Het interview is gepubliceerd als ‘Aan tafel met Anton van Duinkerken’, in: *De Gemeenschap*, 4(1928), nr. 7 (juli), p. 254–261.

⁴²⁹M.J.G. de Jong, *Flierefluitsers apostel*, p. 9–24, p. 16. Vgl. de tegenstelling die Van Duinkerken maakt tussen de voorbeeldige romans van Coolen en het ‘clichématige gewrocht’ *Merijntje Gijnsens jeugd* van De Jong in DT, 12 juni 1930 [‘Antoon Coolen. Winnaar van den duizend-gulden prijs’]. Dat Van Duinkerken met A.M. de Jong niet op goede voet stond, blijkt uit de reactie van de eerste op ‘Mijmeringen van een godzoeker’ van De Jong in *Nu* (1928). Hierin stelt De Jong onder andere aan de hand van Jeanne d’Arc de wrede godsopvatting van christenen aan de kaak. Van Duinkerken dient hem van repliek met het gedicht ‘Sinte Jehanne d’Arc’, in: *De Gemeenschap*, 4(1928), nr. 12, p. 396–397. Daarin stelt hij De Jong voor als iemand die zegt God te haten en die waarschijnlijk uit geldzucht zijn stuk geschreven heeft. De Jong reageert op zijn beurt in ‘Mijmeringen van een god-zoeker’, in: *Nu*, 2(1929), nr. 6 (maart), p. 154–160. Tien jaren later wordt Van Duinkerken in *De Maasbode* van 3 maart 1938 (avondblad) door “een katholiek boekverkoper” ervan verdacht met Coolen en Streuvels aan De Jong een geldsom te hebben gegeven ter gelegenheid van diens vijftigste verjaardag. Dit kon niet door de beugel aangezien De Jong een socialist en schrijver van antikatho-lijke ideeën was. Van Duinkerken spreekt in DT, 4 maart 1938 met klem tegen dat hij zou hebben meegewerkt aan deze gift: hij had de circulaire van het erecomité niet beantwoord en dus niet toege-stemd.

Volgens Martien J.G. de Jong liggen het standsverschil en de onderling uiteenlopende levenshou-dingen ten grondslag aan deze controverse tussen deze twee West-Brabanders: De Jong als een zoon van een landarbeider, die koos vóór het socialisme en vóór religieuze eerbied voor de schepping en tégen de kerkpraktijk van vernieling en bedreiging van het menselijk geluk, tegenover Van Duinker-ken als een telg uit een vooraanstaande familie te Bergen op Zoom, die zijn tijdgenoten tegemoet trad in het harnas van het kerkelijk dogma, waarvan *Hedendaagsche ketterijen* een bewijs is. De type-

oorlog besproken: behalve op het proza gaat Van Duinkerken ook in op een schimpdichtje dat Bomans treft.⁴³⁰ Over Victor E. van Vriesland verschijnen vóór de oorlog twee en na de oorlog vier recensies, die zowel bloemlezingen en studies betreffen als ook zijn eigen poëzie.⁴³¹ Van Annie Romein-Verschoor neemt Van Duinkerken eerst *Vrouwenspiegel* en tot slot *De vruchtbare muze* onder de loep.⁴³² Van J. Huizinga komt een rede over de taak van de pers aan de orde die hij voor de Nederlandse Journalistentkring gehouden heeft, voorts studies en tot slot wordt *Uren met Huizinga* van W.C. Schallenberg-Van Huffel besproken.⁴³³ Met uitzondering van de artikelen over *Tranen der acacia's* en *Ik heb altijd gelijk* betreft de aandacht voor W.F. Hermans reacties op diens uitspraken over het katholicisme.

Hierop volgt een omvangrijk gemêleerd gezelschap van auteurs over wie Van Duinkerken vier of vijf keer schrijft: de katholieken Ernest Michel, Albert Kuyle, Jan Engelman, Louis de Bourbon, Frans van Oldenburg-Ermke, Emile Erens, Michel van der Plas, L.C. Michels, H.W.E. Moller en de bekeerling Herman de Man; voorts Ina Boudier-Bakker, A. den Doollaard, F. Bordewijk, E. du Perron, W.L.M.E. van Leeuwen, Jan Walch, het echtpaar C. en M. Scharthen-Antink, J.L. de Belder, Jan Campert, Willem de Mérode, K. Heeroma, de "asceet van de schoonheid" A. Roland Holst, Hélène Swarth, Gerard den Brabander, Gerrit Achterberg, Maurits Mok en Anna Blaman. Geconcentreerd in de periode van 1928-1931 (met uitzondering van de recensie over *Boek over de mystiek van alle liefde* in 1939) bespreekt hij vier romans van Ernest Michel, die de auteur zelf, als hij in fascistisch vaarwater is beland, verwerpt op grond van hun individualisme.⁴³⁴ Over Albert Kuyle, een andere fascistisch georiënteerde katholieke auteur die zich van collega-redacteur bij *De Gemeenschap* ontwikkelt tot een vijand van Van Duinkerken, verschijnen diverse beschouwingen.⁴³⁵ Ze beginnen met de bundel *Songs of Kalua* en eindigen met de reisverslagen *Het land van de dorst* en *Rond een blaauw meer*.⁴³⁶ Niet alleen recensies, maar ook artikelen waaruit hun

ring van A.M. de Jong kan echter ook gelden voor Van Duinkerken, vooral na de jaren twintig: aange trokken tot het socialisme, zij het in minder strijd bare vorm, een religieuze eerbied voor de schepping en tegen een kerkpraktijk die het menselijk geluk bedreigt. Op deze laatste overeenkomst wijst Martien de Jong later zelf ook, als hij het 'religieus communiceren met de natuur' in de Merijntje Gijzen cyclus een voorbeeld noemt van wat Van Duinkerken onder 'instinctieve religie' verstaat, zoals hij die beschrijft in *Brabantse herinneringen* (p. 211-212). Zie M.J.G. de Jong, *Flie ref lu iters apostel*, in het bijzonder p. 16-22. Geconcludeerd kan worden dat de botsing vooral het radicalisme en de vinnige en de aanvallende toon betreft, waarmee De Jong volgens Van Duinkerken het katholieke geloof en vooral de betekenis van het bovennatuurlijke afwijst.

⁴³⁰DT, 22 maart 1950.

⁴³¹Aan hem droeg Van Duinkerken een gedeelte van zijn gedichtenbundel *Tobias met den engel* [1946] op, 'Binnen den tijd'.

⁴³²Respectievelijk verschenen in DT, 16 oktober 1936; 15 oktober 1949.

⁴³³Respectievelijk verschenen in DT, 18 december 1935 (rede); 21 december 1950 (Schallenberg).

⁴³⁴Ernest Michel is samen met Henri Bruning en Ernst Voorhoeve een belangrijk medewerker van onder andere *De Christophore*, waarvan de redactie tenslotte lid wordt van het Verdinaso (Verbond van Dietse Nationaal-Solidaristen) van Joris van Severen. Over zijn veranderlijke houding tegenover het fascisme en nationaal-socialisme, zie Joosten, *Katholieken en fascisme in Nederland 1920-1940*, p. 334-339.

⁴³⁵Dat Van Duinkerken ooit bevriend was met Albert Kuyle, blijkt onder meer uit zijn inleiding in Kuyles *Alarm* (1933). Hierin schetst hij Kuyle als een virtuoos strijder tegen puriteinse katholieken, die met dit pamflet een manifest van de beweging van jonge katholieken heeft geschreven.

controverse blijkt, zijn in *De Tijd* te lezen: op 31 maart 1936 reageert Van Duinkerken op een artikel van Kuyle in *De Gemeenschap*, waarin deze zijn gal spuwt jegens zijn katholieke vijanden⁴³⁷ en na de oorlog staan ze tegenover elkaar door de beschuldiging van Van Duinkerken aan het adres van voormalige leden van het Zwart Front, die zich zouden richten tegen katholieke auteurs die in de oorlog 'goed' waren geweest.⁴³⁸

Over Jan Engelman schrijft hij alleen vóór de oorlog, beginnend met de verzenbundels *Sine nomine* en eindigend met *Het bezegeld hart*.⁴³⁹ Van Louis de Bourbon, redacteur van *Het Venster*, *Roeping* en *De Gemeenschap*, bespreekt Van Duinkerken ook alleen vóór de oorlog werk, van *Reisverhalen* tot de verzenbundel *In ballingschap*.⁴⁴⁰ Aan Frans van Oldenburg-Ermke wijdt Van Duinkerken vier bijdragen, die dikwijls handelen over meer werken van deze redacteur van *Roeping* en schrijver van onder andere het overzicht *Van Alberdingk Thijm tot Van Duinkerken en Kuyle*. De eerste recensie betreft de roman *Bruno Clasius*, de laatste de literaire bijbelfantasiën *Het evangelie van Judas*, *Het hooglied van Maria Magdalena* en *De openbaring van den apostel Thomas*.⁴⁴¹ Naast twee verjaardagen zijn publicaties van twee heiligenlevens aanleiding om zowel vóór als na de oorlog te schrijven over Emile Erens. De beschouwingen over Herman de Man, auteur van voornamelijk streekromans, beginnen met *De kleine wereld* en eindigen met het bericht over zijn dodelijk vliegtuigongeval.⁴⁴² Na de oorlog wordt de poëzie van Michel van der Plas trouw gevolgd: van 1948 tot 1951 bespreekt Van Duinkerken van hem vier dichtbundels. De eerste is *I hear America singing*, de vierde betreft *De schelp*.⁴⁴³ Van Michels worden studies besproken, van de studie over de nieuwe spelling tot een artikel over Mechtildis van Lom, en er verschijnt van hem een beschouwing bij gelegenheid van zijn zestigste verjaardag.⁴⁴⁴ H.W.E. Moller wordt vooral herdacht: met uitzondering van de twee recensies over *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* betreffen de beschouwingen een In memoriam, een bespreking van herdenkingsartikelen en een levensschets door H.H. Knippenberg.⁴⁴⁵

Over Ina Boudier-Bakker verschijnen diverse artikelen: het eerste betreft *Vrouw Jacob*, het laatste een studie over haar door J. Tersteeg.⁴⁴⁶ Van A. den Doolaard worden drie romans vóór en één na de oorlog besproken,⁴⁴⁷ van F. Bordewijk drie vóór en

⁴³⁶Respectievelijk verschenen in DT, 15 juni 1931; 18 september 1936.

⁴³⁷DT, 31 maart 1936.

⁴³⁸Zie hierover hoofdstuk III, paragraaf 2.2.

⁴³⁹Respectievelijk verschenen in DT, 20 augustus 1930; 10 augustus 1937. Aan Engelman droeg hij zijn bloemlezing van *Dichters der emancipatie* (1939) op.

⁴⁴⁰Respectievelijk verschenen in DT, 27 januari 1932; 11 januari 1940. Van Duinkerken droeg aan Louis de Bourbon een gedeelte van zijn gedichtenbundel *Tobias met den engel* [1946] op, 'Bezuiden Valenciën', dat uit vertalingen van Franse poëzie bestaat.

⁴⁴¹Respectievelijk verschenen in DT, 22 november 1933; 18 januari 1947.

⁴⁴²Respectievelijk verschenen in DT, 28 mei 1932 (gevolgd door een toelichting op 18 juni 1932); 15 november 1946.

⁴⁴³Respectievelijk verschenen in DT, 30 september 1948; 14 augustus 1951.

⁴⁴⁴Respectievelijk verschenen in DT, 6 juli 1930 (spelling); 12 oktober 1948 (Mechtildis van Lom); 22 oktober 1947 (verjaardag).

⁴⁴⁵Respectievelijk verschenen in DT, 25 februari en 3 maart 1928; 7 december 1940; 9 februari 1941; 31 mei 1952.

⁴⁴⁶Respectievelijk verschenen in DT, 8 november 1935; 25 april 1950.

⁴⁴⁷De eerste recensie over Den Doolaard is verschenen in DT, 27 augustus 1932; de laatste in DT, 21 februari 1949.

één tijdens de oorlog en daarnaast wordt aan hem ter gelegenheid van zijn 65ste verjaardag aandacht geschonken.⁴⁴⁸ Over E. du Perron worden gevarieerde beschouwingen geschreven, beginnend met *Uren met Dirk Coster* en eindigend met de briefwisseling tussen hem en Menno ter Braak.⁴⁴⁹ Van W.L.M.E. van Leeuwen valt vooral de aandacht voor *Drift en bezinning* op, een bundel die drie keer aan de orde komt.⁴⁵⁰ In de jaren dertig worden twee boeken van het echtpaar Schar ten-Antink besproken, waarna in 1949 een artikel ter gelegenheid van de tachtigste verjaardag van M. Schar ten-Antink en in 1950 een In memoriam van haar man volgen. Vanaf 1940 worden drie dichtbundels van J.L. de Belder besproken en zijn vertaling van *The ballad of Reading gaol* van Oscar Wilde.⁴⁵¹ Vóór en na de oorlog komt de poëzie van Jan Campert aan de orde, van *Vermilderd landschap* tot *Verzamelde gedichten*.⁴⁵² Van Willem de Mérode, gestorven in 1939, bespreekt hij vóór de oorlog vier publicaties, te beginnen met de bundel *De steile tocht* en eindigend met *Tusschen ploeg en sikkel*.⁴⁵³ Van K. Heeroma wordt zowel literair-historisch werk besproken als poëzie, die onder diens pseudoniem Muus Jacobse verschijnt; van de bloemlezing *Het derde réveil* tot de bloemlezing *Omhoog-omlaag*.⁴⁵⁴ Gedurende zijn gehele *Tijd*-periode volgt Van Duinkerken de dichter A. Roland Holst. Hij bespreekt van hem *Tusschen vuur en maan* (twee gebundelde verhalen), *Een winter aan zee* en de studie *Woest en moe*.⁴⁵⁵ Over de poëzie publiceerde hij *Ascese der schoonheid. Een commentaar op de poëzie van A. Roland-Holst* [1945]. Hierop werd kritiek geleverd door W.H. Stenfert Kroese in *De mythe van A. Roland Holst*, een studie die samen met *A. Roland Holst en de mythe van Ierland* van A.L. Sötemann door Van Duinkerken wordt besproken in de recensie over *Woest en moe*.⁴⁵⁶ De eerste beschouwing over Hélène Swarth gaat over *Acondduw*, de laatste verschijnt naar aanleiding van haar tachtigste verjaardag.⁴⁵⁷ Over de volgens Van Duinkerken 'tijdgebonden' poëzie van Gerard den Brabander verschijnen vier beschouwingen, die beginnen met een recensie over *Vaart* en eindigen met de naoorlogse bundel *Curve*, ingeleid door Ed. Hoornik.⁴⁵⁸ Behalve poëzie van Gerrit Achterberg bespreekt hij ook de bundel *Commentaar op Achterberg*, samengesteld door Fokke Sierksma.⁴⁵⁹ Van Maurits Mok wordt eerst *Exodus* besproken en het laatst de gedichten 'Aan de vermoorden uit Israel' en 'In memoriam Sororis'.⁴⁶⁰ Behalve op romans van Anna Blaman gaat Van Duinkerken na de oorlog ook in op de mening van Bernard Delfgaauw over deze schrijfster.⁴⁶¹

⁴⁴⁸De eerste recensie over Bordewijk is verschenen in DT, 20 mei 1931; het laatste artikel (naar aanleiding van zijn verjaardag) in DT, 10 oktober 1949.

⁴⁴⁹Respectievelijk verschenen in DT, 30 mei 1933; 25 juli 1949.

⁴⁵⁰DT, 4 mei 1936; 11 januari 1937; 15 juli 1950.

⁴⁵¹DT, 14 november 1950.

⁴⁵²Respectievelijk verschenen in DT, 6 januari 1937; 15 januari 1948.

⁴⁵³Respectievelijk verschenen in DT, 22 oktober 1930; 23 februari 1937. Een In memoriam volgt in DT, 24 mei 1939.

⁴⁵⁴Respectievelijk verschenen in DT, 29 mei 1934; 17 maart 1950.

⁴⁵⁵Respectievelijk verschenen in DT, 16 mei 1933; 7 juli 1938; 1 maart 1952.

⁴⁵⁶DT, 1 maart 1952.

⁴⁵⁷Respectievelijk verschenen in DT, 5 maart 1930; 24 oktober 1939.

⁴⁵⁸Respectievelijk verschenen in DT, 23 juli 1932; 18 augustus 1950.

⁴⁵⁹DT, 20 juli 1948.

⁴⁶⁰Respectievelijk verschenen in DT, 17 maart 1938; 14 juli 1950.

Al deze auteurs vormen de groep die Van Duinkerken het vaakst in *De Tijd* bespreekt. Zij worden opgevolgd door een divers gezelschap van auteurs aan wie hij drie-maal aandacht besteedt. Vóór de oorlog zijn dit Nico van Suchtelen, Roel Houwink en Aart van der Leeuw; vóór en tijdens de oorlog Jos. Panhuysen, Kees Meekel,⁴⁶² Frans Erens, C.C.S. Crone, P.C. Boutens, Martien Beversluis, Jac. van Hattum en Eric van der Steen; vóór en na de oorlog P.H. Ritter jr.,⁴⁶³ P.H. van Moerkerken, Pieter van der Meer de Walcheren, Jac. Schreurs msc, Henri Bruning, A. Defresne, Frans Coenen, Marie Koenen, Rogier van Aerde, J.W. Hofstra, Barend de Goede, Mathias Kemp, Lodewijk van Woensel, Han G. Hoekstra, Ida Gerhardt, Leo Boekraad, A. Marja en Jan van Nijlen; na de oorlog verschijnen drie artikelen over J.C. Bloem, Bert Voeten, Reninca en Dick Ouwendijk.

Daarna volgen uiteenlopende auteurs over wie Van Duinkerken twee keer schrijft: Siegfried van Praag, Jan de Hartog, Jan Derks, L.J.M. Feber, Herluf van Merlet, Jo van Ammers-Küller, Jo Boer, Nine van der Schaaf, Ellen Russe, Annie Salomons, Henriëtte van Eyk, Johan Fabricius, Maarten Matisse, Maurits Dekker, Ben Stroman, M. Revis, Bert Schierbeek, Willy Corsari, de dichters Willem Kloos, Jac. van Looy, Gerard Wijdeveld, Jan H. de Groot, Jacques Benoit, Pierre Kemp, Paul Vlemminx, Nico Verhoeven, Harriet Laurey, Vasalis, Jan Leyten, Theo Oegema, Gijs van Rooijen, Frans Babylon en P.C. Boeren.

Ook de Vlaamse letterkunde krijgt van Van Duinkerken regelmatig aandacht, hetgeen niet zo vreemd is gezien zijn inzet voor culturele eenheid tussen de noordelijke en de zuidelijke Nederlanden en zijn betrokkenheid bij de Groot-Nederlandse gedachte, waarmee hij zich aansluit bij zijn voorganger Thijm.⁴⁶⁴ Naast algemene beschouwingen over de Vlaamse letteren, variërend van een recensie over de *Letterkundige almanak voor Vlaanderen* tot een verslag van de Vlaamse poëziedagen op de Sint Geerolfswal te Merendree,⁴⁶⁵ schrijft Van Duinkerken recensies over Vlaamse literatuur.

⁴⁶¹D.T., 7 februari 1951.

⁴⁶²Van Duinkerken opent *De mensen hebben hun gebreken* (1935) met een opdracht aan Kees Meekel, "ter herinnering aan de heerlijke zomer van 1935, toen ik het voor mijn verpozing schreef". Hij heeft inleidingen geschreven bij twee boeken van deze letterkundige eenling en reiziger: *Drie spelen* (1950) en *Cowboys van Canada. Vijftien verhalen* (1950).

⁴⁶³Als lotgenoot in het gijzelaarskamp Sint Michielsgestel schrijft Van Duinkerken in augustus 1942 een lange, genuanceerde inleiding in Ritters essaybundel *Vertoog en ontboezeming* (1947) ter gelegenheid van de zestigste verjaardag van deze "chroniqueur". Voor de herinneringen van Ritter aan Van Duinkerken in onder andere Sint Michielsgestel, zie zijn *Ontmoetingen met schrijvers. Figuren der oude en midden-generatie* (Nijmegen 1956), p. 72-74.

⁴⁶⁴Vgl. bijvoorbeeld A. van Duinkerken, 'Groot Nederland en wij', geschreven in 1930-1931 en opgenomen in idem, *Waarom ik zo denk...* (1948), p. 111-160. Bertus Aafjes over Van Duinkerken's gedeeltelijk Vlaamse identiteit: "Hij doorbrak volkomen de arrogantie waarmee veel Nederlanders de Vlaamse cultuur bekeken als de cultuur van een achterland. Voor hem was de Vlaamse cultuur even belangrijk als de Nederlandse, hij wilde geen scheiding zien, deed juist alle pogingen om de culturele eenheid van beide gebieden aan te tonen." B. Aafjes, 'Een versierd mens', in: *De dichter van de sarcophaag en andere opstellen* (Baarn 1989), p. 97-100, p. 98. Uit de Vlaamse tournee van Van Duinkerken, Gabriël Smit en Michel van der Plas in februari 1949 is *Onderlinge verstandhouding* (1955) ontstaan.

⁴⁶⁵Respectievelijk verschenen in D.T., 22 januari 1930; 6 augustus 1949.

Bovenaan staan wat aantal betreft Stijn Streuvels en Gerard Walschap, over wie hij acht keer schrijft. Gedurende zijn gehele *Tijd*-periode volgt Van Duinkerken Stijn Streuvels, wat blijkt uit recensies over diens werk en uit artikelen ter gelegenheid van diens zeventigste, 75ste en tachtigste verjaardag.⁴⁶⁶ Ook recenseert Van Duinkerken van 1931 tot 1951 publicaties van Gerard Walschap, waarbij hij behalve aan romans aandacht besteedt aan de brochure *Vaarmel dan*, waarmee Walschap afscheid neemt van de katholieke kerk.⁴⁶⁷

Karel van de Woestijne en Ernest Claes staan zes keer centraal. De helft van de besprekingen van de eerste handelt over de relatie tussen de priester-dichter Joris Eeckhout en deze Vlaamse symbolist.⁴⁶⁸ De andere helft bestaat uit recensies over een uitgave van het Karel van de Woestijnegenootschap, een studie van M. Rutten en één van Bernard Verhoeven.⁴⁶⁹ Vóór de oorlog worden romans van Ernest Claes gerecenseerd, na de oorlog een autobiografie, een kerstverhaal en *Het werk van Ernest Claes* van Louis Sourie.⁴⁷⁰

Aan Marnix Gijsen wijdt Van Duinkerken vijf bijdragen, aan August van Cauwelaert vier en aan Herman Teirlinck, Felix Timmermans, Maurice Gilliams, Emmanuel de Bom en Lode Baelmans drie. Van Marnix Gijsen worden romans en de bloemlezing *Breviarium der Vlaamsche lyriek*⁴⁷¹ besproken. Daarnaast schrijft Van Duinkerken een artikel naar aanleiding van diens vijftigste verjaardag en gaat hij in op de situatie rondom de literatuurprijs van de provincie Antwerpen van 1950. De jury had voorgesteld Gijsen voor zijn *Joachim van Babylon* te bekronen, hetgeen werd afgewezen omdat deze roman “de zedelijke gevoelens van het grootste gedeelte der bevolking van de provincie Antwerpen kwetste”.⁴⁷² Met een recensie over een bloemlezing van August van Cauwelaert, *De Vlaamsche jongeren van gisteren en heden, 1910-1927* begint Van Duinkerken zijn loopbaan bij *De Tijd*; de laatste beschouwing over Cauwelaert betreft zijn dood in 1945.⁴⁷³ Behalve aan twee romans van Herman Teirlinck wordt ook aandacht geschonken aan diens verjaardag op 23 februari 1949. Van Felix Timmermans bespreekt Van Duinkerken *De harp van Sint Franciscus* en *Adriaan Brouwer*. Ook gaat hij in op het boek van Lia Timmermans over haar vader.⁴⁷⁴ Van Maurice Gilliams komen vóór de oorlog twee romans aan de orde en de laatste recensie betreft *Een bezoek aan het prinsengraf*, een essay over Paul van Ostayen.⁴⁷⁵ De

⁴⁶⁶DT, 3 oktober 1941; 28 september 1946; 3 oktober 1951. Vgl. de bijdrage van Van Duinkerken over Streuvels in: *Stijn Streuvels. Een hulde bij zijn tachtigste verjaardag door de vereniging van Vlaamse letterkundigen* (1951); ‘Het Vlaanderen van Stijn Streuvels’, in: *Mensen en meningen* (1951), p. 342-354.

⁴⁶⁷DT, 21 maart 1940.

⁴⁶⁸DT, 16 maart 1930; 4 februari 1931; 23 maart 1932. Joris Eeckhout en Van Duinkerken komen later tegenover elkaar te staan in de polemiek rond Walschap. Zie hoofdstuk III, paragraaf 2.2.

⁴⁶⁹Respectievelijk verschenen in DT, 14 november 1933; 7 februari 1935; 6 maart 1942. Vgl. A. van Duinkerken, ‘Beginselen der chemie’, in: *Karel van de Woestijne* (Hilversum [1928]), p. 37-42.

⁴⁷⁰DT, 23 juli 1948.

⁴⁷¹DT, 23 juli 1937.

⁴⁷²DT, 6 december 1950.

⁴⁷³Respectievelijk verschenen in DT, 17 augustus 1927; DT, 19 januari 1946.

⁴⁷⁴Respectievelijk verschenen in DT, 4 juli 1932; 29 december 1948; 6 oktober 1951. Vgl. A. van Duinkerken, ‘Aan boord met Felix Timmermans’, in: idem, *Mensen en meningen* (1951), p. 355-361.

⁴⁷⁵DT, 14 juni 1952.

besprekingen van Emmanuel de Bom beginnen in 1939 met *Wrakken* en eindigen op 9 november 1948 met een artikel ter gelegenheid van zijn tachtigste verjaardag. Van Lode Baekelmans worden *Carabas* en *Ontmoetingen* besproken en zijn zeventigste verjaardag wordt gevierd.⁴⁷⁶

Auteurs aan wie hij twee beschouwingen wijdt, zijn August Vermeylen, Filip de Pillecijn, Wies Moens, Maurice Roelants, Theo Bogaerts, René de Clercq, Willem Elsschot, Johan Daisne, Gery Helderberg en Raymond Brulez.

In de recensies wordt een gevarieerd gezelschap auteurs besproken: de vitalist Marsman, de tachtiger Van Deyssel, de volksromanschrijver Coolen, de *Forumman* Ter Braak, Vestdijk, Van Schendel en Werumeus Buning. Toch zijn er wel lijnen in zijn aandacht te ontdekken. Zo worden vaak auteurs besproken die gelieerd zijn geweest met de Beweging van Tachtig: Gorter, Verwey en zij die op enigerlei wijze verbonden waren met het katholieke geloof, te weten Van Deyssel, Van Eeden en Henriëtte Roland Holst. Katholieke auteurs vallen weliswaar regelmatig binnen zijn blikveld, maar dit betekent niet dat zij afzonderlijk opvallend veel recensies krijgen. Dit geldt alleen voor Coolen, Molenaar MSC, Brom, Knuvelde, Verhoeven, Helman, Smit, Franquinet en Bomans, aan wie meer dan vijf besprekingen worden gewijd.

Vooraf aan het begin van zijn periode bij *De Tijd* valt de aanwezigheid van A.J.D. van Oosten en Querido op, doordat zij in een korte periode zes keer worden besproken. Ook Marsman, Ter Braak, Verwey, Helman, Eekhout, Last, Theun de Vries, Den Doollaard, Michel, Kuyle, Engelman, De Mérode en De Bourbon worden vooral vóór de oorlog besproken. Na de oorlog krijgen de dichters Aafjes, Van der Plas en Mok en de auteurs van proza Hermans en Blaman veel aandacht. Verder moet worden op auteurs die hij zijn gehele periode in de gaten blijft houden en die hij meer dan vijf keer bespreekt: Werumeus Buning, Donker, Hoornik, Slauerhoff, Hendrik de Vries, Stuiveling en Van Vriesland.

Gedurende zijn gehele journalistieke periode schrijft hij regelmatig over de Vlamingen Streuvels, Walschap, Claes en Gijsen. Aan Van de Woestijne wordt alleen vóór de oorlog aandacht besteed.

Verschillende auteurs over wie hij vaak schrijft, zijn verbonden met zijn eigen tijdschrift *De Gemeenschap*. Van de redacteurs zijn dit (in volgorde van hun redacteurschap) Engelman, Kuyle, Helman, A.J.D. van Oosten, Coolen, De Bourbon en Gijsen. *De Gemeenschap* kende een bonte groep van medewerkers door zijn ontvankelijkheid voor niet-katholieken. Van de medewerkers worden de volgende auteurs door Van Duinkerken vaker dan drie keer in *De Tijd* besproken: in alfabetische volgorde Aafjes, Den Brabander, Donker, Eekhout, Emile Erens, Franquinet, Hoornik, Last, De Man, Marsman, Mok, Van Oldenburg-Ermke, Henriëtte Roland Holst, Slauerhoff, Smit, Streuvels, Vestdijk, Hendrik en Theun de Vries en Werumeus Buning.⁴⁷⁷

⁴⁷⁶Respectievelijk verschenen in DT, 2 augustus 1952; 13 november 1951; 26 januari 1949.

⁴⁷⁷Zie de namenlijst in H. Kapteijns, *Het maandblad De Gemeenschap. Intenties en aspecten* (Utrecht [1964]), p. 173-181.

HOOFDSTUK III

“*Vinden van het beoogde zielscontact*”

Van Duinkerken als criticus: zijn ideaal

In dit hoofdstuk worden de ideeën van Van Duinkerken over literatuurkritiek weergegeven. Daartoe wordt zijn beeld van de ideale criticus geschetst, zoals dat naar voren komt uit recensies die los van enige polemische context staan, waarop een weergave van zijn verhouding tot de heersende literatuurkritiek tussen 1927 en 1952 volgt. Op grond van zijn opvattingen over kritiek en over de heersende tijdgeest bekritiseert hij andersdenkende critici en andere katholieke critici, waaruit menigmaal botsingen voortkomen die zijn ideaalbeeld van literatuurkritiek concretiseren. Om een completer beeld te vormen van zijn visie op katholieke literatuurkritiek, worden tot slot enkele critici genoemd die hij niet bekritiseert, doch bewondert.

Omdat het steeds gaat om uitspraken gedaan in *De Tijd*, kleurt Van Duinkerken zijn opvattingen over kritiek met beweringen over het specifieke van de dagbladcriticus. Opmerkelijker is dat hij blijk geeft van enige reserve ten opzichte van het recenseren. Enkele inleidende woorden over deze twee zaken zijn hier zeker op hun plaats.

INLEIDING: VAN DUINKERKEN OVER DAGBLADJOURNALISTIEK

Een krant is de “dagkroniek der beschaving”.¹ Haar doel is het publiek voor te lichten over allerhande nieuwtjes, waarbij het verschijnen van een boek evenzeer nieuws is als bijvoorbeeld het uitbreken van een brand, “het aftreden van een minister of de uitslag van een wedstrijd. Zulk nieuws te toetsen op zijn waarde, dient te geschieden uit een cultureel normbesef, dat zich uiteraard zedelijk moet kunnen verantwoorden.”² Daarbij heeft een dagbladcriticus rekening te houden met het bevattingsvermogen van het publiek.³

Snelheid en oppervlakkigheid zijn de eigenschappen waarmee Van Duinkerken de dagbladjournalistiek typeert. Terwijl men in het algemeen op grond van deze eigenschappen tegenover de journalistiek een denigrerende houding aanneemt, steekt Van Duinkerken juist de dagbladjournalistiek in de hoogte en verdedigt hij daarmee zijn eigen werk. Snelheid is een teken van grote ontvankelijkheid en het natuurlijke tempo van een journalist en van een taxichauffeur. “Wie in de krant schrijft neemt een ogen-

¹DT, 8 oktober 1949 [‘Boekbespreking in de krant’].

²Ibidem.

³DT, 18 november 1932 [A. Donker, *Ter zake; De schichtige Pegasus*]; 2 augustus 1935 [M. ter Braak, *Het tweede gezicht*]; 1 februari 1940 [D.A.M. Binnendijk, *Zin en tegenzin*].

blik afstand van de eierzuchtige gedachte, dat hij zijn pen bestuurt voor de eeuwigheid,”⁴ zo prijst hij de intuïtieve snelle werkzaamheid van de journalist en stelt hij deze tegenover de rationele arbeid van de geleerde. Een handboek is eeuwig en dood, een krant is een ééndagsvlinder, aldus Van Duinkerken. Dat de krant uiteindelijk wordt gebruikt om er schoenen mee in te pakken, doet de waardigheid van een dagbladcriticus niet tekort, integendeel: deze alledaagse vluchtige functie bevestigt juist de vergankelijke schoonheid van het werk van de criticus.⁵ Desondanks sluimert bij bepaalde journalisten, met name bij kunstcritici, een verlangen naar onsterfelijkheid: “Immers de kunstjournalist, meestal zelf een kunstenaar, die het heimwee naar de onsterfelijkheid in zich voelt woelen, is iemand, die graaft en draaft en slaaft voor ... de meest nabije vergetelheid.”⁶ Bundelingen van journalistiek werk kunnen een definitieve vergetelheid voorkomen en zo de kloof tussen onsterfelijkheid en vergetelheid overbruggen.⁷

Niet alleen de snelheid, maar ook de oppervlakkigheid wordt door Van Duinkerken gewaardeerd. De oppervlakkigheid is noch een ondeugd noch slordigheid of “lukraak-schrijverij”, maar een bescheiden, artistieke hoedanigheid. Door deze eigenschap kan de journalist bemiddelen tussen de vakman en het publiek, aangezien hij aan het publiek kan overbrengen hetgeen een vakman door zijn eenzijdig specialisme slechts weinigen kan berichten.⁸

Laat Van Duinkerken zich in bovenstaande voorbeelden positief uit over de vluchtigheid van de journalist, hij ziet ook dat de snelheid in andere opzichten een verlies betekent.⁹ Met weemoed denkt hij terug aan grote studies van Potgieter en Verwey, die niet zoals de huidige kritieken geschreven zijn vanuit een journalistieke eerbied voor het actuele. Het zou misstaan als iemand nu een opstel van zeventig bladzijden aan Coolen zou wijden, aldus Van Duinkerken, die zelf zeventien jaren later een monografie van ruim honderd pagina's over deze Brabantse auteur zou schrijven.¹⁰

Van Duinkerken stelt niet alleen de vluchtige werkwijze van de journalist aan de orde, maar heeft ook enige bedenkingen tegen het recenseren als zodanig. Deze komen voort uit zijn intense behoefte aan bewondering voor al wat het leven biedt.

⁴D T, 2 maart 1932 [B. Verhoeven, *De zilveren spiegel*].

⁵Ibidem.

⁶D T, 15 februari 1940 [F.V. Toussaint van Boelaere, *Litterair scheepsjournaal*].

⁷Ibidem. Zoals blijkt uit zijn gebundelde journalistieke werk heeft Van Duinkerken zelf ook aan de vergetelheid proberen te ontkomen. Zie aan het einde van bijlage I.

⁸D T, 4 september 1938. Reactie op J.W.J. Geerts MSc, ‘Dagbladpers en werken over mystiek en ascetiek’, in: *Ons geestelijk leven*, 18(1938), september, p. 151-159. Geerts maakt hierin kritische kanttekeningen bij twee artikelen van Van Duinkerken in de rubriek Van week tot week, D T, 10 juli [C. van Barbançon, *De geheime paden der goddelijke liefde*] en 24 juli 1938 [H.E. Hengstenberg, *Katholieke ascese*]. Deze twee artikelen zijn voor Geerts aanleiding om journalisten te waarschuwen hun grenzen niet te overschrijden naar de zijde van de vakman. Hun taak is niet zich waardierend uit te laten over publicaties die de geloofsleer betreffen, vooral niet wanneer deze werken punten raken waarover vakmensen het niet volkomen eens geworden zijn. Journalisten hebben het vaker over zichzelf dan over het boek dat zij bespreken. Vervolgens geeft hij blijk van zijn feitenkennis en valt hij Van Duinkerken aan: “Hij is zielsverheugd bij anderen uitdrukkingen te ontmoeten, die het kleed kunnen zijn van eigen wensen-en-gedachten en maakt hiervoor daardoor propaganda.” (p. 159).

⁹D T, 18 november 1932 [A. Donker, *Ter zake; De schichtige Pegasus*].

¹⁰A. van Duinkerken, *Antoon Coolen. Een inleiding tot zijn werk* (1949).

Mensen, de natuur en vooral boeken, die in zijn leesgedrag onlosmakelijk met het leven zijn verbonden, maakten voor Van Duinkerken de wereld tot een feest. Met zijn Bourgondische inslag vierde hij graag met vrienden de geneugten van het leven, in het bijzonder tijdens feesten als carnaval.¹¹ Bewondering schiep bij hem nabijheid en eenheid, belangrijk voor de gemeenschapsmens die hij was en die zich daarom vooral bij Brabanders thuis voelde: “Voortdurend begerend het goede in alles en allen te zien, verwondde hij zich aan uitsteeksels waar hij zelf nooit anderen mee hinderde”, aldus Michel van der Plas.¹²

Kritiek berust soms op oneerlijke gronden als afgunst of jaloezie, eigenschappen waarmee hij volgens Van der Plas geen raad wist.¹³ Belangrijker is dat kritiek in tegenstelling tot bewondering afstand schept en vraagtekens in plaats van geestdriftige uitroepetekens stelt. Wie een auteur bekritiseert verbreekt de nabijheid en eenheid die hij als mens met de schrijver deelt. Het zijn vermoedelijk vooral deze eigenschappen van kritiek waardoor Van Duinkerken zich regelmatig voor zijn kritische arbeid verontschuldigt en daartegenover op de waarde van bewondering wijst.

Hij betreurt het dan ook dat hij als criticus een boek anders leest dan als doorsnee-lezer, die geestdriftig kan en mag genieten en bewonderen. Zo verontschuldigt hij zich bijvoorbeeld voor de bespreking van een boekenweekgeschenk, want een gegeven paard mag je eigenlijk niet in de bek kijken¹⁴ en is hij verlegen met *De erfgenaam* van Hoornik: een dergelijke persoonlijke belijdenis zet niet aan tot technische detailkritiek, maar kan alleen worden gelezen ofwel met sympathie voor de auteur ofwel met een vonnis over diens karakter.¹⁵

Zoekend naar een verantwoording van de kritische praktijk stelt hij: “Kritiek is een functie, waarbij vele menselijke vermogens in werking geraken, maar het vermogen tot bewonderen en aanvaarden moet bij deze functie den toon aangeven.”¹⁶ Bewondering en aanvaarding krijgen de prioriteit boven andere vermogens van de kritische praktijk. Van Duinkerken laat zich hier zien als een instemmende en begripvolle lezer, voor wie bewondering belangrijker is dan een afstandelijke kritische houding.

Dat kritiek echter meer inhoudt dan alleen het uiten van bewondering, blijkt uit zijn afwijzing van de overheersende goedmoedigheid in de Vlaamse kritiek. Als Bourgondische levensgenieter en met zuidelijk bloed in zijn aderen voelt hij zich weliswaar verwant met de Vlaamse levenszin, maar met de wederzijdse bewieroking en onderlinge bijstand die volgens hem de Vlaamse kritiek in het verleden kenmerkten, stemt hij niet in. In een recensie over Jozef Muls benadrukt hij daarentegen het belang van specifiek kritische vermogens, die tegenstellingen niet uit de weg gaan maar ze juist laten zien.¹⁷ Juist als tegenwicht van een te goedmoedige kritiek zijn tegenstellin-

¹¹Zo valt onder meer op te maken uit de herinneringen van M. van der Plas in *Buurmans gras*, p. 5-55. Vgl. A. van Duinkerken, *Verdediging van Carnaval* (1928).

¹²Van der Plas, *Buurmans gras*, p. 23.

¹³Ibidem, p. 36.

¹⁴DT, 4 april 1935 [R. Houwink (red.), *Rondom het boek 1935*]. Vgl. het begin van de bespreking van het boekenweekgeschenk van 1933, waarin hij zich scherper uitlaat: voor een recensent bestaat er geen geschenk, alleen materiaal. DT, 2 mei 1933 [*Geschenk 1933*].

¹⁵DT, 9 maart 1941 [Ed. Hoornik, *De erfgenaam*].

¹⁶DT, 4 april 1935 [R. Houwink (red.), *Rondom het boek 1935*].

¹⁷DT, 10 oktober 1933 [J. Muls, *Deze tijd. Beschouwingen over volk en cultuur*].

gen noodzakelijk. Maar Van Duinkerken zou Van Duinkerken niet zijn als hij niet zelf deze recensie verzoenend zou beëindigen door te wijzen op de verdiensten van het boek, geschreven door een man (Jozef Muls) zoals men die in Nederland zelden vindt: vroom, blijmoedig, ruimhartig in godsvrucht en levenslustig in moeilijkheden. En met een zinspeling op de titel van de besproken bundel verwijst hij tot slot naar Augustinus: "Zoals wij zijn, zijn de tijden."¹⁸

Elders plaatst hij de bewonderende en kritische kanten van een criticus als volgt tegenover elkaar: van een criticus kan men twee dingen verwachten, ofwel een opstel dat ingegeven is door bewondering voor een mens of een meesterwerk, ofwel een herziening van vastgestelde handboekwaarden door een oorspronkelijk man, die een gedeelte van de officiële canon van de literatuur onderzoekt met een hedendaagse smaak of met moderne zielkundige inzichten.¹⁹ Dus: instemming of gegronde kanttekeningen die de literaire wereld enigszins veranderen.

1. DE IDEALE CRITICUS

Het overzicht van alle uitspraken die Van Duinkerken over kritiek doet, laat drie lijnen tevoorschijn komen: vermogens die naast bewondering tijdens de kritische praktijk in werking geraken, blijken raakvlakken te hebben met kunst, wetenschap en religie. Het specifieke van een criticus komt aan het licht in confrontatie met de gestalten van dichter, geleerde en (katholiek) gelovige.

Criticus: dichter

"De dichter is een revolutie in de letterkunde, de criticus kan de vaandeldrager van den revolutionnair zijn. Want hij heeft het vermogen tot begrijpen of hij mist het recht van bestaan."²⁰ Deze heroïsche karakterisering van de criticus geeft Van Duinkerken in een recensie over Bernard Verhoeven met de kop 'Het leven en de kunst'. Het wezen van de kritiek wordt hier in verband gebracht met de oorspronkelijkheid van de dichter, waarbij het door de beschrijvende en bevestigende toon van de bespreking niet altijd duidelijk is wie aan het woord is, de door Van Duinkerken bewonderde Verhoeven of Van Duinkerken zelf.²¹ Zeker is dat beiden hetzelfde beeld hebben van de ideale criticus: iemand die ontvankelijk is voor de oorspronkelijkheid van de dichtkunst. De recensie is gebouwd rondom de polariteit van revolutionair versus anti-revolutionair, leven versus wet, bezielde mensen versus mummies van geleerdheid, dichters en critici versus geleerde professoren. Na een citaat van Verhoeven over de prioriteit van persoonlijkheid, oorspronkelijkheid en zieleven stelt Van Duinkerken dat oorspronkelijkheid dus vóór de wet gaat: "Vermetel ware dus de criticus, die zich

¹⁸Ibidem. Zie Augustinus, preek 80, vers 8.

¹⁹DT, 1 februari 1940 [D.A.M. Binnendijk, *Zin en tegenzin*].

²⁰DT, 2 maart 1932 [B. Verhoeven, *De zilveren spiegel*].

²¹Het is niet toevallig dat Van Duinkerken met deze recensie de bundel *Twintig tijdgenooten* (1934) opent. Deze opening bevestigt zijn instemming met de opvattingen van Verhoeven over literatuurkritiek. In een noot verantwoordt hij dan ook deze prominente plaats als volgt: "Dit opstel mag men beschouwen als een journalistieke beginselverklaring; daarom werd het vooraan geplaatst in dezen bundel dagbladkritieken." (p. 5).

zou nederzetten met het schennig doel, wetten te stellen in de republiek, waar slechts hij heerschen kan, wiens oorspronkelijkheid de wet overmag.”²² Een criticus moet zich dus niet boven de dichter stellen door hem de wet voor te schrijven, maar zich verplaatsen in de dichter om zo diens woordvoerder te zijn en hiermee een bijdrage te leveren aan de beschaving. Elders parafraseert hij dit als volgt: de kritiek maakt zich druk over het bewustzijn van de dichter, omdat dit voor de goede waarnemer het algemene bewustzijn zuiverder weerspiegelt dan de leuzen der leiders en de eisen der massa.²³

Een criticus heeft het vermogen tot begrijpen of hij mist het recht van bestaan.²⁴ Begrijpen staat voorop. Om dit vermogen te hebben moet een criticus zich kunnen verplaatsen in de dichter, in Van Duinkerens woorden: een criticus moet “een bijna onbepaalde capaciteit tot psychische penetrantie” hebben.²⁵ Hieronder verstaat hij “het indringen in de ontroerde menselijkheid, het voelen van het laatste waarom, dat de totstandkoming van een kunstwerk bepaalde”. Dit is de eenige weg tot “het vinden van het beoogde zielscontact”.²⁶

Het vermogen om in een dichtersziel door te dringen bestaat niet uit een vaststaand procedé met telkens dezelfde inhoud, maar is zo beweeglijk en gevarieerd als er verschillende dichterszielen zijn. Iedere kritiek dient rekening te houden met de bestaande “differentiatie der dichter-temperamenten”.²⁷ Dat men bij de beoordeling van de poëzie van Anthonie Donker een andere maatstaf moet aanleggen dan bij die van de gedichten van H. Marsman, ligt in het verlengde van deze eis.²⁸ Van Duinkerens oog voor individuele verschillen blijkt tevens uit zijn constatering dat de letterkundige kritiek aan gevoelsvernauwing lijdt als ze alleen religieuze poëzie onderscheidt en daarin niet diverse levensbeschouwelijke nuanceringen aanbrengt.²⁹

Om verschillende dichtertemperamenten te kunnen beoordelen eist de kritiek allereerst open ontvankelijkheid. Omdat Karel van de Woestijne de meest in zichzelf besloten poëtische persoonlijkheid van deze eeuw was, schéén hij minder dan wie ook geschikt voor de letterkundige kritiek, aldus Van Duinkerken.³⁰ Maar de ontvankelijkheid van een criticus kent grenzen. Hiervan is Van Duinkerken zich uit eigen ervaring bewust. Zo verontschuldigt hij zich voor de mogelijkheid dat hij niet zo open is

²²DT, 2 maart 1932 [B. Verhoeven, *De zilveren spiegel*].

²³DT, 6 januari 1937 [D.A.M. Binnendijk, *Onvoltooid verleden*].

²⁴DT, 2 maart 1932. Vgl. DT, 22 oktober 1937 [P. van Valkenhoff, *De gouden tak*].

²⁵DT, 3 maart 1928 [H.W.E. Moller, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*].

²⁶Ibidem. Vgl. ‘Doctor Moller’, in: *Brabantse herinneringen*, p. 185–207, met name p. 191; als inleiding opgenomen in J.A. Bornewasser, *Vijftig jaar katholieke leergangen 1912–1962*, Tilburg 1962. Ofschoon hij deze eis hier aan een letterkundig geschiedschrijver stelt, die daarnaast een esthetisch waarderingsvermogen, een beginselvaste, maar soepele cultuurbeschouwing en helderheid van expressie moet bezitten, geldt deze uitspraak ook voor een literair criticus. Dit kan worden afgeleid uit andere uitspraken over kritiek.

²⁷DT, 2 maart 1929 [Th. de Vries, *De vervreemding*].

²⁸DT, 8 oktober 1941 [A. Donker, *Orcus en Orpheus*].

²⁹DT, 11 juli 1933 [H. Roland Holst, *Herman Gorter*].

³⁰DT, 14 november 1933 [K. van de Woestijne, *Over schrijvers en boeken*]. Ondanks de worsteling met zijn geslotenheid is Van de Woestijne toch de grootste criticus van zijn tijd in Vlaanderen, aldus Van Duinkerken, en wel vanwege zijn duidelijkheid en vanwege zijn vermogen in iedere dichter dat te waarderen waarin de dichter het wezenlijke van zijn persoonlijkheid het zuiverst uitdrukt.

tegenover de poëzie van Roel Houwink als zij “in objectieve werkelijkheid” verdient: “Het is ten slotte voor een criticus niet mogelijk in iedere gevoels sfeer even zuiver en onbevangen binnen te dringen en er zijn altijd mooie dingen denkbaar, waarop zijn persoonlijk waarnemings-vermogen afstuit bij gebrek aan voldoende geestelijk contact.”³¹ Dat het geestelijk contact niet optimaal is, vloeit hier vermoedelijk voort uit het verschil in levensbeschouwing tussen de gedecideerde, katholieke criticus Van Duinkerken en de zoekende dichter Houwink, die zich, zo blijkt uit de recensie, in een periode van zelf-inkeer bevindt en volgens Van Duinkerken een “verstandelijk half-duister” schept.³²

Criticus: geleerde

Ofschoon Van Duinkerken erkent dat de ontvankelijkheid afhankelijk is van en begrensd wordt door de subjectiviteit van criticus en auteur, geeft hij deze subjectiviteit toch niet het laatste woord. Hij pleit tevens voor een relatieve objectiviteit van de letterkundige kritiek, waarbij hij een onmisbare plaats toekent aan feitenkennis.

Over uitsluitend feitenkennis van de geleerde is hij evenwel niet positief, zoals hierboven al is gebleken. Een oordeel dat louter is gefundeerd op feiten, weerspiegelt niets van de ontroering die een gedicht kan teweeg brengen. Daarom keurt hij ook de methode van Garnt Stuiveling af, gebaseerd op de statistische methode van G.S. Overdiep en Jac. van Ginneken: “Men kan passen en meten, tellen en registreren, conclusies maken en daar vonnissen mee vellen, maar de dichter en de criticus hebben vermogens, die onbecijferbaar zijn en die zich niet storen aan de statistiek.”³³ De keuze tussen de man van de feiten Jan te Winkel en de zoeker naar menselijkheid Dirk Coster valt in het voordeel van de laatste uit, maar het ideaal is een synthese: “Te eischen, dat alle Jan-te-Winkels voortaan het inzicht zouden hebben van een Dirk Coster, en dat alle Dirk Costers zouden beschikken over de kennis van een Jan te Winkel, ware eenvoudigweg een uitdaging aan den Schepper van hemel en aarde, die zijn menschen maakt zooals Hij wil en niet zooals een partijkritiek ze graag zag.”³⁴

Hoewel hij zich soms laatdunkend over feitenkennis uitlaat om de ontroering van dichter en lezer te belichten, zijn feiten volgens hem toch noodzakelijk voor een juiste literatuurkritiek: “Zelfs de meest subjectieve criticus heeft eenige objectieve kennis noodig. Hij moet de woorden, die een dichter gebruikt, verstaan in hun verband, hij moet althans eenigermate logisch kunnen denken, hij moet beschikken over eenig critisch vergelijkingsmateriaal, teneinde de verhoudingen althans een beetje te kunnen

³¹DT, 6 augustus 1930 [R. Houwink, *Strophen en andere gedichten*].

³²Ibidem. Vgl. uitspraken in het interview ‘Dichtende critici’, in: *Den Gulden Winckel*, 35(1936), nr. 4 (april), p. 1-3. Hier wijst Van Duinkerken tevens op het belang en de beperking van het psychologische inzicht.

³³DT, 26 juni 1934 [G. Stuiveling, *Versbouw en ritme in den tijd van '80*].

³⁴DT, 24 juni 1931 [L.C. Michels, *Joannes Stalpart van der Wiele*; F. Baur, *Uit Gezelle's leven en werk*]. Vgl. DT, 24 september 1930 [P. Maximilianus OFM Cap., *Sint Franciscus en zijn Donna in onze Letteren*], waar Van Duinkerken specialismen en de overdaad van droge feiten betreurt: men bestudeert literatuur helaas meer “met Te Winkel in de hand dan met Busken Huet in het hart. (...) We krijgen meer te horen over Vondel's erflaters en erfgenamen dan over zijn hartstochten en we weten beter onder welke invloeden Jacob van Lennep geschreven heeft dan wát hij nu eigenlijk geschreven heeft”.

schatten.”³⁵ In de ideale kritiek verkeren subjectiviteit en objectiviteit met elkaar in evenwicht: een recensent ontwerpt uit het materiaal dat hij krijgt aangedragen een beeld van het Nederlandse geestesleven, gekleurd naar eigen smaak, maar geconstrueerd naar louter feitelijke gegevens.³⁶ Anders gezegd: een criticus moet de waarde bepalen vanuit een verantwoorde smaak. In het begrip ‘verantwoorde smaak’ vormen objectieve feitenkennis en subjectief esthetisch genot een eenheid: “De criticus handelt niet volgens onwrikbare wetsnormen, maar volgens objectief inzicht, dat door historische scholing wordt verkregen en versterkt, en volgens persoonlijke smaak, die door aesthetische kennis wordt ondersteund.”³⁷ Omdat bijvoorbeeld Lodewijk van Deyssel niet uit naam van een verantwoorde smaak oordeelt maar uit naam van een persoonlijke kunstgevoeligheid, kan hij geen criticus worden genoemd.³⁸ Stuiveling, wiens oriëntatie op feiten hij eerder heeft afgewezen, is wél een criticus met smaak: de polemische bundel *Rekenschap*, waarin Stuiveling zich afzet tegen critici als Van Deyssel en Marsman die hun oordeel baseren op smaak, wordt door Van Duinkerken gewaardeerd, omdat Stuiveling zich hierin niet alleen als een man van de wetenschap, maar ook als een man van smaak laat zien.³⁹

De jonge criticus Van Duinkerken bekijkt deze kwestie vanuit een ander uitgangspunt dan de oudere literatuurgeschiedschrijver W.J.M.A. Asselbergs. Asselbergs stelt in het voorbericht van zijn literair-historisch werk *Het tijdperk der vernieuwing van de Noordnederlandse letterkunde* de literatuurgeschiedenis, die over feitelijke gegevens moet beschikken om zo objectief mogelijk uitspraken te kunnen doen, tegenover de actuele literatuurkritiek en de literaire polemieken, die strijden om de actuele geldigheid van waarden. De geschiedenis der letteren is allereerst een wetenschap van feiten alvorens een wetenschap van waarden te worden, aldus Asselbergs.⁴⁰ Terwijl hij vanuit de literatuurgeschiedenis uiteindelijk streeft naar een synthese van beide disciplines, doet de jonge criticus Van Duinkerken dat vanuit de journalistiek. Van Duinker-

³⁵DT, 24 juni 1931. Over de noodzaak van vergelijkingsmateriaal voor een gefundeerd oordeel, zie ook DT, 7 oktober 1931 [N. Soeroto, *Wayang-liederen*] en DT, 2 maart 1941 [S. Vestdijk, *Rumeiland*].

³⁶DT, 2 mei 1933 [*Geschenk* 1933]. Vgl. DT, 12 november 1930 [A. Donker, *Fausten en faunen*], die eindigt met een uiteenzetting over de ideale kritiek als eenheid van hartstocht en speurzin; vgl. DT, 21 oktober 1931 [J. Engelman, *Parnassus en Empyreum*], waarin wordt beweerd dat grote letterkundige kritiek altijd een kunstwerk van intuïtie en verantwoordelijkheidsbesef moet zijn; vgl. DT, 10 oktober 1931, [L.J. Rogier, *Henric van Veldeken*], waar Van Duinkerken zich positief uitlaat over filologen, die oude dichters in herinnering laten voortleven, ook al meent men dat zij de minst geschikte bewakers op het erf van de schoonheid zijn; in plaats van de letterkunde te behoeden, zouden zij op haar beslag leggen.

³⁷DT, 19 maart 1936; vervolg DT, 21 april 1936 [‘Roomsche polemieken’].

³⁸DT, 18 september 1934 [‘Lodewijk van Deyssel. De criticus’]. Ofschoon Van Deyssel volgens Van Duinkerken geen literatuurcriticus is, prijst hij hem in dit portret wel om zijn werkwijze: Van Deyssel leest weliswaar niet om de lezer voor te lichten of om de letterkundige waarde van een boek te bepalen, maar is op zoek naar de ontroering. Hij leest om zijn geestdrift te uiten en om zijn gevoelens op te dragen aan zijn godheid van het woord. Elders meldt Van Duinkerken dat de meeste critici sedert Multatuli en Van Deyssel menen dat een kritisch oordeel geen ander fundament behoeft dan de smaak. Zie bijvoorbeeld DT, 28 februari 1935 [J. Gielen, *Globetrotters*]; DT, 16 februari 1941 [F. Erens, *Suggesties*]; DT, 2 december 1941 [G. Stuiveling, *Rekenschap*].

³⁹DT, 2 december 1941 [G. Stuiveling, *Rekenschap*]. Van Duinkerken constateert een voortzetting van deze positieve ontwikkeling in *Steekproeven*, DT, 9 augustus 1950 [Idem, *Steekproeven*].

⁴⁰W.J.M.A. Asselbergs, *Het tijdperk der vernieuwing van de Noordnederlandse letterkunde* (1951), p. VII.

ken is zich weliswaar van het verschil tussen feiten en waarden bewust, maar betreurt het. De literatuurkritiek moet volgens hem niet onafhankelijk van feiten alleen strijden om de actuele geldigheid van waarden, maar heeft om deze geldigheid te kunnen verantwoorden de kennis van feiten nodig. Onderzoek van feiten zou volgens hem eigenlijk het voorwerk van alle literatuurkritiek moeten zijn. De literatuurstudie en de literatuurkritiek zijn zodanig uit elkaar gegroeid, dat critici literaire eruditie te laag inschatten en letterkundigen de vluchtige bezigheid van critici als oppervlakkig beschouwen. Wie studeert wordt verondersteld weinig smaak te hebben, wie smaak heeft hoeft niet of nauwelijks te studeren.⁴¹

Het ideaal is dus een synthese van feit en smaak, van objectiviteit en subjectiviteit, anders gezegd: wetenschap en esthetiek moeten elkaar de verzoenende hand reiken.⁴² De criticus kan niet buiten de gaven van de wetenschapper. Andersom geldt dit echter niet: het is heel wel mogelijk dat een wetenschapper niet het instinct en de goede smaak van de criticus heeft, maar toch voortreffelijk een filologisch commentaar kan schrijven. Een geniaal commentaar is dit echter niet: "De wetenschap kan bestaan zonder een greintje intuïtie. Ze doet dan ook niet veel meer dan bestaan. In deze werkjes echter bloeit zij".⁴³ Een van de werkjes die hij hier bespreekt is de studie over Johannes Stalpart van der Wiele van zijn leermeester L.C. Michels, wiens lijfspreuk van Van Duinkerken zou kunnen zijn: "doorgronden om te genieten".⁴⁴

Criticus: (katholiek) gelovige

Als katholiek criticus, schrijvend in een katholiek dagblad tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw, doet Van Duinkerken behalve uitspraken over algemene eigenschappen die voor iedere criticus gelden ook uitspraken over de katholieke criticus in het bijzonder. In het ideale geval deelt deze met andere critici bovenstaande kenmerken, terwijl hij bovendien door zijn plaats in een specifieke traditie een speciale taak heeft, namelijk waarschuwen tegen het slechte en strijden voor het goede boek. Om te kunnen begrijpen hoe Van Duinkerken deze taak ziet, wordt eerst ingegaan op de manier waarop katholieken in de geschiedenis het boek hebben benaderd.

In gesprek met G. Puchinger zegt Van Duinkerken over de rol van de geestelijkheid in het verzet tegen lectuurverspreiding het volgende: "Bij perioden herhaalt de geestelijkheid namelijk telkens weer: 1. het lezen van romans is tijdverlies; 2. het illu-

⁴¹DT, 28 februari 1935 [J. Gielen, *Globetrotters*]. Vgl. DT, 18 september 1934 ['Lodewijk van Deysel. De criticus'].

⁴²DT, 24 juni 1931 [L.C. Michels, *Joannes Stalpart van der Wiele*; F. Baur, *Uit Gezelle's leven en werk*]. Vgl. DT, 12 juli 1940 [J. Daisne, 'De nieuwere dichtersgeneratie in Vlaanderen']. Ook hier houdt Van Duinkerken een pleidooi voor verzoening tussen dichters en professoren.

⁴³DT, 24 juni 1931.

⁴⁴Zie de inleiding van W.J.M.A. Asselbergs bij deel I van de vierdelige reeks van L.C. Michels, *Filologische opstellen* (1957), p. 6. Ook in zijn inleiding van deel III wijst Asselbergs op deze lijfspreuk. In dit deel zijn Michels' studies over Vondel gebundeld, waarbij Michels zich volgens Asselbergs ervan bewust is vraagstukken te behandelen die van ondergeschikt belang zijn voor de esthetische waardering: "Maar het zijn vraagstukken. Ze onopgemerkt te laten, vertroebelt het rechte begrip en aldus ook, toch zeker op de duur, het echte genot van de poëzie. De gedachte, dat men een kunstwerk zo diep mogelijk moet kunnen doorgronden om er zo levendig mogelijk van te kunnen genieten, rechtvaardigt de voorbeeldige nauwgezetheid, waarmee in dit deel het werk van Vondel wordt bekeken." (p. 4).

soir verbeeldingsveld is seksueel gevaarlijk; 3. het verzonnen verhaal strijdt met de waarheid, en je kunt er dus niets van *leren*.”⁴⁵ Het eerste leesverbod werd op de algemene kerkvergadering te Nicea in 325 uitgevaardigd. In 398 werd op het concilie van Carthago besloten dat alleen bisschoppen, indien nodig, ketterse boeken mochten lezen.⁴⁶ De eerste lijst met verboden boeken, het Decretum Gelasianum, dateert van 497, waarna vele herzieningen volgden, zoals in 1559 de Index Tridentinus, die behalve titels van verboden boeken ook algemene categorieën van gevaarlijke boeken noemde. Van 1918 tot 1983 was een nieuwe boekenwet van kracht, die een onderdeel was van het Corpus Iuris Canonici. Een van de regels was dat een verboden boek zonder kerkelijk verloop niet door katholieken mocht worden uitgegeven, verkocht, gelezen, bewaard, vertaald of op enigerlei wijze aan anderen meegedeeld. Naast een lijst met categorieën van verboden boeken, bevatte deze boekenwet ook een Index Librorum Prohibitorum, een lijst van met name genoemde verboden boeken.⁴⁷ Sedert 1966 is deze Index een historisch document geworden: uit een officiële verklaring van de Congregatie voor de Geloofsleer van 14 juni 1966 blijkt dat de Index niet langer kracht van wet heeft.

De verboden en voorschriften van de kerkelijke boekenwet beïnvloedden onder meer het onderwijs en het leesgedrag van seminaristen, die dikwijls later als priester streden tegen werelds vermaak en vooral tegen profane lectuur: “Sommigen van hen oefenden op de smaak van de gelovigen zelfs een beslist dictatoriale zeggenschap uit. Hiertoe voelden zij zich minder aangedreven door geestdrift voor het esthetische dan door angst voor iedere ontsparing van hetgeen zij van huis en seminarie uit als goede zeden hadden leren eerbiedigen.”⁴⁸ Van Duinkerken, zelf slachtoffer van lees- en publicatieverboden, toont in een terugblik uit 1966 opvallend veel begrip voor deze klerikale toonaangevers van weleer. Het is volgens hem niet meer gemakkelijk “hen menskundig te volgen in de moeizame voltooiing van hun geestelijk bestaan”,⁴⁹ en in hun houding tegenover nieuwe communicatiemiddelen: “De bevoegdheid om boeken te beoordelen, lieten zij allengs met noodgedwongen gelatenheid over aan de wel opgevoede journalisten van de katholieke bladen, die bij elke bespreking nauwgezet vermeldten of het beoordeelde werk in ieders handen mocht komen, dan wel voorbehouden moest blijven aan volwassenen, eventueel aan volwassenen met gerijpte levenservaring.”⁵⁰

⁴⁵Van Duinkerken in Puchinger, *Is de gereformeerde wereld veranderd?*, p. 100-129, p. 114-115.

⁴⁶Aldus Van Duinkerken in DT, 29 februari 1940 [G. van Gestel SJ, *Lectuur en censuur*]. Het letterlijke voorschrift van het vierde concilie van Carthago luidt: “Dat een bisschop de boeken der heidenen niet leze, die der ketters daarentegen wanneer de noodzakelijkheid het eischt en naar omstandigheden.” Zie S. van Veen, *‘De Index’ en de boekencensuur in de Rooms-Katholieke Kerk* (Baarn 1907), p. 5.

⁴⁷E. Peet, ‘De rooms-katholieke Informatie Dienst Inzake Lectuur’, in: *Jaarboek Katholiek Documentatie Centrum*, 15 (1985), p. 50-80, p. 52-55. Censuur was overigens niet exclusief rooms-katholiek, want ook het protestantisme kende een boekencensuur, voor Nederland verwoord in artikel 55 uit de Dordtse Synode 1618-1619. Dit artikel verdween in de negentiende eeuw als kerkrechtelijk censuurinstrument, waarna een lokaal kerkbestuur verantwoordelijk was voor het zedelijk heil van zijn leden. Zie J. Dane, ‘Lectuur van Satan. Censuur en zelfcensuur in calvinistisch Nederland, ca. 1880-1940’, in: *Jaarboek voor Nederlandse Boekgeschiedenis* 1995, p. 97-123, p. 99-100.

⁴⁸A. van Duinkerken, ‘Seminarie en kunst’, in: idem, *Festoenen voor een kerkportaal* (1966), p. 187-202, p. 191.

⁴⁹Ibidem.

In plaats van het afwijzen van slechte literatuur werd vooral sinds het begin van de negentiende eeuw het propageren van goede literatuur bepleit. Le Sage ten Broek zei het al: “Men verbeelde zich niet het heilzaam doel der Kerk te bereiken door het verbieden van schadelijke lectuur alleen. Breng toch het goede boek!”⁵¹ Deze aansporing neemt verschillende vormen aan, afhankelijk van de ideeën over het goede boek. Dit valt bijvoorbeeld af te leiden uit de geschiedenis van de R.K. Nederlandse boekhandelaars- en uitgeversvereniging Sint Jan, die de belangen behartigde van katholieke boekverkopers en uitgevers. Zij zette van 1924 tot 1979 niet alleen de strijd voort voor het katholieke boek, maar ook voor het lezen door katholieken in het algemeen.⁵²

Van Duinkerken treedt op zijn eigen manier als journalist bij *De Tijd* in het voetspoor van deze katholieke traditie van waarschuwingen en propaganda, die hij enerzijds bekritiseert en waarmee hij anderzijds instemt. Bovenal bepleit hij echter een zorgvuldige kritiek, die de basis is van een goede propaganda: “Rechtspraak is geen propaganda, zelfs niet voor het recht. Zij is niet meer, ook niet minder, dan de toepassing van grondig gekende, zorgvuldig bestudeerde begrippen over het recht op concrete verschijnselen. Het is iets anders, te spreken over goede kritiek, iets anders te spreken over doelmatige propaganda voor de katholieke cultuur. Wil echter zulke propaganda gegrond zijn, dan moet zij op degelijke kritiek berusten.”⁵³

Een degelijke kritiek behelst eigenschappen die voor elke criticus gelden en betrekking hebben op dichterlijke en wetenschappelijke kwaliteiten. In debatten over katholieke literatuurkritiek wordt daaraan altijd de opgeheven vinger toegevoegd. Dit betekent evenwel niet dat het morele oordeel zich beperkt tot kritiek van katholieken: “Alle oordeel over een geschrift is, behalve oordeel over een tekst, ook oordeel over een daad, namelijk het schrijven en uitgeven van die tekst. Op verscheidene gronden kan men zulk een daad goedkeuren of afkeuren.”⁵⁴ Kritiek heeft volgens Van Duinkerken dus altijd een moreel aspect. Bewustzijn daarvan kan voorkomen dat de criticus zijn eigen “geloofsgenootschap” hoger aanslaat dan dat van anderen. Dit geldt zowel voor critici die uitgaan van een l’art pour l’art-theorie als voor hen die de zedelijke aard van literatuur benadrukken: “Het kan de verdediger van de eigenwettigheid der kunst er voor behoeden, zich terug te trekken in een onwerkelijke abstractie, maar het kan ook de onderzoeker naar de ‘zedelijke’ aard van het kunstwerk waarschuwen tegen een vooropgezette ingenomenheid met eigen denkbeelden, die een rechtvaardige waardebepaling hinderen kan.”⁵⁵

⁵⁰Ibidem, p. 192. Hierover kan Van Duinkerken als seminarist en journalist meespreken. Op welke manier hij deze bevoegdheid zelf in praktijk brengt zal worden besproken in hoofdstuk v, paragraaf 2.

⁵¹Zonder bronvermelding geciteerd in Van de Pas, *De strijd voor het katholieke boek*, p. 63.

⁵²O.S. Lankhorst, *Voorgoed geboekstaafd. De katholieke boekverkopers- en uitgeversvereniging Sint Jan vanaf het 25-jarig jubileum in 1949 tot aan de opheffing in 1979*, Nijmegen 1994.

⁵³DT, 3 april 1948 [‘Katholieke literatuurkritiek’]. Vgl. DT, 19 november 1939 [‘Propaganda’].

⁵⁴DT, 3 april 1948. Hiermee schaaft Van Duinkerken zich achter Humanus (pseudoniem van J.H. Walgrave OP), ‘Katholieke literatuurcritiek’, in: *Kultuurleven*, 15(1948), nr. 2 (februari), p. 83–92 en samengevat in *De Nieuwe Eeuw*, paasnummer 1948. Humanus reageert op een aanval op A. Westerlinck door J. de Kever, ‘Het compromisspook in de Vlaamse letteren’, in: *Kultuurleven*, 15(1948), nr. 2 (februari), p. 127–131.

⁵⁵DT, 15 oktober 1949 [A. Romein-Verschoor, *De vruchtbare muze*].

In de meeste gevallen richt hij zich tot de katholieke literatuurkritiek als hij spreekt over morele oordelen en in het bijzonder over het maken van een voorbehoud. Hij acht het zeker ten opzichte van het katholieke publiek niet onredelijk voor bepaalde libertijnse boeken een voorbehoud te maken. Een voorbehoud is echter geen verbod. Als G. van Gestel SJ in *Lectuur en censuur* 'prohibere' vertaalt met 'verbieden', wordt hij dan ook door Van Duinkerken op de vingers getikt: "Prohibere is voorbehouden en niet enkel taalkundige vooroordelen maken gewenst, dat men zich bij de vertaling aan de zuivere woordbetekenis houdt, hoe dicht in de praktijk een streng voorbehoud ook bij een verbod kan worden vergeleken."⁵⁶ Met deze correctie relativeert hij de katholieke gewoonte om ieder zedelijk voorschrift te verabsoluteren. Een goede waarschuwing is volgens hem niet altijd overbodig, maar een overbodige waarschuwing is niet altijd goed.⁵⁷ Daarom heeft de criticus de taak nauwgezet na te gaan wanneer een waarschuwing gerechtvaardigd is: "Een ding kan gelijktijdig gevaarlijk en leerrijk zijn, zodat het nodig wordt, voor bijzondere personen of omstandigheden zorgvuldig vast te stellen, wat het zwaarst weegt: het gevaar of de mogelijkheid op geestelijke winst."⁵⁸ Een voorbehoud mag evenwel nooit ten koste gaan van de auteur als mens en ook heeft de criticus de plicht in een bespreking van een boek dat een ongunstige uitwerking op lezers heeft maar goed geschreven is, dit laatste te melden.⁵⁹

Zowel vóór als na de oorlog constateert Van Duinkerken vooral negatieve aandacht van katholieke critici voor literatuur, hetgeen in ieder geval niet het toch al zo geringe leesplezier van katholieke lezers stimuleert. In het voetspoor van Le Sage ten Broek benadrukt hij daartegenover de noodzaak om op goede literatuur te wijzen. Het is gemakkelijk genoeg een verontwaardigd stukje te schrijven, maar het is moeilijker door aandachtige en geregelde lectuur waarlijk te weten, wat en waarom men iets kan aanbevelen, aldus Van Duinkerken.⁶⁰ Hiervoor heeft men een kritisch vermogen nodig, gevormd door onder andere kennis van de klassieken en van de productie van katholieke auteurs.⁶¹

Reeds aan het begin van zijn loopbaan bij *De Tijd*, wanneer hij afstand heeft genomen van de ethische literatuurbenadering van *Roeping*, had Van Duinkerken in de bundel *Roofbouw* (1929) geprobeerd de verhouding tussen ethische en esthetische kritiek binnen de katholieke literatuurkritiek te verhelderen. Duidelijk blijkt dat hij zich dan heeft verwijderd van de louter ethische kritiek: de morele waardering heeft dan

⁵⁶DT, 7 januari 1949 [G. van Gestel SJ, *Lectuur en censuur*].

⁵⁷DT, 11 mei 1932 ['De week van het boek']. K. Bomhoff MSC reageert geërgerd op deze beschouwing en benadrukt de plicht van priesters om vanuit hun verantwoording voor het zielenheil te waarschuwen tegen slechte boeken. Zie K. Bomhoff MSC, 'De week van het boek', in: *Ons geestelijk leven*, 12(1932), juni, p. 71-73.

⁵⁸DT, 8 juli 1950 [H. Roland Holst, *Romankunst als levensschool*]. Hierover verandert Van Duinkerken later niet van mening. In 1966 stelt hij nog steeds dat men bij de parabolische werking van de kunst aan de moralist niet het zwijgen hoeft op te leggen: "De louter esthetische vervoering, die het innerlijk bestaan waarneembaar verruimt en de gevoelige ontvankelijkheid voor de levensopenbaring snel en doelmatig ontwikkelt, bezit in zichzelf een te grote geestelijke waarde dan dat de gevaren die erin schuilen, verzwegen zouden mogen worden." 'Seminarie en kunst', p. 201.

⁵⁹DT, 3 april 1948 ['Katholieke literatuurkritiek'].

⁶⁰Ibidem.

⁶¹Ibidem; DT, 15 november 1930 ['Het katholieke boek in onzen tijd'].

wel betekenis als maatschappelijk-pedagogische factor door haar voortdurende waarschuwing, maar ze verstaat meestal de psychologie van de kunstenaar verkeerd. De esthetische waardering moet daarentegen oppassen voor “vervaging der dogmaties vastgestelde contouren”: ze kan zich weliswaar het standpunt van de kunstenaar goed voorstellen, maar loopt daarbij het gevaar dit standpunt onvoorwaardelijk te verdedigen.⁶² De waarschuwende en voorlichtende kritiek noemt hij een “resultatief-morele beoordeling”. Daarnaast onderscheidt hij de zogenaamd “introspectief-artistieke beoordeling”, waarin hij een juist evenwicht vindt tussen ‘moraal en poëzie’, zoals de paragraaf waarin hij deze beoordeling uitlegt heet.⁶³ Deze beoordeling erkent het zedelijk bewustzijn van de auteur, niet als het resultaat van de scheppende vermogens zoals de morele kritiek meent, maar als een functie ervan. De introspectief-artistieke beoordeling “ontleedt de poëtiese bouwstof, concludeert tot de aard der poëtiese vermogens en gaat zo nodig na in hoe verre hierbij het moreel besef scheppend aanwezig was. Zij heeft het zedelijk bewustzijn te erkennen als een kunstdadige factor, zoals de liefde, de haat of de droefheid. Zij ontslaat de kunstenaar niet van de zedelijke verantwoordelijkheid, maar verlegt het zwaartepunt dezer verantwoordelijkheid van haar resultatieve naar haar functionele werking. Voor haar ligt er meer dan één stap tussen de uitleenbibliotheek en de zondaarsbank.”⁶⁴

In een klimaat waarin een confessionele literatuurkritiek zich duidelijk uitspreekt over de morele werking van literatuur, ontstaat de vraag of een katholiek criticus eigenlijk geen zielenherder is. Neen: katholieke dagbladcritici zijn geen geestelijke leiders, aldus Van Duinkerken. “Tribune zij de krant. Preekstoel worde zij slechts in geval van nood”, zo roept hij uit in een betoog waarin hij het onderscheid tussen krant en kansel scherp aan de orde stelt.⁶⁵ Hij reageert hier op een rede van Paul Brand sr. tijdens het jubileumcongres van de Katholieke Boekverkopers- en Uitgeversvereniging Sint Jan in 1949 en op het antwoord hierop van mgr. G.P.J. van den Burg, deken van Amsterdam. Brand riep de katholieke pers en radio op belangstelling te wekken voor het katholieke boek, omdat de niet-katholieke pers en radio van het katholieke boek vrijwel geen notitie nemen.⁶⁶ De deken van Amsterdam vroeg zich onder andere af of de sportrubriek vergeleken met de boekenrubriek wel zo’n grote plaats in mocht nemen.

Volgens Van Duinkerken verschilt de krant van de kansel zowel wat de onderwerpskeuze als wat de vrijheid van kritiek betreft. Omdat het slechts gedééltelijk de taak is van een nieuwsblad om lezers ontvankelijk te maken voor mystieke werken,

⁶²A. van Duinkerken, *Roofbouw* (1929), p. 5-7.

⁶³A. van Duinkerken, ‘Moraal en poëzie’, in: *ibidem*, p. 65-72.

⁶⁴*Ibidem*, p. 71. Vgl. de heldere behandeling van deze passage door J.J. Oversteegen, *Vorm of vent. Opvattingen over de aard van het literaire werk in de Nederlandse kritiek tussen de twee wereldoorlogen* (Amsterdam 1969), p. 351-354. Van Duinkerken is zich ervan bewust met *Roofbouw* een andere weg in te slaan dan vele katholieke critici graag zouden zien. Met klem vraagt hij op 5 juli 1929 vanuit Hammerfest Jan Engelman deze bundel in *De Nieuwe Eeuw* te bespreken: “Dat boek zal wel doodgewogen worden. Het zal je trouwens opgefallen zijn, dat de ruziënde paters graag mijn naam verzwijgen. Van mij schijnt dat pebs ‘iets te verwachten’, van jullie niet. Bovendien durven ze niet goed.” (LM, A00455B1).

⁶⁵DT, 8 oktober 1949 [‘Boekbespreking in de krant’].

⁶⁶Zie Lankhorst, *Voorgoed geboekstaafd*, p. 35.

moet de criticus niet alleen en niet uitgebreid dergelijke lectuur bespreken. Zo behoort vrome lectuur van bijvoorbeeld Augustinus, Johannes van het Kruis of Theresia van Lisieux niet een soortgelijke plaats te krijgen als sportnieuws. De krant zou dan niet de functie van nieuwsblad, maar van kansel vervullen.⁶⁷

Ook moet de krant verschijnselen, waaronder boeken, vrijer kunnen beoordelen dan op de kansel toelaatbaar zou zijn. Het is bijvoorbeeld geen krantenprobleem of Theresia van Lisieux zou mogen worden gelezen, maar de vertalingen van Sigrid Undset, Graham Greene en Georges Bernanos kunnen wel een krantenprobleem worden. Juist deze auteurs, die vaak niet bij katholieke uitgeverijen worden uitgegeven, zoals Undset, moeten in een krant aan de orde komen. Het gaat de criticus niet om wat wel of niet mag, maar om wat 'is', aldus Van Duinkerken.⁶⁸ Ook hier blijkt hoezeer hij zich keert tegen wat hij de drang van katholieken noemt om via een organisatie tot algemeen geldende verbodsbepalingen te komen. Dat hij hierover uitweidt in een reactie op Paul Brand, komt door de Idil-affaire die een maand eerder is begonnen.⁶⁹ Dagbladkritiek mag volgens hem niet aan banden worden gelegd door "geestelijke verkeersregels": "Men kan zijn gedragingen niet geheel laten voorschrijven door angst voor werkelijke of denkbeeldige gevaren. Men moet zich minstens evenzeer laten leiden door verworven inzicht, redelijke verwachting en gegronde hoop. Cultureel normbesef af te scheiden van alle historische kennis zou even onmogelijk zijn als het te vereenzelvigen met behoudzucht jegens elk vooroordeel."⁷⁰ Er is zowel gerechtvaardigde voorzichtigheid als noodzakelijke vrijmoedigheid vereist: volgens Van Duinkerken een vrijmoedigheid die afhankelijk is van verantwoordelijkheidsbesef voor de cultuur, hier in het bijzonder de katholieke cultuur. Dit blijkt duidelijk uit zijn stellingname over de betekenis van 'goed katholiek', een betekenis die volgens hem door niemand dictatoriaal valt te beheersen: "Haar [de betekenis van 'goed katholiek'] door voorzichtige, maar toch niet kruidenierlijke weging en overweging met aandacht beurtelings te volgen en te leiden, is een voorwaarde der verantwoordelijkheid. Dit betekent: een voorwaarde der vrijheid."⁷¹ De discussie met de Katholieke Boekverkopers- en Uitgeversvereniging Sint Jan sluit hij anderhalf jaar later af met de herhaling dat de krant een voorlichtingsorgaan is en zowel werk van geloofsgeno-

⁶⁷DT, 8 oktober 1949. Vgl. DT, 15 november 1930 ['Het katholieke boek in onzen tijd']: katholieke critici keuren slechts stichtelijke werken goed, zoals die van Ignatius van Loyola en Thomas a Kempis, terwijl deze volgens Van Duinkerken helemaal geen publiciteit meer behoeven.

⁶⁸DT, 8 oktober 1949. Om hier het verschil tussen krant en preekstoel te benadrukken, stelt Van Duinkerken in de krant besprekingen van literatuur boven die van mystieke werken. Desalniettemin wijdt hij zelf als journalist ook recensies aan vrome lectuur, wat hem door de geestelijkheid niet altijd in dank wordt afgenomen.

⁶⁹Ibidem. Over de Idil-affaire, zie paragraaf 2.2. van dit hoofdstuk.

⁷⁰DT, 8 oktober 1949. Van Duinkerken pleit overigens niet alleen ten behoeve van katholieke, maar ook ten behoeve van algemene literaire dagbladjournalistiek voor vrijheid van literatuurkritiek. Als een criticus zijn oordeel motiveert, kan hij niet aan banden worden gelegd op grond van bijvoorbeeld het verwijt dat persoonlijke beweegredenen zijn oordeel verkeerd bepalen. Daarom acht Van Duinkerken het ook juist dat een dagblad geen ruimte creëert voor 'antikritiek' van lezers, ter voorkoming van oeverloze discussies. Zie DT, 28 juni 1935 ['De vrijheid van kritiek'].

⁷¹DT, 8 oktober 1949. In zijn inleiding van *Roofbouw* verwoordt hij dit als volgt: "Tussen enghartig puritanisme en libertijnse wetteloosheid ligt de bevrijdende orde der waarheid." *Roofbouw* (1929), p. 6.

ten als van anderen dient te bespreken.⁷² Met deze stellingname pleit hij ervoor dat katholieken zich van hun isolement bevrijden en contact zoeken met andersdenkenden.

2. VAN DUINKERKEN ALS CRITICUS VAN CRITICI

Het bovenstaande geeft een beschouwende beschrijving van de ideale criticus volgens Van Duinkerken, van de taak die de criticus volgens hem heeft en van de eigenschappen die specifiek aan een criticus toebehoren. De aanleiding voor deze uitspraken is geen expliciet verzet tegen individuele critici, in tegenstelling tot de uitspraken waarover het hieronder gaat: in confrontaties met enkele andersdenkende en andere katholieke critici zet Van Duinkerken zich namelijk polemisch af tegen een bepaalde literatuurkritiek.

2.1. TEGEN HEDENDAAGSE KETTERS

“Geestelijk is het hedendaagsche Europa vrijwel volkomen anarchistisch. Sinds de fameuze ‘gewetensvrijheid’ ontdekt werd, schijnt de mensch niets zoo rampspoedig te vinden als de dictatuur van het dogma.”⁷³ Uit deze sceptische woorden klinkt de katholieke apologete van de essayistische studies met de welluidende titels *Hedendaagsche ketterijen* (1929) en *Katholiek verzet* (1932). Hierin laat Van Duinkerken vanuit zijn persoonlijke blik op de geschiedenis zien hoe de moderne stromingen zijn ontstaan, en richt hij zich in het bijzonder tegen de mentaliteit van met name *De Stem* en *De Vrije Bladen*, van Just Havelaar, H. Marsman, Anthonie Donker en Menno ter Braak. De hedendaagse ketter is, zo blijkt uit deze studies, iemand die zich inbeeldt een vrij geweten te hebben, terwijl hij in werkelijkheid gebonden is, hetzij aan stuurloze instincten, hetzij aan een verstandelijk geconstrueerde werkelijkheid. Deze ‘nieuwe mens’, die Just Havelaar in zijn gelijknamige studie schetst,⁷⁴ is anti-dogmatisch: hij stelt de individualistische intensiteit in plaats van een verstandelijk vastgelegde intentie, het subjectief gevoelen in plaats van het objectief weten en is hierin op zijn eigentijdse wijze zo moralistisch als Cats in de zeventiende eeuw, aldus Van Duinkerken.⁷⁵

⁷²DT, 11 januari 1950. Hier verwijst hij naar J. van der Hoeven, ‘De pers en het boek’, met een naschrift van Anton van Duinkerken en een noot van de redactie, in: *Boek en Leven*, 19(1950), nr. 1 (januari), p. 23–27. In deze aflevering van *Boek en Leven* wordt de discussie tussen Van Duinkerken en Sint Jan voortgezet. Van der Hoeven blijft erbij dat het katholieke boek het *uitsluitend* moet hebben van de katholieke pers, terwijl Van Duinkerken nogmaals op het problematische van de term ‘katholieke boeken’ wijst. Godfried Bomans en Antoon Coolen noemt hij als voorbeelden van auteurs die goede boeken schrijven en deze laten verspreiden door uitgeverijen met minder aanspraken op steun van de katholieke pers, “waarvan hun boeken het nu eenmaal niet *uitsluitend* hebben moeten.” (p. 27).

⁷³DT, 20 mei 1931 [F. Bordewijk, *Blokken*].

⁷⁴J. Havelaar, *De nieuwe mens*, Arnhem 1928.

⁷⁵A. van Duinkerken, *Hedendaagsche ketterijen* (1929), p. 133.

Tegenover de anti-dogmatische mens verdedigt Van Duinkerken de katholieke dogmatiek. Deze biedt de ware vrijheid door uit te gaan van en te eindigen met een finaliteitsbeginsel, waardoor noch het gevoel, noch het intellect wordt onderdrukt maar beide juist in goede banen worden geleid. Deze dogmatiek is geen middeleeuwse scholastiek, maar een universele geloofsleer van alle tijden, die antwoord geeft op de verstandigste vraag 'Waartoe dient het leven?' in de vorm van een objectief dogma: "een klare en eenvoudige, voor alle mensenlevens geldende formule, die niet veranderen kan onder den invloed van wisselende omstandigheden."⁷⁶ De kern van dit dogma is dat de mens overeenkomstig zijn aard en aanleg God dient en aldus een doelmatig leven leidt, dat gericht is op de metafysisch te verantwoorden beginselen van goedheid, rechtvaardigheid en eerlijkheid. Het verstand moet zich onderwerpen aan wat de Kerk voorhoudt met het oog op deze beginselen, niet uit slaafsheid, maar altijd met het doel om de wil te bevrijden. De band tussen het vergankelijke leven en de metafysische, onvergankelijke wereld wordt gevormd door de menselijke liefde, het door Van Duinkerken veelvuldig bejubeld beginsel van het leven; de menselijke liefde, die de goddelijke liefde beantwoordt en het centrale begrip vormt binnen de mystiek. Hierin volgt Van Duinkerken de theologie van Sint Bernardus, waarin Gods liefde het godsbewijs is met als centrale uiting de menswording.⁷⁷

Vooraf in de recensies vóór de Tweede Wereldoorlog richt hij zich vanuit deze opvatting van dogmatiek tegen de anti-dogmatische mentaliteit in het algemeen en van bepaalde literatoren in het bijzonder.⁷⁸ Hoewel Van Duinkerken inziet dat hun kritieken na de oorlog invloed blijven uitoefenen,⁷⁹ betekent de dood van Du Perron,

⁷⁶Deze definitie van een dogma voegt Van Duinkerken verhelderend en bondig toe aan de tweede druk van *Hedendaagsche ketterijen* (1946), p. 95. Vgl. eerste druk (1929), p. 72.

⁷⁷Vgl. zijn vertalingen van en beschouwingen over Sint Bernardus van Clairvaux: *St. Bernard, Verhandeling over de liefde tot God* (1930); *Verweerschrift; Brief in de regen* (1938); *Uren met St. Bernard* (1943); *Mariapreek van Sint Bernardus* (1946); *De monnik van Europa's straten. Sint Bernardus van Clairvaux* (1953); 'Sint Bernardus en de litteratuur', in: *Sint Bernardus. Voordrachten gehouden aan de R.K. Universiteit te Nijmegen bij gelegenheid van het achtste eeuwfeest van zijn dood* (1953), p. 67-104; 'De oudste levensbeschrijving van Sint Bernardus', in: *Festoenen voor een kerkportaal* (1966), p. 39-56, oorspronkelijk verschenen in *DT*, 25, 26, 28 november 1960. Bernardus gaat bij zijn beschrijving van de liefde tot God uit van de menselijke liefdeservaring en het is volgens Van Duinkerken dan ook niet vreemd dat Bernardus Dante begeleidt in het laatste stadium van de tocht naar Beatrice. 'Divina Commedia', in: *Cultuurgeschiedenis van het christendom*, deel II (1949), p. 250-290, p. 288.

⁷⁸Zie bijvoorbeeld *DT*, 18 juni 1930 [P.H. Ritter jr., *De apologie van den misdadiger*]; 30 september 1931 [J. Greshoff, *Spijkers met koppen*]; 10 oktober 1931 [L.J. Rogier, *Henric van Veldeken*]; 18 november 1932 [A. Donker, *Ter zake; De schichtige Pegasus*]; 9 juli 1932 [A.J.D. van Oosten, *His masters voice; De intocht; Vuurwerk*]; 28 oktober 1932 [J. Slauerhoff, *Het verboden rijk*]; 9 oktober 1936 [R. Berghen, *Het jeugdavontuur van Leo Furkins*]; 9 februari 1939 [J. Hiegentlich, *Schipbreuk te Luik*]; 16 februari 1939 [A. Hers, *Het heilige leven*].

⁷⁹Na de bevrijding merkt hij op dat de kritiek de stelregels van Ter Braak en Du Perron herhaalt zonder zich aan te passen aan het naoorlogse leven: ze heeft dezelfde partijde incompetentie. Hij verklaart dit door het grote aanbod van boeken, waardoor de kritiek de ruimte mist om het nodige onderscheid te maken. Zie *DT*, 31 december 1947 ['Schone kunsten in het afgelopen jaar']. Jacques de Kadt is een voorbeeld van iemand die door *Forum* met vooroordelen besmet is: hij zegt weliswaar Vondel te waarderen, maar rekent toch Gorter geforceerd tot de grootsten. *DT*, 27 december 1947 [J. de Kadt, *Herman Gorter: Neen en ja*]. Ook A. Marja is een van de navolgers van de *Forum*-mannen. Hij denkt evenzeer als de man met de catechismus op voorschrift en beschouwt Ter Braak als zijn kerkvader. *DT*, 9 juni 1949 [A. Marja, *Binnendijs/ Buitendijs*]. Zie ook *DT*, 15 november 1951

Ter Braak en Marsman het einde van een tijdperk: op 14 mei 1940 overlijden Du Peron en Ter Braak. De eerste sterft door angina pectoris en Ter Braak pleegt zelfmoord. Marsman verdrinkt op 21 juni 1940 tijdens de oversteek van Bordeaux naar Engeland, doordat het schip wordt getorpedeerd. In *De Tijd* voert Van Duinkerken niet zozeer directe persoonlijke polemieken met deze en andere andersdenkende critici; daarvoor bieden literaire tijdschriften beter de gelegenheid, waaronder met name *De Gemeenschap* het medium is geweest. In *De Tijd* levert hij als voorlichter van literatuur korter en in algemenere termen kritiek. Dat het beste daardoor naar tijdschriften ging en hij zich in *De Tijd* minder pregnant dan in andere media heeft gemanifesteerd, zoals Nic. Schrama beweert, is afhankelijk van wat men tot zijn beste artikelen vindt behoren en in welke zin hij zich pregnant liet zien.⁸⁰ In elk geval staat vast dat de krant minder ruimte voor lange artikelen bood, maar dit verhinderde niet dat hij duidelijk uitkwam voor zijn positie tegenover auteurs en critici. Hij wijst zelf op de consequentie van de beperkte ruimte in de krant: “Het behoeft geen betoog, dat ook een meer uitvoerige dagbladaankondiging niet de gelegenheid biedt tot debat over alle meeningen van Ter Braak, die in dit werk onzen lust tot aanvechting gaande maken. Wij zijn nu eenmaal wat men welwillend noemt ‘principele tegenstanders’, en het ziet er niet naar uit, dat dit veranderen zal. Maar een ‘eeresaluut aan den vijand’ behoorde tot de krijgsgebruiken, wier verdwijnen den hedendaagschen oorlog tot een beestenbende maakte.”⁸¹

Voorafgaand aan een weergave van enkele confrontaties met ‘hedendaagse ketters’, volgt eerst een beeld van de algemene onvrede van Van Duinkerken met de wijze waarop in zijn tijd literatuurkritiek wordt beoefend. Indirect doelt hij meestal op critici van *De Vrije Bladen* en later *Forum*, waarbij impliciet de katholieke apologet van *Hedendaagsche ketterijen* en *Katholiek verzet* aan het woord is.

Volgens hem geldt in zijn tijd alleen het standpunt van de stroming waaraan men deelneemt. De criticus oordeelt noch vanuit zijn subjectieve smaak noch vanuit objectieve feiten, maar vanuit de smaak van de groep waartoe hij behoort. Hij gruwet van dit “Hollands school-subjectivisme”,⁸² waaruit bijvoorbeeld Marsman- en Vondelvereerders voortkomen.⁸³ Individualisten die geen literaire eenzaamheid kennen maar altijd partijman zijn geweest tot het kleinzielig samenzweerderige toe verdienen niet zijn sympathie.⁸⁴ Bovendien schermutselen critici onderling over keukenonderdelen van het schrijversvak in plaats van de lezer voor te lichten; en in plaats van de dichter te vertegenwoordigen, heeft “het onderlinge gekrakeel” binnen de Hollandse kritiek meer oog voor “het arrivisme van Jan, de pose van Piet, de ziekelijkheid van Klaas en het plagiaat van Polydoor”.⁸⁵

[H. de Vries, *Distels en Aloë's van de Iberische volkspoëzie; Vers tegen vers*]. Van Duinkerken zet de kritieken van De Vries gunstig af tegen bevooroordeelde kritieken van critici uit de *Forum*-groep en van hun nakomers.

⁸⁰Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 316–317.

⁸¹DT, 2 augustus 1935 [M. ter Braak, *Het tweede gezicht*].

⁸²DT, 14 november 1933 [K. van de Woestijne, *Over schrijvers en boeken*].

⁸³DT, 6 juli 1938 [H. Marsman, *Verzameld werk*].

⁸⁴DT, 1 februari 1940 [D.A.M. Binnendijk, *Zin en tegenzin*].

⁸⁵DT, 15 juli 1931 [Is. Querido, *Mijn zwerftochten door Jordaan en Donker-Amsterdam*].

Ook met de inhoud van de moderne literatuurkritiek kan Van Duinkerken zich niet verenigen. Critici nemen hun eigen gevoel of hun eigen geleerdheid als maatstaf voor hun oordeel en zijn zodoende niet ontvankelijk voor de schoonheid van het werk.⁸⁶ Naast schrijvers die theoretisch onderlegd zijn en behoren tot een bepaalde literaire groep zoals *Forum* en *De Vrije Bladen*, zijn er ook critici die lijden aan “chronische hersenloosheid”, leeghoofden die alleen essays schrijven om over zichzelf te praten, terwijl ze menen te spreken over het ‘werkelijke’ leven, “pootige jongens, die hun eerzucht zoeken in een zekere onwetendheid, en er hun ambacht van maken, te smalen op de armbloedigheid van de lyriek en het essay”.⁸⁷ Ook zij zijn niet ontvankelijk voor de schoonheid van literatuur.

Voorals beklagt Van Duinkerken zich zeer regelmatig en uitgebreid over de overheersing van de psychologische invalshoek, waarmee hij de aandacht voor een bepaalde zielskundige analyse van de auteur en van de personages bedoelt. Critici beschouwen de mens veelal als een “samenstel van uitzonderlijke hoedanigheden”⁸⁸ en missen daardoor bijvoorbeeld het vermogen van “religieuze dieptepeiling”.⁸⁹

Bovendien stellen zij als eis dat in literatuur een hartstochtelijkheid moet weerklinken die ervan uitgaat dat het leven zijn doel in zichzelf heeft. Dit noemt Van Duinkerken elders “paganistisch vitalisme”: een besliste ontkenning van de waarde van het leven.⁹⁰ Aanvankelijk duidt Van Duinkerken met “paganistisch vitalisme” op de “nieuwste ketterij in Nederland” die zich manifesteert in *De Vrije Bladen* (D.A.M. Binnendijk, H. Marsman en Constant van Wessem): zij bewondert de kerkelijke tucht niet als een universele noodzakelijkheid, maar om haar schijnbaar opportunistische karakter.⁹¹ Later wordt dit vitalisme overgenomen door *Forum*, waar het zich ontwikkelt tot “een gekanker zonder hartstocht naast een weemoed zonder mannelijkheid”.⁹² Deze levenshouding is die van de gespleten twintigste-eeuwse mens, die geen houvast heeft bij grote beginselen.⁹³

Dergelijke vooronderstellingen van de moderne kritiek hebben gevolgen voor haar literaire oordeel, zoals de huiverige houding tegenover een symbolistische werkwijze en een overdreven enthousiasme voor een directe verrukking en een spontane belijdenis.⁹⁴ Ook heeft de kritiek voorkeur voor psychologische romannetjes met vaag verantwoorde helden en heldinnen of met “pestkoppen”, zoals de figuren van Willem Elsschot, meneer Visser in Vestdijks gelijknamige roman en Bordewijks *Bint*,⁹⁵ ter-

⁸⁶DT, 29 oktober 1930 [R. van Genderen Stort, *Het avontuur en andere verhalen*]; DT, 4 februari 1931 [J. Eeckhout, *Herinneringen aan Karel van de Woestijne*].

⁸⁷DT, 26 september 1933 [A. den Doolaard, *De herberg met het hoefijzer*].

⁸⁸DT, 4 november 1931 [C.R. de Klerk, *Cultuurbeschouwende inleiding op Vondel's spelen*].

⁸⁹DT, 29 juni 1939 [J.A. Rispens, *Richtingen en figuren in de Nederlandsche letterkunde na 1880*]; 17 september 1946 [G. Smit, *Spiegelbeeld*].

⁹⁰Bijvoorbeeld DT, 18 juni 1930 [P.H. Ritter jr., *De apologie van den misdadiger*]; DT, 31 december 1949 [‘Vijftig jaar letterkunde’].

⁹¹A. van Duinkerken, *Hedendaagsche ketterijen* (1929), p. 36–37.

⁹²DT, 26 september 1933 [A. den Doolaard, *De herberg met het hoefijzer*].

⁹³Bijvoorbeeld DT, 18 juli 1938 [C. Eggink, *Het schiereiland*]; DT, 9 februari 1939 [J. Hiegentlich, *Schipbreuk te Luik*].

⁹⁴DT, 2 maart 1929 [Th. de Vries, *De vervreemding*].

⁹⁵DT, 9 oktober 1936 [R. Berghen, *Het jeugdavontuur van Leo Furkins*].

wijl voor heroïsche eenvoudige karakters van bijvoorbeeld Is. Querido en Felix Timmermans geen waardering is te vinden. Die worden al gauw bestempeld als burgerlijk en vervelend.⁹⁶

Ook ageert Van Duinkerken tegen liefhebbers van het ‘nieuwe proza’. Zij hebben een onjuiste houding tegenover de vorm van literatuur, doordat ze tezeer een zuivere schrijfkunst verlangen. “Aan het ‘nieuwe proza’ wordt een suprematie toegekend, die slechts gegund mag worden aan de nieuwe schepping.”⁹⁷

Tevens legt hij de overdreven aandacht voor hedendaagse auteurs onder zijn kritische loop.⁹⁸ Als criticus die zijn lezers juist in contact wil brengen met de rijkdom van het verleden, verafschuwt hij de aanbidding van de actualiteit: “De gevaarlijkste van alle hedendaagsche ketterijen is de ketterij der hedendaagschheid!” zo roept hij uit.⁹⁹ In het verlengde hiervan beschouwt men poëzie ten onrechte als een zaak van de jeugd op grond van haar hartstocht en lyrisch gemoed.¹⁰⁰ Als gevolg van het gebrek aan historische kennis heeft men niet alleen te weinig relativiseringsvermogen en dus een fabelachtig vooruitgangsgeloof, maar ook, en dit geldt speciaal voor de literaire criticus, te weinig vergelijkingsmateriaal om een werk op zijn juiste waarde te kunnen schatten.¹⁰¹ Als tegengif voor het tekort aan historisch-letterkundige vorming beveelt hij van harte zijn “bacillus asselbergensis” aan, de door Vestdijk ontdekte ziektekiem waardoor iemand overvloedig zestiende- en zeventiende-eeuwse poëten gaat lezen.¹⁰²

Forum

Vrijwel alle punten van kritiek gelden vooral de *Forum*-groep: deze lijdt aan het Hollandse school-subjectivisme, oordeelt vanuit het eigen persoonlijke gevoel, heeft een

⁹⁶Bijvoorbeeld DT, 15 juli 1931 [Is. Querido, *Mijn zwerftochten door Jordaan en Donker-Amsterdam*]; DT, 14 oktober 1931 [Idem, *Amsterdamsch epos: het volk Gods*]; DT, 4 juli 1932 [F. Timmermans, *De harp van Sint Franciscus*]; DT, 13 mei 1931 [Jos. Panhuysen, *Het geluk*].

⁹⁷DT, 15 januari 1930 [Is. Querido, *Simson*].

⁹⁸Bijvoorbeeld DT, 9 september 1931 [R. Herreman, *De roos van Jericho*]; DT, 18 november 1932 [A. Donker, *Ter zake; De schichtige Pegasus*]; DT, 22 oktober 1937 [P. van Valkenhoff, *De gouden tak*]; DT, 30 maart 1941 [H. de Bruin, *Hernieuwd herdenken*].

⁹⁹DT, 10 oktober 1931 [L.J. Rogier, *Henric van Veldeken*]. Vgl. DT, 11 oktober 1936 [‘Zegen van de geschiedenis’], waarin Van Duinkerken de “zieklijke mentaliteit” van Albert Helman aanvalt, omdat deze het belang van de geschiedenis ontkent.

¹⁰⁰Bijvoorbeeld DT, 1 april 1936 [G. Wijdeveld, *Het voorschot*]; DT, 24 oktober 1936 [H. Swarth, *Wijding*].

¹⁰¹DT, 7 oktober 1931 [N. Soeroto, *Wayang-liederen*]; DT, 2 maart 1941 [S. Vestdijk, *Rumeiland*]; DT, 20 juli 1948 [F. Sierksma, *Commentaar op Achterberg*].

¹⁰²DT, 25 mei 1937 [G. den Brabander, *Gebroken lier*]. S. Vestdijk spreekt over deze bacil in zijn bespreking van *Het bezegeld hart* van Jan Engelman. Deze bundel laat zien dat Engelman zich heeft ontwikkeld tot een classicistisch auteur, wat zijn dichterschap in het lege, monotone gedicht ‘De Engel’ niet ten goede is gekomen: “Een oogenblik heb ik gemeend, dat overvloedige lectuur van 16e- of 17e-eeuwse poëzie, gewoon een besmetting met den bacillus asselbergensis, deze neiging tot egale rijmoefeningen in de hand heeft gewerkt.” *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, woensdag 19 mei 1937, avondblad. A. Marja alludeert aan deze bacil als hij ingaat tegen het idee van Ed. Hoornik dat het anecdotische zou hebben afgedaan ten gunste van de lyriek: Vestdijk zou dit idee een ‘bacillus Hoornikiënsis’ noemen, aldus Marja, *Schuchter en iets luider* (Bussum 1946), p. 76. Een andere variant is de ‘bacillus romanticus’, waarvan prof. G. van der Leeuw last heeft volgens F. Sierksma. Zie F. Sierksma, ‘Nihilisme en christelijk geloof. Een briefwisseling’, in: *Wending*, 4(1949), p. 2-17, p. 4.

paganistisch mensbeeld waarvan het literaire oordeel afhangt en hecht alleen waarde aan de actualiteit.

Het principieelste bezwaar van Van Duinkerken tegen dit tijdschrift betreft zijn standpunt in het vraagstuk over 'vorm of vent'.¹⁰³ Hij richt zich zowel tegen de inhoud die *Forum*-leden toekennen aan de 'vent' als tegen het overwicht ervan, waardoor de vorm wordt veronachtzaamd. Achter zijn kritiek op de betekenis van 'vent' schuilt de kritiek op het psychologische mensbeeld van *Forum*: "Een vent, in Holland, is een man, die gebonden is aan zijn ongebondenheid. Het vormeloze is zijn vorm, het houdingloze zijn houding."¹⁰⁴ Hiertegenover stelt Van Duinkerken de ware vent: "De echte 'vent', de heilige of held, wordt steeds gedreven door een hartstocht-geworden overtuiging en door de kracht dier overtuiging ontstijgt hij aan het algemeen, dat hij nochtans op bijzondere wijze vertegenwoordigt."¹⁰⁵ De drie belangrijkste medewerkers hebben volgens hem ieder hun eigen specialiteit binnen deze psychologische levensbeschouwing, die verstand is in haar streving naar ongebondenheid: J. Greshoff is de moreel-ongebundene, Menno ter Braak wordt door geen dogmatiek en E. du Perron door geen enkele eerbied gebonden.¹⁰⁶

Naast de betekenis van 'vent' valt Van Duinkerken ook de exclusiviteit van deze 'vent' aan. Een criticus behoort ook aandacht voor de vorm te hebben, want zonder vorm is er geen gedicht: "De vent is maar belangwekkend door den vorm en evenmin als men den onbezielden vorm verdraagt, neemt men genoeg met den vormlozen vent. Het is geen alternatief, maar een noodwendige dualiteit."¹⁰⁷ Nadat hij de overdreven rechtvaardiging van de persoonlijke voorkeur door Ter Braak in *Démasqué der schoonheid* aan de tand heeft gevoeld, sluit hij de recensie over dit boek af met de constatering dat de vorm de laatste waarde is waar het om gaat.¹⁰⁸

¹⁰³De discussie over 'vorm of vent', waarvan de naam afkomstig is van J.C. Bloem, begon met de publicatie van de bloemlezing *Prisma* van Binnendijk, waartegen Ter Braak zich verzette. Zie Oversteegen, *Vorm of vent*, p. 261-284.

¹⁰⁴DT, 28 oktober 1932 [J. Slauerhoff, *Het verboden rijk*].

¹⁰⁵Ibidem.

¹⁰⁶Ibidem. Achter dergelijke aantijgingen klinken wederom *Hedendaagsche ketterijen* (1929) en *Katholiek verzet* (1932). Dat Du Perron en Ter Braak op beide studies fel reageren is dan ook niet vreemd. Zie E. du Perron, 'Ons deel van Europa', in: idem, *Verzameld werk*, deel II (Amsterdam 1955), p. 706-735, p. 724-725 (over *Katholiek verzet*); M. ter Braak, 'De moderne ketterjager', in: *De Vrije Bladen*, 7(1930), nr. 4 (over *Hedendaagsche ketterijen*). In een brief aan Du Perron op 6 juli 1932 verwoordt Ter Braak zijn indruk van *Katholiek verzet* als een geval van "exquise oplichterij, gemanaged van de rots van Petrus". M. ter Braak/E. du Perron, *Briefwisseling 1930-1940*, deel I (Amsterdam 1962), p. 249.

¹⁰⁷DT, 28 oktober 1932. Vgl. DT, 21 september 1934 ['Lodewijk van Deyssel. Ouderdomswerk']. Hier stelt Van Duinkerken dat in een juiste kritiek van een boek de auteur niet als particulier persoon of burger van de maatschappij wordt beoordeeld, maar als mens die het boek schreef, de "geestelijke betekenis van zijn personaliteit".

¹⁰⁸A. van Duinkerken, *Verzamelde geschriften*, deel II (1962), p. 167. In de oorspronkelijke versie van deze recensie blijft deze conclusie achterwege. Zie DT, 9 december 1932 [M. ter Braak, *Démasqué der schoonheid*]. Vgl. de uitspraak in 'Moraal en poëzie', in *Roofbouw* (1929), waarin Van Duinkerken tegenover katholieke moralistische critici het belang van het masker benadrukt: "Want de dichter draagt een masker dat hij niet kan lichten zonder zijn hoofd af te snijden en met het meest open vizier ziet de meest eerlijke criticus niet meer dan dit kristallen mom." (p. 71-72). Het doet inderdaad denken aan een protest tegen Ter Braaks demaskeerneigingen, zoals Oversteegen beweert in *Vorm of vent* (p. 353), maar waren deze al vóór 1929 bekend?

De consequentie van *Forums* ondogmatische wereldbeeld is een bepaalde literaire voorkeur, waarmee Van Duinkerken niet kan instemmen.¹⁰⁹ De “moderne actualist” van *Forum* prefereert Stendhal, Nietzsche en met name Multatuli boven Vondel en Thomas van Aquino.¹¹⁰ “Deze geringschatting van het klassieke ten gunste van het actuele en deze achterstelling van het overwogene bij het actualistische berustte op een algemeene overschatting van het journalistieke element in de inspiratie, een nadeelig gevolg van wat een Fransch schrijver eens aanduidde als ‘l’indigestion de l’auto et de l’avion’.”¹¹¹ Dit meldt hij in een venijnig afscheidsartikel over *Forum*, waarin de geringschatting voor het verleden wordt toegeschreven aan het oordeel over het katholieke geloof van Vondel, dat niet rijmt met het felle anti-katholicisme van *Forum*, “in felheid aan het Duitsche anti-semietisme verwant, maar in suggestieve insinuatie-kraft dit verre overtreffende”.¹¹²

Ter Braak betwijfelt op grond van de extreem vileine toon of dit anonieme artikel over het einde van *Forum* wel van Van Duinkerken is.¹¹³ Gezien het inhoudelijke verband met andere artikelen en de kanttekeningen die de auteur hier bij *Forum* maakt, – zoals de psychologie versus de metafysica, de negatieve invloed van Du Perron op Ter Braak, het anti-katholicisme en de negatieve houding tegenover Vondel van *Forum* en de lovende woorden van de auteur over Slauerhoff en Vestdijk – is de bewuste beschouwing zeer waarschijnlijk wel van de hand van Van Duinkerken. Voor Du Per-

¹⁰⁹Zie bijvoorbeeld DT, 16 juli 1935 [‘Nieuwe stijl en namaak. Forum van juli’], waarin *Forum* wordt beticht van principieel zedelijke wansmaak; DT, 18 februari 1949 [J. van Nijlen, *Verzamelde gedichten*], waarin Van Duinkerken de lovende woorden van *Forum* over Jan van Nijlen alsnog zeer relateert.

¹¹⁰Zie voor Van Duinkerken’s waardering van Vondel boven Nietzsche en Multatuli de verschillende recensies over Ter Braak in DT, 9 december 1932 [M. ter Braak, *Démasqué der schoonheid*]; DT, 31 oktober 1933 [Idem, *Dr. Dumay verliest*]; DT, 2 augustus 1935 [Idem, *Het tweede gezicht*]; DT, 8 juli 1938 [Idem, *Mephistophelisch*]; DT, 23 februari 1939 [Idem, *In gesprek met de vorigen*]. Zie ook DT, 7 juli 1932 [‘De Tijdspiegel’]. Dit anonieme artikel is een reactie op J. Greshoff, ‘Acties en reacties. De jeugd en de literatuur’, in: *Groot-Nederland*, 30(1932), nr. 7, p. 77–88. Greshoff pleit hierin voor minder aandacht voor klassieke auteurs en meer aandacht voor moderne literatuur in het onderwijs en stelt als voorbeeld de ‘brutaal levende’ Du Perron boven ‘een goeddode’ Vondel. Dit is voor Van Duinkerken aanleiding om hier een omgekeerde waardering tegenover te stellen. Boeken van beide auteurs zijn zo levenloos als een piano en een grammofoon, die men moet kunnen bespelen om ze te laten leven: “Wie de ‘hekeldichten’ kan lezen, zal meer van ‘brutaal leven’ genieten dan wie ‘Bij Gebrek aan Ernst’ een ‘Parlando’-tekst van Du Perron laat afdraaien, zoals de goede pianist een hooger genot smaakt (en een hooger recht op genot heeft) dan de man, die de grammofoon bedient.” E. du Perron schrijft over het stuk in *De Tijd* aan J. Greshoff op 14 juli 1932: “(...) ik heb er één ding uit onthouden, dat de schrijver een dilettantisch pianogehakkel uit Vondel aanraadt, boven het afdraaien van misschien uitstekende grammofoonopnamen (hij zegt niet het tegendeel) uit ‘Parlando’.” Die Van Duinkerken (als hij het is) is toch een scherp intellect!” E. du Perron, *Brieven*, deel III (Amsterdam 1978), p. 351–352.

¹¹¹DT, 10 oktober 1935 [“‘Forum’ gaat verdwijnen”]. Vgl. bijvoorbeeld DT, 14 februari 1937 [‘Multatuli’]. Hierin is Van Duinkerken afkeurend maar ook bewonderend over de persoon Multatuli, van wie hij verschillende kanten belicht. Na het veroordelen van de dwaze situatie dat de non-conformistische Multatuli boven de klassieke Vondel wordt gesteld, sluit hij af met de verzoenende woorden dat de kleinering van een groot tegenstander altijd een fout is die zich wrekt.

¹¹²DT, 10 oktober 1935.

¹¹³Brief van Ter Braak aan Du Perron, 24 oktober 1935, in: Ter Braak/Du Perron, *Briefwisseling*, deel III (Amsterdam 1965), p. 309.

ron bestaat daarover geen enkele twijfel. Hij schrijft dan ook een uitgebreide reactie, waarin hij 'zijn liegende vijand' puntsgewijs twaalf onjuistheden aanwrijft.¹¹⁴

J. Greshoff, E. du Perron en Menno ter Braak

Van de drie voormannen van *Forum*, Ter Braak, Du Perron en Greshoff, representeert vooral de laatste het Hollands schoolsobjectivisme. Zijn naam wordt meestal genoemd in de context van vriendjes en napraters, omdat hij zelf niet veel te melden heeft volgens Van Duinkerken, maar slechts de *Forum*-groep vertegenwoordigt tegenover de buitenwereld. Hij is de "reclamechef" van de groep.¹¹⁵ In de recensie over *Sprekende schrijvers* van G.H. 's-Gravesande stelt Van Duinkerken spottend de vriendenkliek van "deze Jan" aan de orde: dit boek heeft als enige achtergrond de vriendschap met Greshoff, zodat een Duitser die het leest zich zou verbazen over het bestaan van het Vondelpark in plaats van een Greshoffpark.¹¹⁶ Met de aanleg van een handelsreiziger en de geestdrift van een apostel legt hij zonder bescheidenheid overal hetzelfde getuigenis af: "In zijn vriendschapsreligie kent hij geen deemoed."¹¹⁷ Na de opheffing van *Forum* vertrouwt Van Duinkerken er dan ook op dat deze weinig beduidende figuur wel elders een onderkomen zal vinden, "waar hij de vooroordeelen tegen de eeuwigheid in knusse tijdelijkheid kan vervolgen".¹¹⁸

Ook wijst Van Duinkerken op de beperking van Greshoff als criticus: hij heeft slechts gezond verstand, waarmee hij corrigeert omdat hij niets anders kan: hij is geen dichter, noch denker, systematicus, romanschrijver, godsdienstleraar of maatschappij-hervormer. Hij is een onverdragelijke "hersens-hygiënist", die vanuit zijn eigen beginselloosheid alle beginselen als ongezond verklaart.¹¹⁹ Tot slot eerbiedigt Van Duinkerken Greshoffs openhartigheid: "zij is echter de mijne niet, al kan ik gelooven aan de ongereptheid der genoegens van de beginselvaste nulliteit."¹²⁰

Bovendien kent deze hersens-hygiënist niet het vermogen bepaalde auteurs te

¹¹⁴"Kleine bijdrage tot de kennis van een katholieke voorlichting en strijdmethode", in: Du Perron, *Verzameld werk*, deel VI (Amsterdam 1958), p. 631-640.

¹¹⁵DT, 22 mei 1934 [W. Elsschot, *Een ontgoocheling*. Inleiding van J. Greshoff].

¹¹⁶DT, 22 november 1935 [G. 's-Gravesande, *Sprekende schrijvers*].

¹¹⁷DT, 22 mei 1934 [W. Elsschot, *Een ontgoocheling*]. Du Perron geeft Van Duinkerken, wonder boven wonder, voor "7/8 deel gelijk" wat Greshoffs bovenmatige bewondering voor Elsschot betreft! In een brief aan Greshoff op 2 juni 1934 schrijft Du Perron kritische noten bij diens inleiding en sluit af met: "Het vervelendste vind ik dat er zoo weinig te antwoorden is op het geschrijf van zoo'n rotvent als Van Duinkerken. Je hebt inderdaad over Elsschot geschreven alsof hij een Stendhal of Balzac was, terwijl zijn talent zeer zuiver, maar zijn kringetje tenslotte zeer klein is." Du Perron, *Brieven*, deel V (Amsterdam 1979), p. 44. Jaren later, in een recensie over *Vlamingen*, stelt Greshoff nog eens de pijnlijke onrechtvaardigheid van Van Duinkerken aan de kaak, als deze boeken bespreekt die buiten zijn grenzen vallen. Greshoff heeft hierbij vooral de recensie over Elsschot op het oog, die in deze bundel is opgenomen. Zie *Het Vaderland*, 20 mei 1961. Voor een reactie hierop, zie B. Ranke, 'Greshoff over Stuiveling en Van Duinkerken', in: *Dietsche Warande en Belfort*, 106(1961), p. 453-454.

¹¹⁸DT, 10 oktober 1935 ["*Forum*" gaat verdwijnen].

¹¹⁹DT, 30 september 1931 [J. Greshoff, *Spijkers met koppen*].

¹²⁰Ibidem. "Een klein meesterwerk van Nederlandsche satire" dat alle neiging heeft klassiek te blijven, zo roemt Dirk Coster deze beschouwing van Van Duinkerken over Greshoff. Zie D. Coster, 'De twee heeren Anton van Duinkerken', in: *De Stem*, 14 (1934), mei, p. 500-507, p. 506.

begrijpen en dus bepaalde literatuur te beoordelen. Dit geldt met name voor de Zuid-Nederlandse letteren, waarvoor hij ten onrechte de Noord-Hollandse (calvinistische) smaak als norm stelt zodat hij bijvoorbeeld Felix Timmermans als vuilnis beschouwt: “(...) maar dat hij in zijn Noordelijke witkwastmentaliteit de norm meent te mogen zoeken tot beoordeling eener meer Rubensiaansch getinte levenswaardering, kan men alleen de vergissing van een rudimentair gebleven Calvinisme noemen. Om welk beginsel ter wereld zou een Vlaamsche letterkunde moeten voldoen aan een Hollandschen smaak, wanneer de huidige Hollandsche letterkunde in een bepaalde groepeerings met Menno ter Braak aan haar hoofd en Greshoff als reclamechef zich de eigenzinnigheid veroorlooft, in het geheel niet overeen te komen met een Zuidelijk-Nederlandschen smaak?”¹²¹

Beduidend milder is de toon in de beschouwing over Greshoff ter gelegenheid van diens zestigste verjaardag in 1948. Ofschoon ook hier opportunistische opvattingen niet worden verzwegen, kenschetst Van Duinkerken Greshoff op grond van diens verschillende hoedanigheden toch als iemand die verdient te worden erkend en gehuldigd! Uit een kronkelende zin blijkt Van Duinkerken ambivalente houding, oftewel zijn kunst van de camouflage, waarvan Ter Braak hem dikwijls heeft beticht:¹²² “Wie de twee tegenstrijdige aspecten [het journalistieke aspect en het aspect van de verfining] van Greshoff's debuut bij de lezing van zijn later werk scherp in het oog houdt, zal tot de gevolgtrekking komen, dat eerlijkheid en geldingsdrang soms elkaar in de weg staan en dat de overwinning slechts in zoverre door de eerlijkheid bevochten wordt als zij bereid is, de geldingsdrang ronduit te erkennen, na er geducht aan te hebben toegegeven.”¹²³

Voor Greshoffs vriend Du Perron geldt volgens Van Duinkerken vooral dat deze niet vanuit werkelijke belangstelling, maar vanuit een zeer egocentrische belangstelling over Nederlandse letterkunde schrijft. “Een beetje subjectieve theorie over de kunst van het proza, geeft ieder leeraar met wat hersens en wat smaak zonder veel moeite; eenige muggenzifterij op teksten vindt men overal, waar wetenschappelijk aan letterkunde wordt gedaan. Maar niemand is daarmee voldaan, tenzij de zelfgenoegzame leverancier, die in zijn handen wrijft bij elke vondst en die geen aardigheid voor zich kan houden, omdat hij blaakt van zelfbewondering bij elke nieuwe wending in zijn geest”, aldus toont Van Duinkerken zijn afschuw van deze “behaag-

¹²¹DT, 22 mei 1934 [W. Elsschot, *Een ontgoocheling*]. Vgl. de “witkwast” van de domineeszoon Ter Braak, DT, 8 mei 1934 [M. ter Braak, *Politicus zonder partij*].

¹²²Zie bijvoorbeeld Ter Braaks aanval op de barokke denktrant van Van Duinkerken, die hij verafschuwt omdat deze stijl een maskerade is “in het aangezicht van de twijfel”. M. ter Braak, ‘Anton van Duinkerken Verscheurde christenheid’, in: idem, *Verzameld werk*, deel III (Amsterdam 1949), p. 595-608, p. 608.

¹²³DT, 14 december 1948 [‘Jan Greshoff zestig jaar’]. Greshoff verbaast zich op zijn beurt over de kwaliteit van de inleiding van Van Duinkerken bij *Vertoog en ontboezeming* van P.H. Ritter jr.: “Ik zou onrechtvaardig zijn, indien ik verzuimde melding te maken van de in ieder opzicht voortreffelijke inleiding van A. van Duinkerken, een karakteristiek en geen panegyriek, een weloverwogen, zuiver en rechtschapen arbeid, die ver boven het gelegenheidsstuk uitstijgt.” (*De Nieuwe Courant*, 18 september 1948, afgedrukt in J. van Herpen, *Een schrijver in geen perke passende. De briefwisseling tussen dr. P.H. Ritter jr. en Jan Greshoff (1910-1953)* (Leiden 1991), p. 178).

zieke en kleingeraakte geest”, voor wie het leven geen zin heeft: “Hij is zelf de zin van zijn leven.”¹²⁴

Ook de klikmentaliteit is Du Perron, zogenaamd Europeaan en wereldburger, niet vreemd: hij gaat tekeer tegen Dirk Coster omdat zijn vrienden tegen Coster zijn. Van Duinkerken fundamentele kritiek op *Uren met Dirk Coster* betreft dan ook het gebrek aan persoonlijke moed van de auteur: nadat Coster al veel kritiek van anderen te verduren had gehad, komt Du Perron met zijn “tegenstem” wel wat laat en was hij van bijval verzekerd.¹²⁵ Het einde van de recensie is duidelijk genoeg: “Ook tegen Shakespeare zou hij volgens dezelfde strijdmethode een makkelijk boekje geschreven hebben, wanneer de windkoers meebracht, dat men tegen Shakespeare was, vandaag.”¹²⁶

Du Perron zelf reageert zeer gepikeerd op de slechte ontvangst van zijn boek in de Nederlandse kritieken: “Coster verwekt ‘storm in Polderland’. Van Duinkerken in *De Tijd* liegt er zelfs dapper op los: ik zou C. hebben aangevallen na iedereen – zelfs na Engelman, Greshoff en Ter Braak. Pauvre ahuri, va. En hij weet het beter, want hij heeft *Voor kl. Parochie* met zorg gelezen, zooals uit zijn citeeren blijkt. Het is gewoon het gelieg van den katholiek.”¹²⁷ Hij stuurt de recensie van “bolle Ton van Brabant”¹²⁸ samen met de enkele regels die Martinus Nijhoff aan het boek gewijd heeft, op aan zijn vriend Ter Braak, die van harte instemt met Du Perron.¹²⁹ Ter Braak maant hem echter zich er niet al te veel van aan te trekken, aangezien zij het kleinzielige polderland inmiddels wel kennen: “Maar er zal je nog erger staan te wachten dan het quasi-superieure toontje van Ton en de misselijke litteratorenhouding van Pom. Men wil hier in Holland niet verder kijken dan de litteratuur, en dat openbaart zich bij zulke gelegenheden. Behalve van Greshoff en mij zul je geen enkele zelfs maar *fatsoenlijke* critiek krijgen, vermoed ik. De lui zijn heelemaal niet ‘beschikbaar’, vergeet dat niet! Ze zijn allang in de letterkunde. Laat je er niet door deprimeeren (want dat doet zooiets onwillekeurig); ik ben altijd blij, als weer eens overdonderend blijkt, hoe de litte-

¹²⁴DT, 30 mei 1933 [E. du Perron, *Uren met Dirk Coster*]. Ook als auteur van romans speelt zijn ego-centrische visie hem parten. Zie DT, 6 juni 1935 [Idem, *Het land van herkomst*].

¹²⁵DT, 30 mei 1933.

¹²⁶Ibidem.

¹²⁷Brief aan H. Marsman, 7 juni 1933, in: Du Perron, *Brieven*, deel IV (Amsterdam 1978), p. 181. Zie ook zijn brief aan F. Batten op 20 juni 1933: “Donker, Pom Nijhoff, Theun de Vries, Van Duinkerken en anderen doen alleen wat van hen *verwacht* werd. De strijd gaat niet alleen over Coster, vergeet dat niet.” Ibidem, p. 203. Met *Voor kl. Parochie* duidt Du Perron vermoedelijk spottend op *Uren met Dirk Coster*: hierin acht Du Perron herhaaldelijk de stijl van Coster geschikt om te preken voor een gemeente. In plaats van gemeente spreekt hij in deze brief van parochie vanwege de katholieke Van Duinkerken.

¹²⁸Brief van Du Perron aan Ter Braak, 2 juni 1933, in: Ter Braak/Du Perron, *Briefwisseling*, deel II (Amsterdam 1964), p. 61. Het is de meest voorkomende schimpnaam voor Van Duinkerken, die verder in Du Perrons correspondentie vindingrijk wordt getypeerd als bijvoorbeeld “een kruising van een jezuïetendorpspastoor en een sigarenhandelaar” (brief aan Marsman, 11 juli 1933, in: deel IV, p. 219), “papen-voorvechter” (brief aan Vestdijk, 5 december 1932, in: deel III, p. 494-495) en “sjoviale biervat” (brief aan Engelman, 15 januari 1940, in: deel VIII (Amsterdam 1984), p. 441).

¹²⁹Nijhoff kreeg over *Uren met Dirk Coster* niet meer uit zijn pen dan: “Ik ben, wegens de namen op het omslag, begonnen aan Du Perrons ‘Uren met Dirk Coster’. Maar het is, met de onwaardige strekking, zulk een pretentieus en langdradig gekrakeel, dat ik de lectuur heb moeten staken. Ik kan het dus ontraden, ik kan het niet bespreken.” *De Gids*, 97(1933), p. 395, opgenomen in M. Nijhoff, *Verzameld werk* (Amsterdam 1982), p. 754.

raire verfijning en ‘kul’ *afsluit* van alles, wat niet het geijkte geluid laat hooren.”¹³⁰

In *De Tijd* komen Van Duinkerken en Du Perron direct tegenover elkaar te staan inzake een kwestie rondom Multatuli. Tien dagen na de recensie over *De waarheid over Multatuli en zijn gezin: een antwoord aan Julius Pée, Menno ter Braak e.a.* van de schoondochter van Multatuli, verschijnt een ingezonden brief van Du Perron.¹³¹ Hij beticht Van Duinkerken van het klakkeloos napraten van deze schoondochter wat het tijdstip betreft waarop een belangrijk document van de assistent-resident Douwes Dekker aan de G.G. Duymaer van Twist is ontstaan. Dit document heeft Du Perron in *De man van Lebak* bekendgemaakt, waarbij hij volgens de schoondochter niet het juiste tijdstip heeft weergegeven.¹³² Van Duinkerken citeert in zijn recensie haar kritiek. Onder voorwaarde dat deze kritiek kan worden bewezen, stelt hij vervolgens de Multatuli-studie van J. Saks boven die van Du Perron. Nadat Du Perron zich heeft verweerd en alsnog de datum van het document rekenkundig probeert te bepalen, volgt een naschrift van Van Duinkerken. Daarin meldt hij dat niet hij, maar de schoondochter aan het woord was en dat hij onder voorwaarde de studie van Saks prefereerde boven die van Du Perron. Tenslotte verwijst hij zijn lezers naar de Multatulistudies van J. Saks, mevrouw Douwes Dekker en ... E. du Perron. Dit kan worden opgevat als een joyeus en groots gebaar, maar ook als het wegwuiven van alle kritiek en een punt achter de discussie. Duidelijk is dat het onbenullige meningsverschil niet alleen over het tijdstip handelt, maar vooral een confrontatie tussen twee verschillen- de persoonlijkheden betreft.¹³³

Voor Ter Braak toont Van Duinkerken opvallend meer respect dan voor de andere twee *Forumleden*. De polemieken ‘De keisteen en de stroom’, een polemieken met een

¹³⁰Brief van Ter Braak aan Du Perron, 6 juni 1933, in: Ter Braak/Du Perron, *Briefwisseling*, deel II, p. 69. Dat Nijhoff en Van Duinkerken een paar jaar later gezamenlijk een toneelstuk schrijven ter gelegenheid van het huwelijk van prinses Juliana en prins Bernhard (*In Holland staat een huis*, Amsterdam 1936), verbaast Du Perron dan ook niets. Het is “teekenend voor deze intelligenties, – maar ik word er moe van, te zien hoe alles zoo prachtig uitkomt”. Brief aan Ter Braak, 1 januari 1937, in: Ter Braak/Du Perron, *Briefwisseling*, deel IV (Amsterdam 1967), p. 73.

¹³¹DT, 4 januari 1940 [A. Douwes Dekker, *De waarheid over Multatuli en zijn gezin*]; 14 januari 1940 [‘Multatuli als huisvader’].

¹³²*De man van Lebak. Anecdoten en dokumenten betreffende Multatuli* (Amsterdam 1937), met name p. 268–289.

¹³³De ingezonden brief van Du Perron en het naschrift zijn samen met een aantekening van R. Spoor afgedrukt in *Tirade*, 17(1973), februari-maart, p. 192–194. In ‘Multatuli en de luizen’ gaat Du Perron dieper in op deze discussie. Ook citeert hij hier, naast een korte weergave van zijn ingezonden brief, een gedeelte van de recensie van “de heer Asselbergs” waarin deze de persoon Multatuli beschimpt en zich uitlaat over de ruzie-achtige verhouding tussen mevrouw Douwes Dekker en Menno ter Braak. Zie E. du Perron, *Verzameld werk*, deel IV (Amsterdam 1956), p. 543–624, in het bijzonder p. 588–598. Een maand na Du Perron reageert C. de Hart, conservator van de Vereniging ‘Het Multatuli-museum’, op de desbetreffende recensie. Hij verwijt Van Duinkerken de ordinaire wijze waarop deze zijn haat tegen Multatuli als mislukte huisvader laat zien. In het naschrift bevestigt Van Duinkerken zijn veroordeling van dit aspect van Multatuli, maar onderscheidt hij tevens deze persoonlijke kant van andere kwaliteiten, zoals Multatuli’s weerstand tegen onrechtvaardigen. Zie DT, 18 februari 1940 [‘Multatuli als huisvader’]. Dat Van Duinkerken Multatuli van grote culturele waarde vindt, blijkt overigens uit zijn pleidooi voor de uitgave van diens volledige werk. Zie A. van Duinkerken, ‘Multatuli volledig’, in: *Over Multatuli* (Amsterdam 1950), p. 19–21.

hoog inhoudelijk gehalte, die alleen gevoerd kan worden wanneer de tegenstanders elkaars standpunten de moeite waard achten, getuigt hiervan.¹³⁴ Ter Braak is volgens Van Duinkerken dan ook “een der weinige mannen met eruditie onder de hedendaagse litteraire boekaankondigers”.¹³⁵ Deze lof uit 1939 zou echter niet aan het begin van de jaren dertig hebben geklonken, toen hij zich veel grimmiger uitliet over Ter Braaks werk.¹³⁶ Na 1934 blijft de kritiek weliswaar niet achterwege, maar is er ook ruimte voor positieve punten. Hierbij spelen volgens Van Duinkerken twee gunstige invloeden op de denkwijze en de stijl van Ter Braak een rol: zijn houding tegenover de overwinning van het nationaal-socialisme in Duitsland en zijn journalistieke betrekking bij *Het Vaderland*.¹³⁷ Door dit laatste is hij leesbaarder gaan schrijven en heeft hij iets prijsgegeven van “de koppige uitverkiezing der eigen lezers”.¹³⁸

Dit schrijven voor de *happy fem* was vijf jaren eerder een van de belangrijkste verwijten naar aanleiding van *Politicus zonder partij*. Hierin zoekt Ter Braak naar een “secte van Terbrakisten, want zodra ‘politicus zonder partij’ zichzelf demaskeert, blijkt hij zichzelf niet genoeg en geeft hij duidelijk te kennen, dat de partij hem noodiger is dan de politiek”.¹³⁹ Ter Braak kan niet zonder klankbord, hetgeen Van Duinkerken als een zwakte beschouwt aangezien men bepaalde wijsheden het best in eenzaamheid ontdekt en niet in afhankelijkheid van vrienden: “Men moet geen gasten vragen op een vastendag en geen sightseeers meenemen naar de woestijn!”¹⁴⁰

Het belangrijkste bezwaar tegen Ter Braak is evenwel zijn dogmatische ongebondenheid. Dit betekent niet dat hij uit geen enkel grondbeginsel oordeelt, maar vanuit een verkeerd, onbewijsbaar geheel van verschillende grondbeginselen en gevoelens, die samengevat kunnen worden in het beeld van de stroom (het beweeglijke, persoonlijke, individuele, ondogmatische), die zich tegen het traditionele, algemene, universele en dogmatische, de ‘steen’, afzet.¹⁴¹ De rechtvaardiging van Ter Braaks persoonlijke smaak voert meestal de boventoon in plaats van bevordering van het literaire inzicht of verrijking van de cultuur.¹⁴²

¹³⁴Hier wordt niet ingegaan op deze polemiek, omdat ze niet in *De Tijd* aan de orde komt. ‘De keisteen en de stroom’ wordt ingezet door wederzijdse besprekingen van Van Duinkerken *Verscheurde christenheid* (*Het Vaderland*, 2 mei 1937) en Ter Braaks *Van oude en nieuwe christenen*, Rotterdam 1937 (DT, 1 juli 1937); zie *Het christendom, twee getuigenissen in polemischen vorm*, 's-Gravenhage 1937. Over ‘De keisteen en de stroom’ is geschreven door H.A. Gomperts, ‘Catastrofe der scholastiek’, in: *Jagen om te leven* (Amsterdam 1949), p. 46-88; De Rooy, *In vrijheid herboren*, p. 701-712; G.Th. Rothuizen, *Steen of stroom? Menno ter Braak en Anton van Duinkerken over het christendom*, Kampen 1969; Bosmans, *Vondel in Leiden*; Ruiter en Smulders, *Literatuur en moderniteit*.

¹³⁵DT, 23 februari 1939 [M. ter Braak, *In gesprek met de vorigen*].

¹³⁶DT, 9 december 1932 [M. ter Braak, *Démasqué der schoonheid*] en 8 mei 1934 [Idem, *Politicus zonder partij*].

¹³⁷DT, 2 augustus 1935 [M. ter Braak, *Het tweede gezicht*]. In 1936 hadden Van Duinkerken en Ter Braak beiden zitting in het Comité van Waakzaamheid.

¹³⁸Ibidem. Niet alleen voor Ter Braak, maar voor veel literatoren die zich in de journalistiek wagen, geldt dat de krant hun voordelen biedt: “men krijgt er een minder gemanieerde stijl”, aldus Van Duinkerken in een interview, ‘Dichtende critici’, in: *Den Gulden Winckel*, 35(1936), nr. 4 (april), p. 1.

¹³⁹DT, 8 mei 1934 [M. ter Braak, *Politicus zonder partij*].

¹⁴⁰Ibidem.

¹⁴¹DT, 9 december 1932 [M. ter Braak, *Démasqué der schoonheid*].

¹⁴²Ibidem.

Een consequentie van Ter Braaks ongebondenheid is dat hij zijn meningen her-ziet. Dit is niet zo vreemd, gezien de algemene situatie dat elk dogmatisme in de contemporaine kunstkritiek uit den boze is, aldus een cynische Van Duinkerken. Ofschoon Ter Braak niet zo luchthartig met meningen speelt als Greshoff, herziet hij toch bepaalde begrippen die hij onlangs bestreed: "Over de critische verantwoordelijkheid kan men zoo luchthartig denken als een geavanceerd individualisme maar eenigszins toelaat, men moet het toch als een zekere beschaming ervaren, wanneer men zich verplicht gaat voelen, den menschen precies het tegenovergestelde voor te houden van wat men vroeger deed."¹⁴³

Een andere consequentie van Ter Braaks dogmatische ongebondenheid is zijn verstarde demaskeerwoede. Ofschoon hij een standvastig oordeel afwijst, verstart hij volgens Van Duinkerken zelf in zijn onstilbaar analytische en rationele geest: na de schoonheid in *Démasqué der schoonheid*, de liefde in *Dr. Dumay verliest*, demaskeert hij in *Politicus zonder partij* de geest.¹⁴⁴ Uit angst dat hij zelf de dupe zou worden van een of ander gevoel, ontleeft hij elk ogenschijnlijk bedrog, elke ontroering en toont hij zich een dominee zonder God. De witkwast dus over de kunst!¹⁴⁵ Het is volgens Van Duinkerken een spel van het vernuft dat zich tot rederijkerij in proza verlaagt.¹⁴⁶ In 1937 verklaart Van Duinkerken – klaarblijkelijk vanuit de behoefte Ter Braak psychologisch te doorgronden – deze demaskeerwoede als machteloosheid tegenover de diepste levensbewegingen: "Hij is niet alleen een criticus in dezen zin, dat hij met vaak zeer scherp inzicht zijn oordeel formuleert over meeningen en verschijnselen, maar hij is bovendien iemand, die volstrekt al het bestaande en bestaanbare onderwerpt aan een crisis."¹⁴⁷

Ook stemt Van Duinkerken niet in met de literaire voorkeuren van Ter Braak. Deze geeft bijvoorbeeld ten onrechte de voorkeur aan schrijvers van minder gedegen vakmanschap boven beroemde auteurs van wie het werk als voorbeeldig bekend staat. Hij is weliswaar zonder partij, maar niet onpartijdig: Multatuli boven Vondel, J.A. dér Mouw boven J.H. Leopold, Stendhal boven Thomas van Aquino en een overdreven eerbied voor Ernst von Salomon.¹⁴⁸ Het is voor Van Duinkerken een opluchting dat hij aan deze galerij van beroemdheden Blaise Pascal toevoegt, waardoor Ter Braak laat blijken een zekere vorm van mystiek te erkennen. Daardoor nadert hij de door Van Duinkerken zo geliefde Chesterton!¹⁴⁹ Met het oordeel van Ter Braak over *De avond van Rogier de Kortenaer* van de katholieke volksromanschrijver Walter Breedveld kan hij niet helemaal instemmen, hoewel dat oordeel niet geheel negatief is. Het

¹⁴³DT, 2 augustus 1935 [M. ter Braak, *Het tweede gezicht*].

¹⁴⁴DT, 8 mei 1934 [M. ter Braak, *Politicus zonder partij*].

¹⁴⁵Ibidem; DT, 31 oktober 1933 [M. ter Braak, *Dr. Dumay verliest*]. "Ter Braak wordt over niets geestdriftig, ik over alles. Ter Braak is altijd bang, dat hij de dupe zal worden van zijn ingenomenheid met zijn onderwerp. (...) Hij is de man van de nuchtere waakzaamheid", aldus Van Duinkerken in een vraaggesprek met P.H. Ritter jr. in *Nederlandsche Bibliographie*, 82(1937), nr. 8 (september), p. 137-139, p. 137.

¹⁴⁶DT, 2 augustus 1935 [M. ter Braak, *Het tweede gezicht*]; DT, 23 februari 1939, met de veelzeggende kop 'Rhetoriek van het vernuft' [Idem, *In gesprek met de vorigen*].

¹⁴⁷DT, 26 mei 1937 [M. ter Braak, *Douwes Dekker en Multatuli*]. Vgl. ook DT, 23 februari 1939.

¹⁴⁸DT, 9 december 1932 [M. ter Braak, *Démasqué der schoonheid*]; DT, 2 augustus 1935.

¹⁴⁹DT, 2 augustus 1935.

verschil van mening ligt vooral in de betekenis van natuurtalent en volksroman. Ter Braak begint zijn recensie met de stelling dat in onze maatschappij natuurtalenten zeldzaam zijn, omdat de beschaving zo algemeen is geworden dat niemand er meer buiten valt. Gaat iemand schrijven, dan gaat hij zich uiten in de taal van de beschaving. Ook de volksroman bestaat niet meer als apart genre, omdat de algemene ontwikkeling de grenzen tussen de volksgroepen heeft vervaagd. De roman van Breedveld een "katholieke volksroman" noemen, zoals Van Duinkerken doet, is dus niet meer mogelijk. Ter Braak noemt Breedveld echter wel een natuurtalent, omdat deze auteur een natuurlijke aanleg van vertellen heeft en allesbehalve een literaire stijl. Ook constateert hij bij Breedveld wat hij beschouwt als karakteristiek voor de 'volksroman' in de minder gunstige zin van het woord: de cliché-romantiek.¹⁵⁰ In een reactie op deze recensie wijst Van Duinkerken erop dat een goede volksroman niet alleen natuurtalent, maar ook scholing vereist. De volksroman onderscheidt zich daarbij van andere romans door de verhouding tot een bepaald publiek, bijvoorbeeld het katholieke. De zuiverste voorwaarde tot het schrijven van een goede volksroman is echter een evenwicht tussen volksaardig en eigenaardig.¹⁵¹

Dat Ter Braak als historicus oudere auteurs niet negeert, blijkt vooral uit *In gesprek met de vorigen*. Maar met de methode heeft Van Duinkerken moeite: Ter Braak speelt op een retorische wijze zijn eigen vernuftige beschouwing uit tegen oppervlakkiger bewonderaars. Hij perst iedere auteur in zijn eigen keurslijf, dat het enig juiste is. Houvast zoeken bij een historische auteur acht hij vanwege de tijdsafstand een ondeugd, waartegen Van Duinkerken inbrengt: "Het is een verminking, zoowel van den zoeker als van den gezochte, maar waarom boeit ons de historische persoonlijkheid, tenzij om het houvast, dat ze biedt aan onze kennis, smaak, nood en verzekerdheid of aan ons 'individualisme', dat een compositum is van kennis, smaak, nood en verzekerdheid?"¹⁵² Over Ter Braaks afkeer van massieve, onschendbare, zekere persoonlijkheden en de voorkeur voor meerzijdige personen als Herman Gorter, die naast zijn dogmatische een muzikale kant bezat, spreekt Van Duinkerken geen oordeel uit. Die smaak tracht hij neutraal te beschrijven. Wel bekritiseert hij het maniertje van Ter Braak om auteurs te betrappen op oneerlijkheid, ofwel zijn gerichtheid om iedereen ervan te verdenken het tegendeel te denken of te doen van hun eigen overtuiging: "Niemand is precies, zooals hij zich toont, ook de eerlijkste mensch niet. Doch het wordt kinderachtig, dezen eenvoudigen stelregel toe te passen als een 'definitieve' methode van historisch onderzoek en dus in ieder groot man te gaan zoeken naar die zijde van zijn wezen, waaromtrent zijn werk weinig of niets onthult."¹⁵³ Hier toont Van Duinkerken zich een criticus voor wie het werk niet in vergetelheid mag raken door de aandacht voor de mens erachter. Achter deze uitspraak schuilt vermoedelijk ook zijn vroegere kritiek op de gerichtheid van *Forum* op de 'vent', waartegenover hij het belang van de vorm stelde.¹⁵⁴

¹⁵⁰*Het Vaderland*, 12 februari 1939, opgenomen in Ter Braak, *Verzameld werk*, deel VII (Amsterdam 1951), p. 171-176.

¹⁵¹DT, 5 maart 1939 ['Wat is een volksroman?'].

¹⁵²DT, 23 februari 1939 [M. ter Braak, *In gesprek met de vorigen*].

¹⁵³Ibidem.

¹⁵⁴Vgl. dit hoofdstuk, p. 120.

Ter Braaks individuele ‘vent’ en zijn afkeer van de roomse ‘steen’ kunnen worden geïllustreerd met zijn reactie op de weergave van het gedicht ‘Liefde, die ik verried’ van Jef Last in *De Maasbode* van 29 februari 1940. Het gedicht werd hier ingeleid met een korte beschrijving van de dichter als strijdlustige idealist. Enige dagen later citeert Ter Braak in *Het Vaderland* de laatste drie strofen van dit gedicht en laat hij daarop volgen, dat *De Maasbode* het als een openbaring interpreteerde en een bekering van Last suggereerde. Hij nodigt Last uit dit te weerleggen, hetgeen deze doet in het gedicht ‘Communie’. Dit alles werd in *De Tijd* weergegeven en becommentarieerd. Volgens de auteur, zeer waarschijnlijk Van Duinkerken, heeft *De Maasbode* niet gesuggereerd dat Last zich had aangesloten bij de katholieke kerk, maar is dit slechts de vrees van Ter Braak; deze gaat niet steigeren als Last mohammedaan zou worden en hij mag sociaal-democraat of communist zijn, maar rooms worden is wel het ergste wat er is. Ter Braak eist dan duidelijke taal “en als hij zijn zin krijgt, laat hij den volke zien, dat hij een zieltje heeft gewonnen. Hij is een man van grooten zielenijver, dr. Menno ter Braak!”¹⁵⁵

H. Marsman

Marsman is voor Van Duinkerken dé representant van het “paganistisch vitalisme”.¹⁵⁶ Volgens deze visie ligt het doel van het leven in het leven zelf besloten: een sterk leven rechtvaardigt zichzelf. Deze visie noemt Van Duinkerken zowel de kracht als de zwakte van Marsmans kritieken in *De lamp van Diogenes*. Ze is krachtig vanwege de sterke uitstraling van zijn kritieken, zwak omdat de lezer met een raadsel achterblijft: wat is het fundament van deze uitstraling?¹⁵⁷

Van Duinkerken bekritiseert de ‘moedwillig’ anti-psychologische invalshoek van Marsman. Marsmans vitalisme stelt het leven absoluut en strekt zich uit tot zijn esthetica: hij gaat niet alleen uit van het absolute leven, maar ook van het absolute gedicht: “Zijn laatste norm is de zuivere poëzie van het allerzuiverste levens-gehalte. De stemgeworden intensiteitstop van het menselijk bestaan”.¹⁵⁸ Door deze methode gaat Marsman voorbij aan temperamentsverschillen tussen dichters en treft hij niet

¹⁵⁵DT, 18 maart 1940 [‘De angst van Menno ter Braak’].

¹⁵⁶Zie A. van Duinkerken, *Katholiek verzet* (1932), hoofdstuk 3 ‘De twijfel van den vitalist’ (p. 71–88) en de later gebundelde artikelen over Marsman (*Verzamelde geschriften*, deel II (1962), p. 231–334; Gorter, *Marsman, Ter Braak* (1967), p. 61–162). Naar aanleiding van Marsmans *De vijf vingers* laat Van Duinkerken zien voor welke keuze de vitalist uiteindelijk komt te staan: zelfmoord of geloof (DT, 12 februari 1930). In dichtvorm antwoordt Marsman hem o.a. met “maar gij vergeet – dat men in open zee, ver van de veil’ge kusten recht als een man op een recht schip kan staan en onversaagd tot aan den dood toe strijden” (*De Gemeenschap*, 6(1930), nr. 2, p. 72). Hierop ontvangt hij, eveneens in dichtvorm, een weerwoord, o.a. “Al wat gij leven heet is ’t ondergaan van duizendvormig kerende vervoering, doch dieper dan die leefdrift is de ontroering van wie zich buigt voor wat wij niet verstaan” (*De Gemeenschap*, 6(1930), nr. 3, p. 123). Dat beide auteurs destijds vriendschappelijk contact met elkaar hadden, blijkt uit hun samenwerking bij *De Gemeenschap* en uit Marsmans strofen bij het huwelijk van Van Duinkerken en L. Arnolds; zie *De Gemeenschap*, 6(1930), nr. 12, p. 476–477.

¹⁵⁷DT, 23 maart 1929 [H. Marsman, *De lamp van Diogenes*]. Voor zover niet anders aangeduid, wordt hier uitgegaan van de oorspronkelijke tekst zoals die in *De Tijd* verschenen is. In de bundels is de tekst drastisch herzien.

¹⁵⁸Ibidem.

het meest eigene van een literair werk. Bovendien is hij door deze methode bij voorbaat afkerig van indirecte, symbolische taal.¹⁵⁹

Vanuit zijn kritiek op het vitalisme maakt Van Duinkerken enkele kanttekeningen bij de betekenis van 'vormkracht', het centrale begrip in Marsmans poetica.¹⁶⁰ In zijn recensie over *Kort geding* beschrijft hij de aarzelende en onzekere wijze waarop Marsman probeert de dichtkunst te verklaren en die getypeerd kan worden door het herhaaldelijk gebruik van het woord 'misschien'. Enerzijds voelt Marsman dat hij voor de grondslag van de dichtkunst moet zoeken naar de scheppingskracht van de mens, het zogenaamde 'creatief beginsel', anderzijds ziet hij dat dit beginsel niet op zichzelf staat en "dat de absolute creativiteit evenmin als de absolute liefde tot de aarde behoort, maar God-zelf is. De aesthetica van het absolute gedicht zou een theodicee zijn", aldus Van Duinkerken.¹⁶¹ Marsman moet daarom de betrekkelijke creativiteit verantwoorden, wat hij probeert door middel van zijn begrip 'vormkracht'. Vormkracht is volgens de parafrase van Van Duinkerken de geheimzinnige functie van de mens, waardoor deze de natuur kan omzetten tot een nieuw heelal.¹⁶² Eigenlijk zou de kritiek zich van Marsman alleen met de vormkracht moeten bezighouden en voorbij moeten zien aan materiële componenten. Daarbij komt de vormkracht volgens Marsman alleen dan tot haar recht, als de kunstenaar vitalistisch is, een zienswijze waarmee Van Duinkerken niet kan instemmen aangezien een vitalistische psyche, ofwel de "intensiteit der gevoelsspanningen", slechts ten dele afhankelijk is van de menselijke wil; zowel een diep-vroom gemoed als een kleinzielig mens kunnen hieraan bloot staan. Hiervan is ook Marsman zich bewust, aangezien hij hierom de simplismen van de zogenaamde 'levenskritiek' veroordeelt. De oplossing uit het dilemma tussen een absoluut esthetische en een absoluut ethische zienswijze, is volgens Marsman uiteindelijk "het accent", volgens de interpretatie van Van Duinkerken "de toon, die wordt aangeslagen bij de noodzakelijke aanraking tusschen ('vitalistische') spanning en ('creatieve') vormkracht."¹⁶³ Wat is nu voor de criticus de waarde van dat accent? zo vraagt Van Duinkerken zich onbevredigd af. Ligt de waarde in het accent-zijn zelf of

¹⁵⁹In *De Tijd* noemt Van Duinkerken als voorbeelden van symbolistische dichters Theun de Vries en Geerten Gossaert, in *Verzamelde geschriften* wordt De Vries vervangen door Albert Verwey.

¹⁶⁰DT, 6 mei 1931 [H. Marsman, *Kort geding*]. Met zijn begrip vormkracht stelt Marsman zich volgens Goedegebuure tussen de autonomistische positie van Nijhoff en Binnendijk enerzijds en de later optredende Forumianen anderzijds. Het is zijn "formule voor de scheppende, omvormende activiteit van de dichter, die weliswaar als een bovennatuurlijke, maar ook als een persoonlijk te hanteren gave wordt gezien". J. Goedegebuure, *Op zoek naar een bezield verband. De literaire en maatschappelijke opvattingen van H. Marsman in de context van zijn tijd* (Amsterdam 1981), p. 169. Het begrip vormkracht, geïntroduceerd door Marsman, is later door meerdere critici in het interbellum overgenomen. Oversteegen, *Vorm of vent*, onder andere p. 203-208 (over vormkracht volgens Marsman).

¹⁶¹DT, 6 mei 1931.

¹⁶²Marsman is in zijn definitie van vormkracht beïnvloed door de ideeën van Maritain, wiens opvattingen vooral door Marsmans vriend Engelman in *De Gemeenschap* werden verkondigd. Zie Goedegebuure, *Op zoek naar een bezield verband*, met name p. 203-204. Uit de weergave van vormkracht door Van Duinkerken in DT, 6 mei 1931, blijkt inderdaad duidelijk de invloed van deze Franse filosoof, wiens ideeën hij kort weergeeft zonder echter zijn naam te noemen. Vgl. hoofdstuk 1, paragraaf 2.

¹⁶³DT, 6 mei 1931.

in zijn resonantievermogen, oftewel in de schoonheid zelf (is zij metafysiek) of in de ontroeringskracht van de schoonheid (is zij psychologisch of sociaal)? In het eerste geval is schoonheid een geïsoleerde luxe, waarmee Marsman niet zou instemmen, gezien de functie die hij aan poëzie in de samenleving toekent. In het laatste geval is de aard van de vitaliteit niet onverschillig. De gevoelsspanning moet volgens Van Duinkerken voluntaristisch beheerst zijn, waarmee hij dit onbevredigende einde oplost via zijn geloof in de katholieke dogmatiek: "De laatste vraag van het vitalisme is de vraag naar de waarde van het leven zelf, dat zoo hardnekkig wordt verdedigd en deze vraag is ... de eerste van den catechismus."¹⁶⁴

Van Duinkerken ziet dus als grootste manco van de vitalistische visie dat zij het leven boven de kunst stelt, maar zonder grondslag in iets wat zekerheid biedt en wat een appèl doet op de menselijke wil. Ook heeft hij kritiek op het absoluut stellen van het leven en van de dichtkunst, omdat een criticus daardoor geen oog heeft voor de psychologische diversiteit van dichters. Naast deze punten van kritiek op Marsman acht hij tevens diens literaire voorkeur onjuist. Marsman vindt namelijk romans van Albert Helman, Maurits Dekker, E. du Perron, Constant van Wessem en J. Slauerhoff beter dan die van Antoon Coolen, Herman de Man en Theun de Vries, omdat zij een goede inzet hebben: "(...) het plan is een plan waarop men kan leven, denken, bewegen en ademen", aldus Marsman.¹⁶⁵ Zo'n waarderingsbeginsel is volgens Van Duinkerken kritisch onhoudbaar. De vraag naar het plan komt niet op de eerste plaats: op de eerste plaats komt de vraag naar het vermogen tot verbeelding van gebeurtenissen en ervaringen, het zogenaamde *primaire talent*. Daarna komen pas de secundaire hulpvermogens ter sprake, "de aanduiding van bijzondere intellectuele, psychologische en stylistische hoedanigheden, die den auteur ten goede komen".¹⁶⁶ Dat het secundaire wordt overschat ten koste van het primaire is voor Van Duinkerken een typisch decadentverschijnsel. Du Perron boven Coolen stellen is dan ook onverteerbaar. Toch maakt Van Duinkerken een uitzondering voor een enkel gedicht van Du Perron, waarin de bezieling sterker is dan diens secundaire vermogens. Hij geeft toe dat Coolens vermogens inderdaad zwakker zijn dan die van anderen, doordat hij minder cerebraal-beschaafd, minder 'knap' en minder tot diepzinnigheid geneigd is, maar met zijn *primaire talent* steekt hij boven de anderen uit.¹⁶⁷

Tot slot kent Van Duinkerken aan Marsman toe wat deze Coolen, De Man, De Vries en Den Doolaard verwijt: provincialisme. "Het is wellicht kenmerkend-provinciaal in zijn kunstwaardeering, dat hij eerder wordt aangedaan door schijnbaar meer gecultiveerde hoedanigheden dan door eenvoudig talent. Het een heeft naast het

¹⁶⁴Ibidem.

¹⁶⁵DT, 18 juni 1932 [Reactie op Marsman, 'De Weg zurück. Korte aantekeningen over nieuwe Hollandsche romankunst'].

¹⁶⁶Ibidem. Vgl. de discussie met Ter Braak over Walter Breedveld in DT, 5 maart 1939 ['Wat is een volksroman?'].

¹⁶⁷Du Perron schrijft aan Marsman over deze beschouwing: "Als ik jou was, deed ik dezen Van D. ééns de eer aan hem te vertellen hoe dom hij is en hoe hardleersch. Maar jij voelt daar zeker niet voor? Enfin, ik ben blij dat hij mij tenminste die 'secundaire' dingen en 'hulpvermogens' toekent, en zelfs 'stijlkwaliteiten' boven die van Coolen! 'Combien il est plus flatteur de voir un critique se forcer au dénigrement' enz. (Gide). Als de kloen minder *stom* was, verdomd, hij werd me nog sympathiek." Du Perron, *Brieven*, deel III, p. 322.

ander bestaansrecht in de literatuur. De waarlijk groote schrijver alleen vereenigt beide in zuivere harmonie”, en zo’n groot schrijver is volgens Van Duinkerken bijvoorbeeld Slauerhoff.¹⁶⁸

Dat ook Marsman is aangestoken door de klikgeest die rondom *Forum* waait, blijkt uit zijn studie over Ter Braak: “Van ‘klikgeest’ is de betoogtrant niet vrij: telkens wordt een appèl gedaan op de verzwegen afspraak met den goeden verstaander, die in de huidige literatuur zich thuis voelt en haar bewondert, ja, die met de strevingen van de actueele ‘litteratuur-politiek’ en haar niet steeds belangelooze reputatiemakerij voldoende op de hoogte is.”¹⁶⁹ De consequentie van Marsmans afhankelijkheid van deze klikgeest noemt Van Duinkerken een kritiek zonder durf. Het uitgangspunt is de vanzelfsprekendheid dat de lezer, de ingewijde, overtuigd is van het belang van Ter Braak, terwijl Marsman zich in feite negatief over hem uitlaat. Bovendien geeft hij in plaats van precieze waarheden zijn eigen gevoelens weer, die vaak niet met de werkelijkheid stroken. Gedetailleerd wijst Van Duinkerken op slordigheden en onvolledigheden, zoals het klakkeloos noemen van ‘de stroomaanbidder’, waarbij de oningewijde lezer het idee krijgt dat dit een compliment is, terwijl de kenners wel beter weten!¹⁷⁰ De fundamentele kritiek op Marsman is de leugenachtige partijdigheid, die het bederf der letterkunde is: “Ter Braak is geen genie, maar hij is te begaafd om op deze manier te worden afgescheept met vergiftigde roomsoezen”, aldus de slotzin van deze vernietigende recensie.¹⁷¹

Marsman zelf heeft geen hoge dunk van Van Duinkerken als poëzielezer noch als psycholoog. In *Forum* schreef hij al over Van Duinkerken naar aanleiding van *Dichters uit de tijd der Contrareformatie*: “Hij heeft voor deze dingen [zenuwen en intuïtie] te weinig vrouwelijks. Hij heeft geen *zenuw* voor gedichten en mensen, voor geheimen en sferen en voor de magische kanten der dichtkunst.”¹⁷² Daaraan voegt hij toe dat Van Duinkerken voor de verborgen toverij van het dichten even weinig gevoel heeft als Ter Braak. In zijn recensie over *Dichters der emancipatie* citeert Marsman de regel over het gemis aan een zenuw voor gedichten opnieuw, en besluit hij uiteindelijk dat Van Duinkerken een beter beoordelaar en psycholoog zou zijn als hij niet zoveel schreef.¹⁷³

W.L.M.E. van Leeuwen

Over Van Leeuwen niets dan slechts: hij is een vriendje van Greshoff, die hij belangrijker acht dan Augustinus of Erasmus; een naprater, aanvankelijk van Coster en later

¹⁶⁸DT, 18 juni 1932.

¹⁶⁹DT, 6 april 1939 [H. Marsman, *Menno ter Braak*].

¹⁷⁰Met ‘stroomaanbidder’ typeert Van Duinkerken als ‘keisteenvereerder’ immers zijn tegenstander Ter Braak in hun polemieken ‘De keisteen en de stroom’. Het woord heeft in deze discussie een negatieve connotatie en wordt voor het eerst gebruikt door Van Duinkerken in *Katholiek verzet* (1932): “Voor den heer Ter Braak, die niet aan een onveranderlijke waarheid gelooft, bestaat er geen volstrektheid van het zijn. Hij wil desnoods gelooven aan een levende waarheid, maar hij kan niet gelooven aan een eeuwige waarheid. Hij kan hoogstens gelooven aan een onophoudelijk worden. (...) voor hem is de geloovige een ‘keisteenvereerder’, zooals hij zelf een stroomaanbidder is.” (p. 138).

¹⁷¹DT, 6 april 1939.

¹⁷²H. Marsman, ‘Katholieke poëzie’, in: *Forum*, 2(1933), juni, p. 488–489.

¹⁷³H. Marsman, ‘Anton van Duinkerken’, in: *Verzameld werk* (Amsterdam 1979, vierde druk), p. 762–766, oorspronkelijk geschreven in 1940.

van Ter Braak, die hij in populariserende vorm herhaalt. Hij is een man van uitdrukkelijk persoonlijke gezichtspunten, die van het katholicisme niets begrijpt en evenmin van wijsbegeerte of psychologie, ofschoon hij meent daar verstand van te hebben. Zijn *Drift en bezinning* is niet meer en niet minder dan een partijdig pamflet waarin een bekrompen houding tegenover het zogenaamde ‘versteende dogmatisme’ wordt tentoon gespreid zonder dat Van Leeuwen begrijpt wat dogmatisme is. Kortom, deze bundel is iets voor “lekkerbekken van het antipapisme”.¹⁷⁴

Veertien jaren later verschijnt de tweede druk van dit overzicht van de moderne letterkunde, waarin Van Leeuwen laat zien nog steeds onwetend te zijn over zaken waarover hij denkt iets te kunnen beweren. Is Van Duinkerken elders negatief over Jan te Winkel en diens wetenschappelijke dorheid, hier laat hij hem in al zijn bescheidenheid zeer gunstig afsteken bij Van Leeuwen die in de waan leeft een onpartijdige kijk op de geschiedenis te hebben.¹⁷⁵ Van Leeuwen spuwt zijn gal over Van Duinkerken, Garmit Stuiveling en W.A.P. Smit en zijn afschuw van het katholicisme is alleen maar toegenomen; hij schuift Van Duinkerken een gezegde van Willem Nieuwenhuis, journalist bij *De Maasbode*, in de schoenen en doet een uitspraak over de trage ontdekking van T.S. Eliot door de jonge katholieken van de generatie van Michel van der Plas, die pas in 1927 is geboren. Van Duinkerken vraagt zich af hoe zij de poëzie van Eliot op de datum van haar ontstaan hadden kunnen kennen en waarom Van der Plas na de oorlog niet iets van vóór de oorlog mag ontdekken.¹⁷⁶

Dat Van Leeuwen zich volgens Van Duinkerken steeds grimmiger heeft ontwikkeld in zijn kritiek, blijkt uit een vergelijking van de recensies over *Drift en bezinning* met de recensie in *De Tijd* uit 1929 over *Korte schets van de ontwikkeling der Nederlandsche letterkunde*. Hoewel hij in deze bespreking al enige minpunten opmerkt, zoals Van Leeuwens scepsis over de standvastigheid van de historische objectiviteit en zijn vage begrip van religie, waardoor dit letterkundige overzicht niet geschikt is voor katholieke onderwijsinstituten, noemt Van Duinkerken deze schets toch een welgeslaagde vogelvucht over onze letterkunde. De grootste kwaliteit ervan acht hij het streven van Van Leeuwen om via het gedicht de ontroerde menselijkheid van de dichter te zoeken: “Kunst is gekristalliseerde menselijkheid”, aldus Van Duinkerken.¹⁷⁷

Dirk Coster

Aan Coster droeg Van Duinkerken zijn bloemlezing *Dichters uit de tijd der Contrareformatie* op. Deze criticus is voor hem hét voorbeeld van iemand die ‘blanco’ leest, zonder a priori zekerheden of inzichten te hebben. Hij laat zijn oordeel louter afhangen van het boek, het enige dat hem houvast biedt. Terwijl een criticus volgens Coster

¹⁷⁴DT, 4 mei 1936 [W.L.M.E. van Leeuwen, *Drift en bezinning*]. Vgl. DT, 11 januari 1937 [‘De katholieke poëzie’].

¹⁷⁵Zie dit hoofdstuk, noot 34.

¹⁷⁶DT, 15 juli 1950 [W.L.M.E. van Leeuwen, *Drift en bezinning*]. Van Leeuwen verbaast er zich waarschijnlijk over dat de jonge katholieken van na de Eerste Wereldoorlog, tot wie ook Van Duinkerken behoorde, niet op de hoogte waren van de poëzie van Eliot. Vgl. hoofdstuk 11, paragraaf 2.1. ‘Engelse letteren’. Zie over de vertraagde receptie van Eliot in Nederland, K. Fens, ‘De verkeerde tijd van de poëzie’, in: T.S. Eliot, *Gedichten* (Baarn 1983), p. 275–284.

¹⁷⁷DT, 2 februari 1929 [W.L.M.E. van Leeuwen, *Korte schets van de ontwikkeling der Nederlandsche letterkunde*].

wel een standpunt moet hebben, ontbreekt dit bij hemzelf. Door deze inconsequentie heeft hij veel literatoren tegen zich in het harnas gejaagd, die volgens Van Duinkerken daardoor helaas niet meer het talent van Coster als criticus zien. Tegen diens belagers neemt Van Duinkerken Coster herhaaldelijk in bescherming, omdat hij de “inzichtrijkste psycholoog van zijn land” is.¹⁷⁸ Hij is een diep doordringend peiler van het gemoedsleven en wordt geschilderd als een criticus die zich door zijn ontvankelijkheid kan inleven in verschillende dichterstemperaturen: “Hij herschiep met verbazing-wekkende fijngevoeligheid de atmosfeer van het werk, dat hij maakte tot een psychologische complicatie, door hem te waardeeren of niet te waardeeren als ‘geval’.”¹⁷⁹

Van Duinkerken is dus een groot pleitbezorger van Coster, hoewel hij erkent dat deze allesbehalve een dogmatische levensvisie heeft. In de ontrafeling van de gecompliceerde natuur van Coster toont hij zich de psycholoog die Coster ten opzichte van anderen is. Tegenover het humanitair idealisme dat Coster na de Eerste Wereldoorlog deelt met Havelaar, zijn medestander van het tijdschrift *De Stem*, neemt Van Duinkerken een dubbelzinnige houding aan. Het is een gevoelsanarchie zonder orde, dynamisch in plaats van dogmatisch, en vooral bij Havelaar gekoppeld aan een ethische heilsverwachting.¹⁸⁰ Over Havelaar is hij opvallend negatiever dan over Coster: hij is in zijn vage ethicisme een Hollandse moralist à la Cats, een Hollandse publicist met vage inzichten.¹⁸¹ ‘Vaag’ is het woord dat hem karakteriseert, door Ter Braak scherpzinnig geassocieerd met een wolk.¹⁸² Coster verwerpt volgens Van Duinkerken

¹⁷⁸DT, 23 juli 1930 [D. Coster, *Verzameld proza I*]. Voor de verdediging tegen het literaire gekraakel, vgl. DT, 1 april 1931 [Idem, *Schetsboek*]; 27 juli 1939 [Idem, *Het tweede boek der marginalia*]; 5 juli 1947 [‘Dirk Coster zestig jaar’]. Vgl. *Katholiek verzet* (1932), p. 98–107. Volgens Van Duinkerken reageert Coster niet fel genoeg op zijn lasteraars. Ook geeft hij in zijn *Schetsboek* een te milde weergave van het kwaad van de laster: er is een duidelijk verschil tussen de kille harteloosheid van een succesjager en de vurige aandrift van een werkelijk verontwaardigde (zie de hekeldichter Vondel), aldus Van Duinkerken in DT, 1 april 1931. In het interview met Ad. Sassen geeft Van Duinkerken te kennen dat Coster vooral als een vijand wordt beschouwd, doordat hij de gewetenscrisis van de moderne mens vertolkt. Zijn tegenstanders ervaren dit als een verwijt jegens henzelf. Ad. Sassen, ‘Onder 4 oogden met Anton van Duinkerken’, in: *Boekenschouw*, 27(1933), nr. 3 (juli), p. 120–124, p. 121.

¹⁷⁹DT, 23 juli 1930. Vgl. DT, 1 april 1931.

¹⁸⁰DT, 27 juli 1939. Zie voor een aanval op *De Stem* en met name op *De nieuwe mens* van Just Havelaar: *Hedendaagsche ketterijen* (1929).

¹⁸¹DT, 4 februari 1930 [‘In obitum Just Havelaar’]; 5 november 1930 [J. Havelaar, *Zwerftochten*]. In het In obitum merkt Van Duinkerken verzoenend ook positieve eigenschappen op: Havelaar was als criticus oprecht en maakte treffende psychologische opmerkingen. Daardoor heeft hij *Het portret door de eeuwen* kunnen schrijven, volgens Van Duinkerken een prachtig werk. Vgl. DT, 29 juni 1930 [J. Havelaar, *Het portret door de eeuwen*].

¹⁸²“Havelaar mag de waarheid als een wolk zien, Van Duinkerken ziet haar als een steen, en waar Havelaar verdampt, geeft hij stenen voor brood. De damp heeft dan tenminste nog het voordeel, dat men er doorheen kan lopen, terwijl de stenen zwaar in de maag liggen.” M. ter Braak, ‘De moderne ketterjager’, in: idem, *Verzameld werk*, deel 1 (Amsterdam 1950), p. 387–399, p. 398. Uiteindelijk brengt hij de twee tegenstanders samen: Van Duinkerken is ook een soort Havelaar door zijn verketterde taal, die typisch hedendaags is. In zijn negativiteit leeft hij als de ketterse vitalist. De constatering van een gelijkenis tussen twee vijanden is typerend voor Ter Braak. Zie ook de overeenkomst die hij aanwijst tussen Greshoff en Van Duinkerken, in ‘Problemen der volkspoëzie’, in: Ter Braak, *Verzameld werk*, deel VI (Amsterdam 1950), p. 256–262.

echter nadrukkelijk Havelaars ethicisme, zoals hij ook het estheticisme afwijst. De wanhoop die ontstaat door Costers onzekerheid, is een eerlijke wanhoop en ontgoocheling. Het enige wat hem rest is zijn smaak en zijn instinct voor een hogere moraliteit. Zijn houding is moeilijk te begrijpen voor iemand die zijn denken baseert op dogma's, aldus Van Duinkerken, schrijvend voor katholieke lezers voor wie hij de persoonlijkheid van Coster tracht te verduidelijken.¹⁸³ Enerzijds is Coster daardoor aangevallen door de katholieke Gerard Bruning, die hem beschuldigde van subjectivisme, onvastheid, valse munterij en steriele harteloosheid,¹⁸⁴ anderzijds vond hij op grond van zijn idealisme en hoop op vernieuwing en eenheid juist gehoor bij de jonge katholieken.¹⁸⁵ Wanneer bij Coster het ontgoocheld pessimisme het humanitair idealisme gaat overheersen, laat Van Duinkerken zich beduidend negatiever uit over diens gebrek aan eeuwigheidsbesef en beginselen.¹⁸⁶

Ook Costers betekenis voor de Nederlandse dichtkunst is volgens Van Duinkerken miskend: "Nu hij echter tot de generatie der eerbiedwaardigen gaat behoren, bestaat er kans, dat men zal inzien, welk een grote naam een Fransman of een Engelsman in heel Europa hebben zou, wanneer hij voor de dichtkunst van zijn land had verricht, wat Coster voor de Nederlandse dichtkunst deed. Te gemakkelijk wordt zoiets in een klein land vergeten."¹⁸⁷ Hij verwijst naar de bloemlezingen, die altijd meer op de schoonheid dan op de details zijn gericht en zijn samengesteld met een bewonderenswaardig instinct.¹⁸⁸

In de keuze tussen *Nieuwe geluiden* van Coster en *Prisma* van Binnendijk kiest van Duinkerken voor de eerste bloemlezing, zij het niet op inhoudelijke, maar op chronologische gronden: Coster heeft pionierswerk verricht en tegenover pioniers is men van nature vergevingsgezind, al hebben ze gebreken.¹⁸⁹ Het gebrek van *Nieuwe geluiden* is vooral een verkeerde inschatting van het belang van bepaalde dichters vanwege het criterium van de menselijkheid, waardoor de "vormende macht" wordt veronachtzaamd. Hiermee schaar Van Duinkerken zich dus achter Binnendijk. Maar om nu te zeggen dat een zuivere dichtkunst onder de condities van Coster onmogelijk is, zoals Binnendijk doet, getuigt volgens hem van een groteske ernst die alle proporties te buiten gaat: discussies met betrekking tot poëzie over humaniteit, creativiteit, oerintensiteit en geladenheid belanden al snel in een jargon dat niets meer te maken heeft met de dichtkunst zelf. Coster eist bewogenheid, Binnendijk oerintensieve creativiteit. Maar welk leesbaar dichter legt geen getuigenis af van beide?, zo vraagt Van Duinkerken zich af. "Iedere tijd heeft zijn jargon, en iedere tijd heeft zijn onderling strijdende rechters, maar het gelijk, dat aan de zijde van de waarheid heet te zijn, wordt doorgaans alleen door de toekomst verworven", zo luidt zijn relativerende conclusie zonder eenduidige keuze.¹⁹⁰

¹⁸³D T, 23 juli 1930 [D. Coster, *Verzameld proza I*].

¹⁸⁴Ibidem.

¹⁸⁵D T, 5 juli 1947 ['Dirk Coster zestig jaar'].

¹⁸⁶D T, 1 april 1931 [D. Coster, *Schetsboek*].

¹⁸⁷D T, 5 juli 1947.

¹⁸⁸D. Coster, *Nieuwe geluiden. Een keuze uit de poëzie van na den oorlog (1918-1923)*, Arnhem 1924 en idem, *De Nederlandsche poëzie in honderd verzen*, Arnhem 1927.

¹⁸⁹D T, 21 januari 1931 [D.A.M. Binnendijk, *Prisma*].

¹⁹⁰Ibidem.

De vierde druk van *Nieuwe geluiden* (1932) laat het bewonderenswaardige instinct van Coster zien: veel dichters die hij uitkoos hebben zich kunnen handhaven.¹⁹¹ Hoewel Van Duinkerken de bundel op detailpunten bekritiseert,¹⁹² overheerst de lof op deze criticus, die in een klimaat dat niet ontvankelijk was voor zijn ideeën een eenzame strijd heeft gevoerd om zijn opvattingen over menselijkheid te verduidelijken. Op grond van zijn inzicht hierin en vanwege de wijze waarop hij deze opvattingen in verband brengt met zijn belezenheid is hij volgens Van Duinkerken van grote betekenis voor de Nederlandse letterkunde.

D.A.M. Binnendijk

Dat Van Duinkerken de voorkeur geeft aan *Nieuwe geluiden* boven *Prisma*, betekent niet dat hij Binnendijk als criticus niet waardeert. Integendeel: hij beschouwt hem als een individualist, die niet tot een of andere literaire klik behoort, maar geheel vanuit zichzelf op een kunstwerk reageert. Zijn individualisme is geen programmapunt, maar een voorwaarde om zijn persoonlijkheid vrij te ontwikkelen en hij behoort dus niet tot “degenen die nauwelijks eenige litteraire eenzaamheid gekend hebben en altijd partijman geweest zijn, tot het kleinzielig-samenzweerderige toe”.¹⁹³

In een portret van Binnendijk als criticus stemt Van Duinkerken in met de typing door Han G. Hoekstra, die Binnendijk een defensief criticus noemt. Volgens Van Duinkerken verdedigt Binnendijk niet zozeer een geheel van meningen en inzichten, maar eerder “een tamelijk smal gebaseerden, maar scherp gezuiverden smaak en diens normen”.¹⁹⁴ Het gaat hem niet zozeer om gelijk of ongelijk, maar, met een allusie op de titel van de besproken bundel, meer om zin en tegenzin. Hij is dan ook geen pamphletist of wonderdoener, maar een rustige, bespiegelende en ietwat droge boekbeoordelaar, en tussen haakjes voegt Van Duinkerken eraan toe: “men zou bijna zeggen: den geboren scholasticus, indien dit woord niet door allerhande misbruik, dat er polemisch van gemaakt werd, verkeerd kon worden verstaan.”¹⁹⁵

Behalve het constateren van Binnendijks grote kritische verantwoordelijkheid en verfijnde smaak en van zijn gelijkenis met Simon Gorter (vader van Herman) wat de charme der nauwgezetheid, de licht anti-theologische gevoelens en de intelligente eerlijkheid betreft, besteedt Van Duinkerken bovenal uitgebreid aandacht aan Binnendijks uitspraken over godsdienst. Hij besteedt te weinig aandacht aan het transcendente,¹⁹⁶ en hij wijst ten onrechte op een tegenstelling tussen het tragische en

¹⁹¹DT, 18 juni 1932 [D. Coster, *Nieuwe geluiden*].

¹⁹²Ibidem. Zo heeft Coster bijvoorbeeld Dop Bles, Marie van Kranendonck en Ine van Dillen niet uit de bloemlezing verwijderd. Dit wekt een vreemde indruk tussen A. Roland Holst, Nijhoff, Marsman, Slauerhoff en Engelman. Ook heeft Coster de ontwikkeling van bepaalde dichters niet goed gevolgd, zoals de bekerings van J.C. van Schagen en A.J.D. van Oosten. Voorts heeft hij *Witte vrouwen* van Marsman overgeslagen, die als een reactie op *Vormen* van Nijhoff van belang is geweest. Bovendien ontgaat hem de invloed van bepaalde dichters op de katholieke dichtkunst, bijvoorbeeld die van de gebroeders Bruning.

¹⁹³DT, 1 februari 1940 [D.A.M. Binnendijk, *Zin en tegenzin*].

¹⁹⁴Ibidem. Vgl. ook Van Duinkerken's constatering van Binnendijks nauwgezette uitleg van dichtelijke vormen in *Forma formans*. Zie DT, 28 oktober 1947 [D.A.M. Binnendijk, *Forma formans*].

¹⁹⁵DT, 1 februari 1940. Met het polemische misbruik doelt hij op de pejoratieve betekenis van het woord ‘scholasticus’ volgens *Forum*.

¹⁹⁶DT, 6 maart 1942 [D.A.M. Binnendijk, *Tekst en uitleg I*]. Vgl. DT, 22 februari 1951 [Idem, *Tekst en uitleg*].

christelijke levensbesef enerzijds en het katholicisme en calvinisme anderzijds, waarmee hij zich bij Ter Braak aansluit: een kerkgelovige zou alleen ‘kerk’ hebben en geen geloof. Dit is volgens Van Duinkerken een onhoudbare mening. In het verlengde hiervan ligt de interpretatie door Binnendijk van *Sibylle* van Walschap: de zielenstrijd van de hoofdpersoon is volgens Binnendijk niet op de godsdienst, maar op de roomse kerk gericht, terwijl volgens Van Duinkerken voor Sibylle godsdienst en kerk één geheel vormen.¹⁹⁷ Hoewel dergelijke uitspraken het wezen van Binnendijks waardering onaangetast laten, lokt hij hiermee wel een debat met katholieken uit, aldus Van Duinkerken, die behoefte voelt zijn aandacht voor deze theologische kwesties te verantwoorden. Enige literaire kanttekeningen betreffen de onderschatting van Herman de Man door Binnendijk en zijn lezing van *Een winter aan zee* van A. Roland Holst, dat hij meer exegetisch en tekstkritisch had kunnen lezen. Maar de waardering voor deze criticus overheerst, getoonzet zoals een kritiek van Binnendijk zelf, namelijk niet enthousiast maar beheerst en gedegen. Met de literaire voorkeur die Binnendijk in de bloemlezing *Meesters der vertelkunst* laat zien, kan Van Duinkerken het echter niet eens zijn. Marsman, Du Perron en Blaman hebben wel een plaats, maar niet Streuvels, Heijermans en Coolen. Hoewel hij wel een man is met smaak en esthetische waarderingsnormen, aldus Van Duinkerken, heeft hij hier helaas auteurs gekozen op grond van een vooroordeel tegen “elke vorm van regionalisme”.¹⁹⁸

Anthonie Donker

Met de criticus Donker onderhoudt Van Duinkerken een gecompliceerde relatie, die kan worden samengevat als een combinatie van bewondering en spijt: bewondering voor zijn kritieken, spijt om zijn onvermogen de katholieke dogmatiek te aanvaarden en te integreren in zijn literaire beschouwingen.

Van Duinkerken prijst Donker onder meer omdat hij allesbehalve een naprater van moderne literatoren is. In tegenstelling tot vele andere critici is hij niet bij voorbaat positief over een werk omdat het meewaait met de actuele wind, maar stelt hij voorop dat een auteur trouw moet blijven aan zijn eigen aard. Hij waarschuwt tegen de “stelselmatige harlekinade van een puberteitsverheerlijking”, waardoor hij weliswaar door velen wordt bespot, maar desalniettemin met zijn gezonde zielkundige inzichten gelijk heeft, aldus Van Duinkerken.¹⁹⁹

De voornaamste verdienste van Donker is dat hij niet alleen oog heeft voor het objectieve karakter van kritieken – waaronder Van Duinkerken hier het verschaffen van inlichtingen verstaat – maar kritiek vooral ook beschouwt als een persoonlijke confrontatie en wel met een doel: het gaat hem namelijk om de levende mens. Zijn kri-

¹⁹⁷DT, 1 februari 1940.

¹⁹⁸DT, 4 januari 1950 [D.A.M. Binnendijk, *Meesters der vertelkunst*].

¹⁹⁹DT, 18 november 1932 [A. Donker, *Ter zake; De schichtige Pegasus*]. (Donker schrijft in *Ter zake* waarderend over Van Duinkerken *Achter de vuurlijn* (1930), p. 106–112, met name vanwege de aandacht voor het verleden). Van Duinkerken verdedigt Donker hier vooral tegen *Forum*leden, die de kritieken van Donker niet konden waarderen. Zie bijvoorbeeld de uitspraak van Du Perron in een brief aan A. Roland Holst, 28 augustus 1933: “Het wordt werkelijk een walg, om te weten dat alles wat je laat drukken voor het onbegrip komt van Thonie Donker, Ton van Duinkerken en Theun de Vries, en dat zij *de* schrijvende en lezende natie vertegenwoordigen op haar best.” Du Perron, *Brieven*, deel IV, p. 270.

tieken zijn portretten. Van Duinkerken noemt deze aandacht voor de mens de grondwet van de moderne literatuurkritiek, “ruimer van strekking en dieper van beteekenis dan het zuiver technische dogma der zoogenaamde ‘aestheten’”.²⁰⁰ Met deze grondwet stemt Van Duinkerken in, op voorwaarde dat de moderne criticus voldoet aan de eisen die deze wet stelt, namelijk verantwoordelijkheidsbesef, zielkundig inzicht, een hiërarchisch waardebegrip en een alzijdig meegevoel. Donker voldoet aan dit alles. Bovendien heeft hij een eerlijke, mannelijke en persoonlijke stijl. Elders benadrukt Van Duinkerken ook de vormgerichtheid van Donker door hem te vergelijken met J.C. Bloem: beide critici eisen van poëzie een juiste verhouding tussen ontroering en expressie, waarbij vooropstaat dat de mens zijn aandoeningen in de juiste stijl tot klaarheid moet brengen.²⁰¹ Van Duinkerken vergelijkt Donker wat zijn interesse voor historische letteren betreft met Sainte-Beuve en Busken Huet en met Verwey en Coster; zij hebben in hun aandachtsgebied evenals Donker een weg terug naar de periode vóór de Tachtigers afgelegd. Donker trekt zich gelukkig niets aan van de meeste moderne literatoren, die vrezen iets te doen wat al is geschied vóór 1880, aldus Van Duinkerken. Ook lijkt hij op Frans Erens, die evenals Donker betrouwbare voorlichting hoger schatte dan lyrische onjuistheid. Maar Donker is minder literair dan Erens, die Huet te weinig estheet en te veel mens achtte. Donker staat wat dit betreft dicht bij Huet²⁰².

Als ieder ander criticus heeft Donker echter ook zijn beperktheden. Soms schenkt hij volgens Van Duinkerken onvoldoende aandacht aan de oorsprong van een werk, de oorsprong waardoor men bijvoorbeeld om een andere reden van Henriëtte Roland Holst houdt dan van P.C. Boutens of een Geuzenlied anders beschouwt dan een vers van Hooft. Dit negatieve puntje meldt Van Duinkerken slechts terloops, want “de kortzichtigheden van den criticus komen bij hem op rekening van de beperktheid van den mensch”.²⁰³

Van Duinkerken staat echter langer stil bij beweringen over het katholicisme. Hoewel Donker zich waarderend uitlaat over “het katholieke levensgevoel”, ontgaat hem de ware inhoud van het katholieke geloof. Zou hij het evangelie lezen zonder te denken aan een formele religie of aan een dogmaloze religiositeit, hij zou tal van paradoxen ontmoeten die “hun oplossing slechts vinden kunnen in een levenspraktijk, welke den hoogsten ernst met de hoogste blijmoedigheid weet te vereenigen niet slechts, maar te vereenzelvigen.”²⁰⁴ Ook zijn oordeel over de poëzie van de jongkatholieken is onjuist. Deze poëzie zou geen katholiek karakter hebben, wat Van Duinkerken ten stelligste tegenspreekt. Waarschijnlijk is Donker in deze beïnvloed door “zekere renegatengrapjes van een paar karakterlooze zuurlingen”.²⁰⁵ Vermoede-

²⁰⁰DT, 18 november 1932.

²⁰¹DT, 24 februari 1933 [M. Webb, *De vos duikt weg*. Vertaald door A. Donker].

²⁰²DT, 18 november 1932. Vgl. DT, 25 januari 1947 [A. Donker, *De vrijheid van den dichter en de dichterlijke vrijheid, een critiek op de moderne poëzie*]. Hierin wordt onder andere gewezen op Donkers verschil met de Tachtigers, op zijn gezond verstand en op zijn gevoel voor traditie. Van Duinkerken stelt Busken Huet en Verwey tegenover Kloos en Van Deyssel, waarbij hij de eerstgenoemden prijst om hun kritiek. Ook elders geeft hij aan hen de voorkeur en voegt hij hieraan Potgieter toe. Vgl. bijvoorbeeld DT, 16 februari 1941 [F. Erens, *Suggesties*].

²⁰³DT, 18 november 1932.

²⁰⁴Ibidem.

²⁰⁵Ibidem.

lijk wordt hiermee verwezen naar onder anderen Marsman, aangezien hierna direct volgt dat Donker voor begripsverwarring zorgt als hij prijzend stelt dat Marsmans poëzie katholieker is dan die van vele katholieke jongeren.²⁰⁶ Ze moge dan poëtischer zijn dan die van Gerard Wijdeveld, aldus Van Duinkerken, maar ze is daarom niet 'katholieker'. "Onze andersdenkende beoordeelaars zijn in dit opzicht minder voorzichtig dan de Katholieke Kerk, die den comparatief en den superlatief niet gebruikt, en aan de dichters een vrijheid van inspiratie laat, klaarblijkelijk groter dan de vrije kritiek hun gunt", aldus de apologeet van *Hedendaagsche ketterijen* en *Katholiek verzet*.²⁰⁷

Het is dan ook niet vreemd dat ook Donker in deze studies een plaats inneemt. Meer dan van andere 'kettters' betreurt Van Duinkerken de levensvisie van Donker. Hij begrijpt niet dat deze rechtvaardige criticus niet de stap naar de katholieke levensbeschouwing kan zetten, aangezien Donker volgens hem zo dicht de katholieke levensbeschouwing nadert: "Voor hem begint de wereld niet bij zijn eigen betrekkelijk toevallige verschijning, maar bij de echte schepping en het verbaast me nog altijd, dat ze voor hem niet begint bij den echten Schepper, om Wiens persoonlijkheid hij zich in zijn gedachtenleven iets te weinig schijnt te bekommeren. Tusschen ons beiden is die quaaestie oud en dit 'eeuwig twistgesprek' zal wel niet door een boek-aankondiging worden beslist. Toch kom ik er even op terug om den lezer te waarschuwen, dat in Donker's critisch Credo juist die artikelen ontbreken, waardoor het heelemaal een 'Credo' zou mogen heeten."²⁰⁸ De kwestie over het verschil van levensbeschouwing is dan drie jaren oud en gaat terug tot *Hedendaagsche ketterijen*, waarin Donker ervan wordt beticht een soortgelijke humanitaire levensvisie te hebben als bijvoorbeeld Havelaar. Ook hij veronachtzaamt de doelmatigheid van de katholieke geloofsleer en verheerlijkt de "bewustzijnsspanning van de ziel" of de heftige mystieke ervaring ten koste van het gehele bestaan, dat volgens Van Duinkerken in dienst van God staat en waaraan vurige mystieke momenten ondergeschikt zijn.²⁰⁹

In *De Tijd* wordt het verschil van levensbeschouwing en de consequentie ervan voor de opvatting over literatuurkritiek breed uitgesponnen in de recensie over *Fausten en faunen*, een essaybundel van Donker waarin onder andere besprekingen van *Roofbouw* en *Hedendaagsche ketterijen* zijn opgenomen.²¹⁰ Onder de kop 'Anthonie Donker of de dogmalooze criticus' laat Van Duinkerken zien hoezeer zijn en Donkers opvattingen over een dogmatische en een dogmalooze criticus elkaar naderen en zich

²⁰⁶Over de katholieke periode van Marsman, zie Goedegebuure, *Op zoek naar een bezielend verband*, met name hoofdstuk 5, 'Hemels heimwee' (p. 176-224), en J. Cartens, *Orpheus en het lam*, Den Haag 1981.

²⁰⁷DT, 18 november 1932.

²⁰⁸Ibidem.

²⁰⁹*Hedendaagsche ketterijen* (1929), p. 167-173. Vgl. DT, 24 februari 1933 [M. Webb, *De vos duikt weg*]. Hier wordt Donker met Bloem vergeleken, niet alleen vanwege hun gedeelde interesse voor de stijl, maar ook vanwege hun gedeelde levensvisie: beiden gaan uit van het leven als een autonoom verschijnsel, namelijk het leven is het levensdoel. Dit noemt Van Duinkerken hier een humanitair-vitalistische visie, uitgedragen door *De Vrije Bladen* en *De Stem*. Mary Webb sluit zich bij deze traditie aan. Het is de "hedendaagsche ketterij tegen de scholastiek", aldus Van Duinkerken.

²¹⁰DT, 12 november 1930 [A. Donker, *Fausten en faunen*]. Deze recensie is opgenomen in *Katholiek verzet* (1932), p. 153-157.

van elkaar verwijderen. Beiden gaan uit van het onderscheid tussen geloof en kunst. Volgens Donker kan een kritiek die geschreven is vanuit een aprioristisch, bijvoorbeeld een katholiek, calvinistisch, socialistisch standpunt, geen zuivere kunstkritiek zijn.²¹¹ Hij prijst de kritieken van Van Duinkerken juist omdat die oordeelt vanuit niets anders dan zijn eigen intuïtie: "De ware criticus is niet een man van ongeschokte, onwrikbare overtuiging, maar een verveelvoudigd en voortdurend wisselend affirmatief des levens. Hij kent geen voor-oordeel, maar uitsluitend het na-oordeel, dat de spontane reactie is op het gelezene."²¹² In de recensie gaat Van Duinkerken hierop uitgebreid in. Donker ontkent ten stelligste een vruchtbaar verband tussen geloof en kunst, doordat hij uitgaat van voor-keur (geloof, dogmatiek, waarheidsaanvaarding) en na-keur (kritiek, geen dogmatiek, schoonheidsontroering). Van Duinkerken stemt met een onderscheid tussen geloof en kunst in, maar relativeert de door Donker opgestelde polariteit, doordat hij ze niet van elkaar uitsluit. Volgens hem berust de poëtische graadmeter van een boekbeoordelaar ook op een ingewikkelde en gesystematiseerde dogmatiek, die geen geloof, maar goede smaak is. Is het dogma van de gelovige de zuivere waarheid, dat van de criticus is de zuivere schoonheid. In zekere zin zijn dit inderdaad twee verschillende zaken, aldus Van Duinkerken, maar er bestaat toch een intieme verhouding tussen levensbeschouwing en kunstkritiek: de waarheidsaanvaarding is niet louter voor-keur oftewel aprioristisch, want dan zou ze inbeelding zijn. Ze is dat niet, maar ze is vooral een allerlaatste beaming na een lange reeks verstandelijk te verantwoorden gewaarwordingen en in zekere zin dus na-keur. De laatste sprong waardoor iemand gaat geloven is niet te verantwoorden. Zij is derhalve niet zo geheimzinnig en onnavolgbaar als Donker veronderstelt, waarbij Van Duinkerken verwijst naar de verantwoording van bekeerlingen zoals Chesterton, Undset en Belloc. Daarbij komt dat de schoonheidsontroering niet louter na-keur is: de criticus probeert haar dan wel achteraf te verantwoorden, maar uiteindelijk kan ook haar bestaan door geen enkele psychologie worden verklaard en is ze een soortgelijk mysterie als het geloof.

Voorts gaat Van Duinkerken in op de rol van de ontvanger en de kunstenaar. De schoonheidsontroering is volgens hem onafhankelijk van godsdienst of levensbeschouwing van de ontvanger. Zo is het bijvoorbeeld onzin dat een katholiek niet de schoonheid van het werk van Henriëtte Roland Holst zou kunnen ondergaan: "Een schoonheidsgevoelig katholiek ondergaat hiervan meer dan een schoolmeesterlijk communist."²¹³ Ook is de schoonheid niet afhankelijk van de levensbeschouwing van de kunstenaar. Zij hangt echter wél ten nauwste samen met de verhouding van de kunstenaar tot het algemene leven. Het is niet de vraag of deze verhouding de juiste is, maar of zij een vurige, hevige en bewogen verhouding is: "Wie onverschillig tegenover de levensbeweging staat, schept niet. Slechts wie zich aan haar overgeeft met geheel zijn wezen, of wie zich er fel en hartstochtelijk tegen verzet, kan vanuit zijn liefde of haat iets levends scheppen", zo luidt de wet van de kunst én van de kritiek, tenminste, als men de kritiek als kunst opvat, aldus Van Duinkerken.²¹⁴ Doordat er

²¹¹A. Donker, *Fausten en faunen* (Amsterdam 1930), p. 71.

²¹²Ibidem, p. 73.

²¹³DT, 12 november 1930.

²¹⁴Ibidem.

sprake van een geëngageerde verhouding is, is zij niet dogmaloos. Doordat Donkers eigen kritieken voortkomen uit een bewogen houding ten opzichte van het leven, zijn zij niet dogmaloos. Zij behoren tot de kunst en niet tot de wetenschap, die objectief en onuitstaanbaar is: “Misschien heeft ze nut voor haar tijd, maar voor de eeuwigheid wordt deze kritiek niet geschreven. Want eeuwig is alleen het gekristalliseerd persoonlijke, en dat is nooit koud objectief”, aldus Van Duinkerken die hier de gangbare verhouding van objectieve en eeuwige wetenschap versus subjectieve en vergankelijke kritiek omdraait en reageert op Donkers gebruik van het woord ‘kristalleering’.²¹⁵ Met de nadruk op de vurige verhouding tussen kunstenaar en wereld ondergraaft Van Duinkerken het ‘critisch credo’ van Donker dat de criticus geen voor-keur zou hebben en een dogmaloze kritiek zou beoefenen. “Wie anti-dogmatisch is, wordt op den duur antivitaal”, zo formuleert Van Duinkerken de praktische consequentie van een dogmaloze houding, waarvoor Donker zelf in zijn kritieken terugschrikt.²¹⁶

2.2. TEGEN HEDENDAAGSE KATHOLIEKEN

“Is de barok niet bij uitstek de kunst, die geschapen werd ‘ad majorem Dei gloriam’? Het glorieuse van den gods-dienst wordt erin voelbaar en verstaanbaar gemaakt en dat is verheffend in een land, waar de godsdienst zich doorgaans liever querulant dan glorieus toont.”²¹⁷ Hier klinken de strijd lustige woorden van een katholieke jongere, die als reactie tegen de benepen en zacht-vrome mentaliteit van vele katholieken, vecht om hart en vurigheid.²¹⁸ Vanuit deze houding pleit hij bijvoorbeeld ook voor de plicht van katholieken om elkaars geloof kritisch te beschouwen.²¹⁹ Niet de lauwe vroomheid van negentiende-eeuwse katholieken, maar een militante, vitalistische liefde die volgens hem vooral in de Contrareformatie leeft, behoort tot het ware christendom. Het zijn de woorden van iemand die na het verzet tegen ketters *Welaan dan, beminde geloovigen* (1933) voor geloofsgenoten schrijft, waarin hij via historische personen wil laten zien dat de katholieke dogma’s geen dode fossielen zijn, maar in de traditie en de cultuur zijn geworteld en kunnen worden voortgeleefd. Katholieke leer en katholieke mentaliteit dienen één te zijn.²²⁰ Uit de praktijk blijkt dat dit helaas een utopie is en in

²¹⁵Ibidem. Vgl. Donker, *Fausten en faunen*, p. 70: “Kunst is niets anders dan kristalleering van leven in een zoo treffenden en suggestieven vorm, dat wij haar schoonheid noemen.” Vgl. DT, 2 februari 1929 [W.L.M.E. van Leeuwen, *Korte schets van de ontwikkeling der Nederlandsche letterkunde*], dit hoofdstuk, p. 133.

²¹⁶DT, 12 november 1930. Oorspronkelijk staat deze uitspraak in *Hedendaagsche ketterijen* (1929), p. 142. Donker reageert erop in zijn recensie over deze studie in *Fausten en faunen*, p. 75-81, p. 81. Vervolgens gebruikt Van Duinkerken wederom deze stelling, toegepast op Donker, in *De Tijd* en ook in de weergave van deze recensie in *Katholiek verzet* (1932), p. 153.

²¹⁷DT, 3 juni 1931 [W. Nieuwenhuis, *Verkenningen*].

²¹⁸Voor de achtergrond van het strijdgewoel der jongeren, zie hoofdstuk I, paragraaf 1.

²¹⁹Zie bijvoorbeeld DT, 10 en 17 januari 1937 [‘Te veel critiek?’].

²²⁰Van Duinkerken deelt *Welaan dan, beminde geloovigen* (1933) als volgt in (de vertalingen zijn van hem): Hadewijch – liefde (charitas), Maerlant – vertrouwen (spes), Anna Bijns – geloof (fides), Vondel – orde (temperantia), Thijm – goede smaak (prudentia), Van Eeden – goedheid (iustitia), Gerard Bruning – moed (fortitudo). Vgl. voor de betekenis die hij aan het katholieke geloof geeft ook de artikelen uit de periode 1918-1940 die hij gebundeld heeft onder de titel *Waarom ik zo denk...* (1948).

zoverre geeft Van Duinkerken Ter Braak gelijk: “Wat Ter Braak terecht aan de christenen verwijt, is de zwakte hunner belijdenis in leer en leven. Dat hij niet overtuigd is van onze geloofskracht, mogen wij hem niet aanrekenen, want hieromtrent berust een deel der verantwoordelijkheid bij ons zelf. Voorzoover zijn boek dit duidelijk maakt hebben wij het, spijs alle polemiek, te aanvaarden.”²²¹

Zowel vóór als na de Tweede Wereldoorlog stelt Van Duinkerken een benepen katholicisme aan de kaak. Hij bekritiseert dit in de katholieke praktijk in het algemeen als ook bij bepaalde literatoren in het bijzonder, hetgeen katholieken belemmert uit hun isolement te treden.²²² In de katholieke literatuurkritiek krijgt deze benepenheid voornamelijk gestalte in bekrompen moralistische oordelen, die Van Duinkerken inspireren tot

De puriteinen

Zij moraliseren ons al te zeer!
Wij horen dat glimlachend aan,
Zo veel deugd bij zo weinig eer
Kan toch niet lang bestaan.

Ook wij krijgen iedere zondag een preek.
De hemel gaat ons boven al,
Maar wij vrijen de hele kermisweek
En wij dansen op carnaval.

Als iemand daar iets op te zeggen heeft,
Hij tone zijn vuist daarbij:
– Een man, die zijn man staat, is waard dat hij leeft,
De rest is huichelarij!²²³

Eerst zal hier een algemene schets van de katholieke literatuurkritiek worden gegeven vanuit de ogen van Van Duinkerken. Daarna wordt ingegaan op enkele aanvaringen met puriteinen, onder wie priesters en met name jezuïeten de meerderheid vormen.

²²¹DT, 1 juli 1937 [M. ter Braak, *Van oude en nieuwe christenen*]. Van Duinkerken verwijt het de katholieken gedeeltelijk ook dat Gorter zich ontwikkelde tot het spinozisme. Het lijkt erop dat hij het geloof in een transcendente God niet zag leven bij de gelovigen, aldus Van Duinkerken: “Dit mag gezichtsbedrog zijn geweest: het was geen gezichtsbedrog zonder oorzaak.” DT, 10 juni 1950 [H. Gorter, *Verzamelde werken*].

²²²Zie bijvoorbeeld DT, 7 mei 1930 [E. Michel, *Ex paradiso*]; 11 november 1931 [H. Roland Holst, *Guido Gezelle*]; 16 maart 1932 [A. Meyer, *Wij vergaan*]; 18 april 1935 [H. de Vries, *Coplas*]; 21 juni 1939 [Ed. Hoornik, verschillende werken]; 6 april 1941 [A. van Cauwelaert, *Verzen van het leven en de overvaart*]; 7 juni 1947 [H. de Vries, *Toovertuin*]; 2 oktober 1947 [D. Ouwendijk, *De duivelse drie-eenheid*]; 15 januari 1948 [J. Campert, *Verzamelde gedichten*]; 23 maart 1948 [T. Naeff zeventig]; 7 mei 1948 [*Roeping*, 25(1948), maart-april]; 25 juni 1949 [A. Blaman, *Eenzaam avontuur*]; 24 juni 1950 [‘Annie Salomons 65 jaar’]. Vgl. ook bijvoorbeeld de reeks over het katholiek isolement in DT, 9, 10, 11, 12 augustus 1937.

²²³Uit: *Hart van Brabant* (1936).

Velen van hen deden in discussies met journalisten van katholieke dagbladen hun zeggelijke over allerhande onderwerpen, waaronder literatuur.²²⁴

Van Duinkerken verwijt niet alleen bepaalde 'ketterse' contemporaine critici vanuit een kliek te oordelen. Ook sommige katholieke critici leven in een klein vriendenwereldje en achten daardoor namen veelzeggender dan het werk waar het om gaat: "De telkens keerende verwijten van onderlinge vriendschapseenheid en gezamenlijke onrechtvaardigheid zijn in den laatsten tijd weer vaak hardop gezegd. In katholieke kringen werd de klacht zóó chronisch dat een tijdschrift in hare herhaling de hoofdgrond van zijn voortbestaan kon vinden", aldus Van Duinkerken.²²⁵

Ook lijden katholieken aan onderling twistgeschrijf en in het bijzonder aan roomse ruzies, waarop Van Duinkerken gedurende zijn gehele periode bij *De Tijd* wijst. Zo waarschuwt hij tegen de ontarding van de roomse polemieken naar aanleiding van het schreeuwerige, tegenover katholieken rancuneuze artikel van Albert Kuyle: "Wij roomschen hebben weer den indruk gemaakt, dien wij alleen in Nederland schijnen te moeten maken: den indruk van lummels te zijn."²²⁶ Ook de valse insinuaties in *Roeping* jegens de jongeren, onder wie vooral hijzelf, zijn volgens hem een teken van de laffe roomse polemieken. Hierdoor is hij verontrust over de eerlijkheid van de kritiek, die met zorg moet worden bewaakt, vooral omdat een vals criticus moeilijker te bestraffen is dan een rechter die onjuist oordeelt of een geneesheer die tegen beter weten in een verkeerd medicijn zou voorschrijven, terwijl ze allen even verderfelijke handelen, aldus Van Duinkerken.²²⁷

Roomse ruzies kunnen ontstaan doordat de levenskritiek uit de hand is gelopen waardoor niet meer het werk, maar de mens achter het werk wordt bekritiseerd. Doordat sommige katholieke critici een werk identificeren met het leven van de auteur, vallen zij in hun veroordeling ten onrechte de auteur als mens aan waardoor hij geschaad

²²⁴Ook hier geldt de beperking van het Nederlandse taalgebied. Dit betekent dat voor zover zijn aanvaringen met puriteinen een specifieke auteur betreffen, hier slechts Nederlandse auteurs aan de orde komen. De discussie over bijvoorbeeld Mauriac met Fr. Climacus Bayer OFM wordt dus buiten beschouwing gelaten.

²²⁵DT, 4 augustus 1928 [E. Michel, 't Mes]. Het is onduidelijk naar welk tijdschrift hij verwijst. Misschien naar *De Valbijl*, maar dit tijdschrift was een zeer kort bestaan beschoren en verscheen slechts in maart, mei en juni 1924. Vgl. DT, 5 mei 1931 ['Tweeërlei inflatie der kritiek'], waarin Van Duinkerken het katholieke tijdschrift *De Paal* beschuldigt van ongegronde roddels, onder andere ten aanzien van J. van Heugten SJ.

²²⁶DT, 31 maart 1936 ['Wij, Roomschen...']. Van Duinkerken richt zich hier tegen A. Kuyle, 'Nieuwe normen', in: R. Houwink (red.), *Rondom het boek 1936* (Utrecht/Amsterdam 1936), p. 129-135. Vgl. DT, 30 juli 1937 [J. Derks, *Journal van een doode*].

²²⁷DT, 19 maart 1936 ['Roomsche polemieken']; vervolg DT, 21 april 1936 ['Roomsche polemieken']. Van Duinkerken stelt zich hier twee tegen valse insinuaties in 'De gekwelde kinderkamer', in: *Roeping*, 14(1936), nr. 6 (maart), p. 419-420. Via citaten van hem wordt in dit nummer indirect beweerd dat de jongeren zich oneerlijk opstellen tegenover Gerard Brom, die zou zijn gepasseerd bij de hoogleraarbenoeming van N.A. Donkersloot in Amsterdam. Hoewel Gerard Knuvelde, de hoofdredacteur van *Roeping*, zich voor dit stuk in een ingezonden brief naar *De Tijd* verontschuldigt, neemt de auteur van de weergave van deze citaten, Frans van Oldenburg-Ermke, niets van zijn suggestieve aanval terug, integendeel. Hij begrijpt niet dat Van Duinkerken zich in *De Tijd* overgeeft aan onbeheerst twistgeschrijf naar aanleiding van een grap. Dit blijkt uit F. van Oldenburg-Ermke, 'De wapens neer!', in: *Roeping*, 14(1936), nr. 7 (april), p. 474-475.

wordt.²²⁸ Er is meer kwaadsprekerij dan redelijke oordeelskracht met als gevolg ontkenning van de schoonheid van een werk en platte reputatieschennis van de auteur, zoals bijvoorbeeld het geval is met de scheldpartijen op Gerard Walschap: “Dit alles komt niet alleen in het katholieke kamp voor – al kunnen katholieke tegenstanders zich zeldzaam lummelachtig gedragen, gewoonlijk uit gebrek aan wereldkennis.”²²⁹

Niet alleen de overheersing van deze levenskritiek, maar ook de inhoud ervan keurt Van Duinkerken ten stelligste af. Bepaalde katholieke critici hebben volgens hem een zeer nauw begrip van het menselijk leven. Ze veroordelen al wat buiten de meetlat van hun roomse geloof valt en aangezien hun katholieke culturele inzicht beperkt is, voldoen talrijke belangrijke auteurs niet aan hun maatstaf. Zo wordt bijvoorbeeld elk zielsconflict beschouwd als deugd of zonde, elke bekoorlijkheid als bekoring. Uitsluitend met dogmatiek gewapend kan men de raadselachtige en pijnlijke werkelijkheden echter niet onderbrengen in een ordelijk en algemeen-geldig wereldbeeld: “Wie de kunstenaar begrijpen wil, moet het land van de kunstenaar binnentrekken en afstand kunnen doen van het verlangen naar de vleespotten van een veiliger, maar achter ons liggend oord, dat ook het land der ziel niet was.”²³⁰ Vooral voor kinderen is een bekrompen blik funest: zij mogen geen *Oliver Twist* of *Ivanhoe* lezen, maar wel boeken van Cissy van Marxveldt: “Straks vraagt het verbeeldingsleven van boeken wat het er nu van ontvangt: geen ontstijging maar een parallel des werkelijken levens. En dat leven van straks is gevaarlijk”, aldus een aanval van Van Duinkerken op pedagogen van onder andere *Boekenschouw*.²³¹

Kennen de ketters geen dogmatiek, de katholieken hebben niets anders en wantrouwen en veroordelen daardoor bij voorbaat andersdenkenden. Bijvoorbeeld de ‘godlooचनाar’ Multatuli!²³² Met name na de Tweede Wereldoorlog is dit een veelgehoorde klacht van Van Duinkerken: “Men geniet zelf van dit gekoesterde wantrouwen en ziet er een zekere romantiek in. Het blijkt telkens, wanneer weer eens, gelijk herhaaldelijk gebeurt, in een openbaar stuk een katholiek schrijver verdacht wordt gemaakt van onvoldoende geloofsijver of van te grote meegaandheid met andersdenkenden of van ongepaste vrijmoedigheid. De vinnigheid, waarmee die verdachtmakingen vooral in de laatste jaren, telkens zijn teruggekeerd, wijzen op een onbewuste, maar krachtige rancune tegen het kunstenaarschap.”²³³ Met al deze eigenschappen

²²⁸Zie de discussies over Helman, Walschap en Aafjes hieronder.

²²⁹DT, 21 maart 1940 [G. Walschap, *Vaarwel dan*]. Vgl. DT, 20 augustus 1930 [J. Engelman, *Sine nomine*]; 4 februari 1931 [J. Eeckhout, *Herinneringen aan Karel van de Woestijne*].

²³⁰DT, 20 oktober 1951 [A. Westerlinck, ‘Enkele aspecten van de hedendaagse katholieke roman’; ‘Mijmerend over Gerard Walschap’]. Van Duinkerken is het hartgrondig eens met Albert Westerlinck, als deze de zielsbekrompenheid van katholieke critici aan de kaak stelt. Vgl. DT, 20 november 1948 [A. Westerlinck, in: *De Antwerpse Gids*, 4 november 1948]. Zie voor kritiek op katholieke literatuurcritici ook DT, 26 maart 1930 [G. Wijdeveld, *Het vaderland*]; 30 september 1932 [F. van Eeden, *Mijn dagboek*, in het bijzonder L.J.M. Feber, *Frederik van Eeden’s ontwikkelingsgang*]; 17 september 1946 [G. Smit, *Spiegelbeeld*]; 7 juni 1947 [H. de Vries, *Toovertuin*; G. Achterberg, *En Jezus schreef in ’t zand*; K. Schuur, *Herfst, hoos en hagel*; F. Valkenier, *Getijden van het hart*]; 24 september 1949 [M. van der Plas, *Going my way*].

²³¹DT, 8 december 1928 [‘Het al te opgelost probleem’].

²³²DT, 21 oktober 1931 [J. Engelman, *Parnassus en Empyreum*]; vgl. DT, 20 oktober 1951 [A. Westerlinck, ‘Enkele aspecten van de hedendaagse katholieke roman’; ‘Mijmerend over Gerard Walschap’].

²³³DT, 24 september 1949 [M. van der Plas, *Going my way*].

tonen deze katholieken zich als de vaderlandse zedenmeesters die zich in groten getale onder het Nederlandse calvinistisch volk bevinden: “Juist in ons land bestaat een levendig vooroordeel tegen de schoonheid, die alleen maar schoon zou zijn. Men aanvaardt haar ongaarne als het levend getuigenis van een oneindig goeden, belangelozen Schepper, doch legt de norm zijner waardebeoordeling heel wat lager, te weten: bij de vraag naar het dadelijk nut voor een opvoeding, die allereerst op het maatschappelijk fatsoen en allerlaast op het menselijke leven gericht is.”²³⁴ Met deze laatste woorden ontstaat de paradox van de benepen katholieke levenskritiek: door zich op de mens te richten ontkent ze hem juist.

Naast katholieken die zich te veel en onjuist richten op de mens in plaats van het werk, zijn er ook critici die de mens achter het werk juist veronachtzamen en hun oordeel slechts op dorre feiten baseren, waarvan de *Vondelkroniek* getuigt.²³⁵ Ook van deze critici is Van Duinkerken niet gediend.

In het verlengde van deze verkeerde literatuurkritiek ligt een andere tekortkoming, namelijk de slechte propaganda voor het goede boek door het gebrek aan inzicht in de katholieke literatuur van verleden en heden. Katholieke critici hebben daardoor niet voldoende belezenheid om literatuur al dan niet aan te bevelen: “Niet omdat er wel eens een dichter wordt geprezen of een proza-schrijver, van wie een of meerdere geschriften niet in ieders handen op hun plaats zijn, moest men zich verontwaardigen, maar omdat er volstrekt niets gedaan wordt om gewetensvolle katholieke schrijvers en beoordelaars in de gelegenheid te stellen, voor hun volk te betekenen wat zij betekenen konden. Van een katholieke cultuur-propaganda, die in de vaagte ergens op lijkt, is buiten de handel in Vlaanderen zomin als in Nederland iets te bespeuren.”²³⁶ Hoewel ze ook vóór de Tweede Wereldoorlog klinkt, is dit toch vooral na de oorlog een veelgehoorde klacht.²³⁷ Eind 1951 lijkt hierin een kentering te komen en draait het debat over de goede katholieke roman niet meer om de vraag over de ongunstige werking van het boek op onvolwassenen of ongerijpten, maar om de plaats van “het men-

²³⁴DT, 8 november 1937 [‘De nationale bloemlezing. Wat hoort zij te bevatten?’]. Met deze woorden onderstreept Van Duinkerken een uitspraak van Busken Huet over de kleinhartige mentaliteit van het Nederlandse volk. Vgl. DT, 26 november 1930 [A. Helman, *Serenitas*], waarin Van Duinkerken stelt dat de katholieke moralisten moeten wedijveren “in de strengheids-concurrentie met Calvijs geloofsgetrouwen”.

²³⁵DT, 14 juni 1930 [*Vondelkroniek* en *Aristo*]. Vgl. DT, 6 juli 1938, waarin Marsmanvereerders met Vondelvereerders worden vergeleken [H. Marsman, *Verzameld werk*]. Op het artikel in DT, 14 juni 1930 volgt een reactie van R. van Sante OP in DT, 24 juni 1930. Hij noemt Van Duinkerken als illustratie van de ziekte van de eenzijdigheid van de hartstocht onder jongeren. Hoewel hij Van Duinkerken gelijk geeft in de aanval op de zelfbewustheid van hoogleraren, stemt hij niet in met het oordeel dat hun werk geheel waardeloos zou zijn. In het naschrift ontkent Van Duinkerken allereerst dat alleen de jongeren eenzijdig zouden zijn. Vervolgens verdedigt hij zich door te stellen dat hij in zijn artikel niets gezegd heeft tegen commentatoren in het algemeen, maar alleen tegen hen die een dichter, in dit geval Vondel, eenzijdig beoordelen. Bovendien is een zekere eenzijdigheid onze plicht, aldus Van Duinkerken, namelijk de eenzijdige partij-keuze voor het goede alleen.

²³⁶DT, 3 april 1948 [‘Katholieke literatuurkritiek’].

²³⁷Zie DT, 26 maart 1930 [G. Wijdeveld, *Het vaderland*]; 15 november 1930 [‘Het katholieke boek in onzen tijd’]; 13 mei 1932 [‘Het katholieke boek in de loop der eeuwen’]; 3 mei 1934 [‘Boekenweek in Nederland’]; 8 november 1947 [‘De nood onder de jongsten. Heersende onbevredigdheid’]; 22 november 1947 [‘Goede katholieke boeken. Men kieze met verstand’]; 3 april 1948 [‘Katholieke literatuurkritiek’]; 8 oktober 1949 [‘Boekbespreking in de krant’].

selijk geweten in het heeal”: “Vandaag begint men te beseffen dat Pius x van Manzoni hield, omdat de kunstenaar hem iets gaf, dat hij bij kerks of prekenbundels niet vinden kon. En dit was meer dan stichting of lering. Dit was onmisbare, ook voor een heilige onmisbare ont-roering, e-motie, een roering of beweging van de ziel naar de levenswerkelijkheid toe.”²³⁸ Drie maanden later zijn we echter weer terug bij af: propaganda voor het goede boek ontbreekt, wantrouwen overheerst.²³⁹

Mgr. H.J.M. Taskin

Serenitas van Albert Helman is voor Van Duinkerken aanleiding om de opvatting van moralistische katholieke critici onder de loep te nemen en Helman te verdedigen tegen de beschuldiging van pornografie. Zij menen ten onrechte dat een katholiek auteur niet het kwaad mag weergeven, met als argument dat dit een nadelige invloed kan uitoefenen op een gedeelte van het katholieke publiek. Daartegenover stelt Van Duinkerken de vrijheid van de katholieke auteur, die het recht heeft de gehele werkelijkheid weer te geven, omdat deze de grondstof tot literatuur is. Er is evenwel een beperking: “Hij heeft geen recht op een willekeurig aanvaarden dezer geheele werkelijkheid. Het is zijn plicht haar te bezien in het licht der waarheid, die hem bevrijdde van den waan. Hij mag niet offeren aan den chaos van het ongeordende, omdat zijn wereldbeeld een hogere orde erkent.”²⁴⁰ Desalniettemin acht Van Duinkerken zelf deze roman alleen voor volwassenen geschikt.

Deze recensie roept een reactie op van mgr. H.J.M. Taskin, professor in de moraaltheologie en president van het groot-seminarie Warmond.²⁴¹ Volgens hem beweert niemand dat een auteur het kwaad niet mag weergeven: hij mag echter geen ergernis geven. Ergernis geeft men als men dingen doet die, al zijn ze in zich onschuldig, toch niet gedaan mogen worden omdat ze in bepaalde omstandigheden aanleiding zijn tot zonde. Taskin is er dan ook mee ingenomen dat Van Duinkerken de lezers wel waarschuwt tegen deze roman. Daarnaast maakt Taskin een onderscheid tussen het schrijven en het uitgeven van een boek: de auteur heeft een zekere mate van vrijheid, maar aan het uitgeven van gewaagde boeken moeten restricties worden gesteld. Bovendien acht hij een roman niet de geschikte vorm om over seksualiteit te spreken. Dit laatste ontlokt een reactie van Jos. Panhuysen, die het verschil tussen literatuur en wetenschap juist een reden vindt hetzelfde onderwerp in beide disciplines aan bod te laten komen.²⁴² In een naschrift handhaaft Taskin zijn standpunt, bekritiseert hij de onkunde van intellectuelen op het gebied van de wijsbegeerte en voegt hij eraan toe dat ook voor de kunstenaar de zedelijkheid op de eerste plaats komt.²⁴³ Van Duinkerken reageert niet meer.

²³⁸DT, 31 december 1951 [‘Het grote debat over de katholieke roman nog niet uitgevochten’].

²³⁹DT, 29 maart 1952 [‘Het katholieke volksdeel en het boek’].

²⁴⁰DT, 26 november 1930 [A. Helman, *Serenitas*]. *Serenitas* betekent voor Albert Helman zijn vertrek als muziekredacteur bij *De Maasbode*, waarin deze roman door zijn collega Jan Nieuwenhuis “een miserabel geval” werd genoemd. Zie Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 300-304, p. 303. Vgl. Van der Plas, *Uit het rijke roomsche leven*, p. 293-295.

²⁴¹DT, 2 december 1930. Vgl. N. Greitemann, *Op zoek naar de tweede onschuld* (Baarn 1981), p. 112-133. Hierin schetst Greitemann een portret van mgr. Taskin, zijn strenge docent en latere collega, die letterkunde op het groot-seminarie als gevaarlijk afwees.

²⁴²DT, 11 december 1930.

²⁴³Ibidem.

De Vlaamse clerus en Gerard Walschap

In zijn recensie over *Carla* van Walschap voorziet Van Duinkerken kritiek van katholieke zijde op deze auteur, omdat het niet moeilijk is hem te beschuldigen van gebrek aan katholieke levenszin. Zelf benadrukt hij dat Walschap niet anders kan dan getuigenis afleggen van de duistere sfeer in Vlaanderen rond “de heiligheid van huwelijk en geboorte”, het huwelijk dat men door de maagdelijke staat te verheerlijken als zondig dreigt te ervaren.²⁴⁴ Als de hetze rond Walschap even later inderdaad is losgebarsten, komt Van Duinkerken tegenover de Vlaamse criticus en tegenstander van Walschaps trilogie *Adelaïde-Eric-Carla*, Joris Eeckhout, te staan. Deze reageert verbolgen op de recensie over *Carla*. Hierin beweert Van Duinkerken volgens hem ten onrechte dat in het katholieke leven te Vlaanderen de kiem van ontbindingskrachten in meisjespensionaten en vrome plattelandsgezinnen ligt. Eeckhout brengt hier tegenin dat de onbeschaamde uitstalling van perversiteiten voor de lezer in *Carla* pas fataal is voor de zedelijke volksgezondheid: “Anton van Duinkerken, vergroeid met zijn stokpaardje: het hollandsch puritanisme, – hij protesteert zelfs terloops tegen het feit dat ‘hem verboden wordt een plaats te hebben in de kerkbank naast zijn vrouw, aan wie hij trouw zwoer voor het altaar’ (dat zaakje zal hij best met zijn pastoor regelen!) – jubelt dan ook zijn vreugde uit, waar hij in Walschap een bondgenoot ontdekt, die de misbruiken bij hun naam te noemen durft, en bij het aanklagen zelfs van de afschuwelijkste toestanden, geen blad voor den mond neemt.”²⁴⁵ Van Duinkerken reageert vervolgens in *De Gemeenschap*, verbaasd over dit geluid van Eeckhout die ooit Karel van de Woestijne tegen de beschuldiging van zinnelijkheid verdedigde.²⁴⁶ In *De Tijd* blijft hij in zijn recensies over Walschap ondanks kanttekeningen bij diens romans de vrijheid van de auteur om de werkelijkheid te verbeelden verdedigen.

De vijandige houding van Vlaamse priesters jegens Walschap leidt er uiteindelijk toe dat Walschap zijn geloof vaarwel zegt, waarvan hij verslag doet in zijn brochure *Vaarwel dan*. In een uitvoerige bespreking hiervan schaaft Van Duinkerken zich achter de auteur en stelt hij zich hiermee duidelijk tegenover de Vlaamse clerus in het algemeen.²⁴⁷ Walschap wijst als oorzaak van zijn afscheid vooral de handelwijze van

²⁴⁴DT, 9 mei 1933 [G. Walschap, *Carla*]. Walschap liet deze recensie een maand later, waarschijnlijk als voorzorgsmaatregel, ongewijzigd afdrukken in *Hooger Leven*, 7(1933), nr. 23 (4 juni), p. 730. Over de affaire rond Walschap, zie de analyse van hoogtepunten door K. Wauters, *Het ‘geval Walschap’. Een analyse van de beslissende fase: het debat over de katholieke roman (1934)*, Antwerpen 1989. Vgl. ook Missinne, *Kunst en leven, een wankel evenwicht*, met name hoofdstuk 3, ‘Een integristische katholieke literatuuropvatting’ (p. 83–133).

²⁴⁵J. Eeckhout, ‘Rondom Walschap’s trilogie’, in: idem, *Litteratuur en leven* (Brussel 1934), p. 83–121, in het bijzonder p. 102–107. Het citaat staat op p. 103.

²⁴⁶A. van Duinkerken, ‘Uit Vlaanderen. Bigot of puriteinsch?’, in: *De Gemeenschap*, 10(1934), nr. 5, p. 328–329. Zie Wauters, *Het ‘geval Walschap’*, p. 81–84. Dat Van Duinkerken Eeckhout eerder preees als pleitbezorger van Karel van de Woestijne, blijkt ook uit DT, 4 februari 1931 [J. Eeckhout, *Herinneringen aan Karel van de Woestijne*]; DT, 23 maart 1932 [J. Eeckhout, *Een inleiding tot Karel van de Woestijne*]. Vgl. hoofdstuk II, noot 468.

²⁴⁷DT, 21 maart 1940 [G. Walschap, *Vaarwel dan*]. Vgl. over Walschap en zijn positie in Vlaanderen, A. van Duinkerken, ‘De brochure van Gerard Walschap’ en ‘Antwoord aan Gerard Walschap’, in: idem, *Mensen en meningen* (1951), p. 226–253. Van Duinkerken pleit hier onder andere voor de autonomie van de katholieke kerk tegenover geestelijken, voor de autonomie van de schoonheid tegenover kunstenaars: “Zomin als iedere pater, die een boek beoordeelt, met de Katholieke Kerk mag

de klerikale literatuurkritiek aan. Hij is moreel zo geschokt door de hetze tegen zijn persoon van mensen die menen de waarheid in pacht te hebben, dat hij geen heil meer ziet in de kerk. Ondanks het feit dat Van Duinkerken Walschaps conclusie om na de worsteling met de clerus de kerk te verlaten onzuiver vindt, begrijpt hij de schok en teleurstelling opvallend goed. Ook hier verdedigt hij de vrijheid van de auteur en stemt hij in met Walschaps mening dat er ook artistiek gesproken vele woningen zijn in het huis van de vader: "Den kunstenaar laat zij [de katholieke kerk] vrij. Hij mag classicus of romanticus, extaticus of realist, hij mag impressionist of naturalist zijn, hij mag heilige onderwerpen uitbeelden of profane, hij mag de deugd schilderen of de verdorvenheid, indien hij slechts de natuurlijke zedenleer eerbiedigt."²⁴⁸ Om deze laatste voorwaarde draait natuurlijk de gehele discussie over de katholieke auteur. Volgens sommigen heeft Walschap de zedenleer niet geëerbiedigd, volgens Van Duinkerken wel. Hij geeft toe voor enkele romans een voorbehoud te hebben gemaakt, maar "wij zagen nooit reden om te beweren, dat Walschap iets anders was dan een katholieke kunstenaar, die de werkelijkheid op zijn wijze onder de oogen zag".²⁴⁹

A.B.H. Gielen sj

Van Duinkerken verplaatst zich op een zo persoonlijke wijze in Walschap en zo uitgebreid, dat de krantenlezer zich Van Duinkerken's eigen worstelingen herinnert met de schrijfverboden die hem tijdens zijn seminarieperiode zijn opgelegd. Dat hij zich het gevecht van Walschap met de klerikale kritiek persoonlijk aantrekt, blijkt expliciet wanneer hij deze Vlaamse pennenvoerders vergelijkt met "de autoriteit van pater Gielen en anderen, die omtrent ons werk precies hetzelfde hebben gezegd en geschreven, dat in Vlaanderen over Walschap gezegd en geschreven is".²⁵⁰

A.B.H. Gielen sj vertegenwoordigt alles in de katholieke literatuurkritiek waartegen Van Duinkerken ten strijde trekt. Deze redacteur van *Boekenschouw* en moderator van de katholieke studentenvereniging Sanctus Thomas Aquinas te Amsterdam heeft volgens hem als fel tegenstander van de jongeren-poëzie een belangrijke rol gespeeld in het bisschoppelijk schrijfverbod dat Van Duinkerken in februari 1925 werd opgelegd: "Zonder hem zou mijn ontmaskering als medewerker aan het tijdschrift van de jongeren geen grote vaart hebben gelopen. Nu stelde ze mij in verdenking van teugelloze opstandigheid tegen het kerkgezag en al wat hiermee samenhang."²⁵¹ Hij stond aan het hoofd van "een bolwerk van de inmiddels achterlijk geworden presbyterocra-

worden vereenzelvigd, zomin mag iedere kunstenaar, die een boek schrijft, voor zijn individualiteit de aandacht en de eerbied opeisen, welke de schoonheid toekomen." (p. 244). 'Antwoord aan Gerard Walschap' is een gedeelte van hun discussie over de naoorlogse cultuur, gevoerd in *De drie landen* en in *Elseviers Weekblad*, augustus 1946. Hier neemt Van Duinkerken een pessimistischer houding aan dan Walschap.

²⁴⁸DT, 21 maart 1940.

²⁴⁹Ibidem.

²⁵⁰Ibidem.

²⁵¹*Brabantse herinneringen*, p. 227. André Roes nuanceert de veronderstelde doorslaggevende invloed van pater Gielen op dit schrijfverbod. De 'jongeren'-poëzie en die van Van Duinkerken zou door mgr. P. Sweere, regent op het klein-seminarie Ypelaer, aan de bisschop zijn doorgegeven. Bovendien was Van Duinkerken verplicht elk geschrift door de president te laten keuren. Zie Roes, *Een schaduw die verschuift*, p. 25. Vgl. hoofdstuk 1, p. 27.

tie” en streed zonder duidelijk verantwoorde grondslag vanuit een loutere levenskritiek tegen auteurs die volgens hem te vrijmoedig waren, zoals Marnix Gijsen, Kees Meekel, François Mauriac en Sigrid Undset, auteurs van wie Van Duinkerken werk heeft ingeleid of vertaald.²⁵² Dikwijls fungeert Gielen als negatief referentiepunt vergeleken met katholieke critici over wie Van Duinkerken zich positief uitlaat, zoals hierna zal blijken.²⁵³

De Linie

Na de oorlog komt Van Duinkerken via zijn besprekingen in *De Tijd* in aanvaring met *De Linie*. De polemiek wordt al direct aan de beginperiode van dit katholieke weekblad van J. Creyghton SJ ingezet met een verbeterde kritiek op *Een voetreis naar Rome* van Bertus Aafjes onder de titel ‘Vastberaden verzet. Tegen de propagandisten van zonde en heidendom. Ook al dichten zij zo fraai als Bertus Aafjes’. Creyghton verzet zich hierin fel tegen katholieke literatoren die buiten de paden van de katholieke leer treden. Uit de onderkop van dit artikel valt af te leiden dat hij hiermee zowel critici als dichters bedoelt, wat in de loop van de recensie wordt bevestigd.²⁵⁴ Het gedicht van Aafjes zegt hij te gebruiken als aanleiding om zijn kritische methode uit te leggen aan de hand van twee vragen: “hoe verhoudt het dichtwerk zich tot literair-esthetische normen?” En: “hoe verhoudt het zich tot de religieuze (dogmatische en zedenkundige) maatstaven, die ik erken als de allesbeheersende?” Zijn beschouwing loopt uit op verzet tegen de heersende literair-esthetische cultuur en op een pleidooi voor de religie. Wat hij “de literair-esthetische cultuur” noemt heeft een dienende functie ten opzichte van “de religieus-morele cultuur”. Botst ze met de religieus-morele cultuur, dan is ze dwalende. Dit is duidelijk het geval in *Een voetreis naar Rome*, waarin een moreel kwaad wordt verbeeld en goedgekeurd: “De neiging om het kwaad dat wij bedrijven goed te praten, is ons allen eigen. Komen de dichters ons daarbij te hulp, dan werken zij ons nog dieper de ellende in. En komen daarna de literaire critici opdagen om zulke dichters in de lucht te steken, waar moet dit dan op uitlopen? *Non sunt audiendi*. Deze schoonpraters verdienen geen gehoor.”²⁵⁵

Deze aanval wordt “veruit het meest besproken artikel over poëzie sedert het uit-

²⁵²DT, 20 augustus 1936 [J. van Heugten SJ, *Met peillood en kompas*].

²⁵³Zie DT, 3 juni 1931 [W. Nieuwenhuis, *Verkenningen*]; 21 oktober 1931 [J. Engelman, *Parnassus en Empyreum*]; 20 augustus 1936 [J. van Heugten SJ, *Met peillood en kompas*]; 7 oktober 1936 [‘Gerard Bruning, † 8 oktober 1926’]. In de laatste twee recensies schetst Van Duinkerken ook de geschiedenis van de katholieke literatuurkritiek en noemt hij onder meer de strijd tussen Gielen en Pieter van der Meer de Walcheren, *Roeping* en de Beweging der jongeren. Vgl. hierover A. van Duinkerken, *Waarom ik zo denk...* (1948), p. 172–173. Om een indruk van de redeneertrant van A. Gielen SJ te krijgen kan verwezen worden naar de citaten in Van der Plas, *Uit het rijke roomsche leven*, p. 286–292. Hierin wordt vooral aandacht besteed aan de houding van Gielen tegenover *Pallieter* van Felix Timmermans.

²⁵⁴J. Creyghton SJ, ‘Vastberaden verzet. Tegen de propagandisten van zonde en heidendom. Ook al dichten zij zo fraai als Bertus Aafjes’, in: *De Linie*, 23 augustus 1946. Eerder was in dit weekblad *Een voetreis naar Rome* al besproken door P.C. Boeren, ‘De verdwaalde voetreiziger Bertus Aafjes’, in: *De Linie*, 2 augustus 1946. Hij lijkt de Aafjes-polemiek te voorzien, want hij meldt stellig: “Er zijn schrijvers die erger dingen neerschrijven dan Aafjes deed, en wat hij schreef, behoeft nog niet tot veroordeling te strekken van zijn private persoonlijkheid, die hier buiten geding moet blijven.”

²⁵⁵*De Linie*, 23 augustus 1946.

breken van den oorlog”,²⁵⁶ zo voorspelt Van Duinkerken. Het artikel is inderdaad de aanleiding van een uitgebreide polemiek, die zich verwijdt van het thema van de verhouding tussen literatuur en moraal en die zich toespitst op *Een voetreis naar Rome*. In zijn reactie uit Van Duinkerken gegriefd en verontwaardigd zijn teleurstelling over de blijkbaar mislukte waarschuwingen van onder andere *De Gemeenschap* vóór de oorlog tegen vereenzelviging van kunst en ethiek. Creighton wordt evenals de Vlaamse clerici rondom Walschap vergeleken met zijn ordegenoot Gielen, die hij in alle opzichten navolgt in zijn “farizeïsche zelfvoldaanheid” als hater van het schone.²⁵⁷ Wat Van Duinkerken Creighton vooral kwalijk neemt is de suggestie, dat de auteur zelf de beschreven ontucht van het personage heeft bedreven. Aanleiding voor deze beschuldiging is vooral de zinsnede over het vrijmoedige fragment ‘Het Hotel’: “Hier voert de dichter zichzelf ten tonele, als held, in een onmiskenbaar zondige scène: een nacht van wat men heden ten dage liefde durft te noemen met een meisje, dat hij de volgende ochtend weer verlaat.”²⁵⁸ Hierdoor heeft Creighton Aafjes voor alle lezers als zondaar beschimpt en katholieke kunstenaars in een isolement gedreven. Van Duinkerken vraagt zich mismoedig af hoe katholieke auteurs nu nog een klankbodem kunnen vinden bij het publiek, dat toch al zo weinig van goede literatuur op de hoogte is.²⁵⁹

Van Duinkerken kan beter schrijven dan lezen, zo concludeert Creighton in zijn reactie.²⁶⁰ Creighton ontkent dat hij de auteur met de hoofdpersoon heeft vereenzelvigd. Dat hij volgens Van Duinkerken voor de auteur geen priesterlijke deernis heeft getoond, bewijst des te meer dat hij hem niet als een publieke zondaar wil afschilderen. Hiermee reageert hij op het volgende citaat van Van Duinkerken: “Er stond in dit triomfantelijke stuk niet een enkel woord van priesterlijke deernis om het zieleleven van den man, die in het openbaar werd uitgekreten voor ontuchtige en voor propagandist der ontucht.”²⁶¹ Creighton ontkent tevens dat hij ethische met esthetische kwesties verward zou hebben en wijst daarbij op de twee vragen waarmee zijn artikel begon. Hij heeft hiermee in zoverre gelijk dat zijn artikel inderdaad zeer scherp aanving, maar het verzandde in een aanval op het heidendom van Aafjes. Voorts benadrukt hij dat zijn aanval niet alleen is gericht op katholieke dichters, maar ook en vooral op katholieke critici. Deze twee zijn in het artikel moeilijk van elkaar te onderscheiden, hoewel critici inderdaad de boventoon voeren. Daarnaast verdedigt Creighton

²⁵⁶D.T., 5 oktober 1946 [B. Aafjes, *Een voetreis naar Rome*]. Voor een bloemlezing van fragmenten van artikelen over *Een voetreis naar Rome*, zie Van der Plas, *Mooie vrede*, p. 333–344. Zie voorts over de Aafjes-affaire Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 309–310 en met name Boersema, *De Linie*, 1946–1963, p. 188–193. Vooral de Aafjes-affaire heeft het beeld van de moralistische literatuurrubriek van *De Linie* bepaald, aldus Boersema, *De Linie*, 1946–1963, p. 188.

²⁵⁷D.T., 5 oktober 1946.

²⁵⁸*De Linie*, 23 augustus 1946. Het fragment ‘Het Hotel’ bevat onder meer de regels “O nachten, die als vruchten zwellen, / Vol sap van liefde en geluk; / Uren, aan de zoenen te tellen, / Die ik aan haar rijpheid ontploeg. / Morellenmeisje met den zachten / En ondoorgrondelijken schoot, / Een van de duizend en één nachten / Vindt voor eeuwig daarin den dood.” B. Aafjes, *Een voetreis naar Rome* (Amsterdam 1946), p. 50. Het afscheid van het meisje is een teken van de vergankelijkheid van deze liefde: “‘Ook de sterren gaan ‘s ochtends onder / Aan den hoogen hemel’, zegt zij; / ‘Ach, en er is geen duurzaam wonder, / Want de wereld gaat ook voorbij.’” Ibidem, p. 51.

²⁵⁹D.T., 5 oktober 1946.

²⁶⁰J. Creighton SJ, ‘Verweer tegen Anton van Duinkerken’, in: *De Linie*, 11 oktober 1946.

²⁶¹D.T., 5 oktober 1946.

de nadruk op het zesde gebod: het behandelde onderwerp was hiervoor de aanleiding.²⁶² Hiermee reageert hij op enkele aforismen uit *De Nieuwe Eeuw* die door Anton van Duinkerken in *De Tijd* geciteerd werden, waaronder “Moreele kritiek kan hoogst immoreel zijn en wordt dan fataal, wanneer zij van de tien geboden Gods altijd alleen het zesde op het oog heeft” en “Wie het zesde gebod verdedigt door veronachtzaming van het achtste, staat niet minder ver dan de vuilschrijver buiten de wet”.²⁶³ Voorts valt Creyghton over de uitspraak dat Aafjes zijn opleiding heeft genoten op scholen van een soort, waar alle poëzie van toentertijd in niemands handen mocht worden aangetroffen. Dit is volgens hem onwaar en Creyghton verdedigt het seminarie-onderwijs door te wijzen op het onjuist gebruik van de termen ‘soort scholen’, ‘alle poëzie’ en ‘niemands handen’. De slotsom: “Wanneer een man zich opmaakt om een betoog te ontzenuwen, en zich tegen de cardinale punten ervan met onwaarheden keert, dan ligt de conclusie voor de hand: hij kan het niet aan.”²⁶⁴

Aan het einde van zijn eigen recensie over *Een voetreis naar Rome* reageert Van Duinkerken op deze weerleggingen van Creyghton.²⁶⁵ Dat Creyghton niet het personage met de auteur zou hebben vereenzelvigd, houdt gezien zijn bewering dat de dichter zichzelf als held ten tonele voert, geen stand. Het blijft onduidelijk of hij onder letterkundigen critici of dichters verstaat, en zijn verzachting over het seminarie-onderwijs is slechts een voorwendsel om een gedeeltelijke waarheid niet onder ogen te hoeven zien.²⁶⁶ Dit alles snijdt voor Van Duinkerken geen hout, al was het alleen maar omdat met dit twistgeschrijf de hoofdzaak ontweken wordt. Hij laat tot slot aan de lezer over de vraag te beantwoorden wie de zuiverste bedoelingen had, Creyghton of hij en beschouwt daarmee de zaak als afgedaan.²⁶⁷ Drie dagen later ontmoeten de twee tegenstanders elkaar, waarna ze besluiten over dit gesprek geen verklaring te publiceren.²⁶⁸

Met zijn eigen recensie over *Een voetreis naar Rome* probeert Van Duinkerken Aafjes tegenover de lezers te rehabiliteren. Hij vindt niet dat het gedicht in strijd is met de katholieke geloofsleer: “Sylvius Aeneas, die later Paus Pius II werd, schreef soortgelijke erotica, die men niet behoeft te bewonderen om toch te beseffen, dat natuurlijke begaafdheid een mensch vervoeren kan tot al te uitbundige levensaanvaarding. Als hij maar weet, dat averij bij het programma inbegrepen is, behoeft hij de werkelijkheid van het leven niet angstvallig tegemoet te treden. Liefde tot het leven verzekert doorgaans het stevigste Godsvertrouwen.”²⁶⁹ Dat hij desalniettemin zelf een voorbehoud

²⁶²*De Linie*, 11 oktober 1946.

²⁶³DT, 5 oktober 1946.

²⁶⁴*De Linie*, 11 oktober 1946.

²⁶⁵DT, 12 oktober 1946 [B. Aafjes, *Een voetreis naar Rome*]. Hoewel de praktijk van Van Duinkerken kritiek in het volgende hoofdstuk wordt behandeld, komt de recensie over Aafjes hier in extenso aan de orde om het verloop van de polemiek te kunnen volgen.

²⁶⁶Met dit laatste raakt hij Van Duinkerken persoonlijk, die vermoedelijk bij deze woorden aan zijn eigen verleden dacht. Zie hoofdstuk I, paragraaf 1.

²⁶⁷DT, 12 oktober 1946.

²⁶⁸Boersema, *De Linie*, p. 165–166, in het bijzonder noot 44, p. 425–426. Van Duinkerken was aanvankelijk verbaasd over de persoon van pater Creyghton, bij wie hij zich een magere, hautaine en messcherpe inquisiteur had voorgesteld in plaats van de kleine, gemoedelijk pratende man die hij was.

²⁶⁹DT, 12 oktober 1946.

maakt, komt voort uit zijn bedenkingen bij de betreffende passage in het hotel, waardoor hij het gedicht niet voor jonge lezers geschikt acht. In zoverre sluit hij zich aan bij de katholieke moralistische traditie. Bovendien wijst hij op het gevaar van een al te luchthartige behandeling van erotische motieven, maar “wie er het edele en goede liever in zoekt dan het gevaarlijke en troebele, vindt volop schoonheid. Temidden der mistroostige of cynische verzen van vele moderne dichters, is de ‘Voetreis’ zelfs een zedelijke verademing”.²⁷⁰

Volgens Creyghton staat Van Duinkerken niet zo ver van hem af als hij denkt. In een slotbeschouwing over de Aafjes-affaire probeert Creyghton de hoofdzaak nog eens te analyseren. Hij onderscheidt twee hoofdzaken: een juiste interpretatie van *Een voetreis naar Rome* en een juist begrip van de verhouding tussen kunst en moraal. Zoals het hem in zijn eerste artikel niet lukte literair-esthetische en religieuze normen van elkaar gescheiden te houden, zo lukt dit hem hier evenmin. Zijn mening over Aafjes overheerst een principiële uitleg over ethiek en esthetiek.²⁷¹ Hij constateert een glijdende schaal in de beoordelingen van *Een voetreis naar Rome*: de auteur van een ingezonden brief aan *De Linie*, vervolgens W.L.M.E. van Leeuwen en tenslotte Van Duinkerken. De eerste spreekt nog van een verlangen naar geluk van de reiziger, de tweede noemt al een zondebesef²⁷² en Van Duinkerken voltooit uiteindelijk wat de anderen gedeeltelijk hebben uitgesproken: hij gaat verder in op wat de reiziger beslist, nadat hij zich heeft afgevraagd hoe de verboden ervaring rijmt met zijn oorspronkelijk reine hart.

Het verschil tussen Creyghton en Van Duinkerken nu is dat de laatste veronderstelt dat de reiziger trouw blijft aan zijn oorspronkelijke beginselen. Creyghton echter gelooft dit niet. Hij acht het slotfragment duidelijk genoeg en in strijd met de katholieke geloofsleer.²⁷³ Voorts stemt Creyghton in met het gevaar waarop Van Duinkerken heeft gewezen, namelijk om luchthartig te dichten over liefdesverhoudingen. Creyghton legt echter de nadruk op “het met *instemming* spreken over wat *ongeoorloofd* is. En nu voegen wij daaraan toe: ‘luchthartig of niet’”.²⁷⁴ Tevens bevestigt hij Van Duinkerken's bewering dat Aafjes' geloof in het lichaam ook gevonden kan worden bij de ware liefdetrouw in het huwelijk, maar uit het gedicht blijkt niet dat Aafjes dit inziet. Hij schendt geestelijke waarden en treedt het onzichtbare, dat tevens tot het

²⁷⁰Ibidem.

²⁷¹J. Creyghton, ‘De hoge torens. Poëzie en moraal – critiek en contracritiek’, in: *De Linie*, 15 november 1946. Boersema stelt terecht dat Creyghton er weer niet in slaagt de persoon van Aafjes buiten de strijd tegen de literaire burcht te houden. Zie Boersema, *De Linie*, p. 191.

²⁷²De artikelen van W.L.M.E. van Leeuwen verschenen in de rubriek ‘Uitzicht en inzicht’ in het socialistische weekblad *De Vlam*, 21 en 28 september 1946. De erkenning van het zondebesef door Van Leeuwen leidt Creyghton waarschijnlijk af uit zijn verwijzing naar de avontuurlijke amoureuzeheid van het gedicht. Maar dit amoureuze-avontuurlijke wordt volgens Van Leeuwen zodanig verwoord in ‘Het Hotel’, dat dit fragment een zuiverheid behoudt die elke lezer van poëzie bemint, terwijl toch “zijn romantische lust naar ontbonden zijn wordt bevredigd”. *De Vlam*, 28 september 1946.

²⁷³“Ik wil geen schaduw van den hemel dulden / Over den bodem van mijn aardsch bestaan, / Noch dat de lasten van mijn aardsche schulden / Als doode manen aan den hemel staan. / Als ik geen god ben, ben ik een der goden, / In een rijk onder eigen vrij beheer, / En als ik eenmaal rust onder zijn zoden, / Keer ik in rozen en liederen weer.” Aafjes, *Een voetreis naar Rome*, p. 74.

²⁷⁴*De Linie*, 15 november 1946.

aardse behoort, met voeten. Ook prijst Creyghton dat Van Duinkerken de inconsequentie van het gedicht opmerkt. Het is echter niet duidelijk welke inconsequentie hij hiermee bedoelt. Waarschijnlijk doelt hij niet op het feit dat Van Duinkerken de structuur inconsequent vindt, waaruit deze afleidt dat het een jeugdwerk is.²⁷⁵ Het slot is opnieuw een aanval, zij het impliciet, op de recensie van Van Duinkerken: "Maar is het dan niet bevreemdend, dat een katholiek dichter schrijven kan wat Aafjes schrijft? Het is bevreemdend; doch zeker niet meer dan dat een katholieke criticus er zelfs geen aanleiding in vindt om het dichtwerk in strijd te achten met de katholieke geloofsleer, of dat hij de 'Voetreis' karakteriseert als 'een zedelijke verademing'."²⁷⁶ De enige oplossing is de letteren uit hun literaire isolement te verlossen door het geloof en de moraal, aldus Creyghton, die hiermee niet van zijn plaats geweken is en teruggrijpt naar het artikel waarmee de polemiek is ingezet.

Hoewel deze slotbeschouwing milder is jegens Van Duinkerken dan de vorige, waaraan waarschijnlijk hun ontmoeting heeft bijgedragen, heeft de vrede niet lang standgehouden, gezien de conflictueuze situatie die tussen beide partijen bleef bestaan.²⁷⁷ Als Van Duinkerken drie jaren later in een recensie over *In den beginne* van Aafjes katholieke zedenkundige kritiek voorziet en hier de plicht van de dichter stelt om bijbelse gebeurtenissen op een eigen manier te interpreteren tegenover stelt, doet hij indirect op de kritiek van *De Linie*.²⁷⁸ Dit is ongetwijfeld ook het geval, als hij in 1951 opmerkt dat Aafjes wel wordt veroordeeld, terwijl niemand op het idee komt om Dante en Vondel vanwege hun verbeelding van gevaarlijke hartstochten te bestempelen als dwaalleraars of kettersgezinden.²⁷⁹

Om de bespreking van de Aafjes-affaire af te ronden, veroorloof ik mij hier een excursie over een gedachtewisseling tussen Van Duinkerken en F. van Trigt SMA. Als reactie op de recensie over *In den beginne* schrijft Van Trigt aan Van Duinkerken een uitvoerige brief. Na een exegetische uitleg waaruit blijkt dat hij Aafjes' bijbelinterpre-

²⁷⁵DT, 12 oktober 1946.

²⁷⁶*De Linie*, 15 november 1946. Met dit laatste verwijst hij naar DT, 12 oktober 1946.

²⁷⁷Van Duinkerken blijft de belangrijkste exponent van de katholieke *Linie*-tegenstanders (*De Linie* had ook binnen het niet-katholieke kamp vijanden), zoals bijvoorbeeld blijkt uit DT, 11 februari 1950 ['De kritiek en haar grenzen. Vestdijk verdedigt Hermans. De Linie zichzelf']; Van Duinkerken, 'Vijftig jaar emancipatie', in: *De Spectator*, 5 (1950), nr. 198. Zie Boersema, *De Linie*, p. 172. Tijdens een audiëntie bij mgr. Mutsaerts, bisschop van 's-Hertogenbosch, op 28 maart 1950 uit Creyghton zijn bezorgdheid over *De Tijd*, waar Jan Derks zijn mensen (Van Domburg en Van Duinkerken c.s.) niet meer in de hand zou hebben. De Roermondse hulpbisschop mgr. Hanssen toonde zich echter minder bezorgd over Van Duinkerken c.s. Vgl. hoofdstuk 1, paragraaf 3. Zie Boersema, *De Linie*, p. 106, 110-111. Vgl. Boersema, 'Knuppels in het hoenderhok van godsdienst en politiek? Katholieke opinieweekbladen in Nederland in de twintigste eeuw' met name p. 310-311.

²⁷⁸DT, 29 oktober 1949 [B. Aafjes, *In den beginne*]. Dat hij de kritiek uit katholieke hoek juist inschatte, laat de recensie over Aafjes' *In den beginne* van H.J.J. van Schaik zien, 'Bertus Aafjes' paradijsfantasie. In strijd met de waarheid', in: *De Linie*, 2 december 1949. Vijf maanden later verschijnt een verrassende beschouwing van P. van Litsenburg SJ, 'Na-woord bij Aafjes' dichtwerk *In den beginne*', in: *De Linie*, 23 juni 1950. Hij stelt dat het onjuist is *In den beginne* als onchristelijk te beschouwen en waardeert het niet zozeer op zijn ethische, maar eerder op zijn esthetische waarde. Dit artikel is een teken van de koerswijziging van *De Linie*. Zie Boersema, *De Linie*, p. 193.

²⁷⁹DT, 20 oktober 1951 [A. Westerlinck, 'Enkele aspecten van de hedendaagse katholieke roman'; 'Mijmerend over Gerard Walschap'].

tatie goed kan aanvaarden, zegt hij het te betreuren, hoewel zelf niet tot “de *Linie*-clan” behorend, dat sommige critici de gewoonte hebben zich tegen *De Linie* te richten, soms zelfs al bij voorbaat, zoals Van Duinkerken in deze recensie: “Als men in een gemeenschap leeft, zoals ik, dan neemt men radicale uitspraken van sommige uitgesproken en zich steeds weer luid uitsprekende karakters voor kennisgeving aan, men laat ze voor wat ze waard zijn, en zwijgt, om de eigen sereniteit en waardigheid te behouden. Als men er op ingaat, loopt men zo spoedig gevaar de luide toon over te nemen en persoonlijk (om niet te zeggen, hatelijk) te worden.”²⁸⁰ In zijn antwoord beweert Van Duinkerken weliswaar niet altijd direct met *De Linie* te disputeren, een krant die hij zeer zelden onder ogen krijgt, maar hij geeft ook toe niet over Aafjes te kunnen schrijven zonder indirect met pater Creyghton te polemiseren: “In wezen handelen mijn opstellen over de situatie van de katholieke in de tijd. Mijn vaste overtuiging, dat deze situatie vertroebeld en zelfs vergiftigd wordt door de verdediging van opvattingen, die in wezen fascistisch zijn, kan de indruk wekken, dat ik telkens ‘De Linie’ op het oog heb, wanneer ik waarschuw tegen integralisme, clericalisme, antisemitisme, tegen het ontstaan van een partijker, tegen dodende organisatievormen en tegen de fatale gevolgen van een geestelijk machtsbesef, gelijk dit in het Frankrijk der XVIIIe eeuw de heerszuchtige en nauwelijks gelovige abbé’s bezielde. Natuurlijk is het voor ons soort mensen altijd een dreiging te veel waarde te hechten aan tijdelijke meningen en verschijnselen, vergankelijk als wijzelf.”²⁸¹

Aan de gespannen verhouding met *De Linie* heeft behalve de Aafjes-affaire zeker ook Van Duinkerken's conflict met Albert Kuyle bijgedragen, voormalig lid van Zwart Front en ex-collega bij *De Gemeenschap*. Omdat deze controverse niet gaat om een inhoudelijk verschil van mening over literatuurkritiek, maar een aanval van Van Duinkerken is op het integralistische karakter van *De Linie*, wordt hier volstaan met een samenvatting. De kern ervan is wederom een verwijt aan critici die allesbehalve het leesplezier van het katholieke lezerspubliek vergroten en goede katholieke dichters niet prijzen. Volgens katholieke krantenbeoordelaars na 1945 betekent de huidige poëzie niets, aldus Van Duinkerken. Hij verklaart deze onjuiste visie door te veronderstellen dat er een consigne is uitgegeven “volgens hetwelk iedereen die als Nederlandsch dichter tijdens de bezetting ‘goed’ is geweest, zoals dit toen heette, thans moet worden voorgesteld als niet goed katholiek of als geen goed dichter”.²⁸² Onder consigne verstaat hij niet een schriftelijk bevel: “Men kan er – ook al weet men zeker, dat het bestaat – geen tekst van overleggen. Het bestaan van een consigne bewijst men door den samenhang zijner resultaten te toonen.”²⁸³ Het consigne is volgens hem afkomstig van propagandisten van het voormalige Zwart Front die zich nu vooral bij *De Linie* ophouden, waarbij hij vooral Kuyle in het vizier heeft.²⁸⁴

²⁸⁰Brief van F. van Trigt SMA aan Anton van Duinkerken, 2 november 1949 (LM, inv.nr. 345).

²⁸¹Brief van Anton van Duinkerken aan F. van Trigt SMA, 5 november 1949 (LM, inv.nr. 345).

²⁸²DT, 2 januari 1947 [‘Katholieke poëzie in 1946’].

²⁸³DT, 11 januari 1947 [‘Uitgedaagd verweer. Het funeste consigne’].

²⁸⁴Andere medewerkers van *De Linie* met een fascistische, nationaal-socialistische achtergrond waren onder anderen Karel Thole, Chris de Graaff, E. de Gruyter, Henk Kuitenbrouwer, de broer van Kuyle, en A.Th. Mertens. Zie Boersema, *De Linie*, p. 173. Voor het vervolg van de discussie over het consigne, zie DT, 11, 15 en 16 januari 1947. Vgl. hierover Boersema, *De Linie*, p. 166–168; Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 310–311.

Idil

Ook de botsing met de rooms-katholieke Informatie Dienst Inzake Lectuur (Idil) speelt zich na de Tweede Wereldoorlog af. Zij betreft vooral de kwestie van de censuur en daarmee de propaganda voor het goede en het verbod van het slechte boek voor katholieke lezers en ligt hiermee in het verlengde van de discussies met *De Linie*. Ook hier valt Van Duinkerken critici aan vanuit zijn verontrusting over het leesgedrag van het katholieke publiek.

Idil was opgericht vanuit de behoefte van katholieke boekhandelaren en uitgevers om te worden voorgelicht over de vraag of een bepaald boek onder de boekenwet viel of niet. Onder leiding van G. Verbiest streefde de dienst twee doelstellingen na: het weren van gevaarlijke boeken en het voeren van propaganda voor goede lectuur. Dit gebeurde deels op cataloguskaartjes in de reeks *Boekzaal*, deels in het tijdschrift *Idil-Tijdingen*. Voorlopige recensies verschenen in de *Idil-Koerier* en voorts was er een *Idil-Gids voor Jeugdlectuur*.²⁸⁵ De morele beoordeling van een boek werd uitgedrukt in het geven van Romeinse cijfers.²⁸⁶

Het debat met Idil vangt aan op 29 september 1949, wanneer Van Duinkerken een tafelspeech houdt tijdens een diner ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Katholieke Boekverkopers- en Uitgeversvereniging Sint-Jan. Hij uit heftige kritiek op Idil met waarschijnlijk daarbij in het achterhoofd zijn recensie over het jubileumboek van Sint-Jan, *De strijd voor het katholieke boek* van W. van de Pas, die dezelfde avond in *De Tijd* verschijnt. Hierin waarschuwt hij voor het gevaar dat de preventieve voorlichting van Idil gemakkelijk kan ontaarden in preventieve censuur en die op haar beurt weer in totalitarisme: "Idil kan een lelijke domper op de katholieke vrijmoedigheid worden en is aldus zeker in staat, de beste katholieke schrijvers weg te jagen uit de katholieke uitgeverij, want een boek van een katholiek schrijver, door een katholieke uitgever in de handel gebracht en door Idil om welke reden dan ook afgekeurd of voorbehouden, heeft weinig kansen meer."²⁸⁷ In een pessimistische terugblik op de boekenproductie in 1950 noemt Van Duinkerken als voorbeeld van een roman die door toedoen van Idil buiten de katholieke uitgeverij is verschenen *Opstand en gemeten* van Dick Ouwendijk, volgens hem de opmerkelijkste roman uit dit jaar door een Nederlandse katholiek geschreven.²⁸⁸ In 1951 zet de controverse zich voort naar aan-

²⁸⁵Peet, 'De rooms-katholieke Informatie Dienst Inzake Lectuur (Idil)', p. 57-59.

²⁸⁶I: het boek was verboden, waarbij verschillende onderverdelingen werden gemaakt, van een kerkelijk verbod tot een verbod door de recensent, II: het boek behoorde tot de streng voorbehouden lectuur en mocht slechts bij uitzondering en om gegronde redenen door gevormde lezers worden gelezen, III: voorbehouden lectuur, die wegens bepaalde passages niet voor alle volwassenen was toegestaan, maar door gevormde lezers zonder bezwaar gelezen mocht worden, IV: lectuur die geschikt was voor alle volwassenen, IV-v: het boek was ook geschikt voor de rijpere jeugd en V: het boek was geschikt voor allen. Zie Peet, 'De rooms-katholieke Informatie Dienst Inzake Lectuur (Idil)', p. 63-64. Vgl. T. Geurts, 'Met hoogrood aangelopen tonsuur. De katholieke recensiedienst Idil, 1937-1970', in: *SIC*, 4(1989), nr. 1 en 2 (maart), p. 44-51. *De Linie* hanteerde eveneens een systeem met vijf kwalificaties, van I (geschikt voor iedereen), v (volwassenen), R (kritische, rijpe lezers), G (in strijd met het katholieke geloof) tot en met M (in strijd met de christelijke moraal). Zie Boerema, *De Linie*, p. 187.

²⁸⁷D T, 29 september 1949 [W. van de Pas, *De strijd voor het katholieke boek*]. Vgl. Lankhorst, *Voor goed boekstaafd*, p. 17-19, p. 18; Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 311-313, p. 312.

²⁸⁸D T, 30 december 1950 ['Letterkunde in het afgelopen jaar'].

leiding van een scheldpartij van W.F. Hermans op katholieken in het algemeen en op Verbiest in het bijzonder. Van Duinkerken richt zich zowel tegen Hermans, niet zozeer vanwege de inhoud van diens kritiek maar eerder vanwege diens hatelijke en kwetsende uitdrukkingen over Idil (“een rooms-katholiek half-ondergronds terreur-orgaan”), als ook tegen Idil en met name tegen Verbiest.²⁸⁹

De belangrijkste bezwaren van Van Duinkerken richten zich niet op het morele oordeel van de recensies van Idil, maar op zijn werkwijze en de indruk die hierdoor gewekt wordt. Zo worden boeken beoordeeld op hun geschiktheid voor katholieke lezerskringen zonder ander mandaat dan het zakelijk inzicht van Verbiest en voordat de boeken in de boekhandel verkrijgbaar zijn. Daardoor is er sprake van een semi-openbaar oordeel met een preventief karakter, gelegen tussen enerzijds het particuliere oordeel van de deskundige adviseur die een boek beoordeelt voordat het wordt uitgegeven en anderzijds het openbare oordeel van de recensent. Dit alles wekt bij letterkundigen de indruk dat Idil een heilsinstituut voor de fraaie letteren is, een indruk waarvan Verbiest zich bewust moet zijn. Bovendien zijn de beoordelingskaartjes niet ondertekend, zodat een discussie met de criticus uitgesloten is.²⁹⁰

A.P. Huysmans, een medewerker van Idil, weerlegt deze bezwaren, door hem getypeerd als “rancuneus gestook”.²⁹¹ Naast detailkritiek ontkent hij de semi-publiciteit, aangezien de recensies voor iedereen bereikbaar zijn en alleen gepubliceerde boeken betreffen. Ook geeft hij een eigen betekenis aan het mandaat: deze ligt namelijk niet in het zakelijk inzicht van Verbiest, maar uitsluitend in het apostolisch inzicht van Verbiest en van zijn deskundige medewerkers. Dat het oordeel anoniem is, doet volgens Huysmans niets af aan de waarde ervan, die gedekt wordt door de autoriteit van Idil. Bovendien is Van Duinkerken suggestie dat Idil de plaats inneemt van de bisschoppelijke censor onjuist. Ook weerspreekt hij dat Idil een heilsinstituut voor de fraaie letteren zou zijn, want “er zijn dingen, die hoger waarde hebben dan de ‘fraaie letteren’ en om die hoogste goederen veilig te helpen stellen is Idil opgericht en wordt hij in stand gehouden”.²⁹²

In hierop volgende beschouwingen herhaalt Van Duinkerken zijn bezwaren en benadrukt hij dat het hem gaat om het semi-openbare oordeel en het preventieve karakter ervan, waardoor Idil door andersdenkenden wordt verafschuwd als de ‘roomse’ macht. Het oordeel is semi-openbaar omdat het allereerst alleen aan intekenaars toegezonden wordt, zodat ook de auteurs zelf hiervan niet op de hoogte worden gesteld. Het preventieve karakter ontstaat doordat boekhandelaars en leeszaalhouders het oordeel lezen voordat het boek in de handel is. Door deze gang van zaken wordt volgens hem de boekenverkoop beïnvloed en krijgen Nederlandse auteurs geen openbare behandeling, waardoor ze zich niet kunnen verdedigen als dat nodig is: “Terwijl het kerkelijke wetboek in het geheel geen preventieve censuur voor belletristische werken

²⁸⁹Het debat wordt van de zijde van Van Duinkerken gevoerd in DT, 30 juni 1951; 4 augustus 1951; 9 augustus 1951; 23 augustus 1951; 28 augustus 1951; 15 september 1951. Over de vijandige verhouding tussen Van Duinkerken en W.F. Hermans, zie hoofdstuk IV, paragraaf 1.2.1 en 1.2.2.

²⁹⁰DT, 30 juni 1951 [‘Rome en de tolerantie’].

²⁹¹DT, 3 augustus 1951.

²⁹²Ibidem. Zie voor de weerlegging van Van Duinkerken bezwaren ook Peet, ‘De rooms-katholieke Informatie Dienst Inzake Lectuur’, p. 69-76, met name p. 71-72.

gebiedt, oefent Idil zonder kerkelijk mandaat zulke censuur op semi-publieke wijze uit, ook over werken van andersdenkende schrijvers.”²⁹³

Het is opvallend dat hij in deze discussie telkens benadrukt dat zijn bezwaren niet gericht zijn tegen “de beoordeling van boeken op andere dan litteraire gronden. Ik ben overtuigd, dat zulk oordeel nuttig, vaak noodzakelijk, soms onmisbaar kan zijn”.²⁹⁴ Een verklaring van de Adviserende Bisschoppelijke Commissie die zich over deze zaak in *De Tijd* uitspreekt en zich achter Idil opstelt, brengt hem niet op andere gedachten. Op punt 3 van deze verklaring, “dat het beoordelen van de morele toelaatbaarheid heel dikwijls een wegen van de literaire waarde impliceert”, reageert hij als volgt: “werd niet door ons bestreden. Overigens is ook het tegendeel waar. Stijlcratiek impliceert doorgaans een moreel waarde-oordeel.”²⁹⁵ Dat hij zelf als recensent morele oordelen niet schuwt, geeft hij nadrukkelijk toe: “Iedere bewering, dat ik mij zou verzetten tegen een ‘moreel’ oordeel om onbepaalde vrijheid op te eisen voor een z.g. ‘artistiek’ oordeel, strijdt met de waarheid en strijdt met mijn gehele practijk als schrijver van opstellen over letterkundige werken.”²⁹⁶

2.3. VOOR HEDENDAAGSE KATHOLIEKEN

Het doet Van Duinkerken deugd dat J. van Heugten SJ een gunstige kentering in de katholieke literatuurkritiek veroorzaakte. Deze volgde in 1929 Gielen op als *Boekenschouw*-redacteur en als moderator van de katholieke studentenvereniging Sanctus Thomas Aquinas te Amsterdam. In tegenstelling tot zijn voorganger toont hij begrip voor de literatuur van de jongerenbeweging en strijdt hij mee met hun gevecht om nieuwe waarden, geestig en met inzicht in de situatie. Van Duinkerken prijst deze Brabander vooral om zijn kritische aanleg: met een allusie op de titel van Van Heugtens bundel *Met peillood en kompas* stelt Van Duinkerken dat de auteur aan het kompas van het moraalboek (de richting) het peillood van de kritiek (de diepte) heeft toegevoegd. Deze criticus ziet dat het onderscheid tussen goed en kwaad in de literaire kritiek niet alleen een aftelsom is. Men mag bijvoorbeeld Nicolaas Beets niet boven Charles Baudelaire stellen omdat de eerste de objectieve moraalvoorschriften beter in acht neemt, aldus Van Duinkerken. De ondiepte van Beets en de diepte van Baudelaire zijn eigenschappen waarmee een moralist wel degelijk te maken heeft: “Houd den goeden koers, maar loop niet op de zandbank der wezenloze braafdoenerij, der ontzielde burgerdeugdzaamheid, die misschien de grootste bedreiging is voor elk waarachtig zieleleven.”²⁹⁷ In plaats van braafdoenerij te bevestigen houdt Van Heugten rekening met het ware katholieke levensideaal, dat gedrevenheid door bezielden liefde

²⁹³DT, 28 augustus 1951 [‘Idil en de schrijvers’].

²⁹⁴DT, 4 augustus 1951 [‘Idil en de tolerantie’].

²⁹⁵DT, 9 augustus 1951 [‘Idil en de tolerantie’].

²⁹⁶DT, 23 augustus 1951 [‘Idil en de vrijheid van meningsuiting’].

²⁹⁷DT, 20 augustus 1936 [J. van Heugten SJ, *Met peillood en kompas*]. Zie ook de uitgebreide inleiding van Van Duinkerken in: J. van Heugten, *De menselijke geest* (1954), getiteld ‘Fatsoenlijke kritiek’. Van Heugten, als priester verbonden aan De Krijtberg te Amsterdam, is een lange periode de biechtvader van Van Duinkerken geweest.

vooropstelt. Bovendien is hij niet gespeend van gevoel voor humor, een belangrijk facet van het schoonheidsgevoel, waardoor hij op Chesterton lijkt.²⁹⁸

Jan Engelman wordt vooral geprezen omdat hij als een van de weinigen evenals Alberdingk Thijm en Maria Viola oordeelt met een “onderscheidingsvermogen des harten”.²⁹⁹ Dit vermogen is een evenwicht tussen hart en rede, intuïtie en verantwoordelijkheidsbesef, een evenwicht dat in de geschiedenis van de katholieke kritiek vaak ver is te zoeken. Engelman heeft een scherp inzicht, een onwrikbare beginselvastheid en een feilloos maatgevoel, hij heeft “traditie en cultuur, heeft intelligentie en hart, heeft de macht tot verantwoording en dus de macht tot houdbare negatie en tot vertrouwbare bevestiging, waarmede men een volk van waarachtigen dienst kan zijn”.³⁰⁰ Met “houdbare negatie” duidt Van Duinkerken op het tegendeel van de misbruikte en daarom onhoudbare negatie van vele katholieken: ofwel negeren zij vanuit hartstocht de waarde van het verleden (zoals de jongeren na de dood van Gerard Bruning), ofwel communiceren zij vanuit een verstarde dogmatiek niet met andersdenkenden.³⁰¹ Desalniettemin heeft Engelmans kritiek één minpuntje: zijn opvatting over de lyriek is te muzisch. Hiermee geeft Van Duinkerken enigszins toe aan de kritiek van katholieke zijde die Engelman te esthetisch en te weinig ethisch acht.³⁰² Maar hij wijst slechts terloops op deze oneffenheid en verdedigt Engelman vooral tegenover deze katholieken, omdat zijn artistieke zuivere inzicht zijn dogmatische beginselvastheid niet schaadt, doch zelfs bevestigt.³⁰³

Een andere criticus of beter essayist die twee schijnbaar tegenovergestelde eigenschappen met elkaar verenigt is Willem Nieuwenhuis. Hij wordt niet zozeer geprezen vanwege de eenheid tussen hart en rede maar die tussen nieuwsgierigheid en dogmatische geloofsovertuiging. Daarmee behoort hij noch tot de louter nieuwsgierigen – volgens Van Duinkerken centrifugale en veelzijdige, oppervlakkige doch aangename causeurs –, noch tot de louter overtuigden – propagandisten en apostelen die niet zuiver oordelen.³⁰⁴ Nieuwenhuis’ dogmatische kant wil echter wel eens domineren, waardoor hij optreedt als een apologetische sergeant-majoor. Van Duinkerken steekt de hand in eigen katholieke boezem als hij de doelgroep van deze apologie aanwijst: doordat Nieuwenhuis verschijningsvormen van dwalingen vergelijkt met de waarheid,

²⁹⁸DT, 20 augustus 1936.

²⁹⁹DT, 21 oktober 1931 [J. Engelman, *Parnassus en Empyreum*].

³⁰⁰Ibidem.

³⁰¹In deze recensie noemt Van Duinkerken pogingen van pater P.F.Th. van Hoogstraten op, Schaepman, mgr. A.M.C. van Cooth, kapelaan Binnewiertz en M.A.P.C. Poelhekke om een verstandelijk verantwoorde apologie te voeren: “Hoe grof daartegenover de makkelijke donderpreekjes van den doemlustigen pater Gielen.” DT, 21 oktober 1931.

³⁰²In een interview van Van Duinkerken met Engelman laat de laatste weten buiten de eigenlijke kring van katholieke jongeren te staan. Hij was bijvoorbeeld positief over Kloos, Gossaert, A. Roland Holst, Bloem, Nijhoff en heeft nooit iets gevoeld voor de gedichten van Gerard Bruning. Zie Anton van Duinkerken, ‘Vraaggesprek met Jan Engelman’, in: *Boekzaal der geheele wereld*, 1927, p. 302–304. Engelmans eigen eerste bundeltje *Het roosvenster* werd weinig enthousiast onthaald door de Vlaamse en Brabants-Nijmeegse expressionisten. Zie Cartens, *Orpheus en het lam*, p. 20.

³⁰³DT, 21 oktober 1931 [J. Engelman, *Parnassus en Empyreum*]. In een brief aan Theun de Vries op 7 maart 1929 noemt Van Duinkerken Engelman de meest complete criticus, tussen de “geestes-chemist” Van Duinkerken zelf en de “valeur-weger” Marsman (LM, Aoo45B1).

³⁰⁴DT, 3 juni 1931 [W. Nieuwenhuis, *Verkenningen*].

is *Verkenningen* niet alleen voor andersdenkenden, maar vooral voor eigen geloofsgenoten waardevol.³⁰⁵ In zijn In memoriam typeert Van Duinkerken Nieuwenhuis als een ideale katholieke journalist: “Willem Nieuwenhuis is een katholiek journalist geweest, voor wien het katholieke en het journalistieke elkander prachtig aanvullen als het eeuwige en het tijdelijke. De Kerk is altijddurend, de krant is een ding van een dag. De kerk is nooit oud, omdat ze nooit voorbij gaat. De krant is altijd nieuw, omdat ze dagelijks voorbijgaat. Willem Nieuwenhuis met zijn instinct van het jeugdige, wist kerk en krant in zijn optimisme te verzoenen; hij kerstende iederen dag.”³⁰⁶

Ook Bernard Verhoeven verenigt twee eigenschappen. Hij heeft namelijk de snelle intuïtie en het inzicht van een wijze, waarmee hij exemplarisch is voor de criticus als vaandeldrager van de revolutionair, iemand die de oorspronkelijkheid van de dichter begrijpt.³⁰⁷ Tevens stemt Van Duinkerken in met Verhoevens relativering van het esthetische dogma. Vóór de oorlog stelt Verhoeven eenduidig het leven boven de kunst,³⁰⁸ na de oorlog lijkt hij genuanceerder te zijn. Maar hoewel hij dan de “eigenaardige autonomie van de kunst” niet verloochent, blijft hij haar toch op de eerste plaats in verband met het leven zien, zoals iedere werking van de mens, artistiek of niet, met het leven in verband staat, of beter, met ‘leven’.³⁰⁹ Bovendien waardeert Van Duinkerken dat Verhoeven geenszins de snoeischaar zet in alles wat buiten de zogenaamde katholieke geest valt: “Afkeerig van allen inquisitiegeest in de critiek en van alle schetterigheid in propaganda, werkt hij vaak op den achtergrond aan de veredeling van den katholieken stijl in leven en kunst.”³¹⁰

³⁰⁵Ibidem.

³⁰⁶D T, 9 januari 1935 [‘Willem Nieuwenhuis. In memoriam’]. In mei 1932 weigerden zowel Nieuwenhuis als Van Duinkerken een plaats in te nemen in de Roomsche Katholieke Staatspartij (RKSP) als afgevaardigden van de Roomsche Katholieke Journalisten Vereniging (RKJV), uit protest tegen de loonpolitiek van de regering. Zie *Het Volk*, 23 mei 1932, genoemd door Van Vree, *De Nederlandse pers en Duitsland*, p. 409.

³⁰⁷D T, 2 maart 1932 [B. Verhoeven, *De zilveren spiegel*]. Vgl. dit hoofdstuk, paragraaf 1. Vgl. D T, 6 maart 1942 [Idem, *Karakteristiek van Karel van de Woestijne*]. Hierin bevreemdt Verhoeven volgens Van Duinkerken de behoefte aan een goede kennismaking van katholieken met Karel van de Woestijne, doordat hij zowel een principieel katholieke beoordelaar is als ook een criticus die kan doordringen tot de poëzie van deze zinnelijke dichter.

³⁰⁸Zie het motto van *De zilveren spiegel*: “Het leven is belangrijker dan de Kunst, en de Kunst alleen in zooverre van belang, als zij het Leven weerspiegelt.”

³⁰⁹D T, 31 december 1948 [B. Verhoeven, *Over kunst en leven*]. Uit de recensie van Verhoeven over *Roofbouw* (1929) blijkt hun wederzijdse bewondering. Niet alleen verbindt Verhoeven bij Van Duinkerken twee eigenschappen, namelijk geest en hart, maar hij verwijst ook instemmend naar zijn levenskritiek: “Het geheim van zijn frischheid is: dat hij het Leven achter het boek en den Mensch achter den schrijver ziet.” B. Verhoeven, ‘Anton van Duinkerken’, in: *Boekzaal der geheele wereld*, 5 (1929), p. 290-294, p. 291. Verhoeven schreef een inleiding bij Van Duinkerken’s roman *De Ravenzwarte* (1928) en hij droeg aan Van Duinkerken *De zilveren spiegel* op. Over het begin van hun vriendschap, zie K. Meeuwesse, ‘Anton van Duinkerken aan Bernard Verhoeven. Een brief uit 1924’, in: *Dietsche Warande en Belfort*, 108 (1963), p. 46-57. De brief verwoordt de strijd van de jonge seminarist Van Duinkerken tussen droom en werkelijkheid en getuigt van een ethische opvatting van literatuur: gedichten zijn daden.

³¹⁰D T, 29 april 1947 [‘Bernard Verhoeven 50 jaar’]. Vóór de oorlog mengt Van Duinkerken zich in een discussie tussen Verhoeven en Alfred Haighton, redactielid van *De Nieuwe Gids*. Na de dood van Kloos veranderde de samenstelling van de redactie van dit tijdschrift en besloten verschillende schrijvers geen bijdragen meer te leveren, aangezien *De Nieuwe Gids* een propaganda-blad van het

Wie zich in tegenstelling tot vele critici niet alleen op persoonlijke smaak, maar ook op feiten baseert is Jos. Gielen. Hij is weliswaar eerder een inleider of leraar dan een beoordelaar en lijkt hiermee op Jules Persijn, die elders door Van Duinkerken positief wordt gekarakteriseerd als een syntheticus met brede visie, het meest belezen van zijn Vlaamse tijdgenoten en zonder zedelijke bekrompenheid.³¹¹ Het oordeel van Gielen is volgens Van Duinkerken gefundeerd en getuigt tevens van smaak. Dat de lezer in de bundel *Globetrotters* vooral over Kees Meekel levensbijzonderheden verneemt die Gielen kent door zijn vriendschap met deze reislustige auteur, gaat volgens Van Duinkerken in tegen de spelregel van de kritische sportiviteit. Maar de wijze waarop Gielen hier te werk gaat acht hij niet storend.³¹²

De Vlaming F.V. Toussaint van Boelaere wordt getypeerd als de chroniqueur van het Vlaamse leven en door Van Duinkerken geprezen op grond van zijn kunstzinnige journalistiek: zijn stijl is objectief en toch persoonlijk, hij is kritisch en weet te waarderen, zijn oordeel getuigt van kennis en smaak. Het *Litterair scheepsjournaal*, een uiteindelijk driedelige reeks korte schetsen, kritieken en reisbeschouwingen, laat zien dat journalisten de mooiste dingen tussendoor maken en ondanks hun vergankelijke werk heimwee naar onsterfelijkheid kennen. Enkele minpunten zijn toespelingen die de meeste lezers niet zullen begrijpen en een tekort aan systematiek, maar dit alles valt in het niet bij de waarde van deze Vlaamse kroniek.³¹³

Het werk van de Tachtiger Frans Erens is volgens Van Duinkerken van groot gewicht voor de geschiedenis van de smaak.³¹⁴ Van Duinkerken beschouwt deze Limburgse criticus en liefhebber van de Franse letteren vooral als katholieke Tachtiger. Omdat Erens de eenvoudige waarheid hoger schatte dan de prachtigste pathetiek én zich vrij hield van typische tijdsgebreken kon hij de waarde van werken voor het nageslacht bepalen. Hieraan heeft ook zijn relatieve afzijdigheid van de beweging van Tachtig bijgedragen. Naast deze literair-historische waarde prijst Van Duinkerken ook Erens' wijze van beoordelen, omdat hij in tegenstelling tot zijn tijdgenoten niet

fascisme zou zijn geworden. Op 24 februari 1939 suggereerde Verhoeven in *De Maasbode* dat de redactie-wijziging van *De Nieuwe Gids* te wijten was aan Haighton. Hij had *De Nieuwe Gids*, die in een penibele financiële situatie zat, opgekocht. Van Duinkerken citeert uitvoerig de reactie op Verhoeven in *De Nieuwe Gids* bij monde van Louis Knuvelder en laat zien dat deze beneden het peil van de traditie van *De Nieuwe Gids* ligt. DT, 20 april 1939 ['De Nieuwe Gids verkwanseld?']. Twee weken later drukt *De Tijd* een uitvoerig antwoord van Haighton af. Hij stelt de financiële ontwikkeling van *De Nieuwe Gids* na de dood van Kloos aan de orde. Ook merkt hij op dat zijn eigen fascistische sympathieën geen reden mogen zijn tot angst en verdachtmakingen van anderen. In een naschrift laat de redactie (Van Duinkerken) weten dat dit antwoord van Haighton eigenlijk in *De Nieuwe Gids* had moeten staan. Tevens wordt de achteruitgang van stijl en gedachten van dit tijdschrift bevestigd. Zie DT, 5 mei 1939 ['De Nieuwe Gids verkwanseld?'].

³¹¹DT, 17 oktober 1933 [J. Persijn, *Studiën en lezingen*].

³¹²DT, 28 februari 1935 [Jos. Gielen, *Globetrotters*].

³¹³DT, 15 februari 1940 [F.V. Toussaint van Boelaere, *Litterair scheepsjournaal*]. Drie dagen later wordt verslag gedaan van een speciaal Toussaint-nummer van het bibliografische maandblad *Onze Tijd*, samengesteld ter gelegenheid van de 65ste verjaardag van de auteur. Zie DT, 18 februari 1940 ['Toussaint van Boelaere gehuldigd']. Voor een In memoriam van Toussaint, zie DT, 6 mei 1947 ['F.V. Toussaint van Boelaere'].

³¹⁴DT, 16 februari 1941 [F. Erens, *Suggesties*]. Hier kondigt Van Duinkerken aan dat Erens' *Vervolg-jaren* eens klassiek zal zijn. In 1958 verschijnt een uitgave van deze bundel, uitgegeven door Harry G.M. Prick en voorzien van een uitgebreide inleiding door Van Duinkerken zelf.

uitging van een schema over bijvoorbeeld de psychologische uitzonderlijkheid van de auteur. Voorts vergelijkt Van Duinkerken hem met Staring vanwege zijn bedwongen geestdrift. Daardoor is hij een klassiek letterkundige, weliswaar niet van nature, maar via een ingeboren streving naar het zuivere. Hij zal daarom vooral door ouderen worden gewaardeerd, zo voorspelt Van Duinkerken in een recensie die even rustig van toon is als zijn typering van Erens.³¹⁵

3. ZIJN IDEEAAL: EEN NABESCHOUWING

“Kritiek is een functie, waarbij vele menselijke vermogens in werking geraken, maar het vermogen tot bewonderen en aanvaarden moet bij deze functie den toon aangeven.”³¹⁶ In deze omschrijving beschouwt Van Duinkerken kritiek als een complexe bezigheid: verschillende menselijke vermogens worden aangesproken, maar begripvolle aanvaarding staat voorop. De menselijke vermogens van de criticus hebben raakvlakken met die van de dichter, de geleerde en, in het geval van een katholieke criticus, met die van de gelovige. Deze vertegenwoordigen subjectieve ontvankelijkheid voor de oorspronkelijkheid van auteurs, objectieve kennis van gegevens over literatuur en een juist gebruik van morele oordelen: eisen die Van Duinkerken aan een goede kritiek stelt en die samenkomen in zijn begrip van ‘verantwoorde smaak’.

Vooral ontmoetingen met tegenstanders zetten Van Duinkerken aan tot nadenken over de waarde van literatuurkritiek: “Een eerlijk vijand te verliezen kan zoo bitter zijn, of men een goeden vriend verloor. Want ook met vijanden wordt men vertrouwd. Met niemand meer misschien, omdat men niemand dieper kennen wil dan tegenstanders.”³¹⁷ Aan de confrontaties liggen meningsverschillen over de eerste eis, die van de ontvankelijkheid, ten grondslag. Om ontvankelijk te kunnen zijn moet de criticus affiniteit hebben met de auteur en een juist psychologisch inzicht bezitten. Wie bepaalt of een criticus hieraan voldoet? Van Duinkerken beantwoordt deze vraag vanuit zijn eigen begrip van psychologisch inzicht, dat bij hem verbonden is met zijn standvastige geloof in de katholieke dogmatiek en met de betekenis die hij hieraan geeft. Vanuit dit begrip keert hij zich ‘adversus haereses’ en ‘adversus catholicos’.³¹⁸ Toont hij zich in confrontaties met katholieken een voorstander van een ‘open katholicisme’, die contact zoekt met de wereld buiten die van het eigen geloof, in conflicten met andersdenkenden laat hij zich zien als iemand die de waarden van het, of van zijn, katholieke geloof verdedigt. Deze twee houdingen sluiten elkaar niet uit, maar komen voort uit de principes van zijn dogmatiek. Voor beide groepen critici geldt: “Wie antidogmatisch is, wordt op den duur antivitaal.”³¹⁹ Hedendaagse ketters ontkennen de gehoorzaamheid aan metafysische beginselen, waardoor zij op stuurloze instincten

³¹⁵DT, 16 februari 1941.

³¹⁶DT, 4 april 1935 [R. Houwink (red.), *Rondom het boek*]. Geciteerd in dit hoofdstuk, Inleiding, p. 104.

³¹⁷DT, 4 februari 1930 [‘In obitum Just Havelaar’].

³¹⁸Vgl. A. Westerlinck, ‘Anton van Duinkerken. Een boventijdelijk talent in onmin met zijn tijd’, in: *Dietsche Warande en Belfort*, 108(1963), p. 58–76, p. 116–135, p. 199–205, 263–275, in het bijzonder p. 119–128 (‘Adversus haereses’) en p. 129–135 (‘Adversus catholicos’). Later zijn deze opstellen aangevuld opgenomen in *Musica Humana* (Leuven 1973), p. 81–186, in het bijzonder p. 105–121.

³¹⁹DT, 12 november 1930 [A. Donker, *Fausten en faunen*].

drijven en een houvast zoeken in de ratio, zoals Ter Braak, of in het gevoel, zoals paganismisch vitalisten met Marsman aan kop: zij stellen het leven absoluut en ontkennen zodoende de gerichtheid op de metafysische beginselen. Bepaalde katholieken onder wie Gielen de boventoon voert, verabsoluteren juist de gehoorzaamheid aan deze metafysische beginselen en ontkennen daarmee de liefde en de individuele vrijheid.

Deze levensvisies hebben consequenties voor de literaire voorkeuren, die bovendien door gebrek aan literaire eenzaamheid dikwijls vanuit partijdige overwegingen ontstaan. In het algemeen geldt dat de meesten te weinig oog hebben voor historische letterkunde. Sommige andersdenkende critici wordt verweten dat zij literatuur met complexe en egocentrische personages prijzen en werken met eenvoudige karakters veronachtzamen, waaronder zich met name volksromans bevinden: Elsschot, Vestdijk en Bordewijk in plaats van Querido, Timmermans en Coolen. In de discussie met Marsman hierover raakt Van Duinkerken verstrikt in een spraakverwarring: het primaire talent – het vermogen tot verbeelding van gebeurtenissen – is volgens hem belangrijker dan andere vermogens, waaronder intellectuele, psychologische en stilistische hoedanigheden van de auteur worden verstaan. Zijn deze vermogens echter wel te scheiden van het primaire talent? Het is duidelijk dat Van Duinkerken hier met de nadruk op het primaire optreedt als verdediger van Coolen.

Sommige katholieken leggen met de meetlat van hun roomse geloof de vrijheid van de auteur aan banden. Deze vrijheid neemt Van Duinkerken weliswaar ruimer, maar ze wordt door hem wel gerelativeerd, aangezien een auteur rekening dient te houden met de beperkingen die de natuurwet stelt. Hij licht de betekenis van de natuurwet niet toe, maar impliciet duidt hij hiermee op de band tussen de natuurlijke en de bovennatuurlijke werkelijkheid, in het bijzonder op de katholieke dogmatiek. Zijn kritiek betreft vooral de wijze waarop deze critici niet de auteur als schrijver maar als mens aanvallen. Zij wijzen ten onrechte Helman, Walschap en Aafjes af en stimuleren daarmee allesbehalve het leesgedrag van katholieken.

Niet alleen baseren critici zich dikwijls op een verkeerd psychologisch inzicht, ofwel op een verkeerd begrip van de 'vent', ook leggen zij daarop te veel nadruk, hetgeen ten koste gaat van de aandacht voor de vorm. Tegenover de oriëntatie van Ter Braak op de mens stelt Van Duinkerken het belang van het werk; tegenover de dikwijls uit de hand gelopen levenskritiek van onder anderen Taskin en Creyghton verdedigt hij de relatieve onafhankelijkheid van het kunstwerk. Dit betekent evenwel niet dat hij de *l'art pour l'art*-opvatting huldigt, door hem het zuiver technische dogma der estheten genoemd, die het woord of de vorm verafgoden.

Het valt op dat hij eerder volmondig kan instemmen met sommige katholieke critici dan met andersdenkenden. Engelman heeft dan wel een hang naar het muzische (de vorm) en bij Nieuwenhuis dreigt soms het apologetische (de vent) te overheersen, maar toch is uit de recensies op te maken dat hij zich met beiden verwant weet. Tegenover andersdenkende critici die hij waardeert, blijft een zekere distantie bestaan. Coster heeft te weinig, Binnendijk soms te veel aandacht voor de vorm en Donker kan net niet het katholieke credo bevestigen. Critici die volgens Van Duinkerken in de buurt komen van zijn ideaal, worden door hem beschreven in de vorm van een synthese: zij beschikken bijvoorbeeld niet alleen over het richtinggevend kompas, maar ook over het diepgravende peillood, niet alleen over intuïtie, maar ook over inzicht, zij hebben niet alleen hart, maar ook rede, niet alleen nieuwsgierigheid, maar

ook dogmatische geloofsovertuiging. Daarom bewondert hij bijvoorbeeld Van Heugten, Verhoeven, Engelman en Nieuwenhuis en bekritiseert hij hen die volgens hem naar de ene of de andere kant doorslaan. Ook waardeert hij critici die behalve voor de actuele literatuur oog hebben voor de historische letterkunde. Daarom stelt hij kritieken die de lijn voortzetten van Potgieter, Busken Huet en Verwey en wat de katholieke geschiedenis betreft van Alberdingk Thijm en Viola, boven de met het verleden brekende beschouwingen van Kloos en Van Deyssel.³²⁰ Met zijn waardering van Potgieter, Busken Huet en Thijm gaat zijn voorkeur eerder uit naar de periode vóór dan na de Tachtigers.

Het ideaal van Van Duinkerken is de synthese. Niet alleen is aandacht voor de vent vereist, maar ook voor de vorm; niet alleen is bewogenheid voor de dichtkunst van belang (Coster), maar ook oerintensieve creativiteit (Binnendijk); de criticus werkt niet alleen met intuïtie en gevoel, maar ook met inzicht en verstand; niet alleen is aandacht voor de actuele, maar ook voor de historische letterkunde nodig. Voor de literatuurkritiek is ‘verantwoorde smaak’ het begrip dat deze synthese vertegenwoordigt. Voor de literatuur zelf is dit ‘gekrystaliseerde menselijkheid’.³²¹ Het beeld van het kristal noemt Oversteegen zeer geschikt voor een criticus die vorm en inhoud als onscheidbare aspecten van hetzelfde wil beschouwen: het kristal heeft zijn eigen gedaante, maar de stof waaruit het is opgebouwd bepaalt uiteindelijk die vorm.³²² Met deze term sluit Van Duinkerken zich in elk geval aan bij Marsman en Donker, volgens wie in de kunst de menselijkheid zich tot vorm moet kristalliseren.³²³ Ieder van hen gebruikt deze term echter met zijn eigen connotaties.

Met de vraag of hijzelf voldoet aan zijn ideale literatuurkritiek, gaan we over naar het volgende hoofdstuk: vertegenwoordigt hij een synthese en zo ja, welke, of slaat hij door naar één kant en zo ja, welke? Voeren bewondering en aanvaarding bij hem de boventoon? Heeft hij affiniteit met de door hem besproken auteurs? Getuigen zijn recensies van psychologisch inzicht en wat houdt dit dan in? Houdt hij rekening met de eenheid tussen vorm en vent? Wat zijn zijn literaire voorkeuren? Kan hij worden beschuldigd van een partijdige blik?

³²⁰In *Waarde en beginselen der aesthetische literatuurkritiek* (1937) geeft Van Duinkerken in een overwogen betoog zijn literair-kritische opvattingen weer. Het slot is een loflied op Verwey, van wie Van Duinkerken het humanistische begrip van de letterkunde bewondert, “het gehoorzaam en verwonderd luisteren naar de edelste openbaringen van den vaderlandschen geest, het wekken hierdoor van de in kunst vastgelegde levenskrachten tot altijd nieuwe levenswaarden”. (p. 28).

³²¹DT, 2 februari 1929 [W.L.M.E. van Leeuwen, *Korte schets van de ontwikkeling der Nederlandsche letterkunde*]; DT, 12 november 1930 [A. Donker, *Fausten en faunen*]. Vgl. ‘Moraal en poëzie’, in: *Roofbouw* (1929), p. 65–72: “Verzen zijn de kristal geworden neerslag van een leven. Zij zijn de tot ijsbloem gestolde levensadem op de ruiten van een menselijk bestaan” (p. 67).

³²²Oversteegen, *Vorm of vent*, p. 304.

³²³Marsman, in: *Groot-Nederland*, 22 (1924), nr. 4 (april), p. 443–444, geciteerd in Goedegebuure, *Op zoek naar een bezield verband*, p. 165–166. Donker, *Fausten en faunen*, p. 70. Zie ook Gerrit Achterberg in een brief aan Roel Houwink, 24 september 1925: “Ik uitte me steeds uit drang om te verkristalliseren in een vers wat ik zag, hoorde, beleefde, voelde of ervoer.” W. Hazeu, *Gerrit Achterberg, een biografie* (Amsterdam 1988), p. 93. Vgl. de inleiding van Roel Houwink in zijn bloemlezing van J.H. Eekhout, *De betooverde pelgrim*, Amsterdam 1941. Hij sluit deze bundel af met een loflied op Eekhout, die méér dan dichter is “omdat zijn werk niet uitsluitend zelf-openbaring is van den eigen geest, maar daarenboven zinvolle kristallisatie van de ons allen gemeene menselijke levenswerkelijkheid”. (p. 34).

HOOFDSTUK IV

“Zijn persoonlijke waarnemingsvermogen”

Van Duinkerken als criticus: zijn praktijk

In het vorige hoofdstuk is een beeld geschetst van de houding van Van Duinkerken tegenover literatuurkritiek en literatuurcritici. Dit vierde hoofdstuk zal laten zien hoe hij zelf contemporaine Nederlandse literatuur in *De Tijd* beoordeelt en probeert vanuit Van Duinkerken's praktijk als recensent zijn literatuuropvatting op te sporen. Om te achterhalen wat hij goede of slechte, gelukte of mislukte literatuur vindt, zijn de kritieken over contemporaine Nederlandse en Vlaamse literatuur geanalyseerd met het oog op de criteria die hij hanteert. Deze analyse leidde tot twee groepen criteria, waaraan literatuur volgens Van Duinkerken wel of niet beantwoordt: levensbeschouwelijke en formele. De levensbeschouwelijke criteria betreffen de auteur, zijn relatie tot de door hem gecreëerde personages en zijn relatie tot de lezers. Omdat uit bepaalde lovende recensies Van Duinkerken's polemische werkwijze opvallend naar voren komt, wordt hieraan een aparte paragraaf gewijd. De formele criteria hebben betrekking op de compositie, de woordenschat, de spanning, de plasticiteit of de prosodie. Aangezien poëzie vooral in formeel opzicht door Van Duinkerken anders dan proza wordt besproken, wordt hier aan dit genre apart aandacht besteed.

Om een indruk te krijgen van het kader waarin Van Duinkerken zijn kritische uitspraken doet, wordt voorafgaand aan de inhoudelijke bespreking van zijn literatuurkritiek een beeld geschetst van de opbouw van zijn recensies.

INLEIDING: DE OPBOUW VAN ZIJN RECENSIES

In de recensies van Van Duinkerken is meestal niet zo'n vast stramien te ontdekken dat als kader dient voor zijn oordeel en voorlichting over literatuur als in de recensies van bijvoorbeeld Ter Braak: deze poneert allereerst een algemene waarheid, toetst daaraan het boek en grijpt vervolgens terug naar het begin.¹ Dit betekent evenwel niet dat bij Van Duinkerken een structuur geheel ontbreekt. Dikwijls opent ook hij de bespreking met een inleiding waarin hij een algemene stelling poneert, komen vervolgens het boek en de auteur aan de orde en staft hij zijn oordeel met citaten, met daarbij soms zelfs paginaverwijzingen, waarna hij tot slot op het begin terugkomt. De inleiding is echter afhankelijk van het besproken boek en hoeft geen algemene stelling

¹Schmitz, *Kritiek en criteria*, met name p. 79-81. Over deze werkwijze zijn de meningen overigens verdeeld. Du Perron noemt de werkwijze van Ter Braak inductief, omdat de algemene theorie vanuit het boek ontstaat, terwijl Oversteegen neigt naar de kwalificatie 'deductief'. Ibidem, p. 81.

te bevatten. Zo kan hij bijvoorbeeld ingaan op de plaats die de auteur inneemt in het literaire leven, op het vorige werk van de auteur, de ontvangst ervan en de verwachtingen die dit alles voor het besproken boek oproept, of ook op een onderwerp dat voortvloeit uit het besproken boek. Maar soms opent hij meteen met de auteur of het boek, bijvoorbeeld door middel van een citaat of het motto van het boek of door een beschrijving van de inhoud, of hij begint met een vergelijking met andere auteurs.

Het ontbreken van een vast stramien is vooral opvallend in recensies over proza. In besprekingen over poëzie valt duidelijker een vaste lijn te ontdekken: de meeste leidt hij in met een bespiegeling over het vorige werk en met de plaats van de auteur in het literaire leven, ofschoon hij soms direct begint met de indruk die de bundel bij hem oproept of met een karakterisering van de betreffende dichter. Na een literair-historische inbedding volgt veelal een karakterschets van de dichter die als rode draad blijft dienen, een titelverklaring en de vermelding van de invloed van andere dichters. Daarna wordt de bundel besproken met inbegrip van de indruk die deze op de lezer maakt, dit alles geïllustreerd met citaten uit de poëzie. De meeste aandacht van Van Duinkerken gaat uit naar een karakterisering van de dichter, van wie hij middels de poëzie een portret schildert.

Recensies zijn geschreven door en voor iemand. Hoewel Van Duinkerken meestal namens zichzelf spreekt vanuit de eerste persoon enkelvoud van het persoonlijk voor-naamwoord, gebruikt hij regelmatig de 'wij-vorm'. Zijn lezers worden meestal met 'gij' aangesproken. Met 'wij' spreekt hij soms mede namens de redactie, zoals bijvoorbeeld in een regel als "tenslotte moeten wij nog een boekje aankondigen van een jongen dichter, die in 1939 overleed".² Ook in naschriften die met zijn naam zijn ondertekend en waarin hij reageert op een ingezonden brief, is het niet ongebruikelijk dat hij in de wij-vorm schrijft. Deze manier van doen kan irritatie wekken omdat, terwijl de brieveschrijvers hem persoonlijk aanspreken, hij daarop in de wij-vorm antwoordt.³ Daarnaast is het zijn gewoonte in de wij-vorm een recensie af te sluiten, bijvoorbeeld "Bij dit vers begint het nieuwe leven van den dichter Eekhout, waarvan wij de nieuwe belijdenis hoopvol verwachten";⁴ of "Doch wat ons vooral behaagt in dit boekwerk, waardoor we op de goede manier kennis maken met een veelzijdig mensch, is de speciale gevoeligheid voor de schoonheid van het Engelsch, die het op den lezer overdraagt".⁵

Zowel de vooroorlogse als de naoorlogse recensies worden vaak beëindigd met een aanbeveling of een (gedeeltelijke) verwerping. Talrijke beschouwingen sluit hij op verschillende manieren met een blik op de toekomst af, soms door een voorspelling

²DT, 7 januari 1940 [Bespreking van diverse bundels, waaronder *Twee kasteelen* van W. Wemerman, naar wie in dit citaat wordt verwezen].

³Zie bijvoorbeeld DT, 31 december 1929 [Reactie van Van Duinkerken op een ingezonden brief van ene J.N. naar aanleiding van het overzicht van de katholieke letterkunde in 1929]; DT, 14 januari 1940 [Reactie op E. du Perron]; DT, 1 mei 1948 [Reactie op Rogier van Aerde]. F.J.J. Buytendijk merkte ooit eens in het algemeen op dat het onaangenaam aandoet als een schrijver anoniem wil blijven. Zie *Tijdingen. Brieven van F.J.J. Buytendijk aan Anton van Duinkerken*, p. 32. Dat Van Duinkerken anoniem wilde blijven, lijkt niet aannemelijk. Eerder volgde hij de gewoonte van de krant. Vgl. Verantwoording van de methode, noot 8.

⁴DT, 28 januari 1931 [J.H. Eekhout, *Wijn; In aeditus amonis*].

⁵DT, 10 maart 1940 [W. van Doorn, *Facetten*].

over de betekenis van het boek voor de romankunst in het algemeen, soms door hoop of verwachting uit te spreken over de ontwikkeling van de betreffende auteur. Zo kondigt bijvoorbeeld het experiment van M. Revis, *8.100.000 M3 zand* “naar inhoud en vorm een verruiming van de Nederlandsche romankunst aan en deze is heusch begeerenswaardig, nu drie kwart van de verschijnende romans hopeloos veel lijkt op bijna vier kwart van de verschenen romans”.⁶ En ofschoon hij Coolen prijst, zoals uit het vorige hoofdstuk reeds is gebleken, kan hij zich naar aanleiding van *De schoone voleinding* voorstellen dat deze Brabantse schrijver “voor een volgend geslacht niet méér beteekent dan Cremer voor het onze, n.l. de charme der eenvoudigen te zijn”. Het is voor Van Duinkerken echter onmogelijk om hieraan niet de volgende sneer toe te voegen: “maar dan is het ook waarschijnlijk, dat menig lyrisch talent onzer dagen verouderen zal tot de risée der geleerden. Ik wil er niet over twisten, welk lot van de twee het meest begeerenswaardig is, zoo lang wij leven in het heden, moeten wij in Coolen een talent eerbiedigen, hetwelk door zijn vaardigheid niet minder bewondering afdwingt dan het door zijn spontane hartelijkheid onze liefde verovert.”⁷ Hij vertrouwt erop dat Van Schendel over een eeuw nog zal worden gelezen,⁸ maar zijn voorspelling over de blijvende waarde van Du Perrons *Het land van herkomst* belooft niet veel goeds: misschien wordt het door het volgend geslacht gezien als een tijdsdocument, aan de hand waarvan men de artistieke en morele aftakeling van de Nederlandse literatuur na de Tachtigers kan demonstreren.⁹ Ook *Het boek ik* van Bert Schierbeek is volgens Van Duinkerken als een uiterst vergankelijk boek over twintig jaar waarschijnlijk ongenietbaar en onverstaanbaar.¹⁰

Een andere manier om de recensie met een blik op de toekomst af te sluiten is hoop of verwachting over de auteur uitspreken. Om maar willekeurig enkele voorbeelden te noemen: *Maria en haar timmerman* van Herman de Man is als katholiek debuut een schone belofte en ook *Kain* van Rogier van Aerde is een rijke belofte voor de katholieke literatuur;¹¹ Willem Eges is nog niet rijp voor een grote roman, maar dankzij zijn talent toch een grote belofte;¹² Frans van Oldenburg-Ermke is evenmin volgroeid, maar kan een genietelijke tweederangsauteur worden¹³ en voor de toekomst van Jo Boer als schrijfster houdt men belangstelling.¹⁴ Een enkele keer is de hoop vervlogen, zoals bijvoorbeeld in het geval van Marsman als romanschrijver.¹⁵

⁶DT, 24 februari 1932 [M. Revis, *8.100.000 M3 zand*]. Vgl. DT, 23 maart 1939 [Idem, *Zaharoff*]: het nageslacht zal aan Revis een bijzondere plaats in de geschiedenis toekennen, aldus Van Duinkerken.

⁷DT, 25 november 1932 [A. Coolen, *De schoone voleinding*].

⁸DT, 17 juni 1931 [A. van Schendel, *Een eiland in de Zuidzee*].

⁹DT, 6 juni 1935 [E. du Perron, *Het land van herkomst*].

¹⁰DT, 11 augustus 1951 [B. Schierbeek, *Het boek ik*].

¹¹DT, 2 december 1932 [H. de Man, *Maria en haar timmerman*]; DT, 9 maart 1941 [R. van Aerde, *Kain*]. *Stenka Razin* valt na *Kain* dan ook flink tegen: een prozaschrijver van Van Aerdes kracht mag in katholiek Nederland niet verloren gaan aan zucht naar oppervlakkige schrilleheid, aldus Van Duinkerken. Zie DT, 24 april 1948 [R. van Aerde, *Stenka Razin*].

¹²DT, 19 september 1933 [W. Eges, *Skunks*].

¹³DT, 20 december 1934 [F. van Oldenburg-Ermke, *Homo economicus*]. Als reactie op deze recensie (waarin Van Duinkerken uitgebreid het karakter van de vernuftig spottende en licht geprikkelde auteur schetst) schrijft Van Oldenburg-Ermke hem op 26 december 1934 een kaartje: “Wat een sappig relaas heeft U in ‘t ‘Boek van de week’ van me opgehangen! Mijn gegarandeerd alcoholvrije fantasieën in proza en op rijm kunnen daar nauwelijks tegenop.” (LM, inv.nr. 259).

Ook sluit hij dikwijls af met vaderlijke, zo niet herderlijke raadgevingen. Zo moet Is. Querido bijvoorbeeld weer terugkeren naar wat in zijn aard ligt, namelijk het scheppen van hartstochtelijke gestalten in plaats van te gluren naar katers of ateliers,¹⁶ Godfried Bomans moet geduldiger worden,¹⁷ Maarten Matisse dient zijn vloeiende persoonlijkheid te beheersen,¹⁸ Albert Kuyle moet om zijn oppervlakkigheid te vermijden leren leven met geest en ziel,¹⁹ Agnes van der Marke is nog te verlegen tegenover haar stof en heeft volgens Van Duinkerken een forser greep op haar leven nodig, waarna ze zich kan ontwikkelen tot één van de fijnzinnigste vertelsters van eenvoudige geschiedenissen,²⁰ Dick Ouwendijk is vatbaar voor ontplooiing²¹ en Vestdijk wordt geadviseerd zich minder op dweepzieken te richten om zo te kunnen voldoen aan de voorwaarden der waarachtige kunst, “die altijd steunt op de eeuwige gegevens des harten”.²²

Van Duinkerken toont zich met name adviserend tegenover dichters. Terwijl hij over de toekomstige waardering van hun werk soms voorspellingen doet en dikwijls hoopt op een groot dichterschap,²³ geeft hij hun vooral de raad om hun eigen aard te ontplooiën, hetgeen voortvloeit, zo zal nog blijken, uit zijn opvatting over poëzie als zielsbelijdenis. Om ook hier maar willekeurig enkele voorbeelden te noemen: Martin Leopold moet zich niet te veel van de zichtbare wereld afwenden,²⁴ Barend de Goede is te bang voor levensvreugde en moet in zijn religieuze en wereldse verrukkingen nog op volle kracht komen;²⁵ Gerard den Brabander is met *Gebroken lier* nog in zijn leerjaren, maar maakt goede vorderingen. Na *Opus V* raadt Van Duinkerken hem aan zijn inzicht in stoffelijke en vooral geestelijke levensrealiteiten te verhelderen en veel later pas, in *Curve*, breekt volgens Van Duinkerken de kans voor deze dichter aan

¹⁴DT, 2 februari 1939 [J. Boer, *Catherina en de magnolia's*]; DT, 30 november 1939 [Idem, *Wereldtentoonstelling*].

¹⁵DT, 7 november 1933 [H. Marsman, *De dood van Angèle Degroux*].

¹⁶DT, 10 december 1930 [Is. Querido, *Kater Don Juan*]. Querido is het met deze bespreking oneens en laat Van Duinkerken op 11 december 1930 weten: “Ik vind uw standpunt ten opzichte van de katten in het algemeen, hoogelijk onbillijk en van mijn uitbeelding van ‘Kater Don Juan’ in het bijzonder. In uw oordeel over mijn bespotting van de dadaïsten en de futuristen valt ge mij zeer tegen. Toch waardeer ik zeer uw openheid en ben ik zeer gevoelig voor uw waardeeringen in uw stuk. Over mooi en leelijk valt niet te debatteren, maar gij met uw scherpen en fijnen geest, hebt mijn ironie toch misverstaan.” (LM, inv.nr. 238).

¹⁷DT, 4 februari 1937 [G. Bomans, *Memoires of gedenkschriften van mr. P. Bas*].

¹⁸DT, 15 juni 1939 [M. Matisse, *Een zwerver van zee tot zee*].

¹⁹DT, 18 september 1936 [A. Kuyle, *Het land van de dorst; Rond een blauw meer*].

²⁰DT, 23 februari 1941 [A. van der Marke, *Tussenspel*].

²¹DT, 2 oktober 1947 [D. Ouwendijk, *De duivelse drie-eenheid*].

²²DT, 2 maart 1941 [S. Vestdijk, *Rumeiland*].

²³Zo voorspelt hij bijvoorbeeld dat Henriëtte Roland Holst altijd zal worden bestudeerd als vertegenwoordigster van opvattingen en gevoelens van haar tijdgenoten, zie DT, 2 oktober 1948 [H. Roland Holst, *In de webbe der tijden*]. *Het zanduur van de dood* van Aafjes zal echter tijdelijk worden overschat en later vergeten. Zie DT, 13 april 1941 [B. Aafjes, *Het zanduur van de dood*]. De hoop geldt meestal voor hen die iets kunnen gaan betekenen voor de katholieke letterkunde, zoals de veelbelovende Jan H. Eekhout, Paul Vlemminx, Louis de Bourbon en Pierre Kemp.

²⁴DT, 25 oktober 1930 [M. Leopold, *Hunkering*].

²⁵DT, 3 augustus 1936 [B. de Goede, *Tusschen twee vuren*]; DT, 26 oktober 1941 [Idem, *De hemel op een kier*].

om blijvende woorden te spreken, nu hij zich met het bestaan begint te verzoenen.²⁶ Leo Boekraad zal zijn vorm meer moeten beheersen,²⁷ Ilja Destinow moet streven naar eenvoud²⁸ en Ed. Hoornik dient de psychologie als leer van de ziel te blijven zien om verstarring te voorkomen.²⁹

Door deze oriëntatie op de toekomst laat Van Duinkerken zien dat een auteur zich volgens hem ten goede kan ontwikkelen. Hij spreidt een mate van optimisme tentoon, zodat hij slechts zelden de kans op een beter werk miniem acht. Deze werkwijze getuigt van een idealistische zienswijze, geworteld in onvrede over de huidige situatie en gericht op de vervolmaking ervan. Men kan echter vraagtekens zetten bij dergelijke adviezen: ofschoon hij zich richt op de aard van de dichter, valt te bezien of hij zich soms niet te veel met hem of haar identificeert. In het adviseren lijkt hij enigszins op Marsman en Donker, die hun besprekingen vaak afsluiten met voorspellingen en raadgevingen. Volgens Oversteegen komt deze gewoonte voort uit belangstelling voor de ontwikkeling van een talent en uit de neiging om zich met de dichter te vereenzelvigen, een kenmerk van een “impressionistisch-identificerende” aanpak of van een kameleontisch temperament.³⁰ Dat deze gewoonte van Van Duinkerken vooral opvalt in zijn poëzierecensies, komt door het persoonlijke karakter dat hij aan de dichtkunst toekent.

1. LEVENSBESCHOUWELIJKE CRITERIA

1.1. LEVENSAANVAARDING

1.1.1. De auteur

Literatuur ontstaat bij de auteur. Zoals uit het vorige hoofdstuk is gebleken, moet de auteur volgens Van Duinkerken in een bepaalde verhouding tot het leven staan: het leven mag de kunstenaar niet onverschillig laten. Wie onverschillig tegenover het leven staat, schept niet; alleen uit een vurige, betrokken verhouding ontstaat literatuur.³¹ Contact tussen mens en omgeving is volgens Van Duinkerken een voorwaarde voor het waarachtige, literaire schrijverschap, die helaas vaak verwaarloosd wordt.³² Onder omgeving verstaat hij niet alleen het concrete leven van alledag, maar ook en vooral het verband tussen dit vergankelijke en dat onvergankelijke leven, dus ook “het

²⁶DT, 25 mei 1937 [G. den Brabander, *Gebroken lier*]; DT, 17 maart 1938 [Idem, *Opus V*]; DT, 18 augustus 1950 [Idem, *Curve*]. Vgl. DT, 28 mei 1940 [L.Th. Lehmann, *Dag- en nachtlawaai*]; DT, 6 oktober 1950 [J. Leyten, *Omgekeerde volgorde*].

²⁷DT, 30 augustus 1937 [L. Boekraad, *Het zingende licht*]. Vgl. DT, 13 juli 1941 [L. Maas, *Praeludium*].

²⁸DT, 25 april 1938 [I. Destinow, *Karmijn*].

²⁹DT, 21 juni 1939 [Ed. Hoornik, *Oeuvre 1936-1939*]. Vgl. 13 april 1941 [B. Aafjes, *Het zanduur van de dood*].

³⁰Zie Oversteegen, *Vorm of vent*, p. 219, p. 301.

³¹DT, 12 november 1930 [A. Donker, *Fausten en faunen*]. Vgl. bijvoorbeeld DT, 15 oktober 1949 [A. Romein-Verschoor, *De vruchtbare muze*], waarin literatuur als levensopenbaring wordt gedefinieerd.

³²DT, 9 mei 1935 [G. Gonggrijp, *De blanke tijger*].

oneindig onbegrepene, dat ons lot bepaalt, ons leven richt en onze ziel aanvaardt, wanneer ons lichaam de aarde vindt”.³³ Het ‘diesseitige’ en het ‘jenseitige’ worden vanuit zijn katholieke levensvisie met elkaar verbonden door een liefde, die noch vroom en zoet noch leerstellig is, maar levendig en vitaal.³⁴ Dat deze liefde een onmisbare rol speelt bij de verbeelding, blijkt uit de volgende citaten: “Het leven der verbeelding heeft moeilijk te doorgronden wetten, maar het is zeker, dat dit leven verhevigd wordt door de liefde en dat het verhevigde leven gevoeliger is voor die wetten en gehoorzamer aan hun bedwang dan de normale fantasie ooit vermag te zijn. Minnaars worden fantasten. Daarom haten liefdelozen het verbeelde,”³⁵ of: “Een groot geestelijk dichter is altijd een sterk-verrukte, een door liefde vervoerde, iemand, die de hoogste vreugden kent.”³⁶ Vanuit een anti-vitale instelling ontstaat noch goede literatuurkritiek, noch goede literatuur, want “wie anti-dogmatisch is, wordt op den duur anti-vitaal”.³⁷

De betrokken en liefdevolle verhouding tot het leven wordt door Van Duinkerken dikwijls uitgedrukt met het woord ‘levensaanvaarding’. Zo schrijft hij over Couperus: “Slechts wie weerstaat aan zijn bekoorlijkheid, kan bij deezen leeraar der Zuidelijke levens-aanvaarding ter schole gaan om uit zijn luchthartige lessen een sterk tegengif te puren tegen het Noordelijk gepieker en conscientie-geharrewar.”³⁸ ‘Levens-aanvaarding’ kan worden beschouwd als de overkoepelende noemer van de begrippen algemeen menselijk, mannelijk en vrouwelijk, gezond, hartelijk en humoristisch, en katholiek of op zijn minst het katholieke geloof respecterend. Literatuur die hieraan beantwoordt, kan rekenen op de onvoorwaardelijke bewondering van Van Duinkerken.

Algemeen menselijk

Menselijkheid is na de Beweging van Tachtig en tijdens het interbellum een veelgebruikte literair-kritische maatstaf met diverse connotaties.³⁹ Volgens het woordenboek betekent het “de menselijke natuur”, “redelijkheid, vatbaarheid voor beschaving” en “zachtheid, mededogen”,⁴⁰ maar vallen deze betekenissen gelijk te schakelen en wat is eigenlijk menselijke natuur, redelijkheid, zachtheid? Menselijkheid is blijkbaar een vaag begrip en Van Duinkerken is zich daarvan bewust. Zo constateert hij in de contemporaine kritiek een protest tegen de ontmenselijking in de kunst van A. Roland Holst, maar wat is menselijkheid? vraagt hij zich af. Verstaat men daaronder “het bovenzinnelijke heimwee” en de kracht van de rede, waardoor wij ons bewust zijn van het lot, dan is *Een winter aan zee* volgens hem zeer menselijk.⁴¹

³³Ibidem.

³⁴Vgl. hoofdstuk III, de inleidingen van de paragrafen 2.1. en 2.2.

³⁵DT, 14 februari 1948 [M. Roelants, *Pygmalion*].

³⁶DT, 3 augustus 1936 [B. de Goede, *Tusschen twee vuren*].

³⁷DT, 12 november 1930 [A. Donker, *Fausten en faunen*]. Vgl. hoofdstuk III, paragraaf 3.

³⁸DT, 9 januari 1934 [H. van Booven, *Leven en werken van Louis Couperus*].

³⁹Zie Oversteegen, *Vorm of vent*; vgl. ook E. van Boven, *Een hoofdstuk apart. ‘Vrouwenromans’ in de literaire kritiek 1898-1930* (Amsterdam 1992), met name p. 41-49.

⁴⁰*Van Dale. Groot woordenboek der Nederlandse taal*, deel 2 (Utrecht/Antwerpen 1984, elfde, herziene druk), p. 1692.

⁴¹DT, 7 juli 1938 [A. Roland Holst, *Een winter aan zee*]. In het vervolg van deze beschouwing lijkt hij

“Ik heb met Dirk Coster voldoende gepolemiseerd over de waarde van de menselijkheid om te mogen zeggen, dat ik de verheldering van mijn begrip hierover grotendeels aan de gesprekken tussen hem en mij te danken heb. Zonder dit begrip zou ik om letterkundige geschiedenis niet veel geven. Nu vult ze het grootste stuk van mijn leven.”⁴² Deze woorden zeggen voldoende over de waarde van menselijkheid voor Van Duinkerken's begrip van literatuur. Hoewel hij nergens expliciet de betekenis van ‘menselijkheid’ vermeldt, blijkt uit de context en vooral uit het type besproken auteurs indirect wat hij hieronder meestal verstaat. ‘Menselijkheid’ duidt op al wat eigen is aan het wezen van ieder mens, dat eeuwig en universeel is: “Het menselijke in de kunst is het typische of het exemplarische, datgene wat het eeuwig-menselijke heet.”⁴³ Vaak gaat bij hem – net als bij Coster – menselijkheid dan ook gepaard met het bijvoeglijke naamwoord ‘algemene’, waarmee hij zich profileert als een criticus die zich in een gemeenschap van mensen (en in de traditie) voelt staan en niet zozeer als een individualist die zich van deze gemeenschap (en van de traditie) afzondert. Voor Van Duinkerken is bovendien de toekenning van een religieuze betekenis aan de algemene menselijkheid karakteristiek. In ware zin is ze volgens hem katholiek, ongeacht de al dan niet godsdienstige levensbeschouwing van de betreffende auteur: “Het katholieke levensgevoel is primair een schoon en groot en diep gemeenschapsgevoel. Immers: ‘ik geloof in de heilige katholieke kerk, de gemeenschap der heiligen, de vergiffenis der zonden, de verrijzenis des vleesches en het eeuwige leven’ – zie daar de dogmata eener verheven gemeenzaamheid, die al te zeer verwaarloosd worden door de katholieke litteratoren, en die de ‘andersdenkenden’ ons soms zoo prachtig en zoo spontaan voor het geheugen roepen.”⁴⁴

Zijn persoonlijke voorkeur gaat daardoor uit naar die auteurs, veelal meer vertellers dan stilisten, die vanuit een vertrouwen in de werkelijkheid hun betrokkenheid met de mensen verbeelden en aldus het algemene boven hun eigen individualiteit stellen. Als daarbij tevens een gelovige instelling in hun werk klinkt, genieten zij zijn grootste bewondering. Met name Coolen, die aan het hoofd van de regionale roman staat, heeft een “dorpsbewogen menselijkheid”.⁴⁵ Hij is volgens Van Duinkerken de ideale vertegenwoordiger van een katholiek schrijverschap, een auteur “bij wien de traditioneele denkwijz der Moederkerk een milde tweede natuur is geworden en de bestaansoorzaak van een meesleepende hartelijkheid en een bijna moederlijk begripen”, hetgeen impliceert dat Coolen vanuit de wijsheid van het hart de eenheid van

onder het menselijke ook de erkenning van Roland Holst te verstaan, dat de krachten die het leven groots maken bestaan en dat zij zin hebben. Roland Holst aanvaardt niet de wanhoop van Swinburne, maar houdt zich bij de religieuze wanhoop van Milton. Over de wederzijdse erkenning van Van Duinkerken en Roland Holst en daartegenover het verschil tussen Van Duinkerken en de agnosticus Bloem, zie J.J. Buskes, ‘Roland Holst en Van Duinkerken’, in: *Voorlopig*, 5(1973), nr. 7-8, p. 239-240; ‘Bloem en Van Duinkerken’, in: *Voorlopig*, 8(1976), nr. 3, p. 85-86.

⁴² *Brabantse herinneringen*, p. 274.

⁴³ A. van Duinkerken, *Verscheurde christenheid* (1937, vijfde druk), p. 49.

⁴⁴ DT, 15 juli 1931 [Is. Querido, *Mijn zwerftochten door Jordaan en Donker-Amsterdam*].

⁴⁵ DT, 25 november 1932 [A. Coolen, *De schoone voleinding*]; vgl. ook 28 mei 1932 [H. de Man, *De kleine wereld*], waarin de algemene menselijkheid van Coolen wordt geroemd. Zie ook discussies over de volksroman met Marsman en Ter Braak, die in het vorige hoofdstuk aan de orde zijn geweest (DT, 18 juni 1932 en DT, 5 maart 1939).

boven- en benedennatuur bemint.⁴⁶ *De goede moordenaar* noemt Van Duinkerken het meesterwerk van Coolens techniek, *De schoone voleinding* het meesterwerk van zijn hart, het hoogtepunt van zijn wijsheid.⁴⁷ Tevens prijst hij onder andere op grond van hun oog voor de menselijkheid Is. Querido die als ‘andersdenkende’ een katholiek boek schrijft,⁴⁸ Aart van der Leeuw,⁴⁹ Jos. Panhuysen,⁵⁰ Albert Helman,⁵¹ en ook Frederik van Eeden, die volgens Van Duinkerken weliswaar niet zozeer gedreven is door sociale bekommernis en eerder een ethisch individualist dan een maatschappelijk werker genoemd kan worden, maar die werkt aan zijn menselijkheid.⁵² Over de menselijkheid van J. Slauerhoff is hij dubbelzinnig: enerzijds roemt hij de wereldverachting en onvrede van Slauerhoff als een menselijke trek en valt hij calvinistische Hollanders aan die dit niet begrijpen, anderzijds waarschuwt hij voor het gevaar dat van deze mentaliteit uitgaat.⁵³

Auteurs die op een lager literair plan dan de genoemden staan, kunnen ook van diepe mensenkennis getuigen en oog hebben voor wat hij de algemene menselijkheid noemt. Zij schrijven eigenlijk geen kunst, omdat hun boeken niet voldoen aan de geldende esthetische maatstaven, waarmee Van Duinkerken impliciet op formele eigenschappen doelt. Door hun contact met de werkelijkheid verdienen zij volgens hem echter wél de aandacht van de literatuurkritiek. Voorbeelden zijn boeken van Herbert

⁴⁶DT, 16 december 1931 [A. Coolen, *De goede moordenaar*]. Deze roman zou zwart van noodlotsaanbidding zijn als hij niet zo door en door rooms was, aldus Van Duinkerken. Dat hij deze recensie heeft gebruikt in zijn studie over Coolen, blijkt uit een parafrase van deze uitspraak daarin. Zie A. van Duinkerken, *Antoon Coolen* (1949), p. 53.

⁴⁷DT, 25 november 1932 [A. Coolen, *De schoone voleinding*]. Vgl. DT, 24 februari 1939 [‘Het boekenweekgeschenk’]. Het verhaal ‘Het huwelijk’ van Coolen dat in dit boekenweekgeschenk is opgenomen, behoort volgens Van Duinkerken tot het beste dat hij schreef: het geluk schittert hier door een waas van droefheid.

⁴⁸DT, 15 juli 1931 [Is. Querido, *Mijn zwerftochten door Jordaan en Donker-Amsterdam*]. “Voortreffelijk kroniekje over mijn laatste boek. In uw woord leeft altijd iets, dat onmiddellijk treft en boeit”, aldus Querido op 20 juli 1931 (LM, inv.nr. 238).

⁴⁹DT, 11 februari 1931 [A. van der Leeuw, *De kleine Rudolf*].

⁵⁰DT, 13 mei 1931 [Jos. Panhuysen, *Het geluk*], met name het verhaal ‘De kellner’. Van Duinkerken typeert hem elders als een romancier die gereserveerd tegenover het leven staat, in vergelijking met Coolen, die vertrouwt en Helman, die (destijds nog) wantrouwt. Zie DT, 14 oktober 1932 [Jos. Panhuysen, *Het afscheid*].

⁵¹DT, 9 oktober 1941 [A. Helman, *De rancho der tien mysteries*]. Helman woonde van 1949 tot 1960 in Suriname, waar enkele kunstenaarsvrienden hem kwamen bezoeken, onder wie slechts twee schrijvers, Godfried Bomans en Van Duinkerken. Over de laatste herinnert Helman zich: “Anton van Duinkerken, goede vriend maar ere-huisgast van een Gouverneur die zó vreselijk op zijn borrels bekibbelde, dat Toon tweemaal ‘s daags bij mij het nodige soelaas voor zijn door de tropen aangewakkerde dorst kwam halen.” A. Helman, *Wederkerige portretten* (Zutphen 1985), p. 76.

⁵²DT, 30 september 1932 [F. van Eeden, *Mijn dagboek*].

⁵³DT, 21 mei 1930 [J. Slauerhoff, *Schuim en asch*]. Deze recensie is opgenomen in: D. Kroon, *Maar toen het lag ontdekt, leek het verraad. Opstellen over het proza van J. Slauerhoff* (’s-Gravenhage 1984), p. 17–19. Tevens is in dezelfde bundel zijn recensie over *Het verboden rijk* opgenomen, Idem, p. 52–57. Vgl. A. van Duinkerken, ‘Stemmen over Slauerhoff’ (eerder verschenen in DT, 6 oktober 1936), in: D. Kroon, *Ik had het leven me anders voorgesteld. J. Slauerhoff in vraaggesprekken en herinneringen* (’s-Gravenhage 1981), p. 96–99; idem, ‘J.J. Slauerhoff’, en ‘Slauerhoff en Samain’, in: D. Kroon, *Er bleef toch geen bewijs. Opstellen over de poëzie van J. Slauerhoff* (’s-Gravenhage 1982), p. 148–156; p. 172–175.

Kamp, G. Gonggrijp en Johan Luger. De kloeke roman *De geschiedenis van een minuut* van Kamp noemt hij zelfs een van de meest pakkende en diepst-menselijke prozawerken van de laatste tijd!⁵⁴ Het is voor Van Duinkerken typerend dat hij ook boeken recenseert die hij expliciet op grond van andere dan esthetische redenen de moeite waard acht en die hij bijvoorbeeld als document bespreekt⁵⁵ of waarop hij vooral vanwege het gezellige karakter wijst.⁵⁶

Als Van Duinkerken met betrekking tot de dichtkunst voor het algemeen menselijke pleit, stelt hij dit tegenover de persoonlijke belijdenis, die poëzie volgens hem ook is. In verband met proza spreekt hij weliswaar soms ook over ‘belijdenissen’, maar veel minder vaak en meestal zijn dit belijdenissen van een boodschap die buiten de persoonlijke aard van de auteur ligt. Wanneer hij poëzie bespreekt, wordt belijdenis meestal gebruikt in de zin van ‘persoonlijke zielsbelijdenis’.⁵⁷ Het is dan ook logisch dat hij poëzie altijd in direct verband met de aard van de dichter leest, want: “Alle dichten is een verhevigd of verinnigd spreken, n.l. in dezen zin, dat alvorens de gewone mededeelingstaal zich schikt in de orde der poëzie, ergens in het gewaarwordingsleven of in het bewustheidsleven van den dichter een verheviging moet hebben plaats gevonden.”⁵⁸

Hoewel de dichter spreekt vanuit zijn individuele zielsgesteldheid, moet het hem in de poëzie niet alleen hierom gaan. Het gaat uiteindelijk om een universele schoonheid en om haar te bereiken is een zekere mate van zelfverloochening vereist. Wie blijft steken in persoonlijke smart of welbehagen, verdient dus niet zijn goedkeuring. Zo reageert hij op de getourmenteerdheid van Henri Bruning: “Ik pleit niet voor een onpersoonlijke en onaandoenlijke dichtkunst, maar voor eene, waarin de dichtende persoonlijkheid zich tot de schoone gemeenzaamheid van het algemeen-menschelijk gevoel verloochent.”⁵⁹ Dat een loutere vertolking van algemene menselijkheid even-

⁵⁴DT, 24 oktober 1934 [H. Kamp, *De geschiedenis van een minuut*]; DT, 4 mei 1932 [J. Luger, *De kleine misdaad voor den politierechter*]; DT, 9 mei 1935 [G. Gonggrijp, *De blanke tijger*].

⁵⁵Dit geldt voor met name de boeken van de maatschappelijk geëngageerde auteur Jef Last, maar ook voor *De hoorn schalt* van Antoon Thiry (DT, 20 april 1932), *Schipbreuk te Luik* van Jacob Hiegentlich (DT, 9 februari 1939), *Het ‘Oude-Werelt’ proces* van Herman Besselaar (DT, 8 mei 1948) en *Twee vrienden* van August Vermeylen (DT, 12 maart 1949).

⁵⁶“Gezellig” duidt vooral op *Het eethuis* (DT, 2 september 1931) en *Moord!* (DT, 30 december 1931) van A. Defresne. Andere kwalificaties die hij expliciet onderscheidt van esthetische kwalificaties behorend tot de romanliteratuur, kent hij toe aan *De heiligen van Sichem* van Ernest Claes, een “herberg-aardigheid” (DT, 16 januari 1932); de “schlager” *Wampie* van A. den Doollaard (DT, 6 april 1930); het “kookboek” *Culinaire tierelantijnen* van J.W.F. Werumeus Buning (DT, 17 april 1934) en een “kostelijke studentengrap”, de *Memoires of gedenkschriften van mr. P. Bas* van Godfried Bomans (DT, 4 februari 1937).

⁵⁷Dit is expliciet het geval in bijvoorbeeld DT, 24 april 1934 [H. Roland Holst, *Tusschen tijd en eeuwigheid*]; DT, 6 juli 1936 [E. Dronckers, *Stil-aan bereid*]; DT, 12 januari 1937 [M. Vos, *De eeuwige strijder*]; DT, 19 januari 1941 [F. van Leeuwen, *Wederkomst*]; DT, 30 september 1947 [P.N. van Eyck 60 jaar]; DT, 23 oktober 1947 [‘Reninca in Amsterdam’]; DT, 15 mei 1948 [R. Franquinet, *De wijnstok en de sintels*]; DT, 14 oktober 1948 [B. Voeten, *Suite in december*]; DT, 25 november 1948 [M. Bouhuys, *Ariadne op Naxos*]; DT, 12 mei 1949 [W. Hessels, *Con sordino*]; DT, 18 augustus 1950 [G. den Brabander, *Curve*].

⁵⁸DT, 8 mei 1936 [V.E. van Vriesland, *Herhalingsoefeningen*].

⁵⁹DT, 1 juli 1931 [H. Bruning, *Het verbond*]. Vgl. A. van Duinkerken, *Waarom ik zo denk...* (1948),

min tot kunst leidt, laat Maarten Vrolijk zien. Als tegenwicht spoort Van Duinkerken hem aan zich door eigen ervaringen te laten vormen: "Hoe exclusiever hij spreekt namens zichzelf, hoe meer overtuigingskracht er van hem uitgaat."⁶⁰ Het gaat dus om een juiste verhouding, een evenwicht tussen een individuele zelfbelijdenis en een algemeen-menselijke dichtkunst.

Dit evenwicht wordt verwoord in wat Van Duinkerken de "ascese der schoonheid" noemt, hetgeen volgens hem het esthetische dogma weergeeft van J.W.F. Werumeus Buning. Volgens deze dichter betekent de dichtkunst méér dan de dichter en is de beste dichter altijd nog maar het instrument van een natuurlijke genade.⁶¹ Wanneer Van Duinkerken probeert naar aanleiding van *Porta Nigra* Marsmans voorstelling van het dichterschap te verwoorden, verdedigt hij in feite zijn eigen opvatting van het dichterschap als een vorm van ascese, een tijdelijke afsluiting van het wereldgewoel en een inkeer tot de droom om van daaruit het algemeen-menselijke te bereiken.⁶² Ofschoon Marsman in deze bundel wanhopig zijn afkeer van reëel-menselijke bestaansvoorwaarden verwoordt, verdedigt Van Duinkerken hem toch tegenover allen die deze dichter daarom onvruchtbaar achten. Marsmans ascese is geen teken van maatschappelijk defaitisme, zoals men wellicht veronderstelt, maar van zijn "poëtische levenswil". De regels 'Neen, het is nog geen nacht – twee of drie staan er nog op wacht' beschouwt Van Duinkerken als de kern van de betekenis van het dichterschap volgens Marsman: "Voor hem is de dichter vooral de behoeder van de innerlijke vlam

p. 182. Bruning, die hier duidelijk niet aan dit ideaal beantwoordt, is het niet eens met deze beoordeling. In DT, 9 juli 1931 wijst hij erop dat zijn kritieken niet zijn gebaseerd op getourmenteerdheid, maar vooral op de artistieke prestatie van de besprokenen; dat hij volgens Van Duinkerken gewoonlijk zijn verzen met vaste hand beheerst én poëzie nauwelijks als kunst verstaat, hetgeen volgens hem niet met elkaar rijmt; dat hij niet mag worden vereenzelvigd met wat in de derde regel van 'Franciscus tocht' staat en vooral niet met het actieve 'kwellend': 'gekweld en kwellende, meende hij, dwaalde hij heen'. In een naschrift bevestigt Van Duinkerken zijn eigen gelijk van het eerste punt, in elk geval wat Brunings bespreking van *Roofbouw* betreft, waarin zijn eigen getourmenteerdheid de overhand heeft; hij wijst erop dat hij schreef dat Brunings belangstelling voor poëzie als kunst gering schéén; hij blijft erbij dat Bruning zich in zijn poëzie vaak heeft voorgesteld als gekweld. Zijn opmerking betrof niet 'kwellende', maar hij moet ook constateren dat hij Bruning nooit heeft kunnen betrappen op de vrees iemand te kwellen, integendeel. Tenslotte besluit hij de polemieken met erop te wijzen dat hij de meeste gedichten van Bruning bewondert, maar herhaalt hij nogmaals het bezwaar van een te grote belangstelling voor zichzelf, "ja, ik acht het door Bruning's reactie bevestigd".

⁶⁰DT, 9 februari 1941 [M. Vrolijk, *Donker, zon en golven*].

⁶¹DT, 16 november 1940 [J.W.F. Werumeus Buning, *Dagelijksch brood*; DT, 4 mei 1941 [Idem, *Verzamelde gedichten*]. Zelfverloochening van een dichter die zich laat leiden door een natuurlijke genade, komt overeen met wat Van Duinkerken elders nederige zelfgenoegzaamheid noemt: dit is de houding van bijvoorbeeld Fra Angelico en Hadewijch, die door contact met een extern object een ander (beter, zo wordt geïmpliceerd) soort zelfgenoegzaamheid kenden dan de negentiende-eeuwse individualisten. In de moderne tijd is de goddelijke zelfgenoegzaamheid volgens Van Duinkerken verdord tot een domme en duffe kunstenaarsijdelheid. Vestdijk daarentegen is in het geheel niet zelfgenoegzaam: hij heeft echter niets anders dan zichzelf, waardoor hij verbitterd raakt.

⁶²DT, 17 augustus 1936 [S. Vestdijk, *Kind van stad en land*].

⁶³Vgl. A. van Duinkerken, *Ascese der schoonheid. Een commentaar op de poëzie van A. Roland Holst* (1945). W.H. Stenfert Kroese gaat in tegen de vergelijking die Van Duinkerken hier trekt tussen christelijke mystiek en dichterschap. W.H. Stenfert Kroese, *De mythe van A. Roland Holst*, Amsterdam 1951. Vgl. hoofdstuk II, p. 98.

der ziel en in dezen tijd, die alle persoonlijke begeestering zoekt te smoren in collectieve partijdigheid, en die den oorspronkelijken mensch gewelddadig wil onderwerpen aan een hatelijk en dom confectieprogram, is het zeker niet zinloos, zulk een opvatting omtrent het wezen van het dichterschap te huldigen en te verdedigen,”⁶³ wat Van Duinkerken zelf dan ook bij deze doet. Wat bij deze waardering een doorslaggevende rol speelt, is zeer waarschijnlijk de opening in Marsmans levensbeschouwing, die Van Duinkerken aantreft in ‘Straatzanger te Amalfi’ en ‘Zinkend schip’. Hier ontwaart Marsman volgens Van Duinkerken nieuwe mogelijkheden in een gerijpte levensbeschouwing die zich naar het eeuwige richt, naar dat wat van de ziel is, een ideaal dat aan Albert Verwey doet denken. Nadat hij een vergelijking heeft gemaakt tussen de ascetische levensdorheid van de mysticus en de stilte van de dichter die de voorbereiding van “het nieuwe zingen” kan worden, besluit Van Duinkerken hoopvol dat het niet ‘uit’ is met Marsman.⁶⁴

Dichters die via hun zelfbelijdenis getuigen van algemene menselijkheid, verdienen dus zijn voorkeur. Vooral de verzen van Ed. Hoornik zijn zowel zeer persoonlijk doorleefd als ook getuigend van het algemeen-menselijke bestaan.⁶⁵ Vanwege Hoorniks christelijk communistische levenshouding noemt Van Duinkerken hem een katholiek dichter,⁶⁶ wat hem niet in dank is afgenomen door Cola Debrot, naast Hoornik en Han G. Hoekstra oprichter van *Criterium*. Debrot verzet zich heftig tegen objectivistische essayisten, “van wie Van Duinkerken de botste, meest arrogante representant is. Het zou een onmogelijkheid zijn Van Duinkerken aan zijn verstand te brengen, dat zijn eenvoudige schema’s voor niemand gelden (wat voor geniale vondst is dat, Hoornik een katholiek auteur te noemen?), maar vooral voor den dynamischen kunstenaar missen zij iedere gelding”.⁶⁷ Debrot verantwoordt in het betreffende artikel het programma van *Criterium*, dat deels een voortzetting van *Forum* betekent, namelijk voorzover het zich tegen de verheerlijking van “metafysische literatuur” verzet, maar dat deels ook aan de eenzijdigheid van *Forum* wil ontkomen. Hij schildert Van Duinkerken af als iemand die de drijfveren van de hartstochtelijke kunstenaar onderschat en onschadelijk probeert te maken. Van Duinkerken “verklapt wat hij uit boeken en de herbergen weet, steeds afstootelijk werkend op ieder, die een afkeer heeft van de lichte ontroerbaarheden, veralgemeeningen en gemeenplaatsen van een oppervlakkig mensch (kwalijske eigenschappen, die Van Duinkerken weinig complimenteaus aan Westbrabant toeschrijft)”.⁶⁸ In elk geval slaat Van Duinkerken tegenover Hoornik de spijker op de kop, wanneer hij uit diens verzen het christelijk communisme als drijfveer licht. In een terugblik typeert Hoornik zichzelf destijds als een “religieus socialist. Van huis uit katholiek en sociaal bewogen, droomde ik van een samengaan van christendom en communisme. De deugden van naastenliefde en barmhar-

⁶³DT, 18 maart 1937 [H. Marsman, *Porta Nigra*. Vierde druk].

⁶⁴Ibidem. Vgl. DT, 3 oktober 1934 [H. Marsman, *Porta Nigra*]: deze recensie wordt afgesloten met het beeld van de Phoenix die telkens weer opvliegt uit de as. Marsman zelf heeft geen hoge dunk van Van Duinkerken als poëzielezer noch als psycholoog. Zie hoofdstuk III, p. 132.

⁶⁵DT, 18 januari 1939 [Ed. Hoornik, *Ex tenebris*]; 25 januari 1952 [Idem, *Het menselijk bestaan*].

⁶⁶DT, 21 juni 1939 [‘Hoornik als katholiek dichter’].

⁶⁷C. Debrot, ‘Antwoord aan de heeren’, in: *Criterium*, 1(1940), nr. 3-4 (mei), p. 166-177, p. 175.

⁶⁸Ibidem, p. 173.

tigheid waren mij met de paplepel ingegoten; het evangelie en pauselijke encyclieken leerden me dat er ook een stuk maatschappijleer en sociaal verantwoordelijkheidsbesef in het christendom steekt”.⁶⁹ Overigens ziet Van Duinkerken in het geheel niet voorbij aan het feit dat Hoornik geen godsdienstig temperament heeft: “Een stuk godsdienstig temperament heeft Hoornik niet. Zuiver godvruchtige lyriek zal men dan ook van hem niet geregeld mogen verwachten. De geestelijke verschijnselen, die hem het krachtigst boeien, behoren niet tot de wereld van het metaphysieke, maar tot de wereld van het psychologische. Hierbij is aan het psychopathologische een groote ruimte gelaten.”⁷⁰ Van Duinkerken komt op deze kwestie tussen hem en Debrot terug in een recensie over *De erfgenaam*. Nogmaals wijst hij erop dat Hoornik een dichter van christelijke traditie is: “Cola Debrot vindt het onzin, dat men Hoornik een ‘katholiek dichter’ zou willen noemen, als ware hiertoe alleen een lofzang op Sint Joseph of een gebed om nederigheid de gereede aanleiding. Wie beter weet, kan echter het werk van den dichter Hoornik verstaan als voortkomstig uit een gemoedswereld, die van het katholieke voelen geheel doordeesemd is. Ook in dit opzicht is hij een erfgenaam.”⁷¹

Andere dichters die een persoonlijke zelfbelijdenis paren aan een religieuze gevoeligheid, zijn Karel van de Woestijne, volgens Van Duinkerken de grootste katholieke dichter der Nederlanden,⁷² P.C. Boutens,⁷³ Hendrik de Vries, die, ofschoon zelf niet katholiek, het katholieke karakter van de Spaanse copla's – de felheid en het allesbehalve zalvende en prekerige karakter – zeer goed heeft aangevoeld,⁷⁴ Jan Campert,⁷⁵ Willem de Mérode,⁷⁶ Jan H. Eekhout,⁷⁷ Gabriël Smit⁷⁸ en Henriëtte Roland Holst.⁷⁹ Dichters bij wie niet zozeer de religieuze gevoeligheid, maar wel de aandacht voor het

⁶⁹Uit: ‘Schriftelijk interview Martien J.G. de Jong, 1969’, geciteerd in Bouhuys, *Het is maar tien uur sporen naar Berlijn*, p. 34.

⁷⁰DT, 21 juni 1939 [‘Hoornik als katholiek dichter’].

⁷¹DT, 9 maart 1941 [Ed. Hoornik, *De erfgenaam*].

⁷²DT, 4 februari 1931 [J. Eekhout, *Herinneringen aan Karel van de Woestijne*]; 14 november 1933 [*Karel van de Woestijne*]. Van Duinkerken noemt hem de grootste katholieke dichter in DT, 23 maart 1932 [J. Eekhout, *Een inleiding tot Karel van de Woestijne*].

⁷³DT, 19 december 1931 [P.C. Boutens, *Bezonnen verzen*]. Van Duinkerken betreurt het dat het gedicht ‘Moeder van barmhartigheid’ niet door een katholiek is geschreven. Eerder had hij reeds vermeld dat van heidendom bij Boutens geen sprake is, want er is geen heidendom als de ziel waarlijk aan zichzelf ontstijgt, aldus Van Duinkerken. Zie DT, 20 februari 1930 [1870 – 20 februari – 1930].

⁷⁴DT, 30 maart 1932 [H. de Vries, *Spaansche liederen*]; 7 juni 1947 [Idem, *Toovertuin*].

⁷⁵DT, 6 januari 1937 [J. Campert, *Vermilderd landschap*]; DT, 30 juli 1941 [idem, *Huis en herberg*]; DT, 15 januari 1948 [idem, *Verzamelde verzen*]. Campert werd vaak als een epigoon van Boutens beschouwd, waardoor men hem niet hoog aansloeg, aldus Van Duinkerken naar aanleiding van *Verzamelde verzen*. Hij prijst daarentegen Camperts religieuze gevoeligheid en diens persoonlijke overweging van het geheim van de menswording, allermint dogmatisch, maar met een eerbiedige voorstellingskracht die men bij leerstellende christenen graag vaker zou aantreffen.

⁷⁶DT, 23 februari 1937 [W. de Mérode, *Tusschen ploeg en sikkel*]; vgl. DT, 21 maart 1935 [Idem, *Der-tig psalmen*].

⁷⁷DT, 7 oktober 1938 [J.H. Eekhout, *Hafische strofen*].

⁷⁸DT, 17 september 1946 [G. Smit, *Spiegelbeeld*]. Vgl. A. van Duinkerken, ‘Bij de poëzie van Gabriël Smit’, in: *Onderlinge verstandhouding* (1955), p. 69–78.

⁷⁹DT, 2 oktober 1948 [H. Roland Holst, *In de webbe der tijden*].

algemeen-menselijke wordt opgemerkt en geprezen, zijn J.M.W. Scheltema,⁸⁰ Victor E. van Vriesland⁸¹ en Richard Minne.⁸²

Mannelijk en vrouwelijk

“Vrouwen worden in hun zijnswijze sterk bepaald door de dingen van hunnen alle-daagschen omgang. (...) Mannen zijn meer overal eender. Daar is met 'n man eigenlijk niet veel te doen. Hij is ongeneeslijk man. Maar een vrouw is een mensch met oneindige mogelijkheden, waarop het leven speelt als een virtuoos op een viool; iedere snaar gehoorzaamt voor eigen gelegenheid en als het allemaal goed accordeert, geeft het een prachtige muziek met alle vreugd en alle smart daarin van heel de wereld. Dat haalt het leven niet uit een man! Nooit zoo diep en zoo donker en zoo huppelend-vroolijk en zoo intens in extaze!”⁸³ Dat Van Duinkerken een onderscheid maakt tussen mannen en vrouwen moge duidelijk zijn: mannen zijn overal gelijk, terwijl vrouwen veel meer verschillen. In de sterkere individualiteit van vrouwen en hun afhankelijkheid van de omgeving vindt hij tevens een verklaring voor de afwezigheid van schrijfsters in de literatuurgeschiedenis: “Zelden gebeurt het, dat een vrouwenstem rijker van draagkracht is dan de stem van een man. Maar in Nederland heeft deze zeldzame schoonheid een eigen plaats in de ontwikkeling der dichtkunst, en juist omdat vrouwen, door haar scherper individualiteit, doorgaans geen school maken en nauwelijks volgelingen dulden, staan daar in hooge eenzaamheid die drie offervaardige dienaressen van hun ideaal verheerlijkt in hun zingend vrouwenleed.”⁸⁴

Met deze uitspraken lijkt hij op de meeste critici uit zijn tijd, die vrouwelijke auteurs niet in staat achtten te voldoen aan datgene wat destijds gold als een van de voornaamste eisen voor verhalend proza: het algemeen-menselijke laten zien. Dat kan alleen door middel van een grote mannelijke figuur, een representatief karakter, aldus bijvoorbeeld Dirk Coster.⁸⁵ Of bij Van Duinkerken het vrouwelijke het algemeen-menselijke uitsluit, valt nog te bezien. Hieronder gaat het om de positieve betekenis die hij toekent aan het mannelijke en het vrouwelijke.

Hoewel hij nergens expliciet vermeldt wat mannelijk betekent, staat deze eigenschap bij hem impliciet in verband met algemene menselijkheid, gepaard gaande met een vitale levenshouding zoals die verbeeld is in Marsmans regel ‘Groots en meeslepend wil ik leven’. Een boek met een mannelijk karakter kent echter daarenboven de tucht van het verstand en van de vorm en is meestal een creatie van een mannelijke auteur. Een uitzondering vormt de studie van Henriëtte Roland Holst over Tolstoj, “een

⁸⁰DT, 29 mei 1948 [J.M.W. Scheltema, *Chansons, gedichten en studentenliederen*].

⁸¹DT, 2 augustus 1949 [V.E. van Vriesland, *Drievoudig verweer*].

⁸²DT, 11 december 1951 [Naar aanleiding van de zestigste verjaardag van Richard Minne].

⁸³DT, 13 januari 1933 [A.A.L. Graumans, *Radiovertellingen van d'n Dre*].

⁸⁴DT, 24 april 1934 [H. Roland Holst, *Tusschen tijd en eeuwigheid*]. Van Duinkerken doelt hier op Anna Bijns, Hadewijch en Henriëtte Roland Holst, het trio van de grootste Nederlandse schrijfsters: Anna Bijns de strijdbare gelovige, Hadewijch de mystica en Henriëtte Roland Holst de ontgoochelde priesteres van de nieuwe mensheid. Vgl. DT, 16 oktober 1936 [A. Romein-Verschoor, *Vrouwenspiegel*].

⁸⁵Zie bijvoorbeeld D. Coster, ‘De schoonheid van het dagelijksche leven’, in: *Verzameld proza* (Arnhem 1930, tweede druk), p. 105–163. Vgl. Van Boven, *Een hoofdstuk apart*, p. 219.

sterk, een mannelijk stuk werk”, dat nergens een pathologische sentimentaliteit aan Tolstoj toeschrijft.⁸⁶ Hoewel hij de volgende uitspraak in de context van de discussie over het stichtelijke en literaire karakter van devotieliteratuur doet, blijkt hieruit het belang dat hij aan ‘oprechte mannentaal’ hecht: op de eerste plaats moet de letterkunde letterkunde zijn, “speciaal geschreven ter bereiking van de schoonheidsontroering, die door middel der taal wordt gegeven. Dit heeft met stichting of ontstichting totaal niets te maken. Maar zij moet ook de taal zijn van een oprecht man, die niet gaat zitten liegen om de dingen mooier te maken dan ze zijn. (...) Als oprechte mannentaal van iemand, die mij goede en ware dingen wil zeggen, omdat hij het best met mij meent, een diepen indruk op mij maakt, kan het mij zelfs niet meer schelen, of ik den spreker een litterator mag noemen of niet. Ik heb het dan niet meer over litteratuur. (...) Ik waardeer het boek van Pater Molenaar ook niet als litteratuur. Ik waardeer het misschien het meest, omdat het heelemaal geen litteratuur wil zijn”.⁸⁷

De volgende schrijvers worden mannelijk genoemd: Coolen (warme mannenstem),⁸⁸ Den Doolaard⁸⁹ en Van Eeden (heeft zich ontwikkeld van jongenstaal naar onversierde mannenstijl).⁹⁰ Onder dichters geldt dit voor Martien Beversluis,⁹¹ Marsman,⁹² A.J.D. van Oosten (mannelijke aanhankelijkheid aan beleden beginzelen),⁹³ J.W.F. Werumeus Buning (mannelijke hartelijkheid)⁹⁴ en Michel van der Plas.⁹⁵ Twee dichters noemt hij onder meer op grond van hun mannelijke stem van belang voor de katholieke poëzie: Gerard Wijdeveld, die een mannelijk dichter belooft te worden, omdat hij het mannelijke zielsleven in gedragen en mannelijke taal vertolkt⁹⁶ en Ernest Michel, van wie Van Duinkerken *Ex paradiso* aanvankelijk bekritiseert, maar wiens aanleg hij mannelijk en hoopgevend noemt. Hij sluit de recensie dan ook af met de woorden: “Dat een dóór-en-dóór katholieke inspiratie in Nederland een nieuwe, mannelijk-stoere stem krijgt, is de voornaamste boodschap van ‘Ex paradiso’, door Ernest Michel.”⁹⁷ Dat mannelijk ook ‘mild’ kan betekenen blijkt uit zijn oordeel over het verhaal ‘Larrios’ in de bundel *Schuim en asch* van Slauerhoff, waarvan Van Duinkerken de “mannelijke mildheid” waardeert.⁹⁸

⁸⁶DT, 18 maart 1931 [H. Roland Holst, *Tolstoj*]. Hoewel Annette von Droste-Hülshoff buiten deze studie valt, is het toch de moeite waard zijdelings te wijzen op de waardering van Van Duinkerken voor deze “grootste dichteres van de Duitse literatuurgeschiedenis”, die volgens hem liever een man zou zijn geweest en die hij vergelijkt met Chateaubriand, Newman, Novalis en Gezelle. Haar mannelijkheid leidt hij zowel af uit haar aanslag op het instrument van de taal als uit haar verbeeldingswereld, waarin de vrouwelijke gevoelssterheid soms bijna schrijnend aandoet, aldus Van Duinkerken. Zie DT, 10 januari 1947 [‘Annette von Droste-Hülshoff. Voor 150 jaar geboren’].

⁸⁷DT, 25 juni 1932 [M. Molenaar MSC, *Mechtild de Begijn*].

⁸⁸DT, 11 december 1939 [A. Coolen, *Het donkere licht*].

⁸⁹DT, 27 augustus 1932 [A. den Doolaard, *De wilden van Europa*].

⁹⁰DT, 23 september 1932 [F. van Eeden, *Mijn dagboek*].

⁹¹DT, 26 november 1931 [M. Beversluis, *Genôch; De belzenblazer*].

⁹²DT, 3 oktober 1934 [H. Marsman, *Porta Nigra*].

⁹³DT, 9 juli 1932 [A.J.D. van Oosten, *De wonderlijke weg*].

⁹⁴DT, 4 mei 1941 [J.W.F. Werumeus Buning, *Verzamelde gedichten*].

⁹⁵DT, 24 september 1949 [M. van der Plas, *Going my way*].

⁹⁶DT, 1 april 1936 [G. Wijdeveld, *Het voorschot*].

⁹⁷DT, 22 april 1931 [E. Michel, *Ex paradiso*].

⁹⁸DT, 21 mei 1930 [J. Slauerhoff, *Schuim en asch*].

Vrouwelijk kan een enkele keer evenals mannelijk de betekenis van algemeen-menselijk en vitaal hebben, maar heeft dan wel een andere connotatie vanwege de betrekking op schrijfsters.⁹⁹ Zo wordt bijvoorbeeld Henriëtte van Eyk weliswaar gekarakteriseerd als “een gezonde jonge vrouw met sterke longen” en met een hartelijke spotlach, maar ze kent gelukkig niet de satyrische inslag van bijvoorbeeld Jonathan Swift, want die is voor een jonge vrouw weinig gewenst.¹⁰⁰ Henriëtte Roland Holst kent in haar sociale bewogenheid een “vrouwelijk meegevoel” met gedetineerden of een ontroerde vrouwelijke mildheid.¹⁰¹ Het karakter van haar werk is vooral menselijk en nadert het mannelijke, zoals ook de studie over Tolstoj al liet zien.

Meestal heeft vrouwelijk echter een betekenis die specifiek aan vrouwen toebehoort, waarbij Van Duinkerken denkt aan individualiteit, gratie, verfijning, zorgzaamheid en mededogen, die hij positief beoordeelt. Zo stelt hij voor *Het huis in de hitte* van Annie Salomons in te delen bij de jongere katholieke letterkunde als vrouwelijke aanvulling op zoveel mannelijk en strijdbaar proza.¹⁰² Dit verhaal kent volgens hem bladzijden met een sfeer van typisch Nederlandse vrouwelijkheid, die hij associeert met verfijning en huiselijk geluk. De bloemlezing die ter gelegenheid van haar 65ste verjaardag verschijnt noemt hij “hulpeloos-vrouwelijk van directheid en juist hierdoor, zelfs in de weemoed soms, wereldvergetenverrukkelijk”.¹⁰³ Haar gevoelvolle verteltrant en vrouwelijke zorgzaamheid lijkt hij te prefereren boven de nuchtere, sierloze taal van Beb Vuyk, die hij niet direct associeert met het vrouwelijke.¹⁰⁴ De volgende schrijfsters typeert hij positief en expliciet als vrouwelijke auteurs: Albertine Steenhoff-Smulders (verfijning van het vrouwelijke gevoel),¹⁰⁵ Jeanne van Schaik-Willing (vrouwelijke gratie),¹⁰⁶ Jo Boer (zuiver vrouwelijk meegevoel)¹⁰⁷ en Nine van der Schaaf (eigenaardig voorbeeld van een vrouwelijke auteur die zich achter de strijklank en de wastobbe ontwikkelt tot een onvervangbare zelfstandigheid).¹⁰⁸ Bij de dichters zijn dit Hélène Swarth, die een vrouwelijk natuurlijk gevoel ver-

⁹⁹Dat Van Duinkerken met betrekking tot schrijfsters meestal op zoek is naar het vrouwelijke en niet voldaan is als de vrouw vooral ‘mannelijke’ eigenschappen toont, blijkt duidelijk uit een bron die weliswaar buiten het directe corpus van deze studie valt, maar die te tekenend is om hier onvermeld te laten. In zijn inleiding van *Dichters uit de tijd der Contrareformatie* (1932) beschrijft hij de ontwikkeling van de onvrouwelijke dichteres Anna Bijns, voor wie aanvankelijk geen schoonheid, vertederend of poëzie in engere zin bestond: “Het eenig-vrouwelijke in haar optreden is het onstuimig geworden moeder-instinct, waarmee ze haar bedreigde waarheid verdedigt. Dit instinct faalt niet in het gevecht.” (p. 18). Later, na een innerlijke loutering, blijkt ze toch vrouw te zijn en zuiver-vrouwelijke gevoelens te vertolken: “Ze heeft van de wereld afstand gedaan en berust, maar de teederste neigingen van haar natuur niet versmoord.” (p. 20).

¹⁰⁰DT, 6 januari 1933 [H. van Eyk, *De kleine parade*].

¹⁰¹DT, 2 oktober 1948 [H. Roland Holst, *In de webbe der tijden*]; DT, 23 december 1949 [Idem, *Het vuur brandde voort*].

¹⁰²DT, 4 juli 1933 [A. Salomons, *Het huis in de hitte*].

¹⁰³Het betreft de bundel *De ongerepte droom*. DT, 24 juni 1950 [‘Annie Salomons 65 jaar’].

¹⁰⁴DT, 22 februari 1940 [B. Vuyk, *Het laatste huis van de wereld*].

¹⁰⁵DT, 23 januari 1934 [A. Steenhoff-Smulders, *Eene abdisse van Thorn; Jan van Arkel; Jacoba van Beieren*].

¹⁰⁶DT, 24 januari 1935 [J. van Schaik-Willing, *Sofie Blank*].

¹⁰⁷DT, 30 november 1939 [J. Boer, *Wereldtentoonstelling*].

¹⁰⁸DT, 30 september 1950 [N. van der Schaaf, *Eveline*].

woordt,¹⁰⁹ Jo Kalmijn, wier bundel de aangenaamste trekken van een Hollandse vrouw vertoont,¹¹⁰ en Clara Eggink, vertolkster van sentimenten van menige heden-daagse vrouw.¹¹¹

Dergelijke positieve eigenschappen worden negatief beïnvloed als vrouwen sociaal en politiek ageren, hetgeen Van Duinkerken met een argwanend oog beschouwt. Dit is bijvoorbeeld het geval bij Albertine Steenhoff-Smulders, van wie Van Duinkerken de overgang naar de inzet voor het vrouwenvraagstuk betreurt: “Zóó hoog kan men echter de beteekenis van dit vraagstuk niet aanslaan, zóó vurig kan men niet verlangen, dat de meest talentvolle vrouwen zich zullen wijden aan de belangen der vrouw, of men moet dezen overgang van het eene ideaal naar het andere blijven betreuren.”¹¹² Elders stelt hij naar aanleiding van de tendensroman *Vrouwenkruistochten*, dat het belang van de inzet voor het vrouwenvraagstuk de heldhaftigheid van een huisvrouw met kinderen veronachtzaamt. Voorzichtig voorspelt hij dat er misschien hierna wel een nieuwe kruistocht zal ontstaan om de vrouw te herstellen in haar huishoudelijke rechten en haar te ontslaan van de stemplicht.¹¹³ Hij is dan ook blij dat Beb Vuyk ondanks haar verontwaardiging over misstanden geen “agitatrice” is geworden.¹¹⁴ Merkwaardigerwijs klinkt hiertegenover wel enige spijt, als hij moet constateren dat de verklaring van het kleine aantal dichtersessen tijdens het begin van de jaren dertig misschien ligt in de sociale roeping van vrouwen (waarmee hij hier de zorg voor het gezin bedoelt), waardoor hun artistieke talent zich niet kan ontwikkelen.¹¹⁵

Een vrouwelijke toon kan ook eigen zijn aan schrijvers en leidt dan tot boeken met een gaaf en intiem karakter. Hiervan zijn vooral de vrouwelijke boeken *De kleine Rudolf* van Aart van der Leeuw en *Een zwerver verliefd* van Arthur van Schendel voorbeelden: “Ze zijn niet grootsch, dat is waar, doch ze zijn werkelijk gaaf en het lijkt wel, of hun teedere sfeer, die niet heelemaal een droomsfeer is, maar die toch, vlak bij de werkelijkheid, zich eenigszins vreemd houdt aan de realiteit, iets van het diepste Hollandsche wezen omhult. (...) Dezen sfeer beperkt den mensch, die erin leeft, maar zij reinigt zijn leven van de luidruchtigheid en de geheime streefzucht naar klein eigenbelang.”¹¹⁶ Vanwege deze eigenschappen noemt hij Van der Leeuws *De kleine Rudolf* en Van Schendels *Jan Compagnie* in 1932 de twee gaafste boeken van de laatste tijd, die men als “lieve vrouwen” bemint.¹¹⁷ Een ‘lieve vrouw’ blijkt hier echter ook klassiek en monumentaal te kunnen zijn, een “stuk gezondheid” waardoor men zich ster-

¹⁰⁹DT, 5 maart 1930 [H. Swarth, *Avonddauw*]; DT, 23 oktober 1936 [Idem, *Wijding*]. De artikelen die hij over haar in *De Tijd* heeft geschreven waren aanvankelijk geselecteerd om opgenomen te worden in de *Verzamelde geschriften*. Dit valt af te leiden uit een mapje met ‘resterende artikelen’, dat zich in het Letterkundig Museum bevindt.

¹¹⁰DT, 20 januari 1937 [J. Kalmijn, *Langs den weg*].

¹¹¹DT, 18 juli 1938 [C. Eggink, *Het schiereiland*].

¹¹²DT, 23 januari 1934 [A. Steenhoff-Smulders, *Eene abdisse van Thorn; Jan van Arkel; Jacoba van Beieren*].

¹¹³DT, 9 juli 1930 [J. van Ammers-Küller, *Vrouwenkruistochten*].

¹¹⁴DT, 22 februari 1940 [B. Vuyk, *Het laatste huis van de wereld*].

¹¹⁵DT, 30 januari 1932 [J. van de Putte, *Mijn hart is niet hier*].

¹¹⁶DT, 20 augustus 1932 [A. van der Leeuw, *Verspreid proza*].

¹¹⁷DT, 21 oktober 1932 [A. van Schendel, *Jan Compagnie*]. Vgl. DT, 11 februari 1931 [A. van der Leeuw, *De kleine Rudolf*].

ker voelt leven, zoals *Jan Compagnie* wordt gekarakteriseerd.¹¹⁸ Uit zijn voorkeur voor dit 'klassieke, monumentale werk' en voor *Het fregatschip Johanna Maria*, blijkt dat hij Van Schendel vooral waardeert als deze afstand neemt van zijn "vrouwelijke mijmerwijsheid", die vooral doorschemert in *Florentijnse verhalen* en in *Een eiland in de Zuidzee*.¹¹⁹

Een vrouwelijke toon bij schrijvers wordt dus niet volmondig gewaardeerd. Soms dreigen vrouwelijke eigenschappen de mannelijke sterkte van de schrijver te verdringen, waar Van Duinkerken enigszins ambivalent tegenover staat. Dit blijkt bijvoorbeeld uit zijn mening over de stijl van de dichter Paul de Vree. Naar aanleiding van een motto bij één van diens gedichten, merkt hij op dat in deze dichtkunst de curve overheerst, zoals in de architectuur van het rococo de krul: "Dat het met alle poëzie zoo zou moeten zijn, is zeker geen wet, maar deze overheersching van de curve, na-deelig voor de sterke en mannelijke gevoelens, kan aan de dichtkunst een bijzondere gracie verleen." ¹²⁰ Ook in zijn oordeel over de late gedichten van Jac. van Looy klinkt de spanning tussen vrouwelijke en mannelijke eigenschappen door: zij zijn stil, ingekeerd en deemoedig en tóch vergeet men geen ogenblik dat het een man is die ze schrijft.¹²¹

Gezond, hartelijk en humoristisch

Literatuur met gezond verstand hoeft nooit op een afwijzing van Van Duinkerken te rekenen.¹²² Gezond verstand is voor hem dus ook een criterium om goede van slechte literatuur te onderscheiden. De betekenis die hij hieraan geeft toont duidelijk sporen van Chesterton, die in *Orthodoxy* probeert aan te tonen dat zij die in de kracht der verbeelding en in de menswording geloven, getuigen van gezond verstand en werkelijkheidszin in tegenstelling tot moderne materialisten en sceptici. De scepticus heeft zijn voeten in ijdele vervoeringen en zijn hersens in de afgrond. Komt hij op zijn voeten terecht, dan kent hij de waarheid van het christendom.¹²³ Uiteindelijk kiest Chesterton tegen het "dogma van de levensverloochening" en vóór de thomistische filosofie,

¹¹⁸DT, 21 oktober 1932.

¹¹⁹Ibidem. Zie DT, 19 december 1929 [A. van Schendel, *Florentijnse verhalen*]; 4 juni 1930 [Idem, *Het fregatschip Johanna Maria*]; 17 juni 1931 [Idem, *Een eiland in de Zuidzee*].

¹²⁰DT, 2 mei 1938 [P. de Vree, *Het blanke waaien*]. Het betreffende motto is van Francis Jammes en luidt: "Une colline, une pomme, une pétale de fleur, courbe, courbe, courbe. En poésie c'est la même chose."

¹²¹DT, 3 februari 1932 [Jac. van Looy, *Gedichten (1884-1925)*].

¹²²Niet alleen auteurs, maar ook critici kunnen van gezond verstand getuigen, zoals Willem Nieuwenhuis en Anthonie Donker. Zie DT, 15 november 1930 ['Het katholieke boek in onzen tijd']; DT, 18 november 1932 [A. Donker, *Ter zake; De schichtige Pegasus*]; DT, 25 januari 1947 [Idem, *De vrijheid van den dichter en de dichterlijke vrijheid*].

¹²³G.K. Chesterton, *Orthodoxy* (London/New York 1909), p. 295: "The sceptic may truly be said to be topsy-turvy; for his feet are dancing upwards in idle ecstasies, while his brain is in the abyss. To the modern man the heavens are actually below the earth. The explanation is simple; he is standing on his head; which is a very weak pedestal to stand on. But when he has found his feet again he knows it. Christianity satisfies suddenly and perfectly man's ancestral instinct for being the right way up; satisfies it supremely in this; that by its creed joy becomes something gigantic and sadness something special and small." *Orthodoxy* is oorspronkelijk verschenen in 1907. Vijftien jaren later ging Chesterton daadwerkelijk over tot het katholicisme.

“de wijsbegeerte van het ‘gezond verstand’ (the common sense), waarvan hij de kampioen is”, aldus Van Duinkerken.¹²⁴ Als deze tot zijn blijdschap merkt dat Ter Braak steeds meer de noodzaak van het gezonde verstand inziet, ziet hij een nadering tot Chesterton, de Chesterton die Ter Braak miskent, namelijk de verdediger van het recht op mysterie met voldoende gezond verstand om dit recht te onderwerpen aan redelijke kritiek.¹²⁵

Hoezeer gezond verstand van belang is voor de literatuur en hoezeer Van Duinkerken de afwezigheid ervan betreurt, blijkt uit het volgende citaat: “In den tegenwoordigen tijd gelooft men te weinig aan de poëtische functie van het gezond verstand. Wij zijn zoo bang voor den duivel van het rationalisme, dat we, dezen gedurig verdrijvend, niet durven bemerken, hoe het zevenmaal gevaarlijker zevental satans van een onecht mysticisme, een valsche gevoeligheid, een karakterlooze tolerantie, een onverantwoordelijke zachtaardigheid, een moordend gebrek aan werkelijkheidszin, een verlamme vrees voor de redelijkheid en een daadloze stemmingsdevotie ons dreigen te bespringen en hunnen zegevierenden intrek te nemen in het openbaar leven.”¹²⁶ Verwijdering van de werkelijkheid betekent volgens Chesterton en Van Duinkerken verlies van het gezonde verstand, werkelijkheidszin getuigt er juist van. Dit gezonde verstand merkt hij op bij enkele auteurs van wie hij ook de algemene menselijkheid prijst: Hendrik de Vries,¹²⁷ Bomans¹²⁸ en Van Eeden.¹²⁹ Ook Den Doolaard,¹³⁰ Van Schendel,¹³¹ Kees Meekel,¹³² P.H. van Moerkerken,¹³³ Ys Vissel¹³⁴ en Herwin Eeckel¹³⁵ schrijven vanuit een gezond verstand. Dit geldt eveneens voor enkele romans die niet zozeer tot de literatuur behoren en eerder gezellig dan esthetisch zijn:

¹²⁴DT, 29 september 1933 [G.K. Chesterton, *St. Thomas Aquinas*].

¹²⁵DT, 2 augustus 1935 [M. ter Braak, *Het tweede gezicht*].

¹²⁶DT, 9 juli 1932 [A.J.D. van Oosten, *De wonderlijke weg*].

¹²⁷DT, 15 november 1951 [H. de Vries, *Distels en Aloë's van de Iberische volkspoëzie; Vers tegen vers*].

¹²⁸DT, 7 december 1948 [G. Bomans, *Avonturen van tante Pollewop*].

¹²⁹De beginselen van Walden acht Van Duinkerken gezonder dan die van de SDAP van Troelstra, die aanvankelijk geen oog had voor het hogere; DT, 30 september 1932 [F. van Eeden, *Mijn dagboek*]. Van Eedens kritische opmerkingen over het katholicisme getuigen van een waakzaam en gezond verstand; 2 februari 1946 [Idem, *Viator Defessus*].

¹³⁰DT, 27 augustus 1932 [A. den Doolaard, *De wilden van Europa*]. Dankzij Den Doolaards pure vitalisme noemt Van Duinkerken hem het meest levenskrachtige talent onder de jongere Nederlandse literatoren. Zijn levenslust en ruime blikveld overschaduwden volgens hem mogelijke bezwaren tegen zijn heidense filosofie.

¹³¹DT, 21 oktober 1932 [A. van Schendel, *Jan Compagnie*].

¹³²DT, 11 augustus 1936 [K. Meekel, *Toeters en bazuinen*]. Bij hem ontbreekt het gezonde verstand echter in de weergave van het kwaad in *De zonneburg*: “Want veel bedreven kwaad bleef ongeboet en de romanlezer vraagt vergelding; immers hij zoekt in het leven de werking van het gezond verstand der hogere machten, die over het leven beschikken.” DT, 20 februari 1934 [Idem, *De zonneburg*].

¹³³DT, 17 december 1930 [P.H. van Moerkerken, *De historie en het droomgezicht over den prins en den moordenaar*].

¹³⁴DT, 5 oktober 1941 [Y. Vissel, *De lachende actrice; Mieke lacht*].

¹³⁵DT, 5 februari 1930 [H. Eeckel, *T'Onzent in 't Westland*]. Deze bundel half-dialectische schetsen ontving de Prijs van West-Vlaanderen, een prijs die Van Duinkerken in tegenstelling tot Walschap en Van Cauwelaert terecht vindt. Over de meningen van de laatsten hierover, zie Missinne, *Kunst en leven, een wankel evenwicht*, p. 140-141.

de radiovertellingen van A.A.L. Graumans,¹³⁶ de avonturenroman van Edmond Nicolas¹³⁷ en de best geslaagde en gezelligste detective-verhalen in het oorspronkelijk Nederlands van A. Defresne, behorend tot het genre van Chesterton, “met een prachtige hartelijkheid, die gepantserd door gezond verstand, sterk weet te staan in het vaak alles behalve hartelijke leven”.¹³⁸

Gezond verstand kan dus ook gepaard gaan met hartelijkheid, zoals het geval is bij de goedlachse, gezonde en hartelijke schrijfster Henriëtte van Eyk.¹³⁹ De hartelijkste schrijver van Nederland is volgens hem Coolen, die hartelijker is dan De Man en Walschap. Hieronder verstaat hij een onsentimenteel mededogen: Coolen is “niet sentimenteel. Hij doet ook niet, alsof hij het was. Hij is iemand, wiens gewone gevoelens vanzelf meegevoel worden, indien een ander mens iets ervaart”.¹⁴⁰ Andere hartelijke auteurs zijn Felix Timmermans,¹⁴¹ Johan Luger,¹⁴² Jan de Hartog¹⁴³ en de dichters Paul Vlemminx¹⁴⁴ en Han G. Hoekstra.¹⁴⁵

Wat de poëzie betreft roept *De wonderlijke weg* van de katholieke bekeerling A.J.D. van Oosten de sterkste reminiscenties op aan Chesterton.¹⁴⁶ Maar ook Werumeus Buning, met gezonde liefde en mannelijke hartelijkheid,¹⁴⁷ Reninca,¹⁴⁸ Jo Kalmijn,¹⁴⁹ Jan Prins, “één brok gezondheid”,¹⁵⁰ en Maurice Roelants¹⁵¹ hebben gezond verstand, al dan niet gecombineerd met hartelijkheid. Albert Kuyle¹⁵² en Robert Franquinet¹⁵³ laten zien dat zij in aanleg gezond zijn, maar zij gebruiken deze eigenschap nog niet ten volle.

¹³⁶DT, 13 januari 1933 [A.A.L. Graumans, *Radiovertellingen van d'n Dré*].

¹³⁷DT, 25 september 1946 [E. Nicolas, *De heer van Jericho*].

¹³⁸DT, 30 december 1931 [A. Defresne, *Moord!*]. Zie ook DT, 2 september 1931 [Idem, *Het eethuis*].

¹³⁹DT, 6 januari 1933 [H. van Eyk, *De kleine parade*].

¹⁴⁰DT, 16 oktober 1948 [A. Coolen, *Tsjechische suite*]. Vgl. DT, 11 december 1929 [Idem, *Het donkere licht*]; DT, 25 november 1932 [Idem, *De schoone voleinding*]; DT, 2 december 1932 [H. de Man, *Maria en haar timmerman*]; DT, 9 mei 1933 [G. Walschap, *Carla*]. In *Brabantse herinneringen* (p. 308) memoreert hij dat hij vóór zijn vertrek naar Noorwegen Coolen in *De Gemeenschap* “de meest hartelijke” auteur onder de Nederlandse schrijvers heeft genoemd, in een recensie over *Kinderen van ons volk* met de titel ‘Een katholieke roman’. Het betreft hier zijn artikel in *De Gemeenschap*, 5(1929), nr. 2-3, p. 102-105.

¹⁴¹DT, 4 juli 1932 [F. Timmermans, *De harp van Sint Franciscus*]. Deze recensie heeft de auteur danig gelukkig gemaakt, zo laat hij Van Duinkerken op 9 juni 1932 weten: “Het doet toch ook eens deugd, wanneer men iets bezit, waar men veel van houdt en toch aan twijfelt, dat er eens een kenner komt in wie men alle vrouwen stelt, en die zegt: ‘t Is echt, ‘t is goed!’ en u daarvoor een hartelijke hand drukt. Ja, zoiets is van enorm belang. Voor mij is het een mijlpaal!” (LM, inv.nr. 248).

¹⁴²DT, 4 mei 1932 [J. Luger, *De kleine misdaad voor den politierechter*].

¹⁴³DT, 24 november 1940 [J. de Hartog, *Hollands glorie*].

¹⁴⁴DT, 21 november 1933 [P. Vlemminx, *Epeciosa deserti*].

¹⁴⁵DT, 18 augustus 1940 [H.G. Hoekstra, *Het ongerijmde leven*].

¹⁴⁶DT, 9 juli 1932 [A.J.D. van Oosten, *De wonderlijke weg*].

¹⁴⁷DT, 4 mei 1941 [J.W.F. Werumeus Buning, *Verzamelde gedichten*].

¹⁴⁸DT, 23 oktober 1947 [‘Reninca in Amsterdam’].

¹⁴⁹DT, 20 januari 1937 [J. Kalmijn-Spienburg, *Langs den weg*].

¹⁵⁰DT, 10 februari 1948 [‘Jan Prins overleden’].

¹⁵¹DT, 14 februari 1948 [M. Roelants, *Pygmalion*]. Vgl. A. van Duinkerken, ‘Een pascalisant zonder jansenisme’, in: A. van Duinkerken e.a., *Van en over Maurice Roelants* (Brussel 1956), p. 9-15.

¹⁵²DT, 23 mei 1933 [A. Kuyle, *Weerlicht*].

¹⁵³DT, 23 april 1936 [R. Franquinet, *Van gulden vlinders*].

Naast de criteria van gezond verstand en hartelijkheid is ook humor een eigenschap op grond waarvan Van Duinkerken kan instemmen met het geschrevene. Humor acht hij een belangrijk facet van een rijk schoonheidsgevoel,¹⁵⁴ en de gewaarwording van het komische behoort dan ook tot de esthetische aandoeningen.¹⁵⁵ Van humoristen wordt dikwijls de literaire kwaliteit onderschat, zoals van Charivarius, die volgens Van Duinkerken een plaats in de geschiedenis van de Nederlandse literatuur verdient.¹⁵⁶ Meestal beperkt hij zich tot het beschrijven van het soort humor en toont hij geen duidelijke voorkeur.¹⁵⁷ Dat er humor in een werk doorklinkt is op zichzelf al lovenswaardig, bijvoorbeeld de goedmoedige humor van Graumans,¹⁵⁸ de zeemanshumor van Ben van Eysselsteijn,¹⁵⁹ de hengelhumor van W. van Veenendaal,¹⁶⁰ de fijn ingehouden humor van M. Scharten-Antink,¹⁶¹ van de vrouwelijke Beets Mary Dorna¹⁶² en de licht komieke, nuchtere en knappe ironie van Beb Vuyk.¹⁶³ Ook van sommige dichters typeert hij de humor: bijvoorbeeld de Amsterdamse humor van Maurits Dekker,¹⁶⁴ de Brabantse, sceptische van Gijs van Rooijen,¹⁶⁵ de roomse van de Spaanse *Coplas*, vertaald door Hendrik de Vries,¹⁶⁶ de zwaarmoedige van J.H. Leopold,¹⁶⁷ de melancholische humor van J.C. Bloem¹⁶⁸ en de licht kwetsbare nuance van humor die de glimlach doet beginnen van Jan van Nijlen.¹⁶⁹ Onder dichters lijkt A.J.D. van Oosten het meeste gevoel voor humor te hebben, een mengeling van ironie en schalkse spot, die Van Duinkerken associeert met Chesterton, maar vooral met Charles Dickens en die Van Oosten gemeen heeft met de "spotvogel" Henriëtte van

¹⁵⁴DT, 20 augustus 1936 [J. van Heugten SJ, *Peillood en kompas*].

¹⁵⁵DT, 21 april 1951 [Een toespraak van G.W. van Vierssen-Trip voor de Amsterdamse sociëteit De Koepel over de 'gewaarwording van het komische']. Vgl. DT, 10 maart 1940 [W.H. Staverman, *Humor en humoristen*]; DT, 9 juli 1948 [B. Verhoeven, *Over de lach*]. Dat Van Duinkerken humor in de literatuur belangrijk vond, blijkt ook uit een door hem geschreven lijstje met literatuur over humor in de letterkunde (LM).

¹⁵⁶DT, 19 juli 1940 ['Charivarius 70 jaar'].

¹⁵⁷Hierdoor doet hij zijdelings denken aan Vestdijk, die de verschillende soorten humor van zijn vrienden beschrijft en alleen blijvend betrekkingen kan onderhouden met mensen die hem geregeld aan het lachen maken. Tegenover de scherpe analyse van Vestdijk steken de vluchtige karakterisering van Van Duinkerken in zijn journalistieke beschouwingen echter oppervlakkig af. Vgl. S. Vestdijk, 'De humor van mijn vrienden', in: idem, *Gestalten tegenover mij* (Den Haag 1961), p. 241-262.

¹⁵⁸DT, 13 januari 1933 [A.A.L. Graumans, *Radiovertellingen van d'n Dré*].

¹⁵⁹DT, 8 december 1937 [B. van Eysselsteijn, *Tusschen zuiderkruis en poolster*].

¹⁶⁰DT, 7 juni 1952 [W. van Veenendaal, *Het loze vissertje*].

¹⁶¹DT, 6 september 1949 ['Margot Scharten-Antink tachtig jaar'].

¹⁶²DT, 16 maart 1939 [M. Dorna, *Onmaatschappelijke voorkeur*].

¹⁶³DT, 22 februari 1940 [B. Vuyk, *Het laatste huis van de wereld*].

¹⁶⁴DT, 18 november 1931 [M. Dekker, *Amsterdam*].

¹⁶⁵DT, 18 februari 1931 [G. van Rooijen, *Devotielichtjes*]. Van Rooijen bedankt Van Duinkerken een dag later voor de recensie: "Een paar boekhandelaars in Tilburg hadden ongeveer geweigerd het boek in hun winkel te nemen, omdat er een non en een pater in één verhaal voorkwamen. Omderwille van de kuisheid maken ze nu maar reclame voor Zweigs *Verwirrung der Gefühle*, waarin je homosexualiteit kunt lezen. Ook voor zulk soort is het goed." (LM, inv.nr. 238).

¹⁶⁶DT, 18 april 1935 [H. de Vries, *Coplas*].

¹⁶⁷DT, 9 augustus 1935 [J.H. Leopold, *Verzamelde verzen*].

¹⁶⁸DT, 25 juni 1952 [J.C. Bloem, *Aphorismen*].

¹⁶⁹DT, 28 augustus 1934 [J. van Nijlen, *Geheimschrift*].

Eyk.¹⁷⁰ Ook de geestige humor van Edmond Nicolas doet hem denken aan Van Eyk en Chesterton.¹⁷¹ Van Oosten, Van Eyk en Nicolas: alledrie gezond, hartelijk en humoristisch.

Niet alleen achter de criteria gezond verstand en hartelijkheid, maar ook achter bepaalde soorten humor schemert dus Chesterton, met name de Chesterton van de father Brown-detectives, waarin het vernuft altijd werkt “met algemene stelregels van het gezond verstand of met algemeen-geldende gevolgtrekkingen uit de menselijke ervaring”.¹⁷² Zo typeert hij de ideologische humor van Jef Last als een “Chestertonnade van dolheid”, ontwikkeld vanuit een banale, Hollandse grappigheid en helaas in de loop van het boek uitmondend in zure ironie.¹⁷³ Bij de humor van Werumeus Buning merkt hij op dat deze nog aarzelt tussen de felle wijsheid van Chesterton en de gezapige, knusse humor van Smits.¹⁷⁴ In een van de vertalers van de father Brown-verhalen, Bomans, waardeert Van Duinkerken geregeld de Nederlandse nuchtere humor.¹⁷⁵ Noemt hij Coolen de hartelijkste, Bomans zou hij als de meest humoristische schrijver van Nederland hebben kunnen typeren.

Katholiek

Hierboven is al enkele keren het literaire belang van (katholiek) geloof ter sprake geweest: Coolen, Querido, Hoornik en Hendrik de Vries worden door Van Duinkerken getypeerd als katholieke auteurs, onafhankelijk van hun beleden confessie. Ook *De geschiedenis van een minuut* van Herbert Kamp noemt hij katholiek: “Het boek spreekt weinig over godsdienst. Het is echter even katholiek als het geraamte, dat in de Norbertijnenkerk te Grimbergen de groote gong slaat. En deze katholiciteit geeft er een positieve beteekenis aan, die ook aan de letterkundige waarde beslist ten goede

¹⁷⁰DT, 10 februari 1932 [A.J.D. van Oosten, *His masters voice; De intocht; Vuurwerk*]; 9 juli 1932 [Idem, *De wonderlijke weg*]; 15 mei 1934 [Idem, *Tijd der nooden*]; DT, 6 januari 1933 [H. van Eyk, *De kleine parade*]; DT, 7 december 1948 [Idem, *Vader Valentijn viert feest*].

¹⁷¹DT, 25 september 1946 [E. Nicolas, *De heer van Jericho*].

¹⁷²DT, 15 december 1951, getiteld: ‘Gogol en Chesterton. Twee soorten geniale humor’ [G.K. Chesterton, *The Father Brown stories*].

¹⁷³DT, 19 januari 1939 [J. Last, *De laatste waarheid*].

¹⁷⁴DT, 4 mei 1951 [J.W.F. Werumeus Buning, *Zeven en twintig stokpaarden*]. Met Smits wordt ‘de oude heer Smits’ bedoeld, pseudoniem van Mark Prager Lindo. Van Duinkerken heeft bij *Zeven en twintig stokpaarden* de inleiding geschreven met de titel ‘Een vooroordeel’. Daarmee verwijst hij naar Werumeus Bunings vooroordeel dat mensen die geen verstand van letterkunde hebben wel goede verstaanders zijn. Dit vooroordeel staat haaks op dat van ongeveer alle andere dichters sedert de Tachtigers, die onderscheid maken tussen de man in de tram en de lezer van poëzie, aldus Van Duinkerken.

¹⁷⁵DT, 4 februari 1937 [G. Bomans, *Memoires of gedenkschriften van mr. P. Bas*]; DT, 23 februari 1941 [Idem, *Erik of het klein insektenboek*]; DT, 17 mei 1947 [‘Het talent van Godfried Bomans’]; DT, 7 december 1948 [G. Bomans, *Avonturen van tante Pollewop*]. Vgl. de inleidingen van Van Duinkerken in Bomans’ *Avonturen van pa Pinkelman*; *Pa Pinkelman in de politiek* (1952); *Pinkelman omnibus* (1955). In DT, 22 maart 1950 keert Van Duinkerken zich tegen een schimpgedichtje over Bomans van ‘Joost’ in *De Groene Amsterdammer*, 18 maart 1950. De volgens hem doorgaans zeer genietelijke humor van Joost (pseudoniem van Evert Werkman) gaat hier over de schreef, omdat hij zich laatdunkend uitlaat over het “rooms gegrap” van Bomans. Van Duinkerken had eerder een inleiding geschreven bij een bundel met parodistische navolgingen van Vondel door ‘Joost’, *De groene rommel-pot* (1949).

komt.”¹⁷⁶ Deze auteurs schrijven katholieke romans, respectievelijk poëzie, omdat volgens hem uit hun werk een katholieke of, in het geval van Hoornik, een christelijk communistische geest spreekt.

Over de betekenis van een katholieke roman werd in binnen- en buitenlandse katholieke kringen indringend gedebatteerd. Deze discussie had plaats in het kader van het streven om het katholieke publiek goede boeken te laten lezen en tegen slechte boeken in bescherming te nemen. Wat is een goede, c.q. katholieke en wat is een slechte roman? was de centrale vraag. In Vlaanderen richtte dit debat zich in de jaren dertig vooral op een juiste houding tegenover de romans van Walschap, een discussie waarin ook Van Duinkerken zich direct gemengd heeft. Hij treedt hierin op als een verdediger van de relatieve autonomie van de auteur: “Een roman kan goed zijn door geen anderen naam te verdienen dan dien van roman. Maar men kan zich afvragen, of de verhouding tusschen schuld, erfelijkheid en menschenlot principieel dezelfde is als ze hier [in Walschaps *Eric*] incidenteel wordt voorgesteld. Deze louter speculatieve vraag is heel belangrijk, maar staat in geen verband tot het recht van den romanschrijver om zijn verhaal te doen, zooals hij dat wil. De gebeurtenissen van het leven schikken zich immers niet altijd volgens een redelijke theorie en uit de gebeurtenissen van Walschaps roman zulk een theorie te willen afleiden is zeker verder gaan, dan de schrijver voert.”¹⁷⁷ Vanuit deze mening over de relatieve autonomie van de auteur vindt hij het onzinnig te strijden over de vraag of een roman al dan niet katholiek mag worden genoemd. Toch acht hij later Walschaps trilogie *Adelaïde-Eric-Carla* uiteindelijk geen bevredigende oplossing voor het probleem van de nieuwe katholieke roman, dat hij dan opnieuw een gevaarlijk probleem noemt: “Mauriac heeft er ook mee geworsteld. Maar evenals deze, is Walschap op weg naar de oplossing.”¹⁷⁸ Ook neemt hij indirect deel aan het algemene debat door zijn uitspraken over de vrijheid van de auteur en door bepaalde boeken katholiek te noemen vanwege de levensbeschouwing die erin doorklinkt, of door juist teleurgesteld te zijn als een katholiek auteur niet bijdraagt aan de katholieke letterkunde.¹⁷⁹

Auteurs die in hun werk elementen van het katholicisme integreren, dienen dit op een geoorloofde wijze te doen: Van Duinkerken moet zich herkennen in hun visie op het geloof. Zijn eigen geloofvisie bestaat uit jubel en kritiek, vreugde om de eigenlijke inhoud van het geloof en droefenis om de geleefde praktijk, een tweezijdigheid die in zijn waardering wordt weerspiegeld. De bevestiging van het ware geloof vindt hij vooral in het werk van Coolen en van de andere reeds genoemden, maar ook bijvoorbeeld in de katholieke toon van Kees Meekel (volgens Van Duinkerken de enige katholiek die durft te streven naar actuele dramatiek),¹⁸⁰ in het mooie katholieke boek

¹⁷⁶DT, 24 oktober 1934 [H. Kamp, *De geschiedenis van een minuut*]; vgl. de uitspraak over het gedichtje van Garmit Stuiveling uit *Elementen*, dat katholieker wordt genoemd dan *Reisverhalen* van de katholieke dichter Louis de Bourbon (DT, 27 januari 1932).

¹⁷⁷DT, 5 augustus 1931 [S. Streuvels, *Alma met de vlassen haren*; G. Walschap, *Eric*]. Vgl. hoofdstuk III, paragraaf 2.2.

¹⁷⁸DT, 9 mei 1933 [G. Walschap, *Carla*].

¹⁷⁹Vgl. ook de algemene beschouwingen over katholieke letterkunde in de bibliografie van zijn bijdragen aan *De Tijd* bijlage 1

¹⁸⁰DT, 6 oktober 1933 [‘Kees Meekel verjaart’]; DT, 20 februari 1934 [K. Meekel, *De zonneburg*]; DT, 11 augustus 1936 [Idem, *Toeters en bazuinen*]; DT, 6 oktober 1949 [‘65ste verjaardag’].

Maria en haar timmerman van de bekeerling Herman de Man,¹⁸¹ in boeken van Emile Erens,¹⁸² van Annie Salomons,¹⁸³ Albertine Steenhoff-Smulders,¹⁸⁴ de heidense, barbaarse, vrome en katholieke Stijn Streuvels,¹⁸⁵ August van Cauwelaert,¹⁸⁶ en in de gemakkelijke boeken van Bomans, die hij de prettigste katholieke naoorlogse schrijver van Nederland noemt: zijn dwaas geluk vertoont volgens Van Duinkerken meer overeenkomst met de oorspronkelijke bedoelingen van de Schepper van deze wereld dan de jongste resolutie van het congres ter bestrijding van openbare ontucht.¹⁸⁷ Naoorlogse boeken van Jos. Panhuysen, Dick Ouwendijk, J.W. Hofstra, Jac. Schreurs MSC, Edmond Nicolas en Walter Breedveld zijn volgens Van Duinkerken het bewijs dat katholieken behoefte hebben om hun eigen levensstijl te verantwoorden.¹⁸⁸

Met betrekking tot poëzie spreekt hij in termen van katholieke inspiratie of bezieling. Speciaal voor katholieke dichters geldt daarbij dat zij niet verplicht zijn hun geloof te berijmen, maar wel om hun gemoedservaringen zo eerlijk en zuiver mogelijk onder woorden te brengen.¹⁸⁹ Dit treft hij bijvoorbeeld aan bij Karel van de Woestijne,¹⁹⁰ Gerard Wijdeveld,¹⁹¹ de bekeerlingen A.J.D. van Oosten,¹⁹² Chris de Graaff¹⁹³ en Gabriël Smit,¹⁹⁴ voorts Pierre Kemp,¹⁹⁵ Jan Engelman¹⁹⁶ en Robert Franquinet.¹⁹⁷

¹⁸¹DT, 2 december 1932 [H. de Man, *Maria en haar timmerman*].

¹⁸²DT, 16 april 1949 [E. Erens, *Uit het leven van Marguerite-Marie Alacoque*]; DT, 27 april 1950 ['Emile Erens 85 jaar'].

¹⁸³DT, 4 juli 1933 [A. Salomons, *Het huis in de hitte*]; DT, 24 juni 1950 ['Annie Salomons 65 jaar. Fides bemint prudentia']. Annie Salomons reageerde op deze felicitatie met een hartelijk kaartje, waarin ze Van Duinkerken er ook op wees dat hij in diepere zin wel gelijk heeft als hij zegt dat ze zich op late leeftijd tot het katholicisme heeft bekeerd, aangezien ze zich pas door de bekering van haar man echt heeft verdiept in dit geloof: "Nu, je had dus eigenlijk tóch gelijk, al ben ik katholiek gedoopt. M'n vader, met wien ik zeer verbonden was, was een vrijdenker. M'n moeder een zeer plichtmatige katholiek. Daarom was wat je zegt over de prudentia me zo uit het hart gegrepen. Ik heb die zuinige voorzichtigheid, die bekrompenheid zo gehaat. Maar, 'vrijheid en verantwoordelijkheid', dat zijn de fundamenten." (19 juli 1950, LM, inv.nr. 348).

¹⁸⁴DT, 23 januari 1934 [A. Steenhoff-Smulders, *Eene abdisse van Thorn; Jan van Arkel; Jacoba van Beieren*]. Van Duinkerken beveelt aan haar werk op katholieke scholen te laten lezen.

¹⁸⁵DT, 16 januari 1932 [S. Streuvels, *De oude wiking*].

¹⁸⁶DT, 31 juli 1934 [A. van Cauwelaert, *Harry*]. Dit boek verdient volgens hem als goede, katholieke roman aanbeveling.

¹⁸⁷DT, 17 mei 1947 [G. Bomans, *Sprookjesboek*].

¹⁸⁸DT, 14 januari 1950 [J.W. Hofstra, *Een man alleen*].

¹⁸⁹DT, 7 juni 1947 [H. de Vries, *Toovertuin*; G. Achterberg, *En Jezus schreef in 't zand*; K. Schuur, *Herfst, hoos en hage*; F. Valkenier, *Getijden van het hart*].

¹⁹⁰DT, 23 maart 1932 [J. Eeckhout, *Een inleiding tot Karel van de Woestijne*]. Vgl. DT, 7 februari 1935 [M. Rutten, *De lyriek van Karel van de Woestijne*].

¹⁹¹DT, 26 maart 1930 [G. Wijdeveld, *Het vaderland*]; DT, 1 april 1936 [Idem, *Het voorschot*]. Was *De zoon van het hemelsche rijk* van Willem ten Berge tien jaar eerder verschenen, dan zou het de beste katholieke verzenbundel zijn geweest. Nu, in 1930, zijn dit echter *Sine nomine* van Engelman en *Het vaderland* van Wijdeveld, aldus Van Duinkerken. Zie DT, 1 oktober 1930 [W. ten Berge, *De zoon van het hemelsche rijk*].

¹⁹²DT, 10 februari 1932 [A.J.D. van Oosten, *His masters voice; De intocht; Vuurwerk*].

¹⁹³DT, 29 april 1931 [Chr. de Graaff, *De alleenspraak*].

¹⁹⁴DT, 17 september 1946 [G. Smit, *Spiegelbeeld*].

¹⁹⁵DT, 18 juni 1940 [P. Kemp, *Transitieven en immobielen*].

¹⁹⁶DT, 5 augustus 1937 [J. Engelman, *Het bezegeld hart*].

¹⁹⁷DT, 15 mei 1948 [R. Franquinet, *De wijnstok en de sintels*]; DT, 10 maart 1949 [Idem, *Een oogappel vol rhytmestoringen en struwelen*].

Ook de diepste jubel en somberste smart die de protestantse dichter Willem de Mérode verwoordt, acht hij soms uitgesproken rooms!¹⁹⁸

Van Duinkerken kritiek op de geleefde praktijk van het geloof blijkt uit zijn waardering voor auteurs die een benepen katholicisme aanvallen. Voorbeelden hiervan zijn Kuyle,¹⁹⁹ Ouwendijk, die de zielsleegte en het benauwende van godsdienstig plichtsbef aan de kaak stelt. Het spijt Van Duinkerken evenwel dat Ouwendijk dit als eigen aan het protestantse milieu verbeeldt, terwijl deze beklemmende sfeer ook voor het katholieke milieu geldt.²⁰⁰ Ook de scherpzinnige kritiek van Van Eeden tegen de verburgerlijking van de katholieke kerk verdient alle lof,²⁰¹ evenals de aanklacht tegen de huichelachtigheid van religie van de zijde van Herman Teirlinck.²⁰² Het kan Van Duinkerken echter niet volledig bekoren als ongenoegen over benepenheid louter op een gevoelig, persoonlijk innerlijk conflict uitloopt, waar geen positieve uitkomst tegenover wordt gesteld. Daarom acht hij, ondanks onevenwichtigheden en de antisemitische oriëntatie van de auteur, bijvoorbeeld de inhoud van *Journal van een doode* van Jan Derks beter dan bepaalde andere contemporaine boeken, waarin vanuit een moderne visie het al dan niet voortbestaan na de dood wordt belicht.²⁰³ Ook het verlangen naar bevrijding en de verwoording daarvan door Henri Bruning en Gabriël Smit acht hij van belang voor het naoorlogse godsdienstige leven.²⁰⁴

Het ligt in dezelfde lijn dat hij vanuit zijn eigen kritiek op het roomse leven waardering heeft voor de aanval van Walschap op de duistere sfeer in Vlaanderen rond “de heiligheid van huwelijk en geboorte” en het recht om deze te verbeelden verdedigt.²⁰⁵

¹⁹⁸DT, 7 mei 1930 [W. de Mérode, *Stille opvaart*].

¹⁹⁹DT, 23 mei 1933 [A. Kuyle, *Weerlicht*]. Kuyle laat volgens hem zien dat een nieuwe fase van het emancipatieproces mogelijk is begonnen, “de phase namelijk, waarin de uitverkorenen ontdekken, dat zij gewone mensen zijn, voor wie het koopen van een nieuwen hoed zijn beteekenis niet heelemaal verliest omdat het bidden in de kerk zoo veel belangrijker is, en voor wie het rooken van goede sigaren niet absoluut zonder zin is geworden, omdat het redetwisten over slechte priesters meer aan de orde kwam”. Vgl. de inleiding van Van Duinkerken in: A. Kuyle, *Alarm* (1933). Later wordt Kuyles werk tezeer door Roomse ruzies en zijn rechtse politieke oriëntatie beïnvloed (DT, 18 september 1936); zie hoofdstuk III, paragraaf 2.2, p. 154.

²⁰⁰DT, 15 november 1947 [D. Ouwendijk, *Het beenen voorhoofd*].

²⁰¹DT, 2 februari 1946 [F. van Eeden, *Viator Defessus*]; DT, 4 juni 1950 [Idem, *De kleine Johannes*].

²⁰²DT, 23 februari 1941 [H. Teirlinck, *Maria Speermalie*]. Hij verwerpt echter de levensbeschouwing van Teirlinck, die in de betreffende roman de geestelijke waarden schendt door de wijze waarop hij de misdaad verbeeldt en door een bekering als een uitgebloeide fase van de daadkrachtige natuur voor te stellen. Dit neemt echter niet weg dat Teirlinck een groot kunstenaar is. Vgl. A. van Duinkerken, ‘Mijnheer Teirlinck’, in: A. van Duinkerken, K. Jonckheere, J. Kuypers e.a., *Van en over Herman Teirlinck* (Brussel 1954), p. 13–20.

²⁰³De andere romans met hetzelfde thema die Van Duinkerken hier noemt en die hij minder waardeert, zijn *Kringloop rond het centrum* van Henri Bruning, *Parahyse* van Ernest Michel, *Het licht achter Golgotha* van Louis de Bourbon en *Serenitas* van Albert Helman. DT, 30 juli 1937 [J. Derks, *Journal van een doode*]. Vgl. prijzende woorden over Derks in DT, 5 maart 1939 [‘Wat is een volksroman?’]. Over het redacteurschap van Jan Derks bij *De Tijd* en over zijn positie tijdens de oorlog, zie hoofdstuk I, paragraaf 3, p. 44–45.

²⁰⁴DT, 14 juli 1951 [H. Bruning, *In vitro*; G. Smit, *Ternauwernood*], getiteld ‘Beider bevrijdingsbe-grip’.

²⁰⁵Zie bijvoorbeeld DT, 5 augustus 1931 [G. Walschap, *Eric*]; DT, 9 mei 1933 [Idem, *Carla*]. Vgl. hoofdstuk III, paragraaf 2.2, p. 147–148.

Als Walschaps felle, doch rechtvaardige houding te eenzijdig wordt, schiet hij volgens Van Duinkerken echter zijn doel voorbij en toont hij zich een wrevelig man.²⁰⁶ Ook bekritiseert Van Duinkerken hem als hij het ware en het geleefde katholicisme met elkaar verwart, zoals het geval is in *Sibylle*. Hierin doet de hoofdpersoon, Sibylle, afstand van haar geloof, hetgeen Walschap verbeeldt alsof dit onvermijdelijk was. Dit is gevaarlijk: “Het vraagstuk van geloof en genade is voor dezen katholieken schrijver het eenige vraagstuk, dat de aandacht in beslag neemt. Alle andere problematiek herleidt hij op een of andere wijze tot deze. Des te noodzakelijker is het, dat hij zich in het wezen van het katholicisme verdiept. Hij mag dit zelfs niet in schijn vereenzelvigen met de opvatting, waarvan hij het funeste karakter zoo duidelijk aantoonst. Hij moet den lezer laten voelen, dat het ware katholicisme volop ruimte geeft aan de ziel, dat de Kerk met haar priesters en geloovigen een dieper eenheid is dan de uitwendige organisatie van gelijkewijs-overtuigden, dat gebed, boetvaardigheid en offer reële zielskrachten zijn en dat de genade Gods alles vermag.”²⁰⁷ Van Duinkerken keurt het af dat Walschap een slotpassage toevoegt waarin hij beweert het boek naar waarheid, zonder passie of polemieken te hebben geschreven. Heeft hij dat gedaan uit vrees dat men zijn roman autobiografisch zal verstaan? Dit acht Van Duinkerken ongegrond, “want van een schrijver, die de volle tragiek van een geloofsafval beseft, moet men aannemen, dat de volle heerlijkheid des geloofs hem dierbaar is”.²⁰⁸ Uit Walschaps *Vaarwel dan* blijkt echter dat *Sibylle* meer autobiografische elementen bevat dan Van Duinkerken heeft vermoed. Maar zelfs naar aanleiding van deze verantwoording van het afscheid van de kerk kan Van Duinkerken zich nog niet voorstellen dat Walschap het geloof vaarwel zegt. Diens beslissing om uit de kerk te treden kan hij niet beschouwen als een afscheid van het ware geloof en is volgens hem daarom onzuiver: ze is niet gebaseerd op een verlies van het geloof, maar op uitputting door de strijd tegen zijn werk en zijn persoon.²⁰⁹ Walschap schrijft op 23 december 1942 aan zuster Oswalde, die hem inspireerde tot zijn roman *Zuster Virgilia*, dat Van Duinkerken precies zoveel gelooft als hij, “dat ik alles zeer lang persoonlijk met hem besproken heb, dat hij mij uitdrukkelijk verzekerd heeft er ook zo over te denken en dat hij mij alleen maar aanraadde ‘er niet uit te gaan’. Toen ‘Vaarwel dan’ verscheen heb ik er een opdracht voor hem in geschreven die daaraan herinnerde. – Maar lees bij gelegenheid eens ‘Verscheurde christenheid’, wetend wat U nu weet. Dan zult U duidelijk tussen de regels lezen dat die man zelfs toen niet meer geloofde. Aan het slot beveelt hij aan een soort apotheose van de liefde, waarvan iedereen met de ellebogen voelt dat ze utopisch is, een liefde die in elk geval het geloof moet vervangen. N.B. Van Duinkerken is een goed vriend van mij. Altijd geweest en gebleven. Ik zeg dat dus niet om hem in uw

²⁰⁶DT, 30 januari 1934 [G. Walschap, *Trouwen*].

²⁰⁷DT, 25 augustus 1938 [G. Walschap, *Sibylle*].

²⁰⁸Ibidem.

²⁰⁹DT, 21 maart 1940 [G. Walschap, *Vaarwel dan*]. K. Wauters en H. Scholten vragen zich af of Van Duinkerken zich wel voldoende rekenschap gaf van de gevolgen van het conflict voor Walschap persoonlijk, die bijvoorbeeld uit de redacties van *Dietsche Warande* en *Hooger Leven* werd geweerd. Wauters, *Het ‘geval Walschap’*, p. 83; Scholten, *Aspecten van het tijdschrift De Gemeenschap*, p. 161. Van Duinkerken gaf zich daarvan wel voldoende rekenschap gezien zijn inlevingsvermogen in de moralistische beklemming die Walschap onderging. Vanuit het verschil dat hij constateert tussen waarachtig en geleefd geloof beschouwt hij Walschaps beslissing echter niet als afscheid van het ware geloof.

ogen neer te halen, maar het moet U wel iets zeggen omtrent de bitterheid waarmee ik sinds jaren lees over de voorvechter van katholiek Nederland etc terwijl ik zelf als apostaat de brandstapel op moest. Intussen heeft hij gelijk met zijn liefde en is een geestverwant van U die droomt van een schone eenheid door de godsdienst. Eenheid van alle mensen is onmogelijk in de leerstellingheid”.²¹⁰ Negen jaren later schrijft Walschap volgens Van Duinkerken het beste moderne heiligenleven van de Vlaamse letterkunde: *Zuster Virgilia*. Hiermee overtreft hij zijn andere boeken in zijn durf de heiligheid te confronteren met een natuurlijke omgeving, waarbij hij noch haar geweld aandoet noch die omgeving tot karikatuur vertekent: “Een boek als ‘Zuster Virgilia’ wordt niet geschreven door een man, voor wie de godsdienst niets betekent.”²¹¹

Het belangrijkste voor een juiste weergave van het geloof is dat op een eerlijke wijze de betekenis ervan aan de orde wordt gesteld zonder te redeneren vanuit een persoonlijke wrok of een ongefundeerde vijandschap tegen de kerk. Illustratief hiervoor is Van Duinkerken's houding tegenover Albert Helman, van wie na mislukte, bittere romans gelukkig *De rancho der tien mysteries* verschijnt, waaruit blijkt dat Helman van de duistere psychologie der begeerten is overgestapt naar de parapsychologie. Dit kan Van Duinkerken, katholiek als hij is, weliswaar niet als het laatste antwoord zien, maar de parapsychologie verruimt in elk geval het blikveld en hoeft niet per definitie de vijand van de religie te zijn.²¹² Een soortgelijke houding neemt hij in tegenover de communistische auteur Jef Last, van wie hij de eerste boeken voorbehoudt op grond van hun voorbeelden van godslastering of godsnegatie.²¹³ Maar dan verschijnt *De laatste waarheid*, dat Van Duinkerken een boek over de waarheid en de liefde noemt, een boek waaruit blijkt dat de auteur een oprechte waarheidszoeker is, die de laatste waarheid nog niet gevonden heeft, maar wel de poort ervan: de liefde. Het slot van de recensie is een kritische noot voor alle vrome en deugdzame katholieken: “Wij hebben gemakkelijk van leer trekken tegen opstandelingen, die het fatsoen bespotten, maar indien wij hun liefde toonden, die wij prediken, zouden wij meer recht van spreken hebben en minder spotlust opwekken.”²¹⁴

Dat Van Duinkerken openstaat voor oprechte waarheidszoekers, blijkt ook uit zijn houding tegenover twee naoorlogse auteurs: Anna Blaman en S. Vestdijk. Zij trachten volgens hem de zin van oude religieuze begrippen in een moderne samenleving te achterhalen en te verbeelden, een behoefte die volgens Van Duinkerken bij gelovigen door hun gewenning aan het geloof niet zo groot is als bij iemand voor wie het geloof een persoonlijk probleem wordt.²¹⁵ *De kellner en de levenden* prijst hij als een poging

²¹⁰Gerard Walschap, *Brieven 1921-1950*. Verzameld en toegelicht door Carla Walschap en Bruno Walschap met medewerking van Harold Polis (Amsterdam 1998), p. 730-731.

²¹¹DT, 28 april 1951 [G. Walschap, *Moeder; Zuster Virgilia*].

²¹²DT, 9 oktober 1941 [A. Helman, *De rancho der tien mysteries*]. Vgl. DT, 15 februari 1942 [J. Geerlinck, *Vandaag geen spreekuur*]; DT, 19 mei 1939 [P.A. Dietz, *Wereldzicht der parapsychologie*].

²¹³DT, 6 augustus 1932 [J. Last, *Liefde in de portieken*]; DT, 27 februari 1934 [Idem, *Partij remise*].

²¹⁴DT, 19 januari 1939 [J. Last, *De laatste waarheid*]. Vgl. DT, 7 december 1939 [J. Last en H. Wilde, *Kruisgang der jeugd*]; DT, 6 oktober 1940 [J. Last, *Kinderen van de middernachtzon*].

²¹⁵DT, 20 mei 1950 [S. Vestdijk, *De kellner en de levenden*]. Vgl. DT, 4 mei 1948 [Idem, ‘De Fantasia’]; hierin laat Vestdijk volgens Van Duinkerken zien dat een diepgeworteld katholiek levensbesef de hoofdpersoon ervan weerhoudt om zelfmoord te plegen. Hij prijst Vestdijk, omdat deze blijkt geeft in te stemmen met de oplossing van deze gewetensproblematiek.

om het laatste oordeel modern te verbeelden; *De kruisvaarder* van Blaman beschouwt hij als een zoektocht naar het antwoord op de problematisch geworden vraag: Geloof je in God? Na een analyse van de zelfreflectie van de hoofdpersoon Virginie, komt Van Duinkerken tot de slotsom dat volgens deze novelle de mens als schepper van God voorlopig weigert God als schepper van de mens te erkennen.²¹⁶ In een brief aan Emmy van Lokhorst d.d. 23 mei 1950 schrijft Blaman over deze recensie: "Ondertussen heeft Anton van Duinkerken over de Kruisvaarder geschreven op een wijze waarvoor ik groot respect heb. Tot op heden zijn alleen hij en Vestdijk onbevungen en serieus, en op een wijze die niveau vertoont, op het Godsdeed ingegaan, zodat ik daar persoonlijk ook wat aan heb."²¹⁷

Van Duinkerken is in zijn recensies in *De Tijd* niet alleen gespitst op een katholieke toon of inspiratie of een zinnige visie op het katholicisme, maar ook op een juiste weergave van feiten over het geloofsleven, mits een boek hiertoe aanleiding geeft. Zo let hij bijvoorbeeld op de verbeelding van de priesterfiguur, die regelmatig in het proza van de jaren dertig verschijnt en in overeenstemming met de werkelijkheid moet worden verbeeld. De enige geslaagde weergave is pastoor Vogels uit *Kinderen van ons volk* en *De schoone voleinding*, een Nederlandse pendant van de Ierse priesters uit het werk van kannunik Sheehan.²¹⁸ In *De laatste flesch* van Jozef Simons wordt het leven op de pastorie weliswaar goed verbeeld, maar de pastoor wordt te tam weergegeven,²¹⁹ terwijl daarentegen het katholieke gemoedsleven van een kloosternovice door de protestantse dichteres Jo Kalmijn opvallend goed wordt verwoord.²²⁰

1.1.2. De auteur en zijn personages: gestalten

Personages vormen volgens Van Duinkerken een zeer belangrijk onderdeel van de romankunst en zij overheersen dan ook in zijn recensies over proza. Zij dienen geloofwaardig te worden verbeeld, als waren zij individuen van vlees en bloed, die we in de alledaagse omgeving zouden kunnen ontmoeten. Achter deze visie ligt zijn opvatting dat de romankunst van nature episch is:²²¹ personages zijn gestalten, geïndividualiseerde helden en geen allegorische of vervangbare verschijningen, die slechts van de buitenkant worden beschreven. Hij stelt dan ook als voorwaarde, dat de lezer kan

²¹⁶DT, 13 mei 1950 [A. Blaman, *De kruisvaarder*]. Vgl. de uitspraak "Haar weigerachtigheid om gewetensrust te borgen bij de aanvaarding van ondoorleefde stellingen kan goedkope opstandigheid tegen vaste inzichten lijken, maar beantwoordt aan een subtiel gevecht tegen de levensleegte, dat aan dit boek, gelijk aan haar lange novelle *De kruisvaarder*, afdoende reden van bestaan geeft." DT, 3 maart 1951 [A. Blaman, *Ram Horna*]. Vgl. ook de samenvatting die Van Duinkerken geeft van B. Delfgaauw, 'Anna Blaman', in: *Streven*, 4(1951), p. 474-479 (DT, 7 februari 1951).

²¹⁷A. Blaman, *Ik schrijf het je grof-eerlijk. Briefwisseling met Emmy van Lokhorst en Sonja Witstein* (Amsterdam 1988), p. 99. De recensie van Vestdijk verscheen in *Algemeen Handelsblad*, 20 mei 1950.

²¹⁸DT, 25 november 1932 [A. Coolen, *De schoone voleinding*]; DT, 26 september 1933 [A. den Doollaard, *De herberg met het hoefijzer*]: voor Den Doollaard is de priester weliswaar een vreemdeling, maar hij begrijpt wel diens voornaamste trekken.

²¹⁹DT, 19 februari 1930 [J. Simons, *De laatste flesch*]. Vgl. DT, 7 april 1938 [G. Helderenberg, *Het gasthuis*]: een ziekenverzorgende priester in een poëziebundel noemt Van Duinkerken hier uniek.

²²⁰DT, 20 januari 1937 [J. Kalmijn, *Langs den weg*].

²²¹DT, 2 maart 1939 [C.C.S. Crone, *Het feestelijke leven*].

meeleven met de romanheld(in).²²² Personages moeten worden geschapen, niet worden bedacht, zo blijkt regelmatig uit zijn uitspraken over de wijze waarop een auteur zijn romanfiguren heeft verbeeld. Als Van Schendel, die gewoonlijk zeer geloofwaardige personages schept, zijn figuren alleen ter illustratie van zijn ideeën gebruikt, oogst hij dan ook veel minder waardering dan voorheen: “‘Bilde, Künstler, rede nicht!’ denkt men bij de lectuur van *Mijnheer Oberon*, waarin te veel wijsheid werd gekoppeld aan te weinig lotgeval, zoodat het boek zelf een ongelukkig huwelijk schijnt, topzwaar van goede bedoelingen.”²²³ Ook in dit opzicht is Coolen Van Duinkerken favoriet: deze is niet alleen de hartelijkste, maar ook de creatiefste van de jongeren, omdat hij levende mensen heeft opgeroepen.²²⁴ Andere voorbeelden van auteurs die gestalten scheppen, zijn Querido,²²⁵ Defresne,²²⁶ Herman de Man,²²⁷ Jo van Ammers-Küller,²²⁸ W.C.J. Mooij,²²⁹ Klaas van der Geest²³⁰ en, na mislukte romans, ook Helman.²³¹ De onderlinge menselijke verhoudingen in *De kruisvaarder* van Blaman zijn levendig verbeeld²³² en zuster Virgilia kan een gestalte worden genoemd, omdat ze volgens Van Duinkerken als personage uit een roman van meer werkelijkheidszin getuigt dan de carmelites moeder Josephine, buiten het klooster Femia Koning geheten, die werkelijk bestaan heeft en over wie twee biografieën zijn verschenen.²³³ Ook Bordewijk en Vestdijk scheppen “gestaltebeelden”,²³⁴ maar in het geval van de laatste verschijnt een ander probleem: de auteur kan een (moreel) verkeerde houding aannemen tegenover de door hem verbeelde held.²³⁵

Een ware gestalte representeert niet alleen zichzelf als individu, maar tegelijk de mens in het algemeen. Via het bijzondere moet het algemene worden verbeeld, oftewel het individuele dient samen te vallen met het algemeen menselijke: “Iedere levensvorm heeft zijn bijzondere vertegenwoordigers, en het is de roeping van den kunstenaar, deze typen te vinden of te scheppen op zulk een wijze, dat hun bestaan met al zijn eigenaardigheden en toevalligheden zich aan ons voordoet als een zinnebeeld van het menschelijk bestaan.”²³⁶ Volgens Van Duinkerken kan een auteur deze

²²²DT, 25 januari 1940 [W. Breedveld, *Gerda Göppertz*]. Vgl. paragraaf 1.1.3 van dit hoofdstuk.

²²³DT, 17 november 1940 [A. van Schendel, *Mijnheer Oberon*].

²²⁴DT, 25 november 1932 [A. Coolen, *De schoone voleinding*] en de andere recensies over Coolen.

²²⁵DT, 14 oktober 1931 [Is. Querido, *Amsterdamsch epos: het volk Gods*].

²²⁶DT, 30 december 1931 [A. Defresne, *Moord!*].

²²⁷DT, 2 december 1932 [H. de Man, *Maria en haar timmerman*].

²²⁸DT, 9 juli 1930 [J. van Ammers-Küller, *Vrouwenkruistocht*].

²²⁹DT, 26 januari 1939 [W.C.J. Mooij, *Heer zoekt positie*].

²³⁰DT, 28 september 1939 [K. van der Geest, *Wrakhout*].

²³¹DT, 9 oktober 1941 [A. Helman, *De rancho der tien mysteries*].

²³²DT, 13 mei 1950 [A. Blaman, *De kruisvaarder*].

²³³DT, 28 april 1951 [G. Walschap, *Zuster Virgilia*]. De biografieën waarnaar verwezen wordt betreffen pater Pius OCarm., *Moeder Josephine, Carmelites (1863-1931)*. Carmelitesenklooster Sint Josef, Boxmeer 1937; pater Lokkers, *Opgang in het kruismysterie: het leven van moeder Jozephine, carmelites*. Schoth, Boxmeer 1941. De eerstgenoemde biografie wordt door Van Duinkerken besproken in DT, 25 juli, 1, 8 en 15 augustus 1937.

²³⁴DT, 10 januari 1935 [F. Bordewijk, *Bint*]; DT, 3 november 1936 [S. Vestdijk, *Meneer Visser's hellevaart*].

²³⁵DT, 3 november 1936. Hierop zal in paragraaf 1.2.2. worden ingegaan.

²³⁶Ibidem.

taak alleen volbrengen als het personage niet een 'ongebonden vent' is, maar, zoals het vorige hoofdstuk al liet zien, een 'gebonden vent', die door de kracht van zijn overtuiging "ontstijgt aan het algemeen, dat hij nochtans op bijzondere wijze vertegenwoordigt".²³⁷ Van deze uitspraak is de lof over *Jan Compagnie* een concrete illustratie: "Van Schendel heeft namelijk het juiste evenwicht gevonden tusschen het individuele karakter van den enkeling en de algemeene trekken van de soort. De figuur van Jan de Brasser is voldoende markant om de aandacht te blijven houden, en toch zóó strak geteekend, dat de particuliere hebbelikheden nergens de voornaamste karakterfactoren zijn."²³⁸ Dit geldt ook voor bijvoorbeeld de weergave van de hoofdpersoon in Johan Fabricius' *Melodie der verten*, die ondanks zijn complexiteit toch vertegenwoordiger is van de menselijke soort.²³⁹

Om een romanfiguur als een gestalte in de bedoelde zin te kunnen weergeven, is van de auteur psychologisch inzicht vereist, door Van Duinkerken gedefinieerd als het vermogen zielkundig tot het personage door te dringen.²⁴⁰ Aangezien hij abnormale zielstoestanden beschouwt als uitzonderingssituaties die haaks op criteria als 'algemene menselijkheid' en 'gezond verstand' staan, is het niet vreemd dat hij betwijfelt of de weergave van dergelijke zielstoestanden geslaagd kan zijn.²⁴¹ Later, na de oorlog, is hij opvallend optimistischer over deze mogelijkheid: "Ieder verslag van abnormale zielstoestanden eist bij gewone mensenkennis nog een bijzondere karakterkunde, gelijk de psychiater zich die eigen maakt door studie. De romanschrijver moet die bijzondere kennis verwerven door waarneming van zijn figuren en door persoonlijke inleving in hun gevoelens."²⁴² Hij prijst dan ook *De Metsiers* van Hugo Claus vanwege de psychologische kennis en de fenomenale werkelijkheidszin,²⁴³ en karakteriseert *Goed en kwaad* van Marnix Gijsen als de meest aangrijpende zielenstrijd in de hedendaagse Nederlandse letteren.²⁴⁴

Wat de weergave van innerlijke gemoedsconflicten betreft, kiest Van Duinkerken een middenpositie: enerzijds moet een personage niet worden vereenvoudigd als er van tweestrijd sprake is, anderzijds dient de auteur een innerlijk conflict ook niet psychoanalytisch te ontrafelen. Zo getuigen bijvoorbeeld Stijn Streuvels en Herman de Man door simplificaties meestal niet van psychologisch inzicht, terwijl Helman zich juist te zeer blind staart op de innerlijke krochten van zijn personages. *Serenitas* had een heiligenleven kunnen zijn, als de hoofdpersoon niet slechts een interessant psychologisch geval was geweest,²⁴⁵ terwijl de heiligheid van Streuvels' Alma te weinig psychologisch is: "Het genadeleven wordt bij haar, als de ontgoocheling bij andere

²³⁷DT, 28 oktober 1932 [J. Slauerhoff, *Het verboden rijk*]. Vgl. hoofdstuk III, paragraaf 2.1, p.120.

²³⁸DT, 21 oktober 1932 [A. van Schendel, *Jan Compagnie*].

²³⁹DT, 3 februari 1933 [J. Fabricius, *Melodie der verten*].

²⁴⁰Zie bijvoorbeeld DT, 17 april 1931 [A. Helman, *Overwintering*].

²⁴¹DT, 12 juni 1934 [B. Stroman, *René François Aristide N.N.*].

²⁴²DT, 1 september 1951 [I. Michiels, *Kruistocht der jongelingen*]. Vgl. DT, 7 oktober 1948 [S. Vestdijk, *De redding van Fré Bolderhey*]. Hier doet Van Duinkerken geen uitspraak over het waarheidsgehalte van de weergave van de puberteitshallucinatie, aangezien dit volgens hem binnen de bevoegdheid van psychiaters en niet van de letterkundige kritiek valt.

²⁴³DT, 31 maart 1951 [H. Claus, *De Metsiers*].

²⁴⁴DT, 17 februari 1951 [M. Gijsen, *Goed en kwaad*].

²⁴⁵DT, 26 november 1930 [A. Helman, *Serenitas*].

helden van Streuvels, te zeer een trilling van de algemeene levensbeweging. Of anders uitgedrukt: haar heiligheid is te zeer een biologisch, te weinig een psychologisch verschijnsel.”²⁴⁶ Querido daarentegen noemt hij een groter psycholoog dan Dostojevski! Zijn inzicht in het kwaad correspondeert met de morele opvatting van de kerk én is als artistiek-psychologische oplossing de enig bevredigende!²⁴⁷

Voor psychologisch inzicht is een ontvankelijke blik van de auteur vereist, die niet alleen in zichzelf, maar vooral met een open oog om zich heen moet kijken. De gunstige ontwikkeling die Van Duinkerken constateert bij Helman en Vestdijk kan dit illustreren. De eerste kijkt gelukkig weer om zich heen om levende gestalten te kunnen scheppen en Vestdijk lijkt zich afgewend te hebben van zijn innerlijke wrok jegens de maatschappij en van zijn verliteratuurde blik: “De menschen en dingen worden in ‘Rumeiland’ nog scherper waargenomen, maar de waarneming geschiedt thans met het bloote oog, niet langer door den bril van een geprikkelden litterator”.²⁴⁸ Toch getuigt volgens Van Duinkerken ook deze roman nog eerder van spitsvondigheid dan van scheppingskracht.

In de relatie tussen de auteur en zijn personages ligt het gevaar van vereenzelviging altijd op de loer. Enerzijds is er afstand, want “de ware romanschrijver objectificeert door zich in de gevoelens en gedachten van zijn helden te verdiepen”, aldus Van Duinkerken.²⁴⁹ Anderzijds is er een nauwe band en moet de auteur met zijn personages meeleven en meevoelen. Vooral wanneer er abnormale zielstoestanden in het geding zijn is dit van groot belang: de auteur moet vooral dan met zijn personages mededogen voelen, en hen niet in de steek laten, uitlachen of haten. Op deze, volgens Van Duinkerken, ouderwetse sentimenten berust de romankunst.²⁵⁰ De auteur is met andere woorden de engelbewaarder van de hoofdfiguur.²⁵¹

Van Duinkerken wijst het af als auteurs door critici met hun helden worden vereenzelvigd, hetgeen bijvoorbeeld het geval is geweest bij de aanval op Felix Timmermans vanwege zijn Pallieter. Deze fout zou de kritiek ook bij Vestdijk kunnen maken, voorspelt Van Duinkerken, “en dit zou een grove onrechtvaardigheid zijn ten opzichte van Simon Vestdijk, maar de kritiek zou tot deze onrechtvaardigheid een aanleiding kunnen vinden in het kennelijke genoegen, waarmee Simon Vestdijk de kleine, provinciale en horizonlooze duivelachtigheden van dezen meneer Visser beschrijft”.²⁵²

²⁴⁶D T, 5 augustus 1931 [S. Streuvels, *Alma met de vlassen haren*]. Streuvels' kracht ligt dan ook niet in de psychologische karaktertekening, maar in zijn natuurlyrisme. Vgl. D T, 3 oktober 1941 [‘Stijn Streuvels 70 jaar’]. Vgl. D T, 2 december 1932 [H. de Man, *Maria en haar timmerman*]: De Man heeft niet de psychologische tweestrijd weten uit te beelden, maar hij scheidt wel levende mensen. Het is opvallend dat Van Duinkerken zich hier kan voorstellen dat Ter Braak de weergave van de personages in *Maria en haar timmerman* niet intelligent zal noemen.

²⁴⁷D T, 15 januari 1930 [Is. Querido, *Simson*].

²⁴⁸D T, 2 maart 1941 [S. Vestdijk, *Rumeiland*]; D T, 9 oktober 1941 [A. Helman, *De rancho der tien mysteries*].

²⁴⁹D T, 9 februari 1939 [J. Hiegentlich, *Schipbreuk te Luik*]. Vgl. bijvoorbeeld D T, 6 januari 1933 [H. van Eyk, *De kleine parade*], waarin Van Duinkerken de auteur vanwege haar sympathieke tekort aan medelijden met de personages priijst.

²⁵⁰D T, 3 november 1936 [S. Vestdijk, *Meneer Visser's hellevaart*].

²⁵¹D T, 31 juli 1934 [A. van Cauwelaert, *Harry*].

²⁵²D T, 3 november 1936 [S. Vestdijk, *Meneer Visser's hellevaart*].

Toch maakt Van Duinkerken zich ook zelf schuldig aan vereenzelviging van de auteur en zijn personage, soms expliciet, meestal impliciet. Marsman bijvoorbeeld mag niet worden geïdentificeerd met zijn held, maar hij heeft wel ‘met zijn held samengeleefd’, op grond waarvan Van Duinkerken de vrijheid neemt de auteur vrijwel met diens “piekerende scrupulant” te vereenzelvigen.²⁵³ Evenzeer dreigt Blaman te worden geïdentificeerd met haar hoofdpersoonage. Hoezeer de levensvisie van de hoofdfiguur van *Eenzaam avontuur* in het verlengde ligt van die van Blaman zelf, blijkt uit de volgende woorden, met name uit de bijzin met ‘indien’: “Gelukkig zijn”, zegt Anna Blaman op blz. 29, ‘is meespelen vanuit je eigen dierlijke vitaliteit of je vergeten aan de warme oppervlakte van een ander.’ Zij zegt het namens een van haar romanfiguren en het zou niet juist zijn, haar eigen inzicht hiermee te vergelijken, indien maar ergens uit het boek een diepere nood kermde dan de nood naar dit ‘geluk’. (...) Maar het woord is treffend juist, waarmee Anna Blaman herhaaldelijk haar hoofdfiguur een ‘prooi van eigen lot’ noemt.”²⁵⁴ De functionaris J.A. Goris en zijn pseudoniem Marnix Gijsen lijken volgens Van Duinkerken zeer veel op de twee personages in *Goed en kwaad*.²⁵⁵ Impliciet vereenzelvigd Van Duinkerken personages met de auteur in bijvoorbeeld de recensie over *Een voetreis naar Rome*, waarin Aafjes als levenslustige auteur met de held samenvalt, maar vooral in negatieve recensies waarin egocentrische personages egocentrische auteurs weerspiegelen.²⁵⁶ In het algemeen kan worden gesteld dat hij ertoe neigt personages als verlengstuk van de auteur te zien.

Een enkele keer is dit aanleiding voor een discussie, zoals de gevolgen van zijn recensie over *De kleine wereld* van Herman de Man laten zien. Hierin beweert hij weliswaar opnieuw dat de meningen van de auteur niet gelijkgeschakeld mogen worden met die van zijn personages, maar tegelijk verwijt hij De Man een verwarrende zedenleer, waarmee deze propageert alles van de menselijke barmhartigheid en niets van de goddelijke waarheid te verwachten. Via de romanfiguur blijft De Man er zelf buiten, maar daarmee is de verwarring nog niet goedgepraat, aldus Van Duinkerken.²⁵⁷ Enkele weken later reageert hij op het verwijt dat hij De Man zou hebben beschuldigd van een ketterse stelling: “Die gevolgtrekking is onjuist. Wij verweten hem alleen, onvoldoende te doen uitkomen, dat hij de meningen van zijn figuur niet deelt. Meer niet. Wij blijven bij deze meening. Zij betreft een litteraire fout, maar die verwarrende gevolgen zou kunnen hebben op leerstellig gebied.”²⁵⁸ Daarna komt hij er nogmaals op terug. Hij belijdt dan schuld, omdat hij de bekeerling De Man verantwoordelijk stelde voor de woorden van zijn romanfiguren: “Inderdaad een lapsus calami, waarbij een Mea Culpa hoort.”²⁵⁹

Ook over Rogier van Aerde vindt in *De Tijd* een discussie omtrent de weergave van

²⁵³DT, 7 november 1933 [H. Marsman, *De dood van Angèle Degroux*].

²⁵⁴DT, 25 juni 1949 [A. Blaman, *Eenzaam avontuur*]. Vgl. DT, 24 januari 1935 [J. van Schaik-Willing, *Sofie Blank*]. Vgl. ook DT, 27 februari 1934 [J. Last, *Partij remise*]: hij geeft volgens Van Duinkerken de gestalten van degenen die geen communisten zijn verkeerd weer, opdat de lezer hen veracht. De lezer veracht echter niet deze gestalten, maar de auteur.

²⁵⁵DT, 17 februari 1951 [M. Gijsen, *Goed en kwaad*].

²⁵⁶DT, 12 oktober 1946 [B. Aafjes, *Een voetreis naar Rome*].

²⁵⁷DT, 28 mei 1932 [H. de Man, *De kleine wereld*].

²⁵⁸DT, 18 juni 1932.

²⁵⁹DT, 25 juni 1932. Vgl. Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 3 to.

de held en de bedoelingen van de auteur plaats. In de recensie over *Stenka Razin* beweert Van Duinkerken dat Stenka zich voorneemt het evangelie van Christus te verdedigen tegen het evangelie van de macht. Uiteindelijk houdt de lezer volgens hem de bittere indruk over dat iedere strijd tegen onrecht vergeefs is. De kritiek op het boek betreft echter vooral de stijl en de overvloed van gebeurtenissen, waardoor de held vanuit psychologisch oogpunt niet uit de verf komt.²⁶⁰ Even later reageert de auteur zelf op deze bespreking, vanuit de behoefte te verklaren dat hij niet verantwoordelijk is voor de indruk die het boek schijnt te wekken, namelijk dat iedere strijd tegen onrecht vergeefs is, integendeel: "Vergeefs is slechts (dat is toevallig ook het thema van mijn boek) een poging om met Beëlzebub de duivelen uit te drijven."²⁶¹ De lezer kan wél de indruk overhouden dat Ruslands eeuwenlange strijd om vrijheid en recht tot op heden vruchteloos bleef, omdat deze strijd nog nooit met een zuiver oogmerk werd gevoerd. In een naschrift antwoordt Van Duinkerken dat hij het boek en niet de bedoelingen van de auteur heeft beoordeeld. De woorden over de strijd van het geloof tegen de macht zijn afkomstig van een personage uit het boek, de monnik Kyril (p. 196). Van Duinkerken blijft erbij dat Van Aerde in *Stenka Razin* er niet in geslaagd is zijn bedoelingen te verwezenlijken.²⁶²

1.1.3. De auteur en zijn lezers: communicatie

Literatuur heeft volgens Van Duinkerken een communicatieve functie: men schrijft om iets mee te delen aan anderen.²⁶³ Daarom moet een auteur alvorens te schrijven zijn eigen publiek kunnen zijn en luisteren naar zichzelf om niet in een geheimtaal van de ziel te vervallen.²⁶⁴ Communicatie komt tot stand via verschillende vormen van ontroering. Vaak onderscheidt hij verschillende typen lezers die door het boek al dan niet zullen worden aangesproken. Hiermee toont hij zich duidelijk een dagbladcriticus die als een leidsman voor zijn publiek optreedt en vertelt wat verschillende lezers te wachten staat. Omdat uit deze onderscheidingen dikwijls impliciet een oordeel spreekt, wordt ook hieraan in deze paragraaf aandacht besteed in het tweede gedeelte. Een aparte categorie vormen die boeken die hij aan bepaalde lezers voorbehoudt, waarop in het volgende hoofdstuk zal worden ingegaan.

Ontroering

"Er is een logica van het gevoel en van de verbeelding, een bijna onnaspeurbaar stelsel van fijne psychische wetten, dat tusschen dichter en vers-gevoelige het eigenaardig contact der schoonheids-ontroering mogelijk maakt."²⁶⁵ Deze 'logica', zo vervolgt

²⁶⁰DT, 24 april 1948 [R. van Aerde, *Stenka Razin*].

²⁶¹DT, 1 mei 1948.

²⁶²[ibidem].

²⁶³DT, 8 oktober 1930 [M. Albers, *Twee broeders*; J. Last, *Branding*]; DT, 13 september 1934 ['Lode-wijk van Deyssel. De woordkunst']: het woord is niet autonoom, maar dienstbaar aan de natuur, een uitspraak waarmee Van Duinkerken zich hier richt tegen loutere woordkunst.

²⁶⁴DT, 6 april 1930 [A. Paulsen, *Het onverzwijgbaar geheim*].

²⁶⁵DT, 7 december 1930 [A. van der Weyden, *Hekeldichten*].

Van Duinkerken, kan bijna geheel buiten het verstandelijk vermogen omgaan om tot haar intuïtieve doel te geraken, waarvan de charlestons van Paul van Ostayen en de cantilene van Jan Engelman voorbeelden zijn. Het contact van de schoonheidsontroering speelt zich niet alleen af tussen dichter en lezer, maar ook tussen prozaïst en lezer, want “ontroering is het doel der kunst”.²⁶⁶ Hoewel hij dus ook in verband met proza over ontroering spreekt, geldt toch vooral voor dichters de eis dat ze moeten ontroeren: “In de poëzie heeft niet de een of andere generatie gelijk, maar de beste dichter. Degene, die het meest ontroerende poëem schrijft, wint het van dengene, die de beste bedoelingen draagt.”²⁶⁷ Soms wordt de ontroering gespecificeerd, maar meestal alleen in vage en grootse termen: zo is Hélène Swarth ontroerend door haar trouw aan schoonheid en menselijkheid,²⁶⁸ Willem ten Berge, die getypeerd wordt als de dichter van de ontroerde objectiviteit, door eenvoudige, treffende zuiverheid van accent,²⁶⁹ Jan H. Eekhout door oprechtheid,²⁷⁰ Noto Soeroto alleen bij oppervlakkige lezing,²⁷¹ Achilles Mussche door zijn spontane, oorspronkelijke vervoering²⁷² en Jan Campert ontroert, doordat hij de lezer in contact brengt met de “geheimzinnige beweegredenen van het mensenlot, dat machtiger is dan de mens”.²⁷³ Andere dichters die ontroeren zijn Herman Gorter,²⁷⁴ P.C. Boutens,²⁷⁵ Gerard Wijdeveld²⁷⁶ en vroeger de priester Willem Smulders, wiens herdrukte gedichten niet meer met die prille ontroering van destijds bij hun verschijning zullen worden gelezen.²⁷⁷ Onder romanschrijvers zijn het P. Visser,²⁷⁸ Herluf van Merlet,²⁷⁹ Herman de Man,²⁸⁰ en Arthur van Schendel²⁸¹ die het vermogen tot ontroeren hebben. *Het oude huis* van Van Schendel noemt hij een mijmerboek, dat kenners en liefhebbers meer ontroert dan domme begerigen naar sensatie.²⁸²

Ook aan de hand van andere begrippen dan ontroering laat Van Duinkerken zien hoe belangrijk het is dat de lezer wordt geraakt door literatuur. Zo onderscheidt proza

²⁶⁶DT, 5 december 1933 [H. van Merlet, *De bond van eerlijke mensen*].

²⁶⁷DT, 27 januari 1932 [G. Stuiveling, *Elementen*; L. de Bourbon, *Reisverhalen*]. Het eerste doel van poëzie is het wekken van ontroering, zo meldt hij ook in DT, 12 april 1937 [A.J.D. van Oosten, *Vuur en droom*] en DT, 4 augustus 1940 [R. Steinmetz, *Dolende ridders*].

²⁶⁸DT, 5 maart 1930 [H. Swarth, *Avonddauw*].

²⁶⁹DT, 1 oktober 1930 [W. ten Berge, *De zoon van het hemelsche rijk*].

²⁷⁰DT, 28 januari 1931 [J.H. Eekhout, *In aeditus amonis*].

²⁷¹DT, 7 oktober 1931 [N. Soeroto, *Wayang-liederen*].

²⁷²DT, 16 december 1950 [A. Mussche, *Aan de voet van het Belfort*].

²⁷³DT, 6 januari 1937 [J. Campert, *Vervilderd landschap*].

²⁷⁴DT, 17 juli 1934 [H. Gorter, *Sonnetten*]; DT, 13 september 1952 [‘De dichter Herman Gorter’].

²⁷⁵DT, 20 februari 1930 [‘P.C. Boutens, 1870 – 20 februari 1930’].

²⁷⁶DT, 26 maart 1930 [G. Wijdeveld, *Het vaderland*].

²⁷⁷DT, 12 juli 1935 [W. Smulders, *Cantica graduum*]. De inleiding van deze herdruk is op Pinksteren 1935 geschreven door Van Duinkerken. Hierin schetst hij vooral de historische context van deze typische ‘seminaristenbundel’, die in een periode verscheen waarin men naar een vorm zocht om het katholieke leven in de zuidelijke provincies uit te drukken. Een overheersende rol was hierin weggelegd voor het tijdschrift *Van Onzen Tijd*.

²⁷⁸DT, 25 februari 1931 [P. Visser, *De zeven fonteinen*].

²⁷⁹DT, 5 december 1933 [H. van Merlet, *De bond van eerlijke mensen*].

²⁸⁰DT, 16 januari 1934 [H. de Man, *Een stoombootje in de mist*].

²⁸¹DT, 7 december 1946 [A. van Schendel, *Het oude huis*].

²⁸²Ibidem.

zich van andere lectuur doordat het gevoel van de lezer erbij wordt betrokken. Het verschil tussen romankunst en de 'platte' beschrijving van de bontwerkerswereld door Willem Eges in *Skunks* is het communicatieve talent van de auteur: "Een kunstenaar is hij, die ons de bontwerkerswereld weet te schetsen op zulk een wijze, dat niet alleen onze belangstelling en weetgierigheid, maar ook ons gevoel bij de schildering betrokken wordt."²⁸³ Als een lezer voelt dat het boek hem aangaat, is de schrijver grotendeels geslaagd.²⁸⁴ Ook is het een voorwaarde dat de lezer met de personages kan meeleven.²⁸⁵ Vanuit dit gezichtspunt prijst hij bijvoorbeeld Walschap in zijn weergave van zuster Virgilia. De lezer voelt hoe zij met anderen meeleeft, omdat Walschap ons laat zien hoe de anderen leven.²⁸⁶ Andere voorbeelden zijn de herinneringen van Annie Salomons, die haar lezers het huiselijk geluk in Indonesië zodanig laat beleven dat zij het idee hebben op visite te zijn bij een goede gastvrouw;²⁸⁷ ook worden zij meegesleept in het innerlijke van de personages in *Eveline*,²⁸⁸ en zijn zij intens betrokken bij de eenzaamheid van de jongens in Streuvels' *Lenteleven*; de lezer vertraagt hier zelf van binnen, zijn tijd gaat in hem stilstaan, aldus Van Duinkerken.²⁸⁹

Het is afhankelijk van het boek in hoeverre de lezer betrokken moet zijn bij de romangebeurtenissen. Hij past zich tot op zekere hoogte aan de literatuur aan en heeft daarom bijvoorbeeld niet altijd de behoefte te weten hoe de personages eruit zien, zoals bij A. Roland Holst.²⁹⁰ Anders is het bij het lezen van *De zeven tuinen* van Van Schendel: hier voelt de lezer zich opzettelijk op afstand gehouden van de personen om wie het eigenlijk gaat, terwijl de schrijver daarentegen wel inzicht in zijn personages heeft. Deze gekunsteldheid mishaaft de lezer.²⁹¹

Niet alleen boeken die schoonheidsaandoeningen oproepen en voldoen aan zekere literaire maatstaven kunnen lezers raken. Zo is bijvoorbeeld *De geschiedenis van een minuut* weliswaar geen boek om van te houden, maar wekt het volgens Van Duinkerken wel lagere ontroeringen waardoor het toch tot in het merg van de ziel raakt.²⁹² Soms verontschuldigt hij zich ervoor dergelijke boeken te bespreken: van A.A.L. Graumans geniet hij volgens zichzelf meer dan zijn taak als criticus toestaat.²⁹³

Ook lezers van poëzie kunnen, behalve ontroerd, op andere manieren worden geraakt, bijvoorbeeld aangedaan, vertederd, gepakt, zoals bij Jan H. Eekhout,²⁹⁴ Jan

²⁸³DT, 19 september 1933 [W. Eges, *Skunks*].

²⁸⁴Zie bijvoorbeeld DT, 9 mei 1940 [E. Claes, *Jeugd*]; DT, 16 oktober 1948 [A. Coolen, *Tsjechische suite*]; DT, 19 januari 1949 ['Marie Koenen 70 jaar']; DT, 14 januari 1950 [J.W. Hofstra, *Een man alleen*].

²⁸⁵DT, 25 januari 1940 [W. Breedveld, *Gerda Göppertz*].

²⁸⁶DT, 28 april 1951 [G. Walschap, *Zuster Virgilia*].

²⁸⁷DT, 4 juli 1933 [A. Salomons, *Het huis in de hitte*].

²⁸⁸DT, 30 september 1950 [N. van der Schaaf, *Eveline*].

²⁸⁹DT, 21 oktober 1950 [S. Streuvels, *Verzameld werk*].

²⁹⁰DT, 16 mei 1933 [A. Roland Holst, *Tusschen vuur en maan*]. Vgl. DT, 27 juni 1933 [M. Matisse, *Een zwerver van zee tot zee*].

²⁹¹DT, 5 oktober 1939 [A. van Schendel, *De zeven tuinen*]. Van Schendel compenseert dit gebrek echter door onder andere de verfijnde stijl waarmee hij de vrije natuur schildert.

²⁹²DT, 24 oktober 1934 [H. Kamp, *De geschiedenis van een minuut*].

²⁹³DT, 13 januari 1933 [A.A.L. Graumans, *Radiovertellingen van d'n Dré*].

²⁹⁴Zie bijvoorbeeld DT, 24 april 1930 [J.H. Eekhout, *Jaspis en Jade*]; DT, 20 april 1936 [Idem, *Machten*].

Engelman,²⁹⁵ J.B. Besançon²⁹⁶ en Maurice Roelants.²⁹⁷ Het is een teken van zwakte als men te veel moeite moet doen om door de gedichten te worden aangegrepen, zoals het geval is bij het lezen van de anecdotische bundel *Gij zijt* van Nico Verhoeven: om hierdoor te worden aangegrepen moet men zich in diens gewetensmoeilijkheden verplaatsen en de verbloemende manier van belijden voor lief nemen.²⁹⁸ De paradoxale regel ‘Het is oorlog en de rozen bloeien’ van Mathias Kemp roept het tegendeel van aangedaan worden op: “het effect van een scherp en plotseling waargenomen tegenstrijdigheid, zooals de materiele schok immers het effect is van een botsing.”²⁹⁹

In poëzie doet zich de prozaïsche eis van medeleven met het personage niet voor. Daar maakt men vooral kennis met een mens (de dichter), een wereld, en niet alleen met een zuiver poëtische techniek: “Men wil opgenomen worden in het innerlijk heelal van een vreemd en toch verwant gemoedsbestaan.”³⁰⁰ Hier doelt Van Duinkerken op contact met het gemoedsbestaan van de dichter, met wie de lezer zich enerzijds tot op zekere hoogte moet kunnen identificeren en van wie hij zich anderzijds vanwege de vreemdheid distantieert. Geëngageerde dichters als Jan Campert en Ed. Hoornik brengen de lezer niet alleen in contact met hun eigen gemoed, maar ook en vooral met het algemene mensenlot. De hoogste lof die de bundel *De erfgenaam* verdient, is volgens Van Duinkerken dan ook dat hij geen onverschilligheid verdraagt.³⁰¹

Verskillende typen lezers

Vaak richt Van Duinkerken zich op verschillende manieren direct tot de lezer en toont hij zich een dagbladcriticus die zich ervan bewust is te schrijven voor een publiek dat geadviseerd wil worden. Dikwijls specificeert hij daarom het type lezer dat door een bepaald boek zal worden aangesproken, zodat de krantenlezer kan beslissen of hij het boek al dan niet ter hand zal nemen. Soms gebeurt dit descriptief, waarachter impliciet een oordeel kan schuilgaan. Zo is bijvoorbeeld Jos. Panhuysen geschikt voor hen die rustig willen lezen,³⁰² Henriëtte van Eyk voor eenvoudigen van hart die van een boek kunnen genieten zonder behoefte aan een diepere ondergrond,³⁰³ Louis de Bourbon ongeschikt voor romanverslinders en aanbevolen aan minnaars van een zuiver droomspel³⁰⁴ en *Elias of het gevecht met de nachtegalen* geschikt voor hen die geloven in het inwendige rijk van de ziel.³⁰⁵ *Tusschen zuiderkruis en poolster* is een roman voor volwassenen die ook de ruwe kanten van het schippersleven voor lief nemen,³⁰⁶ *Wampie* voor hen die ontspanning zoeken,³⁰⁷ en Jan Walch en A.

²⁹⁵DT, 20 augustus 1930 [J. Engelman, *Sine nomine*].

²⁹⁶DT, 6 juli 1941 [J.B. Besançon, *Late verzen*].

²⁹⁷DT, 14 februari 1948 [M. Roelants, *Pygmalion*].

²⁹⁸DT, 29 april 1950 [N. Verhoeven, *Gij zijt*].

²⁹⁹DT, 21 januari 1940 [M. Kemp, *Seringen en schroot*].

³⁰⁰DT, 17 oktober 1934 [A. Donker, *Gebroken licht*].

³⁰¹DT, 9 maart 1941 [Ed. Hoornik, *De erfgenaam*]; DT, 6 januari 1937 [J. Campert, *Verwilderd landschap*].

³⁰²DT, 14 oktober 1932 [Jos. Panhuysen, *Het afscheid*].

³⁰³DT, 6 januari 1933 [H. van Eyk, *De kleine parade*].

³⁰⁴DT, 6 maart 1934 [L. de Bourbon, *Het licht achter Golgotha*].

³⁰⁵DT, 16 december 1936 [M. Gilliams, *Elias of het gevecht met de nachtegalen*].

³⁰⁶DT, 8 december 1937 [B. van Eysselsteijn, *Tusschen zuiderkruis en poolster*].

³⁰⁷DT, 6 april 1938 [A. den Doolaard, *Wampie*].

Defresne bieden verstrooiing aan niet al te veeleisende lezers op een treinreis.³⁰⁸ Met de opmerking dat Bomans gelezen kan worden door iedereen die vroomheid niet vereenzelvigt met de last, door gewetenskwelling veroorzaakt, verwijst hij naar die katholieken die de vrijheid van het geweten beperken door plichtmatige deugdzzaamheid te benadrukken.³⁰⁹

Soms onderscheidt hij naar aanleiding van een boek typen lezers die er wel en die er niet van zullen genieten. Hij is dan niet alleen adviseur, maar lijkt ook zijn eigen ambivalentie via verschillende typen lezers te verwoorden, waarmee hij een eenduidig oordeel uit de weg gaat. Bovendien maakt hij zich voor kritiek op zijn oordeel onkwetsbaar door de algemene en vaak nietszeggende aanduiding van deze typen lezers. Zo zal bijvoorbeeld *Het feestelijke leven* van C.C.S. Crone met liefde worden ontvangen door de weinigen die liever een zwak bewijs van een oorspronkelijk talent dan een ontwikkeld vermogen zien, maar de vele lezers die verstrooid willen worden en niet te veel moeite willen doen, zullen worden afgeschrikt en het een rommelig verhaal vinden.³¹⁰ Een soortgelijk onderscheid maakt hij naar aanleiding van *Het oude huis* van Van Schendel, dat romanverslinders te saai en te weinig schokkend zullen vinden: "Het moet gelezen worden met een liefde, die gebreken weet te verontschuldigen, omdat zij deugden weet te waarderen. Liefdeloos gelezen uit honger naar leesvoer, bevredigt het boek in geen deele."³¹¹ Ook Jac. Schreurs MSC is vooral voor de stille mijmerzielen en niet voor actieve naturen.³¹² *Zaharoff*, een roman van de prozavernieuwer M. Revis die hier experimenteert met een filmische verteltrant, zal niet worden gewaardeerd door oudere lezers die nooit een bioscoop bezochten, maar de jonge lezer, bioscoopbezoeker en bewonderaar van het filmjournaal, zal Revis bewonderen "als een auteur naar zijn hart".³¹³ Na een psychologische beschrijving van Top Naeff, die in haar verhalen een schijnbaar defaitistisch levensbeeld zonder perspectief van verlossing schetst, maar uiteindelijk als haar ideaal verwoordt dat een mens het beste in zichzelf verwerkelijkt, voorspelt hij: "Voor jongeren zijn ze door hun pessimisme wel eens te neerdrukkend, doch aan een onderzoeker, die de achtergrond van de Nederlandse geestesgeschiedenis der laatste vijftig jaar wil kennen, bieden ze overvloedig en eerlijk materiaal in goede stijl."³¹⁴ Vooral tegenover Vestdijk lijkt Van Duinkerken zijn eigen ambivalente houding door middel van verschillende mogelijke houdingen van lezers te verwoorden. Zij die van het felle houden zullen *Meneer Visser's hellevaart* boven *Rumeiland* verkiezen, terwijl volwassenen die spitsvondigheid verlangen, van de laatste roman zullen genieten.³¹⁵ Na lezing van *De kellner en de*

³⁰⁸DT, 30 december 1931 [A. Defresne, *Moord!*]; DT, 14 december 1939 [J. Walch, *Is het te laat voor Bayart?*].

³⁰⁹DT, 17 mei 1947 [G. Bomans, *Sprookjes*].

³¹⁰DT, 2 maart 1939 [C.C.S. Crone, *Het feestelijke leven*].

³¹¹DT, 7 december 1946 [A. van Schendel, *Het oude huis*].

³¹²DT, 9 maart 1941 [Jac. Schreurs MSC, *De bruid, die hij niet verwachtte*].

³¹³DT, 23 maart 1939 [M. Revis, *Zaharoff*].

³¹⁴DT, 23 maart 1948 [Top Naeff zeventig].

³¹⁵DT, 2 maart 1941 [S. Vestdijk, *Rumeiland*]. Voordat zij gezamenlijk in Sint Michielsgestel verbleven, hadden zij elkaar nog nooit liefelijk, maar wel op papier ontmoet, zo herinnert Van Duinkerken zich. Deze contacten hadden zich niet gekenmerkt door veel wederzijdse waardering: "Ik had in 1936 zijn *Mijnheer Visser's hellevaart* in het dagblad 'De Tijd' besproken onder de titel *Harlingens*

levenden voorspelt hij dat sommigen deze fantasie van nature niet aanvaarden en zich ertegen zullen verzetten, maar er zullen ook lezers zijn die bij Vestdijk vinden wat zij bij veel hedendaagse kerkschilderingen, preken en geestelijke boeken vergeefs zochten, namelijk een persoonlijk doorleefd begrip van een grondwaarheid van de religie. Voor hen acht hij het “een best boek”.³¹⁶

Om een boek op een juiste wijze te kunnen lezen en waarderen, adviseert hij soms een bepaalde lezershouding. Zo dient bijvoorbeeld de lezer van *Het feestelijke leven* het verband tussen muziek, beeld en vormgeving op te merken³¹⁷ en is *Het boek ik* van Bert Schierbeek slechts met vrucht te lezen als men zijn aandacht richt op de kerngedachten en niet op bijvoorbeeld de vele godslasterlijke woorden. Hij noemt het een werkelijk geslaagde ontleding van het zelfbesef van de naoorlogse mens, waaruit blijkt dat het centrale thema ‘het ik wordt veronst’ even belangrijk is als ‘God is dood’.³¹⁸ Ook met betrekking tot poëzie dient hij de lezer soms van advies: Campert en Binnendijk moet men bijvoorbeeld lezen met grote aandacht en echte “literatorenliefde”,³¹⁹ de lezer van Margot Vos moet niet te kritisch zijn,³²⁰ men moet *Wederkomst* van Freek van Leeuwen lezen met het besef dat de dichter weet dat hij aanstoot kan geven, maar dat dit niet zijn opzet was;³²¹ en om Maarten Vrolijk te begrijpen is het nodig te weten dat hij behoorde tot de ‘jeunesse sacrifiée’.³²²

Af en toe spreekt hij rechtstreeks de katholieke lezers aan. Het werk van Albertine Steenhoff-Smulders is voor hen bijvoorbeeld zeer aanbevelenswaardig,³²³ terwijl *Journal van een doode* van Jan Derks voor de doorsnee roomse leesgezelschappen en bibliotheken te moeilijk is.³²⁴ De mentaliteit van de calvinistische roman *Een Hollands drama* acht Van Duinkerken voor de katholieke lezer vreemder dan het heidendom van een papoea(!),³²⁵ en Helmans hoofdpersoon in *De rancho der tien mysteries* is in tegenstelling tot zijn vorige hoofdpersonen niet kwetsend voor gelovige lezers en hoeft dus niet ontraden te worden.³²⁶ Bij de lezing van *In de webbe der tijden* zal de katholieke lezer merken dat zijn eigen hart in hem begint te bidden,³²⁷ en het paasspel ‘De dag des Heren’ van Nijhoff kunnen katholieken zonder bezwaar lezen.³²⁸

Pallierter en nogal wat reserves gemaakt bij de aankondiging van verscheidene zijner geschriften, maar in ‘De Tijd’ van 2 maart 1941 schreef ik bewonderend over zijn *Rumeiland*. Vestdijk van zijn kant liet zich doorgaans over mij in zijn critieken ook eerder scherp dan aanmoedigend uit.” A. van Duinkerken, ‘Vestdijk op het Seminarie’, in: M. Nord (red.), *Over S. Vestdijk* (Amsterdam 1948), p. 75-79, p. 75.

³¹⁶DT, 20 mei 1950 [S. Vestdijk, *De kellner en de levenden*].

³¹⁷DT, 2 maart 1939 [C.C.S. Crone, *Het feestelijke leven*].

³¹⁸DT, 11 augustus 1951 [B. Schierbeek, *Het boek ik*].

³¹⁹DT, 6 januari 1937 [J. Campert, *Vervilderd landschap*; D.A.M. Binnendijk, *Onvoltooid verleden*].

³²⁰DT, 12 januari 1937 [M. Vos, *De eeuwige strijder*].

³²¹DT, 19 januari 1941 [F. van Leeuwen, *Wederkomst*].

³²²DT, 9 februari 1941 [M. Vrolijk, *Donker, zon en golven*].

³²³DT, 23 januari 1934 [A. Steenhoff-Smulders, *Eene Abdisse van Thorn; Jan van Arkel; Jacoba van Beieren*].

³²⁴DT, 30 juli 1937 [J. Derks, *Journal van een doode*].

³²⁵DT, 8 november 1935 [A. van Schendel, *Een Hollands drama*]. Dit betekent echter geen negatieve kritiek, want het zondebesef in deze roman heeft de draagkracht van een waarachtige tragiek.

³²⁶DT, 9 oktober 1941 [A. Helman, *De rancho der tien mysteries*].

³²⁷DT, 5 maart 1949 [H. Roland Holst, *In de webbe der tijden*].

Ook onder poëzieliefhebbers neemt hij verschillende soorten lezers waar, die hij meestal globaal typeert. Er zijn dichters die alleen voor dichterlijken schrijven, zoals Jan van Nijlen, dichter van het “heimwee naar het land Arcadia”, geen dichter voor de massa, maar een zanger voor poëtische naturen.³²⁹ En terwijl sommige lezers zich beetgenomen zullen voelen door de sensitivistische verzen van Pierre Kemp in *De Gemeenschap*, zullen de versgevoeligen hem beminnen.³³⁰ In *ballingschap* van Louis de Bourbon is geschikt voor iemand die graag in stilte mooie verzen leest,³³¹ *Wijding* van Hélène Swarth voor eenvoudige gelovigen die graag een goed vers lezen, hoewel zij zullen worden afgeschrikt door het moderne gevoel van de bundel,³³² en J.W. Schulte Nordholt is een dichter voor lezers met smaak en eruditie.³³³ Ofschoon *Nergal* een bundel van een zeer groot en uitzonderlijk dichter is, kan Van Duinkerken zich voorstellen dat deze poëzie bij bepaalde lezers niet aanslaat: “Ook onder de minnaars van de poëzie zijn er, die niets of weinig ondergaan van hetgeen deze dichter op den lezer overbrengt, omdat een misschien benijdenswaardige argeloosheid ten opzichte van de donkerste bedreigingen in ons gemoed hen gesloten houdt voor den invloed van dezen fellen, helschen brand.”³³⁴

1.1.4. Nogmaals de polemicus

Voordat ik inga op zijn recensies over literatuur die niet aan zijn levensbeschouwelijke criteria beantwoordt, volgt eerst een weergave van het polemische karakter van sommige besprekingen. Auteurs die in hun werk algemeen-menselijke gevoelens verwoorden, een hartelijke en humoristische toon hebben, gezond verstand gebruiken en lezers ontroeren, lokken bij Van Duinkerken venijnige aanvallen uit op literatuur die dergelijke eigenschappen ontbeert. Literatuur die wel en literatuur die niet aan levensbeschouwelijke criteria beantwoordt, komen hier dus in één recensie bijeen. Daarom kan deze tussenparagraaf worden beschouwd als een verbindende schakel tussen levensaanvaarding en levensangst.

Mijnheer Oberon van Van Schendel verdient vooral alle lof vanwege de “reactie op het goedkoope cynisme, dat een tijdlang in de mode was. Men stelde het voor, alsof alle edele sentimenten verachtelijk en belachelijk waren, alsof gewone burgerdeugd – omdat ze niet voortdurend heroïsch scheen – geen recht van bestaan meer had. Dit cynisme bedierf de jeugd. Het deed, alsof het de werkelijkheid van het leven dóór had, maar het was gewoonlijk nog niet toe aan den allereersten eisch van de werkelijkheid:

³²⁸D T, 30 april 1949 [M. Nijhoff, ‘De dag des Heren’]. Vgl. A. van Duinkerken, ‘Binnenleiding tot Nijhoff’s lyriek’, in: E. van Lokhorst en B. Voeten (red.), *In memoriam M. Nijhoff* (Utrecht 1953), p. 5–10; A. van Duinkerken, ‘Martinus Nijhoff, symbolist’, in: *Martinus Nijhoff* (Amsterdam 1954), p. 18–25. Hun gezamenlijk geschreven toneelstuk *In Holland staat een huis* werd opgevoerd door de Amsterdamse toneelvereniging onder regie van A. Defresne.

³²⁹D T, 28 augustus 1934 [J. van Nijlen, *Geheimschrift*].

³³⁰D T, 3 april 1934 [P. Kemp, *Stabielen en passanten*].

³³¹D T, 11 januari 1940 [L. de Bourbon, *In ballingschap*].

³³²D T, 23 oktober 1936 [H. Swarth, *Wijding*].

³³³D T, 26 juli 1952 [J.W. Schulte Nordholt, *Levend landschap*].

³³⁴D T, 13 september 1937 [H. de Vries, *Nergal*].

de dankbare levensaanvaarding”.³³⁵ Hoewel Van Duinkerken dergelijke ‘cynische’ literatuur meestal niet specificeert, blijkt tussen de regels door dat hij in het bijzonder twee doelwitten voor ogen heeft: de zogeheten ‘huiskamer- en damesromans’ en de kringen rond *De Vrije Bladen* en *Forum*, die overigens de bewuste romans zelf eveneens afwezen. Volgens Van Duinkerken hechten de personages in deze Hollandse probleemromans te veel waarde aan hun eigen psychische gesteldheid; dankbare levensaanvaarding is hierin volgens hem ver te zoeken. Daarnaast richt hij zich tegen zakelijke literatuur, waarin geen ruimte is voor gezelligheid en hartelijkheid: “Nee, de gezelligheid is niet van dezen tijd, die immers zakelijk moet zijn en dus onhartelijk en onverkwikkelijk, zooals het zakenleven zelf.”³³⁶

Arthur van Schendel, Jos. Panhuysen, Is. Querido, A. Defresne, Stijn Streuvels, Herman de Man, A. den Doollaard, Johan Fabricius, Jef Last, Henriëtte van Eyk, Mia Siemer, Jo Kalmijn, Johan Luger, G. Gonggrijp, enkele romans van Helman en Vestdijk en na de oorlog Godfried Bomans, Bert Voeten, Raymond Brulez, Arnold Clerx en Jacques Gans behoren allen tot die groep die allesbehalve egocentrische probleemboeken schrijft. Illustratief is de positie van Jos. Panhuysen in het literaire leven. Zijn verhalen “streven niet naar flitsende zakelijkheid, ze stellen geen belang in het psychisch-abnormale of in de vervoeringen en vernederingen van den uitzonderingsmensch”;³³⁷ hij is dan ook eerder een negentiende-eeuwse dan een moderne auteur.³³⁸ Het is inmiddels niet meer verrassend dat de weinig gecompliceerde helden van Querido volgens Van Duinkerken levendiger zijn dan de vaag verantwoorde heldinnen van de vele psychologische romannetjes die jaarlijks als “stijlrijk” worden geprezen,³³⁹ dat de gezelligheid van Defresne rijker is dan de grootheid van de “geniale eenzamen”³⁴⁰ en de diepe mensenkennis van Gonggrijp aangrijpender is dan de analyse van “moderne zielsontleders”.³⁴¹ Ook Den Doollaard, die als een oprecht heiden wordt geportretteerd, doet niet mee aan de “mode der cynische perversie, die de laatste jaren een hoogen toon tracht aan te slaan in grootendeels lage schriftuurtjes, liederlijke liedjes en Freudiaansch-getinte schoolmeesterpraatjes. Met zichzelf houdt de ‘Wilde van Europa’ zich niet bezig; hij ziet naar mensen met het gretig oog van een levensgulzigaard in grooten stijl”.³⁴² Nadat Den Doollaard verwantschap met *De Vrije Bladen* heeft getoond, is hij zijn eigen weg gegaan. Hem is immers noch het vitalisme van Marsman noch dat van *Forum* eigen: “De schaamteloze bonkerigheid van den ‘vent’ naar cynisch model is hem vreemd, omdat hij een sterk reageerend, natuurlijk menschegevoel heeft, waarvoor hij zich geen oogenblik schaamt.”³⁴³ *Maria en haar*

³³⁵DT, 17 november 1940 [A. van Schendel, *Mijnheer Oberon*]. Dat Van Schendel zich volgens Van Duinkerken ook in andere romans laat zien als de tegenhanger van al wat “pietluttig Hollands” is, blijkt uit DT, 21 oktober 1932 [Idem, *Jan Compagnie*] en DT, 5 oktober 1939 [Idem, *De zeven tuinen*].

³³⁶DT, 2 september 1931 [A. Defresne, *Het eethuis*].

³³⁷DT, 13 mei 1931 [Jos. Panhuysen, *Het geluk*].

³³⁸DT, 14 oktober 1932 [Jos. Panhuysen, *Het afscheid*].

³³⁹DT, 14 oktober 1931 [Is. Querido, *Amsterdamsch epos*]; zie ook DT, 15 juli 1931 [Idem, *Mijn zwerftochten door Jordaan en Donker-Amsterdam*].

³⁴⁰DT, 30 december 1931 [A. Defresne, *Moord!*]; zie ook DT, 2 september 1931 [Idem, *Het eethuis*].

³⁴¹DT, 9 mei 1935 [G. Gonggrijp, *De blanke tijger*].

³⁴²DT, 27 augustus 1932 [A. den Doollaard, *De wilden van Europa*].

³⁴³DT, 26 september 1933 [A. den Doollaard, *De herberg met het hoefijzer*]. Dat Den Doollaard zijn

timmerman wordt door Van Duinkerken geprezen, omdat het zich als kerngezond werk onderscheidt van het gezwijmel, de “overspanning” van gevoelens en het mysticisme.³⁴⁴ Dat hij Vlaamse boven Hollandse personages verkiest, ligt inmiddels ook voor de hand: hij duidt hiermee op Baas Gansendonck van Hendrik Conscience en op Pallieter van Felix Timmermans. Zij zijn lachwekkende typen, maar met een betrekkelijke eenvoud, die hij tegenover de spitsvondige, psychische complicaties van de helden in de Hollandse romans plaatst.³⁴⁵

Soms richt hij zich tegen binnenkamerromans uit het Hollandse familielevens, zoals in de recensie over Siemer,³⁴⁶ soms tegen damesromans, zoals in zijn beoordeling van Kalmijn, die weliswaar vrouwelijk is, maar ons gelukkig niet lastigvalt met praatjes bij de thee.³⁴⁷ In één breedsprakige zin haalt hij in de recensie over Henriëtte van Eyk uit naar theeromans om hier *De kleine parade* tegen af te zetten: “Ze heeft het geschreven voor de pret, omdat ze ook wel eens een boek wilde schrijven, evenals andere dames, maar dan niet zoo pieterig en zorgwekkend over een meneer met een mevrouw, die eigenlijk ieder voor zich een andere meneer en een andere mevrouw hadden moeten trouwen, doch dit helaas verzuimden en nu terwille van de kinderen, ofschoon de kinderen het wel in de gaten hebben, toch maar tezamen blijven, omdat ze gebonden worden door hun herinneringen, of die niet tezamen blijven en dan ieder afzonderlijk een nieuw leven beginnen, maar onderwijl tot de gevolgtrekking geraken, dat het leven eigenlijk nooit nieuw is en dat de oudste meteen de dierste panden zijn, en dat er niets gaat voor d’eerste trouw, al is dan de liefde niet altijd bestendig van duur.”³⁴⁸

Na de oorlog kan Van Duinkerken zich niet meer tegen *Forum* richten, maar nog wel tegen ‘probleemboeken’. In een bespreking van Clerx geeft Van Duinkerken te

sterk reagerend mensengevoel persoonlijk aan Van Duinkerken zou laten zien, wist deze nog niet toen hij deze recensie schreef. In 1934, zo gaat het verhaal, zou Den Doolaard op het redactiekantoor van *De Tijd* Van Duinkerken een klap hebben gegeven. Van Duinkerken had Den Doolaard in *De Tijd* (in ‘Spiegel des tijds’, DT, 14 juni 1934) ervan beschuldigd opzettelijk de Meiprijs van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te hebben geweigerd om de verkoop van zijn bekroonde boek (*De herberg met het hoefijzer*) te verhogen. De ware reden was dat Den Doolaard de prijs niet wilde delen met Engelman, die voor *De tuin van Eros* was bekroond. Den Doolaard verkocht Van Duinkerken een dreun, die op zijn beurt de zetterij in vluchtte, zo herinnerde Den Doolaard zich. Volgens het slachtoffer was het slechts een poging tot een oorvijs. Zie Schrama, *Dagblad De Tijd*, p. 299. Lezen we het cursieffe ‘Spiegel des tijds’ goed, dan blijkt dat Van Duinkerken niet Den Doolaard bekritiseert, maar een commissielid, die uit de school is geklapt en Den Doolaard al vóór de vergadering heeft gemeld dat hij de prijs zou moeten delen. Zie DT, 14 juni 1934.

³⁴⁴DT, 2 december 1932 [H. de Man, *Maria en haar timmerman*].

³⁴⁵DT, 5 augustus 1931 [S. Streuvels, *Alma met de vlassen haren*; G. Walschap, *Eric*].

³⁴⁶DT, 23 december 1931 [M. Siemer, *De man, die den moed had*]. De schrijfster is ondersteboven van deze recensie: “Ik had er heusch geen vermoeden van dat mijn werk literaire kwaliteiten zou bezitten en was al blij, dat ik er een uitgever voor vond. (...) Waar ik u het meest dankbaar voor ben, is, dat u mij mijn fouten zoo hebt aangewezen, dat ik omtrent uw bedoeling geen twijfel kan koesteren. De meeste kritieken zijn in dit opzicht zoo vaag, dat je feitelijk nog niet weet, wat de schrijver ervan eigenlijk wil.” (ongedateerd, LM, inv.nr. 243).

³⁴⁷DT, 20 januari 1937 [J. Kalmijn, *Langs den weg*]. Damesromans werden destijds in de literatuurkritiek spottend geassocieerd met theevisites. Zie Van Boven, *Een hoofdstuk apart*. Vgl. ook ‘Een thee-causerie’ van J. van Heugten sj in *De menselijke geest*, p. 60–68.

³⁴⁸DT, 6 januari 1933 [H. van Eyk, *De kleine parade*].

kennen dat deze auteur wordt onderschat in vergelijking met Blaman, Hermans en Reve.³⁴⁹ Het reisverslag van Gans noemt Van Duinkerken door de eenvoud een prettige afwisseling tussen allerlei probleemboeken.³⁵⁰ Ook na de oorlog zet hij het Vlaamse proza in gunstige zin af tegen het Noordnederlandse: argeloosheid van karakterwaarneming verdraagt men volgens Van Duinkerken bij een verteller gemakkelijker dan gezochtheid en gekunsteldheid.³⁵¹ In het verlengde hiervan prijst hij die auteurs die eenvoudig en helder proza schrijven en daarmee waarachtiger kunstenaar zijn dan zij die “hun eigen ‘nieuw proza’ als een soort wereldwonder beschouwen”.³⁵²

Ook sommige dichters zet hij af tegen zogenaamd cynische literatuur. Van de dichters die reeds genoemd zijn, vallen hieronder: Garnt Stuiveling, Hendrik de Vries, Ed. Hoornik, Willem de Mérode en J.W.F. Werumeus Buning. Dat men in Nederland – en vooral in Holland – eerder dichterlijke droefheid dan dichterlijke vreugde diepzinnig acht en als maatstaf beschouwt voor ware poëzie, is volgens Van Duinkerken niet alleen een moderne opvatting. Deze puriteinse mening is typisch Hollands, geworteld in het verleden, en behoeft als tegenwicht aandacht voor andersoortige, door de kritiek veronachtzaamde poëzie, zoals de verrukte gedichten van Werumeus Buning.³⁵³ Zijn beste gedichten in *Dagelijksch brood* zijn aanleiding om aan het slot van de recensie modieuze trends aan te vallen, maar Van Duinkerken is over de stijl in de meeste gedichten overwegend negatief. Ook de luchthartige poëzie van Stuiveling behaagt de lezer meer dan de “vele zwaar-op-de-handsche psychologismen in minder gaven vorm, doch met een eindeloos plechtstatiger gezicht aan den man gebracht”.³⁵⁴ De toon van de Spaanse *Coplas* en van *Nergal* wint het van de tegenwoordige “bloedloze mijmering”³⁵⁵ en de diepste beweeggronden van De Mérode zijn evangelisch en allesbehalve hoogmoedig cynisch en goedkoop sarcastisch.³⁵⁶

Kenmerkend is ook dat hij Hoornik absoluut niet geassocieerd wil zien met *Forum*. In de eerste regels over de gedichten van Hoornik richt Van Duinkerken zich meteen tegen Vestdijk, volgens wie Hoornik gedebuteerd heeft in *Forum*. Hier is geen sprake van: zijn eerste verzen schreef Hoornik namelijk op het redactie bureau van *De Tijd* waarna ze verschenen in *De Nieuwe Eeum*, aldus Van Duinkerken. Maar bovenal kunnen dichters als Hoornik en Jac. van Hattum, beiden behorend tot de Amsterdamse school, wat mentaliteit betreft niet tot de *Forum*groep gerekend worden: als “ontgoochelde sentimentalisten” heeft hun ironie en maatschappelijke kritiek slechts uiterlijk enige overeenkomsten met het “veel grimmiger, veel indolenter en veel asocialer

³⁴⁹DT, 12 juni 1951 [A. Clerx, *Schandaal op Poeloeh Tampah*].

³⁵⁰DT, 22 juni 1951 [J. Gans, *Het veege lijf*].

³⁵¹DT, 1 september 1951 [I. Michiels, *Kruistocht der jongelingen*]. Van de naoorlogse Vlaamse auteurs prijst hij hier vooral Valeer van Kerckhove, André Demedts en Hugo Claus, wier gelijke Michiels nog niet is.

³⁵²DT, 7 augustus 1946 [B. Voeten, *Doortocht*]; vgl. DT, 17 november 1951 [R. Brulez, *Het pakt der triumviren*].

³⁵³DT, 4 mei 1941 [J.W.F. Werumeus Buning, *Verzamelde gedichten*]. Vgl. DT, 16 november 1940 [Idem, *Dagelijksch brood*].

³⁵⁴DT, 27 januari 1932 [G. Stuiveling, *Elementen*].

³⁵⁵DT, 18 april 1935 [H. de Vries, *Coplas*]; DT, 13 september 1937 [Idem, *Nergal*].

³⁵⁶DT, 23 februari 1937 [W. de Mérode, *Tusschen ploeg en sikkel*].

cynisme, dat in *Forum* den toon aangaf”.³⁵⁷ Ook Hoorniks bijdrage in *Criterium* doet weldadig aan na de “goedkoop–Nietzscheaanschen heldenmoed van jonge lieden uit den burgerstand, die het lierdicht aanwendden als een middel tot allerindividueelste grootspraak betreffende heeal en maatschappij”.³⁵⁸

Ook Ida Gerhardt, Han G. Hoekstra en J.M.W. Scheltema vallen buiten de *Forumschool*. De eerste twee laten volgens Van Duinkerken zien dat na *Forum* een ontwikkeling mogelijk is, die in plaats van psychologie en opgelegde programmering de schoonheid van het natuurlijke leven bezingt. Hoekstra toont in enkele verzen nog de invloed van Greshoff, Du Perron en Vestdijk; daar waar hij van deze invloed afstand doet, is hij volgens Van Duinkerken zichzelf, weg van het zenuwachtig-egocentrische verval-individualisme naar de eenvoudige hartelijke lofprijzing van het natuurlijke leven.³⁵⁹ Ofschoon hij veel moderne poëzie psychologisch interessanter vindt dan *Kosmos* van Gerhardt, beschouwt hij haar poëzie toch als een teken van de redding van de dichtkunst. Haar strofen danken aan hun natuurlijkheid van woordkeus en zegswijze een frisheid die veel moderne poëzie volgens hem niet evenaart. Zij belijdt het goede leven en wie dit niet belijdt is nooit ten volle lyricus: “Alle poëzie veronderstelt immers, tot in de smart, een ‘enthousiasme’”.³⁶⁰ Ook na de oorlog is *Forum* als afzetpunt niet vergeten: tegenover het cynisme van dit tijdschrift stelt Van Duinkerken de navrante humor en de eerlijke sentimentaliteit van Scheltema.³⁶¹

1.2. LEVENsangST

1.2.1. De auteur

Tegenover levensaanvaarding staat levensangst. Vanuit levensaanvaarding heeft de kunstenaar het vermogen te scheppen, vanuit levensangst niet. Naar aanleiding van de achterdocht die volgens Van Duinkerken uit veel literatuur spreekt, vraagt hij zich het volgende af: “Bewijst het, dat de scheppingskrachten der romankunst uitgeput raken of geeft het alleen maar te kennen, dat de moderne mensch aan lamelendigen levens-angst lijdt? Misschien is ook het laatste wel de oorzaak van het eerste.”³⁶² Wie geen spontane belangstelling voor het leven heeft, zoekt kunstmatig naar een interessant, meestal pikant onderwerp dat vaak niet natuurlijk, doch gekunsteld wordt weergegeven. Dit verklaart de bloedarmoede van veel hedendaagse romans, waarin het

³⁵⁷DT, 29 juli 1936 [Ed. Hoornik, *Het keerpunt*]. Twee jaren later verscheen de bundel *Drie op één perron*, waarmee Den Brabander, Hoornik en Van Hattum wilden aangeven dat zij geen epigonen van *Forum* waren, met name niet van Du Perron, maar een eigen richting vertegenwoordigden.

³⁵⁸DT, 10 november 1940 [*Criterium*, 1(1940), poëziënummer].

³⁵⁹DT, 18 augustus 1940 [H.G. Hoekstra, *Het ongerijmde leven*]. Vgl. de gunstige ontwikkeling die hij opmerkt naar aanleiding van de bloemlezing van K. Lekkerkerker, *In aanbouw–letterkundig werk van jongeren*; hoewel hun beeldspraak te artificieel is, zijn de jonge dichters gevoeliger, romantischer en sensitiever dan *Forum* (DT, 3 december 1939).

³⁶⁰DT, 21 juni 1940 [I. Gerhardt, *Kosmos*].

³⁶¹DT, 29 mei 1948 [J.M.W. Scheltema, *Chansons, gedichten en studentenliederen*].

³⁶²DT, 28 november 1933 [W. Elsschot, *Kaas*].

leven dikwijls vanuit Freudiaanse theorieën wordt geanalyseerd: “Echte verhalen vragen niet om een theorie, die ze aannemelijk maken, maar ze geven weer, wat er in het leven zóal gebeurt en laten ons aldus zien, hoe het leven is.”³⁶³

Niet menselijk

Als de eigenschap ‘menselijkheid’ aanwezig is, wordt ze expliciet door Van Duinkerken geconstateerd, in tegenstelling tot de achterdocht jegens het menselijke: deze tekent zich vooral via andere eigenschappen impliciet af, voornamelijk via cynisme en vervelende personages. Toch wijst Van Duinkerken soms op het ontbreken van menselijkheid. Willem Elsschot, R. Blijstra en F. Bordewijk noemt hij expliciet niet groot omdat zij geen algemeen menselijke zaken verwoorden. Van *Kaas* deugt noch de humor, noch de houding van de auteur ten opzichte van de personages en hun inhoud. Er spreekt integendeel “een achterdocht tegen het menselijk bestaan uit en een wantrouwen van de menselijke zielsvermogens”.³⁶⁴ Blijstra noemt hij een goede “moderneling” die het hedendaagse gemoed treft, maar die snel vergeten zal zijn, omdat alleen de ziel over tijd en stof triomfeert. Blijstra zal daarom alleen groot kunnen worden “wanneer hij zijn bij tijd en wijle zeer groote begaafdheid om de dingen juist te zeggen, ook uitstrekt tot zaken, die algemeener menselijk zijn dan de hier behandelde”.³⁶⁵ En na een lovende bespreking van *Blokken* concludeert hij toch Bordewijk niet als een groot auteur te bewonderen: “Zijn boek is interessant, suggestief, soms beslist angstaanjagend, maar het is geen diepontroerend, geen voldoende menselijk kunstwerk. Althans voor mijn gevoel.”³⁶⁶ Het is geen menselijk kunstwerk, zo wordt geïmpliceerd, omdat Bordewijks nieuwsgierigheid niet zuiver is, maar te rationeel en te uitsluitend constructief.

Van een andere orde is de onmenselijkheid van het humanitarisme dat Anna Hers vertegenwoordigt en waaraan Van Duinkerken aandacht besteedt, omdat haar visie volgens hem ontstaat als reactie op de algemene onvrede met het heersende christendom. In een vernietigende, lange recensie onder de kop ‘Een dominees-roman’, beschuldigt hij het “humanitarisme” ervan de menselijkheid tot iets bijvoeglijks te verlagen. Deze kans heeft het volgens hem gekregen, toen het geloof een toevallig attribuut werd, en daarvan heeft Hers de vergiftigde vruchten geplukt. Zij onderscheidt in haar personages de theoloog, de medicus en de moeder ten onrechte van de mens.³⁶⁷

Ook enkele dichters veronachtzamen volgens hem het criterium van algemene menselijkheid. De poëzie is in alle tijden groot geweest door “de groote droomen, de religieuze bewogenheid, de algemeene menselijkheid en de harmonie tusschen geestesdrang en lichaamsnooddrift in de erotiek!”, zo reageert Van Duinkerken op een retorische verantwoording door Bertus Aafjes van *Criterium*-poëzie.³⁶⁸ Aafjes

³⁶³DT, 10 december 1939 [A. Helman, *Het vergeten gezicht*; M. Kijzer, *De sigarenfabriek José Alvarez*; S. Vestdijk, *Sint Sebastiaan*; G. Walschap, *Het kind*; *Houtekiet*].

³⁶⁴DT, 28 november 1933 [W. Elsschot, *Kaas*].

³⁶⁵DT, 18 mei 1930 [R. Blijstra, *Grafische voorstelling*].

³⁶⁶DT, 20 mei 1931 [F. Bordewijk, *Blokken*].

³⁶⁷DT, 16 februari 1939 [A. Hers, *Het heilige leven*].

³⁶⁸DT, 13 april 1941 [B. Aafjes, *Het zanduur van de dood*]. Van Duinkerken gebruikt de bewuste verantwoording als kapstok voor de recensie.

stelt hierin dat de kritiek “het pathos der grote dromen, het religieuze pathos, het vaag ethische pathos, het humanistische pathos en het equilibristische pathos van veel erotische dichters” niet meer als maatstaf mag hanteren, omdat de huidige generatie dichters ze niet meer kent.³⁶⁹ Aafjes kent, ondanks zijn poëtische aanleg, volgens Van Duinkerken deze eigenschappen inderdaad niet en moet oppassen te verstarren in zijn zelfvoldaanheid.³⁷⁰ Voorbeelden van andere bundels die niet of te weinig op algemeen menselijke hoedanigheden gericht zijn, zijn *Het verbond*, de hevig smartelijke gedichten van Henri Bruning,³⁷¹ *Vuur en droom* van A.J.D. van Oosten, die eerder typisch-propagandistisch en secundair dan beslissend-menselijk en elementair is³⁷² en *Suite in december* van Bert Voeten, die vanwege het ontbreken van het algemene menselijke aspect de lezer onverschillig laat.³⁷³

Typisch damesliteratuur

Boeken waaruit een mannelijk karakter spreekt worden door Van Duinkerken altijd positief beoordeeld. Boeken met een vrouwelijke toon treedt hij echter met enige ambivalentie tegemoet, zoals reeds is geconstateerd.³⁷⁴ Dat vrouwelijk ook een ondubbelzinnig negatieve connotatie kan hebben, blijkt uit zijn oordeel over damesromans en damesdichtkunst.

Hollandse familieromans van schrijvende dames behoeven eigenlijk geen satirische behandeling meer, zo reageert Van Duinkerken op Bordewijks satyre in *De laatste eer*.³⁷⁵ Zelf rekent hij in *De Tijd* aan het begin van de jaren dertig Ellen Forest, Anna van Gogh-Kaulbach en Jo van Ammers-Küller tot deze schrijvende dames. *Aleid* van Forest moet hij wel bespreken, omdat deze roman als prijsvraagroman is bekroond, maar hij heeft er geen goed woord voor over: een onzedelijk wangedrocht met een hoofdpersonage dat zichzelf ontzettend interessant vindt, “geschreven vuil-

³⁶⁹B. Aafjes, ‘Inleiding op de Criterium-middag te Amsterdam’, in: *Criterium*, 2(1941), april, p. 251-264, p. 252. Als voorbeelden van critici die moderne poëzie aan hun eigen, verouderde maatstaven toetsen, noemt hij Anthonie Donker en Van Duinkerken.

³⁷⁰Het succes in *Criterium*-kring acht Van Duinkerken hierbij niet bevorderlijk. Vgl. DT, 10 november 1940 [*Criterium*, 1(1940), poëzienummer].

³⁷¹DT, 1 juli 1931 [H. Bruning, *Het verbond*].

³⁷²DT, 12 april 1937 [A.J.D. van Oosten, *Vuur en droom*].

³⁷³DT, 14 oktober 1948 [B. Voeten, *Suite in december*].

³⁷⁴Zie bijvoorbeeld DT, 2 mei 1938 [P. de Vree, *Het blanke waaien*]; DT, 3 februari 1932 [Jac. van Looy, *Gedichten (1884-1925)*]; DT, 19 december 1929 [A. van Schendel, *Florentijnsche verhalen*]; DT, 17 juni 1931 [Idem, *Een eiland in de Zuidzee*].

³⁷⁵DT, 2 mei 1935 [F. Bordewijk, *De laatste eer*]. In *Het tijdperk der vernieuwing van de Noordnederlandse letterkunde* (1951) heeft Van Duinkerken als Asselbergs een apart hoofdstuk gewijd aan ‘De damesroman’. Hij is hiermee de laatste die uitvoerig op de romanschrijfsters ingaat, aldus Van Boven in *Een hoofdstuk apart*, p. 18. Onder damesromans vallen volgens hem romans die geschreven zijn door een “groep begaafde vrouwen” na 1898, “waarin het stijl-experiment niet veel betekent, doch onderwerp en sfeerscheping, bij alle verschil van aanleg der schrijfsters, overeenkomst in oorspronkelijkheid vertonen”. (p. 205). De damesroman vertoont gelijkenis met de boeken van Louis Couperus, Johan de Meester, Herman Robbers, Arthur van Schendel en Aart van der Leeuw, maar onderscheidt zich hiervan “door een vrouwelijke nuance in de zielkunde, door een matiging der melancholie en door een versluiering van de sfeer”. (p. 205). Hij bespreekt achtereenvolgens Augusta de Wit, Margo Scharren-Antink, Anna van Gogh-Kaulbach, Ina Boudier-Bakker, Top Naeff, Marie van Zeggelen en Carry van Bruggen.

nis” over personages die niets anders doen dan zich vervelen, kortom: “Ik zal aan iedere revolutie en zelfs aan iederen vorm van zonde, die nog een greintje mensche-lijkheid verraad, den voorkeur geven boven de liefdelooze redekaveling, die heden ‘Hollandsche romankunst’ schijnt te moeten heeten.”³⁷⁶ Van Gogh-Kaulbach wijst hij met name vanwege de “sleutelgatnieuwsgierigheid” consequent af: ze is een praat-zieke kwezel, wil bedorven fantasie luchten en mist de moed een pornografe te zijn.³⁷⁷ Ook over *De appel en Eva* van Van Ammers-Küller is hij vernietigend vanwege het burgerlijke geroddel in het boek over het huwelijk, dat de liefde vermoordt. Het toont de “moraal van de theetafel”, bestaat uit gevaarlijke kletspraat voor egocentrische naturen waarmee talrijke dames zijn behept, werkt prikkelend op de aangeboren nei-ging van dames om bijzondere dingen te beleven en bevestigt hun latent vermoeden dat mannen eigenlijk wezens van een lagere orde zijn. De opening van de recensie zegt genoeg: “Als man, eenvoudigweg als man, voel ik een natuurlijken afkeer tegen een geschrift, zooals mevrouw van Ammers-Küller er nu weer een heeft gemaakt (...)”.³⁷⁸ En hoewel hij *Onmaatschappelijke voorkeur* van Mary Dorna niet als een damesroman beschouwt, maar als een huldeblijk aan Hildebrand, benadrukt hij toch de vrouwelij-ke kant ervan, gekenmerkt door de vele kopjes thee die in het boek worden geschon-ken.³⁷⁹

Het wezen van de damesdichtkunst karakteriseert hij met de regel “het is zoo heil-zaam eens bedroefd te zijn”.³⁸⁰ Deze regel geeft zowel de inhoud als de stijl van damesdichtkunst weer, die beide getuigen van een weemoedig, religieus-piëtistisch verlangen zonder houvast en richting. Dit constateert hij bijvoorbeeld bij de dichter Noto Soeroto en de dichters Ellen, W. Smit-Van de Waal en Roelofje Hart. In de *Wayang-liederen* leidt hij uit het gemis van het verstandelijke zelfbedwang van gemoed én stijl een ontbinding van mannelijke weerbaarheid af, die in mijmerzieke godsvrucht verzandt.³⁸¹ Een soortgelijk oordeel velt hij over Dronckers en Ellen: hun vrouwelijke gedichten vloeien volgens hem voort uit een natuur-lijk soort mysticisme of uit een algemeen piëtistische ideologie, met zowel in de inhoud als in de stijl een gebrek aan houvast en richting.³⁸² De bundels van Smit-Van de Waal en Hart getuigen ook van vrouwelijke deemoed en zijn als zodanig geen pas-poort voor de onsterfelijkheid, maar slechts een voorbijgaand tijdsverschijnsel.³⁸³

³⁷⁶DT, 19 maart 1930 [E. Forest, *Aleid*].

³⁷⁷DT, 28 oktober 1931 [A. van Gogh-Kaulbach, *Menschen in 't huwelijk*]. Zijn kritiek herhaalt hij in *Katholiek verzet* (1932), p. 55. In *Het tijdperk der vernieuwing van de Noordnederlandse letterkunde* (1951) is hij opvallend milder: de sleutelgatnieuwsgierigheid is daar een “luistervinkrelaas” gewor-den (p. 211).

³⁷⁸DT, 18 mei 1932 [J. van Ammers-Küller, *De appel en Eva*]. Hoe belangrijk hij “de gezondheid van het gezond verstand” ook voor huwelijk en gezin acht, valt te lezen in ‘Normen van gezinsgeluk’, in: *Legende van den tijd* (1941, tweede druk), p. 69-111.

³⁷⁹DT, 16 maart 1939 [M. Dorna, *Onmaatschappelijke voorkeur*].

³⁸⁰DT, 29 maart 1938 [W. Smit-Van de Waal, *Droomen*].

³⁸¹DT, 7 oktober 1931 [N. Soeroto, *Wayang-liederen*].

³⁸²DT, 6 juli 1936 [E. Dronckers, *Stil-aan bereid*]; DT, 17 maart 1938 [Ellen, *De eeuwige zuil*]. Vgl.

DT, 22 november 1934 [U. van de Voorde e.a., *Alice Nahon herdacht*].

³⁸³DT, 29 maart 1938 [W. Smit-Van de Waal, *Droomen*; R. Hart, *De gevulde schaal*].

Ongezonder, harteloos, cynisch en ironisch

De afwezigheid van gezond verstand en hartelijkheid wordt meestal niet geëxpliciteerd, maar soms wel. Een ongezonde houding spreekt uit literatuur zonder “evenwichtig levensbesef”. Zij is bijvoorbeeld met plezier nihilistisch, zoals het geval is bij Maurits Dekker die in *Reflex* met geestdrift de ontbinding van een psychisch organisme beschrijft.³⁸⁴ Waarom *Rumeiland* voor onvolwassenen ongezond is, is niet geheel duidelijk, maar *De redding van Fré Bolderhey* is vanwege de overgeprikkelde fantasie van de hoofdpersoon “grijselijk-ongezond”.³⁸⁵ *Bodem* van Til Brugman is in alle opzichten ongezond: vanwege de gekunstelde compositie, de talrijke motieven, de drakerige handelingen, de aanstellerige uitdrukkingswijze en de pretentieuze uitspraken over zaken waarvan de schrijfster geen verstand heeft.³⁸⁶

Hartelijkheid is niet de associatie die de vlotte moppentrommel van René de Clercq oproept: zijn schetsen zijn volgens Van Duinkerken geschreven met de bedenkelijke herberg-jovaliteit die iets heel anders is dan hartelijkheid, omdat zij niet ontstaat uit genegenheid voor mensen, maar uit de zucht om lezers bewonderend te doen lachen met de schrijver die de eigenschappen van anderen zo goed in de gaten heeft.³⁸⁷ Ook het prozabundeltje van Henri Bruning mist hartelijkheid en wel door een superieur eenzelligheidsgevoel,³⁸⁸ terwijl de harteloosheid van *Dr. Dumay verliest* nog gunstig afsteekt bij *De dood van Angèle Degroux*: Ter Braaks roman is harteloos van hoogmoed en zakelijkheid, maar kan worden verontschuldigd door een angst voor het praktische leven vanuit de behoefte aan permanente hevigheid; voor Marsmans roman is echter geen verontschuldiging mogelijk.³⁸⁹

Aan de afwezigheid van humor besteedt Van Duinkerken op verschillende manieren regelmatig aandacht. Hierboven is gesproken over onder andere Chestertoniaanse humor als criterium om goede literatuur te onderscheiden. In enkele gevallen is er helemaal geen humor, wat Van Duinkerken soms bekritiseert, soms slechts beschrijft. Menno ter Braak,³⁹⁰ Mia Siemer³⁹¹ en Albert Helman³⁹² missen humor en worden mede daarom negatief beoordeeld; bij Herman de Man is het gebrek aan humor echter een onderdeel van zijn puriteinse proza-techniek, die alleen op de voortgang van de handeling is gericht.³⁹³ Er kan ook een te veel aan humor zijn, zoals het geval is bij B. Stroman,³⁹⁴ of een onverdraaglijke humor, zoals bij Gerard Brom,³⁹⁵ of een mis-

³⁸⁴DT, 4 juni 1932 [M. Dekker, *Reflex*].

³⁸⁵DT, 7 oktober 1948 [S. Vestdijk, *De redding van Fré Bolderhey*].

³⁸⁶DT, 29 maart 1947 [T. Brugman, *Bodem*].

³⁸⁷DT, 2 juli 1930 [R. de Clercq, *Te lande*].

³⁸⁸DT, 25 november 1932 [H. Bruning, *De vraat van het geluk*].

³⁸⁹DT, 7 november 1933 [H. Marsman, *De dood van Angèle Degroux*]. Vgl. DT, 31 oktober 1933 [M. ter Braak, *Dr. Dumay verliest*]. Vgl. DT, 12 februari 1952 [M. Gijsen, *Klaaglied om Agnes*]: de ongelukkige minnaar hierin toont zich volgens Van Duinkerken ook harteloos door zakelijkheid en zelfgevoel, maar wordt door de lezer vanwege zijn ongelukkige situatie met medelijden bejegend.

³⁹⁰DT, 8 mei 1934 [M. ter Braak, *Politicus zonder partij*].

³⁹¹DT, 23 december 1931 [M. Siemer, *De man die den moed had*].

³⁹²DT, 29 november 1934 [A. Helman, *Orkaan bij nacht*].

³⁹³DT, 2 december 1932 [H. de Man, *Maria en haar timmerman*].

³⁹⁴DT, 12 juni 1934 [B. Stroman, *René François Aristide N.N.*].

³⁹⁵DT, 2 december 1931 [G. Brom, *Java in onze kunst*]. Als Bartel Drager kan Brom echter een scherp gevoel voor humor vertonen. Zie DT, 8 december 1951 [B. Drager, *De heirbaen voor Messias*].

plaatste humor, een oordeel dat ten deel valt aan auteurs als Bordewijk en Donker, die van nature niet humoristisch zijn en desondanks toch in een satirische of humoristische toon proberen te schrijven.³⁹⁶

Het tegendeel van humor is vanuit Van Duinkerken optiek cynisme, een eigenschap die hij aanvankelijk, tijdens de jaren dertig, als modieus verschijnsel opmerkt, maar die na de oorlog niet is verdwenen en dan door hem wordt verklaard vanuit walging tegenover de samenleving.³⁹⁷ Du Perron is de vooroorlogse representant van het cynisme, omdat hij ironisch en cynisch spreekt over zaken die andere mensen hebben ontroerd: “Zijn natuurlijke vijand is het verhevene. Op deze vijandschap verheft hij zich en hij gedraagt zich als stond hij door zijn meegeboren spotzucht van nature boven elken godsdienst, elken edelen droom en elke schoone daad.”³⁹⁸ Met uitzondering van Maurits Dekker³⁹⁹ zijn het vooral dichters, die de modieuze trend van het cynisme volgen. A. Marja,⁴⁰⁰ Gerard den Brabander,⁴⁰¹ Eric van der Steen⁴⁰² en Johan C.P. Alberts⁴⁰³ getuigen allen van cynisme, terwijl Han G. Hoekstra er in zijn beste poëzie afscheid van neemt.⁴⁰⁴ Onder de titel ‘Een glimlach in een doolhof’ beschrijft Van Duinkerken hoe cynisme ook de vorm van vrolijkheid kan aannemen: de dogmaloosheid van de nieuwe mens heeft zoveel nieuwe dogma’s opgeroepen, de “manifesteloosheid” zoveel manifesteren dat men uit wanhoop alleen nog maar kan lachen, zoals de dichter Raymond Herreman dan ook doet: “Alle cynisme is een reactie en het cynisme van het ‘schoon ongeloof’ kunnen wij ons maar al te best verklaren als een reactie op het dikwijls onschoon beleden geloof”, aldus de paradoxale beoordeling van Van Duinkerken, die hier de hand in eigen boezem steekt. Hij legt de lezer voor ofwel overbodige manifesten vergeefs uit te vaardigen ofwel een noodzakelijke openbaring te aanvaarden. Het antwoord moge duidelijk zijn. Het advies aan Herreman luidt: “Dat cynisme zonder vrolijkheid inderdaad ondragelijk wordt, zij hem geen reden om het leven niet eens met vrolijkheid zonder cynisme te proberen!”⁴⁰⁵

In principe is ironie een negatieve eigenschap: “Iemand, wiens kracht ligt in de ironie, hoort zich ongaarne toevoegen, dat zijn ironie niet zijn beste hoedanigheid zou zijn, maar de ironie is zelden iemands beste hoedanigheid. Zij is meestal de keerzijde van

³⁹⁶DT, 2 mei 1935 [F. Bordewijk, *De laatste eer*]; DT, 17 oktober 1934 [A. Donker, *Gebroken licht*].

³⁹⁷Zie bijvoorbeeld DT, 18 juni 1932 [D. Coster, *Nieuwe geluiden*]. Vgl. DT, 18 augustus 1950 [G. den Brabander, *Curve*]. Terwijl de meesten zich volgens hem van religie naar cynisme ontwikkelen, maakt Guillaume van der Graft een omgekeerde beweging. Zie DT, 30 juni 1948 [G. van der Graft, *Poëzie in praktijk*].

³⁹⁸DT, 30 mei 1933 [E. du Perron, *Uren met Dirk Coster*]. Zie ook DT, 28 oktober 1932 [J. Slauerhoff, *Het verboden rijk*].

³⁹⁹DT, 4 juni 1932 [M. Dekker, *Reflex*].

⁴⁰⁰DT, 1 oktober 1939 [A. Marja, *Eenvoudig schilderen*].

⁴⁰¹DT, 18 augustus 1950 [G. den Brabander, *Curve*]. Het cynisme heeft betrekking op zijn eerder verschenen bundels, waaronder met name *Materie-man*.

⁴⁰²DT, 2 maart 1941 [E. van der Steen, *Cadans*].

⁴⁰³DT, 11 november 1950 [J. de Hartog, *Feestelijke ondergang*. Bloemlezing van proza en poëzie van J.C.P. Alberts].

⁴⁰⁴DT, 18 augustus 1940 [H.G. Hoekstra, *Het ongerijmde leven*].

⁴⁰⁵DT, 9 september 1931 [R. Herreman, *De roos van Jericho*].

zijn beste hoedanigheden.”⁴⁰⁶ Evenals cynisme wordt ironie door Van Duinkerken zowel vóór als na de oorlog opgemerkt. Hij constateert aan het begin van de jaren dertig in de dichtkunst een ontwikkeling van “hekeldrift” naar ironie: de strijdbaarheid is verdwenen en vervangen door heimwee naar de verte of nostalgie naar het nabije.⁴⁰⁷ Na de oorlog verklaart hij het bestaan van ironie met de constatering dat auteurs te veel gesol met absolute waarden hebben gezien.⁴⁰⁸

Toch heeft ironie niet altijd een negatieve betekenis. Afhankelijk van haar karakter beoordeelt Van Duinkerken haar negatief dan wel enigszins positief: soms nadert ze een sarcastisch cynisme, soms een bepaald type humor, de “humor van ontgoochelden”⁴⁰⁹ en als zodanig is ze een eigenschap waardoor het tijdschrift *Criterium* – niet zozeer Gerard den Brabander, maar met name Ed. Hoornik en Jac. van Hattum – zich van het sarcasme van *Forum* onderscheidt.⁴¹⁰ Ook prijst hij bijvoorbeeld Willem de Mérode onder andere op grond van diens krachtig, waardig en hoog soort ironie die allesbehalve een hoogmoedig cynisme en goedkoop sarcasme is⁴¹¹ en vindt hij de ironie van Donker niet hatelijk en scherp door het ruime gevoel voor betrekkelijkheden.⁴¹² Van romanschrijvers die een ironische toon hebben die enigszins positief gewaardeerd wordt, noemt Van Duinkerken Raymond Brulez de “meester der ironie”: door deze eigenschap neemt hij afstand van een ernstige levensvisie en ontwikkelt hij zich niet tot bijvoorbeeld een kerkschender of zedenbederver.⁴¹³ Andere auteurs die via de ironie op een nuchtere, komische of weemoedige wijze de werkelijkheid bespotten, zijn D.Th. Jaarsma, wiens ironie echter helaas niet opweegt tegen zijn weergave van lamelndige personages,⁴¹⁴ Gijs van Rooijen,⁴¹⁵ Herluf van Merlet, die met zijn ironische blik een sterk oog voor betrekkelijkheden heeft, waardoor hij zijn personages niet radicaal of absoluut beoordeelt,⁴¹⁶ Gerard Walschap,⁴¹⁷ L.H. van Lennep,⁴¹⁸ Frans van Oldenburg-Ermke,⁴¹⁹ Jeanne van Schaik-Willing,⁴²⁰ Beb

⁴⁰⁶DT, 2 maart 1941 [E. van der Steen, *Cadans*].

⁴⁰⁷DT, 27 januari 1932 [G. Stuiveling, *Elementen*; L. de Bourbon, *Reisverhalen*]. Vgl. bijvoorbeeld DT, 16 februari 1929 [Letterkundige almanak *Erts* 1929].

⁴⁰⁸DT, 8 november 1947. Dit betreft een beschouwing naar aanleiding van het Katholiek Publiciteitscongres op 1 en 2 november 1947 te Utrecht. De uitspraak heeft betrekking op katholieke auteurs, maar geldt in feite voor alle literatoren.

⁴⁰⁹DT, 15 mei 1934 [A.J.D. van Oosten, *Tijd der nooden*].

⁴¹⁰DT, 29 juli 1936 [Ed. Hoornik, *Het keerpunt*].

⁴¹¹DT, 23 februari 1937 [W. de Mérode, *Tussen ploeg en sikkel*].

⁴¹²DT, 13 oktober 1937 [A. Donker, *Penibeljournaal*].

⁴¹³DT, 18 november 1950 [R. Brulez, *Het huis te Borgen*]; DT, 17 november 1951 [Idem, *Het pakt der triumviren*].

⁴¹⁴DT, 27 juni 1930 [D.Th. Jaarsma, *Thiss*].

⁴¹⁵DT, 18 februari 1931 [G. van Rooijen, *Devotielichtjes*]; DT, 18 november 1931 [Idem, *De duivel trouwde een oude vrouw*].

⁴¹⁶DT, 5 december 1933 [H. van Merlet, *De bond van eerlijke mensen*].

⁴¹⁷DT, 9 mei 1933 [G. Walschap, *Carla*]. Zijn ironie wordt echter gecombineerd met een zure en verbitterde verteltrant, die niet charmant is en waardoor het niet moeilijk is hem te beschuldigen van gebrek aan katholieke levenszin. Maar hij trotseert dit gevaar omdat hij spreken móet, aldus Van Duinkerken.

⁴¹⁸DT, 6 februari 1934 [L.H. van Lennep, *Naar den heiligen berg*].

⁴¹⁹DT, 20 december 1934 [F. van Oldenburg-Ermke, *Homo economicus*].

⁴²⁰DT, 24 januari 1935 [J. van Schaik-Willing, *Sofie Blank*].

Vuyk,⁴²¹ en Bordewijk, die niet moet proberen te schaterlachen maar in zijn koele ironie krachtig is.⁴²² Ook beschrijft hij de wijze ironie van de glimlachende levensaanvaarding in *Rumeiland* in plaats van de rancune in *De zwarte ruiter*,⁴²³ de droge, zakelijke ironie van Top Naeff,⁴²⁴ de eerlijke zelfironie van Bomans⁴²⁵ en de zachte ironie van Lampo.⁴²⁶

In de poëzie hebben de volgende dichters een gunstige ironische toon: Albert Kuyle,⁴²⁷ A.J.D. van Oosten,⁴²⁸ Jan van Nijlen, die echter in ironie de mindere is van Richard Minne,⁴²⁹ Roelofje Hart, die het piëtisme door haar schalkse ironie weliswaar verdringt, maar niet geheel verdrijft,⁴³⁰ Jac. van Hattum, die op zijn best is in de grote levensironie,⁴³¹ C. Buddingh' in het beste, want ironisch humoreske gedicht uit de bundel *Het geïrriteerde lied*,⁴³² Will Wemerman,⁴³³ Paul van Boven,⁴³⁴ J.B. Besançon, wiens ironie bestaat uit twijfel aan de aan zichtbare waarden en niet aan de diepe grond ervan, twijfel die leert zeggen "Felix qui potuit rerum cognoscere causas",⁴³⁵ Frans de Wilde, die zich ontwikkelt naar smartelijke ironie,⁴³⁶ en Ankie Peypers met haar geloofwaardige zelfironie.⁴³⁷

Ofschoon ironie door haar afstand van zwaarwichtigheid en levensernst dus positief beoordeeld kan worden, staat ze in wezen toch als humor van ontgoochelden haaks op Van Duinkerens opvatting over literatuur als een bijzondere uiting van levensaanvaarding. Elsschot is voor hem de vertegenwoordiger van de moderne ironie, gekenmerkt door een "goochelaar-glimlach": het is hem voldoende anderen te bespotten en te grinniken over de weerloosheid van zijn dupes. Deze ironie kent volgens Van Duinkerken een voorliefde voor het "verregende" leven en voor de verliezer als romanheld, die men het liefst laat optreden in de eersten persoon.⁴³⁸ Andere

⁴²¹DT, 22 februari 1940 [B. Vuyk, *Het laatste huis van de wereld*].

⁴²²DT, 16 februari 1941 [F. Bordewijk, *De korenharp*].

⁴²³DT, 2 maart 1941 [S. Vestdijk, *Rumeiland*].

⁴²⁴DT, 23 maart 1948 ['Top Naeff zeventig'].

⁴²⁵DT, 7 december 1948 [G. Bomans, *Avonturen van tante Pollewop*].

⁴²⁶DT, 19 januari 1952 [H. Lampo en B. van Eysselsteijn, *Idomeneia en de Kentaur*].

⁴²⁷DT, 15 juni 1931 [A. Kuyle, *Songs of Kalua*].

⁴²⁸DT, 10 februari 1932 [A.J.D. van Oosten, *De intocht*]; DT, 15 mei 1934 [Idem, *Tijd der nooden*];

DT, 15 april 1936 [Idem, *De dag beweegt*].

⁴²⁹DT, 28 augustus 1934 [J. van Nijlen, *Geheimschrift*]; DT, 18 februari 1949 [Idem, *Verzamelde gedichten*]. Vgl. DT, 11 december 1951 [Richard Minne zestig jaar]: achter Minnes ironische lachje klinkt volgens Van Duinkerken de strijd tussen geest en stof, enkeling en gemeenschap, idealisme en werkelijkheidszin.

⁴³⁰DT, 29 maart 1938 [R. Hart, *De gevulde schaal*].

⁴³¹DT, 7 oktober 1938 [Jac. van Hattum, *Frisia non cantat*].

⁴³²DT, 27 april 1941 [C. Buddingh', *Het geïrriteerde lied*]. Het betreft het gedicht 'Als het regent moet het park dicht'.

⁴³³DT, 7 januari 1940 [W. Wemerman, *Twee kastelen*].

⁴³⁴DT, 16 februari 1941 [P. van Boven, *Carolijsche balladen*].

⁴³⁵DT, 6 juli 1941 [J.B. Besançon, *Late verzen*].

⁴³⁶DT, 18 oktober 1949 [zestigste verjaardag van Frans de Wilde].

⁴³⁷DT, 11 juli 1952 [A. Peypers, *October*].

⁴³⁸DT, 28 november 1933 [W. Elsschot, *Kaas*]; vgl. DT, 22 mei 1934 [Idem, *Een ontgoocheling*]. Met "verregend" leven maakt Van Duinkerken een toespeling op het boek dat hij een week eerder heeft besproken, *Bruno Clasijs. De roman van een verregend leven* van F. van Oldenburg-Ermke, waarin de schalkse ironie door ontevredenheid verloren gaat (DT, 22 november 1933).

prozaïsten met deze wrange vorm van ironie zijn Ter Braak,⁴³⁹ Du Perron,⁴⁴⁰ Ernest Claes, wiens lichte ironie zelfs ook Brabanders ergert,⁴⁴¹ Herbert Kamp en Jef Last, als zij de grens van humor overschrijden en in zouteloze of zure ironie belanden,⁴⁴² Jacob Hiegentlich die in een soort “hik-hak” van de ironie zijn helden bespiedt in plaats van bestudeert,⁴⁴³ Herman Teirlinck, die door de cynische en sceptische ironie met *Maria Speermalie* niet een boek à la Mauriacs *Thérèse Desqueroix* heeft geschreven,⁴⁴⁴ Herluf van Merlet⁴⁴⁵ en Vestdijk, wiens ironie door de opzettelijk drukdoende woordkeuze te grof wordt in *De kellner en de levenden*.⁴⁴⁶

Dat ironie ook tegen de poëzie-opvatting van Van Duinkerken indruist, blijkt onder andere uit zijn bespreking van de dichter L.Th. Lehmann, die met zijn clowneske ironie het “esthetische wezen” niet raakt: “De poëzie eist dat het leven zin heeft”, een waarheid die Lehmann door zijn oppervlakkigheid nog niet begrijpt.⁴⁴⁷ Andere voorbeelden van een ironische toon in poëzie die negatief gewaardeerd wordt, zijn enkele gedichten van Eric van der Steen,⁴⁴⁸ de ironische zelfgenoegzaamheid van Vestdijk als dichter,⁴⁴⁹ de sarcastische, soms te harde binnenpret van enkele gedichten van Mathias Kemp,⁴⁵⁰ de ironie die A.J.D. van Oosten in *Vuursteen* gebruikt om zijn verontwaardiging over sociale misstanden te verbloemen,⁴⁵¹ de zelfvoldane ironie van Aafjes en A. Marja,⁴⁵² de ironie die als een sluier tussen God en mens fungeert bij Ad den Besten⁴⁵³ en de jeugdige ironie van Jan Leyten, weliswaar bekoorlijk, maar geen testimonium van een buitengewoon sterk dichterlijk zelfgevoel; zijn gedichten zonder ironische bijmaak acht Van Duinkerken dan ook de beste.⁴⁵⁴

Niet katholiek

Tegenover auteurs die een katholieke toon of inspiratie hebben en feiten van het katholieke leven goed weergeven, staan auteurs bij wie dit alles niet het geval is. Zij, zowel katholieken als niet-katholieken, geven een verkeerd of eenzijdig beeld van het katholieke geloof of maken domme fouten.

Dat persoonlijke wrok een in aanleg knappe romancier kan bederven, blijkt volgens Van Duinkerken uit enkele romans van Helman na *Serenitas*. Diens sombere

⁴³⁹D.T., 31 oktober 1933 [M. ter Braak, *Dr. Dumay verliest*].

⁴⁴⁰D.T., 30 mei 1933 [E. du Perron, *Uren met Dirk Coster*].

⁴⁴¹D.T., 5 september 1933 [E. Claes, *Toen ons Lieve Vrouwke heuren beeweg deed*].

⁴⁴²D.T., 24 oktober 1934 [H. Kamp, *De geschiedenis van een minuut*]; D.T., 19 januari 1939 [J. Last, *De laatste waarheid*].

⁴⁴³D.T., 9 februari 1939 [J. Hiegentlich, *Schipbreuk te Luik*].

⁴⁴⁴D.T., 23 februari 1941 [H. Teirlinck, *Maria Speermalie*].

⁴⁴⁵D.T., 4 september 1948 [H. van Merlet, *Het zaad tussen de doornen*].

⁴⁴⁶D.T., 20 mei 1950 [S. Vestdijk, *De kellner en de levenden*].

⁴⁴⁷D.T., 28 mei 1940 [L.Th. Lehmann, *Dag- en nachtlawaai*].

⁴⁴⁸D.T., 30 maart 1932 [E. van der Steen, *Gemengde berichten*]; D.T., 2 maart 1941 [Idem, *Cadans*].

⁴⁴⁹D.T., 17 augustus 1936 [S. Vestdijk, *Kind van stad en land*].

⁴⁵⁰D.T., 21 januari 1940 [M. Kemp, *Seringen en schroot*].

⁴⁵¹D.T., 12 januari 1941 [A.J.D. van Oosten, *Vuursteen*].

⁴⁵²D.T., 13 april 1941 [B. Aafjes, *Het zanduur van de dood*]; D.T., 21 oktober 1948 [A. Marja, *Van mens tot mens*].

⁴⁵³D.T., 30 juni 1950 [A. den Besten, *Dubbel leven*].

⁴⁵⁴D.T., 6 juli 1949 [J. Leyten, *Eerbare betogen*]; D.T., 6 oktober 1950 [Idem, *Omgekeerde volgorde*].

grondhouding en verwijdering van het geloof in het transcendentale werpen een schaduw over zijn werk. Zo wijst Van Duinkerken *Het euvel Gods* af op grond van de verkeerde bijbelexegese en beschouwt hij *Orkaan bij nacht* als het bewijs dat Helman zichzelf heeft ingelijfd bij egocentrische auteurs. Tussen de regels door klinken teleurstelling en het vermoeden dat dit alles wordt veroorzaakt door Helmans moeizame aanpassing aan het Hollandse, preutse klimaat.⁴⁵⁵ Niet zozeer wrok, maar een te persoonlijke oriëntatie is het euvel waaraan Alexis Paulsen lijdt; hij moet afstand nemen van zijn persoonlijke geheimtaal om een belijdenis van de algemene mensenziel te naderen. Dan neemt Van Duinkerken aan dat wij “aan hem een katholieken prozaschrijver zullen winnen, zooals wij er maar weinig hebben”.⁴⁵⁶ Het ware katholicisme blijkt ook niet uit *Paralyse* van Ernest Michel, die volgens Van Duinkerken hierin het katholieke leven vermindert tot “een emotioneelen toestand van gevoels-spanning” en daarmee de godsdienst ontbindt.⁴⁵⁷ Van Louis de Bourbon hoopt Van Duinkerken na de *Reisverhalen* een katholieke bundel te ontvangen. Deze verhalen hebben nog niets te maken met een katholieke levenshouding, “maar als het voor den jongen dichter een bevrijding beteekent van de al te stelselmatig gestelde eischen der z.g. ‘levenskritiek’, is het te hopen, dat hij langs deze vrijbuiters-pose den weg vindt, die de zijne worden zal”.⁴⁵⁸

Soms zijn apologetische boeken mislukt vanwege een verkeerd of eenzijdig beeld van katholieken. Dit is bijvoorbeeld het geval in de apologie van J.B. van Rode: de auteur wil beschrijven dat roomsen geen lafbekken zijn, maar hij doet dit helemaal verkeerd door te beweren dat katholieken God achter de hand hebben, bij wie alles via onder andere merkwaardige gebedsverhoringen mogelijk is.⁴⁵⁹ Na de oorlog is *De duivelse drie-eenheid* van Dick Ouwendijk een voorbeeld van een verkeerd idee over een christelijke kwestie. De auteur is weliswaar geslaagd in zijn verbeelding van de zielsleegte van een benepen milieu, maar zijn weergave van het kwaad is te simplistisch. Hij schakelt ten onrechte ongelovigen met zondaars gelijk, terwijl het een kunst is om waarlijk slecht te zijn. Het duivelse werkt niet alleen in kleine zielen; een morele misdadigheid veronderstelt niet per se een ontkenning van de geloofswaarheden, aldus Van Duinkerken. Ouwendijks personages zijn prutters in de zonde, “quasi lutum figuli in manu ipsius”, pottenbakkers leem in ‘s Heren handen. God kent de modder waaruit Hij ons vervaardigde en Zijn barmhartigheid is oneindig, aldus een priesterlijke Van Duinkerken die hiermee verwijst naar de titels van de hoofdstukken van het boek: ‘Het modderen hoofd’, ‘Het modderen hart’, ‘De modderen ziel’.⁴⁶⁰ Over *In de nacht roept God* van William Man is het oordeel ronduit vernietigend. Het is een kroniek van de zedenontaarding, gesteld in kanseltaal, die de zedenbedorvenheid van de hedendaagse maatschappij in biologische bijzonderheden gedetailleerd en uitvoerig beschrijft: “Als voortbrengsel van toelig op de prozakunst is deze roman belachelijk.

⁴⁵⁵DT, 9 december 1932 [A. Helman, *Het euvel Gods*]; DT, 29 november 1934 [Idem, *Orkaan bij nacht*]; DT, 10 december 1939 [Idem, *Het vergeten gezicht*].

⁴⁵⁶DT, 6 april 1930 [A. Paulsen, *Het onverzwijgbaar geheim*].

⁴⁵⁷DT, 31 december 1930 [E. Michel, *Paralyse*].

⁴⁵⁸DT, 27 januari 1932 [L. de Bourbon, *Reisverhalen*].

⁴⁵⁹DT, 24 oktober 1933 [J.B. van Rode, *Jan Herbert MacDonald*].

⁴⁶⁰DT, 2 oktober 1947 [D. Ouwendijk, *De duivelse drie-eenheid*].

Als symptoom van openbare ontuchtbestrijding is hij een van die zogenaamd goedbedoelde zedenschetsen, waardoor de afhankelijkheid aan de gevestigde moraal de kerksen zo gehaat maakt bij andersdenkenden, omdat zij een eerlijkheid en een onbevangenheid voorwenden, die zij niet hebben. Jongens, hoe braaf zijn wij, als wij gaan vertellen, hoe bedorven de wereld is! Is er iets in te brengen tegen het ijdel gebruik van God's naam, dan moet het worden ingebracht tegen dit vunzige boekwerk en tegen zijn verspreiding als katholieke roman.⁴⁶¹

Zowel katholieken als niet-katholieken kunnen een verkeerd beeld van het christendom hebben. Jan Walch is een voorbeeld van de laatste groep: volgens hem is het christendom mislukt, omdat het onder meer de natuur en de goede dingen des levens, zoals 'sigaren en wijn', veroordeelt en omdat het aan bidden een subjectieve waarde toekent. Dit christendom is volgens een rokende, drinkende en Godminnende Van Duinkerken inderdaad mislukt. Maar, zo luidt een hem kenmerkende redeneertrant, ook een natuurmens zoals Walch die schildert mislukt, aangezien het personage een zwendelaar wordt; louter krachten van de natuur zijn blijkbaar ook niet voldoende om iemand te behouden.⁴⁶² Auteurs die expliciet en ten onrechte vijandig tegenover het katholicisme staan, worden door hem terechtgewezen, zoals Jacob Hiegentlich,⁴⁶³ Ina Boudier-Bakker,⁴⁶⁴ Anna Hers (dogmatische onverdraagzaamheid vanuit een religieus 'modernisme' als alternatief voor kerkelijke dogmatiek),⁴⁶⁵ W. Arondeus (geen religieus besef; vereenzelvigd het celibaat met kloostergeloften)⁴⁶⁶ en niet te vergeten W.F. Hermans, die als anti-papist enkele malen geconfronteerd wordt met de "Bron-tosaurus uit Vaticaanstad".⁴⁶⁷

⁴⁶¹DT, 9 juni 1951 [W. Man, *In de nacht roept God*].

⁴⁶²DT, 12 augustus 1931 [J. Walch, *Galatea en Hans Bril*]. Zijn *Marialegenden* zijn weliswaar vol toewijding naverteld, maar hadden beter door een katholiek kunnen worden samengesteld, aldus Van Duinkerken. Zie DT, 19 december 1929 [Idem, *Maria-legenden*]. De recensie over *Galatea en Hans Bril* wordt in uitgebreide versie hernomen in *Katholiek verzet* (1932), p. 161-178. Tevens voegt Van Duinkerken daaraan een uiteenzetting toe over de ware betekenis van het christendom.

⁴⁶³DT, 9 februari 1939 [J. Hiegentlich, *Schipbreuk te Luik*].

⁴⁶⁴DT, 8 november 1935 [I. Boudier-Bakker, *Vrouw Jacob*].

⁴⁶⁵DT, 16 februari 1939 [A. Hers, *Het heilige leven*]. Vgl. de gehalveerde en vervaagde waarheden van het humanitaire denken van Nico van Suchtelen, waarmee een katholiek zich niet kan verenigen. Zie DT, 20 juni 1933 [N. van Suchtelen, *Tat tvam asi*]. 'Tat tvam asi' is sanskriet en betekent "dat zijt gij" (de kortste samenvatting van de leer der Oepanisjaden: in alles leeft Brahma). Dat Van Duinkerken deze filosofie ondanks haar zogenaamde vaagheid na deze recensie niet naast zich neer heeft gelegd, blijkt uit een latere bespreking van *De erfgenaam* van Ed. Hoornik. 'Daar hangt een appel en het is oorlog': deze regel uit de bundel noemt hij het tat tvam asi van Hoornik. Zie DT, 9 maart 1941 [Ed. Hoornik, *De erfgenaam*].

⁴⁶⁶DT, 12 januari 1939 [W. Arondeus, *In de bloeiende ramen*].

⁴⁶⁷W.F. Hermans, *Mandarijnen op zwavelzuur* (Amsterdam 1973, vierde druk), p. 110. De controverse is niet zozeer literair-kritisch van belang, maar draait veeleer om stekelige uitspraken van Hermans over het katholicisme. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de reactie van Van Duinkerken op 6 augustus 1948 op een artikel van W.F. Hermans in *Criterium*, waarin deze beweert dat kunstenaars nooit staatssubsidie krijgen omdat het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen katholiek is en zal blijven. Zie W.F. Hermans, 'Leven voor de litteratuur', in: *Criterium*, 9(1948), p. 364-378. De controverse tussen Van Duinkerken en Hermans zet zich voort naar aanleiding van de verschijning van Hermans' *De tranen der acacia's* (zie paragraaf 1.2.2). In 1952 werd Hermans vervolgens naar aanleiding van *Ik heb altijd gelijk* door verschillende katholieke bladen ervan beschuldigd artikel 137c van het Wetboek van Strafrecht te hebben overtreden. Dit artikel luidt: "Ieder die opzettelijk

Onjuiste ideeën of een verkeerde weergave van gegevens die op enigerlei wijze met het katholieke geloof te maken hebben, worden afgestraft. Ook als er detail-vergissingen worden begaan, wijst Van Duinkerken op fouten, “omdat incorrectheid in deze zaken het leven rekt van menig vooroordeel”;⁴⁶⁸ soms blijft het slechts bij een aanduiding.⁴⁶⁹ Hoewel Walter Breedveld een natuurtalent wordt genoemd, die aan het roomse publiek ongekunstelde volksboeken kan schenken, wijst Van Duinkerken toch terloops op de overdaad van gebeden, die de weergave van de karakterontwikkeling belemmert.⁴⁷⁰ In de vele romans over priesterconflicten vormt *Bodem* van Til Brugman wel het dieptepunt: vooral voor een vrouw is in dit conflict volgens Van Duinkerken moeilijk door te dringen.⁴⁷¹ De Vlaming Achilles Mussche behandelt in *Aan de voet van het Belfort* de tweespalt tussen het christendom en het socialisme te lichtvaardig. Hij herhaalt volgens Van Duinkerken te zeer en te nadrukkelijk het thema dat de opstuwende arbeidersbeweging als een anti-kerkelijke revolutie werd beoordeeld. Geestelijken waren soms de eersten die de volksnood begrepen, zo stelt Van Duinkerken hier tegenover.⁴⁷² Ook maakt hij kanttekeningen bij *Machten* van Jan H. Eekhout, die de weergave van de Judasfiguur betreffen, van wie Eekhout ten onrechte de vrije wil ontkent; en Jezus wordt door hem lelijk met “gesperden, zwart verdorsten mond” uitgebeeld.⁴⁷³ In *Melodie der verten* van Johan Fabricius wordt de katholieke kerk op een voor katholieken kwetsende wijze beschreven – vooral in de weergave van de persoon van de bisschop, vader van een zoontje – hoewel Fabricius realistisch genoeg is om openlijke krenkingen te vermijden.⁴⁷⁴

Bij dichters vloeien uit een katholieke inspiratie niet vanzelfsprekend gelukte katholieke gedichten voort. In het algemeen kan gesteld worden dat de grote Europese

een groep van het Nederlandse volk in het openbaar beledigt is strafbaar met f300,- boete of een jaar gevangenisstraf.” Zie hierover R. Delvigne, ‘Stroef gesprek tussen de schrijfmachines. Over Willem Frederik Hermans en Simon Vestdijk’, in: *De Parelduiker*, 2(1997), nr. 4 (november), p. 56-67, met name p. 62-65. Dat Van Duinkerken Hermans’ *Ik heb altijd gelijk* verboden wilde hebben op grond van het Wetboek van strafrecht (p. 64), is onjuist. In een anoniem Vrijmoedig Commentaar in DT, 29 juni 1951 wordt hierop gezinspeeld. Dit cursiefje is echter niet van Van Duinkerken, maar vermoedelijk van Jan Derks. Zie de rectificatie door R. Delvigne in *Hermans-Magazine*, 7(1998), nr. 26 (maart), p. 45. In *De Tijd* verschijnt over *Ik heb altijd gelijk* op 5 januari 1952 een anonieme recensie in de rubriek Geest en leven, die Hermans terecht aan de “wijwatergeus” Van Duinkerken toeschrijft; zie *Mandarijnen op zwavelzuur*, p. 123-129.

⁴⁶⁸DT, 2 februari 1939 [J. Boer, *Catherina en de magnolia*’s]. Jo Boer kent de katholieke geloofspraktijk slechts oppervlakkig en maakt daardoor vergissingen, zoals in de betekenis van de ‘mystieke Roos’: die is niet het lichaam van Christus, maar de Moeder van Christus. Ook geeft ze een verkeerde voorstelling van de katholieke ascese en gebruikt ze een onjuiste terminologie in de beschrijving van een bedevaart. Vgl. bijvoorbeeld ook de verkeerde weergave van katholieken in Vestdijks *De kellenner en de levenden* (DT, 20 mei 1950).

⁴⁶⁹Bijvoorbeeld in DT, 7 augustus 1946 [B. Voeten, *Doortocht*].

⁴⁷⁰DT, 25 januari 1940 [W. Breedveld, *Gerda Göppertz*].

⁴⁷¹DT, 29 maart 1947 [T. Brugman, *Bodem*].

⁴⁷²DT, 16 december 1950 [A. Mussche, *Aan de voet van het Belfort*].

⁴⁷³DT, 20 april 1936 [J.H. Eekhout, *Machten*]. Bij M. Gilliams bekritiseert hij bijvoorbeeld de onjuiste weergave van Jezus’ geboorte. Zie DT, 12 september 1933 [M. Gilliams, *Oefentocht in het luchtledige*].

⁴⁷⁴DT, 3 februari 1933 [J. Fabricius, *Melodie der verten*].

bezieling van het *Renouveau Catholique* verzwakt en verdoft is, zo constateert Van Duinkerken tijdens de oorlog, maar in feite is die bezieling al vóór de oorlog verminderd. De grote pathetiek is verdwenen en de stemming wordt stiller. Hij vreest dat het leven na de oorlog nog valser en luisterlozer wordt en dat de katholieke inspiratie nog meer zal verzwakken. Tot slot klinkt dan berustend: “De levenskracht van de waarheid bestaat mede hierin, dat zij de luidheid niet behoeft.”⁴⁷⁵ Terwijl hij terugblik op zijn eigen positie in het *Renouveau Catholique*, stemt hij in met P.C. Boeren die het traditionalisme voorstaat: “Wij hebben die partij [van het traditionalisme] verdedigd, toen haar niemand koos, en wij droomden voor de toekomst van de katholieke poëzie in Nederland, van een vruchtbare herleving der traditie-kennis bij de dichters.”⁴⁷⁶ Uiteindelijk moet hij toch constateren dat de poëzie van Boeren de religieuze klaarheid van de traditionele katholieke poëzie mist. Gedichten die alles bevestigen waartegen de jongeren in de jaren twintig in verzet kwamen, worden afgewezen, zoals de zeer katholieke bundel *Hart en heiligdom* van C.M. Doeswijk.⁴⁷⁷ Hij is een van de dichters die Van Duinkerken eerder geschikt vindt voor parochieblaadjes dan voor de literaire wereld.⁴⁷⁸

Zowel vóór als na de oorlog beziet hij bundels mede vanuit het oogpunt of zij bijdragen aan de katholieke cultuur. Soms acht hij de aard van een dichter niet voldoende katholiek, zoals bij Paul Haimon, wiens katholicisme op de natuur en niet op de ziel is gericht. Dit lijkt aanvankelijk een beschrijvende constatering, maar aan het slot adviseert Van Duinkerken verdieping van het dichterlijk gemoed, waaruit blijkt dat dit volgens hem door de natuurgerichtheid enigszins verwaarloosd dreigt te worden.⁴⁷⁹ Meestal gaat hij evenwel in op de geloofsweergave van de dichter. Een voorbeeld van een bundel die als katholieke poëzie niet gelukt is, is *De weg waarlangs* van Louis Frequin. Als uiting van een moderne katholieke stijl verdient hij weliswaar belangstelling, maar op zichzelf is hij mislukt: niet alleen stilistisch, maar ook inhoudelijk zoals bijvoorbeeld blijkt uit een onnozel Mariagedicht.⁴⁸⁰ Een kanttekening bij een gedicht van de protestantse dichter Barend de Goede illustreert hoe Van Duinkerken erop gespitst is dat de katholieke levensbeschouwing juist wordt weergegeven. Hij verheugt er zich over dat er steeds meer katholieke elementen in het werk van protestantse dichters worden geïntegreerd, hetgeen hij toejuicht als een groeiende bevrijding uit het katholieke isolement. Deze elementen dienen wel juist te worden weerge-

⁴⁷⁵DT, 6 april 1941 [A. van Cauwelaert, *Verzen van het leven en de overvaart*].

⁴⁷⁶DT, 20 juli 1941 [P.C. Boeren, *Het blauwe dal*]. P.C. Boeren werd na de oorlog lid van de redactie van *De Linie* en rubrieksredacteur voor letterkunde. Hij besprak destijds onder andere *Een voetreis naar Rome* van Aafjes. Zie hoofdstuk III, paragraaf 2.2.

⁴⁷⁷DT, 16 november 1941 [C.M. Doeswijk, *Hart en heiligdom*].

⁴⁷⁸Anderen zijn E. van Kronenburg OFM (DT, 18 april 1936, *Hier en veraf*), Yvonne Waegemans (DT, 12 oktober 1937, *Wilde winde*), W. Smit-Van de Waal (DT, 29 maart 1938, *Droomen*) en Ivo van Dinther (DT, 24 maart 1950, *Beperkt tellurium*).

⁴⁷⁹DT, 14 juli 1936 [P. Haimon, *Trophee*]. Vgl. DT, 25 augustus 1948 [N. Verhoeven, *Voorbijgang*]: ook bij Verhoeven moet een evenwicht worden hersteld, omdat zijn vergankelijkheidsbesef nog onvoldoende contact met het eeuwigheidsbesef kent.

⁴⁸⁰DT, 9 maart 1937 [L. Frequin, *De weg waarlangs*]. Frequin laat Maria zeggen: ‘Het zal de lente zijn, / het nieuwe leven, dat / mij onrustig maakt. / De nachten zijn wit, Heer, / Wit van bloesem, / Jasmijnengeur gaat langs / Mijn gelaat, / en de vrouwen zeiden, dat / dan de Messias zou komen’.

geven, wat De Goede niet helemaal gelukt is. Hij beschouwt namelijk de wereldverza-king van heiligen te puriteins-dualistisch: “Men kan de wereld niet vruchtbaar verza-ken, indien men de wereld niet dankbaar aanvaard heeft. (...) De werkelijk oecumeni-sche vraag van tegenwoordig zou de vraag moeten zijn naar de waardeering van het goede der aarde.”⁴⁸¹ Tegenover de geloofsvisie van Freek van Leeuwen toont Van Duinkerken zich ambivalent: enerzijds wordt geweld gedaan aan de geloofsleer, omdat hij het evangelie als sociaal verhaal zonder transcendente waarde beschouwt; anderzijds bezit zijn heilsboodschap een zeer grote overredingskracht.⁴⁸² Jan d’Haese heeft helemaal geen stellige katholieke inspiratie: hij wordt afgeschilderd als iemand die meende zich enige erotische ervaringen te moeten eigen maken, maar die daarvan weinig heeft geleerd: hem wordt geadviseerd te aanvaarden dat hij een gewone katho-lieke jongen is.⁴⁸³ Enige dagen later gaat Van Duinkerken naar aanleiding van de sen-sualistische poëzie van J.L. de Belder in op het vrije erotisme als modegril bij jonge Vlamingen: liefde heeft poëzie weliswaar vaak geïnspireerd, maar de poëzie verzwakte ook altijd als ze ondergeschikt werd gemaakt aan modegalanterie. Dit gevaar bedreigt de jonge poëzie van met name katholieken “sedert de gevaarlijke meening post vatte, als zouden algemeen-geldende normen van normaliteit ten opzichte van de aesthetica slechts belemmerende factoren zijn”.⁴⁸⁴

Het is vooral voor katholieke dichters zaak niet te blijven steken bij een vage, ver-heven of symbolistische weergave van hun geloof, maar oog te hebben voor de plas-tiek. Dit blijkt uit Van Duinkerken's instemming met de katholieke criticus Willem Nieuwenhuis, die hem ooit heeft gezegd, dat katholieken niet alleen over de H. Geest, maar ook over een paraplu moeten kunnen schrijven.⁴⁸⁵ Een voorbeeld van een dich-teres die niet aan deze eis voldoet, is Reninca. Haar vervoeringen noemt hij knap en begaafd, maar ze zijn meestal te mystiek en te weinig zintuiglijk.⁴⁸⁶ Ook de katholieke

⁴⁸¹DT, 3 augustus 1936 [B. de Goede, *Tusschen twee vuren*]. Ook de uitgave van de bundel *Ons aller eigen* van de protestantse dichter Martien Beversluis bij de katholieke uitgeverij Paul Brand beschouwt Van Duinkerken als een teken van bevrijding uit het katholieke isolement. Zie DT, 29 juni 1941 [M. Beversluis, *Ons aller eigen*]. In Van Dale, *Groot woordenboek der Nederlandse taal* (Utrecht/Antwerpen 1984, elfde, herziene druk) wordt Van Duinkerken onder het woord “oecu-menisch” als volgt geciteerd: “een wezenlijk oecumenische omgang met andersgezinden” (p. 1847). Over het voortbestaan van verschillende godsdienstige gezindten was hij in 1930 niet zeker. Hij voorspelde toen dat de dominee in 1980 iets even zeldzaams zou zijn als de laatste Mohicaan. Het protestantisme zou dan niet meer bestaan, want een ketterij had zelden vier volle eeuwen geduurd: “Ik bedoel niet alleen het protestantisme als religie, niet alleen het protestantisme als macht, maar ik bedoel het protestantisme als mentaliteit en als beschavingsinvloed.” A. van Duinkerken, ‘De kunst van het bereikbare’, in: idem, *Achter de vuurlijn* (1930), p. 241–255, p. 244. Maar of Nederland dan een katholieke meerderheid zou kennen, betwijfelde hij eveneens. Wellicht zou er een nieuwe kette-rij ontstaan door een groeiende ontevredenheid over de geestelijkheid.

⁴⁸²DT, 19 januari 1941 [F. van Leeuwen, *Wederkomst*].

⁴⁸³DT, 28 juni 1940 [J. d’Haese, *Eerste verzen*].

⁴⁸⁴DT, 2 juli 1940 [J.L. de Belder, *De gesloten kamer*; R. Verbeeck, *Tusschen twee werelden*]. Vgl. DT, 28 december 1949 [R. Franquin, *Spiegelgruis*]: zijn bundel is geschaad door opzettelijk aanstoot te willen geven bij het katholieke publiek via gewild-erotische passages, kritiek op de kostschoolopvoe-ding en op de geestelijkheid.

⁴⁸⁵DT, 23 mei 1933 [A. Kuyle, *Weerlicht*]. In deze bundel schrijft Kuyle volgens Van Duinkerken zoals Nieuwenhuis hier voorschrijft.

⁴⁸⁶DT, 8 april 1949 [Reninca, *Een lied der mensheid*]. Vgl. DT, 12 mei 1951 [Idem, *Adem der aarde*].

dichter Jan van Sleuwen wordt geadviseerd zijn werkelijkheidszin te versterken. Hier illustreert Van Duinkerken dit niet aan de hand van het gezegde van Nieuwenhuis, maar middels een anekdote over Guy de Maupassant en diens oom Gustave Flaubert: de laatste raadt zijn neef aan koetsen en mensen zo te beschrijven, dat een inwoner ieder paard en iedere inzittende zou kunnen herkennen.⁴⁸⁷

1.2.2. De auteur en zijn personages: bespiede pestkoppen

Ideale personages zijn volgens Van Duinkerken ‘gestalten’ of levende mensen die als individu het algemene vertegenwoordigen. Zij worden verbeeld met een scherp, juist psychologisch inzicht, waaruit blijkt dat de auteur niet alleen in zichzelf, maar vooral ook om zich heen kijkt.

Het tegenovergestelde van gestalten zijn personages die te oppervlakkig worden weergegeven, waardoor ze niet als ware, geïndividualiseerde mensen te herkennen zijn. Dit is bijvoorbeeld het geval in *Vrouwenkruistocht* van Jo van Ammers-Küller,⁴⁸⁸ in *Twee broeders*, waarin door het gebrek aan psychologische logica de zelfmoord uiteindelijk een zelfmoord-ex-machina is,⁴⁸⁹ in de irrealistische persoonsbeschrijvingen van Marie Koenen⁴⁹⁰ en in de te gemakkelijk weergegeven psychologische ontwikkelingen van August van Cauwelaerts personages.⁴⁹¹ De grootste fout van *Skunks* is dat nergens het wilsvaste karakter van de jonge Roovers wordt verantwoord, die tenslotte slechts slachtoffer van de omstandigheden blijkt te zijn;⁴⁹² en Rogier van Aerde maakt hoogstens de psychische spanning van de hoofdpersoon voelbaar, maar lost niet afdoende het waarheidsprobleem op.⁴⁹³ Ook Ina Boudier-Bakker kent niet de bewegingen van de ziel, waardoor vrouw Jacob het diep-menselijke mist;⁴⁹⁴ Van Schendel lijkt aanvankelijk in *Florentijnse verhalen* eerder een stilist dan een schepper van gestalten, maar schildert daarna, met uitzondering van *Mijnheer Oberon*, wel levende mensen⁴⁹⁵ en Jan Derks vindt geen harmonie tussen een gestoorde zielstoestand en zijn eigen

⁴⁸⁷DT, 13 juni 1951 [J. van Sleuwen, *Het overwoekerd pad*].

⁴⁸⁸DT, 9 juli 1930 [J. van Ammers-Küller, *Vrouwenkruistocht*].

⁴⁸⁹DT, 8 oktober 1930 [M. Albers, *Twee broeders*].

⁴⁹⁰DT, 7 januari 1931 [M. Koenen, *Quem mittam*]. In het algemeen begrijpt en doorleeft zij echter voorbeeldig de zielsgesteltenissen van de Limburgse bevolking. Vgl. DT, 19 januari 1949 [‘Marie Koenen zeventig jaar’]. Vgl. ook zijn herinneringen aan *De zonnekroon* van Marie Koenen, *Brabantse herinneringen*, p. 117; zie hoofdstuk 1, paragraaf 1, p.23-24.

⁴⁹¹DT, 31 juli 1934 [A. van Cauwelaert, *Harry*]. Vgl. het ontbreken van persoonlijke tragiek bij Theo Bogaerts, DT, 23 december 1932 [Th. Bogaerts, *Vastenavond*]; het ontbreken van een genuanceerd inzicht in de vrouwenpsychologie bij Kees Meekel, die beter “kerels” tekent, DT, 20 februari 1934 [K. Meekel, *De Zonneburg*]; het simplisme van de offervaardige moeder bij Walschap, DT, 28 april 1951 [G. Walschap, *Moeder*]; de oppervlakkige held bij Timmermans, DT, 29 december 1948 [F. Timmermans, *Adriaan Brouwer*]. Maar dit laatste boek is “altijd nog een stuk beter geschreven dan het gros der boeken, dat aan de markt komt”.

⁴⁹²DT, 19 september 1933 [W. Eges, *Skunks*].

⁴⁹³DT, 25 februari 1950 [R. van Aerde, *De leugen is onze vader*].

⁴⁹⁴DT, 8 november 1935 [I. Boudier-Bakker, *Vrouw Jacob*].

⁴⁹⁵DT, 29 december 1929 [A. van Schendel, *Florentijnse verhalen*]; DT, 17 november 1940 [Idem, *Mijnheer Oberon*].

controleerende vermogen, waardoor zijn personage te verbrokkeld raakt.⁴⁹⁶ C.C.S. Crone en M. Revis verantwoorden hun figuren psychologisch vrijwel niet, waardoor Van Duinkerken hun experimentele werk ondanks zijn fascinatie toch afwijst. Hij beschrijft uitgebreid de voor- en nadelen van hun vernieuwende procédés, die hij uiteindelijk moordend acht voor de individualiteit van de held: in *Het feestelijke leven* “desindividualiseert” het procédé “den romanheld, maakt hem tot een allegorische verschijning, en daarmee ontbindt het de romankunst, die van nature episch is”;⁴⁹⁷ in *Zaharoff* is het personage een filmschurk in plaats van een romanheld.⁴⁹⁸

Niet alleen de oppervlakkige of onvolledige wijze waarop personages zijn weergegeven doet de verbeelding van een gestalte mislukken. Ook zijn personages veelal geen ‘gestalten’ als ze moreel verwerpelijk zijn. Allereerst volgen hier enkele opvallende personages die door Van Duinkerken in één rits worden opgesomd en op morele gronden verworpen. Vóór de Tweede Wereldoorlog is Leo Furkins het prototype van een veel voorkomende held in de Nederlandse letterkunde, een “allesbehalve genietelijk type van den geboren naarling, van den knaap, die door de schooljongens onder elkander met een bijzonder kernachtig woord ‘een pestkop’ genoemd wordt en die in het verdere leven ontaardt tot een huistyrant”.⁴⁹⁹ Andere prototypen van “leedvermaak-wellustelingen” zijn de helden van Elsschot, meneer Visser van Vestdijk, personages in *Bint* van Bordewijk en ook in het werk van Du Perron valt volgens Van Duinkerken bijna altijd dit type te ontdekken.⁵⁰⁰ Ook dr. Dumay van Ter Braak, Charles de Blécourt van Marsman en Bruno Clasijs van Van Oldenburg-Ermke zijn allesbehalve geschapen helden.⁵⁰¹ Hun bestaan wordt verklaard vanuit de heersende achterdocht tegen het menselijke bestaan, waardoor men geen helden meer aandurft. Deze Du Perron-Ter Braak-Elsschot-lijn wordt na de oorlog opgevolgd door de Blaman-Hermans-Van het Reve-lijn. Zij creëren “lusteloze schimmen van Frits van Egters, Werther Nieland, Alide, Kosta, Peps, Arthur Muttah, Oskar Ossegal en om hen heen het onwaarschijnlijk aantal vrienden en vriendinnen, die hun instincten prikkelen en hun uitzichtloos leven vermoeien door verleidingen tot daden, die zonden zouden kunnen zijn, indien ze niet zo vervreemd waren van alle waarachtige intensiteit.”⁵⁰² Dergelijke schimmen verklaart hij vanuit de “levensleer van de hongervinter”, de “mystiek der levensleegte”, volgens welke alle mensen huichelaars en alle zogenaamd edele aandriften niets dan voorwendsels van de lagere instincten zijn, “alle idealen uitsluitend vluchtoorden voor de levensangst, alle liefde slechts gebrek

⁴⁹⁶DT, 30 juli 1937 [J. Derks, *Journal van een doode*].

⁴⁹⁷DT, 2 maart 1939 [C.C.S. Crone, *Het feestelijke leven*].

⁴⁹⁸DT, 23 maart 1939 [M. Revis, *Zaharoff*]; ook Ivo Michiels individualiseert zijn romanheld niet genoeg, doordat de lezer deze niet in zijn gewone doen leert kennen. Zie DT, 1 september 1951 [I. Michiels, *Kruistocht der jongelingen*]. Vgl. ook paragraaf 1.2.3. van dit hoofdstuk.

⁴⁹⁹DT, 9 oktober 1936 [R. Berghen, *Het jeugdavontuur van Leo Furkins*]. De recensie heeft de veelzeggende titel ‘Tweede Perron?’.

⁵⁰⁰DT, 9 oktober 1936. Vgl. de recensies over genoemde auteurs.

⁵⁰¹DT, 28 november 1933 [W. Elsschot, *Kaas*]. Vgl. de recensies over genoemde auteurs.

⁵⁰²DT, 19 november 1949 [W.F. Hermans, *De tranen der acacia's*]; vgl. DT, 5 januari 1952 [Idem, *Ik heb altijd gelijk*]: de hoofdpersoon is een zielige kankeraar met een naargeestig karakter. Vgl. T. Anbeek, *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur tussen 1885 en 1985* (Amsterdam 1990), p. 188. Van hem is de inmiddels gestandaardiseerde term Blaman-Hermans-Van het Reve-lijn afkomstig.

aan intelligentie, alle religie een uiting van boerse domheid, alle leven een slopend en deswege welkom bederf van het vlees”.⁵⁰³ Kenmerkend voor Van Duinkerken is dat hij tevens laat zien dat een dergelijke instelling niet nieuw is: reeds Prediker vertolkt deze levensvisie, door alles voor niets te houden en het niets voor zinloos.

Personages kunnen om morele redenen worden bekritiseerd, maar ook op grond van een verkeerde houding van de auteur tegenover zijn personages. Dikwijls gaat een verkeerde morele inhoud gepaard met een verkeerde houding van de auteur. De volgende auteurs hebben een allesbehalve empathische, doch arrogante, cynische, hatelijke of afstandelijke houding: Ellen Forest, R. Blijstra, D.Th. Jaarsma, René de Clercq, Albert Helman, P.H. van Moerkerken, het echtpaar Scharten-Antink, H. Marsman, René Berghen, S. Vestdijk, W. Arondeus, Jacob Hiegentlich, Anna Hers, Walter Breedveld, J.W. Hofstra en Herluf van Merlet. De hoogmoedige schrijfster Ellen Forest ontlokt hem de volgende uitvoerige en adviserende toespraak: “Verontwaardig u, mevrouw, of doe iets voor die mensen, maar zet ze niet te kijk. Maak u voor hen belachelijk en ga blootsvoets bedevaarten door Den Haag of neem een zweep en ransel die steriele luiaards naar een stokershol of een glasblazerij, wordt rijkenverpleegster, zooals er armenverpleegsters zijn of tracht de oogen van alle naalden te forceeren tot geweldige openingen van genade voor dit verhard soort kameelen, maar speel er niet mee omdat gij zoo’n begaafde ziel hebt. Beken U tot dit gore zootje in alle hulpvaardige nederigheid of veracht het in werkelijken hoogmoed, maar kruip er niet lachend omheen”, enz. enz.⁵⁰⁴ Blijstra doorziet zijn personages en vindt ze belachelijk,⁵⁰⁵ *Thiss* wordt afgewezen vanwege de ziekelijk overspannen belangstelling van de auteur voor zijn lamledige personages,⁵⁰⁶ de moordenaar in *Het wonder der liefde* wordt te beschaafd en hoogstaand weergegeven, hetgeen in strijd is met de waarheid,⁵⁰⁷ Ter Braak haat zijn steriele helden⁵⁰⁸ en Elsschot grinnikt superieur en met leedvermaak achter de rug van zijn personages om, die geen volledige figuren doch dupes zijn.⁵⁰⁹ *Het land van herkomst* is voor Van Duinkerken het bewijs van de overda-

⁵⁰³DT, 19 november 1949. Deze reactie van Van Duinkerken was niet uniek, aangezien vrijwel alle recensenten *De tranen der acacia's* als een typisch product van de naoorlogse schrijversgeneratie zagen, een generatie waarvan de morele maatstaven waren verwoest door de ervaringen tijdens de bezettingsjaren. Zie Anbeek, *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur*, p. 189. Dat deze typering van Van Duinkerken zo gek nog niet is laat Anbeek onder meer zien aan de hand van uitspraken van W.F. Hermans, bijvoorbeeld “Moraal, ethiek en geloof leggen het loodje tegen de honger. Die mooie bovenbouw laat een mens zonder meer vallen wanneer hij moet eten”. *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur*, p. 194. Een soortgelijk oordeel als over de naoorlogse generatie velt Van Duinkerken over de personages van Herman Robbers, hoe verschillend deze ook is als nazaat van de Tachtigers en vooral als vertegenwoordiger van de negentiende-eeuwse realistische literatuur. Robbers’ personages laten een ‘verveling zonder God’ zien, een benauwenis van inborst, waardoor ze nooit toekomen aan de laatste grenzen van hun levensmogelijkheid. Dit noemt Van Duinkerken de grootste fout van zijn boeken. DT, 16 september 1937 [‘Herman Robbers overleden’].

⁵⁰⁴DT, 19 maart 1930 [E. Forest, *Aleid*]. Een soortgelijk superioriteitsbewustzijn neemt Van Duinkerken waar in *Te lande* van R. de Clercq (DT, 2 juli 1930), hoewel hij voor dit boek wel meer waardering heeft.

⁵⁰⁵DT, 18 mei 1930 [R. Blijstra, *Grafische voorstelling*].

⁵⁰⁶DT, 27 juni 1930 [D.Th. Jaarsma, *Thiss*].

⁵⁰⁷DT, 23 september 1931 [C. en M. Scharten-Antink, *Het wonder der liefde*].

⁵⁰⁸DT, 31 oktober 1933 [M. ter Braak, *Dr. Dumay verliest*].

⁵⁰⁹DT, 28 november 1933 [W. Elsschot, *Kaas*]; DT, 22 mei 1934 [Idem, *De ontgoocheling*].

dige egocentrische belangstelling in de literatuur: Du Perrons langdradige geestelijke zelfportret noemt hij een registratie van zijn mislukking om een persoonlijkheid te worden.⁵¹⁰ Nog een graadje erger is René Berghen, die weliswaar in zijn “pestkop” is geïnteresseerd, maar vanuit de verkeerde motivatie: het immorele interesseert hem slechts, omdat hij de deugd belachelijk vindt.⁵¹¹ Ook Jacob Hiegentlich bespiedt zijn veelal zedelijk onvolwaardige helden, die hij objectiveert door zich van hen te distantiëren in plaats van zich in hen te verdiepen.⁵¹² W. Arondeus heeft zich te weinig in zijn personages verdiept, waardoor hij tegenover hen geen doeltreffende houding kon aannemen. Het resultaat is een tweeslachtig, half-realistisch en half-sprookjesachtig boek.⁵¹³ Ook Anna Hers heeft haar personages onvoldoende bestudeerd, hetgeen bij haar tot gevolg heeft dat zij de problemen van de door haar gecreëerde dominee niet kan volgen. Ze heeft boven haar macht gegrepen en Van Duinkerken stelt voor dat ze terugkeert naar de ontspanningslectuur voor jonge meisjes.⁵¹⁴ *De vrienden van mijn vrienden* van J.W. Hofstra, geplaatst in de traditie van gedempte Haagse romans met bloedeloze personages, laat nog onvoldoende mensenkennis zien⁵¹⁵ en *Gerda Göppertz* is als psychologische roman mislukt, omdat het boek niet zozeer een persoonlijk levensverhaal is, maar eerder een (te lange) sociale odyssee. Bovendien legt Walter Breedveld te snel de nadruk op de onsympathieke kanten van zijn egocentrische deugdzame heldin, waardoor de lezer tegen haar wordt ingenomen.⁵¹⁶ Ook Herluf van Merlet lukt het niet helemaal om het karakter van zijn personage, in feite een stumper en een kankerpit, aannemelijk te maken. Dit is zowel te wijten aan het huichelachtige, onbelangrijke karakter van het personage als ook aan die momenten waarop de auteur de lezer in de steek laat. Hij vermijdt bijvoorbeeld een ingrijpende erotische ervaring te beschrijven, waardoor de handeling aan de lezer ontglipt!⁵¹⁷ De behandeling van de karakters in *Eenzaam avontuur* wijst Van Duinkerken af, omdat Blaman over hun innigste gemoedservaringen te zakelijk beslist, waardoor de figuren schraal zijn. Een uitzondering hierop vormt Berthe, maar haar karakter acht Van Duinkerken niet verheffend.⁵¹⁸ Van het Reve heeft een verkeerd inzicht in de psychologie van de jongen die de gebeurtenissen rondom de familie Boslowits waarneemt: de jongen weet zogenaamd niet wat er aan de hand is, hetgeen volgens Van Duinkerken gekunsteld-naïef is, omdat kinderen “het mysterie van geestesverstoring, gewelddadige ontvoering en dood” wel degelijk voelen.⁵¹⁹ Vestdijk is een geval apart. Hij is de knappe psychiater onder de auteurs, die zijn onmiskenbaar rijke talent vaak verdoet aan eindeloze karakterontledingen van abnormale zielstoestanden, die hij objectief weergeeft in plaats van ze af te wijzen. Een auteur die even godzalig-rooms of godzalig-protestants zou schrijven als Vestdijk godzalig-Freudiaans, zou volgens Van Duinkerken even onuitstaan-

⁵¹⁰DT, 6 juni 1935 [E. du Perron, *Het land van herkomst*].

⁵¹¹DT, 9 oktober 1936 [R. Berghen, *Het jeugdavontuur van Leo Furkins*].

⁵¹²DT, 9 februari 1939 [J. Hiegentlich, *Schipbreuk te Luik*].

⁵¹³DT, 12 januari 1939 [W. Arondeus, *In de bloeiende ramen*].

⁵¹⁴DT, 16 februari 1939 [A. Hers, *Het heilige leven*].

⁵¹⁵DT, 19 september 1941 [J.W. Hofstra, *De vrienden van mijn vrienden*].

⁵¹⁶DT, 25 januari 1940 [W. Breedveld, *Gerda Göppertz*].

⁵¹⁷DT, 4 september 1948 [H. van Merlet, *Het zaad tussen de doornen*].

⁵¹⁸DT, 25 juni 1949 [A. Blaman, *Eenzaam avontuur*].

⁵¹⁹DT, 7 december 1950 [G.K. van het Reve, *De ondergang van de familie Boslowits*].

baar zijn. Bovendien is hij niet begaan met het lot van zijn personages: “Men heeft gedurig het gevoel, alleen in een vertrek te zijn met een maniak, die uurwerken uit elkaar haalt en telkens grijnzend zegt: ‘daar tikt het nu om!’”⁵²⁰

Al deze voorbeelden laten zien dat een verkeerde of onverschillige houding van de auteur tegenover zijn personages leidt tot schriele, onvolledige figuren die allesbehalve gestalten kunnen worden genoemd. Het ontgaat Van Duinkerken of hij stemt er op zijn minst niet mee in dat een schrijvershouding waaruit dergelijke figuren voortkomen, een literaire functie heeft. Dat zijn kritiek op de weergave van personages op een rel kan uitlopen, blijkt uit de gevolgen van de recensie over *De tranen der acacia's* van W.F. Hermans.⁵²¹ Zijn suggestieve zinspeling als zou Hermans strafbaar moeten worden gesteld vanwege de poging “de ‘zinnelijkheid te prikkelen’ overeenkomstig de betekenis dezer uitdrukking in het Wetboek van Strafrecht”, maakte vele tongen van letterkundigen los, onder anderen van Vestdijk, Van het Reve en Adriaan Morriën. Op een brief van de laatste antwoordde Van Duinkerken dat hij met zijn woorden geen denuntiatieve maar een begripsbepalende bedoeling had gehad. Hij had met de aanhalingstekens kritiek willen leveren “op deze toch waarlijk malle uitdrukking in ons Wetboek van Strafrecht. Het is werkelijk bij het neerschrijven dier woorden niet tot mij doorgedrongen, dat iemand ze zou kunnen verstaan als een aansporing aan iedere eventuele lezer om W.F. Hermans door welk soort actie dan ook met de strafrechter in aanraking te brengen”.⁵²² Nadat Van Duinkerken Hermans zijn verontschuldigen had aangeboden, werd deze kwestie tijdens de vergadering van de Vereniging van Letterkundigen op 10 december 1949 onder leiding van de voorzitter N.A. Donkersloot (Anthonie Donker) ter discussie gesteld. Men verklaarde zich uiteindelijk overtuigd van de goede trouw van Van Duinkerken.

Hiermee was de kous echter niet af. In *De Tijd* van 11 februari 1950 reageerde Van Duinkerken op een woedend artikel van Vestdijk in *Podium* over de bespreking van *De tranen der acacia's*. Hierin stelt Vestdijk puntsgewijs aan de kaak wat hij leugens van Van Duinkerken noemt: de bewering dat er bijna geen onfatsoenlijk (dit is ‘seksueel-aanstootgevend’, aldus Vestdijk) woord in de Nederlandse taal denkbaar is dat niet in *De tranen der acacia's* is te vinden; dat Hermans geen enkele vorm van seksuele ontarding niet nauwkeurig beschrijft; dat Arthur Muttah ieder meisje gelijk behandelt, ongeacht of ze getrouwd, prostituée of een halfzuster is; dat hij het Wetboek erbij betreft; dat elk meeleven de hoofdpersoon ontgaat, met uitzondering van één ontmoeting; dat de hoofdpersoon tot slot sterft.⁵²³ Van Duinkerken ging in *De Tijd* voor-

⁵²⁰DT, 10 december 1939 [S. Vestdijk, *Sint Sebastiaan*]. Vgl. DT, 8 november 1932 [Idem, *Else Böhler*]; DT, 3 november 1936 [Idem, *Meneer Visser's hellevaart*]; DT, 8 december 1940 [Idem, *De zwarte ruiter*]; DT, 7 oktober 1948 [Idem, *De redding van Fré Bolderhey*]. Andere schrijvers die soms in plaats van levende mensen buitenissige gevallen weergeven zijn bijvoorbeeld Walschap en Helman. Zie DT, 5 augustus 1931 [G. Walschap, *Eric*]; DT, 26 november 1930 [A. Helman, *Serenitas*]; DT, 10 december 1939 [Idem, *Het vergeten gezicht*; G. Walschap, *Het kind*; *Houtekiet*].

⁵²¹DT, 19 november 1949 [W.F. Hermans, *De tranen der acacia's*].

⁵²²Brief van Anton van Duinkerken aan Morriën, 29 november 1949; geciteerd in een beschrijving van de affaire door Delvigne, ‘Stroef gesprek tussen de schrijfmachines. Over Willem Frederik Hermans en Simon Vestdijk’, in: het bijzonder p. 58–61.

⁵²³S. Vestdijk, ‘Toon en het negende gebod’, in: *Podium*, 5(1949), december, p. 764–768. Het negende gebod luidt: “Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uwen naaste.”

namelijk in op het slot van dit artikel, waarin wordt gesuggereerd dat hij door de katholieke redactie aan banden wordt gelegd: “Hij [Van Duinkerken] wordt óók maar geschoven; de horde zit hem op de kop en geeft hem minder ruimte om te ademen dan ons; en over een maand of wat zit ik een borrel met hem te drinken en te praten over de periode van gemeenschappelijke opsluiting, toen hij nog een fatsoenlijk leven leidde en niet in verzoeking werd gebracht. En, vergeten wij niet: hij is niet alleen een voorman van de horde, hij houdt ze ook nog een beetje tegen, net als de Londense bobbies.”⁵²⁴ Dat een recensent niet vrijuit zijn mening kan verkondigen en verdedigen, maar zich door de katholieke horde laat voorschrijven wat hij zeggen zal, beschouwt Van Duinkerken als een van de zwaarste en meest grievende beschuldigingen jegens een criticus. Vestdijk reageerde op zijn beurt, wederom in *Podium*. Met “geschoven worden door de horde” had hij niet bedoeld op karakterloosheid of op slapheid, maar hij dacht bij deze zin aan “schieben” en “geschoben werden”, “die voor ons allen geldt, zij het gelukkig in verschillende graad.”⁵²⁵ Voorts wijst hij er terecht op dat Van Duinkerken in *De Tijd* een eenzijdig beeld geeft van zijn vorige artikel, onder meer doordat slechts zijdelings de leugens worden aangestipt, waarvan Vestdijk hem beschuldigde. De kwestie rondom het Wetboek behoorde niet tot de leugens, maar was slechts aangestipt als ploertenstreek. Bovendien moest de weergave hiervan gelezen worden in de context van de voetnoot bij het artikel, waarin stond dat Vestdijks reactie dateert van 23 november en geen rekening houdt met de ontwikkeling, die deze zaak sindsdien heeft genomen. Vestdijk beëindigt zijn weerwoord met de uitspraak dat op de Vergadering van Letterkundigen vermoedelijk alleen Van Duinkerken geloofde in zijn explicatie van de passage over het wetboek.

Van Duinkerken reageerde op dit artikel met een brief aan Vestdijk. Op de Vergadering van Letterkundigen is volgens hem geconstateerd dat de verwijzing naar het Wetboek is bedoeld als kritiek op dit Wetboekartikel en niet als een poging Hermans juridisch te bestraffen. Dit concludeerde de vergadering naar aanleiding van het pleidooi van hem in een andere zaak, waarin hij mr. H.W.J.M. Keuls adviseerde over het toestaan van de verkoop van *De eerste lady Chatterley* van D.H. Lawrence.⁵²⁶ Met een psychoanalytische blik schrijft Vestdijk hem het volgende terug: “Je advies ten behoeve van Keuls maakt voor mij geen verschil. Je kritiek op het Wetboek en je ruim standpunt in dezen zijn zeer wel verenigbaar met de mogelijkheid, dat je met ditzelfde Wetboek Hermans een hak hebt willen zetten, – tenzij je ziel in hokjes zou zijn verdeeld, wat ik van jou pas in de allerlaatste plaats aanneem. Bovendien is het iets heel anders Lawrence te verdedigen dan Hermans te ontzien. Dit alles behoort min of meer bij je strijd op twee fronten, die menselijkerwijs nu eenmaal tot dergelijke (schijnbare!) tegenstrijdigheden kunnen leiden. Ik beweer ook niet, dat je dit haarfijn en perfide hebt zitten uitpluizen, maar ik ben er vrijwel zeker van, dat je tijdens het schrijven van de beroemde zinsnede, al was het maar een paar seconden, niet eerlijk was tegenover jezelf. Je bent te intelligent om niet in te zien, – *op het moment zelf*, niet

⁵²⁴Ibidem, p. 768. Met de periode van gemeenschappelijke opsluiting verwijst Vestdijk naar hun gezamenlijke gevangenschap in het gijzelaarskamp Sint Michielsgestel.

⁵²⁵S. Vestdijk, ‘Antwoord aan Anton van Duinkerken’, in: *Podium*, 6(1950), april, p. 255–258, p. 255.

⁵²⁶Brief van Anton van Duinkerken aan S. Vestdijk, 7 juni 1950 (LM, inv.nr. 325).

achteraf, zooals op de vergadering, – dat je Hermans hiermee een leelijke poets bakte, en dat deze zinsnede niet anders uitgelegd kon worden dan men haar aanvankelijk uitgelegd heeft. (...) Maar laten we de zaak eens van een andere kant bekijken. Zou jij over Hermans in een tijdschrift, dat door slechts weinigen gelezen wordt, precies hetzelfde hebben geschreven, – waarbij ik uiteraard niet de stijl bedoel, maar de inhoud, – als in het dagblad ‘De Tijd’? Ik kan dit niet gelooven. Het milieu waarin men optreedt, het publiek waartoe men zich richt, drukken bij voorbaat hun stempel op de scribent. Dit kan men ‘geschoven worden’ noemen. Bij jou noodzakelijkerwijs niet meer dan bij een ander! Maar bij jou had het *in dit geval* slechte gevolgen. Je heele stuk, hoe voortreffelijk gesteld ook voor een dagbladkroniek, ademde de geest van platte en kronkelige demagogie. Ik vind dit niet ‘vuil’ (tenzij in een meer populaire beteekenis), maar ik heb het gedenuceerd.”⁵²⁷ Hierna besluiten ze deze correspondentie niet te publiceren en de zaak te laten rusten. Vestdijk komt er echter op terug in een vergelijking tussen *De tranen der acacia’s* van Hermans en *Spiegelgruis* van Franquinet. Hierin wijst hij op de overwinning van de negativiteit in het eerste boek. Van deze omslag heeft Van Duinkerken niets gezien, “hetzij doordat hij daar constitutioneel ongeschikt voor is, hetzij ten gevolge van een parti-pris, dat hem met de vluchtigst denkbare lectuur genoegen deed nemen”.⁵²⁸

1.2.3. De auteur en zijn lezers: onverschilligheid

Wanneer Van Duinkerken meer met betrekking tot poëzie dan tot proza spreekt over ontroering, ligt het voor de hand dat dit ook geldt voor de afwezigheid ervan. Poëzie beantwoordt niet aan zijn ideaal, wanneer zij de lezer door één of andere oorzaak onberoerd laat. Het zijn onder andere verzen van epigonen, vooral bepaalde dichters van religieuze poëzie, die niet ontroeren. Voorbeelden hiervan zijn de christelijke bloemlezing *Stille opvaart*⁵²⁹ en enkele bundels van Willem de Mérode, G. Kamphuis en zuster Maria Josefa.⁵³⁰ Hun verzen hebben een egale toon zonder fel moreel conflict gemeen. Zij “verstaan voortreffelijk de kunst om onbeduidende gedichten samen te stellen uit tamelijk zuivere versregels. Zij schrijven bijna nooit beslist slecht, maar zij schrijven nog zeldener goed. De kunst van het verzen maken verstaan zij vaak beter dan oorspronkelijker dichters, maar zij verstaan de kunst niet van het dichten. Daarom leest men hun werk wel met een zekere bewondering, maar bijna altijd zonder ontroering”.⁵³¹ Hun gedichten tonen geen persoonlijkheid, doordat epigonen aan “geestelijke bloedarmoede” lijden en met geestelijke bloedarmoede kan een dichter onmogelijk ontroeren.⁵³² Door de term “persoonlijkheid” in verband met de afwijzing van

⁵²⁷Brief van S. Vestdijk aan Anton van Duinkerken, 9 juni 1950 (LM, inv.nr. 348).

⁵²⁸S. Vestdijk, ‘Warmte en schijnbare kilheid’, in: *Zuiverende kroniek* (Amsterdam 1956, 1976, tweede druk), p. 138–141, p. 140.

⁵²⁹D T, 7 mei 1930 [*Stille opvaart*].

⁵³⁰D T, 22 oktober 1930 [W. de Mérode, *De steile tocht*; G. Kamphuis, *Het duistere licht*; Zuster Maria Josefa, *Gezelle krans*]. Deze recensie draagt de titel ‘Over epigonisme’.

⁵³¹Ibidem.

⁵³²Ibidem. Een soortgelijk oordeel velt hij over de te etherische, vermoeiende en onstoffelijke beelden in de poëzie van Martin Leopold, D T, 15 oktober 1930 [M. Leopold, *Hunkering*].

epigonisme te gebruiken, laat Van Duinkerken zich hier in 1930 zien als een Forum-iaan avant la lettre!⁵³³

Voor al stille, egale, mijmerende gedichten kunnen volgens hem de lezer niet ontroeren. Hierachter gaat Van Duinkerken voorkeur voor expressionistische, harts-tochtelijke poëzie schuil. Ook de dichtkunst van Roel Houwink met zijn afwezigheid van hartstocht wordt daarom bekritiseerd. De aansluiting bij protestante auteurs, zo wordt geïmpliceerd, schijnt hem niet goed te hebben gedaan aangezien hij daarvoor expressiever schreef.⁵³⁴ Ook de schildering van het alledaagse leven in bekoorlijke aquareltinten zonder ‘souffle lyrique’ van Muus Jacobse ontroert niet,⁵³⁵ en evenmin de vrijzinnig-piëtistische dichtkunst van W. Smit-Van de Waal, die hoogstens tot een vage sympathie met een weemoedige ziel leidt.⁵³⁶ Andere dichters die op een soortgelijke wijze niet boeien, maar die overigens wel positiever want beschrijvender worden besproken, zijn bijvoorbeeld de mijmerzieke J.J. van Geuns,⁵³⁷ Jo Kalmijn, bij wie men het brandende, onweerstaanbare van de poëtische begeestering mist,⁵³⁸ Gery Helderberg, wiens rustige en behaaglijke gedichten niet tot ontzetting leiden,⁵³⁹ Clara Eggink, van wie de bundel *Het schiereiland* uit weemoedige en oprechte gedichten bestaat, waarvan de lezer niet uitzinnig wordt,⁵⁴⁰ en Van Schendel, die in zijn epische gedicht *De Nederlanden* de vastheid van “de kristallen dichtvorm” mist, waardoor het niet de schok oplevert die men van poëzie verwacht.⁵⁴¹ Door de bitterzoete stijl van de poëtische prozaïst Maurice Gilliams kan de lezer het idee hebben beetgenomen te worden, maar hierachter schuilt een zeer begaafd auteur, aldus Van Duinkerken.⁵⁴² Van de dichters rondom het tijdschrift *Werk* van Hoornik acht hij Maurits Mok met *Verloren dromen* begaafder dan A. Marja en Morriën, maar Mok is wel saai en troosteloos als een koel bedwongen stroompje waardoor de lezer wordt geprikkeld, in opstand komt en uiteindelijk de dichter verfoeit, zoals men altijd een krassende raaf zou verfoeien, voegt Van Duinkerken eraan toe.⁵⁴³

Niet alleen stille, maar ook redevoerende verzen met het pathos van Schaepman laten het hart onberoerd, zoals Rudolf Steinmetz laat zien;⁵⁴⁴ hetzelfde geldt voor de galmende, breedspakige gedichten van Martien Beversluis, die eerder de lachlust wekken dan ontroeren,⁵⁴⁵ de propagandistische bundel zonder gevoelsoverdracht van

⁵³³Vgl. D T, 16 juli 1935 [‘Nieuwe stijl en namaak’], waarin hij een nummer van *Forum* bekritiseert en vooral zijn afkeer toont van een fragment van Fred Batten, een zwakke epigoon van Du Perron, die zelf altijd zo tegen epigonisme tekeer is gegaan maar volgens Van Duinkerken blijkbaar wel namaak verdraagt.

⁵³⁴D T, 27 april 1936 [R. Houwink, *Witte velden*].

⁵³⁵D T, 3 januari 1942 [M. Jacobse, *Het bescheiden deel*].

⁵³⁶D T, 29 maart 1938 [W. Smit-Van de Waal, *Droomen*].

⁵³⁷D T, 8 april 1931 [J.J. van Geuns, *Gedichten uit drie rijken*].

⁵³⁸D T, 20 januari 1937 [J. Kalmijn-Spienburg, *Langs den weg*].

⁵³⁹D T, 10 augustus 1937 [G. Helderberg, *Doodendans*].

⁵⁴⁰D T, 18 juli 1938 [C. Eggink, *Het schiereiland*].

⁵⁴¹D T, 21 februari 1946 [A. van Schendel, *De Nederlanden*].

⁵⁴²D T, 12 september 1933 [M. Gilliams, *Oefentocht in het luchtelide; Het verleden van Columbus*].

⁵⁴³D T, 1 oktober 1939 [A. Marja, *Eenvoudig schilderij*; A. Morriën, *Hartslag*; M. Mok, *Verloren dromen*]. Vgl. D T, 2 februari 1940 [M. Mok, *Figuren in het zand*]: in dit proza neemt Van Duinkerken dezelfde grondtoon van verveling waar als in de poëzie van Mok.

⁵⁴⁴D T, 4 augustus 1940 [R. Steinmetz, *Dolende ridders*].

A.J.D. van Oosten⁵⁴⁶ en de bombastische, vermoeiende redeneringen van Dirk Vansina.⁵⁴⁷ P.C. Boeren ontroert niet omdat hij meer een historicus dan een dichter is.⁵⁴⁸

Naast stille en pathetische gedichten plaatst ook evocatieve poëzie de lezer op een afstand. Dergelijke poëzie verzet zich tegen een verstandelijke analyse, omdat zij elk logisch taalbegrip ontwijkt, wat Van Duinkerken vaststelt na het lezen van gedichten van Gerrit Achterberg en Robert Franquinet.⁵⁴⁹

Met betrekking tot proza spreekt hij minder over het ontbreken van ontroering, maar het geldt bijvoorbeeld voor *De kleine Rudolf*, een vrouwelijke roman die geen verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van de laatste zekerheden schijnt te hebben en daardoor de uiterste ontroeringsmacht mist.⁵⁵⁰ In dezelfde lijn ligt zijn houding tegenover Maarten Matisse, die als een gevoelsanarchist met een natuurlijke religiositeit wordt getypeerd. *Van gheima's en tempels* gaat aan de lezer voorbij als spiegelend water: men kan er zich in wassen, men kan er niet in leven, aldus Van Duinkerken.⁵⁵¹ Dergelijke oordelen komen overeen met die over de zogenaamde piëtistische 'stille dichters'. Niet alleen een te gevoelige, maar ook een te verstandelijke auteur kan niet ontroeren, zoals bijvoorbeeld Bordewijk,⁵⁵² en evenmin een egocentrische, zoals Du Perron.⁵⁵³ Ook kan humor de ontroering ten onrechte overmeesteren.⁵⁵⁴

Behalve door het gebrek aan ontroering kan een roman ook door andere oorzaken de lezer onverschillig laten: bijvoorbeeld door de gemaniëerde, gave doch middelmatige stijl en onbelangrijke inhoud als bij R. van Genderen Stort;⁵⁵⁵ de lezer kan vermoeid raken door bijvoorbeeld de didactische bedoelingen van C. en M. Scharten-Antink;⁵⁵⁶ de personages kunnen voor hem van geen belang zijn, zoals bij Ter Braak,⁵⁵⁷ of hij kan zich in een kring van spotters, roddelaars en hypocrieten voelen opgenomen.⁵⁵⁸ In het laatste geval moet de lezer zich van het boek afwenden.

⁵⁴⁵DT, 29 juni 1941 [M. Beversluis, *Ons aller eigen*].

⁵⁴⁶DT, 12 april 1937 [A.J.D. van Oosten, *Vuur en droom*].

⁵⁴⁷DT, 31 mei 1938 [D. Vansina, *Het liederboek van Elckerlyc*].

⁵⁴⁸DT, 20 juli 1941 [P.C. Boeren, *Het blauwe dal*].

⁵⁴⁹DT, 7 januari 1940 [Chris Achterberg [sic], *Eiland der ziel*; R. Franquinet, *Gekapseide boot*]. Achterberg laat volgens Van Duinkerken soms echter een "korte notie van een bijzondere zielsaandoening" zien; 'Beumer en Co' acht hij een uitmuntend gedicht. Franquinet steekt bij anderen gunstig af omdat hij niet in het lijden berust, maar de vreugde bezingt.

⁵⁵⁰DT, 11 februari 1931 [A. van der Leeuw, *De kleine Rudolf*].

⁵⁵¹DT, 15 juni 1939 [M. Matisse, *Van gheima's en tempels*].

⁵⁵²DT, 20 mei 1931 [F. Bordewijk, *Blokken*].

⁵⁵³DT, 6 juni 1935 [E. du Perron, *Het land van herkomst*].

⁵⁵⁴DT, 5 september 1933 [E. Claes, *Toen ons Lieve Vrouwke heuren beeweg deed*].

⁵⁵⁵DT, 29 oktober 1930 [R. van Genderen Stort, *Het avontuur en andere verhalen*]. Vgl. DT, 24 januari 1935 [J. van Schaik-Willing, *Sofie Blank*]: zij schrijft in een vrouwelijke, bekoorlijke stijl, die echter te eentonig is om een boek lang te bevredigen.

⁵⁵⁶DT, 7 oktober 1932 [C. en M. Scharten-Antink, *Jhr. mr. James de Beyl, minister van nuttelooze zaken*].

⁵⁵⁷DT, 31 oktober 1933 [M. ter Braak, *Dr. Dumay verliest*]. Vgl. ook DT, 28 september 1939 [K. van der Geest, *Wrakhout*]: het boek is psychologisch te eenzijdig en het is te haastig geschreven, wat de lezer uiteindelijk onbevredigd laat; vgl. DT, 23 februari 1941 [A. van der Marke, *Tussenspel*]; DT, 1 september 1951 [I. Michiels, *Kruistocht der jongelingen*].

⁵⁵⁸DT, 22 mei 1934 [W. Elsschot, *Een ontgoocheling*]; DT, 9 februari 1939 [J. Hiegentlich, *Schipbreuk te Luik*].

Ook als een roman door weinigen kan worden gelezen is dit een reden tot afwijzing. Zo is *Hampton Court* geschreven voor de ‘unhappy few’: “men moet diep ongelukkig zijn, zich doodelijk vervelen en daarenboven geplaagd worden door een grenzenloze belangstelling, om een verhaal als ‘Hampton Court’ met plezier te kunnen lezen.”⁵⁵⁹ Na de oorlog zet de Vlaming Raymond Brulez de traditie van Du Perron om alleen voor fijne lieden te schrijven voort. Zij zijn de boekenschrijvers, de “venten, Tartuffes, jezuiteten” van de godsdienst van de letterkundige moraal, die deel uitmaken van het geheime genootschap der edel-mandarijnen: “Het zou de moeite waard zijn, een ere-codex van het hedendaagse litteratendom te vergelijken met de voorschriften van een geheim genootschap. Men zou dan zien, hoe pijnlijk religieus beide codices op elkander gelijken en hoe fatsoenlijk de Codex Juris Canonici hiernaast afsteekt.”⁵⁶⁰

2. FORMELE CRITERIA

2.1. ONGEKUNSTELDE VERBEELDING

2.1.1. Ongekunstelde en natuurlijke stijl van proza

De laatste alinea van de recensie over *Schuim en asch* van Slauerhoff kan beschouwd worden als een samenvatting van Van Duinkerken ideaal van stijl: “Het proza, waarin de verhalen gesteld zijn, doet geen moeite om ‘nieuw’ te schijnen, maar deelt de dingen boeiend mee met soms een schamperen, soms een ironischen, een enkele maal ook een vermoeiden glimlach. Het is zeer helder, lenig van beweging, dikwijls speelsch en bijna altijd direct de dingen weergevend, zooals de schrijver ze bedoelt. Opdringerige kunstmiddelen als de elliptische zinsbouw, de woordherhaling, de schampere bijzinnen tusschen haakjes, versmaadt het. Logisch geconstrueerd en berstensvol van leven, is elk verhaal een zeer bijzonder kunstwerk geworden. In onze moderne literatuur, zoo arm aan goed verhalend proza, mag men de verschijning van dit boek beschouwen als een gebeurtenis van bijna onschatbare [sic] artistiek belang.”⁵⁶¹ Een juiste stijl (het gehele agglomeraat van taalgebruik, compositie, toon) is volgens Van Duinkerken ongekunsteld en natuurlijk, kent geen opdringerige vernieuwingen en komt overeen met het brede begrip ‘levensaanvaarding’ en met de bedoelingen van de auteur; de stijl vloeit idealiter voort uit diens persoonlijkheid en uit wat hij met het boek beoogt.

Van Duinkerken is zich ervan bewust dat ongekunsteldheid en natuurlijkheid in een gespannen verhouding staan tot een geconstrueerd kunstwerk. Als hij over een bundel vertaalde volksliedjes spreekt, wijst hij op de tegenstelling van gekunsteld en eenvoudig, wetend dat “het vormproces, waardoor een kunstwerk ontstaat, altijd in

⁵⁵⁹DT, 11 november 1931 [M. ter Braak, *Hampton Court*].

⁵⁶⁰DT, 18 november 1950 [R. Brulez, *Het huis te Borgen*]. Van Duinkerken beschouwt hem echter wel als een zeer bekwame verteller.

⁵⁶¹DT, 21 mei 1930 [J. Slauerhoff, *Schuim en asch*]. Evidente zet- of schrijffouten zijn in het vervolg door mij stilwijgend verbeterd.

zeker opzicht de natuur geweld aandoet”.⁵⁶² In dezelfde recensie onderscheidt hij voorts twee typen argeloosheid: die van het kind, dat het leven en de wetten in het geheel nog niet kent, en die van “het kunstvermogen in iemand, die het leven en de wetten heeft leren doorgronden, zodat hij ze als het ware spelenderwijs beheerst”.⁵⁶³ Deze tweede argeloosheid is volgens hem een voorwaarde voor elke kunstenaar om natuurlijk te schrijven.

Daarbij is het van weinig belang of een stijl al dan niet conventioneel is, zolang hij maar niet verdord, doch ‘berstensvol van leven’, bezield en natuurlijk is. Zie bijvoorbeeld zijn karakterisering van de stijl van Aart van der Leeuw: “Een schrijver, die veel conventionele vormen handhaaft, en toch goed schrijft, heeft weinig experimenteel-lust, doch doorgaans een zuiver, menselijk gevoelsleven. Conventie is redeloos, ze is de vorm, dien het kudde-instinct geeft aan de taalmaterie. Hoe meer een schrijver door dit instinct bezield is (men kan er waarlijk door *b e z i e l d* zijn in den goeden zin) hoe conventioneeler hij schrijft. Zijn persoonlijke bezieling straalt dan door de vormen der ‘kudde-bezieling’ heen. Ik noem dit nu ‘kudde-bezieling’, in werkelijkheid is het een blijvend gevoelscontact met de andere mensen.”⁵⁶⁴

Daar waar Van Duinkerken de afwezigheid van opzettelijke kunstmiddelen prijst, wat vooral het geval is bij zogenaamde natuurlijke vertellers, richt hij zich vaak tegelijk tegen moderne stijlexperimenten. Niet alleen zijn verdediging van levensaanvaarding in literatuur, maar ook die van een natuurlijke stijl heeft dus dikwijls een polemisch karakter. In deze polemische recensies prijst hij een natuurlijke stijl als een stijl die direct in het verlengde van het leven ligt: “Stijl is niet dat verfoeilijke samenstel van regelmatigheden in het taalgebruik, waarmee de meester u wellicht geplaagd heeft, toen gij school gingt. Stijl is een eigenschap, waarmee gij diendet geboren te zijn. Hebt gij die eigenschap, zoo zal het u gelukken een middelmatig onderwerp in uw gesprekken en geschriften te behandelen, maar middelmatig zullen uwe gesprekken en uwe geschriften niet zijn. Zij zullen altijd uwe ziel verraden, misschien zelfs zullen zij verraad plegen aan uwe ziel, maar zielloos zullen ze niet worden.”⁵⁶⁵ Dat Van Duinkerken deze recensie over A. Defresne met een dergelijk uitvoerig betoog over de stijl begint, dekt een polemische lading: hij zet zich met dit loflied op deze auteur af tegen hen die niet uit aanleg over stijl beschikken, maar een stijl beoefenen omdat ze een bepaalde richting zijn toegedaan. Als positief tegenwicht tegen moderne stromingen prijst hij tevens Den Doolaard: deze auteur verzoent door zijn strakke, beeldende vertelsels de tegenstelling tussen de groep van Ter Braak met haar on-

⁵⁶²DT, 24 juni 1948 [L. Boekraad, *Diaspora*]. Hoewel hij dergelijke uitspraken hier naar aanleiding van volksliedjes doet, betreft hij ze op kunst en leven in het algemeen. Vgl. over deze paradox van de natuurlijkheid A. van Duinkerken, ‘Utopie van de natuurlijkheid’, in: idem, *Legende van den tijd* (1941, tweede druk), p. 35-68.

⁵⁶³DT, 24 juni 1948.

⁵⁶⁴DT, 20 augustus 1932 [A. van der Leeuw, *Verspreid proza*]. Vgl. DT, 2 februari 1939 [J. Boer, *Catherina en de magnolia's*]: er zijn grote schrijvers geweest, zo stelt Van Duinkerken hier, die altijd een conventionele stijl hebben volgehouden. De conventionele stijl van Jo Boer is echter zonder fantasie, ouderwets en daardoor teveel ‘literatuur’, dus allesbehalve de doodeenvoudige verteltrant van het argeloos gemoed. Vgl. DT, 30 november 1939 [Idem, *Wereldtentoonstelling*].

⁵⁶⁵DT, 2 september 1931 [A. Defresne, *Het eethuis*]. Deze recensie bestaat grotendeels uit een impressionistische beschrijving door Van Duinkerken, die Defresne in een eethuis gadeslaat.

vruchtbare verstandelijkheid en die van A.M. de Jong met haar hersenloos verhaalde-leuter.⁵⁶⁶ De stijl van *Kain* van Rogier van Aerde wordt uitvoerig beschreven als een geslaagd voorbeeld van eigenaardig-expressionistische beschrijvingskunst: een afwisseling van poëtische en elliptische volzinnen, waarin Van Aerde zich gelukkig niet laat verleiden tot “zinloze zingzang”.⁵⁶⁷ Ook na de oorlog constateert hij een overwicht van gekunstelde stijl. Werumeus Buning vormt hierop als verteller én als schrijver van een soepel en gevoelig proza een uitzondering,⁵⁶⁸ evenals Bert Voeten, die zijn concrete gewaarwordingen weergeeft in eenvoudig en helder proza zonder moodoenerij of aanstellerij van hen die hun eigen ‘nieuwe proza’ als een soort wereldwonder beschouwen, aldus Van Duinkerken.⁵⁶⁹

Behalve tegen de stijl van het moderne proza richt hij zich ook tegen al wat niet behoort tot de realistisch-psychologische verteltrant na Tachtig.⁵⁷⁰ In het bijzonder denkt hij hierbij aan het sensitivistische procédé van de Tachtigers, waaruit volgens hem “anorganisch” en vaak “hinderlijk gedesorganiseerd proza” ontstond. Frederik van Eedens eerlijke proza, gestyleerd in argeloze oprechtheid, steekt hier gunstig bij af. Diens stijlontwikkeling bewijst volgens Van Duinkerken dat het ‘natuurlijker’ Tachtigersproza niet is ontstaan uit een bewuste revolutie in de literatuur, maar is voortgekomen uit een behoefte aan zuiverheid van zeggings, nauwkeurigheid van verantwoording en frisheid van gevoel als reactie op de negentiende-eeuwse schrijftoon.⁵⁷¹ Mede bij dit natuurlijke Tachtigersproza is Coolen schoolgegaan, zo beweert Van Duinkerken: Coolen laat de lezer in *Tsjechische suite* zo nauwgezet mogelijk navoelen wat de schrijver gewaar werd.⁵⁷² Ook richt hij zich tegen surrealist, die met inspanning van allerlei kunstmiddelen nastreven wat Streuvels in *Lenteleven* op

⁵⁶⁶DT, 26 september 1933 [A. den Doollaard, *De herberg met het hoefijzer*]; vgl. DT, 27 augustus 1932 [Idem, *De wilden van Europa*]. Over de wrijving tussen Van Duinkerken en A.M. de Jong, zie M.J.G. de Jong, ‘Flierefluiter apostel’, in: idem, *Flierefluiter apostel*, p. 9–24. Zie hierover hoofdstuk II, paragraaf 2.3, noot 429.

⁵⁶⁷DT, 9 maart 1941 [R. van Aerde, *Kain*].

⁵⁶⁸DT, 8 juni 1951 [J.W.F. Werumeus Buning, *Het gebroken hart of de reis naar Barcelona*].

⁵⁶⁹DT, 7 augustus 1946 [B. Voeten, *Doortocht*]. In *Mensen en meningen* (1951) noemt hij dit oorlogsdagboek een meesterwerk (p. 248).

⁵⁷⁰Vgl. het literair-historisch overzichtje van de Nederlandse proza-volzin, waarmee de recensie over *Het boek ik* begint. De reeks vangt aan met Lodewijk van Deyssel, waarna de periode na de Eerste Wereldoorlog, de Rotterdamse school en de periode na de Tweede Wereldoorlog volgen; toen ontwaakte de vooroorlogse experimenteerlust opnieuw, onder invloed van twee zeer verschillende auteurs, de inmiddels overleden Menno ter Braak en Rogier van Aerde. De meeste roman-auteurs schreven toen in een tamelijk droge, zakelijke volzin van normale bouw. Voor Gerard, destijds Simon, van het Reve maakt Van Duinkerken een uitzondering: hij gebruikt volgens hem een bijzonder povere syntaxis, die misschien minder uit zijn drang naar proefnemingen met de taal volgt dan uit de innerlijke verveling van zijn geschiedenissen. DT, 11 augustus 1951 [B. Schierbeek, *Het boek ik*].

⁵⁷¹DT, 23 september 1932 [F. van Eeden, *Mijn dagboek*]. Vgl. DT, 8 november 1935 [Idem, *De nachtbruid*]: Van Eeden wordt hier ‘meester van de Nederlandse romanstijl’ genoemd. Vgl. A. van Duinkerken, ‘Frederik van Eeden 1860–1932’, in: M. Kasteel-Baltussen (red.), *Vrouwengids* (Roermond-Maaseyck 1932), p. 123–132. In deze bijdrage ziet Van Duinkerken het verschil tussen Van Eeden en de Tachtigers in de mensopvatting van de eerste, volgens wie het beter is een goed mens te zijn dan een groot kunstenaar.

⁵⁷²DT, 16 oktober 1948 [A. Coolen, *Tsjechische suite*].

natuurlijke wijze lukt, namelijk de weergave van een hallucinatie.⁵⁷³ Een beschouwing over de grenslijn tussen romantiek en surrealisme verduidelijkt deze voorkeur: beide stromingen hebben oog voor een supra-realistische weergave van de werkelijkheid, met dit doorslaggevend verschil, dat romantici worden verrukt door de natuur en de surrealisten door de verbeeldingswereld: “De romantische vervoerdheid is eeuwig, de surrealistische methode is een tijdelijk middel om de oorspronkelijkheid te vinden, die vaak door de zwaksten het angstigst wordt nagejaagd.”⁵⁷⁴

Ondanks het verzet in polemisch geladen recensies tegen wat hij gekunstelde literatuur noemt, heeft hij toch oog voor de slordige en wijdlopijge eigenschappen die een natuurlijke, ongekunstelde of ongeschoolde stijl van zogenaamde vertellers kan hebben. Is in deze gevallen de levensvisie die door het boek klinkt echter opvallend prijzenswaardig, dan dient zij als verontschuldiging voor de matige stijl: aan de levensvisie geeft Van Duinkerken dan de prioriteit boven formele criteria. Dit is bijvoorbeeld het geval bij Querido, van wie hij het ongekunstelde en levendige nadrukkelijk in bescherming neemt tegenover de kritiek, die Querido verguist:⁵⁷⁵ “Zijn stijl is zwaar geladen, een enkele maal overladen wellicht, maar hoe veel sterker, hoe veel gespierder, hoe veel vitaler dan de bloedarmoedige herhaling van dezelfde adjectieven in het jargon der zwakke gemakkelijken! Bij Querido leeft alles en dat geeft een drukte van beweging, die kopschuwen verschrikt, maar hoeveel verkiezeliijker is het geroezemoes der honderden levenden dan de voorname stilte van den eenzamen onvruchtbare, die sluimert in zijn zelfgenoegzaamheid, om een- of tweemaal per jaar tot een middelmatig vrij vers te ontwaken!”⁵⁷⁶ De lengte van *Het donkere licht* van Coolen is weliswaar bezwaarlijk, de bouw is te wijdlopij en enkele platte uitdrukkingen worden afgewezen, maar desondanks is het een van de beste volksromans van de laatste jaren.⁵⁷⁷ De verkeerde beeldspraak van Jozef Simons valt in het niet bij zijn gewone, spontane verteltrant, al krijgt hij uiteindelijk het advies deze in het vervolg beter te controleren.⁵⁷⁸ De losse constructie, de eentonigheid en de herhaling van grapjes zijn slechts minpunten in het boek van Johan Luger, dat hij vanwege de humor hoofdzakelijk prijst⁵⁷⁹ en de trage verteltrant en de te grote woorden van Jan de Hartog “vallen weg tegenover hetforsch en beeldend geheel. Proficiat de Hartog!”⁵⁸⁰ Het boek van Herbert Kamp kan hij ondanks de verschrikkelijke lengte en de bij vlagen gezwollen pathetiek toch als één van de diepst-menselijke werken uit de laatste tijd aanbevelen.⁵⁸¹ Ook

⁵⁷³DT, 21 oktober 1950 [S. Streuvels, *Verzameld werk*]. Van Duinkerken roemt met name de plastische kracht van Streuvels. Zie DT, 16 januari 1932 [S. Streuvels, *De oude wiking*]; DT, 24 december 1939 [Idem, *Kerstvertellingen*].

⁵⁷⁴DT, 28 december 1939 [H. Cramer, *Vizioen en geboorte*]. De recensie draagt met een allusie aan Nietzsche de titel ‘Modern, al te modern?’. Proeven in surrealistisch of dadaïstisch proza hadden volgens Van Duinkerken in Nederland nooit een lange adem en kregen evenmin vat op het publiek. Zij bestonden slechts uit grillige en uitzonderlijke tijdschriftbijdragen. Zie DT, 11 augustus 1951 [B. Schierbeek, *Het boek ik*].

⁵⁷⁵DT, 15 januari 1930 [Is. Querido, *Simson*].

⁵⁷⁶DT, 14 oktober 1931 [Is. Querido, *Amsterdamsch epos*].

⁵⁷⁷DT, 11 december 1929 [A. Coolen, *Het donkere licht*].

⁵⁷⁸DT, 19 februari 1930 [J. Simons, *De laatste flesch*].

⁵⁷⁹DT, 4 mei 1932 [J. Luger, *De kleine misdaad voor den politierechter*].

⁵⁸⁰DT, 24 november 1940 [J. de Hartog, *Hollands glorie*].

⁵⁸¹DT, 24 oktober 1934 [H. Kamp, *De geschiedenis van een minuut*].

Walter Breedveld en Hendrik Conscience verontschuldigt hij als het ware voor hun banale of slordige stijl, omdat daar een ongekunstelde volksromantiek tegenover staat.⁵⁸² De laatste regels over Defresne zeggen in dit opzicht genoeg: "Men mag hem heel wat stijlsordigheden, bijzonderlijk heel wat overbodige herhalingen van bepaalde bijzinnen kwijschelden en hem het kinderlijk genoeg gunnen om een pasverworven bacteriologische kennis breedsleeps tentoon te spreiden voor de knapheid, waarmee hij in een schijnbaar gewoon detectiveverhaal uit de duizend een ernstig gewetensconflict blootlegde en oploste."⁵⁸³ Onder vertellers die hij op grond van visie en stijl prijst kunnen bijvoorbeeld Felix Timmermans, verteller en stylist, genoemd worden⁵⁸⁴ en August van Cauwelaert: de lengte en de constructie van *Harry* zijn weliswaar te lang, maar tevens wijst hij op de krachtige compositie en de zuivere stijl, de heldere waarneming en de boeiende verhaaltrant.⁵⁸⁵ *De kleine parade* wordt geroemd vanwege de eenheid tussen vertelsel en verteltrant; de zinsbouw van Henriëtte van Eyk is even grillig als haar fantasie is en zowel de stijl als de verbeeldingen hebben dezelfde humor, maar: "Om er het artistieke van te waardeeren, moet men kunnen vergeten, hoe ernstig een wetenschap de aesthetica is, maar zijn er kunstminnaars in Holland, die dit kunnen?"⁵⁸⁶

Doordat de stijl overeen dient te komen met de bedoelingen van de auteur (waaronder meestal de persoonlijkheid wordt verstaan), waardeert hij niet alleen een stijl die 'berstensvol van leven' is, maar roemt hij ook auteurs die een soberder of gevoeliger proza schrijven, mits er geen sprake is van 'de stijl om de stijl' of van valse sentimentaliteit. Het voornaamste criterium is dat in de stijl het natuurlijke niet wordt overheerst door het kunstmatige, zoals bijvoorbeeld uit de recensie over *Een man alleen* van J.W. Hofstra blijkt: "Dreigt het kunstmatige soms bij hem tot een tweede natuur te groeien: hij weet het natuurlijke te veredelen in de glans zijner kunst."⁵⁸⁷ Andere voorbeelden zijn de dromerige, ingetogen en welluidende stijl van Van Schendel, die hij een groot stilist noemt en wiens *Jan Compagnie* magistraal en monumentaal van bouw is;⁵⁸⁸ de zorgvuldig-ironische schrijfwijze van Gijs van Rooijen;⁵⁸⁹

⁵⁸²DT, 25 januari 1940 [W. Breedveld, *Gerda Göppertz*]; DT, 22 februari 1947 [H. Conscience, *De oom van Felix Rooboek*]. Vgl. ook DT, 5 februari 1930 [H. Eeckel, *T'Onzent in 't Westland*]: Van Duinkerken begint deze recensie met het uitvoerig bekritisieren van de stijl, maar staat desalniettemin achter de prijs die Eeckel voor dit boek ontving. Vgl. tevens DT, 3 december 1948 [H. Teirlinck, *Johan Doxa*]: over de compositie van dit boek is Van Duinkerken negatief. Zelfs de satirische verve is bij Elsschot beter! Maar men blijft erin lezen. Waardoor, dat is in deze recensie niet te achterhalen. Misschien door de grappige karikatuur die er van Léon Bloy wordt gemaakt?

⁵⁸³DT, 25 november 1950 [A. Defresne, *Professor Kasper*].

⁵⁸⁴DT, 4 juli 1932 [F. Timmermans, *De harp van Sint Franciscus*]. Van Duinkerken stelt Timmermans boven Ernest Claes. Vgl. DT, 16 januari 1932 [E. Claes, *De heiligen van Sichem*].

⁵⁸⁵DT, 31 juli 1934 [A. van Cauwelaert, *Harry*].

⁵⁸⁶DT, 6 januari 1933 [H. van Eyk, *De kleine parade*].

⁵⁸⁷DT, 14 januari 1950 [J.W. Hofstra, *Een man alleen*]. Iets soortgelijks geldt voor een andere Haagse auteur, Louis Couperus. Zijn weinig architecturale compositie en verouderde stijl worden goedge maakt door intuïtieve gevoeligheid. DT, 8 november 1935 [L. Couperus, *De boeken der kleine zielen*].

⁵⁸⁸DT, 29 december 1929 [A. van Schendel, *Florentijnse verhalen*]; DT, 4 juni 1930 [Idem, *Het fregat-schip Johanna Maria*]. Van het laatste boek bekritiseert hij echter de opzettelijke compositie, een compositie die in het volgende werk magistraal is: DT, 21 oktober 1932 [Idem, *Jan Compagnie*]. Vgl. DT, 8 november 1935 [Idem, *Een Hollandsch drama*].

de nuchtere, straffe stijl zonder poëtische gevoeligheid die Herman de Man na vernieuwingspogingen heeft ontwikkeld in *Een stoombootje in de mist*;⁵⁸⁹ de weloverwogen en verzorgde stijl van Donker die overeenkomt met het ‘amor fati’ waarmee de auteur het leven tegemoet treedt⁵⁹¹ en het sociale taalgevoel van de “taalkunstenaar” Jan H. Eekhout, met een heldere plasticiteit, dromerigheid en dichtsterkheid, doch niet vals sentimenteel.⁵⁹² De stijl van Frans Coenen wordt beschreven als koel, strak en bijna zonder menselijk gevoel, maar is toch geladen met de tragiek van het leven, “zoals de nuchtere werkelijkheid hierdoor geladen is”, aldus een typerende toevoeging van Van Duinkerken. De volzinnen van Coenen ontwijken met opzet alle artificialiteit, hetgeen overeenkomt met het ontbreken van het gekunstelde in de gehele stemming en compositie, waardoor Van Duinkerken deze stijl waardeert: het boek is met opzet suggestief geschreven opdat de lezer nadenkt en meevoelt.⁵⁹³ En ofschoon hij zich over Vestdijk vaak tamelijk negatief uitlaat, is hij positief over de stijl in *Rumeiland*, vooral over de taalplasticiteit, die de langdradigheid goedmaakt. Ook hier weerspiegelt de stijl de persoonlijkheid, want uit deze roman valt af te leiden dat de puberteitscrisis van Vestdijk blijkbaar bijna voorbij is! Maar hij relateert het idee dat *Rumeiland* een meesterwerk zou zijn: de lijn is nog niet strak genoeg, het sentiment is vaak te literair, het netwerk van de trucs is nog te zichtbaar, maar Vestdijk laat zien dat hij zich in gunstige richting ontwikkelt, waarom Van Duinkerken deze roman prijst.⁵⁹⁴

Ofschoon hij zich soms afzet tegen het moderne proza, wijst hij vernieuwende experimenten toch niet principieel af. Soms constateert hij een knappe schrijfrant van auteurs die behoren tot de stroming van de ‘nieuwe zakelijkheid’, een diffuus begrip, waaronder globaal gesproken een strak en hard stijlprocedé, een koel, objectief perspectief van de auteur en aandacht voor het moderne leven vallen.⁵⁹⁵ Van Duinkerken hanteert een brede en eigenzinnige opvatting van de nieuwe zakelijkheid. Hij stelt in navolging van Potgieter dat de industrie en de machine de poëzie van onze tijd zijn geworden, maar dat Potgieter nooit het grondbeginsel van de nieuwe zakelijkheid

⁵⁸⁹D T, 18 februari 1931 [G. van Rooijen, *Devotielichtjes*]; D T, 18 november 1931 [Idem, *De duivel trouwde een oude vrouw*].

⁵⁹⁰D T, 16 januari 1934 [H. de Man, *Een stoombootje in de mist*]. Dit noemt Van Duinkerken later het meesterwerk van De Man, hoewel *Het wassende water* zijn beste geschrift is. Zie D T, 15 november 1946 [‘Herman de Man omgekomen’]. In *Maria en haar timmerman* wekt zijn puriteinse prozatechniek zonder humor en grillen bij Van Duinkerken eerder weerzin dan respect. Zie D T, 2 december 1932 [H. de Man, *Maria en haar timmerman*].

⁵⁹¹D T, 13 oktober 1937 [A. Donker, *Penibel journaal*].

⁵⁹²D T, 28 maart 1940 [J.H. Eekhout, *De legenden van Jezus' kindsheid*]. Voorin dit boek staat een motto van Van Duinkerken: “Religieuze legenden zijn ver-woorde droomen van goddelijke waarheid.” Vgl. D T, 15 juni 1939 [M. Matisse, *Van gheima's en tempels*]: Van Duinkerken waardeert de rijke woordkeus, de plastische verhaaltrant en het brede ritme van deze natuurlijk religieuze auteur, maar betwijfelt toch of diens persoonlijkheid krachtig genoeg is voor het schrijverschap.

⁵⁹³D T, 4 december 1936 [F. Coenen, *Onpersoonlijke herinneringen*]. Vgl. het oordeel over Beb Vuyk, wier stijl Van Duinkerken beschrijft als nuchter en sierloos, hetgeen een afwezigheid van gemoedsopwinding veroorzaakt die op den duur komisch werkt. D T, 22 februari 1940 [B. Vuyk, *Het laatste huis van de wereld*].

⁵⁹⁴D T, 2 maart 1941 [S. Vestdijk, *Rumeiland*].

⁵⁹⁵Zie H. Anten, *Van realisme naar zakelijkheid. Proza-opvattingen tussen 1916 en 1932* (Utrecht 1982), met name p. 122-130; J. Goedegebuure, *Nieuwe zakelijkheid*, Utrecht 1992.

zou hebben vermoed: de nieuwe dynamiek, die vooral in de schrijfmethode tot uiting komt. Tot het nieuwe proza behoren volgens Van Duinkerken behalve Bordewijk, Dekker en Revis ook auteurs als Kuyle, Helman en “een knappe passage” uit *Het donkere licht* van Coolen.⁵⁹⁶ Elders noemt hij ook de verteller Fabricius een van de “héél weinigen, die erin slaagden het proza van de ‘nieuwe zakelijkheid’ te schrijven”, een auteur met een zeldzaam gevoelige stijl waarin het woord ondergeschikt is aan de zin: “Zijn zin blijft geheel ‘bepaald door het onderwerp’, niet alleen naar oud-grammatica voorschrift, maar ook ingevolge de diepe filosofie, waaruit de grammatica gegroeid moet zijn in een prettigen oertijd, toen Bergson zoowel als Terpstra nog verre stipjes waren in het verschiep der menschheid, en toen er niettemin toch al gedacht werd en gepraat. Deze grondfilosofie was betrekkelijk praktisch, zo stel ik me voor, en leerde o.a., dat iemand niet moest spreken, wanneer hij niets te zeggen had. Een boek, gehoorzaam aan dezen regel geschreven, belooft doorgaans de moeite der lectuur.”⁵⁹⁷

Voorzover zij een verantwoorde levensvisie ondersteunen of versterken, prijst hij zelfs stijlexperimenten. Immers, “Hoe objectief men ook schrijft, men is altijd iemand, die getuigenis aflegt (...)”.⁵⁹⁸ Zo beschouwt hij Kees Meekel als wegbereider voor de heldere hardheid van het nieuwe proza en roemt hij bijvoorbeeld de nieuwe zuivere vertelkunst van Gerard Walschap, die het moderne proza meesterlijk beheerst.⁵⁹⁹ Elsschot, die hij afwijst vanwege zijn achterdocht en wantrouwen in de mens, noemt hij desalniettemin één van de vaardigste vaklieden van de moderne Nederlandse prozastijl: hij beheerst de situatie, heeft de touwtjes in handen en is superieur.⁶⁰⁰

Meestal toont hij zich echter ambivalent tegenover het moderne proza. Hij waardeert bijvoorbeeld het filmische *8.100.000 M₃ zand* van Revis als een moedig en interessant experiment, een verruiming van de Nederlandse romankunst waarin de plasticiteit aan nieuwe kracht wint, maar een geslaagd kunstwerk kan hij het niet noemen. Zijn ambivalentie wordt duidelijk in het volgende citaat: “Ik ben er van overtuigd, dat het werkje van Revis ernstig geschaad werd door de bedwongen stelselmatigheid, waarmee het werd samengesteld, al wil ik geen oogenblik ontkennen, dat deze stelselmatigheid een benijdenswaardig talent verraadt en in onderdeelen een welkome vernieuwing van de proza-techniek beteekent.”⁶⁰¹ Later noemt hij Revis vanwege diens

⁵⁹⁶Zie DT, 24 februari 1932 [M. Revis, *8.100.000 M₃ zand*]. Helaas vermeldt hij niet de betreffende passage in *Het donkere licht* van Coolen.

⁵⁹⁷DT, 3 februari 1933 [J. Fabricius, *Melodie der verten*]. Met Bergson bedoelt hij de filosoof Henri Bergson (1859-1941) en met Terpstra waarschijnlijk Jacobus Terpstra (1805-1837), vertaler van diverse Latijnse woordenboeken. Van Duinkerken schreef deze recensie terwijl hij griep had, waardoor hij, zo verontschuldigt hij zich, niet het eerste deel van Fabricius' trilogie heeft kunnen bespreken: “De trouwe lezer (als deze rubriek er een heeft) krijgt minder dan zijn wekelijksche portie. Hij weze vergevingsgezind. Er moeten namelijk betere voorbehoedmiddelen tegen de griep bestaan dan het uitoeven van letterkundige kritiek.”

⁵⁹⁸DT, 9 mei 1933 [G. Walschap, *Carla*].

⁵⁹⁹DT, 6 oktober 1933 [‘Kees Meekel verjaart’]; DT, 5 augustus 1931 [G. Walschap, *Eric*]; DT, 9 mei 1933 [Idem, *Carla*]. Van Duinkerken typeert het proza van Walschap met de “kraakheldere knapheid van gevoelsbedwang”, en stelt hem tegenover Coolen (hartelijker en warmer), Kuyle (gevoeliger en leniger), Helman (insinuatiever), Van Schendel (schept een rijker ritme en schonere periodebouw), Fabricius (vlotter) en Slauerhoff (kent een dieper ontroering).

⁶⁰⁰DT, 28 november 1933 [W. Elsschot, *Kaas*].

⁶⁰¹DT, 24 februari 1932 [M. Revis, *8.1000.000 M₃ zand*].

filmische verteltrant een van de belangwekkendste prozavernieuwers. Hij gebruikt niet de stijl om de stijl, maar in dienst van de interessante inhoud. Wat hij meedeelt “is de triomf van de ‘nieuwe zakelijkheid’, die voor de meeste auteurs nooit meer werd dan een stijlmiddel, toegevoegd aan de bestaande, maar die door Revis consequent wordt vereenzelvigd met den stijl zelf, zoodat zij geen andere middelen naast zich duldt. Psychologische ontrafeling, inwendige alleenspraak, blootlegging der bindingen en complexen, tweespraken, ontmoetingen, scènes, alles is vermeden terwille van de nieuwe beeldenspraak, die uitsluitend aan de grammatica van de nieuwe wereldtaal, de film, beantwoordt”.⁶⁰² Toch constateert Van Duinkerken dat juist vanwege het filmische een strikt letterkundige kritiek dit werk niet gunstig kan beoordelen, vooral omdat het versimpelde zielkundige inzicht waartoe een filmische werkwijze dwingt, nadelig is voor het karakter van de held. Hij waardeert tenslotte echter wel het verlangen “naar een nieuwen stijl, een nieuwe kunst, een nieuwe wereld”.⁶⁰³

Van Duinkerken rekent ook Bordewijk tot de nieuwe zakelijkheid.⁶⁰⁴ *Blokken* laat volgens hem een “nieuwe stijl” zien, die het begin zou kunnen zijn van een verbeeldingsrijke, jonge auteur.⁶⁰⁵ Met *Bint* toont Bordewijk zich een paar jaar later inderdaad een fenomenaal schrijver: deze roman is het beste voorbeeld van het nieuwe proza der zakelijkheid, omdat zijn schrijfwijze klassiek is door het juiste evenwicht te behouden tussen weelde en soberheid, fantasie en zelfbeheersing. Elke zin wordt daarbij uitsluitend verantwoord door de noodzakelijkheid in het gehele verband: “Niet alleen de stijl is fenomenaal, maar de bouw van het geheel, de volgehouden sfeer, die het vertelsel beheerscht, de zeldzame spanning, de gansche voorstellingswijze, waarbij een realisme werd bereikt, dat de zichtbare werkelijkheid uitzuivert tot een sober samenstel van wezenstrekken.”⁶⁰⁶ Toch verandert de juichende toon tenslotte in enig voorbehoud: hij hoopt dat Bordewijks stijl zich zal paren aan een weelderiger gevoeligheid en een bredere schildering van de mens.⁶⁰⁷ Ook tegenover het naoorlogse experiment *Het boek ik* is hij niet uitsluitend negatief: er staat geen één normale volzin in die logisch gerelateerd is aan een andere, het gehele boek is opzettelijke ‘on-zin’, maar als proefneming beschouwd noemt hij het een werkelijk geslaagde ontleding van het zelfbesef van de naoorlogse mens.⁶⁰⁸

⁶⁰²DT, 23 maart 1939 [M. Revis, *Zaharoff*].

⁶⁰³Ibidem. Vgl. DT, 25 augustus 1951 [R. Bulthuis, *Edmond de Wilde*]; hierin beschrijft Van Duinkerken het veel minder ingrijpende en vernieuwende naoorlogse filmrijm van Rico Bulthuis, namelijk de vloeiende overgang van heden naar verleden, een teken van een oorspronkelijke compositie.

⁶⁰⁴Dat de meningen hierover verdeeld zijn, blijkt uit een discussie tussen Hans Anten en Jaap Goedegebuure. De eerste noemt Bordewijk een magisch realist of surrealist, terwijl Bordewijk volgens Goedegebuure eerder een aanhanger van de nieuwe zakelijkheid is. Hij acht deze kwestie vooral een schijnprobleem vanwege het graduele verschil tussen nieuwe zakelijkheid en magisch realisme. Zie Anten, *Van realisme naar zakelijkheid*, p. 114; idem, *Het bekoorlijk vernis van de rede; over poëtica en proza van F. Bordewijk*, Groningen 1996; Goedegebuure, *Nieuwe zakelijkheid*, met name p. 98–101.

⁶⁰⁵DT, 20 mei 1931 [F. Bordewijk, *Blokken*].

⁶⁰⁶DT, 10 januari 1935 [F. Bordewijk, *Bint*].

⁶⁰⁷Ibidem. Achteraf constateert Van Duinkerken dat bij Bordewijk en Vestdijk het nieuwe proza het meest verrassend werd gebruikt. Zie DT, 11 augustus 1951 [B. Schierbeek, *Het boek ik*].

⁶⁰⁸DT, 11 augustus 1951 [B. Schierbeek, *Het boek ik*].

2.1.2. Een evenwichtige stijl van poëzie

In een lovende recensie over *Witte vrouwen* van Marsman verontschuldigt Van Duinkerken zich welhaast voor zijn exclusieve aandacht voor het afscheid van het paganistisch vitalisme in deze bundel: als er sprake is van volmaakte gedichten, kan men volgens hem de poëtische, dat wil zeggen formele hoedanigheden buiten beschouwing laten en alleen over de mentaliteit spreken.⁶⁰⁹ Waarschijnlijk verdwijnen daardoor ook de opmerkingen over de vorm van *Een winter aan zee* in het niet en overheerst de aandacht voor de motieven en de betekenis van dit “grootste en gaafste meesterwerk der moderne lyriek in Nederland”.⁶¹⁰ Meestal komen poëtische hoedanigheden echter wel aan de orde, hetgeen niet wil zeggen dat er dan sprake is van slechte poëzie. Maar altijd moet in ogenschouw worden genomen dat een mensenhart meer verlangt dan een zuivere poëtische techniek: “Men wil, een bundel lezend, kennis maken met een mensch, ja, met een wereld.”⁶¹¹

Wijst Van Duinkerken naar aanleiding van *Witte vrouwen* op het contact met de wereld achter de poëzie, elders benadrukt hij de specifiek poëtische hoedanigheden: lezers geven zich wat poëzie betreft rekenschap van elk onderdeel, letten op de zuiverheid van de taal, de melodie van de strofe, de doelmatigheid van de woordkeus, de oorspronkelijkheid van de beeldspraak en de juistheid van de detaillering.⁶¹² Als de essentie van een gedicht beschouwt hij het poëtische accent: “Een goed gedicht kan aarzelend van toon zijn, een vage en schemerige atmosfeer oproepen, het kan uitsluitend gesluierde klanken doen hooren, maar het heeft altijd een beslissend poëtisch accent, waardoor het den lezer onmiddellijk aanspreekt.”⁶¹³ Dit poëtische accent maakt volgens hem het wezen van de dichtkunst uit en is aanwezig bij uitersten als Albert Verwey en Paul van Ostayen.⁶¹⁴

Met name in poëzie beschouwt hij de stijl in nauwe verbondenheid met de individuele persoonlijkheid, vaak verwoord als de zielsgesteldheid, of de aard van de auteur. In zijn poëzierecensies geeft hij blijk van zijn fascinatie door de variëteit van dichters, die hij veel individueler beziet dan romanschrijvers. Dit is het vanzelfsprekende gevolg van zijn opvatting over poëzie als persoonlijke gemoedsuiting. Alle dichten is volgens hem immers een verhevigd of verinnigd spreken: “Maar de aard van die intensivering is niet standvastig en bij verschillende dichters vindt men niet slechts verschillende aandoeningen, noch uitsluitend verschillende taalvormen, doch ook de plaats van de begeesting in het zielkundige samenstel is lang niet bij allen dezelfde,

⁶⁰⁹DT, 30 april 1930 [H. Marsman, *Witte vrouwen*]. Deze bundel beschouwt Van Duinkerken als een antwoord van katholieken op *Vormen* van Nijhoff. Zie DT, 18 juni 1932 [D. Coster, *Nieuwe geluiden*].

⁶¹⁰DT, 7 juli 1938 [A. Roland Holst, *Een winter aan zee*].

⁶¹¹DT, 17 oktober 1934 [A. Donker, *Gebroken licht*]. Deze bundel is zuiver van maat, rijm en ritme, maar is desondanks de zwakste van Donker door de objectieve, kille weergave van zijn gemoedsbewegingen.

⁶¹²DT, 5 oktober 1937 [M. Coole, *De zonneblinde ruiters*]. M. Coole komt in dit opzicht zijn lezers niet tegemoet, doordat hij te globaal met de grote kwast schildert.

⁶¹³DT, 6 augustus 1930 [R. Houwink, *Strophes en andere gedichten*].

⁶¹⁴Ibidem. Vgl. de gedachten over het ‘accent’ naar aanleiding van *Kort geding* van Marsman in hoofdstuk III, paragraaf 2.1, p. 130–131 ‘Accent’ is een typisch woord uit de kritische praktijk tijdens het interbellum, waarvan een rationele verklaring ontbreekt. Zie Oversteegen, *Vorm of vent*, bijvoorbeeld p. 219, p. 243.

vandaar het onmiddellijk opvallende verschil tusschen b.v. cerebralen en sentimenteelen.”⁶¹⁵

Formele aspecten zijn volgens Van Duinkerken niet louter hulpmiddelen. Zij vloeien voort uit de bezieling van de dichter en alleen via deze hoedanigheden kan de lezer in contact met de dichter komen. In diverse recensies zet hij zich dan ook af tegen de algemeen heersende kritiek, die de vitaliteit van de dichter als norm stelt. Vorm en verstand worden genegeerd en vent en gevoel of klank verheerlijkt. Volgens deze kritiek is poëzie bij uitstek een zaak van de jeugd vanwege de definitie van dichtkunst als spontane, vitale gemoedsuitstorting: “In werkelijkheid is het anders en is de vaardigheid niet een hulp-middel, maar een gevolg der bezieling, dat evenals die bezieling zelf door den aard van de dichter bepaald wordt. Men kent hem aan zijn vorm, zooals men den denker kent aan zijn methode, reeds voordat men zijn eigenlijk systeem heeft gepeild. Er is een zielkundige oorzakelijkheid van den Alexandrijn en van het sonnet-in-vijfvoeters als bijzondere uitdrukkingvorm, zooals er een zielkundige oorzakelijkheid is van ‘de heerlijkheid der kerk’ of van een ‘ochtendstemming’ als bijzondere bezielings-inhoud. En tusschen deze beide causaliteiten ligt het zeer innig verband der psychische eenheid, die ontroeringen ondergaat in rhytmen, zooals ze gedachten beleeft in ongefixeerde formules.”⁶¹⁶

Het belang van de stijl wordt voornamelijk benadrukt in recensies over dichters bij wie de vorm van belang is voor een goed begrip. Van Duinkerken past zijn bespreking aldus aan de betreffende bundel aan, zoals bijvoorbeeld in het geval van *Onvoltooid verleden* van Binnendijk: “Men moet bij dezen dichter de poëtische discipline waardeeren, waarmede hij, weinig dichtend, zijn gedichten aan strenge vormen onderwerpt. Tegenwoordig hoort men te vaak, dat een dichter van grooter belang ware, indien hij bij minder gaafheid meer originaliteit vertoonde. In haar algemeenheid is de stelling juist, die het oorspronkelijke boven het geraffineerde verkiest, doch van deze juistheid wordt dikwijls dwaas misbruik gemaakt ten gunste van het dichterlijk onvermogen.”⁶¹⁷ Vergelijkbaar is de ernstige, intellectualistische Hein de Bruin; de titel van zijn bundel *Hernieuwd herdenken* geeft volgens Van Duinkerken treffend zijn karakter weer. Ook om deze dichter te waarderen, moet men een goed begrip hebben van de vorm, waarop in de recensie dan ook uitgebreid wordt ingegaan: de volgehouden psalmodische compositie in distichons, het vrije metrum, de jambische vijfvoeter en de gesloten logische structuur vloeien volgens Van Duinkerken alle voort uit de nadenkende persoonlijkheid van De Bruin.⁶¹⁸ Ook de dichter Mathias Kemp, die Van

⁶¹⁵DT, 8 mei 1936 [V.E. van Vriesland, *Herhalingsoefeningen*]. Elders wijst Van Duinkerken op het individuele karakter van poëzie door te benadrukken dat de waarde van een dichter ligt in wat hij kán en wie hij is: “Hij is aan deze begrenzing der natuur, zo goed als ieder ander mensch, gebonden en overschrijdt haar nimmer dan ten koste van zijn eerlijkheid en van zijn wezen.” DT, 4 maart 1931 [G. Smit, *Voorspel*]. Dit betekent niet dat Van Duinkerken slechts zielsbelijdenissen apprecieert en gelegenheidsgedichten die feitelijke gebeurtenissen als aanleiding hebben, afwijst. Zie bijvoorbeeld DT, 15 mei 1934 [A.J.D. van Oosten, *Tijd der nooden*].

⁶¹⁶DT, 4 maart 1931 [G. Smit, *Voorspel*]. Vgl. DT, 2 maart 1929 [Th. de Vries, *De vervreemding*]; DT, 16 juli 1930 [Idem, *Westerse nachten*]; DT, 1 april 1936 [G. Wijdeveld, *Het voorschot*]; DT, 23 oktober 1936 [H. Swarth, *Wijding*]; DT, 30 maart 1941 [H. de Bruin, *Hernieuwd herdenken*].

⁶¹⁷DT, 6 januari 1937 [D.A.M. Binnendijk, *Onvoltooid verleden*].

⁶¹⁸DT, 30 maart 1941 [H. de Bruin, *Hernieuwd herdenken*].

Duinkerken onmodern noemt vanwege zijn minder emotionele stijl, verdient volgens hem meer belangstelling door onder andere zijn krachtige en plastische stijl.⁶¹⁹

Diverse dichters, diverse stijlen: dit betekent evenwel niet dat elke stijl aan Van Duinkerken ideaal beantwoordt. Het voornaamste is dat de stijl dient voort te komen uit de (bezielde) persoonlijkheid van de dichter. De beste gedichten van Henri Bruning zijn bijvoorbeeld geschreven in de vrije vorm, het aangewezen uitdrukkingsmiddel voor deze dichter, die door Van Duinkerken de “sterkst ontroerde” onder de jonge katholieken wordt genoemd. Probeert hij zich in een vaste vorm te binden, dan mislukken zijn verzen.⁶²⁰ En terwijl het eerste gedeelte van een bundel van de Brabantse dichter Paul Vlemminx het duidelijkst overeenkomt met zijn aanleg, blijkt uit het tweede gedeelte dat hij te vaak door de dichtvorm wordt beheerst in plaats van deze te beheersen.⁶²¹ De weemoedige sentimenten van Clara Eggink, die op het romantische ‘spleen’ lijken, komen overeen met haar ongeunstelde stijl, die het artificiële ontwijkt,⁶²² en al noemt hij de stijl van Henrik Scholte gekunsteld, toch wordt deze niet afgewezen omdat zijn verfijnde uitdrukkingvorm aansluit bij zijn vergankelijke, vluchtige dichterschap, een typering die Van Duinkerken ook uit de titel van de bundel afleidt.⁶²³ Van Han G. Hoekstra prijst hij met name de inhoud, de beeldspraak, de stijl en de syntaxis van het gedicht ‘Constantia’: door alle poëtisch raffinement heen klinkt zijn ware argeloosheid.⁶²⁴ En de tweespalt tussen het burgerlijke en vrije leven van de balladendichter Willem van Doorn uit zich in zijn soms gekunstelde natuurlijke stijl, die geen hoge boord en manchetten verdraagt.⁶²⁵ De moderniteit van de versvorm van Lucebert beantwoordt volgens Van Duinkerken onmiskenbaar aan wat deze dichter wil uitdrukken: als de behoefte aan het uitdrukken zich bij Lucebert scherper laat voelen, verwerft deze moderniteit soms zelfs de klank van het natuurlijke.⁶²⁶

Enkele strikt persoonlijke, gevoelige dichters die niet tot een bepaalde stroming behoren en van wie enkelen in hun persoon en stijl min of meer door Rilke zijn beïnvloed, krijgen eerder een beschrijvende dan een beoordelende recensie. Hierachter schuilt toch een milde goedkeuring van Van Duinkerken, omdat hun stijl getuigt van “de droomerige religiositeit van het vage, maar meeslepende gevoels-mysticisme van Rilke, wiens werk vol is van katholieke reminiscenties”.⁶²⁷ De zwaarmoedige, warme en zuivere geest van Louis de Bourbon wordt bijvoorbeeld in een rustige, eenvoudige

⁶¹⁹DT, 21 januari 1940 [M. Kemp, *Seringen en schroot*].

⁶²⁰DT, 1 juli 1931 [H. Bruning, *Het verbond*].

⁶²¹DT, 21 november 1933 [P. Vlemminx, *Epeciosa deserti*].

⁶²²DT, 18 juli 1938 [C. Eggink, *Het schiereiland*].

⁶²³DT, 25 mei 1940 [H. Scholte, *Vita brevis*].

⁶²⁴DT, 18 augustus 1940 [H.G. Hoekstra, *Het ongerijmde leven*].

⁶²⁵DT, 10 maart 1940 [W. van Doorn, *Facetten*].

⁶²⁶DT, 12 augustus 1952 [Lucebert, *Triangle in de jungle; Apocrief. De alfabetische naam*]. Vgl. W.J.M.A. Asselbergs, ‘De menselijke verhoudingen in de hedendaagse literatuur’, in: F.J.Th. Rutten e.a., *Menselijke verhoudingen* (Bussum 1955), p. 132–144. Hierin zoekt Van Duinkerken naar de betekenis van de moderne literatuur voor de menselijke verhoudingen, met als uitgangspunt de regels uit Luceberts *Apocrief*: ‘in deze tijd heeft wat men altijd noemde / schoonheid schoonheid haar gezicht verbrand’.

⁶²⁷DT, 10 maart 1938 [J.H. Eekhout en G. Kamphuis, *Bloemlezing uit Rilke's poëzie*].

en goede stijl vertolkt. De waardering geldt in het bijzonder voor één gedicht, ‘Van een monnik’, een proefstuk van meesterschap over de prosodie. Soms gebruikt De Bourbon echter poëtisch jargon, dat Van Duinkerken afwijst, zoals: een vrouw met “huiverende leden, – moe van onzegbaar geduld –”.⁶²⁸ Ook de soepele taalbehandeling en zuivere taaluitdrukking van Jan H. Eekhout, bewijzen van zijn technische raffinement, krijgen Van Duinkerken respect.⁶²⁹ Zijn ambivalentie tegenover poëzie die door Rilke is beïnvloed, blijkt duidelijk in de bespreking van *Langs den weg* van Jo Kalmijn: “De stijl van mevrouw Kalmijn is geschoold op den stijl van Rainer Maria Rilke, maar een gemoedelijke nuchterheid, eigen aan Hollandsche huisvrouwen, weerhoudt haar van het neerschrijven der vaagheden en der precieuse subtiliteiten, waartoe de Rilke-navolging in ons land dikwijls de aanleiding wordt.”⁶³⁰

Vaak wordt de stijl van de dichter – en zijn persoonlijkheid – beschreven als een gespannen verhouding tussen gevoel en verstand, vrijheid en gebondenheid. Wanneer deze zich in een synthese oplost, is er sprake van ware, evenwichtige poëzie. In de poëzie van bijvoorbeeld A.J.D. van Oosten en Hendrik de Vries, twee zeer verschillende dichters, worden oude romantiek en nieuwe zakelijkheid met elkaar verbonden, een harmonie die volgens Van Duinkerken zelfs essentieel voor de dichtkunst is: “Romantiek en zakelijkheid: zij schijnen elkaar te ontvluchten, doch hebben elkander, als natuur en kunst, wier subtieler vertegenwoordigers ze zijn gevonden, voordat men zich daarvan bewust is. Tusschen de beide polen springt de vonk van het geladen dichterschap gejaagd heen en weder, totdat er een geregelde stroom van ontlading ontstaat, trillend, schokkend of ontvlammend naar gelang der sterkte.”⁶³¹ Romantiek en zakelijkheid zijn hier vrijwel gelijk aan leven en vorm, waaruit opnieuw kan worden afgeleid, dat volgens Van Duinkerken de stijl idealiter in een harmonieuze relatie met het leven staat. Hoewel de gedichten van A.J.D. van Oosten volgens hem geen van alle gaaf zijn, prijst hij toch de lyrische stroom waarin ze zijn geschreven, die op deze ‘stroom van ontlading’ lijkt en die laat zien dat Van Oosten de levenswetten begrijpt.⁶³² Ook in de *Spaanse liederen* van Hendrik de Vries is de romantiek gevangen in zo zakelijk mogelijke woorden, die in een nevenschikkend zinsverband geplaatst zijn, hetgeen minder vloeiend maar onmiddellijker is dan onderschikkend: “Zoo is de hoogste romantiek meteen de hoogste zakelijkheid. Zoo raken de uitersten aan elkan-

⁶²⁸DT, 31 januari 1936 [L. de Bourbon, *In extremis*]. Vgl. DT, 11 januari 1940 [Idem, *In ballingschap*]: eenvoudige en pakkende woordkeus, sierlijke en smakrijke beelden.

⁶²⁹DT, 20 april 1936 [J.H. Eekhout, *Machten*]. Vgl. DT, 7 oktober 1938 [Idem, *Hafische strofen*]. Zie ook DT, 24 april 1930 [Idem, *Jaspis en Jade*]: hier hoopt Van Duinkerken dat Eekhout een soepeler omgang met woorden en ritmen krijgt, hoewel de gedichten de lezer altijd “pakken”.

⁶³⁰DT, 20 januari 1937 [J. Kalmijn-Spienburg, *Langs den weg*]. Met de vrees voor vaagheden in door Rilke beïnvloede poëzie, sluit Van Duinkerken zich aan bij de kritiek van onder anderen Ter Braak en Du Perron. Het beeld van Rilke in Nederland tijdens de jaren dertig werd vooral bepaald door *Das Stundenbuch*, waarin verschillende verzen met een zachte, flemende vorm van religiositeit zijn opgenomen. Voor de receptie van Rilke in Nederland zij verwezen naar W. Bronzwaer, ‘Inleiding op “De elegieën van Duino”’, in: R.M. Rilke, *De elegieën van Duino en De sonnetten aan Orpheus*. Vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door W. Blok, W. Bronzwaer en C.O. Jellema (Baarn/Antwerpen 1996, herdruk), p. 11–32, met name p. 20–26.

⁶³¹DT, 10 februari 1932 [A.J.D. van Oosten, *His masters voice; De intocht; Vuurwerk*].

⁶³²Ibidem.

der.”⁶³³ En ondanks de overheersing van de tekening ten koste van de stemming in M. Vasalis’ *Parken en woestijnen*, typeert Van Duinkerken haar dichterschap door evenwicht, bijvoorbeeld tussen romantiek en het ‘scherp-getekende’, welluidendheid en tekenachtigheid, enz. Vooral het gedicht ‘Onweer in het moeras’ roemt hij vanwege de “bijna-Catsiaansche octosyllabe”, de metrische grondslag voor de ritmische arabeske, die de melodie niet verstoort door een ongepaste woordkeus. Er is één hapering: de regel ‘Mijn hart werd plotseling wit en heet’ “mist zijn effect, omdat deze uitspraak te fervent wil zijn: een fout, die, sedert Marsman haar ten onrechte canoniseerde, vaak wordt begaan.”⁶³⁴

Naast romantiek en zakelijkheid is vooral gevoelsindruk en verstandelijk begrip een veelvoorkomende polariteit. Gerard Wijdeveld onderwerpt bijvoorbeeld in *Het voorschot* een sterk en oorspronkelijk poëtisch gevoel aan een klassiek en verantwoord begrip,⁶³⁵ en terwijl Maurits Mok eerder vooral te verstandelijke en te knappe gedichten schreef, is *De rattenvanger* plastisch en zeer rijk aan enjambementen, waardoor de mededeling op het ritme vervloeit, aldus Van Duinkerken.⁶³⁶ Als de priester-dichter Gery Helderenberg zijn strakke vormschema niet laat overheersen door het vrije ritme en de metrische afwisseling van vijfvoeter en alexandrijn, is hij op zijn best; dit is vooral het geval in die gedichten waarin hij de strofen gelijkmatig aanenbouwt tot een spontaan lied.⁶³⁷ De ritmische en sterk-geconstrueerde strofenbouw van Ida Gerhardt toont een evenwicht tussen de levende natuur en de beheersende vormtucht,⁶³⁸ terwijl door zijn neiging tot reflectie bij J.W. Schulte Nordholt het gevaar van de verstandelijke overheersing op de loer ligt: “Een buitengewoon begaafd man, geen onstuimig temperament, moet hij het evenwicht tussen het sierlijke en het zakelijke telkens opnieuw beproeven. De aanzet van zijn vers wekt hierom bij de lezer iets van de spanning, waarmee men een koorddanser zijn hachelijke wandeling ziet aanvangen. Bij het einde verademt men meestal in bewondering.”⁶³⁹

Soms gaat Van Duinkerken ook specifiek op het dichterlijke taalgebruik in, waarbij hij wederom, het zij niet meer verrassend, een synthese als ideaal voor ogen heeft: een evenwicht tussen gevoel en verstand, het muzikale en het plastische, het evocatieve en het mededelende, de woordenroes en de logische betekenis. De tweede pool laat zien dat taal volgens hem nooit onafhankelijk, maar altijd dienstbaar is, hetgeen consequenties heeft voor zijn opvatting van bijvoorbeeld de metafoor. Taal is en blijft een

⁶³³DT, 30 maart 1932 [H. de Vries, *Spaansche liederen*; E. van der Steen, *Gemengde berichten*]. De titel van de recensie verwijst naar het centrale thema ervan: ‘Uitersten’. Vgl. ook DT, 21 april 1936 [J.W.F. Werumeus Buning, *Voor twee stuiver anjeliëren*]. Deze vertaling van Spaanse copla’s vindt Van Duinkerken iets minder goed dan die van Hendrik de Vries.

⁶³⁴DT, 26 januari 1941 [M. Vasalis, *Parken en woestijnen*].

⁶³⁵DT, 1 april 1936 [G. Wijdeveld, *Het voorschot*]. Het hoogtepunt van de bundel is volgens Van Duinkerken ‘Ode aan den engelbewaarder’.

⁶³⁶DT, 7 januari 1940 [M. Mok, *De rattenvanger*]. Later schrijft hij volgens Van Duinkerken echter met een “retoriek van de hulpeloosheid”, doordat hij persoonlijk en emotioneel te zeer met de inhoud is verbonden. Zie DT, 14 juli 1950 [Idem, *Aan de vermoorden uit Israel; In memoriam Sororis*].

⁶³⁷DT, 7 april 1938 [G. Helderenberg, *Het gasthuis*]. Met name de ‘Liederen van dood en dageraad’ en de gedichten over het Heilig Oliesel “treffen door hun klankzuiverheid”.

⁶³⁸DT, 21 juni 1940 [I. Gerhardt, *Kosmos*].

⁶³⁹DT, 26 juli 1952 [J.W. Schulte Nordholt, *Levend landschap*].

middel, “met al de onvolkomenheden van hetgeen slechts een middel is, doch ook met de volle bruikbaarheid van een zoo geschikt mogelijk middel”.⁶⁴⁰ Taal is een middel om gevoelens en gedachten uit te drukken en kenbaar te maken. Niet alleen proza, maar ook poëzie is dus communicatief en dient niet gekunsteld, maar eenvoudig te zijn en een beroep te doen op de geest.⁶⁴¹ Aan poëzie worden echter muzikale elementen toegevoegd, waardoor spanning ontstaat tussen de bemiddelende en de onafhankelijke functie van taal.⁶⁴²

Voor al de poëzie van Engelman is voor deze spanning illustratief: “Er zijn in Engelman’s lyriek twee scherp tegenstrijdige tendenzen: de woordenloze verrukking van den muzisch aangedanen mensch naast (en tegenover) de woordenrijke verantwoordingszucht van den analytischen essayist.”⁶⁴³ Sommige van zijn gedichten noemt Van Duinkerken daardoor te zeer *Nur-Musik*, te uitsluitend ‘poësie pure’ “om nog belang te hebben als menselijke uitspraak, iets, waartoe we toch het taalgebruik kregen”; in andere overheerst de verantwoording. Vanzelfsprekend zijn volgens Van Duinkerken die gedichten het beste, waarin beide strevingen in elkaar grijpen: zijn belijdenisverzen, ‘Amenophis IV’, ‘Hero’s Epitafie’ en ‘Over het gras’.⁶⁴⁴ Is Robert Franquinet een dichter die meestal het muzikale ten koste van het logische element laat overheersen, in *De wijnstok en de sintels* kan Van Duinkerken dit experiment waarderen, omdat de muzikale waarde hier tevens een plastische betekenis heeft en de dichter katholieke levensbegrippen lyrisch en fonkelnieuw verwoordt: “Of deze durvende vernieuwingswil zich gemakkelijk tot begrippelijke klaarheid zal verhelderen, staat te bezien. Maar de drang, waardoor de dichter werd bewogen, was sterk genoeg om hem een spraakgebruik te doen volhouden, waarin de grote lyrische motieven van het geloof zich openbaren met waarlijk lyrische geestdrift. Zijn zwelgend enthousiasme weet als een geheimzinnige muziek de lezer te verrukken en vertroebelen. (...) De overrompeling door het onzegbare draagt zijn taal over als een geniaal gelal, dat eerst bij nader doordringen zich kenbaar maakt als een nieuwe glossolalie, verwant aan de verrukking van de Pinksterdag.”⁶⁴⁵

Slechts in enkele gevallen constateert Van Duinkerken expliciet een evenwicht tussen het muzikale en het logische element, zoals bijvoorbeeld in *Westersche nachten* van Theun de Vries. Na de verschijning van deze bundel verwoordt hij deze polariteit in termen van gevoel en vorm, omdat hij zich dan afzet tegen kritiek die deze poëzie misschien zal afwijzen aangezien er niet de moderne hevige gevoelsspanningen in voorkomen die de hedendaagse dichtkunst kenmerken.⁶⁴⁶ Later zet hij deze bundel af

⁶⁴⁰D T, 31 maart 1937 [R. Franquinet, *Gracilis, opus 13*].

⁶⁴¹Zie bijvoorbeeld D T, 19 januari 1941 [F. van Leeuwen, *Wederkomst*]; D T, 9 februari 1941 [M. Vrolijk, *Donker, zon en golven*]. Van beide beschrijft hij de eenvoudige taal, bij de één gracieus, bij de ander speels.

⁶⁴²Vgl. zijn beschouwing over magische en logische taal in *Ascese der schoonheid* (1941), p. 22–37. Voorop staat de verstaanbaarheid van de taal: “Ook als uitdrukkingsmiddel der schoonheidsontroering is de taal een materie, die van den klank dient onderscheiden door haar essentiële *verstaanbaarheid*.” (p. 22).

⁶⁴³D T, 20 augustus 1930 [J. Engelman, *Sine nomine*].

⁶⁴⁴Ibidem.

⁶⁴⁵D T, 15 mei 1948 [R. Franquinet, *De wijnstok en de sintels*].

⁶⁴⁶D T, 16 juli 1930 [Th. de Vries, *Westersche nachten*].

tegen *Verzen*, die in tegenstelling tot *Westersche nachten* geen evenwicht kent tussen de muzikaliteit en de logica van de zinsopvolging.⁶⁴⁷ Ook *Songs of Kalua* van Kuyle prijst hij vanwege het evenwicht tussen het melodische en logische: bij elk onderwerp is Kuyles vers “even helder en even rhythmisch beheerscht, zijn woord is even raak gekozen, zijn toon is evenzeer aangepast bij het onderwerp, dat hem inspireerde. De muzikaliteit van den klank en de plastische kracht van het woord vinden bij hem een ongeforceerd evenwicht, dat onmerkbaar en toch aandachtig uitgebalanceerd is. Zijn vlotheid verrast, vooral wanneer hij een oogenblik de vers-beweging remt en tusschen de dynamische vaart even schijnt uit te rusten bij een enkelen, statisch opgestellten regel, waarin hij samenvat, wat hij wil zeggen”.⁶⁴⁸ Enigszins meerduidelijk is zijn loflied op de allesbehalve kunstmatige stijl van Werumeus Buning. De sterke muzikaliteit, de sierlijke ritmiek en de eenvoudige woordkeus van vooral de balladen worden geroemd en het is duidelijk dat zijn verering voor deze hymnische dichter voorop staat. Slechts zijdelings vermeldt Van Duinkerken tekortkomingen in de rijmtechniek en in de vage formulering door het “schimmenspel van woorden”. Daartegenover benadrukt hij de oorspronkelijke beeldspraak, zoals: ‘Een stilte is in de natuur / als het binnenste blauw van een vuur’.⁶⁴⁹

In de meeste gevallen slaat de dichter door naar ofwel het muzikale ofwel het logische. Van te weinig muzikaliteit is bijvoorbeeld sprake in *De wonderlijke weg* van A.J.D. van Oosten. Dit lijkt Van Duinkerken minder te betreuren, omdat het gebrek aan muzikaliteit wordt vergoed door de scherpe formulering en de vernuftige poëtische vondsten. Daar waar een eenheid is tussen de nuchtere constatering en de muzikaliteit van het goed gekozen woord, zoals in de liederen, is Van Oosten op zijn best.⁶⁵⁰ In een latere bundel zijn vele gedichten in dit opzicht geslaagd: “De werking der poëzie is een geheimzinnige functie, opgewekt door het evocatieve eerder dan door het nuchter mededeelende element in de taal, doch dat Van Oosten beide elementen als het ware weet te vereenzelvigen, teekent de eigenaardige charme van zijn dichtersgave.”⁶⁵¹ Neigt Van Oosten naar te veel vernuft, de verzen van Paul de Vree zijn te veel gebaseerd op klank. Na een objectieve beschrijving van het barokke en wel-luidende karakter van diens dichtkunst, die Van Duinkerken representatief acht voor de Vlaamse jongeren na *Ruimte*, blijkt dat hij uiteindelijk deze poëzie onbevredigend vindt: “De klankwaarde is de meest doorslaggevende voor den genietter van deze poëzie, daarna bekoort hem de charme der beelden, eerst op de derde plaats wordt hij – door de aldus gewekte stemming – in contact gebracht met het beleden gevoel. (...) De vraag is, of hij zich op den duur bevredigd zal gevoelen door den stijl, dien hij thans tamelijk zuiver vertegenwoordigt.”⁶⁵² Pierre Kemp beweegt zich in zijn persoonlijke taal tussen bekoring van enerzijds het denken en weten, anderzijds de “kristalzuivere gevoelsimpressie”: “Zoo schijnt zijn charme te liggen op het nauwe grensgebied tus-

⁶⁴⁷DT, 16 juli 1932 [Th. de Vries, *Verzen*].

⁶⁴⁸DT, 15 juni 1931 [A. Kuyle, *Songs of Kalua*]. Met name de ballade ‘Columbus’ krijgt de voorkeur van Van Duinkerken, die hij beter acht dan de zeegedichten van J. Slauerhoff.

⁶⁴⁹DT, 4 mei 1941 [J.W.F. Werumeus Buning, *Verzamelde gedichten*].

⁶⁵⁰DT, 9 juli 1932 [A.J.D. van Oosten, *De wonderlijke weg*].

⁶⁵¹DT, 15 april 1936 [A.J.D. van Oosten, *De dag beweegt*].

⁶⁵²DT, 2 mei 1938 [P. de Vree, *Het blanke waaien; Elegische gedichten*].

schen dichtkunst en onzin.”⁶⁵³ Het abstracte ziet hij soms concreet, het adjectivische vaak zelfstandig. In zijn latere bundel, *Transitieven en immobielen*, laat Kemp volgens Van Duinkerken zien hoe hij zich onderscheidt van de fijne verbeeldingsindrukken in Van Deyssels *Frank Rozelaar* en van de sensitivistische Gorter door zijn verrassend natuurlijke taalgebruik, een zuivere, alledaagse spreektaal.⁶⁵⁴

2.2. GEKUNSTELDE VERBEELDING

2.2.1. Gekunstelde en onnatuurlijke stijl van proza

Zoals hierboven is gebleken, gaat de voorkeur van Van Duinkerken uit naar een stijl zonder mooidoenerij of opgelegde artisticeit, naar verhalen van vertellers die hun taal in dienst stellen van de inhoud. Tegenover deze ongekunstelde en natuurlijke stijl, die een eenheid vormt met de bedoelingen van de auteur, staat een gekunstelde en onnatuurlijke stijl. De vernieuwende experimenten die al aan de orde zijn geweest en die hij respecteert, naderen een dergelijke onnatuurlijke stijl: ofschoon Van Duinkerken niet wars is van vernieuwingen, toont hij zich hiertegenover zeer ambivalent en kan geen enkel experiment van het moderne proza hem volledig bekoren. Hieronder zal nader worden ingegaan op zijn oordeel over dat proza, waarvan hij de stijl bekritiseert: of er is sprake van een gekunstelde stijl die communicatie uitsluit, of de compositie of de keuze voor de romanvorm deugen niet, of de auteur gebruikt valse metaforen.

Een gekunstelde stijl kan betekenen dat de auteur gefixeerd is op de taal en zodoende het verhaal niet vertelt of natuurlijk schept, doch kunstmatig creëert. De eenheid tussen vorm en inhoud, taal en gevoel is verstoord en in plaats van over kunst kan men dan beter spreken over ‘litteratuur’. Illustratief voor de pejoratieve betekenis die dit woord kan hebben, is een recensie over *Twee broeders* van Martin Albers en *Branding* van Jef Last, boeken, die het gevaar bewijzen van “de ‘litteratuur’, de zucht naar mooizeggrij, die jonge talenten haast altijd bedreigt. De besten vinden hun stijl – de anderen gaan voort met het verzinnen van beeldspraken, syntactische buitenisigheden en plastische kunststukjes, maar verleeren, dat men zijn pen op papier brengt om iets mee te delen aan andere mensen. Albers en Last zijn dezen kwaden weg opgeslagen. Het is voor hen te hopen, dat zij op hun route nog tijdig een wegwijzer vinden van de ‘litteratuur’ naar de kunst, waar het heel wat eenvoudiger toegaat en die toch eerst na veel groter moeite wordt gevonden.”⁶⁵⁵ Een slechte of middelmatige stijl is een stijl die te mooi wil zijn en daardoor de inhoud, het gevoel, het hart of de persoonlijkheid verbloemt. De auteur schrijft zagezegd op de vierkante centimeter en mist de brede, spontane, natuurlijke penseelstreek, zoals P.H. Ritter jr., die ondanks zijn boeiende en satyrische verteltrant uiteindelijk toch te veel met het vernuft en te weinig met het hart schrijft.⁶⁵⁶ Hetzelfde geldt voor Teirlinck, wiens stijl te elegant en

⁶⁵³DT, 3 april 1934 [P. Kemp, *Stabielen en passanten*].

⁶⁵⁴DT, 18 juni 1940 [P. Kemp, *Transitieven en immobielen*].

⁶⁵⁵DT, 8 oktober 1930 [M. Albers, *Twee broeders*; J. Last, *Branding*]. De recensie is getiteld ‘Over “Litteratuur”’.

⁶⁵⁶DT, 18 juni 1930 [P.H. Ritter jr., *De apologie van den misdadiger*].

vooral te gekunsteld is om een eenheid te vormen met 'het gevoel', zoals Van Duinkerken hier zegt.⁶⁵⁷ De middelmatige, "geciseleerde" stijl van R. van Genderen Stort dient slechts als versiering om de lege inhoud te verbloemen: "Hij hindert u tenslotte maar met de gemaniëerde vertelwijze van zijn onbelangrijke verhaaltjes, zooals een provincie-jongen u hindert, die in een lijzig hoog-Haarlemmerdijksch u zijn niets-om-het-lijf-hebbende kostschoolherinneringen probeert te vertellen, vooral bedacht op de zuiverheid zijner uitspraak."⁶⁵⁸ De precieuze stijl van Kuyle is weliswaar knap, vlot, geestig, helder en puntig, maar behoeft meer gewicht, ruimte en persoonlijkheid.⁶⁵⁹

Gewilde eenvoud is even onnatuurlijk als gewilde en lege kunstmatigheid, zoals uit het tweede deel van *Serenitas* blijkt.⁶⁶⁰ Impliciet is dit ook de reden waarom Ernest Claes onder Timmermans wordt gesteld: zijn namaakeenvoud noemt Van Duinkerken weliswaar smakelijk, maar hij mist de gulheid en de verbeeldingsgloed van Timmermans. Doordat hij te leuk wil zijn, verzwakt zijn stijl.⁶⁶¹

Ook een rationele en analytische stijl is allesbehalve natuurlijk. Hoewel in *Dr. Dumay verliest* de steriele stijl overeenkomt met de inhoud, wijst Van Duinkerken deze stijl toch af, simpelweg omdat hij niet van "knapheid" houdt.⁶⁶² Vergelijkbaar is zijn oordeel over de stroeve stijl van Marsman,⁶⁶³ en ook van *Eenzaam avontuur* bekritiseert hij de schrale stijl.⁶⁶⁴ W.F. Hermans kan volgens Van Duinkerken verbazend goed vertellen en schrijven. De lust wordt door hem echter zo cerebraal, steriel en kil beschreven (bij wijze van spreken 'zakelijk'), "dat 't elk verlangen naar onkuisheid in gedachten, woorden of werken op slag uitdooft en slechts de dorre weemoed achterlaat van de overpeinzing, dat talloze mensengeslachten zich deerlijk vergist moeten hebben om de hel, waaraan zij levendig geloofden, te riskeren voor het soort genoegens, dat Willem Frederik Hermans aan zijn romanfiguren gunt."⁶⁶⁵ Hermans' poging om de 'zinnelijkheid te prikkelen' overeenkomstig de betekenis van deze uitdrukking in het Wetboek van Strafrecht, is dus mislukt.⁶⁶⁶

De recensies over C.C.S. Crone laten Van Duinkerken argwaan zien tegenover een stijl die meer aan muziek dan aan woorden doet denken. De verfijnde stijl in *Het feestelijke leven* verwijdt zich volgens hem van de woordbetekenis: in een uitvoerige

⁶⁵⁷DT, 23 februari 1941 [H. Teirlinck, *Maria Speermalie*]. Vgl. het negatieve oordeel over de stijl van Vermeylen: Van Duinkerken wijst de 'stroom van het volzinsritme, dat nooit tot het pathos der hartstocht zwelt' af. Zie DT, 12 maart 1949 [A. Vermeylen, *Twee vrienden*].

⁶⁵⁸DT, 29 oktober 1930 [R. van Genderen Stort, *Het avontuur en andere verhalen*].

⁶⁵⁹DT, 23 mei 1933 [A. Kuyle, *Weerlicht*]. Vgl. ook DT, 18 september 1936 [Idem, *Het land van de dorst; Rond een blauw meer*]. Vgl. DT, 28 december 1939 [H. Cramer, *Vizioen en geboorte*]: Cramer vlucht in de ivoeren toren van gekunsteldheden en behoeft daarom een feller expressievermogen. Vgl. ook de te precieuze stijl vol grammaticale vernuftigheden in *Het oude huis* van Van Schendel (DT, 7 december 1946).

⁶⁶⁰DT, 26 november 1930 [A. Helman, *Serenitas*].

⁶⁶¹DT, 16 januari 1932 [E. Claes, *De heiligen van Sichem*]; DT, 5 september 1933 [Idem, *Toen Ons Lieve Vrouwke heuren beeweg deed*].

⁶⁶²DT, 31 oktober 1933 [M. ter Braak, *Dr. Dumay verliest*].

⁶⁶³DT, 7 november 1933 [H. Marsman, *De dood van Angèle Degroux*].

⁶⁶⁴DT, 25 juni 1949 [A. Blaman, *Eenzaam avontuur*].

⁶⁶⁵DT, 19 november 1949 [W.F. Hermans, *De tranen der acacia's*].

⁶⁶⁶Voor de rel die het noemen van het Wetboek van Strafrecht in deze recensie heeft veroorzaakt, zie dit hoofdstuk, paragraaf 1.2.2, p.223-225.

beschrijving prijst hij Crones gedrongen, zakelijke en muzikale taal die aansluit bij de inhoud, en de volgehouden monologue intérieure waardoor de gebeurtenissen door het bewustzijn met elkaar zijn verbonden. Maar uiteindelijk wijst hij deze methode toch af, omdat zij de romanheld desindividualiseert en daarmee ingaat tegen het epische karakter van kunst. De sobere prozazinnen zijn dan ineens gedegradeerd tot vingeroefeningen van een kunstenaar die zijn begaafdheid als componist nog moet bewijzen.⁶⁶⁷ Over de novelle *Muziek over het water* is hij iets negatiever, hoewel de neoromantische stemming en de dichterlijkheid worden geprezen. De slotconclusie luidt: "Crone schijnt een duidelijk 'geroepene', die in staat is een 'uitverkorene' te worden, wanneer hij de waarachtigheid van het gevoel boven de subtiliteit van de verwoording weet te stellen. Zijn verfijnde kunst zoekt naar kracht, die ze vinden kan bij een natuurlijke zinsbouw als uitdrukking van een versterkt gevoel. Wat hij tot dusver gaf, was mooi en broos, maar iets te broos om altijd mooi te kunnen blijven."⁶⁶⁸

Hoewel Van Duinkerken zich gematigd positief kan uitlaten over schrijvers die zich bewust toelaggen op stijlvernieuwingen, beschouwt hij bepaalde voorbeelden hiervan toch als mislukt. Bij Vestdijk zijn de trucs, ondanks zijn knappe schrijverschap, vooral te overdadig en opzichtig. Dit geldt vooral voor *Meneer Visser's hellevaart*, met "zulke moderne stijlprocedé's als de monologue intérieur, de psychoanalyse, de Überblendung van woordklanken, en wat er verder is aangewend aan hedendaagsch apparaat in dit technisch knappe boek, waaruit schoolmeesters precies kunnen leren wat 'modern proza' is, zonder dat ze ooit te weten zullen komen, wat proza is".⁶⁶⁹ Onder het moderne proza dat Van Duinkerken zakelijk en experimenteel noemt, bevinden zich ook faliekant mislukte pogingen tot stijlvernieuwing. Hiervan is R. Blijstra een voorbeeld. Hoewel hij in korte treffende zinnen een scherp waarnemingsvermogen laat zien, is zijn proza "knap-zakelijk gemaakt naar de eischen van het fameuze 'nieuwe proza', waarom wij, een boek ter hand nemende, eigenlijk heel wat minder verlegen zijn dan om een beetje ontroering, een beetje waarachtige menselijkheid".⁶⁷⁰ Een soortgelijk oordeel velt hij over *Stad* van Ben Stroman, "een mislukte poging tot literatuurvernieuwing in een veel te drogen stijl, zonder diep gevoel, zonder sprekende verbeelding, en zonder logischen samenhang of iets, dat dezen kan vervangen. (...) Ook is er bij alle nuchterheid nog te veel 'litteratuur', die tot uitdrukking komt in reeds conventioneel geworden modernismen".⁶⁷¹ Stromans volgende roman is stilistisch dan wel beter, maar zijn bij vlagen voortreffelijk proza wordt volgens Van Duinkerken verknoeid door flauwiteiten, opzettelijke duisterheden, moedwillige verwar-

⁶⁶⁷DT, 2 maart 1939 [C.C.S. Crone, *Het feestelijke leven*]. Na de oorlog noemt hij deze novelle het aardigste en meest genietelijk gebleven experiment-in-proza, al bood ze weinig perspectief. Zie DT, 11 augustus 1951 [B. Schierbeek, *Het boek ik*]. Crone zelf bedankt Van Duinkerken op 6 maart 1939 voor de recensie over *Het feestelijke leven*, waarmee hij zeer in zijn schik was. Over *Muziek over het water*, de novelle die hij bezig is te schrijven, meldt hij: "Hoewel de stijl misschien iets breder zal uitvallen, hoop ik er toch mee aan te toonen, dat de mogelijkheden van mijn procédé niet met één boek zijn uitgeput." (LM, inv.nr. 290).

⁶⁶⁸DT, 3 november 1940 [C.C.S. Crone, *Muziek over het water*]. Vgl. DT, 1 juli 1936 [Idem, *Gymnasium en liefde*].

⁶⁶⁹DT, 3 november 1936 [S. Vestdijk, *Meneer Visser's hellevaart*].

⁶⁷⁰DT, 18 mei 1930 [R. Blijstra, *Grafische voorstelling*].

⁶⁷¹DT, 6 augustus 1932 [B. Stroman, *Stad*].

ringen en anti-stilistische willekeur, daar waar strikte vormbeheersing werd gevraagd.⁶⁷² Het oordeel over *Reflex* van Maurits Dekker is onduidelijk: literair en plastisch is deze roman geslaagd, maar uiteindelijk deugt de compositie niet en zijn de ijpende gedachten van de hallucinerende hoofdpersoon te weinig beeldend: “Natuurlijk is dit een geestes-foltering, die iemand vermoorden kan, maar we voelen te weinig het folterende daarvan op meerdere plaatsen der wedergeve van Dekker. Het benauwende wordt verstikt in mislukkende pogingen tot zakelijkheid.”⁶⁷³ De experimenten van Bert Schierbeek zijn op hun plaats in *Het boek ik*, maar mislukken volgens Van Duinkerken in zijn reisverhalen. Vooral de “desintegratie van de volzin” vindt hij vloeken tegen de spraakkunst en de rede. Aan het slot wordt Schierbeek zodanig geciteerd, dat deze auteur zonder het te weten voor een taal pleit, die ongekunsteld is in de betekenis van Van Duinkerken: “De kunst-taal van het nieuwe boek is doorgaans verstandelijk narekenbaar, dientengevolge vervangbaar door ongekunstelde taal. Dit zal op de duur toch de winst uit het experiment moeten zijn: ‘mijn taal zal u het oor trainen tot verstaan en de woorden zullen verstaanbaar zijn’ (blz. 183).”⁶⁷⁴

Behalve opmerkingen over de stijl in het algemeen maakt hij ook negatieve kanttekeningen bij de compositie, die te lang, te gekunsteld of onevenwichtig kan zijn. Er is één auteur die meesterlijk kan schrijven en schandelijk componeert: Raymond Brulez. Diens schrijfrant noemt Van Duinkerken zeer natuurlijk, terwijl zijn compositie zeer kunstmatig is.⁶⁷⁵ *Amsterdam* van Maurits Dekker wordt afgewezen op grond van de chaotische compositie: de beste fragmenten en het Amsterdamse thema hebben geen verband met elkaar.⁶⁷⁶ Ook van het in alle opzichten ondeugdelijke *Het land van herkomst* kan hij de vernieuwende compositie niet waarderen. Het boek wijkt volgens hem op een verkeerde wijze af van de traditionele romancompositie: losse stukken zonder kop of staart, over een man zonder beginsel en zonder houding.⁶⁷⁷ Komt de vorm hier nog overeen met de inhoud, in *Meneer Visser's hellevaart* is dat niet het geval: meneer Visser is zo'n secreet dat een satire of blijspel beter was geweest dan een roman. Bovendien wordt deze anti-held te gunstig afgeschilderd met de droom als ontknoping, waardoor de hellevaart geen echte hellevaart is.⁶⁷⁸ Ook het toneelpathos in de dialogen van *De duivelse drie-eenheid*, waarvan hij de stijl en de compositie niet bijzonder artistiek noemt, wijst Van Duinkerken af.⁶⁷⁹ Een te doorzichtige compositie-

⁶⁷²DT, 12 juni 1934 [B. Stroman, *René François Aristide N.N.*].

⁶⁷³Dt, 4 juni 1932 [M. Dekker, *Reflex*].

⁶⁷⁴DT, 19 juli 1952 [B. Schierbeek, *Op reis door Spanje*]. Een voorbeeld van een zin die volgens Van Duinkerken taalkundig niet klopt: “Deze klappen ziet ieder die Spanje bezoekt, nog in het gelaat van mensen en steden laten u ook zien het gelaat van een volk, een cultuur en een landschap, aan welker tragiek en bekoring zich niemand weet te onttrekken en dat enig is in Europa.” (p. 7).

⁶⁷⁵DT, 18 november 1950 [R. Brulez, *Het huis te Borgen*]; DT, 17 november 1951 [Idem, *Het pakt der triumviren*].

⁶⁷⁶DT, 18 november 1931 [M. Dekker, *Amsterdam*].

⁶⁷⁷DT, 6 juni 1935 [E. du Perron, *Het land van herkomst*].

⁶⁷⁸DT, 3 november 1936 [S. Vestdijk, *Meneer Visser's hellevaart*]. Vgl. DT, 20 mei 1950 [Idem, *De kellner en de levenden*]: ook in deze, overigens te lange en te volle, roman vindt Van Duinkerken het griezelplezier te zelfstandig en te weinig onderdeel van het geheel, waarbij hij verwijst naar meneer Visser. Vgl. DT, 19 januari 1939 [J. Last, *De laatste waarheid*]: de dood van de hoofdpersoon is volgens hem een compositiefout in dit verder positief besproken boek.

tie, zoals de gekunstelde opzet van *Jhr. mr. James de Beyl*, roman en dagboek ineen, wordt tevens bekritiseerd.⁶⁸⁰

In sommige gevallen wordt de scheidslijn tussen romankunst enerzijds en journalistiek of essayistiek anderzijds onvoldoende in acht genomen: “De kunst van den roman is niet een bijzondere verschijningsvorm van de algemeene schrijfkunst. Integendeel is zij een autonome uitingsmogelijkheid van het scheppend vermogen. Haar eigen wetten stelt zij eerst en daarna pas vraagt zij eerbiediging voor algemeene gebruiken.”⁶⁸¹ Omdat in het hier besproken boek *Vastenavond* van Theo Bogaerts de journalistieke hoedanigheden de literaire overheersen, is deze roman niet geslaagd; hetzelfde geldt voor *Skunks* van Willem Eges.⁶⁸² In zijn eerder verschenen boek *De bajadère* heeft Bogaerts een stylist willen zijn, terwijl hij in feite een verteller is. Daardoor is het noch een essay noch een verhaal geworden.⁶⁸³ De eigen wetten van de romankunst worden ook niet in acht genomen door de essayistische ontleedkracht van Jos. Panhuysen,⁶⁸⁴ noch door Helman in *Mijn aap schreit*, waarin geen evenwicht is tussen verhaal en gepeins, roman en essay.⁶⁸⁵ *Partij remise* is noch een betoog, noch een historische roman en *Kruisgang der jeugd* noch een roman noch een reportage;⁶⁸⁶ *De vrienden van mijn vrienden* van J.W. Hofstra is half kroniek, half roman⁶⁸⁷ en de plastische stijl in *Stenka Razin* past niet bij het betoog.⁶⁸⁸ Doordat Vestdijk eerder een psycholoog en essayist dan een kunstenaar is, mislukt *De zwarte ruiter*.⁶⁸⁹

Ook een verkeerde beeldspraak – gekunsteld, vals, te slordig of overvloedig – kan volgens Van Duinkerken de stijl negatief beïnvloeden. Ernest Michel staat wat dit betreft bovenaan, aangezien hij in zijn zonderlinge beeldspraak oorspronkelijk wil zijn en de “Nederlandschen prozastijl” verminkt tot een abacadabra van valsche metaphoren”.⁶⁹⁰ A. Roland Holst is weliswaar van een hoger niveau, maar diens breedsprakige stijl, eentonige wendingen en eenzelvige woordkeus komen niet ten goede aan zijn vertelling. Hij is dan ook eerder dichter dan romanschrijver.⁶⁹¹ En de enige kwaal in

⁶⁷⁹D T, 2 oktober 1947 [D. Ouwendijk, *De duivelse drie-eenheid*]. Vgl. de melodramatiek in de overheersend gave stijl van Herluf van Merlet, D T, 4 september 1948 [H. van Merlet, *Het zaad tussen de doornen*].

⁶⁸⁰D T, 7 oktober 1932 [C. en M. Scharten-Antink, *Jhr. mr. James de Beyl, minister van Nuttelooze Zaken*].

⁶⁸¹D T, 23 december 1932 [Th. Bogaerts, *Vastenavond*].

⁶⁸²Ibidem; D T, 19 september 1933 [W. Eges, *Skunks*]. Vgl. D T, 2 mei 1935 [F. Bordewijk, *De laatste eer*]: de stukjes acht Van Duinkerken te journalistiek om gebundeld te worden.

⁶⁸³D T, 2 maart 1930 [Th. Bogaerts, *De bajadère*].

⁶⁸⁴D T, 14 oktober 1932 [Jos. Panhuysen, *Het afscheid*].

⁶⁸⁵D T, 16 juni 1928 [A. Helman, *Mijn aap schreit*].

⁶⁸⁶D T, 27 februari 1934 [J. Last, *Partij remise*]; D T, 7 december 1939 [Idem, *Kruisgang der jeugd*].

⁶⁸⁷D T, 19 september 1941 [J.W. Hofstra, *De vrienden van mijn vrienden*].

⁶⁸⁸D T, 24 april 1948 [R. van Aerde, *Stenka Razin*]. Vgl. D T, 16 december 1950 [A. Mussche, *Aan de voet van het Belfort*]: de moedwillige profetentaal en de poëtische stijl passen niet bij een weergave van feitelijke, historische gebeurtenissen.

⁶⁸⁹D T, 8 december 1940 [S. Vestdijk, *De zwarte ruiter*].

⁶⁹⁰D T, 31 december 1930 [E. Michel, *Paralyse*]; D T, 22 april 1931 [Idem, *Ex paradiso*]. Vgl. D T, 19 februari 1930 [J. Simons, *De laatste flesch*].

⁶⁹¹D T, 16 mei 1933 [A. Roland Holst, *Tusschen vuur en maan*]. Als dichterlijke romancier vergelijkt Van Duinkerken Roland Holst met Maurice Gilliams. Zie D T, 12 september 1933 [M. Gilliams, *Oefentocht in het luchtledige; Het verleden van Columbus*]; D T, 16 december 1936 [Idem, *Elias of het gevecht met de nachtegale*].

de stijl van Van Merlet is de overvloed van metaforen, waardoor hij vermoeit.⁶⁹² Andere auteurs die vooral door hun beeldspraak geen geslaagde romans hebben geschreven, zijn bijvoorbeeld L.H. van Lennep,⁶⁹³ Jeanne van Schaik-Willing⁶⁹⁴ en Den Doolaard.⁶⁹⁵ Ook Revis kan hier worden genoemd, ofschoon Van Duinkerken tegelijk geïntrigeerd is door diens vernieuwende stijl. Zijn cerebrale beeldspraak beantwoordt echter niet aan de esthetische voorschriften omtrent de metafoor, zoals blijkt uit de zinnen “De diepe Bosporus blijft een lidteken, dat altijd nog pijn doet” of Klein-Azië dat “een vuist zet” tegen Europa.⁶⁹⁶

In sommige gevallen is er geen enkele positieve opmerking over de stijl te maken. Van literatuur valt dan helemaal niet te spreken, omdat deze boeken zowel inhoudelijk als formeel niet deugen. De stijl is dan ronduit wanhopig te noemen door extreme wijdlopiegheid of slordigheid, zoals die van Jaarsma in *Thiss*, een boek waarover niets goeds te melden valt. Het is moeilijk om nog slordiger, vervelender en triester te schrijven dan deze “prozashrijverij”.⁶⁹⁷ Ook Jo van Ammers-Küller,⁶⁹⁸ Herman de Man,⁶⁹⁹ W.C.J. Mooij,⁷⁰⁰ Til Brugman⁷⁰¹ en William Man⁷⁰² kunnen in dit verband worden genoemd. De stijl van Slauerhoffs *Het verboden rijk* is slapper dan die van *Schuim en asch*, met een slordige nonchalance en dialogen die Van Duinkerken doen denken aan verouderde toneeldraken. Daarbij zal zeker Slauerhoffs verheerlijking van de ongebonden vent een rol hebben gespeeld.⁷⁰³ En *Vrouw Jacob* noemt Van Duinkerken erger dan een vergissing, namelijk een bewijs van machteloosheid vanwege de trage, vervelende, drenzende en ondeskundige volzinnen.⁷⁰⁴

2.2.2. Een onevenwichtige stijl van poëzie

Volmaakte poëzie behoeft geen stilistisch commentaar, zo stelde Van Duinkerken naar aanleiding van *Witte vrouwen*. Dit betekent omgekeerd niet vanzelfsprekend dat onvolmaakte poëzie veel kanttekeningen over de stijl uitlokt. Hij is echter wel uitvoeriger over de stijl van dichtbundels die niet aan zijn ideaal voldoen dan over die van bundels die zijn goedkeuring krijgen. Een evenwichtige stijl blijkt een uitzondering te zijn in de poëzie van met name het interbellum. De markantste fouten van zijn tijd

⁶⁹²DT, 5 december 1933 [H. van Merlet, *De bond van eerlijke mensen*].

⁶⁹³DT, 6 februari 1934 [L.H. van Lennep, *Naar den heiligen berg*].

⁶⁹⁴DT, 24 januari 1935 [J. van Schaik-Willing, *Sofie Blank*].

⁶⁹⁵DT, 6 april 1938 [A. den Doolaard, *Wampie*].

⁶⁹⁶DT, 23 maart 1939 [M. Revis, *Zaharoff*].

⁶⁹⁷DT, 27 juni 1930 [D.Th. Jaarsma, *Thiss*].

⁶⁹⁸DT, 9 juli 1930 [J. van Ammers-Küller, *Vrouwenkruistochten*]; DT, 18 mei 1932 [Idem, *De appel en Eva*].

⁶⁹⁹DT, 28 mei 1932 [H. de Man, *De kleine wereld*].

⁷⁰⁰DT, 26 januari 1939 [W.C.J. Mooij, *Heer zoekt positie...*]. Dit boek typeert Van Duinkerken als derdehandse melodramatiek, waarin een ordinaire buitenechtelijke verhouding in de platste woorden wordt beschreven.

⁷⁰¹DT, 29 maart 1947 [T. Brugman, *Bodem*].

⁷⁰²DT, 9 juni 1951 [W. Man, *In de nacht roept God*].

⁷⁰³DT, 28 oktober 1932 [J. Slauerhoff, *Het verboden rijk*].

⁷⁰⁴DT, 8 november 1935 [I. Boudier-Bakker, *Vrouw Jacob*].

zijn volgens Van Duinkerken “een antilogische beeldspraak, een zucht naar valsche oorspronkelijkheid, een overdreven hoogachting voor het muzikale element, een tekort aan bewogenheid uit het leven, ontveinsd door de vrije beweeglijkheid van het rythme, dat, ook waar dit niet noodig is, het metrum schendt en de strofe desorganiseert”.⁷⁰⁵

Mislukte poëzie is poëzie zonder bezieling of persoonlijkheid waarin alle evenwicht verstoord is, zowel het evenwicht tussen gevoel en verstand, vrije vorm en dichtelijke tucht, klank en betekenis. Poëzie die in geen enkel opzicht deugt, komt in de overwegend verzoenende kritiek van Van Duinkerken in *De Tijd* vrijwel niet aan bod, omdat een bundel meestal wel een regel, een metafoor, een karaktertrek heeft die de gebreken enigszins opheft, of omdat de dichter vanuit zijn aanleg betere poëzie kan beloven. Er zijn echter uitzonderingen, waaronder *'t Mes* van Ernest Michel. Deze “pathologische woordenkramerie” verdient in feite niet poëzie te worden genoemd, want ze mist elke muzikaliteit en compositie: “De hoofdfout, voorzoover de volledige foutiviteit een hoofd gedooft, is juist dat nergens eenige spontane bezielheid begon te juichen en dat tóch, tegelijkertijd, ook nergens een overwogen beeldend vermogen constructief begon te bouwen. (...) Een massa totaal ongebeelde beeldspraken zijn daar, om het gebrek aan vizie en constructie te bewijzen”, waarna enkele voorbeelden volgen.⁷⁰⁶ Ook het betekenisloos geklets in *De weg waarlangs* van Louis Frequin wijst Van Duinkerken radicaal af: hij noemt de bundel allesbehalve bezielend, een typisch vervalproduct van de hedendaagse katholieke begeestering met taalkundige en prosodische rimram.⁷⁰⁷ De recensie over de ‘parochieblaadjespoëzie’ van C.M. Doeswijk is een duidelijk voorbeeld van een in feite vernietigende beoordeling van “banale, fletse rijmpjes”, die enigszins wordt verlicht door het aanwijzen van enkele bewonderenswaardige strofen, waarin sprake is van heldere zinsbouw en beeldspraak en van eenvoudige en juiste woordkeuze. Het eindoordeel laat niets aan duidelijkheid te wensen over: “Noch de Nederlandsche poëzie, noch het Roomsche publiek werd door de publicatie van dit bundeltje verrijkt of gediend. Met het beetje talent, waarover de dichter blijkbaar beschikt, is hij te slordig geweest.”⁷⁰⁸ De gedichten van Edward B. Koster en J.J. van Geuns zijn mislukt, omdat ze onlyrisch zijn; vooral voor *Niobe* van de eerstgenoemde heeft Van Duinkerken geen goed woord over, doordat dit gedicht de langdradigheid van Cats heeft.⁷⁰⁹

⁷⁰⁵DT, 30 augustus 1937 [L. Boekraad, *Het zingende licht*]. Vgl. DT, 2 juni 1940 [Idem, *Van licht en schaduwval*]: ook de stijl van deze bundel wordt negatief getypeerd als losse zangerigheid zonder helder zinsverband, geen scherpe plastiek en onvoldoende taalbeheersing. Zie ook bijvoorbeeld DT, 1 september 1940 [Th. Oegema, *De stad en de stilte*]: in zijn onoorspronkelijke gedichten gebruikt hij conventioneel-‘moderne’ zegswijzen die tot het nieuwe dichtelijke spraakgebruik horen en waaruit een zwakke inspiratie blijkt. Voorbeelden zijn ‘Er is vandaag een nieuw verwachten / over ons gekomen; / er is een wonder aan ons hart geschied’. Door het gedicht ‘Retrospectief’, dat doet denken aan ‘Boutade’ van De Genestet, verdient hij volgens Van Duinkerken toch een plaats in een (denkbeeldige) anthologie uit de jongere Nederlandse dichtkunst.

⁷⁰⁶DT, 4 augustus 1928 [E. Michel, *'t Mes*]. Vgl. DT, 22 april 1931 [Idem, *Ex paradiso*]: hoewel deze bundel vanwege de katholieke inspiratie opvallend gunstiger wordt besproken, bekritiseert Van Duinkerken ook hier de stijl, met name de lelijke beeldspraak.

⁷⁰⁷DT, 9 maart 1937 [L. Frequin, *De weg waarlangs*].

⁷⁰⁸DT, 16 november 1941 [C.M. van Doeswijk, *Hart en heiligdom*].

⁷⁰⁹DT, 8 april 1931 [E.B. Koster, *Niobe*; J.J. van Geuns, *Gedichten uit drie rijken*]. Soms wordt op specifieke tekorten gewezen, zoals bijvoorbeeld het te abrupte einde van de gedichten van de melan-

Over andere dichters is Van Duinkerken positiever, omdat zij wel van persoonlijkheid getuigen. De kritiek betreft in deze gevallen echter ook gebrek aan het evenwicht tussen gevoel en verstand, vrijheid en gebondenheid. Te veel of te vaag gevoel of te weinig verstandelijke beheersing kan tot een te vrije vorm leiden. Dit is bijvoorbeeld het geval in de *Wayang-liederen* van de vage godsvruchtige dichter Noto Soeroto, tegenover wie Van Duinkerken enigszins ambivalent staat: enerzijds waardeert hij het Indische karakter, anderzijds acht hij de mijmerzieke natuur van deze dichter, die zich weerspiegelt in het ontbreken van een vaste vorm, gevaarlijk: "Zijn intellectualiteit wordt beheerscht door de roes van zijn wijsheid, die opwelt uit het aangedane gemoed. Daardoor mist zijn versificatie ook de strakke gebondenheid aan de getalmatig berekende wetten der Europeesche dichtkunst, terwijl daarvoor niets in de plaats is gebracht dan een tamelijk vrije afhankelijkheid van gedachten, doorgaans door beeldspraken gedragen. Het vrije vers is bij hem niet het gevolg van een te veel aan gevoel, maar eerder van een te weinig aan verstandelijk zelfbedwang. Zoo komt het, dat zijn lange prozaregels aandoen als een ietwat vrije vertaling uit een beteren Indischen tekst. (...) We missen het klare bedwang, dat de luciditeit van den scheppenden geest weet op te leggen aan de vormeloze ontroering, we missen de doorzichtbare bindstof der schoonheid in deze vage regelen en daardoor doen zij ons aan als een ontbinding van een mannelijke weerbaarheid in mijmerzieke godsvrucht."⁷¹⁰ Een soortgelijk oordeel velt hij over het vroege dichterschap van de gecompliceerde Gabriël Smit: daar waar gevoel en taal tot elkaar in een harmonische verhouding staan, zijn de gedichten gelukt, maar vaak "verzweeft de emotie" in zijn poëzie.⁷¹¹ In enkele verzen overheerst soms bij L.P.J. Braat de dromerige stemming, geuit in een vrije prosodie, die volgens Van Duinkerken over alles heen enjambeert en zich te weinig aantrekt van klassicistische vormen.⁷¹² Bij Jan Leyten veroorzaakt de innerlijke tweedracht tussen gevoelige verliefdheid en concrete daden ook een tekort aan vormvermogen: "De stemming wankelt in tweestrijd en de versregels rammelen beelden en gevoelens tegen elkander aan, omdat er geen strakke vormbeheersing mogelijk is op basis van velleïteit."⁷¹³ Ook T. Volker kan geen zuivere vorm vinden om zich uit te drukken,⁷¹⁴ terwijl C. Buddingh' en Max Dendermonde daarentegen juist te veel aandacht hebben voor de "vormkracht" en te weinig voor de persoonlijkheid.⁷¹⁵

cholieke Th. Oegema: "Wij willen, dat een dichtstuk een afgerond geheel zij. Het mag dan gerust iets verzwijgen, indien het verzwegene maar door de suggestie van de taal wordt opgewekt tot bijna-aanwezigheid. In het sterrenlied van Oegema echter wordt niets verzwegen, er wordt iets ingeslikt, n.l. de beslissende helft, die de medegedeelde gewaarwording op een of andere manier voor ons gevoel verantwoordt." Zie DT, 16 april 1936 [Th. Oegema, *Verzen van een venter*]. De poëzie van René Verbeeck is te weinig plastisch en van de bundel van J.L. de Belder wordt vooral de stemmige totaalindruk beschreven, omdat een detailkritiek op bijvoorbeeld de beeldspraak en de prosodie weinig ongerept zou laten, aldus Van Duinkerken. Zie DT, 2 juli 1940 [J.L. de Belder, *De gesloten kamer*; R. Verbeeck, *Tusschen twee werelden*]. Over de poëzie van Donker is hij overwegend descriptief, met uitzondering van de sonnetten: deze dichtvorm is soepel, doch gesloten en slechts wie hem vrij hanteert kan hem openbreken naar ruimten die om het lied heenruisen, aldus Van Duinkerken. Henriëtte Roland Holst lukt dit, Donker niet. Zie DT, 8 oktober 1941 [A. Donker, *Orcus en Orpheus*].

⁷¹⁰DT, 7 oktober 1931 [N. Soeroto, *Wayang-liederen*].

⁷¹¹DT, 3 maart 1933 [G. Smit, *Requiem in memoriam Matris*].

⁷¹²DT, 20 april 1941 [L.P.J. Braat, *De witte wereld*].

⁷¹³DT, 6 oktober 1950 [J. Leyten, *Omgekeerde volgorde*].

Ook de verhouding tussen romantiek en zakelijkheid kan uit balans zijn geraakt: werd Hendrik de Vries geprezen vanwege het evenwicht, in dezelfde recensie steekt Eric van der Steen bij hem af vanwege het overwicht van zakelijkheid, die slechts romantisch wordt opgesierd. Daarbij wordt bovendien de nuchtere zakelijkheid verzwakt door zijn hyperbewustheid, aldus Van Duinkerken.⁷¹⁶

De poëzie van Hoornik wordt bepaald door zijn persoonlijke conflict, het conflict tussen vakman, journalist en dichter, lyricus: dit leidt dikwijls tot een vrije vorm en een anti-prosodische dichttrant, waardoor zijn "reportage-gedichten" niet de aandacht verdienen om poëtische kwaliteiten, maar wel om hun humanitaire inhoud.⁷¹⁷ Een vergelijkbaar oordeel, maar dan met een negatiever connotatie, geldt voor Gerard den Brabander: de lezer kan zich beter met diens menselijk gevoel solidair verklaren dan hem bewonderen om zijn dichterlijke tucht. Om in het vervolg lelijke beeldspraak en slordig taalgebruik te voorkomen, bijvoorbeeld een onpoëtische opeenvolging van vier monosyllabische woorden, beveelt Van Duinkerken hem de bacillus asselbergensis, ofwel dichterlijke scholing bij zestiende- en zeventiende-eeuwse dichters aan.⁷¹⁸ Aafjes laat in *Het zanduur van de dood* eveneens een tekort aan geestelijke tucht zien. Hij is meer geboeid door het dichterschap dan door de dichtkunst, wat zich met name in een onjuiste beeldspraak uit en wat Van Duinkerken impliciet aan Aafjes' deelname aan *Criterium* wijt.⁷¹⁹

Gorter is een geval apart. Zijn uitzonderlijkheid berust op de zeer nauwe band tussen zijn persoonlijke leven en zijn poëzie.⁷²⁰ Er is sprake van mooie minnepoëzie als zijn gedichten beantwoorden aan zijn wezen, dat volgens Van Duinkerken niet communistisch is, maar "een grootse verrukking van de zinnen". De toppen van zijn dichtkunst bereikt hij in de weergave van een bezielend idee, dat hij lichamelijk voor zich ziet.⁷²¹ Daar waar zijn poëzie is beïnvloed door de dogmatiek van het radicale

⁷¹⁴DT, 19 mei 1937 [T. Volker, *Gedichten*].

⁷¹⁵DT, 10 november 1940 [*Criterium*, 1 (1940), poëzienummer]. Vgl. DT, 15 maart 1942 [M. Dendermonde, *Tijdelijk isolement*; *Water en brood*].

⁷¹⁶DT, 30 maart 1932 [H. de Vries, *Spaansche liederen*; E. van der Steen, *Gemengde berichten*]. Vgl. DT, 2 maart 1941 [E. van der Steen, *Cadans*]: uit deze recensie blijkt Van Duinkerken's ambivalentie tegenover het grillige dichterschap van Van der Steen. Doordat deze woordkunstenaar niet gelooft in zijn dichterlijke vermogen, wordt hij nooit een groot dichter. Zijn doodeenvoudige gedicht 'Het witte brood, de roode wijn' is het waard dat hij een bundel schrijft, maar verder kan men er niet veel over zeggen, aldus Van Duinkerken. Men "moet den bundel niet ter recensie voor zich hebben liggen...!"

⁷¹⁷DT, 29 juli 1936 [Ed. Hoornik, *Het keerpunt*]. Als illustratief voorbeeld voor zijn onpoëtische schrijfrant citeert Van Duinkerken o.a. 'En Wien dit aangaat komt gebonden / in den droom van Pilatus' vrouw, / Zijn heilig lichaam geschonden / door bloed en geeseltouw'.

⁷¹⁸DT, 25 mei 1937 [G. den Brabander, *Gebroken lier*]. Zie hoofdstuk III, noot 102. Vgl. DT, 1 oktober 1939 [A. Morriën, *Hartslag*]: Zijn ijle gevoelstaal behoeft volgens Van Duinkerken vormkracht, taalbeheersing en beeldvermogen.

⁷¹⁹DT, 13 april 1941 [B. Aafjes, *Het zanduur van de dood*].

⁷²⁰DT, 11 juli 1933 [H. Roland Holst, *Herman Gorter*]; DT, 27 december 1947 [J. de Kadt, *Herman Gorter: Neen en ja*]. Van Duinkerken keurt het dan ook af dat Roland Holst in haar studie het biografische van het kritische deel scheidt.

⁷²¹DT, 17 juli 1934 [H. Gorter, *Sonnetten*]. Als voorbeeld wordt geciteerd 'Haar borst is zoo zacht en rond en teeder / En er omheen speelt een zoo teeder licht...'. Deze regels komen uit het 34ste sonnet, "dat zich minder goed leent tot aanhaling in een dagblad, maar dat ongetwijfeld tot de rijkste en zuiverste minnepoëzie der nieuwere letteren gerekend mag worden".

socialisme, is het evenwicht tussen gevoel en systematiek zoek. Niet alleen bekritiseert Van Duinkerken dit socialisme, dat volgens hem nooit de plaats van de bezieling kan innemen, maar vooral bekritiseert hij de gevolgen ervan voor Gorters poëzie.⁷²² Zijn persoonlijke worsteling weerspiegelt zich in zijn poëzie, met als gevolg dat de verzen vaak in een lelijke stijl geschreven zijn en hij zijn gedichten het karakter van een nooit voleindigend experiment geeft, hetgeen Van Duinkerken niet goedkeurt.⁷²³

Daar waar in het dichterlijk taalgebruik het gewicht eenzijdig naar de klank en de muziek doorslaat, wordt de natuurlijke stijl verstoord. Dit is overduidelijk het geval bij Franquinet, die taal als een onafhankelijk wezen beschouwt en instinctieve klanken en beelden vormt, die weigeren taal te zijn. Zijn ideaal van de 'poësie pure' zal hij echter niet bereiken, omdat hij volgens Van Duinkerken naar een vorm streeft die niet bij zijn persoonlijkheid past, zoals blijkt uit het volgende citaat: "Niet langs den weg van begrip en redeneering, maar langs den weg van instinct en suggestie wil hij zijn dichterlijke indrukken overbrengen. Dit is het ideaal van de 'poësie pure', van de dichterlijke 'incantatio' of bezwering. De taal schept zelf de voorwerpen, welke zij noemt. Zoo luidt de grondwet van deze methode. Doch ze faalt bij Franquinet, omdat hij zich te spontaan laat gaan op zijn invallen, vaak door den rijmklank bepaald, en ook omdat hij te veel realist is voor zulk een surrealisme."⁷²⁴ Dit geldt ook voor zijn latere bundel, die opgedragen is aan Marsman. Hierin overheerst de klank ten koste van de logische betekenis: "De gevoelsoverdracht moet uitsluitend plaats vinden door het middel van den melos, terwijl het logische element, dat zich in volmaakte poëzie onafscheidelijk met het melodische verbindt, er minder op aankomt, ja bijtijden opzettelijk verwaarloosd schijnt. Hoe zwaar men dit vergrijp tegen de dichtkunst wil laten gelden, hangt af van de vraag, hoe hoog men het zinskarakter der dichtkunst waardeert."⁷²⁵ Uit het vervolg van deze recensie blijkt dat Van Duinkerken het zinskarakter zeer hoog waardeert en dat hij die gedichten het beste vindt, waarin Franquinet een evenwicht vindt tussen "het zangerige" en "het tekenachtige". Ook de Limburgse dichter Loe Maas tovert omwille van de muzikaliteit en de ritmiek met woorden; hij moet volgens het advies van Van Duinkerken de muziek van het hart overheersen, bedwingen en haar tonen ordenen naar de zin van wat hij zeggen wil.⁷²⁶ De poging van Vestdijk om in *Kind van stad en land* pure poëzie te schrijven mislukt door zijn gebrek aan bezieling. "Pure poëzie", schrijft Van Duinkerken hier, is "niet enkel een kwestie van klank, maar wel degelijk ook van woordkeus en schikking, en hierin verraadt zich altijd het tekort aan bezieling".⁷²⁷ Dit tekort blijkt uit de vaak gezochte woorden in de bundel, de houterige ritmiek, de eentonige en vermoeiende toon.⁷²⁸

⁷²²DT, 13 juli 1934 [J.C. Brandt Corsius, *Herman Gorter*].

⁷²³DT, 13 september 1952 ['De dichter Herman Gorter'].

⁷²⁴DT, 31 maart 1937 [R. Franquinet, *Gracilis, opus 13*]. Volmaakte pure poëzie is volgens Van Duinkerken geconcretiseerd in het befaamde gedicht van Engelman 'Vera Janocopoulos'. Zie DT, 20 augustus 1930 [J. Engelman, *Sine nomine*]; DT, 16 juli 1932 [Th. de Vries, *Verzen*].

⁷²⁵DT, 23 maart 1941 [R. Franquinet, *Boven puin en asch*].

⁷²⁶DT, 13 juli 1941 [L. Maas, *Praeludium*].

⁷²⁷DT, 17 augustus 1936 [S. Vestdijk, *Kind van stad en land*].

⁷²⁸Ibidem. Een voorbeeld van een overbodig woord noemt Van Duinkerken 'koud' in: 'Zoekt hij krom, oud / Vrouwtje, dat sprokkelt, / Of een kind, dat tokkelt / Tegen raambloemen koud'.

Soms is het andersom en overheersen redeneringen het muzikale. De verrassende vergelijking tussen Jan Derks en Stalpart van der Wiele valt in het voordeel van de laatste uit. Stalpart heeft een volstrekt eigen toon en een dadelijk herkenbaar taalgebruik, terwijl Derks zijn taal nog aan het vormen is: "Bij hem mist men nog dat evenwicht van taalmuziek en mededeling, waardoor Stalpart altijd verrast en vaak ontroert."⁷²⁹ E. van Kronenburg OFM mist geheel de 'incantatie', woord-magie en taalbetovering: zijn stichtende gedachten op maat hebben dan ook niets met het kunstenaarschap te maken.⁷³⁰ De poëzie van Albert Verwey, volgens Van Duinkerken de enige literatuur-filosoof van Nederland, neigt te veel naar een verstandelijke taal door zijn keuze voor alexandriënen, die bij hem de stroom van het ritme belemmert: in plaats van 'de kunst der poëzie' is hier sprake van 'de ziekte der geleerden'.⁷³¹ Onder anderen F.W. van Heerikhuizen is verwant met de traditie van Verwey, doordat hij zijn gemoedsbewegingen beperkt tot de zogenaamde 'dialoog van oog en geest'. De gedichten komen niet voort uit een jubelend of beklemd dichterhart, aldus Van Duinkerken, maar uit waarnemingen. Deze methode kan leiden tot een dode beschrijvingspoëzie of tot een eigenaardig symbolisme; Van Heerikhuizen neigt door zijn gekunstelde verstandsformules en vals vernuft, dat de plastiek doorbreekt en het ritme remt, nog te veel naar het eerste.⁷³² P.C. Boeren is eerder een man van smaak en eruditie dan van poëtische begaafdheid. Zijn poëzie streeft ernaar een beeldende gedachten-lyriek te zijn, maar dit mislukt door een onnatuurlijke, gekunstelde en vaag-metaforische stijl. Was hij een melodisch dichter, dan zou men omwille van de schone taalmuziek zijn zwakke beeldspraak willen verontschuldigen. Maar zijn poëzie doet juist iets anders verwachten, namelijk schilderachtige plastiek en juiste formuleringen, en ook hiervan is volgens Van Duinkerken geen sprake.⁷³³

Van Duinkerken's communicatieve taalopvatting heeft met name consequenties voor zijn oordeel inzake beeldspraak, zoals vooral blijkt wanneer zij in negatieve zin wordt besproken. Bij een overmaat van complexiteit dreigt onverstaanbaarheid. Zo houdt bijvoorbeeld Theun de Vries in zijn *Verzen* veel te weinig rekening met de betekenis van woorden: "Zoeken naar een uitdrukkingvorm, die in ieder spraakgebruik begrepen moet worden als strijdig met de wetten der weergave van gevoelens of gedachten, is niet een middel om de dichtkunst te vernieuwen, maar een afdoende methode om haar uit te moorden."⁷³⁴ Nes Tergast gebruikt metaforen die worden

⁷²⁹DT, 23 november 1941 [J. Derks, Gedichten in de *Sint Vincentius Almanak* 1942].

⁷³⁰DT, 18 april 1936 [E. van Kronenburg OFM, *Hier en veraf*].

⁷³¹DT, 30 juli 1930 [A. Verwey, *De figuren van de sarkofaag*]. Hij kent echter wel een "poëtisch accent", dat essentieel is om iets als poëzie te bestempelen. De betekenis hiervan verduidelijkt Van Duinkerken verder niet. Zie DT, 6 augustus 1930 [R. Houwink, *Strophen en andere gedichten*]. De recensie over Verwey is voornamelijk een beschrijvende karakterisering van deze dichter, wiens bundel Van Duinkerken "een geloofsbelijdenis in de continuïteit der scheppende gedachte" noemt. Verwey neemt volgens hem hiermee afstand van de hoogmoed van de meeste Tachtigers.

⁷³²DT, 19 oktober 1941 [F.W. van Heerikhuizen, *De poort*]. Van Duinkerken illustreert dit door middel van talrijke citaten, waarbij hij gedetailleerd de pagina's noemt, bijvoorbeeld "t verleden onder de moderniteit begraven, keert voor een enkel uur veroverend weer" (blz. 9), 'Het heden overstelt het visioen, met boomen, wegen, huizen, bruin en groen' (blz. 15), enz.

⁷³³DT, 20 juli 1941 [P.C. Boeren, *Het blauwe dal*].

⁷³⁴DT, 16 juli 1932 [Th. de Vries, *Verzen*]. Van Duinkerken citeert onder andere de verzen: 'De regen strijkt over het lage dal. / Tegen de hellingen breekt zij uit en huivert / doorzichtig als met

aangewend als “loutere klinkklank” of als valse, onmogelijke plastic. Zeer uitgebreid becommentarieert Van Duinkerken het gedicht ‘Processie’, waarmee hij wil aantonen dat “zijn dichtwerk bestaat uit vele, precieze, maar onheldere zegswijzen, die het eenvoudige begrip opzettelijk ontwijken, in tegenstelling met de functie van de dichtkunst, die juist een over-helder, luciede begrip wil geven van het ervaren”.⁷³⁵ Ook de meeste metaforen van Edy Dronckers in *Stil-aan bereid* worden afgewezen, omdat zij zich te zwevend uitdrukt en dikwijls te willekeurig en ongeloofwaardig het concrete aan het abstracte toeschrijft.⁷³⁶ Het duistere en barokke symbolisme van Margot Vos deugt niet helemaal, omdat haar woorden kracht ontleen aan een tweede betekenis die vaag blijft⁷³⁷ en de zingende Leo Boekraad vergeet de werkelijkheid in te vergezochte metaforen, waarmee hij het licht verbeeldt.⁷³⁸ De Limburgse dichter Ilja Destinow zwelgt in valse pathetiek en overvloedige metaforen die alle eenvoud missen⁷³⁹ en de gedichten van Rudolf Steinmetz ontberen plastic en helderheid, of gaan teloor in “metrische verbiloqueusheid” in bijvoorbeeld de regels ‘Van de heete purperbaaien tot de grijze waddezanden / Sterft Europa’s beeltenis op ’t scheurend mozaïek der landen’: “Nu kan iemand op sterven liggen op een mozaïek en onderwijl kan dit mozaïek scheuren, maar het is niet aannemelijk, dat iemands beeltenis onder die voorwaarden op sterven ligt, want een beeltenis is een dood ding, hoe men het keert of wendt”, aldus luidt het commentaar.⁷⁴⁰ Ook de vele “valse metaforen” van C. Buddingh’ wijst Van Duinkerken af, evenals diens ijdele zelfgevoel, dat uitgebreid wordt beschreven.⁷⁴¹ De beeldspraak van Nico Verhoeven is te gekunsteld, doordat hij met

stroomend wit kristal / dat donkere boogaards, zwarte tuinen zuivert’. Zijn commentaar luidt: “Heeft u al eens gehuiverd a l s m e t kristal? Heeft u het den regen (want de regen is mannelijk), heeft u het d e n regen ooit zien doen? En dan stroomend kristal! En dan w i t kristal! En dan doorzichtig wit kristal, alsof kristal ondoorzichtig wit kon zijn, of doorzichtig vermiljoen!”

⁷³⁵DT, 15 september 1940 [N. Tergast, *Glas en schaduw*]. De regels die hij veroordeelt, omdat de lezer zich onmogelijk de verbeelde situatie kan voorstellen: ‘De zon bespringt ons allerwegen / vanuit het naaldscherp grint / met gele wespensteken. / Het weeke vleesch ontbindt. / Wij praten van het kind, / de dorst spreekt ons niet tegen. / Aan ’t einde staat de wind / Gebogen om den regen’. Vergelijkbaar is de beeldspraak van Aafjes, die ten behoeve van de welluidendheid vreemde metaforen gebruikt. Van Duinkerken laat dit zien aan de hand van het sonnet ‘Droom en daad’. Zie DT, 13 april 1941 [B. Aafjes, *Het zanduur van de dood*].

⁷³⁶DT, 6 juli 1936 [E. Dronckers, *Stil-aan bereid*]. Voorbeelden zijn de regels ‘Ik draag U in mijn arm geheven / Op de toppen van de Eeuwigheid’, en ‘Dan zult gij trouw in het licht gelooven, / Waar in de heiligheid u heeft gekust’.

⁷³⁷DT, 12 januari 1937 [M. Vos, *De eeuwige strijder*]. Vooral de verbeelding van ‘De eeuwige strijder’, de centrale figuur, neemt Van Duinkerken onder de loep: aan hem wordt veel toegeschreven, terwijl niet duidelijk wordt wie hij is.

⁷³⁸DT, 30 augustus 1937 [L. Boekraad, *Het zingende licht*].

⁷³⁹DT, 25 april 1938 [I. Destinow, *Karmijn*]. Vgl. DT, 31 mei 1938 [D. Vansina, *Het liederboek van Elckerlijc*]: lange redeneringen, zware pathetiek, bombastische retoriek die alle eenvoud versmaadt.

⁷⁴⁰DT, 4 augustus 1940 [R. Steinmetz, *Dolende ridders*].

⁷⁴¹DT, 27 april 1941 [C. Buddingh’, *Het geïrriteerde lied*]. Ook hier is de beeldspraak mislukt, omdat het beeld dat ze oproept onvoorstelbaar is, bijvoorbeeld in de regels ‘Maar ook al is zij onbereikbaar / en zal ik nooit haar zilte hand / op mijn weerbarstig voorhoofd voelen, / en nimmer de verbeter brand / van schedelhuid en handen koelen / in ’t blauwe ringmeer van haar oog / en nooit de stille eenvoud vinden / van haar bedeeste wenkbrauwboog’. “Wij vragen nu maar niet, hoe een brand ‘verbeten’ kan worden, noch hoe iemand zijn schedelhuid koelt in ’t blauwe ringmeer van iemand anders’ oogen”, zo luidt het commentaar.

ingewikkelde metaforen een persoonlijke gewetensproblematiek wil uitdrukken, waarbij het anecdotische karakter blijft overheersen: “Deze knapheid dreigt zijn kennelijk aangeboren dichterschap sierlijk te verprutsen in gekunstelde ontwijking van het directe woord.”⁷⁴² Ook kunnen vergelijkingen simpelweg onpoëtisch zijn vanwege hun oppervlakkigheid, zoals in de onplastische regels van de priester-dichter Ivo van Dinther, of vanwege het laag bij de grondse en platvloerse karakter: dit is het grootste bezwaar tegen de poëzie van Martien Beversluis, die bijvoorbeeld in ‘De sluizen’ het menselijk hart vergelijkt met een sluis.⁷⁴³

Met de taalexperimenten van Gerrit Achterberg weet Van Duinkerken niet goed raad. Bepaalde regels acht hij te mysterieus en dus fout, zoals het raadselachtige ‘Eens stond uw adem in mij stil’: enerzijds wekken deze woorden bevreemding, anderzijds bewondering. Omdat dergelijke regels nauwelijks een verstandelijke ontleding verdragen, adviseert hij uiteindelijk dat Achterberg krachten zal moeten putten uit een meer gedegen begrip van poëzie dan Hoornik in zijn inleiding van de bundel *Eiland der ziel* verdedigt.⁷⁴⁴ “Chris Agterberg is sierkunstenaar in U”, zo schreef Achterberg op 17 januari 1940 aan Hoornik als reactie op deze recensie.⁷⁴⁵ Later maakte hij nogmaals duidelijk dat hij Van Duinkerken niet competent acht,⁷⁴⁶ hetgeen ook blijkt uit de volgende woorden aan Marsman op 5 mei 1940, waarin hij zich miskend voelt: “O Marsman; als ik de prijs kreeg [de Van der Hoogtprijs van de Maatschappij voor Letterkunde, die uiteindelijk naar Clara Eggink ging], zou ik geloof ik weer durven leven. D.w.z. als zij, zij, zij, via m’n verzen in de waarachtige zin, beloond werd. Ze zullen het misschien niet willen zien, de Ter Braken en Duinkerkers.”⁷⁴⁷ Een jaar later kan

⁷⁴²DT, 29 april 1950 [N. Verhoeven, *Gij zijt*].

⁷⁴³DT, 24 maart 1950 [I. van Dinther, *Beperkt tellurium*], bijvoorbeeld de regels ‘Dit kruisbeeld maakt de mensen teer en vrij’ of ‘Deze zekere banden staan als bomen in de grond’; DT, 29 juni 1941 [M. Beversluis, *Ons aller eigen*].

⁷⁴⁴DT, 7 januari 1940 [Chris [sic] Achterberg, *Eiland der ziel*]. Vgl. 10 november 1940 [*Criterium*, 1 (1940), poëzienummer]: Van Duinkerken noemt Achterberg hier een serieus verstild temperament met een grote dichtsterlijkheid, die ervoor moet waken niet verstrikt te raken in een duister spraakgebruik.

⁷⁴⁵Zie R. Fokkema, *Gerrit Achterberg. Briefwisseling met Ed. Hoornik* (Amsterdam 1990), brief 10, p. 31. Aan Roel Houwink schreef hij op 19 januari 1940: “Ik kan het ermee doen vind ik. En kon ik dat niet ... dan moet ik toch blijven gelooven te mogen volhouden tot op het laatste vers [...]” Ibidem, noot 6 bij brief 17, p. 111.

⁷⁴⁶Ibidem, brief aan Ed. Hoornik, 5 mei 1940, brief 17, p. 38.

⁷⁴⁷Zie *Achterbergkroniek*, 8 (1986), april, p. 36. Maanden later reageert hij verheugd op een artikel van B. Aafjes, ‘Achterberg. Aantekeningen’, in: *Criterium*, 1 (1940), nr. 8 (oktober), p. 632-641. Hierin stelt Aafjes op een treffende wijze de interpretatie van de poëzie van Achterberg door Van Duinkerken in *De Gemeenschap* van juni 1940 aan de kaak. Hoewel de analyse niet een recensie uit *De Tijd* betreft en ze daarom hier niet uitvoerig kan worden besproken, is de kern ervan toch te veel zeggend om er geheel aan voorbij te gaan. Aafjes constateert dat Van Duinkerken de juiste woordbetekenis niet begrijpt, omdat hij geen oog heeft voor het dubbel transfigurerend vermogen van Achterbergs taal: bepaalde woorden krijgen hun betekenis wanneer men weet dat zij in een aparte transcendentale werkelijkheid functioneren, waar zij als het ware meer metafysisch dan strikt poëtisch gesublimeerd worden. De reactie van Achterberg in een brief aan Hoornik op 8 oktober 1940 luidt: “Het essay van Bertus Aafjes is werkelijk diepgaand. Enfin, Marsman zei immers: Van Duinkerken heeft geen zenuw voor gedichten.” Zie Fokkema, *Gerrit Achterberg*, brief 22, p. 42. Vgl. hoofdstuk III, paragraaf 2.1, p. 132.

Van Duinkerken in *Osmose* nog steeds niet de taalexperimenten van Achterberg waarderen. Zijn poëzie mag volgens velen niet worden bekritiseerd vanwege de directe samenhang met Achterbergs levenslot, maar, aldus Van Duinkerken, men wil toch weten wat de Nederlandse dichtkunst met zijn taalexperimenten wint.⁷⁴⁸ Dat blijkt vervolgens niet veel te zijn: opnieuw deugt de beeldspraak niet en doet de raadselachtige zegswijze afbreuk aan de kracht van de expressie. Dit laat hij zien aan de hand van het titelgedicht: “Dat hij zijn ademhaling een ‘ademhaal’ noemt, dat hij ‘óverwegen’ zegt voor iets, waaraan hij overwicht wil toekennen boven al het andere in zijn bestaan, dat hij het woord ‘lichaam’ gebruikt voor den ontvanger van zintuiglijke gewaarwordingen, dat hij een beeldspraak ontleent aan het rijgen om aan te duiden, hoe de talen van twee verschillende gewesten zich als het ware osmotisch versmelten (...) het is alles zijn goed recht van dichter, hoewel de beeldspraak der ‘geregen’ talen zwak blijft. Maar dat hij dit alles doet in het bestek van negen regels, terwijl het geenszins noodig was, daar de uitgedrukte idee door al deze bijzondere stijlmiddelen duidelijker wordt noch eleganter, is een fout tegen de grondwet van de poëzie, en een groote fout. Hierdoor wordt het geheel gewrongen en leelijk, het moge dan cryptisch heeten.”⁷⁴⁹ Slechts enkele gedichten waarin de zegswijze minder gekunsteld is, zoals ‘Ontslapen’, dragen volgens Van Duinkerken het gevoel ongerept over, maar bij de meeste stroomt het langs een omweg die er niet moest zijn. Met een verwijzing naar de titel wordt de recensie afgesloten: “Het verschijnsel der osmose heeft voor eerste gevolg een vertroebeling, pas daarna – wanneer de osmose is uitgewerkt – ontstaat een heldere toestand. Is ook in dit opzicht de titel van Achterberg’s bundel zinnebeeldig?”⁷⁵⁰ Zeer waarschijnlijk is het deze recensie over *Osmose* die Hoornik naar Achterberg stuurt en die om een of andere reden niet aangekomen is: “Je schreef, ‘... ondanks de kritiek van van D., die hierbij gaat’. Ze was er echter niet bij. Des te beter zou ik zeggen: als zo’n man ’t nu niet weet, ‘de zenuw voor poëzie mist’ (Marsman),⁷⁵¹ waarom wordt hem dan niet gezegd daarover z’n mond te houden? Enfin, dat deed Aafjes al. Ik vind, zoo iets moet strafbaar gesteld worden, of psychisch onderzocht. Laat ik nu eens iets met jou alleen afspreken: ik heb negen nieuwe verzen (niet op papier, maar in m’n hoofd). Het kunnen er negenduizend worden. (Dat zegt trouwens ook niets). Maar ik publiceer ze niet meer. Tenzij, als ze goed zijn, onder een schuilnaam? Ik weet het nog niet. Komt het er wat op aan? Ik zou, om van D. ‘kwijt’ te raken, ook kunnen zeggen: Wat niet goed is, is niet geschreven en verder hoop ik op ’t volgend vers. Waardoor v.D. dus eigenlijk alleen ‘gelijk’ zou krijgen in datgene, wat er, in het licht van het verdere, niet is. Je zegt: verloochen je verleden, maar nooit je gedichten. Ik draai het om: ik verlóochen m’n verzen (en gééf van D. gelijk) (de andere zal hij niet zien) en het verleden is in A.[msterdam] zoo veralgemeniseerd en daardoor, noodza-

⁷⁴⁸Het levenslot dat de leidraad van de poëzie van Achterberg vormt is de gestorven geliefde. Volgens Van Duinkerken slaan velen Achterberg hoger aan dan hij verdient door dit levenslot als uniek te beschouwen. Het contact tussen levenden en geliefde doden is echter al eeuwenoud: zie bijvoorbeeld Dante en Beatrice, Novalis en Sophie. Zie D T, 20 juli 1948 [F. Sierksma, *Commentaar op Achterberg*].

⁷⁴⁹D T, 16 maart 1941 [G. Achterberg, *Osmose*].

⁷⁵⁰Ibidem.

⁷⁵¹Vgl. hoofdstuk III, paragraaf 2.1, p. 132; vgl. dit hoofdstuk, noot 747.

kelijk, verbogen, dat het des te hechter m'n eenig en uitsluitend eigendom werd.”⁷⁵² Het moge duidelijk zijn dat Van Duinkerken als poëzielezer met een realistisch-communicatieve taalopvatting niet geliefd is bij *Criterium*-dichters en met name niet bij Achterberg.

3. ZIJN PRAKTIJK: EEN NABESCHOUWING

Een eerste blik op de paragrafen over levensbeschouwelijke en formele criteria laat reeds zien dat de levensbeschouwelijke criteria in elk geval in kwantitatief opzicht overheersen. Dat boeken vooral aan levensbeschouwelijke criteria worden getoetst, wil niet per definitie zeggen dat literatuur direct in het verlengde van de werkelijkheid ligt. De band tussen literatuur en leven is volgens Van Duinkerken zeer hecht, maar niet zo hecht dat ze identiek zijn: “Leven en kunst zijn een eenheid, maar deze blijft altijd een eenheid van verscheidenheden.”⁷⁵³ De verscheidenheid tussen leven en kunst ontstaat doordat kunst niet een imitatie van de werkelijkheid is, maar een nieuwe realiteit: “De quaestie is niet, in hoeverre een auteur de realiteit nabootst, maar in hoeverre hij een nieuwe realiteit schept”, schrijft hij naar aanleiding van de al dan niet realistische personages in het werk van Coolen: “Men vraagt niet, na zijn romans, of ergens de mensen precies zoo zijn als hij ze voorstelt, men vraagt, of de gevoelens menselijk zijn en de gestalten reëel.(...) hij herschept het Brabantsche bestaan uit de geestelijke grondstof ervan.”⁷⁵⁴ Jaren later is zijn mening hierover niet veranderd: “Ieder geslaagd verhaal dankt aan zijn innerlijke waarschijnlijkheid het vermogen, de indruk te wekken, dat wij een waarachtige geschiedenis te horen krijgen. Of de feiten echt gebeurd zijn, kan ons in een vertelling weinig schelen. Het gaat er om, of de verteller ze voor ons tot een werkelijkheid der verbeelding weet om te scheppen.”⁷⁵⁵ Dit impliceert dat zich tijdens de verbeelding kunstzinnige processen afspelen, die de eigen werkelijkheid van de auteur omvormen. Deze omvorming mag niet over het hoofd worden gezien en in een recensie over Ter Braak verdedigt Van Duinkerken tegenover deze ‘vent’-verdediger dan ook de vorm van literatuur, door te benadrukken dat kunst niet direct voortkomt uit de ‘vent’: “Er is geen boek en er bestaat in het algemeen geen kunstwerk, bij welks ontstaan een listig bedrog van hart en verstand, van wilskracht en gedrevenheid, die tegenstrijdig samenwerken, niet een zekere rol heeft gespeeld. Daarom is alle kunst, behalve een uiterste eerlijkheid, ook nog een uiterste leugen.”⁷⁵⁶ Met andere woorden, hij beschouwt de auteur hier niet als per-

⁷⁵²Fokkema, *Gerrit Achterberg*, brief 33, gedateerd op 22 maart 1941, p. 53. Dat Van Duinkerken kritiek hem niet onverschillig liet, blijkt ook uit een andere brief, waarin hij zich afvraagt: “Was die recensie van Van Duinkerken werkelijk slecht? Waar stond hij in?” Brief 35, gedateerd op 20 mei 1941, p. 55.

⁷⁵³DT, 25 februari 1931 [P. Visser, *De zeven fonteinen*]. Vgl. DT, 31 december 1930 [E. Michel, *Paralyse*].

⁷⁵⁴DT, 25 november 1932 [A. Coolen, *De schoone voleinding*].

⁷⁵⁵DT, 8 juni 1951 [J.W.F. Werumeus Buning, *Het gebroken hart of de reis naar Barcelona*].

⁷⁵⁶DT, 31 oktober 1933 [M. ter Braak, *Dr. Dumay verliest*]. Of zoals Van Duinkerken elders zegt: een dichter leeft altijd onder pseudoniem. Zo valt bijvoorbeeld Dantes dichterschap buiten het oordeel of hij al dan niet als mens onuitstaanbaar is. A. van Duinkerken, ‘Divina Commedia’, in: *Cultuurge-*

soon, maar als een ‘persona poëtica’, “de persoon voorzover deze zich in het werk laat kennen”,⁷⁵⁷

Bij nadere beschouwing van zijn literatuurkritiek blijken levensbeschouwelijke criteria niet alleen kwantitatief, maar ook kwalitatief, niet alleen visueel, maar ook inhoudelijk de overhand te hebben. Is er sprake van volmaakte literatuur, dan valt de stijl helemaal weg: *Witte vrouwen* van Marsman is zo volmaakt dat formele aspecten van geen belang zijn.⁷⁵⁸ De thema’s die in dit hoofdstuk onder levensaanvaarding zijn geschaard, worden door hem niet slechts descriptief, maar vooral prescriptief gebruikt, hetgeen met name blijkt uit didactische adviezen aan auteurs. Hoewel hij hun de raad geeft hun eigen aard te ontplooiën, suggereert hij meestal dat zij zich dienen te richten naar zijn ideaal. Vóór alles houdt dit ideaal in dat de auteur bij het leven betrokken is: in een periode waarin men aan levensangst lijdt, raken de scheppingskrachten van de romankunst immers uitgeput.⁷⁵⁹ Dat Van Duinkerken met de nadruk op de auteur zijn verleden niet verloochent, blijkt uit de volgende herinnering: “Wij [Coolen en Van Duinkerken] spraken echter het woord literatuur niet graag uit, omdat het zweemde naar mooischrijverij. Weergave van gemoedsbewogenheid eiste naakte oprechtheid, geen toeleg op uiterlijk vormschoon.”⁷⁶⁰ Hoewel hij na zijn *Roe-ping*-periode als ‘katholieke jongere’ de kleding van het uiterlijk vormschoon belangrijker gaat vinden, blijft hij de gemoedsbewogenheid als het begin van literatuur beschouwen. Deze gemoedsbewogenheid kent hij een ideologische betekenis toe, die voortkomt uit zijn eigen katholieke levensovertuiging: leven betekent als individu deel uitmaken van een gemeenschap van mensen (zie de katholieke geloofsbelijdenis),⁷⁶¹ vanuit een vitale liefde en in een eenheid tussen natuur en bovennatuur (God): gemeenschap, liefde en besef van het bovennatuurlijke vormen in zijn overtuiging centrale thema’s. In het verlengde hiervan liggen gezond verstand, hartelijkheid, humor en respect voor het katholicisme. Al wat onder het kopje ‘levensaanvaarding’ is genoemd, bevestigt dit en evenzeer al wat dit ontkent: het algemeen menselijke staat haaks op individualisme en egocentrie, de vitale liefde en het gezonde verstand staan haaks op het louter rationele, sentimentele, cynische en ironische, de eenheid tussen natuur en bovennatuur staat haaks op louter realisme en surrealisme.

Tussen de ideale betekenis die hij toekent aan de persoonlijkheid van de auteur en aan die van de personages bestaat nauwelijks of geen verschil. Personages zijn gestalten: zij dienen zowel individueel als algemeen te zijn, individuen van vlees en bloed die ‘de mens’ representeren en die voldoen aan genoemde levensbeschouwelijke criteria. Het is daarom van belang dat de auteur een juist psychologisch inzicht heeft,

schiedenis van het christendom, deel II (1949), p. 250–290, p. 260. Ook in *Ascese der schoonheid* (1941) wijst hij op het onderscheid tussen kunstenaar en mens en betreft hij dit op de moraal: een kunstenaar kan maatschappelijk of zedelijk beoordeeld een ‘slecht’ leven leiden en toch een groot kunstenaar zijn (p. 75). In *Mensen en meningen* (1951) verwoordt hij dat als volgt: “Wisten wij precies, wie Homerus was, dan zouden wij slechts weten wie hij overwon.” (p. 226). Vgl. DT, 21 februari 1951 [‘Plato’s Io: démasqué der poëten?’].

⁷⁵⁷Oversteegen, *Vorm of vent*, p. 481.

⁷⁵⁸DT, 30 april 1930 [H. Marsman, *Witte vrouwen*].

⁷⁵⁹DT, 28 november 1933 [W. Elsschot, *Kaas*].

⁷⁶⁰*Brabantse herinneringen*, p. 235.

⁷⁶¹DT, 15 juli 1931 [Is. Querido, *Mijn zwerftochten door Jordaan en Donker-Amsterdam*].

waarmee hij zijn personages niet tezeer analyseert, en daarmee individualiseert, doch hun zieleleven ook niet te zeer simplificeert, en daarmee generaliseert. In de loop der tijd verandert het oordeel van Van Duinkerken over het vermogen om gecompliceerde zielerorselen te verbeelden: terwijl hij dit in de jaren dertig vrijwel uitgesloten acht (zie bijvoorbeeld zijn oordelen over Helman en Vestdijk), ziet hij na de oorlog wel mogelijkheden hiertoe, mits de auteur zich goed in de zielkunde verdiept.⁷⁶² Deze geleidelijke verandering valt af te leiden uit de prijzende woorden over de naoorlogse zielkundige blik van Claus, Gijsen, Schierbeek en Blaman. Achter de scepsis psychische complexiteiten te verbeelden schuilt de algemeen heersende argwaan van katholieken jegens psychologie, waarmee Van Duinkerken op het seminarie is opgegroeid: psychologie was te zeer door het determinisme en materialisme bepaald en daardoor een gevaar voor de moraal. Achter de groeiende openheid speelt de omslag in het denken tijdens de jaren dertig en vooral na de oorlog een rol, toen Van Duinkerken in contact kwam met ‘geestelijke bevrijders’.⁷⁶³

Zijn recensies over dichters zijn meer dan die over schrijvers van proza portretten van persoonlijkheden, doordat hij poëzie beschouwt als zielsbelijdenis en gemoedsuitstorting, waarmee hij aansluit bij een expressieve poëzie-opvatting. Het essentiële verschil tussen deze opvatting en die van bijvoorbeeld Kloos is, dat volgens Van Duinkerken de expressie verbonden is met een goddelijke macht die buiten de dichter ligt. Poëzie is weliswaar zielsbelijdenis, maar dit betekent niet dat de dichter slechts in zijn eigen ziel mag schouwen, hetgeen Van Duinkerken bijvoorbeeld Henri Bruning verwijt. Vooral poëzie dankt haar bestaan aan een enthousiasme en liefde voor het leven en zijn voorkeur gaat dan ook uit naar lyrische dichtkunst, die zich niet beperkt tot een loutere weergave van de individuele gemoedsgesteldheid, maar die deze overstijgt tot het algemeen menselijke. Het ideaal ligt ergens tussen egocentrische getourmenteerdheid en zelfverloochening, sentimenteel en cerebraal, romantisch en zakelijk en wat de stijl betreft: tussen losbandige vorm en dichterlijke tucht. Om dit te kunnen bereiken, behoeft de dichter een zekere afstand ten opzichte van de directe werkelijkheid, dankzij een houding die wordt verwoord met het mystieke begrip ‘ascese’: dichten is volgens Van Duinkerken alleen mogelijk vanuit een dichterlijk ascetische houding, zoals vooral blijkt uit zijn verdediging van Marsman. Alleen vanuit de eenzaamheid is het mogelijk de algemene menselijkheid op poëtische wijze te vertolken.⁷⁶⁴ Dat hij zich met name tegenover dichters adviserend opstelt, is gezien het persoonlijke karakter van poëzie dan ook niet zo vreemd. Ook hier geldt dat de raadgeving wordt ingegeven door zijn eigen opvatting over poëzie, die altijd verbonden is met zijn levensvisie.

⁷⁶²Zie dit hoofdstuk, p. 192.

⁷⁶³Zie R. ter Meulen, *Ziel en zaligheid. De receptie van de psychologie en van de psychoanalyse onder de katholieken in Nederland 1900-1965*, Nijmegen/Baarn 1988; H. Westhoff, *Geestelijke bevrijders: Nederlandse katholieken en hun beweging voor geestelijke volksgezondheid in de twintigste eeuw*, Nijmegen 1996. Onder de ‘geestelijke bevrijders’ was Van Duinkerken vooral bevriend met de fysioloog en psycholoog F.J.J. Buytendijk, van wie hij op 2 december 1950 in *De Tijd* de studie *De psychologie van de roman* bespreekt. Vgl. hoofdstuk 1, paragraaf 2, noot 76.

⁷⁶⁴DT, 18 maart 1937 [H. Marsman, *Porta Nigra*. Vierde druk]. Vgl. ook Van Duinkerken's interpretatie van de poëzie-opvatting van J.W.F. Werumeus Buning, dit hoofdstuk, noot 61.

Behalve auteursgericht is Van Duinkerken ook lezersgericht. De auteur communiceert met de lezer via literatuur. Taal is voor Van Duinkerken allereerst een poort naar de werkelijkheid van de auteur, waardoor de lezer in eerste instantie allesbehalve esthetisch en afstandelijk, doch empathisch en gevoelsmatig leest. Via proza leeft men vooral mee met de personages, via poëzie met de wereld van de dichter en wel eerder met de mens dan met de ‘persona poëtica’. Ontroering is het hoogste doel der kunst, de hoogste lof is als een bundel geen onverschilligheid verdraagt. Tot op zekere hoogte wordt de houding van lezers echter bepaald door het karakter van de betreffende literatuur. Vormgerichte poëzie verlangt bijvoorbeeld een andere houding dan geëngageerde poëzie, beschouwend proza eist een andere instelling dan filmisch geschreven proza. Het noemen van verschillende lezers die al dan niet van het werk zullen genieten, kan dienen als advies voor de krantenlezer of als een mogelijkheid om zijn eigen tweeslachtigheid te verwoorden, zoals bij Slauerhoff en Crone.

Een aparte uitweiding over een specifiek onderdeel van levensbeschouwelijke criteria is hier op haar plaats, namelijk de betekenis die Van Duinkerken aan het mannelijke en het vrouwelijke toekent. Ook deze betekenis is ideologisch geladen en normerend. Het mannelijke correspondeert met zijn idee van het algemeen menselijke, het vrouwelijke met het tegenovergestelde, ofwel in negatieve zin – het sentimentele en piëtistische, de binnenhuiselijke theetafel in plaats van het brede gezonde verstand –, ofwel in positieve zin – het individuele, het gevoelige, het toegewijde en zorgzame. De inhoud die Van Duinkerken aan het vrouwelijke toekent ligt, evenals bij de meesten van zijn tijdgenoten, op het psychologische vlak. Van Boven signaleert in *Een hoofdstuk apart. ‘Vrouwenromans’ in de literaire kritiek 1898-1930* verschillen tussen oudere en jongere critici.⁷⁶⁵ De oudere generatie (onder wie bijvoorbeeld Herman Robbers en Annie Salomons) is overtuigd van de morele superioriteit van vrouwen en legt voor de ware vrouwelijkheid, die eeuwig en onveranderlijk is, een uitgesproken verering aan de dag: in positieve zin beschouwt zij de vrouw als emotioneel, zedig, gevoelig, vol toewijding, subjectief, individueel, intuïtief en zachtmoedig. Dit leidt tot een bijna religieuze verering van het vrouwelijke, die beantwoordt aan een burgerlijke ideologie uit de achttiende eeuw die in de negentiende eeuw wordt uitgewerkt.⁷⁶⁶ Hierbij sluit Van Duinkerken verering voor Hadewijch, Bijns en Roland Holst aan, evenals zijn positieve waardering voor het vrouwelijke van bijvoorbeeld Salomons, Steenhoff-Smulders, Swarth en Kalmijn. Ook het constateren van de negatieve invloed die zou uitgaan van de sociaal-maatschappelijke inzet van schrijfsters voor het vrouwenvraagstuk hoort bij deze burgerlijke ideologie: deze inzet is volgens Van Duinkerken een belemmering voor het schrijverschap, zoals het geval is bij Steenhoff-Smulders. Zijn voorkeur lijkt te liggen bij de huisvrouw, hoewel hij ook betreurt dat haar taken een beletsel voor artistieke talenten kunnen zijn.⁷⁶⁷ Ook sluit hij aan bij het idee van oude-

⁷⁶⁵De uitspraken die Van Duinkerken specifiek over damesromans en damesdichtkunst doet, stammen alle uit de periode tussen 1930 en de bezetting, dus na de eindtermijn (1930) die Van Boven in haar studie over vrouwenromans heeft genomen. Na 1930 werd het een algemeen gebruik deze romans in ‘de leestrommel’ (Du Perron) te gooien. Van Boven, *Een hoofdstuk apart*, p. 9-10.

⁷⁶⁶Ibidem, p. 249; zie ook E. van Boven, ‘Ver van de literatuur. Het schrijverschap van Ina Boudier-Bakker’, in: *Nederlandse letterkunde*, 2(1997), nr. 3, p. 242-257.

⁷⁶⁷DT, 30 januari 1932 [J. van de Putte, *Mijn hart is niet hier*]. Van Boven betreft de sociaal-maat-

re critici dat vrouwelijke auteurs geen deel uitmaken van bewust vormgegeven richtingen, omdat ze volgens de eigen natuur schrijven, ofwel volgens hun individualiteit.⁷⁶⁸

Van Duinkerken volgt oudere critici echter niet in hun kritische praktijk: zij waarderen een vrouwelijke auteur namelijk vooral naar de mate waarin zij aan hun beeld van het vrouwelijke voldoet, eerder dan vanwege ‘zuiver literaire kwaliteiten’.⁷⁶⁹ Van Duinkerken stelt het vrouwelijke niet zozeer voorop dat dit de gehele recensie over een vrouwelijke auteur bepaalt, maar betreft daarbij ook criteria die hij in zijn algemene kritische praktijk gebruikt. Bovendien gaat hij niet altijd op het vrouwelijke in.⁷⁷⁰ In negatieve zin beschouwen oudere critici vrouwelijkheid als sentimenteel, beperkt en egocentrisch en allesbehalve mannelijk, algemeen-menselijk en objectief: “Subjectiviteit als belemmering voor de kunst, maar als sieraad voor de vrouw”, zo luidt hun dubbele oordeel.⁷⁷¹ Uit Van Duinkerken’s praktijk valt een dergelijke extreme karakterisering niet af te leiden. Wel blijkt uit zijn negatieve behandeling van damesromans en –poëzie en uit zijn loflied op Henriëtte van Eyk, dat de keerzijde van ‘ideale’ vrouwelijkheid weemoedige, sentimentele, piëtistische gedichten oplevert en een houding zonder pit, gericht op het beperkte leventje tussen vier muren: deze dames wordt gebrek aan houvast, richting en verstandelijke tucht verweten, een gevaar dat ook bij Rilkeaanse poëzie op de loer ligt.

Uit de studie van Van Boven blijkt dat de jongere critici (*Forum* e.a.) een veel minder verheven beeld van vrouwelijkheid hebben. Zij zien haar vooral als zinnelijkheid en aardsheid en hebben er een lage dunk van. Zij stellen vooral de persoonlijkheid voorop en menen dat vrouwen deze van nature missen. Daardoor kunnen vrouwen slechts realistische en epigonistische romans schrijven, die deze critici rigoureuus afwijzen. De verhouding tussen vrouwen en literatuur betekent voor hen een “volstreckte en onverzoenlijke oppositie”.⁷⁷² Dit extreme oordeel geeft Van Duinkerken niet, maar hij bemerkt wel, evenals deze critici, in vernietigende recensies over wat hij expliciet damesromans noemt (Van Ammers-Küller, Forest en Van Gogh-Kaulbach) een gemis aan persoonlijkheid, waardoor vrouwen zich tot het zinnelijke en binnen-huiselijke beperken: vooral zijn uitspraak over hun egocentrie, over hun aangeboren neiging om bijzondere dingen te beleven en over hun vermoeden dat mannen eigenlijk wezens van een lagere orde zijn, bevestigt dat.⁷⁷³ Een opvallend verschil met de jongere critici, met name Ter Braak en Du Perron, is Van Duinkerken’s oordeel over

schappelijke factoren vooral op de vraag of damesromans om sociologische redenen als een aparte categorie worden onderscheiden. Dit blijkt vrijwel niet het geval te zijn: eerder dan op sociologische gronden worden zij door critici op psychologische gronden onderscheiden. Zie Van Boven, *Een hoofdstuk apart*, hoofdstuk IV.

⁷⁶⁸Ibidem, p. 229; DT, 24 april 1934 [H. Roland Holst, *Tusschen tijd en eeuwigheid*].

⁷⁶⁹Van Boven, *Een hoofdstuk apart*, p. 212. Het is natuurlijk de vraag wat ‘zuiver literaire kwaliteiten’ zijn; in de zin van ‘objectief normerend’ bestaan zij volgens mij niet.

⁷⁷⁰Zie bijvoorbeeld zijn recensies over Beb Vuyk en over Reninca.

⁷⁷¹Van Boven, *Een hoofdstuk apart*, p. 227.

⁷⁷²Ibidem, p. 264.

⁷⁷³DT, 18 mei 1932 [J. van Ammers-Küller, *De appel en Eva*]. Evenals andere critici rekent hij niet alle romans van vrouwen onder vrouwenromans, zoals bijvoorbeeld die van Nine van der Schaaf, Beb Vuyk, Annie Salomons en Henriëtte van Eyk. Vgl. Van Boven, *Een hoofdstuk apart*, p. 101.

realistische romans: *Forum* bestrijdt in de damesroman de gehele realistische proza-traditie, inclusief het werk van de oudere generatie literatoren,⁷⁷⁴ en met name Querido. Van Duinkerken wijst daarentegen *De appel en Eva*, *Aleid*, en *Mensen in 't huwelijk* weliswaar af, maar prijst de sociale betrokkenheid in bijvoorbeeld *Zwerftochten door de Jordaan* van Querido.

De formele criteria die door Van Duinkerken worden aangelegd, liggen in het directe verlengde van zijn levensbeschouwelijke criteria: begrippen als natuurlijk en ongekunsteld zijn formele parallellen van menselijk, mannelijk en vrouwelijk (in positieve zin), gezond, hartelijk en katholiek. Idealiter vloeit de vorm op een natuurlijke en ongekunstelde wijze voort uit de persoonlijkheid van de auteur, waarbij levensbeschouwelijke criteria de prioriteit hebben. Dit blijkt vooral uit zijn beoordeling van auteurs als Querido, Coolen, Breedveld, Conscience, Defresne en Simons: de slordigheden of breedvoerige stijl van hun proza worden weliswaar gesignaleerd, maar tegelijk gebagatelliseerd. Hun verdiensten liggen op een ander, belangrijker vlak: hun levensvisie. Een erbarmelijke stijl is voor Van Duinkerken dan ook nooit een reden om boeken met een juiste levensvisie af te wijzen.

Taal is volgens Van Duinkerken nooit een doel op zich, maar altijd een middel om iets verstaanbaars mee te delen. Deze opvatting heeft doorslaggevende consequenties voor zijn waardering van de beeldspraak. Daar waar de poëtische taal volgens hem te veel afwijkt van een gezonde en begrijpelijke kijk op de werkelijkheid, slaat het poëtische experiment door (Achterberg). Louter evocatieve poëzie is niet zijn ideaal (Franquinet), maar evenmin louter verstandelijk, analytisch woordgebruik (Derks). Ook hier toont hij zich een synthetisch denker en bevindt hij zich op een kruispunt van extremen.⁷⁷⁵

Vanuit deze criteria vormt Van Duinkerken zich een oordeel over auteurs: sommigen worden geprezen, anderen beoordeelt hij minder positief. Auteurs over wie hij zich overwegend positief uitlaat zijn bijvoorbeeld Van Schendel, Panhuysen, Den Doollaard, Fabricius en Walschap en de dichters Wijdeveld, Hoornik, De Mérode, Werumeus Buning, Van Oosten en Hendrik de Vries. Zij zijn allesbehalve modern in de volgens Van Duinkerken pejoratieve zin, maar vertegenwoordigen alle criteria die onder 'levensaanvaarding' zijn genoemd. Het liefst noemt hij hen allen katholiek, ongeacht de door hen beleden godsdienst, omdat zij beantwoorden aan zijn levensvisie. Zowel vóór als na de oorlog houdt hij zich intensief bezig met de katholieke draagwijdte van romans van bijvoorbeeld Michel, Salomons, Hofstra, Ouwendijk en Breedveld, en met de katholieke betekenis van dichters als Wijdeveld, Bruning en Franquinet. *De Tijd* is voor hem een geschikt platform om op de katholieke roman in te gaan: dikwijls beoordeelt hij een boek vanuit de vraag of dit een bijdrage levert aan de katholieke cultuur, omdat lezers van *De Tijd* volgens hem behoefte hebben aan een

⁷⁷⁴Ibidem, p. 154.

⁷⁷⁵Al tijdens zijn eerste kennismakingen met de katholieke literaire wereld stond Van Duinkerken als jonge knaap op een kruispunt, namelijk tussen seminaristen en de 'katholieke jongeren', ook in de discussie over ongewone beeldspraak, die "een ongewone kijk op de werkelijkheid" vertegenwoordigt, aldus Van Duinkerken. *Brabantse herinneringen*, p. 221.

literaire verbeelding van het geloof. Andersdenkende auteurs slagen hier vaak beter in dan katholieke, zoals bijvoorbeeld Vestdijk en Blaman laten zien.

Zijn polemische denktrant toont hij vooral in recensies waarin hij positief beoordeelde literatuur afzet tegen moderne literatuur die hij bekritiseert. Vóór de oorlog wordt deze polemische inzet vooral gekleurd door zijn houding tegen ketterijen waar hij de katholieke ‘gemoedsbewogenheid’ tegenover stelt. Maar ook na de oorlog maakt hij dergelijke tegenstellingen, zoals Clerx en Gans versus de probleemboeken van Blaman, Hermans en Reve. En dat hij dan *Forum* niet vergeten is blijkt uit zijn waardering voor de dichter Scheltema. Daarnaast richt hij zich na de oorlog feller tegen katholieken die hun geloof benauwend plichtmatig beleven: van Bomans, Hendrik de Vries, Aafjes, Henri Bruning en Smit kunnen deze katholieken de bevrijding en het geluk door het geloof leren.⁷⁷⁶

Onder auteurs die ver van zijn levensvisie verwijderd zijn, vallen onder anderen Jaarsma, Brugman, William Man, schrijfsters van damesromans, de *Forum*-auteurs Ter Braak, Du Perron en de epigoon van de laatste, Berghen, Hermans en de dichters Soeroto, Dronckers, Van der Steen, Marja en sommige dichtbundels van Den Brabander en Aafjes.⁷⁷⁷ Slauerhoff, Helman en Vestdijk zijn voorbeelden van auteurs die hij soms wel, soms niet waardeert, al naar gelang zij beantwoorden aan de levensbeschouwelijke criteria.

Dat levensbeschouwelijke criteria overheersen, blijkt ook uit zijn oordeel over auteurs van wie hij niet volledig de persoonlijkheid waardeert, maar wél de stijl prijst. Domweg gelukkig kan hij met hen niet zijn. Zijn oordeel over de ironische Elsschot en de verstandelijke Bordewijk, die hij zeer knappe auteurs noemt, doet sterk denken aan de werkwijze van Gerard Brunings epigonen, die grote schrijvers verwierpen vanwege hun onjuiste levenshouding: “Een verwerpelijke auteur kon dus een groot schrijver zijn, doch het predikaat van grootheid, toekenbaar aan het schrijverschap, bleek in zulke gevallen niet toepasselijk op de vitale waarde van zijn werk. André Gide gold als het duidelijkste voorbeeld van een verwerpelijke, hoewel grote schrijver.”⁷⁷⁸ Is de stijl groot, maar deugt in meer of mindere mate de levensvisie niet, dan kan Van Duinkerken zijn lezers het betreffende werk niet van harte aanbevelen.

Daarnaast valt er een categorie auteurs te onderscheiden van wie de levensvisie min of meer buiten beschouwing wordt gelaten: op grond van hun vormexperimenten kunnen deze auteurs niet door Van Duinkerken worden gewaardeerd. In de recensies over hun werk staat hun stijl centraal: of er is sprake van stijl om de stijl (zoals bij Albers en Last), of de vernieuwingen zijn tezeer een eendagsvlieg of te droog en gekunsteld (Blijstra en Stroman).

⁷⁷⁶DT, 17 mei 1947 [G. Bomans, *Sprookjesboek*]; DT, 7 juni 1947 [H. de Vries, *Toovertuin*]; DT, 29 oktober 1949 [B. Aafjes, *In den beginne*]; DT, 14 juli 1951 [H. Bruning, *In vitro*; G. Smit, *Ter-nauwernood*].

⁷⁷⁷Hoewel de Tachtigers buiten de periode vallen die hier aan de orde is, dient toch vanwege hun invloed te worden gewezen op wat Van Duinkerken hun “hinderlijk gedesorganiseerd proza” noemt, voortvloeiend uit teveel sensitivisme en dus het tegendeel van zijn ideale literatuur. DT, 23 september 1932 [F. van Eeden, *Mijn dagboek*]. Tijdgenoten van de Tachtigers die volgens Van Duinkerken gunstig bij deze beweging afsteken, zijn vooral Van Eeden, Verwey en Henriëtte Roland Holst.

⁷⁷⁸*Brabantse herinneringen*, p. 246.

Een aparte groep wordt gevormd door auteurs van evenwichtige, vormgerichte poëzie: jegens hen toont Van Duinkerken zich niet beoordelend of bijterig zoals in zijn polemisch geladen besprekingen, maar eerder descriptief en welwillend. Voorbeelden zijn Binnendijk, De Bruin en Schulte Nordholt, en Eekhout, De Bourbon en Kalmijn, die invloeden van Rilke laten zien. Ook auteurs die een meer ingehouden of afstandelijker proza schrijven dan zij die zich hartstochtelijker uiten, krijgen een beschrijvende in plaats van een beoordelende ontvangst, zoals Hofstra, Van Rooijen en Coenen. In dergelijke besprekingen is hij eerder een voorlichter dan een criticus.

Tot slot kan worden geconstateerd dat literatuur en leven volgens Van Duinkerken weliswaar een eenheid van verscheidenheden vormen, maar dat in zijn kritische praktijk de eenheid uiteindelijk groter dan de verscheidenheid blijkt te zijn.

HOOFDSTUK V

Mentions en voorbehouden

Tot dusver is de literatuuropvatting van Van Duinkerken weergegeven aan de hand van zijn ideeën over literatuurkritiek en aan de hand van zijn eigen literaire oordeel. In dit hoofdstuk wordt zijn literatuuropvatting verdiept aan de hand van twee specifieke belichtingen van zijn recensies.

In de eerste paragraaf staat een speciale categorie auteurs centraal, namelijk wat K.E. Rosengren *mentions, references of allusions* noemt.¹ *Mentions* zijn niet auteurs van de besproken boeken, maar auteurs naar wie in een recensie wordt verwezen. Soms versterken deze het oordeel, soms worden ze gebruikt als louter beschrijvende vergelijkingen. Altijd doen de referenties impliciet of expliciet een uitspraak over zowel de besproken auteur als over degene met wie deze wordt geassocieerd. Aan de hand van deze *mentions* kan de persoonlijke literaire canon van Van Duinkerken worden vastgesteld.² In de tweede paragraaf wordt een speciale categorie recensies besproken, namelijk besprekingen van zogenaamde voorbehouden boeken. Dit zijn boeken die Van Duinkerken expliciet niet voor iedere lezer geschikt acht. Zowel het onderzoek van *mentions* als dat van voorbehouden boeken is uitgevoerd door middel van een kwantitatieve en kwalitatieve analyse.³

1. VERGELIJKINGEN BINNEN RECENSIES: ZOGENAAMDE *MENTIONS*

De literatuurkritiek van een associatief criticus als Van Duinkerken biedt een rijkdom aan *mentions*. In deze paragraaf wordt hiervan een beeld geschetst met geen andere pretentie dan een indruk te geven van zijn verwijzingen. Het uitgangspunt ligt daarbij in de kwantiteit: de aandacht gaat uit naar auteurs die in zijn recensies opvallend vaak worden genoemd. Dit zijn niet alleen contemporaine, maar vooral historische auteurs, hetgeen veelzeggend is over de band van Van Duinkerken met het verleden en over zijn verknochtheid aan bepaalde auteurs daaruit.⁴ Niet alleen de kwantiteit, maar ook

¹K.E. Rosengren, *Sociological aspects of the literary system*, Lund 1968.

²Zie Gaiser, 'Zur Empirisierung des Kanonbegriffs'; aangehaald in 'Verantwoording van de methode', noot 18.

³Voor een uitputtende presentatie van *mentions* en van voorbehouden boeken, zie respectievelijk bijlage II en III. Het register van voorbehouden boeken is completer dan de lijst die opgenomen is bij een eerder verschenen artikel over dit onderwerp. Zie M. Polman, 'Anton van Duinkerken als literair criticus bij "De Tijd" (1927-1952). Oordelen over literatuur en leven: tussen geluk en gevaar', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 26(1996), p. 76-106.

⁴Hiermee onderscheidt hij zich van wat Gaiser naar aanleiding van de uitslag van Rosengren constateert, namelijk dat er vooral naar contemporaine auteurs wordt verwezen: "die Rezension von Neu-

de kwaliteit is medebepalend voor de weergave van *mentions* in deze paragraaf: zij worden hier alleen beschreven in zoverre zij een oordeel impliceren. Het noemen van invloeden en van andere werken in hetzelfde genre wordt dus buiten beschouwing gelaten.⁵ Afgezien van enkele uitzonderingen komen vooral recensies van vóór de Tweede Wereldoorlog aan de orde. Dit komt voornamelijk doordat na de oorlog slechts namen van auteurs worden genoemd die de betreffende auteur hebben beïnvloed en zij niet zozeer worden gebruikt ter ondersteuning van het oordeel.

Vondel

Dat Vondel een van de lievelingsdichters van Van Duinkerken is behoeft geen toelichting meer. Hij is dé Nederlandse dichter⁶ en wordt door hem het meest aangehaald, vaak slechts beschrijvend, zoals in de recensies over *De zeven tuinen* van Van Schendel en over *De koperen tuin* van Vestdijk waarin een bepaalde schrijffrant wordt vergeleken, maar soms ook ter versterking van het oordeel, waarover het hier gaat.⁷

Meestal dient een verwijzing naar Vondel als ondersteuning van een positief oordeel over literatuur die niet aan leeftijd gebonden is of waaruit aandacht voor de omgeving spreekt. Om het cerebrale karakter van de poëzie van Theun de Vries te verdedigen tegenover hen die meer waarde toekennen aan vitalistische dichtkunst, wordt *De vervreemding* vergeleken met Vondel, Goethe en met de mythologie uit de renaissance: klassieke letterkunde waarin volgens Van Duinkerken schoonheid en wijsheid met elkaar in evenwicht zijn en de ontroering langs de weg van het verstand wordt bereikt.⁸ Een soortgelijke verwijzing doet zich voor in de bespreking van *Het voorschot* van Wijdeveld, waarin wordt aangetoond dat de letterkundige waarde niet afhankelijk hoeft te zijn van een lyrische, jeugdige aandrif, zoals de oude, levensrijpe Vondel al liet zien.⁹ De recensie over *Het donkere licht* van Coolen opent met een verwijzing naar Knuvelder, volgens wie Vondel het epos van een gloeilamp zou hebben

erscheinungen ist nun einmal eine an Aktualität gebundene Tätigkeit, die auch ihre Bezugspunkte und Vergleichsgrößen eher der zeitgenössischen Literatur entnimmt als dem gesicherten Bestand vergangener Jahrhunderte. Welcher moderne Schriftsteller würde sich schon darüber freuen, zu hören, er schreibe wie Shakespeare? Und von der Bedeutung her trifft der Vergleich eben nur für einige wenige zu." Gaiser, 'Zur Empirisierung des Kanonbegriffs', p. 130.

⁵Zoals bijvoorbeeld de traditie van zeeromans, die door Van Schendel wordt opgeroepen (Conrad, Kipling, Masfield en Slauerhoff) in DT, 4 juni 1930 [A. van Schendel, *Het fregatschip Johanna Maria*]; of Slauerhoff, Van Schendel, Werumeus Buning en Van Lennep Kapitein Pulver, genoemd naar aanleiding van de zeeroman van Van Eysselsteijn in DT, 8 december 1937 [B. van Eysselsteijn, *Tussen Zuiderkruis en Poolster*]. Ook plaatst hij bijvoorbeeld *Kater Don Juan* van Querido in de poezienthematiek van Vrouwe Bilderdijk, Couperus, Jac. van Looy en Heyermans in DT, 10 december 1930 [Is. Querido, *Kater Don Juan*] of stelt hij Dick Ouwendijk in de lijn van de naturalistische romans uit de tijd van Aletrino en Coenen, waarin God volgens Van Duinkerken, hoewel steeds genoemd, toch volstrekt afwezig is; zie DT, 15 november 1947 [D. Ouwendijk, *Het beenen voorhoofd*].

⁶DT, 7 oktober 1931 [N. Soeroto, *Wayang-liederen*].

⁷DT, 5 oktober 1939 [A. van Schendel, *De zeven tuinen*]; DT, 9 december 1950 [S. Vestdijk, *De koperen tuin*].

⁸DT, 2 maart 1929 [Th. de Vries, *De vervreemding*].

⁹DT, 1 april 1936 [G. Wijdeveld, *Het voorschot*]. Vgl. DT, 15 januari 1930 [Is. Querido, *Simson*]: Querido wordt met het jaar sterker, zoals Vondel. Vgl. A. van Duinkerken, *De dichter en de ouderdom* (1958).

geschreven als hij in de jaren twintig had geleefd. Van Duinkerken voegt daaraan toe dat Vondels liefde voor het grootse zou worden overwonnen door zijn deernisvolle menselijkheid, waarna hij impliciet beweert dat dit nu bij Coolen het geval is.¹⁰ Aandacht voor de omgeving en de gemeenschap blijkt uit het sociale taalgevoel van Jan H. Eekhout, waardoor hij aan Vondel doet denken.¹¹

Soms steekt Vondel als de oude wijze meester af bij mindere auteurs. Zo bekritiseert Van Duinkerken het jargon in de inleiding van *Prisma*, waar Binnendijk poëzie aanduidt als een scheppende kracht. Hiervan zou Vondel geen zier begrepen hebben, aldus Van Duinkerken, en hij zou allereerst hebben opgemerkt dat niet de kunst, maar de ontwikkelde kunstaanleg scheppend is.¹² Tegenover de steriliserende onderzoekshouding van Ter Braak stelt Van Duinkerken: "Als Potgieter zegt, dat op aarde slechts het schoone onsterfelijk is, moge Ter Braak beweren, dat alle schoonheids-waardeering op listig of lomp egoïsme berust, maar voor zijn bewijsvoering zal het noodig zijn, dat hij Vondel bestrijdt, die door de schoonheid onsterfelijk werd, en daarmee Potgieter in het gelijk stelt!"¹³ Als commentaar bij een gedicht uit *De hemel op een kier* van Barend de Goede wijst Van Duinkerken erop dat Vondel de spanning tussen dierlijkheid en engelachtigheid pakkender heeft weten uit te drukken.¹⁴ Ook steekt Vondel boven moderne auteurs als Rogier van Aerde en Bartel Drager uit, die te wijdlopig bijbelverhalen verbeelden.¹⁵

De galante pruikentijd

Sinds Potgieter twijfelt men er niet meer aan dat de pruikentijd een vervaltijdperk is geweest, zo meldt Van Duinkerken: "Het blijft een vaststaande overtuiging, dat de menschen der achttiende eeuw, de rijkste aan erkenning van talent, zichzelf en elkan- der in het algemeen schromelijk hebben overschat."¹⁶ Van Duinkerken schildert de achttiende eeuw vervolgens af als de eeuw der groothedswaan, met mensen die het besef van hun grootheid droegen als hun pruik, "wèl-gepoederd, goedverzorgd en sierlijk".¹⁷ De enige grootheid van geest en karakter die men destijds had kunnen tonen zou een verzet tegen de heersende zeden zijn geweest, maar iedereen was te zeer kind van zijn tijd en grote geesten zijn er volgens Van Duinkerken destijds dan ook niet geweest.¹⁸ Elders signaleert hij dat de 'chroniqueur scandaleux' in Nederland in het algemeen zeer zeldzaam en beneden de maat is, maar vooral de achttiende-eeuwse schandaalkronieken zijn plat en goor.¹⁹ De pruikentijd betekent voor Van Duinker-

¹⁰DT, 11 december 1929 [A. Coolen, *Het donkere licht*]. Vgl. DT, 2 september 1950 [Idem, *Spel van Sint Geertens Minne*].

¹¹DT, 28 maart 1940 [J.H. Eekhout, *De legenden van Jezus' kindsheid*].

¹²DT, 21 januari 1931 [D.A.M. Binnendijk, *Prisma*].

¹³DT, 21 oktober 1933 [M. ter Braak, *Dr. Dumay verliest*]. 'De dijk' van Engelman doet Van Duinkerken denken aan Potgieter en Vondel en wordt dus zeer geprezen. DT, 21 april 1937 [J. Engelman, 'De dijk'; *Het bezegeld hart*].

¹⁴DT, 26 oktober 1941 [B. de Goede, *De hemel op een kier*].

¹⁵DT, 8 december 1951 [B. Drager, *Het hoofd van Johannes*].

¹⁶DT, 12 mei 1939 [J. Romein en A. Romein-Verschoor, *Erflaters van onze beschaving*]. Vgl. hoofdstuk II, paragraaf 2.2, noten 380 en 381.

¹⁷Ibidem.

¹⁸Ibidem.

¹⁹Van Duinkerken noemt hier Campo Weyerman. DT, 9 februari 1939 [J. Hiegentlich, *Schipbreuk te Luik*].

ken de tijd van deugdzaamheid en sentimentaliteit, van scabreuze galanterie en overschatting van succes.

Reminiscenties aan de achttiende eeuw beloven dan ook meestal niet veel goeds voor de besproken auteur.²⁰ Dat Du Perron en Ter Braak hem aan deze eeuw doen denken, is dus geenszins verwonderlijk. De eerste heeft als dichter de verveelde toon van de achttiende eeuw, toen men volgens Van Duinkerken geen grote gevoelens meer had, de orde van de maatschappij ontvluchtte en de luchthartigheid als hoger deugd prees dan het verantwoordelijkheidsbesef.²¹ Achttiende-eeuwse luchthartigheid is ook eigen aan de poëzie van Maurits Mok, te vergelijken met een koel bedwongen stroompje als de *Amstelstroom* van Nicolaas Simon van Winter uit de pruiken-tijd,²² en aan *Suite in december* van Bert Voeten.²³ Ter Braak laat zich in *Dr. Dumay verliest* zien als een zedenschilder van de moderne maatschappij, die met zijn ironische, zakelijke en rationele verteltrant een hernieuwde Justus van Effen wordt genoemd.²⁴ Als Jan Walch de achttiende-eeuwse moralistische hoogleraar Casimir karikaturiseert en van hem een representant van het christendom maakt, kan hij op verzet van Van Duinkerken rekenen: Casimir (Chloriman in het boek van Walch), hoort volgens hem thuis in de vervelendste dagen van de achttiende eeuw, toen deugd hetzelfde was als nu de maatschappelijke netheid.²⁵

Dat vrome damespoëzie hem herinnert aan de piëtistische damespoëzie uit de tweede helft van de achttiende eeuw, benadrukt zijn afkeer van sentimentele vroomheid.²⁶ Deze treft hij ook enigszins aan in *Een eiland in de Zuidzee* van Van Schendel, een roman die zowel vanwege het onderwerp als vanwege het gebrek aan de vormdrang via de rede, herinnert aan Saint Pierre, Rousseau, Chateaubriand en Feith.²⁷ Chateaubriand wordt hier weliswaar temidden van achttiende-eeuwse auteurs genoemd, maar behoort in feite tot de negentiende-eeuwse romantiek, die Van Duinkerken ten zeerste waardeert. Chateaubriand is dan ook volgens hem de prachtigste prozaschrijver na 1800, als stylist nooit meer overtroffen met zijn natuurlijke zinsbouw en gedachtestructuur. Mgr. A. Hensen doet aan hem denken vanwege zijn gedenkschriften, maar evenaart hem bij lange na niet,²⁸ en Beb Vuyk heeft niet zijn breed-geritmeerde volzin.²⁹ Ook over Feith is Van Duinkerken niet altijd negatief.

²⁰ Als het bij een neutrale vergelijking tussen moderne en achttiende-eeuwse literatuur blijft, wijst Van Duinkerken niet op Nederlandse maar op Franse romans. Dit is bijvoorbeeld het geval in de vergelijking tussen *Gerda Göppertz* van Breedveld en grote achttiende-eeuwse milieu-romans, zoals *Histoire de Gil Blas de Santillane* van Lesage en *La vie de Marianne* van Marivaux (DT, 25 januari 1940) en in de associatie met de Franse pruikentijd naar aanleiding van *Het huis te Borgen* van Brulez (DT, 18 november 1950).

²¹ DT, 30 mei 1933 [E. du Perron, *Uren met Dirk Coster*].

²² DT, 1 oktober 1939 [M. Mok, *Verloren dromen*].

²³ DT, 14 oktober 1948 [B. Voeten, *Suite in december*].

²⁴ DT, 31 oktober 1933 [M. ter Braak, *Dr. Dumay verliest*].

²⁵ DT, 12 augustus 1931 [J. Walch, *Galatea en Hans Bril*].

²⁶ DT, 29 maart 1938 [R. Hart, *De gevulde schaal*].

²⁷ DT, 17 juni 1931 [A. van Schendel, *Een eiland in de Zuidzee*]. Het boek doet in negatieve zin tevens denken aan Petronella Moens.

²⁸ DT, 26 augustus 1931 [mgr. A. Hensen, *In den Hollandschen tuin*]. Vgl. over Chateaubriand hoofdstuk I, paragraaf 1.

²⁹ DT, 22 februari 1940 [B. Vuyk, *Het laatste huis van de wereld*].

A. Roland Holst wordt uitgebreid met Feith vergeleken, die weliswaar door anderen sentimenteel, breedsprakig en gekunsteld wordt gevonden, maar van wie de zielkundige bewogenheid van zijn persoonlijke stijl volgens Van Duinkerken zeer is onderschat. Hij concludeert uiteindelijk dat het dichterschap van beiden in wezen niet Nederlands, maar elysisch is.³⁰

Sommige *Criterium*-poëzie “is even schaamteloos-galant als de opgepoetste vuiligheid van den pruikentijd”.³¹ Hiermee heeft Van Duinkerken met name de gedichten van Aafjes op het oog, waarin volgens hem te veel beslapen matrassen voorkomen. *Zanduur van de dood* noemt hij kort daarna een flauw bundeltje met desalniettemin één mooi erotisch sonnetje en enkele pikante vrijmoedigheden in het galante genre, zoals in de achttiende eeuw in Frankrijk.³²

Ook de pretentie om met eeuwige schoonheidswaarde te schrijven kan aanleiding zijn om aan boeken uit de achttiende eeuw te denken, waarin bepaalde werken slechts kortstondig en louter contemporair succes hadden, zo bleek achteraf. Dat wat destijds werd geroemd, is nu verguisd. Zo herinnert *Grafische voorstelling* van Blijstra aan *Het nut der tegenspoeden* van Lucretia van Merken³³ en zal Aafjes geen eeuwige roem oogsten met *Zanduur van de dood*: “Zijn succes in den *Criterium*-kring doe hem bedenken, dat ‘Zwijgende Liefde’ van Julius Vuylsteke driemaal herdrukt en toch waarde-loos is.”³⁴

Willem van Swaanenburg (1678–1728) neemt een speciale plaats in temidden van de achttiende-eeuwse auteurs. Het zijn meestal getourmenteerde naturen die Van Duinkerken aan deze “overspannen patheticus van de achttiende eeuw”³⁵ doen denken, zoals Ernest Michel, die de echte krankzinnigheid van Van Swaanenburg overigens mist.³⁶ Franquinet heeft met Van Swaanenburg gemeen dat hij zich irrationeler of geëxalteerder voordoet dan zijn toestand verdraagt: is Van Swaanenburg te zeer kind van zijn rationele tijd om met zijn irrationele onzin te kunnen slagen, Franquinet is te zeer het product van een humanistische opvoeding op logische grondslag om zichzelf geheel te kunnen verloochenen.³⁷

De huiselijke negentiende eeuw: de Camera Obscura

Forum doet niet alleen aan de achttiende, maar ook aan de negentiende eeuw denken, althans: aan de knusse kleinburgerlijkheid daarvan die vooral door Beets wordt vertegenwoordigd. Romanfragmenten van Ter Braak, Vestdijk, Debrot en Du Perron, gepubliceerd in *Forum*, juli 1935, behoren volgens Van Duinkerken tot de Nieuwe Stijl, die aan een nieuw levensbesef beantwoordt: de levensbeschouwing van de principiële zedelijke wansmaak die “aesthetisch tot niets verder leidt dan tot perverse Camera Obscura’s, minder deugdzaam, doch even kleinburgerlijk als die van Nicolaas

³⁰DT, 16 mei 1933 [A. Roland Holst, *Tusschen vuur en maan*].

³¹DT, 10 november 1940 [*Criterium*, 1(1940), poëzienummer].

³²DT, 13 april 1941 [B. Aafjes, *Het zanduur van de dood*].

³³DT, 18 mei 1930 [R. Blijstra, *Grafische voorstelling*].

³⁴DT, 13 april 1941 [B. Aafjes, *Het zanduur van de dood*].

³⁵DT, 25 mei 1937 [G. den Brabander, *Gebroken lier*]. Bij Den Brabander herinnert de lelijke beeldspraak aan Van Swaanenburg.

³⁶DT, 4 augustus 1928 [E. Michel, *'t Mes*].

³⁷DT, 31 maart 1937 [R. Franquinet, *Gracilis, opus 13*].

Beets”.³⁸ In een verdediging van de gezellige Defresne stelt hij dat het even belachelijk is te menen dat een groot kunstenaarschap zich alleen kan uitdrukken in tragische bekentenissen als dat de *Camera Obscura* een meesterwerk zou zijn omdat het boek zo knus is.³⁹

De *Camera Obscura* van Beets is voor Van Duinkerken een bewijs van een middelmatig, Hollands talent. Hoewel hij dit vooral negatief beoordeelt, waarbij hij denkt aan de populaire humor en de huiselijke benepenheid, verdient de stijl enige lof, zoals blijkt uit zijn waardering voor de nabootsing van de Dickensiaanse volzin: “Hildebrand, dien ik overigens vervelend vind, is daar wel eens aardig in geslaagd, al vertraagde hij met zijn aangeboren lijsigheid het tempo van Dickens’ gesprek tot een psalmodieërend neuriën op een lachtoon.”⁴⁰ Die lachtoon kan echter ook gunstig werken, zoals blijkt uit de waardering voor Mary Dorna, die zelf over honderd jaar zal zijn vergeten maar wier humor volgens Van Duinkerken een huldeblijk is aan de eeuwigheid van Beets.⁴¹ De humor werkt echter ten nadele van *Te lande* van René de Clercq, de zogenaamde Vlaamse *Camera Obscura* van jeugdherinneringen, waarin te komiekerig wordt gedaan en waaruit een stuitende drang naar populariteit blijkt.⁴² *Vrouwenkruistochten* van Jo van Ammers-Küller noemt Van Duinkerken “niet veel slechter dan de ‘Camera Obscura’, waarvan het weliswaar de stoffige gebreken heeft, maar toch ook de kamertjesdeugden”.⁴³ Als hij Beets een springbron van levensopenbaring noemt vergeleken met het rijmende gekeuvel van Aafjes is het oordeel duidelijk geveld.⁴⁴

De romantische negentiende eeuw

Worden minder gelukte werken vergeleken met de knusse huiselijkheid van Beets, geprezen boeken roepen dikwijls reminiscenties op aan een romantischer en weidser karakter van de negentiende eeuw, de eeuw van Bosboom-Toussaint, Thijm, Potgieter

³⁸DT, 16 juli 1935 [‘Nieuwe stijl en namaak’]. Nicolaas Beets is een van de middelmatige figuren die volgens Van Duinkerken behoren tot ‘het tweede plan’: zie A. van Duinkerken, *Het tweede plan* (1945), p. 135–182.

³⁹DT, 30 december 1931 [A. Defresne, *Moord!*].

⁴⁰DT, 6 januari 1933 [H. van Eyk, *De kleine parade*]. Vgl. DT, 4 februari 1937 [G. Bomans, *Memoires of gedenkschriften van mr. P. Bas*]. Hier wordt Hildebrand in een rijtje met Vlerk (Bernardus Gewin), Jonathan (J.P. Hasebroek) en Paaltjens (F. Haverschmidt) genoemd met hun pittige studentikozi- teit, waaraan de gedenkschriften doen denken.

⁴¹DT, 16 maart 1939 [M. Dorna, *Onmaatschappelijke voorkeur*].

⁴²DT, 2 juli 1930 [R. de Clercq, *Te lande*]. Vgl. DT, 4 mei 1932 [J. Luger, *De kleine misdaad voor den politierechter*], waarin als negatieve puntjes de herhalingen van grapjes zoals in de *Camera Obscura* worden genoemd.

⁴³DT, 18 mei 1932 [J. van Ammers-Küller, *De appel en Eva*]. *De appel en Eva* is zelfs niet van het kaliber van de *Camera Obscura*. Vgl. DT, 9 juli 1930 [Idem, *Vrouwenkruistochten*]. Hier noemt hij niet Hildebrand, maar de gezusters Loveling en A.L.G. Bosboom-Toussaint.

⁴⁴DT, 17 juni 1949 [B. Aafjes, *De lyrische schoolmeester*]. Een enkele keer relateert Van Duinkerken de algemeen heersende aanvallen op de negentiende-eeuwse domineespoëzie. Hoewel deze periode inderdaad niet de gouden eeuw van de Nederlandse dichtkunst vertegenwoordigt, acht hij de heersende smaak hierover toch te negatief. Wat het positieve is, wordt hier niet duidelijk. Zie DT, 29 juni 1941 [M. Beversluis, *Ons aller eigen*]. Vgl. DT, 24 januari 1935 [J. van Schaik-Willing, *Sofie Blank*]: hier meldt Van Duinkerken weliswaar dat dit boek doet denken aan de ‘kopieerlust des dagelijks levens’, maar hiermee is deze roman niet bekritiseerd: hoewel ze geheel verwant is aan de zedentype- rende burgerromantiek, ontvlucht ze toch de negentiende-eeuwse benepenheid.

en Dickens. Van Duinkerken voorkeur gaat duidelijk meer naar de periode vóór dan na 1880 uit, meer naar Potgieter dan naar Gorter, zoals hij bijvoorbeeld expliciet meldt in een recensie over *De wonderlijke weg* van A.J.D. van Oosten, een bundel die hem doet denken aan Potgieter, Da Costa, Schaepman en Chesterton, maar dan met een twintigste-eeuwse toon.⁴⁵

Dikwijls worden negentiende-eeuwse auteurs samen met enkele voorgangers genoemd om een monumentaal, klassiek en vooral een allesbehalve modern boek te roemen. Voorbeelden zijn Van Schendels *Jan Compagnie*, dat volgens Van Duinkerken in de traditie staat van Vondel, Breeroo, Hooft, Potgieter, Multatuli, Bosboom-Toussaint, Van Lennep en Thijm;⁴⁶ *Amsterdams epos* van Querido wordt vergeleken met Shakespeare, Dickens en Tolstoj, de “grootste romanschrijvers aller tijden”;⁴⁷ *Moord!* van Defresne roept reminiscenties op aan Dante, Shakespeare, Chesterton, Poe en Villiers de l’Isle-Adam;⁴⁸ Streuvels wordt positief vergeleken met wat Van Duinkerken plastische auteurs noemt, zoals Homerus, Tolstoj en Van Lennep⁴⁹ en *Een winter aan zee* wordt even “onaanrandbaar dichtelijk” genoemd als *Florence* van Potgieter en *Mei* van Gorter, “even kenmerkend voor den tijd, waarin het ontstond en even ver ontheven aan de belangen van dien tijd”.⁵⁰ Dat het kunstenaarsvermogen van Ernest Claes doet denken aan de schoonste kunstenaarsherinneringen van Tolstoj en Andersen is tevens een compliment,⁵¹ evenals de reminiscenties naar aanleiding van *De oom van Felix Roobeek* aan Balzac, Achim von Arnim, E.T.A. Hoffman en de twintigste-eeuwer Julien Green, de zogenaamde grootmeesters van de romantische vertelling, aldus Van Duinkerken.⁵² Andere meesters van de romantische school zijn Eichendorff en Mörike, met wie de romanticus Coolen wordt vergeleken.⁵³ *Een man alleen* van J.W. Hofstra is door de inhoud aanleiding voor een uitgebreide vergelijking met *Un divorce* van de Franse auteur Paul Bourget, die Van Duinkerken in de context van diens tijdgenoten plaatst. Hij merkt als een zeer beslissend onderscheid tussen Hofstra en Bourget op: “Zijn [Hofstra’s] eigen gevoel voor schakering is als lyrisch

⁴⁵DT, 9 juli 1932 [A.J.D. van Oosten, *De wonderlijke weg*]. Vgl. DT, 10 februari 1932 [Idem, *His masters voice; De intocht; Vuurwerk*]. Hier wordt het werk in positieve zin vergeleken met Gezelle, Staring en Dickens. Vgl. DT, 3 februari 1933 [J. Fabricius, *Melodie der verten*]: het pleit voor Fabricius dat hij op de oude romankunstenaars van vóór 1880 lijkt, toen volgens Van Duinkerken de woordkunst nog niet bestond en iemand met proza moest weten te spelen. Soms lijkt hij op Couperus, soms op Van Lennep en hier het meest op M. Scharren-Antink. Vgl. DT, 6 september 1931 [‘De novellen van Busken Huet’]: hierin wordt beweerd dat de Tachtigers langdradiger dan vroegere negentiende-eeuwse auteurs zijn. Busken Huet is volgens Van Duinkerken dan ook beter dan Jac. van Looy en Lodewijk van Deyssel omdat hij minder artificieel schrijft “en is een natuurlijke lenigheid der verstandelijke beweging niet een verdienste, hooger dan de kunstmatige onmiddellijkheid van het plastische woord?”

⁴⁶DT, 21 oktober 1932 [A. van Schendel, *Jan Compagnie*].

⁴⁷DT, 14 oktober 1931 [Is. Querido, *Amsterdamsch epos*].

⁴⁸DT, 30 december 1931 [A. Defresne, *Moord!*].

⁴⁹DT, 3 oktober 1941 [‘Stijn Streuvels 70 jaar’]; vgl. DT, 24 december 1939 [S. Streuvels, *Kerstvertellingen*].

⁵⁰DT, 7 juli 1938 [‘A. Roland Holst bekroond’].

⁵¹DT, 9 mei 1940 [E. Claes, *Jeugd*].

⁵²DT, 22 februari 1947 [H. Conscience, *De oom van Felix Roobeek*].

⁵³DT, 16 oktober 1948 [A. Coolen, *Tijechische suite*].

grondgevoel zuiverder toonaangevend in zijn vertelling, zodat zij veel minder een bedenksel lijkt dan de verhalen van Bourget.”⁵⁴

Het positieve kan ook als tegenwicht bij een negatief beoordeelde roman dienen. Zo behoort Jeanne van de Putte niet tot de grootste schrijfsters: Van Duinkerken merkt in zijn bespreking over haar op dat er bij de dames geen navolging is van de vorige generatie, van Maria Viola, Albertine Steenhoff-Smulders, Anna Aghina, Marie Koenen, Hélène Swarth en Henriëtte Roland Holst.⁵⁵ *Baanbrekers* van Gerard Vanter is van nul en generlei waarde: “Daar is in de grofste romantische draken der vorige eeuw meer verheffing, meer poëzie, meer stijl en vooral meer gezond-volksch gevoel te vinden dan in dezen modernen sozialen roman.”⁵⁶ Het is vooral Bosboom-Toussaint tegen wie Vanter wordt afgezet. Zij dient vaker als positief referentiepunt bij min of meer negatief besproken werken van bijvoorbeeld Ernest Michel, Theun de Vries, Antoon Thiry, Nine van der Schaaf, Marianne Philips en Annie Romein-Verschoor.⁵⁷ En doordat Theo Bogaerts geen evenwicht vindt tussen kunstenaarschap en journalistiek, is *Vastenavond* minder prijzenswaardig dan romans van Conscience, Claes, Prosper van Langendonck en Dickens.⁵⁸ De kritiek op Ter Braak wordt geïllustreerd door zijn verwantschap met Justus van Effen en daartegenover door zijn contrast met Dante, Hooft, Casanova, Dumas en Tolstoj: auteurs die in tegenstelling tot de steriele Ter Braak het avontuur der liefde volhouden.⁵⁹ Dat Du Perron eveneens een steriele schrijver is, blijkt uit de contrasterende vergelijking met Ronsard, Hooft en Couperus, die in plaats van een egocentrisch zelfportret kunst scheppen.⁶⁰ Van Oldenburg-Ermke laat met *Bruno Clasius* zien allesbehalve Knut Hamsun en Dickens na te volgen⁶¹ en beter dan Theo Oegema kan men een bundel van de melancholische Laforgue pakken.⁶² W.F. Hermans wordt beschouwd als een opvolger van de naturalistische auteurs Aletrino, Emants, Robbers, Coenen en Van Groningen, met dit verschil dat zij de gemoedsgesteldheid van hun personages zo wisten te doorgronden dat de lezer kon meevoelen met hun innerlijke eenzaamheid en hun tragiek. Hermans’ helden daarentegen acht Van Duinkerken hiervoor niet interessant genoeg.⁶³

⁵⁴DT, 14 januari 1950 [J.W. Hofstra, *Een man alleen*].

⁵⁵DT, 30 januari 1932 [J. van de Putte, *Mijn hart is niet hier*].

⁵⁶DT, 17 september 1932 [G. Vanter, *Baanbrekers*].

⁵⁷DT, 31 december 1930 [E. Michel, *Paralyse*]; DT, 13 januari 1932 [Th. de Vries, *Rembrandt*]; DT, 20 april 1932 [A. Thiry, *De hoorn schalt*]; DT, 20 juli 1939 [N. van der Schaaf, *Leven van Karel de Stoute*]; DT, 8 december 1940 [M. Philips, *De doolhof*]; DT, 26 juni 1948 [A. Romein-Verschoor, *Vaderland in de verte*]. A.L.G. Bosboom-Toussaint was één van de weinige schrijfsters in haar tijd die zich van anderen onderscheidde door hun mannelijke karakter. Zie hierover T. Streng, *Geschieden om te scheppen? Opvattingen over vrouwen en schrijverschap in Nederland, 1815-1860* (Amsterdam 1997), met name p. 73-80.

⁵⁸DT, 23 december 1932 [Th. Bogaerts, *Vastenavond*].

⁵⁹DT, 31 oktober 1933 [M. ter Braak, *Dr. Dumay verliest*].

⁶⁰DT, 6 juni 1935 [E. du Perron, *Het land van herkomst*].

⁶¹DT, 22 november 1933 [F. van Oldenburg-Ermke, *Bruno Clasius*]. Vgl. DT, 20 december 1934 [Idem, *Homo economicus*]: hierin wordt hij positiever en beschrijvend vergeleken met Matthieu Feideau, de Franse romantici Charles Nodier en Theophile Gautier en met Charles Dickens. Hij behoort niet tot de ‘poësie pure’, zoals Juvenalis, Martialis en Coornhert daar ook niet in passen, aldus Van Duinkerken.

⁶²DT, 16 april 1936 [Th. Oegema, *Verzen van een venter*].

Aan twee negentiende-eeuwse auteurs wordt hier apart aandacht besteed, omdat zij in kwantitatief opzicht boven de anderen uitsteken: Jacob van Lennep en Charles Dickens. Bij Van Lennep denkt Van Duinkerken vooral aan *Ferdinand Huyck* en dat niet louter positief, maar met gemengde gevoelens. Uit *Een stoombootje in de mist* blijkt bijvoorbeeld dat Herman de Man zowel fouten als deugden met Van Lennep gemeen heeft. Onder de fouten valt hier vooral de populariteitszucht, waardoor de spanning en de constructie in het werk van beiden verzwakken. Wat de deugden inhouden wordt niet geheel duidelijk, maar zeer waarschijnlijk liggen deze bij de karakterbeschrijvingen van de personages en bij het natuurlijk ontroeringsvermogen.⁶⁴ De oubolligheid van de ondertitel van *Catherina en de magnolia's: een roman uit Italië* doet hem denken aan de school van Van Lennep, evenals de fantasieloze, conventionele stijl die in feite te veel 'literatuur' is.⁶⁵ Elders wordt Van Lennep zelf echter loslippiger dan de onbeschoomde Aart van der Leeuw genoemd.⁶⁶ Rhijnvis Feith en A. Roland Holst doen volgens hem als romanschrijvers onder voor Van Lennep in *Ferdinand Huyck*, die zelf al van een zeer gering statuut is; een bewering waaruit Van Duinkerken geringe waardering blijkt voor het prozatalent van zowel deze dichters als hun voorganger.⁶⁷ Als Vestdijks *Rumeiland* hem zeer aan Van Lennep doet denken, voelt hij zich genoodzaakt te benadrukken dat deze vergelijking positief is bedoeld. Hier is Van Lennep allesbehalve een schrijver van een zeer gering statuut: "De verhaalkunst van de negentiende eeuw had hoedanigheden, die de verhaalkunst van de twintigste eeuw meestal mist. (...) Daarenboven was van Lennep een zeer knap romancier. Men vergete dit niet."⁶⁸ De overeenkomsten liggen vooral in beider stijl: Van Duinkerken noemt de oubollige keuveltoon, de genoeglijke ironie, het opsparen van kleine verrassingen tot het juiste ogenblik, de ietwat laatdunkende weergave van gezelschapsgesprekken, het juiste gebruik van zekere algemene waarheden en de vorm van bepaalde geestigheden.

Is het oordeel over van Lennep ambivalent, dat over Dickens is onverdeeld lovend. Verwantschap leidt tot een positief oordeel, verschil tot enige bedenkingen. Dickens wordt vooral geprezen vanwege zijn juiste, empathische houding ten opzichte van zijn personages, om zijn vertellend vermogen en zijn schalkse spot. In het medelevend en vertellend vermogen lijken Coolen, Querido en Fabricius op hem;⁶⁹ en verwantschap

⁶³DT, 5 januari 1952 [W.F. Hermans, *Ik heb altijd gelijk*]; vgl. DT, 19 november 1949 [Idem, *De tranen der acacia's*].

⁶⁴DT, 16 januari 1934 [H. de Man, *Een stoombootje in de mist*]. Samen met anderen wordt Van Lennep genoemd in DT, 21 oktober 1932 [A. van Schendel, *Jan Compagnie*]; DT, 13 januari 1933 [A.A.L. Graumans, *Radiovertellingen van d'n Dré*]; DT, 3 februari 1933 [J. Fabricius, *Melodie der verten*]; DT, 3 oktober 1941 ['Stijn Streuvels 70 jaar'].

⁶⁵DT, 2 februari 1939 [J. Boer, *Catherina en de magnolia's*].

⁶⁶DT, 20 augustus 1932 [A. van der Leeuw, *Verspreid proza*].

⁶⁷DT, 16 mei 1933 [A. Roland Holst, *Tusschen vuur en maan*].

⁶⁸DT, 2 maart 1941 [S. Vestdijk, *Rumeiland*]. Ook de romantische stijl van L.H. van Lennep roept onder andere Ferdinand Huyck op. Zie DT, 6 februari 1934 [L.H. van Lennep, *Naar den heiligen berg*].

⁶⁹DT, 12 juni 1930 ['Antoon Coolen. Winnaar van den Duizend-Gulden-Prijs']; DT, 14 oktober 1931 [Is. Querido, *Amsterdamsch epos*]; DT, 3 februari 1933 [J. Fabricius, *Melodie der verten*]. Louter beschrijvingen van het perspectief in werk van Dickens leveren *De Heer zoekt positie* van W.C.J. Mooij (DT, 26 januari 1939) en *Edmond de Wilde en de werkelijkheid* van R. Bulthuis (DT, 25 augustus 1951).

met zijn humor hebben Van Oosten, Luger en Henriëtte van Eyk.⁷⁰ Tegenovergesteld aan Dickens zijn De Clercq, Revis, Bogaerts, Van Oldenburg-Ermke, Elsschot en Vestdijk.⁷¹

De twintigste eeuw

Binnen recensies verwijst Van Duinkerken niet alleen naar historische, maar ook naar contemporaine auteurs. Chesterton, Van Deyssel, Verwey, Henriëtte Roland Holst, Van Schendel, Boutens, Engelman, Coolen, Helman, Kuyle, Ter Braak, Vestdijk, Slauerhoff en Marsman worden vaker dan tien keer genoemd, waarbij Chesterton en Marsman met 24 keer aan kop staan. Vaak worden zij genoemd als vertegenwoordigers van een literaire stroming, als auteurs die de besproken schrijver of schrijfster hebben beïnvloed of als bron van citaten. Aan die auteurs naar wie Van Duinkerken vaker dan vijftien keer verwijst zal hier aandacht worden besteed, en wel voorzover zij het literaire oordeel versterken: Chesterton, Henriëtte Roland Holst, Coolen, Slauerhoff en Marsman.

Over Chesterton is Van Duinkerken louter lovend. Enige verwantschap met deze Engelse bekeerling betekent dan ook altijd een positieve waardering en suggereert nuchtere humor, gezond verstand en hartelijkheid, zoals in positieve zin hiervóór reeds gebleken is in recensies over Defresne, A.J.D. van Oosten, Ter Braak, Jan Nieuwenhuis, Last, Coster, Cornelis Veth, Edmond Nicolas en Werumeus Buning.⁷² In negatieve zin steken Gerard Brom, Jan Walch en Willem van Doorn bij hem af.⁷³

Soms worden citaten van Chesterton opgeroepen. Zo verontschuldigt Van Duinkerken Herman de Man voor het schrijven van *De kleine wereld* door deze mislukking een experiment te noemen, volgens Chesterton “een ding dat mislukt”.⁷⁴ *Culinaire tierelantijnen* van Werumeus Buning is aanleiding Chesterton over de ascese van graaf Raoul de Marillac in zijn boek *Four faultless felons* te citeren,⁷⁵ en *De man, die God werd* van Ouwendijk leidt tot een citaat uit *Orthodoxy* over het gek worden van één idee:

⁷⁰DT, 10 februari 1932 [A.J.D. van Oosten, *His masters voice; De intocht; Vuurwerk*]; DT, 4 mei 1932 [J. Luger, *De kleine misdaad voor den politierechter*]; DT, 6 januari 1933 [H. van Eyk, *De kleine parade*]. Ook de eenheid tussen vertelsel en verteltrant doet Van Duinkerken denken aan Dickens, hetgeen hij hier uitgebreid toelicht.

⁷¹DT, 2 juli 1930 [R. de Clercq, *Te lande*]; DT, 24 februari 1932 [M. Revis, *8.100.000 M3 zand*]; DT, 23 december 1932 [Th. Bogaerts, *Vastenavond*]; DT, 22 november 1933 [F. van Oldenburg-Ermke, *Bruno Clasijs*] en DT, 20 december 1934 [Idem, *Homo economicus*]; DT, 22 mei 1934 [W. Elsschot, *Een ontgoocheling*]; DT, 3 november 1936 [S. Vestdijk, *Meneer Visser's hellevaart*].

⁷²DT, 30 december 1931 [A. Defresne, *Moord!*]; DT, 9 juli 1932 [A.J.D. van Oosten, *De wonderlijke weg*]; DT, 2 augustus 1935 [M. ter Braak, *Het tweede gezicht*]; DT, 29 januari 1937 [J. Nieuwenhuis, *De witte wandelaar*]; DT, 19 januari 1939 [J. Last, *De laatste waarheid*]; DT, 27 juli 1939 [D. Coster, *Het tweede boek der marginalia*]; de vergelijking met Chesterton betreft het eerste boek; DT, 3 maart 1940 [‘Cornelis Veth zestig jaar’]; DT, 25 september 1946 [E. Nicolas, *De heer van Jericho*]; DT, 4 mei 1951 [J.W.F. Werumeus Buning, *Zeven en twintig stokpaarden*].

⁷³DT, 14 juli 1928 [G. Brom, *Hollandse schilders en schrijvers in de vorige eeuw*]; DT, 14 december 1939 [J. Walch, *Is het te laat voor Bayart?*]; DT, 10 maart 1940 [W. van Doorn, *Facetten*].

⁷⁴DT, 2 december 1932 [H. de Man, *Maria en haar timmerman*]. Hetzelfde citaat wordt aangehaald in DT, 15 mei 1948 [R. Franquinet, *De wijnstok en de sintels*]. Deze bundel is echter allesbehalve mislukt voor wie de noodzakelijkheid van het experiment erkent, aldus Van Duinkerken.

⁷⁵DT, 17 april 1934 [J.W.F. Werumeus Buning, *Culinaire tierelantijnen*].

“De dichter probeert zijn hoofd in de hemel te steken en dat past, maar de gek probeert de hemel in zijn hoofd te steken en hiervan barst het hoofd.”⁷⁶ Het oordeel over de *Gedichten* van Volker wordt ondersteund door Chestertons uitspraak: “De meest poëtische mensen zijn vaak de slechtste dichters.”⁷⁷ De schipbreuk en de daaruit volgende godsvraag in *De kruisvaarder* doen Van Duinkerken denken aan “Heights are made to be looked at, not to be looked from” uit Chestertons *The hammer of God*.⁷⁸

De dichters die met Henriëtte Roland Holst worden vergeleken, kunnen geen van allen aan haar tippen, met uitzondering van Boutens. Hij behoort dan ook samen met haar, Van de Woestijne en Leopold tot de groten.⁷⁹ Naar aanleiding van gedichten als ‘Morgen-nachtegaal’ en ‘Carmina’ van Boutens merkt Van Duinkerken op: “Het is waar, dat de zaken, die mevrouw Roland Holst bezingt ons meer ter harte gaan, dat haar geheele gestalte ons meer boeit, dat haar stem ons verder meesleept, maar toch ontroert Boutens ons in verzen als deze nog dieper. Hij geeft de wereldvergeten duizeling van het niets-dan-schoonheid der zuiver-musische verrukking.”⁸⁰ Hoewel de verzen van Gabriël Smit in *Voorspel* afzonderlijk beter geschreven zijn dan die van Roland Holst, valt de bundel als totaal in het niet bij zelfs maar “één langer gedicht van de oudere, maar zooveel spontanere, dichteres”.⁸¹ Zoals reeds gezegd bevindt Jeanne van de Putte zich niet op het niveau van Roland Holst, maar evenmin Hélène Swarth, dichteres van een hogere orde dan Jeanne van de Putte.⁸² Swarth kent niet de tragische sentimenten van Roland Holst, maar neigt bij enige diepte naar pathos, dat Van Duinkerken niet helemaal acceptabel noemt.⁸³ Als marxistisch dichteres staat Roland Holst boven A. van Collem, als communistisch dichteres boven Gorter.⁸⁴ Haar dichterlijke kracht is echter sterker dan haar partijdige: ondergaat de lezer de menselijkheid van Roland Holst ook als hij haar ideologie niet kan aanvaarden, bij het lezen van A.J.D. van Oosten lukt dit niet. Bij hem wordt het dichterlijke door het partijdige overheerst.⁸⁵ In tegenstelling tot Donker lukt het Roland Holst wel de gesloten vorm van het sonnet open te breken “naar de ruimten, die om een lied heen ruischen”.⁸⁶

Ook Coolen wordt als positieve referentie afgezet tegen andere auteurs, meestal schrijvers van regionale romans. Hij is meer artiest dan Graumans, doordat hij elementen van het hart voelbaar maakt en niet slechts mensen tekent, maar schept.⁸⁷ Ook

⁷⁶DT, 5 september 1949 [D. Ouwendijk, *De man, die God werd*]. De oorspronkelijke tekst luidt: “The poet only asks to get his head into the heavens. It is the logician who seeks to get the heavens into his head. And it is his head that splits.” Chesterton, *Orthodoxy*, p. 27.

⁷⁷DT, 19 mei 1937 [T. Volker, *Gedichten*].

⁷⁸DT, 13 mei 1950 [A. Blaman, *De kruisvaarder*].

⁷⁹DT, 3 februari 1932 [Jac. van Looy, *Gedichten (1884-1925)*]; DT, 10 februari 1933 [W. Kloos, *Verzen*]. In beide recensies wordt dit rijtje genoemd, waartoe noch Jac. van Looy noch Kloos behoort. Eric van der Steen is de mindere van Boutens, Roland Holst, Werumeus Buning en Hoornik. DT, 2 maart 1941 [E. van der Steen, *Cadans*].

⁸⁰DT, 20 februari 1930 [P.C. Boutens’].

⁸¹DT, 4 maart 1931 [G. Smit, *Voorspel*].

⁸²DT, 30 januari 1932 [J. van de Putte, *Mijn hart is niet hier*].

⁸³DT, 23 oktober 1936 [H. Swarth, *Wijding*].

⁸⁴DT, 6 november 1933 [‘A. van Collem’]; DT, 17 juli 1934 [H. Gorter, *Sonnetten*].

⁸⁵DT, 12 april 1937 [A.J.D. van Oosten, *Vuur en droom*].

⁸⁶DT, 8 oktober 1941 [A. Donker, *Orcus en Orpheus*].

⁸⁷DT, 13 januari 1933 [A.A.L. Graumans, *Radiovertellingen van d’n Dré*].

is hij minder beperkt dan Herman de Man, wiens verhalen onlosmakelijk zijn verbonden met de omgeving, aan de Lek, waar ze zich afspelen. Romans van Coolen stijgen echter boven de begrenzing van de omgeving, de Peel, uit door de menselijkheid, hartelijkheid en sterke traditionele geloofskracht.⁸⁸ De nevenfiguren in *Peelwerkers* zijn niet vaag, in tegenstelling tot die in *Serenitas* van Helman, waarin de personages worden opgeofferd aan de intrigue.⁸⁹ Vooral pastoor Vogels van Coolen wordt geroemd, die beter wordt verbeeld dan de priesterfiguur in *De herberg met het hoefijzer* van Den Doolaard.⁹⁰ En beter dan Klaas van der Geest in *Wrakhout* geeft Coolen het dorpsmilieu weer.⁹¹

Slauerhoff en Marsman, meestal zonder direct oordeel beschreven als invloedrijke auteurs, worden dikwijls met Hendrik de Vries genoemd als exemplarische dichters van doordringende, welhaast profetische poëzie. Als zodanig zijn zij de meerderen van Wies Moens, Henrik Scholte en Rudolf Steinmetz.⁹² In een recensie over *Nergal* lijkt Van Duinkerken de voorkeur te geven aan De Vries boven Slauerhoff, omdat de eerste zich vanuit een dieper beginsel verzet tegen de westerse cultuur: niet vanuit een individuele zucht naar vrijheid, maar vanuit een scherp bewustzijn van de barbaarsheid die de hedendaagse Europeaan nog kent.⁹³ Dat Han G. Hoekstra in sommige regels eerder door Greshoff, Vestdijk en Du Perron dan door Marsman en De Vries is beïnvloed heeft een slechte uitwerking, aangezien hier de invloed van *Forum* nog doorschemert.⁹⁴ Wanneer *Menschen en God* van Pieter van der Meer de Walcheren Van Duinkerken doet denken aan Marsmans *Tempel en kruis*, is dit evenwel niet positief bedoeld: het dagboek en de dichtbundel kennen beide het euvel van de vereenzelviging van de schrijver met het personage, hetgeen de vraag oproept hoe de schrijvers hun personage beoordelen. Beiden wekken de indruk hun andere ik niet te bekritisseren doch te bewonderen, waarbij Van Duinkerken onwillekeurig zijn wenkbrauwen lijkt te fronsen.⁹⁵

2. ANTON VAN DUINKERKEN OVER VOORBEHOUDEN BOEKEN

Volgens Van Duinkerken hebben literatuurbeschouwingen en literatuur altijd een morele betekenis, hoezeer ze ook gericht zijn op formele eigenschappen: alle literatuurkritiek, ook die op de stijl, impliceert immers een moreel waarde-oordeel⁹⁶ en alle

⁸⁸DT, 28 mei 1932 [H. de Man, *De kleine wereld*]; DT, 2 december 1932 [Idem, *Maria en haar timmerman*].

⁸⁹DT, 26 november 1930 [A. Helman, *Serenitas*].

⁹⁰DT, 26 september 1933 [A. den Doolaard, *De herberg met het hoefijzer*].

⁹¹DT, 28 september 1939 [K. van der Geest, *Wrakhout*].

⁹²DT, 11 juni 1930 [W. Moens, *Poëzie*]; DT, 25 mei 1940 [H. Scholte, *Vita brevis*]; DT, 4 augustus 1940 [R. Steinmetz, *Dolende ridders*].

⁹³DT, 13 september 1937 [H. de Vries, *Nergal*].

⁹⁴DT, 18 augustus 1940 [H.G. Hoekstra, *Het ongerijmde leven*].

⁹⁵DT, 12 januari 1941 [P. van der Meer de Walcheren, *Menschen en God*]. Vgl. DT, 20 oktober 1940 [F. Pauwels, *Een dag van leugen*]. Ook deze bundel wordt vergeleken met *Tempel en kruis*, maar hier op een louter descriptieve wijze.

⁹⁶DT, 9 augustus 1951 ['Idil en de tolerantie']. Vgl. hoofdstuk III, paragraaf I, p. 111; paragraaf 2.2, p. 157.

hoogstaande literatuur beantwoordt aan een moraal, “hetgeen allerm minst beteekent, dat ze [alle hoogstaande literatuur] uit haren aard zedekundig zou moeten zijn. Want de moraal is niet uitsluitend een voorzichtige gedragslijn. Ze is allereerst een verantwoording van het onderscheid tusschen goed en slecht”.⁹⁷

Een bijzondere morele waardering geldt evenwel voor een speciale categorie boeken, namelijk die boeken die katholieke critici niet voor iedere lezer geschikt achten. Van Duinkerken verzet zich niet tegen de katholieke gewoonte expliciet een voorbehoud te maken, maar wijst erop dat een voorbehoud geen absolute afwijzing betekent. In discussies hierover met katholieke critici ontkent hij terecht dat zijn eigen literaire kritiek gespeend zou zijn van morele oordelen.⁹⁸ Dit geldt in het algemeen voor al zijn recensies, die in zijn optiek altijd moreel zijn, maar in het bijzonder geldt dit voor zijn recensies over Nederlandse contemporaine boeken die hij expliciet niet iedereen kan aanbevelen;⁹⁹ boeken waarvoor het noodzakelijk is af te wegen of ze voor bijzondere personen of omstandigheden gevaarlijk of leerrijk zijn en die dus niet behoren tot de volmaakte literatuur, waarvan alleen met een Kantiaans ‘interesseloses Wohlgefallen’ genoten kan worden.¹⁰⁰ Over deze recensies gaat het volgende.

Allereerst wordt een overzicht gegeven van de soorten boeken die Van Duinkerken niet voor iedereen geschikt acht. Daarna worden typen lezers onderscheiden die deze literatuur beter niet ter hand kunnen nemen: naast enkele boeken die het beste door niemand kunnen worden gelezen, acht hij bepaalde werken ongeschikt voor kinderen, onrijpe lezers en katholieken. Tot slot volgt een weergave van zijn argumenten die tot een voorbehoud leiden. De vraag die zich ten aanzien van Van Duinkerken recensies over voorbehouden boeken opdringt, is of hij wel van die critici verschilt die hij op grond van hun moralistische oordelen aanvalt. Deze vraag zal in de eindconclusie worden beantwoord.

⁹⁷DT, 13 september 1937 [H. de Vries, *Nergal*].

⁹⁸Zie bijvoorbeeld DT, 23 augustus 1951 [‘Idil en de vrijheid van meningsuiting’]. Reeds geciteerd in hoofdstuk III, paragraaf 2.2, p. 157.

⁹⁹Vanwege de beperking tot Nederlandse contemporaine auteurs blijven buitenlandse schrijvers hier buiten beschouwing, zoals F. Mauriac (DT, 19 mei 1928, alle werken), J. Delteil (DT, 7 juli 1928, *La Fayette*), I. Seidel (DT, 13 juni 1933, *Het wenskind*), I. Boenin (DT, 5 januari 1934, ‘De nobelprijswinnaar 1933’) en M. Bosso (DT, 29 januari 1936, *Achttien jaar Sovjet; de ervaringen van Olga Dimitrievna*). Op deze recensie verschijnt een reactie van P. Wolkonsky in DT, 12 maart 1936). Ook A.L.G. Bosboom-Toussaint, hoezeer door hem ook gewaardeerd, moet op katholieke scholen voorzichtig worden benaderd (DT, 1 maart 1939) en boeken van Multatuli zijn alleen geschikt voor geoevende lezers (14 februari 1937). Omdat zij geen contemporaine auteurs zijn, worden zij hier buiten beschouwing gelaten.

¹⁰⁰Pas als de kunst “objectief niet in staat is of subjectief niet de kans krijgt om de zuivering te bewerken, waarin zich de heftigste spanning ontkracht tot een belangeloze schoonheidservaring, is en blijft ze een verboden vermaak, waartegenover de seminarist en de priester-student minstens evenveel reserve in acht dient te nemen als zijn medemensen die hun taak als medicus, ingenieur of wat dan ook menswaardig wensen te vervullen”, zo stelt Van Duinkerken in 1966, wanneer hij alsnog probeert zijn werkwijze van destijds te verantwoorden. Het had meestal nut tegen bepaalde soorten van moralistische opwindende te waarschuwen, maar ook is het volgens hem niet overbodig te blijven bevestigen dat er ook ongezonde vormen van artistieke opwindende bestaan. A. van Duinkerken, ‘Seminarie en kunst’, in: idem, *Festoenen voor een kerkportaal* (1966), p. 187–202, p. 201–202.

2.1. VOORBEHOUDEN BOEKEN

Aanvankelijk vermeldt Van Duinkerken het voorbehoud soms apart bij de titel (van 1928 tot 1932), maar meestal noemt hij het in de recensie zelf (van 1929 tot 1951). De lijst van Nederlandse voorbehouden boeken bevat 88 titels van werken die deels vóór, deels na de oorlog zijn verschenen. Zij opent met de *Nieuwe kritieken* van Lodewijk van Deyssel, de “prachtigst-hartstochtelijke aartsketter van onze literatuurgeschiedenis”, en eindigt met *Het pakt der triumviren* van de ironische Vlaming Brulez.¹⁰¹ Daartussen bevinden zich zeer uiteenlopende werken: geschreven door mannelijke en vrouwelijke, Nederlandse en Vlaamse auteurs met verschillende levensbeschouwelijke achtergronden en uit diverse literaire stromingen. Sommige vallen onder de categorie van de levensaanvaardende literatuur, andere onder die van de levensontkenkende literatuur. Hoewel Van Duinkerken de literaire waarde van Helman, Walschap en Aafjes in verschillende discussies verdedigt, betekent dit niet dat hij hun werken voor iedereen geschikt acht. Levensaanvaardende literatuur is niet vanzelfsprekend voor iedereen lezenswaardige literatuur.

Kwantitatief beschouwd staat Helman met zes boeken bovenaan, alle geschreven vóór *De rancho der tien mysteries*. Daarna volgen vijf boeken van Walschap, vier van Vestdijk, drie van Teirlinck en twee boeken van Coolen, Herluf van Merlet, Jef Last, Den Doolaard, Querido, Defresne, de tachtiger Van Deyssel en het sociaal-realistische echtpaar Scharthen-Antink. Deze opsomming toont reeds de veelkleurigheid van de groep auteurs van voorbehouden boeken.

Onder de zogenaamd levensaanvaardende literatuur vallen vooral de door Van Duinkerken zeer bejubelde Coolen, Querido, Defresne en Den Doolaard op. Ook één van de “diepst-menselijke prozawerken van de laatste tijd”, *De geschiedenis van een minuut* van Kamp, kan beter niet door iedereen worden gelezen, evenals sommige boeken van Van Eeden, de Nederlandse ‘poète maudit’ Slauerhoff, Aart van der Leeuw, de verteller Fabricius, de onpolemische Panhuysen, de ethisch-humanistische Coster, A.J.D. van Oosten, de nuchtere Beb Vuyk, de levensgenietende Aafjes, Herluf van Merlet, Ben van Eysselsteijn, de goedlachse Henriëtte van Eyk, de ‘vrouwelijke Beets’ Mary Dorna, Jeanne van Schaik-Willing en de copla’s van Hendrik de Vries. Dat voorbehouden boeken kunnen behoren tot de categorie waarover hij zich lovend uitlaat wekt wellicht enige verbazing, maar is toch niet zo vreemd, aangezien één van hun eigenschappen is dat zij de lezers laten meeleven: wie geraakt wordt, blijft immers niet onverschillig en kan op gelukkige of ongelukkige wijze worden beïnvloed. De mogelijkheid zich in een personage in te leven kan verrijkend, maar voor sommigen ook gevaarlijk zijn.

Dat de zogenaamd levensontkenkende literatuur niet op iedere leestafel mag liggen, is minder verwonderlijk: de damesromanschrijfsters vallen hieronder, evenals werken van Jaarsma, de psycho-analytische Helman en Vestdijk, Ter Braak, Berghen, W.L.M.E. van Leeuwen, Nico van Suchtelen, Blijstra, Martin Albers en Maurits Dekker, Til Brugman, de katholieken William Man en Franquinet. Diverse schrijvers over wie hij zich wat milder uitlaat, zijn bijvoorbeeld de Nederlandse fin-de-siècle

¹⁰¹DT, 8 januari 1930 [L. van Deyssel, *Nieuwe kritieken*]; DT, 17 november 1951 [R. Brulez, *Het pakt der triumviren*].

auteurs Louis Couperus en Frans Coenen, de Vlaamse fin-de-siècle auteurs Emmanuel de Bom en August Vermeylen, voorts de verstilde Gilliams en Matisse, de experimentele schrijvers Bordewijk, Schierbeek, Claus, Marnix Gijsen en Brulez.

Veel van deze auteurs hebben min of meer aan *De Gemeenschap* meegewerkt, hetgeen dus niet garandeert dat de belangrijke man van dit tijdschrift, Van Duinkerken, hun werk onvoorwaardelijk in *De Tijd* aanbeveelt. Met name Coolen, Van Oosten, Herluf van Merlet (pseudoniem van H.C.J.A. baron van Lamsweerde, kunstredacteur van *De Tijd* ten tijde van het redacteurschap van Van Duinkerken), Helman, Panhuysen, Marnix Gijsen en Aafjes kunnen hier worden genoemd.¹⁰²

Voorals proza acht Van Duinkerken niet voor iedereen geschikt: door de dramatische ontwikkeling en het epische karakter van het verhaal leent proza zich meer dan poëzie voor ethische uitspraken. Toch kunnen niet alleen romans gevaarlijk zijn. Ook toneelstukken,¹⁰³ reportages,¹⁰⁴ historische romans,¹⁰⁵ kritieken en beschouwingen,¹⁰⁶ en een dagboek¹⁰⁷ worden voorbehouden. Daarnaast moeten sommige gedichten uit de handen van bepaalde lezers blijven: een Sinterklaasversje uit *De wonderlijke weg* van A.J.D. van Oosten,¹⁰⁸ een vertaling door Hendrik de Vries van Spaanse *Coplas*, het gedicht *Een voetreis naar Rome* van Aafjes, het poëzienummer van *Criterium* en *De vrouwenval* van Michael Deak.

2.2. VERSCHILLENDE LEZERS

Zoals reeds uit het vorige hoofdstuk is gebleken, maakt Van Duinkerken dikwijls onderscheid in de typen lezers die door het boek zullen worden aangesproken of die het boek vanzelf terzijde zullen leggen. Ouderen die nooit een bioscoop bezoeken zullen bijvoorbeeld niet van Revis houden, jongeren wel. Hier gaat het om boeken waarover hij zich strenger uitsprekt en die hij een bepaalde groep lezers afraadt te lezen. Afgezien van tien recensies, waarin hij volstaat met de opmerking dat het werk is

¹⁰²Ook Theun de Vries, Jef Last, Maurits Dekker, A. den Doollaard, Robert Franquinet, Ben van Eysselsteijn, J. Slauerhoff, August Vermeylen, S. Vestdijk en Hendrik de Vries hebben in *De Gemeenschap* gepubliceerd, hetgeen een teken is van de ontvankelijke opstelling van dit tijdschrift. Voor een lijst van medewerkers, zie Kapteijns, *De Gemeenschap. Intenties en aspecten*, met name p. 173-178.

¹⁰³Zoals *Overwintering* van Helman en de éénakter 'Driehoek met den huisgenoot' uit *Drie toneelstukken* van Bordewijk.

¹⁰⁴Zoals *Mijn zwerftochten door Jordaan en Donker-Amsterdam* van Querido en *Kruisgang der jeugd* van Last en Wilde.

¹⁰⁵Zoals *Het leven van Karel de Stoute* van Nine van der Schaaf en *De soldaat Johan* van Filip de Pillecijn.

¹⁰⁶Zoals *Korte schets van de ontwikkeling der Nederlandsche letterkunde* van W.L.M.E. van Leeuwen, *Nieuwe kritieken* van Van Deyssel, *Van oude en nieuwe christenen* van Ter Braak en *Het tweede boek der marginalia* van Coster.

¹⁰⁷*Mijn dagboek* van Frederik van Eeden.

¹⁰⁸Het betreft het versje 'Surprises immorales': "Hij sliep 's nachts in een poort – haar schoenen waren lappen, / de stad at marsepein – zij trapte in een stuk glas; / hij zei: 'Katrien, verdomd! als ik geen stiefeltjes ga jatten!' / Zij heeft hem bij de Maas onder een zeil bedankt, / en voor zijn Sinterklaas haarzelf uit laten pakken". (A.J.D. van Oosten, *De wonderlijke weg* (Arnhem 1932), p. 11).

voorbehouden, brengt Van Duinkerken nuances aan in het publiek, zij het niet zo gedetailleerd als in het beoordelingsschema van *De Linie* en *Idil*.

Meestal (25 keer) geeft hij aan dat deze boeken alleen door volwassenen mogen worden gelezen. Daarnaast vermeldt hij 21 keer expliciet dat het boek niet voor kinderen, jeugdigen of minderjarigen is bestemd. Vaak betekent dit dat het werk alleen geschikt is voor volwassenen en kunnen dergelijke voorbehouden onder die categorie worden geschaard, maar met betrekking tot bepaalde literatuur heeft hij een speciale reden om kinderen met name te noemen. Dit geldt bijvoorbeeld voor romans die ogenschijnlijk geschreven zijn voor de jeugd vanwege het avontuurlijke element, de jonge hoofdpersoon of het memoirekarakter van het verhaal. Voorbeelden zijn de ogenschijnlijk avontuurlijke jongensroman *Tusschen zuiderkruis en poolster* van Ben van Eysselsteijn, de lichtvoetige operetteroman *Wampie* van Den Doolaard en *Elias of het gevecht met de nachtegalen* van Gilliams. En ondanks de verhalen over de jeugd is *Het pakt der triumviren* van Brulez geen jongensboek. Terwijl de gehele verhalenbundel *De laatste flesch* van Jozef Simons geschikt wordt geacht voor volwassenen, voegt Van Duinkerken eraan toe dat één verhaal, 'de laatste rit', vanwege het neo-malthusianisme niet voor kinderen is bestemd.¹⁰⁹ En de historische romans van Nine van der Schaaf en Filip de Pillecijn zijn volgens hem niet voor kinderen bestemd op grond van het religieuze individualisme.¹¹⁰ Dergelijke boeken moeten ouders dus niet in de huiskamer laten slingeren.

In dertien recensies geeft hij een nadere aanduiding van volwassenen die het boek niet ter hand mogen nemen: onrijpe en onervaren lezers of geestelijk onvolwassenen. Zo is Ter Braaks *Van oude en nieuwe christenen* voor onervaren lezers zeer gevaarlijk, en zijn *Else Böhler* van Vestdijk, *De boeken der kleine zielen* van Couperus, *Spiegelgruis* van Franquinet en boeken van Marnix Gijsen alleen te lezen door geoefende lezers. Hetzelfde geldt voor *Carla* van Walschap en *Liefde in de portieken* van Last. Weifelmoedigen of zij die niet sterk in hun schoenen staan kunnen voorlopig beter het *Dagboek* van Van Eeden laten liggen, evenals *Een zmerver van zee tot zee* van Matisse, de *Coplas* van Hendrik de Vries en *De geschiedenis van een minuut* van Kamp.

Acht boeken zijn vooral katholieken niet aan te bevelen, waarbij Van Duinkerken driemaal optreedt als adviseur van katholieke bibliotheken en onderwijsinstututen: *Schuim en asch* van Slauerhoff behoort tot de C-klasse voor bibliotheken,¹¹¹ de *Korte*

¹⁰⁹DT, 19 februari 1930. In november 1964 houdt Van Duinkerken als prof. dr. W.J.M.A. Asselbergs een inleiding voor een congres over geboorteregeling, afgedrukt in het verslagboek *Optimale nataliteit. Problemen rond geboorteregeling* (Nijmegen 1964), p. VII-VIII. Verwijzend naar psalm 23 (De Heer is mijn herder) relateert hij de regeling van het geboortecijfer: de vraag naar een dergelijke regeling duikt op als de schapenkudde te groot, te zorgeloos of te onsamenvattend wordt, maar daarbij mag de goede herder niet uit het oog worden verloren.

¹¹⁰DT, 20 juli 1939.

¹¹¹DT, 21 mei 1930. Tot de A-klasse behoort lectuur voor iedereen, tot de B-klasse lectuur voor gevorderde lezers en onder de C-klasse viel voorbehouden lectuur. Zie P. Schneiders, *Lezen voor iedereen. Geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland* (Den Haag 1990), p. 204. Van Duinkerken voegt hieraan een klasse toe: onder de C-klasse vallen volgens hem boeken die voor het gros van de lezers een groot gevaar inhouden zonder direct in zichzelf slecht te zijn. Tot de D-klasse behoren boeken van onzedelijke, dus beslist misdadige auteurs, aldus Van Duinkerken in DT, 18 augustus 1928 ['Mauriac en de moraal']. Naast *Schuim en asch* van Slauerhoff rekent hij alleen nog de boeken van Mauriac tot de C-klasse. Voor de categorieën die *Idil* en *De Linie* onderscheidde, zie hoofdstuk III, paragraaf 2.2, noot 286.

schets van de ontwikkeling der Nederlandsche letterkunde van W.L.M.E. van Leeuwen is voor katholieke onderwijsinstituten niet aan te raden vanwege het vage begrip van religie,¹¹² en een katholieke boekhandelaar of bibliotheekhouder mag *In de nacht roept God* van William Man niet als katholieke roman aan zijn klanten aanbevelen.¹¹³ Ook boekenweekgeschenken moeten door katholieken met enige reserve worden ontvangen, omdat niet alle daarin genoemde werken voor deze groep geschikt zijn, hetgeen ook geldt voor de werken die P. Minderaa in zijn studie vermeldt.¹¹⁴ Eveneens voor *Tat tvam asi* van Nico van Suchtelen en *Twee vrienden* van August Vermeylen worden katholieke lezers rechtstreeks gewaarschuwd.¹¹⁵

Drie romans gooit Van Duinkerken op de vuilnishoop, waar ze onbereikbaar zijn voor welke lezer dan ook. Hieronder vallen twee damesromans van Forest en Van Gogh-Kaulbach, en *Bodem. Marcus van Boven, Gods knaap* van Brugman, een seminarie-verhaal dat een samenraapsel van onwetendheden is: “Wat drommel schrijven jongedames zulke boeken?”¹¹⁶ Van een enigszins andere orde is *Maria Speermalie* van Teirlinck, omdat deze roman geschreven is door een buitengewoon begaafde schrijver. Maar doordat zijn levensbeschouwing niet deugt en hij de moord niet als misdaad, de boete niet als herstel weergeeft, wijst Van Duinkerken ook deze roman voor iedereen af: “Men kan alleen betreuren dat zulk een gegeven zóó werd verknoeid, en dat dit boek, met zijn prachtige bladzijden, als geheel mislukt moet heeten, en ontraden worden moet.”¹¹⁷

Twee keer worden specifiek meisjes of dames aangesproken. *De appel en Eva* van Van Ammers-Küller is voor hen ongeschikt, omdat dit boek prikkelend werkt op de aangeboren neiging van dames om bijzondere dingen te beleven, met name in het huwelijk. Het verhaal bevestigt volgens Van Duinkerken hun latent vermoeden dat mannen eigenlijk wezens van een “lagere gevoelsorde” zijn, nader aan het dier.¹¹⁸ Een poëziumnummer van *Criterium* moet vanwege de dreiging van goedkope pornografie met grote ijver buiten de muren van meisjespensionaten worden gehouden.¹¹⁹

2.3. ONDERWERPEN EN LEVENSVISIE ALS BOOSDOENERS

Het is altijd op grond van het onderwerp en nooit vanwege de vorm dat hij een voorbehoud maakt, hetgeen niet betekent dat hij formele aspecten buiten beschouwing laat. Alleen tegenover boeken die het dagelijkse doen en denken van de lezer verkeerd kunnen beïnvloeden, zowel negatief als positief beoordeelde, toont Van Duinkerken

¹¹²DT, 2 februari 1929.

¹¹³DT, 9 juni 1951.

¹¹⁴DT, 4 april 1935 [R. Houwink, *Random het boek*]; DT, 31 maart 1936 [‘In de boekenweek’]; DT, 19 september 1937 [P. Minderaa, *Het mensbeeld in de hedendaagse literatuur*].

¹¹⁵Respectievelijk verschenen in DT, 20 juni 1933; DT, 12 maart 1949.

¹¹⁶DT, 29 maart 1947 [T. Brugman, *Bodem. Marcus van Boven, Gods knaap*].

¹¹⁷DT, 23 februari 1941. Vgl. DT, 23 februari 1941 [Naar aanleiding van de verjaardag van Herman Teirlinck]: Teirlincks *Het ivoren aapje* en zijn vier novellen over *Johan Doox* moeten niet in kinderhanden vallen, aldus Van Duinkerken, maar wie Brussel kent zal ervan genieten.

¹¹⁸DT, 18 mei 1932.

¹¹⁹DT, 10 november 1940.

zich argwanend en voelt hij de behoefte zijn lezers te beschermen. Bij een beschouwende, afstandelijke verteltrant als bijvoorbeeld die van C.C.S. Crone komt het waarschijnlijk niet in hem op dat deze gevaarlijk zou kunnen zijn, omdat de lezer zich niet kan identificeren met de romanheld.

Voor al over literatuur die hij lovend bespreekt is zijn oordeel tweeslachtig: enerzijds verdient het boek lof, anderzijds een waarschuwing. Hier gaat het nu om deze waarschuwingen. Soms moet men gissen naar de redenen van het voorbehoud en lijkt het erop dat hij hiertoe gedwongen is door de verwachtingen van de lezers. Dat lezersverwachtingen en het katholieke dagbladklimaat bij deze werkwijze een grote rol hebben gespeeld, blijkt vooral uit naderhand gebundelde kritieken, waarin de vermelding van het voorbehoud meestal is weggelaten.¹²⁰ Hoezeer het publiek volgens hem van invloed is geweest, blijkt uit een herinnering aan een bespreking van een publicatie van Querido: "Ik vergat er bij te zetten of, en zo ja voor wie, dat boek nu geschikt was om te lezen: voor meisjes, volwassenen, ouderen of theologen. Ik kreeg een serie brieven met de vraag wat voor lectuur dat nu eigenlijk was, en voor wie geschikt."¹²¹ Misschien verwijst Van Duinkerken hier naar zijn bespreking over *Simson*, waarbij het voorbehoud niet méér inhoudt dan het voorbehoud dat ook voor de bijbel geldt.¹²² Of misschien denkt hij aan het "katholieke boek" *Mijn zwerftochten door Jordaan en Donker-Amsterdam*. Waarom bij de titel 'uiteraard voor volwassenen' wordt vermeld, is geenszins uit deze recensie af te leiden. Waarschijnlijk heeft het realistische getuigenis van onder meer het leven op de Wallen ermee te maken, maar om dit te achterhalen moet de lezer zelf het boek ter hand nemen.¹²³ Waarom een fragment uit *De korenharp* van Bordewijk alleen voor volwassenen is bedoeld, is eveneens onduidelijk¹²⁴ en ook het voorbehoud bij de satirische roman *De kleine parade* van Henriëtte van Eyk komt uit de lucht vallen. Vertelsel en verteltrant, syntaxis en verbeelding zijn één en vormen allesbehalve een damesroman. Waarom een voorbehoud? Wellicht vanwege het spotlustige en lichtvoetige karakter dat Van Duinkerken tegelijk waardeert? Het boek

¹²⁰Zie bijlage III.

¹²¹Van Duinkerken in Puchinger, *Is de gereformeerde wereld veranderd?*, p. 108. Vgl. hoofdstuk 1, paragraaf 3, p. 47.

¹²²DT, 15 januari 1930. De R.K. kerk heeft het bijbellezen als zodanig nooit verboden, maar kent wel een voorbehoud tegenover bepaalde uitgaven en teksten. *De katholieke encyclopedie* uit 1934 vermeldt: "Volgens de tegenwoordige kerkelijke bepalingen is het lezen van den bijbel in de volkstaal aan alle Katholieken toegestaan, mits de tekst door de Kerk is goedgekeurd. Wanneer er verklaringen aan toegevoegd zijn, is de bisschoppelijke goedkeuring voldoende, doch anders is de pauselijke goedkeuring vereischt." *De katholieke encyclopaedie* (Amsterdam 1934), deel 6, p. 556. Dat niet elke uitgave van de bijbel door alle katholieken mocht worden gelezen, blijkt ook uit een berispende brief van B. Alfrink aan Van Duinkerken op 22 maart 1935. De criticus had de vertaling van de psalmen door W. de Mérode (DT, 21 maart 1935) te vrijblijvend besproken: "Het is niet mijn bedoeling over de waarde van deze vertaling mijn mening te geven, maar het viel me op dat deze aanbeveling me niet geheel in overeenstemming schijnt met de kerkelijke wetgeving. Immers can. 1399, 10 verbiedt aan katholieken alle vertalingen van de Schrift in welke taal ook, door niet-katholieken vervaardigd, behoudens de uitzondering in can. 1400 ten behoeve van hen, die op een of andere manier aan theologie- of bijbelstudie doen. De bedoelde vertaling zou dus niet zonder meer aan iederen katholiek kunnen worden aanbevolen." (LM, inv.nr. 264).

¹²³DT, 15 juli 1931.

¹²⁴DT, 16 februari 1941.

is namelijk geschikt voor hen die kunnen genieten van een boek zonder diepere ondergrond of ethische problemen.¹²⁵ Eveneens is het onduidelijk waarom alleen volwassenen *De kleine Rudolf* mogen lezen. Waarschijnlijk speelt hier de levensvisie van de auteur een rol: hij kent namelijk geen verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van de laatste zekerheden.¹²⁶ Ook waarom *Het eethuis* van de gezellige Defresne alleen voor volwassenen is bestemd, wordt niet expliciet vermeld. Uit de recensie valt af te leiden dat dit vermoedelijk te wijten is aan de bitterheid van het boekje, hetgeen volgens Van Duinkerken echter niet zo erg is omdat de schrijver een “goedertieren menschenhater” is.¹²⁷ Het latere detective-verhaal *Moord!*, in literair opzicht een vooruitgang, mag men niet in de handen van kinderen geven, omdat sommige situaties niet voor kinderoogen geschikt zijn.¹²⁸ *Het donkere licht* van Coolen is door de aard van het onderwerp alleen voor geestelijk volwassenen geschikt, waarmee waarschijnlijk wordt verwezen naar de lotgevallen van het ‘zondige’ meisje Marie.¹²⁹ En vermoedelijk is *De geschiedenis van een minuut* van Kamp alleen voor “de besten en de sterksten onder de lezers” vanwege de inhoud, een beschrijving van 52 sterfgevallen in één minuut.¹³⁰

Voor andere romans die hij overwegend positief beoordeelt, is de reden van het voorbehoud duidelijker. Meestal zijn vrijgevochten ideeën over het leven en in het bijzonder over de huwelijkse staat te schokkend om onder ieders ogen te worden gebracht. Zo zijn de romans van Walschap expliciet vanwege hun onderwerp voorbehouden: dit geldt vooral de weergave van geboorte, huwelijk en dood, die als toevallige lotsbeschikking worden beschouwd.¹³¹ Helmans *Serenitas* en Herluf van Merlets *Soutane* zijn beide geschikt voor degenen die de auteurs ermee op het oog hadden: in een nabeschouwing over de letterkunde in 1930 benadrukt Van Duinkerken dat deze boeken geen pornografie zijn, hoewel men wel mag wensen dat katholieke auteurs andere motieven kiezen. Men kan alleen eisen dat zij hun motieven zowel artistiek als moreel goed behandelen, aldus Van Duinkerken.¹³² Hij maakt evenals zijn tegenstander J. Creyghton SJ een voorbehoud bij Aafjes’ *Een voetreis naar Rome* door de passage in het hotel, maar, zo voegt hij er nadrukkelijk aan toe, dit betekent niet dat het door niemand mag worden gelezen: wie er liever het edele en goede dan het gevaarlijke en troebele in zoekt, vindt volop schoonheid.¹³³ De gedichtenbundel *De vrouwen-val* van Michael Deak mag door de erotische lading niet door jonge mensen worden gelezen, hoewel hij een prachtige vondst bevat: de Heilige Maagd wordt namelijk beschreven als ‘Maria van het leven’! Wie dit niet dwars door merg en been gaat,

¹²⁵DT, 6 januari 1933.

¹²⁶DT, 11 februari 1931.

¹²⁷DT, 2 september 1931.

¹²⁸DT, 30 december 1931.

¹²⁹DT, 11 december 1929.

¹³⁰DT, 24 oktober 1934.

¹³¹DT, 5 augustus 1931 [G. Walschap, *Eric*]; DT, 9 mei 1933 [Idem, *Carla*]; DT, 30 januari 1934 [Idem, *Trouwen*].

¹³²DT, 1 januari 1931 [‘De katholieke letterkunde in 1930’]. Vgl. DT, 26 november 1930 [A. Helman, *Serenitas*]. Helmans toneelstuk *Overwintering* wordt samen met Cohens *Abélard en Heloise* groten-deels positief besproken. De waarschuwing volstaat met de vermelding dat beide boeken door de aard van hun onderwerp zijn voorbehouden aan volwassenen (DT, 17 april 1931).

¹³³DT, 12 oktober 1946.

noemt Van Duinkerken ongevoelig voor dichtkunst en vroomheid.¹³⁴ *Sofie Blank* van Jeanne van Schaik-Willing spreekt vrijuit over toestanden waarover onvolwassenen voorlopig geen voorlichting behoeven, aldus Van Duinkerken,¹³⁵ en door de grote vrijgevochtenheid ten opzichte van heersende meningen over welvoeglijkheid wordt *Wampie* van Den Doolaard de toegang tot de huiskamer ontzegd.¹³⁶ Iets soortgelijks geldt voor Schierbeek: "Omdat er enkele zeer cru onder woorden gebrachte brutaliteiten in voorkomen, moet men 'Het Boek Ik' niet in de huiskamer laten slingeren. Overigens is er weinig gevaar, dat onbevoegden de buitengewoon veeleisende lectuur zullen volhouden."¹³⁷ *De ontmoeting* van Panhuysen is door de buitenechtelijke omgang voor jeugdige lezers ongeschikt,¹³⁸ *Tusschen zuiderkruis en poolster* van Ben van Eysselsteijn is een zeeverhaal voor volwassenen die ook de ruwe kanten van het schippersleven voor lief nemen,¹³⁹ *Melodie der verten* van Fabricius is voor volgroeiden die het gedrag van de bisschop kunnen plaatsen,¹⁴⁰ en voor *Het zaad tussen de doornen* uit 1948 geldt enig voorbehoud op grond van de weinig stichtelijke omstandigheden waaronder de hoofdfiguur zich tot het priesterschap opwerkt.¹⁴¹ *Het tweede boek der marginalia* van Coster bevat gedachten over huwelijk en godsdienst die de onze niet zijn, aldus Van Duinkerken.¹⁴² Een zwaar voorbehoud geldt voor wat hij een belangrijk document noemt, *Liefde in de portieken* van de communistisch georiënteerde auteur Last, dat wegens het brute realisme en de beklemmende sfeer niet door onervaren lezers mag worden opengeslagen.¹⁴³

Ook boeken waaruit een levensgevoel spreekt dat niet direct aansluit bij een katholieke mentaliteit, moeten voorzichtig worden benaderd. Weifelmoeidigen, zwakken, mensen zonder geestelijk evenwicht of zij die het leven niet ongeschokt kunnen verdragen, kunnen voor hun gemoedrust beter *Mijn dagboek* van Van Eeden, *Een zwerver van zee tot zee* van Matisse en de *Coplas* van Hendrik de Vries ongelezen laten: in het eerste wordt een transcendent godsgeloof bestreden, het tweede heeft een oosters religieuze toon en bij de *Coplas* dient de huisvader volgens Van Duinkerken rekening te houden met de extreme emoties die erin worden verwoord.¹⁴⁴ Ook een schijnbaar onschuldig boek als *Elias of het gevecht met de nachtegalen* van Gilliams kan voor de jeugd gevaarlijk zijn en wel vanwege de dreiging van een ziek gemoed in de mijmerende, Rilkeaanse bespiegelingen.¹⁴⁵ Voor literatuur uit het fin-de-siècle moet men

¹³⁴DT, 22 maart 1947.

¹³⁵DT, 24 januari 1935.

¹³⁶DT, 6 april 1938.

¹³⁷DT, 11 augustus 1951.

¹³⁸DT, 10 augustus 1937.

¹³⁹DT, 8 december 1937.

¹⁴⁰DT, 3 februari 1933.

¹⁴¹DT, 4 september 1948.

¹⁴²DT, 27 juli 1939.

¹⁴³DT, 6 augustus 1932. Het is niet duidelijk waarom Van Duinkerken tussen haakjes "strikt voor volwassenen" vermeldt bij *Kruisgang der jeugd*, geschreven door Jef Last in samenwerking met Harry Wilde; misschien vanwege de realistische schildering van de verloren idealen van een onevenwichtige jeugd? (DT, 7 december 1939).

¹⁴⁴DT, 23 september 1932 [F. van Eeden, *Mijn dagboek*]; vgl. DT, 8 november 1935 [Idem, *De nachtbruid*], voorbehouden doordat het schuldbesef verkeerd is verbeeld; DT, 27 juni 1933 [M. Matisse, *Een zwerver van zee tot zee*]; DT, 18 april 1935 [H. de Vries, *Coplas*].

oppassen vanwege de zogenaamde mentaliteit die omvat wordt door ‘spleen’; om hierdoor niet in verwarring te raken moet men de achtergrond ervan kennen. *Twee vrienden* van Vermeylen en *Wrakken* van De Bom zijn daarom niet geschikt voor ongeofende lezers.¹⁴⁶ Ook de romans van Couperus vallen hieronder, die door katholieken vaak als te wuft worden onthaald. *De boeken der kleine zielen* looft Van Duinkerken als een Haags verhaal zoals er sedertdien geen meer verschenen is, maar hij vertrouwt het niet graag toe aan onervaren lezers, omdat de zonde aan de verkeerde kant is gelegd, namelijk “bij degenen, die de zonden der anderen tot voorwendsel hunner eigen karakterloosheid maken”.¹⁴⁷ Tevens worden bepaalde lezers beschermd tegen kritische geluiden over het katholicisme: zo kan een katholiek zich niet verenigen met de vervaagde waarheden van het humanitaire denken in *Tat tvam asi* van Van Suchtelen, wat niet betekent dat Van Suchtelen een slecht mens is, integendeel!¹⁴⁸ De romans van Van Deyssel zijn weliswaar voor kinderen niet geschikt, maar, en dan vervolgt Van Duinkerken die Van Deyssel onlosmakelijk met diens vader Thijm verbonden ziet: slechts iemand die in de katholieke gemoedstraditie werd opgevoed kan zo over hartstocht schrijven. Want al wil hij de zondigheid van de zonde niet beseffen, de boosheid van de begeerte weet hij te doorzien!¹⁴⁹ Het werk van Coenen hangt tegen een voorbehoud aan door zijn wereld zonder God: hij schreef niet voor kinderen en zijn werk is gemakkelijk op morele gronden te veroordelen, zo geeft Van Duinkerken toe, terwijl hij Coenen door zijn ernstige en eerlijke schrijfstijl slechts kan bewonderen.¹⁵⁰

Zijn waarschuwingen voor boeken die hij desalniettemin positief beoordeelt, komen niet alleen voort uit de verwachting van de lezers van *De Tijd*, maar ook uit zijn eigen zoektocht naar de juiste verhouding tussen begrip voor twijfel en geloof in God. Dit blijkt vooral uit zijn oordeel over *Schuim en asch* van Slauerhoff, dat hij tot de C-klasse rekent maar tegelijk roemt als “een gebeurtenis van bijna onschatbaar artistiek belang”.¹⁵¹ Zo’n meesterwerk mag echter niet iedereen lezen: “Het is met driftige opzet gemaakt tot ‘een boek, dat je niet in ieders handen kunt geven’, omdat de auteur maling heeft aan de heele hartstochtelooze burgermaatschappij met al haar brave moraliteitjes.”¹⁵² Dat Van Duinkerken toch met Slauerhoffs houding instemt, is niet verrassend: zijn interpretatie van de verhalen laat zien hoe hij zich identificeert met het onhollandse gevecht tegen regelmaat en met de nooit berustende zoektocht naar de hoogste zin. Hij betreurt echter dat Slauerhoff niet die andere waarheid ontdekt, de harmonie “tusschen het menselijk bestaan en het kloppende hart van God”.¹⁵³ Hoe buitengewoon begaafd en talentvol Van Duinkerken na de oorlog de Vlamingen Marnix Gijsen en Hugo Claus ook vindt, toch toont hij zich tegenover beiden opval-

¹⁴⁵D T, 16 december 1936.

¹⁴⁶D T, 12 maart 1949; D T, 27 april 1939.

¹⁴⁷D T, 8 november 1935.

¹⁴⁸D T, 20 juni 1933.

¹⁴⁹D T, 15 september 1934 [L. van Deyssel].

¹⁵⁰D T, 4 december 1936 [F. Coenen, *Onpersoonlijke herinneringen*]; D T, 12 januari 1949 [B. de Goe-de, *Veertig jaar commentaar*].

¹⁵¹D T, 21 mei 1930.

¹⁵²Ibidem.

¹⁵³Ibidem.

lend argwanend. De nieuwe boeken van Gijsen “vervullen het gemoed met een moeilijk verteerbare wrok tegen de gemeenschap, inzonderheid tegen de katholieke geloofsgemeenschap”¹⁵⁴ en “de gedurfdheid van het onderwerp en de onverbloemdheid van de uitwerking” nopen tot ernstig voorbehoud van Claus’ *De Metsiers*.¹⁵⁵ Na de oorlog blijft Van Duinkerken dus de oplettende criticus die zijn lezers wil blijven beschermen tegen verkeerde invloeden.

De argumenten om niet iedereen boeken aan te bevelen die min of meer vanuit levensangst zijn geschreven, zijn allicht eenduidiger. Een enkele keer is het voorbehoud onduidelijk, zoals bij *Grafische voorstelling* van Blijstra. Misschien vanwege de moraal van de zakelijkheid, volgens welke handelingen goed of slecht zijn naarmate ze kunnen slagen?¹⁵⁶ Waarom tussen haakjes voorbehoud bij *Twee broeders* van Albers staat, wordt evenmin verklaard. Waarschijnlijk is het de uiteindelijke zelfmoord, die volgens Van Duinkerken niet op een psychologische logica berust, maar een zelfmoord-ex-machina is, waardoor het verhaal zijn eigenlijke hoogtepunt, zelfs zijn reden van bestaan misloopt. Het lijkt alsof hij had gewenst dat deze moord niet had plaatsgevonden, want de lezer kan volgens hem niet begrijpen dat het droombeeld van de hoofdpersoon niet toereikend was om te kiezen voor het leven.¹⁵⁷

Meestal valt echter de aanleiding van het voorbehoud direct of indirect uit berispingen te reconstrueren. Soms zijn bekrompen weergegeven erotische of huwelijks passages de boosdoeners. Zo kunnen de genoemde damesromans alle worden geschaard onder zijn typering van *Aleid* van Forest, “een onzedelijk wangedrocht van aan elkaar genaaide verminkten”.¹⁵⁸ Helman behoort tot dezelfde categorie. In zijn verhalen in *Het euvel Gods* is zijn nadrukkelijke voorliefde voor het morele grensgeval uit de hand gelopen. Van Duinkerken wijst deze bundel rigoureus af, ontraadt hem ten stelligste aan kinderen en stille vromen, omdat het idee van het kwaad indruist tegen de katholieke opvattingen en gewoonten. Men kan volgens hem tot op zekere hoogte meegaan met Helmans verzet tegen de morele vereenvoudiging van het leven, maar hij neemt de grenzen nauwelijks in acht en overschrijdt ze zelfs. Dat gaat te ver. Het is duidelijk dat Helman hier de werkelijkheid niet in het licht van de waarheid ziet, een plicht die een katholieke auteur dient te volgen, zoals Van Duinkerken elders bepleit.¹⁵⁹ Bovendien is Helmans argumentatie zeer oppervlakkig: “Doch de problematiek (berustend op een zeer eigenzinnige Bijbelverklaring) zoowel als de wijze van behandeling maken het strengste voorbehoud van dit werkje gewenscht en als een specifiek-katholieke verrijking onzer letteren kan het niet worden beschouwd. Eerder

¹⁵⁴DT, 20 oktober 1949 [Naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van Marnix Gijsen]. Over de rond de literatuurprijs van de provincie Antwerpen voor *Joachim van Babylon*, die op zedelijke gronden geweigerd werd door de Bestendige Deputatie van Antwerpen, laat Van Duinkerken zich neutraal uit. Hij wijt het geharrewar om deze prijs aan de onduidelijke procedure en hoopt dat het bedrag een passende bestemming ten dienste van de Vlaamse letteren vindt. DT, 6 december 1950 [‘Geen prijs voor Marnix Gijsen’].

¹⁵⁵DT, 31 maart 1951.

¹⁵⁶DT, 18 mei 1930.

¹⁵⁷DT, 8 oktober 1930.

¹⁵⁸DT, 19 maart 1930.

¹⁵⁹Zie hoofdstuk III, paragraaf 2.2, p. 146.

¹⁶⁰DT, 9 december 1932.

integendeel.”¹⁶⁰ *Het euvel Gods* is zelfs dusdanig beneden alle peil, dat deze verhalenbundel geruststelt: hieruit blijkt namelijk dat Helman zijn diepste natuur verloor-chent!¹⁶¹ *Orkaan bij nacht* laat geen verandering zien. Met heimwee naar het mooie Zuid-zuid-west moet Van Duinkerken constateren: “De mijmering, waarin Albert Helman zoo vaak een onmisbaar stijlmeesterschap aan den dag legde, is deze maal ontsierd door overbodige gewichtigdoenerij en door blauwkousachtige overschatting van de ‘innerlijke’ erotische ervaring.”¹⁶² Na een vernietigende recensie, zowel over de inhoud als over de stijl, luidt de slotzin: “En het is niet geschikt (als dit nog opgemerkt moet worden) voor minderjarigen!”¹⁶³ In een stapelrecensie wordt *Het vergeten gezicht* van Helman met *Sigarenfabriek José Alvarez* van Max Kijzer, *Sint Sebastiaan* van Vestdijk en *Het kind* en *Houtekiet* van Walschap vooral vanwege de gewaagde onderwerpen van tafel geveegd: “De literatuur zou niets gemist hebben, als geen van deze boeken ware geschreven.”¹⁶⁴ Naoorlogse katholieke auteurs die op de vingers worden getikt zijn William Man en Franquinet: *In de nacht roept God* is een vunzig werk door de laag bij de grondse zedenschetsen, waaruit zou moeten blijken hoe bedorven de wereld is.¹⁶⁵ Is het Mans bedoeling de katholieke levensleer hierbij braaf te laten afsteken, Franquinet levert in *Spiegelgruis* juist kritiek op hetatholicisme vanwege zijn zedelijke bekrompenheid. Franquinets gloeiend verzet, verwoord in onverbloemde erotische passages en in de kritiek op de kostschoolopvoeding en op de geestelijkheid, zal voor “ernstige en nadenkende lezers” hoopgevend zijn, maar voor de meesten is deze roman volgens Van Duinkerken een ergernis of een gevaar.¹⁶⁶ Hij kan dus niet volmondig voldoen aan het verzoek van uitgeverij Van Oorschot. Deze had hem gevraagd tegenwicht te bieden aan de afbrekende recensie over *Spiegelgruis* in *De Linie*, deels ten behoeve van de verkoopcijfers, deels ten behoeve van de naam van Franquinet: “De Katholieke boekhandel reageert, zoals ik je zaterdag reeds zeide, weer totaal averechts en de goede Franquinet wordt eenvoudig als een gore viezerik gekenschetst.”¹⁶⁷

Verder kan een ‘moderne roman’ bepaalde lezers kwaad doen door de erin verbeelde personages. Zo valt uit zijn oordeel over *Thiss* van Jaarsma af te leiden dat dit boek alleen voor volwassenen is bestemd door het verbeelde milieu van lamlendige kunstenaars, die allesbehalve als lamlendig worden weergegeven. Jaarsma suggereert dat verveelde kunstenaars die wachten op inspiratie boven burgers staan, terwijl ze niet meer dan eierzuchtige minderwaardigen zijn, “voor wie het grootboek of de tuinhark de uitkomst moest brengen, die zij volkomen vergeefs van de Muzen verwachtten”.¹⁶⁸ In *Het wonder der liefde* van C. en M. Scharren-Antink is het vooral de weergave van de moordenaar die zijn afschuw oproept: door hem te realistisch en hoogstaand af te schilderen strijdt dit boek tegen de waarheid en is het gevaarlijk.¹⁶⁹ Ook *Het jeugd-*

¹⁶¹Ibidem.

¹⁶²D T, 29 november 1934.

¹⁶³Ibidem.

¹⁶⁴D T, 10 december 1939.

¹⁶⁵D T, 9 juni 1951.

¹⁶⁶D T, 28 december 1949.

¹⁶⁷Brief van uitgeverij Van Oorschot aan Anton van Duinkerken, 12 december 1949 (LM, inv.nr. 345).

¹⁶⁸D T, 27 juni 1930.

¹⁶⁹D T, 23 september 1931.

avontuur van Leo Furkins van Berghen, de tweede Du Perron, verdient geen aanbeveling vanwege het karakter van de hoofdfiguur, een pestkop, een puber en een aandachtstrekker die geïnteresseerd is in het immorele, omdat hij de deugd belachelijk vindt. Het voorbehoud maakt Van Duinkerken niet omwille van het maatschappelijk fatsoen, maar het is een “zaak van openbare literaire eerlijkheid”.¹⁷⁰ Psychische storingen of complexe personages worden argwanend beschouwd, zo is in het vorige hoofdstuk regelmatig gebleken, en leiden dikwijls tot een waarschuwing. Omdat de talentvolle auteur Dekker in *Reflex* geestdriftig de “ontbinding van het psychisch organisme” beschrijft, heeft het boek iets ongezonds en wordt het voorbehouden. Dit geldt ook voor sommige romans van Vestdijk. Het Duitse katholieke dienstmeisje *Else Böhler* is bijvoorbeeld streng voorbehouden aan geïnteresseerde lezers, vermoedelijk vanwege “de psychiatrie des alledaagschen levens”, die te zeer verstoken is van het milde inzicht en de brede objectiviteit, eigenschappen waardoor bijvoorbeeld Van Schendels *Een Hollandsch drama* ontroert. Vestdijk heeft zich schijnbaar lang en aandachtig verdiept in de seksuele moraal van de Heilige Alfonsus de Liguori en Sigmund Freud om dit dienstmeisje te kunnen verbeelden, aldus Van Duinkerken.¹⁷¹ Waarom *Rum-eiland* voor onvolwassen lezers niet gezond is, wordt niet geheel duidelijk.¹⁷² Na de oorlog klinkt impliciete argwaan door tegenover *De redding van Fré Bolderhey*, dat vanwege de overgeprikkelde fantasie van Eddie Wesseling eerder voor zenuwdokters dan voor jonge mensen een geschikt boek is.¹⁷³

¹⁷⁰DT, 9 oktober 1936.

¹⁷¹DT, 8 november 1935.

¹⁷²DT, 2 maart 1941.

¹⁷³DT, 7 oktober 1948.

Conclusie: tussen ideaal en praktijk

Ten grondslag aan de literatuurbeschouwingen van Van Duinkerken in *De Tijd* ligt een door zijn geloof geïnspireerd, utopisch verlangen naar een paradijselijke orde dat voortkomt uit onvrede over de contemporaine cultuur. Met deze visie is hij een nazaat van een negentiende-eeuws katholicisme dat zich vanuit een godsdienstig idealisme argwanend opstelde tegenover de bewegingen van de cultuur. Niet alleen priesters, maar alle christenen kennen volgens Van Duinkerken deze spanning tussen hun godsdienstige overtuiging en de cultuur: "Het is een bakerpraatje, dat godsdienst in diepste wezen geen tegenstelling zou kennen tot beschaving. Zij verdraagt die uitsluitend onder voorwaarden. Doch dit zijn geen voorwaarden van onverbiddelijke dienstbaarheid. Zo eenvoudig is het oud conflict niet op te lossen."¹ Dit conflict moet de christen in de wereld zich noch ontveinzen noch moet hij het ontvluchten, maar doorworstelen: "Vrede zal hij hier nooit volledig bij vinden. Telkens roept hem een ontgoocheling, wanneer hij uit een droomvervulde duisternis verplaatst wordt in scherp werkelijkheidslicht. Het best is het, dunkt mij, met hem gesteld, wanneer de zon, die zijn ogen doet knippen, de zon der gerechtigheid is."²

De katholieke krant vormt als dagbladkroniek der beschaving bij uitstek het medium waarin het oud conflict tussen christendom en cultuur zich dagelijks afspeelt. In de literatuurkritiek van Van Duinkerken concentreert dit conflict zich in en rond het boek, dat hij als barometer van de beschaving beschouwt en in het bijzonder als barometer van de katholieke beschaving. Met zijn vurige pleidooien voor het lezen van vaderlandse klassieken zet hij zich af tegen de overheersende aandacht voor de actuele en de buitenlandse literatuur, met zijn pleidooien voor het lezen van goede boeken biedt hij tegenwicht tegen de gewoonten van slechte propaganda van katholieke zijde. 'Kent uw eigen letterkunde en u kent uw beschaving' is de achterliggende gedachte, waarmee hij aansluit bij het *Bildungs*ideaal uit de Verlichting, voortgezet in de negentiende eeuw door onder anderen Busken Huet en Alberdingk Thijm.

Zijn ideaal de cultuur te beschaven door de letterkunde, waaraan hij een opvoedende en verrijkende functie toekent, bepaalt de criteria van zijn literatuurkritiek. Deze criteria zijn geworteld en gevormd in zijn studietijd. Al vroeg leerde hij dat literatuur en leven twee zijden van dezelfde medaille vormen en dat uiteindelijk het leven belangrijker is. Zijn vader zei het al: lezen is goed, maar lezen is geen leven. Op het seminarie werd hem de ethische grondwet van alle kunst bijgebracht: de mens moet in

¹*Brabantse herinneringen*, p. 71.

²*Ibidem*. G. Harinck plaatst Van Duinkerken naast K.H. Miskotte en K. Schilder, die alledrie als christelijke apologeten leefden in een periode van toegenomen spanning tussen christendom en cultuur na de Eerste Wereldoorlog. Zie G. Harinck, 'Van Duinkerken, Miskotte en Schilder. Christelijke apologeten in een nieuwe eeuw', in: *Documentatieblad voor de Nederlandse kerkgeschiedenis na 1800*, 17(1994), nr. 40 (mei), p. 22-35, met name p. 30-35.

waarheid leven. Deze grondwet heeft Van Duinkerken nooit verraden en wat hij later aan de Leergangen te Tilburg leerde, sloot aan op de hieruit voortkomende personalistische en maatschappelijke leeswijze: literatuurgeschiedenis is een kennismaking met het lotsverloop van mensen, het vermogen tot ontroeren is geen voorrecht van buitengewone mensen, vormkracht is een maatschappelijk verschijnsel en stijl is altijd beïnvloed door plaats en tijd.³ Ook zijn opvatting over beeldspraak is al vroeg gevormd. Beeldspraak is altijd verbonden met de werkelijkheid en aangezien ze hierop een ongewone kijk vertegenwoordigt, dient ze met zorg te worden beoordeeld. Duistere taal en louter klank worden daarom afgewezen.⁴ Tevens is reeds op het seminarie de basis gelegd voor zijn literaire voorkeur voor de Franse letteren, voor de romantische negentiende eeuw van Potgieter, Busken Huet, Bosboom-Toussaint en Thijm, voor de mentaliteit van vóór de Tachtigers en niet voor de pruiktijd, voor heroïek en pathos boven middelmatigheid en dorre rationaliteit, voor negentiende-eeuwse principes en niet voor bijvoorbeeld de principes van *Criterium* die door Aafjes worden verdedigd.⁵

Vanuit deze achtergrond heeft hij zich ontwikkeld tot een criticus die zijn levensbeschouwelijke criteria invult met de ideologisch geladen begrippen algemene menselijkheid, mannelijkheid en vrouwelijkheid, gezond verstand en humor, waarvan de formele criteria, een ongeunstelde en natuurlijke stijl, in het verlengde liggen. In zijn betekenis van katholieke dogmatiek die deze begrippen kleurt, is hij beïnvloed door het christelijk humanisme van onder anderen Augustinus, Bernardus, Dante en Erasmus: een levenshouding die de nadruk legt op de mogelijkheden van de menselijke natuur, in tegenstelling tot visies die deze mogelijkheden ontkennen of onderschatten. Het christelijk humanisme is een werkelijk en volledig vervolmaken van de menselijkheid, een begrip "dat met de erkenning van de centrale plaats van de Mensgeworden Zoon in het geloofsleven van de christen ten nauwste samenhangt".⁶ In discussies over woorden als 'accent', 'vormkracht' en 'gekristalliseerde menselijkheid' is het dan ook zijn katholieke geloof waardoor deze begrippen bij Van Duinkerken een andere connotatie hebben dan bijvoorbeeld bij Marsman en Donker.⁷

'Gekristalliseerde menselijkheid' kan gelden als een samenvatting van zijn ideaal van de relatieve autonomie van literatuur.⁸ Noch een *l'art pour l'art*-theorie noch een mimetische opvatting wordt door hem gehuldigd, twee extremen waartussen hij zich,

³Hoofdstuk I, paragraaf 1, p. 28.

⁴Vgl. hoofdstuk IV, paragraaf 3, noot 775.

⁵Hoofdstuk IV, paragraaf 1.2.1, p. 207.

⁶A. van Duinkerken, *Mensen en meningen* (1951), p. 44-45. De menswording van het Woord is de kern van het Bernardijnse humanisme. Zie *Uren met St. Bernard* (z.j.), p. 20. In *Mensen en meningen* laat Van Duinkerken op verschillende manieren zien dat hij het christelijk humanisme als antwoord op allerlei totalitaire stromingen beschouwt. Vgl. G. Knuvelde, 'Anton van Duinkerken. Een handboek-achtig overzicht', in: *Roeping*, 29(1953), nr. 1, p. 39-44, met name p. 40; M.J.G. de Jong, 'Humanitas op Carnaval en aswoensdag', in: *Dietsche Warande en Belfort*, 108(1963), p. 37-39. Vgl. hoofdstuk I, paragraaf 2, noot 76.

⁷Hoofdstuk III, paragraaf 3, noot 323.

⁸"Alle ervaring, wil zij vruchtbaar wezen voor de kunst, moet zich zuiveren om een kristalkern." DT, 3 oktober 1941 ['Stijn Streuvels 70 jaar']. Zie DT, 3 april 1934 [P. Kemp, *Stabielen en Passanten*]; DT, 21 februari 1946 [A. van Schendel, *De Nederlanden*]. Vgl. hoofdstuk III, paragraaf 3, noot 323.

zoals meer critici tijdens het interbellum, beweegt.⁹ De wijze waarop hij heen en weer pendelt, wordt in belangrijke mate bepaald door zijn polemische oriëntatie. Tegenover Ter Braak benadrukt hij formele aspecten om overheersing van de 'vent' te bezweren.¹⁰ Tegenover Vlaamse clerici die Walschap verguizen, verdedigt hij eveneens de zelfstandigheid van het woord, maar vooral de relatieve vrijheid van de auteur.¹¹ Tegenover beiden verdedigt hij zijn betekenis van 'vent', gebaseerd op zijn katholieke geloof.

Niet alleen in zijn positie ten opzichte van andere critici, maar ook in zijn eigen literaire oordeel over bepaalde schrijvers, speelt zijn polemische denktrant een belangrijke rol. Sommige auteurs worden door hem overgewaardeerd vanuit de behoefte, zo lijkt het, troefkaarten in handen te hebben tegenover andere critici. Omdat auteurs als Defresne, Simons, Querido en Coolen en na de oorlog bijvoorbeeld Bomans, Clerx en Gans in exemplarische zin aan zijn levensbeschouwelijke criteria beantwoorden, benadrukt hij de levensbeschouwelijke aspecten in hun werk en maakt hij daaraan kritische kanttekeningen over formele eigenschappen ondergeschikt. Hierdoor laat hij dergelijke auteurs afsteken bij hen die volgens hem door andere critici ten onrechte worden overgewaardeerd, zoals Elsschot, Vestdijk en Du Perron en na de oorlog Blaman, Hermans en Van het Reve. Tegenover andere katholieke critici verdedigt hij auteurs als Walschap, Aafjes (met kanttekeningen vanwege zijn *Criterium*-achtergrond), Bomans, Van der Plas, Gabriël Smit en Ouwendijk, die de behoefte aan bevrijding uit het katholieke isolement verwoorden. Deze polemische inzet wordt onderstreept door de *mentions*, die hij meestal ter versterking van zijn oordeel vermeldt en als zodanig ook vaak als troefkaarten gebruikt: overeenkomsten tussen de pruijktijd en damesromans, tussen klassieke auteurs en Coolen en verschillen tussen de romantische negentiende-eeuw en *Forum* zeggen in dit opzicht genoeg.

In het algemeen gesproken sluit de kritische praktijk van literatuurcritici vrijwel nooit aan op hun expliciete uitingen over de functie en aard van literatuur.¹² Ook in de verhouding tussen het ideaal en de praktijk van Van Duinkerken kan dit worden geconstateerd: hoewel hij een eenheid tussen levensbeschouwelijke en formele aspecten voorstaat, beantwoordt zijn praktijk niet altijd aan zijn ideaal, aangezien de levensbeschouwelijke criteria overheersen. Dit is gedeeltelijk te wijten aan zijn polemische denktrant, die niet alleen zijn ideeën over literatuurkritiek medebepaalt, maar die ook tentoongespreid wordt in zijn eigen kritische praktijk. Enige spanning tussen het ideaal van de relatieve autonomie van literatuur en het praktische overwicht van levensbeschouwelijke criteria valt ook op te merken in zijn recensies over voorbehouden boeken. Deze recensies bevestigen wél zijn opvatting over relatieve autonomie voorzover ze niet alleen aandacht besteden aan levensbeschouwelijke, maar ook aan formele eigenschappen. Grotendeels zijn het zelfs positief beoordeelde boeken die hij niet voor iedereen geschikt acht. De levensbeschouwelijke aspecten geven echter altijd de doorslag. Een auteur is vrij te schrijven zoals hij wil, maar niet iedere lezer is kundig

⁹Oversteegen, *Vorm of vent*, p. 281-282.

¹⁰Zie hoofdstuk III, paragraaf 2.1; hoofdstuk IV, paragraaf 3, noot 756.

¹¹Zie hoofdstuk III, paragraaf 2.2; hoofdstuk IV, paragraaf 1.1.1, p. 185. Vgl. ook zijn uitspraken in de discussie over Helman en Aafjes in hoofdstuk III.

¹²Oversteegen, *Vorm of vent*, p. 482.

genoeg tegenover bepaalde ideeën een juiste houding aan te nemen en voor deze lezers gelden zijn waarschuwingen. Een aanval op de auteur als mens, zoals Van Duinkerken die aantreft bij bepaalde katholieke critici, valt hem daarbij niet te verwijten. Evenmin hebben deze recensies een zodanig afwijzende toon dat zij de lust tot lezen bederven. Afgezien van vernietigende oordelen over bijvoorbeeld sommige damesromans, relativeert hij immers het voorbehoud en toont hij zich eerder een pastorale gids in het rijk der gevaarlijke literatuur dan een eenduidig criticus die met een moraalboekje in zijn hand bepaalde boeken rigoureus afwijst. Vooral uit deze recensies blijkt dat zijn lotsbestemming inderdaad in de zelfzorg lag.¹³

Met name in deze besprekingen tekent zich Van Duinkerken's oriëntatie op de lezer af. Ze laten immers in het extreme zijn gewoonte zien als een docerend criticus op te treden die zich richt tot het lezerspubliek van *De Tijd*. In dit publiek brengt hij dikwijls onderscheidingen aan, die in de besprekingen van voorbehouden boeken leiden tot het hanteren van een dubbele moraal: wat hij voor de ene lezer gevaarlijk acht, is voor de andere een verrijking. Hij richt zich hiermee tot een schimmig publiek, dat bijvoorbeeld uit nadenkende en ervaren versus oppervlakkige en onervaren lezers bestaat, een vager publiek dan bijvoorbeeld het onderscheid tussen katholieke en niet-katholieke, mannelijke en vrouwelijke lezers. Het voorbehoud houdt daardoor vaak niets meer in dan een waarschuwing: opgelet, dit boek kan voor sommigen van u gevaarlijk zijn. Dat hij met deze waarschuwing vooral tegemoet komt aan verwachtingen van de lezers van *De Tijd* wordt bevestigd door het weglaten van de voorbehouden in gebundelde kritieken.

Achter de notie dat literatuur zowel gevaarlijk als verrijkend kan zijn schuilt de opvatting dat literatuur een middel tot persoonlijke ontwikkeling is. Literatuur doet een beroep op het ethos van de auteur en van de lezer en heeft daarom ook een didactische taak. Met deze aandacht voor de morele waarde van literatuur plaatst Van Duinkerken zich niet alleen in de katholieke traditie, maar in een traditie die men zo oud acht als Plato en waarvan de katholieke traditie een onderdeel is. Plato heeft het debat geopend over literatuur en ethiek, dat als een rode draad door de westerse geschiedenis loopt en na een periode van afwezigheid tegenwoordig weer in verschillende kringen wordt gevoerd.¹⁴ De bezorgdheid die ook Van Duinkerken toont voor de bijdrage van literatuur aan het menselijk welzijn, hoort klaarblijkelijk thuis in een eeuwige discussie over de waarde van literatuur. De manier waarop hij hieraan con-

¹³Zie hoofdstuk 1, paragraaf 1, p. 23.

¹⁴Zie hiervoor bijvoorbeeld T. Jansen, F. Ruiter en J. Hakemulder (red.), *De lezer als burger. Over literatuur en ethiek*, Kampen 1994. Vooral vanuit Amerika is deze discussie weer opgelaaid, waarin *Love's knowledge. Essays on philosophy and literature* (1990) van M. Nussbaum een belangrijke rol speelt. Voor kritiek hierop, zie onder andere R. Posner, 'Against ethical criticism', in: *Philosophy and Literature*, 21(1997), p. 1-27; M. Februari, 'Een onmogelijk gesprek. Met Redbad Fokkema', in: A. Klukhuhn, T. Jaeger (red.), *Denkende schrijvers over filosofie en literatuur* (Utrecht 1997), p. 147-161. Zie ook L. Korthals Altes, 'Literatuurbenaderingen en de kwestie van de ethiek', in: *Tijdschrift voor Literatuurwetenschap*, 2(1997), nr. 3 (september), p. 187-204. Zij zoekt naar een literatuurbenadering vanuit ethisch perspectief, die niet vooropgestelde morele waarden bevestigt, maar de complexiteit van taal en werkelijkheid intact laat. Na een bespreking van Greimas' narratieve semiotiek, Millers opvatting over deconstructie en de ethische literatuurbenadering van Martha Nussbaum en Wayne Booth, doet ze een voorstel voor een ethische literatuurkritiek en past ze deze concreet toe op *Le Roi des aulnes* van Michel Tournier.

creet gestalte geeft, wordt weliswaar bepaald door de maatschappelijke en godsdienstige omgeving van zijn tijd en door zijn persoonlijke achtergrond, maar de kwestie zelf is zo oud als de literatuur met haar wezenlijk ambivalente karakter, dat zich beweegt tussen een sociale en een esoterische, een maatschappelijke en een onmaatschappelijke zijde. De laatste wordt meestal sterker beklemtoond in poëzie dan in proza, aldus Oversteegen.¹⁵ Dit kan mede de omstandigheid verklaren dat voorbehouden vaker proza dan poëzie betreffen, zoals het geval is bij Van Duinkerken. Zijn opvatting over poëzie is esoterischer, minder maatschappelijk en sociaal dan die over proza, hetgeen tot uiting komt in zijn begrip 'ascese'.¹⁶

Ofschoon ook in zijn kritieken van voorbehouden boeken levensbeschouwelijke criteria de overhand hebben en hij hier soms venijnig uit de hoek kan komen, zijn deze recensies toch niet geschreven op een toon die het voorbehoud verabsoluteert. Van Duinkerken wendt zich duidelijk tot de lezer van *De Tijd*, die hij de weg wijst tussen gevaar en geluk van literatuur, een praktijk die door hem als zodanig nooit is afgewezen. Tot op zekere hoogte beantwoordt hij ook aan zijn eigen ideaal van de criticus als vaandeldrager van de auteur, namelijk daar waar hij zich een kameleontisch criticus toont: in de relatief kleine groep recensies die niet als polemisch, maar als descriptief en bijna cerebraal gekarakteriseerd kunnen worden. Hierin beoordeelt hij vormbewuste en eerder beschouwende dan vitalistische auteurs (bijvoorbeeld C.C.S. Crone, A. Roland Holst en de dichters Binnendijk, Eekhout, De Bourbon), die hij minder sterk vanuit levensbeschouwelijke criteria benadert dan auteurs die zich in hun werk vitalistischer uitlaten.

Het vaandel van de auteur kan echter het vaandel van de criticus blijken te zijn. Vooral de polemische, levensbeschouwelijk georiënteerde recensies roepen de vraag op of, zoals Debrot hem verwijt, hij niet aan de dichter eenvoudige schema's oplegt in plaats van rekening te houden met de dynamische kunstenaar.¹⁷ En bespreekt ook hij door zijn persoonlijke voorkeur niet auteurs die buiten zijn grenzen vallen, een werkwijze waarvan hij onder anderen Greshoff beticht?¹⁸ Wie of wat bepaalt echter deze grenzen? Als Greshoff minder geschikt wordt geacht Vlamingen te beoordelen, is Van Duinkerken minder geschikt ironische auteurs en dichters die experimenteren met ongewone metaforen te bespreken. De levensbeschouwelijke en formele criteria met hun ideologisch beladen inhoud worden immers, al dan niet vanuit polemische overwegingen, consequent toegepast, ook op literatuur die bewust ingaat tegen deze criteria en daardoor negatief wordt besproken, bijvoorbeeld proza van Elsschot en Hermans en poëzie van Aafjes en Achterberg. Daartegenover dreigt hij zich literatuur toe te eigenen die wel aan deze criteria beantwoordt door niet-katholieke schrijvers katholiek te noemen, zij het in de brede betekenis die Van Duinkerken aan de *sensus catholicus* toekent.¹⁹ Dat hij zich bewust is van het gevaar van onverantwoorde vereenzelviging, blijkt al uit een waarschuwende brief aan Coster die hij waarschijnlijk in 1928 schreef: "Er zijn in het werk van Slauerhoff, Houwink en Donker elementen, waarop

¹⁵Oversteegen, *Vorm of vent*, p. 281-282.

¹⁶Zie hoofdstuk IV, paragraaf 3, p. 259.

¹⁷Hoofdstuk IV, paragraaf 1.1.1, p. 174.

¹⁸Hoofdstuk III, paragraaf 2.1, p. 123.

¹⁹Zie onder andere hoofdstuk IV, paragraaf 1.1.1, p. 184-185.

ik van nature afstuit, zij gaven mij de onrechtvaardigheid in, waarmee ik, door hen te verstoten, mij trachtte vast te klampen aan wat mij het hoogste des levens lijkt, indien het in zijn volle omvang kan worden bereikt. Mij heeft dit niet gebaat. Krities en literair was het een grove vergissing, een flater.”²⁰

Van Duinkerken beantwoordt wel aan zijn ideaal voorzover zijn literatuurkritiek bestaat uit een combinatie van peillood en kompas, van subjectieve smaak en objectieve feiten, van intuïtie en kennis, van aandacht voor historische en actuele auteurs. In zijn recensies over voorbehouden boeken gebruikt hij immers het peillood en het kompas en zijn geslaagde recensies worden gekenmerkt door een combinatie van enthousiasme en kennis, bewondering of aanvaarding en andere kritische vermogens. Hier getuigt hij van ‘verantwoorde smaak’, een begrip waarmee hij het synthetische karakter van zijn ideale literatuurkritiek aangeeft, zoals ‘gekrystalliseerde menselijkheid’ de synthese van zijn ideale literatuur en christelijk humanisme de synthese van zijn ideale levenshouding verwoorden.²¹

Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat Van Duinkerken literatuurkritiek meer overeenkomsten met die van hedendaagse ketteren en katholieken vertoont dan hij waarschijnlijk zelf heeft vermoed. Door de voorbehouden volgt hij, zij het op een eigen wijze, een typische gewoonte van de katholieke literatuurkritiek, en door het overwicht van levensbeschouwelijke criteria kan zijn kritiek evenals die van bijvoorbeeld Ter Braak personalistisch worden genoemd. Het verschil tussen de laatste en Van Duinkerken bestaat uit de betekenis die zij aan de persoonlijkheid toekennen: een ongebonden vent tegenover een katholieke. Zij behoren dan ook beiden tot de levensbeschouwelijke, subjectivistische critici, die ervan uitgaan dat de schrijver zich in zijn werk onomwonden over het bestaan uitspreekt, en ze richten zich op de intentie van de auteur.²² Onder de levensbeschouwelijke critici bevinden zich critici die verschillende aspecten benadrukken, bijvoorbeeld Coster (het algemeen-menselijke), Marsman (de intensiteit), Ter Braak (de ideologische bijzonderheid) en religieus en politiek geëngageerden (de ideologische bruikbaarheid). Deze laatste critici vormen “een groep waarbij menging met andere normen overigens veel voorkomt”, zo voegt Oversteegen hieraan toe.²³ Genoemde normen zijn inderdaad alle te herkennen bij de religieus geëngageerde Van Duinkerken. Bovendien hield hij soms voorzichtig over naar de ‘autonomisten’, in recensies over vormgerichte schrijvers en daar waar hij benadrukt dat literatuur geen directe, maar een ‘getransformeerde’ uitspraak over het bestaan is.

In zijn katholieke ideaal wordt de gehele werkelijkheid met haar innerlijke tegenstellingen omvat. Het is een poging tot synthese, waarmee christenen het conflict tus-

²⁰Brief van Anton van Duinkerken aan Dirk Coster, ongedateerd (LM, Aoo455B). Dat deze brief waarschijnlijk in 1928 is geschreven, valt af te leiden uit de spelling, uit de verwijzing naar het artikel in *Roeping* over Costers *Verzameld proza II* en uit de aanspreekvorm U.

²¹Hij is rooms genoeg om in roomse kringen zijn stoutigheden te doen vergeven en humanist genoeg om in andersdenkende kringen zijn rooms-zijn te doen accepteren, aldus Gabriël Smit, die Van Duinkerken met de christen-humanist Erasmus vergelijkt. G. Smit, ‘Anton van Duinkerken 50 jaar, proeve van portret en situatie’, in: *Roeping*, 29(1953), nr. 1, p. 1-20, p. 7. Vgl. B. Kemp, ‘Van Duinkerken of de synthese’, in: *Dietsche Warande en Belfort*, 108(1963), p. 40-45.

²²Oversteegen, *Vorm of vent*, p. 481-484.

²³Ibidem, p. 483.

sen christendom en cultuur proberen op te heffen.²⁴ Bij Van Duinkerken speelt dit conflict zich in het bijzonder af tussen christendom en literatuur, begonnen op het seminarie waar hij door Racine werd binnengesleept in een tweede heelal dat hem gevaarlijk deed afdrijven van de werkelijkheid om hem heen. De climax waren de schrijfverboden, die noch tot een vaarwel aan het geloof noch tot een vaarwel aan de literatuur geleid hebben. De verhouding tussen het katholieke leven enerzijds en de literatuur anderzijds is echter altijd een gespannen doch spannende verhouding gebleven. In haar beste vorm is literatuur voor Van Duinkerken de zon der gerechtigheid, de tweede werkelijkheid die niet wegvoert van de eerste, maar deze juist verlicht.²⁵ Beide werkelijkheden zijn onafscheidelijk en daarom is zijn literatuuropvatting zijn levensopvatting.

²⁴Over de katholieke betekenis van synthese, zie bijvoorbeeld H. Bornewasser, *In de geest van Thijm*, Baarn 1985; A.G.M. van Melsen, 'Het neo-thomisme, herleving van een schijndode of schijnherleving van een dode?', in: Alfrink, *De identiteit van katholieke wetenschapsmensen*, p. 93-113.

²⁵Vgl. het luisteren naar het voorlezen van *De Zonnekroon* van Marie Koenen, hoofdstuk 1, paragraaf 1, p. 23-24.

BIJLAGE I

Bibliografie van de bijdragen van Anton van Duinkerken aan De Tijd

Deze bibliografie beoogt alle artikelen in *De Tijd* te beschrijven waarvan het mogelijk is geweest vast te stellen dat ze door W.J.M.A. Asselbergs – meestal onder het pseudoniem Anton van Duinkerken – zijn geschreven. Dit betekent dat niet alleen zijn letterkundige artikelen zijn opgenomen, maar ook bijvoorbeeld cultuurhistorische en godsdienstige bijdragen en reisverslagen.

Uitgangspunt voor het samenstellen van deze bibliografie was het systematisch doornemen van *De Tijd* voor de jaren waarin Asselbergs/Van Duinkerken bij deze krant werkzaam was: 1927–1952. Daartoe is gebruik gemaakt van het exemplaar in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, dat op microfilm beschikbaar is in de Universiteitsbibliotheek te Nijmegen.¹ De lijst is aangevuld met ongesignde artikelen op basis van bibliografische gegevens van Bernard Asselbergs, de jongste zoon van Asselbergs, en op basis van materiaal uit het Asselbergsarchief in het Letterkundig Museum te Den Haag. Voorts zijn enkele recensies aan Van Duinkerken toegekend via werk van anderen.² Tijdens de Duitse bezetting kreeg *De Tijd* twee maanden een verschijningsverbod opgelegd, waardoor de krant van 11 mei tot en met 26 juni 1941 niet werd gedrukt. In deze periode konden de artikelen van Van Duinkerken wel in *De Nieuwe Dag*, het Amsterdamse kopblad van *De Tijd*, verschijnen.³

De Tijd kende waarschijnlijk reeds vóór de Tweede Wereldoorlog verschillende edities, zoals een post-editie, een Zuid-editie en een editie Amsterdam.⁴ Wellicht is op de geraadpleegde microfilm de post-editie afgedrukt, hetgeen kan verklaren dat er soms één dag verschil is tussen de datum in deze bibliografie en de datum die Van Duinkerken in zijn gebundelde kritieken vermeldt.

De bibliografie is chronologisch geordend. Allereerst wordt de datum van verschijning genoemd, waaraan de dag van de week of *De Tijd op Zondag* wordt toegevoegd.⁵ Na de datum wordt voor de periode december 1929 tot juni 1942 vermeld of

¹In de Universiteitsbibliotheek te Nijmegen zijn de leggers van een ander exemplaar ter complettering van de bibliografie ingezien.

²Vgl. 'Verantwoording van de methode', p.

³De betreffende maanden van *De Nieuwe Dag* werden ingezien in het Gemeentearchief van Amsterdam.

⁴O.S. Lankhorst en C.Th.H. Reul, *Bibliografie van Katholieke Nederlandse Periodieken (BKNP)*.

O.S. Lankhorst (eindred.), Deel I, Dag- en weekbladpers (Nijmegen 1999), p. 285.

⁵Volgens de *BKNP* is *De Tijd op Zondag* ontstaan in 1931, als voortzetting van 'De Tijd gewijd aan het katholieke beschavingsleven'. Ik heb er echter voor gekozen reeds vanaf het begin van deze bibliografie (1927) te spreken van *De Tijd op Zondag*. De eerste aflevering van deze zaterdagbijlage

het artikel in het ochtend- of avondblad is verschenen. Daarna kwam de ochtendeditie in verband met de heersende papierschaarste te vervallen en na de Tweede Wereldoorlog keerde zij niet meer terug.⁶ Als er sprake is van een rubriek, wordt onder de datum de rubriekstitel vermeld. Na een dubbele punt volgt de titel van het artikel. Minieme wijzigingen in de rubriekstitel zijn verwaarloosd, bijvoorbeeld Het boek van de week heet in 1932 even Boek van de week en de rubriek Over nieuwe poëzie wordt soms vervangen door Nieuwe poëzie. Daarna volgt de bibliografische beschrijving van het besproken boek. Soms zijn de boeken in de krant bij de recensie vermeld, maar dit gebeurt niet volledig en is dikwijls onbetrouwbaar. Daarom is de beschrijving door mij gecompleteerd: gegevens over titels, uitgeverijen, plaatsnamen, jaartallen, oorspronkelijke uitgaven zijn door mij gecontroleerd en toegevoegd. Van auteursnamen is alleen de eerste initiaal opgenomen, tenzij de auteur onder een naam met meer voorletters publiceerde. Alle artikelen zijn ondertekend met Anton van Duinkerken of A.v.D., tenzij anders vermeld. Als het artikel door Van Duinkerken in een later stadium is gebundeld, wordt de betreffende bundel genoemd. Correspondeert de datum niet met de datum die Van Duinkerken als bronvermelding noemt, dan wordt dit gesignaleerd. Wie wil weten of een publicatie van Van Duinkerken artikelen uit *De Tijd* bevat, kan dit aan het slot van deze bibliografie achterhalen, waar de bundels nogmaals worden genoemd.

Tot slot volgen hier verklaringen van enkele tekens:

[ka] = knipselarchief. Het ongesigneerde artikel is aan Van Duinkerken toegeschreven, omdat het zich bevindt in het knipselarchief in het Letterkundig Museum te Den Haag, bestaande uit 29 laden met alfabetisch geordende enveloppen met knipsels over auteurs.

* = toelichting bij het artikel als het geen directe bespreking van een publicatie betreft.

begint namelijk met een introductie onder het kopje *De Tijd op Zondag*, die eindigt met de woorden: "In deze stemming mogen onze lezers het nieuwe weekblad opnemen – *De Tijd op Zondag*" (DT, 9 januari 1926).

⁶BKNP, deel I, p. 285.

1927

17 augustus 1927. **De Tijd op Zondag.**
 Vlaamsche letteren : De Vlaamse jongeren
 van gisteren en heden.

Over: A. van Cauwelaert, *De Vlaamsche
 jongeren van gisteren en heden, 1910-1927.*
 Leeslust, Antwerpen/Lecturis, Eindhoven
 1927.

3 september 1927. **De Tijd op Zondag.**
 Fransche letteren : Salavins dagboek.
 Over: G. Duhamel, *Journal de Salavin.*
 Mercure de France, Paris 1927.
 [Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 138-141].

17 september 1927. **De Tijd op Zondag.**
 Fransche letteren : De wijsheid van Ernest
 Hello.
 Over: St. Fumet, *La philosophie d'Ernest
 Hello.* Plon, Paris 1927.

22 oktober 1927. **De Tijd op Zondag.**
 Fransche letteren : Rondom Tribulat
 Bonhommet.
 Over: Comte de Villiers de l'Isle-Adam,
Tribulat Bonhommet. G. Crès, Paris z.j. [eerste
 druk: 1887].

12 november 1927. **De Tijd op Zondag.**
 Fransche letteren : De levensroman van
 Da Vinci.
 Over: D. de Merejkowsky, *Le roman de
 Léonard de Vinci.* Vertaald uit het Russisch
 door D. de Gramont. Nelson, Paris 1927
 [eerste druk: 1901].

19 november 1927. **De Tijd op Zondag.**
 Fransche letteren : De vrienden van
 Flaubert.
 Over: A. Albalat, *Gustave Flaubert et ses amis.*
 Avec des lettres inédites. Plon, Paris [1927].

26 november 1927. **De Tijd op Zondag.**
 Fransche letteren : De meesters van Maurice
 Barrès.
 Over: M. Barrès, *Les maîtres (oeuvre
 posthume).* Plon, Paris 1927.
 [Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 124-128].

10 december 1927. **De Tijd op Zondag.**
 Fransche letteren : Duhamel in Rusland.
 Over: G. Duhamel, *Le voyage de Moscou.*
 Mercure de France, Paris 1927.
 [Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 141-145].

17 december 1927. **De Tijd op Zondag.**
 Fransche letteren : Vaderlandloozen.
 Over: J. en J. Tharaud, *Petite histoire des juifs.*
 Plon, Paris 1927.

1928

7 januari 1928. **De Tijd op Zondag.**
 Fransche letteren: Katholicisme en kritiek.
 Over: J. Calvet, *D'une critique catholique.*
 Spes, Paris 1927.
 [Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 11-16].

28 januari 1928. **De Tijd op Zondag.**
 Fransche letteren : Romankunst en
 zakelijkheid.
 Over: J. Kessel, *Les captifs.* Gallimard,
 Paris 1926.
 [Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 163-169].

11 februari 1928. **De Tijd op Zondag.**
 Fransche letteren : Het eeuwfeest van Jules
 Verne, 1828 - 8 febr. - 1928.
 [Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 108-113].

18 februari 1928. **De Tijd op Zondag.**
 Fransche letteren : Versnelde klassieken.
 Over: J. Cocteau, *Oedipe roi. Romeo et
 Juliette.* Plon, Paris 1928.

25 februari 1928. **De Tijd op Zondag; 3
 maart 1928. De Tijd op Zondag.**
 Nederlandsche letteren : Doctor Mollers
 leerboek.
 Over: H.W.E. Moller, *Beknopte geschiedenis
 der Nederlandsche letterkunde.* Nederlandsch
 Boekhuis, Tilburg 1927.

17 maart 1928. **De Tijd op Zondag.**
 Fransche letteren : Zestig graden
 noorderbreedte.
 Over: M. Bedel, *Jérôme, 60 latitude nord.*
 Gallimard, Paris 1927.
 [Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 150-152].

31 maart 1928. De Tijd op Zondag.

Fransche letteren : Een zwerver in de mist.
Over: M. le Franc, *Grand Louis l'Innocent*.
Rieder, Paris 1927.

21 april 1928. De Tijd op Zondag.

Fransche letteren : Maurice Barrès intime.
Over: J. et J. Tharaud, *Mes années chez Barrès*. Plon, Paris 1928.
[Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 120-124].

28 april 1928. De Tijd op Zondag.

Fransche letteren : Mirabeau.
Over: H. de Jouvenel, *La vie orageuse de Mirabeau*. Plon, Paris 1928.
[Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 100-104].

5 mei 1928. De Tijd op Zondag.

Fransche letteren : Mauriac in Holland.
* Verslag van een bezoek van François Mauriac aan Holland.
Vraaggesprek.

* Vraaggesprek met François Mauriac.

19 mei 1928. De Tijd op Zondag.

Fransche letteren : François Mauriacs werken.
Over: verschillende werken van François Mauriac.

[Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 158-162].

N.B. Reactie van fr. Climacus Bayer OFM in *De Tijd op Zondag*, 11 augustus 1928.

18 augustus 1928. De Tijd op Zondag.

Fransche letteren : Mauriac en de moraal.
N.B. Reactie van fr. Climacus Bayer OFM in *De Tijd op Zondag*, 1 september 1928.

2 juni 1928. De Tijd op Zondag.

Fransche letteren : Ballingsbrieven.
Over: L. Daudet, *La ronde de nuit*; idem, *Les horreurs de guerre*. B. Grasset, Paris 1928.
[Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 129-137].

9 juni 1928. De Tijd op Zondag.

Fransche letteren : Paul Géraudy.
Over: P. Géraudy, *Théâtre I. Les noces d'argent*; *Les grands garçons*. Stock, Paris 1928 [eerste druk: resp. 1917, 1922].

16 juni 1928. De Tijd op Zondag.

Nederlandsche letteren : De aap van Helman schreit.
Over: A. Helman, *Mijn aap schreit. Een korte roman*. De Gemeenschap, Utrecht 1928.

23 juni 1928. De Tijd op Zondag.

Fransche letteren : Een requisitoir.
Over: J. Wilbois, *L'homme qui ressuscite d'entre les vivants*. Spes, Paris 1928.
[Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 73-77].

7 juli 1928. De Tijd op Zondag.

Fransche letteren : La Fayette.
Over: J. Delteil, *La Fayette*. B. Grasset, Paris 1928.
[Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 105-107].

14 juli 1928. De Tijd op Zondag.

Over denkers en schrijvers.
Over: G. Brom, *Hollandse schilders en schrijvers in de vorige eeuw*. W.L. en J. Brusse, Rotterdam 1927.

21 juli 1928. De Tijd op Zondag.

Fransche letteren : De stormnacht.
Over: G. Duhamel, *La nuit d'orage*. Mercure de France, Paris 1928.
[Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 145-149].

28 juli 1928. De Tijd op Zondag.

Fransche letteren : Een schooluitgave.
Over: Ch. Vildrac, *L'île rose. Roman pour les enfants*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1928.

4 augustus 1928. De Tijd op Zondag.

Nederlandsche letteren : Het mes.
Over: E. Michel, 't Mes. 'Oisterwijk', Oisterwijk 1928.

11 augustus 1928. De Tijd op Zondag.

Over denkers en schrijvers : Een jodenspiegel.
Over: S. van Praag, *In eigen en vreemde spiegel. Uit de letterkunde van en over de joden*. M. Herzberger, Amsterdam 1928.

28 augustus 1928. De Tijd op Zondag.
Russische letteren : Leo Tolstoj (1828 –
28 augustus – 1928).

1 september 1928. De Tijd op Zondag.
Tooneel : Godsdienst en dramatiek.
Over: G. Cohen, *Le théâtre en France au
moyen âge. Le théâtre religieux*. Rieder,
Paris 1928.
[Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 61–64].

13 oktober 1928. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : Edgard Lemaire-
Dens.
Over: E. Lemaire-Dens, *Rahij's gebeden en
gezangen. Eerste woordsymphonie*. P.N. van
Kampen, Amsterdam 1928.

20 oktober 1928. De Tijd op Zondag.
Fransche letteren : Persoonlijke
herinneringen.
Over: P. Faure, *Vingt ans d'intimité avec
Edmond Rostand*. Plon, Paris 1928.

10 november 1928. De Tijd op Zondag.
Over denkers en schrijvers : Het eeuwfeest
van Ernest Hello, 1828 – 4 november – 1928.
[Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 114–119].

17 november 1928. De Tijd op Zondag.
Fransche letteren : Een vijftigjarige.
Over: werk van C.F. Ramuz.
[Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 153–157].

24 november 1928. De Tijd op Zondag.
Fransche letteren : Nieuwe ballingsbrieven.
Over: L. Daudet, *Melancholia*; idem, *Les
pèlerins d'Emmaus*. B. Grasset, Paris 1928.
[Opgenomen in: *Roofbouw*, p. 129–137].

1 december 1928. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : De katholieke
jongeren.
Over: W. Nieuwenhuis, *De R.K. jongeren in
Noord-Nederland*. Paul Brand, Hilversum
1929.

8 december 1928. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : Het al te opgelost
probleem.

* Verslag naar aanleiding van het lezen van
vijftig kinderboeken.

22 december 1928. De Tijd op Zondag.
Duitsche letteren : Walther von der
Vogelweide (1228 – 1928).
Over: W. Wilmanns, *Walther von der
Vogelweide*. Germanistische Handbibliothek,
Halle a.d. S. 1912.

1929

5 januari 1929. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : Erich Wichman.
In memoriam.
[Opgenomen in: *Achter de vuurlijn*, p. 205–
208].

2 februari 1929. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : Geslaagde
vogelvlucht.
Over: W.L.M.E. van Leeuwen, *Korte schets
van de ontwikkeling der Nederlandsche
letterkunde*. J.B. Wolters, Groningen 1928.

16 februari 1929. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : Over den almanak.
Over: *Letterkundige almanak 'Erts 1929'*.
A.J.G. Strengholt, Amsterdam 1929.

2 maart 1929. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : Theun de Vries.
Over: Th. de Vries, *De vervreemding*.
De Waalburgh, Blaricum 1928.

9 maart 1929. De Tijd op Zondag.
Fransche letteren : Comtesse de Noailles.
Over: Comtesse de Noailles, *L'honneur de
souffrir*. B. Grasset, Paris 1927.

23 maart 1929. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : Marsmans
methode.
Over: H. Marsman, *De lamp van Diogenes*.
De Gemeenschap, Utrecht 1928.
[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel
II, p. 243–248; *Gorter, Marsman, Ter Braak*,
p. 71–76].

30 maart 1929. De Tijd op Zondag.
Katholieke tijdgenooten. Pieter van der Meer de Walcheren. Ten afscheid.

11 mei 1929. De Tijd op Zondag.
Fransche letteren : De nieuwste Montherlant.

Over: H. de Montherlant, *La petite infante de Castille*. Historiette. B. Grasset, Paris 1929.

Zaterdag 25 mei 1929. Ochtendblad.
Scandinavië. Volksfeest te Hammerfest.

8 juni 1929. De Tijd op Zondag.
Reizen en trekken.

15 juni 1929. De Tijd op Zondag.
Reizen en trekken.

3 augustus 1929. De Tijd op Zondag.
Uit het buitenland.

31 augustus 1929. De Tijd op Zondag.
Reizen en trekken.

7 september 1929. De Tijd op Zondag.
Uit het buitenland.

28 september 1929. De Tijd op Zondag.
Reizen en trekken.

* Vanaf 8 juni 1929: brieven uit Hammerfest.
Gedateerd: 29 mei, 4, 12, 18, 20 en 26 juni 1929.

1 juni 1929. De Tijd op Zondag.
Fransche letteren : Victor Hugo.
Over: R. Escholier, *La vie glorieuse de Victor Hugo*. Plon, Paris 1929.

29 juni 1929. De Tijd op Zondag.
Fransche letteren : Gérard de Nerval.
Over: R. Bizet, *La double vie de Gérard de Nerval*. Plon, Paris 1928; H. Clouard, *Oeuvres choisies de Gérard de Nerval*. Garnier, Paris 1924.

13 juli 1929. De Tijd op Zondag.
Fransche letteren : Jean Giono.
Over: J. Giono, *Colline*. B. Grasset, Paris 1929.

12 oktober 1929. De Tijd op Zondag.
Fransche letteren : De nieuwste roman van Cocteau.
Over: J. Cocteau, *Les enfants terribles*. B. Grasset, Paris 1929.

19 oktober 1929. De Tijd op Zondag.
Fransche letteren : Drie vertellingen van Mauriac.
Over: F. Mauriac, *Trois récits*. B. Grasset, Paris 1929.

2 november 1929. De Tijd op Zondag.
Engelsche letteren : Rudyard Kipling in Frankrijk.
Over: M. Brion, *Rudyard Kipling*. Nouvelle Revue Critique, Paris 1929.

16 november 1929. De Tijd op Zondag;
23 november 1929. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : Petrus de Genestet. 1829 – 21 november – 1929.
[Opgenomen in: *Achter de vuurlijn*, p. 151-158].

Woensdag 11 december 1929. Avondblad.
Het boek van de week : Het epos van de gloeilamp.
Over: A. Coolen, *Het donkere licht*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1929.

Donderdag 19 december 1929. Avondblad.
Het boek van de week : Maria-legenden.
Over: J. Walch, *Maria-legenden*. R.J. Goddard, 's-Gravenhage 1929.

Vrijdag 27 december 1929. Avondblad.
Het boek van de week : Vondels mannenjaren (1627 – 1640).
Over: *De werken van Vondel*. Deel III. Maatschappij tot verspeiding van goede en goedkope lectuur, Amsterdam 1929.

Zaterdag 28 december 1929. Avondblad.
Van week tot week : Het heilig fabrieksmeisje.
Over: mgr. A.P. Laveille, *Margaretha Sinclair*. Vertaald door E.D.M. van Voorst tot Voorst s.j. Malmberg, 's-Hertogenbosch 1929. Vertaling van: *Marguerite Sinclair (1900-1923). Une 'petite fleur ecossaise' emule de sainte Therese de Lisieux*, 1928.
Door: W.A.

Zondag 29 december 1929. Ochtendblad.
De katholieke letterkunde in 1929. Balans en begroting.
N.B. Reactie van J.N. in de rubriek Kunst en letteren op dinsdag 31 december 1929, avondblad.

Zondag 29 december 1929. Ochtendblad.
Herdrukt op dinsdag 31 december 1929. Avondblad.
Het boek van de week : Florentijnsche verhalen.
Over: A. van Schendel, *Florentijnsche verhalen*. Boosten en Stols, Maastricht 1929.

Dinsdag 31 december 1929. Avondblad.
Kunst en letteren. Tooneel : Asselijn en Breeroo.

1930

Zaterdag 4 januari 1930. Avondblad.
Van week tot week : Missieland Zweden I.
Hoe Zweden afviel.

Zaterdag 11 januari 1930. Avondblad.
Van week tot week : Missieland Zweden II.
De stille godsdienst-strijd.

Zaterdag 18 januari 1930. Avondblad.
Van week tot week : Missieland Zweden III.
Het wezen der staatskerk.

Zaterdag 25 januari 1930. Avondblad.
Van week tot week : Missieland Zweden IV.
De kansen van het katholicisme.
Over: mgr. B.D. Assarson, *De kerk van Zweden*. Vrij bewerkt door fr. Andreas Metz oicist. Foreholte, Voorhout. Vertaling van: *Fädernas Kyrka*.
Door: W.A.

5 januari 1930. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : Hedendaagsch heidendom.
Over: E. Michel, *Anti homo*.
De Christophore, Amsterdam 1930.

Woensdag 8 januari 1930. Avondblad.
Het boek van de week : Lodewijk van Deyssel.

Over: L. van Deyssel, *Nieuwe kritieken*.
Nederlandse Uitgeversmaatschappij,
Amsterdam 1929.

Maandag 13 januari 1930. Avondblad.
Wat wij lezen. De geest onder de katholieke onderwijzers. De gelukzalige Margareth Clitherow.
Ongesigneerd [ka].

Woensdag 15 januari 1930. Avondblad.
Het boek van de week : Ontreddering.
Over: Is. Querido, *Simson*. Deel II, Ontreddering. Scheltens Giltay, Amsterdam 1929.

Dinsdag 21 januari 1930. Avondblad.
Boeken en tijdschriften : *Roeping* - jaargang 1930.
Door: W.A.

Woensdag 22 januari 1930. Avondblad.
Het boek van de week : Vlaanderen vandaag.
Over: *Letterkundige almanak voor Vlaanderen, 1930*. De Spieghel, Amsterdam 1930.

Woensdag 29 januari 1930. Avondblad.
Het boek van de week : Een proefschrift.
Over: H.P.J.M. Ashmann, *La culte de la sainte Vierge et la littérature française profane de moyen âge*. Dekker en Van de Vegt en J.W. van Leeuwen, Nijmegen/Utrecht 1930.

Zondag 2 februari 1930. Ochtendblad.
Van week tot week : Een zeldzaam mensch.
Over: M. Molenaar MSC, *Een zeldzaam mensch*. 'Oisterwijk', Oisterwijk 1929.
Door: W.A.

Dinsdag 4 februari 1930. Avondblad.
In obitum Just Havelaar.

Woensdag 5 februari 1930. Avondblad.
Het boek van de week : Een West-Vlaamsch verteller.
Over: H. Eckel, *T'onzent in 't Westland*.
Standaard Boekhandel, Antwerpen 1930.

Zondag 9 februari 1930. Ochtendblad.

Van week tot week : De watergeuzen.

Door: W.A.

Woensdag 12 februari 1930. Avondblad.

Van week tot week : De vijf vingers.

Over: H. Marsman, *De vijf vingers*.

De Gemeenschap, Utrecht 1930.

Zondag 16 februari 1930. Ochtendblad.

Van week tot week : De martelaren van Alkmaar.

Over: W. Nolet en G.C. Gorris SJ, *De Alkmaarsche martelaren*. Paul Brand, Hilversum 1929.

Door: W.A.

Woensdag 19 februari 1930. Avondblad.

Het boek van de week : De laatste flesch.

Over: J. Simons, *De laatste flesch*. Standaard Boekhandel, Brussel 1930.

Donderdag 20 februari 1930. Avondblad.

P.C. Boutens, 1870 - 20 februari 1930.

Zondag 23 februari 1930. Ochtendblad.

Van week tot week : Dogmatiek en ethiek.

Over: A.G. Honing, *Dogmatiek en ethiek*.

J.H. Kok, Kampen 1930.

Door: W.A.

Woensdag 26 februari 1930. Avondblad.

In obitum Jac. van Looy.

Zondag 2 maart 1930. Ochtendblad.

Het boek van de week : De bajadère.

Over: Th. Bogaerts, *De bajadère*.

Het Kompas, Mechelen/De Spieghele, Amsterdam [1930].

Woensdag 5 maart 1930. Avondblad.

Het boek van de week : Hélène Swarth.

Over: H. Swarth, *Avonddauw*. J.H. Kok, Kampen 1930.

Maandag 10 maart 1930. Avondblad.

Boeken en tijdschriften.

Over: F. Schneider, *Oden en satyren*.

Paul Brand, Hilversum 1930.

Woensdag 12 maart 1930. Avondblad.

Het boek van de week : De romantiek der snelheid.

Over: W.C. Wormser, *Semper idem*. Vorkink, Bandoeng 1930.

Zondag 16 maart 1930. Ochtendblad.

Van week tot week : Het sterfbed van Karel van de Woestijne. Een gesprek met Joris Eeckhout.

Door: W.A.

Woensdag 19 maart 1930. Avondblad.

Het boek van de week : Aleid of de problematiek der verveling.

Over: E. Forest, *Aleid*. Maatschappij tot verspreiding van goede en goedkope lectuur, Amsterdam 1930.

Maandag 24 maart 1930. Avondblad.

Jules Verne. Vijf-en-twintig jaar na zijn dood. Hij heeft de jeugd een droom gegeven.

Woensdag 26 maart 1930. Avondblad.

Het boek van de week : Gerard Wijdeveld.

Over: G. Wijdeveld, *Het vaderland*.

De Gemeenschap, Utrecht 1930.

Zaterdag 29 maart 1930. Avondblad.

Van week tot week : Gustaaf Wasa's gemalinnen. Margaretha Leijonlufvud.

Zondag 30 maart 1930. Ochtendblad.

Van week tot week : Gustaaf Wasa's gemalinnen. Catharina Stenbock.

Ongesigneerd.

Woensdag 2 april 1930. Avondblad.

Het boek van de week : Frederik van Eeden.

Over: *Liber amicorum dr. Frederik van Eeden*.

Aangeboden ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag op 3 april 1930.

Maatschappij tot verspreiding van goede en goedkope lectuur, Amsterdam 1930.

Zondag 6 april 1930. Ochtendblad.

Het boek van de week : Het onverzwijgbaar geheim.

Over: A. Paulsen, *Het onverzwijgbaar geheim*. Gianotten, Tilburg 1930.

Woensdag 9 april 1930. Avondblad.

Het boek van de week : Doctor de Raaf en de dichtkunst.

Over: K.H. de Raaf, *Problemen der poëzie*.

Brusse, Rotterdam 1930.

Zondag 13 april 1930. Ochtendblad.

Van week tot week : Edmond Rostand. Bij de onthulling van zijn standbeeld.

Ongesigeneerd [ka].

Dinsdag 15 april 1930. Avondblad.

Kunst en letteren : Vrouwe Bilderdijk.

1830 - 16 april - 1930.

Vrijdag 18 april 1930. Avondblad.

Het boek van de week : De doornen kroon.

Over: D.A. Stracke sj, *De doornen kroon van Onzen Heer*. Neerlandia, Antwerpen 1929.

Zaterdag 19 april 1930. Avondblad.

Van week tot week : P.J. Troelstra. Op zijn zeventigste verjaardag.

Over: P.J. Troelstra, *Gedenkschriften*.

Em. Querido, Amsterdam 1928-1930.

Door: W.A.

Zaterdag 19 april 1930. Avondblad.

Boeken en tijdschriften : Eerherstel voor de jongere gedachte.

Door: A.

Donderdag 24 april 1930. Avondblad.

Het boek van de week: Jaspis en Jade.

Over: J.H. Eekhout, *Jaspis en Jade. Verzen naar Chinese motieven*. Bronswijk, Oostburg 1929.

Zondag 27 april 1930. Ochtendblad.

Bij Guido Gezelles eeuwfeest.

Guido Gezelle. De vader van het nieuwe Vlaanderen.

Over: B. Verhoeven, *Guido Gezelle. De vader van het nieuwe Vlaanderen*.

De Gemeenschap, Utrecht 1930.

Woensdag 30 april 1930. Avondblad.

Het boek van de week : Witte vrouwen.

Over: H. Marsman, *Witte vrouwen*.

De Gemeenschap, Utrecht 1930.

[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel 11, p. 248-251; Gorter, Marsman, Ter Braak, p. 76-79].

Woensdag 7 mei 1930. Avondblad.

Het boek van de week : Christelijke dichtkunst.

Over: A.J. van Dijk en J.H. de Groot, *Stille opvaart. Verzen uit het werk van jonge christelijke dichters*. Holland, Amsterdam 1930.

Donderdag 15 mei 1930. Avondblad.

Uit Troelstra's jeugd.

Ongesigeneerd [ka].

Zondag 18 mei 1930. Ochtendblad.

Het boek van de week : Grafische voorstelling.

Over: R. Blijstra, *Grafische voorstelling*. Vermeulen, Amsterdam 1930.

Zondag 18 mei 1930. Ochtendblad.

De ontdekker van Amerika. Christobal Colon, genoemd Christophorus Columbus. Een der geheimzinnigste mensen, die ooit leefden. Was hij de Don Quichote van den Oceaan?

Over: J. Wassermann, *Christophorus Columbus. De Don Quichote van den oceaan*. Vertaald door H. Reydon. Ploegma, Zeist 1930. Vertaling van: *Christoph Columbus. Der Don Quichote des Ozeans. Ein Porträt*, 1929.

Door: W.A.

Woensdag 21 mei 1930. Avondblad.

Het boek van de week : Slauerhoff als prozaschrijver.

Over: J. Slauerhoff, *Schuim en asch*.

Van Dishoeck, Bussum 1930.

[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 89-93].

Donderdag 22 mei 1930. Avondblad.

Boeken en tijdschriften.

Over: C. van Wamel, *Gedichten voor het mondeling examen MULO*. Malmberg, 's-Hertogenbosch [1930].

Woensdag 28 mei 1930. Avondblad.
 Het boek van de week : Essays van Querido.
 Over: Is. Querido, *Essay en critiek*. Deel 1,
 Groote figuren. Nederlandse
 Uitgeversmaatschappij, Amsterdam 1930.

Woensdag 4 juni 1930. Avondblad.
 Het boek van de week : Het fregatschip
 Johanna Maria.
 Over: A. van Schendel, *Het fregatschip
 Johanna Maria*. J.M. Meulenhoff,
 Amsterdam 1930.

Donderdag 5 juni 1930. Avondblad.
 Kunst en letteren : Jacobus Johannes
 Cremer. 1880 - 5 juni - 1930.

Vrijdag 6 juni 1930. Avondblad.
 Balthazar Gheraerts. De moordenaar van
 den prins van Oranje. Hoe hij gevangen
 genomen en ter dood gebracht werd.
 Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 7 juni 1930. Avondblad.
 Boeken en tijdschriften.
 Over: Adacee, *Een bloeipartijtje van allegaar.
 Bloemlezing voor de middelbare meisjesscholen,
 de hoogste klassen der MULO en kweekscholen*.
 Deel II. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1930.

Zaterdag 7 juni 1930. Avondblad.
 Het zesde eeuwfeest van Den Briel.
 Door: W.A.

Dinsdag 10 juni 1930. Avondblad.
 Luis de Camoës, 1580 - 10 juni - 1930.
 De grootste dichter van Portugal. Zijn
 ongelukkige liefde en zijn zwerversleven.
 Door: W.A.

Woensdag 11 juni 1930. Avondblad.
 Het boek van de week : De dichter Wies
 Moens.
 Over: W. Moens, *Poëzie 1919-1925*. De Sik-
 kel, Antwerpen/C.A. Mees, Santpoort 1930.

Donderdag 12 juni 1930. Avondblad.
 Antoon Coolen. Winnaar van den duizend-
 gulden-prijs.

Zaterdag 14 juni 1930. Avondblad.
 Twee nieuwe tijdschriften. Vondelkroniek
 en Aristo-.

Zondag 15 juni 1930. Ochtendblad.
 De molen van Ruysdael. Een herinnering aan
 Nederlands grootsten landschap-schilder.
 Het eenzame leven van Jacob Ruysdael.
 Door: W.A.

Woensdag 18 juni 1930. Avondblad.
 Het boek van de week : De apologie van den
 misdadiger.
 Over: P.H. Ritter jr., *De apologie van den
 misdadiger*. De Gemeenschap, Utrecht 1930.

Vrijdag 20 juni 1930. Ochtendblad.
 Boeken en tijdschriften : De Paal - mei 1930.

Zaterdag 21 juni 1930. Avondblad.
 Augsburg, de stad der reformatie. Bij het
 vierde eeuwfeest der Augsburgsche
 confessie.
 Door: W.A.

Zondag 22 juni 1930. Ochtendblad.
 Albrecht Rodenbach, dichter en strijder voor
 Vlaanderen. Bij de 50ste verjaring van zijn
 dood. 1880 - 23 juni - 1930.

Dinsdag 24 juni 1930. Avondblad.
 De ziekte der eenzijdigheid onder de jonge-
 ren. Motto: Ben ik dan uw vijand geworden,
 omdat ik U de waarheid zeg? S. Paulus.
 * Een artikel van R.K. van Sante op met een
 naschrift van Anton van Duinkerken.

Woensdag 25 juni 1930. Avondblad.
 Een Indianen-vorst in Nederland. Het
 groote opperhoofd der Ossaga-Indianen op
 Schiphol aangekomen. Zijn leven, door hem
 zelf verteld.
 Door: W.A.

Vrijdag 27 juni 1930. Avondblad.
 Het boek van de week : Thiss, of het
 kunstenaarsleven, waarover je boeken leest.
 Over: D.Th. Jaarsma, *Thiss*. Deel VIII, Aan
 gene zijde. P.N. van Kampen, Amsterdam
 1930.

Zondag 29 juni 1930. Ochtendblad.
Twee oogen, een neus en een mond. De nalatenschap van Just Havelaar. Een boek over portretkunst.
Over: J. Havelaar, *Het portret door de eeuwen*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1930.
Door: W.A.

Woensdag 2 juli 1930. Avondblad.
Het boek van de week : René de Clercq op den praatstoel.
Over: R. de Clercq, *Te lande. Een bundel schetsen*. L.J. Veen, Amsterdam 1930.
[Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 45-48].

Zondag 6 juli 1930. Ochtendblad.
Een geestig polemist. Drs. L. Michels tegen dr. van Gorkom.
Over: L.C. Michels, *V.S. in 't geweer*. De Kempen, Tilburg 1930.

Dinsdag 8 juli 1930. Ochtendblad.
Sir Arthur Conan Doyle. De schepper van Sherlock Holmes.

Woensdag 9 juli 1930. Avondblad.
Het boek van de week : Vrouwen-kruistocht.
Over: J. van Ammers-Küller, *Vrouwenkruistocht*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1930.

Vrijdag 11 juli 1930. Avondblad;
zaterdag 12 juli 1930. Avondblad;
zondag 13 juli 1930. Ochtendblad.
Een sociographie van het zuiden. Gerard Knuvelders boek over Brabant en Limburg.
Over: G. Knuvelde, *Vanuit wingewesten. Een sociographie van het zuiden*. Paul Brand, Hilversum 1930.

Maandag 14 juli 1930. Avondblad.
Kunst en letteren : Letteren. De uitreiking van de Domprijs.
Ondertekend door: mr. Jac. Bloem, Anton van Duinkerken, mr. H. Marsman.

Woensdag 16 juli 1930. Avondblad.
Het boek van de week : Westersche nachten.
Over: Th. de Vries, *Westersche nachten*. De Gemeenschap, Utrecht 1930.

Zaterdag 19 juli 1930. Avondblad.
Jan Mayen-Eiland. De Nautilus op 14 juli vertrokken. Een gedenkteeken voor zeven dappere Hollanders.
Door: W.A.

Woensdag 23 juli 1930. Avondblad.
Het boek van de week : Het standpunt van Dirk Coster.
Over: D. Coster, *Verzameld proza I*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1930
[eerste druk: 1925].

Donderdag 24 juli 1930. Avondblad.
Boeken en tijdschriften : Aristo-, juli 1930.
Door: A.v.D.

Zondag 27 juli 1930. Ochtendblad.
Olav de heilige, koning van Noorwegen. Bij het negende eeuwfeest van zijn heldhaftigen dood.
Door: W.A.

Woensdag 30 juli 1930. Avondblad.
Het boek van de week : De figuren van de sarkofaag.
Over: A. Verwey, *De figuren van de sarkofaag*. C.A. Mees, Santpoort 1930.

Zondag 3 augustus 1930. Ochtendblad.
De nooit vereenvoudigde spelling in het eeuwige geweer.
Over: P. Gerlach Royen, *Kollewijn-spelling en taalwetenschap*. R.K. Jongensweeshuis, Tilburg 1930.

Woensdag 6 augustus 1930. Avondblad.
Het boek van de week : De dichter Roel Houwink.
Over: R. Houwink, *Strophen en andere gedichten*. W.L. en J. Brusse, Rotterdam 1930.

Woensdag 13 augustus 1930. Avondblad.
Het boek van de week : Nederland.
Over: *Niederland. Ein Buch junger flämischen und holländischer Dichtung*. In eigenen berechtigten Übertragungen herausgegeben von Rudolf Lonnes. Deutsche Brücke, Duisburg 1930.

Woensdag 13 augustus 1930. Avondblad.
Miss Florence Nigthingale. Heldin en organisatrice van den ziekte-dienst te Velde. Twintig jaar na haar dood.
Door: W.A.

Donderdag 14 augustus 1930. Avondblad.
De dom van Keulen. 1880 – 14 augustus – 1930. Vijftig jaar na de voltooiing van het bouwwerk.
Door: W.A.

Woensdag 20 augustus 1930. Avondblad.
Het boek van de week : Jan Engelmans lyriek.
Over: J. Engelman, *Sine nomine*.
De Gemeenschap, Utrecht 1930.

Zaterdag 23 augustus 1930. Avondblad.
Een gevaarlijk verdediger van het christendom.
1. De persoon van dr. Albert Schweitzer.
Dinsdag 26 augustus 1930. Avondblad.
11. De opvatting van dr. Albert Schweitzer.
Over: A. Schweitzer, *Het christendom en de wereldgodsdiensten*. Vertaald door H. Crommelin. H.D. Tjeenk Willink, Haarlem 1930 [eerste druk: 1927].
Door: W.A.

Woensdag 27 augustus 1930. Avondblad.
Het boek van de week : Papini over Sint Augustinus.
Over: G. Papini, *Sint Augustinus. De geschiedenis eener ziel*. Vertaald door E. Russe. Foreholte, Voorhout 1930.
Vertaling van: *Sant' Agostino*, 1929.

Donderdag 28 augustus 1930. Avondblad.
De verongelukte poolreiziger Andrée. Het vaartuig, waarop zijn lijk wordt vervoerd. De strijd om zijn dagboek.
Vrijdag 29 augustus 1930. Avondblad.
Het geheim van de witte pool. Werden Andrée en zijn makers vermoord? De meening van pater Duchaussois.
Door: W.A.

Woensdag 3 september 1930. Avondblad.
Het boek van de week : De nieuwe Vlaamsche letterkunde.
Over: P. Kenis, *Een overzicht van de Vlaamsche letterkunde na 'Van nu en straks'*. Maatschappij tot verspreiding van goede en goedkope lectuur, Amsterdam 1930.
[Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 68–71].

Woensdag 10 september 1930. Avondblad.
Het boek van de week : Het heil door de joden.
Over: L. Bloy, *Het heil door de joden*. Vertaald door L. de Roover en ingeleid door Anton van Duinkerken. Steenlandt, Kortrijk 1931. Vertaling van: *Le salut par les juifs*, 1892.

Woensdag 17 september 1930. Avondblad.
Het boek van de week : Graaf Fortuné du Chastel.
Over: J. Witlox, *Een Zuid-Nederlander als emancipator van Nederlandse katholieken, graaf Fortuné Duchastel*. W. Bergmans, Tilburg 1930.

Woensdag 24 september 1930. Avondblad.
Het boek van de week : De lof der armoede.
Over: P. Maximilianus OFM Cap., *Sint Franciscus en zijn Donna in onze letteren*. Sint Laurens Boek- en Kunsthandel Theo Hanou, Rotterdam 1930.

Woensdag 1 oktober 1930. Avondblad.
Het boek van de week : De zoon van het hemelsche rijk.
Over: W. ten Berge, *De zoon van het hemelsche rijk*. A.A.M. Stols, Maastricht/Brussel 1930.

Zondag 5 oktober 1930. Ochtendblad.
De Nederlandsche dichtkunst na 1914. Een tentoonstelling te Utrecht. De katholieke poëzie van 1920–1930.
Ongesigineerd [ka].

Woensdag 8 oktober 1930. Avondblad.
 Het boek van de week : Over 'litteratuur'.
 Over: M. Albers, *Twee broeders. Oorspronkelijke roman*. W.L. en J. Brusse, Rotterdam 1930; J. Last, *Branding*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1930.

Zondag 12 oktober 1930. Ochtendblad.
 De oudste industrie.
 Door: W.A.

Woensdag 15 oktober 1930. Avondblad.
 Het boek van de week : De dichter Martin Leopold.
 Over: M. Leopold, *Hunkering*. Holland, Amsterdam 1930.

Woensdag 22 oktober 1930. Avondblad.
 Het boek van de week : Over epigonisme.
 Over: W. de Mérode, *De steile tocht*. Holland, Amsterdam 1930; G. Kamphuis, *Het duistere licht*. Holland, Amsterdam 1930; Zuster Maria Josefa, *Gezelle krans*. Leeslust, Antwerpen 1930.

Woensdag 29 oktober 1930. Avondblad.
 Het boek van de week : R. van Genderen Stort.
 Over: R. van Genderen Stort, *Het avontuur en andere verhalen*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1930.

Zaterdag 1 november 1930. Avondblad;
vrijdag 7 november 1930. Ochtendblad;
vrijdag 7 november 1930. Avondblad;
zaterdag 8 november 1930. Avondblad.
 Paul Verlaine. 1881 - Sagesse - 1931.

Woensdag 5 november 1930. Avondblad.
 Het boek van de week : Zwerftochten van Just Havelaar.
 Over: J. Havelaar, *Zwerftochten*.
 Van Loghum Slaterus, Arnhem 1930.

Woensdag 12 november 1930. Avondblad.
 Het boek van de week : Anthonie Donker of de dogmalooze criticus.
 Over: A. Donker, *Fausten en faunen. Beschouwingen over boeken en mensen*. Em. Querido, Amsterdam 1930.

Zaterdag 15 november 1930. Ochtendblad.
 Het katholieke boek in onzen tijd. Op den Nederlandschen boekendag. 15 november 1930.
 Door: W.A.

Woensdag 19 november 1930. Avondblad.
 Het boek van de week : Witte vonken.
 Over: Jac. van Hal, *Witte vonken van den H. pastoor van Ars*. Het Sienjaal, Alphen 1930.

Vrijdag 21 november 1930. Avondblad.
 Sidonius Apollinaris. 430 - 1930.
 Door: W.A.

Woensdag 26 november 1930. Avondblad.
 Het boek van de week : Serenitas.
 Over: A. Helman, *Serenitas*.
 De Gemeenschap, Utrecht 1930.
 N.B. Reactie van H.J.M. Taskin op dinsdag 2 december 1930, avondblad.
 Reactie van Jos. Panhuysen op H.J.M. Taskin, met daarna weer een woord van Taskin, op donderdag 11 december 1930, avondblad.

30 november 1930. De Tijd op Zondag.
 Het Studeervertrek : Was de gelukzalige Raymundus Lullus een alchemist?
 Door: W. Asselbergs.

Zondag 30 november 1930. Ochtendblad.
 Het boek als geschenk. Beroemde schrijvers en hoe zij het werden.
 Door: W.A.

Zondag 30 november 1930. Ochtendblad.
 De nieuwere Vlaamsche dichtkunst. Haar ontwikkelingsgang.

Woensdag 3 december 1930. Avondblad.
 Het boek van de week : Peelwerkers.
 Over: A. Coolen, *Peelwerkers*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1930.

7 december 1930. De Tijd op Zondag.
 Vlaamsche letteren : Over de hekeldichten
 van Anton van der Weyden.
 Over: A. van der Weyden, *Hekeldichten*
 (*jazzrhythmiek*). Regenboog, Antwerpen
 1930.

**Woensdag 10 december 1930. Avond-
 blad.**
 Het boek van de week : Novellen van Israël
 Querido.
 Over: Is. Querido, *Kater Don Juan*. Neder-
 landsche Keurboekerij, Amsterdam 1930.

14 december 1930. De Tijd op Zondag.
 De Boekenplank : Boeken onder den
 kerstboom.
 * Diverse boekbesprekingen, onder andere
 van: *Theologische Summa van den H. Thomas*
van Aquine. Latijnsche en Nederlandsche
 tekst, uitgegeven door een groep domini-
 canen. Deel XI, Het geloof (II A II ae. Q1-
 16). Geloofsverdediging, Antwerpen 1930.
 Door: W.A.

**Woensdag 17 december 1930. Avond-
 blad.**
 Het boek van de week : Over den prins en
 den moordenaar.
 Over: P.H. van Moerkerken, *De historie en*
het droomgezicht over den prins en den moorde-
naar. P.N. van Kampen, Amsterdam 1930.

Zondag 21 december 1930. Ochtendblad.
 Joannes Stalpaert van der Wielen,
 1630 - 1930.

**Woensdag 24 december 1930. Ochtend-
 blad.**
 Stalpaert van der Wielen-herdenking te
 Delft.
 Ongesigneerd.

**Woensdag 24 december 1930. Avond-
 blad.**
 Het boek van de week : Vondel en Henriëtte
 Maria van Engeland.
 Over: *De werken van Vondel*. Deel IV. Maat-
 schappij tot verspreiding van goede en
 goedkope lectuur, Amsterdam 1930.

**Woensdag 31 december 1930. Avond-
 blad.**
 Het boek van de week : Paralyse door Ernest
 Michel.
 Over: E. Michel, *Paralyse. Roman uit het*
intellectuele leven. Foreholte, Voorhout 1930.

1931

Donderdag 1 januari 1931. Ochtendblad.
 De katholieke letterkunde in 1930. Een rijke
 oogst aan poëzie, maar weinig goed ver-
 halend proza.

Woensdag 7 januari 1931. Avondblad.
 Het boek van de week : Marie Koenen.
 Over: M. Koenen, *Quem mittam. Uit het*
levensverhaal van Petrus Canisius Novio-
magus. Geert Groote Genootschap,
 's-Hertogenbosch 1930.

Woensdag 14 januari 1931. Avondblad.
 Het boek van de week : Jan de Witt als
 romanheld.
 Over: H. von Waldeyer-Hartz, *Hellden der*
vrijheid. Ingeleid en bewerkt door
 P.H. Ritter jr. A. Blitz, Amsterdam 1930.

Zondag 18 januari 1931. Ochtendblad.
 De parabellen van Cyrillus.
 Over: C.M. Lelij, *De parabellen van Cyrillus*.
 H.J. Paris, Amsterdam 1930.
 Door: W.A.

Zondag 18 januari 1931. Ochtendblad.
 Wanneer is Amerika ontdekt? Een vondst
 van dr. Luis Ulloa.
 Ongesigneerd [ka].

Woensdag 21 januari 1931. Avondblad.
 Het boek van de week : Coster of
 Binnendijk?
 Over: D.A.M. Binnendijk, *Prisma*.
Bloemlezing uit de Nederlandsche poëzie na
1918. De Waelburch, Blaricum 1930.
 [Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*,
 p. 45-51].

Woensdag 28 januari 1931. Avondblad.
 Het boek van de week : De dichter Jan Eekhout.
 Over: J.H. Eekhout, *Wijn. Verzen naar Li Tai Po*. W.L. en J. Brusse, Rotterdam 1930;
 E. Reitsma en J.H. Eekhout, *In aeditus amonis*. C.A.J. van Dishoek, Bussum 1930.

Zondag 1 februari 1931. Ochtendblad.
 De dood van luitenant van Speyk. Liever de lucht in... 1831 - 5 febr. - 1931.
 Door: W.A.

Woensdag 4 februari 1931. Avondblad.
 Het boek van de week : Herinneringen aan Karel van de Woestijne.
 Over: J. Eekhout, *Herinneringen aan Karel van de Woestijne*. Steenlandt, Kortrijk 1931.

Zondag 8 februari 1931. Ochtendblad.
 Sophia Alberts van Helmond. De kerkvervolging in de Bossche Meierij.
 Over: J. Heeren, *De bekeering van Sophia Alberts en de gevolgen daarvan voor de katholieken in de Meierij*. 'Helmond', Helmond 1930.
 Door: W.A.

Zondag 8 februari 1931. Ochtendblad.
 Eervol ontslag, maar karig loon. Een herinnering aan den Belgischen opstand.
 Door: W.A.

Maandag 9 februari 1931. Avondblad.
 Kunst en letteren : Dichters in een warenhuis.

Woensdag 11 februari 1931. Avondblad.
 Het boek van de week : De kleine Rudolf.
 Over: A. van der Leeuw, *De kleine Rudolf*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1930.
 [Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 67-72].

Woensdag 18 februari 1931. Avondblad.
 Het boek van de week : Devotielichtjes.
 Over: G. van Rooijen, *Devotielichtjes*. Het Sienjaal, Alphen 1931.

Woensdag 25 februari 1931. Avondblad.
 Het boek van de week : De zeven fonteinen.
 Over: P. Visser, *De zeven fonteinen*. Van Munster, Amsterdam 1931.
 Ongeïllustreerd.

Woensdag 4 maart 1931. Avondblad.
 Het boek van de week : Gabriël Smit.
 Over: G. Smit, *Voorspel*. A.A.M. Stols, Maastricht/Brussel 1931.

Woensdag 11 maart 1931. Avondblad.
 Het boek van de week : Het bloed van den arme.
 Over: L. Bloy, *Het bloed van den arme*. Vertaald door T. Kerssemakers. Het Sienjaal, Alphen 1930. Vertaling van: *Le sang du pauvre*, 1909.

Zondag 15 maart 1931. Ochtendblad.
 Pieter Corneliszoon Hooft, 1581 - 16 maart - 1931.
 Door: W.A.
 [Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 86-95].

Woensdag 18 maart 1931. Avondblad.
 Het boek van de week : Henriëtte Roland Holst over Tolstoj.
 Over: H. Roland Holst, *Tolstoj. Zijn wezen en zijn werk*. W.L. en J. Brusse, Rotterdam 1930.

Woensdag 25 maart 1931. Avondblad.
 Het boek van de week : August Heyting over Bilderdijk.
 Over: A. Heyting, *Willem Bilderdijk als Dichter*. Deel I, Albert Verwey en Bilderdijk. Luctor et Emergo, 's-Gravenhage 1931.

Donderdag 26 maart 1931. Avondblad.
 Letteren : Bilderdijks weerkeer uit de ballingschap, 1806 - 26 maart - 1931.
Zaterdag 28 maart 1931. Avondblad.
 Letteren : De Bilderdijk-herdenking in de hoofdstad.

Woensdag 1 april 1931. Avondblad.
 Het boek van de week : Het schetsboek van Dirk Coster.

Over: D. Coster, *Schetsboek*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1931.

Vrijdag 3 april 1931. Avondblad.

Bij de Vlaamsche Studenten.

1. In Leuven.

Zaterdag 4 april 1931. Avondblad.

Bij de Vlaamsche Studenten.

11. Te Gent.

Zondag 5 april 1931. Ochtendblad.

Uit de geschiedenis van Tilburg.

Over: A.J.A.G. van Delft, *Uit Brabants centrum*. W. Bergmans, Tilburg 1930.

Door: W.A.

Woensdag 8 april 1931. Avondblad.

Het boek van de week : Gedichten uit vier rijken.

Over: E.B. Koster, *Niobe. Een gedicht*. G.W. den Boer, Middelburg 1930 [eerste druk: 1893]; J.J. van Geuns, *Gedichten uit drie rijken*. C.A.J. van Dishoeck, Bussum 1930.

Woensdag 17 april 1931. Avondblad.

Het boek van de week : Geschiedenis en fantasie.

Over: J. Cohen, *Abélard en Heloise. Roman eener liefde*. Hollandia-Drukkerij, Baarn 1930; A. Helman, *Overwintering. Spel in drie bedrijven*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1931.

Zaterdag 18 april 1931. Avondblad.

Kunst en letteren : In obitum Aart van der Leeuw.

19 april 1931. De Tijd op Zondag.

De boekenplank.

* Aankondiging van vijf vertaalde boeken:
G. Deledda, *Riet in den wind*. Vertaald door A. Hochberg-Van Wallinga. L.J. Veen, Amsterdam z.j. Vertaling van: *Canne al vento*, 1928; A. Seghers, *Het oproer der visschers van St. Barbara*. Vertaald door N. Rost. Servire, 's-Gravenhage 1929. Vertaling van: *Aufstand der Fischer von St. Barbara*, 1928; A. Munthe, *De geschiedenis van San Michele*. Vertaald door J.E. Gorter-Keyser. H. Becht, Amsterdam

1931. Vertaling van: *Boken om San Michele*, 1929; R. Gúiraldes, *Don Segundo Sombra*. Vertaald door J. Slauerhoff en R. Schreuder. A.A.M. Stols, Maastricht/Brussel 1930. Vertaling van: *Don Segundo Sombra*, 1926; M. Koenen, *Parzival*. Vertaald in het Duits door H. Almeroth. Ferdinand Schönung, Paderborn 1931. Vertaling van: *Parcival*, 1920.

Zondag 19 april 1931. Ochtendblad.

Tacitus en zijn sarcasme.

Over: J.H.J. op de Coul, *Tacitus' sarcasme en zijn karakter*. H.J. Paris, Amsterdam 1931.

Woensdag 22 april 1931. Avondblad.

Het boek van de week : Ex paradiso.

Over: E. Michel, *Ex paradiso*.

De Christophore, Amsterdam 1931.

Woensdag 29 april 1931. Avondblad.

Het boek van de week : De dichter Chris de Graaff.

Over: Chr. de Graaff, *De alleenspraak*.

De Gemeenschap, Utrecht 1931.

Dinsdag 5 mei 1931. Avondblad.

Letteren : Tweeërlei inflatie der kritiek.

De Paal en Herman Robbers.

Woensdag 6 mei 1931. Avondblad.

Het boek van de week : Marsmans verdediging der dichtkunst.

Over: H. Marsman, *Kort geding*.

A.A.M. Stols, Maastricht/Brussel 1931.

[Opgenomen in: *Katholiek verzet*, p. 79-86; *Verzamelde geschriften*, deel 11, p. 252-258; *Gorter, Marsman, Ter Braak*, p. 79-86].

Woensdag 13 mei 1931. Avondblad.

Het boek van de week : Jos. Panhuysen.

Over: Jos. Panhuysen, *Het geluk*.

Van Loghum Slaterus, Arnhem 1931.

Woensdag 13 mei 1931. Avondblad.

Kunst en letteren : Vijfentwintig jaar

Boekenschouw.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 14 mei 1931. Ochtendblad.
De kerkvergadering van Ephese 431 - 1931.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 17 mei 1931. Ochtendblad.
Vijfentwintig jaar Boekenschouw. Een
onderhoud met pater dr. J. van Heugten sj.
Ongesigneerd [ka].

Woensdag 20 mei 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Menschenhart en
heilstaat.
Over: F. Bordewijk, *Blokken*. De
Gemeenschap, Utrecht 1931.
[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*,
p. 208-214].

Woensdag 27 mei 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Willem
Nieuwenhuis.
Over: W. Nieuwenhuis, *Triomf der levenden*.
Paul Brand, Hilversum 1931.

Maandag 1 juni 1931. Avondblad.
Johannes Vollenhove. 1631 - 2 juni - 1931.
Ongesigneerd [ka].

Woensdag 3 juni 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Willem
Nieuwenhuis.
Over: W. Nieuwenhuis, *Verkenningen*.
Paul Brand, Hilversum 1931.

Donderdag 4 juni 1931. Avondblad.
Kunst en letteren : Aristo-, mei 1931.

Maandag 15 juni 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Albert Kuyle.
Over: A. Kuyle, *Songs of Kalua*.
De Gemeenschap, Utrecht 1930 [eerste
druk: 1927].

Woensdag 17 juni 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Een eiland in de
Zuidzee.
Over: A. van Schendel, *Een eiland in de
Zuidzee*. Hijman, Stenfert-Kroese en
v.d. Zande, Arnhem 1931.
[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*,
p. 52-57].

Vrijdag 19 juni 1931. Avondblad.
Letteren : Vondel op het meisjeslyceum.
Een prachtig voorbeeld van literatuur-
paedagogiek.

Woensdag 24 juni 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Kunst en
wetenschap.
Over: L.C. Michels, *Joannes Stalpart van der
Wiele*. W. Bergmans, Tilburg 1931; F. Baur,
Uit Gezelle's leven en werk. L.J. Veen,
Amsterdam 1931.

Donderdag 25 juni 1931. Avondblad.
Kardinaal Mercier. Als leeraar van het
godsdienstig leven.
Over: G. Joannes, *Le cardinal Mercier*.
Docteur de la vie intérieure. Pierre Téqui,
Paris 1931.
Door: A. [ka].

Zaterdag 27 juni 1931. Avondblad.
De kerkelijke hiërarchie en het maatschappe-
lijk vraagstuk. Een samenvattende documen-
tatie (1891-1931).
Over: *Union internationale d'études sociales*.
*La hiérarchie catholique et le problème social
depuis l'encyclique Rerum Novarum (1891-
1931)*. Répertoire bibliographique des
documents émanés des souverains pontifes et
de l'épiscopat. Spes, Paris 1931.
Door: A. [ka].

Zaterdag 27 juni 1931. Avondblad.
Katholiek middelbaar onderwijs voor Bul-
garije. Een gesprek met mgr. D.J. Theelen.
Ongesigneerd [ka].

Woensdag 1 juli 1931. Avondblad.
Het boek van de week : De dichter Henri
Bruning.
Over: H. Bruning, *Het verbond*. Het Sienjaal,
Groesbeek 1931.
N.B. Reactie van H. Bruning met een
naschrift van Anton van Duinkerken op
donderdag 9 juli 1931, avondblad.

Donderdag 2 juli 1931. Avondblad.
Het boek der zieken. Een kroniek van het
ziekenapostolaat.

Over: E. Russe, *Het boek der zieken*.
Fidelitas, Amsterdam 1931.
Door: A.

Woensdag 8 juli 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Carel Vosmaer.
Over: J.P. Boyens, *Mr. Carel Vosmaer*.
'Helmond', Helmond 1931.
[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 184-187. Aldaar (noot 32) wordt als datum 7 juli vermeld].

12 juli 1931. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : Indrukken bij een promotie.

* Naar aanleiding van de promotie van J.P. Boyens op 7 juli 1931.

Maandag 13 juli 1931. Avondblad.
Het nieuwe raadhuis te Hilversum. Een grootsche schepping van architect ir. W.M. Dudok.
Ongesigneerd [ka].

Woensdag 15 juli 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Querido zwerft door Amsterdam.
Over: Is. Querido, *Mijn zwerftochten door Jordaen en Donker-Amsterdam*. Nederlandsche Keurboekerij, Amsterdam 1931.

19 juli 1931. De Tijd op Zondag.
De golfslag van den tijd : De reuzen.

2 augustus 1931. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : Vondel en ... misschien de pest.

Maandag 3 augustus 1931. Avondblad.
Een onderhoud met prof. Herman van Broekhuizen. Hoe hij te Antwerpen ontvangen werd. De Zuid-Afrikaansche Diamant-Nijverheid.
Ongesigneerd [ka].

Woensdag 5 augustus 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Streuvels en Walschap.
Over: S. Streuvels, *Alma met de vlassen haren*. Paul Brand, Hilversum 1931;
G. Walschap, *Eric*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1931.

9 augustus 1931. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : Vondels Peter en Pauwels.

Woensdag 12 augustus 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Jan Walch en het mislukte christendom.
Over: J. Walch, *Galatea en Hans Bril*. Maatschappij tot verspreiding van goede en goedkope lectuur, Amsterdam 1931.

16 augustus 1931. De Tijd op Zondag.
Het Studeervertrek : De hervorming te Harderwijk.
Over: *Kroniek van Harderwijk (1231-1931)*. Druk en uitgave van E. Schilder, Harderwijk 1931.
Door: W. Asselbergs.

Woensdag 19 augustus 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Van Hogendorps leerjaren.
Over: L.G. Verberne, *Gijsbert Karel's leerjaren*. H.J. Paris, Amsterdam 1931.

23 augustus 1931. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : De dichter Joannes van Sambeek s.j.

Woensdag 26 augustus 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Monseigneur Hensen.
Over: Mgr. A.H.L. Hensen, *In den hollandschen tuin*. J.R. van Rossum, Utrecht 1930.

30 augustus 1931. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : H.L. Spiegels Hertspiegel.
Over: *H.J. Spiegels Hertspiegel*. Deel 1 (zang 1-1v). Uitgegeven en taalkundig toegelicht door A.C. de Jong. H.J. Paris, Amsterdam 1931.
[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 80-85].

Woensdag 2 september 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Het eethuis.
Over: A. Defresne, *Het eethuis*. Leiter-Nypels, Maastricht 1931.
[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 196-202].

6 september 1931. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : De novellen van
Busken Huet.

**Woensdag 9 september 1931. Avond-
blad.**
Het boek van de week : Een glimlach in een
doolhof.
Over: R. Herreman, *De roos van Jericho*.
A.A.M. Stols, Maastricht/Brussel 1931.

13 september 1931. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : Een avond aan het
hof en de gevolgen.
Aanteekeningen: Bij 'Een avond aan het hof'.
Uit de brieven van Potgieter en Busken Huet.

Dinsdag 15 september 1931. Avondblad.
Brabant in Auto-vlucht. I. Eindhoven en
Valkenswaard.

**Donderdag 17 september 1931. Avond-
blad.**
Brabant in Auto-vlucht. II. Helmond en
's-Hertogenbosch.

Vrijdag 18 september 1931. Avondblad.
Brabant in Auto-vlucht. III. Van Waalwijk
tot Breda.

**Woensdag 23 september 1931. Avond-
blad.**
Het boek van de week : C. en M. Schar-
ten-Antink.
Over: C. en M. Schar-ten-Antink, *Het wonder
der liefde*. Wereldbibliotheek, Amsterdam
1931.

27 september 1931. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : De bezorgdheid
van mevrouw Bosboom.
Aanteekeningen : J.A. Thijm over Huet.
Nog een brief van mevrouw Bosboom.
Ongesigneerd.

**Woensdag 30 september 1931. Avond-
blad.**
Het boek van de week : Spijkers met koppen.
Over: J. Greshoff, *Spijkers met koppen*.
A.A.M. Stols, Brussel 1931.
[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*,
p. 30-36].

Zaterdag 3 oktober 1931. Avondblad.
Kunst en letteren : Pater M. Molenaar MSC.
Bij zijn zilveren professiefeest.

4 oktober 1931. De Tijd op Zondag.
Nederlandsche letteren : Een lijklucht uit
1482.

Woensdag 7 oktober 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Wayang-liederen.
Over: N. Soeroto, *Wayang-liederen*. Adi
Poestaka, 's-Gravenhage 1931.

10 oktober 1931. De Tijd op Zondag.
Een nieuw boek over een oud dichter.
Over: L.J. Rogier, *Henric van Veldeken*.
*Inleiding tot den dichter en zijn werk, met
bloemlezing*. Leiter-Nypels, Maastricht 1931.

Woensdag 14 oktober 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Van armen en rijken.
Over: Is. Querido, *Amsterdamsch epos. Het
volk Gods*. Deel I, Van armen en rijken.
Scheltema en Giltay, Amsterdam 1931.

Woensdag 21 oktober 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Jan Engelman.
Over: J. Engelman, *Parnassus en Empyreum*.
Leiter-Nypels, Maastricht 1931.

Woensdag 28 oktober 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Anna van Gogh-
Kaulbach.
Over: A. van Gogh-Kaulbach, *Menschen in
't huwelijk*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam
1931.

Woensdag 4 november 1931. Avondblad.
Het boek van de week : C.R. de Klerk.
Over: *De werken van Vondel*. Deel V.
Wereldbibliotheek, Amsterdam 1931.

**Woensdag 11 november 1931. Avond-
blad.**
Het boek van de week : Van Hampton Court
naar Kortrijk.
Over: M. ter Braak, *Hampton Court*. Nijgh
en Van Ditmar, Rotterdam 1931; H. Roland
Holst, *Guido Gezelle*. Em. Querido, Amster-
dam 1931.

[Het gedeelte over *Hampton Court* is opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel 11, p. 159-162; *Gorter, Marsman, Ter Braak*, p. 181-185].

14 november 1931. De Tijd op Zondag.
De tegenspraken der kritiek.

* Reactie op *Het Venster*, 1 (1931), nr. 5 (november). Op de omslag van dit nummer worden fragmenten over *Het Venster* van Knuvelder en van *De Tijd* (De Tijd op Zondag, 17 oktober 1931, ongesigneerd) tegenover elkaar afgedrukt.

Woensdag 18 november 1931.

Avondblad.

Het boek van de week : Epiek aan den Amstel.

Over: M. Dekker, *Amsterdam*. A. Blitz, Amsterdam 1931; G. van Rooijen, *De duivel trouwde een oude vrouw*. Het Sinjaal, Oosterwijk 1931.

21 november 1931. De Tijd op Zondag.

Catharina Questiers, de maaght aan het IJ, 1631 - 21 november - 1637.

[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 126-132. Aldaar (noot 22) wordt abusievelijk als datum 31 november vermeld].

Donderdag 26 november 1931. Avondblad.

Het boek van de week : De dichter Martien Beversluis.

Over: M. Beversluis, *Genôch. Wirken fen Martien Beversluis ut syn 'Aanklacht'*. Forfryske troch J.M. Yestra. H. ten Brink, Arnhem 1931; idem, *De bellenblazer*. H. ten Brink, Arnhem 1931.

Woensdag 2 december 1931. Avondblad.

Het boek van de week : Gerard Brom over Java.

Over: G. Brom, *Java in onze kunst*. W.L. en J. Brusse, Rotterdam 1931.

Vrijdag 4 december 1931. Avondblad.

Kunst en letteren : Rilkes Marienleben. Door Martin Bruyns vertaald.

Over: R.M. Rilke, *Het leven van Maria*.

Vertaald door M. Bruyns. Vertaling van: *Das Marien-leben*, 1913.

5 december 1931. De Tijd op Zondag.

Sint Nikolaasgoed 1850. (Een surprise van Thijm aan Potgieter).

Dinsdag 8 december 1931. Avondblad.

Kunst en letteren : Een Brabantsch dichter. Paul Vlemminx.

Over: P. Vlemminx, *Den hofder jonkheid*. Het Venster, Nijmegen 1931.

Woensdag 9 december 1931. Avondblad.

Het boek van de week : De stille plantage.

Over: A. Helman, *De stille plantage*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1931.

[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 166-171].

Vrijdag 11 december 1931. Avondblad.

Kunst en letteren : Katholieke dichtkunst.

Over: J. Benoit, *De gesloten poort*. Boosten en Stols, Maastricht 1931.

12 december 1931. De Tijd op Zondag.

Bilderdijsk beteekenis. 1831 - 18 december - 1931.

[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 150-54. Aldaar (noot 26) wordt abusievelijk als datum 18 december vermeld].

Woensdag 16 december 1931. Avondblad.

Het boek van de week : De goede moordenaar.

Over: A. Coolen, *De goede moordenaar*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1931.

Donderdag 17 december 1931. Avondblad.

Kunst en letteren : De emancipatie der katholieken. Samengevat door Aug. Commissaris.

Over: Aug. Commissaris, *Geschiedenis van de emancipatie der katholieken in Nederland van 1795 tot 1903*. J.B. Wolters, Groningen 1931.

19 december 1931. De Tijd op Zondag.
Een nieuwe bundel van Boutens.
Over: P.C. Boutens, *Bezonnen verzen*.
J. Enschedé, Haarlem 1931.

Woensdag 23 december 1931. Avondblad.
Het boek van de week : De man, die den moed had.
Over: M. Siemer, *De man, die den moed had*.
Nederlandsch Boekhuis, Tilburg zj.

24 december 1931. De Tijd op Zondag.
Kerstlyriek van jongeren.

Dinsdag 29 december 1931. Avondblad.
Kunst en letteren : Te lezen of niet te lezen...
Dat is de quaestie niet!
* Naar aanleiding van W. Lutkie, 'De kunst van niet-lezen', in: *Aristo*-, 2(1931), nr. 6-7 (december), p. 121-125.

Woensdag 30 december 1931. Avondblad.
Het boek van de week : Moord!
Over: A. Defresne, *Moord!* Leiter-Nypels, Maastricht 1931.
[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 203-207].

1932

Woensdag 6 januari 1932. Avondblad.
Het boek van de week : Gog van Papini.
Over: G. Papini, *Gog*. Vertaald door E. Russe. Teulings, 's-Hertogenbosch 1931.
Vertaling van: *Gog*, 1931.

Donderdag 7 januari 1932. Avondblad.
Twee katholieke romans.
Over: O.F. Dudley, *De ijzeren monnik*.
Vertaald door L. v.d. Biesen sj. A.N. Govers, 's-Gravenhage 1931. Vertaling van: *The masterful monk*, 1929; F. Herwig, *De heilige proletariër. Een legende*. Nederlandsch Boekhuis, Tilburg 1931. Vertaling van: *Sankt Sebastian von Wedding*, 1921.

Dinsdag 12 januari 1932. Avondblad.
De vergeten 'poète maudit'. Léon Deubel.
Ongesigneerd.

Woensdag 13 januari 1932. Avondblad.
Het boek van de week : Rembrandt.
Over: Th. de Vries, *Rembrandt. Roman*.
Van Loghum Slaterus, Arnhem 1931.

16 januari 1932. De Tijd op Zondag.
Gedichten op de Hollandsche martelaars der 16e eeuw.

Zaterdag 16 januari 1932. Avondblad.
Vertelsels van het vorig jaar.
Over: S. Streuvels, *De oude wiking*. Paul Brand, Hilversum 1931; E. Claes, *De heiligen van Sichem*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1931; E. Russe, *De klokkenmaker van Venetië*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1931.

Dinsdag 19 januari 1932. Avondblad.
Nicolas Joseph Florent Gilbert. Een 'poète maudit' uit de 18e eeuw.
Ongesigneerd.

Woensdag 20 januari 1932. Avondblad.
Het boek van de week : Kardinaal Newman.
Over: J.L. May, *John Henry Newman*.
Vertaald door F.J. Wahlen. 'Foreholte', Voorhout 1931. Vertaling van: *Cardinal Newman. A study*, 1929.

23 januari 1932. De Tijd op Zondag.
Jaarfke de profeet.
Over: K. ter Laan, *Profecye van Jaarfke*.
B. van der Kamp, Groningen 1931.

Woensdag 27 januari 1932. Avondblad.
Het boek van de week : Twee debutanten.
Over: G. Stuiveling, *Elementen*.
De Arbeiderspers, Amsterdam 1931;
L. de Bourbon, *Reisverhalen*. Het Venster, Nijmegen 1931.

30 januari 1932. De Tijd op Zondag.
Een jong gestorven dichteres (Jeanne van de Putte).
Over: J. van de Putte, *Mijn hart is niet hier*.
Met een schets van haar leven en werk door

J. Persijn. Standaard Boekhandel, Brussel z.j.

Woensdag 3 februari 1932. Avondblad.
Het boek van de week : Jac. van Looy als dichter.

Over: Jac. van Looy, *Gedichten (1884-1925)*. A.W. Sijthoff, Leiden 1932.

Woensdag 10 februari 1932. Avondblad.
Het boek van de week : A.J.D. van Oosten.
Over: A.J.D. van Oosten, *His masters voice (twaalf verzen)*. C.A. Mees, Santpoort 1929; idem, *De intocht*. Holland, Amsterdam 1930; idem, *Vuurwerk*. De Gemeenschap, Utrecht 1931.

Woensdag 17 februari 1932. Avondblad.
Het boek van de week : De Renaissance in Spanje.
Over: G.J. Geers (met medewerking van dr. Joh. Brouwer), *De Renaissance in Spanje. Kultuur, litteratuur, leven*. W.J. Thieme, Zutphen 1932.

20 februari 1932. De Tijd op Zondag.
Pieter Nieuwland en 'Orion'.

Woensdag 24 februari 1932. Avondblad.
Het boek van de week : Zand.
Over: M. Revis, *8.100.000 M3 zand*. De Gemeenschap, Utrecht 1932.
[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 215-221].

Woensdag 2 maart 1932. Avondblad.
Het boek van de week : Het leven en de kunst.
Over: B. Verhoeven, *De zilveren spiegel*. De Gemeenschap, Utrecht 1932.
[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 5-11].

5 maart 1932. De Tijd op Zondag.
Potgieter huldigt Washington.

Woensdag 9 maart 1932. Avondblad.
Het boek van de week : Schotschrift of geschiedboek?
Over: *Renovatibur! Een'ge grepen uit de*

gedaantemisselingen, wisselvalligheden, hernieuwingen en herscheppingen in den ontwikkelingsgang der St. Radboudstichting te Deventer aan den IJssel. Niet in den handel. Drukkerij Excelsior, Brugge 1931.

12 maart 1932. De Tijd op Zondag.
De wandelende jood.
Over: J. Gielen, *De wandelende jood in volkskunde en letterkunde*. Het Kompas, Mechelen/De Spieghel, Amsterdam 1931.

Woensdag 16 maart 1932. Avondblad.
Boek van de Week : Wij vergaan.
Over: A. Meyer, *Wij vergaan*. Het Sinjaal, Oisterwijk 1932.

Donderdag 17 maart 1932. Avondblad;
vrijdag 18 maart 1932. Avondblad;
maandag 21 maart 1932. Avondblad.
Goethe.

Woensdag 23 maart 1932. Avondblad.
Het boek van de week : Karel v.d. Woestijne.
Over: J. Eeckhout, *Een inleiding tot Karel van de Woestijne*. L. van Melle, Gent/C.A.J. van Dishoeck, Bussum 1932.

Donderdag 24 maart 1932. Avondblad.
Kunst en letteren : Goethe herdacht.

26 maart 1932. De Tijd op Zondag.
Dichtkunst, studentikoziteit en ironie.
Over: *Vox Carolina*, 5(1932), nr. 20-21.
Literair nummer 2.

Woensdag 30 maart 1932. Avondblad.
Het boek van de week : Uitersten.
Over: H. de Vries, *Spaansche liederen*. Hijman, Stenfert-Kroese en Van der Zande, Arnhem 1931; E. van der Steen, *Gemengde berichten*. De Gemeenschap, Utrecht 1932.

Woensdag 6 april 1932. Avondblad.
Het boek van de week : George Sand.
Over: G. Brugmans, *George Sand. Een leven van liefde*. Hollandia-Drukkerij, Baarn 1932.

Woensdag 13 april 1932. Avondblad.
Het boek van de week : Aesthetica.

Over: W. Kramer, *Het literair kunstwerk*.
J.B. Wolters, Groningen 1932.

Woensdag 13 april 1932. Avondblad.
Wilhelm Busch. Bij zijn eeuwfeest. 1832 –
15 april – 1932.

Vrijdag 15 april 1932. Avondblad.
Françoise de la Chatre. Abdis van
Faremoutiers. Een groote ziel uit de Gouden
Eeuw.
Door: W.A.

Maandag 18 april 1932. Avondblad.
Pater C.C. Martindale SJ.
Geloofsverdediging in Engeland en Holland.
Over: C.C. Martindale SJ, *Bernadette van
Lourdes*. St. Bonifacius-Missiehuis, Hoorn
1932.
Door: W.A.

Woensdag 20 april 1932. Avondblad.
Het boek van de week : De hoorn schalt.
Over: A. Thiry, *De hoorn schalt*. Deel I van
de romancyclus *Vlaanderen*. Em. Querido,
Amsterdam 1932.

Woensdag 27 april 1932. Avondblad.
Het boek van de week : Protestantsch
verweer.
Over: A.O. Dubuis, *Het voorhangsel
ge scheurd. De geest van het protestantisme*.
Vertaald door N. Oosterlo. Hollandia-Druk-
kerij, Baarn 1932. Vertaling van: *Le voile
dechiré ou le genie du protestantisme*, 1931.

Woensdag 27 april 1932. Avondblad.
Met Latzko naar Ceylon.
Over: A. Latzko, *In het verloren paradijs*.
Em. Querido, Amsterdam 1932.
Ongesigneerd [ka].

Maandag 2 mei 1932. Avondblad.
Carolus de Spinoza. Bisschop van Ant-
werpen. Een verre naneef van den wijsgeer?
Door: W.A.
* Rectificatie in Het boek van de week op
woensdag 4 mei 1932, avondblad.

Woensdag 4 mei 1932. Avondblad.
Het boek van de week : De kleine misdaad
voor den politierechter.
Over: J. Luger, *De kleine misdaad voor den
politierechter*. A. Blitz, Amsterdam 1932.

Zaterdag 7 mei 1932. Avondblad.
Cultuur en protestantisme.
* Naar aanleiding van W.J. Aalders, *Om de
kerk*. Bosch en Keuning, Baarn 1931.

Woensdag 11 mei 1932. Avondblad.
De week van het boek. Pleidooi.

Vrijdag 13 mei 1932. Avondblad.
Het katholieke boek in de loop der eeuwen.
Ongesigneerd.

Woensdag 18 mei 1932. Avondblad.
Het boek van de week : De appel en Eva.
Over: J. van Ammers-Küller, *De appel en
Eva*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1932.

21 mei 1932. De Tijd op Zondag.
Tolstoï's roem en schande.
Over: J. Cassou, *Grandeur et infamie de
Tolstoi*. B. Grasset, Paris 1932.

28 mei 1932. De Tijd op Zondag.
Het boek van de week : De kleine wereld.
Over: H. de Man, *De kleine wereld*. Neder-
landsche Keurboekerij, Amsterdam 1932.
Zaterdag 18 juni 1932. Avondblad.
* Reactie op een ongciteerde brief, die
geschreven is naar aanleiding van de recensie
over Herman de Man.
* Rectificatie van 28 mei 1932 op 25 juni
1932, *De Tijd op Zondag*.

4 juni 1932. De Tijd op Zondag.
Het boek van de week.
Over: M. Dekker, *Reflex*. A. Blitz,
Amsterdam 1932.

Zaterdag 4 juni 1932. Avondblad.
Thorbecke. 1872 – 4 juni – 1932.
Ongesigneerd [ka].

11 juni 1932. De Tijd op Zondag.
Het boek van de week.

Over: J. Kuypers en T. de Ronde, *Beknopte geschiedenis van de Nederlandsche letterkunde*. De Sikkel, Antwerpen 1932.

Vrijdag 17 juni 1932. Ochtendblad.
Frederik van Eeden †. Een edel strijder.
Ongesigneerd.

18 juni 1932. De Tijd op Zondag.
Het boek van de week.
Over: D. Coster, *Nieuwe geluiden*.
Van Loghum Slaterus, Arnhem 1932
[eerste druk: 1924].

18 juni 1932. De Tijd op Zondag.
Provincie of Europa?
* Reactie op H. Marsman, 'De Weg zurück.
Korte aantekeningen over nieuwe
Hollandsche romankunst', in: *De Nieuwe
Eeuw*, 9 juni 1932, p. 1163-1164.
[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel
II, p. 258-262; *Gorter, Marsman, Ter Braak*,
p. 86-89].

Dinsdag 21 juni 1932. Avondblad.
De tijdspiegel: Uitvaart.
* De uitvaart van Frederik van Eeden.
Ongesigneerd.

25 juni 1932. De Tijd op Zondag.
Het boek van de week.
Over: M. Molenaar MSc, *Mechtild de Begijn*.
Paul Brand, Hilversum 1932.
[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*,
p. 105-115].

4 juli 1932. De Tijd op Zondag.
Het boek van de week.
Over: F. Timmermans, *De harp van Sint
Franciscus*. P.N. van Kampen, Amsterdam
1932.
[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*,
p. 116-124; *Vlamingen*, p. 86-91].

Donderdag 7 juli 1932. Avondblad.
De tijdspiegel: Goed dood!
* Reactie op J. Greshoff, 'Acties en reacties.
De jeugd en de literatuur', in: *Groot-
Nederland*, 30(1932), nr. 7, p. 77-88.
Ongesigneerd.

9 juli 1932. De Tijd op Zondag.
Het boek van de week.
Over: A.J.D. van Oosten, *De wonderlijke weg.
Een bundel verzen*. Hijman, Stenfert Kroese
en van der Zande, Arnhem 1932.

16 juli 1932. De Tijd op Zondag.
Het boek van de week.
Over: Th. de Vries, *Verzen*. Leiter-Nypels,
Maastricht 1932.

16 juli 1932. De Tijd op Zondag.
Albert Schweitzer over Goethe.
Over: A. Schweitzer, *Goethe Gedenkrede.
Gehalten bei der Feier der 100. Wiederkehr
seines Todestages in seinen Vaterstadt
Frankfurt a.M., 22 März 1932*. C.H. Beck,
München 1932.

23 juli 1932. De Tijd op Zondag.
Het boek van de week.
Over: U. Sinclair, *Petroleum*. Vertaald door
J. Kuiper. De Arbeiderspers, Amsterdam
1932. Vertaling van: *Petroleum*, 1927.

23 juli 1932. De Tijd op Zondag.
Gerard den Brabander.
Over: G. den Brabander, *Vaart*. W. van de
Voet, Monnikendam 1932.

23 juli 1932. De Tijd op Zondag.
Verzen van Elegast.

30 juli 1932. De Tijd op Zondag.
Réné Bazin.
* In memoriam.

30 juli 1932. De Tijd op Zondag.
Wij, pelgrims.
Over: D.G.C. van Ringlestein (met
medewerking van W.R. de Jong), *Citta del
Vaticano. Een reisverhaal voor de hogere klas-
sen der lagere scholen en voor MULO-Scholen*.
L.C.G. Malmberg, 's-Hertogenbosch 1932.

Maandag 1 augustus 1932. Avondblad.
Nieuwe muziek-uitgaven. Geestelijke
liederen.
Over: Fidelis oMc, *Geestelijke liederen*.
Getoonzet door A.G. Venderbos.

Kruisvaarders van Sint Jan, Rijswijk;
Geestelijke zangen in den volkstoorn. Gecom-
 poneerd door J. Haas. W. Bergmans,
 Tilburg; M. Potharst, *Zeven kinderliederen*.
 Teksten van onder anderen V. Cleerdin en
 C.S. Adama van Scheltema.
 Ongeïllustreerd [ka].

6 augustus 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: B. Stroman, *Stad*. W.L. en J. Brusse,
 Rotterdam 1932; J. Last, *Liefde in de
 portieken*. Servire, 's-Hertogenbosch 1932.

9 augustus 1931 - 27 februari 1932.

De Tijd op Zondag.

9 augustus 1931: Over de nederigheid.

16 augustus 1931: Over het lezen.

23 augustus 1931: Achterdocht en kwaad-
 sprekerij.

30 augustus 1931: Trouwhartigheid.

6 september 1931: Over het berouw.

13 september 1931: Neerslachtigheid.

20 september 1931: De heilige vrijheid.

27 september 1931: Over het gebed.

4 oktober 1931: Over het gesprek.

10 oktober 1931: Eenvoud des harten.

17 oktober 1931: Gelijkmoeidigheid.

24 oktober 1931: Vergevingsgezindheid.

31 oktober 1931: Het doel der godsvrucht.

7 november 1931: Het hemelsche Jeruzalem.

14 november 1931: Godsvertrouwen.

21 november 1931: Menschelijk opzicht.

28 november 1931: Bescheidenheid.

5 december 1931: Minzaamheid.

12 december 1931: Ingetogenheid.

19 december 1931: Broederlijkheid.

24 december 1931: De geboorte van Jezus.

2 januari 1932: Matigheid.

9 januari 1932: Heilige armoede.

16 januari 1932: Volharding.

23 januari 1932: De deugd van hoop.

30 januari 1932: Gods goedheid.

6 februari 1932: Vreeze des heeren.

13 februari 1932: De heilige kerk.

20 februari 1932: Boetvaardigheid.

27 februari 1932: Levensverbetering.

Door: Ludovicus Blosius.

[Gebundeld in: *Katholieke godsvrucht*.

Fragmenten uit de werken van den gelukzaligen

Ludovicus Blosius (1506-1566). Geert Groote
 Genootschap, 's-Hertogenbosch [1932]].

13 augustus 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: S. Christiansen, *Twee levenden en een
 doode*. Vertaald door J.E. Gorter-Keyser.

H.J.W. Becht, Amsterdam [1932]. Vertaling
 van: *To levende og en dued*, 1931.

20 augustus 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: A. van der Leeuw, *Verspreid proza*.
 Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1932.

[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*,
 p. 73-80].

27 augustus 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: A. den Doollaard, *De wilden van
 Europa*. Em. Querido, Amsterdam 1932.

3 september 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: B. de Spinoza, *Wijsgerige fragmenten*.
Een bloemlezing uit zijn geschriften en brieven.
 Uit het Latijn vertaald en toegelicht door
 N. van Suchtelen. Wereldbibliotheek,
 Amsterdam 1932.

10 september 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: A. Vloemans, *De wijsbegeerte van
 Spinoza. Haar plaats in het Nederlandsche
 denken en haar beteekenis voor de
 wereldphilosophie*. Wereldbibliotheek,
 Amsterdam 1932.

17 september 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: G. Vanter, *Baanbrekers. Roman
 uit den boerenopstand der zestiende eeuw*.
 Seyffardt's Boek- en Muziekhandel,
 Amsterdam 1932.

23 september 1932. De Tijd op Zondag;

30 september 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: F. van Eeden, *Mijn dagboek*. Van
 Munster, Amsterdam 1932; L.J.M. Feber,

Frederik van Eeden's ontwikkelingsgang.
Teulings, 's-Hertogenbosch 1922.

7 oktober 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: C. en M. Scharren-Antink, *Jhr. mr. James de Beyl, Minister van Nuttelooze Zaken*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1932.

14 oktober 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: Jos. Panhuysen, *Het afscheid*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1932.

[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 179-187].

14 oktober 1932. De Tijd op Zondag.

In 't ongerijmde. Een repliek van Anton van Duinkerken.

* Een gedicht naar aanleiding van twee regels uit het gedicht 'Geografie: vessem' van Paul Vlemminx, te weten "k Vertel u alles, wat ik mij herinder, (...) bij het Westelbeers kapelleke ginder", in: *Het Venster*, 2(1932), nr. 14 (september), p. 22.

21 oktober 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: A. van Schendel, *Jan Compagnie*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1932.

[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 58-66].

28 oktober 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: J. Slauerhoff, *Het verboden rijk*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1932.

[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 94-104].

4 november 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: *Hadewijch. Een bloemlezing uit haar poëzie en proza*. Ingeleid en toegelicht door J. Snellen. J. Ploegsma, Zeist 1932.

11 november 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: A.O. Exquemelin, *De Americaensche zee-roovers*. Met een inleiding door C. van

Wessem. De Sikkell, Antwerpen/De Spieghel, Amsterdam 1931 [eerste druk: 1678].

18 november 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: A. Donker, *Ter zake. Beschouwingen over literatuur en leven*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1932; idem, *De schichtige Pegasus. Critiek der poëzie rond 1930*. A.A.M. Stols, Brussel 1932.

[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 12-21].

25 november 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: A. Coolen, *De schoone voleinding*. Paul Brand, Hilversum 1932.

[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 135-144].

25 november 1932. De Tijd op Zondag.

Nieuwe uitgaven.

Over: H. Bruning, *De vraat van het geluk*. H.J. Bruning, Amsterdam 1932; *De werken van Vondel*. Deel VI. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1932.

2 december 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: H. de Man, *Maria en haar timmerman*. Teulings, 's-Hertogenbosch 1932.

[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 125-134].

9 december 1932. De Tijd op Zondag.

Het boek van de week.

Over: A. Helman, *Het euvel Gods*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1932.

[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 172-178].

Nieuwe uitgaven.

Over: M. ter Braak, *Démasqué der schoonheid*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1932.

[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel II, p. 163-167; *Gorter, Marsman, Ter Braak*, p. 185-189].

16 december 1932. De Tijd op Zondag.
 Het boek van de week.
 Over: G. Papini, *Jeugdstorm*. Vertaald door
 E. Russe. Teulings, 's-Hertogenbosch 1932.
 Vertaling van: *Un uomo finito*, 1912.

23 december 1932. De Tijd op Zondag.
 Het boek van de week.
 Over: Th. Bogaerts, *Vastenavond*.
 Steenlandt, Kortrijk 1932.

30 december 1932. De Tijd op Zondag.
 Het boek van de week : Tusschen kerstmis
 en nieuwjaar. In deze dagen leest men uit-
 sluitend voor zijn plezier. Gunt ook den
 boekbeoordeelaar dit genoeg! Gunt hem
 zijn deel aan de algemeene neiging tot
 inkeer... Een nabeschouwing op het af-
 gelopen boekjaar.

1933

6 januari 1933. De Tijd op Zondag.
 Het boek van de week.
 Over: H. van Eyk, *De kleine parade*. A. Blitz,
 Amsterdam 1932.
 Nieuwe uitgaven.
 Over: P.N. Dezaire, *Handboek der poëtiëk*.
 Servire, 's-Gravenhage 1932; S. van Praag,
Wijen de dieren. Wereldbibliotheek,
 Amsterdam 1932.

13 januari 1933. De Tijd op Zondag.
 Het boek van de week.
 Over: A.A.L. Graumans, *Radiovertellingen
 van d'n Dré*. De Spaarnestad, Haarlem 1932.

27 januari 1933. De Tijd op Zondag.
 Het boek van de week.
 Over: L. Knappert, *Willem I, Prins van
 Oranje, een vader des vaderlands*.
 H.D. Tjeenk Willink, Haarlem 1933.

3 februari 1933. De Tijd op Zondag.
 Het boek van de week.
 Over: J. Fabricius, *Melodie der verten*.
 H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1932.

10 februari 1933. De Tijd op Zondag.
 Het boek van de week.
 Over: W. Kloos, *Verzen*. Wereldbibliotheek,
 Amsterdam 1932 [eerste druk: 1894].

10 februari 1933. De Tijd op zondag.
 Kroniek der Fransche letteren : 1. Eilanden...
 Over: *Les Iles*, geredigeerd door J. Maritain.
 Door: Dom Muet.

17 februari 1933. De Tijd op Zondag.
 Het boek van de week.
 Over: D.A. Stracke SJ, J. van Mierlo SJ,
 L. Reypens SJ, *Ruusbroec de Wonderbare*.
 Excelsior, Brugge 1932.

17 februari 1933. De Tijd op Zondag.
 Kroniek der Fransche letterkunde : Late
 bezinning.

24 februari 1933. De Tijd op Zondag.
 Kroniek der Fransche letteren : Dood en
 leven.
 Over: H. de Montherlant, *Mors et vita*.
 B. Grasset, Paris 1932.
 Door: Dom Muet.

24 februari 1933. De Tijd op Zondag.
 Het boek van de week.
 Over: M. Webb, *De vos duikt weg*. Vertaald
 door A. Donker. Wereldbibliotheek,
 Amsterdam 1933. Vertaling van: *Gone to
 earth*, 1917.
 [Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*,
 p. 22-29].

3 maart 1933. De Tijd op Zondag.
 Het boek van de week.
 Over: G. Smit, *Requiem in memoriam matris*.
 A.A.M. Stols, Maastricht 1932.

3 maart 1933. De Tijd op zondag.
 Kroniek der Fransche letteren : Averechtse
 kritiek.
 Over: J. Cocteau, *Essai de critique indirecte*.
 B. Grasset, Paris 1932.
 Door: Dom Muet.

10 maart 1933. De Tijd op Zondag.
 Het boek van de week.
 Over: M.J. Lagrange OP, *Het evangelie van*

Jezus Christus. Vertaald door J. Nolet.
Fidelitas, Amsterdam 1933. Vertaling van:
L'évangile de Jésus Christ, 1928.

10 maart 1933. De Tijd op Zondag.
Kroniek der Fransche letteren : De nieuwste
Mauriac.
Over: F. Mauriac, *Le mystère Frontenac*.
B. Grasset, Paris 1933.
Door: Dom Muet.

Dinsdag 14 maart 1933. Avondblad.
Nieuwe uitgaven.
Over: P. Willibrordus Lampen OFM,
*Eucharistica. Florilegium internationale in
honorem S.S. Sacramenti*. Deel II. Van
Putten en Oortmeyer, Alkmaar 1933.

Woensdag 15 maart 1933. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: J. de Harduyn, *Godelicke Lof-
Sanghen*. Uitgegeven en toegelicht door
O. Dambre. De Sikkell, Antwerpen 1933
[eerste druk: 1620].
[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse
dichters*, p. 96-100].

Woensdag 15 maart 1933. Avondblad.
D'Annunzio en Gorki. Twee jarigen.
Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 17 maart 1933. Avondblad.
Fransche letteren : Jacques Chardonne.
Over: J. Chardonne, *L'amour du prochain*.
B. Grasset, Paris 1932.
Door: Dom Muet.

Woensdag 22 maart 1933. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: H. Roland Holst, *De roep der stad*.
Leekenspel in drie bedrijven. W.L. en J.
Brusse, Rotterdam 1933.

Woensdag 22 maart 1933. Avondblad.
Drieërlei dramatiek. Philoctetes, Oranje,
St. Lidwina.

Donderdag 23 maart 1933. Avondblad.
Nieuwe uitgaven.
Over: A. Schillings, *Jeanne d'Arc*. Boosten en
Stols, Maastricht 1933.

Vrijdag 24 maart 1933. Avondblad.
Fransche literatuur : De wal van Athene.
Over: P. Claudel, *Sous le rempart d'Athènes*.
Gallimard, Paris 1928.
Door: Dom Muet.

Woensdag 29 maart 1933. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: A. Stubbe c.s.s.r., *Naturalisme of
mystiek? Het probleem der Renaissance als
aanleiding tot het probleem der barok*.
St. Alphonsus-Uitgeverij, Leuven 1933.

Vrijdag 31 maart 1933. Avondblad.
Fransche literatuur : Molières opkomst.
Over: G. Michaut, *Molière raconté par ceux
qui l'ont vu*. Stock, Paris 1932; G. Duhamel,
Le rire et les larmes de Molière. Hachette,
s.p. 1933.
Door: Dom Muet.

Woensdag 5 april 1933. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: J. Lammertse, *Calvijn en calvinisme*.
Geert Groote Genootschap, 's-Hertogen-
bosch 1933.

Vrijdag 7 april 1933. Avondblad.
Fransche literatuur : Louis Veuillot, 1883 -
7 april - 1933.
Door: Dom Muet.

Woensdag 12 april 1933. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: W. Shakespeare, *Sonnetten*. Vertaald
door J. Decroos. Steenlandt, Kortrijk [1933].
Shakespeare vertalen. Twee notities.
N.B. Reactie van J. Decroos op dinsdag
25 april 1933, avondblad.

Donderdag 13 april 1933. Avondblad.
Een universeel geleerde. Simon Stevin.
Door: W.A.

Vrijdag 14 april 1933. Avondblad.
Fransche literatuur : De christen Hercules.
Over: P. de Ronsard, *Hercule Chrestien*.
G. Buon, Paris 1578.
Door: Dom Muet.

Dinsdag 25 april 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: L. Sertorius, *Literarisches Schaffen und Volkstum in Flandern (1890-1930)*. Das Deutsche Volk, Berlin-Karlshorst 1933.

Dinsdag 2 mei 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: C.J. Kelk (red.), *Geschenk 1933. Herinneringen aan Nederlandsche schrijfters en schrijvers*. Bijgebragt ter gelegenheid van de Nederlandsche boekenweek, 29 april - 6 mei 1933. Vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels, Amsterdam 1933.

Woensdag 3 mei 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Gravin de Noailles. † 30 april 1933.

Door: Dom Muet.

Zaterdag 6 mei 1933. Avondblad.

Nieuwe uitgaven.

Over: J. Mooij, *Mijn eerste gang door onze letterkunde*. Deel I. Paul Brand, Hilversum 1933.

Dinsdag 9 mei 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: G. Walschap, *Carla*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1933.

[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 188-195].

Donderdag 11 mei 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Mgr. Dupanloup.

Over: mgr. H.E. Dutoit, *Dupanloup*. Desclée de Brouwer, Paris 1933.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 16 mei 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: A. Roland Holst, *Tusschen vuur en maan*. A.A.M. Stols, Maastricht 1933. [Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 81-88].

Vrijdag 19 mei 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Jules Supervielle.

Over: J. Supervielle, *Gravitations*. Nouvelle

Revue Française, Paris 1925.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 23 mei 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: A. Kuyle, *Weerlicht*. Paul Brand, Hilversum 1933.

[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 145-151].

Dinsdag 30 mei 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: E. du Perron, *Uren met Dirk Coster (Een tegenstem)*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1933.

[Opgenomen in: *Twintig tijdgenooten*, p. 37-44].

Dinsdag 6 juni 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: N. Sanders OFM, *De kenbaarheid van de ware godsdienst. Een kwestie van apologetische methode*. Teulings, 's-Hertogenbosch 1933.

Vrijdag 9 juni 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Tijdschrift en groep.

Vrijdag 16 juni 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Vijanden onder één dak.

Over: *Nouvelle Revue Française*.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 13 juni 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: I. Seidel, *Het wenschkind*. Vertaald door T. de Ridder. Van Holkema en Warendorf, Amsterdam 1933. Vertaling van: *Das Wunschkind*, 1930.

Donderdag 15 juni 1933. Avondblad.

Nieuwe Uitgaven.

Over: Frateco, *Don Quichote van München*. Naar het onuitgegeven Duitsche handschrift vertaald door W.H. de Buissonjé. Nederlandsche Keurboekerij, Amsterdam 1933. Vertaling van: *Der Don Quijote von München*.

Dinsdag 20 juni 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: N. van Suchtelen, *Tat tvam asi (Dat zijt gij). Aanteekeningen van een kristalkijker*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1933.

Vrijdag 23 juni 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : De schrijver en zijn helden.

Vrijdag 30 juni 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Over romanhelden.

Over: F. Mauriac, *François Mauriac de l'Académie Française*. Daarin kritieken van E. Jaloux die eerder verschenen zijn in *Nouvelles Littéraires*, en de volgende twee opstellen van Mauriac: 'Le romancier et ses personnages'; 'L'éducation des filles'. Paris 1933.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 27 juni 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: M. Matisse (in samenwerking met Y. Foppema), *Een zwerver van zee tot zee*. H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1933.

Dinsdag 4 juli 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: A. Salomons, *Het huis in de hitte (Drie jaar Deli)*. Nederlandsche keurboekkerij, Amsterdam 1933.

Vrijdag 7 juli 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Heiligheid der waarheid.

Vrijdag 14 juli 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : De katholieke roman.

Over: Ch. du Bos, *François Mauriac et le problème du romancier catholique*. Correa, Paris 1933.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 11 juli 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: H. Roland Holst, *Herman Gorter*. Em. Querido, Amsterdam 1933.

Vrijdag 14 juli 1933. Avondblad.

Gorters moeder. Nog herinneringen.

Over: G. Carelsen, *Herinneringen*. H.D. Tjeenk Willink, Haarlem 1928-1933.

Dinsdag 18 juli 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: D. Wouters en J. Moormann, *Het straatlied. Een bundel schoone historie-, liefdes- en oubollige liederen*. Holland, Amsterdam 1933.

Vrijdag 21 juli 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Christelijke wijsbegeerte.

Over: J. Maritain, *De la philosophie chrétienne*. Desclée de Brouwer, Paris 1933.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 25 juli 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: Th. de Vries, *Doctor José droomt vergeefs*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1933.

Door: 'Ad Int.'

Vrijdag 28 juli 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Andere belichting.

Over: Inleiding van R. Fernandez in: F. Mauriac, *Dieu et Mammon*. Siècle, Paris 1933.

Door: Dom Muet.

Vrijdag 4 augustus 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Radio-dichtkunst.

Over: S. Malard, *Radiophonies*. Revue des poètes.

Door: Dom Muet.

Vrijdag 11 augustus 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Welsprekendheid als kunst.

Over: L. Longhaye SJ, *Théorie des belles lettres. L'âme et les choses dans la parole*. P. Téqui, Paris [1930] [eerste druk: 1885].
Door: Dom Muet.

Dinsdag 22 augustus 1933. Avondblad.

De feiten van Beauraing. Ons standpunt en onze methode.

Woensdag 23 augustus 1933. Avondblad.

De feiten van Beauraing. Wetenschappelijk onderzoek.

Donderdag 24 augustus 1933. Avondblad.

De feiten van Beauraing. Visioenen van volwassenen.

Vrijdag 25 augustus 1933. Avondblad.

De feiten van Beauraing. Houding der H. Kerk.

Zaterdag 26 augustus 1933. Avondblad.

De feiten van Beauraing. Onze conclusie.

Door: W.A.-s.

[Later gebundeld in: *Beauraing en Banneux*, Amsterdam 1933].

Dinsdag 5 september 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: E. Claes, *Toen ons Lieve Vrouwke heuren beeweg deed*. A.A.M. Stols, Brussel/Maastricht 1933.

Vrijdag 8 september 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Een vijand van de romantiek.

Over: E. Seillière, *Sur la psychologie du romantisme Allemand*. Nouvelle Revue Critique, Paris [1933].

Door: Dom Muet.

Dinsdag 12 september 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: M. Gilliams, *Oefentocht in het luchtledige; Het verleden van Columbus*.

F. Gilliams-Lambrechts, Antwerpen 1933.

Woensdag 13 september 1933. Avondblad.

A.M. de Jong over Querido. Een nietswaardig boekje.

Over: A.M. de Jong, *Israël Querido. De mens en de kunstenaar*. Em. Querido, Amsterdam 1933.

Vrijdag 15 september 1933. Avondblad.

Over nieuwe poëzie : Een katholieke bloemlezing.

Over: P. Maximilianus OFM Cap., *Langs de vele wegen. Verzen van na 1914 uit Noord- en Zuid-Nederland*. De Kempen, Tilburg 1933.

Zaterdag 16 september 1933. Avondblad.

Bekeering van Israël. Het bureau te Breda.

Door: W.A.-s.

Dinsdag 19 september 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: W. Eges, *Skunks*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1933.

Donderdag 21 september 1933. Avondblad.

Geruchten uit Onkerzele. Nieuwe verschijningen in België.

Zaterdag 23 september 1933. Avondblad.

Geruchten uit Onkerzele. Nieuwe verschijningen.

Door: W.A.-s.

Vrijdag 22 september 1933. Avondblad.

Een merkwaardige vrouw. Bij den dood van Annie Besant.

Door: W.A.-s.

Zaterdag 23 september 1933. Avondblad.

Een omstreden bekeerling. Henri Borel.

Zaterdag 23 september 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Rubens-waardeering.

Over: P. Claudel, Een tafelrede over de mystiek van Rubens; idem, *Le soulier de satin*. Gallimard, Paris 1928.

Door: Dom Muet.

Maandag 25 september 1933. Avondblad.

Cultureel jubileum.

* Over het twaalfde lustrum van R. van Oppenraay s.j.

Dinsdag 26 september 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: A. den Doolaard, *De herberg met het hoefijzer*. Em. Querido, Amsterdam 1933.

Vrijdag 29 september 1933. Avondblad.

Chestertons nieuwste boek. Over Sint Thomas.

Over: G.K. Chesterton, *St. Thomas Aquinas*. Hodder and Stoughton, London 1933.

Zaterdag 30 september 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Argot en Bargoensch.
Over: M. Valkhoff, *Argot en Bargoens*. Groningen 1933.
Door: Dom Muet.

Dinsdag 3 oktober 1933. Avondblad.
Het boek van de week.

Over: N. Kazantzakis, *Toda Raba*. Vertaald uit het Frans door S. Koster. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1933.

Donderdag 5 oktober 1933. Avondblad.
Literatuur-studie. De inaugurele rede van prof. van Kranendonk.

Vrijdag 6 oktober 1933. Avondblad.
Kees Meekel verjaart. 1883 – 7 okt. – 1933.

Zaterdag 7 oktober 1933. Avondblad.
Fransche literatuur : Het goede leven.
Over: P. de Nolhac, *Portraits du XVIIIe siècle: la douceur de vivre*. Plon, Paris 1933.
Door: Dom Muet.

Dinsdag 10 oktober 1933. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: J. Muls, *Deze tijd. Beschouwingen over volk en cultuur*. Kunst, Gent 1933.

Vrijdag 13 oktober 1933. Avondblad.
Jules Persijn †. In memoriam.

Zaterdag 14 oktober 1933. Avondblad.
Fransche literatuur : Een mysticus.
Over: A. Crosnier, *Joseph de Maistre. Les meilleurs textes*. Desclée de Brouwer, Paris [1933].
Door: Dom Muet.
N.B. Reactie van A. Munsters msc met een antwoord van Dom Muet op zaterdag 4 november 1933, avondblad.

Dinsdag 17 oktober 1933. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: J. Persijn, *Studiën en lezingen*. Deel II. Standaard Boekhandel, Brussel [1932].

Vrijdag 20 oktober 1933. Avondblad.
Kinderen van ons volk. De meening van Antoon Coolen.
Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 21 oktober 1933. Avondblad.
Fransche literatuur : Malfilatre.
Over: J. Charles Louis de Clinchamp Malfilatre, 'Narcisse dans l'Ile de Vénus: poème en quatre chants'. Paris [1769]; en P. Valéry.
Door: Dom Muet.

Dinsdag 24 oktober 1933. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: J.B. van Rode, *Jan Herbert MacDonald (Donald-cyclus)*, I. In *Holland (1913-1919)*, II. In *Amerika (1919-1926)*, III. *Orde en wanorde (1926-1950)*, IV. *Wanorde en orde (1950-1956)*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1933.

Donderdag, 26 oktober 1933. Avondblad.
Een nabeschouwing. Rhythme der Vondelwaardeering.
Over: B.H. Molkenboer op, *Het rhythme der Vondel-waardeering*. Inaugurale rede. Dekker en Van de Vegt en J.W. van Leeuwen, Nijmegen/Utrecht 1933.

Vrijdag 27 oktober 1933. Avondblad.
De taak van den leek. De leek is geen uitdeeler der genade, hij is slechts voorbereider.
N.B. Reactie van F. Holthuisen met een naschrift van Anton van Duinkerken op maandag 6 november 1933, avondblad.
Reactie van P. Berno OFM Cap. op donderdag 23 november 1933, avondblad.

Zaterdag 28 oktober 1933. Avondblad.
Fransche literatuur : Devote spitsvondigheid.
Over: P. Landrивon, *La très Sainte Vierge Marie. Essai de théologie Mariale affective*; M. Perroy, *Le rosaire de Lourdes*; J. Biard, *Geschiedenis van pastoor Joseph Viallet*. Alle boeken zijn verschenen bij Aubanel Ainé, Avignon 1933.
Door: Dom Muet.

Dinsdag 31 oktober 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: M. ter Braak, *Dr. Dumay verliest*.

Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1933.

[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel II, p. 167-170. Aldaar (noot 8) wordt abusievelijk als datum 2 november vermeld; *Gorter, Marsman, Ter Braak*, p. 189-192].

Donderdag 2 november 1933. Avondblad.

Breeroo tegen Brabant. Prof. Verdenius' intree-rede.

Over: A.A. Verdenius, *Bredero's dialectkunst als Hollandsche reactie tegen Zuid-Nederlandsche taal-hegemonie*. P. Noordhoff, Groningen 1933.

Vrijdag 3 november 1933. Avondblad.

Nieuwe verschijningen? Maria te Etikhoven.

Door: W.A.-s.

Maandag 6 november 1933. Avondblad.

A. van Collem. In memoriam.

Dinsdag 7 november 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: H. Marsman, *De dood van Angèle Degroux*. Em. Querido, Amsterdam 1933.

[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel II, p. 262-266; *Gorter, Marsman, Ter Braak*, p. 90-94].

Dinsdag 14 november 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: *Karel van de Woestijne*. Over schrijvers en boeken. Karel van de Woestijne-Genootschap, Brussel 1933.

Zaterdag 18 november 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Het eeuwig misverstand.

Over: F. Mauriac, artikel in het jongste nummer van het weekblad 1933.

Door: Dom Muet.

Maandag 20 november 1933. Avondblad.

Geloofsafval en apologie. Een intree-rede.

Over: De rede die F. Mauriac heeft uitgesproken tijdens zijn intrede tot de

Franse Academie op donderdag 16 november j.l.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 21 november 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: P. Vlemminx, *Epeciosa deserti*.

Het Venster, Asten 1933.

Woensdag 22 november 1933. Avondblad.

Het leven als journalist.

Over: F. van Oldenburg-Ermke, *Bruno Clasius. De roman van een verregend leven*.

Teulings, 's-Hertogenbosch 1933.

Zaterdag 25 november 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Over humanisme.

Over: J. Maritain, *Du régime temporel et de la liberté*. Desclée de Brouwer, Paris 1933.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 28 november 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: W. Elsschot, *Kaas*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1933.

Zaterdag 2 december 1933. Avondblad.

Fransche literatuur : Le bon Théo.

Over: A. Boschot, *Théophile Gautier*. Desclée de Brouwer, Paris 1933.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 5 december 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: H. van Merlet, *De bond van eerlijke mensen*. Van Munster, Amsterdam 1933.

Dinsdag 12 december 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: J.H. Eekhout, *Gilgamesj. Soemerisch-Babylonisch epos in twaalf tafelen*.

C.F. Callenbach, Nijkerk 1933.

Dinsdag 19 december 1933. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: J. Supervielle, *De os en de ezel van den heiligen stal*. Vertaald door M. Roelants.

Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1933.

Zaterdag 23 december 1933. Avondblad.
Fransche literatuur : De weduwe van Windsor.

Over: A. Maurois, *Edouard VII et son temps*.

B. Grasset, Paris 1933.

Door: Dom Muet.

Vrijdag 29 december 1933. Avondblad.

De kerk in Duitschland. Een geloofs-beweging?

Door: W.A.-s.

1934

Vrijdag 5 januari 1934. Avondblad.

De Nobelprijswinner 1933. Geest en stijl van Iwan Boenin.

Dinsdag 9 januari 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: H. van Booven, *Leven en werken van Louis Couperus*. Schuyt, Velzen 1933.

Dinsdag 9 januari 1934. Avondblad.

Dr. B. Kruitwagen OFM. Bij zijn eere-promotie.

Door: W.A.-s.

Dinsdag 16 januari 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: H. de Man, *Een stoombootje in de mist*. Nederlandsche Keurboekery, Amsterdam 1933.

Dinsdag 23 januari 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: A. Steenhoff-Smulders, *Eene abdisse van Thorn; Jan van Arkel; Jacoba van Beieren*. Dekker en Van de Vegt en J.W. van Leeuwen, Nijmegen/Utrecht 1933 [eerste druk: resp. 1911, 1908, 1908].

Donderdag 25 januari 1934. Avondblad.

Léon Daudet. En de Duitsche filosofen.

Over: L. Daudet, *Les idées en armes*.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 30 januari 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: G. Walschap, *Trouwen*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1933.

Donderdag 1 februari 1934. Avondblad.

Een mooie belijdenis. Wijlen Henri Borel.

Over: H. Borel, *Het speelgoed van de kleine Theresia*. Pax, Brussel/'s-Gravenhage 1934.

Ongesigineerd [ka].

Dinsdag 6 februari 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: L.H. van Lennep, *Naar den heiligen berg. Een vertelling uit het oude Egypte*.

P.N. van Kampen, Amsterdam 1933.

Vrijdag 9 februari 1934. Avondblad.

François Mauriac. Zijn journal.

Over: F. Mauriac, *Journal*. B. Grasset, Paris 1934.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 13 februari 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: K.H.E. de Jong, *Bilderdijk's 'Geschiedenis des vaderlands'*. Boekhandel en Drukkerij, voorheen G.J. Brill, Leiden 1934.

Woensdag 14 februari 1934. Avondblad.

Om het evenwicht. Dr. van Lieshout over de jongeren - Goede bedoelingen bij slechte informaties.

Over: H. van Lieshout, *Onze onevenwichtige jongeren*. H. Bergmans, Tilburg 1933.

Dinsdag 20 februari 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: K. Meekel, *De zonneburg*. L.J. Veen, Amsterdam 1933.

Dinsdag 27 februari 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: J. Last, *Partij remise*. Contact, Amsterdam 1933.

Woensdag 28 februari 1934. Avondblad.

Geest en hart. In de schilderkunst.

Over: A. Lhote, *La peinture, le coeur et l'esprit*. Denoël et Steele, Paris 1933.

Door: Dom Muet.

Zaterdag 3 maart 1934. Avondblad.

Iwan Toergwenjef. Het oude Rusland.

Over: A. Maurois, *Tourgueniev*. Ferenczi et fils, Paris 1934 [eerste druk: 1931].

Door: Dom Muet.

Dinsdag 6 maart 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: L. de Bourbon, *Het licht achter Golgotha*. A.A.M. Stols, Maastricht 1934.

Dinsdag 13 maart 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: N. Tokoenaga, *Straat zonder zon. Japansche arbeidersroman*. Vertaald uit het Duits door E. Coenraads. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1934. Vertaling van: *Die StraÙe ohne Sonne. Ein japanischer Arbeiter-Roman*, 1930.

Woensdag 14 maart 1934. Avondblad.

Maurice Barrès. Zijn dagboek.

Over: M. Barrès, *Mes cahiers*. Deel VII. Plon, Paris 1934.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 20 maart 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: *De werken van Vondel*. Deel VII. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1934.

Donderdag 22 maart 1934. Avondblad.

Stendhal. Een bloemlezing.

Over: F. Auboin, *Stendhal. Les meilleurs textes*. Desclée de Brouwer, Paris 1934.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 27 maart 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: Homerus, *Odyssee*. Metrische vertaling van A.W. Timmerman. H.J. Paris, Amsterdam 1934.

Vrijdag 30 maart 1934. Avondblad.

De kleine natie. Hollands kracht.

Over: G. Duhamel, *Discours aux nuages*. Siècle, Paris 1934.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 3 april 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: P. Kemp, *Stabielen en passanten*. Veldeke, Maastricht 1934.

Woensdag 4 april 1934. Avondblad.

Shakespeare. In Frankrijk.

Over: A. Pravie, *Roman douloureux d'Alfred de Vigny*.

Door: Dom Muet.

Vrijdag 6 april 1934. Avondblad.

Kennis der eigen klassieken. Voorwaarde der beschaving.

* Reactie op U. Nooteboom, 'Lustrumspel der Nijmeegsche studenten', in: *De Maasbode*, woensdag 4 april 1934, avondblad.

Dinsdag 10 april 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: Th. de Vries, *Koningssage*.

Wereldbibliotheek, Amsterdam 1934.

Zaterdag 14 april 1934. Avondblad.

Montherlant. Zijn nieuwe bundel.

Over: H. de Montherlant, *Encore un instant de bonheur*. B. Grasset, Paris 1934.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 17 april 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: J.W.F. Werumeus Buning, *Culinaire tierelantijnen. Bespiegelingen over het historisch belang der kookkunst*. J. Enschedé, Haarlem 1934.

Donderdag 19 april 1934. Avondblad.

Moordenaar of martelaar? A. Temmerman OP.

Door: W.A.

Vrijdag 20 april 1934. Avondblad.

Leeftijden in de cultuur. Het rythme der historie.

* Reactie op J. van Heugten SJ, 'Naar de volle mannelijkheid', in: *Boekenschouw*, 27(1934), p. 529-533; samengevat in DT, 18 april 1934.

Door: A. [ka].

Dinsdag 24 april 1934. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: H. Roland Holst, *Tusschen tijd en eeuwigheid*. W.L. en J. Brusse, Rotterdam 1934.

Woensdag 25 april 1934. Avondblad.
 Quaede Foelck. Een Friesche Lady Macbeth.
 Over: S. Bartstra, *Quaede Foelck, de gebiedende vrouwe op Oldenborch*. W.J. Thieme, Zutphen z.j.
 Ongesigneerd [ka].

Donderdag 26 april 1934. Avondblad.
 Markies Jan IV van Glymes. Een grafschrift en een gedicht.

Zaterdag 28 april 1934. Avondblad.
 Cyriel Verschaeve. 1874 - 30 april - 1934.
 Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 1 mei 1934. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: J. Keulers, *Jeremias*. J.J. Romen, Roermond/Maaseyk 1934.

Donderdag 3 mei 1934. Avondblad.
 Boekenweek in Nederland. Gevaar voor verduitsching?

Dinsdag 8 mei 1934. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: M. ter Braak, *Politicus zonder partij*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1934.
 [Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel II, p. 170-174; *Gorter, Marsman, Ter Braak*, p. 192-196].

Vrijdag 11 mei 1934. Avondblad.
 Gravin de Noailles. Een na-klank.
 Over: Comtesse de Noailles, *Derniers vers*. B. Grasset, Paris 1934.
 Door: Dom Muet.

Zaterdag 12 mei 1934. Avondblad.
 De slag aan de Marne. Een proefschrift.
 Over: A. Cuypers, *Voorspel en verloop van den slag aan de Marne, september 1914*. H.J. Paris, Amsterdam 1934.
 Door: A.

Dinsdag 15 mei 1934. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: A.J.D. van Oosten, *Tijd der nooden. Een bundel tijdverzen*. 't Center, 's-Gravenhage 1934.

Vrijdag 18 mei 1934. Avondblad.
 Pierre Corneille. Tusschen twee vrouwen.
 * Naar aanleiding van de sterfdag van Corneille op 1 oktober 1684.
 Door: Dom Muet.

Dinsdag 22 mei 1934. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: W. Elsschot, *Een ontgoocheling*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1934.
 [Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 63-67].

Vrijdag 25 mei 1934. Avondblad.
 De godsdienst van Dickens. Zijn leven van Jezus.
 Over: Ch. Dickens, *Jezus leven aan kinderen verteld*. Vertaald door E. Wanting. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1934.
 Vertaling van: *The history of our saviour Jesus Christ*, 1849.

Dinsdag 29 mei 1934. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: K. Heeroma, *Het derde réveil. Honderd verzen van jong-protestantsche dichters*. Holland, Amsterdam 1934.

Dinsdag 5 juni 1934. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: H. Ibsen, *Peer Gynt. Een dramatisch gedicht in vijf bedrijven*. Vertaald door B.A. Meuleman. A. Prakke, Nijmegen 1934.
 Vertaling van: *Peer Gynt*, 1867.

Woensdag 6 juni 1934. Avondblad.
 De renaissance-prijs. Drieu la Rochelle.
 Over: P. Drieu la Rochelle, naar aanleiding van de renaissanceprijs voor zijn novellenbundel *La comédie de Charleroi*. Nouvelle Revue Française, Paris [1934].
 Door: Dom Muet.

Dinsdag 12 juni 1934. Avondblad.
 Het boek van de week.

Over: B. Stroman, *René François Aristide N.N.* W.L. en J. Brusse, Rotterdam 1934.

Woensdag 13 juni 1934. Avondblad.

Twee culturen. En de vrede.

Over: P. Bise, *Le cauchemar Allemand.*

Civis, Paris 1934.

Door: Dom Muet.

Donderdag 14 juni 1934. Avondblad.

Spiegel des tijds.

* A. den Doolaard en de Meiprijs van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Ongesigneerd.

Dinsdag 19 juni 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: D. Wouters en J. Moormann, *Het straatlied. Nieuwe bundel schoone historie en oubollige liederen.* Holland, Amsterdam 1934.

Maandag 25 juni 1934. Avondblad.

Louis Veuillot. Zijn melanges.

Over: L. Veuillot, *Melanges.* Geordend en van aantekeningen voorzien door F. Veuillot. Deel III en IV. P. Lethielleux, Paris 1933-1934.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 26 juni 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: G. Stuiveling, *Versbouw en ritme in den tijd van '80.* J.B. Wolters, Groningen 1934.

Vrijdag 29 juni 1934. Avondblad.

Francesco Petrarca. Zijn levensconflict.

Over: M. de Gandillac, 'Petarque et son demon', in: *Courrier des Iles.* Descleé de Brouwer, Paris 1934.

Door: Dom Muet.

Woensdag 4 juli 1934. Avondblad.

Het tragisch noodlot. Waarin bestaat het?

Over: J. Cocteau, *La machine infernale. Pièce en quatre actes.* B. Grasset, Paris 1934.

Door: Dom Muet.

Donderdag 5 juli 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: F.M. Dostojevski, *Een onaangename*

geschiedenis. Vertaald door H.W. Sandberg. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1934. Vertaling van: *Sknjerny anekdot.*

Dinsdag 10 juli 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: F. Herwig, *Tim en Clara. Een wereldstadroman.* Vertaald door H.E. Marre. Het Nederlandsche Boekhuis, Tilburg 1934. Vertaling van: *Tim und Klara,* 1932.

Woensdag 11 juli 1934. Avondblad.

Een Poolsch heldendicht. Pan Tadeusz.

Over: A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz.* Vertaald uit het Pools door P. Cazin. Garnier, Paris [1934]. Vertaling van: *Pan Tadeusz,* 1834.

Door: Dom Muet.

Donderdag 12 juli 1934. Avondblad.

Poëzie en maatschappijleer. Gorter als 'geval'.

Vrijdag 13 juli 1934. Avondblad.

Gorter en het communisme. Vernieuwing of verstarring?

Over: J.C. Brandt Corstius, *Herman Gorter. Een bijdrage tot de kennis van zijn leven en werk.* Contact, Amsterdam 1934. [Opgenomen in: *Verzamelde geschriften,* deel II, p. 108-113. Aldaar (noot 4) wordt abusievelijk als datum 17 juli 1939 vermeld; *Gorter, Marsman, Ter Braak,* p. 30-35].

Dinsdag 17 juli 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: H. Gorter, *Sonnetten.* Van Dishoeck, Bussum 1934.

Donderdag 19 juli 1934. Avondblad.

Een debuut. Corruptie der critiek?

Over: J. Dyé, *Au val de Loire. La terre qui chante.* Aubanel Ainé, Avignon 1934.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 24 juli 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: M.H. de Haan, *Adriaan Loosjes.* W. de Haan, Utrecht 1934.

Donderdag 26 juli 1934. Avondblad.

Kritiek van uiterst-links. Op Fransche schrijvers.

Over: I. Ehrenburg, *Duhamel, Gide, Malraux, Mauriac, Morand, Romains, Unamuno, vus par un écrivain d'U.R.S.S.* Vertaald uit het Russisch door M. Etard. Paris 1934.
Door: Dom Muet.

Dinsdag 31 juli 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: A. van Cauwelaert, *Harry*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1934.
[Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 78-85].

Woensdag 1 augustus 1934. Avondblad.

Piraten. In de 19e eeuw.

Over: M. Magre, *Pirates, flibustiers et négriers*. Garnier, Paris 1934.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 7 augustus 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: Jac. Schreurs MSC, *Norbert van Gennepe. Een pelgrim op aarde*. Vox Romana, Schiedam 1934.

Woensdag 8 augustus 1934. Avondblad.

Machtswil. In het werk van de Montherlant.

Over: H. de Montherlant, *Les célibataires*. Fayard, Paris [1934].

Ongesigneerd.

Donderdag 9 augustus 1934. Avondblad.

Gides dagboek. Hoe hij communist werd.

Over: A. Gide, *Pages de journal (1929-1932)*. Gallimard, Paris [1934].

Door: Dom Muet.

Vrijdag 17 augustus 1934. Avondblad.

Barbey d'Aurevilly. Onthullingen van Doyon.

Over: R.L. Doyon, *Barbey d'Aurevilly, amoureux et dupe. Avec des documents inconnus*. Paris 1934.

Door: Dom Muet.

Woensdag 22 augustus 1934. Avondblad.

Poëtisch vuurwerk. En de goudvisch.

Over: T. Derème, *Le poisson rouge*. B. Grasset, Paris 1934.

Door: Dom Muet.

Donderdag 23 augustus 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: K. Adam, *Geloof en liefde*. Vertaald door P. Kasteel. Fidelitas, Amsterdam 1934.

Vertaling van: *Glaube und Liebe*, 1927.

Dinsdag 28 augustus 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: J. van Nijlen, *Geheimschrift. Een bundel gedichten*. J. Enschedé, Haarlem 1934.

Woensdag 29 augustus 1934. Avondblad.

Sarah Bernhardt. Zooals Baring haar zag.

Over: M. Baring, *Sarah Bernhardt*. Albatross, Hamburg 1934.

Door: Dom Muet.

N.B. Reactie van A. met een naschrift van Dom Muet op zaterdag 1 september 1934, avondblad.

Vrijdag 7 september 1934. Avondblad.

Lodewijk van Deyssel. De zoon van Thijm.

Dinsdag 11 september 1934. Avondblad.

Lodewijk van Deyssel. Conflict met Schaepman.

Woensdag 12 september 1934. Avondblad.

Lodewijk van Deyssel. Van Thijm tot Kloos.

Donderdag 13 september 1934. Avondblad.

Lodewijk van Deyssel. De woordkunst.

Zaterdag 15 september 1934. Avondblad.

Lodewijk van Deyssel. Twee romans.

Dinsdag 18 september 1934. Avondblad.

Lodewijk van Deyssel. De criticus.

Woensdag 19 september 1934. Avondblad.

Lodewijk van Deyssel. Een levensleer.

Donderdag 20 september 1934. Avondblad.

Lodewijk van Deyssel. Het goede leven.

Vrijdag 21 september 1934. Avondblad.

Lodewijk van Deyssel. Ouderdomswerk.

Woensdag 3 oktober 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: H. Marsman, *Porta Nigra*. De Gemeenschap, Utrecht 1934.

[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*,

deel II, p. 266-269; *Gorter, Marsman, Ter Braak*, p. 94-97].

Woensdag 17 oktober 1934. Avondblad.
Het boek van de week.

Over: A. Donker, *Gebroken licht*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1934.

Dinsdag 23 oktober 1934. Avondblad.
Louis Barthou. En de fraaie letteren.

* Naar aanleiding van de dood van L. Barthou als medeslachtoffer van de moordaanslag op koning Alexander van Joego-Slavië.

Door: Dom Muet.

Woensdag 24 oktober 1934. Avondblad.
Het boek van de week.

Over: H. Kamp, *De geschiedenis van een minuut*. Teulings, 's-Hertogenbosch 1934.

Zaterdag 27 oktober 1934. Avondblad.
Klinkers en hun kleuren. Een nuchtere verklaring.

Over: H. Héraut, artikel in: *Lu*, 5 oktober 1934.

Door: Dom Muet.

Woensdag 31 oktober 1934. Avondblad.
Het boek van de week.

Over: M. Brod, *Heinrich Heine*. Allert de Lange, Amsterdam 1934.

Woensdag 14 november 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: *Jan Hammenecker (1878-1932)*.

Bloemlezing uit zijn werk. Bij gelegenheid van de inwijding der grafkapel, tot zijn nagedachtenis opgericht te Westrode 15 augustus 1934. Vlaamsche Boekcentrale, Antwerpen 1934.

Woensdag 14 november 1934. Avondblad.

De vrijmetselarij. En de Fransche politiek.

Vrijdag 16 november 1934. Avondblad.
De Vrijmetselarij. Onder Napoleon III.

Over: R. Vallery Radot, *Dictature de la Maçonnerie*. B. Grasset, Paris 1934.

Door: Dom Muet.

Donderdag 22 november 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: U. van de Voorde en anderen, *Alice Nahon herdacht*. A.W. Sijthoff, Leiden 1934. [Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 120-123].

Vrijdag 23 november 1934. Avondblad.
Herman Heyermans. 10 jaar na zijn dood.

Donderdag 29 november 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: A. Helman, *Orkaan bij nacht*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1934.

Donderdag 6 december 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: G. Papini, *De ladder van Jacob*.

Vertaald door E. Russe. Teulings, 's-Hertogenbosch 1934. Vertaling van: *La scala di Giacobbe*, 1932.

Donderdag 13 december 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: G. Knuvelder, *Bouwers aan eigen cultuur (letterkundige figuren)*. Pax, 's-Gravenhage 1934.

Donderdag 20 december 1934. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: F. van Oldenburg-Ermke, *Homo economicus. Romantische episoden uit het leven van een valsch beginsel*; idem, *Kruis of munt? Een bundel verzen*. Vox Romana, Schiedam 1934.

1935

Maandag 7 januari 1935. Avondblad.

Massis debatteert. Over Maurice Barrès.

Over: H. Massis, *Débats*. Plon, Paris 1934.

Door: Dom Muet.

Woensdag 9 januari 1935. Avondblad.

Willem Nieuwenhuis. In memoriam.

Donderdag 10 januari 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: F. Bordewijk, *Bint. Roman van een zender*. De Gemeenschap, Utrecht 1934.

Woensdag 16 januari 1935. Avondblad.
 Stendhal verdedigd. Door Pierre Jourda.
 Over: P. Jourda, *Stendhal. L'homme et l'oeuvre*. Desclée de Brouwer, Paris 1934.
 Door: Dom Muet.

Donderdag 17 januari 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: J. Clayton, *Sir Thomas More*. Vertaald door P. Kasteel. Fidelitas, Amsterdam 1935.
 Vertaling van: *Sir Thomas More. A short study*, 1933.

Dinsdag 22 januari 1935. Avondblad.
 Bijzonder Paus-nummer. Van Le Document.
 Over: *Le Document*, 1(1935), nr. 2. Denoël et Steele, Paris.
 Door: Dom Muet.

Donderdag 24 januari 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: J. van Schaik-Willing, *Sofie Blank*. Em. Querido, Amsterdam 1934.

Zaterdag 26 januari 1935. Avondblad.
 Mauriacs nieuwste roman. La fin de la nuit.
 Over: F. Mauriac, *La fin de la nuit*. B. Grasset, Paris 1935.
 Door: Dom Muet.

Donderdag 31 januari 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: F. van Oldenburg-Ermke, *Santa Teresa de Jesus. De avonturen eener ziel*. Centrale Drukkerij, Nijmegen 1935.

Dinsdag 5 februari 1935. Avondblad.
 Psychologie van H. Marsman. Poëtisch vitalisme.
 * Reactie op Jos. Panhuysen, 'Henri Marsman', in: *Boekenschouw*, 28(1935), p. 385-391.
 Ongepubliceerd.

Donderdag 7 februari 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: M. Rutten, *De lyriek van Karel van de Woestijne*. Karel van de Woestijne Genootschap, Brussel 1935.
 [Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 54-56].

Donderdag 14 februari 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: M.H. van der Zeyde, *Hadewijch. Een studie over de mens en de schrijfster*. J.B. Wolters, Groningen 1934.
 [Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 21-26].

Maandag 18 februari 1935. Avondblad.
 Om de waarheid. Een sensationeel debat.
 * Naar aanleiding van de vermelding in Franse bladen van een sensationeel letterkundig debat in Parijs over kerkelijke boekcensuur, tussen onder anderen Maritain, Mauriac, Fernandez, Halévy, Gide en Massis.
 Door: Dom Muet.

Donderdag 21 februari 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: J. Wille, *Taalbederf door de school van Kollewijn*. H.J. Paris, Amsterdam 1935.

Donderdag 28 februari 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: J. Gielen, *Globetrotters*. Davidsfonds, Leuven 1935.

Woensdag 20 maart 1935. Avondblad.
 Oud Holland. In Fransche oogen.
 Over: J.F. Regnard, *Voyage de Flandre et de Hollande commencé le 26 avril 1681*. M. Herzberger, Amsterdam 1935.
 Door: Dom Muet.

Donderdag 21 maart 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: W. de Mérode, *Dertig psalmen*. C.F. Callenbach, Nijkerk 1935.

Donderdag 28 maart 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: E. Utitz, *Die Sendung der Philosophie in unserer Zeit*. A.W. Sijthoff, Leiden 1935.

Woensdag 3 april 1935. Avondblad.
Ferd. Wierdels. In memoriam.

Donderdag 4 april 1935. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: R. Houwink (red.), *Rondom het boek 1935*. Geschenk ter gelegenheid van de Nederlandsche Boekenweek.

Donderdag 11 april 1935. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: H.W. van der Vaart Smit, *De Duitse kerkstrijd*. Holland, Amsterdam 1935.

Maandag 15 april 1935. Avondblad.
Ina Boudier-Bakker. Bij haar zestigste verjaardag.
Ongeïllustreerd [ka].

Woensdag 17 april 1935. Avondblad.
Poppaea, de vrouw van Nero. En Abel Hermant.
Over: A. Hermant, *Poppee, l'amante de l'antichrist*. Albin Michel, Paris 1935.
Door: Dom Muet.

Donderdag 18 april 1935. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: H. de Vries, *Coplas. Zevenhonderd liederen van het Spaansche volk*. De Spieghel, Amsterdam 1935.

Woensdag 24 april 1935. Avondblad.
Bloy, de onverkoopte. En de tweedehandsboekhandel.
Over: J. Bolléry et A.L. Laquerrière, *Biblio-iconographie de Léon Bloy*. La Connaissance, Paris 1935.
Door: Dom Muet.

Donderdag 25 april 1935. Avondblad.
Eduard Brom overleden. Hij luisterde graag...

Vrijdag 26 april 1935. Avondblad.
Emile Erens zeventig jaar. Zijn heiligenlevens.

Donderdag 2 mei 1935. Avondblad.
Het boek van de week.

Over: F. Bordewijk, *De laatste eer*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1935.

Woensdag 8 mei 1935. Avondblad.
Claudels Columbusdrama. Tragische heiligheid.
Over: P. Claudel, *Le livre de Christophe Colomb*. Gallimard, Paris 1935 [eerste druk: 1933].
Door: Dom Muet.

Donderdag 9 mei 1935. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: G. Gonggrijp, *De blanke tijger*. H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1935.

Donderdag 9 mei 1935. Avondblad.
Joseph Roth in Holland. Een ontmoeting.
Ongeïllustreerd [ka].

Vrijdag 10 mei 1935. Avondblad.
Geloof aan hekserij. Het geval te Almelo.
Zaterdag 11 mei 1935. Avondblad.
Geloof aan hekserij. De processen.
Ongeïllustreerd [ka].

Dinsdag 14 mei 1935. Avondblad.
Albert Verwey 70 jaar. Dichter en leider.
Woensdag 15 mei 1935. Avondblad.
Albert Verwey 70 jaar. Het dichterschap.
Donderdag 16 mei 1935. Avondblad.
Albert Verwey 70 jaar. De 'dienaar van zijn tijd'.
Vrijdag 24 mei 1935. Avondblad.
Verwey neemt afscheid. Zijn laatste college.
Ongeïllustreerd [ka].

Zaterdag 18 mei 1935. Avondblad.
Sanctus Thomas Morus. De heilige kanselier.
* Reactie op 'De canonisatie van Fisher en More', in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, dinsdag 14 mei 1935, ochtendblad.
Ongeïllustreerd [ka].

Maandag 20 mei 1935. Avondblad.
Victor Hugo herdacht. Katholiek gestorven.
Dinsdag 21 mei 1935. Avondblad.
Victor Hugo herdacht. Het kind in hem.
Over: J.P.Ch. de Boer, *Victor Hugo et*

l'enfant. H.J. Dieber, Wassenaar 1933.

Woensdag 22 mei 1935. Avondblad.

Victor Hugo herdacht. Zijn wereldbeeld.

* Naar aanleiding van de sterfdag van Victor Hugo op 22 mei 1885.

Door: Dom Muet.

Donderdag 23 mei 1935. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: J. Revius, *Over-Ysselsche sangen en dichten*. Uitgegeven door W.A.P. Smit. Deel 11. Holland, Amsterdam 1935.

Dinsdag 4 juni 1935. Avondblad.

Eckhart als mysticus. Ketter of orthodox.

* Een becommentarieerd overzicht van studies over Eckhart.

Woensdag 5 juni 1935. Avondblad.

Eckhart als mysticus. Nieuw onderzoek.

Over: J.B. Schoenmann s.j., 'Um die fruchtbarste Frage heutiger Eckhart-Forschung', in: *Stimmen der Zeit*. Band 129, p. I-II.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 6 juni 1935. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: E. du Perron, *Het land van herkomst*. Em. Querido, Amsterdam 1935.

Zaterdag 8 juni 1935. Avondblad.

St. Bernard van Clairvaux. Middeleeuwsch lyricus.

* Een fragment uit de inleiding van *Dichters der Middeleeuwen* (1936), het weldra verschijnende eerste deel van de bloemlezing *Katholieke poëzie*, samengesteld door Anton van Duinkerken.

Maandag 17 juni 1935. Avondblad.

Jean Cocteau. Een nieuw stuk.

Over: J. Cocteau, *La dame de Monte-Carlo*. Door: D.M.

Woensdag 19 juni 1935. Avondblad.

Victor Hugo herdacht. 855e Hernani.

* Over de 855e uitvoering van Hugo's *Hernani* (1830).

Door: Dom Muet.

Vrijdag 28 juni 1935. Avondblad.

De vrijheid van kritiek. En tegenkritiek.

Maandag 1 juli 1935. Avondblad.

Kunst en werkelijkheid. Homerisch blind.

Vrijdag 5 juli 1935. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: H. Kunst, *Brabantsche sagen*.

H. Kunst, Roermond 1935.

Vrijdag 12 juli 1935. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: W. Smulders, *Cantica graduum*.

Eucharistisch Secretariaat, Nijmegen 1935 [eerste druk: 1908].

Dinsdag 16 juli 1935. Avondblad.

Nieuwe stijl en namaak. 'Forum' van juli.

Donderdag 18 juli 1935. Avondblad.

Een vergeten dichteres. Bij de Bossche feesten. Over zuster van Barbaradael.

Vrijdag 26 juli 1935. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: P. de Smaele, *Baudelaire. Het baudelaïrisme. Hun nawerking in de Nederlandsche letterkunde*. Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, Brussel 1934.

Donderdag 1 augustus 1935. Avondblad.

Een geneesheer in China. Luchthartige humor.

Over: A. Gervais, *Aesculaap in China*.

Vertaald uit het Frans door N. Brunt.

Boucher, 's-Gravenhage 1935. Vertaling van: *Aesculape en Chine*, 1933.

Door: Dom Muet.

Vrijdag 2 augustus 1935. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: M. ter Braak, *Het tweede gezicht*.

Folemprijs, 's-Gravenhage 1935.

[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel 11, p. 174-178; Gorter, Marsman, *Ter Braak*, p. 196-200].

Dinsdag 6 augustus 1935. Avondblad.
 Wordt Jammes oud? Zijn nieuwste werk.
 Over: F. Jammes, *De tout temps à jamais*.
 Gallimard, Paris 1935.
 Door: Dom Muet.

Vrijdag 9 augustus 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: J.H. Leopold, *Verzamelde verzen*.
 W.L. en J. Brusse, Rotterdam 1935.

Vrijdag 23 augustus 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: G. Brom, *Vondels geloof*. De Spieghel,
 Amsterdam 1935.

Vrijdag 30 augustus 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: G. Kettmann jr., *De jonge leeuw*. De
 Amsterdamsche Keurkamer, Amsterdam
 1935.

Maandag 2 september 1935. Avondblad.
 H. Barbusse overleden. Zijn ideeën.
 Door: Dom Muet.

Vrijdag 20 september 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: J. Bicker Raye, *Notitie van het
 merkwaardigste meyn bekend, 1732-1772*. Naar
 het oorspronkelijke dagboek megedeeld
 door F. Beyerinck en M.G. de Boer. Joost
 van den Vondel, Amsterdam 1935.

Maandag 23 september 1935. Avondblad.
 Duizendgulden-incident. Nasleep van het
 geval Marsman.
 * Naar aanleiding van de controverse tussen
 de Commissie voor Schoone Letteren en het
 hoofdbestuur van de Maatschappij der
 Nederlandsche Letterkunde inzake het
 voorstel om *Porta Nigra* van H. Marsman te
 bekronen.
 Ongeïllustreerd [ka].

Woensdag 25 september 1935. Avondblad.
 Chateaubriand gehuldigd. Door Louis
 Bertrand.

Over de woorden van L. Bertrand tijdens de
 onthulling van het borstbeeld van Chateau-
 briand te Genève.
 Door: Dom Muet.

Dinsdag 1 oktober 1935. Avondblad.
 'n Bekroond portretschrijver. André Suarès.
 * Algemeen over A. Suarès naar aanleiding
 van zijn bekroning. In het bijzonder over
 A. Suarès, *Trois hommes: Pascal, Ibsen,
 Dostoievski*. Paris 1935 [eerste druk: 1912].
 Door: Dom Muet.

Vrijdag 4 oktober 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: Het jubileumnummer van *De Nieuwe
 Gids* ter gelegenheid van het vijftigjarig
 bestaan.

Donderdag 10 oktober 1935. Avondblad.
 'Forum' gaat verdwijnen. Welkom afscheid.
 Ongeïllustreerd.

Vrijdag 11 oktober 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: H. Cuypers jr. en A. Cuypers, *Critiek
 der Dietsche beweging*. 'Oisterwijk',
 Oisterwijk 1935.

Woensdag 16 oktober 1935. Avondblad.
 Een miskend tragicus. Jean Racine.
Dinsdag 24 oktober 1935. Avondblad.
 Godsdienst en tragiek. Bij Jean Racine.
 Over: T. Maulnier, *Racine*. Redier, Paris
 1935.
 Door: Dom Muet.

Vrijdag 18 oktober 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: *Kristal* 1935. De Spieghel,
 Amsterdam.

Vrijdag 25 oktober 1935. Avondblad.
 Het boek van de week.
 Over: H. van Velthoven, *Stad en meierij van
 's-Hertogenbosch*. Deel 1. Joost van den
 Vondel, Amsterdam 1935.

Vrijdag 8 november 1935. Avondblad.
 Nederlandsche romans. En het zonde-besef.

Over: I. Boudier-Bakker, *Vrouw Jacob*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1935;
A. van Schendel, *Een Hollandsch drama*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1935;
S. Vestdijk, *Else Böhler, Duitsch dienstmeisje*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1935;
L. Couperus, *De boeken der kleine zielen* (I. *De kleine zielen*, II. *Het late leven*, III. *Zielenschemering*, IV. *Het heilige weten*). P.N. van Kampen, Amsterdam 1935;
F. van Eeden, *De nachtbruid*. Em. Querido, Amsterdam 1935.

Woensdag 13 november 1935. Avondblad.

José Ortega Y Gasset. De mensch, de schrijver en de denker.

Donderdag 14 november 1935. Avondblad.

José Ortega Y Gasset. De universeele mensch II.
Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 22 november 1935. Avondblad.
Het boek van de week.

Over: G.H. 's-Gravesande, *Sprekende schrijvers. Nederlandsche en Vlaamsche letterkundigen in gesprek*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1935.

Donderdag 28 november 1935. Avondblad.

Het boek van de week.

Over: W. de Mérode, *Geestelijke liederen. Een bloemlezing*. Holland, Amsterdam 1935.

Woensdag 4 december 1935. Avondblad.
Waarom schrijven wij? Ze lezen toch niet.

Over: P.H. Ritter jr. en zijn nieuwe tijdschrift *Nederlandsche Bibliographie* (Neutraal propagandablad voor het Nederlandse boek).

Vrijdag 6 december 1935. Avondblad.
Le mal van Mauriac. Katholieke gezinsopvoeding.

Over: F. Mauriac, *Le mal*. B. Grasset, Paris 1935.
Door: Dom Muet.

Maandag 9 december 1935. Avondblad.
Ballade van den katholiek. Aan Mussert.

Woensdag 11 december 1935. Avondblad.

De katholieke bijbel. Feitelijke gegevens.

* Naar aanleiding van een reactie van Teulings' Uitgeversmaatschappij op Anton van Duinkerken, 'Geestelijk leven. "De katholieke bijbel"', in: *De Gemeenschap*, 11(1935), nr. 11 (november), p. 784-791.

Zaterdag 14 december 1935. Avondblad.
Het romantische leven. In moderne boeken.

Over: Th. de Vries, *Rembrandt*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1934; C.J. Kelk, *Jan Steen*. De Spiegel, Amsterdam/Het Kompas, Mechelen 1934; F. Timmermans, *Pieter Breughel: zoo heb ik u uit uw werken geroken*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1932 [eerste druk: 1928-1929]; I. Boudier-Bakker, *Vrouw Jacob*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1935; J.P. Valkema Blouw, *Tarantini*. De Tijdstroom, Lochem 1935; A. Helman, *De dolle dictator. Het ondoorgrondelijke leven van Juan Manuel de Rosas*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1935.
Ongesigneerd [ka].

Woensdag 18 december 1935. Avondblad.

Over de taak van de pers. Prof. Huizinga's rede.

* Naar aanleiding van de rede van J. Huizinga voor de Nederlandse Journalistenkring op zaterdag 14 december 1935.
Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 20 december 1935. Avondblad.
Nieuws van André Gide. Een leer van het geluk.

Over: A. Gide, *Les nouvelles nourritures*. Gallimard, Paris 1935.
Door: Dom Muet.

Maandag 30 december 1935. Avondblad.
Paul Bourget overleden. Zijn invloed.
Door: Dom Muet.

1936

Maandag 6 januari 1936. Avondblad.
Frankrijk in gevaar. Nuttelooze dienst.
Over: H. de Montherlant, *Service inutile*.
B. Grasset, Paris 1935.
Door: Dom Muet.

Vrijdag 17 januari 1936. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: *De werken van Vondel*. Deel VIII.
Wereldbibliotheek, Amsterdam 1935.

Woensdag 29 januari 1936. Avondblad.
Sowjet-onthullingen. Een slechte smaak.
N.B. Reactie van P. Wolkonsky met een
antwoord van Anton van Duinkerken op
donderdag 12 maart 1936, avondblad.

Woensdag 5 februari 1936. Avondblad.
Mauriacs nieuwe roman. Les anges noirs.
Over: F. Mauriac, *Les anges noirs*. B. Grasset,
Paris 1935.
Door: Dom Muet.

Maandag 10 februari 1936. Avondblad.
Godsdienst te Eindhoven. Tusschen de 18
en 30 jaar.

* Betreft een onderzoek naar de verhouding
tussen de katholieke burgerij en de jonge
intellectuelen in Eindhoven.
Ongesigneerd.

Zaterdag 15 februari 1936. Avondblad.
Vervoort vordert. Persoonlijk antwoord.
* Reactie op A.J.M. Vervoort, hoofdartikel
in de *Eindhovensche en Meijerijse Courant*,
11 februari 1936. Deze reageert hierin op het
artikel van 10 februari.

Maandag 17 februari 1936. Avondblad.
Een nieuwe dichteres. Juliette Borelly.
Over: J. Borelly, *La chanson des jours*.
Aubanel Ainé, Avignon 1936.
Door: Dom Muet.

Dinsdag 10 maart 1936. Avondblad.
Léon Blum herinnert zich... Alfred Dreyfus.
Woensdag 11 maart 1936. Avondblad.
Léon Blum herinnert zich... De zaak-
Dreyfus.

Over: L. Blum, *Souvenirs sur l'affaire*.
Gallimard, Paris 1935.
Door: Dom Muet.

Vrijdag 31 januari 1936. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: L. de Bourbon, *In extremis*.
A.A.M. Stols, Maastricht 1935.

Donderdag 13 februari 1936. Avondblad.
Erasmus en de oorlog. Een symposion.

Vrijdag 14 februari 1936. Avondblad.
Erasmus en het christendom. Zijn bezwaren.

Maandag 17 februari 1936. Avondblad.
Erasmus en Aristoteles. De scholastiek.

Dinsdag 10 maart 1936. Avondblad.
Een oordeel over Erasmus. De humanist als
opvoeder.
Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 21 februari 1936. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: H.P. Marchant, *Hoe kwam ik er toe?*
Teulings, Den Bosch 1936.

Maandag 2 maart 1936. Avondblad.
Carl von Ossietzky. En de Nobelprijs.
* Over het conflict rondom het wel of niet
voordragen van Ossietzky voor de Nobelprijs
voor de Vrede.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 19 maart 1936. Avondblad;
dinsdag 21 april 1936. Avondblad.
Roomsche polemieken. En eerlijkheid.
* Reactie op anoniem, 'De gekwelde
kinderkamer', in: *Roeping*, 14(1936), nr. 6
(maart), p. 419-420; F. van Oldenburg
Ermke, 'De wapens neer!', in: *Roeping*,
14(1936), nr. 7 (april), p. 474-475.

Maandag 30 maart 1936. Avondblad.
Clericalisme en anti-clericalisme in Spanje.
Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 31 maart 1936. Avondblad.
In de boekenweek. 'Wij, roomschen...'
* Reactie op: A. Kuyle, 'Nieuwe normen', in:
R. Houwink (red.), *Rondom het boek 1936*
(Utrecht/Amsterdam 1936), p. 129-135.

Woensdag 1 april 1936. Avondblad.
Verzwakt de poëzie? Het voorschot.
Over: G. Wijdeveld, *Het voorschot*.
De Gemeenschap, Bilthoven 1935.

Vrijdag 3 april 1936. Avondblad.
Vaticaanse politiek. En geloof.
Over: S. Vestdijk en H. Marsman, *Heden ik, morgen gij*. Em. Querido, Amsterdam 1936.

Dinsdag 7 april 1936. Avondblad.
Dichter en gemeenschap. Prof. Donkersloots rede.
Over: N.A. Donkersloot, *Dichter en gemeenschap*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1936.

Woensdag 15 april 1936. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: A.J.D. van Oosten, *De dag beweegt*. Bosch en Keuning, Baarn 1936.

Donderdag 16 april 1936. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: T. Oegema, *Verzen van een venter*. Brusse, Rotterdam 1936.

Zaterdag 18 april 1936. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: E. van Kronenburg OFM, *Hier en veraf*. Leiter-Nypels, Maastricht 1936.

Maandag 20 april 1936. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: J.H. Eekhout, *Machten*. Holland, Amsterdam 1936.

Dinsdag 21 april 1936. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: J.W.F. Werumeus Buning, *Voor twee stuiver anjelieren*. Em. Querido, Amsterdam 1936.

Donderdag 23 april 1936. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: R. Franquinet, *Van gulden vlinders*. Veldeke, Maastricht 1936.

Vrijdag 24 april 1936. Avondblad.
Newman en de kerk. Una catholica.

Woensdag 29 april 1936. Avondblad.
Newman een raadsel? Wat dreef hem?
Donderdag 30 april 1936. Avondblad.
Newmans ontwikkeling. Vóór de Oxfordbeweging.

Woensdag 6 mei 1936. Avondblad.
De ziekte van de kerk. Volgens Newman.
Donderdag 7 mei 1936. Avondblad.
Newman als katholiek. Zijn apologie.
Vrijdag 8 mei 1936. Avondblad.
Newman en Thijm. Twee proefschriften.
Over: W.H. van de Pol, *De kerk in het leven en denken van Newman*. C.F. Callenbach, Nijkerk 1936; H.L.M. van Can, *J.A. Alberdingk Thijm. Zijn dichterlijke periode*. Vox Romana, Rotterdam 1936.
Ongesigneerd [ka].

Maandag 27 april 1936. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: R. Houwink, *Witte velden*. Holland, Amsterdam 1935.

Maandag 4 mei 1936. Avondblad.
Iemand, die zelf denkt. W.L.M.E. van Leeuwen.
Over: W.L.M.E. van Leeuwen, *Drift en bezinning. Beknopte geschiedenis der nieuwe Noord-Nederlandsche letterkunde*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1936.

Vrijdag 8 mei 1936. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: V.E. van Vriesland, *Herhalings-oefeningen*. Em. Querido, Amsterdam 1936.

Maandag 11 mei 1936. Avondblad.
Thorbecke verliefd. Zijn brieven.

Woensdag 13 mei 1936. Avondblad.
Oswald Spengler overleden. Nachkriegsdenker.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 14 mei 1936. Avondblad.
Goethes universalisme. En zijn beperktheid.

Donderdag 14 mei 1936. Avondblad.
De haat tegen Christus. Wat doen wij.
Over: Miles Ecclesiae (schuilnaam), *Hitler*

gegen Christus. Eine katholische Klarstellung und Abwehr. Société d'éditions européennes, Paris 1936.
Ongesigneerd [ka].

Woensdag 20 mei 1936. Avondblad.
Thijms onevenwichtigheid. Haar oorzaak.

Woensdag 27 mei 1936. Avondblad.
Thijm als katholiek. Zijn strijd.

Vrijdag 29 mei 1936. Avondblad.
Thijm als romanticus. Zijn doel.

Woensdag 3 juni 1936. Avondblad.
Thijm als emancipator. In zijn poëzie.
Over: H.L.M. van Can, *J.A. Alberdingk Thijm. Zijn dichterlijke periode.* Vox Romana, Rotterdam 1936.
Ongesigneerd.

Woensdag 27 mei 1936. Avondblad.
Henri de Régnier. Bij zijn dood.
Door: Dom Muet.

Donderdag 28 mei 1936. Avondblad.
De moderne wereld en het huwelijk.

Donderdag 11 juni 1936. Avondblad.
De moderne jeugd en het huwelijk.

Vrijdag 12 juni 1936. Avondblad.
Het moderne huwelijk. Schelers opvattingen.

* Onder andere over: M. Scheler, *Wesen und Formen der Sympathie.* Der 'Phaenomenologie der Sympathiegefühle'. Cohen, Bonn 1931.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 4 juni 1936. Avondblad.
Louis le Cardonnell. Bij zijn dood.
Door: Dom Muet.

Vrijdag 5 juni 1936. Avondblad.
Kunst van kloosterlingen. En de handel.

Donderdag 18 juni 1936. Avondblad.
Kloosterhandel in kunst. Gewenscht of niet?
* Discussie met *De Maasbode* over het al dan niet verspreiden van kerkelijke kunst door kloosters.
Ongesigneerd [ka].

Maandag 8 juni 1936. Avondblad.
Christelijk radicalisme. De eerste eeuwen.

Maandag 6 juli 1936. Avondblad.

Kerk en slavernij in de oudheid. Geen radicalisme.

Over: D. Fransen OFM, *Radicalisme in de eerste eeuwen der kerk.* Teulings, 's-Hertogenbosch 1936.
Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 19 juni 1936. Avondblad.
Marsman toch be kroond. Zijn poëzie.
Ongesigneerd.

Maandag 22 juni 1936. Avondblad.
Een boek over de R.K. pers.
Over: M. van Meerdervoort, *Het bolwerk van den blinden pionier.* Paul Brand, Hilversum 1936.

Vrijdag 26 juni 1936. Avondblad.
Frans Coenens critiek. Op de christelijke cultuur.
* Naar aanleiding van de dood van F. Coenen.

Vrijdag 26 juni 1936. Avondblad.
Duhamel académicien. Gisteren ontvangen.
* Over G. Duhamel naar aanleiding van zijn ontvangst in de Académie Française.
Door: Dom Muet.

Maandag 29 juni 1936. Avondblad.
De rede van prof. Vollgraff. En de historie.
Over: C.W. Vollgraf, *Volksgeest en wetenschap.* Herdenkingsrede ter gelegenheid van het driehonderdjarig bestaan der Rijksuniversiteit Utrecht. H.D. Tjeenk Willink, Haarlem 1936.

Dinsdag 30 juni 1936. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: J. Vercammen, *Het tweede land.* Steenlandt, Kortrijk 1936.
[Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 44-151. Aldaar wordt abusievelijk als datum 30 augustus 1938 vermeld].

Woensdag 1 juli 1936. Avondblad.
Gymnasium en liefde.
Over: C.C.S. Crone, *Gymnasium en liefde.* Vox Romana, Rotterdam 1936.
Ongesigneerd.

Maandag 6 juli 1936. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: E. Dronckers, *Stil-aan bereid*.

C.A.J. van Dishoeck, Bussum 1936.

Dinsdag 7 juli 1936. Avondblad.

Daniel-Rops over Rimbaud. Opstand tegen God?

Over: Daniel-Rops, *Rimbaud. Le drame spirituel*. Plon, Paris 1936.

Door: Dom Muet.

Donderdag 9 juli 1936. Avondblad.

Over nieuwe poëzie. Bloemlezingen.

Over: H. Kuitenbrouwer en A. Sassen, *Katholieke poëzie na 1900. Een bloemlezing*.

Het Spectrum, Utrecht z.j.; M. Gijzen en R. Herreman, *Bloemlezing uit Vlaamse verzen*. Bigot en Van Rossem, Amsterdam;

R. Franquinet, *Nieuwere klanken van de jongste lichting in Nederland en Vlaanderen*. Leiter-Nypels, Maastricht 1936.

Dinsdag 14 juli 1936. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: P. Haimon, *Trophee*. Vox Romana, Rotterdam 1936.

Woensdag 15 juli 1936. Avondblad.

Boeken ter vertroosting. N. Söderblom en Anth. Donker.

Over: N. Söderblom, *Een jaar. Een woord voor elken dag van het jaar*. Vertaald door N. Basenau-Goemans en J. Henzel.

J.M. Meulenhoff, Amsterdam [1936].

Vertaling van: *Ett Aar*; A. Donker, *Het boek ter vertroosting. Zijnde 366 overwegingen, welke uitkomst bevatten der wijsheid van stervelingen uit alle eeuwen, thans den lezer in bedrukte en nijpende tijden tot een richtsnoer en leidster medegedeeld, en dienende tot een troostelijke vermaning dat het leven niet anders dan ten leven gegeven werd*. Leidsche Uitgeversmaatschappij, Leiden 1936.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 16 juli 1936. Avondblad.

Het volkskarakter. Milieu en historie.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 17 juli 1936. Avondblad.

Claudels nieuw boek. Figures et paraboles.

Over: P. Claudel, *Figures et paraboles*.

Gallimard, Paris 1936.

Door: Dom Muet.

Woensdag 22 juli 1936. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: G. van Hattum, *Gedichten van Jac. van Hattum*. Boosten en Stols, Maastricht 1936.

Vrijdag 24 juli 1936. Avondblad.

Shaw wordt tachtig jaar. Wat leert hij?

Maandag 27 juli 1936. Avondblad.

Shaw is tachtig jaar. Zijn toekomst.

Ongesigneerd [ka].

N.B. Reactie van L. van den Broeke op woensdag 29 juli 1936, avondblad.

Dinsdag 28 juli 1936. Avondblad.

De nieuwe Montherlant. Over vrouwen-geluk.

Over: H. de Montherlant, *Les jeunes filles*.

B. Grasset, Paris 1936.

Door: Dom Muet.

Woensdag 29 juli 1936. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: Ed. Hoornik, *Het keerpunt. De Vrije Bladen*, 13(1936), schrift 6 (juni).

Maandag 3 augustus 1936. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: B. de Goede, *Tusschen twee vuren*.

J.H. Kok, Kampen 1936.

Dinsdag 4 augustus 1936. Avondblad.

Jeanne d'Arcs beeld. In de letterkunde.

Over: E. Jeanné, *L'image de la Pucelle d'Orléans dans la littérature historique française depuis Voltaire*. Vaillant-Carmanne, Paris 1935.

Door: Dom Muet.

Dinsdag 11 augustus 1936. Avondblad.

Kees Meekel in Rome. Toeters en bazuinen.

Over: K. Meekel, *Toeters en bazuinen*.

Davidsfonds, Leuven 1936.

Maandag 17 augustus 1936. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: S. Vestdijk, *Kind van stad en land*.
Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1936.

Dinsdag 18 augustus 1936. Avondblad.

M. Barrès en het geloof. Zijn cahiers.

Woensdag 19 augustus 1936. Avondblad.

Het geloof bij Barrès. Is hij christen?

Over: M. Barrès, *Mes cahiers (1896-1923)*.

Plon, Paris 1929-1936.

Door: Dom Muet.

Donderdag 20 augustus 1936. Avondblad.

Pater van Heugten kritiek. Peillood en kompas.

Over: J. van Heugten SJ, *Met peillood en kompas. Schouw van boeken en schrijvers*. Vox Romana, Rotterdam 1936.

Maandag 24 augustus 1936. Avondblad.

Eindelijk de echte. Een betrouwbaar verhaal.

* Een fictief gesprek naar aanleiding van het nationaal-socialisme over de identiteit van ariërs.

Vrijdag 18 september 1936. Avondblad.

Het boek van de week : Kuyle op reis.

Over: A. Kuyle, *Het land van de dorst*; idem, *Rond een blauw meer*. Paul Brand, Hilversum 1935 en 1936.

Vrijdag 18 september 1936. Avondblad.

Katholieke uitgeverij. Een cultuurbelang.

* Fragmenten uit Anton van Duinkerken, 'Twee werelden?', in: *Boek en Leven*, 1(1936), nr. 3 (september), p. 52-56.

Ongesigneerd [ka].

Maandag 21 september 1936. Avondblad.

Holland vierde feest. De vorm der vreugde.

Dinsdag 22 september 1936. Avondblad.

Het boek van de week : Een moordverhaal.

Over: J. Roth, *Beichte eines Mörders, erzählt in einer Nacht*. Allert de Lange, Amsterdam 1936.

Dinsdag 29 september 1936. Avondblad.

Een oproer in Bagdad. Beloukia.

Over: P. Drieu la Rochelle, *Beloukia*.

Gallimard, Paris 1936.

Door: Dom Muet.

Donderdag 1 oktober 1936. Avondblad.

Het boek van de week : Oud-Egypte.

Over: J.L. Pierson, *De achttiende dynastie van Oud-Egypte (1580-1350 voor Christus)*. Van Holkema en Warendorf, Amsterdam 1936.

Zondag 4 oktober 1936. Ochtendblad.

Van week tot week : Rome een staatsgevaar?

Over: C.H. Lingbeek, 'Rome op critieke oogenblikken van onze vaderlandsche geschiedenis', in: *Haagsche Maandblad*.

Dinsdag 6 oktober 1936. Avondblad.

J.J. Slauerhoff. Bij zijn dood.

Woensdag 7 oktober 1936. Avondblad.

Gerard Bruning. † 8 oktober 1926.

Vrijdag 9 oktober 1936. Avondblad.

Het boek van de week : Tweede Perron?

Over: R. Berghen, *Het jeugdavontuur van Leo Furkins*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1936.

Zondag 11 oktober 1936. Ochtendblad.

Van week tot week : Zegen van de geschiedenis.

* Voorbeeld van de ziekelijke mentaliteit om het belang van de geschiedenis te ontkennen is A. Helman, bijdrage in 'Kroniek voor kunst en cultuur'.

Donderdag 15 oktober 1936. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: A. Verwey, *In de koorts van het kortstondige*; idem, *De dichter en het Derde Rijk*. C.A. Mees, Santpoort 1936.

Vrijdag 16 oktober 1936. Avondblad.

Het boek van de week : Ecole des Femmes.

Over: A. Romein-Verschoor, *Vrouwenspiegel. Een literair-sociologische studie over de Nederlandsche romanschrijfster*. Em. Querido, Amsterdam 1936 [eerste druk: 1935].

Zondag 18 oktober 1936. Ochtendblad.
Van week tot week : Onwaardigen.
Over: N. Berdjajew, *Von der Würde des Christentums und der Unwürde der Christen*. Vita Nova, Zürich 1936.

Dinsdag 20 oktober 1936. Avondblad.
Progressive revelation. En rationalisme.

Vrijdag 23 oktober 1936. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: H. Swarth, *Wijding*. La Rivière en Voorhoeve, Zwolle 1936.

Zondag 25 oktober 1936. Ochtendblad.
Van week tot week : De wereld der geesten.
Over: A. Lepicier, *De onzichtbare wereld*. Vertaald door M.H. Haring. Teulings, 's-Hertogenbosch 1936. Vertaling van: *Le monde invisible. Le spiritisme en face de la théologie catholique*, 1931.

Dinsdag 27 oktober 1936. Avondblad.
Het boek van de week.
Over: P. Istrati, *De distels van den Baragan*. Vertaald door E. en M. van Rompay-De Lannoy. Wereldbibliotheek, Amsterdam [1936]. Vertaling van: *Les chardons du Baragan*, 1928.

Zondag 1 november 1936. Ochtendblad.
Van week tot week : Twee dagen.
Over Allerheiligen en Allerzielen.

Dinsdag 3 november 1936. Avondblad.
Het boek van de week : Harlingens Pallieter.
Over: S. Vestdijk, *Meneer Visser's hellevaart*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1936.

Zondag 8 november 1936. Ochtendblad.
Van week tot week : Gemeenschapszin.
* Over katholieke gemeenschapszin.

Woensdag 11 november 1936. Avondblad.
Het boek van de week : Een priesterroman.
Over: D. Hurley, *Monseigneur*. Vertaald door J. Feitsma. Literbo, Amsterdam 1936.

Zondag 15 november 1936. Ochtendblad.
Van week tot week : Eerherstel.
* Over de betekenis van 'eerherstel' voor katholieken.

Zondag 22 november 1936. Ochtendblad.
Van week tot week : Liefdes A.B.C.
Over: K. Wolf, *A.B.C.-Buch des Herzen*. Max Niehaus, Zürich.

Zondag 29 november 1936. Ochtendblad.
Van week tot week : De verwachting.
* Over de advent.

Maandag 30 november 1936. Avondblad.
André Gides wederkeer. Van Sovjet-Rusland.
N.B. Reactie van F. van den Hout op maandag 7 december 1936, avondblad.

Donderdag 3 december 1936. Avondblad.
De vrijheid van den christen. Te zeer beperkt?

Vrijdag 4 december 1936. Avondblad.
Het boek van de week : In een oud huis...
Over: F. Coenen, *Onpersoonlijke herinneringen*. A.W. Bruna, Utrecht 1936.

Zondag 6 december 1936. Ochtendblad.
Van week tot week : Het grootste kwaad.
* Over de zedelijkheidsopvatting.

Zondag 13 december 1936. Ochtendblad.
Van week tot week : Christenvrijheid.
Over: J. Maritain, *Brief over de onafhankelijkheid*. Desclée de Brouwer, Paris 1935. Vertaling van: *Lettre sur l'indépendance*. Ongesigneerd.

Woensdag 16 december 1936. Avondblad.
Het boek van de week : Maurice Gilliams.
Over: M. Gilliams, *Elias of het gevecht met de nachtegalen*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1936.

Vrijdag 18 december 1936. Avondblad.
Vondels werken. Deel IX verschenen.
Over: *De werken van Vondel*. Deel IX
Wereldbibliotheek, Amsterdam 1936.

Zondag 20 december 1936. Ochtendblad.
Van week tot week : Adams ribbe.
Over: P. Guernonprez, *Adams vijfde rib*.
*Schoonheden van het zwakke- en zwakheden
van het schoone geslacht*. Bigot en Van
Rossum, Amsterdam z.j.; H. Haluschka, *De
waarheid over Adam en Eva*. Vertaald door
N. Fehmers-Aalberse. De Toorts, Heem-
stede 1936. Vertaling van: *Fröhliches Wissen
um Adam und Eva*, 1935.

Zondag 27 december 1936. Ochtendblad.
Van week tot week : Innocentes.
* Over: de dag van de Heilige onnozele
kinderen.

1937

Zondag 3 januari 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Een goed begin.
* Over de aangekondigde Katholiekendag in
1937.

Dinsdag 5 januari 1937. Avondblad.
Miguel de Unamuno. Bij zijn dood.
Letteren en kunst : Miguel de Unamuno †.
Ongesigneerd [ka].

Woensdag 6 januari 1937. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: J. Campert, *Verwilderd landschap*.
H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1937;
D.A.M. Binnendijk, *Onvoltooid verleden*.
A.A.M. Stols, Maastricht 1937.

Zondag 10 januari 1937. Ochtendblad;
zondag 17 januari 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Te veel kritiek?
* Over de kritiek van katholieken op
katholieken.

Maandag 11 januari 1937. Avondblad.
De katholieke poëzie. Een samenvatting.
Over: W.L.M.E. van Leeuwen, *Drift en*

bezinning. Wereldbibliotheek, Amsterdam
1936; G. Stuiveling, *Wegen der poëzie*.
De Arbeiderspers, Amsterdam 1936.
Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 12 januari 1937. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: M. Vos, *De eeuwige strijder*.
De Arbeiderspers, Amsterdam 1936.

Donderdag 14 januari 1937. Avondblad.
Christus non-conformist. En Menno ter
Braak.
Over: M. ter Braak, *André Gide's naïveteit*.
Ongesigneerd.
[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel
II, p. 185-188. Aldaar (noot 12) wordt als
datum 13 januari vermeld; *Gorter, Marsman,
Ter Braak*, p. 207-210].

Donderdag 14 januari 1937. Avondblad.
Het boek van de week : Grazige weiden.
Over: M. Connelly, *Verts paturages*. Vertaald
door B. de Menthon. Desclée de Brouwer,
Paris 1936. Vertaling van: *The green pastures*.
A fable, 1929.

Vrijdag 15 januari 1937. Avondblad.
Linkserichte katholieken in Spanje.
* Naar aanleiding van J.M. de Semprun
Gurrea, 'La Question d'Espagne Inconnue',
in: *Esprit*, 1 november 1936 en 1 januari
1937.
Ongesigneerd [ka].

Maandag 18 januari 1937. Avondblad.
Maritains nieuw boek. Humanisme intégral.
Donderdag 21 januari 1937. Avondblad.
Kerk en christenheid. In onze dagen.
Over: J. Maritain, *Humanisme intégral*.
*Problèmes temporels et spirituels d'une nouvelle
chrétienté*. Montaigne, Paris 1936.
Ongesigneerd [ka].

Woensdag 20 januari 1937. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: J. Kalmijn-Spienburg, *Langs den
weg*. Holland, Amsterdam 1936.

Zondag 24 januari 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Zie niet om...

Donderdag 28 januari 1937. Avondblad.
Na het studentenfeest. Een tegenstelling?

Vrijdag 29 januari 1937. Avondblad.
Het boek van de week : Geloof en vernuft.
Over: J. Nieuwenhuis, *De witte wandelaar*.
Thijmfonds, Rotterdam 1937.

Zondag 31 januari 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Jeugd van heden.

Donderdag 4 februari 1937. Avondblad.
Het boek van de week : Humor in Holland.
Over: G. Bomans, *Memoires of gedenkschriften van mr. P. Bas, oud-minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, oud-lid van de Tweede kamer etc. etc.* Thijmfonds, Rotterdam 1937.

Zondag 7 februari 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Oorspronkelijkheid.

Zondag 14 februari 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Multatuli.
* Over de betekenis van Multatuli.
Donderdag 18 februari 1937. Avondblad.
Een Multatuli-boek. Van dr. Julius Pée.
Over: J. Pée, *Multatuli en de zijnen*.
Wereldbibliotheek, Amsterdam 1937.
Vrijdag 19 februari 1937. Avondblad.
Multatuli's karakter. En zijn stijl.

Zondag 21 februari 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Een vrouwenleven.

Zondag 28 februari 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Noviciaat.

Zondag 7 maart 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Bloei der ziel.

Zondag 14 maart 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Passio Christi.
Over: N. Perez SJ, *Révèrende Mère Angeles Sorazu, conceptioniste*. Vertaald uit het Spaans in het Frans door R.P. de Buck SJ.
Desclée de Brouwer, Paris 1936.

Dinsdag 23 februari 1937. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.

Over: W. de Mérode, *Tusschen ploeg en sikkel. Verzen van het land*. Bosch en Keuning, Baarn 1936.

Maandag 1 maart 1939. Avondblad.
Mevrouw Bosboom-Toussaint. Als school-lectuur.

Woensdag 3 maart 1937. Avondblad.
Over nieuwe poëzie : Alice Nahon.
Over: A. Nahon, *Maart-april. Jeugdgedichten en nagelaten verzen*. Verzameld en van biografische bijzonderheden voorzien door R. Korten. Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen 1936.

Donderdag 4 maart 1937. Avondblad.
Vondel in één deel. Verwey's werk.
Over: A. Verwey, *Volledige dichtwerken en oorspronkelijke proza van Vondel*. Becht, Amsterdam 1937.

Dinsdag 9 maart 1937. Avondblad.
Albert Verwey overleden. Een Groot Hollander.

Dinsdag 9 maart 1937. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: L. Frequin, *De weg waarlangs*. Een Mariaal leekenspel. Gebroeders Leonards, Didam 1937.

Donderdag 18 maart 1937. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: H. Marsman, *Porta Nigra*. De Gemeenschap, Utrecht 1937 [eerste druk: 1934].
[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel 11, p. 269-273; *Gorter, Marsman, Ter Braak*, p. 97-101].

Zondag 21 maart 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Simon van Cyrene.

Woensdag 24 maart 1937. Avondblad.
Constantijn Huygens. 1687 - 28 maart - 1937.
Ongesigneerd.
[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 107-111].

Donderdag 25 maart 1937. Avondblad.
Constantijn Huygens. Zijn godsvrucht.

Zondag 28 maart 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : De getuigen.
* Over de getuigen van Christus' verrijzenis.

Woensdag 31 maart 1937. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: R. Franquinet, *Gracilis, opus 13*. Aux éditions: Je m'en fiche de la Doctrine Littéraire, Paris z.j.

Donderdag 1 april 1937. Avondblad.
Katholieke kritiek. Op moderne schrijvers.
Over: L. Chaigné, *Vies et oeuvres d'écrivains*. F. Lanore, Paris 1936.
Ongesigeneerd [ka].

Zondag 4 april 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Vrees voor vreugde.
* Naar aanleiding van *Het Schild*, 18(1937), p. 479. Hier wordt een antwoord gegeven op de vraag van K. v.d. B. te Breda of iemand kan worden zaligverklaard als hij sigaren rookt.

Dinsdag 6 april 1937. Avondblad.
Nagelaten poëzie van Verwey en Slauerhoff.
Over: *Groot-Nederland*, 35(1937), april.
Ongesigeneerd [ka].

Woensdag 7 april 1937. Avondblad.
Vondel en Albert Verwey.
* Verslag van een lezing van Anton van Duinkerken over de betekenis van Vondel in het oeuvre van Verwey, gehouden in De Bijenkorf te Amsterdam op 6 april 1937.

Vrijdag 9 april 1937. Avondblad.
Chestertons laatste held. Mr. Pond.
Over: G.K. Chesterton, *The paradoxes of Mr. Pond*. Cassell, London 1936.

Zondag 11 april 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Geestelijk geheim.
Over: F. van Sales, *Verhandeling over de liefde tot God*. Vertaald door F. van Oldenburg-Ermke. Foreholte, Voorhout 1937. Vertaling van: *Traité de l'amour de Dieu*, 1617.

Maandag 12 april 1937. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: A.J.D. van Oosten, *Vuur en droom; schip en vrouw*. Lantaarn, Amsterdam 1937.

Zondag 18 april 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Wel de kerk, maar...
Over: M.S. Schenk en J.B.T. Spaan, onderzoek naar de kerksheid in Nederland.

Dinsdag 20 april 1937. Avondblad.
Prof.dr. Jac. van Ginneken zestig jaar.
Ongesigeneerd [ka].

Woensdag 21 april 1937. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: J. Engelman, 'De Dijk' (gedicht) en *Het bezegeld hart* (nog te verschijnen).
Em. Querido, Amsterdam 1937.

Donderdag 22 april 1937. Avondblad.
De aanstaande boekenweek. Het geschenk.
Over: E. Elias (red.), *Rondom het boek 1937*.
Ongesigeneerd [ka].

Zondag 25 april 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Drie onbekenden.
* Over Lucas 9.
Ongesigeneerd.

Donderdag 29 april 1937. Avondblad.
Kollewijn's memoires.
Over: R.A. Kollewijn, *Herinneringen*. C.A. Mees, Santpoort 1937.

Zondag 2 mei 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : De boekenweek.
* Over het schrijf- en leesgedrag van katholieken.

Zondag 9 mei 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Kennen wij Maria?
Over: F. Mauriac, 't *Leven van Maria, de moeder van Jezus*. Vertaald door F.M. Willam. Foreholte, Voorhout 1937.
Ongesigeneerd.

Dinsdag 11 mei 1937. Avondblad.
Een boek tegen den paus. Door J. McCabe.
Over: J. McCabe, *The papacy in politics*

today. Vatican plots in Spain and other countries. Watts, London 1937.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 16 mei 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Creator Spiritus.
* Over 'Veni Creator Spiritus'.

Woensdag 19 mei 1937. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: T. Volker, *Gedichten*. W.L. en J. Brusse, Rotterdam 1937.

Zondag 23 mei 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Christelijke groet.
* Over de christelijke groet 'Geloofd zij Jesus Christus'.

Dinsdag 25 mei 1937. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: G. den Brabander, *Gebroken lier*. H.J. Leopold, 's-Gravenhage 1937.

Woensdag 26 mei 1937. Avondblad.
Brochures van Ter Braak. Multatuli en de nazi's.
Over: M. ter Braak, *Douwes Dekker en Multatuli*. H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1937; idem, *Het nationaal-socialisme als rancuneleer*. Van Gorcum, Assen 1937.
Ongesigneerd.
[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel 11, p. 178-185. Aldaar (noot 11) wordt als datum 25 mei vermeld; *Gorter, Marsman, Ter Braak*, p. 200-206].

Zondag 30 mei 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Onze macht.
* Over katholieken en politiek. Hun eigenlijke macht is de genade Gods.

Zondag 6 juni 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Een geneesmiddel?
* Over het sacrament van het huwelijk.

Donderdag 10 juni 1937. Avondblad.
Meeningen en spreken.
Over: J. Spruyt, *Wat de moderne levensbeschouwing ontbreekt*. Servire, 's-Gravenhage 1937; C.J. Wijnaendts Francken,

Aphorismen. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1937.
Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 11 juni 1937. Avondblad.
Over nieuwe poëzie : Zuid-Afrika.
Over: U. Krige, *Afrikaanse versameling*. A.A.M. Stols, Maastricht 1937.
Ongesigneerd.

Zondag 13 juni 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Valsche schaamte.

Maandag 14 juni 1937. Avondblad.
Over de ideale school.
Over: E. Montier, *L'idéal college*. Desclée de Brouwer, Paris 1937.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 20 juni 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Verkilling.
* Over de moderne mens temidden van verstrooiing en vervlakking.

Woensdag 23 juni 1939. Avondblad.
Nederlandsche letterkunde. Een goed handboek.
Over: A.J. de Jong, *Nederlandsche letterkunde. Een inleiding voor het middelbaar en gymnasiaal onderwijs*. Wolters, Groningen 1937.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 27 juni 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Peter en Pauwels.
* Over Sint Petrus en Sint Paulus.

Donderdag 1 juli 1937. Avondblad.
Ter Braaks nieuwe boek. Christenen zonder Christus.
Over: M. ter Braak, *Van oude en nieuwe christenen*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1937.
[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel 11, p. 188-192; *Gorter, Marsman, Ter Braak*, p. 210-214].

Zondag 4 juli 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Serie Adoremus.
Over: de reeks Adoremus. Bosch en Keuning, Baarn. Dit is de protestants-

christelijke pendant van de katholieke vlugschriften van het Geert Grootse Genootschap.

Dinsdag 6 juli 1937. Avondblad.

Nieuwe uitgaven.

Over: S. Zweig, *De begraven kandelaar. Een legende*. Vertaald door R.P. Sterkenburg. Allert de Lange, Amsterdam 1937. Vertaling van: *Der begrabene Leuchter*.

Zondag 11 juli 1937. Ochtenblad.

Van week tot week : De preek.

Over: twee brochures uit de Adoremus-reeks: van H.W. Creutzberg en van W.J. Aalders.

Zondag 18 juli 1937. Ochtendblad.

Van week tot week : Pastoor van Ars.

Over: E. Erens, *De pastoor van Ars*. Paul Brand, Hilversum 1937.

Vrijdag 23 juli 1937. Avondblad.

Een Vlaamsch brevier. Van poëzie.

Over: M. Gijsen, *Breviarium der Vlaamsche lyriek*. Die Poorte, Antwerpen/Wereldbibliotheek, Amsterdam 1937.

Zondag 25 juli 1937. Ochtendblad.

Van week tot week : Femia Koning.

Zondag 1 augustus 1937. Ochtendblad.

Van week tot week : Wat is roeping?

Zondag 8 augustus 1937. Ochtendblad.

Van week tot week : Het gewone.

Zondag 15 augustus 1937. Ochtendblad.

Van week tot week : Een klein zieltje.

Over: Pius OCarm., *Moeder Josephine, Carmelites (1863-1931)*. Carmelitesenklooster Sint Josef, Boxmeer 1937.

[Opgenomen in: *Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd*, p. 197-223; *Verzamelde geschriften*, deel III, p. 253-270].

Vrijdag 30 juli 1937. Avondblad.

Romankunst en apologie. Journaal van een doode.

Over: J. Derks, *Journaal van een doode*. Paul Brand, Hilversum 1937.

N.B. Reactie van Ad. Sassen met een

antwoord van Anton van Duinkerken op dinsdag 5 oktober 1937, avondblad.

Maandag 2 augustus 1937. Avondblad.

Ontwikkeling van het evolutionisme. God als schepper.

Over: Al. Janssens, *God als schepper. Cosmologie en anthropologie*. Standaard Boekhandel, Antwerpen/Dekker en Van de Vegt, Nijmegen/Utrecht 1937 [eerste druk: 1924]. Ongesigneerd [ka].

Donderdag 5 augustus 1937. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: J. Engelman, *Het bezeugeld hart*.

Em. Querido, Amsterdam 1937.

Vrijdag 6 augustus 1937. Avondblad.

Kunstenaar en maatschappij. De bohémien.

Over: P. Istrati, *Het leven in*. Vertaald door A. Saalborn. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1937. Vertaling van: *Mes départs*, 1928. Ongesigneerd [ka].

Maandag 9 augustus 1937. Avondblad.

Het katholiek isolement. Op welk terrein?

Dinsdag 10 augustus 1937. Avondblad.

Het katholiek isolement. De oorzaken.

Woensdag 11 augustus 1937. Avondblad.

Het katholiek isolement. Begane fouten.

Donderdag 12 augustus 1937. Avondblad.

Het katholiek isolement. Een eigen stijl.

* Naar aanleiding van 'Het isolement der Nederlandsche katholieken. Werkprogram voor de commissie van de Sint Adelberts-vereeniging i.z. het isolement der katholieken', in: *Sint Adelbert* (1937), p. 59-60. Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 10 augustus 1937. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: G. Helderbergen, *Doodendans*.

Antwerpen 1937.

Dinsdag 10 augustus 1937. Avondblad.

Romankunst en apologie. De ontmoeting.

Over: Jos. Panhuysen, *De ontmoeting*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1937.

Vrijdag 20 augustus 1937. Avondblad.

De werelttentoonstelling. En de wereld.

* Een verslag van de werelttentoonstelling te Parijs.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 22 augustus 1937. Ochtendblad.

Van week tot week : Gaston de Ségur.

Zondag 29 augustus 1937. Ochtendblad.

Van week tot week : De blinde prelaat.

Zondag 5 september 1937. Ochtendblad.

Van week tot week : Interdict en index.

Over: M. Even, *Monseigneur Gaston de Ségur*. Bonne Presse, Paris 1937.

Maandag 30 augustus 1937. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: L. Boekraad, *Het zingende licht*.

Afgedrukt in: *Klondyke*, 1(1937), nr. 3, april-mei.

Zondag 12 september 1937. Ochtendblad.

Van week tot week : Sint Aegidius.

* Over Sint Aegidius.

Maandag 13 september 1937. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: H. de Vries, *Nergal*. Het Kompas, Antwerpen/De Spieghele, Amsterdam 1937.

Donderdag 16 september 1937. Avondblad.

Herman Robbers overleden. Zijn realisme.

Zondag 19 september 1937. Ochtendblad.

Van week tot week : De moderne mensch.

Over: P. Minderaa, *Het mensbeeld in de hedendaagse literatuur*. De Arbeiderspers, Amsterdam 1937.

Vrijdag 24 september 1937. Avondblad.

Brieven van kunstenaars. Van en aan Van Eeden.

Over: H. van Eeden en H.W. van Tricht (red.), *Kunstenaarsbrieven. Frederik van Eeden, Alphons Diepenbrock, Jacobus van Looy, Jan Veth, Isaac Israëls, Jan Toorop*.

Wereldbibliotheek, Amsterdam 1937.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 26 september 1937. Ochtendblad.

Van week tot week : Buiten het gezin?

* Over opvoeding.

Zondag 3 oktober 1937. Ochtendblad.

Van week tot week : Onrust naar God.

Over: H. Robbers, *De onrust naar God in de moderne wijsbegeerte*. Rede op de jaarvergadering van de Apologetische Vereeniging 'Petrus Canisius', 27 september 1937.

Dinsdag 5 oktober 1937. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: M. Coole, *De zonneblinde ruiters*.

Steenlandt, Kortrijk 1937.

Zondag 10 oktober 1937. Ochtendblad.

Van week tot week : De honderdman.

Over: mgr. Alban Goodier SJ, *Jesús' openbaar leven. Het koninkrijk Gods is gekomen*. Deel II. Foreholte, Voorhout 1937.

Dinsdag 12 oktober 1937. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: Y. Waegemans, *Wilde winde*. Sint-Franciscus-drukkerij, Mechelen 1937;

Th. ten Hooven, *Van God en het hart*.

P. van Zijl, Leiden 1937.

Woensdag 13 oktober 1937. Avondblad.

Anthonie Donker op reis. Penibel journaal.

Over: A. Donker, *Penibel journaal*. De Haan, Utrecht 1937.

Zondag 17 oktober 1937. Ochtendblad.

Van week tot week : Een tegenstelling.

* Over de twaalf gebrandschilderde ramen van Joep Nicolas, vervaardigd voor de Utrechtse Universiteit.

Vrijdag 22 oktober 1937. Avondblad.

Pierre van Valkenhoff. Een merkwaardig debuut.

Over: P. van Valkenhoff, *De gouden tak*.

Leiter-Nypels, Maastricht 1937.

Zondag 24 oktober 1937. Ochtendblad.
 Van week tot week : De roepende.
 Over: J. Kroon sJ, *Menschelijk denken en Gods openbaring*. R.K. Centraal Bureau voor Onderwijs en Opvoeding, 's-Gravenhage 1937.

Zondag 31 oktober 1937. Ochtendblad.
 Van week tot week : Onze aartsvaders.
Zondag 7 november 1937. Ochtendblad.
 Van week tot week : Pro Perfidis Judaeis.
 * Over het antisemitisme.

Maandag 8 november 1937. Avondblad.
 De nationale bloemlezing. Wat hoort zij te bevatten?
 * Passages, ontleend aan een rede van Anton van Duinkerken over 'De Nederlandsche Letterkunde, gids der volkscultuur', ter gelegenheid van de feestelijke viering van het honderdjarig bestaan van het taalminnend en letterlievend genootschap 'Met Tijd en Vlijt' te Leuven.

Vrijdag 12 november 1937. Avondblad.
 Hans Driesch zeventig jaar. Strijder tegen het materialisme.
 Ongesigneerd [ka].

Zondag 14 november 1937. Ochtendblad.
 Van week tot week : Vondels vorming.
Donderdag 18 november 1937. Avondblad.
 De Vondelherdenking. Prof. Gerretsons rede.

Vrijdag 19 november 1937. Avondblad.
 De Vondelherdenking. Persoonlijkheid van den dichter.

Zaterdag 20 november 1937. Avondblad.
 De Vondelherdenking. Populariteit van den dichter.

Woensdag 24 november 1937. Avondblad.
 De Vondelherdenking. Roomsche stemmen.
 N.B. Reactie van C. Gerretson op maandag 29 november 1937, avondblad. Reactie van P. Dezaire met een antwoord van Anton van Duinkerken op donderdag 2 december 1937, avondblad.

* Naar aanleiding van de 450ste geboortedag van Vondel.

Maandag 15 november 1937. Avondblad.
 Vlaamsche hoogdagen. De begroeting.

Dinsdag 16 november 1937. Avondblad.
 Vlaamsche hoogdagen. Een goed program.
 * Verslag van de Hoogdagen der Vlaamsche letteren ter gelegenheid van het eeuwfeest van Consciencies Leeuw van Vlaanderen, en huldiging van Vondel en Multatuli.
 Ongesigneerd [ka].

Zondag 21 november 1937. Ochtendblad.
 Van week tot week : Dooden begraven.
 * Over de katholieke wijze van doden begraven, als reactie op een Bredaas incident.

Woensdag 24 november 1937. Avondblad.
 Prof. v. Rooy overleden. Zijn laatste reis.

Zondag 28 november 1937. Ochtendblad.
 Van week tot week : Een ontmoeting.
 Over: J. Winkler, *De groote ontmoeting (van christendom en socialisme)*. De Arbeiderspers, Amsterdam 1937.

Woensdag 1 december 1937. Avondblad.
 Ankersmits herinneringen. Over vijftig jaar.
 Over: J.F. Ankersmit, *Een halve eeuw journalistiek*. Em. Querido, Amsterdam 1937.

Zondag 5 december 1937. Ochtendblad.
 Van week tot week : De goede Sint.
 * Over het verlangen tijdens het Sinterklaasfeest een goed mens te zijn.

Woensdag 8 december 1937. Avondblad.
 Roman van de zee. Goede schippers-gestalten.
 Over: B. van Eyselsteijn, *Tusschen zuiderkruis en poolster*. H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1937.

Zondag 12 december 1937. Ochtendblad.
 Van week tot week : In den advent.

Zondag 19 december 1937. Ochtendblad.
Van week tot week : Ja, ik wil.

* Algemeen over de betekenis van het huwelijk; in het bijzonder over W.B. Huddleston Slater, *Ja, ik wil. Levensgeluk in humelijk en hefde*. Residentiebode, 's-Gravenhage 1937.

1938

Zondag 2 januari 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Het kind in ons.
Over: O. Huf's J, *De bede om het kind in ons*. Kinheim, Heiloo 1937.

Woensdag 5 januari 1938. Avondblad.
Diderot weer actueel? Meer dan een wijsgeer...

Donderdag 6 januari 1938. Avondblad.
Diderot weer actueel? Zijn 'dialectiek'.

Vrijdag 7 januari 1938. Avondblad.
Diderot weer actueel? Als vijand der kerk.

Maandag 10 januari 1938. Avondblad.
Diderot weer actueel? Zijn materialisme.

Woensdag 12 januari 1938. Avondblad.
Diderot weer actueel? Zijn zelfportret.

Over: H. Brugmans, *Diderot (1713-1784)*. *Aan de bron van het moderne denken*.

Van Holkema en Warendorf, Amsterdam 1937.

Zondag 9 januari 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Kind en heilige.
Over: R. Ribeiro-Couto, *Présence de la petite Thérèse*. Vertaald in het Frans door M. Gahisto. Plon, Paris.

Zondag 16 januari 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Le Sage ten Broek.

Zondag 23 januari 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Le Sages lessen.

Zondag 30 januari 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Le Sages wijsheid.

Over: F. de Kok, *De gevangenschap van Le Sage en zijn strijd voor de kerk*. Kinheim, Heiloo 1937.

Zondag 6 februari 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Populair en goed.

* Over de vlugschriften die verschijnen in

opdracht van het Katholieke Comité van Actie 'Voor God'. De Toorts, Heemstede.

Dinsdag 8 februari 1938. Avondblad.
Een pelgrim op aarde. Clemens Brentano.

Donderdag 10 februari 1938. Avondblad.
Des Knaben Wunderhorn. Arnim en Brentano.

Dinsdag 15 februari 1938. Avondblad.
Anna Catharina Emmerich. En Brentano.
Over: A. Garreau, *Clément Brentano*. Desclée de Brouwer, Paris 1938.

Zondag 13 februari 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Doctor Poels.

* Naar aanleiding van de zeventigste verjaardag van mgr. H.A. Poels op 14 februari.

Zondag 20 februari 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Het vormsel.

Vrijdag 25 februari 1938. Avondblad.
Huysmans' bekeering. Het voorspel.

Dinsdag 1 maart 1938. Avondblad.
Huysmans' bekeering. En daarna...
Over: M. d'Armagnac, *Huysmans ou les frontières du chrétien*. Bonne Presse, Paris 1938.

Zondag 27 februari 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Annalen.

Over: *De annalen van het Genootschap tot voortplanting des geloofs*. Uitgegeven bij het Instituut voor doofstommen te Sint Michielsgestel.

Woensdag 2 maart 1938. Avondblad.
Gabriele d'Annunzio gestorven. Dichter, politicus, fantast.
Ongesigineerd [ka].

Vrijdag 4 maart 1938. Avondblad.
Eere-comité's. Hoe ze tot stand komen.
* Reactie van Anton van Duinkerken op een bezwaar van 'een katholiek boekverkoper', geuit in *De Maasbode*, 3 maart 1938 (avondblad). Het betreft de zitting van vier katholieke auteurs in het erecomité ter huldiging van A.M. de Jong rond diens vijftigste verjaardag. Anton van Duinkerken

meldt geen deelname aan dit comité te hebben toegezegd.

Zondag 6 maart 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Geert Groote.

Zondag 13 maart 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Moderne Devotie.

Over: K.C.L.M. de Beer, *Studie over de spiritualiteit van Geert Groote*. Standaard Boekhandel, Brussel/Dekker en Van de Vegt, Nijmegen/Utrecht 1938.

Woensdag 9 maart 1938. Avondblad.

Novellen van Mauriac. Plongées.

Over: F. Mauriac, *Plongées*. B. Grasset, Paris 1938.

Donderdag 10 maart 1938. Avondblad.

Rilke in Holland. Hoe hij vertaald werd.

Over: J.H. Eekhout en G. Kamphuis, *Rilke in Holland*. Holland, Amsterdam 1937.

Ongesigineerd [ka].

Dinsdag 15 maart 1938. Avondblad.

Schermutseling om Satan. Luther en de duivel.

Over: M. ter Braak, *De Augustijner monnik en zijn trouwe duivel*. H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1938.

[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel II, p. 192-196; *Gorter, Marsman, Ter Braak*, p. 214-218].

Donderdag 17 maart 1938. Avondblad.

Over nieuwe poëzie : Verscheidene bundels.

Over: J. Benoit, *Uittocht*. Vox Romana, Schiebroek 1937; G. den Brabander, *Opus V*. C.A. Mees, Santpoort 1937; M. Mok, *Exodus*. C.A. Mees, Santpoort 1938; Ellen, *De eeuwige zuil*. H.D. Tjeenk Willink, Haarlem 1937; W.F. Gobius, *Uit vaders prullemand*. W.P. van Stockum, Den Haag [1938].

Donderdag 17 maart 1938. Avondblad.

De Psalmberijmer Dathenus. 1588 -

17 maart - 1938.

Ongesigineerd [ka].

[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 53-57].

Vrijdag 18 maart 1938. Avondblad.

Een ontmoeting. Met Maria Lécina.

Over: J.W.F. Werumeus Buning, *Een ontmoeting met vreemde gevolgen*.

Em. Querido, Amsterdam [1938].

Ongesigineerd.

Zondag 20 maart 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Sedert 1929...

Over: C. Kramers, *Sedert 1929*.

Vox Romana, Schiebroek [1937].

Zondag 27 maart 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Tusschen apostels en beulen.

* Over het verraad jegens Jezus.

Dinsdag 29 maart 1938. Avondblad.

Over nieuwe poëzie : Twee dichters.

Over: W. Smit-Van de Waal, *Droomen*.

C.A.J. van Dishoeck, Bussum; R. Hart, *De gevulde schaal*. De Spiegel, Amsterdam/Het Kompas, Amsterwerpen [1937].

Vrijdag 1 april 1938. Avondblad.

Willem Kloos overleden. De ziel van tachtig.

Ongesigineerd.

Zondag 3 april 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Het heilig land.

Over: J. Eyckeler SMM, *Uit de geschiedenis van het oude Israël; Uit het leven van Jesus*. De Spaarnestad, Haarlem 1935 en 1937.

Woensdag 6 april 1938. Avondblad.

A. den Doollaards Wampie. Roman met operette-intrige.

Over: A. den Doollaard, *Wampie. De roman van een zorgeloze zomer*. Em. Querido, Amsterdam 1938.

Donderdag 7 april 1938. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: G. Helderberg, *Het gasthuis*.

De Sikkell, Antwerpen 1938.

Zaterdag 9 april 1938. Avondblad.

Brabanderschap als kwaliteit. Gewestelijke aaneensluiting.

Zondag 10 april 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Die geleden heeft...

* Over het lijden van Christus.

Woensdag 13 april 1938. Avondblad.

Over nieuwe poëzie : Een passieboek.

Over: R. Franquinet en P. Haimon (red.),

Passieboek van Limburgsche letterkundigen.

Gebroeders van Aelst, Maastricht 1938.

Zondag 17 april 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : De laatste bladzijde.

* Over Pasen.

Donderdag 21 april 1938. Avondblad.

Drie beelden van den prins. Fascistisch, liberaal, marxistisch.

Vrijdag 22 april 1938. Avondblad.

Drie beelden van den prins. Zijn religie.

Woensdag 27 april 1938. Avondblad.

Drie beelden van den prins. Zijn vrijheidsideaal.

Donderdag 28 april 1938. Avondblad.

Drie beelden van den prins. Zijn politiek.

Vrijdag 29 april 1938. Avondblad.

Drie beelden van den prins. De conclusie.

Over: E. van Wessem, *Een prince van Orangiën*. Het Spectrum, Utrecht [1938];

D. Hans, *De Oranje-dynastie. Regeerende vorsten uit het Huis van Oranje-Nassau*.

A.W. Sijthoff, Leiden 1938; J. Romein en

A. Romein-Verschoor, *Erflaters van onze beschaving. Nederlandsche gestalten uit zes eeuwen*. Deel I. Em. Querido, Amsterdam 1938.

Van deze serie is alleen de bijdrage van 29 april ondertekend.

Zondag 24 april 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Het doopsel als feest.

* Over een zogenaamde Doopmap, een map met losse bladen, verzorgd door de drukkerij en uitgeverij van het Sint Gregoriushuis te Utrecht namens de Katholieke Actie in het Aartsbisdom Utrecht.

Maandag 25 april 1938. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: I. Destinow, *Karmijn*. Steenlandt, Kortrijk 1938.

Zondag 1 mei 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Shakespeare.

Over: A.G. van Kranendonk, *Shakespeare en zijn tijd*. Em. Querido, Amsterdam 1938.

Maandag 2 mei 1938. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: P. de Vree, *Het blanke waaien*.

De Eenhoorn, Mechelen 1937.

Zondag 8 mei 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Angst voor cultuur.

Zondag 15 mei 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Wat is cultuur?

Zondag 22 mei 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Cultuur en godsdienst.

* Naar aanleiding van E. de Bruyne, *Wat is cultuur?* Het Spectrum, Utrecht [1937].

Zondag 29 mei 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Verstand en hart.

* Over kennis en liefde.

Dinsdag 31 mei 1938. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: D. Vansina, *Het liederboek van Elckerlijc*. Vonksteen, Antwerpen 1938.

Donderdag 2 juni 1938. Avondblad.

Moderne katholieke jeugd. En de toekomst.

Zaterdag 4 juni 1938. Avondblad.

Markiezaatsfeesten te Bergen op Zoom. De Bergenaar in de geschiedenis.

* Een gedeelte uit de rede die Anton van Duinkerken hield over 'De Bergenaar in de geschiedenis'.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 5 juni 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : J.K. van Eerbeek.

* Over Meinart Boss (pseudoniem van J.K. van Eerbeek).

Zondag 12 juni 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Feesten in Brabant.

* Over feesten in Brabant naar aanleiding van de markiezaatsfeesten van 5 tot 14 juni.

Woensdag 15 juni 1938. Avondblad.
Over nieuwe poëzie : Jong Vlaanderen.
Over: Bloemlezing van het maandblad *Volk*.
Vonksteen, Antwerpen.

Woensdag 15 juni 1938. Avondblad.
De C.W. van der Hoogtprijs. Twee
candidaten.
* Over de twee kandidaten voor de C.W. van
der Hoogtprijs: S. Vestdijk, *Het vijfde zegel*.
Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1937;
J.H. Eekhout, *Warden, een koning*.
C.F. Callenbach, Nijkerk [1937]. De prijs
werd toegekend aan Vestdijk.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 19 juni 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Gehoorzaamheid.

Zondag 26 juni 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Gezond nationaal.
* Reactie op de reactie van *Volk en Vaderland*
op de feestrede van Anton van Duinkerken te
Bergen op Zoom. Het betreft zijn ideeën
over nationalisme.

Donderdag 30 juni 1938. Avondblad.
De geestdrift van Laudy.
* Over Alphons Laudy als hoofdredacteur
van *De Tijd*.

Zondag 3 juli 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Geheime paden.
Zondag 10 juli 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Te moeilijk?
Zondag 17 juli 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Pater Constantijns boek.
Over: C. van Barbançon OFM Cap., *De
geheime paden der goddelijke liefde*. Vertaald
door pater Franciscus. Kruisvaarders van
Sint Jan, Rijswijk 1937. Vertaling van: *Les
secrets sentiers de l'amour divin*, 1932.

Woensdag 6 juli 1938. Avondblad.
Marsmans verzameld werk. En de kritiek.
Over: H. Marsman, *Verzameld werk*. De
Gemeenschap, Bilthoven 1938.
[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel
II, p. 283-289; *Gorter, Marsman, Ter Braak*,
p. III-III7].

Donderdag 7 juli 1938. Avondblad.
A. Roland Holst bekroond. De D.A.
Thiemeprijs.
Over: A. Roland Holst, *Een winter aan zee*.
A.A.M. Stols, Maastricht 1937.
**Maandag 19 september 1938. Avond-
blad.**
Verstaanbaarheid van poëzie. En mis-
verstand.
* Reactie op T. Verpalen, 'Over dichtkunst',
in: *Ons eigen blad. Halfmaandelijks orgaan
voor praktische roomse opvoeding*, 26(1938),
nr. 16, p. 506-507.

Vrijdag 8 juli 1938. Avondblad.
Mephistopheles ter Braak. Wat is jeugd?
Over: M. ter Braak, *Mephistophelisch*.
A.A.M. Stols, Maastricht [1938].
[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel
II, p. 201-205. Aldaar zijn de data 8 juli 1938
en 5 maart 1939 verwisseld (noten 15 en 16);
Gorter, Marsman, Ter Braak, p. 223-227].

Woensdag 13 juli 1938. Avondblad.
Hoofts historische arbeid. Tacitus
voorbeeld.
Over: J.D.M. Cornelissen, *Hooft en Tacitus*.
Dekker en Van de Vegt, Nijmegen/Utrecht
1938.
Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 15 juli 1938. Avondblad.
Een autobiografisch boek. Van Johan
Winkler.
Over: J. Winkler, *Jan*. De Arbeiderspers,
Amsterdam 1937.

Maandag 18 juli 1938. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: C. Eggink, *Het schiereiland*. Boucher,
Den Haag 1938.

Dinsdag 19 juli 1938. Avondblad.
Engelsche welsprekendheid. Haar speciaal
karakter.
Over: *The Albatros book of living oratory*.
Redevoeringen, samengesteld door
J. Hayward.

Woensdag 20 juli 1938. Avondblad.

Churchill herinnert zich... Grootte tijdgenooten.

Over: W.L.S. Churchill, *Grootte tijdgenooten*.

Vertaald door P. van der Valk. Eigen Volk, Haarlem [1938]. Vertaling van: *Great contemporaries*, 1937.

Zondag 24 juli 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Wilskracht en ascese.

Over: H.E. Hengstenberg, *Katholieke ascese*.

Vertaald door L.J.H. Wolf. Paul Brand, Hilversum 1938. Vertaling van: *Christliche Askese. Eine Besinnung auf Christliche Existenz im modernen Lebensraum*, 1936.

Woensdag 27 juli 1938. Avondblad.

Plato's leer der ziel : En de Orphische geheimen.

Over: B.A.M. Naaykens msc, *Platoons leer over de ziel vergeleken met Orphische of zogenaamde Orphische opvattingen*.

W. Bergmans, Tilburg z.j.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 29 juli 1938. Avondblad.

Het Nederlandsche hekeldicht. En onze volksaard.

Zondag 31 juli 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Verloofden.

* Over de betekenis van de katholieke kerk voor verloofden.

Dinsdag 2 augustus 1938. Avondblad.

Revolutionnaire liederen. Uit Nederlands verleden.

Over: P. van Noorden, *Revolutionnaire liederen uit Nederlands verleden*. Pegasus, Amsterdam 1937.

Zondag 7 augustus 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Verschil van mening.

* Over Philippus Neri en Ignatius van Loyola. Naar aanleiding van H.E. Schröder, *Neri. Romein en reformator*. Paul Brand, Hilversum 1938.

Vrijdag 12 augustus 1938. Avondblad.

Carel Vosmaer en Jac. Perk. Hun briefwisseling.

Over: G. Stuiveling, *De briefwisseling*

Vosmaer-Perk. Van Holkema en Warendorf, Amsterdam 1938.

Zondag 14 augustus 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Holle praat?

Zondag 21 augustus 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Ontevredenheid?

* Over een polemieek tussen pater Cox en de lezers van het katholieke tijdschrift *Huwelijk en huisgezin*.

Donderdag 25 augustus 1938. Avondblad.

Sibylle van Gerard Walschap. Een geloofsroman.

Over: G. Walschap, *Sibylle*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1938.

[Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 131-138].

Zondag 28 augustus 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : De mammon.

* Over het mammonisme naar aanleiding van briefschrijvers.

Woensdag 31 augustus 1938. Avondblad.

Dr. P.H. Ritters memoriën. Over 40 jaar.

Over: P.H. Ritter jr., *Wisselend getij. Veertig jaren Nederlands cultuurleven in vogelvlucht, 1898-1938*. C.F. Callenbach, Nijkerk [1938].

Donderdag 1 september 1938. Avondblad.

Joseph Bédier overleden. Een groot romanist. Ongesigneerd [ka].

Zondag 4 september 1938. Ochtendblad

Van week tot week : In de krant...

* Reactie op J.W.J. Geerts msc, 'Dagbladpers en werken over mystiek en ascetiek', in: *Ons geestelijk leven*, 18(1938), september, p. 151-159.

Maandag 5 september 1938. Avondblad.

Katholieke Franche dichters. Een bloemlezing.

Over: L. Chaigné, *Anthologie de la Renaissance catholique*. Deel 1. Alsatia, Paris 1938.

Door: D.M.

Zondag 11 september 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Als mensch.

Over: T. Illion, *Geheim Thibet*. Boucher, 's-Gravenhage 1938; J. Last, *De Spaansche tragedie*. Contact, Amsterdam 1938.

Dinsdag 13 september 1938. Avondblad.

Een merkwaardig oordeel. Papini de grootste satyricus.

* Naar aanleiding van een beschouwing over G. Papini's *Jeugdstorm* in: *Hooger leven*. Ongesigneerd [ka].

Donderdag 15 september 1938. Avondblad.

Vragen omtrent het boek. Nieuwe vormen?

* Over ontwikkelingen in de uitgeverswereld. Genoemd: 'Het zeer goedkoopste boek', in: *Nieuwsblad voor den Boekhandel*, 105(1938), nr. 32 (10 augustus), p. 510-512. Ongesigneerd [ka].

Zondag 18 september 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Van dichtbij.

Over: A. Roche, *Heiligen van dichtbij*. Vertaald door F. van Oldenburg-Ermke. De Toorts, Heemstede 1938. Vertaling van: *A bedside book of saints*, 1935.

Zondag 25 september 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Met de kerk.

Over: H.J.H.M. Fortmann, *Sentire cum Ecclesia. Leven met de kerk*. L.C.G. Malmberg, 's-Hertogenbosch [1938].

Maandag 26 september 1938. Avondblad.

Sovjet-propaganda. Misbruik van poëzie.

Donderdag 29 september 1938. Avondblad.

Letterkundig onderwijs. Een nieuw handboek.

Over: G. Knuvelde, *Inleiding tot de Nederlandsche letterkunde*. Deel 1. L.C.J. Malmberg, 's-Hertogenbosch [1938]. Ongesigneerd [ka].

Zondag 2 oktober 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Roomsche hekjes.

Over: Bonaventura Kruitwagen OFM, redevoering bij de opening van het cursusjaar 1938-1939 van de katholieke volksuniversiteit te Rotterdam over de vraag: 'Waarom altijd die roomsche hekjes-zetterij?' Afgedrukt in *De Maasbode*, 21 en 22 september 1938.

Vrijdag 7 oktober 1938. Avondblad.

Verschillende dichtbundels. Godsvrucht en ironie.

Over: J.H. Eekhout, *Hafische strofen*. Holland, Amsterdam 1938; Jac. van Hattum, *Frisia non cantat*. C.A. Mees, Santpoort 1938; E. van der Steen, *Controversen*. C.A. Mees, Santpoort 1938; P.C. Boeren, *La pause de midi*. Gebroeders van Aelst, Maastricht 1938; L. Monden, *Het stille lied*. Bode van het H. Hart, Alken 1938.

Zondag 9 oktober 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Een woordenboek.

Over: *Beknopt kerkelijk handwoordenboek*. Hernieuwde uitgave. Inleiding van J.B. Kors OP. De Gemeenschap, Bilthoven 1938.

Woensdag 12 oktober 1938. Avondblad.

Memoires van Frans Erens. Vervlogen jaren. Over: F. Erens, *Vervlogen jaren*. Thijmfonds, 's-Gravenhage 1938. Ongesigneerd [ka].

Zondag 16 oktober 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Godloozen-actie.

* Over een tentoonstelling georganiseerd door de actie 'Voor God'.

Zondag 23 oktober 1938. Ochtendblad.

Van week tot week : Missie-zondag.

Maandag 24 oktober 1938. Avondblad.

Hélène Swarth. Bij haar verjaardag.

Over: H. Swarth, *Beeldjes uit vrouwenleven*. La Rivière en Voorhoeve, Zwolle 1938. Ongesigneerd [ka].

Woensdag 26 oktober 1938. Avondblad.

Jhr. dr. Nico van Suchtelen. Een zelfportret. Droomen van een beter leven.

Over: N. van Suchtelen, *Een interview*.
Wereldbibliotheek, Amsterdam.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 30 oktober 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Naar november.
* Over het raadsel van de dood.

Donderdag 3 november 1938. Avondblad.
In memoriam Francis Jammes. De
christenlandman. Zijn laatste wil.

Vrijdag 4 november 1938. Avondblad.
Huizinga's jongste werk. Der Mensch und
die Kultur. Pleidooi voor ascese.
Over: J. Huizinga, *Der Mensch und die
Kultur*. Bermann Fischer, Stockholm 1938.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 6 november 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Een nieuwe deugd.
* Reactie op 'Lijkrede van Hyacinth
Hermans op', gehouden bij de begrafenis
van M.A. Thompson, in: *De Maasbode*,
3 november 1938. Het betreft de zin "t Is
wel de hoogste deugd van een groot man om
eigen goed gefundeerde en schitterend
verdedigde inzichten te kunnen opgeven en
prijsgeven".

Zondag 13 november 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : S. Philippus Neri.
Over: H.E. Schröder, *Neri. Romein en
reformer*. Paul Brand, Hilversum 1938.

Donderdag 17 november 1938. Avondblad.
Lierzangers op de verlossing van 1813. De
school van Uyenbroek. Hoe de kunst
ge knecht werd door de Fransen censure.
Vreugde over haar bevrijding.

Zondag 20 november 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Vernielzucht.
* Naar aanleiding van het geweld jegens
joden.

Zondag 20 november 1938. Ochtendblad.
Selma Lagerlöf. Heden tachtig jaar.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 27 november 1938. Ochtendblad.
Van week tot week : Kerkelijk jaar.
* Over de advent.

1939

Donderdag 12 januari 1939. Avondblad.
Het boek van de week : De tweede
werkelijkheid.
Over: W. Arondeus, *In de bloeiende ramen*.
Nederlandsche Keurboekery, Amsterdam
1938.

Zondag 15 januari 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Meneer Vincent.
Zondag 22 januari 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Een gehuurd paard.
Zondag 29 januari 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Bewogen jaren.
Zondag 5 februari 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Heilige organisatie.
Over: L. Weismantel, *Meneer Vincent*.
Vertaald door L. Thijssen. De Residentie-
bode, 's-Gravenhage 1938.

Woensdag 18 januari 1939. Avondblad.
Marie Koenen zestig jaar. Dichteres en
romanschrijfster. Zij heeft het volksverhaal
veredeld tot een kunstwerk.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 19 januari 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Ideologische humor.
Over: J. Last, *De laatste waarheid*. W.L. en
J. Brusse, Rotterdam 1938.

Donderdag 26 januari 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Werkloosheids-
romantiek.
Over: W.C.J. Mooij, *Heer zoekt positie...*
C.A.J. van Dishoeck, Bussum 1938.

Zondag 29 januari 1939. Ochtendblad.
Hubert Korneliszoon Poot. Een lantmans
zoon... 1689 - 29 januari 1939.
Ongesigneerd.
[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse
dichters*, p. 143-149].

Dinsdag 31 januari 1939. Avondblad.
De Bibliotheca Danica gecatalogiseerd.
Over: B. Woltersen, *Catalogus van de
Bibliotheca Danica en van de overige Deense
en IJslandsche werken, aanwezig in de
Universiteitsbibliotheek van Amsterdam*.
Stadsdrukkerij, Amsterdam 1939.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 2 februari 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Een roman uit Italië.
Over: J. Boer, *Catherina en de magnolia's. Een
roman uit Italië*. Nijgh en Van Ditmar,
Rotterdam 1938.

Donderdag 2 februari 1939. Avondblad.
De katholieke encyclopaedie. Bij de
voltooiing. Een terugblik op veel, maar
vruchtbaar werk. Het geheel staat voor ons,
zoals een stad voor ons staat.
Over: *De katholieke encyclopaedie*. Joost van
den Vondel, Amsterdam 1933-1939.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 9 februari 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Schandaal te
Roermond.
Over: J. Hiegentlich, *Schipbreuk te Luik*.
A.G. Schoonderbeek, Laren 1938.

Zondag 12 februari 1939. Ochtendblad.
Een veelomvattend gedenkboek. Violier-
herinneringen. Overleden leden. Hoe
Eduard Brom was.
Over: *Jaarboek van den katholieken
Amsterdamschen Kunstkring De Violier*.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 16 februari 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Een dominees-
roman.
Over: A. Hers, *Het heilige leven*. W.L. en
J. Brusse, Rotterdam 1938.

Zondag 19 februari 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Ringen met kruisjes.
* Naar aanleiding van een propaganda-
blaadje, waarin het gebruik van specifiek
roomse verlofingsringen wordt aanbevolen.

Donderdag 23 februari 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Rhetoriek van het
vernunft.
Over: M. ter Braak, *In gesprek met de vorigen*.
Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1938.
[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel
II, p. 205-212; Gorter, Marsman, Ter Braak,
p. 227-234].

Donderdag 23 februari 1939. Avondblad.
Een schandalige mislukking. Persoonlijk-
heden in Nederland. Partijdigheid en anti-
papisme.
Over: H.P. van den Aardweg (hoofddred.),
*Persoonlijkheden in het Koninkrijk der
Nederlanden in woord en beeld. Nederlanders
en hun werk*. Van Holkema en Warendorf,
Amsterdam 1938.

Vrijdag 24 februari 1939. Avondblad.
Erratum.
Vrijdag 24 februari 1939. Avondblad.
Het boekenweekgeschenk. Drie novellen.
Antoon Coolen, Augusta de Wit, Johan van
der Woude.
Over: A. Coolen, 'Huwelijk'; A. de Wit,
'Liefde en geweld langs den Barito'; J. van
der Woude, 'Afgesloten balans'. Amsterdam
1939.

Zondag 26 februari 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Een schoolmeester.
Zondag 5 maart 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Alfred Soussia.
Zondag 12 maart 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Dankbaar leven.
Over: L. Bezuiller, *Aux maîtres chrétiens:
Alfred Soussia*. Pierre Tequi, Paris [1938].

Maandag 27 februari 1939. Avondblad.
Nieuwe heiligen. Door Pius XI
gecanoniseerd.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 2 maart 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Een beter procédé?
Over: C.C.S. Crone, *Het feestelijke leven*.
Wereldbibliotheek, Amsterdam 1939.

Zondag 5 maart 1939. Ochtendblad.
Wat is een volksroman? De meening van
dr. Ter Braak. Populair of volksch.
* Reactie op de recensie van M. ter Braak in
Het Vaderland, 12 februari 1939, over
W. Breedveld, *De avond van Rogier de Korte-
naer*. Urbi et Orbi, Utrecht 1938.
Ongesigneerd [ka].
[Opgenomen in *Verzamelde geschriften*,
deel II, p. 197-201. Aldaar zijn de data 8 juli
1938 en 5 maart 1939 verwisseld (noten 15
en 16); *Gorter, Marsman, Ter Braak*,
p. 218-223].

Donderdag 9 maart 1939. Avondblad.
De Finsche Homerus.
Over: W. Moens, *Kalewala. Het epos der
Finnen*. Naar de Duitsche bewerking van
A. Luther. Wereldbibliotheek, Amsterdam
1938.
[Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 124-130].

Donderdag 16 maart 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Voortgezette
kopieerlust.
Over: M. Dorna, *Onmaatschappelijke voor-
keur*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1938.

Donderdag 16 maart 1939. Avondblad.
Jozef Alberdingk Thijm. Vijftig jaar na zijn
dood. Zijn glorie-tijd op komst?

Zondag 19 maart 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Losse gedachten.
Over: *Spuren des Daseins. Erkenntnisse des
Malemönchs Willibrord Verkade OSB*.
Matthias Grünewald, Mainz 1938.

Donderdag 23 maart 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Filmschurk of
romanheld?
Over: M. Revis, *Zaharoff*. De Gemeenschap,
Bilthoven 1938.

Vrijdag 24 maart 1939. Avondblad.
Ook een Von Papen. Getuigenissen uit een
concentratiekamp.
Over: F. von Papen, *Ein Von Papen spricht
über seine Erlebnisse im Hitler-Deutschland*.
W.J. Thieme, Nijmegen [1938].
Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 24 maart 1939. Avondblad.
Overzicht der tijdschriften. Een Vondel-
vondst.
Over: *Vondelkroniek; Roeping; De Nieuwe
Gids*.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 26 maart 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Speelschheid der
heiligen.
* Naar aanleiding van J. Huizinga, *Homo
ludens. Proeve eener bepaling van het spel-
element der cultuur*. H.D. Tjeenk Willink,
Haarlem 1938; A. Roche, *Heiligen van
dichtbij*. Vertaald door F. van Oldenburg-
Ermke. De Toorts, Heemstede 1938.
Vertaling van: *A bedside book of saints*, 1935.
Ongesigneerd.

Donderdag 30 maart 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Ballingschaps-
badinage.
Over: I. Keun, *Kind zonder land*. Vertaald
door A. van Nahuys. Em. Querido, Amster-
dam 1939. Vertaling van: *Kind aller Länder*,
1938.

Zondag 2 april 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Zoeklicht.
Over: M. Molenaar MSc, *Zoeklicht*. Paul
Brand, Hilversum 1939.

Zondag 2 april 1939. Ochtendblad.
De Duitse kerkstrijd. Zijn oorzaak en
verloop. 'n Goed journalistiek verslag.
Over: J.A. Vesters, *Hakenkruis tegen kruis*.
Zes jaar Hitler-regiem. Vobi, Utrecht [1939].
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 6 april 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Marsman over Ter
Braak.

Over: H. Marsman, *Menno ter Braak. Een studie*. Em. Querido, Amsterdam 1939.
[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel ii, p. 304-311; *Gorter, Marsman, Ter Braak*, p. 132-138].

Vrijdag 7 april 1939. Avondblad.
Overzicht der tijdschriften.
Over: *Tijdschrift voor Philosophie; De Nederlandsche Historiebladen; Studia Catholica*.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 9 april 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Een zwarte dag?
Over: *Een zwarte dag? Verzameling van stukken, verslagen, protesten en bijvalsbetuigingen, die alle betrekking hebben op den protestants-katholieke zangavond, gehouden in de Der Aakerk te Groningen op donderdag 23 februari 1939*. A.W. Spiering, Groningen 1939.

Zondag 9 april 1939. Ochtendblad.
Vijftig jaar historie. In een dagboek. Het lot van Oostenrijk.
Over: B. Szeps-Zuckerkindl, *Ich erlebte fünfzig Jahre Weltgeschichte*. Bermann Fischer, Stockholm 1939.
Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 11 april 1939. Avondblad.
Overzicht der tijdschriften.
Over: *Brabantia Nostra; Boekenschouw; De Gemeenschap; De Gids*.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 13 april 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Het eerste van honderd.
Over: J. van Mierlo sj, *Geestelijke epiek der Middeleeuwen*. Bibliotheek der Nederlandsche Letteren. Elsevier, Amsterdam 1939.

Zondag 16 april 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Carmel-licht.
Zondag 23 april 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : De blinde mysticus.
Over: A. Groeneveld OCarm., *Carmellicht*.

Kernachtige gezegden en raadgevingen voor allen, die naar volmaaktheid streven, bijzonder voor kloosterlingen, ontleend aan de geschriften van Joannes van den H. Samson, geschoeide carmeliet. Alberts, Sittard 1939.

Donderdag 20 april 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Uit het Zweedsch...
Over: G. Gustaf-Janson, *Met open armen*. Vertaald door K. Lenzberg. Bigot en Van Rossum, Amsterdam 1939. Vertaling van: *Stora Fannnen*, 1930.

Donderdag 20 april 1939. Avondblad.
De Nieuwe Gids verkwanseld? Redactioneel antwoord.
Ongesigneerd [ka].
N.B. Reactie van A. Haighton sj met een naschrift van de redactie op vrijdag 5 mei 1939, avondblad.

Zondag 23 april 1939. Ochtendblad.
Goudeneeuw sch leven. Thuis en in de stad. Hoe onze voorouders zich gedroegen.
Over: A.C.J. Vrankrijker, *Het maatschappelijk leven in Nederland in de Gouden Eeuw*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1937.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 27 april 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Weemoed in Antwerpen.
Over: E. de Bom, *Wrakken*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1938.
[Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 27-32].

Donderdag 27 april 1939. Avondblad.
Antoon Coolen te Brussel. Over Peter van den Braken.
* Redevoering van A. Coolen ter opening van een tentoonstelling van schilderijen van P. van den Braken.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 30 april 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : God is dood.
Over: W. Schubart, *Dostojewski und Nietzsche. Symbolik ihres Lebens*. Vita Nova, Luzern 1939.

Zondag 30 april 1939. Ochtendblad.

Protestantsche poëzie. Nieuwe bloemlezingen. Het dichterschap in de gemeente. Over: P. Keuning, *Christelijke kunst*. Bosch en Keuning, Baarn 1918; A.J. van Dijk en J.H. de Groot, *Stille opvaart*. Holland, Amsterdam 1930; P.J. Risseeuw, *Christelijke dichters van dezen tijd*. J.H. Kok, Kampen 1931, 1939; K. Heeroma, *Het derde reveil*. Holland, Amsterdam 1933; B. Bakker, B. de Goede, G. Kamphuis (red.), *Spectrum. Bloemlezing uit de poëzie van jong-protestantsche dichters*. J.H. Kok, Kampen 1936; *De kinkhoorn. Verzen van jonge christelijke dichters*. Bosch en Keuning, Baarn 1936; J. van Ham, *Protestantsche poëzie na '80*. C.A.J. van Dishoeck, Bussum [1936]; J.H. Eekhout en A.J.D. van Oosten, *Moderne Nederlandsche religieuze lyriek*. De Tijdstroom, Lochem 1938; K. Heeroma, *Reünie van jong-protestantsche dichters*. Bosch en Keuning, Baarn [1939]. Ongesigineerd [ka].

Zondag 30 april 1939. Ochtendblad.

Dr. W.J. Leyds tachtig jaar.
Ongesigineerd [ka].

Donderdag 4 mei 1939. Avondblad.

Het boek van de week : Geschiedenis en geweten. Ik, Claudius.
Over: R. Graves, *Ik, Claudius. Uit het leven van Tiberius Claudius, keizer der Romeinen*. Vertaald door T. Wink. Andries Blitz, Amsterdam 1939. Vertaling van: *I, Claudius. From the autobiography of Tiberius Claudius, born B.C. 10, murdered and deified A.D. 54*, 1934.

Vrijdag 5 mei 1939. Avondblad.

Overzicht der tijdschriften. Taal- en letterkunde.
Ongesigineerd [ka].

Zondag 7 mei 1939. Ochtendblad.

Van week tot week : Bellamy-beweging.
Over: J.H. Niekel en E.A.V. Vermaas, *De Bellamy-beweging*. Paul Brand, Hilversum 1939.

Vrijdag 12 mei 1939. Avondblad.

Het boek van de week : Figuren uit de 18e eeuw. Erflaters.
Over: J. Romein en A. Romein-Verschoor, *Erflaters van onze beschaving. Nederlandsche gestalten uit zes eeuwen*. Deel III. Em. Querido, Amsterdam 1939.

Zondag 14 mei 1939. Ochtendblad.

Van week tot week : Inquisitie.
Over: W. Nolet, *Inquisitie in de Nederlanden*. Geert Groote Genootschap, 's-Hertogenbosch [1939].

Vrijdag 19 mei 1939. Avondblad.

Het boek van de week : Over parapsychologie. En katholicisme.
Over: P.A. Dietz, *Wereldzicht der parapsychologie*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1939.

Vrijdag 19 mei 1939. Avondblad.

Een juridische promotie op Vondels werk.
Ongesigineerd [ka].

Donderdag 25 mei 1939. Avondblad.

Het boek van de week : Staat en recht bij Vondel. Nieuwe meeningen.
Over: J. Vandervelden, *Staat en Recht bij Vondel*. H.D. Tjeenk Willink, Haarlem 1939.

Zondag 21 mei 1939. Ochtendblad.

Van week tot week : P.J. Savelberg.
Over: M. Molenaar MSC, *Ons geestelijk leven. De volmaaktheidsplicht van den priester*. Paul Brand, Hilversum 1939.

Woensdag 24 mei 1939. Avondblad.

Willem de Mérode overleden. Zijn blijvende plaats.
Ongesigineerd [ka].

Zondag 28 mei 1939. Ochtendblad.

Van week tot week : Beauraing.
Over: V. Debast CSSR, *Meer licht over Beauraing*. M. van Haver, Sint Niklaas 1939.

Zondag 28 mei 1939. Ochtendblad.

Pinksteren. Gij zult kracht ontvangen van den H. Geest.
Ongesigineerd [ka].

Zondag 28 mei 1939. Ochtendblad.
 Protestant en katholiek. In één bloemlezing.
 Over: W. de Mérode, *Hunkering en heimwee. Bloemlezing uit de poëzie van protestantsch-christelijke en katholieke dichters*. Holland, Amsterdam [1939].
 Ongesigneerd [ka].

Donderdag 1 juni 1939. Avondblad.
 Het boek van de week : Hermingard van de Eikenterpen en de romantiek.
 Over: *Hermingard van de Eikenterpen*. Een oud vaderlandsch verhaal door Aernout Drost. Met inleiding en aantekeningen van prof. mr. P.N. van Eyck. Bibliotheek der Nederlandsche Letteren. Elsevier, Amsterdam 1939 [eerste druk: 1832].

Zondag 4 juni 1939. Ochtendblad.
 Van week tot week : Mis-intenties.

Zondag 4 juni 1939. Ochtendblad.
 Schoonheid van het Zuiden. Vlaanderen, o, welig huis. Hoe de schrijvers hun eigen land zien.
 Over: E. de Bom (red.), *Vlaanderen, o welig huis*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1939.
 Ongesigneerd [ka].

Donderdag 8 juni 1939. Avondblad.
 Het boek van de week : Kunstenaar en samenleving. Dr. Boekmans dissertatie.
 Over: E. Boekman, *Overheid en kunst in Nederland*. M. Hertzberger, Amsterdam 1939.

Zondag 11 juni 1939. Ochtendblad.
 Van week tot week : Sint Alphonsus.
Zondag 18 juni 1939. Ochtendblad.
 Van week tot week : Redemptoristen.
Zondag 25 juni 1939. Ochtendblad.
 Van week tot week : Moraaltheologie.
Zondag 2 juli 1939. Ochtendblad.
 Van week tot week : Deugd en leeftijd.
 * Over het leven van Sint Alphonsus.

Zondag 11 juni 1939. Ochtendblad.
 Schoonheid van Nederland.
 Over: J.W.F. Werumeus Buning, *Ik zie, ik zie wat gij niet ziet*. Em. Querido,

Amsterdam 1937-1939.
 Ongesigneerd [ka].

Donderdag 15 juni 1939. Avondblad.
 Het boek van de week : Sahara en Balkan.
 Een zwerver vertelt.
 Over: M. Matisse, *Van gheima's en tempels*. C.J. Terwee, Putten [1939].

Zondag 18 juni 1939. Ochtendblad.
 J.A. Alberdingk Thijm als dichter. Een schoolbloemlezing. Feestgave bij het vijftigst jaargetij.
 Over: H.L.M. van Can, *J.A. Alberdingk Thijm. Een bloemlezing uit zijn gedichten*. De Zuid-Limburger, Kerkrade [1939].
 Ongesigneerd.
 [Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 176-183].

Woensdag 21 juni 1939. Avondblad.
 Het boek van de week : Hoornik als katholiek dichter. Bij zijn bekroning.
 Over: Ed. Hoornik, *Het keerpunt* (1936); *Dichterlijke diagnose* (1937); *Mattheus* (1938); *Geboorte* (1938); *Drie op een perron* (1938); *Steenen* (1939); *Geboorte, Mattheus en andere gedichten* (1939); *J. Greshoff, dichter en moralist* (1939).

Zondag 25 juni 1939. Ochtendblad.
 De schemering der beschaving. De meening van Jacques Maritain.
 * Betreft een weergave van de rede die J. Maritain hield na zijn reis door de Verenigde Staten.
 Ongesigneerd [ka].

Zondag 25 juni 1939. Ochtendblad.
 De benoeming van dr. Romein. Waarom zij ongedaan gemaakt moet worden.
 Ongesigneerd [ka].

Donderdag 29 juni 1939. Avondblad.
 Het boek van de week : Rispens, historicus en dichter.
 Over: J.A. Rispens, *Richtingen en figuren in de Nederlandsche letterkunde na 1880*. J.H. Kok, Kampen 1938; idem, *Stadiën*. De Tijdstroom, Lochem 1939.

Zondag 2 juli 1939. Ochtendblad.

Het leven van Jezus Christus.

Over: mgr. A. Goodier SJ, *Jesús' openbaar leven*. Deel IV. Vertaald door L.M. Antonissen OSB. Foreholte, Voorhout 1939.

Vertaling van: *The public life of our Lord Jesus Christ*, 1931; J. Pickl, *Messias-Koning*. Vertaald door A. van den Born. J.J. Romen, Roermond 1937. Vertaling van: *Messiaskönig Jesus*, 1935; H. Wirtz, *De groote ergernis. Christus en de christenen*. Vertaald door E. van Breda OFM Cap. De Residentiebode, 's-Gravenhage 1939. Vertaling van: *Das große Ärgernis. Christus und die Christen*, 1936; V. Grönbech, *De Menschenzoon*. Vertaald door A. Posthumus. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1938. Vertaling van: *Jesús Memeskesoenner*, 1935; G.D.J. Aalders, *Het Romeinsche imperium en het Nieuwe Testament*. J.H. Kok, Kampen 1938; A. Hemberger, *Barrabas. Roman uit den tijd van Christus*. Vertaald door M.A. van Rossem. Bredee, Rotterdam 1938; M. Perzager, *Maria Magdalena, de groote zondares en boetelinge*. Vertaald door L. Kerkhove OFM. Sint Franciscus Drukkerij, Mechelen 1938. Ongesigneerd [ka].

Donderdag 6 juli 1939. Avondblad.

Het boek van de week : Het leven van Jack London. Opwinding en inspiratie.

Over: I. Stone, *Jack London. Zijn leven en werk*. Vertaald door A.M. de Jong.

H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1939. Vertaling van: *Sailor on horseback. The biography of Jack London*, 1938.

Zondag 9 juli 1939. Ochtendblad.

Van week tot week : Gerard van Rijckevorsel.

Over: M. Vincentius a Paulo Desmis OCR, *Le Révérend Père Louis-Marie de Gonzague (baron van Rijckevorsel van Rijsenburg), moins de Notre-Dame de Koningshoeven (1873-1892)*. Cisterciënsers van Westmalle 1938.

[Opgenomen in: *Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd*, p. 224-228].

Zondag 9 juli 1939. Ochtendblad.

Ontaarde godsdienstzin. Verleidende geesten. Een protestantsche apologie.

Over: A.B.W.M. Kok, *Verleidende geesten*. J.H. Kok, Kampen 1939. Ongesigneerd [ka].

Donderdag 13 juli 1939. Avondblad.

Het boek van de week : Een wijsgeer vond een lier.

Over: J.D. Bierens de Haan, *Perspectieven*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1939.

Zondag 16 juli 1939. Ochtendblad.

Van week tot week : Andreas Houben.

Zondag 23 juli 1939. Ochtendblad.

Van week tot week : Karel van St. Andries.

Over: P. Edmond CP, *Den dienaar van God Karel van Sint Andries, passionist (Joannes Andreas Houben)*. Boekhandel Sint Gabriël, Haastrecht 1938.

[Opgenomen in: *Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd*, p. 80-92].

Zondag 16 juli 1939. Ochtendblad.

De Fransche revolutie. Na 150 jaar. Een katholiek oordeel.

Over: V. Claassen, *De Fransche revolutie*. R.K. Jongensweeshuis, Tilburg 1939. Ongesigneerd [ka].

Donderdag 20 juli 1939. Avondblad.

Het boek van de week : Tweemaal Karel de Stoute.

Over: N. van der Schaaf, *Leven van Karel de Stoute*. Em. Querido, Amsterdam 1938; F. de Pillecijn, *De soldaat Johan*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1939.

Zondag 23 juli 1939. Ochtendblad.

Villiers de l'Isle-Adam. Een Nijmeegsch proefschrift.

Over: M. Deenen, *Le merveilleux dans l'oeuvre de Villiers de l'Isle-Adam*. Librairie Courville, Paris 1939. Ongesigneerd [ka].

Zondag 23 juli 1939. Ochtendblad.

Als de twee een zijn. Nieuw boek van Ernest Michel.

Over: E. Michel, *Als de twee een zijn...*
G. Moorman, Nijmegen [1939].
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 27 juli 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Deel twee, of twintig jaar later.

Over: D. Coster, *Het tweede boek der marginalia*. Em. Querido, Amsterdam 1939.

Zondag 30 juli 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Ferdinand Hamer.

Zondag 6 augustus 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Houd moed.

Zondag 13 augustus 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : De bokseropstand.

Zondag 20 augustus 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Gij gaat, ik blijf.

Over: N. Schneiders CICM, *Mgr. Ferdinand Hamer. Een heldenfiguur uit den Bokseropstand in China*. J.J. Romen, Roermond 1938.

Zondag 30 juli 1939. Ochtendblad.
Het nieuwe boek van Maritain. Essais sur l'Esprit.

Over: J. Maritain, *Quatre essais sur l'Esprit dans sa condition charnelle*. Desclée de Brouwer, Paris 1939.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 3 augustus 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Dominee Niemöllers preeken.

Over: M. Niemöller, *De laatste achtentwintig preeken. Uitgesproken in de jaren 1936 en 1937 te Berlijn-Dahlem*. Vertaald onder leiding van A.G. Barkey Wolf. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1939. Vertaling van: *Dennoch getrost. Die letzter 28 Predigten des Pfarrers Martin Niemöller vor seiner Verhaftung, gehalten in den Jahren 1936 und 1937 in Berlin-Dahlem*, 1939.

Maandag 5 augustus 1939. Avondblad.
Kinderen van den Zwijger. Uit vier huwelijken kwamen vijftien kinderen voort.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 6 augustus 1939. Ochtendblad.
Boekennieuws.

* Aankondiging van Franse en Duitse vertaling van P. van der Meer de Walcheren, *Het mitte paradijs*. De Gemeenschap, Utrecht 1939; F. Mauriac, *Les chemins de la mer*. B. Grasset, Paris 1939; R. Vincent, *Het leven op het land*. Vertaald door P.H. Dubois. Foreholte, Voorhout 1939. Vertaling van: *Campagne*, 1937; H. Mooij, *Bij de bloemen*. Bigot- en Van Rossum, Amsterdam [1939]; H. Alpern, *De opmarsch der filosofie*. Vertaald door J.A. Colthof. Keesing, Amsterdam 1939; L. Brabant, *Het heilig misoffer aan de ziel ontsluit*. *Veertig instructies*. Vertaald door A. Hendriks sss. K. Beyaert, Brugge 1939; V. Geerebaert CSSR, *De God-mensch. Zijn lijden en zegepraal*. Standaard Boekhandel, Brussel 1939; mgr. Hilarius Felder OM Cap., *Jezus van Nazareth. Apologie van den Godmensch*. Vertaald door G. Kestens. K. Beyaert, Brugge 1938. Vertaling van: *Jesus Christus. Apologie seiner Messianität und Gottheit gegenüber der neuesten ungläubigen Jesus-Forschung*, 1911-1914.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 10 augustus 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Is Starkadd een echt kunstwerk?

Over: P. van Langendonck, *Gedichten*; A. Hegenscheidt, *Starkadd*. Bibliotheek der Nederlandsche Letteren. Elsevier, Amsterdam 1939.
N.B. Reactie van P. Lukkenauer op zondag 3 september 1939, ochtendblad.

Zondag 13 augustus 1939. Ochtendblad.
Kloosters der tertiariissen. Een studie van D. van Heel OFM.
Over: D. van Heel OFM, *De tertiariissen van het Utrechtsche Kapittel*. J.R. van Rossum, Utrecht 1939.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 13 augustus 1939. Ochtendblad.
Een middeleeuwsch theoloog. Meester Dirc van Delf.
Over: L.M.Fr. Daniëls OP, *Meester Dirc van*

Delf, zijn persoon en zijn werk. Dekker en Van de Vegt, Nijmegen/Utrecht 1932; Meester Dirc van Delf o.p., *Tafel van den Kersten Ghelove*. Ingeleid en van aantekeningen voorzien door L.M.Fr. Daniëls o.p. (1937-1939).
Ongesigneerd [ka].

Zondag 20 augustus 1939. Ochtendblad.
Erasmus' leertijd. Studeerde de humanist bij de Bossche fraters? Interessante studie van prof.dr. R.R. Post.
Over: R.R. Post, 'Studien over de broeders van het gemeene leven', in: *Nederlandsche Historiebladen*, 2(1939), augustus, p. 136-162.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 27 augustus 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : De bluf.
* Over bluffers.
Door: Ad Int.

Zondag 27 augustus 1939. Ochtendblad.
Een bezieler der jeugd. Charles Péguy, socialist en christen. Terugkeer naar het leven in eenvoud.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 31 augustus 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Kritiek der herbewapening.
Over: N. van Suchtelen, *Het spiegelkje van Venus ofwel proeve eener bijdrage tot de geestelijke en moreele herbewapening der planeet Valdoloris*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1939.

Zondag 3 september 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Aan zee.
* Over de zee.

Zondag 3 september 1939. Ochtendblad.
Tolstoj en de Tolstojanen. Zijn inconsequenties. De reden tot zijn vlucht.
Over: I. Boenin, *La délivrance de Tolstoï*. Vertaald in het Frans door M. Slonim. Gallimard, Paris 1939. Vertaling van: *Osvobozdenie Tolstogo*, 1937.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 10 september 1939. Ochtendblad.

Van week tot week : Onrust der tijden.

Zondag 17 september 1939. Ochtendblad

Van week tot week : Meêleven.

* Over de publiciteit rondom oorlogsberichten.

Donderdag 14 september 1939. Avondblad.

Het boek van de week : Dichters van Zuid-Afrika.

Over: W.E.G. Louw, *De nieuwere Afrikaanse poëzie*. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1939.

Donderdag 21 september 1939. Avondblad.

Het boek van de week : De strengheid van Calvijn.

Over: J. Pollmann, *Calvijn's aethetica. Een daad van eenvoudige rechtvaardigheid*. L.C.G. van Malmberg, 's-Hertogenbosch [1939].

Zondag 24 september 1939. Ochtendblad.

Van week tot week : De almachtige God...

Zondag 1 oktober 1939. Ochtendblad.

Van week tot week : Zegen des hemels.

* Reactie op de redevoering van Hitler, waarin deze propagandazwengel bedrijft met godsdienstige gevoelens.

Zondag 24 september 1939. Ochtendblad.

Katechismus-problemen. De geschiedenis van een klein boekje. Herziening, maar hoe?
Over: W.R. de Jong, *Ons katechismusboekje. Geschiedenis, ontwikkeling, herziening*.

J.R. van Rossum, Utrecht 1939; A. Verhiel, *Aspekten der katechese*. Katholieke Paedagogische Vereniging, Tilburg 1939.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 28 september 1939. Avondblad.

Het boek van de week : Tragiek op een Waddeneiland.

Over: K. van der Geest, *Wrakhout*. H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1939.

Zondag 1 oktober 1939. Ochtendblad.
Over nieuwe poëzie.

Over: A. Marja, *Eenvoudig schilderen*.
Holland, Amsterdam 1939; A. Morriën,
Hartslag. A.A.M. Stols, Maastricht 1939;
M. Mok, *Verloren dromen*. A.A.M. Stols,
Maastricht 1939.
Ongesigneerd.

Donderdag 5 oktober 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Van Schendels
nieuwe roman.

Over: A. van Schendel, *De zeven tuinen*.
J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1939.

Zondag 8 oktober 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Bij zooveel leed.
* Over het menselijke leed en het geluk, naar
aanleiding van de val van Warschau.

Donderdag 12 oktober 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Een leven van
Mohammed.

Over: E. Dinet en Sliman ben Ibrahim,
Het leven van Mohammed, Allah's profet.
Vertaald door J. Prins (C.L. Schepp).
J.M. Meulenhoff, Amsterdam [1939].
Vertaling van: *La vie de Mohammed, prophète
d'Allah*, 1918.

Zondag 15 oktober 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Een oorlogslied.
* Over een oorlogslied van Matthias
Claudius (1740-1815).

Zondag 15 oktober 1939. Ochtendblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: J. Nanninck, *At her casement*. W. Berg-
mans, Tilburg [1938]; A. ter Haghe, *Hard-
nekkige monologen*. C.A. Mees, Santpoort
1939.
Ongesigneerd.

Zondag 15 oktober 1939. Ochtendblad.
Een vroegrijp genie. Michail Lermontow,
1814 - 15 oktober - 1939.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 19 oktober 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Wezen van den
Wodansdienst.

Over: K.H. Miskotte, *Edda en Thora. Een
vergelijking van Germaansche en Israëlitische
religie*. C.F. Callenbach, Nijkerk [1939].

Zondag 22 oktober 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Het ridderzwaard.
* Over 'Het lied van de drie landsheren'.

Zondag 22 oktober 1939. Ochtendblad.
Een Hongaarsche priester-dichter. Lászlo
Mecs.
Over: L. Mees, *De oude en de nieuwe wereld*.
Vertaald door J.G. Csanyi en K.J. Freeland.
De Gemeenschap, Bilthoven 1939.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 22 oktober 1939. Ochtendblad.
Zeemanspoëzie.
Over: B. Cooper en J.W.F. Werumeus
Buning, *De zingende walvisch. Zijnde een
bundel zeemansliedjes en verzen, rijmen,
gezegden en rariteiten, uit vele eeuwen, van
ernstigen en vermakelijken aard, verzameld en
uitgelezen en met een voorrede versierd*.
J.M. Meulenhoff, Amsterdam [1939].

Zondag 22 oktober 1939. Ochtendblad.
Maatschappelijk verhaal. Een sociale poëzie.
Over: A.J.D. van Oosten (red.), *Maatschap-
pelijk verhaal en lied*. Ons leekenspel,
Bussum 1939.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 22 oktober 1939. Ochtendblad.
Nederlandsche schrijvers. Succes in het
buitenland.
Over: A.J. van Huffel, *Nederlandsche
schrijvers in vertaling (van Marcellus Emants
tot Jan H. Eekhout). Proeve van eene
bibliographie*. E.J. Brill, Leiden 1939.
Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 24 oktober 1939. Avondblad.
Hélène Swarth. Tachtig jaar.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag, 26 oktober 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Coornherts
Homerusvertaling.
Over: Dierick Volckertsz. Coornhert, *De*

Dolinge van Ulysse. Homerus' Odysseia I-XVIII. Verzorgd door Th. Weevers. Bibliotheek der Nederlandse Letteren. Elsevier, Amsterdam 1939.
[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 48-52].

Zondag 29 oktober 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Ter gedachtenis.
* Over recent verschenen boeken betreffende de mis.

Zondag 5 november 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Gezinnen in zorg.
Over: pater Cox, Congregatie der Heilige Harten, in: *Huwelijk en huisgezin*, 11(1939), nummer 1.

Donderdag 9 november 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Hofmannsthals leesboek.
Over: *Deutsches Lesebuch*. Herausgegeben von Hugo von Hofmannsthal. Em. Querido/Allert de Lange, Amsterdam 1939.

Zondag 12 november 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Waarom geen verbod.
* Weergave van een gesprek over de encycliciek *Summi pontificatus* van paus Pius XI.

Zondag 12 november 1939. Ochtendblad.
Historie en memoiren. Vulgarisatie-werkjes over Napoleon en Lodewijk XIV.
Over: G. Brugmans, *Napoleon, de mensch en dictator*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1939; H.P. Geerke, *Aan het hof van Lodewijk XIV*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1939.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 12 november 1939. Ochtendblad.
Een held van de vorige eeuw.
Over: M.J. Lermontow, *Een held van onzen tijd*. Vertaald door A. Schot. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1939.
Vertaling van: *Geroj nasjewe wremeni*, 1840.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 16 november 1939. Avondblad.
Het boek van de week : De Nobelprijswinnaar.
Over: F.E. Sillanpaa, *Mensen in den zomernacht*. Vertaald door H. Hoek. Bigot en Van Rossum, Amsterdam [1939]. Vertaling van: *Ihmiset suriyossae*, 1939.

Zondag 19 november 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Propaganda.
* Over de jaarvergadering van de Apologetische Vereniging 'Petrus Canisius' op dinsdag 14 november j.l.

Zondag 19 november 1939. Ochtendblad.
Wat is kritiek waard? Uitspraken van W. Eges.
Over: Het vrije schrift.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 23 november 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Het document van een crisis.
Over: F. van Eeden, *De broeders. Tragedie van het recht*. Inleiding en aantekeningen van H.W. van Tricht. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1939.

Zondag 26 november 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Geestelycke wyngaert.
Over: H. Bouchette, *Vrugten uyt den geestelycken wyngaert*. Het Spectrum, Utrecht [1939].

Zondag 26 november 1939. Ochtendblad.
Korte weergave van een rede van Anton van Duinkerken tijdens een herdenking van Jean Racine.

Zondag 26 november 1939. Ochtendblad.
Spiegel der Nederlandsche poëzie. Een overrijke bloemlezing.
Over: V.E. van Vriesland, *Spiegel van de*

Nederlandsche poëzie door alle eeuwen.

De Spieghele, Amsterdam 1939.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 30 november 1939. Avondblad.

Het boek van de week : Maarschalk Lyauteys ideaal.

Over: J. Boer, *Wereldtentoonstelling*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1939.

Zondag 3 december 1939. Ochtendblad.

Van week tot week : Een adventbrief.

Over: *Het jaar onzes Heeren 1940*.

C. Blommendaal, 's-Gravenhage 1939.

Zondag 3 december 1939. Ochtendblad.

De jongste generatie. Gelegenheid tot kennismaking. Hoe streeft men naar volledigheid?

Over: K. Lekkerkerker, *In aanbouw*.

Letterkundig werk van jongeren.

H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1939.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 3 december 1939. Ochtendblad.

Dat gaat naar Den Bosch toe. Een liefdesliedje?

Over: B. Cooper, *In het doolhof der liefde. Een avontuurlijke wandeling door de tuinen der Nederlandsche minnezangers*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam [1939].

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 7 december 1939. Avondblad.

Het boek van de week : Een verloren generatie.

Over: J. Last, in samenwerking met Harry Wilde, *Kruisgang der jeugd*. W.L. en

J. Brusse, Rotterdam 1939.

Donderdag 7 december 1939. Avondblad.

Europa in een federaal verband? Gedachten van Jacques Maritain.

Over: J. Maritain, 'Naar een federale oplossing van de Europeesche crisis', in: *Temps présent*.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 10 december 1939. Ochtendblad.

Van week tot week : Naar een herstel?

Over: J. Huizinga, *Neutraliteit en vrijheid, waarheid en beschaving*. H.D. Tjeenk

Willink, Haarlem 1939.

Zondag 10 december 1939. Ochtendblad.

Katholieke lectuur voor de jeugd.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 10 december 1939. Ochtendblad.

Litteraire pekelzonde.

* Een algemeen verzet tegen de hedendaagse snelle en oppervlakkige schrijftechniek.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 10 december 1939. Ochtendblad.

Nieuwe Nederlandsche romans. Gewaagde onderwerpen. Kunstmatige milieuschildering.

Over: A. Helman, *Het vergeten gezicht*. Nijgh

en Van Ditmar, Rotterdam 1939; M. Kijzer,

Sigarenfabriek José Álvarez. A.W. Bruna,

Utrecht 1939; S. Vestdijk, *Sint Sebastiaan*.

De geschiedenis van een talent. Nijgh en Van

Ditmar, Rotterdam 1939; G. Walschap,

Sibylle, Het kind, Houtekiets. Nijgh en Van

Ditmar, Rotterdam 1938-1939.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 14 december 1939. Avondblad.

Het boek van de week : Als er geesten verschenen...

Over: J. Walch, *Is het te laat voor Bayart?*

Kosmos, Amsterdam [1939].

Zondag 17 december 1939. Ochtendblad.

Van week tot week : Maria in De Strijdkreet.

Over: 'De oudste kerstafbeelding', in: *De Strijdkreet*, kerstnummer 1939.

Zondag 17 december 1939. Ochtendblad.

Marnix van Sint Aldegonde. Als paedagoog.

* Naar aanleiding van M. Grypdonck,

'Marnix van St. Aldegonde, in het licht van zijn opvattingen over opvoeding', in:

Vlaamsch Opvoedkundig Tijdschrift, 21 (1939), december, p. 72-80.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 17 december 1939. Ochtendblad.
Nieuw werk van Antoon Coolen. Uit het kleine rijk.
Over: A. Coolen, *Uit het kleine rijk*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1939.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 17 december 1939. Ochtendblad.
Uit de tijdschriften.
Over: *De Gids*; *Studia Catholica*; *Den Gulden Winckel*.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 24 december 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : De Santouns.
* Over de 'santouns': figuren rondom de kribbe in Provence.

Zondag 24 december 1939. Ochtendblad.
Nieuwe kerstvertellingen. Stijn Streuvels en Ernest Claes.
Over: S. Streuvels, *Kerstvertellingen*.
L.J. Veen, Amsterdam [1939]; E. Claes, *De moeder en de drie soldaten. Kerstverhaal*.
H. Nelissen, Amsterdam [1939].
Ongesigneerd [ka].

Zondag 24 december 1939. Ochtendblad.
Stilte van kerstmis (gedicht).

Donderdag 28 december 1939. Avondblad.
Het boek van de week : Modern, al te modern?
Over: H. Cramer, *Vizioen en geboorte*.
A.A.M. Stols, Maastricht 1939.

Zondag 31 december 1939. Ochtendblad.
Van week tot week : Een oud nieuwjaar.
Bespiegeling over oudjaar.
[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 39-42].

Zondag 31 december 1939. Ochtendblad.
Er wordt gebloemleesd! Maar hoe gaat het?
Over met name: G. Smit, *Wiltzangh. Met de dichters in de natuur*. Paul Brand, Hilversum 1939; G. Smit, *Heiligen door het jaar. Proza en poëzie voor school, jeugdbeweging en huisgezin*. Paul Brand, Hilversum 1939.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 31 december 1939. Ochtendblad.
Bloemlezen of diefstal plegen? Een protest tegen uitbuiting.
* Citaat van J.W.F. Werumeus Buning over het vraagstuk omtrent het Nederlandse auteursrecht, geschreven naar aanleiding van W.L.M.E. van Leeuwen en M. Gijsen, *Schrijvers en schilders. De mooiste verhalen en liederen uit Noord- en Zuid-Nederland van Veldeke tot Vestdijk*. W. de Haan, Utrecht 1939.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 31 december 1939. Ochtendblad.
Het protestantiseringsproces en de sociale toestanden.
Over: L.J. Rogier, 'Sociale differentiatie in het Noordnederlandse protestantiseringsproces', in: *Studiën*, 71(1939), december, p. 497-507.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 31 december 1939. Ochtendblad.
Nieuwe Bongerd-boekjes.
Over: J. Smit en G. Stuiveling, *Reisverhalen*. J.B. Wolters, Groningen 1939; G. Stuiveling, *Herscheping*. J.B. Wolters, Groningen 1939.
Ongesigneerd [ka].

1940

Donderdag 4 januari 1940. Avondblad.
Het boek van de week : Multatuli als huisvader.
Over: *De waarheid over Multatuli en zijn gezin. Een antwoord aan Julius Pée, Menno ter Braak e.a. van de schoondochter*. W.P. van Stockum, 's-Gravenhage 1939.
N.B. Reactie van E. du Perron met een antwoord van Anton van Duinkerken op zondag 14 januari 1940, ochtendblad. Reactie van C. de Hart met een reactie van Anton van Duinkerken op zondag 18 februari 1940, ochtendblad.

Zondag 7 januari 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : Drie koningen.
* Over Driekoningen.

Zondag 7 januari 1940. Ochtendblad.

Jonge dichtkunst in 1939. Opmerkelijke bundels.

Over: Ed. Hoornik, in 1939 bekroond met de C.W. van der Hoogtprijs; zijn *Geboorte* in het Duits vertaald door W. Cordan.

A.A.M. Stols, Maastricht 1939; Chris Achterberg [sic], *Eiland der ziel*.

A.A.M. Stols, Maastricht [1939];

R. Franquinet, *Gekapseisde boot*. Mechelen 1939; M. Mok, *De rattenvangster. Een gedicht*.

A.A.M. Stols, Maastricht 1939; W. Wemer-man, *Twee kasteelen. Een bundel verzen*.

C.A. Mees, Santpoort 1939.

Ongesigineerd [ka].

Donderdag 11 januari 1940. Avondblad.

Het boek van de week : Verzen van Louis de Bourbon.

Over: L. de Bourbon, *In ballingschap*.

De Gemeenschap, Bilthoven 1939.

Vrijdag 12 januari 1940. Avondblad.

Pater Kronenburg overleden. Een vruchtbaar hagiograaf.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 14 januari 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Naar Egypte.

* Over de vluchtende Maria.

Zondag 14 januari 1940. Ochtendblad.

Gilles van Drieu la Rochelle. Een Franschman van 1917 tot 1937.

Over: P. Drieu la Rochelle, *Gilles*. Gallimard, Paris 1939.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 14 januari 1940. Ochtendblad.

Het zonneboek voor 1940. Moeder en kind in de kunst.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 14 januari 1940. Ochtendblad.

Een nagelaten studie. Verwey over Van Eeden.

Over: A. Verwey, *Frederik van Eeden*.

C.A. Mees, Santpoort 1939.

Ongesigineerd [ka].

Donderdag 18 januari 1940. Avondblad.

Het boek van de week : Goethe als romanheld.

Over: Th. Mann, *Lotte in Weimar*. Bermann Fischer, Stockholm 1939.

Zondag 21 januari 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Wie is Jesus?

Over: L. van de Walle, *Wie is Jesus Christus?*

Karel Beyaert, Brugge 1939.

Zondag 21 januari 1940. Ochtendblad.

Verzen van Mathias Kemp. Sering en schroot.

Over: M. Kemp, *Seringen en schroot*.

Het Spectrum, Utrecht 1939.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 21 januari 1940. Ochtendblad.

Een Nietzsche-essay.

Over: J.A. Rispens, *De dichter van de Zarathustra in verband met onze tijd*.

De Tijdstroom, Lochem 1939.

Ongesigineerd [ka].

Dinsdag 23 januari 1940. Avondblad.

Catalogus, Almanak, Winterboek. Goede-lectuurpropaganda.

Over: *Betere boeken. Een keuze uit het vele dat verschijnt*. Coebergh, Haarlem [1940];

Litteraire parade. Almanak voor boeken-

vrienden voor het jaar 1940. Bigot en Van

Rossum, Amsterdam [1940]; *Almanach zum*

35 Jahr des Verlags R. Piper en Co. Piper,

München 1939; *Winterboek*. Wereld-

bibliotheek, Amsterdam [1940].

Ongesigineerd [ka].

Donderdag 25 januari 1940. Avondblad.

Het boek van de week : Breedvelds nieuwe roman.

Over: W. Breedveld, *Gerda Göppertz*.

Urbi et Orbi, Utrecht 1940.

Zondag 28 januari 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Een mooi gedicht.

Over: T. Storm, 'Lied des Harfenmädchens'.

Zondag 28 januari 1940. Ochtendblad.

Het Wilhelmus. Voor schoolgebruik.

Over: *Het Wilhelmus. Naar de uitgave van het Geuzenliedboek van 1581*. Met inleiding, verklaring en aantekeningen van S.S. Men-sonides. J.B. Wolters, Groningen 1939.

Ongesigneerd [ka].

[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 65-69. Aldaar (noot 11) wordt abusievelijk als datum 18 januari vermeld].

Zondag 28 januari 1940. Ochtendblad.

Claudels nieuwste boek. Zwaard en spiegel.

Over: P. Claudel, *L'épée et le miroir*.

Gallimard, Paris 1939.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 28 januari 1940. Ochtendblad.

Sensatie-journalistiek. Amusant, doch onbetrouwbaar.

Over: P. van Paassen, *De dagen onzer jaren*.

Bigot en Van Rossum, Amsterdam [1939].

Ongesigneerd [ka].

Zondag 28 januari 1940. Ochtendblad.

Dichtkunst en apologie. Verzen van pater Eilardus.

Over: Eilardus om Cap., *Primitiae*. Geert Groote Genootschap, 's-Hertogenbosch 1939.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 1 februari 1940. Avondblad.

Het boek van de week : Binnendijk als criticus.

Over: D.A.M. Binnendijk, *Zin en tegenzin*.

J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1939.

Vrijdag 2 februari 1940. Avondblad.

Een kruideniersroman. Figuren in het zand.

Over: M. Mok, *Figuren in het zand*.

A.A.M. Stols, Maastricht 1940.

Zondag 4 februari 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Carnaval.

Zondag 4 februari 1940. Ochtendblad.

Een middeleeuwsch meesterwerk. De roman van Jan van Parys.

Over: de prozaroman van Jan van Parijs, in:

Poètes et romanciers du Moyen Age de la Chanson de Roland à Villon. Verzorgd, ingeleid en toegelicht door A. Pauphilet.

Bibliothèque de la Pléiade, Paris 1939.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 4 februari 1940. Ochtendblad.

Alexander Manzoni. De roomsche ridder bij uitstek.

Over: F. Rutten, *Alexander Manzoni, een levensbeeld*. Mariënborg, 's-Hertogenbosch 1939.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 8 februari 1940. Avondblad.

Het boek van de week : Een bloemlezing uit Heine.

Over: H. Heine, *Meisterwerke in Vers und Prosa*. Herausgegeben von Hermann Kesten.

Em. Querido/Allert de Lange, Amsterdam 1939.

Zaterdag 10 februari 1940. Avondblad.

Monseigneur A.F. Diepen. Bij het zilveren bisschopsfeest.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 11 februari 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Judas Iscariot.

Zondag 18 februari 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Annas.

Zondag 25 februari 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Caïphas.

Zondag 3 maart 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Barabbas.

Zondag 10 maart 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Herodes Antipas.

Zondag 17 maart 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Popule meus.

* Over de weifelingen van Pilatus.

Zondag 24 maart 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Id est transitus.

Zondag 31 maart 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Pesah-Paschen.

Zondag 11 februari 1940. Ochtendblad.

Fabels van La Fontaine. Vertaald door Jan Prins.

Over: J. Prins, 'Tien fabels van La Fontaine',

in: *De Gids*, 104(1940), nr. 1 (januari), p. 10-20; idem, 'Vijf fabels van La Fontaine', in: *De Stem*, 20(1940), januari, p. 11-16.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 11 februari 1940. Ochtendblad.

J.W.F. Werumeus Buning. Nieuwe gedichten in *De Gids*.

Over: J.W.F. Werumeus Buning, 'Homenaje a Garcia Lorca', in: *De Gids*, 104(1940), nr. 1 (januari), p. 1-9; idem, 'Twee gedichten van Garcia Lorca', in: *De Gids*, 104(1940), nr. 2 (februari), p. 267-270.

Ongesigneerd.

Donderdag 15 februari 1940. Avondblad.

Het boek van de week : F.V. Toussaint van Boelaere.

Over: F.V. Toussaint van Boelaere, *Litteraire scheepsjournaal*. Onze Tijd, Brussel. Eerste deel 1938; tweede deel 1939.

Maandag 19 februari 1940. Avondblad.

Dr. P.C. Boutens zeventig jaar. Dienaar der schoonheid.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 22 februari 1940. Avondblad.

Het boek van de week : Een vrouw in de wildernis.

Over: B. Vuyk, *Het laatste huis van de wereld*. W. de Haan, Utrecht 1939.

Zondag 25 februari 1940. Ochtendblad.

Uren met Andersen. Een bloemlezing uit zijn werk.

Over: I. Boudier-Bakker, *Uren met Andersen*. Hollandia, Baarn [1940].

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 29 februari 1940. Avondblad.

Het boek van de week : Goede boeken en slechte.

Over: G. van Gestel SJ, *Lectuur en censuur*. Paul Brand, Hilversum 1940.

Zondag 3 maart 1940. Ochtendblad.

Cornelis Veth zestig jaar. De parodist bij uitstek.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 3 maart 1940. Ochtendblad.

Duitsche filosofie. En nationaal-socialisme.

Over: J. Bithell, *Modern German literature (1880-1938)*. Methuen en Co., Londen 1939.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 3 maart 1940. Ochtendblad.

Adalbert Stifter. Een studie in De Gemeenschap.

Over: K.J. Hahn, 'Adalbert Stifter', in: *De Gemeenschap*, 16(1940), nr. 2 (februari), p. 65-77.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 7 maart 1940. Avondblad.

Het boek van de week : Boekenweek-geschenk.

Over: E. Eewijck, J. Campert, M. Vasalis, *Drie novellen. Geschenk ter gelegenheid van de Nederlandsche Boekenweek 2-9 maart 1940*.

Vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels, Amsterdam 1940.

Zondag 10 maart 1940. Ochtendblad.

Dr. Willem van Doorn. Een keurbundel uit zijn werk.

Over: H.J. van Wielink, *Facetten. Keurbundel uit het werk van W. van Doorn*. Servire, 's-Gravenhage [1940].

Ongesigneerd [ka].

Zondag 10 maart 1940. Ochtendblad.

Nederlandsche humoristen. Een keuze uit hun werk.

Over: W.H. Staverman, *Humor en humoristen. Een keuze uit 125 jaren Nederlandsche humor*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1940.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 10 maart 1940. Ochtendblad.

De Transvaalsche boeren.

Ongesigneerd [ka].

Woensdag 13 maart 1940. Avondblad.

Willem van Beek. In memoriam.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 14 maart 1940. Avondblad.
Het boek van de week : Diepenbeek klassiek gemaakt.
Over: P. van Limburg Brouwer, *Het leesgezelschap te Diepenbeek*. Bibliotheek der Nederlandse Letteren. Elsevier, Amsterdam 1939.

Zondag 17 maart 1940. Ochtendblad.
Nationaal of religieus? Marnix-problemen. Ongesigineerd [ka].
[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 58-64].

Maandag 18 maart 1940. Avondblad.
De angst van Menno ter Braak. Zal Jef Last roomsch worden?
* Naar aanleiding van M. ter Braak in *Het Vaderland*, die reageert op J. Last, 'Liefde, die ik verried', in: *De Gemeenschap*, 16(1940), nr. 2 (februari), p. 80-81, en op *De Maasbode*, 29 februari 1940. Ongesigineerd [ka].

Donderdag 21 maart 1940. Avondblad.
Het boek van de week : Gerard Walschap als geval.
Over: G. Walschap, *Vaarwel dan*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1940.

Zondag 24 maart 1940. Ochtendblad.
Paschen in Sovjet-Rusland. De orthodoxe liturgie.
Over: P. Hendrix, *Het schoone Pascha. Indrukken over het Russisch-orthodoxe paaschfeest*. J. Ginsberg, Leiden 1940. Ongesigineerd [ka].

Zondag 24 maart 1940. Ochtendblad.
Lichtende fakkels. De levensloop der apostelen.
Over: Zusters van Bethanië te Bloemendaal, *Religieus leesboek voor de rijpere jeugd*. Van Munster, Amsterdam. Ongesigineerd [ka].

Zondag 24 maart 1940. Ochtendblad.
De heilige Bernadette. Haar vroom kloosterleven.

Over: S. Boon, *Bernadette Soubirous. Levensschets*. Geert Groote Genootschap, 's-Hertogenbosch 1940. Ongesigineerd [ka].

Zondag 24 maart 1940. Ochtendblad.
De samenzwering van Catilina. Cicero als romanheld.
Over: K. Kreisler, *Catilina. De roman van een samenzweerder*. Vertaald door S. Vestdijk. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1940. Vertaling van: *Catilina. Roman eines Verschwöres*, 1938. Ongesigineerd [ka].

Zondag 24 maart 1940. Ochtendblad.
Lijdenslyriek van Vondel.
Over: H.J. Werps, *De lijdenslyriek van Joost van den Vondel*. Bosch en Keuning, Baarn [1940]. Ongesigineerd [ka].

Zondag 24 maart 1940. Ochtendblad.
Emile Verhaeren vertaald. Door Martien Beversluis.
Over: E. Verhaeren, *Een bloemlezing uit zijn gedichten*. Vertaald door M. Beversluis. Luctor et emergo, 's-Gravenhage 1940.

Donderdag 28 maart 1940. Avondblad.
Het boek van de week : Nieuwe Christuslegenden.
Over: J.H. Eekhout, *De legenden van Jezus' kindsheid*. G.F. Callenbach, Nijkerk [1940].

Zondag 31 maart 1940. Ochtendblad.
Verzen van Francis André.
Over: F. André, *Landelijke verzen*. Vertaald door M.J. Premela. Bosch en Keuning, Baarn [1940]. Vertaling van: *Poèmes paysans*. Ongesigineerd [ka].

Zondag 7 april 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : De goede fout.
* Over de goede drukfout.

Zondag 7 april 1940. Ochtendblad.
Een nieuwe generatie. De wondervogel van den dichter.

* Fragment van J. Engelman, 'Een nieuwe generatie', in: *De Gemeenschap*, 16(1940), nr. 3 (maart), p. 113-125.
Ongeïllustreerd [ka].

Zondag 14 april 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : Yamboyo.
Over: F. van der Made MHM, *Yamboyo. De vestiging van een missiepost in het hart van Afrika*. Gooi en Sticht, Hilversum 1940.

Zondag 14 april 1940. Ochtendblad.
De Scandinavische pers. Vlak vóór den oorlog.
Ongeïllustreerd [ka].

Donderdag 18 april 1940. Avondblad.
Het boek van de week : De groei van het natie-besef.
Over: J. Huizinga, *Patriotisme en nationalisme in de Europeesche geschiedenis tot het einde der negentiende eeuw*. H.D. Tjeenk Willink, Haarlem 1940.

Zondag 21 april 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : Martelaarsmoed.
Zondag 28 april 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : Antiochus Epiphanes.
Zondag 5 mei 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : Drie gebroeders.
Over: J. Kroon SJ, *De Macchabeeën*. Romen en Zonen, Roermond 1940.

Zondag 21 april 1940. Ochtendblad.
Voorloepers of vijanden. Darwin en Nietzsche.
Over: J. Huxley en J. Fisher, *De levende gedachten van Darwin*. Vertaald door R. Limburg. Servire, 's-Gravenhage 1940; H. Mann, *De levende gedachten van Nietzsche*. Vertaald door R. Limburg. Servire, 's-Gravenhage 1940.
Ongeïllustreerd [ka].

Zondag 21 april 1940. Ochtendblad.
Bergamin over Spanje. Don Tancredo en Don Quijote.
Over: J. Bergamin, *Ewiges Spanien: Don*

Tancredo, Don Quichote. Vita Nova, Luzern 1940.
Ongeïllustreerd [ka].

Donderdag 25 april 1940. Avondblad.
Het boek van de week : Fabels van La Fontaine.
Over: *Veertig Fabels van La Fontaine*. Vertaald door J. Prins. Boucher, 's-Gravenhage 1940.

Zondag 28 april 1940. Ochtendblad.
De Mei van Herman Gorter. Wat was de centrale bedoeling?
Over: H. Gorter, *Mei*. Verzorgd door P.N. van Eyck. Bibliotheek der Nederlandsche Letteren. Elsevier, Amsterdam 1940.
Ongeïllustreerd [ka].
[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel II, p. 96-103; *Gorter, Marsman, Ter Braak*, p. 18-25].

Zondag 28 april 1940. Ochtendblad.
Dichterschap en uitgeverij. In benarde omstandigheden.

* Samenvatting van A. van Duinkerken, 'Kroniek der Nederlandsche letteren. In benarde omstandigheden', in: *De Gids*, 104(1940), p. 92-108.

Woensdag 1 mei 1940. Avondblad.
De heilige Gemma Galgani. Haar biografie door pater Molenaar.
Over: M. Molenaar MSC, *Gemma Galgani van Lucca, 1878-1903*. Paul Brand, Hilversum 1934; idem, *Gemma van Lucca*. Dekker en Van de Vegt, Nijmegen/Utrecht 1937.
Ongeïllustreerd [ka].

Zondag 5 mei 1940. Ochtendblad.
Helikon in nieuw gewaad. De dichter Bertus Aafjes.
Over: B. Aafjes, *Het gevecht met de muze*. A.A.M. Stols, Rijswijk 1940.
Ongeïllustreerd [ka].

Donderdag 9 mei 1940. Avondblad.
Het boek van de week : Een jeugd in Demerland.

Over: E. Claes, *Jeugd*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1940.
[Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 72-77].

Zaterdag 11 mei 1940. Avondblad.
Phemia Molkenboer †.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 12 mei 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : De schat der kerk.

Zondag 19 mei 1940. Ochtendblad.
Sint Liafwin.
Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 21 mei 1940. Avondblad.
Het prieel van Troje. Middeleeuwse hoofschheid.
Over: J.A.N. Knuttel, *Sege, dien god gaf*, uit de serie 'Ridderverhalen uit de Middeleeuwen'. Bibliotheek der Nederlandsche Letteren. Elsevier, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 21 mei 1940. Avondblad.
Het werk van mr. Frans Erens. Een bibliographie.
Over: P. van Valkenhoff, *Mr. F. Erens. Over zijn persoon en arbeid*. Met bibliographie zijner geschriften. Van Aelst, Maastricht 1939.
Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 25 mei 1940. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: H. Scholte, *Vita brevis*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1939.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 26 mei 1940. Ochtendblad.
Stabat mater.
Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 28 mei 1940. Avondblad.
De nieuwe poëzie.
Over: L.Th. Lehmann, *Dag- en nachtlawaai*. A.A.M. Stols, Rijswijk 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 2 juni 1940. Ochtendblad.
Het Heilig Hart.
Over: A. Yenveux, *De Godsvrucht tot het Heilig Hart van Jesus, volgens de geschriften van de H. Margareta Maria Alacoque*. Vertaald door J.J.M. van Doornik MSF. Romen en Zonen, Roermond 1938.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 2 juni 1940. Ochtendblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: L. Boekraad, *Van licht en schaduwval*. H. v.d. Zwet, Boskoop.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 2 juni 1940. Ochtendblad.
Onze Renaissance in proza. Dierbare diamanten.
Over: G.S. Overdiep, *Onze Renaissance in proza. Bloemlezing uit geschriften van de zestiende en zeventiende eeuw*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1939.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 2 juni 1940. Ochtendblad.
Spreekwoorden op muziek. Een interessant bundeltje.
Over: *Morale spreekwoorden op musyck ghestelt door Jan Rijspoort*. Phalesius, Antwerpen 1617.
Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 7 juni 1940. Avondblad.
Wijsheid van Seneca. Stoa en christendom.
Over: J.P. Doedens, *Lucius Annaeus Seneca. Een bloemlezing uit zijn werk*. W.J. Thieme, Zutphen 1937.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 9 juni 1940. Ochtendblad.
Una stilla.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 9 juni 1940. Ochtendblad.
Schoonheid in oude boeken. Karel ende Elegast.
Over: J.A.N. Knuttel en J.W. Verkruijsen, *Karel ende Elegast*, uit de serie 'Ridderverhalen uit de Middeleeuwen'. Bibliotheek

der Nederlandsche Letteren. Elsevier, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 9 juni 1940. Ochtendblad.
Uit de tijdschriften. Populaire apologie.
Over: *De Gemeenschap; De psalmen*. Uit het Hebreeuwsch vertaald door R.H. de Smet. Sint Pietersabdij, Steenbrugge 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 16 juni 1940. Ochtendblad.
De goede hoop.
* Naar aanleiding van Theognis van Megara; Ch. Péguy, *Le mystère des Saints Innocents*. Gallimard, Paris 1912.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 16 juni 1940. Ochtendblad.
Schoonheid in oude boeken. Beatrijs.
* Over onder andere: J. van Mierlo SJ, *Geestelijke epiek der Middeleeuwen*. Bibliotheek der Nederlandse Letteren. Elsevier, Amsterdam 1939.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 16 juni 1940. Ochtendblad.
De moeder van Karel v. Een dramatisch leven. Johanna de Waanzinnige.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 16 juni 1940. Ochtendblad.
Nieuwe uitgaven. Wat beteekent de kerk?
Over: L.J.H. Wolf en Th. van Woesik, *God, Christus, de kerk*. Mannelijke Jeugdbeweging voor Katholieke Actie, Haarlem [1939]; J.J. Ouwendijk, *Wereldplan der liefde*. Urbi et Orbi, Utrecht 1939; Ch. de Keyser sss, *De congregatie van het Allerheiligste Sacrament. Haar ontstaan, haar geest, haar werken*. Paters van het Allerheiligste Sacrament, Nijmegen 1938.
Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 18 juni 1940. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: P. Kemp, *Transitieven en immobielen*. A.A.M. Stols, Rijswijk 1940.
Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 21 juni 1940. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: I. Gerhardt, *Kosmos*. C.A. Mees, Santpoort 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 23 juni 1940. Ochtendblad.
Verhoudingen.
* Naar aanleiding van mgr. P. Hopmans, 'Eenvoud in leven', in: *Sancta Maria*, 17(1940), nr. 23, p. 177.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 23 juni 1940. Ochtendblad.
Schoonheid in oude boeken. Floris ende Blancefloer.
Over: J.A.N. Knuttel en J.W. Verkruijsen, *Floris ende Blancefloer*, uit de serie 'Ridderverhalen uit de Middeleeuwen'. Bibliotheek der Nederlandse Letteren. Elsevier, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].
Zondag 28 juli 1940. Ochtendblad.
Floris ende Blancefloer.
Over: P. de Keyser, toneelbewerking van *Floris ende Blancefloer*. Wereldbibliotheek, Amsterdam.

Vrijdag 28 juni 1940. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: J. d'Haese, *Eerste verzen*. A. Manteau, Brussel 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 30 juni 1940. Ochtendblad.
De monnik van Heisterbach.
* Naar aanleiding van H. Nolthenius, 'Legende', in: *De Gemeenschap*, 16(1940), nr. 6 (juni), p. 287-288.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 30 juni 1940. Ochtendblad.
De voorhistorische mens.
Over: J.H. van Wieringen, *De voorhistorische mens*. W.J. Thieme, Zutphen 1938.
Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 2 juli 1940. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: J.L. de Belder, *De gesloten kamer*. René

Verbeeck, Mechelen 1939; R. Verbeeck, *Tusschen twee werelden*. Mechelen 1940. Ongesigneerd [ka].

Zondag 7 juli 1940. Ochtendblad.

Schoonheid uit oude boeken. De Nieuwervaert.

Over: C.R. Hermans, *Geschiedenis der rederijders in Noord-Brabant*. Muller, 's-Hertogenbosch 1867.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 7 juli 1940. Ochtendblad.

Poesjkins leven. Een vie romancée.

Over: L. Knuvelde, *Pushkin*. Luctor et emergo, 's-Gravenhage 1940.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 7 juli 1940. Ochtendblad.

Wat zoudt gij doen...?

* Naar aanleiding van twee gedichten: Ed.

Hoornik, 'Het antwoord', in: *Criterium*,

1(1940), juli, p. 269; P. Haimon, 'Pensée', in:

Roeping, 18(1940), nr. 9 (juni), p. 537.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 12 juli 1940. Avondblad.

Over nieuwe poëzie : Statistische gegevens.

Over: J. Daisne, 'De nieuwere dichtersgeneratie in Vlaanderen', in: *De Vlaamsche Gids*, 26(1940), nr. 6 en 7.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 14 juli 1940. Ochtendblad.

Schoonheid in oude boeken. Lanseloet.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 14 juli 1940. Ochtendblad.

Christeneenheid.

* Naar aanleiding van G. de Gier msc,

'Geest van geloof', in: *Ons geestelijk leven*, 20(1940), juli, p. 249-256.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 14 juli 1940. Ochtendblad.

Uit de tijdschriften.

Over: *Handelsblad*; *Limbursch Dagblad*; *De Nieuwe Gids*; *Aristo*--; *Brabantia Nostra*; *Boekenschouw*.

Ongesigneerd [ka].

Woensdag 17 juli 1940. Avondblad.

Clara Viebig tachtig jaar.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 19 juli 1940. Avondblad.

Charivarius zeventig jaar. Humorist en taalbeschermer.

* Over Charivarius (pseudoniem van G. Nolst Trenité).

Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 23 juli 1940. Avondblad.

In memoriam H. Marsman. Leider der jonge generatie.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 28 juli 1940. Ochtendblad.

Inkeer en uitzicht.

Over: J.H. Bavinck en C.B. Bavinck, *Inkeer en uitzicht. Een woord voor dezen tijd*.

J.H. Kok, Kampen 1940.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 28 juli 1940. Ochtendblad.

Thomas Cromwell stierf 28 juli 1540.

Dienaar van Hendrik VIII.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 4 augustus 1940. Ochtendblad.

Dominus Vobiscum.

* Naar aanleiding van v.d. H., 'Dominus Vobiscum', in: *Sint Bernardus-tijdschrift*, 10(1940), augustus, p. 5-7.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 4 augustus 1940. Ochtendblad.

Busken Huet portrettit. Vijf Nederlanders.

Over: *Uit de litterarische fantasieën en kritieken van Cd. Busken Huet*. Met een

inleiding en aantekeningen door C.G.N. de Vooy en W.H. Staverman. A.W. Sijthoff, Leiden 1931.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 4 augustus 1940. Ochtendblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: R. Steinmetz, *Dolende ridders*.

De Minderheid, 's-Gravenhage 1940.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 9 augustus 1940. Avondblad.

Léon Bloy en kardinaal Newman.

* Fragmenten uit *Roeping*, 18(1940), nr. 10, juli, onder andere van P. van der Meer de Walcheren, 'Godsgericht', p. 607-614; P. Zeno OM Cap., 'Bij den vijftigsten verjaardag van kardinaal Newman's afsterven, 11 augustus 1890', in: *De Gids*, 104(1940), juli, p. 616-643.
Ongesigineerd [ka].

Zondag 11 augustus 1940. Ochtendblad.

Doctor Gunning.

Over: J.P. Verhaar, 'Op den uitkijk. In memoriam: bij den dood van dr. J.H. Gunning J.Hzn.', in: *Het Schild*, 22(1940), augustus, p. 53-54.
Ongesigineerd [ka].

Zondag 11 augustus 1940. Ochtendblad.

Staring stierf 13 augustus 1840. De waarde zijner poëzie.

Ongesigineerd [ka].

[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 160-165].

Zondag 11 augustus 1940. Ochtendblad.

Afscheid van de Zuiderzee. Wijkend water door Fred Thomas.

Over: F. Thomas, *Wijkend water. Het oude land in den greep van het nieuwe*.

D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1940.
Ongesigineerd [ka].

Zondag 18 augustus 1940. Ochtendblad.

Roger Bacon.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 18 augustus 1940. Ochtendblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: H.G. Hoekstra, *Het ongerijmde leven*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1940.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 18 augustus 1940. Ochtenblad.

Om de christengemeenschap. Een stuk kerkhistorie.

Over: J. Hollnsteiner, *Die Kirche im Ringen um die Christliche Gemeinschaft. Vom Anfang des 13. Jahrhunderts bis zur Mitte des 15.*

Jahrhunderts. Herder en Co., Freiburg im Breisgau 1940.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 18 augustus 1940. Ochtenblad.

Marnix als paedagoog. Zijn oorspronkelijkheid.

Over: J.D.M. Cornelissen, 'Marnix over de opvoeding der jeugd', in: *Historisch Tijdschrift*, 19(1940), p. 113-152.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 25 augustus 1940. Ochtendblad.

Abt Joachim.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 25 augustus 1940. Ochtendblad.

Getallen-symboliek. Mystiek, magie en metrum.

Over: H.H. Knippenberg, 'Getallen-mystiek', in: *Studiën*, 72(1940), augustus, p. 115-123.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 25 augustus 1940. Ochtendblad.

Spaansche kunst der Gouden Eeuw.

Voordracht van Karl Vossler.

Over: K. Vossler, *Einführung in die Spänische Dichtung des Goldenen Zeitalters. Sechs Vorlesungen*. Conrad Behre, Hamburg 1939.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 1 september 1940. Ochtendblad.

Boethius.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 1 september 1940. Ochtendblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: T. Oegema, *De stad en de stilte*. Jacob van Campen, Amsterdam 1939.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 1 september 1940. Ochtendblad.

Georg Brandes in den tijd.

Over: K.F. Proost, *Georg Brandes. Inleiding tot zijn leven en werken*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1940.

Ongesigineerd [ka].

Zondag 8 september 1940. Ochtendblad.
Cusanus.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 8 september 1940. Ochtendblad.
Over nieuwe poëzie.

Over: S. Vestdijk, *Klimmende legenden*.

Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1940.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 8 september 1940. Ochtendblad.
Pieter van der Meer de Walcheren. Zijn zestigste verjaardag.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 15 september 1940. Ochtendblad.

De heilige Nilus.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 15 september 1940. Ochtendblad.

Uren met Bergson. Een bloemlezing uit zijn werk.

Over: H.J. Pos, *Uren met Bergson*. Hollandia-drukkerij, Baarn [1940].

Ongesigneerd [ka].

Zondag 15 september 1940. Ochtendblad.

De nieuwe poëzie.

Over: N. Tergast, *Glas en schaduw*.

A.A.M. Stols, Rijswijk 1940.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 15 september 1940. Ochtendblad.

De dichter Marsman herdacht. Speciaal nummer van *Criterium*.

Over: In memoriam H. Marsman.

Herdenkingsnummer van *Criterium*, 1 (1940), september.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 22 september 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Nicon van Damiate.

Zondag 22 september 1940. Ochtendblad.

De geest van St. Ignatius. Bij het vierde eeuwfeest van de Sociëteit van Jezus.

Over: M. Smits van Waesberghe s J, *De geest van Sint Ignatius en zijn orde*. Het Spectrum, Utrecht [1940].

Ongesigneerd [ka].

Zondag 22 september 1940. Ochtendblad.

Middelnederlandsche poëzie. Een rijke bloemlezing.

Over: H. Godthelp en A.F. Mirande, *Het Dietsche lied van de Middeleeuwen*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1940.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 29 september 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Sint Hilarion.

Zondag 29 september 1940. Ochtendblad.

Uit de tijdschriften. Over Chineesche poëzie.

Over: *Boekenschouw*; *De Nieuwe Eeuw*; *Brabantia Nostra*.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 6 oktober 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Sint Porphyrius.

Zondag 6 oktober 1940. Ochtendblad.

Over nieuwe poëzie : In Brabantsch dialect.

Over: L. van Woensel, *Meziek uit eige land*.

W. Bergmans, Tilburg [1939]; P. Heerkens s v d, *De mus*. W. Bergmans, Tilburg [1939].

Ongesigneerd [ka].

Zondag 6 oktober 1940. Ochtendblad.

Jef Last in het hoge Noorden. Lappen en Laestadianen.

Over: J. Last, *Kinderen van de midder-nachtzon*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1940.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 13 oktober 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : De abt Silvanus.

Zondag 13 oktober 1940. Ochtendblad.
De idee van Albert Verwey. De schoonheid moet een element van overrompeling hebben.

Over: J. Engelman over S. Vestdijk, *Albert Verwey en de Idee*. A.A.M. Stols, Rijswijk [1940], in: *De Nieuwe Eeuw*.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 20 oktober 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : Sinte Ursula.

Over: J. van den Vondel, *Maeghden*. Ingeleid door B.H. Molkenboer op. Geert Grootte Genootschap, 's-Hertogenbosch [1940].

Zondag 20 oktober 1940. Ochtendblad.
Boeken over dezen tijd. Dr. J. Brouwer en dr. J. Smit.

Over: J. Brouwer, *Geestelijke verwarring*. H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1940; J. Smit, *Open vensters*. H.J.W. Becht, Amsterdam [1940].
Ongesigneerd.

N.B. Reactie van S. met een naschrift van A. op zondag 3 november 1940, ochtendblad.

Zondag 20 oktober 1940. Ochtendblad.
Over nieuwe poëzie.

Over: F. Pauwels, *Een dag van leugen*. *Sonnetten-cyclus in drie boeken*. Het tweede boek: *Strijd*. Em. Querido, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 20 oktober 1940. Ochtendblad.
Middeleeuwsche wijsbegeerte. Een samenvatting van E. Gilson.

Over: E. Gilson, *De middeleeuwsche wijsbegeerte. Haar stromingen, haar kern en karakter, haar betekenis*. Vertaald door A. Vloemans. H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 27 oktober 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : Sint Epiphanius.

Zondag 27 oktober 1940. Ochtendblad.
Dierick Volkertszoon Coornhert. 1590 - 29 oktober - 1940. De man van het zwevend accent.
Ongesigneerd.

[Genoemd in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, noot 8, p. 211].

Zondag 3 november 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : Sint Hubertus.

Zondag 3 november 1940. Ochtendblad.
De Nederlander op zijn vroomst. Protestant-sche lyriek.

Over: K. Heeroma, *Protestantsche poëzie der zestiende en zeventiende eeuw*. Bibliotheek der Nederlandse Letteren. Elsevier, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 3 november 1940. Ochtendblad.
Nieuw werk van C.C.S. Crone. Muziek over het water.

Over: C.C.S. Crone, *Muziek over het water*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 10 november 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Triphon en Respicus.

Zondag 10 november 1940. Ochtendblad.

Over nieuwe poëzie : Een verzen-nummer.
Over: Nieuwe poëzie. Poëzie-nummer van *Criterium*, 1(1940), november.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 10 november 1940. Ochtendblad.

Hoe dominees preeken. In de houten broek.
Over: D. van der Stoep en H.H. Felderhof, *In de houten broek. Over dominees, preeken en kerkmensen*. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 10 november 1940. Ochtendblad.

Echtelijke aforismen. Het onvolkomen huwelijk.

Over: H. Bruning, *Het onvolkomen huwelijk*. Het Spectrum, Utrecht [1939].
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 14 november 1940. Avondblad.

Herdenking van Marsman.

Tentoonstellingen te Haarlem en Enschede.

* Fragmenten uit W.L.M.E. van Leeuwen, *Bij den dood van Marsman*. H. de Vries, Haarlem 1940; A. van Duinkerken, 'Kroniek der Nederlandsche letteren. In memoriam H. Marsman', in: *De Gids*, 104(1940), p. 178-187.
Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 16 november 1940. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: J.W.F. Werumeus Buning, *Dagelijksch brood*. Em. Querido, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 17 november 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Debborah Bouwman.

Over: een Vrouwe van Nazareth, *Geef mij 10.000 zielen*. Geert Groote Genootschap, 's-Hertogenbosch 1940.

[Opgenomen in: *Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd*, p. 263-280; 17 november 1940, p. 263-268].

Zondag 17 november 1940. Ochtendblad.

Prins Maurits in nieuw licht? Het twaalfjarig bestand.

Over: J. Bax, *Prins Maurits in de volksmeening der zestiende en zeventiende eeuw*. H.J. Paris, Amsterdam 1940; J.C.H. de Pater, *Maurits en Oldenbarneveldt in den strijd om het twaalfjarig bestand*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 17 november 1940. Ochtendblad.

Arthur van Schendel moralist. Mijnheer Oberon.

Over: A. van Schendel, *Mijnheer Oberon en mevrouw*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 17 november 1940. Ochtendblad.

Toekomst voor het volkslied? Aan het begin van een langen weg.

* Naar aanleiding van J. Pollmann, beschouwingen over Nederlandse volksliederen in: *De Nieuwe Eeuw*.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 24 november 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Sinte Rosalie.

Over: A. Poirters s.j., *Het leven van de H. Maeghet Rosalia, patronesse teghen de peste*. Cornelis Woons, Antwerpen 1658.

Zondag 24 november 1940. Ochtendblad.

Nederlandsche levenskunst.

Over: A.H. Mulder, *In Holland staat een huis*. Em. Querido, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 24 november 1940. Ochtendblad.

Een meeslepend boek Hollands glorie.

Over: J. de Hartog, *Hollands glorie*. Elsevier, Amsterdam 1940; J.A. van de Made, *Het rusteloos hart*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 30 november 1940. Avondblad.

Over nieuwe poëzie : Tolk-gedichten.

Over: G. Nieuwenhuysen, *Blijvende dingen*. Nederlandsche Boek- en Steendrukkerij, 's-Gravenhage [1940]; J. Loosjes-Gediking, *Gesproken gedachten*. A.W. Sijthoff, Leiden 1940; C. Terpstra, *Het klokhuis*. W. Hilarius, Almelo 1939; F. Buyle, *De soldatenliedjes*. De Sikkell, Antwerpen; L. van Woensel, *De kneuter*. De Pelgrim, Eindhoven 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 1 december 1940. Ochtendblad.

Van week tot week : Sint Constantijn.

Zondag 1 december 1940. Ochtendblad.

Nederlandsche wijsgeren. Hun plaats in de historie.

Over: *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte en Psychologie*, 34(1940), november.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 1 december 1940. Ochtendblad.
Van Reinaert tot Carrabas. Rechtspraak en literatuur.
Over: A.T. Vos, *Van den vos Reinaerde tot de gelaarsde kat. Een en ander over recht en rechtspraak in de literatuur*. Van Gorcum, Assen 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 1 december 1940. Ochtendblad.
Prof. R.N. Roland Holst. Uit de nalatenschap.
Over: R.N. Roland Holst, *In en buiten het tij. Nagelaten beschouwingen en herdenkingen*. Inleiding door H. Roland Holst-van der Schalk en door de samensteller A.M. Hammacher. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 1 december 1940. Ochtendblad.
Honderd vaderlandsche verzen. Lof van Nederland.
Over: J.W.F. Werumeus Buning, *Lof van Nederland. Zijnde een verzameling zoowel van ouds beproefde als kortelings geschreven gedichten, verzen en rijmen waarin de schoonheid des vaderlands te water en te land wordt zichtbaar gemaakt*. Em. Querido, Amsterdam [1940].

Zaterdag 7 december 1940. Avondblad.
Dr. Moller overleden. Voor het vaderland gesneuveld. Toonbeeld van moed in beproeving.

Zondag 8 december 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : Paula Geerts.
Over: P. Geerts, *Mijn dagboek*. Paul Brand, Hilversum [1940].
[Opgenomen in: *Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd*, p. 281-295].

Zondag 8 december 1940. Ochtendblad.
Het Nederlandsche historiedicht. Tusschen heldenmoed en onzin.

Over: P.H. Muller, *Nederlandsche historiedichten sedert 1527. De geschiedenis van ons land en volk weerspiegeld in de poëzie*. Bigot en Van Rossum, Amsterdam [1940].
Ongesigneerd [ka].

Zondag 8 december 1940. Ochtendblad.
Vestdijks nieuwe roman. De zwarte ruiter.
Over: S. Vestdijk, *De zwarte ruiter*. L.J. Veen, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 8 december 1940. Ochtendblad.
Een geestelijk avonturenroman. De doolhof.
Door Marianne Philips.
Over: M. Philips, *De doolhof* C.A.J. van Dishoeck, Bussum 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 15 december 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : Sint Eusebius.

Zondag 15 december 1940. Ochtendblad.
De negentiende eeuw : Erflaters voltooid.
Over: J. Romein en A. Romein-Verschoor, *Erflaters van onze beschaving. Nederlandse gestalten uit zes eeuwen*. Deel IV. Em. Querido, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 15 december 1940. Ochtendblad.
Een reisverhaal op rijm. Oolijkheid en poëzie.
Over: K. Speenhoff, *Drie jonge schilders in een vrachtauto, of een reisje door de Nederlandsche beemden*. Bigot en Van Rossum, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 22 december 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : Trienken Daemen.
Zondag 29 december 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : Moeder Magdalena.
Over: M. de Bruin, *De dochter van Neer Daemen. Roman van een kloosterstichting*. Vox Romana, Schiedam 1938.
[Opgenomen in: *Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd*, p. 49-61].

Zondag 22 december 1940. Ochtendblad.
De dood van E. du Perron. Onjuiste voorstelling.

* Reactie op A.A. Haighton sJ, 'Leering uit "Lebak"', in: *De Nieuwe Gids*, 55(1940), nr. 12 (december), p. 806-831. Het betreft in het bijzonder de voetnoot op p. 809, waarin Haighton beweert dat Du Perron zelfmoord heeft gepleegd, "evenals Menno ter Braak plus een paar andere joden, jodenvrienden en knechten. Eerst op 12 juni j.l. keerde ik in Patria terug, zoodat ik de berichten over die zelfmoord-vlaag pas uit de zooveelste hand vernam".

Ongesigneerd [ka].

Zondag 22 december 1940. Ochtendblad.
Nieuw Nederlandsch proza. Een samenvattend overzicht.

Over: M.H. van der Zeyde, *Nederlandsch proza van dezen tijd*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1940.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 22 december 1940. Ochtendblad.
Vergelijkende wijsbegeerte.

Over: A. Vloemans, *De wijsbegeerte der volken. Proeve van vergelijkende wereld-beschouwingsleer*. H.P. Leopold, 's-Gravenhage [1940].

Ongesigneerd [ka].

Zondag 22 december 1940. Ochtendblad.
Sint Franciscus Borgia.

Over: C. Ibelings, *Leven van Francisco de Borja*. Dekker en Van de Vegt, Nijmegen/Utrecht 1940.

Ongesigneerd [ka].

Woensdag 25 december 1940. Ochtendblad.

De verwachting der volkeren.
Heilsverlangens der oudheid. Kerstmis in het licht der vergelijkende godsdienstwetenschap.

* Genoemd: O. Karrer, *Het religieuze in de mensheid en het christendom*. Vertaald door J. Lammertse. De Gemeenschap, Bilthoven 1939. Vertaling van: *Das Religiöse in der Menschheit und das Christentum*, 1934; G. van

der Leeuw (red.), *De godsdiensten der wereld*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1940; A. van Deursen, *De heilandsverwachting der volkeren*. J.H. Kok, Kampen [1940]; F.B.J. Kuiper, *De goddelijke moeder in de vóór-Indische religie*. J.B. Wolters, Groningen 1939; J. Bavinck, *De boodschap van Christus en de niet-christelijke religies. Een analyse en beoordeeling van het boek van dr. Kramer: The christian message in a non-christian world*. J.H. Kok, Kampen 1940; A. Mulders, *De missie in tropisch Nederland*. Teulings, 's-Hertogenbosch 1940.
Ongesigneerd [ka].

1941

Zondag 5 januari 1941. Ochtendblad.
Waar Arnold Meyer voor gebruikt wordt. Kuyle neemt wraak.

Over: J. Engelman, in: *De Nieuwe Eeuw*, 11 december 1940; reactie van Bruno Weykamp, 'Stormen zal het...' in: *Nederlandsch Dagblad*, 2 januari 1941.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 5 januari 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Adriaan Florisze.

Zondag 12 januari 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Karel en Adriaan.

Zondag 19 januari 1940. Ochtendblad.
Van week tot week : Conclave 1521-1522.

Zondag 26 januari 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Een strenge paus.

Zondag 2 februari 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Adriaan VI.

Over: E. Hocks, *Der letzte Deutsche Papst, Adrian VI, 1522-1523*. Herder, Freiburg 1939.

Zondag 5 januari 1941. Ochtendblad.
Bilderdijk als dichter. Studies van August Heyting.

Over: A. Heyting, *Willem Bilderdijk als dichter. Nieuwe studies*. Deel II. Versbeschouwing. Trifos, 's-Gravenhage 1940.
Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 7 januari 1941. Avondblad.
Henri Bergson overleden. De wijsgeer der intuïtie.
Over: H. Houwens Post, *Bergson, de filosofie der intuïtie*. H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 12 januari 1941. Ochtendblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: A.J.D. van Oosten, *Vuursteen*. Bigot en Van Rossum, Amsterdam [1940].
Ongesigneerd [ka].

Zondag 12 januari 1941. Ochtendblad.
Het vervolg op Mijn dagboek. Menschen en God.
Over: P. van der Meer de Walcheren, *Menschen en God*. Deel 1. Het Spectrum, Utrecht 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 12 januari 1941. Ochtendblad.
Een tijdspoëzie. Eeuwige lente.
Over: Th. van Ameide, *Eeuwige lente*. De Minderheid, 's-Gravenhage 1941.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 16 januari 1941. Avondblad.
P.H.J. Steenhoff 75 jaar.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 19 januari 1941. Ochtendblad.
Een Slauerhoff-biografie. Verbond tussen leven en dichten.
Over: C. van Wessem, *Slauerhoff. Een levensbeschrijving*. A.A.M. Stols, Rijswijk [1940].
Ongesigneerd [ka].

Zondag 19 januari 1941. Ochtendblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: F. van Leeuwen, *Wederkomst*. A.A.M. Stols, Rijswijk 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 19 januari 1941. Ochtendblad.
Grillparzers religiositeit. De crisis der verlichting.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 26 januari 1941. Ochtendblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: M. Vasalis, *Parken en woestijnen*. A.A.M. Stols, Rijswijk 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 26 januari 1941. Ochtendblad.
Van liturgie tot dramatiek. Het geestelijke tooneelspel.
Over: *Vijf geestelijke tooneelspelen der Middeleeuwen*. Bijgebracht door H.J.E. Endepols. Bibliotheek der Nederlandsche Letteren. Elsevier, Amsterdam 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 9 februari 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Leo de Groote.
Over: Sint Leo de Groote, *Over de menschwording van Christus. Leerstellige brieven en preeken*. Bewerkt door Adr. Huyg. OSB. Roomsche Katholieke Boekencentrale, Amsterdam 1941.

Zondag 9 februari 1941. Ochtendblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: M. Vrolijk, *Donker, zon en golven*. 'Oisterwijk', Oisterwijk 1940.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 9 februari 1941. Ochtendblad.
Doctor Moller herdacht. Zijn Vondelwerk.
Over: B.H. Molkenboer op, 'Het Vondelwerk van dr. Moller', in: *Vondelkroniek*, 12(1941), p. 205-211; P.C. de Brouwer, 'Dr. Moller † en Brabant', in: *Brabantia Nostra*, 6(1941), nr. 4 (januari), p. 105-108.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 16 februari 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Een paard van Troje?

Zondag 23 februari 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Bekeering en apologie.

Zondag 2 maart 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Waarde der belijdenis.

Zondag 9 maart 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : De cirkelgang.

Zondag 16 maart 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Vroom pessimisme.
Over: H.A. des Amorie van der Hoeven,

Mijn terugkeer tot de kerk van Christus.

Bewerkt en ingeleid door Th. Piket.

Foreholte, Voorhout 1940.

[Opgenomen in: *Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd*, p. 93-129; *Verzamelde geschriften*, deel III, p. 196-219].

Zondag 16 februari 1941. Ochtendblad.

Opstellen van Frans Erens. Een posthume bundel.

Over: F. Erens, *Suggesties. Critieken, invallen en verbeeldingen*. Bijengebracht door P. van Valkenhoff. Leiter-Nijpels, Maastricht [1940].

Ongesigneerd [ka].

Zondag 16 februari 1941. Ochtendblad.

Werk van F. Bordewijk. Lyrisch proza en tooneel.

Over: F. Bordewijk, *De korenharp; Drie toneelstukken*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1940.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 16 februari 1941. Ochtendblad.

Slauerhoff en Rhijnvis Feith. Hun kerkhofwandelingen.

* Een fragment uit A. van Duinkerken, 'De jeugd van Slauerhoff', in: *De Gids*, 105(1941), p. 191-203.

Zondag 16 februari 1941. Ochtendblad.

Over nieuwe poëzie: Verzen van studenten.

Over: P. van Boven, *Carolijsche balladen*.

Dekker en Van de Vegt, Nijmegen/Utrecht [1940]; B. Bronkhorst en F. Leyten, *Vaart en verlangen. Verzen uit de Vox Veritatis*. Dekker en Van de Vegt, Nijmegen/Utrecht 1940.

Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 18 februari 1941. Avondblad.

Maria Boodschap. Een katholiek drama bij uitstek.

Over: P. Claudel, *L'annonce faite à Marie. Mystère en quatre actes et un prologue*.

Geannoteerd door G. Ellerbroek en J. Soons. Noordhoff, Groningen 1939.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 23 februari 1941. Ochtendblad.

Herman Teirlincks nieuwe roman. Maria Speermalie.

Over: H. Teirlinck, *Maria Speermalie*.

Levensgetijden op de heerlijkheid t'Homveld, 1875-1937. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1940.

Ongesigneerd [ka].

[Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 49-53].

Zondag 23 februari 1941. Ochtendblad.

Twee dichters op reis. Zeewaarts, zuidwaarts.

Over: H.M. van Randwijk en J.H. de Groot, *Zeewaarts, zuidwaarts. Twee auteurs op reis*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam [1940].

Ongesigneerd [ka].

Zondag 23 februari 1941. Ochtendblad.

Een nieuwe schrijfster. Agnes van der Marke.

Over: A. van der Marke, *Tussenspel*.

Het Spectrum, Utrecht [1940].

Ongesigneerd [ka].

Zondag 23 februari 1941. Ochtendblad.

Het klein insectenboek. Humor van Godfried Bomans.

Over: G. Bomans, *Erik of het klein insectenboek*. Het Spectrum, Utrecht [1941].

Ongesigneerd [ka].

Zondag 2 maart 1941. Ochtendblad.

Een andere Vestdijk? De roman Rumeiland.

Over: S. Vestdijk, *Rumeiland*. Nijgh en Van Ditmar, 's-Gravenhage 1940.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 9 maart 1941. Ochtendblad.

Een meesterlijk debuut. Kaïn door Rogier van Aerde.

Over: R. van Aerde, *Kaïn*. Urbi et Orbi, Utrecht 1941.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 9 maart 1941. Ochtendblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: Ed. Hoornik, *De erfgenaam*.

De Halcyon Pers, Maastricht 1940.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 9 maart 1941. Ochtendblad.
 Pater Schreurs romancier. De bruid, die hij niet verwachtte.
 Over: Jac. Schreurs msc., *De bruid, die hij niet verwachtte*. Het Spectrum, Utrecht [1940].
 Ongesigneerd [ka].

Woensdag 12 maart 1941. Avondblad.
 Een studie over Claudel. Zijn katholiek genie.
 Over: H. Ferrare, *La trajectoire Claudelienne*. Edition Universelle, Brussel [1940].
 Ongesigneerd [ka].

Zondag 16 maart 1941. Ochtendblad.
 Over nieuwe poëzie.
 Over: G. Achterberg, *Osmose*. A.A.M. Stols, Rijswijk 1941.
 Ongesigneerd [ka].

Zondag 23 maart 1941. Ochtendblad.
 Over nieuwe poëzie.
 Over: R. Franquinet, *Boven puin en asch*. Veldeke, Maastricht [1941].
 Ongesigneerd [ka].

Zondag 23 maart 1941. Ochtendblad.
 Erasmus en Pascal. Aspecten van het christendom.
 Over: *De levende gedachten van Pascal*. Belicht door F. Mauriac. Vertaald uit het Engels door R. Limburg. Servire, 's-Gravenhage 1940; *De levende gedachten van Erasmus*. Belicht door R. Limburg. Servire, 's-Gravenhage 1940.
 Ongesigneerd [ka].

Zondag 23 maart 1941. Ochtendblad.
 Mooie Maria-legenden. Uit het Biënboec herdrukt.
 Over: A. Steenhoff-Smulders, *Uit het Biënboec. Verzamelde exempelen*. Het Spectrum, Utrecht [1941] [eerste druk: 1940].
 Ongesigneerd [ka].

Zondag 23 maart 1941. Ochtendblad.
 Van week tot week : Een leerling van Broere.
Zondag 30 maart 1941. Ochtendblad.
 Van week tot week : Crucifixisme.

Zondag 6 april 1941. Ochtendblad.
 Van week tot week : Kolpings zonen.
Zondag 13 april 1941. Ochtendblad.
 Van week tot week : Handwerk en kunst.
Zondag 20 april 1941. Ochtendblad.
 Van week tot week : Sociale orde.
Zondag 27 april 1941. Ochtendblad.
 Van week tot week : Doorbraak der mystiek.
 Over: F. Thomas, *Praeses van Nispen en zijn werk*. Centraal Verbond van Sint Joseph Gezellenverenigingen in Nederland, Amsterdam 1936.
 [Opgenomen in: *Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd*, p. 130-180; *Verzamelde geschriften*, deel III, p. 220-253].

Zondag 30 maart 1941. Ochtendblad.
 Over nieuwe poëzie.
 Over: H. de Bruin, *Hernieuwd herdenken*. Holland, Amsterdam 1941.
 Ongesigneerd [ka].

Zondag 30 maart 1941. Ochtendblad.
 Twee dwazen keeren terug. Tijn Uilenspiegel en baron van Münchhausen.
 Over: J.H. Eekhout, *De waarachtige historie van Tijn Uilenspiegel in Vlaanderen*. Holland, Amsterdam [1940]; E. Uylert, *Wonderlijke avonturen van den baron von Münchhausen jr., opgeteekend en stijlvol vervalscht*. Bigot en Van Rossum, Amsterdam 1941.
 Ongesigneerd [ka].

Zondag 6 april 1941. Ochtendblad.
 De lof der eenzaamheid. H.W. Rüssel, Christelijk humanist.
 Over: H.W. Rüssel, *Das Lob der rechten Einsamkeit*. Amsterdam [1940].
 Ongesigneerd [ka].

Zondag 6 april 1941. Ochtendblad.
 Over nieuwe poëzie.
 Over: A. van Cauwelaert, *Verzen van het leven en de overvaart*. Standaard, Antwerpen 1940.
 Ongesigneerd [ka].
 [Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 78-85].

Zondag 13 april 1941. Ochtendblad.
 Over nieuwe poëzie.

Over: B. Aafjes, *Het zanduur van de dood*. A.A.M. Stols, Rijswijk 1941. Tevens reactie op B. Aafjes, 'Inleiding op de Criterium-middag te Amsterdam', in: *Criterium*, 2(1941), april, p. 251-264. Ongesigneerd [ka].

Woensdag 16 april 1941. Avondblad.

Het geheim van La Salette. Reden tot ergernis? De meening van Léon Bloy.

Donderdag 17 april 1941. Avondblad.

Het geheim van La Salette. Wie was Melanie? Misverstand over documenten.

Vrijdag 18 april 1941. Avondblad.

Het geheim van La Salette. De verschijning van O.L. Vrouw. Wat Melanie Calvat heeft gezien.

Dinsdag 22 april 1941. Avondblad.

Het geheim van La Salette. Een tegenstelling in de kerk? Léon Bloy aan het woord.

Over: L. Bloy, *Celle qui pleure (Notre Dame de la Salette)*. Mercure de France, Paris 1908.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 20 april 1941. Ochtendblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: L.P.J. Braat, *De witte wereld. Gedichten 1929-1940*. A.A.M. Stols, Rijswijk 1941.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 25 april 1941. Avondblad.

De katholieke kerk in België. Problemen harer historie.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 27 april 1941. Ochtendblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: C. Buddingh', *Het geïrriteerde lied*. A.A.M. Stols, Rijswijk 1941.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 4 mei 1941. Ochtendblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: J.W.F. Werumeus Buning, *Verzamelde gedichten*. Em. Querido, Amsterdam 1941.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 4 mei 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : De heilige seminarist.

De Nieuwe Dag, zondag 11 mei 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : Cornelius Voeten.

* Naar aanleiding van (anoniem), *Cornelius Jacobus Voeten, subdiaken in het seminarie te Hoeven, overleden te Rucphen den 18en mei 1885*. J. van Poll-Suykerbuyk, Roosendaal [1885].

[Opgenomen in: *Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd*, p. 181-196].

De Nieuwe Dag, zondag 18 mei 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : Sanctus Peerke.

De Nieuwe Dag, zondag 25 mei 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : Naar Suriname.

De Nieuwe Dag, zondag 1 juni 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : Priester en kloosterling.

De Nieuwe Dag, zondag 8 juni 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : De weelde der genade.

Over: J.A.F. Kronenburg c.s.s.r., *De eerbiedwaardige dienaar Gods Petrus Donders c.s.s.r. Nieuwe levensbeschrijving*. W. Bergmans, Tilburg 1925.

De Nieuwe Dag, zondag 15 juni 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : Primus Oomen.

De Nieuwe Dag, zondag 22 juni 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : Een seminarie.

Zondag 29 juni 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : De slootmaker.

Zondag 6 juli 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : Mystiek in Brabant.

Over: Antonius van Gils en Adrianus Oomen.

[Opgenomen in: *Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd*, p. 15-48].

Zondag 22 juni 1941. Ochtendblad.

Hélène Swarth overleden.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 29 juni 1941. Ochtendblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: M. Beversluis, *Ons aller eigen*.

Paul Brand, Hilversum 1941.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 6 juli 1941. Ochtendblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: J.B. Besançon, *Late verzen*.

C.A. Mees, Santpoort 1941.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 6 juli 1941. Ochtendblad.

Pater Smoor 75 jaar. Missionaris en dichter.

Een studie van Gerard Knuvelder.

Over: G. Knuvelder, 'De dichter dr. Antoon Smoor WP', in: *Roeping*, 19(1941), nr. 9 (juni), p. 509-526.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 27 juli 1941. Ochtendblad.

Dr. Antoon Smoor. Het blijde leven.

Over: A. Smoor WP, *Het blijde leven*.

Verzameld en ingeleid door G. Knuvelder.

Het Spectrum, Utrecht [1941].

Zondag 13 juli 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : Een brief aan den paus.

Zondag 20 juli 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : De bidkamer.

Over: C. Sloomans en A.J.L. Juten, *Legge en zijn werk*. Bergen op Zoomsche monografieën, nummer IV.

Ongesigneerd [ka].

[Opgenomen in: *Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd*, p. 62-79].

Zondag 13 juli 1941. Ochtendblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: L. Maas, *Praeludium*. 'Oisterwijk',

Oisterwijk 1941.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 20 juli 1941. Ochtendblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: P.C. Boeren, *Het blauwe dal*.

Van Aelst, Maastricht 1941.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 20 juli 1941. Ochtendblad.

Katholieke geschiedschrijving.

Zondag 27 juli 1941. Ochtendblad.

Katholieke geschiedschrijvers. De zuidelijke groep. Douai en Antwerpen.

Over: B.A. Vermaseren, *De katholieke Nederlandsche geschiedschrijving in de zestiende en zeventiende eeuw over den opstand*.

Van Aelst, Maastricht 1941.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 27 juli 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : Oude teksten.

Over: *Catechesen of toespraken tot de*

doopelingen van Sint Cyrillus van Jerusaleem.

Bewerkt door J. van Ruyven OSB; *Latijnsche*

sacramentaria. Het dankgebed der Oude Kerk,

Latijnsche praefaties van de kerkelijke oudheid.

Bewerkt door H.J. Scheerman OSB.

Roomsche Katholieke Boekcentrale,

Amsterdam 1941.

Zondag 27 juli 1941. Ochtendblad.

Het werk van Andersen. Een keuze door

Antoon Coolen.

Over: H.C. Andersen, *Sprookjes, vertellingen*

en reisverhalen. Verzameld en ingeleid door

A. Coolen. Contact, Amsterdam 1941.

Zondag 27 juli 1941. Ochtendblad.

Oorspronkelijke novellen. De tuinspiegel.

* Aankonding van De tuinspiegel, de over-

koepelende naam van een reeks novellen

onder redactie van A. Coolen, A. Helman en

J. Tielrooy.

Woensdag 30 juli 1941. Avondblad.

Over nieuwe poëzie.

Over: J. Campert, *Huis en herberg*.

A.A.M. Stols, Rijswijk 1941.

Ongesigneerd [ka].

Zondag 3 augustus 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : Mgr. C.C. Prinsen.

Over: mgr. P. van Gils, *Monseigneur C.C.*

Prinsen. Portretstippels. Instituut voor

doofstommen, Sint Michielsgestel 1941.

Zondag 10 augustus 1941. Ochtenblad.

Van week tot week : Sint Maartens leven.

Zondag 17 augustus 1941. Ochtendblad.

Van week tot week : Sint Maartens karakter.

Over: Sulpicius Severus, *Het leven van Sint Maarten, bisschop en belijder*. Vertaald door Serv.M. Lejeune OSB. R.K. Boekcentrale, Amsterdam 1941. Vertaling van: *Das Leben des heiligen Martin, Bischofs und Bekenner*, 1940.

Zaterdag 23 augustus 1941. Avondblad.
Bejegening van Christus. Nicodemus' twijfel.
Over: G. Walschap, *Bejegening van Christus*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1940.

Zondag 24 augustus 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Agatha Wesselingh.
Over: *Alles voor allen. Een vol missieleven*. Biografie van Soeur François de Borgia van de Witte Zusters van kard. Lavigerie, in de wereld Agatha Wesselingh. J.P. Tielen, Bostel 1941.

Zondag 24 augustus 1941. Ochtendblad.
Een vlugschrift van prof. Steur. Over onsterfelijkheid.
Over: K. Steur, *Onsterfelijkheid*. Paul Brand, Hilversum 1941.

Zondag 31 augustus 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Geestelijke lectuur.
* Een beschouwing over het lezen van geestelijke lectuur naar aanleiding van de uitspraak: "Timeo virum unius libri".

Zondag 7 september 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : De weg der ziel.
Over: H. Serrarens, *Gemeenschaps-bewustzijn in de kerk*. Geert Groote Genootschap, 's-Hertogenbosch 1941.

Donderdag 11 september 1941. Ochtendblad.
Hoe het bij en om Wieringen was. Een klein chronyxken.
Over: Dirck Burgher van Schoorel, chirurgijn, *Een kleyn chronyxken, waer in vertoont wordt, hoe over eenige hondert jaren veel steden en dorpen bij en om Wieringen waren en meteen oock van de Wieringerwaerts bedijckingh en veel oude Geschiednisse die op verscheyden Plaetsen zijn voorgevallen*. Burgersdijk en Niermans, Leiden 1941.

Zondag 14 september 1941. Ochtendblad.
Kroniek van kunst en wetenschap : Van week tot week : De strengste heilige.
* Over Petrus van Alcantara.

Woensdag 17 september 1941. Ochtendblad.
Kroniek van kunst en wetenschap : De Rupelstreek. Haar eigen literatuur.
* Naar aanleiding van het letterkundige genootschap 'De Rupelgouw', kortweg Rugo genoemd.

Vrijdag 19 september 1941. Ochtendblad.
Kroniek van kunst en wetenschap : De vrienden van mijn vrienden. Een Haagsche roman.
Over: J.W. Hofstra, *De vrienden van mijn vrienden*. H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1941.

Zondag 21 september 1941. Ochtendblad.
Kroniek van kunst en wetenschap : Van week tot week : Jan Hens.
Zondag 28 september 1941. Ochtendblad.
Kroniek van kunst en wetenschap : Van week tot week : Een roeping.
Zaterdag 4 oktober 1941. Avondblad.
Van week tot week : Zonder de liefde...
Over: *Pater Innocentius, minderbroeder-capucijn: een levensbeeld, 1874-1891-1940*. St. Gregoriushuis, Utrecht 1941.
[Opgenomen in: *Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd*, p. 241-262].

Vrijdag 3 oktober 1941. Avondblad.
Stijn Streuvels 70 jaar. Een dundruk-editie van zijn werk.
Over: *Stijn Streuvels' werken*. L.J. Veen, Amsterdam [1941].

Zondag 5 oktober 1941. Ochtendblad.
Een bekroonde roman. Mieke lacht.
Over: Y. Vissel, *Mieke lacht*. Amsterdamsche Boek- en Courantmaatschappij, Amsterdam 1941.

Woensdag 8 oktober 1941. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: A. Donker, *Orcus en Orpheus*.
Van Loghum Slaterus, Arnhem 1941.

Donderdag 9 oktober 1941. Avondblad.
Kroniek van kunst en wetenschap : Albert
Helmans nieuwe roman. Het geheimzinnige
leven.
Over: A. Helman, *De rancho der tien
mysteries*. Amsterdamsche Boek- en
Courantmaatschappij, Amsterdam 1941.

Zaterdag 11 oktober 1941. Avondblad.
Van week tot week : Roose-kransen.
Zaterdag 18 oktober 1941. Avondblad.
Van week tot week : Jacob van Haeften.
Zaterdag 1 november 1941.
Ochtendblad.
Van week tot week : Catechese.
Zaterdag 15 november 1941. Avondblad.
Van week tot week : Een modern asceet.
Onder andere over: Benedictus van Haeften,
'Lofsangh ter eeren van 't roose-kransen
der H. Maghet, ende Moeder Godts Maria',
in: idem, *Den lust-höf der christelycke
leeringhe, beplant met gheestelycke liedekens,
tot verklaringhe van den catechismus des
aartsbisdoms van Mechelen*. Hieronymus
Verdussen, Antwerpen 1622.
[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel
III, p. 19-48].

Zondag 12 oktober 1941. Ochtendblad.
Groningsche poëzie. En poëzie uit Gronin-
gen.
Over: P. Dorrius-Kleine, *Groningsche poëzie*.
A.A. Balkema, Amsterdam 1941.

Vrijdag 17 oktober 1941. Avondblad.
Kroniek van kunst en wetenschap : Is.P. de
Vooy over Albert Verwey. Wat was de Idee?
Over: Is.P. de Vooy, *In het midden van
Verwey's dichterschap*. C.A. Mees, Santpoort
1941.

Zondag 19 oktober 1941. Ochtendblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: F.W. van Heerikhuizen, *De poort*.
A.A. Balkema, Amsterdam 1941.

Zondag 26 oktober 1941. Ochtendblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: B. de Goede, *De hemel op een kier*.
C.J. Terwee, Putten [1941].

**Zondag 16 november 1941. Ochtend-
blad.**
Over nieuwe poëzie.
Over: C.M. Doeswijk, *Hart en heiligdom*.
R.K. Boekcentrale, Amsterdam 1941.
Ongesigneerd [ka].

**Zondag 23 november 1941. Ochtend-
blad.**
Van week tot week : Toovenaars en profeten.
**Zondag 30 november 1941. Ochtend-
blad.**
Van week tot week : Een pneumatische kerk?
Zondag 7 december 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Clemens Romanus.
Zondag 14 december 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Dien God droeg...
Zondag 21 december 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Polycarpus.
Zondag 28 december 1941. Ochtendblad.
Van week tot week : Hermas.
Zondag 4 januari 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Diognetus.
Over: D. Franes, *De apostolische vaders*. Paul
Brand, Hilversum 1941.

**Zondag 23 november 1941. Ochtend-
blad.**
Over nieuwe poëzie.
Over: J. Derks, gedichten in de *Sint Vincen-
tius Almanak* 1942.

Dinsdag 2 december 1941. Avondblad.
Kroniek van kunst en wetenschap : De
methode van dr. Stuiveling. Zijn bundel
Rekenschap.
Over: G. Stuiveling, *Rekenschap*.
Em. Querido, Amsterdam 1941.

Zondag 14 december 1941. Ochtendblad.
Bruidsparen bij den paus.
Over: *Bruidsparen bij den paus*.
*Huwelijkstoespraken van Z.H. paus Pius XII
in de eerste twee jaren van zijn pausschap*.
Met pauselijk verlof in het Nederlandsch

overgezet door mgr. J. Olav Smit. Romen en Zonen, Roermond/Maaseik 1941.

Zondag 21 december 1941. Ochtendblad.
Herder en leeraar. Dominees in hun dagwerk.

Over: D. van der Stoep, *Herder en leeraar*.
D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1941.

Zondag 21 december 1941. Ochtendblad.
Nieuw wijsgeurig leven in Nederland.
Over: F. Sassen, *Wijsgeurig leven in Nederland in de twintigste eeuw*. Noord-Hollandsche Uitgeversmaatschappij, Amsterdam 1941.
Door: W. Asselbergs.

Woensdag 31 december 1941. Avondblad.
Een miskend kunstenaar? Jan H. Eekhout.
Over: J.H. Eekhout, *De betooverde pelgrim*.
Samengesteld en ingeleid door R. Houwink.
Holland, Amsterdam 1941.

1942

Vrijdag 2 januari 1942. Avondblad.
Maria Waser. Een Zwitsersche dichteres.
Over: M. Waser, *Vom Traum ins Licht*.
Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart.
Zaterdag 3 januari 1942. Avondblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: M. Jacobse, *Het bescheiden deel*.
G.F. Callenbach, Nijkerk 1941.

Zondag 4 januari 1942. Ochtendblad.
Gustaaf Willem van Imhoff. Een studie van prof. N.J. Krom.
Over: N. Krom, *Gouverneur Generaal Gustaaf Willem van Imhoff*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1941.
Door: W. Asselbergs.

Zondag 11 januari 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Deugd van hoop.
Over: G. Desbuquois, *De eenige hoop*.
Vertaald door P.J.S. Serrarens. H. Nelissen, Amsterdam 1941. Vertaling van: *Dans le mystère...l'espérance*, 1934.

Zondag 11 januari 1942. Ochtendblad.
Een duivelsche dominee? François Bekius.
Over: H.G. Cannegieter, *François Bekius, de duivel-dominee uit de Friesche wouden*.
C.A. Mees, Santpoort 1941.
Door: W. Asselbergs.

Zaterdag 17 januari 1942. Avondblad.
Kunst en wetenschap : Een boeiend kerstnummer. Brabantia Nostra.
Over: *Brabantia Nostra*, 7(1941), nr. 3, december.

Zondag 18 januari 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Geloofskennis.
Over: verschillende recent verschenen publicaties over het Credo. Credo-reeks onder leiding van J. Morel s.J. L.C.G. Malmberg, 's-Hertogenbosch; F. Malmberg s.J., *Katholicisme en hervormd christendom*. H. Meulenhoff, Amsterdam [1941]; J. Creighton s.J., *Credo, het geheim van de apostolische geloofsbelijdenis*. L.C.G. Malmberg, 's-Hertogenbosch 1941; F. van der Meer, *Catechismus. Dat is, onderrichting in het ware geloof*. Het Spectrum, Utrecht 1941; F. de Raedemaeker s.J., *Apologetiek van de katholieke kerk*. Dekker en Van de Vegt, Nijmegen/Utrecht 1941.

Zondag 25 januari 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Joannes Alberdingk.
Zondag 1 februari 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Voor honderd jaar.
Zondag 8 februari 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Pater Frentrop.
Zondag 15 februari 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Moeder Gabriël.
* Naar aanleiding van A.P.J. Juffermans, *Honderd jaar katholiek werk in de hoofdstad. Een gedenkboek van de 'Vereeniging tot Weldadigheid van den Allerheiligsten Verlosser' ter gelegenheid van haar eeuwfest (1841-1941)*. Urbi et Orbi, Amsterdam 1941.

Woensdag 4 februari 1942. Avondblad.
Kroniek van kunst en wetenschap : Een boek over Tachtig. Renaissance der cultuur.
Over: G. Colmjon, *De Renaissance der cultuur in Nederland in het laatste kwart der negen-*

tiende eeuw, uiteengezet in oorsprong en samenhang. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1941.
N.B. Reactie van G. Colmjon met een naschrift van Anton van Duinkerken op zaterdag 21 februari 1942, avondblad.

Donderdag 5 februari 1942. Avondblad.
Kroniek van kunst en wetenschap : Gravin Catelene. Yeats' Drama vertaald.
Over: W.B. Yeats, *De gravin Catelene*.
Vertaald door A. Roland Holst.
A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1941.
Vertaling van: *The countess Cathleen*, 1916.

Zondag 15 februari 1942. Ochtendblad.
Kroniek van kunst en wetenschap : Een parapsychologische roman.
Over: J. Geerlinck, *Vandaag geen spreekuur (Het verborgen leven eener oude stad)*.
J.M. Meulenhoff, Amsterdam [1941].

Zaterdag 21 februari 1942. Avondblad.
Dichterlijk proza.
Over: W. Brandligt en C.J. Kelk, *De lier in het proza. Fragmenten uit de Nederlandse literatuur*. W. van der Hoeve, Deventer [1941].

Zondag 22 februari 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Passiepreken.
N.B. Reactie van J. Nieuwenhuis met een antwoord van Anton van Duinkerken op zondag 1 maart 1942, ochtendblad.
Zondag 8 maart 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Christus kennen.
Zondag 15 maart 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Weg-denken.
Zondag 22 maart 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Beata passio.
Zondag 29 maart 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Mysterie van troost
Over: verschillende publicaties met passiepreken: W. Mulder, *Parochie en parochiegeestelijkheid*. Dekker en Van de Vegt, Nijmegen/Utrecht 1939; Carolus Tesser OFM, *Praedica verbum*. Paul Brand, Hilversum 1940; St.H. Linthorst, *Overwegingen over het lijden van onzen Heer Jezus Christus*. Paul Brand, Hilversum 1942; J. van Wely OP, *Ontmoetingen. Overwegingen over het*

lijden van Christus. Paul Brand, Hilversum 1942; J.G.A. Mets, *Zes meditaties over het lijden van onzen Heer Jezus Christus*. Paul Brand, Hilversum 1942; mgr. G.C. van Noort, *De Christus. Zijn persoon en zijn werk*. Dekker en Van de Vegt, Nijmegen/Utrecht 1940 [eerste druk: 1914]; J.B.W.M. Möller, *Mysterie van licht*. Pax, 's-Gravenhage 1941.

Vrijdag 6 maart 1942. Avondblad.
Karel van de Woestijne. Karakteristiek door Bernard Verhoeven.
Over: B. Verhoeven, *Karel van de Woestijne. Een karakteristiek en een keur uit zijn gedichten*. Het Spectrum, Utrecht [1942].

Vrijdag 6 maart 1942. Avondblad.
Het boekenvenster.
Over: Multatuli, *Reisbrieven aan Mimi en andere bescheiden*. Met aantekeningen in het licht gegeven door J. Pée. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1941; D.A.M. Binnendijk, *Tekst en uitleg*. Deel 1. P.N. van Kampen, Amsterdam 1941; M. Jacobse, *Het offer des Heren*. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1942; J. Slauerhoff, *Verzamelde werken*. De eerste drie delen. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1941.

Zondag 8 maart 1942. Ochtendblad.
Het boekvenster.
Over: D.J. van der Ven, *Het carnavalsboek van Nederland in elf hoofdstukken*. Batteljee en Terpstra, Leiden [1942]; H. Baumann, *Der Wandler Krieg*. Eugen Diederich, Jena z.j.; Mirjam, *Aan moeders schoot. Vertellingen rond den kleinen catechismus*. Urbi et Orbi, Amsterdam 1941; *Het klooster Maria Immaculata van de kanunnikessen van de Orde van het H. Graf* Geert Groote Genootschap, 's-Hertogenbosch 1942.

Zondag 15 maart 1942. Ochtendblad.
Over nieuwe poëzie.
Over: M. Dendermonde, *Tijdelijk isolement*. A.A.M. Stols, Rijswijk 1941; idem, *Water en brood*. Amsterdamsche Boek- en Courantmaatschappij, Amsterdam 1941; Ed. Hoor-
nik, *Een liefde*. A.A.M. Stols, Maastricht 1941.

Woensdag 18 maart 1942. Avondblad.
Kroniek van kunst en wetenschap : Stephane Mallarmé, de meester van het duistere vers.
1842 - 18 maart - 1942.

Zondag 22 maart 1942. Ochtendblad.
Stendhal honderd jaar geleden overleden.
Een hater van de katholieke wereld.

Zaterdag 4 april 1942. Avondblad.
Van week tot week : Paaschcommunie.
Over: M.J.A. de Vrijer, *Dood, ik lach u uit!*
Paasbrief. D.A. Daamen, 's-Gravenhage
1942.
Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 4 april 1942. Avondblad.
Paschen.
Ongesigneerd [ka].

Woensdag 8 april 1942. Avondblad.
Lorenzo il Magnifico. 1492 - 8 april - 1942.
Ongesigneerd [ka].

Zondag 12 april 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Doctor Incitatus.
Zondag 19 april 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Deugen.
Zondag 26 april 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Peri Theou.
Zondag 3 mei 1942. Ochtendblad.
Van week tot week : Het kwade.
Over: F. van der Meer, *Catechismus, dat is onderrichting in het ware geloof*. Het Spectrum, Utrecht 1941; J.P. Verhaar, *Het probeem van het kwaad*. Paul Brand, Hilversum 1942.
Ongesigneerd [ka].

Woensdag 22 april 1942. Avondblad.
Kroniek van kunst en wetenschap : Prof.dr. Jac. van Ginneken s.j. Vijf-en-zestig jaar.
Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 25 april 1942. Avondblad.
Kroniek van kunst en wetenschap : Joachim Oudaen. Bestrijder en leerling van Vondel.
1692 - 26 april - 1942.
Ongesigneerd.
[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 123-125].

Zondag 3 mei 1942. Ochtendblad.
Het boekenvenster : Monseigneur Zwijsen.
Peerke Donders.
Over: J. Witlox, *Monseigneur Joannes Zwijsen. Een man van vorstelijk karakter en hoogepriesterlijk geloof, trouw en oprecht Nederlander*. Pax, 's-Gravenhage 1941;
J. Boon c.s.s.r., *Het leven van Peerke Donders*. Desclée de Brouwer, Brugge 1942.
Door: dr. W. Asselbergs.

1943

Woensdag 6 januari 1943.
Driekoningen.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 7 januari 1943.
Dankbaarheid.
Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 8 januari 1943.
Zooveel kwaad...
Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 9 januari 1943.
Van week tot week : Broeder Klaus.
Zaterdag 16 januari 1943.
Van week tot week : De berenklaauw.
Zaterdag 23 januari 1943.
Van week tot week : Levensproblemen.
* Naar aanleiding van het proces van de heiligverklaring van Petrus Canisius.
Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 12 januari 1943.
Het mooie.
* Over leren genieten.
Ongesigneerd [ka].

Donderdag 14 januari 1943.
Offerleed.
* Over het lijden.
Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 15 januari 1943.
Maat.
* Over het stellen van grenzen.
Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 19 januari 1943.

De duistere weg.

* Over het lot van de heiden en de genade van de christen.

Ongesigneerd [ka].

Woensdag 20 januari 1943.

Schaepman herdacht.

* Veertig jaar na de dood van Schaepman.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 21 januari 1943.

Besef van zwakte.

* Over de mens als zelfkwellend en doelbewust dier.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 22 januari 1943.

Kleinigheden.

* Over het zedelijk belang van kleinigheden.

Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 26 januari 1943.

Een druk leven.

* Een pleidooi voor lezen.

Ongesigneerd [ka].

Woensdag 27 januari 1943.

Onze zorgen.

* Over de waarde van zorgen.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 28 januari 1943.

Sport.

* Over de zedelijk maatschappelijke waarde van sport.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 29 januari 1943.

Huiselijke dienst.

* Over de huiselijke arbeid.

Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 30 januari 1943.

Van week tot week : Man der voorzienigheid.

Zaterdag 6 februari 1943.

Van week tot week : Een man in een warboel.

Zaterdag 13 februari 1943.

Van week tot week : Geen bal in Tilburg!

Zaterdag 20 februari 1943.

Van week tot week : Moeder Michaël

Leijssen.

Zaterdag 27 februari 1943.

Van week tot week : Zwijsen en de koning.

Zaterdag 6 maart 1943.

Van week tot week : In partibus infidelium.

Zaterdag 17 april 1943.

Van week tot week : De zetel van Sint

Willebrord.

* Over mgr. Zwijsen. Naar aanleiding van F.M.A. Arnolds, *Bossche legenden en verhalen*. Stokvis, 's-Hertogenbosch 1890.

Ongesigneerd [ka].

[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel III, p. 168-196].

Dinsdag 2 februari 1943.

Maria Lichtmis.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 4 februari 1943.

Sportiviteit.

* Over de betekenis van sportiviteit.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 5 februari 1943.

Apostolaat en gemeenschap.

* Over persoonlijke en maatschappelijke vorming van het individu.

Ongesigneerd [ka].

Woensdag 10 februari 1943.

Nood.

* Over mensen nood in de oorlog.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 12 februari 1943.

In gezin en parochie.

Dinsdag 16 februari 1943.

Parochiale gemeenschap.

Woensdag 17 februari 1943.

Nieuw apostolaat.

Vrijdag 19 februari 1943.

Beleid van actie.

* Over de taak van de Katholieke Actie om het gezin en de parochie te bezielen.

Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 2 maart 1943.

Vier jaren.

* De vierde verjaardag van het pontificaat van paus Pius XII.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 4 maart 1943.

Kleine gemeenschap.

* Over het belang van kleine gemeenschappen.

Ongesigneerd [ka].

Woensdag 10 maart 1943.

Aschwoensdag.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 19 maart 1943.

St. Jozef.

Ongesigneerd [ka].

Maandag 22 maart 1943.

In memoriam dr. P.C. Boutens. Enkel maar dichter. Diep verbonden aan zijn land.

Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 10 april 1943.

Groenendael zeshonderd jaar geleden gesticht. Ruusbroec voor 650 jaar geboren. Raadsels in zijn leven.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 22 april 1943.

De goede week.

Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 24 april 1943.

Verrijzenis.

Ongesigneerd [ka].

Woensdag 2 juni 1943.

Hemelvaart.

Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 5 juni 1943.

Friedrich Hölderlin honderd jaar geleden gestorven. Groot dichter die krankzinnig werd.

Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 12 juni 1943.

De goedheid zelf.

* Over Pinksteren.

Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 19 juni 1943.

Mr. Willem Bilderdijk. Zijn dichterlijke zelfbeschrijving. Groot man, maar vervuld van zichzelf.

Over: J. Wille, *Dichterlijke zelfbeschrijving*.

Maatschappij der Nederlandsche letterkunde.

Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 14 augustus 1943.

Over veel bezorgd.

* Over Maria ten Hemelopneming.

Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 4 september 1943.

Litteratuur in Zeeland. Niet overrijk aan fantasie en muzikaliteit. De Zeeuwsche nachtegaal.

Over: P.J. Meertens, *Letterkundig leven in Zeeland in de zestiende en in de eerste helft der zeventiende eeuw*. Noord-Hollandsche Uitgeversmaatschappij, Amsterdam 1943.

Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 2 oktober 1943.

Moeder der christenheid.

* Over de waarde van Mariaverering.

Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 16 oktober 1943.

Zuster Basildis.

Over: T. Taris, *Zuster Basildis, novice in de congregatie der missiezusters Dienaressen van de Heiligen Geest*. Cistercienser-Abdij, Tegelen 1941.

Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 30 oktober 1943.

Allerheiligen - Allerzielen. Feest der menscheid.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 24 december 1943.

Kerstmis en onze geschiedenis.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 31 december 1943.

Het nieuwe jaar.

Ongesigneerd [ka].

1944**Woensdag 1 maart 1944.**

Dr. Schaepman. 1844 - 2 maart - 1944.

Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 8 april 1944.

Paschen.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 25 mei 1944.

Pinksteren.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 11 augustus 1944.

Den Diamanten Censor.

* Over het diamanten priesterfeest van mgr. G. van Noort.

Ongesigneerd [ka].

1945**Donderdag 14 juni 1945.**

Open vaart.

* Over de koers van de samenleving en van *De Tijd* na de bevrijding.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 15 juni 1945.

Clandestiene cultuur. Duitse moedwil en Nederlandsch verzet.

Maandag 22 oktober 1945.

Jac. van Ginneken in memoriam.

Ongesigneerd [ka].

Vrijdag 16 november 1945.

Pater Smoor †.

Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 1 december 1945.

Van week tot week : St. Bonaventura. Vorst der mystiek uit de Middeleeuwen. Gloed der dichterlijke waarneming, die de schoonheid

van al het geschapene bejubelt.

Over: St. Bonaventura, *Over de volmaaktheid van leven; over het besturen der ziel*. Vertaald door M. Goossens OFM. Paul Brand, Hilversum [1945].

Zaterdag 8 december 1945.

Van week tot week : Geschil om een feestdag.

Over het feest van Maria's Onbevleete Ontvangenis en zijn veelbewogen geschiedenis. De heilige Bernardus van Clairvaux tegen de kanunniken van Lyon.

Dinsdag 11 december 1945.

Van gijzeling en strafkamp. Twee journalisten vertellen. De mensch, gezien in onverhulde gedaante.

Over: R. Peereboom, *Gijzelaar in Gestel*. Erven J.J. Tijl, Zwolle 1945; A. van de Poel, *Neuengamme. Getuigenis over het ongemaskerde nationaal-socialisme van een Duitsch concentratiekamp*. C.V. Winants, Heerlen [1945].

Zaterdag 15 december 1945.

Van week tot week : Extasen en visioenen.

Ook de hoogste geestverrukking nationale traditie. Ruusbroec en Herp.

Over: M.M.J. Smits van Waesberghe SJ, *Het verschijnsel van de opheffing des geestes bij Jan van Ruusbroec en Hendrik Herp*. Openbare les, gegeven bij de aanvaarding van het ambt van lector in de geschiedenis van ascese en mystiek, aan de Keizer Karel Universiteit te Nijmegen op vrijdag 30 november 1945.

Vrijdag 21 december 1945.

Les mal aimés nieuw stuk van François Mauriac. Schouwburg als leerschool des levens.

Over: F. Mauriac, *Les mal aimés. Pièce en trois actes*. B. Grasset, Paris 1945.

Zaterdag 22 december 1945.

Van week tot week : Een kluizenaarsdagboek. Gedachten van den wetgever der Kartuizers. Meditationes van Guigo.

Over: A. Wilmart OSB, *Meditationes Guigonis prioris Cartusiae. Le recueil des pensées de B. Guigue*. J. Vrin, Paris 1936.

Maandag 24 december 1945.

Feest, dat 't hart ontroert.

Bij de kribbe.

1946

Zaterdag 5 januari 1946.

Van week tot week : De Heilige Adalhard.

Wat hij ontvluchten wilde droeg de hemel hem op. Een monnik van St. Benedictus.

* Over het leven van Adalhard.

Zaterdag 12 januari 1946 (no, na)

Van week tot week : Werk voor de eeuwigheid. Betrekkelijkheid kenmerk van hedendaagsche kunst.

Over: B. Rijdes, 'De Zeef', in: *Het Woord*, 1(1945), nr. 3 (december), p. 31.

Zaterdag 19 januari 1946.

Van week tot week : Twee katholieke Vlamingen. August van Cauwelaert en kannunik Van Tichelen.

* Naar aanleiding van hun dood in 1945.

Zaterdag 26 januari 1946.

Van week tot week : Jacob van Artevelde herdacht. Grootsoch ideaal van den Gentenaar ook in onze dagen nog actueel.

* Over de herdenking van Jacob van Artevelde op 17 januari 1946 in de aula van het Maria-Theresia College te Leuven.

Zaterdag 2 februari 1946.

Van week tot week : Van Eedens dagboek voltooid. De vermoeide zwerver. Zijn bekeering en geloof.

Over: F. van Eeden, *Viator defessus*.

Van Munster, Amsterdam [1945].

Zaterdag 9 februari 1946.

Van week tot week : Jan van den Dale, de poët. Brusselsch rederijker en dichter van het herfsttij der Middeleeuwen.

Over: G. Degroote, *Jan van den Dale*.

Gekende werken met inleiding, bronnenstudie, aantekeningen en glossarium. Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen 1944.

Zaterdag 16 februari 1946.

Aan Joannes, Kardinaal de Jong (gedicht).

Donderdag 21 februari 1946.

Poëzie van een prozaschrijver. Episch gedicht van Arthur van Schendel.

Over: A. van Schendel, *De Nederlanden*.

J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1945.

Zaterdag 23 februari 1946.

Luther stierf 400 jaar geleden. Hervorming, die sterker krachten in de kerk opriep.

Zaterdag 2 maart 1946.

Van week tot week : Een middeleeuwsch chroniqueur. Proefschrift van dr. W. Schuijt. Doctrinael des tijts.

Over: P. Michault, *Doctrinael des tijts*.

Vertaald door W.J. Schuijt. Veenman, Wageningen 1946.

Zaterdag 9 maart 1946.

Van week tot week : L.J.M. Philippen overleden. Historicus der begijnhoven.

Zaterdag 18 mei 1946.

Van week tot week : De rede van de vijftien graden. Dat boec der minnen.

Over: J.M. Willeumier-Schalij, *Dat boec der minnen (die Rede von den 15 Graden)*.

E.J. Brill, Leiden 1946.

Zaterdag 25 mei 1946.

Van week tot week : Bij een tekst van Paul Claudel. Jeanne d'Arc au Bûcher.

Over: P. Claudel, *Jeanne d'Arc au Bûcher*. Gallimard, Paris 1939.

Zaterdag 1 juni 1946.

Van week tot week : Katholieken vieren feest. Diner in de Balistraat.

* Over een feest tijdens de laatste jaarvergadering van het Sint Franciscus Liefdewerk, dat dit jaar vijftig jaar bestaat.

Zaterdag 8 juni 1946.

Van week tot week : De Broeders van Maastricht. Een halve vergissing.

Over: *Een eeuw roomsche opvoeding te Amsterdam, 1845-1945. Schets van de werkzaam-*

*heden der Broeders van de Onbevleete
Ontvangenis der Heilige Maagd Maria.*
Amsterdam [1946].

Zaterdag 8 juni 1946.

Vurige tongen.
Ongeïllustreerd [ka].

Zaterdag 15 juni 1946.

Van week tot week : Glorie der eucharistie.
Bij het program der feesten.
* Over het Mirakelfeest van Amsterdam.

Vrijdag 28 juni 1946.

Met de krant jubileert tevens een groep.
Eeuw van culturele doorbraak.
* Over het eeuwfeest van *De Tijd*.

Zaterdag 13 juli 1946.

Drie Vlaamsche letterkundigen te
Antwerpen herdacht. Lode Zielens, Camiel
Top en Camiel van Baelen.

Zaterdag 20 juli 1946.

Het boek van Rogier. Katholicisme in
Nederland.

Maandag 29 juli 1946.

Kerkelijke reformatie. Het boek van Rogier.

Zaterdag 3 augustus 1946.

De protestantisering. Het boek van Rogier.
Over: L.J. Rogier, *Geschiedenis van het
katholicisme in Noord-Nederland in de
zestiende en zeventiende eeuw*. Urbi et Orbi,
Amsterdam 1945.

Woensdag 7 augustus 1946.

Een aangrijpend dagboek. Doortocht van
Bert Voeten.
Over: B. Voeten, *Doortocht. Een oorlogsdag-
boek, 1940-1945*. Contact, Amsterdam
[1946].

Zaterdag 10 augustus 1946.

Ruusbroec in zijn tijd. Boek van
dr. W.H. Beuken.

Zaterdag 17 augustus 1946.

Dr. Beuken over Ruusbroec. Zijn persoon en
zijn leer.
Over: W.H. Beuken, *Ruusbroec en de middel-
eeuwse mystiek*. Het Spectrum, Utrecht
1946.

Woensdag 14 augustus 1946.

Het Passiespel te Tegelen. Pater Schreurs'
tekst.

Woensdag 28 augustus 1946.

Een prettig prentenboek. De illegaliteit voor
kinderen.

Over: P. Worm, *Het heldenlied van Jan en
Piet. De ware avonturen van twee dappere
Hollandse jongen in oorlogstijd*. De Fontein,
Utrecht [1946].

Zaterdag 14 september 1946.

Onze grootste romanschrijver dezer eeuw.
Eens candidaat Nobelprijs. Van Schendel in
memoriam.

Dinsdag 17 september 1946.

Een mooie verzenbundel. Spiegelbeeld door
Gabriël Smit.

Over: G. Smit, *Spiegelbeeld*. Het Spectrum,
Utrecht 1946.

Zaterdag 21 september 1946.

Mystiek en poëzie. De gedichten van Sint
Jan van het Kruis.

Over: B. Verhoeven, *De poëzie van San Juan
de la Cruz*. Paul Brand, Bussum 1946.

Woensdag 25 september 1946.

Geestig avonturenverhaal. De heer van
Jericho door Edmond Nicolas.

Over: E. Nicolas, *De heer van Jericho*.
Het Spectrum, Utrecht 1946.

Zaterdag 28 september 1946.

Streuveld 75 jaar.

Dinsdag 1 oktober 1946.

Geestelijke achtergrond van het Duitse
probleem. Studies van een viertal schrijvers.

Over: A. Coolen, 'Het Godshuis aller
Duitschers', in: idem, *Bevrijd vaderland*.
Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1945;
L.J.M. Feber, *Van Herren en Herrenkultur*.
Het Spectrum, Utrecht 1946; G. Brom,
Nietzsche's antichrist. Noord-Hollandsche
Uitgeversmaatschappij, Amsterdam 1946;
W. Kosch, *Pruisen voor den rechterstoel der
geschiedenis. Twee eeuwen van Pruisische*

veroveringspolitiek in Duitsland, Oostenrijk en Europa. Vertaald door H.H. Knippenberg. 'Helmond', Helmond 1945. Vertaling van: *Preussen vor dem Richterstuhl der Geschichte*, 1945.

Zaterdag 5 oktober 1946.

Een voetreis naar Rome. Het veelomstreden dichtwerk van Bertus Aafjes.

Zaterdag 12 oktober 1946.

Aafjes' Een voetreis naar Rome. Een vers, dat tenminste de goedheid van het leven erkent. De reactie van pater Creighton.

Over: B. Aafjes, *Een voetreis naar Rome*.

J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1946.

Zaterdag 19 oktober 1946.

Sneeuwpoppen in de Vlaamse dichtkunst. Een leenhulde aan O.L. Vrouw.

Over: *Dwonder van claren ijs en snee. Een verloren en teruggevonden gedicht van Jan Smeken*. Met een inleiding en aantekeningen door R. Pennink en D.Th. Enklaar.

M. Nijhoff, 's-Gravenhage 1946.

Zaterdag 26 oktober 1946.

De vormkracht van het geloof. Drie boeken van priesters. Stijl en geluk in het gezin.

Over: H.W. Agterhof, *Wel en wee in het huwelijk. Een antwoord op velerlei vragen*.

Diligentia, Amsterdam 1946; K. Steur, *Levende teekens van God. Een sacramenten-meek*. Paul Brand, Hilversum 1946; L. Smit, *De waarheden van het katholieke geloof*, W. Bergmans, Tilburg 1945 [eerste druk: 1943].

Zaterdag 2 november 1946.

Drie pelgrims op aarde. Villon, Van Langendonck en Léon Bloy. De drang naar het volstrekke.

Over: P.M. Maas, *François Villon, dief, roover, moordenaar en dichter*. Het Spectrum, Utrecht 1946; A. Westerlinck, *Prosper van Langendonck. Diagnose van een ongeneeslijke ziel*. De Kinkhoren, Brugge 1946; J.J.M. van der Ven, *Christelijk pathos. Een inleiding tot Léon Bloy*. Het Spectrum, Utrecht 1946.

Woensdag 6 november 1946.

Johannes Jorgensen tachtig jaar. Vruchtbare pioniersarbeid van den bekeerling.

Zaterdag 9 november 1946.

De mensch zonder werkelijkheid. Hitler en het versplinterde, losgeslagen leven. Essay van Max Picard.

Over: M. Picard, *De mensch zonder werkelijkheid*. Vertaald door G. Smit. Het Spectrum, Utrecht 1946. Vertaling van: *Hitler in uns selbst*, 1945.

Maandag 11 november 1946.

De Vlaamse letteren in verval?

Opzienbarend oordeel van pater

Em. Janssen SJ.

Over: E. Janssen SJ, 'Voor onze literatuur in nood', in: *Streven*, 14(1946), nr. 2, p. 127-137.

Vrijdag 15 november 1946.

Herman de Man omgekomen bij het vliegtuigongeval. Zijn betekenissen als romanschrijver.

Dinsdag 19 november 1946.

Godsdienst-gesprek in dichtvorm. Juliaan en Maddalao van Shelley vertaald door Hein de Bruin.

Over: P.B. Shelley, *Juliaan en Maddalo. Een gesprek*. Vertaald door H. de Bruin.

F.G. Kroonder, Bussum 1946. Vertaling van: *Julian and Maddalo*, 1819.

Zaterdag 23 november 1946.

Ecclesia catholica. Het nieuwe boek van dr. Cornelia de Vogel.

Over: C. de Vogel, *Ecclesia catholica*.

Redelijke verantwoording van een persoonlijke keuze. Het Spectrum, Utrecht 1946.

Zaterdag 30 november 1946.

De winnaar van den Nobelprijs. Een Amsterdamsche dissertatie. Hermann Hesses Siddharta.

Over: J.M.L. Kunze, *Lebensgestaltung und Weltanschauung in Hermann Hesses Siddharta*. L.C.G. Malmberg, 's-Hertogenbosch [1946].

Woensdag 4 december 1946.

Maria Viola 75 jaar. Strijder voor emancipatie van den smaak.

Zaterdag 7 december 1946.

Van Schendels laatste roman. Het oude huis, een poëtische hulde aan het verleden. De romantiek van Thijm.

Over: A. van Schendel, *Het oude huis*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1946.

Woensdag 11 december 1946.

Pater Molenaar 60 jaar. Zijn betekenissen voor de katholieke letterkunde.

Vrijdag 13 december 1946.

Prof. J. Walch overleden.

Zaterdag 14 december 1946.

Zuster Mechtildis v. Lom. Een waardevolle ontdekking en pieuze uitgave. Geestelijk leven in Limburg.

Over: *Zuster Mechtildis van Lom, Annonciatie 1600-1653. Haar leven en dichtten*. Uitgegeven door Edg. Heynen. Veldeke, Maas-tricht 1946.

[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 112-116].

Zaterdag 21 december 1946.

De actualiteit van kardinaal Newman. Twee zijner werken vertaald. Een licht voor onzen tijd.

Over: J.H. Newman, *Apologia pro vita sua. Zijnde de geschiedenis van zijn godsdienstig inzicht*. Vertaald door A. Bellemans.

Heideland, Tilburg [1946]. Vertaling van: *Apologia pro vita sua. Being a history of his religious opinions*, 1891; J.H. Newman, *Het begrip universiteit*. Vertaald door Aurelius Pompen OFM. Paul Brand, Hilversum 1946. Vertaling van: *The idea of a university defined and illustrated*, 1910.

Dinsdag 24 december 1946.

Hymne uit de tweede eeuw. Het oostersche avondgebed der oude kerk een wonder lied.

Zaterdag 28 december 1946.

Twee merkwaardige katholieken. Menschen

en God vervolgd. Een portret van Henri de Greeve.

Over: P. van der Meer de Walcheren, *Menschen en God*. Deel II. Het Spectrum, Utrecht 1946.

1947**Donderdag 2 januari 1947.**

Katholieke poëzie in 1946. Rijke oogst, bevooroordeeld ontvangen. Eigenaardige propaganda.

Vrijdag 3 januari 1947.

Katholieke poëzie. Ter aanvulling.

* Bericht van de redactie, die het werk van Anton van Duinkerken toevoegt aan de lijst genoemde katholieke poëzie. Van Duinkerken voegt er een bundel van J. Nanninck aan toe.

Zaterdag 11 januari 1947.

Uitgedaagd verweer. Het funeste consigne. Feiten en teksten.

* Over reacties op het artikel van donderdag 2 januari 1947.

Woensdag 15 januari 1947.

Tegen diffamatie. Noodzaak en geen lust.

* Reactie op een reactie van *De Gelderlander* (13 januari) naar aanleiding van het artikel van zaterdag 11 januari 1947.

N.B. Reactie van Albert Kuyle met een antwoord van Anton van Duinkerken op donderdag 16 januari 1947.

Zaterdag 4 januari 1947.

De ideeën van Paulus. Wondere gedachtenwereld. In Christus door W. Grossouw.

Over: W. Grossouw, *In Christus. Schets van een theologie van Sint Paulus*. Het Spectrum, Utrecht 1946.

Vrijdag 10 januari 1947.

Annette van Droste-Hülshoff. Voor 150 jaar geboren.

Dinsdag 14 januari 1947.

Centrum van katholiek Amsterdam. De aanbidde gemoedswarmte onzer middel-eeuwsche voorouders. Het Mirakel-sacrament.

Zaterdag 18 januari 1947.

Litteraire bijbelfantasieën. Het evangelie van Judas. Paulus in Efeze.

Over: F.A. Brunklaus (F. v. Oldenburg-Ermke), *Het evangelie van Judas, Het hooglied van Maria Magdalena, De openbaring van den apostel Thomas*. Leiter-Nypels, Maastricht [1940-1944].

Zaterdag 25 januari 1947.

De vrijheid van den dichter en dichterlijke vrijheid. Een betoog van Anthonie Donker. Het goede vers.

Over: A. Donker, *De vrijheid van den dichter en de dichterlijke vrijheid, een critiek op de moderne poëzie*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1946.

Zaterdag 1 februari 1947.

De traditie der kerk volgens Tertullianus. De eerste groote Afrikaan in de kerkgeschiedenis. Zeer beroemd man.

Over: Valentinus Morel OFM Cap., *De ontwikkeling van de christelijke overlevering volgens Tertullianus*. Desclée de Brouwer, Brussel 1946.

Zaterdag 8 februari 1947.

Niet alles als bij ons. Uit elk land kan men iets leeren. Gezond katholicisme.

Over: J. Heerink, 'Vacantie-overwegingen', in: *Contact*, januari 1947; *They are people. Modern short stories of nuns, monks and priests en Our father's house*. Samengesteld door zuster M. Gable. Sheed and Ward, London 1944-1945; F. de Cloedt OSB, *Onze volksche en religieuze herwording*. Kinkhoren, Brugge/Romen en Zonen, Roermond 1945.

Dinsdag 11 februari 1947.

Met modder werpen.

* Zeer korte reactie op Hannibal, 'Zuivering der letteren. Modderwerpende litteratoren', in: *De Nieuwe Eeuw*, 25 januari 1947, p. 2.

Zaterdag 15 februari 1947.

Sportboek voor de jeugd. Een lichtbaken voor den achterdochtigen intellectueel. Wat is sportief?

Over: J. Cottaar, *Het sportboek voor de jeugd*. Kinheim, Heiloo [1947].

Dinsdag 18 februari 1947.

Eeuwigheid der ware levensvreugde. Huis van Oranje erfruwaard der Nederlandsche vrijheid. De prinselijke geboorte. Een gobelin-gedicht.

Over: Vondel, *Geboorteklock van Willem van Nassau*.

Zaterdag 22 februari 1947.

De oom van Felix Roobeek. Hoewel zwak van compositie, een ongewoon romantisch boek. Het dorpsverhaal.

Over: H. Conscience, *De oom van Felix Roobeek*. Sikkell, Antwerpen 1946 [eerste druk: 1877].

[Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 17-21].

Zaterdag 1 maart 1947.

Kunst van het vertalen. Het weergeven van het bijzondere dat elk woord aanneemt. Een leerrijk handboek.

Over: A. Weijnen, *De kunst van het vertalen. Beginselleer*. W. Bergmans, Tilburg 1946.

Zaterdag 8 maart 1947.

Constantijn Huygens' jeugd. Een nieuwe vertaling van zijn autobiografie.

Over: C. Huygens, *De jeugd van Constantijn Huygens*. Vertaald en toegelicht door A.H. Kan. Ad. Donker, Rotterdam 1946.

Zaterdag 15 maart 1947.

Charles Péguy's eenzaamheid. Gewelddenaarsstrijd, gevochten met de overmacht der liefde. Karakterschets van een groot man.

Over: J.P. Dubois-Dumée, *Solitude de Péguy*. Plon, Paris 1946.

Vrijdag 21 maart 1947.

Om den verborgen God. Begijnhof middelpunt van moderne geestelijke activiteit.

* Over de Stille Omgang te Amsterdam.

Zaterdag 22 maart 1947.

Van vier katholieke dichters. Frans Lousberg, Pieter Steur, Mattheus Verdaasdonk en Michael Deak.

Over: F. Lousberg, *Verzen*. Maastricht [1947]; P. Steur, *Schildwacht*. De Koepel,

Nijmegen 1946; M. Verdaasdonk, *Cantuale ad usum fratrum minorum*. G.A. van Oorschot, Amsterdam 1946; M. Deak, *De vrouwenval*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1946.

Zaterdag 29 maart 1947.

Geloofsafval als romantiek. Een seminarieverhaal met volstrekt gemis aan begrip van de situatie. Samenraapsel van onwetendheden.

Over: T. Brugman, *Bodem. Marcus van Boven, Gods knaap*. De Bezige Bij, Amsterdam 1946.

Zaterdag 5 april 1947.

Magdalena's morgenlied (gedicht).

Zaterdag 5 april 1947.

De christen Hercules. De merkwaardige paaschvisie van de Renaissance. Een gedicht van Ronsard.

Over: P. de Ronsard, 'Hercule Chrestien', in: *Hymnen*. Boek II.

Zaterdag 12 april 1947.

De zielzorger Augustinus. Het machtigste kath. prozaboek van de twintigste eeuw in Nederland. Een kerkvader in zijn praktijk. Over: F. van der Meer, *Augustinus, de zielzorger. Een studie over de praktijk van de kerkvader*. Het Spectrum, Utrecht 1947.

Woensdag 16 april 1947.

Prof.dr. G. Brom 65 jaar. Is waarlijk volop geprofitteerd van zijn rijken geest? Geestelijke leider.

Zaterdag 26 april 1947.

Een dichter op het gulden vlies-feest. Nieuws over Jan Smeken, een problematische figuur. Goed verzorgde uitgave. Over: G. Degroote, *Jan Smeken's gedicht op de feesten ter eere van het Gulden Vlies te Brussel in 1516*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1946.

Dinsdag 29 april 1947.

Bernard Verhoeven 50 jaar. Dichter, organisator, criticus.

Zaterdag 3 mei 1947.

De poëzie van het verzet. De waarde voor de jeugd en voor de toekomst. Strijdbaar dichterschap.

Over: Y. Foppema, *Oude en nieuwe Geuzenliederen*. De Bezige Bij, Amsterdam 1946.

Dinsdag 6 mei 1947.

F.V. Toussaint van Boelaere. Voorzitter der Vlaamse P.E.N.-club. Verfijnd prozakunstenaar.

[Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 41-44].

Zaterdag 10 mei 1947.

J.C. Bloem zestig jaar. De dichter van het verlangen. Een goddelijke onvervuldheid.

Over: J.C. Bloem, *Verzamelde gedichten*. A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1947.

Zaterdag 17 mei 1947.

Het talent van Godfried Bomans. Het lichte hart en het dwaze geluk. Humor en fantasie.

Over: G. Bomans, *Sprookjes*. Elsevier, Amsterdam 1946.

Woensdag 21 mei 1947.

Pieter Corneliszoon Hooft. De dichter der verliefdheid.

Over: P.C. Hooft, *Galathea en andere gedichten*. Samengesteld door M. Nijhoff.

J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1947; A. Romein-Verschoor, *P.C. Hooft 1581-1647*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1947; P. Oomes, *Pieter Corneliszoon Hooft en de Muiderkring*. Sint Gregoriushuis, Utrecht 1947.

Zaterdag 24 mei 1947.

De bekering van Da Costa. Zijn sefardische droom. Angst voor antitheïsme.

Over: J. Meijer, *Isaac da Costa's weg naar het christendom. Bijdrage tot de geschiedenis der joodse problematiek in Nederland*. Joachims-thal, Amsterdam 1946.

[Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 171-175].

Donderdag 29 mei 1947.

Boekenvenster : In het voorgorgeborchte.

Over: A. van der Wey oCarm., *In het voorgeborchte der hel. Vier jaar gevangene van de SS. Met beschouwingen over de heersende geest in Duitsland*. De Toorts, Heemstede 1946.

Zaterdag 31 mei 1947.

Vlaanderen en Nederland. Pleidooi voor een studiecentrale. Wederzijdse beïnvloeding.

Zaterdag 7 juni 1947.

Overvloed van poëzie. Wat is de werkelijke waarde? Leerrijke gemoedservaring.

Over: H. de Vries, *Toovertuim. Romancen, sproken en arabesken*. A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1946; G. Achterberg, *En Jezus schreef in 't zand*. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1947; K. Schuur, *Herfst, hoos en hagel*. De Bezige Bij, Amsterdam 1946; F. Valkenier, *Getijden van het hart*. Het Spectrum, Utrecht 1947.

Zaterdag 21 juni 1947 - zaterdag 9 augustus 1947.

Sight-seeing in Rome.

zaterdag 21 juni 1947: Wandelend in St. Pieter. Michelangelo of Bernini?

donderdag 26 juni 1947: Het Vaticaan Museum. Tapijten van Rafaël.

zaterdag 28 juni 1947: De Sixtijnse kapel. Dubbelzinnige schoonheid.

dinsdag 1 juli 1947: Judith en Holofernes. Het Laatste Oordeel.

wonsdag 2 juli 1947: Rondgang door het Capitool. De samenhang van het historische.

donderdag 3 juli 1947: Tintoretto en Rubens. Het Forum Romanum.

vrijdag 4 juli 1947: Drie zuilen.

zaterdag 5 juli 1947: De Titus-boog.

dinsdag 8 juli 1947: De Triton-fontein.

woensdag 9 juli 1947: Giolorenzo Bernini.

donderdag 10 juli 1947: Paus Urbaen.

vrijdag 11 juli 1947: Villa Borghese.

zaterdag 12 juli 1947: Goethe in Rome.

dinsdag 15 juli 1947: Plantenleer.

woensdag 16 juli 1947: Galleria Borghese.

donderdag 17 juli 1947: De heilige Petrus.

vrijdag 18 juli 1947: Petrus-legenden.

zaterdag 19 juli 1947: De jonge kerk.

dinsdag 22 juli 1947: Is de paus rijk?

woensdag 23 juli 1947: De Zwitserse Garde.

zaterdag 26 juli 1947: Op audiëntie.

woensdag 30 juli 1947: De pers bij de paus.

woensdag 6 augustus 1947: De Ier bij de paus.

zaterdag 9 augustus 1947: Piazza di Spagna.

[Gebundeld in: *Begrip van Rome*, Bussum 1948. Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel I, p. 579-695].

Zaterdag 5 juli 1947.

Dirk Coster 60 jaar. Pionier van een nieuwe geest. Zoeker van menselijkheid.

Donderdag, 10 juli 1947.

Joachim Le Sage ten Broek.

* Een eeuw na zijn dood.

Zaterdag 12 juli 1947.

St. Grignon de Montfort. Bij de heilig-verklaring. Jezuieten en Suplicianen.

Zaterdag 19 juli 1947.

Een moeizaam priesterleven. De ware godsvrucht. Dochters der wijsheid.

Zaterdag 26 juli 1947.

Een heilige van het land. Nieuwe bronnen der godsvrucht. Middelaarschap van Maria.

* Naar aanleiding van de heiligverklaring van Grignon de Montfort op 20 juli 1947.

Vrijdag 25 juli 1947.

Titus Brandsma. Vijf jaar na zijn dood.

Zaterdag 2 augustus 1947.

Van week tot week : Mens en humanisme.

Knap betoog van L.J.M. Feber. Grondslag bij het evangelie.

Over: L.J.M. Feber, *Mens en humanisme*. Het Spectrum, Utrecht 1947.

Zaterdag 30 augustus 1947.

Het stralend gelaat der heiligen. Veel nieuw werk van Paul Claudel. Meester der katholieke lyriek.

Over: P. Claudel, *Poèmes et paroles durant la guerre de trente ans*. Gallimard, Paris 1945; idem, *Psaumes*. Editions du Seuil, Paris 1945; idem, *Visages radieux*.

Woensdag 3 september 1947.

Maria in de Nederlandse poëzie. Geslacht op geslacht heeft Haar geprezen.

* Overzicht van Nederlandse poëzie over Maria.

Zaterdag 6 september 1947.

Nieuw proza van Claudel. Ideeën over schilderkunst. De Apocalyps ingeleid.

Over: P. Claudel, *Pages de prose; L'oeil écoute; La Rose et le Rosaire; Introduction à l'Apocalypse*. Samengesteld door A. Blanchet. Gallimard, Paris 1944-1947.

Zaterdag 13 september 1947.

Na het Maria-congres. Een boek over Maria's middelaarschap. Feest te Schimmert.

Over: J.M. Hermans SMM, *Maria's middelaarschap volgens de leer van de H. Louis Marie Grignon de Montfort*. Lecturis, Eindhoven 1947.

Dinsdag 30 september 1947.

P.N. van Eyck 60 jaar. Wijsgerig dichter.

Donderdag 2 oktober 1947.

Van week tot week : Ouwendijks talent. De duivelse drie-eenheid. Een strijd om de ziel.

Over: D. Ouwendijk, *De duivelse drie-eenheid*. Paul Brand, Bussum [1947].

Zaterdag 4 oktober 1947.

Van week tot week : De krekels en de mier. Waarom fabels zo mooi zijn. Hoe ijdel sterven.

Over: J. de La Fontaine, *De krekels en de mier en andere fabels*. Samengesteld door J.W.F. Werumeus Buning.

A.J.G. Strengholt, Amsterdam 1945.

Zaterdag 11 oktober 1947.

Van week tot week : Gustave Cohen katholiek. Zijn brief aan de studenten. Hoe hij bekeerde.

Over: G. Cohen, 'Alleen de liefde leert begrijpen. Open brief aan de katholieke studenten', in: *Roeping*, 24(1947), nr. 10 (oktober), p. 453-461.

Zaterdag 18 oktober 1947.

Van week tot week: Verdediging van het westen. Essays van J. de Kadt. Is het geloof verouderd?

Over: J. de Kadt, *Verdediging van het westen*. G.A. van Oorschot, Amsterdam 1947.

Woensdag 22 oktober 1947.

Prof.dr. Michels zestig jaar. Taalgeleerde van grote belezenheid en eruditie.

Donderdag 23 oktober 1947.

Reninca in Amsterdam. Een jonge Vlaamse dichteres.

Zaterdag 25 oktober 1947.

Van week tot week : Tot het actieve leven. Plato's Alcibiades door dr. J. Pieters vertaald.

Over: Plato, *Alcibiades*. Vertaald door J. Pieters. H.J. Paris, Amsterdam 1947. [Opgenomen in: *Mensen en meningen*, p. 257-260].

Dinsdag 28 oktober 1947.

Een dichter en een criticus aan het woord.

Twee essays over dichtkunst.

Over: H. Hensen, *Over de dichtkunst*.

A. Manteau, Brussel 1947;

D.A.M. Binnendijk, *Forma formans*.

J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1947.

Donderdag 30 oktober 1947.

De kerk en de wereld. Vijf lezingen.

Over: *Katholicisme en de wereld van nu. Het katholicisme ten opzichte van het protestantisme*. Delftse Uitgeversmaatschappij, Delft 1947.

Vrijdag 31 oktober 1947.

Van week tot week : J. Tielrooy bundelt.

Beschouwingen en fantasieën. Humanisme in gedrang.

Over: J. Tielrooy, *Beschouwingen en fantasieën*. Servire, Den Haag [1947].

Vrijdag 31 oktober 1947.

Allerheiligen.

Ongesigineerd [ka].

Woensdag 5 november 1947.

Een dichter en een held. Ben Sikken.
Over: B. Sikken, *Nagelaten gedichten*.
Het Spectrum, Utrecht 1947.

Zaterdag 8 november 1947.

Van week tot week : De nood onder de jongsten. Heersende onbevredigdheid. Een onderstroom.

* Naar aanleiding van het Katholiek Publiciteitscongres op 1 en 2 november 1947 te Utrecht.

Dinsdag 11 november 1947.

De schrijver en zijn publiek.

* Reactie op J. van Spaandonk CM, 'Geestelijke en leek in de publiciteit', in: *De Tijd*, 7 november 1947.

Zaterdag 15 november 1947.

Van week tot week : Grauw kunstwerk. Het beenen voorhoofd. Godsdienstig realisme.
Over: D. Ouwendijk, *Het beenen voorhoofd*. De Forel, Rotterdam 1947.

Zaterdag 15 november 1947 - woensdag 7 januari 1948.

De geschiedenis van Sinterklaas. Verschenen in 35 afleveringen. [Gebundeld in: *Geschiedenis van Sinterklaas*, Bussum 1948. Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel 1, p. 697-799].

Zaterdag 22 november 1947.

Joachim Le Sage ten Broek. Levensbeschrijving door dr. G. Gorris SJ. De eerste, die durfde.
Over: G.C. Gorris SJ, *J.G. Le Sage ten Broek en de eerste fase van de emancipatie der katholieken*. Urbi et Orbi, Amsterdam 1947.

Zaterdag 22 november 1947.

Goede katholieke boeken. Men kiese met verstand. Er is overvloed.

Zaterdag 29 november 1947.

Van week tot week : In het land van de dichter. Een inleiding tot poëzie. Voor ieder begrijpelijk.
Over: G. Smit, *In het land van de dichter*. Het Spectrum, Utrecht 1947.

Zaterdag 6 december 1947.

Van week tot week : Frankrijks katholieke auteurs. Een merkwaardige critiek van een Engels dichter.
Over: R. Heppenstall, *The double image. Mutations of christian mythology in the work of four French catholic writers of to-day and yesterday*. Secker and Warburg, London 1947.

Zaterdag 13 december 1947.

Van week tot week : Godsdienst in Gouden Eeuw. Calvinist en katholiek. Hoe men leefde.
Over: Pontianus Polman OFM, *Godsdienst in de Gouden Eeuw*. Het Spectrum, Utrecht 1947.

Zaterdag 20 december 1947.

Van week tot week : Frankrijk in Vlaanderen. Critieken van Richard Declerck. Eclips van de geest?
Over: R. Declerck, *Peilingen doorheen het moderne Franse geestesleven*. De Vissende Kat, Gent [1947].

Woensdag 24 december 1947.

Het is gebeurd op een winterdag (gedicht). Getoonzet door Albert de Klerk.

Zaterdag 27 december 1947.

Van week tot week : Herman Gorter: Neen en ja. Bloemlezing en essay. Wat is een groot dichter?
Over: J. de Kadt, *Herman Gorter. Neen en ja*. G.A. van Oorschot, Amsterdam 1947;
H. Gorter, *Gedichten*. Gekozen en ingeleid door J.C. Brandt-Corstius. Van Dishoeck, Bussum 1946.
[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel 11, p. 127-138; *Gorter, Marsman, Ter Braak*, p. 49-60].

Woensdag 31 december 1947.

Schone kunsten in het afgelopen jaar. De beeldende kunst ging vooraan. Het jaar van de verzamelde werken.

1948

Zaterdag 10 januari 1948.

Van week tot week : Het wonder in de regen.
De kunst der novelle. Wat is weelde?

Over: B. Hecht, *Het wonder in de regen*.

Vertaald door P. Huf. Ploegsma, Amsterdam
1948. Vertaling van: *Miracle in the rain*.

Donderdag 15 januari 1948.

Camperts gedichten verzameld. Vijf jaar na
zijn dood.

Over: J. Campert, *Verzamelde gedichten*.

Bijeengebracht door G.H. 's-Gravesande.

A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1947.

Zaterdag 17 januari 1948.

Van week tot week : Chesterton beschreven
door Maisie Ward. Diens notebook.

Godsvrucht der lofspraak.

Over: M. Ward, *Gilbert Keith Chesterton*.

Sheed and Ward, London 1944.

Zaterdag 24 januari 1948.

Van week tot week : Jezuiet en dominicaan.

Twee boeken over mystiek. Het Nederlands
aandeel.

Over: M.M.J. Smits van Waesberghe SJ,
Katholieke Nederlandse mystiek.

J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1947;

Stephanus Axters OP, *Mystiek brevier*.

M. Nijhoff, 's-Gravenhage 1944-1946.

Zaterdag 31 januari 1948.

Van week tot week : De vreugde van Guido
Gezelle. Blijdschap om het leven. Rede van
prof. P. Sobry.

* Over de rede van P. Sobry voor de
Nederlands-Vlaamse Vereniging 'Noord en
Zuid', betreffende Gezelle, Verriest en
Rodenbach.

Maandag 2 februari 1948.

Maria Elita Belpaire. Vurig strijdster voor
een onbekrompen katholicisme. Bij haar
95ste verjaardag.
Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 7 februari 1948.

Van week tot week : Geschiedenis der

kruisheren. Een Nederlandse orde. Avon-
tuurlijk verloop. Nieuw deel in de reeks
Batavia Sacra.

Over: J. Francino OSC, *Geschiedenis van de
orde der kruisheren*. Het Spectrum, Utrecht
1948.

Dinsdag 10 februari 1948.

Jan Prins overleden. Een echt Hollands
kunstenaar.

Zaterdag 14 februari 1948.

Van week tot week : Hymne van huwelijks-
geluk. Pygmalion van Maurice Roelants.

Lichtheid en zwaarte.

Over: M. Roelants, *Pygmalion*. Elsevier,
Amsterdam 1947.

Zaterdag 28 februari 1948.

Van week tot week : Een stuk voor de toe-
komst. Bemoedigend schrijven van Kard.

Suhard. Meesterwerk van moderne
geloofsverdediging.

Over: Kardinaal Suhard, *Opbloei of verval der
kerk. Herderlijke brief voor den vastentijd van
het jaar onzes heren 1947*. G. Mosmans,
's-Hertogenbosch 1948.

Zaterdag 6 maart 1948.

Van week tot week : De Amerikaanse
litteratuur. Haar geest en geschiedenis.

Handboek van prof. Van Kranendonk.

Over: A.G. van Kranendonk, *Geschiedenis
van de Amerikaanse litteratuur*. G.A. van
Oorschot, Amsterdam 1946-1947.

Zaterdag 13 maart 1948.

Van week tot week : Een hoogst belangrijk
boek. De ware priester voor deze tijd. Geest
der armoede.

Over: J. Brouwers, *De ware priester voor deze
tijd*. Ernest van Aelst, Maastricht 1947.

Dinsdag 23 maart 1948.

Top Naeff zeventig. Gouden auteurs-
jubileum. Literaire werkzaamheid op
verschillend gebied.

Donderdag 25 maart 1948.

Nicolaas Berdjajew te Parijs overleden.

Zaterdag 27 maart 1948.

Pascha Nostrum (gedicht).

Zaterdag 27 maart 1948.

Van week tot week : Chestertons The thing in Nederlands vertaald. Zijn apologetische methode. Waar het om gaat.

Over: G.K. Chesterton, *Waar het om gaat*.

Vertaald door D. Houtman. De Koepel, Nijmegen 1947. Vertaling van: *The thing*, 1929.

Zaterdag 3 april 1948.

Van week tot week : Katholieke literatuurkritiek. Eisen en mogelijkheden. Opnieuw in debat.

* Naar aanleiding van J. de Kever, 'Het compromisspook in de Vlaamse letteren', in: *Kultuurleven*, 15(1948), nr. 2 (februari), p. 127-13; Humanus (pseudoniem van J.H. Walgrave OP), 'Katholieke literatuurkritiek', in: *Kultuurleven*, 15(1948), nr. 2 (februari), p. 83-92, samengevat in *De Nieuwe Eeuw*, paasnummer 1948.

Zaterdag 10 april 1948.

Rectificatie.

Zaterdag 10 april 1948.

Van week tot week : Drama uit 1906 eindelijk bekend gemaakt. Het Middagdeel. Schitterend geschreven stuk van Paul Claudel.

Over: P. Claudel, *Partage de midi*. Mercure de France, Paris 1948.

Zaterdag 17 april 1948.

Van week tot week : Pater Degrijse over humanisme. Een pleidooi en een program. Herwaardering van de mens.

Over: O. Degrijse CICM, *Christelijk humanisme, een levensideaal voor katholieke intellectuelen*. Romen en Zonen, Roermond 1948. [Opgenomen in: *Mensen en meningen*, p. 206-210].

Zaterdag 24 april 1948.

Van week tot week : Een krachtig episch talent. Bedreigd door neiging naar kitsch. Stenka Razin.

Over: R. van Aerde, *Stenka Razin*. Urbi et orbi, Amsterdam [1948].

N.B. Reactie van R. van Aerde met een naschrift van Anton van Duinkerken op zaterdag 1 mei 1948.

Zaterdag 1 mei 1948.

Geest en leven.

Over: W.G. Versluis, *Geschiedenis van de emancipatie der katholieken in Nederland van 1795 tot heden*. Dekker en Van de Vegt, Nijmegen/Utrecht 1948.

Zaterdag 1 mei 1948.

Jef Last vijftig jaar.

Zaterdag 1 mei 1948.

Van week tot week : Diepte der concentratiekampen. Wreedheid van de onzin. David Rousset getuigt.

Over: D. Rousset, *De diepte der kampen*. Vertaald door H.C. Kool. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1947. Vertaling van: *L'univers concentrationnaire*, 1946.

Dinsdag 4 mei 1948.

Geest en leven.

Over: S. Vestdijk, 'De fantasia', in: *Centaur. Jaarboek 1947-1948*, p. 106-128.

Vrijdag 7 mei 1948.

Geest en leven.

Over: *Roeping*, 25(1948), nr. 3, maart; nr. 4, april.

Zaterdag 8 mei 1948.

Van week tot week : Het proces der oude wereld. Een symbolische novelle. Zijn allen eender?

Over: H. Besselaar, *Het 'Oude-Werelt'-proces*. F.G. Kroonder, Bussum 1948.

Dinsdag 11 mei 1948.

Geest en leven.

* Reactie op D. Ouwendijk, *De Maasbode*, 3 mei 1948. Betreft de situatie van jonge katholieke auteurs en hun publiek.

Donderdag 13 mei 1948.

Geest en leven.

* Reactie op J.A. Meyers, *De Groene Amsterdammer*. Betreft de taalkundige kwestie omtrent het woord 'aanbidden'.

Zaterdag 15 mei 1948.

Geest en leven.

Over: R. Franquinet, *De wijnstok en de sintels*. Winants, Heerlen [1948].**Zaterdag 15 mei 1948.**

Van week tot week : Indrukken van het congres. Het humanisme in de branding. Mensen van goede wil.

* Vergelijking tussen het Europa-congres en de Haagse conferentie van 1899.

Vrijdag 21 mei 1948.

Geest en leven.

Over: de film *Martin Roumagnac*. Regisseur: George Lacombe. Hoofdrollen: Marlène Dietrich en Jean Gabin.**Zaterdag 22 mei 1948.**

Van week tot week : De bronnen van Dante. Een veelomvattende studie. Ierse zwerfverhalen.

Over: A. Rüegg, *Die Jenseitsvorstellungen vor Dante und die übrigen literarischen Voraussetzungen der 'Divina Commedia'*. Benzinger, Einsiedeln 1945.**Zaterdag 22 mei 1948.**

A. Roland Holst zestig jaar.

Door: D. [ka].

Maandag 24 mei 1948.

Geest en leven.

Over: de strip 'Is dit onze toekomst?', 'S.O.S.', 'Nederland in gevaar', 'Amerika onder het communisme' van de Catechetical Guild Education Society, in Nederland geëxploiteerd door Katholieke Digest.

Woensdag 26 mei 1948.

Geest en leven.

* Over de oprichting van het Instituut Film en Jeugd.

Vrijdag 28 mei 1948.

Geest en leven.

Over: A.G.J. Hermans, *Jagerswoordenboek*. H.A.M. Roelants, Schiedam 1947.**Zaterdag 29 mei 1948.**

Van week tot week : De smaak van het menselijke. Gedichten van een student. J.M.W. Scheltema.

Over: J.M.W. Scheltema, *Chansons, gedichten en studentenliederen*. G.A. van Oorschot, Amsterdam [1948].**Maandag 31 mei 1948.**

Geest en leven.

Over: I. Silone, *Over de waardigheid van de intelligentie en de onwaardigheid van de intellectuelen. Toespraak gehouden tijdens het P.E.N.-congres in 1947 te Bazel*. Vrij Nederland, Amsterdam 1948. Vertaling van: *Sulla dignità dell'intelligenza e l'indegnità degli intellettuali*, 1947.**Dinsdag 1 juni 1948.**

Geest en leven.

Over: W. Prick, *Bisschop Nelis, vriend van Brabants katholieken, 1736-1798*. Het Spectrum, Utrecht 1948.**Vrijdag 4 juni 1948.**

Geest en leven.

Over: A.J. Barnouw, *Coming after. An anthology of poetry from the Low Countries*. Rutgers University Press, New Brunswick 1948.**Zaterdag 5 juni 1948.**

Van week tot week : De Brabantse ziel.

Artikelen van dr. P.C. de Brouwer.

Jubileumuitgave.

Over: P.C. de Brouwer, *De Brabantse ziel. Bundel artikelen verzameld en aan hem opgedragen bij gelegenheid van zijn 50-jarig priesterfeest*. W. Bergmans, Tilburg 1947.**Woensdag 9 juni 1948.**

Geest en leven.

* Over de dood van Louis Lumière.

Donderdag 10 juni 1948.

Geest en leven.

Over: Bonaventura Kruitwagen OFM, 'Laurens Janszoon Coster weer op het tapijt', in: *Het Boek*, 29(1948), p. 69-116.

Donderdag 10 juni 1948.

Het P.E.N.-congres te Kopenhagen.
De kunst van het proza. Inrichting van
P.E.N.-clubs in Duitsland en Japan.

Zaterdag 12 juni 1948.

Van week tot week : Weemoed van het
blijspel. Erasmus Montanus. Deense
levensvisie.

Over: L. Holberg, *Erasmus Montanus*.
Kopenhagen [eerst druk: 1888].

Woensdag 16 juni 1948.

Geest en leven.

* Over het congres ter gelegenheid van de
derde algemene jaarvergadering van de
Nederlands-Vlaamse Vereniging 'Noord en
Zuid' in de volkshogeschool 'De Zandhoeve'
te Bergen.

Vrijdag 18 juni 1948.

Geest en leven.

Over: Brieven van F. van Eeden aan
A. Verwey (1884-1906), gepubliceerd in:
Mededelingen van het Frederik van Eeden
Genootschap, 1948, nr. 11, juni.

Zaterdag 19 juni 1948.

Van week tot week : Hendrik de Vries
bekroond. Zijn bundel Toovertuin. Iets
nieuws in onze taal.

Over: H. de Vries, *Toovertuin. Romanen,*
sproken, arabesken. A.A.M. Stols, 's-Graven-
hage 1946.

Dinsdag 22 juni 1948.

Geest en leven.

Over: Climacus Bayer OFM, 'Franciscanisme
en humanisme', in: *Roeping*, 25(1948), nr. 6
(juni), p. 203-219.

Donderdag 24 juni 1948.

Geest en leven.

Over: L. Boekraad, *Diaspora. Volksliedjes uit*
vele landen. F.G. Kroonder, Bussum 1947.

Zaterdag 26 juni 1948.

Geest en leven.

Over: K.H. Miskotte, *Om het levende woord.*
Opstellen over de praktijk der exegese.
D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1948.

Zaterdag 26 juni 1948.

Van week tot week : Het leven van Hugo de
Groot. Verhaald in romanvorm. Door Annie
Romein-Verschoor.

Over: A. Romein-Verschoor, *Vaderland in de*
verte. Em. Querido, Amsterdam 1948.

Woensdag 30 juni 1948.

Geest en leven.

Over: G. van der Graft, *Poëzie in praktijk*.
Holland, Amsterdam 1948.

Vrijdag 2 juli 1948.

Geest en leven.

Over: H. Manders CSSR, *De liefde in de*
spiritualiteit van Sint Alfonsus. Kinkhoren,
Brussel/Amsterdam 1947.

Zaterdag 3 juli 1948.

Van week tot week : Het monster van de
diepzee. Een verhaal van Joseph Roth. De
Leviathan.

Over: J. Roth, *Der Leviathan*. Em. Querido,
Amsterdam 1947.

Maandag 5 juli 1948.

Geest en leven.

Over: Q. Septimius Florens Tertullianus,
De oratione. Becomentarieerd door
G.F. Diercks. Paul Brand, Hilversum 1947.

Woensdag 7 juli 1948.

Geest en leven.

Over: A. van Deursen, *De achtergrond der*
psalmen. Bosch en Keuning, Baarn [1947];
S. Singer, *Die religiöse Lyrik des Mittelalters.*
Das Nachleben der Psalmen. A. Francke, Bern
1933.

Vrijdag 9 juli 1948.

Geest en leven.

Over: B. Verhoeven, *Over de lach*.
Het Spectrum, Utrecht 1948.

Woensdag 14 juli 1948.

Geest en leven.

Over: A.A. Buriks, *Peri tyches. De ontwik-*
keling van het begrip tyche tot aan de Romeinse
tijd, hoofdzakelijk in de filosofie. Luctor et
Emergo, Leiden [1948].

Vrijdag 16 juli 1948.

Geest en leven.

Over: P. de la Tour du Pin, *Une somme de poésie*. Gallimard, Paris [1946].**Zaterdag 17 juli 1948.**Van week tot week : Een non vloog naar Rome. *Vespers in Wenen*. Humor van Bruce Marshall.Over: B. Marshall, *Vespers in Wenen*.

Vertaald door P. Boezeman-Droog.

Het Spectrum, Utrecht 1948. Vertaling van: *Vespers in Vienna*, 1947.**Dinsdag 20 juli 1948.**

Geest en leven.

Over: F. Sierksma, *Commentaar op Achterberg. Opstellen van jonge schrijvers over de poëzie van Gerrit Achterberg*. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1948.**Vrijdag 23 juli 1948.**

Geest en leven.

Over: L. Sourie, *Het werk van Ernest Claes*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1948.**Zaterdag 24 juli 1948.**

Geest en leven.

* Over de benoeming van H.F.J.M. von Frijtag Drabbe tot voorzitter van de Centrale Commissie voor de Filmkeuring.

Zaterdag 24 juli 1948.

Van week tot week : West en Oost in de U.S.A. Een mens met een droom. De grote Gatsby.

Over: F. Scott Fitzgerald, *De grote Gatsby*.Vertaald door L. Cornils. G.A. van Oorschot, Amsterdam 1948. Vertaling van: *The great Gatsby*, 1925.**Dinsdag 27 juli 1948.**

Geest en leven.

Over: H. Belloc, *Richelieu*. Vertaald door M. Jacobs. Het Spectrum, Utrecht 1948. Vertaling van: *Richelieu. A study*, 1929; D. Sargent, *Thomas Morus*. Vertaald door H. Zwarteboekx. De Koepel, Nijmegen 1948.**Donderdag 29 juli 1948.**

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de dood van Benedictus van Haeften OSB op 31 juli 1648.

Zaterdag 31 juli 1948.

Van week tot week : B.H. Molkenboer op overleden. De Vondelprofessor. Een hartelijk man.

Zaterdag 31 juli 1948.

Na de cultuurdagen te Hilvarenbeek. Brabantse schrijversproblemen.

Dinsdag 3 augustus 1948.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van R. Blijstra, in: *Nederlandse Federatie van Beroepsverenigingen van Kunstenaars*.**Vrijdag 6 augustus 1948.**

Geest en leven.

Over: W.F. Hermans, 'Leven voor de litteratuur', in: *Criterium*, 9(1948), p. 364-378.**Zaterdag 7 augustus 1948.**

Geest en leven.

* Over de filmindustrie rondom Marlène Dietrich.

Zaterdag 7 augustus 1948.

Van week tot week : Paul Claudel tachtig jaar. Vernieuwer der verbeeldingskracht. Lof der heiligheid.

Dinsdag 10 augustus 1948.

Geest en leven.

Over: J. Larnac, *La littérature française d'aujourd'hui*. Editions sociales, Paris 1948.**Donderdag 12 augustus 1948.**

Geest en leven.

Over: J. Peters CSSR, *La situation actuelle de la philosophie parmi les catholiques dans divers pays*. Het Spectrum, Utrecht [1947].**Zaterdag 14 augustus 1948.**

Geest en leven.

Over: *Carmel. Tijdschrift voor Carmelitaanse geschiedenis en geestelijk leven*.

Zaterdag 14 augustus 1948.

Van week tot week : Heer, leer ons bidden.

Een merkwaardig boekje over het gebed. Van Paul Claudel.

Over: P. Claudel, *Seigneur, apprenez-nous à prier*. Gallimard, Paris 1942.

Donderdag 19 augustus 1948.

Geest en leven.

Over: *Karakter. Maandelijks tijdschrift voor jonge katholieken*.

Zaterdag 21 augustus 1948.

Geest en leven.

Over: J. Kopf OP, *Het mysterie der hereniging*. Vertaald uit het Frans door Climacus Bayer OFM. Ons Leekenspel, Bussum [1940].

Zaterdag 21 augustus 1948.

Van week tot week : De eeuwige mens.

Chesterton verouderd? De kunst is de handtekening van de mens.

Over: G.K. Chesterton, *De eeuwige mens*.

Vertaald door H. Reijnen; idem, *Orthodoxy*.

Vertaald door P. Kerstens. Het Spectrum, Utrecht 1948. Vertalingen van: *The everlasting man*, 1925; *Orthodoxy*, 1908.

Woensdag 25 augustus 1948.

Geest en leven.

Over: N. Verhoeven, *Voorbijgang*. De Bezige Bij, Amsterdam [1948].

Vrijdag 27 augustus 1948.

Geest en leven.

Over: A. Donker, *Tondalus' visioen*.

De Bezige Bij, Amsterdam 1948.

Zaterdag 28 augustus 1948.

Van week tot week : Verzet tegen

aestheticisme. Omwille van de schoonheid.

Plato's beschouwing der kunst.

Over: H. Broos, *Plato's beschouwing van kunst en schoonheid*. E.J. Brill, Leiden 1948.

[Opgenomen in: *Mensen en meningen*, p. 260-264].

Maandag 30 augustus 1948.

Aan de moeder van het verzet (gedicht).

Donderdag 2 september 1948.

Geest en leven.

Over: Jac. de Rooij SJ, 'Tweeërlei richting', in: *Streven*, 1(1948), nr. 12 (september), p. 1207-1209; Bethanie, *Bidden in Christus' Kerk*. Het Spectrum, Utrecht 1947.

Zaterdag 4 september 1948.

Van week tot week : Het zaad tussen de

doornen. Roman van Herluf van Merlet.

Probleem der waarachtigheid.

Over: H. van Merlet, *Het zaad tussen de doornen*. Amsterdamse Boek- en Courantmaatschappij, Amsterdam 1947.

Woensdag 8 september 1948.

Geest en leven.

Over: F.J.Th. Rutten, *De ontmoeting van een persoonlijkheid*. Ten Hagen, 's-Gravenhage 1948.

Zaterdag 11 september 1948.

Geest en leven.

Over: P. Geyl, 'Het tegendeel van "wetenschappelijke geschiedschrijving"', in: *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden*, 2(1948), p. 161-190.

Zaterdag 11 september 1948.

Van week tot week : Knuvelders handboek.

Indeling der Middeleeuwen. Scherpe karakteristieken.

Over: G. Knuvelde, *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde van de aanvang tot heden*. Deel 1. L.C.G. Malmberg, 's-Hertogenbosch 1948.

Dinsdag 14 september 1948.

Geest en leven.

Over: M. Uylde, *De jeugd van een dichter (uit het leven van Albert Verwey)*. Allert de Lange, Amsterdam 1948.

Zaterdag 18 september 1948.

Geest en leven.

Over: J. Isorni, *Le proces de Robert Brasillach (19 janvier 1945)*. Flammarion, Paris 1946.

Zaterdag 18 september 1948.

Van week tot week : Een man van dertig jaar.

Dagboekbladen van Mauriac. De wereld-oorlog van 1914-1918. Getuigenis van scherp levensbesef.

Over: F. Mauriac, *Journal d'un homme de trente ans*. Egloff, Paris 1948.

Zaterdag 18 september 1948.

Schouwburg en publiek.

Ongesigneerd.

Dinsdag 5 oktober 1948.

Geest en leven.

* Reactie op een brief van een lezer naar aanleiding van dit artikel.

Woensdag 22 september 1948.

Geest en leven.

Over: A.C.J. Rüter, 'Herdenking van H.T. Colenbrander (13 december 1871-8 oktober 1945)', in: *Jaarboek der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen 1947-1948*, p. 183-192.

Donderdag 23 september 1948.

Geest en leven.

Over: M.T. Monro, *Margaret Clitherow. Een martelares uit de tijd van koningin Elizabeth*. Vertaald door A. Boezeman. Het Spectrum, Utrecht 1948. Vertaling van: *Blessed Margaret Clitherow*, 1946.

Zaterdag 25 september 1948.

Geest en leven.

* Over de verhouding tussen film en boek.

Zaterdag 25 september 1948.

Van week tot week : Een studie in paradoxen. Nieuwe Chesterton-waardering. Zijn thomisme.

Over: H. Kenner, *Paradox in Chesterton*. Sheed and Ward, London 1948.

Donderdag 30 september 1948.

Geest en leven.

Over: M. van der Plas, *I hear America singing*. Vrij Nederland, Amsterdam [1948].

Zaterdag 2 oktober 1948.

Geest en leven.

* Over het antwoord van G. Marcel op de vraag welke invloed geestelijke boeken op zijn ontwikkeling hebben gehad, in: *Témoignage Chrétien*, 24 september 1948.

Zaterdag 2 oktober 1948.

Van week tot week : In de webbe der tijden. Verzen van Henriëtte Roland Holst. Religieuze inkeer.

Over: H. Roland Holst, *In de webbe der tijden*. W.L. en J. Brusse, Rotterdam 1947.

Donderdag 7 oktober 1948.

Geest en leven.

Over: S. Vestdijk, *De redding van Fré Bolderhey*. De Bezige Bij, Amsterdam 1948.

Zaterdag 9 oktober 1948.

Geest en leven.

Over: R. Sender, *Zeven rode zondagen*. Vertaald uit het Engels door H. Meijer. G.A. van Oorschoot, Amsterdam 1948. Vertaling van: *Seven red sundays*, 1938; oorspronkelijk *Siete domingos rojos*, 1932.

Zaterdag 9 oktober 1948.

Van week tot week : Mr. J. van Hooff, een Brabander. Held of collaborateur? Een studie van prof. Goossens.

Over: mgr. Th. Goossens, *Mr. J.F.R. van Hooff, een Brabants patriot, 1755-1819*. De Koepel, Nijmegen 1948.

Dinsdag 12 oktober 1948.

Geest en leven.

Over: L.C. Michels, bespreking van *Zuster Mechtildis van Lom, Annonciate 1600-1653. Haar leven en dichten*. Uitgegeven door Edg. Heynen. Veldeke, Maastricht 1946, in: *De Gids*, 111(1948), p. 64-67.

Donderdag 14 oktober 1948.

Geest en leven.

Over: B. Voeten, *Suite in december. Een lyrische cyclus*. De Bezige Bij, Amsterdam [1948].

Zaterdag 16 oktober 1948.

Van week tot week : A. Coolen als reisverhalder. Zijn Tsjechische suite. Het menselijk geluk.

Over: A. Coolen, *Tsjechische suite*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1948. [Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel 111, p. 925-928. Aldaar (noot 2) wordt als datum 17 oktober vermeld].

Maandag 18 oktober 1948.

Geest en leven.

Over: L. Bender OP, *De heilig- en zalig-verklaringen*. Het Spectrum, Utrecht 1948.**Donderdag 21 oktober 1948.**

Geest en leven.

Over: A. Marja, *Van mens tot mens. Gedichten 1935-1946*. De Arbeiderspers, Amsterdam 1948.**Zaterdag 23 oktober 1948.**

Geest en leven.

Over: *De Bazuin. Weekblad voor katholieken en zoekenden naar de waarheid*.**Zaterdag 23 oktober 1948.**

Van week tot week : Bloy en zijn geboortestreek. Een verward temperament. Tragiek van een vriendschap.

Over: G. Rocal, *Léon Bloy le Périgord*. Floury, Paris.**Woensdag 27 oktober 1948.**

Geest en leven.

* Naar aanleiding van een brief van minister F.J.Th. Rutten aan scholen met het verzoek zoveel mogelijk de verspreiding van beeldromans te beletten.

Vrijdag 29 oktober 1948.

Geest en leven.

Over: G.Ch. Aalders, *Het Hooglied*. J.H. Kok, Kampen 1948.**Zaterdag 30 oktober 1948.**

Van week tot week : Frédéric Ozanam. Ook voor vandaag. Een zeer moedig boek. Restauratie-geloof.

Over: N. de Rooy, *Frédéric Ozanam*. Pax, 's-Gravenhage 1948.**Donderdag 4 november 1948.**

Geest en leven.

Over: A. Sizoo, *De antieke wereld en het Nieuwe Testament*. J.H. Kok, Kampen [1948].**Zaterdag 6 november 1948.**

Van week tot week : Mystiek der Lage Landen. Historische samenvatting. Er komt overzicht.

Over: S. Axters OP, *La spiritualité des Pays-Bas. L'évolution d'une doctrine mystique*. Avec une liste des traductions françaises des auteurs neerlandais. E. Nauwelaerts, Leuven 1948.**Maandag 8 november 1948.**

Geest en leven.

Over: G. Smit, *Fragment*. Het Spectrum, Utrecht 1948; B. Aafjes, *Het koningsgraf. Honderd en een sonnetten*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1948; M. van der Plas, *Dance for you*. A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1947.**Dinsdag 9 november 1948.**

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de tachtigste verjaardag van E. de Bom, noemt Anton van Duinkerken: E. de Bom, *Wrakken*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1938 [eerste druk: 1898]; idem, *De psychologie van de Antwerpenaar*. De Sikkel, Antwerpen 1929.**Vrijdag 12 november 1948.**

Geest en leven.

* Naar aanleiding van een interview met J.P. Sartre door S.G. Swing op 8 november 1948, weergegeven door de United Press.

Zaterdag 13 november 1948.

Van week tot week : De heilige ikonen.

Theologische verantwoording. Hun geschiedenis en esthetiek.

Over: W.P. Theunissen, *Ikonen. Historisch, esthetisch en theologisch belicht*. Servire, 's-Gravenhage [1948].**Woensdag 17 november 1948.**

Geest en leven.

Over: G. Knuvelde, *Van zwervers en vagebonden. Opstellen over middeleeuws uitschot. 'Helmond'*, Helmond [1948].**Vrijdag 19 november 1948.**

Geest en leven.

Over: L. van Woensel, *De wiender*. De Pelgrim, Eindhoven [1948].

Zaterdag 20 november 1948.

Geest en leven.

* Fragmenten uit A. Westerlinck, in: *De Antwerpse Gids*, 4 november 1948.**Zaterdag 20 november 1948.**

Van week tot week : Onze geestelijke herkomst. Tempel en kathedraal. Het vraagstuk der aanvaarding.

Over: J.A. Schroeder, *Tempel en kathedraal. Onze geestelijke herkomst*. L.J. Veen, Amsterdam 1948.**Dinsdag 23 november 1948.**

Geest en leven.

Over: A. Coolen en G. Bomans, *Liefde, dood en minne*. W. Bergmans, Tilburg 1948.**Donderdag 25 november 1948.**

Geest en leven.

Over: M. Bouhuys, *Ariadne op Naxos*. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1948.**Zaterdag 27 november 1948.**

Geest en leven.

Over: *Het mitte schip. Nederlandse vrouwenpoëzie 1944-1948*. C.A. Mees, Santpoort 1948.**Zaterdag 27 november 1948.**

Van week tot week : J. van Mierlo zeventig jaar. Historicus der middeleeuwse letterkunde. Het Nederlandse aandeel.

Maandag 29 november 1948.

Geest en leven.

Over: K. Heeroma, 'Herdenking van Jan Prins', in: *Ontmoeting*, 3(1948), nr. 2 (november), p. 64-71.**Donderdag 2 december 1948.**

Geest en leven.

Over: *Met de heiligen het jaar rond. Een boek van vele schrijvers*. Deel I. Paul Brand, Bussum 1948.**Vrijdag 3 december 1948.**

Geest en leven.

Over: H. Teirlinck, *Johan Doxa*. P.N. van

Kampen, Amsterdam 1948 [eerste druk: 1917].

Zaterdag 4 december 1948.

Geest en leven.

Over: T. van Avila, *Boek van haar leven; Boek der kloosterstichtingen, Regel en constitutiën; Wijze van visitatie*. Vertaald door Titus Brandsma, herzien door Th. Keulemans oCarm. Paul Brand, Bussum 1948.**Zaterdag 4 december 1948.**

Van week tot week : De lezer op Sinterklaas. Het nadeel van moeten lezen. Vrije studie.

Dinsdag 7 december 1948.

Geest en leven.

Over: G. Bomans, *Avonturen van tante Pollewop*. Ten Hagen, 's-Gravenhage [1948]; idem, *Bill Clifford*. Elsevier, Amsterdam 1948; H. van Eyk, *Vader Valentijn viert feest*. Bigot en Van Rossum, Amsterdam [1947]; E. Elias, *Praetvaeria*. Elsevier, Amsterdam 1948.**Donderdag 9 december 1948.**

Geest en leven.

Over: J. Spuisers, *Uitzicht*. Winants, Heerlen [1948].**Zaterdag 11 december 1948.**

Van week tot week : Oude Nederlandse redenaars. Naar het eerherstel. Een bescheiden voorproef.

Over: *Duutsche sermoenen door magister Joan Cele, rector der Zwolse school, gehouden tot zijn clercken, 1380-1415*. Samengesteld door Thom. de Vries. W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle 1949.**Dinsdag 14 december 1948.**

Geest en leven.

Over: *Handelingen van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant over de jaren 1944-1947*.**Dinsdag 14 december 1948.**

Jan Greshoff zestig jaar. Journalistiek en verfijning naast en tegenover elkaar.

Donderdag 16 december 1948.

Geest en leven.

Over: J.C. Brandt Corstius en G. Stuiveling, *Vijfstromenland*. J.B. Wolters, Groningen 1948.**Zaterdag 18 december 1948.**

Geest en leven.

Over: W. Corsari, *De schorpioen*. De Bezige Bij, Amsterdam 1948.**Zaterdag 18 december 1948.**

Van week tot week : Nederlandse kerstlyriek. Een verzameling van J.J. Mak. Aan eerlijkheid gewonnen?

Over: J.J. Mak, *Nederlandse kerstlyriek door alle eeuwen*. Het Spectrum, Utrecht 1948.**Donderdag 23 december 1948.**

Geest en leven.

Over: A. Pitlo, *De zeventiende en achttiende eeuwse notarisboeken en wat zij ons omtrent ons oude notariaat leren*. H.D. Tjeenk-Willink, Haarlem 1948.**Woensdag 29 december 1948.**

Geest en leven.

Over: F. Timmermans, *Adriaan Brouwer*. P.N. van Kampen, Amsterdam [1948].**Donderdag 30 december 1948.**

Geest en leven.

Over: H. Shipp, *Woorden die de wereld vormden*. Vertaald door W. van Brakell Buys. In de toren, Naarden [1948]. Vertaling van: *Books that moved the world*, 1945.**Vrijdag 31 december 1948.**

Van week tot week : Bernard Verhoeven over kunst en leven. Niet slechts in beginsel oplosbaar. Altijd actueel vraagstuk.

Over: B. Verhoeven, *Over kunst en leven*. De Boekerij, Baarn 1948.**Vrijdag 31 december 1948.**

Van schrijvers en hun publiek. De verkoop van boeken vermindert. Maar belangstelling in katholieke kring neemt toch steeds toe.

1949

Dinsdag 4 januari 1949.

Geest en leven.

Over: L. Tournier, *Doffe orewoed*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1948.**Woensdag 5 januari 1949.**

Geest en leven.

Over: P. Grootens SJ, *Onuitgegeven sermoenen van Jan Brugman OFM*. Lannooy, Tielt 1948.**Vrijdag 7 januari 1949.**

Geest en leven.

Over: G. van Gestel SJ, *Lectuur en censuur*. Paul Brand, Bussum [1948] [eerste druk: 1940].**Vrijdag 7 januari 1949.**

Mgr. P.J.M. van Gils tachtig jaar. Pionier van het katholiek onderwijs. Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 8 januari 1949.

Van week tot week : Gijsbert Karel van Hogendorp. Tragedie der eierzucht. Zeer schrandere boek.

Over: H. Laman Trip de Beaufort, *Gijsbert Karel van Hogendorp*. Ad. Donker, Rotterdam 1948.**Maandag 10 januari 1949.**

Geest en leven.

Over: J.G. Elburg, *Door de nacht*. De Bezige Bij, Amsterdam 1948.**Woensdag 12 januari 1949.**

Geest en leven.

Over: B. de Goede, *Veertig jaar commentaar. Een keuze uit de kleine geschriften van mr. Frans Coenen*. A.W. Bruna en Zoon, Utrecht 1947.**Donderdag 13 januari 1949.**

Geest en leven.

Over: W.G. van Nouhuys, *Verhalen uit Boccaccio's Decamerone*. Wereldbibliotheek, Amsterdam [1948] [eerste druk: 1908].

Zaterdag 15 januari 1949.

Geest en leven.

Over: G. Papini, *Brieven van paus Celestinus VI*. Vertaald door J. Vandervelden. Het Spectrum, Utrecht 1949. Vertaling van: *Lettere agli nomini di Papa Celestino VI*, 1946.

Zaterdag 15 januari 1949.

Van week tot week : Marnix in een nieuw licht. Wat hij studeerde. Zijn theologie.

Over: W.A. Nolet OP, *Marnix als theoloog. Historische inleiding*. Urbi et Orbi, Amsterdam 1948.

Dinsdag 18 januari 1949.

Geest en leven.

Over: Ed. Hoornik, *Ex tenebris*.

A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1948.

Woensdag 19 januari 1949.

Marie Koenen zeventig jaar. Uitgave van haar verzameld werk. Hulde te Maastricht.

Vrijdag 21 januari 1949.

Geest en leven.

Over: P. Misciattelli, *Savonarola's laatste meditatie*. Vertaald uit het Frans van C. Journet door F. van Oldenburg-Ermke. W. Bergmans, Tilburg 1948. Vertaling van: *Dernière méditation de Savonarola*, 1943.

Zaterdag 22 januari 1949.

Van week tot week : Christus' oudste gewaad. Traditie en oorspronkelijkheid. De kunst der kerk.

Over: F. van der Meer, *Christus' oudste gewaad. Over de oorspronkelijkheid der oud-christelijke kunst*. Het Spectrum, Utrecht 1949.

Maandag 24 januari 1949.

Geest en leven.

Over: F.A. Weve OP, *De oplossing der tegenstellingen*. W. Bergmans, Tilburg 1948.

Woensdag 26 januari 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de zeventigste verjaardag van Lode Baekelmans.

Donderdag 27 januari 1949.

Geest en leven.

Over: V.W.D. Schenk, *Jeanne d'Arc*. G.A. van Oorschoot, Amsterdam [1948].

Zaterdag 29 januari 1949.

Geest en leven.

Over: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden*, 1946-1947.

Zaterdag 29 januari 1949.

Van week tot week : Maarten Donk, een priester. Offers voor Holland. In hervormingstijd.

Over: P. Noordeloos, *Pastoor Maarten Donk*. Het Spectrum, Utrecht 1948.

Dinsdag 1 februari 1949.

Geest en leven.

Donderdag 3 februari 1949.

Geest en leven.

Over: de tentoonstelling 'Schrijvers van nabij' in het Haags Gemeentemuseum, samengesteld door B. Bakker en J. Hulsker.

Zaterdag 5 februari 1949.

Geest en leven.

* Over Jacob Winkler Prins, die een eeuw geleden geboren is te Tjallebert in Friesland.

Zaterdag 5 februari 1949.

Van week tot week : Uit de jeugd der Tachtigers. Doorenbos en Wallis. Twee proefschriften.

Over: C.G.L. Apeldoorn, *Dr. Willem Doorenbos*. C. de Boer, Den Helder 1948; S.J.R. Rameckers, *A.S.C. Wallis (Adèle Opzoomer)*. Winants, Heerlen 1947.

Dinsdag 8 februari 1949.

Geest en leven.

Over: H.A. Ett, 'De briefwisseling Balthazar Huydecoper - Gerard Meerman en Huydecopers onvoltooid voorrede tot de rijmkroniek van Melis Stoke', in: *Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap*, 66(1948), p. 93-189.

Donderdag 10 februari 1949.

Geest en leven.

Over: J. van der Steen, *Ernest Hemingway. De stem van het verloren geslacht*. Standaard Boekhandel, Antwerpen 1947.

Zaterdag 12 februari 1949.

Geest en leven.

Over: *Roeping*, 26(1949), nr. 1, januari. Themanummer over Marie Koenen ter gelegenheid van haar zeventigste verjaardag.

Zaterdag 12 februari 1949.

Van week tot week : Ethiek van 't woord-gebruik. Rechtsgeding der welsprekendheid. Plato's Gorgias.

Over: Plato, *Gorgias*. Vertaald door R. van Pottelbergh. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1948.

[Opgenomen in: *Mensen en meningen*, p. 264-268].

Zaterdag 12 februari 1949.

Mr. H.P. Marchant vandaag tachtig jaar. Begaafd, spitsvondig redenaar. Ongesigneerd [ka].

Maandag 14 februari 1949.

Geest en leven.

Over: D. van Heel OFM, *Middeleeuwse handschriften op godsdienstig gebied in het bezit van de Bibliotheek der gemeente Rotterdam*. Stichting Vrienden der Gemeente-Bibliotheek, Rotterdam 1948.

Woensdag 16 februari 1949.

Geest en leven.

Over: A. Koole, *Pietro Antonio Locatelli da Bergamo (1695-1764), Italiaans musycq-meester tot Amsterdam*. Jasonpers, Amsterdam 1949.

Vrijdag 18 februari 1949.

Geest en leven.

Over: J. van Nijlen, *Verzamelde gedichten (1904-1948)*. A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1948.

Zaterdag 19 februari 1949.

Van week tot week : Knuvelders Gouden

Eeuw. Tweede deel van zijn handboek.

Degelijk werk.

Over: G. Knuvelde, *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde van de aanvang tot heden*. Deel II. L.C.G. Malmberg, 's-Hertogenbosch 1949.

Maandag 21 februari 1949.

Geest en leven.

Over: A. den Doollaard, *De vier ruiters*. De Koepel, Nijmegen 1948.

Woensdag 23 februari 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de verjaardag van Herman Teirlinck.

Vrijdag 25 februari 1949.

Geest en leven.

Over: N. Govers CSSR, *Vijf en veertig jaren onder de tropenzon. Leven van den eerbiedwaardigen Petrus Donders CSSR apostel der Indianen en melaatsen in Suriname*. Joh. Roosenboom, Heerlen [1946].

Zaterdag 26 februari 1949.

Van week tot week : Karakter van een schilder. De lyrische schroom. Eduard Karsen.

Over: A.M. Hammacher, *Eduard Karsen en zijn vader Kaspar*. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1947.

Maandag 28 februari 1949.

Geest en leven.

Over: A. Westerlinck, 'Gesprek in Europa. Beschouwingen over de moderne Europese literatuur. Het aandeel der onevenwichtigheid', in: *Dietsche Warande en Belfort*, 94(1949), p. 17-29.

Woensdag 2 maart 1949.

Geest en leven.

Over: G.S. Overdiep, *Verzamelde opstellen over taal- en letterkunde*. Samengesteld door G.A. van Es. Standaard Boekhandel, Antwerpen 1947-1948.

Vrijdag 4 maart 1949.

Geest en leven.

Over: A. van Wilderode, *Najaar van Hellas*. De Brug, Antwerpen [1947].**Zaterdag 5 maart 1949.**

Van week tot week : In de webbe der tijden. Verzen van Henriëtte Roland Holst. Het mee-leven.

Over: H. Roland-Holst, *In de webbe der tijden*. W.L. en J. Brusse, Rotterdam 1949 [eerste druk: 1947].**Maandag 7 maart 1949.**

Henriëtte Roland Holst gehuldigd.

Dinsdag 8 maart 1949.

Geest en leven.

Over: H.G. Hoekstra en V.E. van Vriesland, *De muze en het ambacht. Zijnde een bloem-lezing van verzen, handelend over een hand-werk, een vak of een beroep*. Vereniging ter bevordering der belangen des boekhandels, uitgegeven ter gelegenheid van de boeken-week 1949.**Donderdag 10 maart 1949.**

Geest en leven.

Over: R. Franquinet, *Een oogappel vol rhytmestoringen en struwelen*. De Argonauten-pers, Maastricht 1948.**Vrijdag 11 maart 1949.**

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de vierhonderdste geboortedag van H.L. Spiegel.

Zaterdag 12 maart 1949.Van week tot week : Geestelijke problematiek. Twee vrienden door August Vermeylen. Roman uit herinnering. Over: A. Vermeylen, *Twee vrienden*. Manteau, Brussel 1943. [Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 36-40].**Maandag 14 maart 1949.**

Geest en leven.

Over: P. de Ronsard, Enkele gedichten uit *Les amours*. Vertaald door J. Last. A.W. Sijthoff, Leiden 1948;H.P.L. Wiessing, 'De vlam in de pan', in: *De vrije kathedr*, 9(1949), nr. 10 (februari), p. 30-31.**Woensdag 16 maart 1949.**

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de sterfdag van J.A. Alberdingk Thijm op 17 maart 1889.

Donderdag 17 maart 1949.

Geest en leven.

* Over Vondel en Vossius (Gerard Vos), naar aanleiding van de sterfdag van Vossius op 17 maart 1649.

Zaterdag 19 maart 1949.

Geest en leven.

Over: H. Gorter, *Mei*. Naar aanleiding van het feit dat op 20 maart 1889 bij W. Versluis te Amsterdam de *Mei* van Gorter verscheen.**Zaterdag 19 maart 1949.**

Van week tot week : Gedichten van Carl Zuckmayer. Verschil der levenssoorten. Liefde voor het gewone.

Over: C. Zuckmayer, *Gesammelte Werke*. Bermann Fischer, Amsterdam 1949.**Woensdag 23 maart 1949.**

Geest en leven.

Over: M. Coppieters, *Ridderschap. Een cultuurhistorische verkenning*. Standaard Boekhandel, Antwerpen 1948.**Donderdag 24 maart 1949.**

Geest en leven.

Over: L. Tiessen, *Afstand*. A.A. Balkema, Amsterdam 1948.**Zaterdag 26 maart 1949.**

Geest en leven.

Over: I. Gerhardt, *Kwatrijnen in opdracht*. De Bezige Bij, Amsterdam [1949].**Zaterdag 26 maart 1949.**

Van week tot week : Levenshouding van Emants. Zijn wrok jegens God. Diepste oorzaak.

Over: F. Boerwinkel, *De levensbeschouwing van Marcellus Emants. Een bijdrage tot de*

kennis van de autonome burger der negentiende eeuw. W. ten Have, Amsterdam 1943.

Dinsdag 29 maart 1949.

Geest en leven.

Over: J.J. Buskes jr., *Overpeinzingen van een grote-stads-dominé.* Boekencentrum, 's-Gravenhage 1949.

Vrijdag 1 april 1949.

Geest en leven.

Over: J. Nabben, *De overspelige vrouw.* Kinheim, Heiloo [1949].

Zaterdag 2 april 1949.

Van week tot week : Een dichter in verzet. Te veel levensvuur. Een Ierse roman.

Over: F. Macmanus, *Reis zonder einde.* Vertaald door H. Pijfers. De Toorts, Heemstede [1949]. Vertaling van: *Stand and give challenge.*

Maandag 4 april 1949.

Geest en leven.

Over: L. Schelfhout, *Dienende kunst.* De Pelgrim, Eindhoven 1947.

Dinsdag 5 april 1949.

Geest en leven.

Over: A. de Lattin, *Fortuin van Antwerpen.* Allert de Lange, Amsterdam 1948.

Vrijdag 8 april 1949.

Geest en leven.

Over: Reninca, *Een lied der mensheid.* Lannoo, Tielt 1949.

Zaterdag 9 april 1949.

Van week tot week : Stanley Jones over Gandhi. Geestelijke weerstand. Kracht der waarheid.

Over: E. Stanley Jones, *Mahatma Gandhi. Een vertolking.* Vertaald door J.E. Schipper-Kuiper. H.J. Paris, Amsterdam 1948. Vertaling van: *Mahatma Gandhi. An interpretation,* 1948.

Maandag 11 april 1949.

Geest en leven.

Over: M. Kemp, *Schimmen uit het plutonium.* Veldeke, Maastricht 1949.

Donderdag 14 april 1949.

Geest en leven.

Over: M.C.D. Kuilman, *Gedachten over geluk en adel bij Platoon.* Dorsman en Odé, Vlaardingen 1949.

Zaterdag 16 april 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de geboortedag van Jan Luyken op 16 april 1649.

Zaterdag 16 april 1949.

Van week tot week : Een schrijver voor de toekomst. Emile Erens' nieuwste boek.

Marguerite-Marie Alacoque.

Over: E. Erens, *Uit het leven van Marguerite-Marie Alacoque.* Paul Brand, Bussum 1949.

Woensdag 20 april 1949.

Geest en leven.

Over: B. Aafjes, *Egyptische brieven.* Vrij Nederland, Amsterdam 1948.

Donderdag 21 april 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de sterfdag van Jean Racine op 21 april 1699.

Zaterdag 23 april 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de zestigste verjaardag van Eugene de Bock.

Zaterdag 23 april 1949.

Van week tot week : Een parel der romantiek. Undine van Fouqué. Sprookje en symbool.

Over: F. de la Motte-Fouqué, *Undine.* Vertaald door P. van Tichelen. Het Kompas, Antwerpen 1949. Vertaling van: *Undine,* 1811.

Dinsdag 26 april 1949.

Geest en leven.

Over: F.A. Brunklaus, *Overpeinzingen in de Haarlemmerhout.* Leiter Nypels, Maastricht 1949.

Donderdag 28 april 1949.

Geest en leven.

* Over lezingen betreffende het standpunt in

de literatuur voor de leesclub Gent in het winterseizoen 1947-1948.

Zaterdag 30 april 1949.

Geest en leven.

Over: M. Nijhoff, 'De dag des Heren, een Paasspel', in: *Wending*, 4(1949), nr. 2 (april), p. 72-100.

Zaterdag 30 april 1949.

Van week tot week : De ziel van Jacob Jordaens. Barok en boersheid. Een boek van dr. A. Stubbe.

Over: A. Stubbe, *Jacob Jordaens en de barok*. Standaard Boekhandel, Antwerpen 1948.

Dinsdag 3 mei 1949.

Geest en leven.

Over: A.J.J. de Witte OP, 'De gedachtenwereld der katholieken in de laatste dertig jaar', in: *De Nieuwe Eeuw*.

Woensdag 4 mei 1949.

Geest en leven.

Over: B. van der Hallen, *Zo was Beatris. Vrouw van Nazareth en minne-zangeres*. Lannoo, Tielt [1949].

Zaterdag 7 mei 1949.

Geest en leven.

Over: J.H. Boas, *Religious resistance in Holland*. George Alian and Unwin Ltd., London 1945.

Zaterdag 7 mei 1949.

Van week tot week : Kan. Lodewijk van Haecke. De Brugsche lolligaard. Omstreden figuur.

Over: A. Haegheberg, *Schetsen uit het leven van den eerwaarden heer Van Haecke, eere-kommunik van Antiochië, priester uit het bisdom van Brugge*. De Gruuthuuse Persen, Brugge 1930 [eerste druk: 1913]; H. Bossier, *Un personnage de roman, Le chanoine Docre de Lâbas de J.K. Huysmans*. Ecri, Brussel 1943. [Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 188-192].

Donderdag 12 mei 1949.

Geest en leven.

Over: W. Hessels, *Con sordino*. A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1949.

Vrijdag 13 mei 1949.

Geest en leven.

* Over een preek van de pastoor van Echevarri, in: *Basken Euzko Deya (De Baskische Stem)*, Paris.

Zaterdag 14 mei 1949.

Van week tot week : Het leven in de tijd. Ervaring en oordeel. Geloofswaarden.

Over: L.J. Rogier e.a., *Denken uit geloof en leven in de tijd*. Het Spectrum, Utrecht 1949.

Maandag 16 mei 1949.

Geest en leven.

Over: M. Draak, *Aes side. Een aspect van het bovennatuurlijke in de Ierse letterkunde*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1949.

Donderdag 19 mei 1949.

Geest en leven.

Over: M. Mok, *Vergeefs gebaar*. F.G. Kroonder, Bussum 1949.

Zaterdag 21 mei 1949.

Van week tot week : Een nicht van Montaigne. De nieuwe heilige. Tijdperk der weduwen.

Over: L. Entraygues, *La bienheureuse Jeanne de Lestonnac, baronne de Montferrant-Landinas, nièce de Montaigne, fondatrice de l'Ordre des Filles de Notre Dame*. J. Roux, Perigueux 1940.

Maandag 23 mei 1949.

Geest en leven.

Over: Onbekend Westvlaams schrijver uit de zestiende eeuw, *Wat de liefde Gods vermag. Geestelijke raad en bemoediging tot het godminnend leven*. Vertaald door L. Moereels. Lannoo, Tielt 1949.

Dinsdag 24 mei 1949.

Geest en leven.

Over: *Florilegium Chronicorum Neerlandicorum. Een keuze uit de Latijnse kronieken van Noord en Zuid-Nederland van de tiende tot de vijftiende eeuw*. Samengesteld door J. Gessler

en J.F. Niermeyer. M. Nijhoff, 's-Gravenhage 1948.

Zaterdag 28 mei 1949.

Geest en leven.

* Een verslag van een bijeenkomst van *Dietsche Warande en Belfort* over de actuele Vlaamse letterkunde.

Zaterdag 28 mei 1949.

Van week tot week : Clericalisme en laïcisme? De leek en de kerk. Woorden van Gerard Brom.

Over: *Annalen van het Thijmgenootschap*, 37(1949).

Dinsdag 31 mei 1949.

Geest en leven.

Over: G.J. Hoogewerff, 'Van kunstkastje tot museum', een lezing voor het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.

Donderdag 2 juni 1949.

Geest en leven.

Over: een interview van R. Barrat met J. Maritain, in: *Témoignage Chrétien*.

Zaterdag 4 juni 1949.

Van week tot week : Afzichtelijk of mooi. Kruiswegproblemen. De kunst van Aad de Haas.

Dinsdag 7 juni 1949.

Geest en leven.

Over: L. van Breen, *Sorghvlietrijmen naar Jacob Cats*. Het Periodiek, Delft [1949].

Dinsdag 7 juni 1949.

Maurice Blondel overleden. Frans katholiek wijsgeer.

Ongesigneerd [ka].

Donderdag 9 juni 1949.

Geest en leven.

Over: A. Marja, *Binnendijks/buitendijks. Essays, kritieken en kritische notities*. F.G. Kroonder, Bussum 1949.

Woensdag 11 juni 1949.

Geest en leven.

Over: H. Michaelis, *Klein voorspel*.

J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1949.

Zaterdag 11 juni 1949.

Van week tot week : Gouverneursrapporten uit 1843. Twist der eredienssten. Sociale zorgen.

Over: A.J.C. Rüter, *Rapporten van de gouverneurs in de provincien, 1840-1849*. Deel 11, Periodieke rapporten, 1843. Historisch Genootschap, Utrecht 1949.

Dinsdag 14 juni 1949.

Geest en leven.

* Over het Holland-Festival, dat op 15 juni begint.

Vrijdag 17 juni 1949.

Geest en leven.

Over: B. Aafjes, *De lyrische schoolmeester*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1949.

Zaterdag 18 juni 1949.

Van week tot week : In memoriam Sigrid Undset. Haar opzienbarende bekering. Noorse Middeleeuwen.

Maandag 20 juni 1949.

Geest en leven.

Over: W.L. Brandsma, *Dichterkeur. Een keuze uit verzen dezer eeuw*. L. Stafleu, Leiden 1949.

Woensdag 22 juni 1949.

Geest en leven.

Over: F. Jammes, *De roman van de haas*. Vertaald door J. Duprés. G.A. van Oorschot, Amsterdam [1949]. Vertaling van: *Le roman du lièvre*, 1903.

Donderdag 23 juni 1949.

Geest en leven.

Over: M.E. Kronenberg, *Verboden boeken en opstandige drukkers in de hervormingstijd*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1948.

Vrijdag 24 juni 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de sterfdag van Maria Tesselschade Roemers op 24 juni 1649.

Zaterdag 25 juni 1949.

Van week tot week : Bekroning zonder kroon? Strijd om Anna Blaman. Een prooi van eigen lot.

Over: A. Blaman, *Eenzaam avontuur*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam [1948].

Woensdag 29 juni 1949.

Geest en leven.

Over: F.G. Lorca, *Het huis van Bernarda Alba*. Vertaald door G.J. Geers. G.A. van Oorschot, Amsterdam 1949. Vertaling van: *La casa de Bernarda Alba*, 1936.

Donderdag 30 juni 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de sterfdag van Jacob Israël de Haan op 30 juni 1924.

Zaterdag 2 juli 1949.

Geest en leven.

Over: A. Munnichs (red.), *Gedenkboek stedelijk gymnasium te 's-Hertogenbosch*. G. Mosman en Zoon, 's-Hertogenbosch 1948.

Zaterdag 2 juli 1949.

Van week tot week : Modern encyclopaedisme. Omvang der cultuur. Stelselmatigheid van inzicht.
Over: *De katholieke encyclopaedie*. Deel 1. Joost van den Vondel, Amsterdam 1949.

Woensdag 6 juli 1949.

Geest en leven.

Over: J. Leyten, *Eerbare betogen*. De Koepel, Nijmegen [1949].

Vrijdag 8 juli 1949.

Geest en leven.

Over: C. Ypes, *Legenden van Sint Franciscus*. L.J. Veen, Amsterdam 1949. Vertaling van: *I fioretti di San Francesco*.

Dinsdag 31 januari 1950.

Geest en leven.

Rectificatie.

Zaterdag 9 juli 1949.

Van week tot week : Dichterlijke levenshouding. Merkwaardig proefschrift. Het mauditisme.

Over: H. Kapteyns, *Autonome dichters. Typen van 'poètes maudits'*. Dekker en Van de Vegt, Nijmegen/Utrecht 1949.

Maandag 11 juli 1949.

Geest en leven.

Over: H. van Velthoven, *Noord-Brabant, een gewest in opkomst*. W. Bergmans, Tilburg 1949.

Dinsdag 12 juli 1949.

Geest en leven.

* Over het schilderij van Charles van Eyck van de inhuldiging van koningin Juliana.

Donderdag 14 juli 1949.

Geest en leven.

Over: T.S. Eliot, *Braakland*. Vertaald door Th. van Baaren. G.A. van Oorschot, Amsterdam [1949]. Vertaling van: *The waste land*, 1923.

Zaterdag 16 juli 1949.

Geest en leven.

Over: A.J.M. Rottier, *Birgittijns kloosterleven*. Uden 1948.

Zaterdag 16 juli 1949.

Van week tot week : Hans Carossa gehuldigd. Een Beiers geneesheer. Woorden van Antoon Coolen.

Over: A. Coolen, 'Hans Carossa zum siebzigsten Geburtstag', in: *Gruß der Insel an Hans Carossa, dem 15. Dezember 1948* (Insel-Verlag, Wiesbaden 1948), p. 85-93.

Maandag 18 juli 1949.

Geest en leven.

Over: A. Visser, *Guido Gezelle. Mens en dichter*. A. Born, Assen 1949.

Woensdag 20 juli 1949.

Geest en leven.

Over: J. van Mierlo sJ, *Over vorm en dichter van Mariken van Nieumeghen*. Erasmus, Gent 1949.

Zaterdag 23 juli 1949.

Geest en leven.

Over: R. van Lier, *Samenleving in een*

grensgebied. Een sociaal-historische studie van de maatschappij in Suriname. M. Nijhoff, 's-Gravenhage 1949.

Zaterdag 23 juli 1949.

Van week tot week : Vitaliteit en het bewustzijn. Impasse van de geest. Wat is traditie?
Over: G.A.H. Feber, *De impasse van den geest*. M. Nijhoff, 's-Gravenhage 1949.

Maandag 25 juli 1949.

Geest en leven.
Over: *Briefwisseling Ter Braak-Du Perron. Een bloemlezing*. Samengesteld door H.A. Gomperts, W.F. van Leeuwen en A. Morriën. G.A. van Oorschot, Amsterdam [1949].

Donderdag 28 juli 1949.

Geest en leven.
Over: C.J.F. Sloomans, *Bergen op Zoom, de stad der markiezen*. Allert de Lange, Amsterdam 1949.

Vrijdag 29 juli 1949.

J.B. Vesters 80 jaar. Voorbeeld van katholiek idealisme in de Nederlandse dagbladers.
Verteller voor het katholieke volk.

Zaterdag 30 juli 1949.

Geest en leven.
* Naar aanleiding van de sterfdag van Sandor Petöfi op 31 juli 1849.

Zaterdag 30 juli 1949.

Van week tot week : De Groot-Kempische dagen. Hun bijzondere betekenis. De nieuwe mens.

Dinsdag 2 augustus 1949.

Geest en leven.
Over: V.E. van Vriesland, *Drievoudig verweer*. Em. Querido, Amsterdam 1949.

Zaterdag 6 augustus 1949.

Van week tot week : Beginsel van Merendree. De poëzie verzoent. Twee richtingen.
* Over de Vlaamse poëziedagen op de Sint Geerolfswal te Merendree.

Maandag 8 augustus 1949.

Geest en leven.
* Over de mogelijkheid van agenten om als gids op te treden, mits ze talenkennis hebben.

Woensdag 10 augustus 1949.

Geest en leven.
Over: M. Careme, *La maison blanche*. Anderlecht [1949].

Donderdag 11 augustus 1949.

Geest en leven.
Over: M. Molenaar MSc, *Een zeldzaam mens. Charles de Foucauld*. 'Oisterwijk', Oisterwijk 1949 [eerste druk: 1929].

Zaterdag 13 augustus 1949.

Geest en leven.
Over: H. van Herreweghen, *Liedjes van de liefde en van de dood*. F.G. Kroonder, Bussum 1949.

Zaterdag 13 augustus 1949.

Van week tot week : Pastoor Nolets handboek. Bij zijn priesterjubileum. Historisch denken.
Over: W. Nolet en J. Prein, *Beknopt handboek der kerkgeschiedenis*. Dekker en Van de Vegt, Nijmegen/Utrecht 1948 [eerste druk: 1924].

Woensdag 17 augustus 1949.

Geest en leven.
* Een overzicht van Goethe-herdenkingen, naar aanleiding van zijn geboortedag op 28 augustus 1749.

Donderdag 18 augustus 1949.

Geest en leven.
Over: B. van Marwijk Kooy, 'Dorothy Sayers', in: *Oriëntatie*, 3(1949), nr. 20 (mei), p. 33-39.

Zaterdag 20 augustus 1949.

Van week tot week : De grootste is de liefde. Ideaal van kuisheid. Gegronde kritiek.

Zaterdag 3 september 1949.

Van week tot week : De kuisheid en de deugden. Hun onderlinge verhouding.

Pleidooi voor innerlijkheid.

Over: A. Adam, *De grootste echter is de liefde. Een critiek op de gangbare kuisheidsleer.*

Vertaald door L. Housen. 't Groeit,
Antwerpen/H. Nelissen, Bilthoven [1948].
Vertaling van: *Primatschaft der Liebe*, 1939.

Maandag 22 augustus 1949.

Geest en leven.

Over: 'Jozef Veromer. Apostel van soldaten en arbeiders', in: *Sint Jozef*, 17(1949), nr. 8 (augustus), p. 119-121.

Donderdag 25 augustus 1949.

Geest en leven.

Over: F.B.M. Hugenholtz, *Drie boeren-opstanden uit de veertiende eeuw. Vlaanderen 1323-1328, Frankrijk 1358, Engeland 1381. Onderzoek naar het opstandig bewustzijn.*

H.D. Tjeenk Willink, Haarlem 1949.

Zaterdag 27 augustus 1949.

Geest en leven.

Over: A. Westerlinck, 'Gesprek in Europa. Beschouwingen over de moderne Europese literatuur. Het godsdienstig synkretisme', in: *Dietsche Warande en Belfort*, 94(1949), p. 345-367.

Zaterdag 27 augustus 1949.

Van week tot week : Goethes tweede eeuwfeest. 1749 - 28 augustus - 1949.
Germaans-Grieks-Oosters.

Maandag 29 augustus 1949.

Geest en leven.

Over: Erasmus, *Moriae encomium, dat is De lofder zothed.* Vertaald door A. Dirkzwager en A.C. Nielson. H.J. Paris, Amsterdam [1949].

Zaterdag 3 september 1949.

Geest en leven.

Over: B. Voeten, *De ammonshoorn.*
De Bezige Bij, Amsterdam 1949.

Maandag 5 september 1949.

Geest en leven.

Over: D. Ouwendijk, *De man, die God werd.*
Winants, Heerlen 1949.

Dinsdag 6 september 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de tachtigste verjaardag van Margo Scharthen-Antink.

Woensdag 7 september 1949.

De lossen en de stijven. Brabant in Nederland.

Zaterdag 10 september 1949.

Geest en leven.

Over: A. Poesjkin, *Het sprookje van tsaar Saltaan, en van zijn zoon de beroemde en machtige prins Guido Saltanowitsj en van de schone zwane prinses.* Vertaald door K. Stroomborgen. G.A. van Oorschot, Amsterdam 1949. Vertaling van: *Skazka o tsare Saltane.*

Zaterdag 10 september 1949.

Van week tot week : Liefde en werkelijkheidszin. De Heilige Vincentius. Duidelijk portret.

Over: N. de Rooy, *Monsieur Vincent. Het epos der menselijke goedheid.* Pax, 's-Gravenhage 1949.

N.B. Reactie van J. Colsen CM met een naschrift van Anton van Duinkerken op vrijdag 14 oktober 1949.

Dinsdag 13 september 1949.

Geest en leven.

* Over het debat in Vlaanderen over de bezieling in de jongere dichtkunst, ingezet door een toespraak van Hubert van Herreweghen tijdens de achtste Vlaamse poëziedag te Merendree op 31 juli 1949.

Donderdag 15 september 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de vijftigste geboortedag van J. Slauerhoff.

Zaterdag 17 september 1949.

Van week tot week : Conrad Busken Huet. Zijn inconsequenties. Een critisch boek.

Over: C.G.N. de Vooys, *Conrad Busken Huet.* D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1949.

Woensdag 21 september 1949.

Lodewijk v. Deyssel. Op zijn 85ste verjaardag. Glorie-periode van impressionistische stijl.

Donderdag 22 september 1949.

Geest en leven.

* Een herinnering aan de tachtigste verjaardag van Lodewijk van Deyssel naar aanleiding van zijn 85ste verjaardag.

Vrijdag 23 september 1949.

Geest en leven.

Over: 'Apartheid', 'Gele lichtflitsen', 'In het oog der wereld', in: *De Groene Amsterdammer*, 17 september 1949, p. 2.

Zaterdag 24 september 1949.

Van week tot week : Verholen laagland-schatten. Verzen van M. van der Plas. *Going my way*.

Over: M. van der Plas, *Going my way*. A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1949.

Maandag 26 september 1949.

Geest en leven.

Over: J.A.J. Peters cssr, 'De eenzaamheid van den twintigste-eeuwsen mens', in: *De Personalist*, 2(1949), nr. 9, p. 12-13.

Woensdag 28 september 1949.

Geest en leven.

Over: L.J. Pieters, *Neerslag*. Ad. Donker, Rotterdam 1947.

Donderdag 29 september 1949.

Het jubileum van Sint Jan. De strijd voor het goede boek. Een opmerkelijk overzicht.

Over: W. van de Pas, *De strijd voor het katholieke boek. Uitgegeven bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de R.K. Nederlandse boekhandelaren en uitgeversvereniging Sint Jan, 1924-1949*. R.K. Nederlandsche boekhandelaren en uitgeversvereniging Sint Jan, Amsterdam 1949.

Zaterdag 1 oktober 1949.

Geest en leven.

Over: F. van Eeden, *Gedichten*. Samen-gesteld door H.W. van Tricht. Wereld-bibliotheek, Amsterdam 1949.

Zaterdag 1 oktober 1949.

Van week tot week : Het lied van Saka Ladja. Volksgeloof op Flores. Verteld door pater Heerkens.

Over: P. Heerkens s.v.d., *Het lied van Saka Ladja*. Boekenclub Sint Bavo, Antwerpen/Heemstede 1949.

Woensdag 5 oktober 1949.

Geest en leven.

* Over de Sint Willibrord Vereniging, de opvolgster van de Apologetische Vereniging Petrus Canisius (AVPC).

Donderdag 6 oktober 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de 65ste verjaardag van Kees Meekel.

Vrijdag 7 oktober 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de honderdste sterfdag van E.A. Poe op 7 oktober 1849.

Zaterdag 8 oktober 1949.

Van week tot week : Boekbespreking in de krant. Een beginselkwestie. Of reclame?

* Naar aanleiding van de toespraak van Paul Brand sr. bij het zilveren feest van de Vereniging van R.K. Uitgevers en Boekhandelaren en het antwoord hierop van de deken van Amsterdam, mgr. G.P.J. van den Burg.

Maandag 10 oktober 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de 65ste verjaardag van F. Bordewijk; over: V.E. van Vriesland, *F. Bordewijk. Een inleiding tot en keuze uit zijn werk*. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1949.

Woensdag 12 oktober 1949.

Geest en leven.

Over: G. Bernanos, *Onder de zon van satan*. Vertaald door D. Ouwendijk. Pax, 's-Gravenhage 1949. Vertaling van: *Sous le soleil de satan*, 1926.

Vrijdag 14 oktober 1949.

Geest en leven.

Over: *De Spectator*, 7 oktober 1949. Betreft de verhouding tussen Vlamingen en de Waalse Beweging.

Zaterdag 15 oktober 1949.

Van week tot week : Heeft kunst een bedoeling? De vruchtbare muze. Het tendenzvraagstuk.

Over: A. Romein-Verschoor, *De vruchtbare muze*. Em. Querido, Amsterdam 1949.

Dinsdag 18 oktober 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de zestigste verjaardag van Frans de Wilde.

Woensdag 19 oktober 1949.

Geest en leven.

Over: D. Coster en A. Deering, *Religieuze poëzie. Een keuze uit de Nederlandse religieuze lyriek van 1880 tot heden*. De Tijdstroom, Lochem 1949.

Donderdag 20 oktober 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van Marnix Gijsen.

Zaterdag 22 oktober 1949.

Geest en leven.

Over: *Huldeboek voor Bonaventura Kruitwagen OFM*. Aangeboden op Sint Bonaventura, 14 juli 1949, ter gelegenheid van zijn gouden priesterfeest en zijn vijf en zeventigste verjaardag. M. Nijhoff, 's-Gravenhage 1949.

Zaterdag 22 oktober 1949.

Van week tot week : Het schisma van Utrecht. Juridisch beschouwd. Een beschamend verhaal.

Over: B. van Bilsen OFM, *Het schisma van Utrecht*. Het Spectrum, Utrecht 1949.

Dinsdag 25 oktober 1949.

Geest en leven.

Over: F.F. Blok, *Nicolaas Heinsius in dienst van Christina van Zweden*. Ursula-pers, Deventer 1949.

Vrijdag 28 oktober 1949.

Geest en leven.

* Een overzicht van Goethe-herdenkingen in verband met het tweede eeuwfeest van Goethes geboorte.

Zaterdag 29 oktober 1949.

Van week tot week : De beeldspraak als erfzonde. In den beginne. Nieuw gedicht van Bertus Aafjes.

Over: B. Aafjes, *In den beginne*. Em. Querido, Amsterdam 1949.

Zaterdag 5 november 1949.

Geest en leven.

Over: L. Huyghebaert, *Sint Hubertus, patroon der jagers, in woord en beeld. Historie, legenden, folklore*. De Sikkels, Antwerpen 1949.

Zaterdag 5 november 1949.

Van week tot week : Het mes der barmhartigheid. Roman van Stefan Andres. Een aangrijpend boek.

Over: S. Andres, *Het mes der barmhartigheid*. Vertaald door J. von Wattenwylde Gruyter. De Fontein, Utrecht [1949]. Vertaling van: *Wir sind Utopia*, 1942.

Dinsdag 8 november 1949.

Geest en leven.

Over: A. van Groenewoud OP, 'Vereist hagiografie een kunstenaar?', in: *Streven*, 3(1949), nr. 1 (oktober), p. 76-78.

Donderdag 10 november 1949.

Geest en leven.

Over: T. Capote, *De herfst van een jeugd*. Vertaald door C. Lennart. A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1949. Vertaling van: *Other voices, other rooms*, 1948.

Zaterdag 12 november 1949.

Van week tot week : Een dichter krijgt gestalte. Wie was Cornelis Crul? Wat was zijn geloof?

Over: A. van Elslander en L. Roose, het gedicht 'Een Gracie' van Cornelis Crul, in: *De Gulden Passer*, 27(1949), p. 36-69. [Opgenomen in: *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, p. 43-47].

Dinsdag 15 november 1949.

Geest en leven.

Over: A. Westerlinck, 'Nieuw leven in de Duitse letteren', in: *De Spectator*, 21 oktober 1949.

Vrijdag 18 november 1949.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de sterfdag van Herman Heijermans op 22 november 1924.

Zaterdag 19 november 1949.

Van week tot week : Vreugdloze stofwisseling. Leven zonder uitzicht. Een Hollandse roman.

Over: W.F. Hermans, *De tranen der acacia's*. G.A. van Oorschot, Amsterdam 1949.

Dinsdag 22 november 1949.

Geest en leven.

Over: *I fioretti, dat zijn de kleine bloemekens van Sint Franciscus*. Vertaald door Salvator Palmen OFM. Sint Franciscus-drukkerij, Mechelen 1927; *De bloemekens van de heilige Franciscus*. Vertaald naar de Latijnse uitgave door Theophilus OFM Cap. H. Meulenhoff, Amsterdam [1949]; R.L. Bruckberger, *De wolf van Gubbio. Zijn zeven wonderen en het achtste*. Vertaald door M. Philips. Ploegsma, Amsterdam 1949. Vertaling van: *Le loup de Gubbio, ou la parabole des sept miracles et du huitième*.

Zaterdag 26 november 1949.

Van week tot week : Gezelle en de anderen. Aard van zijn dichterschap. Overdreven roem?

Over: M. Brauns SJ, 'Guido Gezelle en de mens', in: *Streven*, 3(1949), nr. 1 (oktober), p. 24-48.

Zaterdag 26 november 1949.

Byzantium droogkomiek bekeken. Handig repetitieboek van dr. De Clercq.

Over: C. de Clercq, *Duizend jaar Byzantijnse geschiedenis*. Het Spectrum, Utrecht 1949.

Woensdag 2 augustus 1950.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van A. v.d. Wal, 'Boekbespreking van C. de Clercq, "Duizend

jaar Byzantijnse geschiedenis". Het Spectrum, Utrecht 1949', in: *Het Christelijk Oosten en Hereniging*, juli 1950, p. 76-77.

Vrijdag 2 december 1949.

Geest en leven.

Over: *Ad Interim, tijdschrift voor letterkunde*.

Zaterdag 3 december 1949.

Geest en leven.

Over: *De spiegel der menselijker behoudensese. De middel nederlandse vertaling van het Speculum humanae salvationis*. Ingeleid en toegelicht door L.M.Fr. Daniëls op. Lannoo, Tielt 1949.

Donderdag 8 december 1949.

Geest en leven.

Over: *Alle brieven van Q. Horatius Flaccus*. Vertaald door A. Rutgers van der Loeff. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1949.

Zaterdag 10 december 1949.

Geest en leven.

Over: M.V. Woodgate, *De biechtvader van Lodewijk XVI, abbe Edgeworth*. Vertaald door K. Luberti. Het Spectrum, Utrecht 1949. Vertaling van: *The abbe Edgeworth (1745-1807)*, 1945.

Zaterdag 10 december 1949.

Van week tot week : Grondslag der standvastigheid. Vertelsels van Antoon Coolen. Onder de Canadassen.

Over: A. Coolen, *Onder de Canadassen*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1949.

Woensdag 14 december 1949.

Geest en leven.

Over: G.H. 's-Gravesande, *Arthur van Schendel. Zijn leven en werk*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1949.

Vrijdag 16 december 1949.

Geest en leven.

Over: *De Gids*, 113(1950), nr. 1, januari.

Zaterdag 17 december 1949.

Van week tot week : De jongeren van Jesus. Scholieren-ethiek. Een wensdroom.

Over: L. Frank, *Die Jünger Jesu*.
Em. Querido, Amsterdam 1949.

Vrijdag 23 december 1949.

Van week tot week : Het vuur brandde voort.
Henriëtte Roland Holst. Op haar 80ste
verjaardag.

Zaterdag 24 december 1949.

Over H. Joanna van Frankrijk.
Ongesigneerd [ka].

Woensdag 28 december 1949.

Geest en leven.
Over: R. Franquinet, *Spiegelgruis*.
G.A. van Oorschot, Amsterdam 1949.

Zaterdag 31 december 1949.

Van week tot week : Vijftig jaar letterkunde.
Omstreden groepen en figuren. Schrijver en
publiek.

1950

Woensdag 4 januari 1950.

Geest en leven.
Over: D.A.M. Binnendijk, *Meesters der
Nederlandse vertelkunst*. J.M. Meulenhoff,
Amsterdam 1949.

Vrijdag 6 januari 1950.

Geest en leven.
Over: N. Weyand sJ (red.), *Immortal
diamond. Studies in Gerald Manley Hopkins*.
Sheed and Ward, London 1949.

Zaterdag 7 januari 1950.

Van week tot week : Won het fascisme de
oorlog? Helden zonder glorie. Een
sensatieboek.
Over: N. Mailer, *Helden zonder glorie*.
Vertaald door J.G. Kliphuis. A.W. Bruna,
Utrecht 1949. Vertaling van: *The naked and
the dead*, 1948.

Woensdag 11 januari 1950.

Geest en leven.
Over: J. van der Hoeven, 'De pers en het
boek', met een naschrift van Anton van

Duinkerken en een noot van de redactie, in:
Boek en Leven, 19(1950), nr. 1 (januari), p.
23-27.

Vrijdag 13 januari 1950.

Geest en leven.
Over: P. Romuald Banz, *Geschiedenis van
de Latijnse letterkunde*. Vertaald door
R. Antonissen. Nederlandse boekhandel,
Antwerpen/Wereldbibliotheek, Amsterdam
1949. Vertaling van: *Kurze Geschichte der
römischen Literatur*, 1924.

Zaterdag 14 januari 1950.

Van week tot week : Jan Willem Hofstra,
romancier. De angst voor aanraking. Een
man alleen.

Over: J.W. Hofstra, *Een man alleen*.
H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1949.

Woensdag 18 januari 1950.

Geest en leven.
Over: *Brabants Jaarboek*.

Donderdag 19 januari 1950.

Geest en leven.
Over: R. Southey, *Wij schreven 1815*.
*Dagboek van een rondreis in de Nederlanden in
de herfst van 1815*. Ingeleid en bezorgd door
M. Cordemans. Standaard Boekhandel,
Brussel 1946.

Zaterdag 21 januari 1950.

Geest en leven.
Over: R. de Muynck, *Het gulden boek van
Maria*. Parnassus, Amsterdam/Orion,
Antwerpen 1948.

Zaterdag 21 januari 1950.

Van week tot week : De kerk en de
volksschool. Een kwestie van beginsel.
Prettig overzicht.
Over: F.P.C. de Kock, *De kerk en de
volksschool*. Stenvert en Zoon, Meppel 1949.

Maandag 23 januari 1950.

Geest en leven.
Over: E.P. Alfons, *God in de Nederlandse
poëzie*. Van Maerlant, Antwerpen 1948.

Dinsdag 24 januari 1950.

Geest en leven.

Over: K. ter Laan, *De boer in de Groninger letteren*. Engelhard, van Embden, Amsterdam [1949].

Zaterdag 28 januari 1950.

Van week tot week : Het vuur van een vernuft. De kunst der allusie. Speels en toespeels.

Over: Jac. Schreurs MSc, *Spolia Mundi*. Het Spectrum, Utrecht 1949.

Vrijdag 3 februari 1950.

Geest en leven.

Over: H. Rauschnig, *Tijd van delirium*. Vertaald uit het Engels door J.R. Evenhuis. H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1949.
Vertaling van: *Time of delirium*, 1946.

Zaterdag 4 februari 1950.

Van week tot week : De duivel in een boek. Probleem van het kwaad. Gestyleerde chaos.
Over: G. Bazin e.a., *Satan*. Foreholte, Voorhout 1949.

Donderdag 9 februari 1950.

Geest en leven.

Over: M.J.G. Minnaert, *Dichters over sterren. Een bloemlezing*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1949.

Zaterdag 11 februari 1950.

Geest en leven.

Over: J. Noë SJ, 'Het thema van den dood bij Henriëtte Roland Holst', in: *Dietsche Warande en Belfort*, 94(1949), p. 618-632.

Zaterdag 11 februari 1950.

Van week tot week : De kritiek en haar grenzen. Vestdijk verdedigt Hermans. De Linie zichzelf.

* Naar aanleiding van S. Vestdijk, 'Toon en het negende gebod', in: *Podium*, 5(1949), december, p. 764-768; naar aanleiding van artikelen in *De Linie* over het debat tussen Anton van Duinkerken en Gerard Walschap in Brussel (*De Linie*, 20 januari en 3 februari 1950).

Vrijdag 17 februari 1950.

Over nieuwe poëzie : Ballade der onzekerheden.

Over: J.L. de Belder, *Ballade der onzekerheden*. Artifex, Gent 1949.

Zaterdag 18 februari 1950.

Van week tot week : Penicilline van de ziel? Thomas Merton als geval. Naald en magneet.

Over: H. Politzer, 'Der Fall Thomas Merton', in: *Die Neue Rundschau*, 61(1950), p. 131-135; Th. Merton, *De louteringsberg*. Het Spectrum, Utrecht 1949.

Donderdag 23 februari 1950.

Geest en leven.

Over: P. Maximilianus OFM Cap., 'Vondel's Lucifer en de franciscaanse school', in: *Tijdschrift voor Taal- en Letterkunde*, 67(1950), p. 81-102.

Zaterdag 25 februari 1950.

Van week tot week : Kinderen van de leugen. Een nieuwe romansoort? Alleen 'tective'.
Over: R. van Aerde, *De leugen is onze vader*. Urbi et Orbi, Amsterdam 1949.

Zaterdag 4 maart 1950.

Van week tot week : Dik Trom en de zeden. Geen Piet de Smeerpoots. Zin van sprookjes.
Over: J. Riemens-Reurslag, *Het jeugdboek in de loop der eeuwen*. W.P. van Stockum, 's-Gravenhage 1950.

Dinsdag 7 maart 1950.

Over nieuwe poëzie.

Over: A. de Swaef, *Verzonken land*. Odal, Wetteren 1949.

Dinsdag 7 maart 1950.

Dr. Van Heugten SJ zestig jaar. Letterkundige en moderator der studenten. Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 11 maart 1950.

Van week tot week : Vragen in het jubeljaar. In 1300 twee miljoen pelgrims naar Rome. Historie en kritiek.

Over: P. Chiminelli, *Het heilig jaar in de*

geschiedenis. Vertaald door F. van Oldenburg-Ermke. Pax, Den Haag 1950. Vertaling van: *Storia in miniatura degli Anni Santi*.

Dinsdag 14 maart 1950.

Geest en leven.

Over: *Land en volk van Brabant. Bijdragen van Brabantse schrijvers, dichters en geleerden*. Verzameld en ingeleid door A. Coolen. Kosmos, Amsterdam 1950.

Donderdag 16 maart 1950.

Geest en leven.

Over: *Revue du Monde Nouveau*, 1950, nr. 1.

Vrijdag 17 maart 1950.

Over nieuwe poëzie.

Over: J.H. de Groot, *Omhoog-omlaag. Een keus uit de gedichten 1925-1945*. Samen-gesteld door M. Jacobse. Holland, Amsterdam 1949.

Zaterdag 18 maart 1950.

Van week tot week : Herleving in de kerk.

Heilige onrust. Klachtenboek?

Over: H. Boelaars e.a., *Onrust in de zielzorg*. Het Spectrum, Utrecht 1950.

Woensdag 22 maart 1950.

Geest en leven.

Over: Joost, gedichtje over G. Bomans, in: *De Groene Amsterdammer*, 18 maart 1950.

Vrijdag 24 maart 1950.

Geest en leven.

Over: H. van Eyk, *Over W. Corsari*. De Bezige Bij, Amsterdam 1950.

Vrijdag 24 maart 1950.

Over nieuwe poëzie.

Over: I. van Dinther, *Beperkt tellurium*. Ernest van Aelst, Maastricht [1949].

Zaterdag 25 maart 1950.

Van week tot week : Einde van de Gouden Eeuw.

Vrijdag 31 maart 1950.

Geest en leven.

Over: J. Vosmaer, *Het leven en de wandelingen*

van meester Maarten Vroeg. Nederlandsche Vereeniging voor druk-en boekkunst, 's-Gravenhage 1947 [eerste druk: 1852].

Zaterdag 1 april 1950.

Van week tot week : Vreugde om Latijnse dichters. Reeks nieuwe vertalingen.

Humaniora.

Over: *Hellas en Rome. Antieke bronnen van de Europese beschaving*. Nederlandse Boekhandel, Antwerpen/Wereldbibliotheek, Amsterdam 1945-; H. Cuypers jr. en J.A.M. Douwes (red.), *Klassieke bibliotheek*. De Spaarnestad, Haarlem 1949-1950; I. Gerhardt en D. Loenen (red.), *De tiende muze. Een reeks vertalingen uit het Grieks en Latijn*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1950; Vergilius, *Het boerenbedrijf*. Vertaald door I. Gerhardt. De Bezige Bij, Amsterdam 1949. Vertaling van: *Georgica*.

Maandag 3 april 1950.

Over nieuwe poëzie : Roelants De lof der liefde.

Over: M. Roelants, *De lof der liefde*. Elsevier, Amsterdam/A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1949.

Dinsdag 4 april 1950.

Geest en leven.

Over: *Hermeneus*, maart 1950.

Zaterdag 8 april 1950.

Van week tot week : Probleem der geschiedenis. Het evangelie en de tijd.

Schrijvende carmelieten.

Over: Irenaeus Rosier oCarm., *Biografisch en bibliografisch overzicht van de vroomheid in de Nederlandse Carmel van 1235 tot het midden der achttiende eeuw*. Lannoo, Tielt 1950.

Woensdag 12 april 1950.

Geest en leven.

Over: *De nieuwe mens*. Betreft de uitslag van een enquête over boeken die katholieken mogen lezen.

Zaterdag 15 april 1950.

Geest en leven.

Over: D. Loenen, *Het Griekse geweten*.

Socrates en Athene; H. Wagenvoort, *Gistende cultuur. Cicero*; Th. de Vries, *Karel de Grote*.
Van Loghum Slaterus, Arnhem 1949.

Zaterdag 15 april 1950.

Van week tot week : Demonen volledig vertaald. Stawrogiens biecht. Hoe ontstaat nihilisme.

Over: F.M. Dostojevski, *Demonen*. Vertaald door H. Leerink. Van Munster, Amsterdam 1950.

Vrijdag 21 april 1950.

Geest en leven.

Over: P. Talma OSB, 'Bezwaren tegen Graham Greene', in: *Roeping*, 27(1950), p. 51-58.

Zaterdag 22 april 1950.

Van week tot week : Adrienne Mesurat vertaald. Afbraak der persoonlijkheid. Roman en rede.

Over: J. Green, *Adrienne Mesurat*. Vertaald door H. Foeken. Contact, Amsterdam 1950. Vertaling van: *Adrienne Mesurat*, 1927.

Dinsdag 25 april 1950.

Geest en leven.

Over: J. Tersteeg, *Ina Boudier-Bakker, 1875-1950*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1950.

Donderdag 27 april 1950.

Geest en leven.

Over: *Folia Augustiana*, april 1950.

Donderdag 27 april 1950.

Emile Erens 85 jaar. Vernieuwer der hagiografie.

Zaterdag 29 april 1950.

Van week tot week : Verzen van Nico Verhoeven. Beeldspraak als gemoedstaal. Ontveinsde anecdotiek.

Over: N. Verhoeven, *Gij zijt. Een cyclus*. Holland, Amsterdam 1950.

Zaterdag 6 mei 1950.

Geest en leven.

Over: W. Enzinck, *Een lied om moeder. Een bundel Nederlandse moederlyriek*. 'Helmond', Helmond [1950].

Zaterdag 13 mei 1950.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van een reactie van W. Enzinck op de recensie van 6 mei 1950.

Zaterdag 6 mei 1950.

Van week tot week : Graham Greenes eersteling. De man in de mist. Drama van het geweten.

Over: G. Greene, *De man in de mist*. Vertaald door G.J. Werumeus-Ensink. Em. Querido, Amsterdam [1950]. Vertaling van: *The man within*, 1929.

Dinsdag 9 mei 1950.

Geest en leven.

Over: V. Gheorghiu, *Het vijf en twintigste uur*. Vertaald door F. van Oldenburg-Ermke. Pax, 's-Gravenhage 1950. Vertaling van: *La vingt-cinquième jour*, 1950.

Zaterdag 13 mei 1950.

Van week tot week : Anna Blaman maakt een Godsbeeld. Oorsprong van het geweten. De kruisvaarder.

Over: A. Blaman, *De kruisvaarder*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1950.

Zaterdag 20 mei 1950.

Van week tot week : Simon Vestdijk schetst het laatste oordeel. De kellner en de levenden. Verbeelding en religie.

Over: S. Vestdijk, *De kellner en de levenden*. De Bezige Bij, Amsterdam 1950.

Maandag 22 mei 1950.

Geest en leven.

Over: W. Wittkampff, *Het kanon*. De Arbeiderspers, Amsterdam 1950.

Zaterdag 27 mei 1950.

Van week tot week : Volk en dichterschap. Hun beider wisselwerking. Een Nijmeegs proefschrift.

Over: T.W.R. de Haan, *Volk en dichterschap*. Van Gorcum, Assen 1950.

Vrijdag 2 juni 1950.

Geest en leven.

Over: H. Politzer, 'Die Amerikanischen

Bildstreifen und Al Capp', in: *Die Neue Rundschau*, 61(1950), p. 282-285.

Zaterdag 3 juni 1950.

Van week tot week : Hölderlins Hyperion.
Een goede vertaling. Natuur en geest.

Over: F. Hölderlin, *Hyperion, of de eremiet in Griekenland*. Vertaald door G.L. Dijkman. Nederlandse boekhandel, Antwerpen/Wereldbibliotheek, Amsterdam 1950.
Vertaling van: *Hyperion oder der Eremit in Griechenland*, 1797-1799.

Dinsdag 6 juni 1950.

Geest en leven.

Over: De Vlaamse redactie van *Dietsche Warande en Belfort*, 'Geweld tegen de geest', in: *Dietsche Warande en Belfort*, 95(1950), p. 193-196.

Zaterdag 10 juni 1950.

Van week tot week : Gorters onrust om God. Zoeker naar samenhang. Zijn werk verzameld.

Over: H. Gorter, *Verzamelde werken*. Deel II. C.A.J. van Dishoeck, Bussum/Em. Querido, Amsterdam 1949.
[Opgenomen in: *Verzamelde geschriften*, deel II, p. 103-108; Gorter, *Marsman, Ter Braak*, p. 26-30].

Maandag 12 juni 1950.

Geest en leven.

Over: H. Melville, *Billy Budd, voormarsgast*. *Wat hem overkwam in het jaar van de grote muiterij*. Vertaald uit het Engels door J.M. Palm. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1950. Vertaling van: *Billy Budd, foretopman*, 1924.

Donderdag 15 juni 1950.

Geest en leven.

Over: 'Jan Engelman en de jongeren. Een kleine enquête', in: *De Nieuwe Eeuw*, 10 juni 1950, p. 7.

Zaterdag 17 juni 1950.

Van week tot week : Tussen romaans en gotiek. Conflict van kerk en wereld. Een groots boek.

Over: F. Heer, *Aufgang Europas. Eine Studie zu den Zusammenhängen zwischen politischer Religiosität, Frömmigkeitsstil und dem Werden Europas im 12. Jahrhundert*. Europa Verlag, Wenen 1949.

Maandag 19 juni 1950.

Geest en leven.

Over: C. Ypes, *Jacob Hiegentlich 1907-1940. Een joods artist tussen twee oorlogen*. L.J. Veen, Amsterdam [1950].

Woensdag 21 juni 1950.

Geest en leven.

Over: de vijftigste catalogus van antiquariaat M. Hertzberger te Amsterdam, gewijd aan publicaties betreffende Spinoza.

Vrijdag 23 juni 1950.

Over nieuwe poëzie.

* Een bespreking van gedichten van Leo Vroman naar aanleiding van zijn bekroning met de C.W. van der Hoogtprijs.

Zaterdag 24 juni 1950.

Geest en leven.

Over: F. van Eeden, *De kleine Johannes*. Mouton, 's-Gravenhage 1950.

Zaterdag 24 juni 1950.

Van week tot week : Annie Salomons 65 jaar. Fides bemint prudentia. Innig dichterschap.

Donderdag 29 juni 1950.

Geest en leven.

Over: P.C.J. van Loon, *Doelmatigheid van het maatschappelijk werk*. L.C.G. Malmberg, 's-Hertogenbosch 1950.

Vrijdag 30 juni 1950.

Over nieuwe poëzie.

Over: A. den Besten, *Dubbel leven*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1946; idem, *Verleden tijd*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1950.

Zaterdag 1 juli 1950.

Van week tot week : Mauriac als politicus. Hij vervolgt zijn journaal. De atoombom. Over: F. Mauriac, *Journal*. Deel IV. B. Grasset, Paris 1950.

Woensdag 5 juli 1950.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de promotie van C.G.N. de Vooy op 6 juli 1900.

Vrijdag 7 juli 1950.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de tachtigste verjaardag van Marie van Zeggelen op 8 juli 1950.

Zaterdag 8 juli 1950.

Van week tot week : Romankunst als levensschool. Tolstoi, Balzac en Dickens. De verhaalkern.

Over: H. Roland Holst, *Romankunst als levensschool. Tolstoj, Balzac en Dickens*.

Van Loghum Slaterus, Arnhem 1950.

Woensdag 12 juli 1950.

Geest en leven.

Over: S. Axters op, 'De mystieke literatuur als karakterspiegel van de Nederlandse provincies', in: *Dietsche Warande en Belfort*, 95(1950), p. 298-304.**Vrijdag 14 juli 1950.**

Over nieuwe poëzie : Rhetoriek der hulpeloosheid.

Over: M. Mok, *Aan de vermoorden uit Israel en In memoriam sororis*. F.G. Kroonder, Bussum 1950.**Zaterdag 15 juli 1950.**

Van week tot week : Tot de dag van vandaag. Herdrukke historie. Geloof en critiek.

Over: W.L.M.E. van Leeuwen, *Drift en bezinning*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1950 [eerste druk: 1936].**Dinsdag 18 juli 1950.**

Geest en leven.

Over: P. van der Meer de Walcheren, *Klein dagboek*. 'Helmond', Helmond 1950.**Donderdag 20 juli 1950.**

Geest en leven.

Over: G. Degroote, in: *De Brabantse Folklore*.**Zaterdag 22 juli 1950.**

Van week tot week : Markies van onze letteren? L. van Deyssel tekent aan. Oud en modern.

Over: L. van Deyssel, *Aantekeningen bij lectuur*. Ingeleid door H.L. Prenen. Elsevier, Amsterdam/A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1950.**Donderdag 27 juli 1950.**

Geest en leven.

Over: J.L.M. de Lepper, *De voorgeschiedenis van het seminarie Ypelaar*. W. Bergmans, Tilburg/J. van Poll Suykerbuyk, Roosendaal 1950.**Zaterdag 29 juli 1950.**

Van week tot week : Uilenspiegel in Brabant. Jan Naaykens, dramaturg. Een spel voor de missie.

* Over de uitvoering van Tijn Uilenspiegel in Brabant tijdens de Groot-Kempische Cultuurdagen te Hilvarenbeek in de zomer van 1950.

Dinsdag 1 augustus 1950.

Geest en leven.

Over: M.P. van Buijtenen, *St. Vitus van Oldehove. Episoden uit de strijd om Leeuwardens kerk, 1146-1580*. J.R. van Rossum, Utrecht 1950.**Zaterdag 5 augustus 1950.**

Van week tot week : Historie van een krant. Het wervende woord. Dagblad en mens.

Over: A.C.J. de Vrankrijker, *Het wervende woord. Geschiedenis der socialistische week- en dagbladers in Nederland*. De Arbeiderspers, Amsterdam 1950.**Zaterdag 5 augustus 1950.**

Amerikaanse en Duitse visie op de oorlog. Eerlijk realisme en mislukte argeloosheid.

Over: S. Heym, *De kruisvaarders. Het is gisteren gebeurd*. Republiek der Letteren, Amsterdam 1949; I. Shaw, *De jonge leeuwen*. Elsevier, Amsterdam 1949; H.W. Richter, *Die Geschlagenen*. Desch Verlag, München 1949; B.E. Werner, *Die Galeere*. Bergmann-Fischer, Frankfurt am Main 1949. Afzender: Dbg.

[Volgens Paul Buurman geschreven door Anton van Duinkerken. Zie P. Buurman, *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladpers 1930-1955. Een historisch-documentair receptie-onderzoek* (Amsterdam 1996), p. 366].

Maandag 7 augustus 1950.

Geest en leven.

Over: Y. Congar en Fr. Varillon, *Priester en leek in de kerk*. Vertaald door W.J. Schuyt. F.W. de Koning, Laren [1949]. Vertaling van: *Sacerdoce et laicat dans l'église*, 1947.

Woensdag 9 augustus 1950.

Geest en leven.

Over: G. Stuiveling, *Steekproeven*. Em. Querido, Amsterdam 1950.

Zaterdag 12 augustus 1950.

Van week tot week : De triptiek van het Godsrijk. Een nieuwe apologie. Geloofsworsteling.

Over: N.G.M. van Doornik, S. Jelsma, A. van de Lisdonk, *De triptiek van het Godsrijk*. Het Spectrum, Utrecht 1950.

Maandag 14 augustus 1950?

Verdiensten van dr. L. Daniëls op voor de letterkunde. Bij zijn veertigjarig priesterfeest. Persoon en werk van meester Dirc van Delf.

Vrijdag 18 augustus 1950.

Over nieuwe poëzie.

Over: *Curve. Een keuze uit de poëzie van Gerard den Brabander*. Ingeleid door Ed. Hoornik. De Bezige Bij, Amsterdam 1950.

Zaterdag 19 augustus 1950.

Van week tot week : De Limburgse academicus. Rede van prof. J. Peters c.s.s.r. Noord en Zuid.

Over: J.A.J. Peters c.s.s.r., *De Limburgse academicus morgen*. Limburgs Academisch Centrum, Rolduc 1950.

Maandag 21 augustus 1950.

Geest en leven.

Over: G.A.C. de Graaf, 'Petrus Hellendael-

musiquant (1721-1799)', in: *Mens en melodie*, 5(1950), nr. 8, p. 241-244.

Zaterdag 26 augustus 1950.

Van week tot week : Protestanten in Spanje. Een pakkend verslag. Pax Romana.

Over: H. van der Linde en F. Thijssen, *De situatie van de protestanten in Spanje. Verslag van een studiereis, gemaakt in het najaar van 1949*. Boekencentrum, 's-Gravenhage 1950.

Donderdag 31 augustus 1950.

Geest en leven.

Over: *Nar uit de stad van Erasmus. Het zakboekje voor geleerde mannen*. De Boekerij, Baarn z.j.

Zaterdag 2 september 1950.

Van week tot week : Overdracht en wensdroom. Antoon Coolen getuigt. Zijn nieuw spel.

Over: A. Coolen, *Spel van Sint Geertens Minne. Openluchtspel in drie bedrijven*. Ons Leekenspel, Bussum 1950.

Woensdag 6 september 1950.

Geest en leven.

Over: W.L. Brandsma en G. Stuiveling, *Kunst en kritiek voor en uit de tijd van Tachtig*. J.B. Wolters, Groningen 1939; W.J.H. Caron en P. Vink, *Analyse en kritiek. Een bundel boekbesprekingen voor gymasiaal en middelbaar onderwijs, voor kweekscholen en voortgezette studie*. J.B. Wolters, Groningen 1948; W.H. Beuken en P. Lukkenauer, *Lezen en verstaan. Vragen en opgaven bij teksten voor de hoogste klassen van gymnasium, HBS, kweekschool en andere inrichtingen van voortgezet onderwijs*. L.C.J. Malmberg, 's-Hertogenbosch 1950.

Vrijdag 8 september 1950.

Geest en leven.

* Over een lezing van Erich Kästner op 6 september 1950 in het Minervapaviljoen te Amsterdam.

Zaterdag 9 september 1950.

Van week tot week : Pieter van der Meer de Walcheren 70 jaar. Zijn nieuwste boek. Godshuur.

Over: P. van der Meer de Walcheren, *Gods uur. Beschouwing en getuigenis*.
Het Spectrum, Utrecht 1950.

Donderdag 14 september 1950.

Geest en leven.

Over: A. Seger, *Moeder en kind. Een keur van gedichten*. H.P. Leopold, 's-Gravenhage [1950].

Zaterdag 16 september 1950.

Van week tot week : De tijd van Napoleon.
Bevrijding van toen en nu. P.H. van Moerkerken.

Over: P.H. van Moerkerken, *De bevrijders*.
G.A. van Oorschot, Amsterdam 1950 [eerste druk: 1914].

Dinsdag 19 september 1950.

Geest en leven.

Over: H. van der Merwe Scholtz, *Sistematiese verslag van 'n stilistiese analise. Eugène Marais, Die tovenaars*. J.H. de Bussy, Amsterdam 1950.

Zaterdag 23 september 1950.

Van week tot week : Memoires Andreas Latzko. Het bedreigd pacifisme. Toeval en lot.

Over: A. Latzko, *Levensreis. Herinneringen*.
Wereldbibliotheek, Amsterdam 1950.

Dinsdag 26 september 1950.

Geest en leven.

Over: *Binnenlands Apostolaat. Orgaan van de Sint Willibrord Vereniging*, 1950.

Zaterdag 30 september 1950.

Van week tot week : Nine van der Schaaf, dienstmeisje-dichteres. Haar jongste roman.
Over: N. van der Schaaf, *Eveline. Een Haagse roman*. G.A. van Oorschot, Amsterdam 1950.

Woensdag 4 oktober 1950.

Geest en leven.

Over: *Brabantia Nostra*, september 1950.

Vrijdag 6 oktober 1950.

Over nieuwe poëzie.

Over: J. Leyten, *Omgekeerde volgorde*.
J.B.M. Pompe, Leiden 1950.

Zaterdag 7 oktober 1950.

Van week tot week : Thomas Mann belicht zijn tijd. Einde der burgerlijkheid. Houding in 1914.

Over: Th. Mann, *Meine Zeit*. Em. Querido, Amsterdam 1950.

Donderdag 12 oktober 1950.

Geest en leven.

Over: J.L. van den Besselaar, *Cassiodorus Senator. Leven en werken van een staatsman en monnik uit de zesde eeuw*. J.H. Gottmer, Haarlem [1950].

Vrijdag 13 oktober 1950.

Geest en leven.

Over: J. Quasten, *Patrology*. Het Spectrum, Utrecht 1950.

Zaterdag 14 oktober 1950.

Van week tot week : Vestdijk over dichtkunst. De glanzende kiemcel. Hoe iemand dicht.

Over: S. Vestdijk, *De glanzende kiemcel. Beschouwingen over poëzie*. De Driehoek, 's-Graveland 1950.

Zaterdag 21 oktober 1950.

Geest en leven.

Over: A. Welters, *Kluizenaars in Limburg*.
Winants, Heerlen 1950.

Zaterdag 21 oktober 1950.

Van week tot week : Streuvels' werk verzameld. Hoe hij herziert. De oogst.

Over: S. Streuvels, *Volledige Werken*. Deel 1.
Winants, Heerlen 1950.

Donderdag 26 oktober 1950.

Geest en leven.

Over: J.J. Westendorp Boerma, *Een geestdriftig Nederlander. Johannes van den Bosch*. Em. Querido, Amsterdam 1950.

Zaterdag 28 oktober 1950.

Van week tot week : Wie was Karl Naundorff? Het geheim van de Temple. De haarproef.

Over: A. Castelot, *Lodewijk XVII*. Vertaald door H. de Graaf. Helicon, Antwerpen 1948. Vertaling van: *Louis XVII. L'enigme resolue*, 1949.

Dinsdag 31 oktober 1950.
Ex hoc beata (gedicht).

Vrijdag 3 november 1950.
Geest en leven.
Over: A. Westerlinck, 'De driejaarlijkse staatsprijs voor poëzie', in: *Dietsche Warande en Belfort*, 95(1950), p. 482-486.

Vrijdag 3 november 1950.
Carel Scharten overleden. Criticus en romanschrijver.

Zaterdag 4 november 1950.
Van week tot week : George Bernard Shaw. Zijn verhouding tot Chesterton. De geestigste mannen van hun tijd.

Woensdag 8 november 1950.
Geest en leven.
Over: een interview met G. Papini door M. Caraco, in: *Nouvelles Littéraires*.

Zaterdag 11 november 1950.
Geest en leven.
Over: J. de Hartog, *Feestelijke ondergang. Leven en werk van Johan C.P. Alberts*. Elsevier, Amsterdam 1950.

Zaterdag 11 november 1950.
Van week tot week : Kritiek op kinderboeken. Wormcruyt met suyster. Deskundigheid en smaak.
Over: D.L. Daalder, *Wormcruyt met suyster. Historisch-critisch overzicht van de Nederlandse kinderliteratuur*. De Arbeiderspers, Amsterdam 1950.

Dinsdag 14 november 1950.
Over nieuwe poëzie : De ballade van Reading.
Over: A. Marja, *De bajesballade van Wilde Oscar. Opnieuw gezongen door een nauwelijks aan de bajes ontsnapte en van huis en haard verdreven onderduiker*. De Driehoek,

's-Graveland 1950 [eerste druk: 1945]; J.L. de Belder en L. Badis, *De ballade van Reading*. De Eenhoorn, Lier [1950]. Vertalingen van: O. Wilde, *The ballad of Reading gaol*, 1898.

Zaterdag 18 november 1950.
Van week tot week : Jeugd in een strandhotel. De moeder der muzen. Raymond Brulez vertelt.
Over: R. Brulez, *Het huis te Borgen*. Deel I van *Mijn woningen*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1950.
[Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 103-111].

Maandag 20 november 1950.
In memoriam prof. Van der Leeuw. Man met onuitsprekelijk diep levensgeluk.

Donderdag 23 november 1950.
Geest en leven.
Over: M. Schmid, 'De functie van het boek in de zielzorg', in: *Boek en Leven*, 10(1950), nr. 6 (november), p. 113-115. Vertaling van: *Der Seelsorger*.

Vrijdag 24 november 1950.
Geest en leven.
Over: J. Plof, *Papieren harten*. De Boekerij, Baarn 1950.

Zaterdag 25 november 1950.
Van week tot week : Een nieuw gewetensconflict. Bacteriologische oorlogvoering. Prof. Kasper.
Over: A. Defresne, *Professor Kasper*. Moussault, Amsterdam 1950.

Dinsdag 28 november 1950.
Geest en leven.
Over: *Karakter. Maandelijks tijdschrift voor jonge katholieken*, 18 november 1950.
N.B. Reactie van H. Wolffenbuttel-Van Rooyen op vrijdag 1 december 1950.

Zaterdag 2 december 1950.
Van week tot week : Romankunst en psychologie. Mensen bij Dostoevsky. Hippolyte's keuze.
Over: F.J.J. Buytendijk, *De psychologie van de roman*. Het Spectrum, Utrecht 1950.

Dinsdag 5 december 1950.

Geest en leven.

Over: P. Arents, *De Vlaamse schrijvers in het Engels vertaald, 1481-1949*. De Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal en Letterkunde, Gent 1950.

Woensdag 6 december 1950.

Geen prijs voor Marnix Gijsen.

Donderdag 7 december 1950.

Geest en leven.

Over: G.K. van het Reve, *De ondergang van de familie Boslowits*. De Bezige Bij, Amsterdam 1950.

Zaterdag 9 december 1950.

Geest en leven.

Over: F. Kafka, *De gedaanteverwisseling*. Vertaald door N. Brunt. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1950. Vertaling van: *Die Verwandlung*, 1916.

Zaterdag 9 december 1950.

Van week tot week : Carmen in het noorden. Provinciale tragiek. De koperen tuin.

Over: S. Vestdijk, *De koperen tuin*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1950.

Woensdag 13 december 1950.

Geest en leven.

* Over de aankondiging van een Blauwvoetagenda voor 1951 in een mededelingenblad voor belangstellenden in de Dietse jeugdbeweging en haar uitgaven. In deze agenda zullen onder andere gedichten van C. Verschaeve, W. Moens en A. Rodenbach verschijnen.

Zaterdag 16 december 1950.

Geest en leven.

Over: *Revue de Psychologie des Peuples*.

Zaterdag 16 december 1950.

Van week tot week : Aan de voet van het Belfort. Arbeidersbeweging in Gent. Epos der textiel.

Over: A. Mussche, *Aan de voet van het Belfort*. De Sikkels, Antwerpen 1950.

Donderdag 21 december 1950.

Geest en leven.

Over: W.C. Schallenberg-van Huffel, *Uren met Huizinga*. Hollandia-drukkerij, Baarn [1950].

Vrijdag 29 december 1950.

Mathias Kemp zestig jaar. Naar de nacht van Sylvester verdaagd?

Zaterdag 30 december 1950.

Letterkunde in het afgelopen jaar. Op zoek naar de katholieke roman.

1951**Vrijdag 5 januari 1951.**

Geest en leven.

Over: J.A.E. van Dodewaard, *De binnenkant*. Foreholte, Voorhout 1950.

Zaterdag 6 januari 1951.

Van week tot week : Roman van een beproeving. De fout van Louise Bazilaire. Het oog der wereld.

Over: M. Jouhandeau, *De fout van Louise Bazilaire*. Vertaald door N.G.H. Deen. Foreholte, Voorhout.

Dinsdag 9 januari 1951.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de zeventigste verjaardag van Giovanni Papini.

Woensdag 10 januari 1951; donderdag 11 januari 1951; vrijdag 12 januari 1951; zaterdag 13 januari 1951.

Schrijvers voor de keuze.

* Naar aanleiding van 'Schrijvers voor de keuze'. Bijzonder nummer van *Critisch Bulletin*, najaar 1950. Verslag van het congres voor culturele vrijheid te Berlijn, 26-30 juni 1950.

Donderdag 11 januari 1951.

Geest en leven.

Over: G.K. Chesterton, *The common man*. Sheed and Ward, London 1950.

Vrijdag 12 januari 1951.

Geest en leven.

Over: R. Roemans, *Het werk en de betekenis van prof.dr. Willem de Vreese*. De Vlijt, Antwerpen 1950.**Zaterdag 13 januari 1951.**

Van week tot week : De gothische revolutie. Tussen Cluny en Sens. Wisseling der gevoeligheid.

Over: F. van der Meer, *Keerpunt der Middeleeuwen. Tussen Cluny en Sens*. Het Spectrum, Utrecht 1950.**Vrijdag 19 januari 1951.**

Geest en leven.

Over: M. Brauns SJ, 'Oorspronkelijkheid, persoonlijkheid en schoonheid in de dichtkunst', in: *Nieuwe Stemmen*, 6(1949/1950), nr. 10 (augustus/september), p. 235-242; ibidem, 7(1950/1951), nr. 1 (oktober), p. 2-7; ibidem, nr. 2 (november/december), p. 29-33.**Zaterdag 20 januari 1951.**

Geest en leven.

Over: H. Hartwijk, 'Aard en inhoud van het Kalevala. Vertaling van de eerste zang', in: *Roeping*, 27(1950), p. 522-542.**Zaterdag 20 januari 1951.**

Van week tot week : De man, die 'Shakespeare' was. Achter het masker? Het Essex-proces.

Over: P.H. van Moerkerken, *Achter het mombakkes*. G.A. van Oorschoot, Amsterdam 1950.**Woensdag 24 januari 1951.**

Geest en leven.

* Fragment uit de nieuwjaarsrede van jhr. W. Michiels van Kessenich, burgemeester van Maastricht.

Zaterdag 27 januari 1951.

Geest en leven.

Over: L. Couperus, *Het zwevende schaakbord*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 1950 [eerste druk: 1922]; G.S. Overdiep, *Fragmenten van de roman van Walewein*.

W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle 1950 [eerste druk: 1924].

Zaterdag 27 januari 1951.Van week tot week : Gij zijt niet langer pelgrims. Bekeerlings-ervaring. Singulariteit? Over: N.G.N. van Doornik msc, *Gij zijt niet langer pelgrims. Ervaringen van bekeerlingen binnen de kerk*. Het Spectrum, Utrecht 1950.**Donderdag 1 februari 1951.**

Geest en leven.

Over: B.G.L. Overmaat, *Mellibeus. Een geschrift van Dirk Potter*. Paap, Arnhem 1950.**Zaterdag 3 februari 1951.**

Geest en leven.

Over: Daniel-Rops, *De oudste verhalen over de Moeder-Maagd*. Vertaald door A.J. Stein. H. Nelissen, Bilthoven 1951. Vertaling van: *Les evangiles de la Vierge*, 1948.**Zaterdag 3 februari 1951.**

Van week tot week : Mijmering voor vastenavond. Tragische ontmaskering? Geestdrift en ironie.

Over: Plato, *Ion, or, the Iliad*. Vertaald door P.B. Shelley. Everyman's Library, nr. 456; G.L. Dickinson, *Plato and his dialogues*. Penguin books, Harmondsworth 1950 [eerste druk: 1931]; M. ter Braak, *Verzameld werk*. G.A. van Oorschoot, Amsterdam 1949-1950.

N.B. Reactie van H. Höppener op dinsdag 20 februari 1951.

Woensdag 21 februari 1951.

Plato's Io: démasqué der poëten? De dichter heeft niet anders dan zijn werk.

* Reactie op H. Höppener.

Woensdag 7 februari 1951.

Geest en leven.

Over: B. Delfgaauw, 'Anna Blaman', in: *Streven*, 4(1951), p. 474-479.**Vrijdag 9 februari 1951.**

Geest en leven.

Over: E. Kahler, 'Was ist ein Gedicht?', in: *Die Neue Rundschau*, 61(1950), p. 520-544.

Zaterdag 10 februari 1951.

Van week tot week : R.C. Bakhuizen v.d.

Brink. Een markante persoonlijkheid.

Levendige studie van Colmjon. Zichzelf zijn.

Over: G. Colmjon, *R.C. Bakhuizen van den Brink. Een markante persoonlijkheid*. Leidse Uitgeversmaatschappij, Rijswijk 1950.

Zaterdag 17 februari 1951.

Geest en leven.

Over: L. Sourie, *Vlaams letterkundig lexicon*.

Komen 1951.

Zaterdag 17 februari 1951.

Van week tot week : Parabel der ontmoetingen. Tweegevecht van Marnix Gijsen. Goed en kwaad.

Over: M. Gijsen, *Goed en kwaad*.

A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1951.

Dinsdag 20 februari 1951.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van een debat in *De Linie* en *De Nieuwe Eeuw* over somberheid en godsdienstzin als drijfveren tot moderne katholieke poëzie.

Woensdag 21 februari 1951.

In memoriam André Gide. Scherp waarnemer van de tijdsverschijnselen.

Donderdag 22 februari 1951.

Geest en leven.

Over: D.A.M. Binnendijk, *Tekst en uitleg*.

P.N. van Kampen, Amsterdam 1950;

H. de Vries, *Vers tegen vers*. D.A. Daamen, Den Haag 1949.

Zaterdag 24 februari 1951.

Een week van papier. Het boek wordt gepropageerd omdat 't verdedigd moet worden. Hulde aan de geest van het boek.

Dinsdag 27 februari 1951.

Geest en leven.

Over: J. Fabricius, *De grote beproeving*.

H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1950.

Zaterdag 3 maart 1951.

Geest en leven.

Over: A. Blaman, *Ram Horna en andere verhalen*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1951.

Zaterdag 3 maart 1951.

Van week tot week : Martelaarschap der mensheid. Afrika en de wereld. Glanzende kitsch.

Over: W.W. Reade, *Martelaarschap der mensheid*. Vertaald door J.E. Romein.

Em. Querido, Amsterdam 1951 [eerste druk: 1942]. Vertaling van: *Martyrdom of man*, 1872.

Donderdag 8 maart 1951.

Geest en leven.

Over: M. Picard, *De wereld van het zwijgen*.

Vertaald door W. Enzinck. De Tijdstroom, Lochem 1950. Vertaling van: *Die Welt des Schweigens*, 1948.

Zaterdag 10 maart 1951.

Van week tot week : Knuvelders derde deel. Wezen der romantiek. Nieuwe waardering.

Over: G. Knuvelder, *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde van de aanvang tot heden*. Deel III. L.C.G. Malmberg, 's-Hertogenbosch 1951.

Dinsdag 13 maart 1951.

Geest en leven.

Over: J. Green, *De verzoeking*. Vertaald door C.J. Kelk. De Koepel, Nijmegen 1950.

Vertaling van: *Moirra*, 1950.

Vrijdag 16 maart 1951.

Geest en leven.

Over: H.G. Hoekstra, *In de donkere dagen voor kersttijd. Een bundel kerstgedichten van en voor deze tijd*. Bigot en Van Rossum, Amsterdam 1950 [eerste druk: 1941].

Zaterdag 17 maart 1951.

Van week tot week : De godsdienst der Romeinen. Twee beschrijvingen. Een korte en een kritische.

Over: Cl. Beukers sJ, 'De godsdienst der Romeinen', in: J. Huby, *Christus. Handboek voor de geschiedenis der godsdiensten*.

Vertaald onder leiding van K.L. Bellon. Het Spectrum (Utrecht/Brussel 1950),

p. 311-347. Vertaling van: *Christus. Manuel d'histoire des religions*, 1910; J. de Lepper, *De godsdienst der Romeinen*. Romen en Zonen, Roermond 1950.

Donderdag 22 maart 1951.

Geest en leven.

Over: *Ons Geestelijk Erf*, maart 1951.

Vrijdag 23 maart 1951.

Dr. P. van Moerkerken overleden. Een puntige persoonlijkheid.

Zaterdag 24 maart 1951.

Van week tot week : Hoogmis voor Claude Lorrain. Een dichter van droomlandschappen. Moeilijkheid voor Barrès.

* Over Barrès en C. Gellée. M. Barrès, *Een herfst te Charmes met Claude Gellée*.

Donderdag 29 maart 1951.

Geest en leven.

Over: B. Decorte, *Het Geuzenlied. Bloemlezing*. Orion, Antwerpen 1951.

Zaterdag 31 maart 1951.

Geest en leven.

Over: H. Claus, *De Metsiers*. A. Manteau, Brussel [1950].

Zaterdag 31 maart 1951.

Van week tot week : Vertelsels uit de hel. James Hogg en Herbert Kuhn. Tragiek der dweepzucht.

Over: J. Hogg, *De versierde dwaling. Zijnde de geheime memoires en bekentenissen van een gerechtvaardigd zondaar*. Vertaald door J. van Gelder. Foreholte, Voorhout 1950. Vertaling van: *Confessions of a fanatic*, 1824; H. Kuhn, *Karmel. Een vertelling*. Vertaald door Th. Booy. Bosch en Keuning, Baarn 1948.

Woensdag 4 april 1951.

Geest en leven.

Over: *Brabants Jaarboek*.

Donderdag 5 april 1951.

Geest en leven.

Over: M. Careme, *La passagère invisible*. Brussel z.j.

Zaterdag 7 april 1951.

Van week tot week : De rol van August Vermeylen. Zijn verzameld werk. Pleidooi voor meer geest.

Over: A. Vermeylen, *Verzameld werk*. Deel 1. A. Manteau, Brussel 1951.

Zaterdag 14 april 1951.

Geest en leven.

* Over de brand in een opslagplaats van films in het Belgische ministerie van Openbaar Onderwijs aan de Leuvensestraat te Brussel op 7 april 1950.

Zaterdag 14 april 1951.

Van week tot week : Achtergrond van een moord. Moraal en sensatie. Over geschiktheid.

Over: J.C. Pichon, *Il faut que je tue Mr. Rumann*. Correa.

Dinsdag 17 april 1951.

Geest en leven.

Over: C.J.M. de Klerk CSSR, *Cultus en ritueel van het orthodoxe hindoeïsme in Suriname*. Urbi et Orbi, Amsterdam 1951.

Woensdag 18 april 1951.

Geest en leven.

Over: A. Bertram, *Inleiding tot het lezen van gedichten. Voor de hoogste klassen van gymnasium, lyceum en HBS*. G.D. van Goor, 's-Gravenhage [1951].

Zaterdag 21 april 1951.

Geest en leven.

Over: F.L. Polak, *De bedreiging der menselijkheid in de crisis der moderne cultuur. Een antwoord aan Virgil Gheorghiu*. W. Gaade, Delft [1950].

Zaterdag 21 april 1951.

Van week tot week : Humor is ontgoocheling. Gewaarwording van het komische. Leuke sommen.

* Over een toespraak van G.W. van Vierssen-Trip voor de Amsterdamse sociëteit De Koepel over de 'gewaarwording van het komische'.

Woensdag 25 april 1951.

Geest en leven.

Over: J.A. Rispens, *Zonder omwegen*. Bosch en Keuning, Baarn 1950.**Vrijdag 27 april 1951.**

Geest en leven.

Over: P.H. Dubois, *Een houding in de tijd*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1950; idem, 'Kroniek der Franse letteren. Het geval Simenon', in: *De Gids*, 114(1951), p. 286-291.**Zaterdag 28 april 1951.**Van week tot week : Moeder en Zuster Virgilia. Twee romans van Gerard Walschap. Waarde der zelfverloochening. Over: G. Walschap, *Moeder*; idem, *Zuster Virgilia*. Vink, Antwerpen 1950-1951.**Zaterdag 28 april 1951.**

Prof. Buytendijk 65 jaar.

Vrijdag 4 mei 1951.

Geest en leven.

Over: *Zeven en twintig stokpaarden. Zijnde een aantal verhandelingen, tierelantijnen, oneenigheden, gedichten, reportages, verhalen, vertalingen en andere wisselwasjes over wat de heer Johan Willem Frederik Werumeus Buning in dit leven min of meer oprecht heeft liefgehad en beschreven*. Ad. Donker, Rotterdam 1951.**Zaterdag 5 mei 1951.**

Van week tot week : Potgieter van binnen uit. Van stijlonderzoek tot levensbeschrijving. Franse invloed.

Over: J. Smit, *E.J. Potgieter, 1808-1875*. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1950.**Woensdag 9 mei 1951.**

Geest en leven.

Over: G. Philips, 'Persoonlijkheid en massa. Nogmaals het K.A.J.-congres te Brussel', in: *De Nieuwe Mens*, 3(1951), p. 50-55.**Zaterdag 12 mei 1951.**

Geest en leven.

Over: Reninca, *Adem der aarde*. Lannoo, Tielt 1950.**Donderdag 17 mei 1951.**

Geest en leven.

Over: J. Tulkens, *De aardse bruid*. Elsevier, Amsterdam 1950.**Zaterdag 19 mei 1951.**

Geest en leven.

* Naar aanleiding van het toekomstig vijftigjarige bestaan van het Vondelmuseum op 3 december 1951.

Zaterdag 19 mei 1951.

Van week tot week : Oorsprong van de dodendans. Geen klassieke invloed? Wat is macaber?

Over: D.Th. Enklaar, *De dodendans. Een cultuur-historische studie*. L.J. Veen, Amsterdam 1950.**Woensdag 23 mei 1951.**

Geest en leven.

Over: G.J. Hoogewerff, 'Nederlandse dichters in Italië in de zeventiende eeuw', in: *Mededelingen van het Nederlands Historisch Instituut te Rome 1951* ('s-Gravenhage 1951), p. 39-116.**Zaterdag 26 mei 1951.**Van week tot week ; Guido Gezelle journalist. Proza uit 't Jaer 30. Hekelpoëzie. Over: *G. Gezelle's proza en varia*. Ingeleid door F. Baur. Deel 1. L.J. Veen, Amsterdam 1950. [Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 22-26].**Dinsdag 29 mei 1951.**

Geest en leven.

* Over het blad van de internationale P.E.N. club.

Zaterdag 2 juni 1951.

Geest en leven.

Over: M. van der Plas, 'Stemmen in de woestijn. Enkele achtergronden en aspecten van de jongste Nederlandse poëzie', in: *Streven*, 4(1951), p. 247-261.**Zaterdag 2 juni 1951.**

Van week tot week : Met de dag groeit de nood. Experimenten in de zielzorg.

Teamwork van priester en leek.
Over: A.M. Jansen en H. Divendal,
Experimenten in de zielzorg, 1951.

Vrijdag 8 juni 1951.

Geest en leven.
Over: J.W.F. Werumeus Buning, *Het gebroken hart of de reis naar Barcelona. Een ouderwetsche, omslachtige en sentimentele geschiedenis en bovendien vrijwel naar waarheid verteld*. Elsevier, Amsterdam 1951.

Zaterdag 9 juni 1951.

Van week tot week : In de nacht roept God.
Preekexemplen als romanstof. Wellust der ergenis.
Over: W. Man, *In de nacht roept God*.
Desclée de Brouwer, Brugge/Amsterdam, z.j.

Dinsdag 12 juni 1951.

Geest en leven.
Over: A. Clerx, *Schandaal op Poeloeh Tampah*. Em. Querido, Amsterdam 1950 [eerste druk: 1941].

Woensdag 13 juni 1951.

Geest en leven.
Over: J. van Sleuwen, *Het overwoekerd pad*.
C.A.J. van Dishoeck, Bussum 1951.

Zaterdag 16 juni 1951.

Van week tot week : De kogel door de kerk.
Naïef klachtenboek. Een tweede Luther?
Over: G. Franckens, *De kogel door de kerk. Een zeer ernstig woord tot alle katholieken van Nederland*. Stichting 'Het katholieke boek', Amsterdam [1951].

Dinsdag 3 juli 1951.

Geest en leven.
Over: Op welke manier het parochieblad aan De Kennemer werd ontfutseld. Drukkerij De Kennemer te Beverwijk. Naar aanleiding van 16 juni 1951.

Dinsdag 19 juni 1951.

Geest en leven.
Over: J. Daisne, *De man die zijn haar kort liet knippen*. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam 1950 [eerste druk: 1947].

Vrijdag 22 juni 1951.

Geest en leven.
Over: J. Gans, *Het veege lijf*. G.A. van Oorschot, Amsterdam 1951.

Zaterdag 23 juni 1951.

Van week tot week : Voordewind-Van Iependaal. Debat over politiezaken. Eeuwig behoud.
Over: H. Voordewind, *De commissaris vertelt; De commissaris vertelt verder; De commissaris vertelt door*. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1949-1951; W. van Iependaal, *De commissaris kan me nog meer vertellen*. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1951.

Zaterdag 30 juni 1951.

Van week tot week : Rome en de tolerantie.
Het woord van Veuillot. Ruzie om Idil.
Over: N.J. Hommes, *Rome en het tolerantieprobleem*. Willem de Zwijgerstichting, 's-Gravenhage [1951]; W.F. Hermans, 'De heilige Idil en haar nar', in: *Podium*, 6(1950), nr. 12 (december), p. 636-641.
N.B. Reactie van A.P. Huysmans op vrijdag 3 augustus 1951.

Zaterdag 4 augustus 1951.

Van week tot week : Idil en de tolerantie.
Twee grote bezwaren. Waar het om gaat.

Donderdag 9 augustus 1951.

Idil en de tolerantie. Verklaring van Adviserende Bisschoppelijke Commissie.
Naschrift van Anton van Duinkerken.

Donderdag 23 augustus 1951.

Idil en de vrijheid van meningsuiting. Verzet tegen wantoestand. Opnieuw een wederwoord.

Dinsdag 28 augustus 1951.

Idil en de schrijvers. Wordt er recht gedaan?

Zaterdag 15 september 1951.

Van week tot week : De Idil-kwestie opgelost? Weer een verklaring. Het schrijversrecht.

Donderdag 5 juli 1951.

Geest en leven.
Over: R. Kuiters OESA, *Onze parochie-structuur een belemmering voor de zielzorg*. Eerste van de Cahiers Te Elfder Ure. F.W. de Koning, Laren.

Zaterdag 7 juli 1951.

Geest en leven.

* Over de doelstelling van de Algemene Katholieke Kunstenaars-Vereniging (AKKV) het contact tussen het katholieke volksdeel en zijn kunstenaars te verbeteren.

Zaterdag 7 juli 1951.

Van week tot week : Opvoedings-encyclopaedie. Beweeglijke wetenschap.

Zorg na de oorlog.

Over: *Katholieke encyclopaedie voor opvoeding en onderwijs*. Pax, 's-Gravenhage 1951.

Dinsdag 10 juli 1951.

A. Jurriaan Zoetmulder 70 jaar. Schilder, dramaturg, romanschrijver en journalist.

Donderdag 12 juli 1951.

Geest en leven.

Over: W. Grossouw, 'Gij zijt Gods huis', in: *De Nieuwe Mens*, 3(1951), p. 115-117.

Zaterdag 14 juli 1951.

Van week tot week : Twee katholieke dichters. Henri Bruning en Gabriël Smit. Beider bevrijdingsbegrip.

Over: H. Bruning, *In vitro*. Winants, Heerlen [1951]; G. Smit, *Ternaauvernood*. Het Spectrum, Utrecht 1951.

Donderdag 19 juli 1951.

Geest en leven.

Over: M. de Meyer, in: *Tijdingen van de Vereniging ter bevordering van het Vlaamse boekwezen*.

Vrijdag 20 juli 1951.

Geest en leven.

Over: E.M. Meyers en J. Eggens (red.), *Het testament. Een bundel monografieën uitgegeven ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de Broederschap der Candidaat-Notarissen*. Gouda Quint, Arnhem 1951.

Zaterdag 21 juli 1951.

Geest en leven.

Over: G. Stuiveling, *Bloemlezing uit de gedichten van Henriëtte Roland Holst-Van der Schalk*. W.L. en J. Brusse, Rotterdam 1951.

Zaterdag 21 juli 1951.

Van week tot week : De worst voor Sint Clara. Barbara van de boekhandel. Rita der onmogelijkheden.

Over: W. Lampen OFM, 'Van de redactie. Sint Barbara', in: *Boek en Leven*, 11(1951), nr. 4 (juli), p. 53-55.

Woensdag 25 juli 1951.

Geest en leven.

Over: H.C. Landheer, *Klank- en vormleer van het dialect van Overflakkee*. Van Gorcum, Assen 1951.

Dinsdag 31 juli 1951.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de jaarlijkse bijeenkomst van de Kempische schrijvers te Hilvarenbeek.

Woensdag 1 augustus 1951.

Geest en leven.

Over: H. Kapteijns, *Hedendaagse Brabantse dichters*. Zuid-Nederlandse drukkerij, 's-Hertogenbosch 1951.

Donderdag 9 augustus 1951.

Geest en leven.

* Over een grammatisch vraagstuk over het geslacht van afkortingen. Dit naar aanleiding van een zin over Idil in *De Tijd*, 4 augustus 1951, waarin Idil als vrouwelijk wordt aangeduid.

Zaterdag 11 augustus 1951.

Geest en leven.

Over: M. Verstraeten SJ, 'Een vondst te Herculaneum?', in: *Streven*, 4(1951), p. 466-478.

Zaterdag 11 augustus 1951.

Van week tot week : Een experimentele roman. Iemand na de oorlog. Het boek ik. Over: B. Schierbeek, *Het boek ik*. De Bezige Bij, Amsterdam 1951.

Dinsdag 14 augustus 1951.

Geest en leven.

Over: M. van der Plas, *De schelp*. A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1951.

Zaterdag 18 augustus 1951.

Geest en leven.

Over: *Dietsche Warande en Belfort*, juli-augustus 1951. Anton van Duinkerken gaat men name in op H. Roland Holst, 'In memoriam pater Vertenten', p. 361-363.

Zaterdag 18 augustus 1951.

Van week tot week : Crisis der jonge dichtkunst. Triple alliantie. Verzen en mensen.

Over: H. Laurey, L. Vleugelhof, F. Babylon, *Triple alliantie*. 'Helmond', Helmond [1951].

Maandag 20 augustus 1951.

Maria Viola overleden. Ook de jongere generatie door haar stijl geboeid. Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 21 augustus 1951.

Geest en leven.

Over: J. Hoogveld, *Keur uit de werken*.

J.B. Wolters, Groningen 1951 [eerste druk: 1942].

Donderdag 23 augustus 1951.

Geest en leven.

Over: M. Lecomte, 'Aux journées interraciales', in: *Témoignage Chrétien*, 10 augustus 1951, p. 2.

Zaterdag 25 augustus 1951.

Van week tot week : Tragiek van het wel-slagen. Macht en werkelijkheid. Koopt het leven om?

Over: R. Bulthuis, *Edmond de Wilde en de werkelijkheid*. A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1950.

Woensdag 29 augustus 1951.

Geest en leven.

Over: S. Axters OP, *Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden*. Deel I. De Sikkel, Antwerpen 1950.

Vrijdag 31 augustus 1951.

Geest en leven.

Over: J.G.H. Spronck, *Parochie in de hel*. Urbi et Orbi, Amsterdam [1951].

Zaterdag 1 september 1951.

Van week tot week : Kruistocht der jongelingen. Lot der ontplaatsten. Een krachtig debuut.

Over: I. Michiels, *Kruistocht der jongelingen*. De Clauwaert, Leuven 1951.

Zaterdag 8 september 1951.

Van week tot week : Grenzen van gewetens-dwang. Martelaars overbodig? Het jaar 1984.

Over: G. Orwell, 1984. Vertaald door H.C. Kool. De Arbeiderspers, Amsterdam 1950. Vertaling van: *Nineteen eighty-four*, 1950.

Dinsdag 11 september 1951.

Geest en leven.

* Over K. van den Oever naar aanleiding van een 'week van de heide' tussen 25 augustus en 2 september, op initiatief van Emiel van Hemeldonck belegd door het gemeente-bestuur van Kalmthout.

Woensdag 12 september 1951.

Geest en leven.

Over: Pindarus, *Pythische oden*. Vertaald door J. de Haes. De Kinkhoren, Brugge 1945.

Vrijdag 14 september 1951.

Geest en leven.

Over: *Jaarboek van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen*, 1950-1951.

Donderdag 20 september 1951.

Geest en leven.

Over: G. Schmook, *Onze Rensen*. Standaard Boekhandel, Antwerpen 1950.

Vrijdag 21 september 1951.

Geest en leven.

Over: W. van de Pas, 'Uitgever Paul Brand', in: *Boek en Leven*, 11 (1951), nr. 5 (september), p. 72-75.

Zaterdag 22 september 1951.

Van week tot week : Contardo Ferrini-lyceum. Geloof en wetenschap. Verbijzondering.

* Over het bijzonder onderwijs.

Donderdag 27 september 1951.

Geest en leven.

Over: L.J. Rogier, 'Alberdingk Thijm en de katholieke herleving', in: *Annalen van het Thijmgenootschap 1949*. Het Spectrum (Utrecht 1949), p. 1-23; idem, 'De kerk in de negentiende eeuw', in: idem, *Denken uit geloof en leven in de tijd*. Het Spectrum (Utrecht 1949), p. 9-42.

Vrijdag 28 september 1951.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de tachtigste verjaardag van Jan Fabricius.

Zaterdag 29 september 1951.

Van week tot week : De katholieke boekhandel. Uitgeverij en geloof. Veelomvattend onderzoek.

Over: L. Leuven, *De boekhandel te Amsterdam door katholieken gedreven tijdens de republiek*. Hooiberg, Epe [1951].

Woensdag 3 oktober 1951.

Geest en leven.

Over: L. Velleman, *De dokter vertelt. Via pil en polstok naar het heden. Flitsen uit honderd jaar geneeskunde in Nederland*. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1951.

Woensdag 3 oktober 1951.

Stijn Streuvels tachtig jaar. De grondgedachte van zijn werk.

[Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 33-35. Aldaar wordt abusievelijk als datum 7 oktober vermeld].

Vrijdag 5 oktober 1951.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de sterfdagen van Karel van den Oever (6 oktober 1926) en Gerard Bruning (8 oktober 1926).

Zaterdag 6 oktober 1951.

Geest en leven.

Over: L. Timmermans, *Mijn vader*. Desclée de Brouwer, Brugge/Amsterdam 1951; *Felix Timmermans verhaalt*. P.N. van Kampen, Amsterdam [1951].

Zaterdag 6 oktober 1951.

Van week tot week : Vlamingen en Nederlanders. Samenwerking in tijdschriften. Gemeenzaam doel?

* Historisch overzicht van de samenwerking tussen Vlamingen en Nederlanders, naar aanleiding van een vergadering te Brussel op 6 oktober 1951.

Dinsdag 9 oktober 1951.

Geest en leven.

Over: *Uit het land van Sint Olav*, 25(1951).

Zaterdag 13 oktober 1951.

Van week tot week : Een Daniël Segers ontdekt. Jezuïet en schilder. Vriend van Huygens.

Dinsdag 16 oktober 1951.

Geest en leven.

Over: L. Brom, *De kantharos van Stevensmeert*. Noord-Hollandsche Uitgeversmaatschappij, Amsterdam 1951.

Donderdag 18 oktober 1951.

Geest en leven.

Over: P.G. Buckinx, *De verzoeking der armoede*. Elsevier, Amsterdam 1950.

Zaterdag 20 oktober 1951.

Van week tot week : Moderne katholieke romans. Twee vormen van godsdienst. Contract of waagstuk?

Over: A. Westerlinck, 'Enkele aspecten van de hedendaagse katholieke roman', in: *Universitas*, 13(1951), nr. 1, p. 11-27; 'Mijmerend over Gerard Walschap', in: *Dietsche Warande en Belfort*, 96(1951), p. 428-445; A. de Froe, *Van waarneming tot oordeel. Een bezinning op de werkwijze en de betekenis van de wetenschap voor maatschappij en geestesleven*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1951. [Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 152-156].

Dinsdag 23 oktober 1951.

Geest en leven.

Over: J.C. Brandt Corstius, *De dichter Marsman en zijn kring*. G.B. van Goor, 's-Gravenhage 1951.

Vrijdag 26 oktober 1951.

Geest en leven.

Over: H. Cuypers jr., *Griekse geschiedschrijvers. Bloemlezing uit de werken van Herodotus, Thucydides en Xenophon*. De Spaarnestad, Haarlem 1951; W.P. Theunissen, *Plutarchus. Een bloemlezing uit zijn geschriften*. De Spaarnestad, Haarlem 1950.

Zaterdag 27 oktober 1951.

Van week tot week : Prof. Molkenboers testament. Zijn biografisch ideaal. De jonge Vondel.

Over: B.H. Molkenboer op, *De jonge Vondel*. Joost van den Vondel, Amsterdam 1950.

Donderdag 8 november 1951.

Geest en leven.

Over: H. Carossa, *Ungleiche Welten*. Insel Verlag, Wiesbaden 1951.

Zaterdag 10 november 1951.

Van week tot week : St. Bellarmino's geboortehuis. De berg der edelen. Poesjenel. Beschouwing over Montepulciano.

* Een verslag van een studiereis door enkele Italiaanse steden. Anton van Duinkerken was in Italië voor een rede over Vondel op 23 oktober te Rome.

Dinsdag 13 november 1951.

Geest en leven.

Over: L. Baekelmans, *Ontmoetingen*. De Clauwaert, Leuven 1951.

Donderdag 15 november 1951.

Geest en leven.

Over: H. de Vries, *Distels en Aloë's van de Iberische volkspoëzie*; idem, *Vers tegen vers*. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1951.

Zaterdag 17 november 1951.

Van week tot week : Het pakt der triumviren. De eerste wereldoorlog. Raymond Brulez vertelt.

Over: R. Brulez, *Het pakt der triumviren*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam [1951]. [Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 103-111].

Woensdag 21 november 1951.

Geest en leven.

Over: G. Brom, *Alfons Ariëns*. Het Spectrum, Utrecht 1950 [eerste druk: 1941].

Vrijdag 23 november 1951.

Geest en leven.

Over: G. Diels, *Na de bevrijding*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1950.

Zaterdag 24 november 1951.

Van week tot week : Een eigenwijze eeuw. In een eigenwijs land. En een meegaande stijl. Over: H. Nolthenius, *Duecento. Zwerftocht door Italië's late Middeleeuwen*. Het Spectrum, Utrecht 1951.

Dinsdag 27 november 1951.

Bertha Wolterson overleden.

Woensdag 28 november 1951.

Geest en leven.

Over: R. Skrede, over S. Undset, Catarina av Siena, in: *Verdens Gang*, maandag 19 november 1951.

Donderdag 29 november 1951.

Roeping vernieuwd. Een flink nummer.

Over: *Roeping*, 28(1951), nr. 1, november.

Zaterdag 1 december 1951.

Geest en leven.

Over: F. de Pillecijn, *De veerman en de jonkvrouw*. De Clauwaert, Leuven 1950; idem, *Mensen achter den dijk*. De Clauwaert, Leuven 1949.

Zaterdag 1 december 1951.

Van week tot week : P.C. Hooft in zijn tijd. Zijn verhouding tot Vondel. Een terecht bekroond boek.

Over: H.W. van Tricht, *P.C. Hooft*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1951.

Dinsdag 4 december 1951.

Geest en leven.

Over: J. Tielrooy, *Jean Racine. Leven en werk*. J.H. de Bussy, Amsterdam 1951.

Zaterdag 8 december 1951.

Van week tot week : De heirbaen voor

Messias. Het hoofd van Johannes.

Menskundige spot.

Over: B. Drager, *Het hoofd van Johannes*.

De Fontein, Utrecht 1951.

Maandag 10 december 1951.

In memoriam dr. L. Daniëls o.p.

Dinsdag 11 december 1951.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de zestigste verjaardag van Richard Minne.

Dinsdag 11 december 1951.

Pater Molenaar msc vijf en zestig jaar. Zijn eerste roman.

Woensdag 12 december 1951.

Geest en leven.

Over: S. Streuvels, *Ingoyghem, 1904-1914*.

't Leieschip, Kortrijk [1951].

Zaterdag 15 december 1951.

Geest en leven.

Over: H.J.W. Modderman, *Goud, wieroek en myrrhe. Advents- en kerstgedichten*. Ploegsma, Amsterdam 1951.

Zaterdag 15 december 1951.

Van week tot week : Gogol en Chesterton.

Twee soorten geniale humor. De gewone mens.

Over: N. Gogol, *Petersburgse vertellingen*.

Vertaald door A.G. Schot. Foreholte, Voorhout 1951; G.K. Chesterton, *Avonturen van*

father Brown. Vertaald door G. Bomans e.a.

Paul Brand, Bussum 1951. Vertaling van:

The father Brown stories, 1947.

Donderdag 20 december 1951.

Geest en leven.

Over: H. van den Bergh, *Giambattista Casti*.

Abbe galant, poète et politicien (1724-1803).

Elsevier, Amsterdam 1951.

Vrijdag 21 december 1951.

Geest en leven.

* Over de lezing van P. Mennicken over

kunst en techniek, voor leden en genodigden van de Academische Kring te Maastricht.

Zaterdag 22 december 1951.

Van week tot week : Levensruimte van de geest. Geheim der gemeenschap. De eeuwige Argo.

Over: E. Langgässer, *Op weg naar het gulden vlies*. Vertaald door A. Noorbeek.

Het Spectrum, Utrecht 1951. Vertaling van: *Märkische Argonautenfahrt*, 1950.

Zaterdag 29 december 1951.

Geest en leven.

Over: J. de Stuers, *D'esclave a impératrice*.

Ou la vie romanesque de Catherine Première de Russie, seconde femme de Pierre le Grand (1684-1727). Editions Françaises, Amsterdam 1951.

Zaterdag 29 december 1951.

Van week tot week : Ondergang in Chaminadour. Schepper of beschrijver? De mens op zichzelf.

Over: M. Jouhandeau, *Oom Henri*. Vertaald door N.G.H. Deen. Foreholte, Voorhout 1951. Vertaling van: *L'oncle Henri*, 1943.

Maandag 31 december 1951.

Het grote debat over de katholieke roman nog niet uitgevochten. Men staat een beetje huiverachtig toe te zien bij het schouwspel der blootlegging van het menselijk geweten.

1952**Woensdag 2 januari 1952.**

Geest en leven.

Over: B. Decorte, *Thijl Uilenspiegel*.

Elsevier, Brussel/ Amsterdam [1951].

Zaterdag 5 januari 1952.

Geest en leven.

Over: W.F. Hermans, *Ik heb altijd gelijk*.

G.A. van Oorschoot, Amsterdam 1951.

Zaterdag 5 januari 1952.

Van week tot week : Vondels godsdienstig genie. Gevolgen der bekering. Zin der bijbeldrama's.

Over: J. Noë SJ, *De religieuze bezieling van Vondels werk*. Lannoo, Tielt 1951.

Woensdag 9 januari 1952.

Geest en leven.

Over: L. Debaene, *De Nederlandse volksboeken. Ontstaan en geschiedenis van de Nederlandse prozaromans, gedrukt tussen 1475 en 1540*. De Vlijt, Antwerpen 1951.

Zaterdag 12 januari 1952.

Geest en leven.

Over: K. Meeuwesse, *Jan Luyken als dichter van de Duytse Lier*. J.B. Wolters, Groningen 1952.

Zaterdag 12 januari 1952.

Van week tot week : Experimentele gedichten. Waarde der vernieuwing. Atonaal.

Over: S. Vinkenoog, *Atonaal. Bloemlezing uit de gedichten van Hans Andreus, Remco Campert, Hugo Claus...* A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1951.

Maandag 14 januari 1952.

De eerbiedwaardige Petrus Donders. 65 jaar na zijn dood.

Ongesigneerd [ka].

Dinsdag 15 januari 1952.

Geest en leven.

Over: J. van Baal e.a., *Mens en burger. Het probleem van de aanpassing*. H.P. Leopold, 's-Gravenhage 1951.

Woensdag 16 januari 1952.

Geest en leven.

Over: S.J. Popma, H. Volter, G. Toornvliet e.a., *Ik en de onbekende. Inleiding tot een gesprek over God en mens*. S.J. Popma, Amsterdam [1951].

Zaterdag 19 januari 1952.

Van week tot week : Roman in samenwerking. Het wezen der liefde. Zuid en noord.

Over: H. Lampo en B. van Eysselsteijn, *Idomeneia en de Kentaur*. A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1951.

Dinsdag 22 januari 1952.

Geest en leven.

Over: P. Wesseling CSSR, 'Spreken wij geheimtaal?', in: *Karakter*, 6(1952), nr. 8 (12 januari), p. 1; G. Smit, 'December, tweede helft', in: *Roeping*, 28(1951), nr. 2 (december), p. 74-76; G. Smit, 'Requiem in memoriam Christi. Introitus', in: *Dietsche Warande en Belfort*, 96(1951), p. 593-597.

Woensdag 23 januari 1952.

Geest en leven.

Over: Alain, *Politique*. Samengesteld door M. Alexandre. Presses Universitaires de France, Paris 1952.

Vrijdag 25 januari 1952.

Geest en leven.

Over: Ed. Hoornik, *Het menselijk bestaan*. D.A. Daamen, 's-Gravenhage 1952.

Zaterdag 26 januari 1952.

Van week tot week : Om de ziel van Afrika. Negerkunst en -cultuur. Een ontwakend werelddeel.

* Over de Afrikaanse missie.

Maandag 28 januari 1952.

Lodewijk v. Deyssel overleden. De meester van het fonkelend fragment.

Zaterdag 2 februari 1952.

Van week tot week : Hoe zou Medea vandaag zijn? Wraak der ontgoocheling. Le sagouin.

Over: F. Mauriac, *Le sagouin*. Plon, Paris 1951.

Donderdag 7 februari 1952.

Geest en leven.

Over: K.L. Johannessen, 'Een vergeten dramaturg van Wereldformaat', in: *Morgenblad*, 7 december 1951. Betreft de onjuiste wijze waarop Vondel in Scandinavische literatuurboeken wordt voorgesteld.

Zaterdag 9 februari 1952.

Van week tot week : Klassieke kunst op komst. Voorspel en voorbereiding. Een overzicht.

Over: J. Tortel (red.), *Cahiers du Sud*, themanummer over le préclassicisme Français.

Zaterdag 16 februari 1952.

Rectificatie.

Dinsdag 12 februari 1952.

Geest en leven.

Over: M. Gijsen, *Klaaglied om Agnes*.

A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1951.

Vrijdag 15 februari 1952.

Geest en leven.

Over: J. Elemans, *De keerakker*. 'Helmond',

Helmond 1952.

Zaterdag 16 februari 1952.

Van week tot week : Een afgebrande boekerij.

Op zoek naar Caecius. Edward Parsons.

Over: E.A. Parsons, *The Alexandrian library*.

Glory of the Hellenic world. Its rise, antiquities and destructions. Elsevier, Amsterdam 1952.

Woensdag 20 februari 1952.

Geest en leven.

Over: J. Rousselot, *Pierre Reverdy*. Pierre

Seghers, Paris [1951].

Woensdag 20 februari 1952.

Knut Hamsun overleden. Noorwegens grootste schrijver.

Ongesigneerd [ka].

Zaterdag 23 februari 1952.

Geest en leven.

Over: G. Smit, 'Waar blijft het nieuwe geluid?', in: *Roeping*, 28(1952), nr. 3 (januari/februari), p. 162-164.

Zaterdag 23 februari 1952.

Van week tot week : Victor Hugo's onsterfelijkheid. Poëzie als levensstroom. 150 jaar.

Woensdag 27 februari 1952.

Geest en leven.

Over: *Cîteaux in de Nederlanden*. Tijdschrift van de Nederlandse Cisterciënsers.

Zaterdag 1 maart 1952.

Van week tot week : Driemaal A. Roland

Holst. De mythe in zijn werk. Woest en moe.

Over: A.L. Söttemann, *A. Roland Holst en de mythe van Ierland*. J.M. Meulenhoff,

Amsterdam 1950; W.H. Stenfert Kroese,

De mythe van A. Roland Holst. De Bezige

Bij, Amsterdam 1951; A. Roland Holst,

Woest en moe. In- en uitvallen naar aanleiding van een oude versregel. A.A.M. Stols,

's-Gravenhage 1951.

Dinsdag 4 maart 1952.

Nicolaas Gogols eeuwigetij. Zijn psychisch realisme.

Woensdag 5 maart 1952.

Geest en leven.

Over: de ontvangst van J. van Nijlen; F. van Hecke, *Lazarus*. Orion, Brugge 1951.

Vrijdag 7 maart 1952.

Geest en leven.

Over: Th. Hammes, *Dr. Samuel Coster en zijn betekenis voor de cultuurgeschiedenis van Amsterdam met een inleiding over dokters, die eveneens op ander gebied vermaardheid verwierven*. J.H. de Bussy, Amsterdam 1950.

Zaterdag 8 maart 1952.

Van week tot week : Mary Webb valt tegen.

Haar sterke dichterlijkheid. Nuchtere satyre.

Over: M. Webb, *Het huis in Dormer Forest*.

Vertaald door M.E. Lourens-Van Wagenveld. Foreholte, Voorhout 1951. Vertaling van: *The house in Dormer Forest*, 1920.

Dinsdag 11 maart 1952.

Het Duitse concentratiekamp. Een aangrijpend proefschrift. Duivelse proeven.

Over: E.A. Cohen, *Het Duitse concentratiekamp. Een medische en psychologische studie*.

H.J. Paris, Amsterdam 1952.

Zaterdag 15 maart - dinsdag 20 mei 1952.

Koers naar de Nieuwe Wereld. Anton van Duinkerken op reis.

Zaterdag 15 maart 1952, zaterdag 22 maart

1952, dinsdag 25 maart 1952, donderdag 27

maart 1952, vrijdag 28 maart 1952, dinsdag 1

april 1952, maandag 7 april 1952, dinsdag 8

april 1952, donderdag 17 april 1952, vrijdag

25 april 1952, dinsdag 6 mei 1952, vrijdag 9 mei 1952, woensdag 14 mei 1952, dinsdag 20 mei 1952.

Zaterdag 29 maart 1952.

Het katholieke volksdeel en het boek. Strijd vergaan tot onverschilligheid. Tekort aan werkelijke belangstelling. Goede uitgaven zonder veel lezers.
Ongesigneerd.

Zaterdag 26 april 1952.

Van week tot week : Vrede van Villefranche-sur-Mer. Verzoening van twee zwagers. De paus komt over.

* Over de wapenstilstand van Nice, gesloten tussen keizer Karel v en paus Paulus III op 9 mei 1538.

Zaterdag 3 mei 1952.

Van week tot week : De koningin, die Avignon verkocht. Oude kerkkunst en moderne. Vence en Saint-Paul.

* Over Saint Paul en Vence.

Donderdag 8 mei 1952.

Een nieuwe roman van François Mauriac.
Over: F. Mauriac, *Galigai*. Flammarion, Paris 1952.

Zaterdag 10 mei 1952.

Van week tot week : Waar Gezelle gedoopt werd. Een dorpskerk in de stad. De romanisten. Over Brugge.

Zaterdag 17 mei 1952.

Van week tot week : Zelfstandigheid door afzijdigheid? Ontstaan er kloven? Roomsens, zó zijn wij.

Over: F.J. Deling, *Roomsen, zó zijn wij*. Paul Brand, Bussum 1952.

Zaterdag 24 mei 1952.

Van week tot week : Wereldsucces voor Italianen. Kunst en buitenland. Proeve van verklaring.

Over: P.M. Pasinetti, 'The incredible Italians', in: *The new American Library of World Literature*. New York.

Vrijdag 30 mei 1952.

Geest en leven.

Over: H. Swarth, *Het zingende hart. Keur uit haar gedichten*. Bijeenverzameld en van een inleiding voorzien door J.C. Bloem. P.N. van Kampen, Amsterdam [1952].

Zaterdag 31 mei 1952.

Van week tot week : Levensbeschrijving van Moller. De kracht van zijn karakter. Zijn mislukkingen.

Over: H.H. Knippenberg, *Dr. Hendrik W.E. Moller. Levensschets*. Drukkerij van het R.K. Jongensweeshuis, Tilburg 1952.

Donderdag 5 juni 1952.

Geest en leven.

Over: F. Sierksma, *Tussen twee vuren. Een pamflet en een essay*. De Bezige Bij, Amsterdam 1952.

Zaterdag 7 juni 1952.

Geest en leven.

Over: H. Laurey, *Loreley*. Holland, Amsterdam 1952.

Zaterdag 7 juni 1952.

Van week tot week : Hengelvisserij en poëzie. Waarom zij vissers waren. Een miskend gedicht.

Over: W. van Veenendaal, *Het loze vissertje*. Het Spectrum, Utrecht [1952].

Maandag 9 juni 1952.

Geest en leven.

Over: J.L. Beijers, *Catalogus van emblemata-boekjes*, nummer 83. Beijers, Utrecht 1952.

Donderdag 12 juni 1952.

Geest en leven.

Over: A.J. Toynbee, *Greek historical thought. From Homer to the age of Heraclius*. New American Library, New York 1952.

Zaterdag 14 juni 1952.

Van week tot week : Paul van Ostayens groeit. Zijn oorspronkelijkheid. Een knap essay.

Over: M. Gilliams, *Een bezoek aan het prinsengraf Essay over de dichter Paul van Ostayen*. Colibrant, Lier [1952].

[Opgenomen in: *Vlamingen*, p. 139-143].

Dinsdag 17 juni 1952.

Geest en leven.

Over: J.P. Klautz, *Rede, uitgesproken ter gelegenheid van de inwijding van het nieuwe Elseviergebouw aan de Spuistraat te Amsterdam op 12 maart 1952*. Elsevier, Amsterdam 1952.

Woensdag 18 juni 1952.

Geest en leven.

Over: G. Brom, *Studies*. Dekker en Van de Vegt, Nijmegen 1952.

Vrijdag 20 juni 1952.

Geest en leven.

Over: *Roeping*, 28(1952), nr. 5 (april/mei).

Zaterdag 21 juni 1952.

Van week tot week : Amerikaanse vrijheidsoorlog. Nuchterheid als romantiek. De rol van Howe.

Over: J.H. Preston, *A short history of the American revolution*. Cardinal, New York [1952] [eerste druk: 1933].

Woensdag 25 juni 1952.

Geest en leven.

Over: J.C. Bloem, *Aphorismen*. C.P.J. van der Peet, Amsterdam 1952; V.E. van Vriesland, *Vereenvoudigingen*. De Bezige Bij, Amsterdam 1952.

Zaterdag 28 juni 1952.

Geest en leven.

Over: A. Besnard, *Doem en dorst*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1952.

Zaterdag 28 juni 1952.

Van week tot week : Protestantse letterkunde aan Calvijn getoetst. In drie etappen.

Over: C. Rijnsdorp, *In drie etappen*. Bosch en Keuning, Baarn 1952.

Dinsdag 1 juli 1952.

Geest en leven.

Over: J.L. de Belder, *Recitatief* Colibrant, Lier [1951].

Donderdag 3 juli 1952.

Geest en leven.

* Naar aanleiding van de 65ste verjaardag

van Dirk Coster over: D. Coster, *De stad Delft*. Judels en Brinkman, Delft 1952.

Zaterdag 5 juli 1952.

Van week tot week : De slag der gulden sporen. Wat is een goedendag? De Groenin-gekouter.

Over: Th. Luykx, *Het grafelijk geslacht Dampierre en zijn strijd tegen Filips de Schone*. Davidsfonds, Leuven 1952; L. Delfos, *Het avontuur van de Liebaards 1297-1302-1304. Geschiedenis van een Vlaamse opstand 'omme die defense van den lande'*. Lannoo, Tielt 1952; J.F. Verbruggen, *De slag der gulden sporen. Bijdrage tot de geschiedenis van Vlaanderens vrijheidsoorlog (1297-1305)*. Standaard Boekhandel, Antwerpen/Amsterdam 1952.

Zaterdag 5 juli 1952.

Drie schuine kruisen op een schild.

Dinsdag 8 juli 1952.

Geest en leven.

Over: H. de La Fontaine Verwey, 'Hypnerotomachia Polophili', in: *Jaarverslag van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap*. P.N. van Kampen, Amsterdam 1952.

Donderdag 10 juli 1952.

Geest en leven.

Over: N.A. Donkersloot, *Beeld van Tachtig*. Elsevier, Amsterdam 1952.

Vrijdag 11 juli 1952.

Geest en leven.

Over: A. Peypers, *October*. Contact, Amsterdam 1951.

Zaterdag 12 juli 1952.

Van week tot week : Felix Rutten zeventig jaar. Ontvangst zijner verzen. Rooms toneel.

Maandag 14 juli 1952.

Geest en leven.

Over: E. Claes, *Cel 269*. Standaard Boekhandel, Antwerpen/Amsterdam 1952.

Donderdag 17 juli 1952.

Geest en leven.

Over: F. Babylon, *In rijping*. De Pelgrim, Eindhoven 1952.

Zaterdag 19 juli 1952.

Geest en leven.

Over: R. Jans, *Tolstoj in Nederland*. Paul Brand, Bussum 1952.

Zaterdag 19 juli 1952.

Van week tot week : Niemand is waterdicht. Bert Schierbeek reisde door Spanje. Lichaamsreis en zielsreis.

Over: B. Schierbeek, *Op reis door Spanje*; idem, *De andere namen*. De Bezige Bij, Amsterdam 1952.

Zaterdag 26 juli 1952.

Van week tot week : Dichter, die bekroond werd. Vergeten vorm hersteld. Subtiële verzen.

Over: J.W. Schulte Nordholt, *Levend landschap*. Holland, Amsterdam 1952 [eerste druk: 1950].

Zaterdag 2 augustus 1952.

Van week tot week : Het verleden vergaat. Een Antwerpse markies van Carabas. Taalstrijd als achtergrond.

Over: L. Baekelmans, *Carabas*. Het Kompas, Amsterdam 1950.

Zaterdag 9 augustus 1952.

Geest en leven.

Over: I.A.M. Schmutzer, 'Staat en partij in het tegenwoordige Spanje', in: *Het Gemenebest*, 12(1952), p. 331-342.

Zaterdag 9 augustus 1952.

Van week tot week : Mensen van goede wil. Duitsland in Europa. Een zomercursus.

* Over de zomercursus van de Rijnlands-Westfaalse Technische Hogeschool en van de Kunstacademie van Düsseldorf te Aken.

Maandag 11 augustus 1952.

Geest en leven.

Over: G.H.M. van Huet, *Lezen en laten lezen. Beschouwingen over schrijvers en boeken*. De Arbeiderspers, Amsterdam 1951.

Dinsdag 12 augustus 1952.

Geest en leven.

Over: Lucebert, *Triangle in de jungle*. A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1951; idem, *Apocrief De analphabetische naam*. De Bezige Bij, Amsterdam 1952.

Donderdag 14 augustus 1952.

Moord op de vijf gijzelaars. 15 augustus 1942. Herinneringen van een kampgenoot.

Zaterdag 16 augustus 1952.

Geest en leven.

Over: A.J.J. de Witte en H.J. Dohmen, *Leerboek voor de tekstverklaring*. Parcival, Breda [1952].

Zaterdag 16 augustus 1952.

Van week tot week : Wat is moderne poëzie? Uitbanning van het gewone. Specialisatie.

Over: S. Rodman, *100 American poets. Masterpieces of lyric, epic and ballad from colonial time to the present*. The New American Library, New York 1948.

Zaterdag 23 augustus 1952.

Van week tot week : Antwoord op levensraadselen. Wat doet een gedicht? Wij en de wereld.

Over: M.H. van der Zeyde, *Wij en de wereld*. L.J. Veen, Amsterdam 1952.

Zaterdag 30 augustus 1952.

Van week tot week : In de tuin van Berenice. Criticisme als roeping. Een kwart-eeuw.

* Terugblik op de beginperiode van Anton van Duinkerken als medewerker van *De Tijd*.

Zaterdag 6 september 1952.

Van week tot week : Op wandel bij een eeuwfeest. Duizend man aan tafel. Frère Gérard.

* Terugblik op de periode van Anton van Duinkerken in huize Ruwenberg naar aanleiding van een reünie op 3 september 1952.

Zaterdag 13 september 1952.

Van week tot week : De dichter Herman Gorter. Vijf en twintig jaar geleden te Brussel gestorven.

Bundels waarin artikelen uit De Tijd zijn opgenomen

Roofbouw, Tilburg 1929.

- Katholicisme en kritiek; DT, 7 januari 1928.
- Godsdienst en dramatiek; DT, 1 september 1928.
- Een requisitoir; DT, 23 juni 1928.
- Mirabeau; DT, 28 april 1928.
- La Fayette; DT, 7 juli 1928.
- Jules Verne; DT, 11 februari 1928.
- Ernest Hello; DT, 10 november 1928.
- Maurice Barrès; DT, 21 april 1928; DT, 26 november 1927.
- Léon Daudet; DT, 2 juni 1928.
- Georges Duhamel; DT, 3 september 1927; DT, 10 december 1927; DT, 21 juli 1928.
- Maurice Bedel; DT, 17 maart 1928.
- C.F. Ramuz; DT, 17 november 1928.
- François Mauriac; DT, 19 mei 1928.
- Romankunst en zakelijkheid; DT, 28 januari 1928.

Achter de vuurlijn, Hilversum 1930.

- Petrus de Genestet, 1829 - 21 november - 1929; DT, 16 en 23 november 1929.
- Erich Wichman, In memoriam; DT, 5 januari 1929.

Twintig tijdgenooten. Nederlandsch proza na 1930, Schiedam [1934].

- Bernard Verhoeven; DT, 2 maart 1932.
- Anthonie Donker; DT, 18 november 1932; DT, 24 februari 1933.
- Jan Greshoff; DT, 30 september 1931.
- E. du Perron; DT, 30 mei 1933.
- D.A.M. Binnendijk; DT, 21 januari 1931.
- Arthur van Schendel; DT, 17 juni 1931; DT, 21 oktober 1932.
- Aart van der Leeuw; DT, 11 februari 1931; DT, 20 augustus 1932.
- A. Roland Holst; DT, 16 mei 1933.
- J. Slauerhoff; DT, 21 mei 1930; DT, 28 oktober 1932.
- Pater Molenaar; DT, 25 juni 1932.
- Felix Timmermans; DT, 4 juli 1932.
- Herman de Man; DT, 2 december 1932.
- Antoon Coolen; DT, 25 november 1932.
- Albert Kuyle; DT, 23 mei 1933.
- Albert Helman; DT, 9 december 1931; DT, 9 december 1932.
- Jos. Panhuysen; DT, 14 oktober 1932.
- Gerard Walschap; DT, 9 mei 1933.
- A. Defresne; DT, 2 september 1931; DT, 30 december 1931.
- F.A. Bordewijk; DT, 20 mei 1931.
- M. Revis; DT, 24 februari 1932.

Katholieke godsvrucht. Fragmenten uit de werken van de gelukzalige Ludovicus Blosius (1506-1566), bewerkt door Anton van Duinkerken. 's-Hertogenbosch [1932].

- DT, 9 augustus 1931 - 27 februari 1932.

Beauraing en Banneux, Amsterdam 1933.

- DT, 22 augustus - 26 augustus 1933.

Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd, Hilversum 1941. Sommige artikelen zijn tevens opgenomen in *Verzamelde geschriften*, deel III.

- Adrianus Oomen; *De Nieuwe Dag*, 15 en 22 juni 1941; DT, 29 juni en 6 juli 1941.

- Trienken Daemen; DT, 22 en 29 december 1940.

- Joseph Legge; DT, 13 en 10 juli 1941.

- Andreas Houben; DT, 16 en 23 juli 1939.

- Herman Agatho Des Amorie van der Hoeven; DT, 16 en 23 februari, 2, 9 en 16 maart 1941.

- Hubert van Nispen tot Sevenaer; DT, 23 en 30 maart, 6, 13, 20 en 27 april 1941.

- Cornelius Voeten; DT, 4 mei 1941; *De Nieuwe Dag*, 11 mei 1941.

- Femia Koning; DT, 25 juli, 1, 8 en 15 augustus 1937.

- Gerard van Rijckevorsel; DT, 9 juli 1939.

- Jan Hens; DT, 21 en 28 september, 4 oktober 1941.

- Nelly Bouwman; DT, 17 november 1940.

- Paula Geerts; DT, 8 december 1940.

Begrip van Rome, Bussum 1948. Ook opgenomen in *Verzamelde geschriften*, deel I.

- DT, 21 juni - 9 augustus 1947.

Geschiedenis van Sinterklaas, Bussum 1948. Ook opgenomen in *Verzamelde geschriften*, deel I.

- DT, 15 november 1947 - 7 januari 1948.

Mensen en meningen, 's-Gravenhage 1951.

- Pater Degrijse over humanisme; DT, 17 april 1948.

- Hiërarchie der waarden; DT, 25 oktober 1947.

- Plato's beschouwing der kunst; DT, 28 augustus 1948.

- Gorgias; DT, 12 februari 1949.

Beeldenspel van Nederlandse dichters, Utrecht/Antwerpen 1957.

- Seger Dengodgaf; DT, 21 mei 1940.

- Hadewych; DT, 14 februari 1935.

- Anna Bijns; DT, 31 december 1939.

- Cornelis Crul; DT, 12 november 1949.

- Dirk Volkertszoon Coornhert; DT, 26 oktober 1939.

- Petrus Dathenus; DT, 17 maart 1938.

- Marnix van Sinte-Aldegonde; DT, 17 maart 1940.

- De dichter van het Wilhelmus; DT, 28 januari 1940.

- Hendrik Laurenszoon Spiegel; DT, 30 augustus 1931.

- Pieter Corneliszoon Hooft; DT, 15 maart 1931.

- Justus de Harduwijn; DT, 15 maart 1933.

- Constantijn Huygens; DT, 24 maart 1937.

- Mechteldis van Lom; DT, 14 december 1946.

- Joachim Oudaen; DT, 25 april 1942.

- Catharina Questiers; DT, 21 november 1931.

- Hubert Korneliszoon Poot; DT, 29 januari 1939.

- Willem Bilderdijk; DT, 12 december 1931.

- Carel Vosmaer; DT, 8 juli 1931.

- A.C.W. Staring; DT, 11 augustus 1940.

- Isaïc da Costa; DT, 24 mei 1947.
- J.A. Alberdingk Thijm; DT, 18 juni 1939.
- Lodewijk van Haecke; DT, 7 mei 1949.

Vlamingen. Een bundel opstellen over het letterkundig leven in Vlaanderen, Hasselt 1959.

- Hendrik Conscience; DT, 22 februari 1947.
- Guido Gezelle; DT, 26 mei 1951.
- Emmanuel de Bom; DT, 27 april 1939.
- Stijn Streuvels; DT, 3 oktober 1951.
- August Vermeylen; DT, 12 maart 1949.
- Fernand Toussaint van Boelaere; DT, 6 mei 1947.
- René de Clercq; DT, 2 juli 1930.
- Herman Teirlinck; DT, 23 februari 1941.
- Karel van de Woestijne; DT, 7 februari 1935.
- Willem Elsschot; DT, 22 mei 1934.
- Paul Kenis; DT, 3 september 1930.
- Ernest Claes; DT, 9 mei 1940.
- August van Cauwelaert; DT, 31 juli 1934; 6 april 1941.
- Felix Timmermans; DT, 4 juli 1932.
- Raymond Brulez; DT, 18 november 1950; 17 november 1951.
- Alice Nahon; DT, 22 november 1934.
- Wies Moens; DT, 9 maart 1939.
- Gerard Walschap; DT, 25 augustus 1938.
- Maurice Gilliams; DT, 14 juni 1952.
- Jan Vercammen; DT, 30 juni 1936.
- Albert Westerlinck; DT, 20 oktober 1951.

Gorter, Marsman, Ter Braak, Utrecht 1967. Ook opgenomen in *Verzamelde geschriften*, deel II.

I. Dichterschap en dogmatiek.

- De dichter van Mei 1940; DT, 28 april 1940.
- Onrust om God 1950; DT, 10 juni 1950.
- Het socialisme 1939; DT, 12 en 13 juli 1934.
- Neen of ja? 1947; DT, 27 december 1947.

II. De twijfels van de vitalist.

- Marsmans methode van kritiek 1929; DT, 23 maart 1929.
- Witte vrouwen 1930; DT, 30 april 1930.
- Kort geding 1932; DT, 6 mei 1931.
- De vraag naar het 'plan' 1932; DT, 18 juni 1932.
- De dood van Angèle Degroux 1933-1934; DT, 7 november 1933.
- Porta Nigra 1934; DT, 3 oktober 1934.
- Een gewijzigde herdruk 1937; DT, 18 maart 1937.
- Vonnis voor apotheose 1938; DT, 6 juli 1938.
- Over Menno ter Braak 1939; DT, 6 april 1939.

III. De keisteen en de stroom.

- Hampton Court 1931-1932; DT, 11 november 1931.
- Démasqué der schoonheid 1932; DT, 9 december 1932.
- Dr. Dumay verliest 1933; DT, 31 oktober 1933.
- Politicus zonder partij 1934; DT, 8 mei 1934.
- Op het tweede gezicht 1935; DT, 2 augustus 1935.
- De menselijke waardigheid 1937; DT, 26 mei 1937.

- Een hogere naïeveteit 1937; DT, 14 januari 1937.
- Ontmaskerd christendom 1937; DT, 1 juli 1937.
- Last van de duivel 1938; DT, 15 maart 1938.
- Volk en natuurtalent 1938; DT, 5 maart 1939.
- De engel Mephistopheles 1938; DT, 8 juli 1938.
- Verstand en misverstand 1939; DT, 23 februari 1939.

BIJLAGE II

Register van mentions

In dit register zijn namen opgenomen die Van Duinkerken noemt in recensies die in de hoofdstukken III, IV en V inhoudelijk zijn behandeld, dus de recensies over contemporaine Nederlandse letterkunde. De data van de recensies corresponderen met de bibliografie van de bijdragen van Van Duinkerken aan *De Tijd* (bijlage I). In geval een datumverwijzing niet volstaat, wordt ook de auteur genoemd over wie het in het betreffende artikel gaat.

- Aafjes, B. 2 juni 1940; 10 november 1940;
19 oktober 1941; 15 maart 1942; 24 maart
1949; 23 juni 1950
- Achterberg, G. 19 oktober 1941; 14 februari
1948; 10 januari 1949; 19 mei 1949
- Adama van Scheltema, C.S. 27 januari 1932;
6 november 1933; 24 april 1934; 13 juli
1934; 16 april 1936; 12 januari 1937;
1 september 1940
- Aerde, R. van 9 oktober 1941; 11 augustus
1951; 8 december 1951
- Aghina, A. 30 januari 1932
- Alberdingk Thijm, J.A. 26 maart 1930; 21
oktober 1931; 21 oktober 1932; 23 mei
1933; 29 mei 1934; 5 augustus 1937;
16 maart 1939; 3 november 1940;
7 december 1946
- Aletrino, A. 22 mei 1934; 15 november 1947;
5 januari 1952
- Ammers-Küller, J. van 4 juli 1933
- Andersen, H.C. 16 maart 1939; 9 mei 1940
- Andriessen, M. 22 september 1949
- Antonides van der Goes, J. 3 februari 1932
- Ariosto, L. 28 december 1939
- Arnim, A. von 22 februari 1947
- Augustinus 12 maart 1930; 10 oktober 1933
- Avitus, A.E. 29 oktober 1949
- Baers, J. 21 maart 1940
- Balzac, H. de 22 mei 1934; 16 september
1937; 8 december 1940 [Philips];
22 februari 1947
- Baptista, Gabriël à Sancto Joanno 30 januari
1934
- Barbey d'Aurevilly, J. 9 december 1932
- Barclay, F. 23 december 1931
- Barrès, M. 1 februari 1940; 23 november
1948; 12 maart 1949; 14 januari 1950;
1 september 1951
- Baudelaire, Ch. 9 december 1932; 6 oktober
1936; 27 april 1939
- Baum, V. 18 november 1931; 8 juni 1951
- Bazin, R. 19 januari 1949; 14 januari 1950
- Beets, N. 2 juli 1930; 9 september 1931;
30 december 1931; 4 mei 1932; 18 mei
1932; 6 januari 1933; 28 augustus 1934;
16 juli 1935; 4 februari 1937; 16 maart
1939; 12 januari 1941 [Van der Meer de
Walcheren]; 17 juni 1949
- Bellay, J. du 20 oktober 1940; 28 januari 1950
- Belloc, H. 12 november 1930
- Bendien, J.M. 7 juni 1952
- Benson, R.H. 29 januari 1937; 9 oktober
1941
- Bergh, H. van den 19 januari 1941
- Bergson, H. 3 februari 1933
- Berlichingen, G. von 18 juni 1930
- Bernardus van Clairvaux 11 november 1931
- Beverluis, M. 27 januari 1932
- Bijns, A. 21 januari 1931; 18 juni 1932;
24 april 1934; 23 december 1949
- Bilderdijk-Schweickhardt, K.W.
10 december 1930
- Bilderdijk, W. 9 september 1931; 29 mei
1934; 15 oktober 1936; 9 maart 1941 [Van
Aerde]; 27 december 1947; 22 maart 1950

- Binnendijk, D.A.M. 1 oktober 1930;
6 januari 1937; 15 november 1951
- Binnewiertz, A.M.J.I. 21 oktober 1931
- Blake, W. 27 december 1947
- Blaman, A. 19 november 1949; 20 mei 1950;
12 juni 1951
- Blijstra, R. 9 februari 1939; 11 augustus 1951
- Bloem, J.C. 6 januari 1937; 12 april 1937;
7 juni 1947; 14 oktober 1948
- Bloy, L. 7 oktober 1936; 3 december 1948;
14 januari 1950
- Boendaele, J. van 10 februari 1948
- Boenders, J.F. 30 mei 1933
- Boer, F. de 30 september 1950
- Boileau, N. 10 december 1939
- Bolanden, C. van 17 september 1932
- Bolland, G.J. 25 augustus 1938
- Bomans, G. 9 maart 1941 [Van Aerde];
9 oktober 1941; 22 september 1949
- Bontekoe, W.Y. 12 maart 1930
- Bordeaux, H. 14 januari 1950
- Bordewijk, F. 24 februari 1932; 9 oktober
1936; 11 augustus 1951
- Borel, H. 25 juli 1949
- Bosboom-Toussaint, A.L.G. 9 juli 1930;
31 december 1930; 13 januari 1932; 20
april 1932; 17 september 1932; 21 oktober
1932; 18 september 1934; 1 juni 1939;
20 juli 1939; 8 december 1940 [Philips];
2 december 1941; 26 juni 1948
- Bossuet, J. 9 september 1931
- Boudier-Bakker, I. 31 december 1930;
18 november 1931; 4 juli 1933
- Bouhuys, M. 22 mei 1950
- Bourbon, L. de 30 juli 1937
- Bourget, P. 27 april 1939; 14 januari 1950
- Boutens, P.C. 30 december 1931; 13 januari
1932; 3 februari 1932; 18 mei 1932;
18 november 1932; 23 december 1932;
10 februari 1933; 28 augustus 1934; 6 juli
1936; 2 maart 1941 [Van der Steen];
30 juli 1941; 15 januari 1948; 10 februari
1948; 14 oktober 1948
- Braak, M. ter 18 juni 1930; 30 december
1931; 28 oktober 1932; 2 december 1932;
30 mei 1933; 26 september 1933;
7 november 1933; 28 november 1933;
6 juli 1938; 2 februari 1939; 16 februari
1939; 18 februari 1949; 9 juni 1949;
11 augustus 1951
- Brabander, G. den 18 augustus 1951
- Braun, Th. 6 april 1941
- Bredero, G.A. 6 augustus 1932; 21 oktober
1932; 20 februari 1934; 3 oktober 1934;
21 april 1936
- Breedveld, W. 9 maart 1941 [Van Aerde];
2 oktober 1947; 14 januari 1950
- Breitner, G.H. 27 april 1939; 9 november
1948
- Breton, A. 28 december 1939
- Broere, C. 29 mei 1934; 12 januari 1941 [Van
der Meer de Walcheren]
- Brom, E. 2 mei 1933
- Brom, G. 11 augustus 1928; 26 maart 1930;
23 mei 1933; 1 juni 1939; 3 oktober 1951;
5 januari 1952
- Bruegel, P. 21 maart 1940; 28 maart 1940
- Bruin, H. de 30 juni 1950
- Bruning, G. 6 april 1930; 19 november 1930;
13 januari 1932; 27 januari 1932; 18 juni
1932; 30 mei 1933; 14 juli 1936; 6 oktober
1936; 6 juli 1938
- Bruning, H. 6 april 1930; 20 augustus 1930;
18 maart 1931; 18 juni 1932; 6 augustus
1932; 30 juli 1937; 16 februari 1938;
16 februari 1939
- Burger s.v.d., A. 1 oktober 1949 [Heerkens]
- Burssens, G. 24 april 1930
- Busken Huet, Cd. 18 mei 1932; 18 november
1932; 16 februari 1941 [Erens]; 18 juni
1948
- Buyse, C. 10 december 1939
- Buytendijk, F.J.J. 16 februari 1941
[Bronkhorst]
- Byron, G.N. (lord) 21 mei 1930; 30 maart
1932; 6 oktober 1936
- Calvijn, J. 5 oktober 1939
- Campert, J. 7 augustus 1946
- Camphuysen, D.R. 3 augustus 1936
- Carducci, G. 9 maart 1937
- Casanova, G. 31 oktober 1933
- Cats, J. 5 november 1930; 8 april 1931;
18 mei 1932; 30 januari 1934
- Catullus, C. 12 januari 1941 [Van Oosten];
24 maart 1949
- Cauwelaert, A. van 23 december 1932;
21 maart 1940
- Cervantes, M. de 28 mei 1932
- Charasson, H. 6 april 1941; 23 oktober 1947
- Chasalle, F. 11 augustus 1951

- Chateaubriand, F. de 17 juni 1931;
26 augustus 1931; 13 oktober 1937;
28 december 1939; 22 februari 1940;
20 juli 1941; 10 januari 1947
- Chesterton, G.K. 14 juli 1928; 12 november 1930; 23 september 1931; 30 december 1931; 9 juli 1932; 2 december 1932;
17 april 1934; 2 augustus 1935;
20 augustus 1936; 29 januari 1937; 19 mei 1937; 19 januari 1939; 27 juli 1939;
14 december 1939; 3 maart 1940;
10 maart 1940 [Van Doorn]; 19 juli 1940;
6 april 1941; 25 september 1946; 15 mei 1948; 5 september 1949; 13 mei 1950;
25 april 1951; 4 mei 1951
- Claes, E. 20 april 1932; 2 december 1932;
23 december 1932
- Claudel, P. 30 juni 1936; 6 april 1941; 8 april 1949
- Claus, H. 1 september 1951
- Clerx, A. 19 juni 1951
- Coenen, F. 5 december 1933; 22 mei 1934;
16 september 1937; 15 november 1947;
19 november 1949; 5 januari 1952
- Commynes, Ph. de 20 juli 1939
- Conrad, J. 4 juni 1930; 24 november 1940;
8 juni 1951
- Conscience, H. 5 augustus 1931;
17 september 1932; 23 december 1932;
23 januari 1934; 3 oktober 1941;
9 november 1948; 29 juli 1949; 31 maart 1951; 7 april 1951
- Coolen, A. 26 november 1930; 24 februari 1932; 28 mei 1932; 18 juni 1932;
14 oktober 1932; 2 december 1932;
13 januari 1933; 9 mei 1933; 26 september 1933; 20 februari 1934; 2 februari 1939;
28 september 1939; 21 maart 1940;
6 oktober 1940 [Van Woensel];
3 november 1940; 3 oktober 1951
- Coornhert, D.V. 3 februari 1932;
20 december 1934; 2 juni 1940;
2 december 1941; 10 februari 1948
- Cooth, A.M.C. van 21 oktober 1931
- Corbière, T. 6 oktober 1936
- Costa, I. da 9 juli 1932; 15 mei 1934; 29 mei 1934; 3 augustus 1936; 9 maart 1941 [Van Aerde]; 11 juni 1949
- Coster, D. 16 juli 1932; 18 november 1932;
17 oktober 1933; 14 november 1933
- Couperus, L. 10 december 1930; 5 augustus 1931; 23 december 1931; 3 februari 1933;
6 februari 1934; 6 juni 1935; 28 december 1939; 19 september 1941
- Couto, R. Ribeiro 6 april 1941
- Cremer, J. 28 mei 1932; 25 november 1932;
13 januari 1933; 28 september 1939;
10 december 1939
- Crone, C.C.S. 28 december 1939; 10 maart 1940 [Staverman]; 9 maart 1941 [Van Aerde]; 11 augustus 1951
- Cyrillus van Alexandrië 16 december 1950
- Daems, S. 9 mei 1940
- Dale, J. van den 19 maart 1949
- Dante Alighieri 30 december 1931;
31 oktober 1933; 21 maart 1940;
27 december 1947; 20 juli 1948;
27 augustus 1948; 30 september 1948;
8 april 1949; 20 mei 1950
- Daudet, A. 25 september 1946
- Debrot, C. 9 maart 1941 [Hoornik]
- Decker, J. de 3 augustus 1936
- Decorte, B. 2 mei 1938
- Degroote, G. de 19 maart 1949
- Dekker, M. 24 februari 1932; 6 augustus 1932
- Demedts, A. 2 mei 1938; 28 april 1951;
1 september 1951
- Derks, J. 10 augustus 1937; 2 maart 1939;
5 maart 1939; 9 maart 1941 [Van Aerde]
- Descartes, R. 17 april 1934
- Destinow, I. 2 mei 1938
- Deyssel, L. van 20 februari 1930; 26 maart 1930; 18 juni 1930; 19 november 1930;
18 maart 1931; 15 juni 1931; 26 augustus 1931; 13 januari 1932; 3 februari 1932;
23 september 1932; 18 november 1932;
10 februari 1933; 28 februari 1935;
16 september 1937; 28 december 1939;
18 juni 1940; 11 juni 1949; 7 april 1951;
11 augustus 1951
- Dickens, Ch. 12 juni 1930; 2 juli 1930;
14 oktober 1931; 10 februari 1932;
24 februari 1932; 4 mei 1932; 4 juni 1932;
23 december 1932; 6 januari 1933;
3 februari 1933; 22 november 1933;
22 mei 1934; 20 december 1934;
3 november 1936; 26 januari 1939;
5 maart 1939; 16 maart 1939; 25 augustus 1951

- Dietze, M. 14 juli 1936; 31 maart 1937; 2 mei 1938
- Donders, F.C. 25 augustus 1938
- Donker, A. 18 juni 1932; 16 juli 1932; 4 juli 1933; 14 juli 1933; 7 januari 1940; 22 februari 1940; 26 januari 1941; 16 maart 1941
- Doolaard, A. den 15 juni 1939; 6 oktober 1940; 11 augustus 1951
- Dorna, M. 14 december 1939
- Dostojewski, F.M. 15 januari 1930; 14 oktober 1931; 18 november 1931; 28 oktober 1932; 9 mei 1933; 25 april 1938; 23 februari 1941 [Teirlinck]
- Drost, A. 20 juli 1941
- Dubois, P.H. 2 juni 1940; 1 september 1940; 15 maart 1942
- Ducasse, I. 11 augustus 1951
- Duhamel, G. 6 augustus 1932; 7 oktober 1932; 13 oktober 1937
- Duinkerken, A. van 5 november 1930; 19 november 1948
- Dullaert, H. 3 augustus 1936; 8 oktober 1941
- Dumas, A. 31 oktober 1933; 8 december 1940 [Philips]
- Durand, E. 26 januari 1941
- Eckhart, Meister 6 juli 1936
- Eduard, P. 10 maart 1949
- Eekhout, J. 21 maart 1940
- Eeden, F. van 26 maart 1930; 14 juli 1933; 6 oktober 1933; 6 maart 1934; 30 juli 1937; 16 maart 1939; 20 oktober 1940; 23 februari 1941 [Bomans]; 27 december 1947; 25 juli 1949
- Eekhout, J.H. 9 oktober 1941
- Effen, J. van 31 oktober 1933
- Ehrenburg, I. 24 februari 1932; 19 september 1933; 16 december 1950
- Eichendorff, J. von 5 augustus 1937; 17 maart 1938; 26 oktober 1941; 16 oktober 1948
- Eisenstein, S.M. 24 februari 1932
- Elsschot, W. 9 oktober 1936; 23 februari 1941 [Teirlinck]; 3 december 1948
- Emants, M. 22 mei 1934; 19 november 1949
- Engelman, J. 1 oktober 1930; 7 december 1930; 27 januari 1932; 18 juni 1932; 16 juli 1932; 30 mei 1933; 3 augustus 1936; 12 april 1937; 30 augustus 1937; 5 mei 1940; 10 november 1940; 16 november 1941; 4 december 1946
- Erasmus, D. 18 juni 1930; 5 december 1933
- Erens, E. 29 december 1950
- Erens, F. 19 februari 1930; 26 augustus 1931; 18 november 1932; 25 april 1938; 19 januari 1949; 29 december 1950
- Eringa, F. 1 oktober 1949 [Heerkens]
- Euripides 9 mei 1933; 30 januari 1934
- Eyck, Ch. van 13 juli 1941
- Eyk, H. van 4 februari 1937; 12 januari 1939; 16 maart 1939; 14 december 1939; 25 september 1946
- Fabritius, J. 9 mei 1933
- Feber, L.J.M. 30 september 1932; 18 september 1936; 23 november 1939; 30 november 1939
- Feideau, M. 20 december 1934
- Feith, R. 17 juni 1931; 16 mei 1933
- Feuchtwanger, L. 18 november 1931; 24 februari 1932
- Filsewil, Z. 5 september 1933
- Flaubert, G. 23 januari 1934; 16 september 1937; 23 februari 1941 [Teirlinck]; 8 december 1951
- Focquenbrock, W.G. van 19 juli 1940
- Forest, E. 11 februari 1931
- Fort, G. von le 6 april 1941
- Fra Angelico 17 augustus 1936
- Franciscus van Sales 30 december 1931
- Franquinet, R. 14 juli 1936; 2 mei 1938; 7 januari 1940
- Freud, S. 2 april 1930; 7 mei 1930; 8 november 1935; 2 maart 1939; 10 december 1939
- Fromentin, E. 15 juni 1939; 19 september 1941
- Galsworthy, J. 18 mei 1932
- Gautier, Th. 20 december 1934; 15 juni 1939; 28 december 1939
- Genderen Stort, R. van 19 september 1941
- Genestet, P.A. de 9 september 1931; 28 augustus 1934; 1 september 1940; 6 juli 1941; 6 oktober 1950
- George, S. 4 augustus 1940
- Gerald, P. 14 oktober 1948
- Gerhardt, I. 19 oktober 1941
- Gerhardt, T. 21 juni 1940; 19 oktober 1941
- Gertrudis de Groote 11 december 1946
- Geuns, J.J. van 19 oktober 1941
- Geudekar, C.H. 7 juni 1952

- Geurts, J. 16 november 1940
 Gezelle, G. 5 februari 1930; 22 oktober 1930;
 29 april 1931; 10 februari 1932;
 10 augustus 1932; 30 januari 1934;
 22 november 1934; 9 augustus 1935;
 6 oktober 1940; 3 oktober 1941;
 16 november 1941; 10 januari 1947;
 1 oktober 1949 [Heerkens]; 29 oktober
 1949; 7 april 1951; 3 oktober 1951
 Gide, A. 18 juni 1930; 2 februari 1939;
 14 december 1939; 5 september 1949;
 28 juni 1952
 Gielen SJ, A.B.H. 21 oktober 1931;
 20 augustus 1936; 7 oktober 1936;
 21 maart 1940
 Gielen, J.J. 6 oktober 1933
 Gijsen, M. 7 april 1938; 2 mei 1938; 6 april
 1941
 Gilliams, M. 22 mei 1934; 9 november 1948;
 18 november 1950
 Goethe, J.W. von 2 maart 1929; 9 januari
 1934; 30 januari 1934; 23 november 1939;
 3 oktober 1951
 Gogh, V. van 25 april 1938
 Gorki, M. 3 oktober 1941
 Gorter, H. 27 januari 1932; 18 mei 1932;
 9 juli 1932; 10 februari 1933; 2 mei 1933;
 6 maart 1934; 3 april 1934; 9 augustus
 1935; 5 oktober 1937; 7 juli 1938; 18 juni
 1940; 2 december 1941; 21 februari 1946;
 26 maart 1949
 Gorter, S. 1 februari 1940
 Gossaert, G. 2 maart 1929; 9 juli 1932
 Gourmont, R. de 28 december 1939
 Graaff, Chr. de 29 april 1931; 3 augustus
 1936
 Graumans, A.A.L. 6 oktober 1940 [Van
 Woensel]
 Green, J. 22 februari 1947; 14 januari 1950
 Greene, G. 13 mei 1950
 Greshoff, J. 4 juli 1932; 28 oktober 1932;
 30 mei 1933; 22 mei 1934; 28 augustus
 1934; 22 november 1935; 9 februari 1939;
 18 augustus 1940; 18 februari 1949
 Grillparzer, F. 16 februari 1941 [Erens]
 Groen van Prinsterer, G. 29 mei 1934
 Groningen, A.P. van 5 januari 1952
 Groot, J.H. de 18 juni 1932
 Guerin, M. de 28 december 1939
 Haas, A. de 20 mei 1950
 Hadewijch 24 april 1934; 17 augustus 1936;
 5 maart 1949; 23 december 1949; 12 mei
 1951
 Haimon, P. 31 maart 1937; 2 mei 1938
 Hall, M.C. van 6 februari 1934
 Halliwell, E. 29 januari 1937
 Hamerling, R. 24 april 1948
 Hammenecker, J. 22 november 1934
 Hamsun, K. 22 november 1933; 26 januari
 1939; 3 oktober 1941
 Hartog, J. den 9 oktober 1941
 Hattum, Jac. van 18 augustus 1951
 Havelaar, J. 29 oktober 1930
 Hazard, P. 9 oktober 1941
 Heerkens s.v.d., P.M. 6 oktober 1940 [Van
 Woensel]
 Heeroma, K. 30 maart 1941
 Heine, H. 10 februari 1933; 21 oktober 1948;
 11 november 1950
 Heinsius, D. 21 april 1936; 10 november
 1940; 28 januari 1950
 Helman, A. 31 december 1930; 24 februari
 1932; 18 juni 1932; 14 oktober 1932; 9 mei
 1933; 4 juli 1933; 6 maart 1934; 8 mei
 1934; 30 juli 1937; 22 februari 1940;
 16 februari 1941 [Bordewijk]; 23 februari
 1941 [Van Randwijk]; 9 maart 1941
 [Schreurs]
 Helmers, J.F. 19 november 1930;
 30 augustus 1935; 20 juli 1941
 Hermans, W.F. 12 juni 1951
 Heugten SJ, J. van 16 maart 1939
 Heyermans, H. 10 december 1930; 28 mei
 1932; 16 februari 1939
 Hieronymus Bosch 21 november 1933
 Hoek, L. van 14 juli 1936; 31 maart 1937;
 2 mei 1938; 6 oktober 1940
 Hoekstra, H.G. 26 januari 1941; 30 juli 1941;
 19 oktober 1941
 Hofdijk, W.J. 5 oktober 1937
 Hoffman, E.T.A. 22 februari 1947
 Hölderlin, F. 16 december 1936; 2 juli 1940;
 10 mei 1947
 Homerus 4 mei 1932; 21 oktober 1932;
 15 mei 1934; 3 oktober 1941; 8 april 1949
 Honigh, C. 3 januari 1942
 Hooft, P.C. 12 maart 1930; 21 oktober 1932;
 18 november 1932; 10 februari 1933;
 31 oktober 1933; 6 juni 1935; 21 april
 1936; 5 maart 1939; 19 februari 1940;

- 10 november 1940; 27 december 1947
 Hoogstraten, P.F.Th. van 21 oktober 1931
 Hoornik, Ed. 7 april 1938; 1 oktober 1939;
 10 november 1940; 23 februari 1941
 [Bomans]; 2 maart 1941 [Van der Steen];
 30 juli 1941; 19 oktober 1941; 15 maart
 1942; 18 augustus 1951
 Horatius 12 april 1937; 9 februari 1939;
 24 maart 1949
 Houwink, R. 1 oktober 1930
 Huc, E.-R. 12 maart 1930
 Hugo, V. 23 november 1939; 10 december
 1939; 4 augustus 1940; 9 maart 1941 [Van
 Aerde]
 Hutten, U. von 18 juni 1930
 Huxley, A. 4 juli 1933; 14 december 1939
 Huygens, C. 30 maart 1932; 30 mei 1933;
 18 juni 1940; 10 februari 1948
 Huysmans, J.K. 23 januari 1934
 Ibsen, H. 3 oktober 1941
 Jaarsma, D.Th. 11 februari 1931
 Jammes, F. 27 juli 1939; 1 oktober 1939;
 6 april 1941; 18 februari 1949; 13 juni
 1951
 Janssens, Al. 21 maart 1940
 Johannes van het Kruis 23 mei 1933
 Jonathan 4 februari 1937
 Jong, A.M. de 12 juni 1930; 13 januari 1933;
 26 september 1933
 Jørgensen, J. 4 juli 1932
 Joyce, J. 2 maart 1939
 Juvenalis 20 december 1934
 Kafka, F. 20 mei 1950
 Kalff, G. jr. 12 januari 1941 [Van der Meer
 de Walcheren]
 Kate, J. ten 25 november 1932; 29 juni 1941
 Kelk, C.J. 19 januari 1941; 19 juni 1948
 Kemp, P. 18 april 1936; 23 april 1936;
 30 augustus 1937; 21 januari 1940
 Kerckhove, V. van de 1 september 1951
 Kerssemakers, T. 16 maart 1932
 Kierkegaard, S. 30 juni 1948; 9 juni 1949
 Kipling, R. 4 juni 1930; 4 augustus 1940
 Kleist, H. von 5 september 1949
 Kloos, W. 2 maart 1929; 4 maart 1931;
 7 oktober 1931; 18 november 1932;
 2 maart 1941 [Van der Steen]; 27 decem-
 ber 1947; 11 juni 1949; 17 februari 1951
 Knuvelde, G. 11 december 1929; 15 mei
 1934; 9 september 1950
 Kock, A. 6 april 1941
 Koenen, M. 30 januari 1932; 20 februari
 1934; 3 november 1940; 1 april 1949;
 29 december 1950
 Koestler, A. 25 februari 1950
 Koning, F. 28 april 1951
 Koninck, L. de 31 mei 1938
 Kool, H.C. 2 mei 1938; 28 maart 1940
 Koster, E.B. 2 maart 1929
 Krishnamurti 5 januari 1930
 Kuyle, A. 27 januari 1932; 24 februari 1932;
 9 mei 1933; 4 juli 1933; 26 september
 1933; 20 februari 1934; 6 maart 1934;
 13 oktober 1937; 5 maart 1939; 15 juni
 1939; 6 oktober 1940 [Last]; 3 november
 1940; 23 februari 1941 [Van Randwijk];
 9 maart 1941 [Van Aerde]
 Kuyper, A. 29 mei 1934
 Labé, L. 20 oktober 1940
 Laey, O.K. de 18 februari 1949
 Laforgue, J. 16 april 1936; 1 september 1940
 La Fontaine, J. de 18 juli 1938
 Langendonck, P. van 23 december 1932;
 23 maart 1932; 7 april 1951
 Langendijk, P. 19 juli 1940
 Last, J. 19 september 1933; 14 december
 1939; 9 oktober 1941; 11 augustus 1951;
 1 september 1951
 Laudy, A. 9 maart 1941 [Van Aerde]
 Laurillard, E. 3 januari 1942
 Lavelle, L. 17 mei 1947
 Leautaud, P. 22 juni 1951
 Leeuw, A. van der 18 mei 1932; 21 oktober
 1932; 26 maart 1949
 Lehmann, L.Th. 2 juni 1940; 1 september
 1940; 10 november 1940
 Lennep, J. van 20 augustus 1932; 21 oktober
 1932; 13 januari 1933; 3 februari 1933;
 16 mei 1933; 16 januari 1934; 6 februari
 1934; 8 december 1937; 2 februari 1939;
 2 maart 1941 [Vestdijk]; 3 oktober 1941
 Leopold, J.H. 29 april 1931; 3 februari 1932;
 10 februari 1933; 6 januari 1937;
 2 december 1941; 26 maart 1949; 12 mei
 1949
 Lermontov, M. 23 februari 1941 [Teirlinck]
 Lesage, A.R. 25 januari 1940
 Leskow, N.S. 23 februari 1941 [Teirlinck]
 Lieshout, H. van 7 december 1939
 Liguori, A.M. de 8 november 1935

- Longfellow, H.W. 21 april 1936
 Loosjes, A. 24 juni 1950
 Looy, Jac. van 10 december 1930; 13 januari 1932; 3 februari 1932; 7 maart 1940
 Lopez, A. 9 maart 1941 [Schreurs]
 Loving, gezusters 9 juli 1930; 3 oktober 1941
 Lubicz Milosz, O.V. de 28 december 1939; 6 april 1941
 Ludwig, E. 13 oktober 1937
 Luiken, J. 3 augustus 1936
 Lumey, G. de la Marck 21 mei 1930
 Luns, H. 13 januari 1932
 Luther, M. 18 juni 1930
 Lutkie, W. 16 maart 1932
 Luyken, J. 27 december 1947
 Machiavelli, N. 18 juni 1930
 Madach, E. 23 november 1939
 Maerlant, J. van 23 december 1939; 21 maart 1940; 10 februari 1948; 23 december 1949
 Maeterlinck, M. 12 maart 1949
 Maistre, J. de 17 april 1934
 Mallarmé, S. 24 december 1939
 Man, H. de 29 april 1931; 13 januari 1933; 20 februari 1934
 Mander, C. van 10 november 1940
 Marcel, G. 13 mei 1950
 Maria Josepha 30 januari 1932
 Marivaux, P.C. de Chamblain de 25 januari 1940
 Marja, A. 1 oktober 1939; 28 maart 1940; 10 november 1940; 9 oktober 1941
 Marke, A. van der 9 maart 1941 [Van Aerde]
 Marnix van Sint Aldegonde, Ph. van 23 december 1949
 Marsman, H. 2 maart 1929; 11 juni 1930; 22 oktober 1930; 4 juni 1932; 18 juni 1932; 16 juli 1932; 26 september 1933; 12 april 1937; 25 mei 1940; 4 augustus 1940; 18 augustus 1940; 20 oktober 1940; 12 januari 1941 [Van der Meer de Walcheren]; 23 maart 1941; 8 oktober 1941; 26 maart 1949; 14 februari 1948; 4 maart 1949; 26 maart 1949; 15 september 1949; 28 september 1949; 18 augustus 1951
 Martialis 20 december 1934; 12 januari 1941 [Van Oosten]
 Martin, H. 19 januari 1939
 Martin du Gard, R. 12 maart 1949
 Masefield, J. 4 juni 1930
 Mauriac, F. 9 mei 1933; 31 juli 1934; 25 augustus 1938; 9 februari 1939; 27 april 1939; 21 maart 1940; 23 februari 1941 [Teirlinck]; 14 januari 1950; 9 december 1950
 Maurik, J. van 16 maart 1939; 10 december 1939
 Maurois, A. 14 januari 1950
 Mecs, L. 6 april 1941
 Meer de Walcheren, P. van der 16 september 1937; 23 december 1949
 Meester, J. de 24 juni 1950
 Mercier, L. 6 april 1941
 Merimee, P. 26 september 1933
 Merken, L. van 18 mei 1930
 Mérode, W. de 29 mei 1934; 20 april 1936; 7 oktober 1938
 Merwede, M. van der 20 oktober 1940
 Messchert, W. 19 maart 1949
 Meurs sJ, B. van 20 augustus 1932; 6 oktober 1940 [Van Woensel]; 9 juli 1948
 Michel, E. 6 april 1930; 11 februari 1931; 25 februari 1931; 11 november 1931; 27 januari 1932; 16 maart 1932; 6 maart 1934; 30 juli 1937
 Michelangelo 21 maart 1940; 20 april 1941; 20 mei 1950
 Mill, S. 20 december 1934
 Milton, J. 17 maart 1938; 7 juli 1938; 27 december 1947
 Minne, R. 9 september 1931; 28 augustus 1934; 18 februari 1949
 Moens, P. 17 juni 1931
 Moens, W. 30 juni 1936; 2 mei 1938; 7 januari 1940; 6 april 1941
 Moerkerken, P. van 20 juli 1939
 Molenaar msc, M. 4 juli 1932
 Molière 31 oktober 1933; 25 april 1938
 Mont, P. de 23 december 1931; 5 oktober 1937
 Montaigne, M. de 12 februari 1930; 17 april 1934
 Montherlant, H. de 23 maart 1929; 11 mei 1929; 16 juli 1932; 23 juli 1948; 25 juni 1949; 14 januari 1950
 Morand, E. 14 januari 1950
 Mörike, E. 5 augustus 1937; 16 oktober 1948
 Morriën, A. 10 november 1940
 More, Th. 8 december 1940 [Philips]

- Mouw, J.A. dèr 2 mei 1933; 4 augustus 1940; 12 mei 1951
- Mulders, A. 1 oktober 1949 [Heerkens]
- Multatuli 15 juni 1931; 4 mei 1932; 21 oktober 1932; 28 februari 1935; 9 mei 1935; 16 maart 1939; 18 juni 1948
- Munthe, A. 24 oktober 1934
- Mussche, A. 2 mei 1938
- Musset, A. de 31 maart 1937; 9 maart 1941 [Hoornik]
- Muth, K. 21 maart 1940
- Naeff, T. 1 juli 1936
- Nahon, A. 30 januari 1932
- Nerval, G. de 28 december 1939
- Nescio 28 juni 1952
- Newman, J.H. 20 december 1934; 10 januari 1947
- Nicolas, E. 2 oktober 1947; 14 januari 1950
- Nietzsche, F. 2 augustus 1935; 9 juni 1949; 11 augustus 1951
- Nieuwenhuis, W. 23 mei 1933; 29 januari 1937; 9 juli 1948; 8 april 1949
- Nieuwland, P. 30 januari 1932
- Nijhoff, M. 18 juni 1932; 18 maart 1937; 5 oktober 1937; 18 augustus 1940; 26 maart 1949; 14 augustus 1951; 18 augustus 1951; 15 november 1951
- Nijlen, J. van 3 november 1950; 18 augustus 1951
- Noailles, A. de (comtesse) 24 juni 1950
- Nodier, Ch. 20 december 1934; 22 juni 1951
- Nolens, W.H. 2 mei 1933
- Noordstar, J. 28 maart 1940
- Noot, J. van der 21 november 1933
- Nouveau, G. 9 maart 1941 [Schreurs]
- Novalis 16 juli 1932; 6 augustus 1932; 30 juli 1937; 2 maart 1939; 2 juli 1940; 16 maart 1941; 10 januari 1947; 20 juli 1948; 1 juli 1952
- Nuver, B. 28 maart 1940
- Nuyens, W. 7 september 1934
- Oever, K. van den 31 december 1930; 20 mei 1931; 15 juni 1931
- Oldenburg-Ermke, F. van 28 november 1933; 22 oktober 1937
- Oliveira, E. d' 22 november 1935
- Oordt, A. van 18 mei 1932; 23 januari 1934; 8 november 1935
- Oosten, A.J.D. van 14 juli 1936; 9 februari 1941
- Ostayen, P. van 5 januari 1929; 6 augustus 1930; 7 december 1930; 18 juni 1932; 14 november 1933; 6 oktober 1936; 2 mei 1938
- Oudshoorn, J. van 11 augustus 1951
- Ouwendijk, D. 14 januari 1950
- Ovidius 20 februari 1930
- Paaltjens, P. 9 september 1931; 30 maart 1932; 10 februari 1933; 30 mei 1933; 23 april 1936; 4 februari 1937; 19 juli 1940; 16 februari 1941 [Van Boven]; 13 april 1941; 29 mei 1948
- Paap, W. 7 september 1934
- Panhuysen, Jos. 17 april 1931; 23 december 1931; 2 december 1932; 20 februari 1934; 22 oktober 1937; 23 februari 1941 [Van der Marke]; 23 november 1941; 14 januari 1950
- Papini, G. 6 april 1941
- Paradijs, C. 17 juni 1949; 1 oktober 1949 [Van Tricht]
- Pareau, N. 28 maart 1940
- Pascal, B. 2 augustus 1935; 7 juli 1938; 3 oktober 1941
- Passos, J. dos 12 juni 1934
- Péguy, Ch. 3 oktober 1951
- Perk, J. 10 februari 1933; 7 juli 1938; 20 oktober 1940; 20 april 1941; 27 december 1947
- Perron, E. du 18 juni 1932; 28 oktober 1932; 9 oktober 1936; 2 maart 1939; 18 augustus 1940; 18 februari 1949; 9 juni 1949; 18 november 1950; 11 augustus 1951
- Petrarca 20 februari 1930; 20 april 1941
- Pindarus 18 juni 1940; 18 augustus 1951
- Plas, M. van der 18 augustus 1951
- Plato 18 juli 1938; 30 september 1947
- Plotinus 30 september 1947
- Poe, E.A. 21 mei 1930; 20 mei 1931; 30 december 1931; 9 maart 1941 [Schreurs]; 10 december 1949
- Poelhekke, M.A.P.C. 21 oktober 1931
- Poesjkin, A. 23 november 1948
- Poirters SJ, A. 21 maart 1940
- Poot, H.K. 25 juni 1949; 6 oktober 1949
- Pope, A. 16 juli 1930
- Potgieter 21 januari 1931; 9 september 1931; 27 september 1931; 24 februari 1932; 11 juni 1932; 9 juli 1932; 21 oktober 1932; 18 november 1932; 31 oktober 1933;

- 26 juni 1934; 24 januari 1935; 31 januari 1936; 21 april 1937; 5 oktober 1937; 7 juli 1938; 16 maart 1939; 12 mei 1939; 1 juni 1939; 16 februari 1941 [Erens]; 27 december 1947; 10 februari 1948; 18 juni 1948
- Prins, A. 21 mei 1930; 3 februari 1932; 11 augustus 1951
- Prins, J. 14 februari 1948; 18 februari 1949; 12 mei 1949
- Proost, M. 26 november 1931; 13 januari 1933; 1 juli 1936; 16 maart 1939; 11 juli 1952
- Proust, M. 2 maart 1939; 14 januari 1950
- Pudovkin, U.I. 24 februari 1932
- Querido, Is. 11 februari 1931; 5 augustus 1931; 18 november 1931; 18 juni 1932; 6 augustus 1932; 21 oktober 1932; 16 september 1937; 12 januari 1939; 10 december 1939; 9 maart 1941 [Van Aerde]
- Radiguet, R. 7 oktober 1936; 19 september 1941
- Ramuz, C.F. 5 augustus 1931
- Ravensteyn, W. van 14 juli 1933
- Remarque, E.M. 24 oktober 1934
- Rembrandt 14 november 1933
- Renan, E. 9 maart 1941 [Schreurs]
- Reve, G. van het 19 november 1949; 22 mei 1950; 12 juni 1951; 11 augustus 1951
- Reverdy, P. 28 december 1939
- Revis, M. 2 maart 1939; 24 maart 1950 [Corsari]; 11 augustus 1951
- Revijs, J. 3 augustus 1936
- Reyneke van Stuwe, J. 31 december 1930; 19 september 1941
- Rilke, R.M. 4 maart 1931; 31 januari 1936; 20 april 1936; 22 juli 1936; 3 augustus 1936; 16 december 1936; 20 januari 1937; 7 april 1938; 22 februari 1940; 21 juni 1940; 28 juni 1940; 2 juli 1940; 23 juli 1940; 14 augustus 1951; 1 juli 1952
- Rimbaud, A. 6 oktober 1936; 7 oktober 1936
- Rispens, J. 28 maart 1940
- Ritter jr., P.H. 6 november 1933; 12 september 1934
- Robbers, H. 19 november 1949
- Rodenbach, A. 7 april 1951
- Roelants, M. 12 september 1933; 20 februari 1934; 3 november 1950; 18 november 1950
- Roland Holst, A. 22 oktober 1930; 12 april 1937; 5 maart 1939; 1 oktober 1939; 24 november 1940; 19 januari 1941; 28 september 1949
- Roland Holst - Van der Schalk, H. 20 februari 1930; 4 maart 1931; 27 januari 1932; 30 januari 1932; 3 februari 1932; 18 november 1932; 10 februari 1933; 14 juli 1933; 6 november 1933; 12 en 13 juli 1934; 17 juli 1934; 14 juli 1936; 23 oktober 1936; 12 april 1937; 2 maart 1941 [Van der Steen]; 8 oktober 1941; 21 februari 1949; 13 augustus 1949
- Romein-Verschoor, A. 6 september 1949; 30 september 1950
- Roovere, A. de 24 oktober 1934
- Ronsard, P. de 6 juni 1935; 20 oktober 1940
- Rostand, E. 23 december 1931; 28 september 1939
- Rosweyde, H. 12 maart 1930
- Rousseau, J.J. 5 november 1930; 18 maart 1931; 17 juni 1931; 23 september 1931; 23 november 1939; 28 december 1939
- Rubens, P.P. 10 oktober 1933; 14 november 1933; 21 maart 1940
- Ruskin, J. 13 oktober 1928
- Ruusbroec, J. van 12 mei 1951
- Sade, markies de 20 mei 1931
- Sainte-Beuve, C.A. 18 november 1932
- Saint-Pierre, B. de 17 juni 1931; 28 december 1939
- Salomon, E. von 2 augustus 1935
- Salomons, A. 22 februari 1940
- Samain, A. 19 januari 1941
- Sappho 26 januari 1941
- Sartre, J.P. 13 mei 1950
- Sauwen, A. 18 februari 1949
- Scarron, P. 19 juli 1940
- Schaepman, H.J.A.M. 31 december 1930; 8 april 1931; 21 oktober 1931; 9 juli 1932; 29 mei 1934; 7 september 1934; 3 augustus 1936; 4 augustus 1940; 12 januari 1941 [Van der Meer de Walcheren]
- Schagen, J.C. van 29 april 1931
- Scharten, C. 20 april 1932; 20 juni 1933
- Scharten-Antink, M. 20 april 1932; 20 augustus 1932; 3 februari 1933; 20 juni 1933; 16 maart 1939

- Schaumann, R. 6 april 1941
 Scheler, M. 23 februari 1937
 Schendel, A. van 29 oktober 1930;
 11 februari 1931; 18 mei 1932;
 20 augustus 1932; 9 mei 1933; 8 december
 1937; 3 november 1940; 24 november
 1940; 11 december 1946; 26 maart 1949;
 31 maart 1951; 1 december 1951
 Schiller, F. 24 juni 1948
 Schoolmeester 19 juli 1940
 Schopenhauer, A. 13 mei 1950
 Schreurs, Jac. 21 november 1933;
 30 augustus 1937; 6 april 1941;
 16 november 1941; 14 januari 1950
 Schweitzer, A. 9 juli 1932
 Scott, W. 3 februari 1933
 Sertillanges OP, A.D. 18 juli 1937
 Seuphor, M. 6 april 1941
 Shakespeare, W. 14 oktober 1931;
 30 december 1931; 4 mei 1932; 4 juni
 1932; 28 oktober 1932; 30 mei 1933;
 22 november 1933; 26 januari 1939;
 5 oktober 1939; 21 maart 1940; 20 oktober
 1940; 23 februari 1941 [Teirlinck]; 8 april
 1949
 Shaw, B. 16 juni 1928; 4 juli 1933
 Sheehan, P.A. 25 november 1932
 Shelley, P.B. 20 februari 1930; 18 juni 1940;
 27 december 1947
 Sinclair, U. 9 juli 1930; 19 september 1933
 Slauerhoff, J. 4 juni 1930; 11 juni 1930;
 15 juni 1931; 27 januari 1932; 18 mei
 1932; 18 juni 1932; 9 mei 1933; 30 mei
 1933; 21 april 1936; 13 september 1937;
 8 december 1937; 5 maart 1939;
 11 januari 1940; 25 mei 1940; 28 juni
 1940; 4 augustus 1940; 11 juni 1949;
 24 juni 1950
 Sleeckx, D. 9 november 1948
 Sluyter, W. 3 augustus 1936
 Smit, G. 18 juni 1932; 31 januari 1936;
 13 juli 1941; 16 november 1941;
 23 november 1941; 14 oktober 1950
 Smits, 'de oude heer' 4 mei 1951
 Snieders, A. en J. 29 juli 1949
 Soeroto, N. 27 juni 1933
 Sophocles 5 oktober 1939; 23 februari 1941
 [Teirlinck]
 Spengler, O. 17 april 1934
 Spiegel, H. 3 februari 1932; 5 augustus 1937;
 10 februari 1948; 9 september 1950
 Stalpart van der Wiele, J. 16 november 1941;
 23 november 1941
 Staring, A.C.W. 10 februari 1932; 15 april
 1936; 16 februari 1941 [Erens];
 10 februari 1948
 Starter, J.J. 21 april 1936
 Steenhoff-Smulders, A. 30 januari 1932;
 20 februari 1934; 8 november 1935
 Stendhal 3 februari 1933
 Sterneberg SJ, H. 6 oktober 1940 [Van
 Woensel]; 1 oktober 1949 [Heerkens]
 Stokvis, B.J. 7 september 1934
 Strindberg, A. 9 februari 1939; 16 februari
 1939
 Streuvels, S. 25 november 1932; 2 december
 1932; 23 februari 1941 [Teirlinck];
 9 november 1948; 19 januari 1949;
 10 december 1949; 2 september 1950;
 7 april 1951
 Stijns, R. 3 oktober 1941
 Stramm, A. 23 juli 1940
 Stroman, B. 11 augustus 1951
 Suchtelen, N. van 14 december 1939; 24 juni
 1950
 Swaanenburg, W. van 4 augustus 1928;
 31 maart 1937; 25 mei 1937
 Swarth, H. 24 april 1930; 30 januari 1932;
 27 juni 1933; 6 juli 1936; 26 januari 1941
 Swift, J. 6 januari 1933; 23 februari 1941
 [Bomans]; 7 december 1948
 Swinburne, A.C. 6 oktober 1936; 7 juli 1938
 Tagore, R. 27 juni 1933
 Tasso, T. 20 februari 1930
 Teirlinck, H. 25 september 1946;
 9 november 1948
 Tennyson, A. 3 maart 1933
 Terpstra, J. 3 februari 1933
 Tertullianus 8 december 1940 [Philips]
 Tex, E. den 10 november 1940
 Thiry, A. 2 december 1932; 23 december
 1932
 Thomas van Aquino 12 augustus 1931;
 2 augustus 1935; 5 oktober 1939
 Thorbecke, J.R. 2 mei 1933
 Thoreau, H. 7 maart 1950
 Tieck, L. 23 november 1948
 Timmermans, F. 5 augustus 1931; 16 januari
 1932; 18 juni 1932; 2 december 1932;

- 9 mei 1933; 10 oktober 1933; 22 mei 1934;
3 november 1936; 23 februari 1941
[Teirlinck]; 28 april 1951
- Tollens, H. 9 september 1931; 5 oktober
1937; 21 juni 1939; 3 januari 1942;
18 januari 1949; 19 maart 1949
- Tolstoj, L.N. 14 oktober 1931; 23 september
1932; 31 oktober 1933; 23 november
1939; 24 december 1939; 9 mei 1940;
19 januari 1941; 23 februari 1941
[Teirlinck]; 3 oktober 1941
- Toussaint van Boelaere, F.V. 23 februari
1941 [Teirlinck]; 9 november 1948
- Tour du Pin, P. de la 6 april 1941; 10 maart
1949
- Trakl, G. 16 december 1936; 2 juli 1940;
23 juli 1940
- Troelstra, P.J. 2 mei 1933
- Tynan-Hopkins, K. 6 april 1941
- Undset, S. 12 november 1930; 26 november
1930; 30 januari 1934
- Vaissiere, J. de la 9 februari 1941
- Valkenier, F. 2 mei 1938
- Vasalis, M. 19 oktober 1941; 15 maart 1942
- Velde, M. van der 9 maart 1941 [Van Aerde]
- Verbrugge, P. 2 mei 1938
- Vercammen, J. 2 mei 1938
- Vergilius 20 februari 1930; 25 november
1932; 4 januari 1949; 8 april 1949
- Verhaeren, E. 23 maart 1941; 29 juni 1941
- Verhoeven, B. 17 oktober 1933; 30 maart
1941; 16 november 1941; 23 december
1949
- Verlaine, P. 31 oktober 1933; 5 mei 1940
- Vermeulen, A. 9 november 1948
- Verschaeve, C. 31 mei 1938
- Vertommen, K. 2 mei 1938
- Verwey, A. 2 maart 1929; 20 februari 1930;
26 februari 1930; 6 augustus 1930;
18 november 1932; 15 mei 1934;
28 augustus 1934; 18 maart 1937; 12 april
1937; 2 mei 1937; 16 februari 1941
[Erens]; 2 maart 1941 [Van der Steen];
19 oktober 1941; 30 september 1947;
27 december 1947; 10 februari 1948;
17 maart 1950; 21 oktober 1950; 26 juli
1952
- Vestdijk, S. 9 oktober 1936; 25 mei 1937;
30 juli 1937; 17 maart 1938; 6 april 1938;
2 maart 1939; 5 maart 1939; 23 juli 1940;
18 augustus 1940; 10 november 1940;
9 oktober 1941; 19 november 1949;
7 december 1950; 19 juni 1951;
11 augustus 1951
- Vigny, A. de 6 oktober 1936; 9 juni 1949;
24 september 1949
- Villiers de l'Isle-Adam, Ph.A. de 18 februari
1931; 30 december 1931; 9 december
1932; 6 oktober 1936; 28 december 1939
- Villon, F. 18 augustus 1951
- Viola, M. 21 oktober 1931; 30 januari 1932
- Vlemminx, P. 31 maart 1937; 2 mei 1938;
11 januari 1940; 6 oktober 1940;
15 februari 1952
- Vlerk 4 februari 1937
- Vollenhove, J. 3 augustus 1936
- Voltaire 25 september 1946
- Vondel, J. van den 2 maart 1929;
11 december 1929; 15 januari 1930;
21 januari 1931; 26 augustus 1931;
7 oktober 1931; 3 februari 1932; 18 juni
1932; 21 oktober 1932; 31 oktober 1933;
1 april 1936; 16 december 1936; 9 maart
1937; 21 april 1937; 5 maart 1939;
5 oktober 1939; 21 maart 1940; 28 maart
1940; 10 november 1940; 17 november
1940; 26 oktober 1941; 27 december 1947;
2 september 1950; 9 december 1950;
8 december 1951; 19 januari 1952
- Voorde, U. van de 6 juli 1936
- Vos, J. 5 maart 1939
- Vos, gezusters 27 januari 1932
- Vree, P. de 2 mei 1938
- Vries, A. de 28 september 1939
- Vries, H. de 11 juni 1930; 18 juni 1932;
21 april 1936; 25 april 1938; 28 maart
1940; 25 mei 1940; 18 augustus 1940
- Vries, Th. de 18 november 1931;
26 september 1933; 8 mei 1934
- Vuylsteke, J. 13 april 1941
- Waals, J. van der 26 januari 1941
- Wagener, W.A. 11 augustus 1951
- Walschap, G. 4 juni 1932; 23 december 1932;
12 september 1933; 20 februari 1934;
22 mei 1934; 12 juni 1934; 31 juli 1934;
23 februari 1941 [Teirlinck]; 12 maart
1949; 17 november 1951
- Werumeus Buning, J.W.F. 3 maart 1933;
6 januari 1937; 5 oktober 1937;
8 december 1937; 2 maart 1941 [Van der

- Steen]; 19 juni 1951; 19 juli 1952
 Wessem, C. van 18 juni 1932; 25 november 1932; 19 januari 1941; 15 september 1949
 Westerbaen, J. 3 augustus 1936
 Westerlinck, A. 24 september 1949; 14 oktober 1950
 Weyerman, C. 9 februari 1939
 Weytens, H. 19 januari 1941
 Whitman, W. 27 december 1947
 Wichman, E. 18 november 1931
 Wieland, C.M. 17 november 1940
 Wijdeveld, G. 1 oktober 1930; 29 april 1931; 27 januari 1932; 12 september 1933; 21 november 1933; 3 augustus 1936; 16 november 1941
 Wilde, O. 19 maart 1930; 30 juli 1941
 Wilderode, A. van 7 maart 1950
 Winkel, J. te 18 maart 1931; 15 juli 1950
 Winkler Prins, J. 17 augustus 1936; 3 november 1936; 18 februari 1949
 Winter, N.S. van 1 oktober 1939
 Wit, A. de 20 augustus 1932
 Woestijne, K. van de 3 februari 1932; 23 maart 1932; 10 februari 1933; 12 september 1933; 2 maart 1939; 18 augustus 1940; 6 april 1941; 14 februari 1948; 24 juni 1950
 Wolff, B. en Deken, A. 21 oktober 1932
 Yeats, W.B. 7 juli 1938
 Zielens, L. 12 september 1933
 Zola, E. 10 december 1939
 Zweig, S. 13 oktober 1937

BIJLAGE III

Register van voorbehouden boeken

In dit register zijn de boeken opgenomen die Van Duinkerken expliciet niet voor iedere lezer geschikt acht. De data van de hier genoemde recensies corresponderen met de bibliografie van de bijdragen van Van Duinkerken aan *De Tijd* (bijlage 1). Tussen haakjes wordt vermeld of het voorbehoud al dan niet is weggelaten in de bundel waarin Van Duinkerken de recensie in een later stadium heeft opgenomen. Voor de verwijzing naar de betreffende bundel, zie bijlage 1, waarin de bundel bij de recensie wordt genoemd.

- Aafjes, B. *Een voetreis naar Rome* 12 oktober 1946
- Albers, M. *Twee broeders* 8 oktober 1930
- Ammers-Küller, J. van *De appel en Eva* 18 mei 1932
- Berghen, R. *Het jeugdavontuur van Leo Furkins* 9 oktober 1936
- Blijstra, R. *Grafische voorstelling* 18 mei 1930
- Bogaerts, Th. *De bajadère* 2 maart 1930
- Bom, E. de *Wrakken* 27 april 1939 [zonder voorbehoud]
- Bordewijk, F. 'Driehoek met den huisgenoot', in: *Drie toneelstukken* 16 februari 1941
- Braak, M. ter *Van oude en nieuwe christenen* 1 juli 1937
- Brugman, T. *Bodem* 29 maart 1947
- Brulez, R. *Het pakt der triumviren* 17 november 1951 [zonder voorbehoud]
- Bruning, H. *De vraat van het geluk* 25 november 1932
- Claus, H. *De Metsiers* 31 maart 1951
- Coenen, F. gehele oeuvre 12 januari 1949
- Coolen, A. *Het donkere licht* 11 december 1929; *Sprookjes voor grote mensen* 31 december 1948
- Coster, D. *Het tweede boek der marginalia* 27 juli 1939
- Couperus, L. *De boeken der kleine zielen* 8 november 1935
- Criterium*, poëzienummer, 1(1940), 10 november 1940
- Deak, M. *De vrouwenval* 22 maart 1947
- Defresne, A. *Het eethuis* 2 september 1931 [zonder voorbehoud]; *Moord!* 30 december 1931 [zonder voorbehoud]
- Dekker, M. *Reflex* 4 juni 1932
- Deyssel, L. van *Nieuwe kritieken* 8 januari 1930; *Een liefde, De kleine republiek* 15 september 1934
- Doolaard, A. den *De laatste ronde* 27 augustus 1932; *Wampie* 6 april 1938
- Dorna, M. *Onmaatschappelijke voorkeur* 16 maart 1939
- Eeden, F. van *Dagboek* 23 september 1932; *De nachtbruid* 8 november 1935
- Eyk, H. van *De kleine parade* 6 januari 1933
- Eysselsteijn, B. van *Tusschen zuiderkruis en poolster* 8 december 1937
- Fabricius, J. *Melodie der verten* 3 februari 1933
- Forest, E. *Aleid* 19 maart 1930
- Franquinet, R. *Spiegelgruis* 28 december 1949
- Gijsen, Marnix gehele oeuvre 20 oktober 1949
- Gilliams, M. *Elias of het gevecht met de nachtegalen* 16 december 1936
- Gogh-Kaulbach, A. van *Menschen in 't huwelijk* 28 oktober 1931

- Helman, A. *Hart zonder land* 31 december 1929; *Serenitas* 26 november 1930; *Overwintering* 17 april 1931; *Het euvel Gods* 9 december 1932 [met voorbehoud]; *Orkaan bij nacht* 29 november 1934; *Het vergeten gezicht* 10 december 1939
- Houwink, R. *Rondom het boek* 4 april 1935
- Jaarsma, D.Th. *Thiss* 27 juni 1930
- Kamp, H. *De geschiedenis van een minuut* 24 oktober 1934
- Kijzer, M. *Sigarenfabriek José Alvarez* 10 december 1939
- Last, J. *Liefde in de portieken* 6 augustus 1932; (met H. Wilde) *Kruisgang der jeugd* 7 december 1939
- Leeuw, A. van der *De kleine Rudolf* 11 februari 1931 [zonder voorbehoud]
- Leeuwen, W.L.M.E. van *Korte schets van de ontwikkeling der Nederlandsche letterkunde* 2 februari 1939
- Man, W. *In de nacht roept God* 9 juni 1951
- Matisse, M. *Een zwerver van zee tot zee* 27 juni 1933
- Merlet, H. van *Soutane* 1 januari 1931; *Het zaad tussen de doornen* 4 september 1948
- Minderaa, P. *Het mensbeeld in de hedendaagse literatuur* 19 september 1937
- Oosten, A.J.D. van 'Surprises immorales', in: *De wonderlijke weg* 9 juli 1932
- Panhuysen, Jos. *De ontmoeting* 10 augustus 1937
- Pillecijn, F. de *De soldaat Johan* 20 juli 1939
- Querido, Is. *Simson* 15 januari 1930; *Mijn zwerftochten door Jordaan en Donker-Amsterdam* 15 juli 1931
- Schaaf, N. van der *Leven van Karel de Stoute* 20 juli 1939
- Schaik-Willing, J. van *Sofie Blank* 24 januari 1935
- Scharten-Antink, C. en M. *Het wonder der liefde* 23 september 1931
- Schierbeek, B. *Het boek ik* 11 augustus 1951
- Simons, J. *De laatste flesch* 19 februari 1930
- Slauerhoff, J. *Schuim en asch* 21 mei 1930 [zonder voorbehoud]
- Suchtelen, N. van *Tat tvam asi* 20 juni 1933
- Teirlinck, H. *Maria Speermalie* 23 februari 1941; *Het ivoren aapje, Johan Doxa* 23 februari 1949
- Vermeylen, A. *Twee vrienden* 12 maart 1949 [zonder voorbehoud]
- Vestdijk, S. *Else Böhler* 8 november 1935; *Sint Sebastiaan* 10 december 1939; *Rumeiland* 2 maart 1941; *De redding van Fré Bolderhey* 7 oktober 1948
- Vries, H. de *Coplas* 18 april 1935
- Vries, Th. de *Rembrandt* 13 januari 1932; *Doctor José droomt vergeefs* 25 juli 1933
- Vuyk, B. *Het laatste huis van de wereld* 22 februari 1940
- Walschap, G. *Eric* 5 augustus 1931; *Carla* 9 mei 1933 [met voorbehoud]; *Trouwen* 30 januari 1934; *Het kind, Houtekiet* 10 december 1939
- Wormser, W.C. *Semper idem* 12 maart 1930

BIJLAGE IV

Publicaties van Anton van Duinkerken

In deze lijst zijn die publicaties van Van Duinkerken opgenomen die mede als achtergrond van deze studie hebben gediend: artikelen, inleidingen in publicaties van anderen, bloemlezingen, vertalingen, proza, poëzie en toneel en tot slot studies en overige publicaties. Iedere categorie is chronologisch gerangschikt. De data corresponderen met de bibliografie van de bijdragen van Anton van Duinkerken aan *De Tijd* (bijlage I).

I. ARTIKELEN

- ‘Vraaggesprek met Jan Engelman’, in: *Boekzaal der geheele wereld*, 3(1927), p. 302-304.
‘Beginnelen der chemie’, in: *Karel van de Woestijne* (Hilversum 1928), p. 37-42.
‘Sinte Jehanne d’Arc’, in: *De Gemeenschap*, 4(1928), nr. 12, p. 396-397.
‘Een katholieke roman’, in: *De Gemeenschap*, 5(1929), nr. 2-3, p. 102-105.
‘Replik’, in: *De Gemeenschap*, 6(1930), nr. 3, p. 123.
‘Frederik van Eeden 1860-1932’, in: M. Kasteel-Baltussen (red.), *Vrouwengids ons uitzicht* (Roermond-Maaseyck 1932), p. 123-132.
‘Vondels ontgoocheld vaderschap’, in: *Studies over Vondel en zijn tijd. Liber amicorum van B.H. Molkenboer OP* (Amsterdam 1939), p. 128-135.
‘In memoriam amici Joseph Roth’, in: *De Gemeenschap*, 15(1939), juni, p. 300-303.
‘De zaligprijsing der geslachten’, in: *Maria, moeder Gods* (Amsterdam 1940), p. 7-18.
‘Hoe het begon’, in: *Gedenboek gijzelaarskamp Beekvliet St. Michielsgestel* (Schiedam 1946), p. 59-65; gedichten op p. 102, 107 en 180; ‘Afscheid december 1942’, p. 108-109. ‘Het spiegeleffect in de kunst’, in: M. Vasalis, J. van Schaik-Willing en E. Straat (red.), *Victor. Het boek der vrienden. Een literaire parade ter ere van Victor E. van Vriesland* (Amsterdam 1947), p. 116-118.
‘De dichtkunst van L.M. Grignion de Montfort’, in: *Montfort. Zijn geestelijke vorming en levenswerk* (Maastricht 1947), p. 67-80.
‘Vestdijk op het Seminarie’, in: M. Nord (red.), *Over S. Vestdijk* (Amsterdam 1948), p. 75-79.
‘Gijzelaar Pos’, in: *Feestbundel. Aangeboden door vrienden en leerlingen aan prof dr. H.J. Pos, hoogleraar aan de Gem. Universiteit te Amsterdam ter gelegenheid van het bereiken van de 50-jarige leeftijd op 11 juli 1948* (Amsterdam 1948), p. 31-37.
‘Divina Commedia’, in: *Cultuurgeschiedenis van het christendom*. Deel II, Christus overwint het heidendom in Europa (Amsterdam/Brussel 1949), p. 250-290.
‘Multatuli volledig’, in: *Over Multatuli* (Amsterdam 1950), p. 19-21.
Ongepagineerde bijdrage zonder titel in: *Stijn Streuvels. Een hulde bij zijn tachtigste verjaardag door de vereniging van Vlaamse letterkundigen*, Brugge 1951.
‘De christelijke inspiratie in de letterkunde’, in: *Cultuurgeschiedenis van het christendom*. Deel V, Gisteren, heden, morgen (Amsterdam/Brussel 1951), p. 51-65.
‘Louis Couperus’, in: F. Bordewijk, M. ter Braak, N.A. Donkersloot e.a., *Over Louis Couperus* (Amsterdam 1952), p. 45-48.

- 'Sint Bernardus en de litteratuur', in: *Sint Bernardus. Voordrachten gehouden aan de R.K. Universiteit te Nijmegen bij gelegenheid van het achtste eeuwfeest van zijn dood* (Utrecht/Antwerpen 1953), p. 67-104.
- 'Binnenleiding tot Nijhoff's lyriek', in: E. van Lokhorst en B. Voeten (red.), *In memoriam M. Nijhoff* (Utrecht 1953), p. 5-10.
- 'Martinus Nijhoff, symbolist', in: *Martinus Nijhoff* (Amsterdam 1954), p. 18-25.
- 'Mijnheer Teirlinck', in: A. van Duinkerken, K. Jonckheere, J. Kuypers e.a., *Van en over Herman Teirlinck* (Brussel 1954), p. 13-20.
- 'De menselijke verhoudingen in de hedendaagse literatuur', in: F.J.Th. Rutten e.a., *Menselijke verhoudingen* (Bussum 1955), p. 132-144.
- 'Een pascalisant zonder jansenisme', in: A. van Duinkerken e.a., *Van en over Maurice Roelants* (Brussel 1956), p. 9-15.
- 'De zin van carnaval', in: *Rencontre. Encounter. Begegnung. Contributions à une psychologie humaine dédiées au professeur F.J.J. Buytendijk* (Utrecht/Antwerpen 1957), p. 140-147.
- 'Het kind, met ketenen beladen', in: *Theologische week over de mens. Voordrachten gehouden te Nijmegen, juli 1958* (Nijmegen 1958), p. 135-153.
- 'Da Costa en zijn rooms-katholieke tijdgenoten', in: *Isaac da Costa. Op 28 april 1960, honderd jaar na zijn overlijden herdacht* (Nijkerk 1961), p. 72-80.
- 'Priester in avonddienst', in: H. van der Linde en H.A.M. Fiolet (red.), *Geloof bij kenterend getij. Peilingen in een seculariserend christendom* (Roermond-Maaseyck 1967), p. 28-31.
- 'Stemmen over Slauerhoff' (eerder verschenen in DT, 6 oktober 1936), in: D. Kroon, *Ik had het leven me anders voorgesteld. J. Slauerhoff in vraaggesprekken en herinneringen* ('s-Gravenhage 1981), p. 96-99. Ook opgenomen in: J. Brouwers, *Hij is reeds aan de overzijde. Necrologieën van schrijvers* (Amsterdam/Brussel 1986), p. 31-33.
- 'J.J. Slauerhoff', en 'Slauerhoff en Samain', in: D. Kroon, *Er bleef toch geen bewijs. Opstellen over de poëzie van J. Slauerhoff* ('s-Gravenhage 1982), p. 148-156 en p. 172-17.
- 'Schuim en as' (eerder verschenen in DT, 21 mei 1930) en 'Het verboden rijk' (eerder verschenen in DT, 28 oktober 1932), in: D. Kroon, *Maar toen het lag ontdekt, leek het verraad. Opstellen over het proza van J. Slauerhoff* ('s-Gravenhage 1984), p. 17-19 en p. 52-57.

2. INLEIDINGEN

- H. Belloc, *Overschot en aanvoer*, Hilversum 1930.
- L. Bloy, *Het heil door de joden*, Kortrijk [1931].
- E. Fiedler, *Meesters van morgen? Een trilogie van katholiek ontwaken*, Hilversum 1932.
- A. Kuyle, *Alarm*, Schiedam [1933].
- W. Smulders, *Cantica graduum*, Nijmegen [1935].
- J. Roth, *De antichrist*, Amsterdam 1935.
- W. Frankemölle, *Hitler. Zijn wording en wezen*, Bilthoven 1936.
- G. Schreiner, *Wij leven in Holland...*, Amsterdam [1937].
- F. Erens, *Vervlogen jaren*, Den Haag 1938.
- H.E. Schröder, *Neri. Romein en reformator*, Hilversum 1938.
- C.A. Bouman, *De man met één boek*, Haarlem [1938].
- J.J.M. van Breukelen, *De fakkel in jonge handen*, Maaseik 1940.
- N. Witteman, *Het kerkelijk kleinood*, Amsterdam z.j.
- B.V.A. Röling, *De criminologische betekenis van Shakespeare's Macbeth*, Utrecht/Nijmegen [1943].
- P.A. de Alarcon, *Het schandaal*, Amsterdam 1946.
- H.W. Rüssel, *De ware eenzaamheid. Haar waarde en betekenis*, Amsterdam/Antwerpen 1946.

- P.H. Ritter jr., *Vertoog en ontboezeming. Verzameld essayistisch proza*, Utrecht/Antwerpen 1947.
- Vlaamse kunstenaars van de Leie 1890-1940*, Utrecht 1947. Tentoonstellingscatalogus Haags Gemeentemuseum.
- 'Joost', *De groene rommelpot*, Bussum 1949.
- B. du Moustier, *Met de mystieken van overzee*, Bussum 1949.
- K. Meekel, *Cowboys van Canada*, Amsterdam 1950; *Drie spelen*, Bussum 1950.
- J.W.F. Werumeus Buning, *Zeven en twintig stokpaarden. Zijnde een aantal verhandelingen, tiere-lantijnen, oneenigheden, gedichten, reportages, verhalen, vertalingen en andere wisselwasjes over wat de heer Johan Willem Frederik Werumeus Buning in dit leven min of meer oprecht heeft lief-gehad en beschreven*, Rotterdam 1951.
- F. Mauriac, *Vlees en bloed, De betere kringen, Het levend brood*, Hasselt [1952].
- G. Bomans, *De avonturen van Pa Pinkelman*; idem, *Pa Pinkelman in de politiek*, Amsterdam/Brussel 1952; *Pinkelman omnibus*, Amsterdam 1955.
- De monnik van Europa's straten. Sint Bernardus van Clairvaux*, 's-Gravenhage 1953.
- G. Greene, *De paradox van het christendom*, Voorhout/Antwerpen [1953].
- E. de Bock, *De Vlaamse letterkunde*, Antwerpen/Den Haag 1953.
- J. van Heugten SJ, *De menselijke geest. Essays en kritieken*, Utrecht/Antwerpen 1954.
- L.J. Rogier, *Beschouwing en onderzoek. Historische studies*, Utrecht/Antwerpen 1954.
- J.H. Eekhout, *Vlucht naar de vijand*, Bussum 1954.
- G. Bomans, *Pinkelman omnibus*, Amsterdam 1955.
- Martinus Nijhoff. Ter nagedachtenis*, Rotterdam 1955.
- Reitoer. Een bloemlezing uit de naoorlogse katholieke studentenbladen*, z.p. 1955.
- L.C. Michels, *Filologische opstellen*, Zwolle 1957-1964.
- J. Benoit, *De engel met het zwaard*, Amsterdam 1961.
- J.A. Bornewasser, *Vijftig jaar katholieke leergangen 1912-1962*, Tilburg 1962.
- Een bundel gedachten. Jubileum-uitgave 1838 - 1 mei - 1963*, Zwolle 1963. Betreft een jubileum-uitgave van de uitgeverij W.E.J. Tjeenk Willink te Zwolle.
- Optimale nataliteit. Problemen rond geboorteregeling. Verslagboek van het congres te Nijmegen, november 1964*, Nijmegen 1964.

3. BLOEMLEZINGEN

- Eduard Brom. Bloemlezing*, Utrecht 1932.
- Dichters uit de tijd der Contrareformatie*, Utrecht 1932.
- Katholieke godsvrucht. Fragmenten uit de werken van de gelukzalige Ludovicus Blosius (1506-1566)*, bewerkt door Anton van Duinkerken. 's-Hertogenbosch [1932].
- Losse gedachten van jonge katholieke schrijvers. Verzameld uit hun voornaamste werken*, Haarlem 1934.
- Dichters der Middeleeuwen*, Bilthoven 1936.
- Vondels lyriek. Bloemlezing*, Amsterdam 1936.
- Met R. Houwink en V.E. van Vriesland, *De dichters van het jaar. Bloemlezing*, Amsterdam 1937.
- Vertellingen door het kerkelijk jaar*, Bussum 1938.
- Met C.J. Kelk, *Poezie uit den pruikentijd*, Amsterdam 1938.
- Dichters der emancipatie*, Bilthoven 1939.
- Wereldhistorie per post*, Amsterdam 1941.
- J. Stalpart van der Wiele, *Gulden jaars feest-dagen. Heiligen der Nederlanden. Bloemlezing*, Amsterdam 1941.

Met P.J.G. Huincks, *Dichters om oranje. Oranje-poëzie van Willem de Zwijger tot heden*, Baarn 1946.

Hedendaagse kerstlyriek van katholieke dichters, Utrecht/Nijmegen 1953.

Het goud der Gouden Eeuw. Bloemlezing uit de poëzie van de zeventiende eeuw, Utrecht [1955].

Zeven eeuwen katholieke poëzie. Bloemlezing, Antwerpen/Utrecht [1956].

De dichter en de ouderdom. Bloemlezing, Haarlem/Antwerpen [1958].

De muze der zeventien provinciën. Een bloemlezing van verzen over Noord- en Zuidnederland, Amsterdam 1962.

4. VERTALINGEN

E. Hello, *De kreet van Abels bloed*, Tilburg 1928.

S. Undset, *Paapse stoutigheden*, Hilversum 1929.

Bernardus van Clairvaux, *Verhandeling over de liefde tot God*, Utrecht 1930.

Bernardus van Clairvaux, *Verweerschrift; Brief in de regen*, Amsterdam/Antwerpen [1938].

F. Jammes, *Kerk in bladergroen*, Utrecht [1945].

Uren met Sint Bernard, Baarn [1943].

Bernardus van Clairvaux, *Mariapreken*, Bussum 1946.

5. PROZA, POËZIE EN TONEEL

De ravenzwarte, Maastricht 1928.

Vertelsel in de hut, Tilburg 1929.

Met M. Nijhoff, *In Holland staat een huis*, Amsterdam 1936.

Twee vierkante meter, Amsterdam 1938.

Gedicht 'Pia memoria', in: *Schrijversalmanak voor het jaar 1954*. Samengesteld door C. Eggink en A. Sötemann (Amsterdam 1954), p. 46-47.

Verzamelde gedichten, Utrecht [1957].

6. STUDIES EN OVERIGE PUBLICATIES

Het letterkundig onderwijs op onze middelbare scholen. Een polemische briefwisseling door Anton van Duinkerken en Gerard Knuvelde, Tilburg 1928.

Verdediging van Carnaval, Utrecht 1928.

Hedendaagsche ketterijen, Hilversum 1929.

Roofbouw, Tilburg 1929.

Achter de vuurlijn, Hilversum 1930.

Katholiek verzet, Hilversum 1932.

Welaan dan, beminde geloovigen, Hilversum 1933.

Beauraing en Banmeux, Amsterdam 1933.

Twintig tijdgenooten. Nederlandsch proza na 1930, Schiedam [1934].

De mensen hebben hun gebreken, Utrecht/Antwerpen 1935.

Waarde en beginselen der aesthetische literatuurkritiek. Overdruk uit: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden 1936-1937*.

Verscheurde christenheid, Hilversum 1937.

Met M. ter Braak, *Het christendom, twee getuigenissen in polemischen vorm*, 's-Gravenhage 1937.

Pascha-problemen. Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar aan de rijksuniversiteit te Leiden op 11 oktober 1940, Hilversum 1940.

- Legende van den tijd*, Hilversum 1941.
- Nederlandsche vromen van den nieuwen tijd*, Hilversum 1941.
- Het tweede plan*, Amsterdam 1945.
- Ascese der schoonheid. Een commentaar op de poëzie van A. Roland Holst*, Amsterdam 1945.
- Het erfdeel van de vreugdebloem*, Amsterdam/Antwerpen 1946.
- Het vierenswaardig wonder. Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het zesde eeuwfeest van het H. Sacrament van Mirakel 1345-1945*, Amsterdam 1946.
- Waarom ik zo denk, ... Het katholieke leven van 1918 tot 1940*, Utrecht 1948.
- Begrip van Rome*, Bussum 1948.
- Geschiedenis van Sinterklaas*, Bussum 1948.
- Een paradox der twaalfde eeuw. Rede, uitgesproken bij de opening van de Jan van Eyck Academie in het provinciale gouvernementsgebouw van Limburg te Maastricht op vrijdag 1 oktober 1948*, Maastricht 1948.
- Antoon Coolen. Een inleiding tot zijn werk*, 's-Gravenhage 1949.
- Nicolaus van Milst, 1645-1706*, Utrecht 1949.
- Veertig jaar katholieke uitgeverij*, Bussum 1951.
- Mensen en meningen*, 's-Gravenhage 1951.
- Het tijdperk der vernieuwing van de Noordnederlandse letterkunde*, 's-Hertogenbosch/Antwerpen/Brussel 1951. Dit is het negende deel van F. Baur (hoofddred.), *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden*, 's-Hertogenbosch/Antwerpen 1939-1983.
- Vijftig jaar na Schaeppmans dood. Een bladzijde uit de voorgeschiedenis der moderne interpretatiemethode. Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de Nederlandse en Algemene letterkunde aan de R.K. Universiteit te Nijmegen op 30 januari 1953*, Bussum 1953.
- Met G. Smit en M. van der Plas, Onderlinge verstandhouding*, Bussum 1955.
- De blijvende waarde van verzetspoëzie. Rede, uitgesproken ter gelegenheid van de uitreiking van twee jaarlijkse prijzen door de Stichting Kunstenaarsverzet 1942-1945 in het Stedelijk Museum te Amsterdam op 12 februari 1955*, Amsterdam 1955.
- Beeldenspel van Nederlandse dichters*, Utrecht/Antwerpen 1957.
- Guido Gezelle 1830-1899*, Brussel 1958.
- Guido Gezelle's Kerkhofblommen 1858-1958*, Amsterdam 1958.
- Vlamingen. Een bundel opstellen over het letterkundig leven in Vlaanderen*, Hasselt 1959.
- Gerard Brom in memoriam. Rede, uitgesproken bij de academische herdenking op 3 december 1959*, Nijmegen 1960.
- Verzamelde geschriften. Drie delen*, Utrecht 1962.
- Tweemaal Dante. Rede, uitgesproken bij de viering van de een en veertigste dies natalis van de Katholieke Universiteit te Nijmegen op zaterdag 17 oktober 1964 door de rector magnificus prof dr. W.J.M.A. Asselbergs*, Utrecht/Antwerpen 1964.
- Brabantse herinneringen*, Utrecht/Antwerpen 1964.
- De katholieke universiteit in 1964-1965. Rede, uitgesproken bij de overdracht van het rectoraat op maandag 20 september 1965 door de aftredende rector magnificus prof dr. W.J.M.A. Asselbergs*, Nijmegen/Utrecht 1965.
- Festoenen voor een kerkportaal*, Leuven 1966.
- Nijmeegse colleges*, Zwolle 1967.
- Gorter, Marsman, Ter Braak*, Utrecht 1967.
- Tussen Vosmaer en Tollens. Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Uitgesproken in de vergadering van 9 oktober 1967*, Amsterdam 1968.
- De stijl van Elkerlijk*, Zwolle 1968.

BIJLAGE V

Overige gebruikte literatuur

In deze alfabetisch geordende lijst zijn de overige publicaties opgenomen die in deze studie worden genoemd. De publicaties waarop Van Duinkerken in *De Tijd* direct reageert, boeken en artikelen, zijn niet opgenomen. Zij worden bij de desbetreffende datum in de bibliografie van de bijdragen van Anton van Duinkerken aan *De Tijd* (bijlage 1) vermeld en kunnen via het personenregister worden opgespoord.

- Aafjes, B., 'Achterberg. Aantekeningen', in: *Criterium*, 1(1940), nr. 8 (oktober), p. 632-641.
Idem, 'Een versierd mens', in: idem, *De dichter van de sarcophaag en andere opstellen* (Baarn 1989), p. 97-100.
A.B.K., in: *Het Volk*, 7 maart 1936.
Achterberg, G., brief aan H. Marsman, gedateerd op 5 mei 1940, in: *Achterbergkroniek*, 8(1986), april, p. 36-37.
Alfrink, B. e.a., *De identiteit van katholieke wetenschapsmensen*, Baarn 1980.
Anbeek, T., *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur tussen 1885 en 1985*, Amsterdam 1990.
Anten, H., *Van realisme naar zakelijkheid. Proza-opvattingen tussen 1916 en 1932*, Utrecht 1982.
Idem, *Het bekoorlijk vernis van de rede; over poëtica en proza van F. Bordewijk*, Groningen 1996.
Anton van Duinkerken 1903-1968. KRO-Herdenkingsprogramma, samengesteld door K. Meeuwesse en J. Starink, z.pl. [1968].
Anton van Duinkerken 1903-1968. *Uitgave ter gelegenheid van de tentoonstelling in het Nijmeegs Museum Commanderie van Sint Jan, 18 juni tot en met 7 augustus 1983*, Nijmegen 1983.
Ben je 60. *Uitgave ter gelegenheid van het zestigjarig bestaan van de Katholieke Nederlandse Journalisten Kring*, Amsterdam 1962.
Bibeb, 'Ik neem liever psalmen in dan rattenkruid', in: *Vrij Nederland*, 5 januari 1963.
Bijvoet, Th. e.a., *De Gemeenschap 1925-1941*. Schrijversprentenboek 24, 's-Gravenhage 1986.
Idem, 'Aber das Leben marschiert weiter und nimmt uns mit. De Gemeenschap en de zaak-Roth', in: *Het oog in 't zeil*, 6(1988/89), nr. 4 (april), p. 27-38.
Blaman, A., *Ik schrijf het je grof-eerlijk. Briefwisseling met Emmy van Lokhorst en Sonja Witstein*, Amsterdam 1988.
Blijstra, R., 'Gesprek met Anton van Duinkerken', in: *De stem van Nederland*, 6(1946), 6 april, p. 313-315.
Idem, 'Prof. Asselbergs wacht werk van langduriger concentratie. Maar onderschat niet geestelijke inspanning voor geregeld journalistiek werk', in: *Het Vrije Volk*, 26 juli 1952.
Boeren, P.C., 'De verdwaalde voetreiziger Bertus Aafjes', in: *De Linie*, 2 augustus 1946.
Boersema, B.R.C.A., *De Linie, 1946-1963. Een weekblad in handen van jezuïeten*, Amsterdam 1978.
Bomhoff MSC, K., 'De week van het boek', in: *Ons geestelijk leven*, 12(1932), juni, p. 71-73.
Bornewasser, H., *In de geest van Thujm. Ontwikkelingen in de verhouding tussen wetenschap en geloof 1904-1984*, Baarn 1985.
Bosmans, J., *Vondel in Leiden. De benoeming van Anton van Duinkerken tot Vondelhoogleraar in*

- Leiden, 1940: een geval van antipapisme of de stroomaanbidder contra de keisteenvereerder? Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in de Nieuwste Geschiedenis aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen op vrijdag 11 oktober 1991, Utrecht/Assen 1991.*
- Bouhuys, M., *Tien uur sporen naar Berlijn. Mies Bouhuys over Ed. Hoornik*, Amsterdam 1985.
- Bourgain, P. en Heinzelman, M., "Courbe-toi, fier Sicambre, adore ce que tu as brûlé". A propos de Grégoire de Tours, *Hist.*, 11, 31, in: *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes*, 154(1996), nr. 2, p. 591-606.
- Boven, E. van, *Een hoofdstuk apart. 'Vrouwenromans' in de literaire kritiek 1898-1930*, Amsterdam 1992.
- Idem, 'Ver van de literatuur. Het schrijverschap van Ina Boudier-Bakker', in: *Nederlandse letterkunde*, 2(1997), nr. 3, p. 242-257.
- Braak, M. ter, *Verzameld werk. Zeven delen*, Amsterdam 1949-1951.
- Braak, M. ter/Perron, E. du, *Briefwisseling 1930-1940*. Vier delen, Amsterdam 1962-1967.
- Brabantia*, 12(1963), p. 1-18. Themanummer over Anton van Duinkerken.
- Brabers, J., *Proeven van eigen cultuur: vijfenzeventig jaar Katholieke Universiteit Nijmegen*, deel 1, Nijmegen 1998.
- Brachin, P., 'Anton van Duinkerken en de Franse literatuur. De "Brabantse herinneringen" herlezen', in: *Brabantia*, 30(1981), nr. 2, p. 62-67.
- Briefwisseling J. Huizinga*, deel III 1934-1935 (Utrecht/Antwerpen 1991), p. 23-24.
- Brom, G., 'Inleiding', in: *Orpheus*, 1(1924), maart, p. 5-15.
- Idem, 'Het vraagstuk van jongeren en ouderen', in: *De Maasbode*, 18 mei 1933, avondblad.
- Bronzwaer, W., 'Inleiding op "De elegieën van Duino"', in: R.M. Rilke, *De elegieën van Duino en De sonnetten aan Orpheus*. Vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door W. Blok, W. Bronzwaer en C.O. Jellema (Baarn/Antwerpen 1996, herdruk), p. 11-32.
- Bruning, H., 'Twee schrijvers', in: *Roeping*, 8(1929), nr. 1, p. 39-48.
- Idem, 'De bedrieger Van Duinkerken', in: *De Paal*, 1(1931), januari.
- Buijnsters, P.J., 'Het heilsperspectief van de verlichting. Een reflectie bij het 25-jarig bestaan van de Werkgroep 18e eeuw', in: *De achttiende eeuw*, 26(1994), nr. 2, p. 121-132.
- Buskes, J.J., 'Roland Holst en Van Duinkerken', in: *Voorlopig*, 5(1973), nr. 7-8, p. 239-240.
- Idem, 'Bloem en Van Duinkerken', in: *Voorlopig*, 8(1976), nr. 3, p. 85-86.
- Buurman, P., *Duitse literatuur in de Nederlandse dagbladen 1930-1955. Een historisch-documentair receptie-onderzoek*, Amsterdam 1996.
- C., 'Dichtende critici', in: *Den Gulden Winckel*, 35(1936), nr. 4 (april), p. 1-3.
- Cartens, J., *Orpheus en het lam*, Den Haag 1981.
- Chesterton, G.K., *Orthodoxy*, London/New York 1909.
- CLC-KLC Bulletin*, april 1986, een themanummer over 'Leestradities van katholieken en protestanten in Nederland'.
- Coo-Wijgerinck, M. de, Lankhorst, O.S. en Roes, J. (red.), *De gezegende pers. Aspecten van de katholieke persgeschiedenis in Nederland tijdens de 19de en 20ste eeuw*, Zeist 1989.
- Coster, D., 'De twee heeren Anton van Duinkerken', in: *De Stem*, 14(1934), mei, p. 500-507.
- Creyghton SJ, J., 'Vastberaden verzet. Tegen de propagandisten van zonde en heidendom. Ook al dichten zij zo fraai als Bertus Aafjes', in: *De Limie*, 23 augustus 1946.
- Idem, 'Verweer tegen Anton van Duinkerken', in: *De Limie*, 11 oktober 1946.
- Idem, 'De hoge torens. Poëzie en moraal – kritiek en contracritiek', in: *De Limie*, 15 november 1946.
- Dane, J., 'Lectuur van Satan. Censuur en zelfcensuur in calvinistisch Nederland, ca. 1880-1940', in: *Jaarboek voor Nederlandse Boekgeschiedenis* 1995, p. 97-123.
- Debrot, C., 'Antwoord aan de heeren', in: *Criterium*, 1(1940), nr. 3-4 (mei), p. 166-177.
- Delfgaauw, B., 'Anton van Duinkerken', in: *Te Elfder Ure*, 10(1963), nr. 2, p. 33.

- Delvigne, R., 'Stroef gesprek tussen de schrijfmachines. Over Willem Frederik Hermans en Simon Vestdijk', in: *De Parelduiker*, 2(1997), nr. 4 (november), p. 56-67.
- Idem, 'Nogmaals Van Duinkerken', in: *Hermans-Magazine*, 7(1998), nr. 26 (maart), p. 45.
- Dierick, G., 'De Christofoorgroep en het tijdschrift "Te Elfder Ure" in de jaren 1945-1953', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 13(1983), p. 35-90.
- Dietsche Warande en Belfort*, 108(1963), p. 1-78. Themanummer over Anton van Duinkerken.
- Donker, A., *Fausten en faunen*, Amsterdam 1930.
- Idem, *Ter zake*, Arnhem 1932.
- Eeckhout, J., 'Rondom Walschap's trilogie', in: idem, *Litteratuur en leven* (Brussel 1934), p. 83-121.
- Faassen, S. van, "'De blinde partijzucht dooft het menselijk mededoogen". Het tijdschrift "De Gemeenschap" en de Spaanse Burgeroorlog', in: *De Parelduiker*, 2(1997), nr. 3 (september), p. 45-55.
- Idem, 'De splitsing tussen "De Gemeenschap" en "De Nieuwe Gemeenschap"', in: *De Vlaamse Gids*, 83(1999), nr. 1-2 (maart-juni), p. 12-25.
- Fens, K., 'De verkeerde tijd van de poëzie', in: T.S. Eliot, *Gedichten* (Baarn 1983), p. 275-284.
- Idem, 'Anton van Duinkerken', in: H. Corman (red.), *Nijmeegse gezichten. Vijfenzeventig jaar Katholieke Universiteit* (Nijmegen 1998), p. 96-105.
- Florquin, J., *Ten huize van...* (Leuven 1971, tweede, gewijzigde druk), p. 122-141.
- Fokkema, R., *Gerrit Achterberg. Briefwisseling met Ed. Hoornik*, Amsterdam 1990.
- Gaiser, G., 'Zur Empirisierung des Kanonbegriffs', in: *SPIEL*, 2(1983), Heft 1 (april), p. 123-135.
- Gedenkboek gijzelaarskamp Beekvliet, St. Michielsgestel*, Schiedam 1946.
- Genefaas, H., 'Verworpen tussen steen en stroom? Henri Bruning, Anton van Duinkerken en Menno ter Braak over het christendom', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 27(1997), p. 69-93.
- Geurts, T., 'Met hoogrood aangelopen tonsuur. De katholieke recensiedienst Idil, 1937-1970', in: *SIC*, 4(1989), nr. 1 en 2 (maart), p. 44-51.
- Goedegebuure, J., *Op zoek naar een bezield verband. De literaire en maatschappelijke opvattingen van H. Marsman in de context van zijn tijd*, Amsterdam 1981.
- Idem, *Nieuwe zakelijkheid*, Utrecht 1992.
- Gomperts, H.A., 'Catastrofe der scholastiek', in: idem, *Jagen om te leven* (Amsterdam 1949), p. 46-88.
- Idem, 'Van Duinkerken', in: idem, *De geheime tuin* (Amsterdam 1963), p. 138-142.
- Greitemann, N., *Op zoek naar de tweede onschuld*, Baarn 1981.
- Greshoff, J., in: *Het Vaderland*, 20 mei 1961.
- Harinck, G., 'Van Duinkerken, Miskotte en Schilder. Christelijke apologeten in een nieuwe eeuw', in: *Documentatieblad voor de Nederlandse kerkgeschiedenis na 1800*, 17(1994), nr. 40 (mei), p. 22-35.
- Hazeu, W., *Gerrit Achterberg, een biografie*, Amsterdam 1988.
- Hellemans, S., *Strijd om de moderniteit. Sociale bewegingen en verzuiling in Europa sinds 1800*, Leuven 1990.
- Helman, A., *Wederkerige portretten*, Zutphen 1985.
- Hemels, J., *De emancipatie van een dagblad. Geschiedenis van de Volkskrant*, Baarn 1981.
- Hermans, W.F., *Mandarijnen op zwavelzuur*, Amsterdam 1955, 1973, vierde druk.
- Herpen, J. van, *Een schrijver in geen perke passend. De briefwisseling tussen dr. P.H. Ritter jr. en Jan Greshoff (1910-1953)*, Leiden 1991.
- Huygens, G.W., 'Beeldenspel van Nederlandse dichters', in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 19 april 1958.
- Jansen, T., Ruiter, F. en Hakemulder, J. (red.), *De lezer als burger. Over literatuur en ethiek*, Kampen 1994.

- Jong, A.M. de, 'Mijmeringen van een godzoeker', in: *Nu*, 1928/29.
- Jong, M.J.G. de, *Fliefluuters apostel. Meningen en meningsverschillen*, Leiden 1970.
- Idem, *Over kritiek en critici. Facetten van de Nederlandstalige literatuurbeschouwing in de twintigste eeuw*, Lannoo/Tielt/Amsterdam 1977.
- Joosten, J., *Lijnen en breuken. Een kleine historische beschouwing over het Nijmeegse Instituut Nederlands*, Nijmegen 1998.
- Joosten, L.M.H., *Katholieken en fascisme in Nederland 1920-1940*, Hilversum 1964.
- Kapteijns, H., *Het maandblad De Gemeenschap. Intenties en aspecten*, Utrecht [1964].
- Keizer, M. de, *De gijzelaars van Sint-Michielsgestel. Een eliteberaad in oorlogstijd*, Alphen aan den Rijn 1979.
- Kelk, C.J., *Wie ik tegen kwam*, 's-Gravenhage 1981.
- Kempfen, M. van, 'Anton van Duinkerken', in: *Kritisch Literatuur Lexicon* (mei 1995), p. 1-19.
- Klukhuhn, A., Jaeger, T. (red.), *Denkende schrijvers over filosofie en literatuur*, Utrecht 1997.
- Knuvelde, G., *Bouwers aan eigen cultuur*, Den Haag 1934.
- Idem, 'Anton van Duinkerken bekroond' en 'Anton van Duinkerken, Brabander', in: *Kitty en de mandarijntjes* (Den Bosch 1964), p. 215-218, p. 219-236.
- Idem, *Onachterhaalbre tijd. Vijftig jaar grasduinen in literatuur*, Den Bosch [1974].
- Korthals Altes, L., 'Literatuurbenaderingen en de kwestie van de ethiek', in: *Tijdschrift voor Literatuurwetenschap*, 2(1997), nr. 3 (september), p. 187-204.
- Kroon, Th., *Anton van Duinkerken (prof. dr. W.J.M.A. Asselbergs) 1903-1968*, Zutphen z.j.
- Kuyle, A., 'Aan tafel met Anton van Duinkerken', in: *De Gemeenschap*, 4(1928), nr. 7 (juli), p. 254-261.
- Lankhorst, O.S., "'Ravo's en flaneurs". Katholieke journalistiek tot 1920', in: *Documentatieblad voor de Nederlandse kerkgeschiedenis na 1800*, 12(1989), nr. 31 (december), p. 50-65.
- Idem, *Voorgoed geboekstaafd. De katholieke boekverkoopers- en uitgeversvereniging Sint Jan vanaf het 25-jarig jubileum in 1949 tot aan de opheffing in 1979*, Nijmegen 1994.
- Idem en Reul, C.Th.H., *Bibliografie van Katholieke Nederlandse Periodieken (BKNP)*. O.S. Lankhorst (eindred.), Deel 1, Dag- en weekbladpers, Nijmegen 1999.
- Lap, A. en Struyker Boudier, H., *Tijdingen. Brieven van F.J.J. Buytendijk aan Anton van Duinkerken*, Zeist 1987.
- Leeuwen, W.L.M.E. van, 'Uitzicht en inzicht', in: *De Vlam*, 21 en 28 september 1946.
- Litsenburg SJ, P. van, 'Na-woord bij Aafjes' dichtwerk "In den beginne"', in: *De Linie*, 23 juni 1950.
- Luykx, P., 'De katholieken en het Comité van Waakzaamheid in 1936', in: *Spiegel Historiae*, 16(1981), nr. 1 (januari), p. 43-50.
- Manning, A.F., *Zestig jaar KRO. Uit de geschiedenis van een omroep*, Baarn 1985.
- Marja, A., *Schuchter en iets luider*, Bussum 1946.
- Marsman, H. en Helman, A., 'Strophen bij het huwelijk van A.v.D. en L.A.', in: *De Gemeenschap*, 6(1930), nr. 12, p. 476-477.
- Marsman, H., 'Katholieke poëzie', in: *Forum*, 2(1933), juni, p. 488-489.
- Idem, 'Anton van Duinkerken', in: *Verzameld werk* (Amsterdam 1979, vierde druk), p. 762-766.
- Meer de Walcheren, P. van der, *Menschen en God*, Utrecht 1940-1946.
- Meulen, R. ter, *Ziel en zaligheid. De receptie van de psychologie en van de psychoanalyse onder de katholieken in Nederland 1900-1965*, Nijmegen/Baarn 1988.
- Middelhoff, K., 'L'influence du catholicisme français aux Pays-Bas, deel 2', in: *Septentrion*, 17(1988), nr. 4, p. 31-38.
- Mielen, E., C.C.S. Crone, *Kroniek van een Utrechtse schrijver*, Amsterdam 1978.
- Missinne, L., *Kunst en leven. Een wankel evenwicht. Ethiek en esthetiek: prozaopvattingen in Vlaamse tijdschriften en weekbladen tijdens het interbellum (1927-1940)*, Leuven/Amersfoort 1994.

- Mooij, J.J.A., 'De motivering van literaire waardeoordelen', in: idem, *Tekst en lezer. Opstellen over algemene problemen van de literatuurstudie* (Amsterdam 1979), p. 253-278.
- Nijhoff, M., in: *De Gids*, 97(1933), p. 395, opgenomen in: idem, *Verzameld werk* (Amsterdam 1982), p. 754.
- Oosten, A.J.D. van, *Mijn weg naar de kerk*, 's-Hertogenbosch 1935.
- Overhoff, H., 'Persoonlijke herinneringen aan Anton van Duinkerken', in: *De Waterschans*, 3(1971), nr. 2 en 3, p. 222-232.
- Oversteegen, J.J., *Vorm of vent. Opvattingen over de aard van het literaire werk in de Nederlandse kritiek tussen de twee wereldoorlogen*, Amsterdam 1969.
- Panhuysen, Jos., 'Anton van Duinkerken', in: *Boekenschouw*, 31(1937), 15 januari, p. 409-415.
- Pas, W. van de, *De strijd voor het katholieke boek. Uitgegeven bij gelegenheid van het vijftienvig jarig bestaan van de R.K. Nederlandsche boekhandelaren en uitgeversvereniging Sint Jan*, 1924-1949, Amsterdam 1949.
- Peet, E., 'De rooms-katholieke Informatie Dienst Inzake Lectuur', in: *Jaarboek Katholiek Documentatie Centrum*, 15(1985), p. 50-80.
- Perron, E. du, *De man van Lebak. Anecdoten en dokumenten betreffende Multatuli*, Amsterdam 1937.
- Idem, *Verzameld werk*. Zeven delen, Amsterdam 1954-1959.
- Idem, *Brieven*, deel III en IV, Amsterdam 1978; deel V, Amsterdam 1979.
- Plas, M. van der, *Uit het rijke roomsche leven*, Utrecht [1963].
- Idem, *Mooie vrede. Een documentaire over Nederland in de jaren 1945-1950*, Utrecht 1966.
- Idem, *Buurmans gras. Herinneringen aan Böll, Bomans en Van Duinkerken*, Baarn 1986.
- Polman, M., 'Anton van Duinkerken als literair criticus bij "De Tijd" (1927-1952). Oordelen over literatuur en leven: tussen geluk en gevaar', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 26(1996), p. 76-106.
- Posner, R., 'Against ethical criticism', in: *Philosophy and Literature*, 21(1997), p. 1-27.
- Praamstra, O., *Gezond verstand en goede smaak. De kritieken van Conrad Busken Huet*, Amstelveen 1991.
- Puchinger, G., 'Anton van Duinkerken', in: idem, *Is de gereformeerde wereld veranderd?* (Delft 1966), p. 101-129.
- Raam*, 6(1968), nr. 47, september. Themanummer over Anton van Duinkerken.
- Ranke, B., 'Greshoff over Stuiveling en Van Duinkerken', in: *Dietsche Warande en Belfort*, 106(1961), p. 453-454.
- Rees, C.J. van en Dorleijn, G.J., *De impact van literatuuropvattingen in het literaire veld. Aandachtsgebied literatuuropvattingen van de stichting literatuurwetenschap*, Den Haag 1993.
- Renders, H. en Verhoeven, W., 'Venster van Roeping', in: *SIC*, 4(1989), nr. 1-2 (maart), p. 64-69.
- Ritter jr., P.H., 'Vraaggesprek met Anton van Duinkerken', in: *Nederlandsche Bibliographie*, 82(1937), nr. 8 (september), p. 137-139.
- Idem, *Ontmoetingen met schrijvers. Figuren der oude en midden-generatie* (Nijmegen 1956), p. 72-74.
- Roeping*, 29(1953), nr. 1. Themanummer over Anton van Duinkerken.
- Roes, A., *Een schaduw die verschuift. Leven en werk van de jonge Anton van Duinkerken*, Baarn 1984.
- Rogier, L.J., 'Een eeuw historie ten dienste der katholieke gemeenschap', in: *Het eeuwfeest van De Tijd. Een overzicht der redevoeringen, gehouden op 27, 28 en 29 juni 1946* (z.p., z.j.), p. 27-44.
- Rogier, L.J. en Rooy, N. de, *In vrijheid herboren. Katholiek Nederland 1853-1953*, 's-Gravenhage 1953.

- Roose, L., 'Anton van Duinkerken en Vlaanderen', in: *Ons erfdeel*, 31(1988), nr. 4, p. 559-568.
- Rothuizen, G.Th., *Steen of stroom? Menno ter Braak en Anton van Duinkerken over het christendom*, Kampen 1969.
- Ruiter, F. en Smulders, W., *Literatuur en moderniteit in Nederland 1840-1990*, Amsterdam/Antwerpen 1996.
- Sassen, Ad., 'Onder 4 oogen met Anton van Duinkerken', in: *Boekenschouw*, 27(1933), nr. 3 (juli), p. 120-124.
- Schaik, H.J.J. van, 'Bertus Aafjes' paradijs-fantasie. In strijd met de waarheid', in: *De Linie*, 2 december 1949.
- Schmitz, P.F., *Kritiek en criteria. Menno ter Braak en het literaire waardeoordeel*, Amsterdam 1979.
- Idem, 'Interpretatie als allegorese', in: E. van der Starre, F.F.J. Drijconingen, W. Zwanenburg (red.), *Lezen en interpreteren. Een bundel opstellen voor S. Dresden* (Muiderberg 1979), p. 18-24.
- Schneider, M. en Hemels, J., *De Nederlandse krant 1618-1978. Van 'nieuwstydinghe' tot dagblad*, Baarn 1979, vierde druk.
- Schneiders, P., *Lezen voor iedereen. Geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, Den Haag 1990.
- Scholten, H., *Aspecten van het tijdschrift De Gemeenschap*, Baarn 1978.
- Schrama, Nic., *Dagblad De Tijd 1845-1974*, Nijmegen 1996.
- Sierksma, F., 'Nihilisme en christelijk geloof. Een briefwisseling', in: *Wending*, 4(1949), p. 2-17.
- Spoor, R., 'Sympatie voor een hemelvaarder', in: *Tirade*, 17(1973), februari-maart, p. 164-194.
- Streng, T., *Geschapen om te scheppen? Opvattingen over vrouwen en schrijverschap in Nederland, 1815-1860*, Amsterdam 1997.
- Taels, J., *De katholieke literatuur in de XXe eeuw. Twee delen*, Bussum 1954.
- Thurlings, J.M.G., *De wankele zuil. Nederlandse katholieken tussen assimilatie en pluralisme*, Nijmegen 1971.
- Uit de boekerij van Anton van Duinkerken*, Utrecht 1984. Veilingcatalogus.
- Veen, S. van, 'De Index' en de boekencensuur in de Rooms-Katholieke Kerk, Baarn 1907.
- Verhoeven, B., 'Anton van Duinkerken', in: *Boekzaal der geheele wereld*, 5(1929), p. 290-294.
- Vermeulen, H., *De Maasbode. De bewogen geschiedenis van 'De beste courant van Nederland'*, Zwolle 1994.
- Vestdijk, S., in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, woensdag 19 mei 1937, avondblad.
- Idem, brief, gedateerd op 27 september 1942, in: *Brieven uit de oorlogsjaren aan Theun de Vries* ('s-Gravenhage 1968), p. 58-59.
- Idem, 'Antwoord aan Anton van Duinkerken', in: *Podium*, 6(1950), april, p. 255-258.
- Idem, 'De humor van mijn vrienden', in: idem, *Gestalten tegenover mij* (Den Haag 1961), p. 241-262.
- Idem, 'Warmte en schijnbare kilheid', in: idem, *Zuiverende kroniek* (Amsterdam 1956, 1976, tweede druk), p. 138-141.
- Vree, F. van, *De Nederlandse pers en Duitsland 1930-1939. Een studie over de vorming van de publieke opinie*, Groningen 1989.
- Walschap, G., *Brieven 1921-1950*. Verzameld en toegelicht door Carla Walschap en Bruno Walschap met medewerking van Harold Polis (Amsterdam 1998), p. 730-731.
- Wauters, K., *Het 'geval Walschap'. Een analyse van de beslissende fase: het debat over de katholieke roman (1934)*, Antwerpen 1989.
- Werkschrift voor leerhuis en liturgie*, 3(1983), nr. 7, augustus. Themanummer over Anton van Duinkerken.

- Westen, M.G. (red.), *Met den tooverstaf van ware kunst. Cultuurspreiding en cultuuroverdracht in historisch perspectief*, Leiden 1990.
- Westhoff, H., *Geestelijke bevrijders: Nederlandse katholieken en hun beweging voor geestelijke volksgezondheid in de twintigste eeuw*, Nijmegen 1996.
- Winkeler, L., 'Ten dienste der seminaristen. Handboeken op de Nederlandse priesteropleidingen, 1800-1967', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 17(1987), p. 12-56.
- Idem, *Gegronde twijfel. Vier opstellen over de positie van intellectuelen in de katholieke kerk*, Baarn 1989.

Overige bronnen:

- Een vraaggesprek van M. Polman met Cocky en Bernard Asselbergs op 16 april 1997.
- Correspondentie en andere documenten uit het Asselbergsarchief, dat zich bevindt in het Letterkundig Museum te Den Haag.

SOMMAIRE

Le revers de la vie

Anton van Duinkerken, critique littéraire au quotidien

De Tijd (1927-1952)

Anton van Duinkerken (pseudonyme de W.J.M.A. Asselbergs) a fourni au quotidien catholique *De Tijd* de nombreuses contributions qui y furent publiées dans des rubriques, dans des séries ou comme article particulier. Elles concernent principalement les lettres néerlandaises et étrangères ainsi que les études religieuses et consacrées à l'histoire de la culture, mais aussi les hagiographies et les jours de fêtes liturgiques. Les recensions relatives à la littérature contemporaine néerlandaise représentent l'essentiel de ses contributions concernant la littérature. Dans le domaine des lettres étrangères, il s'avère que la plupart des recensions de Van Duinkerken relèvent de la littérature française et qu'il les a en partie signées du pseudonyme de Dom Muet. Parmi les auteurs historiques néerlandais, Vondel est celui qu'il recense le plus souvent tandis que la liste de la littérature néerlandaise contemporaine est menée par un groupe hétérogène constitué de H. Marsman, Lodewijk van Deyssel, Antoon Coolen et Menno ter Braak.

Dans cette étude, les recensions consacrées à la littérature néerlandaise contemporaine ont été analysées sur le plan du contenu, ce qui signifie qu'elles ont été examinées à partir de questions relevant de l'idéal et de l'exercice de la critique littéraire de Van Duinkerken. Selon ce dernier, le critique idéal doit avoir des points communs avec le poète, avec les savants et, dans le cas d'un critique catholique, avec les croyants. Ceux-ci représentent la susceptibilité subjective, la connaissance objective et un usage approprié des jugements moraux. L'idéal de Van Duinkerken se concrétise en fonction de sa relation avec la critique littéraire dominante entre 1927 et 1952; c'est à partir de ses opinions sur la critique et sur la pensée dominante de l'époque qu'il critique les non-conformistes et même certains critiques catholiques.

Les critiques non-conformistes sont principalement ceux qui appartiennent au groupe évoluant autour du journal intitulé *Forum* et qu'il désigne comme des hérétiques modernes. Ils portent leurs jugements, selon lui, à partir d'un point de vue psychologique erroné, c'est-à-dire d'une notion incorrecte du 'bonhomme' ou de l'auteur. Ces critiques refusent toute obéissance aux principes métaphysiques et cherchent un point d'appui dans la raison ou dans le sentiment. Ils insistent bien trop sur le 'bonhomme' ce qui est au détriment de l'intérêt porté à la 'forme'. Il en ressort de fausses prédilections littéraires en faveur, par exemple, de Multatuli et non pas de Vondel. Un phénomène à peu près semblable se manifeste également chez certains critiques catholiques. Il leur est également reproché un point de vue psychologique erroné, dans le sens où ils soumettent la liberté de l'auteur à l'aune de leur croyance

catholique. Ils s'attaquent à l'auteur en tant qu'homme au moyen de leur critique moraliste, ce qui stimule tout sauf l'envie de lire des catholiques. Ceux qui dans leur critique représentent une synthèse entre le sentiment et la connaissance, le cœur et la raison, l'intuition et la sagacité, et qui s'intéressent aussi bien à la littérature historique qu'à la littérature actuelle, témoignent d'un goût raisonnable et méritent son admiration.

Face à la supériorité du 'bonhomme' relevée par Van Duinkerken chez plusieurs autres critiques, il pose l'indépendance relative de l'oeuvre d'art en la désignant par le terme d'"humanité cristallisée". Il ne souscrit ni à la théorie de l'art pour l'art ni à une conception mimétique de l'art, deux extrêmes entre lesquelles il évolue, à l'instar de nombreux critiques de l'entre-deux-guerres.

Les critères idéologiques aussi bien quantitatifs que qualitatifs dominent dans l'exercice de critique littéraire de Van Duinkerken. Ceux-ci concernent l'auteur, ses relations avec les personnages et avec les lecteurs. Si l'ouvrage témoigne d'une "acceptation de la vie", il mérite alors l'approbation de Van Duinkerken, s'il témoigne au contraire d'une "angoisse envers la vie" il est alors jugé de façon plus ou moins défavorable. L'acceptation de la vie est le dénominateur commun d'une série de notions à connotation idéologique, à savoir l'universel humain, masculin, sain, cordial et humoristique, et catholique ou tout au moins respectant la foi catholique. Les personnages sont de préférence des entités qui représentent l'acceptation de la vie en question, qui sont aussi bien individuelles que générales et qui sont décrites à partir d'un point de vue psychologique approprié. Selon Van Duinkerken, l'auteur communique avec le lecteur au moyen de la littérature où l'émoi est l'objectif suprême. C'est par la prose que le lecteur s'identifie aux personnages et par la poésie qu'il déambule dans l'univers du poète.

Van Duinkerken considère d'ailleurs la poésie comme une confession de l'âme et une confidence, adhérant ainsi à la notion de poésie expressive. Cela ne signifie pourtant pas que le poète ne peut considérer que son âme: l'état d'âme individuel mérite d'être dépassé par l'humain universel. L'idéal réside quelque part entre le tourment égocentrique et l'autorépudiation, entre le sentimental et le cérébral. Pour atteindre cet idéal, le poète doit respecter une certaine distance par rapport à la réalité grâce à une attitude que Van Duinkerken désigne par la notion mystique d'"ascèse". C'est surtout dans les jugements relatifs à la poésie que se manifeste la conception du langage de Van Duinkerken: selon lui le langage n'a jamais été un but en soi, mais il a toujours été un moyen pour partager quelque chose d'intelligible. Son idéal est un équilibre entre l'emploi évocatoire et l'emploi analytique des mots où la métaphore ne doit pas trop s'écarter d'une vision compréhensible de la réalité.

Outre les critères idéologiques, des critères formels se distinguent également dans la critique littéraire de Van Duinkerken. Ceux-ci résident dans le prolongement direct des critères idéologiques et leur sont subordonnés. Dans une situation idéale, la forme découle d'une façon naturelle et spontanée de la personnalité de l'auteur. Les auteurs dont il apprécie le style mais qui ne répondent pas à son idéal idéologique ne sont finalement pas dignes de son admiration. Ceci concerne Willem Elsschot et F. Bordewijk. La littérature rédigée principalement comme une expérience sur la forme n'emporte pas non plus l'admiration de Van Duinkerken.

Les critères idéologiques dominent dans un certain type de recensions particulières.

rement polémiques. C'est avec une grande régularité que Van Duinkerken oppose des auteurs qu'il juge favorablement à des auteurs qui, selon lui, ont été loués à tort par des hérétiques contemporains. L'idéologie des auteurs jugés favorablement par Van Duinkerken est dans ce cas surestimée, tandis qu'il minimise sa critique sur les aspects formels de ces auteurs chez lesquels il relève souvent un style négligé. Il semble, avec ce type de surexposition, donner ainsi contrepoids au mépris des autres critiques – quel que soit leur parti – en mettant en valeur ces auteurs. À l'encontre des hérétiques contemporains, il défend principalement les auteurs de romans populaires qui représentent l'obéissance aux notions métaphysiques. Il porte aux nues, contrairement aux critiques catholiques, des auteurs comme Gerard Walschap, Bertus Aafjes, Godfried Bomans et Michel van der Plas, qui traduisent les besoins de libération de l'isolement catholique. Il constate en outre que différents auteurs non-conformistes, parmi lesquels Anna Blaman et S. Vestdijk, représentent souvent mieux les questions catholiques dans certains romans que les auteurs catholiques.

Antoon Coolen, Arthur van Schendel, Jos. Panhuysen, J.W.F. Werumeus Buning, A. den Doollaard, Is. Querido, A. Defresne, Henriëtte van Eyk et les poètes Gerard Wijdeveld, Ed. Hoornik, Willem de Mérode, A.J.D. van Oosten et Hendrik de Vries sont des exemples d'auteurs qui sont en général favorablement appréciés. E. du Perron, Menno ter Braak, René Berghen, W.F. Hermans, Gerard Reve et les écrivains de romans d'amour et les poètes Roel Houwink, Muus Jacobse et W. Smit-Van de Waal sont des exemples d'auteurs appréciés essentiellement de façon défavorable. Un petit groupe distinct est composé par des auteurs d'une littérature équilibrée et réflexive, dont le compte rendu donne une description plutôt qu'une appréciation. Il s'agit de Jan Willem Hofstra et de Frans Coenen ainsi que des poètes influencés par la poésie de Rilke, tels que Jan Eekhout et Louis de Bourbon.

Afin de renforcer son jugement littéraire, d'autres auteurs sont souvent cités dans les recensions au moyen de *mentions*. Van Duinkerken constate par exemple des ressemblances entre les romans d'amour et l'époque du rococo, entre Antoon Coolen et Tolstoï, et des différences entre *Forum* et le dix-neuvième siècle romantique.

Toute critique littéraire a, d'après Van Duinkerken, un aspect moral. Ceci vaut en particulier pour les recensions dans lesquelles un ouvrage est réservé à certains lecteurs. En fonction des aspects idéologiques, il considère explicitement que certaines littératures ne conviennent pas tout lecteur: selon Van Duinkerken un auteur dispose d'une certaine liberté pour écrire comme il l'entend, mais tous les lecteurs ne sont pas aptes à adopter l'attitude qui convient face à certaines idées. C'est avec ce mode de travail qu'il répond aux aspirations des lecteurs du quotidien *De Tijd*, qui demandaient souvent un conseil. Il est remarquable qu'il réservait à certains lecteurs aussi bien des ouvrages qu'il avait appréciés que des ouvrages qu'il avait critiqués. Parfois son jugement se prête à une double morale: ce qu'il estime dangereux pour un lecteur peut être un enrichissement pour un autre. Il arrive également que surgisse d'une attitude ambivalente sa lutte envers certains auteurs. Un exemple à cet égard concerne J. Slauerhoff qui l'attire entre autres par son indiscipline, mais qu'il estime pour la même raison dangereux pour certains lecteurs. Les avertissements chez Van Duinkerken ne sont pourtant pas des interdictions absolues. Il se garde en tout cas de devenir un critique moraliste, une qualité qu'il réprouve avec virulence chez les autres.

Il est possible de conclure que Van Duinkerken répond à son idéal pour autant que

sa critique littéraire allie la connaissance et la sagacité à l'intuition et au sentiment, et combine l'intérêt pour les auteurs historiques à l'intérêt pour le contemporain. Dans les recensions principalement descriptives de littérature contemplative et de forme délibérée, il répond également à son idéal de critique susceptible et subjectif dans la mesure où c'est lui qui s'adapte à l'auteur plutôt que d'imposer ses propres idées à ce dernier. Et comme il ne rend pas absolue la réserve qu'il émet dans ses recensions d'ouvrages réservés et qu'il s'efforce à stimuler le plaisir de la lecture des catholiques, l'exercice confirme également en cela l'idéal d'une critique littéraire catholique.

Il convient par ailleurs de conclure que parfois l'idéal et la pratique ne correspondent pas. Bien qu'il semble être partisan, avec la notion d'"humanité cristallisée", d'unité entre les aspects idéologiques et formels, les critères idéologiques dominent dans son travail. Cette prépondérance, ancrée dans son passé, se manifeste surtout dans ses recensions polémiques où il oppose certains auteurs à d'autres. Il s'abaisse également sur le terrain de la susceptibilité subjective: il y applique avec conséquence ses critères idéologiques, notamment sur la littérature qui s'engage délibérément contre ces critères. En revanche, il menace de s'approprier la littérature qui confirme ces critères en qualifiant de catholiques – au sens large qu'il accorde à cette acception – des écrivains qui ne le sont pas. Finalement, il est possible de conclure que sa notion de littérature coïncide avec sa conception de la vie et que sa propre critique littéraire correspond plus qu'il ne l'aurait lui-même supposé à celle d'hérétiques contemporains et de certains critiques catholiques.

(*vertaling: dr. B.P.L. Lagarrigue*)

SUMMARY

The other side of life

Anton van Duinkerken as literary critic of De Tijd (1927-1952)

Anton van Duinkerken (pseudonym of W.J.M.A. Asselbergs) wrote numerous contributions for the Catholic newspaper *De Tijd*, which were published in columns, series, or as separate articles. They were mainly concerned with Dutch and foreign literature as well as cultural history and religion, but also with saints and Church festivals. His reviews of contemporary Dutch literature constitute the major part of his literary contributions. With regard to foreign literature, he wrote a remarkably large number of reviews on French literature, partly under the name of Dom Muet. Of the Dutch historical authors, Vondel is discussed most often, while a mixed group consisting of H. Marsman, Lodewijk van Deyssel, Antoon Coolen, and Menno ter Braak heads his list of contemporary Dutch writers.

This study analyses the contents of his reviews of contemporary Dutch literature and is based on questions concerning the ideal and the actual practice of Van Duinkerken's literary criticism. According to Van Duinkerken, the ideal critic should have an affinity with the poet, who represents subjective susceptibility, with the scholar, who represents objective knowledge, and – in the case of a Catholic critic – with the believer, who represents a moral judgement. His ideal can be made concrete by looking at his attitude towards the literary criticism which prevailed between 1927 and 1952. His critique of both dissenting critics and Catholic ones was based on his particular views of the critic's task and on the spirit of the time.

Dissenting critics were especially those who belonged to the circle around the periodical *Forum*, whom he called contemporary heretics. In his view, they based their judgements on incorrect psychological insights, i.e. on a wrong understanding of the 'man', the author. These critics denied metaphysical principles and put their faith in reason or feelings. They also overemphasise the 'man' at the expense of the 'form'. This results in wrong literary preferences, for instance for Multatuli and not for Vondel. He makes more or less the same accusation against particular Catholic critics. They, too, are reproached for having incorrect psychological insights since they curtail the freedom of the author by using the measuring rule of their Roman Catholic faith. With their moralistic criticism they attack the author as a human being, which by no means stimulates the reading habits of the Catholics. Those critics whose criticism represent a synthesis of emotion and knowledge, heart and ratio, intuition and insight, and who pay attention to both historical and contemporary literature, show sensible taste and are worthy of his admiration.

Van Duinkerken advocated the relative independence of the work of art, referred to as "crystallised humanity", as opposed to the predominance of the 'man', which he

found in the work of various other critics. He adhered neither to a *l'art pour l'art* theory nor to a mimetic view of art, but moved between these two extremes, as did more critics during the interbellum period.

In Van Duinkerken's literary critical practice, philosophical criteria predominate, both quantitatively and qualitatively. They apply to the author, to his relations with the characters, and to his relations with the readers. A book that shows 'acceptance of life' found favour in Van Duinkerken's eyes, whereas books showing 'fear of life' met with more or less adverse criticism. Acceptance of life is the common denominator of a series of concepts with an ideological bias, such as human, masculine, healthy, cordial and humorous, and Catholic, or at least showing respect for the Catholic faith. Ideally, characters are figures who represent the above-mentioned acceptance of life. Moreover, the characters should be credible as individuals but also signify something larger, and they should be described according to the correct psychological insights. In Van Duinkerken's opinion the author communicates with his readers through literature. The highest aim that can be achieved is emotion. When reading prose, the reader empathises with the characters, while poetry evokes empathy with the world of the poet.

Van Duinkerken considered poetry to be a revelation of soul and feeling; he saw poetry as expression. This did not mean, however, that the poet was only allowed to examine his own soul: the individual state of mind had to be transcended to be able to reach the generally human. The ideal state lies somewhere between egocentric torment and self-denial, between the sentimental and the cerebral. In order to achieve this ideal, the poet has to create a certain distance from reality, through an attitude which Van Duinkerken refers to as the mystical concept of 'ascesis'. Van Duinkerken's views on language become especially manifest in his judgements of poetry: language is never an aim in itself, but always a means to communicate understandable things. His ideal is a balance between an evocative and analytical use of words, in which metaphors should not deviate too much from an understandable view of reality.

Besides philosophical criteria, he also applies formal criteria. In Van Duinkerken's literary criticism, the formal criteria result directly from the philosophical ones and they are of secondary importance to them. Ideally, the form follows naturally and 'artlessly' from the author's personality. Authors whose style he praised, but who did not come up to his philosophical ideal did not gain his admiration, for example Willem Elsschot and F. Bordewijk. Neither did he approve of literature that was mainly written as a formal experiment.

Philosophical criteria predominate in a certain type of remarkably polemic reviews. Van Duinkerken frequently contrasts authors whom he judged favourably with authors who were, in his view, praised undeservedly by contemporary heretics. In these reviews, Van Duinkerken overrates the philosophical aspects of the authors he judges favourably whereas he trivialises his judgement of formal aspects. Only in passing does he notice a lack of sophistication in style. By overstressing the philosophical aspects, he apparently intended to draw attention to certain authors to compensate for the fact that other critics – from whatever critical camp, failed to appreciate them. In contrast to contemporary heretics, he defended authors of popular literature, who represented adherence to metaphysical principles. In contrast to certain

Catholic critics, he highly praised authors such as Gerard Walschap, Bertus Aafjes, Godfried Bomans and Michel van der Plas, who expressed the need for emancipation from Catholic isolation. Moreover, he observed that various dissenting authors, such as Anna Blaman and S. Vestdijk, in some novels represented Catholic issues better than Catholic authors themselves.

Examples of authors whom he generally judged favourably are Antoon Coolen, Arthur van Schendel, Jos. Panhuysen, J.W.F. Werumeus Buning, A. den Doolaard, Is. Querido, A. Defresne, Henriëtte van Eyck and the poets Gerard Wijdeveld, Ed. Hoornik, Willem de Mérode, A.J.D. van Oosten and Hendrik de Vries. Examples of mostly unfavourably criticised authors are E. du Perron, Menno ter Braak, René Berghen, W.F. Hermans, Gerard Reve, female writers of novelettes and the poets Roel Houwink, Muus Jacobse and W. Smit-Van de Waal. A small, separate group consists of authors of well-balanced, philosophical literature, whose work he described rather than judged. Members of this group are Jan Willem Hofstra and Frans Coenen and poets influenced by Rilke, such as Jan Eekhout and Louis de Bourbon.

In order to reinforce his literary judgement, Van Duinkerken frequently refers to other authors, the so-called *mentions*. Thus, he finds analogies between novelettes and the literature of the eighteenth century, and between Antoon Coolen and Tolstoy, and differences between *Forum* and nineteenth century Romanticism.

In Van Duinkerken's opinion, all literary criticism has a moral aspect; this is especially true of reviews which reserved certain books for certain readers. On philosophical grounds he took the view that certain literary works were not suitable for every reader: an author had a certain freedom to write as he pleased, but not every reader was able to assume the right attitude towards certain ideas. By following this procedure, he met the expectations of readers of *De Tijd*, who often asked for advice. What is striking is that he reserved books he praised as well as books he judged unfavourably for certain readers. Sometimes his judgement smells of a double moral standard; what he considered dangerous for one reader, might improve another. Sometimes an ambivalent attitude also indicates a personal struggle with certain authors. A striking example is J. Slauerhoff, whose unconventionality, among other things, attracted him, but whom he, for the same reason, considered dangerous for certain readers. However, Van Duinkerken's warnings were no absolute bans, for he was careful not to become a moralistic critic, a quality which he sharply criticised.

It can be concluded that Van Duinkerken complies with his ideal in the sense that his literary criticism combines insight and knowledge with intuition and emotion, and attention for historical authors with attention for the contemporary. He meets his ideal of a subjectively responsive critic in his mainly descriptive reviews of form-conscious philosophical literature, because he adapts himself to the author instead of imposing his own ideas on him. And because he did not make his reservations – if any – absolute and aimed at stimulating the reading pleasure of Catholics, his literary critical also confirms the Catholic ideal.

However, it must also be concluded that sometimes ideal and actual practice did not correspond. Although, by using the twin concepts of "crystallised humanity", he appears to advocate a unity between philosophical and formal aspects, the philosophical criteria usually prevailed. This prevalence, rooted in his past, finds expression

especially in those polemic reviews in which he contrasts certain authors with others. He also fails with regard to his subjective susceptibility: he consistently applies his philosophical criteria, especially to literature that consciously goes against these criteria. He tends to appropriate literature that confirms these criteria by calling non-Catholic writers Catholic, albeit in the broad sense of the *sensus catholicus*. All in all we may conclude that his view of literature is his view of life, and that his own literary criticism shows more similarity to that of contemporary heretics and certain Catholic critics than he himself probably suspected.

Personenregister

In dit register zijn namen opgenomen die in de hoofdstukken en in bijlage 1 van deze studie worden genoemd.

- Aafjes, B. 47, 94, 99, 101, 144, 149, 150–154, 162, 167, 168, 194, 206, 207, 213, 217, 254, 255, 256, 263, 269, 270, 278, 279, 283, 290, 291, 293, 377, 390, 402, 416, 422, 424, 429
- Aalders, G.Ch. 416
- Aalders, G.D.J. 366
- Aalders, W.J. 319, 351
- Aalst, J. van (pseudoniem van L. Bijnen) 26, 27
- Aardweg, H.P. van den 361
- Achterberg, G. 96, 98, 144, 163, 186, 227, 255, 256, 257, 262, 293, 373, 389, 406, 413
- Adacee 306
- Adalhard 400
- Adam, A. 427
- Adam, K. 72, 334
- Adama van Scheltema, C.S. 321
- Adrianus vi 386
- Aegidius, St. 352
- Aerde, R. van 99, 165, 166, 194, 219, 230, 267, 388, 410, 432
- Aghina, A. 272
- Agterhof, H.W. 402
- Alacoque, M.M. 378, 422
- Alain 451
- Albalat, A. 299
- Alberdingk Thijm, J.J. 21, 36, 42, 53, 54, 55, 85, 86, 91, 97, 99, 141, 158, 163, 270, 271, 285, 289, 290, 315, 316, 334, 342, 343, 362, 365, 394, 403, 421, 448
- Albers, M. 195, 219, 243, 263, 278, 286, 309
- Alberts, J.C.P. 210, 439
- Alberts van Helmond, S. 311
- Albertus de Grote 52
- Aletrino 266, 272
- Alexander, koning van Joego-Slavië 335
- Alexandre, M. 451
- Alfons, E.P. 431
- Alfonsus de Liguori 288, 365, 412
- Alfrink, B. 28, 282, 295
- Almeroth, H. 312
- Alpern, H. 367
- Ameide, Th. van 387
- Ammers-Küller, J. van 99, 191, 207, 208, 219, 248, 261, 270, 281, 307, 319
- Amorie van der Hoeven, H.A. des 387
- Anbeek, T. 220, 221
- Andersen, H.C. 91, 271, 375, 391
- Andrée, (poolreiziger) 308
- André, F. 376
- Andres, S. 78, 79, 429
- Andreus, H. 451
- Andries van Doorn 30
- Ankersmit, J.F. 353
- Annas 374
- Annunzio, G. d' 82, 324, 354
- Anten, H. 233, 235
- Antiochus Epiphanes 377
- Antonides 29
- Antonissen OSB, L.M. 366
- Antonissen, R. 431
- Apeldoorn, C.G.L. 419
- Arents, P. 440
- Ariëns, A. 449
- Aristoteles 34, 341
- Arkel, J. van 330
- Armagnac, M. d' 354
- Arnim, A. von 271, 354
- Arnolds, F.M.A. 397
- Arondeus, W. 215, 221, 222, 360
- Ars, pastoor van 309, 351
- Artevelde, J. van 400
- Aschenbrenner, K. 14, 15, 16
- Ashmann, H.P.J.M. 303
- Assarson, B.D. 303
- Asselbergs, B. 13, 47, 65, 297
- Asselbergs, C. 63

- Asselbergs-Arnolds, L. (Nini) 36, 63, 80, 129
 Asselbergs, P. 26
 Asselbergs, Th. (Dorus) 23, 26, 46, 58
 Asselijn, J. 303
 Auboin, F. 331
 Auden, W.H. 81
 Augustinus 84, 105, 114, 132, 290, 308, 405
 Axters OP, S. 451
- Baaren, Th. van 425
 Babylon, F. 99, 447, 455
 Bacon, R. 79, 381
 Badis, L. 439
 Baekelmans, L. 100, 101, 419, 449, 455
 Baelen, C. van 401
 Bakhuizen van den Brink, R.C. 442
 Bakker, B. 73, 364, 419
 Balzac, H. de 69, 70, 80, 122, 271, 436
 Bank, J. 39
 Barbaçon OFMcap., C. van 103, 357
 Barbara, St. 446
 Barbaradael, zuster van 338
 Barbey d'Aureville 68, 70, 334
 Barbusse, H. 339
 Baring, M. 334
 Barkey Wolf, A.G. 367
 Barnouw, A.J. 411
 Barrabas 366, 374
 Barrat, R. 424
 Barrès, M. 24, 66, 67, 69, 70, 299, 300, 331, 335, 345, 443
 Barthou, L. 335
 Bartstra, S. 332
 Basenau-Goemans, N. 344
 Basildis, zuster 398
 Batten, F. 124
 Baudelaire, Ch. 70, 157, 338
 Baumann, H. 395
 Baur, F. 107, 109, 313, 444
 Bavinck, C.B. 380
 Bavinck, J.H. 380, 386
 Bax, J. 384
 Bayer OFM, fr. Climacus zie Benoit, J.
 Bazin, G. 432
 Bazin, R. 66, 320
 Beatrijs 379, 423
 Beaumarchais, P.A.C. de 52
 Bedel, M. 66, 299
 Bédier, J. 69, 358
 Beek, W. van 375
- Beer, K.C.L.M. de 355
 Beets, N. 157, 208, 269, 270
 Beieren, J. van 330
 Beijers, J.L. 453
 Bekius, F. 394
 Belder, J.L. de 96, 98, 218, 250, 379, 432, 439, 454
 Bellamy, J. 52
 Bellarminus, R. 52
 Bellemans, A. 403
 Belloc, H. 79, 81, 140, 413
 Bellon, K.L. 442
 Belpaire, M.E. 409
 Belten, T. 54
 Bender OP, L. 416
 Benedictus, St. 400
 Benoit, J. (pseudoniem van fr. Climacus Bayer OFM) 58, 65, 99, 143, 300, 316, 355, 412, 414
 Berdjajew, N. 82, 346, 409
 Bergamin, J. 377
 Berge, W. ten 186, 196, 308
 Bergh, H. van den 450
 Berghen, R. 116, 118, 220, 221, 222, 263, 278, 288, 345
 Bergson, H. 234, 382, 387
 Bernadette Soubirous 79, 319, 376
 Bernanos, G. 52, 66, 69, 114, 428
 Bernardus van Clairvaux 23, 27, 116, 290, 338, 399
 Bernhard, prins 125
 Bernhardt, S. 334
 Berno OFMcap, P. 328
 Bertels, G. 41
 Bertram, A. 443
 Bertrand, L. 339
 Besançon, J.B. 198, 212, 391
 Besant, A. 327
 Besnard, A. 454
 Besselaar, H. 172, 410
 Besselaar, J.L. van den 438
 Besten, A. den 213, 435
 Bethanie 376, 414
 Beuken, W.H. 89, 401, 437
 Beukers SJ, Cl. 79, 442
 Beversluis, M. 99, 177, 218, 226, 255, 270, 316, 376, 391
 Beyerinck, F. 339
 Bezuiller, L. 361
 Biard, J. 328

- Bibeb 28, 42, 47, 48, 92
 Bicker Raye, J. 339
 Biegel, A. 43
 Bierens de Haan, J.D. 366
 Biesen SJ, L. van de 317
 Bijnen, L.; zie Aalst, J. van
 Bijns, A. 53, 141, 176, 178, 260
 Bijvoet, Th. 40, 75
 Bilderdijk, W. 52, 86, 90, 311, 316, 330, 386, 398
 Bilderdijk-Schweickhardt, K. 86, 266, 305
 Bilsen OFM, B. van 429
 Binnendijk, D.A.M. 94, 95, 102, 105, 106, 117, 118, 120, 130, 135, 136, 137, 162, 163, 200, 237, 264, 267, 293, 310, 347, 374, 395, 407, 431, 442
 Binnewiertz, A.M.J.I. 25, 158
 Bise, P. 333
 Bismarck 50
 Bithell, J. 375
 Bizet, R. 302
 Blaman, A. 62, 96, 98, 101, 137, 142, 189, 190, 191, 194, 204, 220, 222, 244, 259, 263, 275, 291, 425, 434, 441, 442
 Blanchet, A. 407
 Bles, D. 136
 Blijstra, R. 48, 57, 68, 206, 221, 245, 263, 269, 278, 286, 305, 413
 Bloem, J.C. 94, 99, 120, 138, 139, 158, 170, 183, 307, 405, 453, 454
 Blok, F.F. 429
 Blok, W. 239
 Blomsma, M. 46, 71, 76
 Blondel, M. 69, 424
 Blossius, Ludovicus 63, 321
 Bloy, L. 24, 26, 29, 66, 67, 68, 70, 232, 308, 311, 337, 381, 390, 402, 416
 Blum, L. 341
 Boas, J.H. 423
 Boccaccio 418
 Bock, E. de 422
 Boekman, E. 365
 Boekraad, L. 99, 168, 229, 249, 254, 352, 378, 412
 Boelaars, H. 433
 Boenin, I. 82, 277, 330, 368
 Boer, G.W. den 312
 Boer, J. 99, 166, 167, 178, 216, 229, 273, 361, 371
 Boer, J.P.Ch. de 337
 Boer, M.G. de 339
 Boeren, P.C. 99, 149, 217, 227, 253, 359, 391
 Boerrigter, J.J.W. 43, 44
 Boersema, B.R.C.A. 45, 150, 151, 152, 153, 154, 155
 Boerwinkel, F. 421
 Boethius 381
 Boezeman, A. 415
 Boezeman-Droog, P. 413
 Bogaerts, Th. 101, 219, 247, 272, 274, 304, 323
 Boileau, N. 52
 Böll, H. 48, 79
 Bolléry, J. 337
 Bom, E. de 100, 101, 279, 285, 363, 365, 416
 Bomans, G. 48, 95, 96, 101, 115, 167, 171, 172, 181, 184, 186, 199, 202, 212, 263, 270, 291, 348, 388, 405, 417, 433, 450
 Bomhoff MSC, K. 112
 Bonaventura 60, 399
 Bonhomet, T. 299
 Boon CSSR, J. 60, 396
 Boon, S. 376
 Boonstra, H.T. 14, 15
 Booven, H. van 88, 169, 330
 Booy, Th. 443
 Bordewijk, F. 88, 96, 97, 115, 118, 162, 191, 206, 207, 210, 212, 220, 227, 234, 235, 247, 263, 279, 282, 313, 336, 337, 388, 428
 Borel, H. 327, 330
 Borelly, J. 341
 Borgia, Soeur François de (Agatha Wesselingh) 392
 Born, A. van den 366
 Bornewasser, H. 36, 106, 295
 Bos, Ch. du 67, 326
 Bosboom-Toussaint, A.L.G. 87, 88, 90, 270, 271, 272, 277, 290, 315, 348
 Bosch, J. van den 438
 Boschot, A. 329
 Bosmans, J. 31, 126
 Boss, M. (pseudoniem van J.K. van Eerbeek) 356
 Bossier, H. 423
 Bosso, M. 277
 Bouchette, H. 370
 Boudier-Bakker, I. 96, 97, 207, 215, 219, 248, 337, 340, 375, 434

- Bouhuys, M. 73, 172, 175, 417
 Bourbon, L. de 96, 97, 101, 167, 185, 187,
 196, 198, 201, 211, 214, 238, 239, 264,
 293, 317, 331, 341, 373
 Bourgain, P. 51
 Bourget, P. 65, 271, 272, 340
 Boutens, P.C. 53, 99, 138, 175, 196, 274, 275,
 304, 317, 375, 398
 Bouwman, D. 384
 Boven, E. van 169, 176, 203, 207, 260, 261
 Boven, P. van 212, 388
 Boyens, J.P. 88, 314
 Braak, M. ter 15, 17, 31, 32, 33, 57, 74, 87,
 88, 90, 91, 95, 98, 101, 102, 115, 116, 117,
 120-129, 131, 132, 133, 134, 137, 142,
 162, 164, 170, 181, 193, 209, 213, 220,
 221, 228, 230, 239, 244, 257, 261, 263,
 267, 268, 269, 272, 274, 278, 280, 291,
 294, 301, 315, 322, 329, 332, 338, 346,
 350, 355, 357, 361, 362, 363, 372, 376,
 386, 426, 441
 Braat, L.P.J. 250, 390
 Brabander, G. den 96, 98, 101, 119, 167, 168,
 172, 205, 210, 211, 251, 263, 269, 320,
 350, 355, 437
 Brabant, L. 367
 Brabers, J. 31
 Brachin, P. 12, 22, 66
 Brakell Buys, W. van 418
 Braken, P. van den 363
 Brand, P. 37, 54, 113, 114, 428
 Brandes, G. 83, 381
 Brandligt, W. 395
 Brandsma, Titus 33, 406, 417
 Brandsma, W.L. 424, 437
 Brandt-Corstius, J.C. 91, 92, 252, 333, 408,
 418, 448
 Brasillach, R. 414
 Brauns SJ, M. 87, 430, 441
 Breda OFM Cap., E. van 366
 Bredero, G.A. 25, 50, 55, 88, 90, 271, 303,
 329
 Breedveld, W. 127, 128, 131, 186, 191, 197,
 216, 221, 222, 232, 262, 268, 362, 373
 Breen, L. van 424
 Brentano, C. 72, 73, 78, 79, 354
 Breughel, P. 340
 Brion, M. 79, 302
 Brod, M. 73, 335
 Broeke, L. van den 43, 45, 344
 Broekhuizen, H. van 314
 Broere, C. 21, 389
 Brom, E. 337, 361
 Brom, G. 25-28, 33, 58, 92, 93, 101, 143,
 209, 267, 274, 300, 316, 339, 401, 405,
 424, 449, 450, 454
 Brom, L. 448
 Bronkhorst, B. 388
 Bronzwaer, W. 239
 Broos, H.J.M. 83, 414
 Brouwer, J. 318, 383
 Brouwer, P.C. de 387, 411
 Brouwers, Jan 409
 Brouwers, Jeroen 71, 76
 Bruckberger, R.L. 430
 Bruggen, C. van 207
 Brugman OFM, J. 418
 Brugman, T. 209, 216, 248, 263, 278, 281,
 405
 Brugmans, G. 66, 318, 370
 Brugmans, H. 36, 69, 354
 Bruin, H. de 119, 237, 264, 389, 402
 Bruin, M. de 385
 Brulez, R. 101, 202, 204, 211, 228, 246, 268,
 278, 279, 280, 439, 449
 Bruning, G. 26, 29, 30, 135, 136, 141, 149,
 158, 263, 345, 448
 Bruning, H. 11, 27, 29, 33, 40, 80, 96, 99,
 136, 172, 173, 187, 207, 209, 238, 259,
 262, 263, 313, 322, 383, 446
 Brunklaus, F.E. (pseudoniem van F. van
 Oldenburg-Ermke; zie aldaar)
 Brunt, N. 338, 440
 Bruyne, E. de 61, 356
 Bruyns, M. 75, 316
 Buck SJ, R.P. de 348
 Buckinx, P.G. 448
 Buddingh', C. 212, 250, 254, 390
 Buijnsters, P. 90
 Buijtenen, M.P. van 436
 Buisonjé, W.H. de 325
 Bulthuis, R. 235, 273, 447
 Burg, G.P.J. van den 113, 428
 Buriks, A.A. 412
 Busch, W. 319
 Busken Huet, Cd. 12, 15, 23, 53, 87, 88, 90,
 107, 138, 145, 163, 271, 289, 290, 315,
 380, 427
 Buskes, J.J. 170, 422
 Buurman, P. 64, 71-79, 437

- Buyle, F. 384
 Buytendijk, F.J.J. 36, 43, 46, 165, 259, 439, 444
 Byron, G.N. (lord) 81

 Caïphas 374
 Callier, A.J. 85
 Calvat, M. 68, 390
 Calvet, J. 299
 Calvijn 368, 454
 Camoë's, L. de 84, 306
 Campert, J. 96, 98, 142, 175, 196, 198, 200, 346, 375, 391, 409
 Campert, R. 451
 Can, H.L.M. van 86, 342, 343, 365
 Canisius, P. 60
 Cannegieter, H.G. 394
 Capote, T. 81, 429
 Caraco, M. 439
 Cardonnel, L. le 343
 Carelsen, G. 92, 326
 Careme, M. 69, 426, 443
 Caron, W.J.H. 437
 Carossa, H. 73, 75, 91, 425, 449
 Cartens, J. 139, 158
 Casanova, G. 272
 Cassiodorus 438
 Cassou, J. 82, 319
 Castelot, A. 439
 Casti, G. 450
 Catarina I 450
 Catarina van Siëna 449
 Catilina 376
 Cats, J. 53, 115, 134, 240, 249, 424
 Cauwelaert, A. van 41, 100, 142, 181, 186, 193, 217, 219, 232, 299, 334, 389, 400
 Cazin, P. 333
 Cele, J. 417
 Celestinus VI 82, 419
 Chaigné, L. 67, 349, 358
 Chaplin, Ch. 57
 Chardonne, J. 324
 Charivarius (pseudoniem van G. Nolist
 Trenité) 183, 380
 Chateaubriand, F. de 23, 68, 70, 177, 268, 339
 Chatre, F. de la 319
 Chesterton, G.K. 24, 29, 79, 80, 81, 82, 127, 140, 158, 180–184, 271, 274, 275, 327, 328, 349, 409, 410, 414, 415, 439, 440, 450

 Chiminelli, P. 83, 432
 Christiansen, S. 83, 321
 Christina van Zweden 429
 Churchill, W.L.S. 358
 Cicero 24, 84, 376, 434
 Claassen, V. 366
 Claes, E. 59, 100, 101, 172, 197, 213, 227, 232, 244, 271, 272, 317, 327, 372, 378, 413, 454
 Claudel, P. 24, 62, 67, 68, 70, 78, 324, 327, 337, 344, 374, 388, 389, 400, 406, 407, 410, 413, 414
 Claudius, M. 369
 Claus, H. 192, 204, 259, 279, 285, 286, 443, 451
 Clayton, J. 336
 Cleerdin, V. 321
 Clemens Romanus 393
 Clercq, C. de 430
 Clercq, R. de 101, 209, 221, 270, 274, 307
 Clerx, A. 202, 203, 263, 291, 445
 Clitherow, M. 79, 303, 415
 Cloedt OSB, F. de 404
 Clouard, H. 302
 Clovis 51
 Cocteau, J. 34, 66, 67, 70, 71, 299, 302, 323, 333, 338
 Coenen, F. 99, 233, 264, 266, 272, 279, 285, 343, 346, 418
 Coenraads, E. 331
 Cohen, E.A. 452
 Cohen, G. 301, 407
 Cohen, J. 283, 312
 Colenbrander, H.T. 415
 Collem, A. van 275, 329
 Colmjon, G. 394, 395, 442
 Colsen CM, J. 427
 Colthof, J.A. 367
 Columbus, Chr. 305, 327, 337
 Commissaris, Aug. 316
 Congar, Y. 437
 Connelly, M. 346
 Conrad, J. 52, 266
 Conscience, H. 22, 89, 90, 203, 232, 262, 271, 272, 353, 404
 Constantijn, St. 384
 Coo-Wijgerinck, M. de 37, 45
 Coole, M. 236, 352
 Coolen, A. 27, 55, 59, 75, 91, 95, 101, 103, 115, 131, 137, 162, 166, 170, 171, 177,

- 182, 184, 185, 191, 197, 230, 231, 234,
 257, 258, 262, 266, 267, 271, 273, 274,
 275, 276, 278, 279, 283, 291, 302, 306,
 309, 316, 322, 328, 361, 363, 372, 391,
 401, 415, 417, 425, 430, 433, 437
 Cooper, B. 369, 371
 Coornhert, D.V. 13, 51, 88, 272, 369, 383
 Cooth, A.M.C. van 158
 Coppieters, M. 421
 Cordan, W. 373
 Cordemans, M. 431
 Corman, H. 31
 Corneille, P. 23, 67, 332
 Cornelissen, J.D.M. 357, 381
 Cornils, L. 413
 Corsari, W. 99, 418, 433
 Costa, I. da 89, 90, 271, 405
 Coster, D. 11, 28, 94, 98, 107, 122, 124,
 132–136, 138, 162, 163, 170, 176, 210,
 236, 274, 278, 279, 284, 293, 294, 307,
 310, 311, 312, 320, 325, 367, 406, 429, 454
 Coster, L.Jzn. 411
 Coster, S. 452
 Cottaar, J. 404
 Coul, J.H.J. op de 312
 Couperus, L. 87, 88, 169, 207, 232, 266, 271,
 272, 279, 280, 285, 330, 340, 441
 Cox, pater 358, 370
 Cramer, H. 231, 244, 372
 Cremer, J.J. 166, 306
 Creutzberg, H.W. 351
 Creighton SJ, J. 149–154, 162, 283, 394, 402
 Crommelin, H. 308
 Cromwell, Th. 380
 Crone, C.C.S. 13, 99, 190, 199, 200, 220,
 244, 245, 260, 282, 293, 343, 362, 383
 Crosnier, A. 328
 Crul, C. 89, 429
 Csanyli, J.G. 369
 Cuppen, A.J. 44
 Cusanus 382
 Cuypers, A. 332, 339
 Cuypers jr., H. 339, 433, 449
 Cyrillus 310
 Cyrillus van Jerusalem 391

 Daalder, D.L. 439
 Daemen, T. 385
 Daisne, J. 101, 109, 380, 445
 Dale, J. van den 400

 Dambre, O. 324
 Dane, J. 110
 Daniel-Rops, 344, 441
 Daniëls OP, L.M.Fr. 367, 368, 430, 437, 450
 Dante Alighieri 56, 72, 116, 153, 256, 257,
 271, 272, 290, 411
 Darwin, Ch. 377
 Dathenus, P. 89, 355
 Daudet, L. 66, 67, 300, 301, 330
 Daverveld, H. 26
 Deak, M. 279, 283
 Debaene, L. 451
 Debast CSSR, V. 364
 Debrot, C. 11, 174, 175, 269, 293
 Declerck, R. 408
 Decorte, B. 443, 450
 Decroos, L. 324
 Deen, N.G.H. 440, 450
 Deering, A. 429
 Defresne, A. 99, 172, 182, 191, 199, 201, 202,
 229, 232, 262, 270, 274, 278, 283, 291,
 314, 317, 439
 Degrijse CICM, O. 410
 Degroote, G. 400, 405, 436
 Dekker, M. 99, 131, 183, 209, 210, 234, 246,
 278, 279, 288, 316, 319
 Deledda, G. 83, 312
 Deling, F.J. 453
 Delf OP, meester D. van 368, 437
 Delfgaauw, B. 35, 98, 190, 441
 Delfos, L. 454
 Delft, A.H.J. van 26
 Delft, A.J.A.G. van 312
 Delteil, J. 66, 277, 300
 Delvigne, R. 216, 223
 Demedts, A. 204
 Dendermonde, M. 250, 395
 Derème, T. 334
 Derks, J. 43, 44, 45, 48, 99, 143, 153, 187,
 200, 216, 219, 253, 262, 351, 393
 Desbuquois, G. 394
 Descartes, R. 29
 Desmis OCR, M. Vincentius a Paulo 366
 Destinow, I. 168, 254, 356
 Deubel, L. 317
 Deursen, A. van 386, 412
 Deyssel, L. van 91, 101, 108, 109, 120, 138,
 163, 195, 243, 271, 274, 278, 279, 285,
 303, 334, 428, 436, 451
 Dezaire, P.N. 86, 323

- Dickens, Ch. 80, 183, 270–274, 332, 436
 Dickinson, G.L. 441
 Diderot, D. 68, 70, 354
 Diels, G. 449
 Diepen, A.F. 374
 Diepenbrock, A. 352
 Diercks, G.F. 412
 Dierick, G. 35
 Dietrich, M. 63, 411, 413
 Dietz, P.A. 189, 364
 Dijk, A.J. van 305, 364
 Dijkman, G.L. 435
 Dinet, E. 369
 Dinther, I. van 217, 255, 433
 Diogenes 30, 301
 Diognetus 393
 Dirkzwager, A. 427
 Divendal, H. 445
 Döblin, A. 52
 Dodewaard, J.A.E. van 440
 Doedens, J.P. 378
 Doeswijk, C.M. 217, 249, 393
 Dohmen, H.J. 63, 455
 Dom Muet 13, 63, 64, 66, 67, 68, 70, 79, 323–341, 343, 344, 345
 Domburg, A. van 41, 44, 45, 46, 153
 Donders CSSR, P. 60, 390, 396, 420, 451
 Donk, M. 419
 Donker, A. (pseudoniem van N.A.
 Donkersloot) 11, 51, 88, 94, 101, 102, 103, 106, 108, 115, 116, 119, 124, 137–141, 143, 161, 163, 168, 169, 180, 198, 207, 210, 211, 233, 236, 250, 275, 290, 294, 309, 322, 323, 335, 342, 344, 352, 393, 404, 414, 454
 Donkersloot, N.A. zie Donker, A.
 Doolaard, A. den 96, 97, 101, 118, 131, 172, 177, 181, 190, 198, 202, 203, 229, 248, 262, 276, 278, 279, 280, 284, 321, 327, 333, 355, 420
 Doorenbos, W. 419
 Doorn, W. van 165, 238, 274, 375
 Doornik MSF, J.J.M. van 378
 Doornik, N.G.M. van 437, 441
 Dorleijn, G.J. 12
 Dorna, M. 183, 208, 278, 362
 Dorrius-Kleine, P. 393
 Dostojevski, F.M. 73, 82, 193, 333, 339, 363, 434, 439
 Douwes, J.A.M. 433
 Douwes Dekker, A. 125
 Doyle, A.C. 307
 Doyon, R.L. 334
 Draak, M. 423
 Drager, B. (pseudoniem van G. Brom; zie aldaar)
 Dresden, S. 18
 Dreyfus, A. 341
 Driesch, H. 353
 Drieu la Rochelle, P. 67, 69, 332, 345, 373
 Drijkoningen, F.F.J. 18
 Dronckers, E. 172, 208, 254, 263, 344
 Drost, A. 25, 51, 89, 365
 Droste-Hülshoff, A. von 77, 78, 79, 177, 403
 Dubois, P.H. 367, 443
 Dubois-Dumée, J.P. 404
 Dubuis, A.O. 319
 Duchastel, F. 308
 Duchaussois, P.J.B. 308
 Dudley, O.F. 317
 Dudok, W.M. 314
 Duhamel, G. 52, 65, 67, 70, 299, 300, 324, 331, 334, 343
 Duinkerken, A. van 307, 308, 313, 322, 328, 338, 340, 341, 345, 349, 351, 353, 354, 356, 357, 370, 372, 377, 384, 388, 395, 403, 410
 Dumas, A. 272
 Dupanloup, F. 325
 Duprés, J. 424
 Dutoit, H.E. 325
 Duymaer van Twist, G.G. 125
 Duynstee, A.P.F. 45
 Dyé, J. 333
 Eckhart 338
 Edgeworth, abbe 430
 Edmond CP, P. 366
 Edouard VII 330
 Eeckel, H. 181, 232, 303
 Eeckhout, J. 61, 100, 118, 144, 146, 175, 186, 304, 318
 Eeden, F. van 25, 92, 93, 101, 141, 144, 171, 177, 181, 187, 230, 263, 278, 279, 280, 284, 304, 320, 321, 322, 340, 352, 370, 373, 400, 412, 428, 435
 Eeden, H. van 352
 Eekhout, J.H. 75, 93, 101, 163, 165, 167, 175, 196, 197, 216, 233, 238, 239, 264, 267, 293, 305, 311, 329, 342, 355, 357, 359, 364, 369, 376, 389, 394

- Eewijck, E. 375
 Effen, J. van 268, 272
 Eges, W. 166, 197, 219, 247, 327, 370
 Eggens, J. 446
 Eggink, C. 118, 179, 226, 238, 255, 357
 Ehrenburg, I. 334
 Eichendorff, J. von 271
 Eilardus oMcap. 374
 Elburg, J.G. 418
 Elegast 320, 378
 Elemans, J. 452
 Elias, E. 349, 417
 Eliot, T.S. 81, 133, 425
 Ellen 208, 355
 Ellerbroek, G. 388
 Elslander, A. van 429
 Elsschot, W. 101, 118, 122, 123, 162, 205, 206, 212, 220, 221, 227, 232, 234, 258, 263, 274, 291, 293, 329, 332
 Emants, M. 272, 369, 421
 Emmerich, A.C. 72, 354
 Endepols, H.J.E. 387
 Engelman, J. 27, 29, 33, 34, 35, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 59, 60, 95, 96, 97, 101, 108, 113, 116, 124, 130, 136, 144, 149, 158, 162, 163, 186, 196, 198, 203, 241, 252, 274, 308, 315, 349, 351, 377, 383, 386, 435
 Enklaar, D.Th. 402, 444
 Enter, O. (zuster Oswalde) 188
 Entraygues, L. 423
 Enzinck, W. 434, 442
 Epiphanius, St. 383
 Erasmus 86, 132, 290, 294, 341, 368, 389, 427, 437
 Erasmus Montanus 412
 Erens, E. 96, 97, 101, 186, 337, 351, 422, 434
 Erens, F. 99, 108, 138, 160, 161, 359, 378, 388
 Es, G.A. van 420
 Escholier, R. 302
 Etard, M. 334
 Ett, H.A. 419
 Eusebius, St. 385
 Even, M. 61, 352
 Evenhuis, J.R. 432
 Exquemelin, A.O. 322
 Eyck, Ch. van 425
 Eyck, P.N. van 172, 365, 377, 407
 Eyckeler SMM, J. 355
 Eyk, H. van 99, 178, 182, 184, 193, 198, 202, 203, 232, 261, 270, 274, 278, 282, 323, 417, 433
 Eysselsteijn, B. van 183, 198, 266, 278, 279, 280, 284, 353, 451
 Faassen, S. van 33, 35
 Fabricius, Jan 448
 Fabricius, Johan 99, 192, 202, 216, 234, 262, 271, 273, 278, 284, 323, 442
 Fallada, H. 52, 78
 Farren, R. 81
 Faure, P. 301
 Feber, G.A.H. 426
 Feber, L.J.M. 25, 40, 60, 99, 144, 321, 401, 406
 Februari, M. 292
 Fehmers-Aalberse, N. 347
 Feideau, M. 272
 Feith, R. 25, 53, 268, 269, 273, 388
 Feitsma, J. 346
 Felder oMcap., H. 367
 Felderhof, H.H. 383
 Fens, K. 31, 47, 80, 133
 Fernandez, R. 326, 336
 Ferrare, H. 389
 Feuchtwanger, L. 52, 78
 Fidelis oM c 320
 Filips de Schone 454
 Fisher, J. 377
 Fisher, John 337
 Flaubert, G. 219, 299
 Florquin, J. 22, 26, 29, 37, 42
 Foeken, H. 434
 Fokkema, R. 255, 257, 292
 Foppema, Y. 326, 405
 Forest, E. 207, 221, 261, 281, 286, 304
 Fortmann, H.J.H.M. 359
 Fortmann, H.M.M. 36
 Foucauld, Ch. de 426
 Foulkes, A.P. 16
 Fra Angelico 173
 Franc, M. le 300
 Francino oSc, J. 409
 Franciscus, pater 357
 Franciscus van Assisi 100, 308, 320, 425, 430
 Francisco de Borja 386
 Franck, pater 25
 Franckens, G. 445
 Franco 33

Frank, L. 431
Frankemölle, W. 50
Franquinet, R. 94, 101, 172, 182, 186, 218, 225, 227, 241, 252, 262, 269, 274, 278, 279, 280, 287, 342, 344, 349, 356, 373, 389, 411, 421, 431
Franses OFM, D. 343, 393
Frateco 325
Freeland, K.J. 369
Frencken, F.B.J. 23, 24, 25, 26
Frentrop SJ, A. 394
Frequin, L. 217, 249, 348
Freud, S. 288
Frijtag Drabbe, H.F.J.M. von 63, 413
Froe, A. de 448
Fumet, St. 299

Gabin, J. 411
Gable, zuster M. 404
Gahisto, M. 354
Gaiser, G. 17, 265
Galgani van Lucca, G. 377
Galsworthy, J. 52
Gandhi, M. 79, 422
Gandillac, M. de 333
Gans, J. 202, 204, 263, 291, 445
Garreau, A. 72, 354
Gautier, Th. 70, 272, 329
Geel, J. 25
Geerebaert CSSR, V. 367
Geerke, H.P. 370
Geerlinck, J. 189, 395
Geers, G.J. 84, 318, 425
Geerts MSC, J.W.J. 103, 358
Geerts, P. 385
Geest, K. van der 191, 227, 276, 368
Gelder, J. van 443
Gellée, C. 443
Genderen Stort, R. van 118, 227, 244, 308
Genefaas, H. 33
Genestet, P. de 249, 302
Gennep, N. van 334
George, S. 78
Géraldy, P. 300
Gerhardt, I. 84, 99, 205, 240, 379, 421, 433
Gerlach Royen, P. 307
Gerretson, C.; zie Gossaert, G.
Gervais, A. 338
Gessler, J. 423
Gestel SJ, G. van 110, 112, 375, 418

Geuns, J.J. van 226, 249, 312
Geurts, P. 24, 59
Geurts, T. 155
Gewin, B.; zie Vlerk
Geyl, P. 414
Gezelle, G. 23, 25, 53, 56, 85, 86, 87, 90, 92, 94, 177, 271, 305, 309, 313, 315, 409, 425, 430, 444, 453
Gheraerts, B. 306
Gide, A. 65, 67, 69, 70, 71, 131, 263, 334, 336, 340, 346, 347, 442
Gielen SJ, A.B.H. 27, 40, 148, 149, 150, 157, 158, 162
Gielen, J.J. 108, 109, 160, 318, 336
Gier MSC, G. de 380
Gijsen, M. (pseudoniem van J.A. Goris) 100, 101, 149, 192, 194, 209, 259, 279, 280, 285, 286, 344, 351, 382, 429, 440, 442, 452
Gilbert, N.J.F. 317
Gilliams, M. 100, 198, 216, 226, 247, 279, 280, 284, 327, 346, 453
Gils, A. van 390
Gils, P. van 391, 418
Gilson, E. 383
Ginneken SJ, Jac. van 107, 349, 396, 399
Giono, J. 302
Giraud, M. 68
Glymes IV, J. 332
Gobius, W.F. 355
Godthelp, H. 382
Goede, B. de 99, 167, 169, 217, 218, 267, 285, 344, 364, 393, 418
Goedegebuure, J. 130, 139, 163, 233, 235
Goethe, J.W. von 52, 72, 78, 79, 266, 318, 320, 342, 373, 406, 426, 427, 429
Gogh-Kaulbach, A. van 207, 208, 261, 281, 315
Gogol, N. 80, 82, 450, 452
Gomperts, H.A. 31, 126, 426
Gonggrijp, G. 168, 172, 202, 337
Goodier SJ, Alban 352, 366
Goossens OFM, M. 60, 399
Goossens, Th. 415
Goris, J.A.; zie Gijsen, M.
Gorki 324
Gorris SJ, G.C. 60, 304, 408
Gorter, H. 23, 31, 51, 53, 60, 92, 101, 116, 128, 142, 196, 243, 251, 252, 271, 275, 301, 326, 333, 377, 408, 421, 435, 455
Gorter, S. 136

- Gorter-Keyser, J.E. 312, 321
 Gossaert, G. (pseudoniem van C. Gerretson)
 86, 130, 158, 353
 Govers CSSR, N. 420
 Graaf, G.A.C. de 437
 Graaf, H. de 439
 Graaff, Chr. de 154, 186, 312
 Graft, G. van der 210, 412
 Graumans, A.A.L. 176, 182, 183, 197, 273,
 275, 323
 Graves, R. 81, 364
 Gravesande, G.H. 's 92, 122, 340, 409, 430
 Greeff, E. de 52
 Green, J. 69, 71, 271, 434, 442
 Greene, G. 52, 81, 114, 434
 Greeve, H. de 403
 Gregorius van Tours 51
 Greitemann, N. 146
 Greshoff, J. 116, 120–124, 127, 132, 134,
 205, 276, 293, 315, 320, 365, 417
 Grillparzer, F. 387
 Groeneveld o.carm., A. 363
 Groenewoud o.p., A. van 429
 Grönbech, V. 366
 Groningen, A.P. van 272
 Groot, H. de 412
 Groot, J.H. de 48, 99, 305, 364, 388, 433
 Groote, G. 355
 Grootens s.j., P. 418
 Grossouw, W. 403, 446
 Gruyter, E. de 154
 Grypdonck, M. 371
 Guermontprez, P. 347
 Guigue, B. 399
 Gúiraldes, R. 84, 312
 Gunning J.Hzn., J.H. 381
 Gustaf-Janson, G. 83, 363

 Haan, J.I. de 425
 Haan, M.H. de 333
 Haan, T.W.R. de 434
 Haas, A. de 424
 Haas, J. 321
 Hadewijch 53, 88, 141, 173, 176, 260, 322,
 336
 Haecke, L. van 423
 Haefen OSB, B. van 87, 89, 393
 Haefen, J. van 393
 Haegheberg, A. 423
 Haese, J. d' 218, 379, 447

 Haghe, A. ter 369
 Hahn, K.J. 71, 375
 Haighton s.j., A.A. 159, 160, 363, 386
 Haimon, P. 217, 344, 356, 380
 Hakemulder, J. 292
 Hal, Jac. van 309
 Halévy, D. 336
 Hallen, B. van der 423
 Haluschka, H. 347
 Ham, J. van 364
 Hamer, F. 367
 Hammacher, A.M. 385, 420
 Hammenecker, J. 335
 Hammes, Th. 452
 Hamsun, K. 83, 272, 452
 Hannibal 404
 Hans, D. 356
 Hanssen, J.M.J.A. 45, 153
 Harduyn, J. de 89, 324
 Hardy, Th. 81
 Harinck, G. 289
 Haring, M.H. 346
 Hart, C. de 125, 372
 Hart, R. 208, 212, 268, 355
 Hartog, J. de 99, 182, 210, 384, 439
 Hartwijk, H. 441
 Hasebroek, J.P.; zie Jonathan
 Hattum, G. van 344
 Hattum, Jac. van 99, 204, 211, 212, 344, 359
 Havelaar, J. 115, 134, 135, 139, 161, 303,
 307, 309
 Haverschmidt, F.; zie Paaltjens, P.
 Hayward, J. 357
 Hazeu, W. 163
 Hecht, B. 409
 Hecke, F. van 452
 Heel OFM, D. van 367, 420
 Heer, F. 72, 435
 Heeren, J. 311
 Heerikhuizen, F.W. van 253, 393
 Heerink, J. 404
 Heerkens s.v.d., P. 382, 428
 Heeroma, K.; zie Jacobse, M.
 Hegenscheidt, A. 367
 Heijermans, H. 137, 266, 335, 430
 Heine, H. 73, 79, 335, 374
 Heinsius, N. 429
 Heinzelman, M. 51
 Heisterbach, monnik van 379
 Helderenberg, G. 101, 190, 226, 240, 351, 355

- Hellemans, S. 32
 Hellendaël, P. 437
 Hello, E. 24, 66, 70, 299, 301
 Helman, A. 63, 93, 101, 119, 131, 144,
 145, 146, 162, 171, 187, 189, 191, 192,
 193, 200, 202, 206, 209, 213, 214, 221,
 223, 234, 244, 247, 259, 263, 274, 276,
 278, 279, 283, 286, 287, 291, 300, 309,
 312, 316, 322, 335, 340, 345, 371, 391, 393
 Hemberger, A. 366
 Hemeldonck, E. van 447
 Hemels, J. 37, 38, 39, 54
 Hemingway, E. 81, 420
 Hendrik VIII 380
 Hendriks sss, A. 367
 Hendrix, P. 376
 Hengstenberg, H.E. 103, 358
 Henneman, J.J. 40
 Hens, J. (pater Innocentius), 392
 Hensen, A.H.L. 268, 314
 Hensen, H. 407
 Henzel, J. 344
 Heppenstall, R. 408
 Héraut, H. 335
 Heracleitos 453
 Hermann, G. 78
 Hermans, A.G.J. 411
 Hermans, C.R. 380
 Hermans OP, H. 360
 Hermans SMM, J.M. 407
 Hermans, W.F. 69, 91, 95, 96, 101, 153, 156,
 204, 215, 216, 220-225, 244, 263, 272,
 291, 293, 413, 430, 432, 445, 450
 Hermant, A. 337
 Hermas 393
 Herodes 374
 Herodotus 449
 Herp, H. 399
 Herpen, J. van 123
 Herreman, R. 119, 210, 315, 344
 Herreweghen, H. van 426, 427
 Hers, A. 116, 206, 215, 221, 222, 361
 Hertzberger, M. 300, 435
 Herwig, F. 73, 74, 75, 78, 81, 317, 333
 Hesse, H. 77, 78, 402
 Hessels, W. 172, 423
 Heugten SJ, J. van 71, 74, 143, 149, 157, 163,
 183, 203, 313, 331, 345, 432
 Heym, S. 436
 Heyting, A. 311, 386
 Hiegentlich, J. 116, 118, 172, 193, 213, 215,
 221, 222, 227, 361, 435
 Hilarion, St. 382
 Hildebrand (pseudoniem van N. Beets; zie
 aldaar)
 Hitler, A. 50, 61, 73, 342, 368, 402
 Hochberg-Van Wallinga, A. 312
 Hocks, E. 386
 Hoek, H. 370
 Hoekstra, H.G. 99, 136, 174, 182, 205, 210,
 238, 276, 381, 421, 442
 Hoeven, J. van der 115, 431
 Hoffman, E.T.A. 271
 Hofmannsthal, H. von 370
 Hofstra, J.W. 60, 65, 99, 186, 197, 221, 222,
 232, 247, 262, 264, 271, 272, 392, 431
 Hogg, J. 443
 Hohoff, C. 73
 Holberg, L. 83, 412
 Hölderlin, F. 73, 79, 398, 435
 Hollnsteiner, J. 381
 Holthuizen, F. 328
 Homerus 84, 258, 271, 331, 362, 369, 370,
 453
 Hommes, N.J. 69, 445
 Honing, A.G. 304
 Hooff, J.F.R. van 415
 Hooft, P.C. 12, 50, 55, 87, 89, 90, 138, 271,
 272, 311, 357, 405, 449
 Hoogewerff, G.J. 424, 444
 Hoogstraten OP, P.F.Th. van 158
 Hoogveld, J. 33, 447
 Hoornik, Ed. 73, 74, 94, 98, 101, 104, 119,
 142, 168, 174, 175, 184, 185, 198, 204,
 205, 211, 215, 226, 251, 255, 256, 262,
 275, 344, 365, 373, 380, 388, 395, 419,
 437, 451
 Hooven, Th. ten 352
 Hopkins, G.M. 80, 431
 Hopmans, P. 379
 Höppener, H. 441
 Horatius 24, 84, 430
 Houben, J.A. (Karel van Sint Andries) 366
 Housen, L. 427
 Hout, F. van den 346
 Houtman, D. 410
 Houwens Post, H. 387
 Houwink, R. 94, 99, 104, 107, 143, 161, 163,
 226, 236, 253, 255, 281, 294, 307, 337,
 341, 342, 394

- Hubertus, St. 383, 429
 Huby, J. 79, 442
 Huddleston Slater, W.B. 354
 Huet, G.H.M. van 455
 Huf sJ, O. 354
 Huf, P. 409
 Huffel, A.J. van 369
 Hugenholtz, F.B.M. 427
 Hugo, V. 67, 69, 70, 302, 337, 338, 452
 Huizinga, J. 45, 95, 96, 340, 360, 362, 371, 377, 440
 Hulsker, J. 419
 Humanus (pseudoniem van J. Walgrave OP) 111, 410
 Hurley, D. 346
 Huxley, A. 81
 Huxley, J. 377
 Huydecoper, B. 419
 Huyg. OSB, Adr. 387
 Huyghebaert, L. 429
 Huygens, C. 50, 87, 89, 90, 348, 349, 404, 448
 Huygens, G.W. 11
 Huysmans, A.P. 156, 445
 Huysmans, J. 47
 Huysmans, J.K. 69, 70, 354, 423

 Ibelings, C. 386
 Ibsen, H. 83, 332, 339
 Iependaal, W. van 445
 Ignatius van Loyola 114, 358, 382
 Illion, T. 359
 Imhoff, G.W. van 394
 Innocentius, pater (Jan Hens) 392
 Isorni, J. 414
 Israels, I. 352
 Istrati, P. 346, 351

 Jaarsma, D.Th. 211, 221, 248, 263, 287, 306
 Jacobs, M. 413
 Jacobse, M. (pseudoniem van K. Heeroma) 96, 98, 226, 332, 364, 383, 394, 395, 417, 433
 Jaeger, T. 292
 Jager, Th. de 25
 James, H. 81
 Jammes, F. 24, 30, 68, 69, 70, 180, 339, 360, 424
 Jans, R. 82, 455
 Jansen, A.M. 445
 Jansen, T. 292
 Janssen sJ, E. 402
 Janssens, Al. 351
 Jaloux, E. 326
 Jeanné, E. 344
 Jeanne d'Arc 13, 95, 324, 344, 400, 419
 Jellema, C.O. 239
 Jelsma, S. 437
 Jeremias 332
 Joachim, abt 381
 Joannes, G. 313
 Joannes van den H. Samson OCarm. 363
 Johanna Francisca van Chantal, St. 431
 Johanna de Waanzinnige 379
 Johannes van het Kruis 114, 401
 Johannessen, K.L. 83, 451
 Jonathan (pseudoniem van J.P. Hasebroek) 270
 Jonckheere, K. 187
 Jong, A.C. de 314
 Jong, A.J. de 350
 Jong, A.M. de 95, 96, 230, 327, 354, 366
 Jong, J. de 33, 40, 400
 Jong, K.H.E. de 330
 Jong, M.J.G. de 18, 31, 95, 96, 175, 230, 290
 Jong, W.R. de 320, 368
 Joost (pseudoniem van E. Werkman) 184
 Joosten, J. 31
 Joosten, L.M.H. 28, 44, 96
 Jordaens, J. 423
 Jørgensen, J. 83, 402
 Jouhandeau, M. 69, 71, 440, 450
 Jourda, P. 336
 Journet, C. 419
 Jouvenel, H. de 300
 Joyce, J. 81
 Jozef, St. 398
 Judas Iscariot 61, 97, 353, 374
 Juffermans, A.P.J. 394
 Juliana, prinses en koningin 125, 425
 Juten, A.J.L. 391
 Juvenalis 272

 Kadet, J. de 92, 116, 251, 407, 408
 Kafka, F. 440
 Kahler, E. 441
 Kallen, W.A.M. van der 44
 Kalmijn-Spierenburg, J. 179, 182, 190, 202, 203, 226, 239, 260, 264, 347
 Kamp, H. 172, 184, 197, 213, 231, 278, 280, 283, 335

- Kamphuis, G. 75, 225, 238, 309, 355, 364
 Kan, A.H. 404
 Kapteijns, H. 101, 279, 425, 446
 Karel v 379, 453
 Karel de Grote 94, 434
 Karrer, O. 386
 Karsen, E. en K. 420
 Kasteel, P. 334, 336
 Kasteel-Baltussen, M. 230
 Kästner, E. 437
 Kazantzakis, N. 84, 328
 Keats, J. 81
 Keizer, M. de 36
 Kelk, C.J. 50, 90, 325, 340, 395, 442
 Kemp, B. 294
 Kemp, M. 99, 198, 213, 237, 373, 422, 440
 Kemp, P. 99, 167, 186, 201, 242, 243, 290, 331, 379
 Kempen, M. van 22, 30
 Kenis, P. 308
 Kenner, H. 415
 Kerckhove, V. van 204
 Kerkhove OFM, L. 366
 Kerssemakers, T. 311
 Kerstens, P. 44, 414
 Kessel, J. 66, 299
 Kesten, H. 374
 Kestens, G. 367
 Kettmann jr., G. 339
 Keulemans OCarm., Th. 417
 Keulers, J. 332
 Keuls, H.W.J.M. 224
 Keun, I. 76, 78, 362
 Keuning, P. 364
 Kever, J. de 111, 410
 Keyser sss, Ch. de 379
 Keyser, P. de 379
 Kijzer, M. 206, 287, 371
 Kipling, R. 79, 266, 302
 Klautz, J.P. 454
 Klerk, A. de 408
 Klerk cssr, C.J.M. de 443
 Klerk, C.R. de 25, 41, 45, 85, 118, 315
 Kliphuis, J.G. 431
 Kloos, W. 23, 47, 99, 138, 158, 159, 160, 163, 259, 275, 323, 334, 355
 Klukhuhn, A. 292
 Knappert, L. 323
 Knippenberg, H.H. 28, 97, 381, 402, 453
 Knuttel, J.A.N. 378, 379
 Knuvelde, G. 11, 25, 26, 27, 29, 40, 47, 53, 92, 93, 101, 143, 266, 290, 307, 316, 335, 359, 390, 414, 416, 420, 442
 Knuvelde, L. 82, 160, 380
 Kock, F.P.C. de 431
 Koenen, M. 23, 55, 99, 197, 219, 272, 295, 310, 312, 360, 419, 420
 Kok, A.B.W.M. 366
 Kok, F. de 354
 Kollewijn, R.A. 336, 349
 Kolping, A. 389
 Koning, F. (moeder Josephine) 61, 191, 351
 Kool, H.C. 81, 410, 447
 Koole, A. 420
 Kopf OP, J. 414
 Kors OP, J.B. 359
 Korten, R. 348
 Korthals Altes, L. 292
 Kosch, W. 401
 Koster, E.B. 249, 312
 Kramer, H. 386
 Kramer, W. 319
 Kramers, C. 355
 Kranendonck, M. van 136
 Kranendonk, A.G. van 80, 328, 356, 409
 Kreisler, K. 376
 Krige, U. 350
 Krom, N. 394
 Kronenberg, M.E. 424
 Kronenburg OFM, E. van 217, 253, 342
 Kronenburg cssr, J.A.F. 373, 390
 Kroon, D. 171
 Kroon SJ, J. 353, 377
 Kroon, Th. 22, 42, 43
 Kropman, G.C.J.D. 44
 Kruitwagen OFM, B. 330, 359, 411, 420
 Kuhn, H. 443
 Kuilman, M.C.D. 84, 422
 Kuiper, F.B.J. 386
 Kuiper, J. 320
 Kuitenbrouwer, H. 33, 71, 154, 344
 Kuitenbrouwer, L.; zie Kuyle, A.
 Kuiters OESA, R. 445
 Kunst, H. 338
 Kunze, J.M.L. 77, 78, 402
 Kuyle, A. (pseudoniem van L. Kuitenbrouwer) 33, 35, 40, 63, 95, 96, 97, 101, 143, 154, 167, 182, 187, 212, 218, 234, 242, 244, 274, 313, 325, 341, 345, 386, 403
 Kuypers, J. 187, 320

- Laan, K. ter 317, 432
 Lacombe, G. 411
 La Fontaine 374, 377, 407
 La Fontaine Verwey, H. de 454
 Laforgue, J. 272
 Lagerlöf, S. 83, 360
 Lagrange OP, M.J. 323
 Laman Trip de Beaufort, H. 418
 Lammertse, J. 324, 386
 Lampen OFM, W. 324, 446
 Lampo, H. 212, 451
 Lamsweerde, H.C.J.A. baron van; zie
 Merlet, H. van
 Landheer, H.C. 446
 Landrивon, P. 328
 Langendijk, P. 52
 Langendonck, P. van 25, 53, 88, 89, 90, 272,
 367, 402
 Langgässer, E. 72, 78, 450
 Lankhorst, O.S. 12, 37, 45, 111, 113, 155,
 297
 Lap, A. 36
 Laquerrière, A.L. 337
 Larnac, J. 69, 413
 Last, J. 94, 101, 129, 172, 184, 189, 194, 195,
 202, 213, 243, 246, 263, 274, 278, 279,
 280, 284, 309, 321, 330, 359, 360, 371,
 376, 382, 410, 421
 Lattin, A. de 422
 Latzko, A. 73, 74, 75, 319, 438
 Laudy, A. 41, 42, 43, 58, 357
 Laurey, H. 99, 447, 453
 Laveille, A.P. 60, 302
 Lawrence, D.H. 224
 Le Fort, G. von 78
 Lecomte, M. 447
 Leconte de Lisle, C.M.R. 70
 Leerink, H. 434
 Leeuw, A. van der 99, 171, 179, 207, 227,
 229, 273, 278, 311, 312, 321
 Leeuw, G. van der 119, 386, 439
 Leeuwen, F. van 172, 200, 218, 241, 387
 Leeuwen, W.F. van 426
 Leeuwen, W.L.M.E. van 58, 96, 98, 132,
 133, 141, 152, 163, 278, 279, 281, 301,
 342, 347, 372, 384, 436
 Lehmann, L.Th. 168, 213, 378
 Leijsen, M. 397
 Lejeune OSB, Serv.M. 392
 Lekkerkerker, K. 205, 371
 Lelij, C.M. 310
 Lemaire-Dens, E. 301
 Lennart, C. 429
 Lennep, J. van 107, 266, 271, 273
 Lennep, L.H. van 211, 248, 273, 330
 Lenzberg, K. 363
 Leo de Groote 387
 Leopold, J.H. 53, 127, 183, 275, 339
 Leopold, M. 167, 225, 309
 Lepicier, A. 346
 Lepper, J.L.M. de 26, 27, 436, 443
 Lermontow, M.J. 82, 369, 370
 Lesage, A.R. 268
 Lestonnac, J. de 423
 Leuven, L. 448
 Leyds, W.J. 364
 Leyen, F. von der 78
 Leyten, F. 388
 Leyten, J. 99, 168, 213, 250, 425, 438
 Lhote, A. 330
 Liafwin, St. 378
 Lier, R. van 425
 Lieshout, H. van 330
 Limburg, R. 377, 389
 Limburg-Brouwer, P. van 376
 Linde, H. van der 26, 437
 Lingbeek, C.H. 345
 Linthorst, St.H. 395
 Lisdonk, A. van de 437
 Lissens, R.F. 59
 Li Tai Po 11
 Litsenburg SJ, P. van 153
 Locatelli da Bergamo, P.A. 420
 Lodewijk XIV 370
 Lodewijk XVI 430
 Lodewijk XVII 439
 Loenen, D. 433
 Lokhorst, E. van 190, 201
 London, J. 366
 Longhaye SJ, L. 326
 Loon, P.C.J. van 435
 Loosjes, A. 333
 Loosjes-Gediking, J. 384
 Looy, Jac. van 99, 180, 207, 266, 271, 275,
 304, 318, 352
 Lorca, F.G. 375, 425
 Lorenzo il Magnifico 82, 396
 Lorrain, C. 69, 443
 Lourens-Van Wagenveld, M.E. 452
 Lousberg, F. 404

- Louw, W.E.G. 368
 Loveling, gezusters 270
 Luberti, K. 430
 Lucas, J.W. 43, 44
 Lucebert 238, 455
 Lückcr, J.M. 44
 Luger, J. 172, 182, 202, 231, 270, 274, 319
 Lukkenaer, P. 367, 437
 Lullus, R. 309
 Luther, A. 362
 Luther, M. 355, 400
 Lutkie, W. 317
 Luyken, J. 52, 88, 422, 451
 Luykx, P. 33
 Luykx, Th. 454
- Maas, L. 168, 252, 391
 Maas, P.M. 402
 Macmanus, F. 422
 Madaule, J. 65, 66, 68
 Made МНМ, F. van der 377
 Made, J.A. van de 384
 Maerlant, J. van 141
 Magre, M. 334
 Mahrholz, W. 78
 Mailer, N. 431
 Maistre, J. de 24, 31, 328
 Mak, J.J. 418
 Malard, S. 326
 Malfilatre, J.C.L. de Clinchamp 68, 328
 Mallarmé, S. 68, 70, 396
 Malmberg sj, F. 394
 Malraux, A. 334
 Man, H. de 96, 97, 101, 131, 137, 166, 170, 182, 186, 191, 192, 193, 194, 196, 202, 203, 209, 233, 248, 273, 274, 276, 319, 322, 330, 402
 Man, W. 214, 248, 263, 278, 281, 287, 445
 Manders CSSR, H. 412
 Mann, E. 52
 Mann, H. 52, 377
 Mann, K. 52
 Mann, Th. 52, 73, 74, 78, 79, 373, 438
 Manning, A.F. 28, 59
 Manzoni, A. 83, 146, 374
 Marcel, G. 69, 415
 Marchant, H.P. 341, 420
 Maria Josefa, zuster 225, 309
 Maria Magdalena 97, 366, 402, 405
- Maritain, J. 34, 35, 67, 68, 70, 130, 323, 326, 329, 336, 346, 347, 365, 367, 371, 424
 Marivaux, P.C. de Chamblain de 268
 Marja, A. 99, 116, 119, 210, 213, 226, 263, 369, 416, 424, 439
 Marke, A. van der 167, 227, 388
 Marnix van Sint Aldegonde, Ph. van 87, 371, 376, 381, 419
 Marre, H.E. 333
 Marshall, B. 413
 Marsman, H. 31, 32, 58, 60, 90, 91, 94, 95, 101, 106, 108, 115, 117, 118, 124, 129, 130, 131, 132, 136, 137, 139, 145, 158, 162, 163, 166, 167, 168, 170, 173, 174, 176, 177, 194, 202, 209, 220, 221, 236, 240, 244, 252, 255, 256, 258, 259, 274, 276, 290, 294, 301, 304, 305, 307, 312, 320, 329, 334, 336, 339, 342, 343, 348, 357, 363, 380, 382, 384, 448
 Martialis 272
 Martindale sj, C.C. 79, 319
 Martinus, St. 391, 392
 Marwijk Kooy, B. van 426
 Marxveldt, C. van 144
 Masefield, J. 266
 Massis, H. 335, 336
 Matteuci, B. 82
 Matisse, M. 99, 167, 197, 227, 233, 279, 280, 284, 326, 365
 Maulnier, T. 339
 Maupassant, G. de 70, 219
 Mauriac, F. 58, 65–70, 78, 81, 143, 149, 185, 213, 277, 280, 300, 302, 324, 326, 329, 330, 334, 336, 340, 341, 349, 355, 367, 389, 399, 415, 435, 451, 453
 Maurits, prins 384
 Maurois, A. 330, 331
 Maurras, Ch. 30
 Maximilianus OFMcap, P. 62, 107, 308, 327, 432
 May, J.L. 317
 McCabe, J. 349
 Mechtild de Begijn 320
 Mechtildis van Lom 88, 97, 403, 415
 Mees, L. 85, 369
 Meekel, K. 55, 99, 149, 160, 181, 185, 219, 234, 328, 330, 344, 428
 Meer, F. van der 60, 84, 394, 396, 405, 419, 441

- Meer de Walcheren, P. van der 26, 27, 32,
 99, 149, 276, 302, 367, 381, 382, 387, 403,
 436, 437, 438
 Meerdervoort, M. van 343
 Meerman, G. 419
 Meertens, P.J. 398
 Meester, J. de 207
 Meeuwesse, K. 46, 88, 159, 451
 Meijer, H. 415
 Meijer, J. 89, 405
 Melsen, A.G.M. van 295
 Melville, H. 435
 Mennicken, P. 450
 Mensonides, S.S. 374
 Menthon, B. de 347
 Mercier, D.J. 313
 Merejkowsky, D. de 299
 Merken, L. van 269
 Merlet, H. van (pseudoniem van H.C.J.A.
 baron van Lamsweerde) 40, 41, 44, 45,
 99, 196, 211, 213, 221, 222, 247, 248, 278,
 279, 283, 329, 414
 Mérode, W. de 96, 98, 101, 175, 187, 204,
 211, 225, 262, 282, 309, 336, 340, 348,
 364, 365
 Mertens, A.Th. 154
 Merton, Th. 79, 81, 432
 Merwe Scholtz, H. van der 438
 Mets, J.G.A. 395
 Metz o.cist., A. 303
 Meuleman, B.A. 332
 Meulen, R. ter 259
 Meulenhoff, J. 73, 300
 Meyer, A. 44, 142, 318, 386
 Meyer, M. de 446
 Meyers, E.M. 446
 Meyers, J.A. 410
 Michaelis, H. 424
 Michault, P. 400
 Michaut, G. 324
 Michel, E. 96, 101, 142, 143, 177, 187, 247,
 249, 257, 262, 269, 272, 300, 303, 310,
 312, 367
 Michels, L.C. 28, 84, 88, 96, 97, 107, 109,
 307, 313, 407, 415
 Michiels, I. 192, 204, 220, 227, 447
 Michiels van Kessenich, W. 441
 Mickiewicz, A. 333
 Middelhoff, K. 22
 Mierlo sj, J. van 51, 323, 363, 379, 417, 425
 Miles Ecclesiae 342
 Milton, J. 170
 Minderaa, P. 281, 352
 Minnaert, M.J.G. 432
 Minne, R. 176, 212, 450
 Mirabeau, G. de 300
 Mirande, A.F. 382
 Mirjam 395
 Misciattelli, P. 83, 419
 Miskotte, K.H. 289, 369, 412
 Missinne, L. 35, 147, 181
 Modderman, H.J.W. 450
 Moens, P. 268
 Moens, W. 25, 42, 101, 276, 306, 362, 440
 Moereels, L. 423
 Moerkerken, P.H. van 80, 99, 181, 221, 310,
 438, 441, 443
 Mohammed 369
 Mok, M. 96, 98, 101, 226, 240, 268, 355, 369,
 373, 374, 423, 436
 Molenaar msc, M. 61, 93, 101, 177, 303,
 315, 320, 362, 364, 377, 403, 426, 450
 Molière 324
 Molkenboer op, B.H. 62, 85, 86, 328, 383,
 387, 413, 449
 Molkenboer, Ph. 378
 Molkenboer, Th. 25
 Moller, H.W.E. 25, 26, 27, 53, 58, 96, 97,
 106, 299, 385, 387, 453
 Möller, J.B.W.M. 395
 Monden, L. 359
 Monro, M.T. 415
 Montfort, L.M.G. de 406, 407
 Montherlant, H. de 66, 67, 70, 302, 323, 331,
 334, 341, 344
 Montier, E. 350
 Mooij, H. 367
 Mooij, J. 325
 Mooij, J.J.A. 14, 15
 Mooij, W.C.J. 191, 248, 273, 360
 Moormann, J.G.M. 28, 326, 333
 Morand, P. 334
 More, Thomas 79, 93, 336, 337, 413
 Morel sj, J. 394
 Morel ofmcap., V. 404
 Mörke, E. 271
 Morriën, A. 223, 226, 251, 369, 426
 Motte-Fouqué, F. de la 422
 Moustier, B. du 81
 Mouw, J.A. dèr 127

Mozart, W.A. 46
 Mulder, A.H. 384
 Mulder, W. 395
 Mulders, A. 386
 Müller, L. 30
 Muller, P.H. 385
 Muls, J. 104, 105, 328
 Multatuli 17, 61, 87, 90, 108, 121, 125, 127,
 144, 271, 277, 348, 350, 353, 372, 395
 Munnichs, A. 425
 Munsters msc, A. 328
 Munthe, A. 312
 Musil, R. 79
 Mussche, A. 196, 216, 247, 440
 Mussert, A.A. 30, 75, 340
 Muth, K. 73
 Mutsaerts, W.P.A.M. 45, 153
 Muyndck, R. de 431

 Naaykens msc, B.A.M. 84, 358
 Naaykens, J. 436
 Nabben, J. 422
 Naeff, T. 142, 199, 207, 212, 409
 Nahon, A. 208, 335, 348
 Nahuys, A. van 362
 Nanninck, J. 369, 403
 Napoleon III 23, 335
 Napoleon Bonaparte 370, 438
 Naumann, H. 78
 Nelis, bisschop 411
 Neri, Ph. 61, 358, 360
 Nerval, G. de 302
 Newman, J.H. 24, 79, 81, 177, 317, 342, 381,
 403
 Nicolas, E. 182, 184, 186, 274, 401
 Nicolas, J. 352
 Nicon van Damiate 382
 Niekel, J.H. 364
 Nielson, A.C. 427
 Niemöller, M. 367
 Niermeyer, J.F. 424
 Nietzsche, F. 121, 231, 363, 373, 377
 Nieuwenhuis, J. 146, 274, 348, 395
 Nieuwenhuis, W. 44, 133, 141, 149, 158,
 159, 162, 163, 180, 218, 301, 313, 335
 Nieuwenhuysen, G. 384
 Nieuwland, P. 89, 318
 Nigthingale, F. 308
 Nijhoff, M. 124, 125, 130, 136, 158, 200, 236,
 423

Nijlen, J. van 99, 121, 183, 201, 212, 334,
 420, 452
 Nilus, heilige 382
 Nispen tot Sevenaer, H.C.J.M. van 389
 Noailles, A. de (comtesse) 66, 67, 70, 301,
 325, 332
 Nodier, Ch. 272
 Noë sj, J. 86, 432, 451
 Nolet, J. 324
 Nolet op, W.A. 40, 60, 304, 364, 419, 426
 Nollac, P. de 328
 Nolthenius, H. 379, 449
 Noorbeek, A. 450
 Noordeloos, P. 419
 Noorden, P. van 358
 Noort, G.C. van 40, 42, 395, 399
 Noot, J. van der 25
 Nooteboom, U. 51, 331
 Norbert van Gennepe
 Nord, M. 92, 200
 Nouhuys, W.G. van 418
 Novalis 177, 256
 Nussbaum, M. 292

 Oegema, T. 99, 249, 250, 272, 342, 381
 Oever, K. van den 447, 448
 Olav, St. 307
 Oldenbarneveldt, J. van 384
 Oldenburg-Ermke, F. van 37, 59, 71, 96, 97,
 101, 143, 166, 211, 212, 220, 272, 274,
 329, 335, 336, 341, 349, 359, 362, 404,
 419, 422, 433, 434
 Oomen, A. 390
 Oomes, P. 59, 405
 Oosten, A.J.D. van 37, 62, 95, 101, 116, 136,
 177, 181, 182, 183, 184, 186, 196, 207,
 211, 212, 213, 227, 239, 242, 262, 271,
 274, 275, 278, 279, 318, 320, 332, 342,
 349, 364, 369, 387
 Oosterlo, N. 319
 Oppenraay sj, R. van 327
 Ortega Y Gasset, J. 84, 340
 Orwell, G. 81, 447
 Ossietzky, C. von 341
 Ostayen, P. van 100, 196, 236, 453
 Oudaen, J. 89, 396
 Ouwendijk, D. 56, 99, 142, 155, 167, 186,
 187, 214, 247, 262, 266, 274, 275, 291,
 407, 408, 410, 427, 428
 Ouwendijk, J.J. 379

- Overdiep, G.S. 107, 378, 420, 441
 Overhoff, H. 57
 Overmaat, B.G.L. 441
 Oversteegen, J.J. 113, 120, 130, 163, 164,
 168, 169, 236, 258, 291, 293, 294
 Ovidius 24, 84
 Ozanam, F. 416
- Paaltjens, P. (pseudoniem van F. Haver-
 schmidt) 270
 Paardekoper, J.; zie Paulsen, A.
 Paassen, P. van 374
 Palm, J.M. 435
 Palmen OFM, S. 430
 Panhuysen, Jos. 11, 59, 80, 81, 99, 119, 146,
 171, 186, 198, 202, 247, 262, 278, 279,
 284, 309, 312, 322, 336, 351
 Papen, F. von 362
 Papini, G. 82, 84, 308, 317, 323, 335, 359,
 419, 439, 440
 Parijs, J. van 374
 Parsons, E.A. 452
 Pas, W. van de 35, 54, 111, 155, 428, 447
 Pascal, B. 127, 339, 389
 Pasinetti, P.M. 83, 453
 Pater, J.C.H. de 384
 Paulsen, A. (pseudoniem van J. Paardekoper)
 26, 27, 195, 214, 304
 Paulus III 453
 Paulus, St. 314, 350
 Pauphilet, A. 374
 Pauwels, F. 276, 383
 Pée, J. 87, 125, 348, 372, 395
 Peereboom, R. 399
 Peet, E. 110, 155, 156
 Péguy, Ch. 24, 69, 70, 368, 379, 404
 Pennink, R. 402
 Perez SJ, N. 61, 348
 Perk, Jac. 88, 358
 Perron, E. du 13, 35, 87, 91, 96, 98, 116, 117,
 120-125, 131, 137, 164, 165, 166, 205,
 210, 213, 220, 222, 227, 228, 239, 246,
 260, 261, 263, 268, 269, 272, 276, 288,
 291, 325, 338, 345, 372, 386, 426
 Perroy, M. 328
 Persijn, J. 160, 318, 328
 Perzager, M. 366
 Peters CSSR, J.A.J. 413, 428, 437
 Petöfi, S. 426
 Petrarca, F. 79, 333
- Petrus Canisius 310, 396
 Petrus, St. 314, 350
 Petrus van Alcantara 92
 Peypers, A. 212, 454
 Philippen, L.J.M. 400
 Philips, G. 444
 Philips, M. 272, 385, 430
 Picard, M. 402, 442
 Pichon, J.C. 443
 Pickl, J. 366
 Pierson, J.L. 345
 Pieter Bakx 30
 Pieters, J. 407
 Pieters, L.J. 428
 Pijfers, H. 422
 Piket, Th. 388
 Pilatus 374
 Pillecijn, F. de 101, 279, 280, 366, 449
 Pindarus 84, 447
 Pitlo, A. 418
 Pius II 151
 Pius X 24, 146
 Pius XI 361
 Pius XII 370, 393, 398
 Pius o.carm. 61, 191, 351
 Plas, M. van der 21, 30, 48, 65, 96, 97, 99,
 101, 104, 133, 144, 146, 149, 150, 177,
 291, 415, 416, 428, 444, 446
 Plato 24, 62, 83, 84, 258, 292, 358, 407, 414,
 420, 422, 441
 Plof, J. 439
 Plutarchus 449
 Poe, E.A. 80, 271, 428
 Poel, A. van de 399
 Poelhekke, M.A.P.C. 158
 Poels, H.A. 33, 354
 Poesjkin, A.S. 82, 380, 427
 Poirters SJ, A. 384
 Pol, W.H. van de 342
 Polak, F.L. 443
 Politzer, H. 432, 434
 Pollmann, J. 368, 384
 Polman, M. 265
 Polman OFM, P. 408
 Polycarpus 393
 Pompen OFM, A. 403
 Poot, H.K. 52, 89, 361
 Popma, S.J. 451
 Poppaea 337
 Porphyrius, St. 382

- Pos, H.J. 36, 382
 Posner, R. 292
 Post, R.R. 86, 368
 Posthumus, A. 366
 Potgieter, E.J. 29, 53, 86, 87, 88, 90, 103,
 138, 163, 233, 267, 270, 271, 290, 315,
 316, 318, 444
 Potharst, M. 321
 Pottelbergh, R. van 420
 Pound, E. 81
 Praag, S. van 58, 72, 99, 300, 323
 Praamstra, O. 12, 14, 15, 16, 17
 Prager Lindo, M.; zie Smits, 'de oude heer'
 Praviel, A. 331
 Prein, J. 426
 Premsula, M.J. 379
 Prenen, H.L. 436
 Preston, J.H. 454
 Prick, H.G.M. 160
 Prick, W. 411
 Prins, J. 182, 374, 377, 409, 417
 Prins, J. (C.L. Schepp) 369
 Proost, K.F. 83, 381
 Proust, M. 67, 68
 Puchinger, G. 29, 31, 37, 109, 110, 282
 Putte, J. van de 179, 260, 272, 275, 317

 Quasten, J. 438
 Querido, Is. 95, 101, 117, 119, 162, 167, 170,
 171, 184, 191, 193, 202, 231, 258, 262,
 266, 271, 273, 278, 279, 282, 291, 303,
 306, 310, 314, 315, 327
 Questiers, C. 89, 316

 Raaf, K.H. de 305
 Racine, J. 23, 67, 69, 85, 295, 339, 370, 422,
 449
 Raedemaeker SJ, F. de 394
 Rafaël 30
 Rameckers, S.J.R. 419
 Ramuz, C.F. 301
 Randwijk, H.M. van 73, 388
 Ranke, B. 122
 Rauschning, H. 432
 Reade, W.W. 442
 Rees, C.J. van 12
 Rees, O. van 32
 Regnard, J.F. 336
 Régnier, H. de 343
 Reijnen, H. 414

 Reitsma, E. 311
 Rembrandt 317, 340
 Remi, St. 51
 Renan, E. 70
 Renders, H. 26
 Reninca 99, 172, 182, 218, 261, 407, 422, 444
 Respicius 383
 Reul, C.Th.H. 297
 Reve, G. van het 204, 220, 222, 223, 230,
 263, 291, 440
 Reverdy, P. 69
 Revis, M. 99, 166, 199, 220, 234, 235, 248,
 274, 279, 318, 362
 Revius, J. 50, 89, 338
 Reydon, H. 305
 Reyens SJ, L. 323
 Ribeiro-Couto, R. 354
 Richelieu, kardinaal 79, 413
 Richter, H.W. 436
 Ridder, T. de 325
 Riemens-Reurslag, J. 432
 Rijckevorsel van Rijsenburg, baron van (père
 Louis-Marie de Gonzague) 366
 Rijdes, B. 400
 Rijnsdorp, C. 454
 Rijspoort, J. 378
 Rilke, R.M. 34, 73, 75, 238, 239, 261, 264,
 316, 355
 Rimbaud, A. 68, 70, 344
 Ringelestein, D.G.C. van 320
 Rispens, J.A. 118, 365, 373, 444
 Risseeuw, P.J. 364
 Ritter jr., P.H. 36, 92, 99, 116, 118, 123, 127,
 243, 306, 310, 340, 358
 Robbers, H. 207, 221, 260, 272, 312, 352
 Robersart, Mlle. de 67
 Rocal, G. 68, 416
 Roche, A. 359, 362
 Rode, J.B. van 214, 328
 Rodenbach, A. 25, 87, 89, 306, 409, 440
 Rodman, S. 79, 455
 Roelants, M. 101, 169, 182, 198, 329, 409,
 433
 Roemans, R. 441
 Roemer Visscher 25
 Roes, A. 21, 23, 25-31, 40, 41, 85, 148
 Roes, J. 37, 45
 Rogier, L.J. 24, 38, 85, 86, 108, 116, 119,
 315, 372, 401, 423, 448
 Roland 374

- Roland Holst, A. 35, 96, 98, 136, 137, 158,
 169, 170, 173, 197, 236, 247, 269, 271,
 273, 293, 325, 357, 395, 411, 452
 Roland Holst-Van der Schalk, H. 25, 53, 62,
 80, 82, 92, 101, 106, 112, 138, 140, 142,
 167, 172, 175, 176, 178, 200, 250, 251,
 260, 261, 263, 272, 274, 275, 311, 315,
 324, 326, 332, 385, 415, 420, 431, 432,
 436, 446, 447
 Roland Holst, R.N. 385
 Röling, B. 80
 Romains, J. 334
 Romein, J. 267, 356, 364, 365, 385
 Romein, J.E. 442
 Romein-Verschuur, A. 95, 96, 168, 176, 267,
 272, 345, 356, 364, 385, 405, 412, 429
 Rompay-De Lannoy, E. en M. 346
 Romuald Banz, P. 431
 Ronde, T. de 320
 Ronsard, P. de 272, 324, 405, 421
 Rooij sJ, Jac. de 414
 Rooijen, G. van 99, 183, 211, 232, 264, 311,
 316
 Roos, E.G. (Bep) de 35
 Roose, L. 22, 429
 Roover, L. de 308
 Rooy, N. de 24, 85, 126, 416, 427
 Rooy, A.H.M.J. van 353
 Rosalie, St. 384
 Rosengren, K.E. 17, 265
 Rosier o.carm., I. 433
 Rossem, M.A. van 366
 Rost, N. 312
 Rostand, E. 301, 305
 Roth, J. 52, 73, 75, 76, 78, 337, 345, 412
 Rothuizen, G.Th. 126
 Rottier, A.J.M. 425
 Roumagnac, M. 63
 Rousseau, J.J. 268
 Rousselot, J. 452
 Rousset, D. 410
 Rubens, P. 327, 406
 Rüegg, A. 72, 411
 Ruiter, F. 22, 32, 34, 36, 50, 54, 126, 292
 Russe, E. 59, 65, 82, 99, 308, 314, 317, 323,
 335
 Rüssel, H.W. 36, 389
 Rüter, A.C.J. 415, 424
 Rutgers van der Loeff, A. 84, 430
 Rutten, Felix 83, 374, 454
 Rutten, F.J.Th. 36, 238, 414, 416
 Rutten, M. 100, 186, 336
 Ruusbroec, J. van 89, 90, 323, 398, 399, 401
 Ruysdael, J. 306
 Ruyven OSB, J. van 391
 Saalborn, A. 351
 Sage ten Broek, J.G. le 53, 54, 111, 112, 354,
 406, 408
 Sainte-Beuve, C.A. 138
 Saint Pierre, B. de 268
 Saks, J. 125
 Sales, F. van 349
 Salomon, E. von 127
 Salomons, A. 48, 99, 142, 178, 186, 197, 260,
 261, 262, 326, 435
 Sambeek sJ, J. van 314
 Sand, G. 66, 318
 Sandberg, H.W. 333
 Sanders OFM, N. 325
 Sanders, P. 36
 Sante OP, R.K. van 145, 306
 Sargent, D. 413
 Sartre, J.P. 65, 69, 416
 Sassen, A. 134, 344, 351
 Sassen, F. 394
 Savelberg, P.J. 364
 Savonarola 83, 419
 Sayers, D. 426
 Schaaf, N. van der 99, 178, 197, 261, 272,
 279, 280, 366, 438
 Schaepman, H.J.A.M. 21, 23, 26, 29, 38, 53,
 55, 158, 226, 271, 334, 397, 399
 Schagen, J.C. van 136
 Schaik, H.J.J. van 153
 Schaik-Willing, J. van 178, 194, 211, 227,
 248, 270, 278, 284, 336
 Schallenberg-Van Huffel, W.C. 96, 440
 Scharren, C. 96, 98, 221, 227, 247, 278, 287,
 315, 322, 439
 Scharren-Antink, M. 96, 98, 183, 207, 221,
 227, 247, 271, 278, 287, 315, 322, 427
 Scheermakers, A. 26
 Scheerman OSB, H.J. 391
 Scheler, M. 343
 Schelfhout, L. 422
 Scheltema, J.M.W. 176, 205, 263, 411
 Schendel, A. van 92, 101, 166, 179, 180, 181,
 191, 192, 196, 197, 199, 200, 201, 202,
 207, 219, 226, 232, 234, 244, 262, 266,

- 268, 271, 273, 274, 288, 290, 303, 306,
313, 322, 340, 369, 384, 400, 401, 403, 430
- Schenk, M.S. 349
- Schenk, V.W.D. 419
- Schierbeek, B. 99, 166, 200, 230, 231, 235,
245, 246, 259, 279, 284, 446, 455
- Schilder, K. 289
- Schillings, A. 324
- Schipper-Kuiper, J.E. 422
- Schlichting, L.G.A. 43, 44, 46
- Schmid, M. 439
- Schmitz, P.F. 17, 18, 57, 164
- Schmook, G. 447
- Schmutzer, J. 33, 455
- Schneider, F. 304
- Schneider, M. 37, 38
- Schneiders CICM, N. 367
- Schneiders, P. 280
- Schnitzler, A. 34
- Schoenmann SJ, J.B. 338
- Scholte, H. 238, 276, 378
- Scholten, H. 33, 35, 95, 188
- Schoolmeester, de (pseudoniem van Gerrit
van de Linde) 53
- Schoorel, D.B. van 392
- Schot, A. 370, 450
- Schrama, Nic. 22, 24, 33, 38-48, 58, 117,
146, 150, 154, 155, 194, 203
- Schreiner, G. 46, 71, 76
- Schreuder, R. 84, 312
- Schreurs MSC, Jac. 99, 186, 199, 334, 389,
401, 432
- Schröder, H.E. 61, 358, 360
- Schroeder, J.A. 417
- Schubart, W. 82, 363
- Schuijt, W.J. 400
- Schulte Nordholt, J.W. 201, 240, 264, 455
- Schuur, K. 144, 186, 406
- Schuyt, W.J. 437
- Schweitzer, A. 72, 308, 320
- Scott, W. 81
- Scott Fitzgerald, F. 81, 413
- Seeger, A. 438
- Segers, D. 448
- Seghers, A. 312
- Ségur, G. de 61, 352
- Seidel, I. 77, 78, 277, 325
- Seillière, E. 327
- Sels Bergas 29
- Semprun Gurrea, J.M. de 347
- Sender, R. 415
- Seneca 84, 378
- Serrarens, H. 392
- Serrarens, P.J.S. 394
- Sertorius, L. 72, 325
- Severen, J. van 96
- Severin, W.P. 43
- Shakespeare, W. 79, 80, 124, 266, 271, 324,
331, 356, 441
- Shaw, B. 80, 81, 344, 439
- Shaw, I. 436
- Shelley, P.B. 80, 402, 441
- Shipp, H. 418
- Sidonius Apollinaris 66, 309
- Siemer, F.T.M. 28
- Siemer, M. 202, 203, 209, 317
- Sierksma, F. 98, 119, 256, 413, 453
- Sikken, B. 408
- Sillanpaa, F.E. 85, 370
- Silone, I. 411
- Silvanus, abt 382
- Simenon, G. 444
- Simon van Cyrene 61, 348
- Simons, J. 190, 231, 247, 262, 280, 291, 304
- Sinclair, M. 59
- Sinclair, U. 81, 302, 320
- Singer, S. 412
- Sizoo, A. 416
- Skrede, R. 449
- Slauerhoff, J. 84, 94, 101, 116, 120, 121, 131,
132, 136, 171, 177, 192, 210, 228, 234,
248, 260, 263, 266, 274, 276, 278, 279,
280, 285, 294, 305, 312, 322, 345, 349,
387, 388, 395, 427
- Slawinski, J. 14
- Sleeckx, D. 22
- Sleeuwen, J. van 219, 445
- Sliman ben Ibrahim 369
- Slonim, M. 368
- Slootmans, C. 391, 426
- Smaele, P. de 70, 338
- Smeken, J. 88, 90, 402, 405
- Smet, R.H. de 379
- Smit, G. 11, 12, 94, 99, 101, 118, 144, 175,
186, 187, 237, 250, 263, 275, 291, 294,
311, 323, 372, 401, 402, 408, 416, 446,
451, 452
- Smit, J. 88, 372, 444
- Smit, J. Olav 394
- Smit, L. 402

- Smit, W.A.P. 133
 Smit-Van de Waal, W. 208, 217, 226, 355
 Smits, 'de oude heer' (pseudoniem van M. Prager Lindo) 184
 Smits, J. 38
 Smits van Waesberghe sJ, M.M.J. 382, 399, 409
 Smoor WP, A. 391, 399
 Smulders, Wilbert 22, 32, 34, 36, 50, 54, 126
 Smulders, Willem 26, 196, 338
 Snellen, J. 88, 322
 Snieders, A. en J. 23
 Sobry, P. 87, 409
 Socrates 84, 434
 Söderblom, N. 344
 Soeroto, N. 85, 108, 119, 196, 208, 250, 263, 266, 315
 Soons, J. 388
 Sorazu, Angèle 61, 348
 Sörgel, A. 78
 Sötemann, A.L. 98, 452
 Sourie, L. 100, 413, 442
 Soussia, A. 361
 Southey, R. 431
 Spaan, J.B.T. 349
 Spaandonk CM, J. van 408
 Speenhoff, K. 385
 Spengler, O. 342
 Spiegel, H.L. 88, 314, 421
 Spinoza, B. de 52, 319, 321, 435
 Spoor, R. 125
 Spronck, J.G.H. 447
 Spruyt, J. 350
 Spuisers, J. 417
 Stalpart van der Wiele, J. 50, 52, 88, 89, 253, 310, 313
 Stanley Jones, E. 422
 Staring, A.C.W. 53, 89, 161, 271, 381
 Starink, J. 46
 Starre, E. van der 18
 Staverman, W.H. 183, 375, 380
 Steen, E. van der 99, 210, 211, 213, 240, 251, 263, 275, 318, 359
 Steen, J. 340
 Steen, J. van der 420
 Steenhoff, P.H.J. 387
 Steenhoff-Smulders, A. 178, 179, 186, 200, 260, 272, 330, 389
 Stein, A.J. 441
 Steinmetz, R. 196, 226, 254, 276, 380
 Stendhal 68, 69, 70, 121, 122, 127, 331, 336, 396
 Stenfert Kroese, W.H. 98, 173, 452
 Sterkenburg, R.P. 351
 Steur, K. 392, 402
 Steur, P. 404
 Stevin, S. 324
 Stifter, A. 375
 Stoep, D. van der 383, 394
 Stoke, M. 419
 Stone, I. 366
 Storm, T. 373
 Stoute, K. de 366
 Stracke sJ, D.A. 305, 323
 Streng, T. 272
 Streuvels, S. 95, 100, 101, 137, 185, 186, 192, 193, 197, 202, 203, 230, 231, 271, 273, 290, 314, 317, 372, 392, 401, 438, 448, 450
 Stroman, B. 99, 192, 209, 245, 246, 263, 321, 333
 Stroomborgen, K. 427
 Struyker Boudier, H. 36
 Stubbe CSSR, A. 324, 423
 Stuers, J. de 450
 Stuiveling, G. 94, 95, 101, 107, 108, 133, 185, 196, 204, 211, 317, 333, 347, 358, 372, 393, 418, 437, 446
 Suarès, A. 339
 Suchtelen, N. van 99, 215, 278, 281, 285, 321, 326, 359, 360, 368
 Suhard, kardinaal 35, 409
 Sulpicius Severus 392
 Supervielle, J. 325, 329
 Swaanenburg, W. van 269
 Swaef, A. de 432
 Swarth, H. 96, 98, 119, 178, 196, 201, 237, 260, 272, 275, 304, 346, 359, 369, 390, 453
 Sweere, P. 27, 148
 Swift, J. 178
 Swinburne, A.Ch. 170
 Swing, S.G. 416
 Sylvius Aeneas, zie Pius II
 Szeps-Zuckerandl, B. 363
 Tacitus 84, 312, 357
 Taels, J. 59, 65, 73, 81, 82, 84
 Taine, H. 70
 Talma OSB, P. 434
 Taris, T. 398
 Taskin, H.J.M. 146, 162, 309

- Tegenbosch, L. 12, 21
Teirlinck, H. 100, 187, 213, 243, 278, 281, 388, 417, 420
Temmerman OP, A. 331
Tempel OP, P. van den 71, 73, 74
Teresa van Avila 336, 417
Tergast, N. 253, 382
Terlingen, J. 84
Terpstra, C. 384
Terpstra, J. 234
Tersteeg, J. 97, 434
Tertullianus 84, 402, 412
Tesselschade Roemer Visscher, M. 89, 424
Tesser OFM, C. 395
Tharaud, J. 299, 300
Theelen, D.J. 313
Theognis van Megara 379
Theophilus OFM Cap. 430
Theresia van Lisieux 114, 302, 330
Theunissen, W.P. 416, 449
Thijssen, F. 437
Thijssen, L. 360
Thiry, A. 172, 272, 319
Thole, K. 154
Thomas, apostel 97
Thomas van Aquino 34, 80, 121, 127, 310, 327, 328
Thomas, F. 381, 389
Thomas a Kempis 114
Thompson, M.A. 24, 360
Thorbecke 38, 50, 319, 342
Thucydides 449
Thurlings, J.M.G. 32
Tiberius Claudius 364
Tichelen, kannunik van 400
Tichelen, P. van 422
Tielrooy, J. 391, 407, 449
Tiessen, L. 421
Timmerman, A.W. 84, 331
Timmermans, F. 100, 119, 123, 149, 162, 182, 193, 203, 219, 232, 244, 320, 340, 418, 448
Timmermans, L. 100, 448
Tobias 30, 36, 97
Toergenjev 79, 331
Tokoenaga, N. 85, 331
Tolstoj, L.N. 80, 82, 92, 176, 177, 178, 271, 272, 301, 311, 319, 336, 368, 455
Toornvliet, G. 451
Toorop, J. 352
Top, C. 401
Tortel, J. 452
Tour du Pin, P. de la 69, 413
Tournier, L. 418
Toussaint van Boelaere, F.V. 103, 160, 375, 405
Toynbee, A.J. 453
Tricht, H.W. van 87, 352, 370, 428, 449
Trigt SMA, F. van 153, 154
Triphon 383
Troelstra, P.J. 181, 305
Tulkens, J. 444
Ulloa, L. 310
Unamuno, M. de 82, 334, 347
Undset, S. 62, 83, 114, 140, 149, 424, 449
Ursula, St. 383
Utitz, E. 336
Uyldert, E. 389
Uyldert, M. 93, 414
Uylenbroek, P.J. 86, 360
Vaart Smit, H.W. van der 337
Valéry, P. 67, 68, 328
Valk, P. van der 358
Valkema Blouw, J.P. 340
Valkenhoff, P. van 59, 106, 119, 352, 378, 388
Valkenier, F. 144, 186, 406
Valkhoff, M. 328
Vallery Radot, R. 335
Vandervelden, J. 364, 419
Vansina, D. 227, 254, 356
Vanter, G. 321
Varillon, Fr. 437
Vasalis, M. 99, 240, 375, 387
Veen, S. van 110
Veenendaal, W. van 183, 453
Veldeken, H. van 89, 315
Velleman, L. 448
Velthoven, H. van 339, 425
Ven, D.J. van der 395
Ven, J.J.M. van der 68, 402
Venderbos, A.G. 320
Verbeeck, R. 218, 250, 380
Verberne, L.G. 314
Verbiest, G. 155, 156
Verbruggen, J.F. 454
Vercammen, J. 343
Verdaasdonk, M. 404

- Verdenius, A.A. 88, 329
 Vergilius 84, 433
 Verhaar, J.P. 60, 381, 396
 Verhaeren, E. 376
 Verhiel, A. 368
 Verhoeven, B. 11, 27, 40, 43, 87, 94, 100, 101, 103, 105, 106, 159, 160, 163, 183, 318, 395, 401, 405, 412, 418
 Verhoeven, C. 11
 Verhoeven, N. 99, 198, 217, 254, 414, 434
 Verhoeven, W. 26
 Verkade OSB, W. 72, 362
 Verkruijsen, J.W. 378, 379
 Verlaine, P. 66, 70, 309
 Vermaas, E.A.V. 364
 Vermaseren, B.A. 391
 Vermeulen, H. 38
 Vermeylen, A. 101, 172, 244, 279, 280, 285, 421, 443
 Verne, J. 23, 66, 299, 304
 Veromer, J. 427
 Verpalen, T. 357
 Verriest, H. 25, 87, 409
 Verschaeve, C. 25, 332, 440
 Versluis, W.G. 63, 410
 Verstraeten SJ, M. 446
 Vertenten, P. 447
 Vervoort, A.J.M. 341
 Verwey, A. 28, 93, 101, 103, 130, 138, 163, 174, 236, 253, 263, 274, 307, 311, 337, 345, 348, 349, 373, 383, 393, 412, 414, 454
 Vestdijk, S. 91, 92, 101, 108, 118, 119, 121, 124, 153, 162, 167, 173, 183, 189, 190, 191, 192, 193, 199, 200, 202, 204, 205, 206, 209, 212, 213, 216, 220–225, 233, 235, 245, 246, 247, 252, 259, 263, 266, 269, 273, 274, 276, 278, 279, 280, 287, 288, 291, 340, 342, 345, 346, 357, 371, 372, 376, 382, 383, 385, 388, 410, 415, 432, 434, 438, 440
 Vesters, J.A. 362
 Vesters, J.B. 426
 Veth, C. 274, 375
 Veth, J. 352
 Veuillot, F. 333
 Veuillot, L. 24, 67, 68, 69, 324, 333, 445
 Viallet, J. 328
 Viebig, C. 77, 380
 Vierssen-Trip, G.W. van 183, 443
 Vigny, A. de 331
 Vildrac, Ch. 300
 Villiers de l'Isle-Adam, Ph.A. de 66, 69, 70, 271, 299, 366
 Villon, F. 374, 402
 Vincent, R. 367
 Vincentius a Paulo 72, 360, 427
 Vinci, L. da 299
 Vink, P. 437
 Vinkenoog, S. 451
 Viola, M. 25, 158, 163, 272, 403, 447
 Vissel, Y. 181, 392
 Visser, A. 87, 425
 Visser, P. 196, 257, 311
 Vlemminx, P. 99, 167, 182, 238, 316, 322, 329
 Vlerk (pseudoniem van B. Gewin) 270
 Vleugelhof, L. 447
 Vloemans, A. 321, 383, 386
 Voeten, B. 99, 172, 201, 202, 204, 207, 216, 230, 268, 401, 415, 427
 Voeten, C.J. 390
 Vogel, C. de 402
 Vogelweide, W. von der 72, 301
 Volker, T. 250, 275, 350
 Vollenhove, J. 313
 Vollgraf, C.W. 343
 Volter, H. 451
 Vondel, J. van den 23, 31, 45, 50, 53, 55, 56, 61, 68, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 107, 109, 116, 117, 121, 127, 134, 141, 145, 153, 184, 266, 267, 271, 302, 310, 313, 314, 322, 328, 331, 339, 341, 347, 348, 349, 353, 364, 376, 383, 387, 396, 404, 413, 421, 425, 432, 444, 449, 450, 451
 Voorde, U. van de 208, 335
 Voordewind, H. 445
 Voorhoeve, E. 96
 Voorst tot Voorst SJ, E.D.M. 302
 Vooy, C.G.N. de 87, 380, 427, 436
 Vooy, Is.P. de 93, 393
 Vos, A.T. 385
 Vos, M. 172, 200, 254, 347
 Vosmaer, C. 88, 314, 358
 Vosmaer, J. 89, 433
 Vossius, G.J. 421
 Vossler, K. 381
 Vrankrijker, A.C.J. de 363, 436
 Vree, P. de 180, 207, 242, 356
 Vree, F. van 38, 39, 40, 47, 159
 Vreese, W. de 441
 Vries, H. de 94, 101, 117, 142, 144, 175, 181,

- 183, 184, 186, 201, 204, 239, 240, 251,
262, 263, 276–280, 284, 318, 337, 352,
406, 412, 442, 449
- Vries, Th. de 46, 92, 94, 101, 106, 118, 124,
130, 131, 137, 158, 237, 241, 242, 253,
266, 272, 279, 301, 307, 317, 320, 326,
331, 340, 434
- Vries, Thom. de 417
- Vriesland, V.E. van 95, 96, 101, 172, 176,
237, 342, 370, 420, 426, 428, 454
- Vrijer, M.J.A. de 396
- Vrolijk, M. 173, 200, 241, 387
- Vroman, L. 435
- Vuyk, B. 178, 179, 183, 212, 233, 261, 268,
278, 375
- Vuylsteke, J. 269
- Waegemans, Y. 217, 352
- Wagenvoort, H. 434
- Wahlen, F.J. 317
- Wal, A. van de 430
- Walch, J. 58, 96, 198, 215, 268, 274, 314, 371,
403
- Waldeyer-Hartz, H. von 72, 310
- Walgrave OP, J.H.; zie Humanus
- Walle, L. van de 373
- Wallis, A.S.C. 419
- Walschap, B. 189
- Walschap, C. 189
- Walschap, G. 100, 101, 137, 144, 147, 148,
162, 181, 182, 185, 187, 188, 189, 191,
197, 206, 211, 219, 223, 234, 262, 278,
280, 283, 287, 291, 314, 325, 330, 358,
371, 376, 392, 432, 444, 448
- Wamel, C. van 305
- Wanting, E. 332
- Ward, M. 409
- Waser, M. 85, 394
- Washington, G. 88, 318
- Wassermann, J. 52, 72, 76, 78, 305
- Wattenwylde Gruyter, J. von 429
- Wauters, K. 147, 188
- Webb, M. 80, 81, 138, 139, 323, 452
- Weevers, Th. 370
- Weijnen, A. 404
- Weismantel, L. 72, 78, 360
- Welters, A. 438
- Wely OP, J. van 395
- Wemerman, W. 165, 212, 373
- Werfel, F. 34, 52
- Werkman, E.; zie Joost
- Werner, B.E. 436
- Werps, H.J. 376
- Werumeus Buning, J.W.F. 73, 75, 92, 101,
172, 173, 177, 182, 184, 204, 230, 240,
242, 257, 259, 262, 266, 274, 331, 342,
355, 365, 369, 372, 375, 384, 385, 390,
407, 444, 445
- Werumeus-Ensink, G.J. 434
- Wesseling CSSR, P. 451
- Wesselingh, A. (Soeur François de Borgia)
392
- Wessem, C. van 118, 131, 322, 387
- Wessem, E. van 356
- Westen, M.G. 50, 54
- Westendorp Boerma, J.J. 438
- Westerlinck, A. 30, 88, 89, 111, 144, 153,
161, 402, 417, 420, 427, 430, 439, 448
- Westhoff, H. 259
- Weve OP, F.A. 419
- Wey OCarm., A. van der 406
- Weyand SJ, N. 431
- Weyden, A. van der 195, 310
- Weyerman, J.C. 267
- Weykamp, B. 386
- Wichman, E. 58, 301
- Wiegersma, H. 48
- Wielink, H.J. van 375
- Wienold, G. 14, 16
- Wierdels, F. 337
- Wieringen, J.H. van 379
- Wiessing, H.P.L. 421
- Wijdeveld, G. 71, 99, 119, 139, 144, 145,
177, 186, 196, 237, 240, 262, 266, 304, 342
- Wijnaendts Francken, C.J. 350
- Wilbois, J. 300
- Wilde, F. de 212, 429
- Wilde, H. 189, 371
- Wilde, O. 62, 80, 98, 439
- Wilderode, A. van 421
- Willam, F.M. 349
- Wille, J. 336, 398
- Willem 1 323
- Willeumier-Schalijs, J.M. 400
- Wilmanns, W. 72, 301
- Wilmart OSB, A. 399
- Wink, T. 364
- Winkel, J. te 107, 133
- Winkeler, L. 24, 25
- Winkler, J. 353, 357

- Winkler Prins, J. 419
 Winter, N.S. van 268
 Wirtz, H. 366
 Wit, A. de 207, 361
 Witlox, J. 60, 308, 396
 Witstein, S. 190
 Witt, J. de 310
 Witte, A.J.J. de 423, 455
 Wittkampf, W. 434
 Witte OP, A.J.J. de 63
 Woensel, L. van 99, 382, 384, 416
 Woesik, Th. van 379
 Woestijne, K. van de 25, 53, 61, 100, 101, 106, 117, 147, 159, 175, 186, 275, 304, 311, 318, 329, 336, 395
 Wolf, K. 346
 Wolf, L.J.H. 358, 379
 Wolfenbittel, A. 65
 Wolfenbittel-Van Rooyen, H. 439
 Wolkonsky, P. 277, 341
 Woltersen, B. 361, 449
 Woodgate, M.V. 430
 Worm, P. 401
 Wormser, W.C. 304
 Woude, J. van der 361
 Wouters, D. 326, 333
 Xenophon 449
 Yeats, W.B. 81, 395
 Yenveux, A. 378
 Yestra, J.M. 316
 Ypes, C. 425, 435
 Zeggelen, M. van 207, 436
 Zeno omcap., P. 381
 Zeyde, M.H. van der 88, 336, 386, 455
 Zielens, L. 401
 Zoetmulder, A.J. 446
 Zoetmulder, S.H.A.M. 37, 40
 Zola, E. 70, 73
 Zuckmayer, C. 78, 421
 Zwanenburg, W. 18
 Zwartebroeckx, H. 413
 Zweig, A. 52
 Zweig, S. 52, 76, 78, 183, 351
 Zwijsen, J. 28, 60, 396, 397

Curriculum vitae

M.E. (Maria Elisabeth) Polman is geboren op 22 mei 1966 te Ootmarsum. Zij behaalde in 1984 haar vwo-diploma (met Latijn en Grieks) aan het Twents Carmellyceum in Oldenzaal. In 1990 studeerde ze cum laude af bij de vakgroep Nederlandse taal- en letterkunde aan de Katholieke Universiteit Nijmegen met een scriptie over Helene Nolthenius, met een scriptie over Simone Weil studeerde ze aan dezelfde universiteit bij de vakgroep Wijsbegeerte cum laude af in 1993. Ze werkte een jaar als studiesecretaris bij het Katholiek Studiecentrum en voert redactionele werkzaamheden uit voor het Katholiek Documentatie Centrum. Haar interesses liggen op het grensvlak van filosofie, theologie en letterkunde.

KDC III *Bronnen & Studies*

Een reeks publicaties van het Katholiek Documentatie Centrum voor de bestudering van het Nederlandse katholicisme in de 19de en 20ste eeuw

1. J.M.G. Thurlings, *De wankelende zuil* (1e druk 1971, 2e druk 1978)
2. *Alternatieve groepen in de kerk*
3. *Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1973. Een documentenboek*
4. Th.A.J. Jansen OFMCap., *De pater op de pastorie 1853-1966*
5. J.W.M. Peijnenburg, *Judocus Smits en zijn Tijd*
6. P.M. Luykx, *De actie 'Voor God' 1936-1941*
7. *Het goddelijk geheim*. Theologisch werk van G.P. Kreling OP
8. B.R.C.A. Boersema, *De Linie 1946-1963*
9. *Tussen jeugdzorg en jeugdemancipatie* (Dux, 1927-1970)
10. J. Roes (ed.), *Bronnen van de katholieke arbeidersbeweging* [A. Ariëns]
11. J.Th.M. Bank, *Katholieken en de Indonesische revolutie*
12. T. Duffhues, A. Felling en J. Roes, *Bewegende patronen*
13. J. Roes (red.), *Katholieke arbeidersbeweging*, deel I
14. H. Westhoff, *Natuurlijk geboortenregelen*
15. H. Righart, *De katholieke zuil in Europa*
16. A. Felling, J. Peters en O. Schreuder, *Geloven en leven*
17. P. Luykx en J. Roes (ed.), *Een katholiek leven* (Gerard Brom)
18. J. Peet, *Het uur van de arbeidersjeugd*
19. E. Simons en L. Winkeler, *Het verraad der clercken*
20. *De gezegende pers. Aspecten van de katholieke persgeschiedenis*
21. A.F. Manning, *Mensen en situaties*
22. J. Bosmans, *Romme, biografie 1896-1946*
23. A.T.M. Duffhues, *Generaties en patronen*
24. *J.A. Alberdingk Thijm, erflater van de negentiende eeuw*
25. J. Peet, *Katholieke arbeidersbeweging*, deel II
26. J.A. Bornewasser, *Katholieke Volkspartij, 1945-1980*, band I *Herkomst en groei*
27. M. Smits, *Boeren met beleid* (Honderd jaar KNBTB)
28. J. Peet, *Herwonnen Levenskracht*
29. T. Duffhues, *Voor een betere toekomst* (Honderd jaar NCB)
30. H. Westhoff, *Geestelijke bevrijders*
31. N. Schrama, *Dagblad De Tijd, 1845-1974*
32. J. Korsten, *Standhouden door veranderingen* (Honderd jaar LLTB)
33. Ton H.M. van Schaik, *Alfrink. een biografie*
34. M. Smits, *Een aardse geschiedenis* (Tachtig jaar ABTB)
35. J. Brabers en O. Schreuder, *Proeven van eigen cultuur*
36. J.P. de Valk, *Roomser dan de paus?*
37. M.E. Polman, *De keerzijde van het leven*

Anton van Duinkerken (pseudoniem van W.J.M.A. Asselbergs, 1903-1968) was een spraakmakend dichter, criticus, essayist, literatuurhistoricus, orator en hoogleraar in de Nederlandse en Algemene Letterkunde aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Geboren in Bergen op Zoom, vertrok hij aan het eind van de jaren twintig naar Amsterdam om zich geheel te wijden aan de journalistiek. In 1952 vestigde hij zich in Nijmegen.

Dit boek betreft zijn Amsterdamse periode tussen 1927 en 1952, toen hij literatuurcriticus was bij het katholieke dagblad *De Tijd*. Naast talrijke artikelen over letterkunde, schreef hij in deze krant ook beschouwingen over cultuurhistorische en godsdienstige onderwerpen.

In *De keerzijde van het leven* staan de vragen naar ideaal en praktijk van zijn literatuurkritiek centraal. Wat vond Van Duinkerken goede boeken en goede recensies en hoe recenseerde hij zelf? De antwoorden worden gezocht in zijn besprekingen van Nederlandse literatuur van tijdgenoten. Aan de orde komen polemieken met collega-critici, als Menno ter Braak en E. du Perron van het tijdschrift *Forum* en J. Creyghton sj van het katholieke weekblad *De Linie*. Hoewel Van Duinkerken het niet eens was met hun wijze van recenseren, rijst de vraag of hij niet meer op hen lijkt dan hij waarschijnlijk zelf heeft vermoed. In deze studie wordt verder specifieke aandacht besteed aan de manier waarop Van Duinkerken, zoals de meeste katholieke critici destijds, bepaalde boeken niet voor iedere lezer geschikt vond. Ook wordt beschreven hoe hij zijn oordeel ondersteunde met verwijzingen naar andere auteurs. Dit alles wordt geplaatst tegen de achtergrond van zijn leven en van *De Tijd*.

Het boek is voorzien van een persoonsregister. De belangrijkste bijlage is echter de omvangrijke bibliografie van zijn artikelen in *De Tijd*. Deze biedt rijk bronnenmateriaal voor iedereen die benieuwd is naar Van Duinkerken's mening over letterkundige, cultuurhistorische en godsdienstige publicaties.

ISBN 90 5625 065 5

